OCULUS ISRAELITICI POPULI

OSSIA

Dilucidazioni Filosofiche, Fisiche e Matematiche su tali materie contenute nel TALMUD.

DI

BENEDETTO FRIZZI

R. Ingegnere, e Dottore di Filosofia e Medicina, di OSTIANO, Provincia di Cremona, socio di varie Accademie.

VOLUME QUARTO

LIVORNO
TIPOGRAFIA I. COSTA E C.
1878.

הראפניה בפרט שהוא מין קדחת מנשה הבאה מסיבה זו לרוב ביושבי לפין כ"ש בפרט ע"ז Vogel רופא גדול בין האשכנזים · ע"ז פרשו הקמח שהוא אבק דק היוצא מן הנפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת ועשו הפרש בין הסולת והסובין שהמכתשת מוציאה והמורסן הן סובין היוצאים באחרונה והקיבורת הוא קמח שאינו יפה שעושים ממנו פת קיבור ומה שבא אח"ז בענין הדקלים העומדים על שפת הירדן שליקטין מהם תמרים לרוב ראה בערך ירדן באנדריקומיו בקלמט בבוקארט ובמרטיני ותמצא שבאמת בסביבות הירדן יש דקלים לרוב שמביאים דבש ותמרים כ"ש רז"ל · ובענין הצבי אמת הוא ע"ד הטבע וחכמת הגופות שאין עורו מחזיק בשרו לפי שהוא קל למרוצה ואין בשרו שמן ובהכרח מחמת דקותו לאחר שהפשיטוהו העור כווץ וגימר מאליו · הצבי בין בהמות שדי הוא יפה עד מאד והכותב מוראטילי אמר שהצבי והסוס הם היפים שבבהמות · בזה תבין בלשוננו הקדושה שם שם צבי שמורה היופי כמו שבא בישעיה ארץ צבי ולצבי תפארה וגו' · ומה שבא במאמר שאחריו בא' ששלח לחמיו יין חדש ושמן חדש וכלי פשתן חדש בעצרת להגדיל חשיבות א"י שממהרת לבשל פירותיה בעצרת אין לתמוה ע"ז מי שהוא בקי בחכמת הטבע לפי שבעצרת בפרט ובאקלימים ההם עוד היום הענבים הם בהרבה מינים וכן הזיתים והפשתן בעצרת הם מתבשלים בכל פינותיהם וכן הוא באיי הים ארכ'יפילאגו ובסביבותיהם · ומאמר הבא אחריו ר"א וכו' על חביבות א"י בהרבה ת"ח כמו ר"א שהיה מנשק הסלעים שלה וכיוצא אין להפליא מהטעם שכבר כתבנו למעלה על קדושתה וכ"ש החכם שחביב הוא המקום שלא באו עליו משה ואהרן לכפרת עונם במי מריבה · ר"ח היה מלמד דבר פוליטיקי שהיה משוה ומתקן מכשולי העיר מחמת חיבת הארץ שהיתה חביבה עליו והיה מחזר שלא יצא ש"ר על הדרכים שהוא דבר גדול לטוב יושבי הארץ כמו שידוע לכל משכיל · וכן ר"א ור"א מתוך חביבות הארץ היו מלמדים דבר גדול בענין הבריאות והוא שחום האויר יסיד גדול בע"ז ולכן כשהשמש היה מגיע למקום ישיבתן בעת התלמוד והחמה מקדרת עליהם קמים משם לישב בצל וביומי הצנה קמים מן הצל ויושבין תחת השמש שלא להתרעם על ישיבת א"י · ומ"ש ר"ח שעתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות דע שסרק בלשון ערבי הינו ממש עץ שאינו עושה פרי משבעו מוחלט אבל מורה בלבד אילן רע שאינו עושה פרי כ"א במיעוטו ובאיכות רע ובזה תוכל להבין המאמר שעתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות דרך טבע בהשגחתו יתברך לא בדרך נס משרשו שהעץ שאינו נותן פירות יתנהו דרך נס :

תם ונשלם חלק רביעי

פתח עינים·

שבח לציפורי וסביבותיה · וכענין האפרסקים מדברים רז"ל דרך גוזמא אבל אמת היא שבמקומות ההם יש אפרסקים כשקל כפול ויותר ממה שהוא במקומותינו האפרסק היותר גדול · ה' במאמר בברכותיה של א"י וכו' המדבר בארץ מצרים בהצטרפות א"י ידוע הוא לתינוקות של בית רבן מחכמת דברי ימי הטבע אמיתות מאמרנו שאין מעולה בכל הארצות כמצרים שנמשלה בתורתנו לגן ה' ואין במצרים מעולה מצוען שהיו דרים בה מלכי מצרים וגם תמיד היו שרי ישראל שולחים שליחים לצוען להביא תשורה אל מלכי מצרים לפי שעליהם היו סומכים בעת צרת מלחמותיהם ובנסיון אנו רואים שבכל איי הים בפרט בשנת רעב מצרים שולח דגן בכל פנות העולם ועתה היום פה בעיר טריאסטי ובליוורנו כל הנרכית מלאים דגן מצרים בכל פנותיהם לא בלבד מכל מיני חטה ושעורה אבל גם מעדשים פולין זרע פשתן וכיוצא · עוד ראיתי בס' Martiniere על כדור הארץ בערך צוען שנקרא בלשון רומיי Tanis שגם בא ברוחב ע"י כתבי עוברים ושבים פילוסיפים כמה וכמה היה צוען ארץ זבת חלב ודבש בדגן ובפירות · ועוד ראיתי בערך חברון בס' ההוא שסביבותיו היו הרים וגבעות אבל בשיפולי חברון היה התירוש וכל מיני ענבים ברוחב גדול · א"כ בכל צידיהם דברי רז"ל אמת על ב' מקומות האלו גם בימינו ולפי שבעם בערך פרים :

א"ר יוסי סאה ביהודה היה עושה ה' סאים סאה קמח סאה סולת סאה סובין סאה מורסן וסאה קיבוריא וכו' למהא"י נמשלה לצבי ל"ל מה צבי זה אין עורו מחזיק בשרו אף א"י אינה מחזקת פירותיה וכו' א"ר יהודה אמר רב מעשה באדם א' ששגר לבית חמיו יין חדש וכלי פשתן חדש בעצרת מאי קמ"ל חשיבות דא"י קמ"ל וכו' · רבי אבא מנשק כיפי דעכו רבי חנינא מתקן מתקליה רבי אמי ורבי אסי קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא וכו' א"ר חייא בר אשי א' רב עתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות וכו' :

במאמר הזה יש ללמוד כמה היו הקדמונים מובהקים במיני קמחים וכמה היו זהירים בענין הגדול הזה בערך בריאות האדם וידוע הוא כמה מיני חולאים רעים ונאמנים באים לאדם מחמת קלקול הקמח והלחם הבא ממנו והרופאים כתבו ספרים עד אין קץ על חולי הראפניה

ושקלוהו ומצאו בו ס׳ ליטרין בליטרא שר׳ ציפורי וכו׳ מעשה בשיחין בא׳ שהניח לו אביו ג׳ בדי חרדל ונפשח א׳ מהם ונמצאו בו ט׳ קבין חרדל ועציו סככו בו סוכרת יוצרים וכו׳ אין לך כל גפן וגפן שבא״י שאין צריך עיר א׳ לבצור ושמא תאמר אינו מרוה ת״ל סותה וכו׳ ת״ר בברכותיה של א״י בית סאה עושה ה׳ רבוא כורין בישיבתה של צוען בית סאה עושה ע׳ כורין וכו׳ ואין לך טרשים בכל א״י יותר מחברון וכו׳ :

בענין גלוסקאות וכלי מילת שעתידה א״י להוציא כבר פירשנו הענין בחכמת הטבע במקומו בשבת פ״ב ובענין גוזמות המאמר בפירות א״י יש לנו לברר · א׳ שא״י בזמן הזה איננה כמו שהיתה בימים הקדמונים ארץ זבת חלב ודבש מפני שהאקלימים עצמם חלפו טבעם כמו שנראה בנסיון בשאר מקומות בכדור הארץ ומחמת עבודת הארץ שמתרשלי׳ בה התורגמים אדוניה ועובדיה כידוע וראה בדינינה Denina כותב דברי ימי איטליא בנ׳ מאות של רומי הסיג׳יליא היתה בלא דגן והיו יושבי איספניא שולחים להם כל צורך חייהם לפי שבימים ההם היו אנשי איספניא בין החשובים מעובדי האדמה בין בחריש בין בקציר ובזמננו אנשי סיג׳יליא שולחים הדגן לאיספניא אשר שם משנה לשנה ליעקים ללחם · וכן במצרים אנו רואים שנשתנה בו׳ שנים האקלים שלי בפרט אחר הקומיטה הכוכב האחרון ששנה כל מעשה בראשית · ב׳ אין להפליא אם המאמר גזר אומר על החטה שתתמר כדקל ועולה בראש ההרים ורוח א׳ משנה את שלאה שכן עוד היום אנו יודעים שבהרבה מקומות ובפרט באסיא ובאסיא הקטנה החטה גבוהה היא בשלים ממה שהיא במקומנו והאיש עצמו מיבש הדגן שכמעט מאליו נהפך לסולת ובשנה שעברה שבילת א׳ באיסטריא היו לה יותר מנ׳ מאות חיטי דגן במספר ובשורש א׳ היו נ׳ וד׳ שבלים · ג׳ בחרדל ובכרוב תראה במטיולי בערכם שבהרבה מקומות החרדל הוא מרבה לאלפים אביב שלו והכרוב הולך וגדל עד למאוד בפרט במקומות מלכות רומי וגם באיי יון רצוני באיטלקי Isole Jonie וכן הוא בענגה וביין בהרבה יישובים כמו שידוע הוא בין כותבי חכמת הטבע ובפרט בכרם העידל על הכלונסאות שבזה הדרך השמש מכה בכח על האשכולות בכל פניהיו ובכל צדדיו ובזה היין מתבשל ונעשה מרוה טוב לזקנים ולנערים גם יחד · ד׳ בענין דבש של תאנים כן הוא עד היום בהרבה סביבות בכל וברבריאה ובפרט במלכות מרוקו · ואין להפליא אם בציפורי היתה אדמתה ארץ זבת חלב ודבש לפי שגם באנדריקומיו ובכותבי כדור הארץ יש בהם

פתח עינים

העמידה הכלים העולים מתחתוני הגוף אינם יכולים לשלוח בנקל הדם ללב כאדם העומד כמו כאדם היושב ולכן הלב הולך ומתחלש · ההליכה קשה לעינים לא בלבד מחמת הטורח המחליש בנקל חוש החזות והעינים כבדים יותר מן הראוי אבל גם מפני שהאדם ההולך בכל רגע רואה בעיניו דברים חדשים עד אין מספר בעוד שהיושב אינו רואה כ"א דברים מעטים ומסודרים ולא מבולבלים כמו האדם ההולך אשר פ גע דבר אחר דבר בעיניו ובזה הבלבול בא בעין עצמו והולך ומתחלש עד שהאדם ההולך עיניו כהות · ומה שהביאו רז"ל לגנות על דרך הבריאות ישיבה שאין בה סמיכה כמו בספסלים ובכסאות נכון הוא לפי שחוט השדרה ביושב בלא סמיכה לא בלבד מתחלש אבל רוב הטורח מאבד כח הגידים שהיא נפש החיונית בו ולכן אמרו כל ישיבה שאין בה סמיכה וכו' ומחמת חלשת חוט השדרה בנקל באים מים בסביבותיו וכמו רגע מית אוחזת בו :

א"ר אלעזר ע"ה אינם חיים וכו' כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וכו' כל המשיא בתו לת"ח והעושה פ־קמטיא לת"ח והמהנה ת"ח מנכסיו מע"ה כאלו מדבק בשכינה וכו' :

רבי אלעזר הגדיל אומר על ע"ה שאינם חיים ושכל מי שאינו משתמש באור תורה אין אורו מחייהו אבל לפ"ד הדבר הזה אינו כתוב כ"א להדליק אש קנאת הסופרים להרבות חכמה ולהכרית רפיון למרפה עצמו מד"ת וגם לר' יוחנן למלא רפואה שהוא לתועלת גדול לחכמים להנאות מנכסיהם ולהתעסק במזון ת ח להגיע בידם והם ע"ז פנוים לעסוק בתורה כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו וגם בין היונים הקדמונים אנו מוצאים בדברי ימי אומתם אשר היו מבקשי' בכל מאמצי כחם לסבב הרוחו' ללומדי חכמה מלבד השכר אשר משנה לשנה היו נותנים להם ולפי צרכם ולפי עת חניהם היו נותנים להם מתנות מעות ונכסים כידוע לקורא ד"ה :

וא"ר חייא ברבי יוסף עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת וכו' עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים וכו' ושמא תאמר יש צער לקוצרה ת"ל ירעש כלבנון פריו הקב"ה מביא רוח מבית גנזיו ומשרה את סלתה ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פסת ידו וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו וכו' עתידה חטה שתהא כב' כליות של שור הגדול ואל תתמה שהרי שועל קינן בלפת ושקלוהו

א"ר אלעזר כל הדר בא"י שרוי בלא עון וכו' א"ר ענן כל הקבור בא"י כאילו קבור תחת המזבח וכו' א"ר יהודה אמר שמואל כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות וכו':

החכם הזה אמר דרך הלצה שכל הדר בא"י שרוי בלא עון רצוני דרך פילוסופי שהדר בא"י בין חכמי וקדושי ישראל שתורתם אומנותם אין להם פתח לחטא כמו שהוא לדר בח"ל ובפרט אם האיש הדר בא"י חושב שהוא במקום ההשגחה הפרטית ארץ אשר ה' אלהינו דורש אותה מראשית עד אחרית השנה אינו חוטא בנקל שלא להיות כפוי טובה למשגיח העליון וע"ז הדרך בעצמו נזרו אומר שהקבור בא"י כאילו קבור תחת המזבח להגדיל טוב דירת הארץ בפרט לזקנים הנגידים היושבים בח"ל שילכו שם לטוב נפשם וגופם גם אחר המות וע"ז הדרך הזהב שמביאים בכיסם טוב היא ללומדי תורה אשר הם חיים בדוחק מזונם להרביץ דברי ה' בין בני עמנו וזה הוא הטעם בעצמו של החכם האוסר לצאת מבבל לשאר ארצות לפי שהיו שם ישיבות המרביצות תמיד תורתנו הקדושה בישראל ולכן ר"י שהיה בבלי גזר אומר שכל הדר בבבל כאלו דר בא"י · ומ"ש על גלגול מחילות ותחיית המתים אלו הם דברים שהם למעלה מן הטבע ואין לשכל האדם פתח לדבר בם:

אל תרבה בישיבה שישיבה קשה לתחתוניות ואל תרבה בעמידה שעמידה קשה ללב ואל תרבה בהליכה שהליכה קשה לעינים וכו' כל ישיבה שאין בה סמיכה עמידה נוחה הימנה וכו':

אמת הוא לפי חכמת הגופות והרפואה שהישיבה קשה לתחתוניות לפי שכובד כל הגוף הולך וכבד על אותו מקום הקרוב אליו והוא מקום הערוה אשר שם נקודת כובד גוף האדם · זאת ועוד ע"י הישיבה הכבד נעשה יותר גס ובא לידי סתימות ולכן דם התחתוניות וכלי הטחורים שהולכים ועולים עד הכבד אינו עולה כלו כ"א מקצתו אם הכבד נסתם וכדרך זה הטחורים נעשים גסים וקשים לגוף האדם ולבריאותו · העמידה קשה ללב לב' טעמים · הא' לפי שע"י העמידה מחמת הטורח שיש בה הריאה מתחלשת ואינה ראויה לנשימה חזקה לפי הטבע ולפי צורך דרכי הדם ואם הריאה מתחלשת אינה יכולה לקבל הדם מהלב כראוי ואינה יכולה ג"כ לשלחו מחדש בלב בסדר הב' כידוע מחכמת הניתוח ובזה טוב דבר החכם שהעמידה קשה ללב · הטעם הב' הוא שע"י

העמידה

פתח עינים

שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי וכו' ו' שבועות הללו אמר נ' הני דאמרן אינך שלא יגלו את הקץ ושלא ירחקו את הקץ ושלא יגלו את הסוד לאו"הע :

באלו המאמרים המדברים בשבח א"י ובדירתה יש לדקדק · א' במ"ש החכם שכל הדר בח"ל אף בעיר שרובה ישראל דומה כמי שאין לו אלה הוא פילוסופי על נכון בכל צדדיו לא בלבד בסיבת התערבות בגוים וישראל לומדים מעשיהם והולכים אחר מעשיהם ויקראו להם ויאכלו מזבחיהם אבל מפני שבזיון האומה בח"ל מסבב שבחורי ישראל בפרט נכנסים בכל האפשר בין השכחות שלא מבני עמנו ובחבורותיהן וגם בשמות מהפכים יעקב לג'יאקומו וחזקיהו לאיזריקו וכיוצא בהם ולהראות עצמם בני חורין ביראת ה' הולכים לבית תועבותיהם בגלוי הראש וגם בקידה לפי המקום ולפי הזמן א"כ הוא בתכלית הוודאות שכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלה ולפי המקובלים שנקודת ההשגחה האלהית היא בא"י ובמקום מקדשנו היא בתכלית הבירור על מה ועל מה מי שאינו דר בה דומה למי שאין לו אלה וע"ז הדרך מדוקדק אומר החכם דומה כמי וכו' ר"ל לפי דמיון השכל ועיקר ההשגחה · גם אם נחשוב שבדירת ח"ל בכ"י מדברים לשון העם שביניהם דרים בג'ירמניא לשון אשכנז ובצרפת לשון העם ההוא ובעונות בימינו גם ראשי הקהלות וגם מורי הוראות אינם יודעים דקדוק לה"ק מה טוב אומר החכם שאין אלה לדר בח"ל · ב' מלבד הטעם שמביא התלמוד על עליית א"י מבבל שעובר בעשה נראה לפי הפילוסופיא שהחכמים בימים ההם כר"י וחבריו בקשו לחשב דירת בבל מפני שרבו כמו רבו שם החכמים הגדולים ומרביצי תורתנו ולכן דרשו בכל עוז לעכב עליית א"י ובאמת התלמוד בבלי מלא חכמה מראשו ועד סופו ופ"י הוא בתכלית הבירור כמה גדולים היו חכמי בבל בדורות ההם · ג' תוסר השכל בענין השבועות · א' שלא יעלו ישראל בחומה ביד חזקה שלא לחכם בגבורות המלחמה שהיא לעולם נגד טבע האדם וחביב היא זמן העתיד שלא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה · ב' שלא ימרדו ישראל באו"הע וזה הוא חיוב טבעי וכבר אמרו הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו · ג' שלא ישלטו או"הע בישראל יותר מדאי זה הוא הלטרפות טבעי שאם העם לא ימרוד במלך הוא מתכלית הדוחק שגם השררה לא יטריחהו יותר מן הראוי · ד' הוא צורך גדול שלא יגלו את הקץ שלא לסבב קנאה עזה בלב האומות עלינו משום קנאה על העת"ל · ה' שלא יגלו לאו"הע סוד טעמי התורה שלא ליתן פתחון פה לשנאתם בכמה דברים וגם שלא לערבב קדושת תורתנו עם טומאת דתם ועקר עבודתם :

א"ר

רבנן סבי דב הונא הוו פיישי תמני מאה רבנן וכו' אמר שמואל שנוי וסת תחלת בני מעים כתוב בס' בן סירא כל ימי עני רעים וכו' בן סירא אומר אף לילות בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו מטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים :

באלו המאמרים יש לעיין · א' שאליהו היה רגיל לילך אצל ר"ע ללמדו תורה ומי שיודע מפשט הכתוב שנגד הטבע הכולל לכל אדם אליהו עלה מן הארץ לשמים בסערה וזאת היתה מיתתו אין להפליא אם אחר נסעו מעולם השפל הזה לפי צורך נשמתו להטיב לבריות בתלמודו היה הולך אצל חכם א' ללמדו סדר אליהו · ב' אין להפליא ג"כ על מספר הגדול של לומדי תורה שבזמן ההוא אצל רב רב הונא רבה ורב יוסף כמו שנראה ממאמר המתחיל בשני דר"י וכו' מפני שבימים ההם תורתם אומנותם והיה להם פרנסתם בהלטרפית חכמתם ולא כן הוא בימינו שמבקשים דבר ואינם מוצאים · ג' מ"ש שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעים הוא האמת בעצמו לפי חכמת הרפואה · האלטימכא וכל כלי העכול כן הוא דרכם שההרגל נעשה טבע וכל שנוי שבא להם או בזמן האכילה או באיכות ובכמות המאכלים הנגדים שלהם מרגישים וחולים או מחמת החלשה שבא להם בכח טורח העכול או מחמת ההרגש בעצמו שבא' מחזיק ואח"כ מחליש כידוע בחכמות הרפואה שבזמננו · ד' דבר אמת לפי הפילוסופיא הפוליטיקית מ"ש בן סירא שכל ימי עני רעים גם בלילות שבשפל מושבו וגגו ואשר גגים הגבוהים יורדים על גגו וכזה הבריאות אינו נכון מחמת הרוח והאויר השואב המטר שמקלקל גוף האדם כידוע וחולאים גדולים וכאבים באים עליו ואם אין בידו ממון לקנות ארצות במקום טוב קונה בראש ההר וכזה כל הזבלים שמוציא בו יורדים וזבים לכרמים שתחתיו וכזה הקרקע הוא לעולם זכורית ביד העני א"כ טוב ועל נכון הוא פ' משלי כל ימי עני רעים :

ת"ר לעולם ידור אדם בא"י אפי' בעיר שרובה גוים ואל ידור בח"ל ואפי' בעיר שרובה ישראל שכל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלה וכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלה וכו' כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה וכו' השבעתי אתכם וגו' ג' שבועות הללו למה א' שלא יעלו ישראל בחומה וא' שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באו"הע וא' שהשביע הקב"ה את אומות העולם

פתח עינים

שאילתא פסול למידן דינא וכו' מ"ט דשוחדא כיון דמקבל שחד סניה איקרבא דעתיה לגביה והוי כגופיה ואין אדם רואה חובה לעצמו וכו' כל המביא דורון לת"ח כאילו מקריב בכורים וכו' :

באלו המאמרים ע"פי הפילוסופיא יש להבין · א' שחייב הצבור לתת לדיין שכר כראוי לו שלא לשום לפניו מכשול מפני צרכו וצורך בני ביתו לקבל שחד ולכן גוזרי גזירות שבירושלים היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה ובאמת בימים ההם לא היו נוטלין בלבד בתורת שכר לפי שעה אבל כל היום חוץ מעת סעודתם ותפלתן היו יושבים לדון ולא היו עוסקים בשום מלאכה ולכן היה מוטל על הצבור פרנסתם ורב קרנא שהיה דיין באקראי ה"ה נוטל סלע בשכר בטלה מכל א' מבעלי דינים וזה היה מותר לפי שהיה שוה הפירעון לשניהם והפירעון היה קודם הדין · ב' במ"ש רז"ל על שוחד הדיינים אמת "היא לפי שאהבת הממון והעושר באמצעות המתנות מסמא לב החכם ומטרף דעת לב האדם אף אם הוא צדיק גמור והנסיון מוכיח כמה בזוי הוא בעיני העם החכם המקבל שוחד אף בלא טעם הדיינות ובדיין בפ"ס ברור הוא שאם מקבלו מבע"ד א' נוטה לבו אליו וה"א כגופו ואין אדם רואה חובה לעצמו · ג' טוב דברו רז"ל שהדיין הרגיל לשאל מבני עירו בהמות וכלים פסול לדיינות לפי שגם השאלה היא מתנה לפי הזמן ולפי ההנאה שיש לו מהשאלה עצמה וא"כ הוא מין שוחד שלפי השכל והאמת יש לנו לאוסרו · ד' מה טוב ומה נעים הוא איסור שוחד דברים שגם באמצעותו הדעת נוטה אל המחנף בדברים או בכל מיני לשון מרמה ולכן כל המעשים שמביא התלמוד ע"ע זה הם צודקים לפי השכל ולפי הטבע · ה' מ"ש כל המביא דורון לת"ח כאילו מקריב בכורים נראה מאמר מופלג בהשוואת הנותן מתנה לת"ח למקריב בכורים אבל התמיהה של הדבר הזה מתקטנת כחשוב הת"ח שמדבר לפי צרכו ולפי כבוד התורה בימים ההם וכבוד לומדיה :

רב ענן הוה רגיל אליהו דהוה אתי גביה דהוה מתני ליה סדר דאליהו וכו' בשני דרב יוסף הוה ריתחא א"ל רבנן לר"י ליבעי מר רחמי א"ל השתא ומה אלישע דכי הוו רבנן מיפטרי מקמיה הוו פיישי תרי אלפי ומאתן רבנן בעידן ריתחא לא הוה בעי רחמי אנא איבעי רחמי וכו' כי הוו מיפטרי רבנן מבי רב הוו פיישי אלפא ומאתים

רבנן

ההוא יומא דנח נפשיה דר' וכו' א"ל רבנן לבר קפרא זיל עיין וכו' פתח ואמר אראלים ומצוקים אחזו ארון הקדש וכו' בשעת פטירתו של ר' זקף י' אצבעותיו כלפי מעלה אמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שיגעתי בי' אצבעותי ולא נהנתי אפי' באצבע קטנה שלי וכו' בשעה שהצדיק נפטר מן העולם ג' כתות של מלאכי השרת יוצאים לקראתו וכו' :

בענין מיתת רבי יש ללמוד · א' במ"ש הספדן אראלים ומצוקים אחזו ארון הקדש שהיא אמת נס לפי הפילוסופיא האמיתית לפי שהחכם הוא יסוד התורה לפי שהתורה על הספרים בלבד היא כמו מ"ה והדת והחכמה אינה בין החיים כ"א באמצעות הדיין הדן דין אמת לאמתו ומרביץ התורה בין לומדיה · ב' מ"ש ר' בשעת מיתתו שיגע בי' אצבעותיו בתורה ולא נהנה באצבע קטנה שלי היא ג"כ פילוסופי בכל צדדיו לפי שמעדני הגוף הם אויבי החכמה שאינה נקנית כ"א באמצעית הטורח ובחיי צער כידוע ומה טוב ומה נעים לשון אצבע בענין זה לפרש חוש המישוש שחרפה היא לנו ושבין אויבי החכמה חוש המישוש והזנות הוא הא' ביניהם · ג' מ"ש שבשעה שהצדיק נפטר מן העולם ג' כתות של מ"הש יוצאים לקראתו הוא ד"מ כמו שבין ב"א כבוד הוא לאורח לצאת לקראתו בעה"ב המכניסו עם כל בני ביתו וכן בהכנסת כלה וכדומה כן אמרו רז"ל לעשות כ"ר לצדיק שמת שמה"ש יוצאים לקראתו עם שאלת שלום למי שהלך בדרך ישרה שהולך נוכח ה' והשכבת נפשו בהשקט ובבטחה :

פרק י"ג ב' דייני גזירות

א"ר יהודה אר"א גוזרי גזרות שבירושלים היו נוטלים שכרן צ"ט מנה מתרומת הלשכה וכו' קרנא הוה שקיל איסתרא מזכאי ואיסתרא מחייב ודיין להו דינא והיכי עביד הכי והא כתיב ושחד לא תקח וכו' ואסיק דהוה שכר בטלה וכו' כי השחד יעור עיני חכמים אפילו חכם גדול ולוקח שחד אינו נפטר מן העולם בלא סמיות הלב ויסלף דברי צדיקים אפי' צדיק גמור ולוקח שחד אינו נפטר מן העולם בלא טירוף הדעת וכו' ארבר"ש האי דיינא דשאיל

שאילתא

ומקולקלת · פניו כלפי הכותל סימן רע לו מפני שזה בא מחמת הרעיון רוח של החולה שאינו רוצה להסתכל בפני העומדים שם ולכן שכנגדו הוא אם פניו כלפי העם · פניו ירוקים סי' רע לו שכבר ידוע הוא שהירוק בא ממרת הכבד הנשרפת מכלים השואבים עד שיורדה לדם ושם מולדת חולי הירקון וירוק הפנים · את בחולי מעים סי' יפה לו מפני שרובם של צדיקים מתים בחולי מעים לא בלבד מפני שצדיק אוכל לשובע נפשו ולכן כל דבר קטן בשביו ושתו מסבב חולי המעים אבל ג"כ מפני שרובן של צדיקים וחכמים אינם מתנועעים בגופם ומבוקר עד ערב ומערב עד בוקר יושבים ועוסקים בתורה וידוע ומפורסם הוא כמה הישיבה הלז כה בלי תנועה וטרחת הדעת והשכל בלימודיות מקלקלים העכול והבא ממנו ובזה חולי מעים בא :

והיינו דכי הוו מינצו ר' דנינא ור' חייא א"ל ר"ח לר"ח בהדי דידי מינצת דאם ח"ו נשתכח תורה מישראל מהדרנא לה מפילפולי. א"ל ר"ח אנא עבדי דלא משתכחא תורה מישראל דאיתינא כיתנא ושיירנא ומגדלנא נישבי וצוירנא טביא ומאכילנא בישרא ליתמי ואריכנא מגילתא ממשכי דטביי וסליקנא למתא דלית בה מקרי דרדקי וכתיבנא ח' חומשי לה' ינוקי ומתנינא ו' סדרי לו' ינוקי וכו' ר' מוטל בציפורי ומקום מוכן לו בבית שערים והתנא צדק צדק תרדוף הלך אחר ר' לבית שערים אלא כיון דחלש אמטיוהו לציפורי דמידלא ובסים אוירה :

במאמר הזה לפי הפילוסופיא יש לציין דר"ח היה חשוב כהלטרפית ר"ח לא בלבד שבמתקים הפלפול של ר"ח היה מרבין ר"ח התורה בפשיטות והיה כותב אותה בכל דקדוקיה ללמדה לתינוקות של בית רבן אבל היה גם בעל מלאכה והיה רגיל בה ובכל דברי העולם הצריכים למחיה וכ"ש יפה ת"ת עם ד"א · יש עוד ללמוד ב' שגם בימים ההם היו יודעים כמה צריך לחכם ולנשיא לעשות גדר לכבודו ושלא לבא לידי בזיון בפרט בפני העם ובפני ע"ה ולכן גזר אומר החכם לבנו לנהוג נשיאותו ברמים ולזרוק מרה בתלמידיו ובפרט בציבור להטיל עליהם אימה ולהודיע להם גדולתו · ג' ידוע הוא בחכמת הרפואה כמה שינוי האויר שאינו טהור בטוב ממנו מועיל בחולאים ולכן רבנו הקדוש שהיה מוטל בחליו צוה לבני ביתו להביאו לצפורי היושבת בראש ההר כצפור ולכן אוירו היה טוב לחליו :

ההוא

בניו אצלו א"ל הזהרו בכבוד אמכם נר יהא דלוק במקומו שלחן יהא ערוך במקומו מטה תהא מוצעת במקומה יוסף דפני שמעון אפרתי הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי וכו' ההוא כובס כל יומא הוה אתי קמיה ההוא יומא לא אתא כיון דשמע הכי סליק לאיגרא ונפל לארעא ומית יצתה ב"ק ואמרה ההוא כובס מזומן לחיי העוה"ב :

בענין צוואת רבי ע"פי הפילוסופיא יש להשכיל · א' הזכרתו לבניו על כבוד אשתו שהיתה בלבד אשת אב ולא אמהם מפני שהנסיון מוכיח כמה וכמה אחר מיתת האב הבנים לא בלבד אינם זהירים על כבוד אשת אב אבל שונאים אותה · ב' על הנעת השלחן נר ומטה של שבת שהוא ד"מ להורות שהחכמים במיתתם קרואים חיים לפי חכמתם ומעשיהם · ג' שאיתם ששמשוהו בחייו ישמשוהו במותו וזאת היא גדולה הגונה לאיש גדול כמוהו וכפדס לפי חכמתו ועשרו · ד' שגם אחר מיתתו האיש גדול בחייו רוצה לפי כבודו ההספד הראוי לו ולכן צוה ההספד בעיירות הגדולות · על כלן שנקראות כרכין וזה אינו גסות הרוח אבל להטיל בין הנשארים קנאת גדולת התורה וחכמיה · ה' שאינו משובח אותו כובס שהרג עצמו בדאגתו על מות רבי ולכן ב"ק יצתה ואמרה שגם היא מזומן לחיי העוה"ב אע"פי שההורג את עצמו מגונה הוא לפי התורה ולפי הטבע · ו' שגם בגדולי הדור היה קנאה גדולה בין חכם לחכם כמו שאנו רואים ברחב"ח ור"א ושהיו גולים ממקום למקום אם בני עלית החכמה לא היו ראויים לפי גדולת החכמים שהיו תחתם :

תניא מת מתוך השחוק סי' יפה לו מת מתוך הבכי סי' רע לו פניו למעלה סי' יפה לו פניו כלפי העם סי' יפה לו כלפי הכותל סי' רע לו כלפי מטה סי' רע לו פניו ירוקין סי' רע לו פניו צהובין אדומים סי' יפה לו וכו' מת בחולי מעים סי' יפה לו מפני שרובן של צדיקים מיתתן בחולי מעים וכו' :

באלו הדברים יש בהם סימן לפי הידיעות והאמונות של הימים ההם בין המזרחיים · עכ"ז בהרבה מאלו יש בהם סימן גם לפי הפילוסופיא האמיתית מי שמת מתוך הבכי סימן רע לו לפי שהבכיה ברגע המות הוא בסיבת חולשת הגידים שבמוח · פניו למטה סימן רע לו מפני שהפנים למטה הם נגד הטבע לפי שנשימת הריאה היא בתכלית הטרחה ומקולקלת

פתח עינים

אף שנתן התורה עליו ולא יזיק דע שבכל החולאים שנדבקים מא' אל א' במגע החולה גם לפי חכמת הרפואה והנסיון אנו רואים שמי שיש לו לב חזק דאינו מפחד מהחולי אינו כ"כ קל שהמגע יועיל להדביק החולים · במגפה של מורח בקוסטנטינה באזמיר ובסביבותיהם כל היום רואה העם שקוברי המת ונושאיו החולי אינו נדבק בהם מפני שהורגל בהם. נעשה טבע ואין להם פחד · באליפו וסביבותיו היתה המגפה ואחד מחכמי אינגילטירה שהיה שם בעת ההוא וכתב דברי ימי הדבר הוא אמר, כפי שראה החולי נדבק ברוב בפחדנים ושאין להם לב אביר וכנגד זה המתפילים או מי שהיה להם לב שאנן ושקט היו ברוב בריאים ובני חורין מהדבר · לכן הרופא Cera שכתב על קדחת האיברים הנקראת contagiosa רצוני קדחת הנדבקת ובפרט על מין הקדחת של בתי החולים הנקראת Febbre nosocomiale אמר שראה בלבד הפחדנים שבמגע קטן בלבד נפלו על המטה עד שעת מות לא כן איש אדיר ומלא רוח חזק וא"כ אין להפליא גם בדרך טבע אם ריב"ל שהיה שקט ושלו בלמוד תורתו המעלת חן על לומדיה ושהיה לו לב חזק ובריא אולם נשען על זכות התורה אשר בה היה הוגה יומם ולילה באמת לרעת ראתן לא נדבק בו מעולם בחייו · ומ"ש על מלה"מ על ריב"ל כלו היא ד"מ להורות שהצדיקים גמורים כמוהו אינם יראים ממלה"מ ולא ממשרתי המות בכלל ובפרט מפני שאין להם כאב לילך חוץ מעולם הבכיה והבל הבלים שבו ובעת מיתתם נראה להם המות כמו עבר נהר להולכי דרכים הנוסעים מעיר לעיר וכן הסכין שנתן ביד החכם המלה"מ עצמו הוא ד"מ ומליצה ללמד שמלאך המות אינו כי אם להדיוטות ולרשעים לא כן בצדיקים שהסכין וסרסורי המות עצמו הם חותם לפי שנשמתם הולכת לג"ע ונהנין מזיו השכינה בזכות תלמודם וכ"ש אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו וכן מ"ש החכם על רחב"פ שהיה מלה"מ אוהבו ושושבינו הוא ד"מ ללמד שהצדיקים גמורים והחכמים לא בלבד שאין להם פחד מהמות אבל שאוהבים אותו בטוחים בהשארות הנפש ותענוגיה וכ"ש יפה שעה א' של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז · ומ"ש ר"י על המונע תלמידו מלשמשו כאלו מונע ממנו חסד זה הוא אהבת עצמו שלא להשפיל לב התלמיד אם הוא משרת לרבו וע"כ אר"ן שהוא פורק ממנו יראת שמים וזה הוא אמת פילוסופי מפני שבעת שמוש החכמים תלמידיהם רואים מעשיהם ושומעים מוסרם ותלמודם ועי"ז לומדים מה שהוא חובת ירא שמים ועובד ה' בלבבו ולכן טוב אמרו שאם התלמיד אינו משרת רבו פוסק ממנו יראת שמים :

פרק י"ב הנושא

ת"ר בשעת פטירתו של ר' אמר לבני אני צריך נכנסו בניו

אחרון ידוע הוא ברפואה שכל מיני צרעת מתהפכין לשחין שנקרא בלעז
Ulcera ואם השחין כוה או אבעבועות באיש באבר ובמקום הערוה
ובפרט למי שאינו מהול בין הערלה והעטרה מעכבים הביאה או מביאים
כאבים גדולים לאיש בעת הביאה עצמה · א"כ אין להפליא אם אמרו
בראתן בויקרא רבא פ' מצורע כ"ד מיני שחין הן וראתן קשה לתשמיש ·
וכן בבראשית רבא פ' לך לך וינגע ה' את פרעה ר"ל בשם ב"ק אמר פרעה
בראתן לקה ואשתו פירש · מכת ראתן מכת שחין שהוא רע לתשמיש וכו
לקה פרעה כדי שלא יוכל לשמש · ובענין הרבה מיני צרעת שקשים
-לתשמיש תוכל לראות הכותב Lorry בספרו על חולי העור ובספרי
בלשון איטלקי Dissertazione sulla lebbra ואין להפליא אם ר"ז לא
היה יושב במקום שנושב רוח א' עליו ועל בעל ראתן מפני שידוע הוא
שבסורה דרך הרוח כל מין לענה שהאויר הולך ע"פ דרכו בנקודת סוף
הדרך ישר שלו וע"פ דרך הרוחות פינות העיר שבו הדבר הוא תמספר
החולים שבה אם השמאל וישמאל המספר ואם בימין יאמין · ואם ר"א לא
היה עילה באהל המצורעים ברור הוא הטעם מפני האויר שהוא טמא
ומלא אזוטו סיבת החולאים שיורדים בריאה ובלב האיש אשר נשמת רוח
חיים באפיו אשר מחדר החולים שואב האויר הצריך לנשימה · ובאחרונה
אם ב' האמוראים ר"א ור"א לא היו אוכלים מביצים הנולדים במבואה
אשר בעלי ראתן שם גם זה לפי חכמת הגופות נוכל להבינו אם נשכיל שיש
כמה לענות באויר וכמה ראשית הבילה אינו כ"א עוף בכח ובראשית
הפועל א"כ ארס האויר יוכל בכל כח גם על הנולד כמו שיוכל על המוליד·
ועל מ"ש ר"ח שאין בעלי ראתן בבבל מפני שאוכלים תרדין ידוע הוא
מחכמת הרפואה שהתרדין בייטולה בלעז הם דברים הממתיקים חומר
כל מלח ולענה שבדם ומקררו בדרך (refrigerante) וא"כ התרדין הן
רפואה גמורה נגד צרעת ראתן וכן הוא שכר של הומי בלעז Spino או
Rovo שמקרר כמו החומץ שיפה לשרב ור"י ששונה הדברים עצמן על
המצורעים ואמר שבכל מועילים נ"כ המי פרת שרוחצין בה הבבליים ·
שמע מ"ש החכם Martiniere בערך Eufrate שהוא נהר פרת ·
Les eaus sont trés salutaries et les arabes en boivent persuadés qu' elles ont la vertu de les guerir de tous les maux; elles sont quelque peu tronbles et elles se mêlent avec quantitè de limon et elles deviement jaunâtres.
ואם מי נהר זה הם מועילים לשתותם דרך רפואה ק"ו שמועילים אם
האדם חולה חולי העור רוחץ בהם ובפרט בשביל טיט ואדמה אדומה
שבהם שמנקים העור עצמו כמו הנסיון התמידי מלמד לנו במי נהר פה
ודנוביו שהם עכורים ומלאים טיט כמו מי נהר פרת אשר אנו מדברים
מהם כידוע בחכמת האלקמיא בערך הארצות וסמניהם · ועכן ריב"ל שהיה
נדבק אצל בעלי ראתן בשעה שהיה עוסק בתורה ומושיבן אצלו ומובטח

פתח עינים

המין הב' הוא צרעת יוני הנקרא אליפנטיאסיס · המין הג' הוא צרעת
המצוי בין הערביים הנקרא בשמות הרבה וביניהם א' הוא הנקרא ראתן
בל' ערבי ואתמול דברתי עם חכם א' בל' ערב שכל צרעת נדבק מגוף
לגוף וכל היום הנסיון מוכיחו וידוע הוא ג"כ שהזבוב אוהב לשאוב בפיו
כל מיני מורסא ומוגלא וראיתי אני פעמים הרבה שהרוק הבא מריאה של
אדם שנכר מביא המורסא שהזבובים הולכים שם לשאוב מה שאינם עושים
ברוק הטבעי ובליחה הלבנה פשוטה מחולי · א"כ יפה אמר החכם שצריך
להזהר מהזבובים של המצורעים ההם. מפני שיבולים בפיהם לדבק חולי
הצרעת הנקרא ראתן · וגם במזרח אשר שם המגפה הזבובים שאוכלים
אבעבועית המגפה כמה וכמה פעמים מדביקים החולי באדם אשר כא'
היה בריא אולם · וזה ג' שנים אחר ו' חדשים שבדקתי החולה ערב ובקר
רפאתי רפואה גמורה א' ממזרח שהיה חולה מחולי צרעת היוני הנקרא
אלפנטיאסיס ואמר לי שאחר שחלה חולי זה הגידים של העין היו בתחלה
כבדים ואח"כ ראה בעיניו מה שלא ראה בתחלה וזה היא מכח הרגשת
הגידים שהיו מרגישים יותר בכח חומר החולי ההוא וזה ברור בחכמת
הרפואה כמו שהמלח מרגיש יותר מקום אשר בו נדבק · ובזאת ההקדמה
נוכל לומר ג"כ לפרש השם של ראתן שהוא מין צרעת שמביא כח יותר
גדול בחוש הראות משורש ראה · עוד תראה בבוקארט בערך ערוב
שמפרש שבמצרים הרבה זבובים שחורים הבאים מנהר נילום נושכים עור
האדם ומזה בא להם מכת אבעבועות בכל מקום עורם ואחר כך מחמת
בלבול חוש הראות בראות כמה אלפים מאלה הזבובים בזמן א' העין
מתחלשת ואינה רואה כבתחלה · גם בדרך הזה נוכל להבין אמרי רז"ל
טעם השם ומכת אבעבועות והצרעת אשר במים מכחם · עוד יש להבין
בענין כל מיני צרעת מה שכתבו אליברט לורי Alibert, Lorry וכמה
כותבים שהצרעת הוא מין חולי הבא לא מרוב כח אבל מחסרון כח הטבע
ומהחולשה הנקרא Malattia astenica וכזאת סיבת אלה החולאים
על הרוב הוא חולשת האצטומכא והעיכול שאינו נעשה כראוי ובזה הדם
הנולד ממנו אינו טהור ומניח על העור חולי בזה ובפרט הכבד שמוציא
המרה אינה הגונה ובזה העיכול הוא בתכלית הקלקול בזאת ההקדמה אנו
מבינים מ"ש רז"ל בגיטין הקיזו שניהן ושמשו הויין להן בנים בעלי ראתן
בסיבת החולשה של המולידים שהקיזו דם ואח"כ שמשו · דע עוד שגם
בצרעת אשר בינינו הנקרא Rogna או Scabbia רופאים גדולים ובפרט
Rosenstein והרבה בין האחרונים במנו ונמצא שתולעים קטנים בעור
מולידים אותו ואלו התולעים מעט מעט נכנסים מחוץ לפנים בגוף ·
בזאת הקדמה הב' תוכל להבין מ"ש רש"י במקום ההוא · בעלי ראתן
חלשים הרבה מחמת שיש להם סמן במוח · מוח במקום הזה נוכל להבין
לא בלבד המוח גם חוט השדרה שאינו כ"א אלית המוח שבראש · ואחרון

אחרון

פרק ז' המדיר

מאי והחי יתן אל לבו דברים של מיתה דספד יספדוניה דקבר יקברוניה וכו' :

זה הוא פילוסופי ופוליטיקי ביחד על אהבת עצמו של אדם בהיות בחיים שיתן לבו לספיד ולקבור חבריו וללוות אותם לקבר ולפי מדותיו בעת מיתתו גם אח־ים יספדוהו ויקברוהו וכאמת הקבורה היא על טוב בריאות החיים כידוע וכמו שכתב בח"א אבל אמת הוא ג"כ שהאדם עושה מה שרואה שאחרים עושים ומהם ילמוד וכן יעשה ולכן אם הוא יקבור גם אחרים יקברוהו וכיוצא בשאר דברים של מיתה :

ולציון יאמר איש ואיש יולד בה וגו' אר"מ בבריב"ל א' הנולד בה וא' המצפה לראותה א"א וא' מינייהו עדיף כתרי מינן · א"ר וא' מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו וכו' :

גם זה הוא אמת ברור לפי חכמת הגופות האקלים והאויר מטפש או מחכים וא"י ידוע הוא גם היום שאוירה טוב לבריאות וירושלים ע"כ הערייות של סוריא הרים סביב לה ורוח ה' בה לפי צורך הנפש החיונית ובכל היא במעלה ואין ריחה נודף לבריאות הגוף · טוב א"כ דבר החכם שאם בני בבל עולים לא"י שמחליף אויר הרע בטוב נעשה פקח וחריף כפלים מבני א"י עצמם מחמת הגידים שמתנועעים בהם מסיבת תמורת הרע בטוב וכנגד זה בבני א"י עצמם ההרגל נעשה טבע וכבר ידוע הוא בחכמת הרפואה ששינוי האויר אף מן הטוב לשאינו טוב באיזה הלטרפית הוא בתכלית הטוב מפני שהשנוי עצמו הוא טוב בגידים שצריכים התחדשות איזה דבר להיות יותר מוחשים ממה שהיו לפנים :

מכריז רבי יוחנן הזהרו מזובבית של בעלי ראתן · רבי זירא לא הוה יתיב בזיקיה ר' אלעזר לא עייל באהליה ר' אמי ור' אסי לא הוו אכלי מביעי דההיא מבואה ר' יהושע בן לוי מיפרך בהו ועסיק בתורה וכו' · א"ר יוחנן כל המונע תלמידו מלשמשו כאלו מונע ממנו חסד וכו' ר' נחמן בר יצחק אמר אף פורק ממנו יראת שמים :

בין סוגי הצרעת יש הרבה מינים · המין הא' הוא הצרעת הכנעני · המין

פתח עינים

שוקו אינו נפטר מן העולם עד שיבא לידי כך וכו' :

במאמר הזה על כל"נ אין לתמוה אם נפל מעשרו הגדול ואינו חדש תחת השמש העשיר שנפל מנכסיו ובפרט אם עשה צדקה כראוי במדת נכסיו ובאמת גם לפי הפילוסופיא הצדקה מקיימת העושר מפני שאם העשיר חונן אביון אהיב הוא למטה ונאהד למעלה וכנגד זה אם כילי כל בני עירו שונאים אותו ואם המזל רע היא לו לזמן מועט אין לו סיוע ממדינתו אשר כלה נהפכת לאויב לו ולמשפחתו ובמאמר הנ' יש לנו מוסר גדול בענין הצדקה שמצווים אנו לפרנס העני אבל אין חיוב לעשרו או ליתן מאכלים שדמיהן יקרים ואם הוא מעונג ואינו יכול לאכול מאכלים גסים דמו בראשו שלא היה לו להרגיל עצמו בתכלית האסטניסות ואם איזה חסיד נתן תרנגולת פטומה ויין ישן לעני אסטנים אין לנו לילך אחר פעמי החסידות בע"ז שהיא חוץ מן הטבע שהעני יאכל וישתה לא לפי עניותו אבל לפי עושר דמיונו ונפשית רוחו · במאמר הנ' אנו לומדים ב' מוסרים חשובים הא' שלא להלבין פני המקבל צדקה ושיש לנו חיוב ליתן לעני נכבד שיקבלנה בעל כרחו ולא ידע ממי מקבלה · הב' שחשובה היא הצדקה במזון וכמה ששייך לאכילה יותר ממעות כמו האשה המחלקת לעניים לחם ובשר ומלח ועצים לבער ולא כאיש שלרוב נותן מעות ויש לעניים לטרוח ולקנות הצריך לסעודה · במאמר הד' יש לנו ללמוד שאין להרהר אם יש איזה רמאי שמקבל צדקה בלא צורך מפני שזה הוא הדרך להעלים עין מן העניים כלם · עוד אנו לומדים בו שאין לאיש לבזבז יותר מן הראוי בענין הצדקה לפי שהא' בצדקות היא בדרך נימוס ודרכו במאכל ומשתה ובכסות כידוע · ולפת. בות לפי הפילוסופיא שהמעלים עינו מן הצדקה כאלו עובד ע"ז לפי שהעובד ע"ז מכבד לקונו בדרך לא סלולה וכן הוא מי שאינו נותן לצדקה שאינו מכבד קונו ברחמנות בריותיו שהיא הא' שבמעלותיו : ומה שבא במאמרי תמשמש את עינו וכו' שמראה עצמו כאילו עינו סמויה ושוקו כאילו נכוולת לתכלית זה שהוא ליטול צדקה בעל המאמר שאומר איני נפטר מן העולם עד שיבא לידי כך זה הוא דרך הפלגה להשיל אימה על הרמאים הללו שמביאים האדם ובפרט האסטנים לידי רחמנות לצער ועוד שלא כדין ונגד דרכי הטבע והרפואה · וכמה וכמה בראו' המכו' והפלגי' הבמה גידיהם מחניקעי' עד קולי קדחת הנידים אבל אינו אמת בכלל שאינם מתים עד שיבאו' לידי כך והנסיון מוכיח נגד כלמת ההיא אבל רק דבר בעל המאמר להפלגת האימה עליהם ועל מעשה דר"ת ור"ק שבאו ע"כ מקפידים על בשרם בדברים אין להפלא ע"ז לפי שהחכמי' בדורות הקם לא היה להם אומנות כ"א בת"ת ובכודה ואם נתבטל כבוד המדבילה בטלה התורה שלמה ולא היה להם מה לפרנס עצמם ומשפחתם וחבל על בשן ישראל שאמצות האות :

פרק

חדשות בשכלו ובחושיו ואם היה נעשה ישן הדבר כלו להפך · ז' שאחר תלמיד ר' יוחנן שב לביתו ואשתו נתעברה עקרה אין להפליא ע"ז לפי דעת חכמת הרפואה כתקונן וטבע הרחם שגידיו נאבדים והעורות שלו מרכית כיבוצות קשות בלא תשמיש ודרך העמידות בלא בעל בקירוב י' שנים כלן עקרות הן מהסיבה הזאת הידועה לכל הקרב אל מקדש חכמת הטבע הוא מוסר גדול לאיש הבעל והולך למדינת הים לזמן רב · ח' במעשה רחב"ח שאחר י"ב שנה שעזב את ביתו ללמוד תורה חזר לביתו פתאום ואשתו כשראתו פרחה רוחה מרוב שמחתה וכבר ידוע מחכמת הנפשית כמה דבר כזה מגיע יותר מן הראוי הגידים והדם בלב ובריאה ובזה נולד מה שנקרא בין הרופאים סינקופי אליפוטימיא **Sincope Elipotimia** לפי מדרגתם ולכן במ"א צוו רז"ל אל תכנס לביתך פתאום · ט' במעשה ר"ע עם כלבא שבוע יש ללמוד ב' מוסרים בתכלית התועלת · א' על הנערות שלא יארסו בסתר בלא רשות אביהן שלא ליתן להם פתח ליתן נכסיהם לאחרים שלא כדין הטבע · ב' שאין לאבות כעס על בלילת הארוסין עם א' שהוא עני אם היא אוהב מכתן אם לפי שכלם ואיכות רוחם יכולים ע"י חכמתם ליתן ברוחב בסית ושאר לאהובתם וכמו שהנסיון מוכיח כל היום וכל הלילה תמיד :

פרק ו' מציאת האשה

מעשה בריב"ז שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו מהלכין אחריו ראה ריבה א' שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו א"ל ר' פרנסני א"ל בתי מי את א"ל בת נקדימון בן גוריון אני וכו' די מחסורו אתה מצווה עליו לפרנסו ואי אתה מצווה עליו לעשרו וכו' מר עוקבא הוה עניא בשבבותיה דהוה רגיל כל יומא דשדי ליה ד' זוזי בצנורא דדשא וכו' אר"י משום רבי שמעון בן יוחאי נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים וכו' ותני ר"ח וכו' כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד ע"ז תד הסמא את עינו והשכבה את בטנו והמקפח את שוקי

פתח עינים

א"ר אבוה שבירת חצי גופו של אדם וכו' שנא' לכם משכימי קום וכו' וא"ר אלו נשותיהן של ת"ח שמנדדות שנה מעיניהם בעוה"ז ובאות לחיי העוה"ב וכו' יהודה בריה דר' חייא הוה אזיל ויתיב בבי רב וכל בי שמשי הוה אתי לביתיה וכו':

באלו המאמרים ראיתי ראוי לפי מיעוט שכלי בדרך פילוסופי לדקדק · א' שכבר פירשנו בערך א' על האנחה ששוברת חצי גופו של אדם כל מה שצריך להשכיל לפי חכמת הרפואה וחכמת הנפשות כמו שיוכל הקורא לראות במקומו · ב' שגם בדבריהם המלמדים עם הרעיון רוח כמו האנחה וחרבן ב"המק אשר עליו נמס כל לב ונכאה כל רוח שהמשל כעשה שבע ואין הסיבה כ"כ תקיפה בדברים אשר מקריב בזו לא שמרום בימים שעברו ועל ככה אמרו שגם זאת הלמודה לשכל בניה לקוברם אינה מעסדת כמות א' מהם שכבר למודה היא · ג' בענין שוא לכם בעל המאמר מפ"ש השינה ע"פי הדרש על נשותיהם של ת"ח שמנדדות שינה מעיניהן להמתין את בעליהן שהן בבית רבן ושונין פרקן אבל פשט הפ' הוא שלם הסיוע האלהי או המזל אינו מתחבר עם האדם שוא פועל האדם וטרחו שגם בעת השינה ובלא פועל האיש מצליח לפי רצונו ולפי חמדתו הטובה · ד' בענין וסירות השינה מע"ש לפ"ש על ריבר"ח היה לקיים מצות הבורא שארה כסותה ועונתה לא יגרע ולפי כורך הטבע שלא לחלל אשתו להזנתה כידוע לכל רופא שמכיר טבע האדם בין באיש בין באשה · ה' בענין רבי שהיה רוצה להשיא לבנו בת ר"ח ולא נתקיימו הנישואין לפי שבנדריהם כן מלכים משפטיה בן אכיטל ולא בן הנערה העתידה לידים ובאמת אינו נסות רוח לחקור בדברים אלו מפני שלפי הפילוסופיא. אם הזכר בענין האישות הוא עליון וגדול במשפחתו ולא כן הנקבה או להפך אין אהבה אמתית ואינה מתקיימת שכבר ידוע הוא שאינה נמצאת כ"א בשוים ואותיות אהבה עולות לאח"ד לרמוז שאהבה אינה כ"א באחדות החלקים בכל לד ועי"י הנסיון ראיתי שאם אין השואה בין האיש והאשה בין במדרגת המשפחה בין בשנים יבין במוסרים ובשכלם הבנים הנולדים הם לרוב חולים מחולי הרקיטיד Rachitide שהעצמות רכות בהם יותר מן הראוי מחסרת האלסה בכל ענף בכלל ובגידים ובעצמות בפרט מחמת האהבה שאינה עזה ביניהם בעת תשמיש מהסיבות הנז' · ו' במעשה בנו של ריב"ז שלא רצה לילך חוץ לביתו קודם שיכנס אבל כינס ואח"כ למד וזכה לאמר לו שים מדעת קיני שלא להרחיק זמן חופתו וביאת כבתה וכמת מכה זמן האירוסין עד הנישואין נכבית בהם שלהבת אהבה ואמר הכתוב יצר מתנחם החזן על הכלה או מתנחמת היא עליו לפי שהאדם לוקח

פרשות

לפי הבריאות הוא ג"כ שלא ליתן לפני האורחים והיושבים בסעודה מאכלים הרבה קודם שיטעמו השמש מהם לפי שהוא מתאוה ומצטער ולכן התלמוד נותן שבח לחכם א' שהיה מקדים ליתן לפניו מכל מין וחכם אחד שהיה מקדים השמש בכל מינים קודם בני הסעודה · ע' בענין הגרעת של מאכל המלך לפי התלמוד הוא דבר גשמי ובאמת אין שום אדם שיכול לדבר ע"ז לפי הטבע אם לא נאמר שהגרעת איננה כ"א זוהמת מאכל שמתדבק מחולה לחולה ככמה חולאים שמתפשטים בעון האדם כידוע ואח"כ מתדבקים מאיש לאיש בזמן האכילה וע"י הסעודה בחבורה · ד' בענין מאמר רומיי שאמר לאותה הנערה שהיה מדבר על לבה לנשאה והיא לא שמעה לקולו והיה אוכל רמונים לפניה פרי שמגינים הלב והמוח טוב למאכל ונאה לעינים ולא נתן לה והיה מאמת התאוה לפרי הנאכל לפניה ואינה אוכל ממנו היה מתגדל הרוק בפיה עד שנפחו פניה וכריסה כדרך הנפוחים הדבר היה הוא מובן ע"ד חכמת הרפואה · בגוף יש כלים השואבים בכל האברים הנקראים בלעז Vasi linfatici ובאמת הם שואבים כל הליחה בכלי הדם האדום כידוע מחכמת הניתוח בכל הוראות ואם מאיזה סיבה אינם שואבים מתנפח הגוף עם כל האברים ונעשים כזכוכית ובזה חולי הדרוקן בא כ"ש ברוחב במס' שבת · א' מאלו הסיבות היא הרעיון רוח כמו הכעס והתאוה והחמדה והקנאה והפחד וכיוצא וכמו בנערה שבא כאמרנו שהיה לכפיתה · ובאמת בכל אלו הגידים מתקררי' ונעשים כפופים תרחבים שהיו קודם לכן ובזה גם הכלים השואבים נכפים גם הם והליחה איננה יכולה להשאב כראוי לפי כמותה ולכן נשארת בלא תנועה בכרס ובכל המקומות שבגוף שיש בהם הניפות הנקראים בחכמת הניתוח Glandule וכמו שהם בכמות גדול בלחיים ובצואר ובפה שמהם יוצא הרוק ולפי שבתחלה כל הליחה נשארה בפנימי הלחיים עצמם ובפנימי הגוף נפחו פניה וכריסה והלכה עד שערי מות · ואח"כ התנועה בחלקים עצמם שנעשו כפופים ורקקה והשליכה הרוק בחוץ ובזה המים שהלכו חוץ למקומם יצאו לחוץ ונתרפאה הנערה לפי דרך הרפואה · ומה שרקקה כי הולא דירקא זה היה מפני המרה הירוקה שבזמן שנכפתה מהכבד הכלים השואבים שאבו המרה שהלכה בדם החולה ונעשית ירוקה ובחכמת הרפואה אנו יודעים כזה חולי הירוקת בא מחמת נידי הכבד שמתקררים ונעשים כפופים ודרכי המרה לפי שבעם נסתמים ובהכרח המרה ע"י כלים השואבים הולכת בהם והחולה נעשה ירוק ע"י כלי הדם שבעור ובענין הניפוח מחמת רעיון רוח ראיתי אני באשה א' שבראות בעלה מת ברגע א' במיתה משונה שנפל מקיר גבוה והיה לפגר מובס שניים א' נפחו פניה כרסה ורגליה ובדקתי אותה ג' שבועות ברפואות לפי טבע החולי נתרפאה וזכה לבריאותה הא' :

פתח עינים

אנושים ולא חיוב מוחלט · ע"כ יפה אמרו על פיו כל הפילוסופי' שהן בניו ובנותיו כשהם קטנים שתמיד יותם ולולא הם אבלו מדקה היא אלא משפט · ולפי התכלית הוא משפט וצדקה בבת א' · צדקה לפי טבע המוחלט וחיוב לפי טבע האדם אם היה מדיני · א"כ היא הרכבה אמתית ממשפט וצדקה ולכן נר' שסוף הפ' הוא פי' תחלתו רמוזי מי שעושה צדקה בכל עת תמיד כהוכת בניו היא שומר משפט לפי המדיניות · להבין המצורפו' תחלת הפ' עם סיפי פשטו הוא לפ"ד שבריאות בנים לבנים מתרבה מספר האומה וכבידה לפי גדולתה במנין ובמספר האישים שמהם נעשת מתפשטת האומה והרפתה על שונאיה מבחוץ שלא לעשות מלחמה עליה כמו שבמקל פושים אם האומה קטנה במנין וחלשה בכח הלוחמים לכן אמר · הפ' שבראות ישראל בנים לבניו שלום יהיה עליו לפי שהארץ שוקטת ממלחמת צ"י רעדת שונאיו ע"פי מספר ישראל אשר יראה בנים לבניו ובזה מכניס גדול וכחם שלום עד מאד :

פרק ה' אע"פי

אריב"ח אר"ה הכל משהין בפני השמש חוץ מבשר ויין
אר"ח בשר שמן ויין ישן בשר שמן כל השנה
כלה ויין ישן בתקופת תמוז וכו' אמימר ומר זוטרא ורב
אשי הוו קא יתבי אפתחא דבי אגור מלכא דאזיל אטורנגא
דמלכא תוייה ר"א לס"ז דחזיר אפיה שקל באצבעיה אנח
ליה בפומיה לסעודתא דמלכא וכו' א"ל רבר א' חזאי ביה
וכו' א"ל חזאי רוח צרעת דקא פרחא עלוי · ההוא רוסאה
דא"ל להאי אתתא מינסבת לי א"ל לא אזל איתי דימני
פלי ואכל קטה א"ל כל מיא דצערי לה בלעתיה ולא
הב לה עד דזג לח וכו' :

במאמר הזה יש לדקדק הרבה דברים לפי חכמת המדות והנופות , א' הוא לפי דין הבריאות והרחמנות ביחד שלא לאחות כפג השמש מאכלים שהם עיקר סעודת האדם וחייו כמו בשר שמן ויין ישן ובפרט ספ"י בכל השנה כלה לפי שאין הפרש עליו בין תקופה לתקופה אבל היין ישן לפי רבא בתקופת תמוז לפי שבחום הקיץ הויטה מתרבה ובזה פחות האדם מתחלשות ולכן צורך גדול הוא לו להחזיק כח הגוף לשתות יין ישן בתקופת תמוז שהחום כעת הזה גדול עד מאד · ב' מדת רחמנות

לפי

ראיתי שאלה כחוק הגזר לפי רצוני ואח"כ מצאתי לחכם כ"ש המוראסטילי מלה במלה · התנין לשמור את עצמו מאויביו הולך תחת המים שנקרא בלעז Ghiaccio ורודף אחר הקרח היותר דק מחמת האויר שנוגע עליו · המחבר מוראסטילי אמר Le Baleue hanne il naturale di tenersi volentieri nascoste sotto i ghiacci per maggior sicurezza; siccome però non vi potrebbero vivere senza respirare, perciò ne' loughi ove la luce in più abbondanza traversa la spessezza del ghiaccio, vale a dire più sottile, a forza d ispingere e premere giungono col loro capo a romperlo כזה מובן ומדוייק פ' תהלים כי דכיתנו במקום תנים ותכס עלינו בצלמות וכזה הקרח הוא גם והמיתה כלה מחמת חסרון הנשימה · ראה עוד במוראסטילי הנז' כמה הוא כח התנין הנקרא Balena בראשו וכמה היא גדולתו · וכזה מובן עוד פ' תהלים ע"ד אתה פוררת בעוז ים שברת ראשי תנינים על המים · ועניין העורב אמת הוא מ"ש התלמוד שהעורב יש לו רחמנות על בניו אבל לא כ"כ חזק כמו בשאר עופות השמים ולע"פי שגם עורב לפי הבוקארס הוא מל' ערב לרמוז לכנפי השחור אמת הוא נ"כ. מ"ש התלמוד שנמצאים ב' מיני עורבים הא' שחור והא' לבן · באינציקלופידיא ערך Corbeau נמצא כתוב Il y a de Corbeaux tout a fait blancs, mais ils sont bien rares ובס' הנקרא Voyage de Merciere נמצא כתוב שבלפין יש איזה עורב לבן ואינם אכזרים כעורבים שכנפם שחור ובזה מובן בכל פניתיו מ"ש התלמוד כע"ז :

אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת דרשו רבותינו שביבנה וא"ל ר"א זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים וכו' וראה בנים לבניך שלום על ישראל אריב"ל כיון שבנים לבניך שלום על ישראל :

באמת שנראה תמוה בהשקפה א' מאמרם בענין הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים ויקראוהו עושה צדקה שנראה שאין עליו חיוב וכל חכמי האומות הראו בדתיהם מזון בנים הקטנים חיוב פשוט כטבע ובאמת מה להם לחיות בזמן ההוא אם האב אינו מזונם אבל יש לעשות חילוק בענין זה · כשכבר הז' ובפשוטו שחלם אין חיוב אלא לפי לב ורצון החי אשר הוא א"וא כמו בין שאר החיים אבל אינו חיוב שכבתי לפי שהנישואין ופרישות זכר א' עם נקבה א' אשר הוא בא עליה ובל חיובי הדין עם האשה ועם בניהם אינו אלא אחר התורות בין אלהיות בין אנושיות

פתח עינים

זה תחמס האדיר שאינו יכול עוד לעבור בקנה עד האילה והיא מיחדת
חנק בכל גדריה ולכן על כגון אמרו רז"ל שמי שנתחייב חנק או שיכנ
בנ:ר או מה נסדונכי :

פרק ד׳ נערה

כי הוו אתו לקמיה דר"י א"ל יארוד ילדה ואבני מתא
שדיא · כי הוו אתו לקמיה דר"ח א"ל כפו ליה
אסותא בצבורא וליקום וליסר עורבא בעי בני והוא גברא
לא בעי בני · ועורבא בעי בני ודכתיב לבני עורב אשר
יקראו ר"ק הא בחוורי הא באוכמי :

בתחלת כל יש לדעת שיארוד הוא התנין כל"הק ולכן תמוה תנין
תרגומו הוא יאורדין · כל מה שכתבו ע"ז המפרשים וכויהם
הרשב"א איננו לפי אמיתות הטבע · הפשט הוא שהאנשים שאינם רוצים
לזון את בניהם כשהם קטנים שכתם הוא נגד טבע היארוד לפי שהיארוד
עצמו מניק את בניו ואלו אינם רוצים לפרנסם ומטילים על בני העיר
פרנסתם · נראה א"כ מה הוא התנין שתרגומו יארוד · לפ"ד התנין הוא
מה שתרגומו יארוד הוא מה שנקרא בלעז Balena · המיראסילי בספריו
ח"א דקב"ח אמר מזה החי הנקרא Balena אלה הדברים La Balena
di Groenlandia è senza dubbio il più grande animale tra
tutti i conosciuti e può di ragione riguardarsi come il
re dei mari כי לך הקורא מובן הפסוק בישעיה התנין הגדול הרובץ
בתוך יאוריו · ולענין הנקת הילד הילוד שמע הקורא דבריו אלה La
Balena d' ordinario non porta che un feto solo per nove
o dieci mesi e quando il balenotto è nato è per lo meno
della grossezza d' un Toro e succhia il latte per lo spa-
zio di un anno. La madre ne ha una cura speciale e
quando si vede inseguita e insidiata seco lo porta da
per tutto, spingendolo fortemente al seno col mezzo delle
pinne, nè l' abbandona, quantunque si senta ferita. Le
parti genitali della femmina sono come quelle dei qua-
drupedi; ha due mammelle che può estendere più in
fuori, perchè i figli possano poppare: queste mammelle
hanno dieci o dodici pollici di diametro e sette o otto di
lunghezza nel momento che porge il latte, passato il
quale le contrae in modo che non ne apparisce più alcun
vestigio · ראה אח"ז כמה הוא מדוקדק לפי הטבע פסוק ירמיה גם תנין
חלצו שד הניקו גוריהן ובפרט במה הוא בדקה מן הדקה לשון חלצו שד

רשפי

ישראל וכו' מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול וכו' :

במאמר הזה יוצאים לנו מוסרים הרבה · א' שמעבירין את המת מלפני הכלה שלא לערב תוגת המת עם שמחת החתנים וזה הוא ג"כ פילוסופי שאם החתנים יושבים דוממים על יום המות שאין בו שלטונות לאם לשמחת הנישואין ימה תועלתם בהן · ב' פילוסופי הוא שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול לפי שגדול הוא במדינות מורא מלכות ובלתה איש את רעהו חיים בלעו ולכן אין כבודו מחול לפי שגדולת המלך היא גדולת העם ואם מחל אינו מחול לפי שהעם הוא יסוד גדולתו ואין מלך בלא עם · ג' שאין לערבב החתנים והמת עם המלך ולכן מעבירין זה וזה מלפני מלכי ישראל · החתנים שלא לבא לידי בזיון המלך ע"י שמחתם והמת שלא לגרום ללבו אבלות ותוגה :

פרק ג' אלו נערות

אמר אביי נאמר אסון בידי אדם ונאמר אסון בידי שמים וכו' מתקיף לה ראב"א מאי דכי קא מוהר להו יעקב לבניה על צנים פחים דבידי שמים נינהו וכו' מיום שחרב ב"המק אע"פ שבטלו סנהדרין ד' מיתות לא בטלו וכו' ומי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי וכו' אלא איפוך וכו' צנים פחים בידי אדם :

במאמר הזה ע"פ הפילוסופיא יש לדקדק ב' דברים · א' דצינים פחים הם מה שנקרא בין האיטלקים Reuma או Reuma-tismo ונזכתם לפי שסבת הוא הקור או הרוח אחר החמימות בדרך או בהיות טורח יאו' ביציאת האדם מחדר חם והולך למקום קר או להפך ובזה הזיעה הדקה היוצאת תמיד מהגוף ונפרדת מהעור הנק' זיעה שאינה מוחשת לפי דקותה אשר אינה נראית לעין כל מתעכבת בין העורות ובתעט ומן מביא בגוף החום יותר מן הראוי שנקרא Reuma ולפי זה אמתי הוא שהצנים פחים הם בידי שמים לפי שהסיבה היא טבעית וכל מה שטבעי הוא בידי הבורא והמשגיח ע"כ ברואיו ואמת הוא ג"כ שהם בידי אדם לפי שאם בעוברי דרך או במלחמה אין האדם יכול להציל עצמו מן החום או מן הקור אם מ"מ זה רוצה לישב בביתו שליו ושקט יכול לחנן עצמו במרחק או בבית אחרים עם פתחים וחלונות סגורים לפי הסדר ולפי הצורך ובכלל צנים פחים לא יבאו לעולם על האדם אם הוא זהיר · ב' שרז"ל ידעו טבע החולי שקוראי' או אסכרה הנק' בחכמת הרפואה Angina Cynanke שהיא חמימות הקנה וסכנתה גדולה עד מאד ולרוב החולים מתים מחולי'

פתח עינים

וכו' כי סמכו לר"א ולר"א שרו להו הכי כל מן דין וכל מן דין סמוכו לנא לא תסמכו לנא לא מן סמיסין ולא מן סרמיטין וא"ם ולא מן חמיסין גולא מן טורמיסין · ר"א כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקן אמהתא דבית קיסר לאפיה ומשרו ליה הכי רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה וכו' · אמרו עליו על ריב"א שהיה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה וכו' רב אחא מרכיב לה אכתפיה ומרקד וכו' :

במאמר הזה יש ללמוד מוסר · א' שכ"ש היו תלמידי עשיר ולא היו מחנפים לזה אמרו כלה כמות שהיא אבל ב"ה שהיה הרב עני היו אומרים בכלל נאה וחסודה · ב' שכ"כ הוא השלום בין איש לאשתו ובפרט בעתים הא' של הביאה שלפי ב"ה כל שהוא מפני דרכי שלום כאלו אין בו משום מדבר שקר תרחק · ג' שגם בזמנים הקדמונים ההם היה מנהג בין הנשים למלא חן בעיני החתן ליתן כחל בעינים ולהאדים הפנים בשרק ולקלע השער אבל כ"ז הכל הכלים היה בעיני הרואים ולכן היו משבחים שכלה במערב שלא היתה עושה כל אלה ועכ"ז היתה יעלת חן · ד' שהיו מקפידים שלא לסמוך אנשים שאינם אנשי אמונה ומורים הלכות בהפך טעמיהם או שאינם חשובי' כמו סמרטוטין או שאינם אומרי' חמישית הטעם של דיניהם או שנא' בשנים שעברו היו אנשים ריקנים ומכל אלו יש לנו ללמוד כמה בימינו יושבים על כסא הסמיכה והרבנות אע"פי שאינם ראוים לכך לנגאי ולבוז הקהל אשר מימיהם שותה ומחנפים העשירים והנגידים למלא זהב כיסם והולכים אחר הבצע כשוחד וכבעלי ריבית ועל כיוצא באלו נא' לנו דומיה תהלה · ה' שהיו משבחים לר' אבהו ובפרט האמהות של בית קיסר לא בלבד על יפיו שהיה קלסתר פניו מבהיק אבל שהיה איש גדול וחכם נשיא בעמו ומנהיג נכון וזהו השבח שבשבחים ראוי לגדול הדור ולמורה הוראה בקהלתו · ו' כבר אמרנו במ"א שבעלי תורה אוהבים הנישואין לענג נפשם באכילה ושתיה וגם להרויח או בפרסורי' הנישואין עצמן או לעתיד ללמד תורה לבנים הבאים מהחתנים אשר אלם הם הולכים לשמח אותם במצות אלהינו ולכן אין להמוה אם חכם א' תרקד לפני הכלה עם בד של הדס שהיה לוקח בידו כמו נער משחק (ההדס היה נהוג גם בין היונים בנישואין לפי מה שכתוב בספרי ד"ה שלהם) ואם חכם א' מרכיב הכלה על כתפיו לפי שכ"ז הוא למלא חן בעיני החתנים ומשפחתם כידוע וכנהוג :

ת"ר מעבירין את המת מלפני הכלה וזה מלפני מלך ישראל

מפני שהם ניכוות תחלה לאברים דע שכויה היא מכת אש ולפי מקימו כויה מורה מה שנקראת בכלל ההתלהבות ובל' איטלקי **Inflammazione** ואמת הוא שהאוזנים רכים ודקות בנקל תוכלנה ליכוות ולהתלהב יותר מכל שאר האברים בפרט מגולים פנים מחמת הרוח והאויר שמבחוץ נכנס בפנימיות האוזן אשר שם גידים עד אין מספר סמוכים לעצמות ובשביל זה הם מרגישים יותר ושם באים גידים מהמ' כמוח מורכבים בחמישי ועי"כ הכויה והתהלהבות באוזן היא בתכלית הסכנה ואם חלה חולה א' מגולים פנים בראש בתחלה מהאדם החלק הרך שבאוזן ואח"כ העינים והאפים ושאר חלקי הראש · ומה שתקנו ברכת חתנים בי' הוא להגדיל כבוד הנשואין ופ"ור בלב הבעל להזכיר לו שהיא מ"ע מן התורה ושיש לו להתעסק בה לטוב המדינות והעולם בכלל שלא לתהו ברא האדמה ולשבת יצרה וכן כל האומות אשר להן מדינות רבות עשו כבוד גדול למצוה הזאת שהיא עיקרית למציאות העולם ולכן התקינו ברכת חתנים בי' כמו על כל הדברים שבקדושה ומנין י' הוא א' שם הכלל של המספרים עד ט' ולכן הי' שהיא מספר מורכב מהאחדות ומכל המספרים כלה ונכון ועילה על כלם להיות מספר הקדוש הנה"נ לפני אדון הכל שהוא א' וכולל ליעד א"ס כל תולדי הגדולה האמיתית · וברומיים נ"כ וביונים מספר י' היה מבוקש בדברים הרבה כידוע · ומאמר מנין שאפי' עוברים שבמעי אמן וכו' פירשנוהו כמש' ברבות לפי הפילוסופיא ובל היוצא למלחמת בית דוד וכו' כמש' שבת ובענין הבו שמת אין לנו לפי הפילוסופיא להשכיל כ"א ההתראה על רבים ישתו שלעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שהוא מיוחד על זה דהיינו שלא להביע הרעיון רוח על העתיד לכן טוב לו לאדם לבטוח בטוב ולא יירא מרע ואז הבריאות מתחזקת ושלוה והשקט יהיו בלבו של אדם לטובתו ולטובת בני ביתו :

פרק ב' האשה שנתארמלה

ת"ר כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרי' כלה כמות שהיא וב"ה אומרים כלה נאה וחסודה וכו' א"ל ב"ש לב"ה הרי שהיתה חגרת או סומא אומר לה כלה וחסודה התורה אמרה מדבר שקר תרחק א"ל ב"ה לב"ש לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו הוי אומר ישבחנו בעיניו וכו' כי אתה ר"ד אמר הכי משרו קמי כלתא במערבא לא כחל ולא שרק ולא פרכוס ויעלת חן וכו'.

פתח עינים

וכו' אם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזניו וכו' מפני מה אצבעותיו של אדם דומות ליתדות וכו' שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעותיו באזניו וכו' מפני מה אוזן כלה קשה והאליה רכה שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכה · ת"ר אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים מפני שהם נכוות תחלה לאברים וכו' · מנין לברכת חתנים בי' שנאמר ויקח בועז. תנו' ד"ר שאבות מנאצין להקב"ה כועס על בניהם ובנותיהם ומתים כשהם קטנים וכו' קום איכא מילתא כנגד אבלים פתח ואמר אחינו המנוגעים המרוכאין באבל הזה תנו לבבכם לחקור את זאת זאת היא עומדת לעד כתיב הוא מו' ימי בראשית ·

רבים שתו רבים ישתו וכו' :

מעשה צדיקים מעורב הוא מהחמרי ורוחני אבל תכלית המעשה עצמי כלו רוחני · ומעשה שמים וארץ כלו חמרי א"כ על נכון כז לומר שהרוחני הוא יותר גדול מהחמרי הפשוט · ולפי המקובלים שהאדם הוא הנקודה שיוצאים ממנו כמו יסוד העולמות אשר הם סביביו ולפי מעשיו מתתקנים הקלקולים כלם הבאים בעולם הבריאה מבואר הוא יסוד מאמרנו לפי שמעשה הצדיקים הוא סיבת הנברא אחר בריאתו הא' ומעשה שמים וארץ הם כמו מסובבים · ודעת ב"ק על אצבעותיו של אדם שדומות ליתדות כבר מחכמת הנתוח נודע כמה וכמה הם הדברים אשר בהן מועלין האצבעות עכ"ז אם אל התכלית הגופיי בהויתן רוצים אנחנו להוסיף גם תכלית ב"ק והוא שאם ישמע אדם א' שאינו הגון יניח אצבעותיו באזנו נוכל להוסיפו בלי דוחק · אבל מפורסם הוא כמה גירת האצבעות וכל הויתן מועלת כאלף אלפי מלאכות אשר על היד נוסדו' ובגרם הכתיבה ומעשה רוקם ורופא אומן בידיו וכהנה וכן הוא לתכלית ר"י על האזן שכלה קשה והאליה רכה שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף האליה לתוכה שנוכל להוסיפו על התכלית הטבעי שהאוזן כלה קשה בהכרח לקבץ מחוץ לחוק הקולות הנכנסים ע"י האויר והרוח באזן ובזה הגידים מרגישים ומתנועעים יותר ואם האליה אשר תחת האזן קשה היה מנגד בזה תכלית הקולות · ואם דרך טבע יכול האדם לכוף האליה לתוכה אינו בלבד שלא ישמע דברים בלתי הגונים אבל היא ג"כ להגן בעד האוזן על הרוח התכהו בכח גדול עד שפעמים יכול לסבב חולאים משוכים וגם החרשות כאשר הוא מפורסם · ומ"ש בשם רבנן אל ישמיע אדם לאזנו דברים בטלים

מפני

גדול ראוי להיות תמיד בלב כל דיין מ"ש ר"י שלעולם אם אדם כא לדון ידאה לו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו לפי שאם הוא פוסק הדין כנגד המשפט גוזל ממון חברו או מחייב נפש א' מישראל שלא כדין אם הדבר מלס"ף עם דיני נפשות וככר רז"ל במקומות אחרים עד אין מספר דברו גדולות כנגד הדיין שאינו דן דין אמת לאמתו ושפתים יושקו :

פרק י"ד האשה בתרא

ההוא גברא דטבע באגמא דסמקי אנסב ר' שילא לדביתהו א"ל רב לשמואל תא נשמתיה א"ל נשלח ליה ברישא שלחו ליה מים שאין להם סוף אשתו אסורה או מותרת שלח להו אשתו אסורה ואגמא דסומקי מים שיש להם סוף או שאין להם סוף שלח להו מים שאין להם סוף ומ"ט מר עבדת הכי מיטעא טעינא אנא סברי כיון דקוו קיימי כמים שיש להם סוף דמי וכו' :

מזה שמאמר אנו לומדים שרז"ל ידעו בבירור טבע מים שיש להם ס"ף או שאין להם סוף ושהפרש שיש בין אגם לנהר וכינו לים ומה שיכולים גלי הים על הגיף שיכול לשוט עליהם עד למרחוק וכ"ז לענין אלמנת מי שנטבע במים ומלבד המעשים הבאים במאמר שבא אחריו מר"עק שדף של ספינה נזדמן לו ונגל לגל ניצול מהמים השוטפים עליו וכן ר"מ שמגל לגל טרדוהו מא' לחברו עד שהקיאוהו ליבשה מי שהוא בעיר היושבת על חוף הים יודע ע"י הנסיון היומיי כמה וכמה מצילים עצמם שלא לטבוע במים ע"י ששט בהם והולך כמה מילין כידוע ולמפורסמות אין צריך ראיה · וכענין דחכ"ד על בת ר"כ חופר שיחין שנפלה לבור הגדול אמר שתעלה מפני שדבר שהצדיק מתעסק בו לא יכשל בו זרעו וזה הוא לפי הפילוסיפיא האלהית שאם הקב"ה מדקדק עם האדם ומודד מדה כנגד מדה ביסורין כ"ש שידקדק בטוב לגבו למי שעושה טוב כאותו טוב בעצמו :

מסכת כתובות

פרק א' בתולה נשאה

דרש בר קפרא גדולים מעשי צדיקים יותר ממעשי שמים וכו'

פתח עינים

במאמר זה יש דברים ראוים להשכיל ע"פי הפילוסופיא · א' שידבק
האדם בחליצה ויתרחק מן היבום לפי שמי שחייב להקים
זרע לאחיו אין לו אהבה אמיתית על יבמתו שנראה טורח לזרוע לא
לו אבל בשם אחיו המת ועוד נראה כנגד הטבע למי שאוהב אחיו בכל
לבו לישא אשתו אלמנה שבכל עת שרואה אותה יזכור את אחיו שאינו
אלא רעיון רוח תמידי וכ"ש שאין יסוד לאהבה אלא בחדשות ולא על
אשה א' שהיתה בין בני משפחתו בשנים שקדמו לנשואיה השניים · והנה
שאול שהגדיל לדבר על הדבר הזה רוח פילוסופי וטבעי הביעו לדבר
ישרות · ב' בהבאת שלום הוא מבואר מעצמו אע"פי שלהביא שלום אדם
לחברו כמה יגיעות יגע האמצעי וכמה תחבולות יש לו לבקש לעשות
מלחמה עם הב' המנגדים ו"לו עד שיביא השלום והשלוה ביניהם · ג'
שידבק בהפרת נדרים לפי שהנדר עצמו הוא מוסר על אולת האדם שרוצה
לקשר עצמו שלא כדין כמו מי שעושה תנאי עם הקב"ה אם אתה תעשה
לי כך אני אעשה כך עמך ומה טוב הוא לאדם לעשות טוב בלא קשר
עצמו לעתיד שלפעמים לא יהיה ביכלתו לעשות מה שנדר לרעתו ולרעת
נפשו · על כן א"כ אמר ר"ן שהנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו
הקריב עליה קרבן בשעת איסור הבמות ובאמת הפ' שאומר וכי תחדל
לנדור לא יהיה בך חטא כוונתו ללמדנו שאם לא יחדל וידור נדר יהיה
בו חטא · טוב הוא א"כ שילך אצל חכם ויתירנו ובזה לא יהיה עוד רגיל
בכך · ד' שיתרחק מן המיאון דבר נגד הטבע לקשר בו א' קודם זמנה ובלא
שכל לבדוק הוית עצמה ותאות האדם וא"כ כאשתגדיל הצרה באה עליה
לרעתה ולרעת משפחתה · ובאמת בין בני המזרח הנסיון מוכיח כמה
קלקולים באים מן המיאון בכל שנה ובכל רגע · ה' שירחיק האדם עצמו
מן הפקדון הוא נכון לפי שהפקדון בטבעו א"א קלקול לנפקד לבלי כראוי
ולהשיבו בלא טענות ורעיון רוח למפקיד שאינו שליו ושקט על ממונו
הנתון ביד אחרים · שהאדם לא יתבלבל עם הערבנות אורה כבר ע"ז
שלמה בחכמתו בני אם ערבת לרעך נוקשת באמרי פיך וכו' ובאמת בין
ב"א אשר הם מלאים כזב ושקר מה לו לאדם לעשות ערבון לאחרים
שלפעמים אין להם לפרוע מחמת מקרי הזמן וקלקולי הסחורה וכ"ש
במקומות שעניאין מלוה שלא כדין ותופסין הערב · ז' פילוסופי הוא מה
שדברו קשות על התוקע עצמו לדבר הלכה שאומר הריני שונה ואיני
מקיים ומקבל שכר תלמוד ומה יש לנו לחשוב על התלמוד אם אין ב' לו
המעשה שהוא תכליתו בכל תלמוד תגוסד על המעשים וכ"ש אם הוא תוקע
עצמו בדיני ממונות או בדיני נפשות שבא דין לפניו לדון ויודע מה שאין
דומה כ"כ לדין הבא לפי שעה והוא מדמה בלא טעם א' לאחר ואינו שואל
לרב שיודע לדון יותר ממנו והוא סומך על משענת קנה רצוץ חכמתו
המבולבלת ואינו יודע שהבלבול הוא יותר רע מהאולת עצמי · ח' מוסר
גדול

יחלין רצוני שהנפש החיוני ע"י הגידים ושפיעת אויר האיליסריקו אשר אליו ראוי הלחלוחות כמוח הלח אשר הוא שולח כמו ברקים קטנים שהיא בלחלוחות אמיתי וע"י ההרגשה העצמית יחלין וכן מפ' מקודם או ינקע בשחר אורך ואח"כ תצמח הארוכה לחולה · ובענין המאמר הבא אחריו כפי ר"י שז' בעילות בעל סיסרא עם יעל אומר שאם קבלה נקבל אבל לפי הטבע נראה דבר נגד השכל להגדיל זכות נביאה א' בביאת רשע אשר לא מאומתנו כדי לינצל הנס שהוא אמת שטיבתו כמו בועל היה רע בעיניה ובנפשה ע"י שנאת הדת שאין כמוה בנפש המאמינים ובפרט נגד סיסרא שהיה שר צבא מדין שונא ישראל ולכן קלה נפש הצדקת בהנאתו והאמת לא היתה הנאה אבל עכ"ז ההנאה הטבעית והמעשה עצמו נראה שאין פתח לפילוסופיא להתיר אם לא נאמר שהיתה מוכרחת לכך כדי לינצל ולא היה הצלה אמצעי יותר ראוי להביאו לידי חלשה עד שיהיה בה היכולת להרגו · ומאמר ר"י בשעה שבא נחש על חוה וכו' פירשנוהו ע"פי הפילוסופיא בפ' חבית במס' שבת וכן במס' ר"ה המאמר הבא אחריו בענין הנזר דין של ציבור ונזר דין שיש עמו שבועה ובענין מעשה דכלב"ש אין לנו אלא מוסר פילוסופי ללמוד ממנו שאין לו לאדם להתגאה אם עולה לגדולה אצל חבריו ושהענוה גדולה מכלם ולכן נראותו הכבוד הגדול שעשו לו בני שמוניא בבימה גדולה אשר ישב עליה וכהנה לא השיב להם תשובה ועשה עצמו כאינו יודע · ויה שבא אח"כ שהמתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה הוא פילוסופי עליון לפי שהתפלה כדי שתהיה ברצון' אין לו לאד' כ"א ליתן עיניו לזכו' העפ' אשר בא ממנו ואין ישוב ובזה יזכור וירבה קטנותו ובלבו יכוין למעלה ויחשוב גדולתו יתעלה אין תכלית אשר עליו היא מתפלל על צרכיו על צרכי ביתו ועל צרכי אומתו ועמו :

פרק י"ג בית שמאי

תני בר קפרא לעולם ידבק אדם בג' דברים ויתרחק מג' דברים ידבק בג' דברים בחליצה ובהבאת שלום ובהפרת נדרים וכו' ויתרחק מג' דברים מן המיאונין מן הפקדונות ומן הערבונות וכו' רעה אחר רעה תבא למקבלי גרים ולערבי של ציון ולתוקע עצמו לדבר הלכה וכו' כריינא דאתי דינא לקמיה וגמר הלכה ומדמה מילתא למילתא ואית ליה רבא ולא אזיל משאיל דארשב"נ אר"י לעולם יראה דיין על עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וכו' :

במאמר

פתח עינים

ומ"ש במאמר הנז' אח"ז כל ת"ח שאומרים דברי שמועה מפיו כשו"א שפתותיו דובבות בקבר וזה הי' ד"מ שיש תענוג כשו"הב לצדיקים הנזכרים מזיו השכינה שהיא מקור האמת אם אמרו בחייהם דברים שהם נוסדים על האמת לפי שחותמו של הקב"ה אינו כ"א האמת · ומפני שבכל הדתות יש קנס גוף וקנס ממון לפי מדרגות העון והפשע לכן בקשו סמך מהפ' על כ"ח כ"ד לפשות השקר ממון ישראל כמו שהוא בדתות הרומיים וכל האומות אשר לכן יסוד בטבע האדם · ובאמת רבי ינאי ואר"סו והכלל הגזילה ממנו שמותר לעשר על מה שלא בא לעולם וע"ל לכורך עונש שבת אין להפליא ע"ז אחר מה שכתבתי בפ' כל כתבי בענין סעודת שבת וכל תענוגיה :

פרק י"ב מצות חליצה

והכתיב יחלץ עני בעניו בשכר עניו יחלצהו מדינה של גיהנם · חונה מלאך ה' וגו' בשכר יראיו ויחלצם מדינה של גיהנם · ועצמותיך יחליץ ואר"א זו מעולה שבברכות וכו' · אר"י ז' בעילות בעל אותי רשע באותו יום שנאמר בין רגליה כרע נפל שכב וגו' · אר"י משום רשב"י כל טיבתן של רשעים רעה היא וכו' · אר"י בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן גוים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן · בני סימוניא אתו לגבי ר' א"ל בעיי תתן לון חד ב"נ דריש דאין וחזן וספר ומתניין ועבד לן כל צרכינן ויהב לון לוי בן סיסי עשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה אתון ושאלון וכו' לא הוה בידיה וכו' · המתפלל צריך שיתן עיניו למטה וגו' וח"א המתפלל צריך שיכוין את לבו למעלה וכו' :

במאמר הזה אין לנו אלא להשכיל במאמר וכפ' ועצמותיך יחליץ שהקדמונים ידעו לפי חכמת הניתוח שהעצמות הם מוקשים ומרגישים עד מאד ע"י הקרום אשר להם הוא למכסה האחרון הנקרא Periostio- אשר בו הולכים ושבים כלי הדם תמידים עד אין מספר מבית ומחוץ על העצם עצמו ומה כאב הפ' והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ

ר"עק אהורא לפתחא לבי קברי אמר עקיבא בתרמילו ואנא חיי וכו' אר"ח בתחלה לא היו מעמידים שוטרים אלא מן הלויים וכו' עכשיו אין מעמידין שוטרים אלא מישראל :

במאמר הוא אין לנו כ"א ב' מוסרים לפי הפילוסופיא להשכיל בכל עומק · הא' דבדברים של הסדר וריוח בכ"א החכמים היותר גדולים אינם כ"כ ומתרנים על ממונם וראב"ע שהיה כהן היה נוטל מעשר א' ממנו ואע"פי שהיה עשיר כידוע ור"עק שהיה רועה אבל פילוסוף גדול שנכנס בשלום ויצא בשלום היה ומתרן בממונו ולא היה לבו כלב החכם הבהן · ב' שבא' לא היו שוטרים כ"א מלויים ושהיו הב' במעלה אחר הכהנים · אבל פוליטיקי הוא שלא לשים בגדולה פוליטיקית מי שיש לו כבוד לפי הטבע מדרגת משפחה ומעלת קדושה לכן באחרונה לא היו מעמידין שוטרים אלא ישראל :

פרק י' האשה רבא

ת"ש אליו תשמעון אפילו אומר לך עבור על א' מכל מצות התורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שמע לו שאני התם דכתיב אליו תשמעון ולינמר מניה מיגדר מלתא שאני ת"ש אראב"י שמעתי שב"ד מכין ועונשין לא מן התורה ולא לעבור על ד"ת אלא לעשות סייג לתורה · מעשה באדם א' שרכב סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לב"ד וסקלוהו ולא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך וכו' כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעו"הז שפתותיו דובבות בקבר וכו' :

פילוסופיא הוא שהדתות יש להם כח גדול או קטן לפי הצורך או לפי שעתן ובשעת הדחק יש לנו טעם לרחוק אותנו מהן לעכב רעה יותר גדולה להפר הדת עצמה כן כתבו כל חכמי דת האומות ובפרט Montesquieux בין הצרפתי Smith בין חכמי אינגילטי' ובין האיטלקים Filangeri וכן רז"ל אמרו לא בלבד שמכות ועונשין לא מי הדין לעשות סייג לתורה אבל גזרו סקילה על רוכב הסוס בשבת אע"פי שהוא משום שבות מפני שהשעה היתה צריכה לכך שהיתה שעת שמד והיו פרוצין לעבירה ובאמת אליהו בהר הכרמל שקריב בבמה בשעת איסור הבמות לעשות גדר ותקנה לפי שע"י כך השיב כל"י מע"ז כידוע ·

פתח עינים

כראוי ומפיס כחזק ולריב אין להם להם לאכול ובגד ללבוש אם אין להם
פרנסת הלכוד ובית חולי העם כידוע :

הארחב"א נתינים גזר עליהם וכו' ויאמר ה' אל שאול ואל בית חרמים על אשר המית את הגבעונים וכו' וכי היכן מצינו בשאול שהמית את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון מעה"כ כאלו הרגן וכו' ויאמרו לו הגבעונים אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו וגו' יותן לנו שבעה אנשים והוקענום לה' וגו' אמר דוד ג' סימנים יש באומה זו רחמנין וביישנין וגומלי חסדים וכו' כל שיש בו ג' סימנין הללו ראוי להדבק בו אין בו ג' סימנין הללו אין ראוי להדבק בו · ארחב"א אר"י מוטב שתעקר אות א' בתורה ואל יתחלל ש"ש בפרהסיא וכו' אר"י משום רש"בן יהוצדק מוטב שתעקר אות א' מן התורה ויתקדש ש"ש בפרהסיא :

באלו המאמרים ע"ם הפ' אין לנו להשכיל כ"א היה מוסרים לפי הפילוסיפיא · א' שאעפ"י שדוד בא מרות המואביה גזר על הנתינים מהטעם עצמו שאסרה תורה לעמוני ומואבי לבא בקהל ה' משום האכזריות שלא קדמו בלחם ובמים לקראת ישראל וגם הם שאלו ז' אנשים מבני שאול להוקעם בעון שאול שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון ומלבד ששאול לא חטא כנגדם בלי אמצעית ובסיבה קרובה אבל בסיבה רחוקה בלבד · עוד הקשו לשאול מיתת בניו ונכדיו נגד התורה עצמה שאמר לא יומתו אבות על בנים וכו' ולכן הגבעונים שהיו אכזריים במקום רחמנים וגומלי רחמים שבכ"י מן הדין היה שלא ידבקו בהם וגזר עליהם שלא יבאו בקהל ה' : ב' מוסר גדול הוא שמוטב שתעקר אות א' מן התורה ולא יתחלל ש"ש ושיתקדש ג"כ לפי שעה וזה הוא עיקר גדול בכל תורת אלהים שלא ליתן יד לחילול ה' שהוא כמי מוסק התורה ומנגד למי שנתנה · והנסיון כמה הוא מוכיח גדול קדוש שמו יתעלה בעיני שאר האומות שבאו אחר המעשה של בני שאול לחסות תחת כנפי השכינה במספר גדול ובכל לבם ובכל נפשם :

פרק ט' יש מותרות

האהיא גנהא דהוה שקיל ראב"ע מעשר א' מינה אזל

ר"עק

שגברה יד כאיבה ונלחם בהם ונלחם מלך על ישראל ב' שנים ומחלה וחזרו אחר זמן רב ומלאו ביתיו :

עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית וכו' דמפרש טעמא דקרא על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים דרכו של איש לקדם ולא דרכה של אשה לקדם וכו' אר"ה ממזרא לא חיי וכו' :

בענין הפסוק עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מלבד הטעם של הפסוק בענין האכזריות של ב' אומות האלה על דבר אשר לא קדמו את בנ"י בלחם ובמים ושהאיש דרכו לקדם בלבד אבל אין דרך אשה לצאת מביתה נראה עוד טעם פילוסופי בדבר שהאומות בענין המדות והמוסר נחקרות וניכרות באיש ולא באשה מפני שהאשה אין לה מוסר מובהק בכלל כמו האיש ועוד יש להשכיל שהאשה נשאת לאיש אחר ולרוב באומה אחרת וכמו שהאשה אין לה משפחת האב אבל משפחת האיש כן הסימנים המובהקים של המוסר הפרטי הן בה לרוב יותר מבעלה מאביה ולכן צדק הוא שאין לה לסבול הקנסים של מוסר האומה שבאה מאביה ועל נכון הוא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית · ואין להפליא אם דוד המלך היה נבחר למלך שבא מרות המואביה וכן רחבעם מנעמה העמונית שמלבד שגדולתו יתעלה הוא להוציא יקר מזולל גם לפי חכמת הגופות וחכמת הרוחות והנפשות החיוניות הוא אמת לפ"ד שמהזיווג לא בכל צדדיו יקר נקל הוא שיצאו אנשים פרטיים ועליונים על שאר ב"א יותר מהזיווגים טבעיים ופשוטים לפי שהגידים והביאה בכלי כלו טהור מתנועעים יותר על המדה ולפי המוחשים שברגע ההוא גם הנולד הוא למעלה מהכלל ולכן אנו מוצאים בנסיון גם בין שאר האומות כמה וכמה חכמים גדולים היו הממזרים כמו בין הצרפתים השר צבא הגדול Marechal de Saxe וכן החכם הפילוסוף D' Alambert ובין האשכנזים F. d' Austria ואחרים עד אין מספר · ומ"ש ממזרא לא חיי מלבד הטעם שמביא התלמוד שהוא דבר שנראה דרך נס לטהרת משפחות ישראל גם לפי חכמת הטבע ראיתי בנסיון שהרבה ממזרים מתים לב' טעמים · א' לפי שהאשה המתעברת נגד הדת ודרך ממזרות יש לה רעיון רוח וכעס להיות הרה לזנונים וידוע הוא כמה תנועות הנפש והלב שלא במשפט מסבבים בנקל הנפל · ב' שהמעוברת נגד התורה והדת יש לה בושה וכלימה ומבקשת להפיל ע"י הרפואות נגד הבריאות ובזה מתחלש העובר ואם בא לאויר העולם בזמנו הוא חלש וחולה ומת בהיותו עוד בעת הילדות · ג' שהממזרים אין להם חלב וכל צרכם כמו הנולדים על נכון ובגלוי וכאיש ביד אומנת שאינה אם הבן והאם אין לה לב לגדל כראוי

פתח עינים

הזכרים במדבר משום חלשת הדרך לפי התלמוד מפני שכמו שהוא ידוע באכלת הדם מגוף האדמה ע"י המילה הגוף מתחלש ואם יש סיבה אחרת לחלשה היא סכנה גדולה ולכן לשמור נפשות עבדיו לא התיר חסדו העליון למול הילכי' בדרך מדבר שמה"כ' שלא מלו מפני שלא נשבה להם רוח צפונית · ראו הקוראים כמה היו יודעים חז"ל שהרוחות הם דברים עיקריים לרפואת המילה או להסכנה לפי איכותם כמו שהוא ידוע מהרפואה כמה במכית בכויות בפלצים ובחבורות מועיל או מזיק האויר והרוח באיכותם וכמו שתוכלו לראות ולקרות אצל Califen, Richter, Bell ואחרים בכתביהם Trattato delle ferite · והאמת לפי מקום המדבר אשר שם עברו בנ"י שהוא הערביא המדברית רוח צפונית איננה קרה כ"כ כמו שהוא אצלנו ונגד זה שם רוח צפונית נוחה לא חמה ולא צוננת וידוע הוא שבכל חולי החתוכים רוח צפונית אם היא בתכלית הקרות הוא מזיק וכן הוא בתכלית החום של רוח דרומית אבל אם רוח צפונית נוחה מועלת יותר מכל שאר הרוחות ברפואת החתכים · ואת ועוד במקומות ההן אם רוח צפונית נושבת החמה זורחת באותו זמן עצמו וידוע הוא מחכמת הרפואה כמה על החתוכים מועיל אור השמש אם הוא זורח כראוי בשביל האוסיג'ינו שמתרבה ע"י האור ומתמעט ע"י החשך · ג' ראוים להשכיל ולהודות דברי רז"ל באמרם שאין למול ביום המעונן לא בלבד משום רוב החום וכמ"ש במ"א יומא דעיבא כולי שמשא אבל גם מחמת השמש שאינו זורח שהוא לעולם מועיל לחתכים כמו שפירשתי · ד' וכן ראוי להבין מ"ש דאין מלין ביומא דשותא בל' תרגום שר"ל יום שרוח דרומית מנשבת בו והיא קשה מכל הרוחות לפי שהיא רוח חום עד מאד ומזקת לכל החתכים כידוע בחכמת הרפואה · ה' כמה הזהירו חז"ל שחתך המילה יהיה כשר בכל צדדיו ולא ישאירו ציצין שלא נחתכו יפה ושמעכבין לפי הדין המילה עצמה והטעם הוא ע"פי הרפואה שאם נשארים בחתכים ציצין נגד ישרות המוהל החתך קשה לרפואות והולך ומתרחב ומוליד מורסא ולכן הזהירו לחתוך כל הציצין להקל הרפואה · ומה שבא במאמר את"ו שבאותן מ' שנה נשבה להם רוח צפונית בשלי הלילה כבר ביארנו ע"ע זה בת"א ובפרט במס' ברכות · ומ"ש בשם ר"י משוך לא ימול מפני שסכנה היא לו זה הוא אמת לפי חכמת הרפואה לפי שאם המהול שנמשכה ערלתו ונכסתה העטרה ישוב לימול עם הפריעה שהיא הכריתות כדי לקיים המצוה בתיקונה בודאי מתחממים האיברים בכולם ובאה הקדחת השורפת וכן היא בחולי הנקרא אצל האומנים הרופאים Fimosi שהחתך אינו ראוי אלא בסוף החולי אם הוא צריך בדוחק רב אחר הקזת הדם וכל שאר הרפואות לנגד הבריאות על החולי ואם מלו בימי בן כוזיבא והולידו בנים ובנות זה הוא אחר שנכרו ראשית חולי המשיכה בתיקונה לפי שמשבוש בחמסם גוים בכרך ביתר . ואחר

שנכרה

הוא נגד הטבעיות · וכענין אנשי מסטנאי מצאתי בכותב הגדול Martiniere שיש באסיא עיר א' הנקרא נסנסנא או אססנרא במדינת Aria - וכענין ארץ במלת Aria כתב בלשון צרפתי Aria contrée de l' ancienne Asie qui a la Carmanie à couchant et s'avance jusqu' au fleuve Jndus etc et jusqu' à la mer selon Pline. Aussi Eratostene et Strabon etc, le premier dit que ce pays est brulé par les ardeurs, entonrè de deserts et que ses habitants sònt presque rassemblès sur deux rivières etc, et Mela dit le pays est sujet à des chaleurs insuportables, sans habitants en quelques endroits son terroir rassemble plus à la cendre qu' à la poussiere אמת א"כ הוא מ"ש חז"ל שאנשי מסטנאי הולכים ערומים בשוק בשיכת החום · כענין הזכרים כבר דברנו במסכתות שעברו עליהם ועל רוע לבבם · ומ"ש נזרו על הבשר מפני המתנות ועל המרחצאות מפני הטבילה זה הוא מדרש פילוסופי מפני שכ' אלו הם בבירור מדה כנגד מדה · ונראה מזה הגלטריפות גם כנ' שבעבור שהיו ישראל שמחים ביום אידם ומשחקים עם אומות אחרות בעבור זה בא להם הגזרה על דבר שהוא שבעי לכל האומות להתאבל עליו כמו שהוא להוציא מקברם המתים שאלבד הבזוי על הדבר הוא נגד הבריאות בידוע :

פרק ח' הערל

ארב"י א"ר לא ניתנה פריעת מילה לא"א שנאמר בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים וגו' אלו הם הציצין המעכבין את המילה בשר החופה וכו' ובמדבר מ"ט לא מהול אב"א משום חולשא דאורחא ואב"א משום דלא נשיב להו רוח צפוני דתניא כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפוני וכו' יומא דעיבא ויומא דשותא לא מהלינן ביה וכו' ת"ר מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית בחצי הלילה וכו' רי"א משך לא ימול מפני שסכנה היא לו א"ל והלא הרבה מלו בימי בן כוזיבא והולידו בנים ובנות :

במאמר הזה יש לנו ע"פי הפילוסופיא וחכמת התגופות דברים רבים להשכיל בתכלית העיון · א' שלפ"פי שהמילה היא שקולה כבל המצות והיא יסוד אמיתית בענין שאדם עכ"ז לא מהשגי בכ"י בריאים הזכרים

מורכבת הדם ומראי חלים בכליות וכיס שם יש מהאבנים האלה אדומות או ירוקות ושחורות כראשון כמו כף תמר הא"כ גם בדבר הזה דבריו רז"ל כל' רופא מובהק · וכשאמר הכא אח"ז של ר"א הוא מוסר משום פילוסופי שכשם שמצוה היא לאדם להוכיח מי שמקבל הימנו כך הוא מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע ויעבור שבזה כלב הלץ על המוכיח בלא סיבה · ומ"ש מצוה לשנו' מפני השלום גם זה הוא פילוסופי ומוסר מלא מכל טוב · ויש להשכיל שהחכם אמר מצוה לשנות ולא לשקר ויש הפרש גדול בין שנוי בדבור לשקר · הא' הוא אמת משונה והשקר אינו אלא מנגד לאמת ולכן
מותר גם מצוה לשנות מפני השלום אבל אינו מותר לשקר :

בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ארחב"ד אי' זו אשת האב בני נבל אכעיסם זו אשה רעה וכתובתה מרובה רא"א אלו המינין וכו' במתניתא תנא אלו אנשי ברבריא ואנשי מסטנאי שמהלכין ערומים בשוק וכו' רי"א אלו חברים וכו' גזרו על ג' מפני ג' גזרו על הבשר מפני המתנות גזרו על המרחצאות מפני הטבילה קא מחטטי שכבי מפני ששמחים ביום אידם וכו' ארב"ש המוטי שכבי דאמר מר בעון חיים מתים מתחטטין :

לפי שהפ' נראה מגד הטבע אם הוא כפשוטו שהבנים יותנו בשביה לעם אחר והאב יראה בעיניו ואם הולכים בשביה במלכות אחר אינו בנקל שיראה ויחמוד אותם כל היום לכן פי' החכם שהעם אחר היא אשת האב · ובזאת אלמן הכוש' כווית כ' הוא כלרק אם בני האב הם מחמת שבם הב' שלרוב אין אוהבת אותם ואם יש לה בנים מעם ק"נ שישא בניו מאשתו הא' וזאת היא קללה נמרצת לאב האוהב בני הא' כמו בני הב' לראותם כל היום ביד אשה רעה ואין לאל ידו לגרשה מפני הצורך שיש לו לגדל את בניו אחרי מות הא' וזה הוא מוסר פילוסופי ליתן עצה לאלמן שלא לישא הב' בלא דוחק גדול אם יש לו בנים מאשת הא' · ומ"ש בני נבל אכעיסם זו אשה רעה וכתובתה מרובה כבר פי' למעלה טעם השכעי של הקללה · והכא אח"ז שמפרש גוי נבל של המינין הוא פילוסופי לפי שהמין גמור אין לו מוסר שז"א לימלא כאיש שאין לו אמונה ויראת שמים ואם אין תורה אין ד"א וזה ראוי להקרא נבל · ומ"ש אלו אנשי ברבריא ואנשי מסטנאי שמהלכין ערומים בשוק ידוע הוא שברבריא אצל חז"ל הוא כל מלכות אפריקא אשר שם מדינות רבות חמות עד מאד שהולכין ערומים בשוק מחמת החום ואע"פ שהאקלים מסבב השבע עכ"ז

הוא

ומלכות שאול היה קצר ולא היה ראוי לקרותו מלכות וידוע הוא שתחת המלכי' התחילו השרר' והאסטניסו' באנ' המלך בעבדיו ובשריו אשר לפיהם מתנהג העם והחכם הגדול בצרפתים Montesquieu אמר בספריו שמלכו' יחיד יסודו הוא הכבוד והגדולה א"כ כל אלה הדברים מקצרים ימי האדם כאשר תוכל לקרות בכתב Hufland על המנהגים להאריך ימיו של אדם. ובאמת בחצר ובעבדי המלך לא בלבד הסיבות שזכרנו אבל על השנאה והקנאה שיש ביניהם מקצרים ימיהם וגם הניאוף מתרבה במלכות מלך א' ולא בנקל תחת שררת רבים אשר יסודה הבינה והמוסר וכבר מפורסם הוא כמה הניאוף מקצר ימיו של אדם וכן אכילה ושתיה שלא כדין זאת ועוד תחת מלכות דוד התחיל העם לצאת למלחמה בתמידות וגם זאת מודעת היא לכל הארץ כמה מתים במלחמה וכמה בטרחות מקצרים ימיהם אע"פי ששבו בביתם לשלום. א"כ כל אלה הסיבות יחד תוכלנה לסבב קוצר ימי האדם רצוני קוצר ימי היהודים אשר עליהם בפרט לפ"ד כאמר הכלל הזה שבימי דוד נמעטו השנים וזה איננו מדבר אלא על אומה ישראלית בפרט ולא על כל העולם בכלל:

איני והא אמרו ליה וכו' דר"א איעקר מפרקיה דר"ה · ר"ח איעקר מפרקיה דר"ה · ר"ש איעקר מפרקיה דר"ה ראב"י אחרתיה סוסבינתא תליוה בארזא דבי רב ונפק מיניה כהוצא ירקא אראב"י שתין סבי הוינא וכלהו איעקור מפרקיה דר"ה לבר מאנא דקיימי בנפשאי החכמה תחיה את בעליה וכו' כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם לומר דבר שלא נשמע ר"א אמר חובה שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך וגו' מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום וכו':

כ"ש למעלה ידוע הוא מחכמת הגופית ומחכמת הטבע בכלל כמה החלשה מביאה העקרות בכ"א ושאין לנו סיבה יותר חזקה וקרובה לחלשה מהמאריך בלמוד ובעימק ההלכה יותר מן הזמן הראוי ולכן ר"א נעשה עקר בסיבת אריכות למוד ר"ה וכן ר"ח ור"ש · אבל ראב"י היה נבון וחכם ולא שהה בב"המ יותר מזמן הראוי ולכן לא היה לו חולי גדול לקצר ימיו ע"פי הפ' החכמה תחיה את בעליה · אבל אם לא היה עקר והיה מתענג בביאה בא לו תחת העקרות עוצר השתן אשר תוכל להיות סיבת רוב התשמיש ויצא מאיתו מקום כמו כף תמר בצבע ירוק וזה היה מה שנקרא באיטלקי Calcolo שהיא כמו אבן קטן או גדול שנעשה

פתח עינים

מזוג מתפש את הדמות לפי שהולך נגד רצון הבורא וה' מתוארו רציני שהוא בורא הדבר ומשגיח ע"י פ"ור ולכן אמרו שהוא חייב מיתה לפי דעת תנא חנן רציני מיתה בידי שמים שהוא כמו באיטלקי Peccato mortale מפני שהולך ועושה נגד חפצו העליון ותכלית היסודי לכל הבריאה ואחרי' שאומרי' שגורם לשכינה להסתלק מישראל הוא פילוס·פי לפי שאם האדם אינו עוסק בפר"ור אינו נותן יד להשגחת הבורא ואינו מאמין בה · א"כ מי שבוזה פ"ר מקלל ברכת ה' ומסיר מבין האומה השגחתו העליונה ואם הוא יחידי במשפחתו עמו תמו חייו ומשפחתו · ומה שהשיב בן עזאי למי שהוכיחו על שלא עסק בפ"ור ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים שנראה בהשקפה א' שאין טעם ראוי לחכם שלא ישא אשה מפני שחשקה נפשו בתורה אם לא נאמר שטרדת המזונות ופרנסת משפחתו מעכבים האדם להעמיק בתלמוד ולכן מי שחושק בתורה אין נכון שישא אשה · זאת ועוד החשק בתורה ובפרט בבן עזאי שהיה שקדן גמור החלשה שמביא התלמוד בגוף כלו ובגידים בפרט סיבה קרובה לבא האדם להיות עקר ולא ראוי לביאה וכן אנו מוצאים בין האומות כמה חכמים שמחמת הלמוד ועומק הדעת כי היו עקרים כל חייהם וכמו סריסים לדבר עבירה וניוטון הגדול Neuton כל ימיו היה סרים ולא ראוי לביאה · ובאמת מי שהוא גדול בדעת אינו גדול באותו מקום ולרוב מי שהוא חזק באותו מקום חלש הוא במוחו ובדעתו · וע"ז הדרך הפילוסופי ולפי חכמת הגופית הוא הטעם למאמר הבא אח"ז יצחק אבינו עקור היה ושאברהם ושרה היו שניהם טומטומים ושרה היתה אילונית ומ"ש שהקב"ה מתאוה לתפלת הצדיקים יש לומר ע"ד פילוסופי שהקב"ה יש לו חפץ בתפלתו של צדיק לא על התפלה עצמה אלא לראות הצדיק מוכנע לפניו יתעלה ורחוק מכל גאות לב על צדקתו דכא ושפל רוח מכיר לרכיו ומתפלל עליהם לאדון הכל :

בימי דוד אימעוט שני דכתיב ימי שנותינו בהם ע' שנה :

מ"ש כתו' אפ"ג דהאי קרא בתפלת משה כתיב מסתמא דוד אמרו שמצינו שחי כך אבל משה מצינו שחי יותר אינו קשה כ"כ לפי שמשה הוא א' מהמשוררים שהיה בימי דוד כבי"הת וכד"ה יש משורר א' בשם משה ואין להקשות על תואר איש אלהים מפני שאם היה ירא שמים ועוסק בתורה ראוי היה לקרותו איש האלהים א"כ תפלה למשה מזמיר אשר כתוב כי ימי שניתינו בהם ע' שנה דוד אמרו ע"י המשורר משה · ומה שנראה ע"פי הפילוסופיא וחכמת הגופות לדבר ע"ז מפני מה בימי דוד נתמעטו השנים בלא שום שנוי עצמי ועיקרי בכדור הארץ כמו שהיה בימי המבול · ואח"כ נתקצרו ימי שני האדם וכן באיזה מקומות בזמנים שונים לפ"ד הטעם היא שבימי דוד התחיל המלכות בין ישראל בקביעות

ומלכות

באותו ענין אמר שלא להתמיד דברים המביאים לדבר עבירה בביתו ולכן ימנע רבים מתוכה וכפרט הסרסורים לדבר עבירה כמו הרוכלים · האדם יהיה דורש רוב מכיריו אבל לא יהיה מגלה סודו כ"א לא' מאלף לפי שהחנפות הוא לרוב בין ב"א ואם אינו מדבר כלבבו אין שלום אין שלוה ואין אהבה · גם התראות בן סירא על העתיד שלא יהיה לר צרת מחר כי לא ידע מה ילד יום זה היא פילוסיפי בעצמו מן הטעם שמא כא מחר ואיננו ובמ"א מצטער על עולם שאינו שלו :

תניא ר"א כל `שאינו עוסק בפ"ור כאילו שופך דמים וכו' ר"עק אומר כאילו ממעט את חדמות וכו' בן עזאי אומר כאילו שופך דמים וממעט את הדמות א"ל לבן עזאי יש נאה דורש ונאה מקיים נאה מקיים ונאה דורש ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים א"ל ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים וכו' גורמים לשכינה שתסתלק מישראל אבא חנן אומר משום ר"א חייב מיתה וכו' אר"י יצחק אבינו עקור היה וכו' אר"י מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים וכו' אר"א אברהם ושרה טומטומים היו וכו' אר"נ ארב"א שרה אמנו אילונית היתה וכו' :

חכמינו הקדמונים הגדילו לדבר על מי שאינו עוסק בפ"ור לב' טעמים יסודיים · הא' להרחיק הניאוף מעם הנבחר ולהשקיט היצ"הר ולחנך העם לתורה בתלמוד ישר ובמע"ט · הב' לפי שבפ"ור מתרבים התלמידים ובזה התורה נטועה בשרשים ובענפים בבנ"י לעולם ולעולמי עולמים · אחר אלה הטעמים עוד בא ג' שברבות העם גם הת"ח יש להם ריוח בלמוד בנישואין ונגרע המה סרסורים בין איש ואשה לבשאם זה עם זה א"ב הפ"ור היא במעט יסיד פרנסתם · ומ"ש ר"א שכל מי שאינו עוסק בפ"ור כאילו שופך דמים אע"פי שבהשקפה א' נראה דבר יוצא מפי לשון מדברת גדולות עכ"ז מי שבוחן פ"ור הוא בכח אם איננו בפועל שופך דמים לפי שאינו נותן מציאות לב"א שיבול אדם להמציאו ואם אות מוציא פ"ו לבטלה או ברצונו או שלא ברצונו לעולם הוא כאילו שופך דמים ר"עק שהיה פילוסוף גדול אמר שהוא ממעט את הדמות לפי שמבלי' הממש והבריאה כלה הוא פ"ור והו כמי נבלומה ולכן אחז"ל במדרש שמו' ימי בראשית אדון הכל בוכהו הבריאה במות צועם · מ"כ מי שאינו

העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה אל תט אצל בעלה לסך עמו יין ושכר כי בתואר אשה יפה וכו' רבים היו פצעי רוכל המרגילין לדבר עבירה בניצוץ מבעיר גחלתו ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה אל תהי צר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום שמא מחר בא ואיננו נמצא מצטער על עולם שאינו שלו מנע רבים מתוך ביתך ולא רוכל תביא ביתך רבים יהיו דורשי שלומך גלה סודך לא' מני אלף :

כבר דברנו במקום הראוי כמה גדול חיוב הקבורה לטוב הגופות ובריאות הנשארים לכן קשה לכאו' המאמר לידע איך הח' אמר ונבחר מות מחיים אחר שלא ניתנו לקבורה המתים אבל לא יאספו לדומן על פני האדמה יהיו ולכן על כרחך פירש שבחירת המות מחיים אינה באה מצד הבוחר אבל הנביא אומר להוכיח הרשעים שמיטב להם מיתתם ממה שיחטאו ויחיו · המפרשים של בן סירא הם פילוסופיים · אשה טובה באמת שהיא מתנה טובה אבל צריך להיות ירא שמים גם הוא לפי שאם הוא איש רע האשה טובה לרעה מתהפכת ולזה אמר טובה בחיק ירא אלהים תנתן · הוא ברור בטבע שאשה רעה היא כמו צרעת לבעלה לפי שגם הבעל בהכרח יהפך לרע כמו הצרעת שהוא חולי מתדבק מגוף לגוף · ואם היא כן כמו הצרעת שאין למצורע ברפואתו כ"א לישב חוץ למחנה כן הבעל אשה רעה אין לו כ"א לגרש אותה להתרפאות מצרעתו על נכון אמר בן סירא אשה יפה אשרי בעלה והוא אמת שמספר ימיו כפלים לפי שאם אוהב אשתו על יפיה היא באמיתת חלק גופו וא"כ מספר ימיו כפלים לפי שיש לו חיים כפולים בו בעצמו ובאשתו האהובה לפי שכמו שאמרנו כמ"פ היופי הוא דבר אמיתי בחכמת הגופות בצבע בצורה ובמדת הגוף אבל החן הוא דבר דמיוני בתנועות הגוף ובדברים שאינם בכלל היופי הנקרא באיטלקי Grazia וזאת איננה שוה לכל האומות ולכל אדם ומה שהוא חן אצל אומה אחרת או בעיני אדם אחר ולכן מי שהולך אחר אשת חן ולא אשה יפה בנקל מתחרט באהבתו ובנקל גדולה השנאה הבאה אחר זמן מאהבה אשר אהבה · לכן הוא מתרה העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה · כל מ"ש אח"כ שלא לילך אחר הניאוף הוא מלא מוסר ואמיתית וידוע הוא כי בתואר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה · ובפרט כאשר דבר על מוכרי בשמים לנשים להתקשט בהם שאלו כהן הניאוף לפי שהן מביאים לדבר עבירה ובאמת אלו הרוכלים הם כמו סרסורי עבירה וככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה · ולכן

באותו

האיש כמו אשתו של רב אף בדברי מאכל ובישול או שמכינה השלחן ואח"ז לצער האיש מקללת ומנדפת כזמן הסעודה או שאינה רוצה לאכול עמו ביחד ליתן לו לצר נמור · עכ"ז יצא לנו מוסר במעשה ר"ח שאע"פי שאשתו היתה מצערתו היה נותן לה מתנות מדברים הראוים לה לפי שהאיש אף על פי שהאשה אינה כ"כ טובה צריך לכבדה ולחבבה משום צער גידול בנים שיש לה ומצלת האיש מחטא הרהורי עבירה דבר גדול על האיש ירא שמים וישר ואוהב משפחתו בכל לבו :

ארחב"ח כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין שנאמר מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' במערבא כִּי נסיב איניש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא וכו' א"ר אשה רעה מצוה לגרשה וכו' :

באמת שהאשה היא קורת רוח לאדם ומצילתו מן החטא ולכן נאמר ע"פי הפילוסופיא שעונותיו של אדם הנשוי מתפקקין רצוני כשתמין ואין דבר שמסיקן עוד לעברות הבשר והערוה · ולענין פשט הפ' נראה שאם הוא אמת שבזווגו א' בפרט הוא דבר הבא מן השמים כן פ' לפ' על נכון אומר הפ' שאתת הוא מצא אשה מצא טוב אבל הוא טוב הבא מרצונו יתעלה לפי שהוא גמר אומר על הדבר מעת יצירתו וזה ויפק רצון מה' · ובענין מצא או מוצא כבר פרשנוהו במס' ברכות ע"פי הפילוסופיא על נכון · ומ"ש כי מצוה לגרש אשה רעה היא ע"פי הטבע · ובאמת לפי שהאדם חייב בכל פנות היותר לבקש שלומו והצלחתו ועל הכל טוב משפחתו וגידול בניו לת"ת וליראת שמים שאינו אפשרי אם אשה רעה שולטת במעשה ידיו ועל הנהגת ביתו ולכן על נכון אמרו שבמשלה האשה רעה בניהכם והטיבם לתורה לפי שהאשה הטובה גורמת טוב האדם על נפשו ביראתו ובתלמוד תורתו ובנגדה היא האשה רעה שמביאה האדם לגיהנם ברוע נפשה וברוע מעשיה ומה שסבבו לדבר על אשה רעה וכתובתה מרובה ידוע הוא הטעם הטבעי לתינוקות של בית רבן :

א"ל רבא לר' מארי כתיב לא יאספו ולא יקברו לדומן ע"פ האדמה יהיו וכתיב ונבחר מות מחיים א"ל נבחר מות לרשעים שלא יחיו בע"הז ויחטאו ויפלו בגיהנם כתיב בס' בן סירא אשה טובה מתנה טובה בחיק ירא אלהים תנתן אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעתו אשת יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים

העלם

פתח עינים

שלא לישא אשה חשובה או עשירה יותר מהאיש הנושאה · א' לפי שבהצטרפות חשיבותה וגדולתה רבים שזה הנושאו וכזה הבעל מעט מעט נעשה עני · ב' שלפי חשיבותה תהיה גבהת לב וקטרנית ואין אהבה בינה ובין האיש · ג' שלפי עשרה וגדולתה תהיה לה בזיון בלבה נגדו ונגד משפחתו וכזה באות קטטות בינה ובין בני הבית ובפרט בינה ובין חמותה ואין שלום ואין ברכה שורה עליהן · מוטב א"כ לישא אשה שמדרגתה היא תחתונה למדרגת הנושא וכזה תנהג עמו בכבוד ואהבה ושלום יהיה להן עם משפחתם ועם בניהם הבאים אחר הנשואין פרים בעתו יבא להן · ששית נגד מה שמתחיל באשה אמר הכם לבחור לי אוהב לפי שהאדם בלא אוהב חייו אינם חיים אמנם אם יבא לבחור אוהב טוב לשלומו ולתענוגו יבחר אדם חשוב ממנו להדבק אחריו לפי שאם יבחר אדם גרוע מעט מעט יבא הבזיון עליו וכזה יתהפך לשנאה עזה האהבה הא' שהיתה ביניהם ואת ועוד חבריו וקרוביו אם יראו אלו כמו אוהב איש גרוע או עקש יבזוהו ויקללוהו וזאת היא הדרך להרחיק מעליו כל הטובות ובלא שלום ובלא השקט יחיה :

אראב"א אין פורענות בא לעולם אלא בשביל ישראל וגו' · רב הוה מיפטר דר"ח א"ל רחמנא ליצלך ממידי דקשה ממיתה ומי איכה דקשה ממיתה נפק דק ואשכח ומוצא אני מר ממות את האשה וגו' · רב הוה קא מצערא ליה דביתהו כי א"ל עבידי טפלוחי עבדא ליה חימצי חימצי עבדא ליה טפלוחי כי גדל חייא בריה הפיך לה וכו' ר"ח קא מצערא ליה דביתהו כי הוה משכחת מידי צייר ליה בסודריה ומייתי לה א"ל רב והא קא מצערא ליה למור א"ל היינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא וכו' :

שאין פורענות בא אלא בשביל ישראל מיוסד הוא מאמר זה על יסוד ההשגחה שהיתה פרטית בין האומות היא על עם הנבחר א"כ הפורענות שהוא מלמעלה לירא העם ולהחזירו בתשובה א"ת בשביל ישראל לפי שהאומות שאין להן תורה מן השמים אין להן לא שכר ולא עונש פרטי אם אינו יחיד מחסידיהם שיש לו חלק לעוה"ב לפן ר"עק · ובענין האשה רעה דאמר ר"ח שהיא קשה יותר מן המיתה ע"פי חכמת שלמה בקהלת ומוצא אני מר ממות את האשה הוא אמת ע"פי הפילוסופיא שטוב הוא ההעדר מהמציאות הרע · ומה לו לאדם חיים יותר רעים מאשה רעה שבת אללו מגלה מעודים וחרמים ומהפכת הדברים פלם- נגד רבן האיש

שאוכלים מהם כ"א בלעז Erbette עם מעט מלח : ובאמת הסך עצמו בסחורה ובקרקעות ודאי שהסחורה עם מלה והובים לאשל יכולה להרויח מאתים מש"כ אם קנה קרקע בק' והיבים אינו יכול להמתין פירות כ"א ח' או י' והובים לרוב · וע"כ בהצטרפות הכניסה תהיה היציאה בפרנסת אנשי בית הסוחר ופרנסת אנשי בית בעל השדות · אמת הוא ג"כ שבעל השדות יש לו לעשות מחלוקות לרוב לשמור פירותיו ובעת הקציר אינכו ישן בלילה לשמרם מן הגנבי' ועל זה ג"כ אין לאיש השדה להתהלל בעסקיו בהצטרפות הסוחר · ה' למודים של רב פפא כלן הן ע"פי הפילוסופיא · בתחלה מתרה האדם לזרוע ולקצור ולא יבא לידי צורך לקנות מהשוק לפרנסת ביתו מפני שהדגן והפירות הבאים מקרקעותיו נראים כל השנה פרי הברכה העליונה והשגחה האלהית מש"כ במה שקונה מן השוק שצריך ליקח בדמים והמוציאן מכיסו נראה לו קניה דרך קללה · זה פשט הפילוסופי של ההתראה זרע ולא תזבין אע"ג דכי הדדי הני מברכי · אח"כ מתרה רב פפא ד"א שהוא עיקרי לבע"הב האוהב הנהגת ביתו כראוי רבים אובדים כל מה שיש להם מפני שבשעת הצורך אינם רוצים למכור כסף ומרגליות ומטלטלי הבית המותרים על הצורך בכ"א ובזה מעט מעט מוכרים היום דבר א' ומחר דבר אחר שאוכלים משבוע לשבוע מה שלקחו מן המכירות הקטנות בלא ריוח בכספם ולכן מתרה החכם מכור כלי תשמישך והשתמש בדמים בסחורה ותחזור להרויח קודם שתבא לידי עניות · והנסיון מוכיח כמה וכמה בכל יום יורדים מנכסיהם אע"פי שביתם היה מלא מכל טוב לפי שלא רצו למכור בזמן הראוי הכסף והזהב ומרגליות טובות נגד הכסף עובר לסוחר · אמנם מתרה ג"כ החכם למכור הכסף וכל מטלטלי הבית שאינם מוצרכים לו ולמשפחתו ושלא למכור הבגדים לפי שבמכירה הזאת צריך לאבד סך גדול בהצטרפות מה ששוה הכסף ואם יחזור ויקנה בגד אחר לא ימצא אצל החנוני' המוכרי' בגד הגוף כמו שהיה הא' שמכר בזול לצרכו · שלישית מתרה אם יש לאדם חור קטן בכותל רשוע לסתום אותו מיד ולא ירחיב הנקב לספן בו טיט ולבנים הרבה ליפותו לפי שבדרך הזה מפזר כספו שלא לצורך · ואם בעל נפש הוא להנאות בבנינו ירחיב הנקב וישפכהו להיות יפה אבל לא יפיל הכותל ויבנהו מחדש לפי שאמת הוא לפי הנסיון שכל העוסק בבנין תמסכן · רביעית מתרה שלא יאבד זמנו לקנות הקרקע אם בא לו לקנותו בזול או למעט לא ביוקר אבל לא יחפוז וילך במהרה לישא אשה לפי שהקרקע אם אינו כ"כ טוב יכול למוכרו במעט נזק אבל האשה הוא עיקר טוב האדם בע"הז ובע"הב ולכן מתרה החכם הפילוסוף הזה המתן לישא אשה עד שתבדוק מעשיה שלא תהא רעה וקטרנית שזכו לאדם גיהנם בחייו ואם צריך להוציאה בגט כמה וכמה המה הקלקולים בע"ז ומוטב שלא לישא אשה מלהוציאה בגט אחר שנשאה · חמשית מתרה בפילוסופיא עליונה

שלא

פתח עינים

הוא מד"ה של האדם שני לאכתו הא' והיותר טבעית לו היא עבודת האדמה ובאמת קין היה עובד אדמה והבל רועה לאן שהוא המסובב מעבודת האדמה עצמה ואד"הר היה מונח בג"ע לעבדה ולשמרה · וכן בספר דברי ימי האומות אנו מוצאים שבא' ב"א היו עוסקים בחריש ובקציר ואח"כ היו רועי צאן דייגים וצודים צידה בעוף השמים ובבהמת הארץ · א"כ אינו נגד השכל שלפע"ל שהאומה ישראלית בפרט תהיה בשלוה ובהשקט ושהשבע ויושבי הארץ ישובו לחיים הפשוטים הקדמונים יניחו כל שאר אומניות שברובם הם לגדולת ולאסטניסות האדם ולא לצרכו עיקרי ויעמדו על האדמה לחריש ולקצור · ובפרט אין להצליא אם כל תיפשי משוט וכל חובלי הים על הארץ יעמודו מפני שדורכי הים ועושי סחירה בו לקנות ולמכור באיים הרחוקים הם בסכנה תמידית בחייהם ובממונם ואם רבים נתעשרו רבים נעשו עניים ואביונים ולא זאת היא הדרך לילך לעיר ההצלחה כ"א לא' מעיר ולב' משפחה · ובאמת הפילוסופים כלם פה א' נמנו וגמרו שעבודת הארץ היא טבעית לאדם יותר משאר אומניות ובלא סכנה ובשלוה תוכל כל משפחה להרויח חיותו ברוחב ולא בצמצום בזאת העבודה ובמלכות China המלך בעצמו א' בשנה הולך וחורש ללמד לעם כמה מכובדת ומועלת היא עבודת הארץ · ב' מ"ש אח"ז ר"א אין לך אומנות פחותה מן הקרקע אינו ללמד בזיון לעבודת הארץ שהיא מכובדת ומלאה תועליות לב"א אבל הוא לומר שעבודת הארץ אינה נותנת להרויח כמו המ"ומ שברגע א' הסוחר יכול להרויח סך גדול מה שא"א לעולם לעובד אדמה ולכן אמר פחותה בהצטרפות ריוח המעות שיכול הסוחר להרויח אבל המו"ומ יש לו ג"כ סכנה לאבד כל הריוח שטרח הרבה שנים ברגע א' ולכן מאמר זה של ר"א אינו סותר מ"ש קודם לכן כל מי שאין לו קרקע אינו אדם לפי שמאמרנו דבר על מיעוט הרוחים שיכול לקבל מעבודת האדמה ובמאמר דבר על איכות ותועלת עצמי שבו · ג' ולכן ר"א עצמו כשראה אדם א' שהיה זורע כרוב שהוא Caulis בלשון רומיי ובל' איטלקי Verge שהוא טוב לאכול וגם מועיל לבריאות עכ"ז אמר שגם אם הזורע היה הזורע הכרוב לאורך הערוגה הכופל במ"ומ יכול להרויח יותר · וכן רב אמר בענין השבלים של חטה או של שעורה ושאר מיני דגן מכלל הוא ג"כ בתכלית הוודאות שהסחורה היא בעולם הספיקות ועבודת הארץ היא בעולם האמת והוודאות ולזה כאמר מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל · והסוחר העשיר המאסף זהב וכסף ע"י הסחורה הטבע עצמו אינו מניח לו לישן מחמת הספיקות והסכנות שיש בה · ד' רבא הלך דרך פילוסופי בהצטרפות מה שיש לו לאדם לפרנס עצמו ואנשי ביתו לפי עסקיו · ולכן אמר שהעוסק בסחורה ובמ"ומ ירויח יותר ולכן בכל יום ויום יאכל בשר וישתה יין · אבל מי שיש לו הסך עצמו אדמה ובקרקעות יאכל חיפורא שהוא Olus בלשון רומיי רלוני עשבים שאוכלים

הטבע שוה בשוה · ומ"ש עוד ר"א ונברכו וגו' רות המואביה ונעמה העמונית ג"כ הוא פילוסופי ללמדנו שאע"פי שישראל עם הנבחר הן הן נקודת הברכות ע"כ הארץ לפי שמהם מתפשט ההשגחה פרטית של האומה ומהם מצטרפות השגחתן שאר האומות עכ"ז בענין הנשואין אם נשים משאר האומות מתיהדות אין לבזותן לפעמים שלא ליקח מהן נשים מפני שגם בין שאר אומות נמצאות נשי חיל ויכולות לגדל בנים לכבודן ולכבוד האומה אשר חבקו בכל לבם ובכל נפשם וראיה הנסיון מוכיח שמרות המואביה ומנעמה העמונית יצאו מהן מלכים ונביאים ומנעמה אם רחבעם יצאו ממנה חזקיה ואסא וישעיהו הנביא ולכן לא תהיה שנאת האומות בינינו שלפעמים תוכל להרחיק מי שראוי להקרב ואם נשי שאר האומות אשר חבקו דתנו הן חכמות ונבונות יש לנו לנהוג להן כבוד ולהקריב אותן למזבח אהבה של הנשואין לטובן ולטוב אומתנו אשר באו לחסות תחת כנפי אלהינו · ומ"ש אפי' ספינות הבאות מגליא לאספמיא אינן מתברכות אלא בשביל ישראל · פירשו גליא שהיא צרפת ואספמיא שהיא ספרד שהן מקומות רחוקות יותר מא"י על שפת הים קודם שנתגלה העולם החדש של אמיריקא ועכ"ז אמרו שגם היה מתברכות בשביל ישראל לפי שהברכה שורה על עמנו כמו נקודה אשר ממנו קוי הטוב יוצאים ומתרווחים :

ואר"א עתידין כל בעלי אוניות שיעמדו על הקרקע וכו'

ואר"א אין לך אומנות פחות מן הקרקע שנאמר וירדו ר"א חזיה לחהוא ארעא דשדי ביה כרבא לפותייא א"ל אי תשדייה לאירכיך הפיכי בעיסקא טב מינך · רב על לביני שיבלי חזנתו דקא נייפין א"ל איתנופי איתניפן הפוכי בעיסקא טב מינך · א"ר ק' זוזי בעיסקא כל יומא בשרא וחמרא ק' זוזי בארעא מילדא וחפורה ולא עוד אלא סגניא ליה אארעא וסרמא ליה תיגריה ואר"פ זרע ולא תזבין אע"ג דכי הדדי נינהו הני מברכי זבין ולא תידול ה"מ ביסתרקי אבל גלימא לא מתרמים ליה כרבעי טום ולא תשפיץ ולא תבני שכל העוסק בבנין מתמסכן קפוץ זבין ארעא מתון נסיב אתתא נחית דרגא וסיב אתתא סק דרגא ובחר שושבינא :

במאמר הזה יש הרבה דברים ע"פי הפילוסופיא האמיתית · א' נודע

הוא

פתח עינים

מבארים כמו שהוא הנושא את בת אחיו וכמו שכתבתי בח' מספרי של הפוליטיקא מדיקא בענין איסור נשואי קרובים :

אר"א כל אדם שאין לו אשה אינו אדם וכו' · אר"א כל שאין לו קרקע אינו אדם וכו' · ואר"א מ"ד אעשה לו עזר כנגדו זכה עזרתו לא זכה כנגדו וכו' במה אשה עוזרתו לאדם א"ל אדם מביא חטין כוסס פשתן לובש לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו ואר"א מ"ד זאת הפעם עצם מעצמי וגו' מלמד שבא אדם ע"כ בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו עד שבא על חוה ואר"א מ"ד ונברכו בך כל משפחות האדמה · א"ל הקב"ה לאברהם ב' בריכות טובות יש לי להבריך בך רות המואביה ונעמה העמונית וכו' כל גויי הארץ אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא אינן מתברכות אלא בשביל ישראל :

זה הוא פילוסופי · הפ"ור היא תכלית הטבע בכל חי ואף בכל צומח. אם האדם איננו כן על נקבה איננו אדם לפי שבזה תכלית טבעו במה שהוא אדם · אבל אח"ז עוד בפילוסופיא אר"א עצמו שמי שאין לו קרקע איננו אדם רלינו שאם אין לו במה לפרנס אשתו ובניו איננו אדם להיות חייב לישא אשה וכמ"ש בונה בית נוטע כרם ואח"כ ישא אשה ומ"ש עוד ר"א זכה עוזרתו לא זכה כנגדו · נ"כ הוא פילוסופי אם האיש הוא טוב ויודע במעשיו ומיסרו לגדל אשתו בדרך טובה ולהיות אוהב ואהוב בבת אחת גם האשה תהיה מצטרפת לו ומה טוב ומה נעים חיתונם ואם האיש הוא מלא מרמה גם האשה לא תהיה עליו הגונה · לכן אמר אם האיש הוא טוב וזכה גם האשה טובה תהיה ומשכלת ואם הוא רע ומלא' בלבו מרמה גם האשה תהיה מלודים וחרמים כידוע · עוד האשה בכל יסודו לא תהיה במ"ות ודברים אחרים שאינם לפי טבעה וכ"ש בלמודיות וכיוצא וכמ"ש כל המלמד את בתו תורה וכו' אבל אם תדרוש למר ופשתים ותעש בחפץ כפיה שלום תהיה לה לאישה ולכל משפחתה ולכן אמרו במה אשה עוזרתו וכו' · ומ"ש עוד ר"א מלמד שבא אדם ע"כ בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו אין פשט האמיתי של המאמר שבא עליהן דרך ביאה שאין להאמין שיליד כפיו של הקב"ה יבא על בהמות וחיות אבל ל' ביאה בע"ז איננו כ"א בדעתו ובשכלו שבדק וביקר טבע כל שאר הברואים ולא נתקררה דעתו עד שבא על חוה עצם מעצמיו ובשר מבשרו. ולפי דת

הטבע

חכמה טובות ואין לו סיוע לבריאות כמו למי שיש לו אשה · ולכן ג"כ בזמן שהוא בלא שלום מפני שמי שאינו נשוי הוא במלחמה עם יצרו ואין לו שלום מפני שאין לו שמחה בביתו ואם אינו נשוי ויש לו קרובים הם מצליחים קנאה עליו ועושין חשבון גם למי שאינו עשיר מתי יבא יומו ומת והיורשים קרוביו יאכלו לעת הקבע פרי טרחתו · ומ"ש לכבד האשה יותר מגופו ידוע הוא הטעם שהצווי באיזה דבר האשה מרגשת הוא בגידים מה איש · והאמת המנהג והנסיון מוכיח שהאשה אם יש לה לסבול איזה בזוי צערה גדול הוא מצער האיש לכן חייב האיש האוהב את אשתו לכבדה יותר מגופו לפי שהזכר אינו כ"כ מרגיש כנקבה · ומ"ש על הדרכת בניו ובנותיו לת"ת הוא פילוסופי מעלתו לפי שאין שלום בלא גדול בנים לת"ת · וכן הוא להשיאן סמוך לפרקן מפני שאין נכונה בפילוסופיא להשיאן קודם זמן הראוי מפני שאינם ע"פי הטבע מוכנים לביאה ואם יטרחו ויסבול יותר מן הראוי סיבה היא זאת לחולאים רעים ונאמנים · ואם הנשואין מתאחרין יותר מהצטרפות הטבע הקלקלות שקודמין הנשואין בגוף ובנפש ידועים הם לתינוקות של בית רבן ולכן על נכון אמרו טעם המשיא את בניו סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך :

ת"ד האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה וגו' :

קודם פי' אז תקרא וה' יענה כתוב כי תראה ערום וכסיתו ומבשרך לא תתעלם. א"כ כי תראה ערום וכסיתו הוא המסייע לעני בשעת דוחקו · וכן שלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית · ואח"כ ומבשרך לא תתעלם וזה הנושא את בת אחותו והמקרב את קרוביו ואם דברי שלמה במשלי באמרו טוב שכן קרוב מאח רחוק מיכן מעלתו שהאוהב את שכניו הוא האוהב קרוביו אמנם שאלה יש לשאול אם הנושא את בת אחותו ה"ה לנושא את בת אחיו · רשב"ם אומר ששוה הוא הנושא את בת אחיו אבל התלמוד אמר בן אחותו לפי שמשדלתו בדברים ובזה נושא בתה · ול"כ שבת אחותו בלבד ראויה היא לאמור לנושאה אז תקרא וגו' וזה לפ"ד לד' טעמים א' שיש לבת אחותו בלבד הצטרפות טבעי ע"פי מ"ש רז"ל רוב בנים דומים לאחי האם והנסיון מוכיח אמיתית דבר זה לטוב · ב' שנושא את בת אחותו הוא יותר ע"פי הטבע מפני שבתחלת העולם יאה לישא אחותו עלמה וכמ"ש הכתוב חסד הוא · ג' שהנושא את בת אחותו מורה שאוהב אחותו אחר שנשאת ושללה בית אביו במוהר הבתולות וזאת היא אהבה שאינה תלויה בדבר · ד' שהנושא את בת אחותו יותר רחוק הוא מהחלאים של ירושת משפחה שהסכנה היא יותר גדולה

החכם הזה שגם בזקנותו יש לו לאדם לישא אשה לפי שאם הוא בריא וחזק יהיו לו בנים כמו שאמר היו לו בנים וכו' ור"עק שהיה חכם גדול ופילוסוף שנכנס בשלום ויצא בשלום מבאר הפ' בבקר זרע על רבוי התורה והתלמידים ולו ראוי המאמר הזה שהיה מרבה תלמידים עד אין חקר ואם מתו באסכרה מפני שלא נהגו כבוד זה לזה אין להפליא לפי שהרעיון רוח השכלה והקנאה והכעס הבא מהם לא בלבד יכולים להביא חימום הדם והסכנת האסכרה באיטלקי Angina אשר היא ממין החמים ונקראת Angina inflammatoria אבל תנועות הלב כמו השכלה והקנאה יכולי' להביא על האדם האסכרה המסובב' מהמרה הנק' Angina biliosa וגם האסכרה ממין אחר הנקראת Angina nervosa רצוני האסכרה מחולי הגידים ואמת הוא שמי שיש לו זאת סכנה גדולה היא יותר מהאחרות :

אר"ת כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה בלא ברכה בלא טובה וכו' במערבא אמרי בלא תורה ובלא חומה רבע"א אף בלא שלום וכו' ת"ר האוהב את אשתו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך :

באמת מי שאינו נשוי הוא טרוד בעסקי ביתו באכילה במלבושים וכיוצא הוא נגרר אחר הערוה ואין לו תכלית לעתיד בטרחות מלאכתו או במ"ומ ואין לו השמחה היותר גדולה לב"א אשר הוא מרגיש באמת להתענג אחר טרחתו הכסף שהרויח עם בן זוגתו ובניו · אחר כל ההקדמות אלו מובן המאמר שלפנינו האומר שמי שאין לו אשה שרוי בלא טובה ובלא ברכה · והחכם האומר שמי שאינו נשוי שרוי בלא תורה גם זה הוא מובן לפי פ' איוב האם אין עזרתי בי וכו' ובאמת מי שאין לו אשה שצריך לעסוק בצרכי ביתו אין לו זמן ללמוד ותורתו משתכחת · זאת ועוד לפי שהוא נשוי ואב משפחה יש לו זמנים קבועים לכל דבר והוא קובע שעות לתורה משא"כ מי שאין נשוי שהוא טרוד בלבו ובמעשיו ואין לו פנאי לקבוע עתים להגדיל חכמתו · מי שאין לו אשה הוא בלא חומה מפני שכמו שהחומה מגדרת ומצלת העיר מהאויב כן האשה מצלת האיש מכמה רעות בעצות שנותנת לו בדברי העולם בפרט בבית בכל צרכיה ובהכין כל צרכי גופו במאכל ומשתה ובמלבוש שהם גדרים לבריאות מרחיקים החולאים ואם האיש מוטל על ערש דוי האשה משרתת אותו ומצילתו מהחולאים רעים ונאמנים א"כ מי שאינו נשוי הוא מופסד

מכמה

בראשית היתה האדם כמו שהן בינינו ולכן אמרו שרבקה היתה נערה וכשר שכל' בספרי שהיתה בת י"ד שנה כשנשאת וזה הוא לפי הטבע היומיי · וכבר החכם Montesquieux ואחרים על הזמן הראוי לביאה במזרח אמרו שלפעמים הוא ע"פי הנסיון בנערים בן ח' שנה אבל בת י"נ אין אנו מוצאים כותב בחכמת הגופות שמכריע כך :

א"ר וכו' אע"פי שיש לאדם כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה וכו' איתמר היו לו בנים ומתו רה"א קיים פ"ור ר"י אמר לא קיים ר"ה אמר קיים משום דר"א דאר"א אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף וכו' :

שאשה אינה נתונה לאדם בלבד על תכלית הראשון של הטבע שהוא פ"ור אבל גם ליתן לו נחת רוח בביאה ולתקן יצרו ויצר האשה אשר האלהים אליו נתנה ולהיות לו לעזר בגידול בניו ובהכנת ביתו ובטוב משפחתו ע"כ אלה הסיבות אמר החכם שאע"פי שיש לו לאדם כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה · ומ"ש ר"ה שמי שהיו לו בנים ומתו קיים פ"ור על עיקר מאמר ר"א שאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף וא"כ משכטלו ע"י מנשמות שבאוצר הנקרא גוף קיים מלית פ"ור שדבר הזה אין לפילוסוף הכנה להבינו על בורייו · א' מפני שאין לנו הכנה ראויה מהנשמות שנבראו מקדם קודם שיתגלגלו בגוף הנולד · והב' אם אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף א"כ יש זמן קבוע לביאתו וזכות ישראל ומעשיו הטהורים אינה שוים להקל ביאה גדולה כזאת ועל כיוצא באלו נאמר לכו דומיה תהלה :

תניא רי"א נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו שנא' בבקר זרע זרעך וגו' רעק"א למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו שנא' בבקר זרע זרעך וגו' אמרו י"ב אלפים תלמידים היו לו לר"עק מגבת עד אנטיפטרס וכלן מתו בפ' א' מפני שלא נהגו כבוד ז"לז וכו' כלם מתו מיתה רעה מאי היא אר"ן אסכרה :

גם בחכמת הגופי' אנו רואים והנסיון מוכיח שיש מזג זקני' שהם חזקי' עד מאד וראוים לביאה ולהריון נשיהם עד אחר פ' שנה וגם' הרופא Uphland על הדברי' המועילים להריכות ימי האדם ואחרי' נאמרו דברי' על הדבר הזה שכמעט נוכרים האמונה לפי השכל · א"כ על נכון אמ' החכם

פתח עינים

שב״א קברי גוים מטמאים באוהל שנא׳ ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרוין אדם ואין אוה״ע קרוין אדם:

בד״ה שהמליצ׳ מידקא כל׳ איטלקי כידעתי למה אסור שיש לכהן ליטמא באהל לפי שהכהנים היו לבם להתרחק מרעיון רוע ומטמאת האויר · הרעיון רוח ומרירות הלב אינה כ״כ במיתת או״הע אע״פי שטמאת האויר הוא בשוה אבל בקל האדם מתרחק מסביבות המת שאינו מאומתו לפי שאין לו טעם ליושבה במקום טמא ומטונף · זה הוא הטעם פילוסופי לפי הקדמתי בס׳ ההוא למה קברי ישראל מטמאים באהל ולא כן קברי נכרים · ומאמר המחלים שאו״הע אינם קרוין אדם דע שמלת אדם הוא דבר שאין כ״כ נקל ליתן לו גדר לא לפי מדרגת הגוף ולא לפי מדרגת הנפש · בגוף כמה הם הקלקולים שאנו רואים בעינינו כל היום וכל הלילה ועכ״ז אנו קוראים לאלו קלקולי טבע האדם · אנו קוראים להם בל׳ איטלקי Mostri ואמת שהם חוץ מן הטבע הכללי מכל וכל ועכ״ז נקראים אדם · בנפש ג״כ דלוני בכחות הרוחניות אין לנו גדר שלא לקרות אדם אף מי שיש לו טמטום הדעת וטמטום הלב · וכמה אומות וכמה אנשים מדבריים אנו קוראים להם אדם מחמת הצורה והגוף בעוד שהכחות שבנפש וברוח הם למטה מהאנושיות הכללית ראה עוד ברוחב בע״ז מ״ם בספרו לוק הגדול על הוית האדם וטמו · אחכ״ז אם אין גדר פילוסופי לקרות או שלא לקרות אדם איש א׳ פרטי אין להפליא אם רז״ל עשו גדר מוחלט על מלת אדם בהוית הנשמה שהיא יחידית דלוני באיכות עבודתה לשמים שמסבכת הסגולות הנפש המובחרת שבהויות ולכן אמרו שהעם הנבחר וכל פרטיו ראוים להקרא אדם ולא מי שעבודתו הכל וריק ואין לו אחר המות כ״א נפשו שעליו תאבל · בא׳ מכתבי אשר כתבתי לאקדמיא של ויניציא על חולי החולעים דברתי בארוכה על סוגי ומיני האדם ועל סוגי ומיני האומות ושם בררתי שיש איזה אדם בפרט אשר כל כך חשך עליו אור השכל שיש חילוק גדול יותר בינו ובין הגדול שבחכמים והחילוק שיש בין המטומטם בין כ״א לקוף ומיניו:

תניא אין בתולה אלא נערה וכן הוא אומר והנערה טובת מראה מאד בתולה:

בונת המאמר הזה הוא ללמוד שאינו אמת מה שכתוב בסדר עולם שרבקה היתה נשואה בת ח׳ שנים שזה אינו דבר לפי הטבע אלא בשם אשה אבל לא בתמשה ובביאה ובפרט כדאית ההן שבריאה שהיו מוקינים יותר מבימינו · גם הילדות והנערות היו בהצטרפות לא כ״כ

בראשית

פרק ו' הבא על יבמתו

וכל אשה יודעת איש בראויה ליבעל הכתוב מדבר וכו' מנא ידעי וכו' העבירום לפני הציץ כל שפניה מוריקות בידוע שהיא ראויה ליבעל כל שאין פניה מוריקות בידוע שאינה ראויה ליבעל אר"נ סי' לעברה הדרוקן כיוצא בדבר אתה אומר וימצאו מאנשי יבש גלעד ת' נערה בתולה וגו' מנא ידעי הושיבום ע"פי חבית של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף וכו':

העברת הלין לידע אם ראויה ליבעל הנערה או אינה ראויה כו' דבר נסיי חוץ מן הטבע · אבל יש מקום לפילוסוף להשכיל ולהבין שבעבור נערה לפני הציץ שהיה כתוב בו קדש לה' על מצח האיש הקדוש הכהן הגדול מאחיו המוח והגידים כלם היו מתנועעים חוץ מן הרגל ואימה ורעד יבאו בלבם · ידוע הוא מחכמת הרפואה שמהפחד הכבד בפרט מחיש עד אין סוף וכים המרה וכל כליה ככבד עצמו מתקלרים ואובדים הרוחב שהיה להם מתחלה ובזה המרה הולכת חוץ למקומה הטבעי ונשאבת בכלי הדם בכל הגוף ובזה בא הירקון · כמה וכמה ירקון נקראים ירקון הגידים Itterizia nervosa שהסבה אינה אלא בפחד וביראה כמו בע"ז ולכן היו פני הראויה ליבעל מוריקות שהיתה יותר מחישה ממי שאינה ראויה וכבר ידוע שבראויה ליבעל גידי הרחם והכבד והאצטומכא הם יותר מחישים · זאת ועוד הנסיון הזה היה מסבב לפי דרך הטבע מחמת הבושה גם הכעס בלב הנערה והכעס היא הסיבה היותר קרובה וחזקה לגלגל המרה חוץ למקומה והירקון בא באחרונה · ום' הרפואה מלאים הם מהירקון הבא מחמת הכעס תנועת לב שמרגיש הכבד למעלה מכל שאר איברי הגוף · ככר פירשנו במס' שבת סי' לעברה הדרוקן וידוע ג"כ שבהדרוקן יש קלת ירוקת פנים מפני שהמים המתגברים בהדרוקן מכבידים על הכבד יותר מן הראוי · ומחמת סבות המים לכבד המרה נשאבת בדם הכלים והירקון תכף ומיד בא בגוף החולה · ומ"ש רב שיבש גלעד הושיבו נערה בתולה ע"פ חבית של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף דע שהנסיון הזה כתוב בס' דת הרפואה כמו אלל Maon, Tachia וכהנה רבים אבל הנסיון אינו מוחלט לפי שנמצאים בתולים הרבה שמניחים פתח ליין לעבור וכמה בעולות שהרחם לר אינו מניח להרגיש הריח עד הפה או בגוף מבחוץ · עכ"ז הנסיון אינו רחוק מן הטבע ורז"ל אמרו לעולם. דבר שהוא ראוי לכל כותב טבעי לחקור ולתור להכיר האמת בכל לדדיו:

פתח עינים

ונסרוה מטא להדי פומא נח נפשיה משום דאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב וכו':

במאמר הזה יש להשכיל דברי' ראוים לפילוסוף · א' שגם בימי' שהם היה להם בכתובי' סדר המשפחו' ע"פי כותב אמתי וגבורי ועת הלידה ואם היתה בתקונה או מקולקלת לוודאו' אם המשפחו' כשרו' ולכן במגלת יוחסין היה כתוב איש פלוני ממזר וכו' · ב' בענין מנשה שהרג את ישעיה אם קבלה נקבל ובפרש שהגיע הנסר לפיו מפני שאמר לנגאי האומה ובתוך עם טמא שפתים שנראה בע"ז הכפירה עליונה על העון · ג' שגם לפי הפילוסופיא אינו סותר מאמר משה כי לא יראני האדם וחי בפי הקב"ה בעצמו עם מאמר ישעיה ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא לפי שמשה מדבר מראייה פשוטה בהוייתו יתעלה כמו שהוא בפסוק כי לא יראני האדם וחי שהיא ראייתו מן הקודם · וישעיה מדבר מראיית ה' לפי תואריו ולפי גדולתו בישיבה על כסא רם ונשא וזהו ראיית ה' מן המאוחר אל הקודם רצוני גדולתו בהצטרפות מעשיו וכחו והדרו ולפי שכל התוארים באין סוף הם מבולבלים בשכל האדם לזה נקרא זאת הראייה אספקלריא שאינה מאירה ובכח זה היא ראייה הפשוטה מן הקודם בהויתו וזהו אספקלריא המאירה שהיתה פרטית למשה רבנו ולא לאחרים · ד' הנגידות שמובא התלמוד במאמר משה מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו עם מאמר ישעיה דרשו ה' בהמצאו א"כ נראה לפי ישעיה שפעמים אינו מצוי ולא כן במשה שאמר בכל קראנו א"כ לעולם נראה מצוי · התלמוד עושה חילוק בין היחיד לצבור שהיחיד אינו נשמע בודאי כ"א בזמן התשובה משא"כ בצבור · נראה לפי הפילוסופיא שהטעם הוא שהצבור יש לו כח גדול מכל הפרטים שהם נתאחדים לעשות הצבור ויועצי הצבור משא"כ ביחיד שאין לו זכות כדאי למצא פתח החסד ושער הסליחה בכל זמן שירצה אם לא יהיה בי' ימים שבין ר"ה ליה"ך שהם מפורטים ע"ז ולכן תראה שאע"פי שאמר דרשו ה' בהמצאו בל' רבים דרשו וגו' בפ' שאחריו אומר יעזוב רשע דרכו בל' יחיד מפני שעליו מדבר · אבל לפי הפילוסופיא העליונה נראה עיקר הפ' של דרשו שרצה לומר בפי לשון הזהב של המליץ ישעיה חכם מופ"ג בכל סוגי הדבור שהאדם אם הגיע להאמין שמצא הקב"ה אצלו לפי צרכיו ברגע בעצמו מוכרח הוא לדרשו לפי שאין לנו כח להגיע למצאו בכל תואריו שהם האין סוף בשלימות א"כ בדין היא שלעולם ובתמידות נחזור לדרשו ברגע עצמו שסבורים אנו למצאו · ובענין הוספת הימים והשנים דברנו במקומו בח"א ואין לנו צורך לחזור ולשנות מה ששנינו לשעבר :

לחתוך יש מקום לאיזה דיבוק חולי וגם כשתלוש האשה הנשארת תחת הצפורן אם היא מרובה ולכן אמר תקנן וגם מלך נוול יכול להיות הכוונה לקצץ הצפורן לפי שגם בימינו המנהג: הוא בין בני הנעורים שלא לחתוך הצפורן ב"א פ"א או ב' בחדש ומנקים המקום ותחת הצפרנים אבל אינם קוצצים אותם מפני שסוברים האדם יותר שלם ויותר יפה אם יש לו צפורן גמור · ומ"ש ר"עק תגדל איננו בלבד תכלית לנוולה אבל גם זה משים רפואה לפי שבגדל הצפורן הרופא רואה כח הטבע וכח החולה מפני שאז הכחות מתחלשות ונאבדות אין לצפורן כח לגדל אבל כנגד זה הולכת ומתקטנת עוד היה חובה ליפת תואר להסיר את שמלת שביה מעליה לא בלבד דרך רפואה להסיר הבגדים הנואים מעליה כדי שלא יבא שבגד להיות אמצעות לדיבוק חולאים אבל עוד יש לה להסירן למחוק מהזכרון שביתה וכזה החתן לא יבושה ויאהבנה לפי יכלתו · ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים זהו ג"כ פילוסופי לפי שאחר הבכיה הלב הוא יותר שלו ושקט מבתחלה וכזה תאהב ארוסה ותעזוב את אביה ואת אמה ותחשק אישה שהוא יסוד הבעילה · ומ"ש ר"עק אביה ואמה זה ע"ז הוא לומר שבבכיתה על העבר תכין עצמה על העתיד לעזוב גלוליה ולהיות עליה יראת שמים בעבודתנו אע"פ שבכלל הגרים אינם זהירים בעבודה ובמצות כידוע · וזהו מה שכת' במאמר הבא אח"ז שהגרים מעוכין מפני שאינן בקיאים בדקדוקי מצות ישראל והטעם הוא טבעי למי שאינו נולד בעבודה אשר בה בהווה אינו מאמין בשלמות ועבודתו אינה טהורה · ואם הגרים אינם עובדים מאהבה כ"א מיראה אינם הגונים לפי שיראת העונש אינה מתקיים באדם אבל בלבד יש יסוד ליראת הרוממות כידוע ומ"ש שהגרים מעוכין מפני שעשו עצמן להכנס תחת כנפי השכינה נראה דבר שאינו בתכלית הצדק שיהיו נענשים מפני שעשו לשעבר אם לא נאמר שעשו מחמת רצון ולא מחמת אונס:

תניא בע"א מצאתי מגלת יוחסין בירושלים וכתוב בה איש פ' ממזר מא"א וכו' וכתוב בה מנשה הרג את ישעיה א"ר מידן דייניה וקטליה א"ל משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואת אמרת ואראה את ה' וגו' רבך אמר אין כה' אלהינו וגו' ואת אמרת דרשו ה' בהמצאו וגו' משה רבך אמר את מספר ימיך אמלא ואת אמרת והוספתי על ימיך וגו' אמר ידענא ביה דלא מקבל מה דאימא ליה וכו' אמר שם איבלע בארזא אתיוה לארזא

ונסרוה

בכל האומות ע"כ היו מודיעין אותו ענין לקט שכחה ופאה שהיא דבר המצטרף עם הממון ולפי שבכל תורה יש שכר ועונש ע"כ בתחלה היו מודיעין אותו עונשן של מצות וכן מתן שכרן אבל בתחלה העונש משום סור מרע בתחלה ואח"כ ועשה טוב · ומ"מ קשים גרים לישראל כספחת בין פילוסופי והסריאת היתוליאה על הגר הוא ע"פי השכל · הספחת הוא חולי שמתדבק ומגיף לגוף כידוע · כן הגר שיש בו הכנות עבודתו שקדמונה ואין לו בקיאו' בדקדוקי מצות יש' לימדין ממחשבותיה' וממעשיה' ורעתם מתדבקת בעם סגולה · ויש להשכיל בענין מ"ש לרות ב' קברים נמסרו לב"ד רצוני א' לנסקלין ולנשרפין שהרשיעו בעברות חמורות וא' לנהרגין ונחנקין שאין מיתתן חמורה ואינן רשעים כ"כ · גם כשאר אומות ובפרט בדיני הרומיים יש קבר פרטי למתי ב"ד לכבוד הנשארים שלא יתבלבלו גם אחר מיתתן עם רשעים כאלו שמתו מיתת דיניהם של מסה וגם לבזות הרשעים גם אחר מיתתם באיכות ובמקום קברם · אבל בין האומה הנבחרת לא בלבד היו מפרישים מקום קברי ב"ד בכלל אבל בפרט לפי העברה והמיתה קלה או חמורה היה להם קבר פרטי ונבדל א' מא' דבר מכובד לפי משפט הטבע שאין כ' לו כשאר האומות :

ועשתה את צפרניה רא"א תקוץ הדעק'א תגדל וכו' מפני מה גרים בזה"ז מעונין ויסורין באין עליהם מפני שלא קיימו ז' מצות בני נח וכו' לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות כישראל וכו' לפי שאין עושין מאהבה אלא מיראה אחרים אומרים ששהו עצמן להכנס תחת כנפי השכינה וכו' :

כבר ידוע שיפת תואר התירה התורה לפי כח יצ"הר של האדם ומפני שהמלחמה היא לפעמים הכרחית לרוב המדינה והמלכות · מרע"ה התיר איזה דברים ללוחמים ללבב הנערות כפרון למלחמה אבל על ההכנות הצריכות ביפת תואר כמו שכתוב בתורה לפ"ד אינו בלבד לנוולה ולהרחיק בן ישראל לבא אליה אבל הטעם הוא ג"כ לתכלית רפואה ופוליציא לבורית · ידוע הוא שבשביה לא בלבד קדחות עזות ומלאות סכנה אבל גם הרבה חולאים מלאים סכנה שמתדבקים מא' לאחר כמו אבעבועות וצרעת וכמה חולאי העור שלאלף ולאלפים במגע הא' חולה האחר · ולפי שבשערות יש הרבה דברים שמתדבקים כמו הפליקא פולאקא וכיוצא ע"כ תגלחת ראשה וכזה האיד היוצא מהראש ושנידים היה בא בנקל חוץ לעור ועל ידו היה הגוף מתטהר · ובענין הצפרנים רא"א תיקון לא בלבד משום נקיות מדיני אבל גם משום נקיות רפואה לפי שבלבד הצפורן שניתנים

יש להשכיל ע"פי הפילוסופיא וחכמי הרפואה שאין באדם דבר יותר מחליש הגוף ומלא סכנה גם בחיים עצמם מהוצאת ש"ז לבטלה בין באיש בין באשה וכמה וכמה מתים או מחלשת הגידים או מחולי האצטומכא באיברי הבטן שאינם יכולים לבשל המזון והעכול · וכן בזה נולדים חולאים באמניב לפי שהקילו והדם אינם מוכנים והריאה איננה מטהרת הדם לפי הצורך וכבר דברו ע"ז הרבה רופאים גדולים ובפרט Tissot בספרו הנקרא Onanismo בין בעיקרי החכמה וגם לפי הנסיון · א"כ רז"ל להרחיק בנשים העון הזה שהוא סכנה גדולה לבריאות קראו מעכות של בית רבי המסירות בתולותיהן באצבעותיהן תמר ע"ש תמר שמיעכה באצבע והתירו שם זה לבזות לעוברות דברי ה' ללמדן לשום גדר לבנות ישראל שלא תלכנה אחר העון הגדול הזה ובפרט אם כדרך עד הלכו שממלאים ידם מדמי בניהם בשפיך ארצה הזרע כדי שלא תתעבר האשה ותכחיש יפיה · ולכן הגדילו אומר רז"ל בע"ז וכדי להרחיק הנערים מן העון הזה לא בלבד גזרו שמקשה עצמו לדעת יהא בנדוי כלומר שמנדין אותו כל בזוהר ובראשית חכמה כמעט אמרו שאין לו למוציא ש"ז פתח לתשובה רצוני תשובת המשקל וכל אלו הקנסים אינם כ"א להפחיד לב התינוק החוטא ולהרחיקו מן העון שאם האדם נופל בו הוא חוטא נגד עצמו ואם הוא נשוי נגד משפחתו ונגד אומתו :

פרק ד' החולץ

תניא ראבי"א לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה וגו' גר שבא להתגייר בזה"ז אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזה"ז דחופים סחופים וכו' דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת וכו' ומודיעין אותן עון לקט שכחה ופאה וכו' ומודיעין וכו' וכשם שמודיעין אותו ענשן של מצות כך מודיעין אותו מתן שכרן וכו' ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה וכו' ב' קברים נמסרו לב"ד וישם אקבר וכו' :

ע"פי המוסר הוא שלא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה לפי שהוא דבר נגד הטבע לייחד עצמו עם אשה אם היא שנואה עד שדעתו מתחלתו הוא לגרשה · והאיומים שהיו עושים לגרים קודם שיקבלום זאת היא פילוסופיא כמ"ש למעלה ולכן בתחלה אומרים להם שישראל בזה"ז דווים ודחופים וכו' וכדי שלא להפחידו ושלא להעפילו היו אומרים לגר מצות קלות ומצות חמורות ומפני שהקפדת הממון היא דבר שבנקל נמצא

בכל

פתח עינים

עבודת ה' בכל מיני עבודות אינו דבר שכלי ופילוסופי בתחלתו וברא שיתו אבל הוא דבר נפשיי · למוד הילדות והנערות וחינוך שלב והאם בעבודתו ותפלה שהוא יסוד העבודה ולכן אומר אני שהאמונה באלהיות אינה בראשיתה דבר מושכל ומה שנקרא באיטליאנו **Raziocinio** אבל נפשיי **Sentimento** · לכן מי שעוזב עבודת ה' שלמד מימי נעורים מהוריו ורבותיו אם מחבק עבודה אחרת הוא מעיר וב' ממשפחה מאמינים בחדשה מה שאין מאמינים בישנה ובעבודת הילדות שהיא עבודת הטבע · ובאמת חכמי או"הע בזוים המשומדים עד חרמה · ויסוד הבזיון הזה הוא לפי הקדמתנו זאת · רובם ככלם כפרו בעבודת הקדש או מחמת לירך ממון או שנתנו עיניהם בנכריה או מחמת שנאה לקרוביהם וכיוצא · ואם נלך בעבודת ה' לפי תורתנו תורת אמת אמרת אלה נרופה היא הקלה שבקלות בהלטרפות טומאת המושל שבימינו ובקירבנו לפי שלהם חובה הוא להאמין כל מה שאנחנו מאמינים ואח"כ יש להם להאמין כמה דברים לפי תורתם החדשה שאינם בלבד לתפלה אבל חוץ מהטבע ונגד הטבע לנו יש לעשות דברים הרבה לשמור ולעשות על הכתוב בדברי תורת משה ובנביאים ובמפרשי התורה על פה אבל השכל אין לו לטרוח ולהכניע עצמו באמונה כמו שיש לו לטרוח ולבלבל הייתי מי שנולד בתוך אמונות הכוזבות המופלות בימינו · זה אמיתות הפ' כי קרוב אליך הדבר ש"ז מרע"ה בסוף דיבוריו וסמוך לעת מיתתו · לכן רז"ל בתכלית הפילוסופיא הטהורה בזו הגרים אע"פי שאמונתנו היא הקלה ובקלות ללמד לאדם דעת כמה ראוי היא לבזיון מי שמחליף בנגד עבודתו וחוטא בתמורתה · ועוד פירשו שלא לקבל מי שבא להתגייר מיראה כמו גרי אריות ומי שאין לו יסוד ליכנס תחת כנפי תורתנו כ"א כח הדמיון כמו גרי חלומות לפי שהדמיון והבאים מתכו אינם מתקיימים · וגרי מרדכי ואסתר וימות המשיח מפני שאין להם תכלית אחר כ"א מחמת שררה ולא אמיתות העבודה עצמה :

פרק ג' ארבעה אחין

אר"י כל מועבות של בית רבי תמר שמן ולמה נקרא שמן תמר ע"ש תמר שטעכה באצבע והא הוו ער ואונן שלא כדרכן שמשו בשלמא אונן כתיב ביה ושחת ארצה אלא ער מ"ל ארנב"י וימת גם אתו אף הוא באותה מיתה מת בשלמא אונן משום לא לו יהיה הזרע אלא ער מ"ט עבד הכי כדי שלא תתעבר ותכחיש יפיה :

ישׁ

זה אבל זה מה שהוא בהצטרפות רחוק · האוזן שומע קול ב' וקול א' כמו ב' אע"פי שהם א' והקול הב' הוא מסיבת מכת הנופים הסיבבים השומע אשר באיטלקי נקרא Eco בסיבת צורת הבית והחדר אשר בו הקול נשמע שומע ז"פ קול א' · הא' שומע בפאה א' מחדר מה שמדבר הב' בפאה שכנגדו ומי שהוא באמצע החדר כחרש היא ולא ישמע וכן הרבה הדברים שמבלבלים השומע בחוש האוזן · וכן בחוש המשוש כמה בלבולים נולדים בסיבת הגידים של האצבעות או בסיבת הדבר הנוגע · ובבלביל הוא יומיי בחוש הריח ובחוש הטעם · הא' טועם כמו מתוק בדבר א' ומולא בא' שתענתים מה שאחר מקיאו ואם אין גבול בוודאות לחושיות כ"ש ברוחניות שאין להם גדר וגבול וכן הוא בכל חכמת הנופות והטבע ונלכד בחכמת ההנדסה אין בלבול לפי שראשית החכמה וכל ההקדמות שבה נבראו ונולדו מרוח האדם עצמו ומשכלו אין להן הצטרפות ע"ד טבעי וחמרי לפי שכל החכמה מתחלה ועד סוף היא רוחניות וברואה מרוח האדם ומשכלו · אחר כ"ז תבין שאם אין גבול ידוע לחושיות ולחכמות הטבע ק"ו שאין גבול ידוע באלהיות אם אינו מגבילם רצון הבורא · ולפי שבהם יוכל בנקל ברוח ילרו לבלבלם היה מתכלית ההכרח לעשות גדר וגביל למה שבא' בתורה ולכן צוו רז"ל בפילוספיא מוכרחית לקדש עצמנו ולהזהיר אף במותר לנו ולהוסיף לנו שניות המותרות בעריות כדי שלא נבא לידי עריות האסורות מ"הת · ומ"ש דרך העברה כמאמר זה שבעריות אפשר בתשובה ובגזל המדות לא אפשר נראה בהסקפה א' שגם בגזל המדות אפשר להחזיר הממון למי שגזל ממנו · אבל אם נשכיל שגזל המדות הוא במכירת הממזן לרבים החזרה אינה בכלל האפשרות לפי לפי שאינו יודע למי יחזיר · ואע"פי שבמשנה מפורש הוא שמי שגזל את הרבים יוכל להחזיר בעשות תיקונים בדברים שהם לרכי רבים כמו מעינות מים ודרכים מ"מ הנגזל אינו מקבל החזרה כתקונה לא בכמותה ולא באיכותה ולבסוף אין בחזרה זאת תועלת פרטי לנגזל ואינו יכול למכור בפרטי מה שהוא כללי וחק שררת וחזקת הרבים · ומ"ש שסלמה תקן שניות לעריות נראה שיסוד זאת האמירה הוא כשמר על פ' קהלת ויותר מהמה בני הזהר · אמנם מכ"מ פילוסופי הוא לומר ששלמה תקן בסוף ימיו שניות לעריות אחר שהנסיון הוכיח לו כמה האדם הוא נגרר אחר עבירת הבשר עד שנשיו לעת זקנתו הטו את לבבו וילך ויעבוד אלהים אחרים כידוע :

ר"ן אומר א' גרי אריות וא' גרי חלומות וא' גרי מרדכי ואסתר אינם גרים עד שיתגיירו בזמן הזה בזמן הזה ס"ד אלא אימא כבזמן הזה :

פתח עינים

במדבר והקיסר של רומי אדריאנו בנה העיר הזאת מחדש והגדילה · והמלכה הנקראת Zenobia היתה מלכת עיר התמרים רצוני מלכת Palmira · א"כ אם תדמור היתה עיר מלוכה השם היושב במדינה יוכל להקרא תדמוריים או תרמודיים · ודע שבלשונות הקדמוניות כמו השמרונית וארמית אות ד' בא כנקל נוספת בשמות העצם ובשמות דבר וא"כ תדמור בלא ד' נעשה תמור או תמר רצוני עיר התמרים מפני שהיו גדלים שם · הדברים האלה שמצטרפים עם חכמת הכדור תוכל לראותם קורא נעים בס' הנקרא Dizionario Geografice De la Martinière. ואם תרצה להבין תרמוד או תרמד במקום תדמור הפוך תוכל לראות בזה הס' מלא חכמה במלת Tarmad כל' לרפתי וגם באיטלקי שם עיר ממדינת Turkestan על נהר גיחון והכותב הזה אמר Cette Ville a une forte grand jurisdiction et comprend un fort grand nombre de bourgades et de villages א"כ אם תחת העיר ההיא נמצאו כפרים ומקומות במספר גדול אין להפליא אם העמים הנמצאים שם נקראים כמו אומה פרטית מצטרפת עם שם העיר הגדולה תרמד בשם תרמודיים · ומ"ש על פ' נער הייתי גם זקנתי שאמרו שר העולם יש להשכיל ששר העולם בע"ז אינו כ"א שר משרת לבורא ד"מ בהסתכלות הטבע ובין הפילוסופים דברו בלשון אחר בקראתם למשרת בזה שכל הפועל וגם בין חכמי האומות ובפרט הרומיים Anima mundi אשר אין לבלבלה עם דעת Spinosa וחבריו בידוע · ולפ"ד נקרא שר העולם נער לפי שבל"הק נקרא נער העבד כמו רבקה ונערותיה וביוצא א"כ שר העולם הוא משרת בורא הכל · ואם תרצה להבינו לשון נערות הטבע היא מיום אל יום נערה לפי שבכל יום נעשות חדשות בה ולפ"ז גם השר שעליה מושל בגזירת המלך מלכו של עולם הוא נער :

פרק ב' כיצד

איסור קדושה שניות מד"ס ואמאי קרי ליה איסור קדושה א"א כל המקיים ד"ת נקרא קדוש וכו' · קשה עונשן של מדות יותר מענשן של עריות שזה נאמר בהן וכו' מאי חומרייהו הני אפשר בתשובה הני לא אפשר בתשובה וכו' רי"א מהכא איזן וחקר תקן משלים הרבה וכו' :

השכל והנה הקורא שהאדם הוא מורכב מגוף ורוח בגוף החושים ע"י האיברים המחושים מתבלבלים בחושיות ואין להם גבול ונדר מוסכם · העין בסיבת רוחקו מדבר הראוי או בסיבת צורתו או בסיבת הנידים אשר הם סיבת הראות רואה עגול מה שהוא מרובע · רואה

משפחתם וגם שפסק כב"ה הזהירם שלא לעשות מחלוקת עם אחיו פריץ תלמיד ב"ש שלא להתקשות בהלכות בענין צרת הבת וזה יהיה לראיה שהגדולים בדורות ההם היו מבקשים האמת בשכלם ולא טרודים אחרי פלפולי הבל וריק שאינם ראוים ליחשב אלא בעלי שכל היודעים שהפלפולים לרוב נעשים בלבולים ובפרט למי שמבקש הפלפול ואינו יודע דקדוק הלשון · א' שרז"ל היו מבקשים בתחלת כל בדיניהם ובגזירותיהם לעשות צדקה לעני ולאביון ולכן אמרו עמון ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית בעדות חגי הנביא וזאת היתה תורת צדקה באמיתות מפני שישראלים הדרים בארץ עמון ומואב שכבש משה מסיחון ונתקדשו בקדושת א"י ובבית ב' בטלה קדושתן וזורעין בה בשביעית ותקנו להם מעשר א' ומעשר עני מפני פרנסת עניים שבא"י שאין להם מה לאכול בשביעית לפי שבטל בה לקט שכחה ופאה והולכין שם ונוטלין שם לקט שכחה ופאה ומעשר עני :

ר"י וסביא אמרי אין מקבלים גרים מן התרמודיים פליגי בה ר"י וסביא ח"א משום עבדי שלמה וח"א משום בנות ירושלים וכו' ארשב"נ אר"י פסוק זה שר העולם אמרו נער הייתי גם זקנתי וכו' :

בתחלת כל במאמר זה אין להפליא אם ר"י והזקנים אמרו שאין מקבלים גרים מן התרמודיים נגד עדות חגי הנביא שא' לפי קבלת רדב"ה שאין מקבלים גרים מן התרמודיים ומן הקרדויים מפני שר"י והזקני' שפסקו שאין מקבלי' משום עבדי שלמה ומשום בנו' ירושלים לא האמינו שאמרה חגי לעולם שאל"כ אין חכם יכול לחלוק על הנביא · ובענין אלו ב' אומות דע שקרדויים הם האומות הנקראים Armeni ובאמת קרדו בלשון ארמי גם לפי הערוך והצמח דוד היא מדינת Armenia רצוני בל"הק אררט וכן פירש בוקארט בספרו פלג וכנען וכן בל' התואר קרדיינא או קרדנון הוא Armenus בלשון רומיי ובל' איטלקי Armeno ומפני שהאומה הזאת היתה באה תמיד בארם דמשק צובא ובא"י על עסקי סחורה ולהלחם תחת שררת הרומיים ובפרט שהיה בהם עם רב ממושכי קשת לא היה חוץ מן הדין חשד בנות ירושלים כמו שבא בתלמוד · ותרמודיים או המלה היא הפוכה ממלת תדמור שהיתה בתחלה עיר קטנה במדבר ארם ותחת ממשלת עיר גדולה הנקראת Hams מזרחית יותר מתדמור · ארץ תדמור היתה מלא לחה ושם היו גדלים תמרים זיתים ותאנים עד מאד והיתה רחוקה מדמשק כ"ט מילין לרפתים ומרבה ק"ב מילין · כל החכמים בכדור הארץ כותבים בוודאות שתדמור היא מה שנקראת בימינו מקדם Palmira עיר הקמרים שבנה שלמה במדבר

פתח עינים

באלו המאמרים הא' נדקדק אלה דברים · א' הוא מוסר שכפי שאין
לשמוע לאביו ולאמו אם הבן מלווה מאחריו לדבר נגד תורת ה'
לפי שכלם חייבים בכבודו שהוא סיבת הסיבות · ב' שאין בנין בה"מק
דוחה שבת לפי שהשבת מעיד על מציאותו יתעלה וחידוש העולם ודומה
בנין בית המקדש שמורה על השגחתו ועל תורתו מן השמים שהן עיקרים
שניים למציאות וחידוש העולם · ג' שמורא ב"המק אע"פי שהיא טבעי
החיוב שלא לבזו' אותו ליכנס בהר הבית במקלו וכו' ושלא לעשותו קפנדריא
רצוני לקצר הילוכו שלא להקיף ויכנס בפתח זה ויצא בשכנגדו ולא לשם
עבודה אך לעשו' צרכיו וכן להרחיק הרקיקה עכ"ז המורא בעצמה שמחייב
הבורא לב"המק אינו שמרי בלבד בדברים כאלה אבל המורא היא רוחנית
ליראה מהבורא שהזהיר על המקדש וזאת היא הקדמה נכונה לבטל הגופיות
בעבודתו הטהורה ולהרחיק דמיון החמריות שהוא יסוד האליליות של עכו"ם
כידוע · ד' במאמר הב' במשנה שאע"פי שנחלקו על הצרות ב"ש וב"ה
וכן כשחלקו אם פוסלין מן הכהונה לא נמנעו ב"ש לישא אשה מב"ה ולא
ב"ה מב"ש לקורות שהמחלוקת בד"ת תהיה לש"ש ושאהבה ורעות יכהנו
החולקים זה עם זה וזה הוא מוסר גדול בפילוסופיא וכמ"ש שלמה אף
במריבה בעצמה שהיא למעלה מן המחלוקת בד"ת ריבך ריב את רעך
וסוד אחר אל תגל אבל מ"ש לא נמנעו אינו כמוחלט אבל היו מודיעין
להם אותן הבזות מן הצרות ואומרים דעו שמשפחה זו מצרת ערוה
שנתיבמה בזה והם היו פורשין ובזה קיימו בכל דרכי הפילוסופיא והאמת
והשלום אהבו · ולפי הפשט כודע בפילוסופיא שמי שאינו משקר ואינו מחנף
אבל כתום לבו האמת יוצא מפיו לרוב אינו אהוב במדינות לפי שב"א אוהב
השקר והחנפות ובפרט בני הגדולים לכן אמר הפ' נגד זה · אהבו האמת
לפי שהאמת בעצמו בין ב"א הוא פתח לשלום והשלום מיוסד על דברי
שקר ומרמה אינו מתקיים · ה' בענין התלמוד במאמר שאומר דהולכים
אחר הרוב כשהן שוים בחכמה החולקים אבל אם היתה א' מן החולקים
הם חריפים יותר מן החולקים שכנגדם אע"פי שהם מעטים במנין הולכים
אחריהם וזהו נכונה לפילוסופיא וכמו שביאר ביל הגדול בספרו על ככבי
הזנב שאין ראיה לאמיתות הדבר מנין הרבים שהולכים אחריה ומאמינים
בה מפני שהנסיון מוכיח שרוב המנין אינו יודע רוב דברי האמת שבחכמות
ואינו מאמין בהם מה שאין כן ביותר מעטים וחכמים מהם וכמ"ש בפ'
לא מרובכם וכו' כי אתם המעט מכל העמים · ו' במאמר הד' בענין שאב·
לר"י בענין צרת הבת יש ללמוד מוסר ענוה בר"י עצמו שלא רצה ליכנס
במחלוקת ב"ש וב"ה בין ב' הרים גדולים כמוהם אע"פי שמעשה ב'
משפחות היה מכריע כמו ב"ש · ז' במאמר הה' במעשה דרדב"ה יש
ללמוד ג"כ מוסר שאע"פי שהיה חכם גדול וזקן בשעה שהלכו אצלו ר"י
וראב"ע ור"ע כבוד גדול עושה להם לפי מדרגתם ולפי הצטרפות
משפחתם

ונו' תניא יכל יהא בנין ב"המק דוחה שבת ת"ל את שבתותי תשמורו וכו' תניא יכל יתירא אדם מב"המק ת"ל את שבתותי תשמורו ונו' ואיזו היא מורא מקדש לא יכנס בהר הבית במקלו במנעלו באפונדתו ובאבק שעל רגליו ואל יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו וכו' · ב"ש מתירין הצרות לאחים וב"ה אוסרין חלצו ב"ש פוסלין מן הכהונה וב"ה מכשירין נתיבמו ב"ש מכשירין וב"ה פוסלין אע"פי שאלו אוסרין ואלו מתירין אלו פוסלין ואלו מכשירין לא נמנעו ב"ש מלישא נשים מב"ה ולא ב"ה מב"ש וכו' · שאלו את ר"י צרת הבת מהו א"ל מחלוקת ב"ש וב"ה והלכה כדברי מי א"ל מפני מה אתם מכניסין ראשי בין ב' הרים גדולים בין ב' מחלוקות גדולות בין ב"ש וב"ה מתירא אני שמא ירוצו את גלגלתי אבל אני מעיד לכם על ב' משפחות משפחת בית עכמאי מבית צבועים ומשפחת בית קופאי בן מקושש שהן בני צרות ומהם כ"ג ושמשו ע"ג המזבח · בימי דרב"ה הותרו צרות הבת לאחין והיה הדבר קשה לחכמים מפני שחכם גדול היה וזקן ועיניו כהות מלבא לב"המד אמר מי ילך ויודיעו א"ל ר"י אני אלך ואחריו מי רע"ק הלכו ועמדו על פתח ביתו נכנסה שפחתו א"ל ר' חכמי ישראל באים אצלך א"ל יכנסו תפסו לר"י וכו' והתחילו מסבבין אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת א"ל צרת הבת מהו א"ל מחלוקת ב"ש וב"ה · הלכה כדברי מי א"ל הלכה כב"ה א"ל והלא משמך אמרו הלכה כב"ש וכו' א"ל אח קטן יש לי בכור שטן הוא ויונתן שמו והוא מתלמידי שמאי והזהרו בו שלא יקפח אתכם בהלכה וכו' · מעידני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר ג' דברים צרת הבת אסורה עמון ומואב מעשרין מעשר עני ומקבלים גרים מן הקרדויים ומן התרמודיים וכו' :

פתח עינים

גם בכספו ובזהבו כידוע הוא להולך בדרכים על עסקיו כל היום ובפרט לאיש יהודי הירא את ה' והזהיר באכילה ושתיה הראויה לבן אברהם וע"ש ר"א ת"ח אין אור גיהנם שולטת בהם ק"ו מסלמנדרא ומה סלמנדרא שתולדת האש היא הסך מדמה אין האור שולטת בו · דע שכמה דברים גם בימינו ניכרו בין חכמי האומות והפילוסופים שבגוף האדם מגין האש שלא לשלוט בו ואני ראיתי כמה פעמים אורחים עוברים מעיר לעיר גם פה טריאיסטי כ"פ שאוחזים האש בפיהם ובידם וברגליהם בלא נזק בכח איזה דבר שסכו גופם בו ובזה מגינים האש שלא לשלוט בם · האש נשאר כטבעו אבל אין לו כח להתגבר מגן הטבע בגוף האיש אשר הגין קודם כניסת האש בו · ובענין הסלמנדרא תמלא בפליניו הזקן אשר כתב בימים קדמונים כידוע והוא בתכלית ההוראות אמר שהסלמנדרא מגין האש כדמו וכמי קרבו · ראה עוד פ"א על Incombustibili בכתבי האקדימיא של עיר מילאנו הנקראת Società d' Incoraggiamento ושם ג"כ דברו על הרבה דברים שמגינים כח האש בגוף האדם ובפרט מונים הסלמנדרא בדבר הזה · אבל להבין עוד האמת שיש בזה הדבר אשר דברו חכמים בו לפי ההיכר שהיה להם בזמנים הקדמוני' ההם בע"ז ובפרט מ"ש מהסלמנדרא שתולדת האש היא וכו' העתקתי לך מה שכתב החכם מוראטילי Moratelli אשר חדשים מקרוב באו בפיו נכונה לפרש האמת בדבר הזה ומאמר רבותינו אשר לפנינו והוא בח"ב בספרו : . .

Nozioni preliminari di storia naturale T.° 2.° pag. 27. Al genere delle lucertole riducesi un picciolo quadrupede oviparo detto Salamandra ecc. Di questo animale che trovasi ne' luoghi oscuri ed umidi si sono riferiti molti tratti favolosi e principalmente che fosse dotato della meravigliosa proprietà di vivere nelle fiamme. L'esperienza però e le osservazioni de' moderni fisici hanno scoperta la falsità di tutte queste favole ed hanno fatto conoscere però, che quando si tocca quest' animale, tosto ricopresi di un liquore latteo che gli da la scorrevolezza che gli è necessaria : questo liquore che è contenuto ne' suoi serbatoj, ed esce da tutti i lati, ma in abbondanza maggiore sulla testa, non è velenoso, e può difendere per qualche momento la Salamandra dall' efficacia di un fuoco mediocre.

אבל כמו שאמרתי אחרים אמרו שיכל להגין לא בלבד גוף הסלמנדרא עצמו אבל גם אחרים שסכים בו :

תניא איש אמו ואביו תיראו וגו' יכל א"ל הטמא או שא"ל אל תחזיר יכל ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו תיראו וגו'

עד שיהרג הנידון ארשב"ש אראה בנחמה אם לא שפכתי
דם נקי וכו' :

במעשה דריב"ש ע"ע עד זומם ומתשובה שהשיב רשב"ש יש להסתכל בפילוסופיא הגמישית. דברים ראוים לכל משכיל · א' שאין לדיין לדון במהירות בדיני נפשות ולכן ריב"ש מרוב חסידותו כנגד הצדוקים להוציא הטעות שלהם שאין העדים נעשים זוממים עד שיהרג הנידון טעה בכל מיני טעיות כמו שהורה לו רשב"ש · ב' שרשב"ש הראה טעות ריב"ש בדבר השמיע לנו במס' אבות והוי מרבה לחקור את העדים וכו' לפי שבנסיונו ראה בענין טעיות הדיינים · ג' הטעם שאין העדים נעשים זוממים ראוים להריגה עד שאותו שיהם הוא לפי שאם הא' בלבד הוא הזומם אינו חייב להריגה שכבר ידוע שעד א' לפי תורתנו נחשב לכלום ואם הא' בלבד אינו יכול להעיד ולהיות סיבת מות הנידון בהצטרפות הסיבה יהיה נ"כ המסובב · ד' כבר בספרי אמר לי על דתות משה בענין הדיינות בל' איטלקי ביארתי והירתי כמה חשובה היא הדת יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה שזאת היה ראיה גמורה לאמיתות העדות אם העדים היו בידם סוקלים הנידון כא' לפי שכל לב רע ובליעל אם היה יודע בעצמו שהיה עד שקר בהטות ידו לסקול ולשפוך דם נקי לא היה יכול להתאפק ולומר חטאתי הפעם הנידון ה"א הצדיק ואני וחברי הרשעים :

תניא אר"י וכו' כתוב המזבח ג' אמות גבוה וגו' וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' פתח במזבח וסיים בשלחן ר"י ור"ל דאמרי תרוייהו בזמן שב"המק קיים מזבח מכפר על אדם עכשיו שאין המזבח קיים שלחנו של אדם מכפר עליו · אר"א ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בו ק"ו מסלמנדרא ומה סלמנדרא שתולדות האש היא הסך מדמה אין אור שולטת בו ת"ח שגופן אש דכתיב הלא כה דברי באש נאם ה' עאכ"ו :

בתחלת כל יש לנו ללמוד מוסר תועלת גדול בענין הכנסת אורחים כמה גדולה מצוה זאת שבמקום כפרת המזבח בזמן שב"המק קיים בזמן שאין מזבח שלחנו של אדם מכפר עליו בהכנסת אורחים · ובאמת הכנסת אורחים אינה לבד גדולה כצדקה לאורח עני אבל גם אם הוא בינוני ועשיר הוא נ"ח בכמה דברים שאין האדם יכול לקבלם במלון

פתח עינים

היא פילוסופי עד אין חקר לפי שקודם בריאת העולם וכל העולמות מיחד
אין לנו להאמין כ"א מציאותו ית' לבדו ואין שכלנו וכח הדמיון שלנו יכל
להשיג דברים כאלה וכל מה שמדמה האדם בהם אינו כ"א שקר וכזב כמו
הפלספה כהפלוסופית הכנינים יקרים וגדולים · ב' בענין הקשת כבר כתבנו
הראוי בע"ז במס' ברכות ושם ביארנו הטעם שאסור להסתכל בקשת
משום בראיות לפי שהענין בראות הרבה לעינים בכ"א מזיק חוש הראות
עד לאחד כמו שידוע מחכמת הרפואה אמנם בענין הקשת יש עוד להשכיל
שהוא נולד כענן ממכת אור השמש בו וכל הגוונים ההם באים מהענן לפי
גסות ודקות המקבל ולא לפי הנותן שהאור היוצא מהשמש הוא פשוט
בטבעו · א"כ הקשת היא דוגמת השפעת אדון הכל בזה שהאור היא פשוט
ולפי המקבל הוא נבע האור ונפרד לכמה גוונים אע"פ שהמשפיע היא
א' בכל לבדיו ובטבעו · ע"ז נברך ברוך זוכר הברית לתת לכל אדם כפי
טבעו וכפי הכנתו וזה היא הברית טבעי עם ב"א וכזאת ההקדמה אין לו
לבורא להפסיד מחדש ברואיו בהביא מבול לשחת כל בשר כבא' לפי שכל
ב"א יש לו שבע פרטי וכמדתו היא חסד הבורא עליו וע"ז לא בא עוד
לדיינות בכלל לשחתם כמו בפעם אחרת · ג' אע"פ שהוא אמת שמי
שעובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה מפני שמי שמירה שיש לו
מירת אדם יותר ממורא שמים עכ"ז אם אינו יכול לכוף את יצרו פילוסיפי
היא שילך למקום שאין מכירין אותו ואל יחלל ש"ש בפרהסיא ונוח לו ג"כ
שיעביר עבירה בסתר ולא יחלל בגלוי שמו יתעלה וזה היא ברור מכח
השכל שאם בגלוי האדם חוטא נעשה מלמד עונות לאחרים ובזה מעט
מעט מביא המינות והאפיקורסות לעולם · ד' בענין דרשת ר"י כל
המסתכל וכו' אלו ג' דברים אינו לפי חכמת הנופית א' שאסור להסתכל
בהן אבל בהשכלת השכל רלוני השגחת הפרטי שהיא ג"כ בלא השואה
הא' עשיר וא' עני א' חכם גדול וא' טפש כפי הענן המקבל בקשת ואין
לנו עסק ע"ש גדול כזה שאינו לפ"ד השכ' בענין הנשיאו' למה הא' בקהל נשיא
והאחרים עבדים לו וכן הוא בכהנים · וטעם השלטון בדברים השפלים
שבעולם אינו לפי שכל האדם המעמיק ולכן על נכון אד"י שתי שרולה
להסתכל בשכל על אלו ג' עיני השכל כהות לפי שאין כח באדם להשיגם
כראוי · ה' מאמר ר"י על תאמינו וכו' ומי מעיד בו וכו' כבר פירשנוהו
באורך במסכתות שעברו · ו' מאמר רבא למה נמשלו ד"ת לאגוז הדרשה
תדרש ולפי הפשט אל גנת אגוז הוא אגוז דוגמת התורה ולרכה וכבר אנו
מילאים גם אלל המשוררים יונים ורומיים שאחזו בפיהם האגוז ע"ז הדרך
שהיא הטבעי ודעת שלמה בש"הש שלו:

ת"ר . איב"ט אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם להוציא
מלבן של צדוקים שהיו אומרים אין העדים זוממין

עד

מעיר פאדווכה שהיה פוצל בשמות וא"ל שהוא היה מכיר שמות השדים ממשפחותיהם וכן העיד לי א' מתוכם שהרבה חכמים יש באותה העיר שמכירים משפחות השדים כמו משפחות ב"א · עם זאת ההקדמה אין להפליא על מורכב מרוחניות ומקלת חמריות שיש בשדים שטטין על כנפיהם כמלאכים ושומעים מאחורי הפרגוד לפי הבנתם מה שעתיד להיות אבל אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים כב"א וא"כ היושבים באויר כמו מדרגה וכמו טבע שמאחדת המלאכים עם ב"א הא' רוחניים והב' מורכבים מרוח נפש וגוף דק על מאד· ולזה כאמר אח"כ שבאדם יש ג' כמ"הש וג' כבהמה להורות שהאדם הוא יותר גם מהשד וכ"ש מהמלאך לפי שיש בו ג' כבהמה כידוע · ודע שבעל קול יהודה מפרש הכוזרי אמר שגם במלאכים יש חומר דק עד מאד בהם ולפ"ד זאת כ"ש שנקל הוא במדרגה יותר תחתונית לשום השדים כסולם מליאות הטבע :

פיסקא כל המסתכל בד' דברים וכו' בשלמא מה למעלה מה למטה ומה לאחור לחיי אלא מה לפנים מה דהוה הוה ר"י ור"א דאמרי תרווייהו משל לט"הר למלך ב"ו שא' לכל עבדיו לבו ובנו לי פלטרין גדול על אשפה הלכו ובנו ואין רצונו של מלך שיזכרו לו שם אשפה · כל שלא חס על כבוד קונו וכו' מאי היא רא"א זה המסתכל בקשת וכו' רי"א זה העובר עברה בסתר דאמר מר כל העובר עברה בסתר הקב"ה מגלה עליו בגלוי וכו' הרואה את הקשת צריך לברך מאי מברך ברוך זוכר הברית וכו' דריש רבא אל גנת אגוז וכו' למה נמשלו ד"ת לאגוז ל"ל מה אגוז אע"פי שמלוכלך בטיט ובצואה אין מה שבתוכו נמאס אף ת"ח אעפ"י שסרח אין תורהו נמאסת · אר"י כל העובר עברה בסתר כאילו דוחק רגלי השכינה וכו' · דריש ר"י וכו' כל המסתכל בג' דברים עיניו כהות בקשת ובנשיא ובכהנים וכו' · דריש ר"י וכו' אל תאמינו בריע וכו' אם יאמר לך יצ"הר חטא והקב"ה מוחל לך אל תאמן בו וכו' :

במאמר הזה יש לנו להשכיל א' שהמשל שמביא מהפלטרין שנבנה על האשפה להורות שאין לנו להעמיק על מה שהיה לפנים

הוא

פתח עינים

כ"א אות ביניהם ושאין לבלבל רוחניות הבורא עם רוחניות הנבראת אבל בין המלאכים שהם רוחניים רוחו יתעלה והא"ם אינו מסיגם אבל הוא כמו אות חסר אין לנו הבנה להבינו · ב' הוסיף עוד ר' אבהו שאינו בלבד אות אבל דוגמא שהיא מדרגה יותר שפלה מהאות · דוגמא הוא דמיון שמפרשו הצמח דוד על נכון Similitudine, exemplar א"כ מבין שהדוגמא מרחיק יותר ההבנה וההשואה מהאות שבא בא' · ור"ל ג' הוסיף עוד הספרים והאלילות שאינו בלבד אות כהצטרפות המנין הרכבה אם גם שנדמה האלהים יתעלה בדברים חמריים כמו הצבאות הוא אות ואינו יכול האדם להשפיל השואתו ודמיונו · ולבסוף ד' רי"א שר"עק נכנס בשלום ויצא בשלום בחכמת האלהות לפי שהלך אחרי הפ' שבפסוקו אמר ואחר האש קול דממה דקה רצוני שהבורא יתעלה נכבדהו בשלימות בדממה דקה וכ"ש הכתוב כי האלהים בשמים וגו' ע"כ יהיו דבריך מעטים ודהמע"ה אביו של שלמה אמר לך דומיה תהלה · ובאמת אין אנו יכולים להודות לו יתעלה כ"א בשליליות רצוני להרחיק ממנו כל מה שאנו מדמים לפי החמריות בנו :

ת"ר ו' דברים נאמרו בשדים ג' כמ"הש וג' כב"א ג' כמ"הש שיש להם כנפים כמותן ושטין מסוף העולם ועד סופו כמ"הש ויודעין העתיד להיות כמ"הש יודעין ס"ד אלא שומעין מאחורי הפרגוד כמ"הש · ג' כב"א אוכלין ושותין כב"א ופרים ורבים כב"א ומתים כב"א וו' דברים נאמרו בב"א ג' כמ"הש וג' כבהמה ג' כמ"הש יש בהם דעת כמ"הש והולכים בקומה זקופה כמ"הש ומספרים בל"הק כמ"הש ג' כבהמה אוכלין ושותין ופרין ורבין ומוציאין רעי כבהמה :

כבר אמרנו במסכת ברכות שמציאות השדים אין לנו טעם להכחישה לפי שכ"ש ברל'טי בספר ה' מספריו על חכמת הגוף Professor Barletti אין לנו לפי השכל יסוד להכחי' שבאויר העליון יכולי' לדור הווים רוחניים יותר מאדם ולא כ"כ חמריים כמוהו ועל חומר יותר דק מחמרנו ובאמת זה הכותב אמר שאין לנו טעם לכחש מציאותם ומלבד זה בין שאר האומות Bacone P. Kirker, Remlino, Vico della Mirandola וחכמי האמת ובפרט הר' גבאי בספרו עבודת הקדש ור' מנשה בן ישרא' בין פילוסופי עמנו ואחרי' עד אין סוף הקימו יסוד אמונת מציאותם וז"ל ר"ות יתוהר"ר יעקב סראואל ממנטובה שדבר הוא עם ר' גבריאל פאדוואני

מעיר

וכן היה אלישע אחר ובאמת אנו רואים באבות שרבינו הקדוש סידר אמרותיו טהורות אלישע בן אבויה וכו' הלומד ילד וכו' שנראים פרטים עליו שלמודו בהיותו ילד נושא בלבו שרשיו וענפיו ולכן דומה לכתב על נייר חדש והלומד זקן דומה לכתב על נייר מחוק ידוק שנייר מחוק הוא הנייר שנכתבו עליו אשר לא כן כמו החוטא אחר נערותו שבמלאות כרסו לבו ורוחו מדברים רפים אין לו עוד הכנה טהורה לקבל ממי שלמדה לו :

שאל נימוס הגרדי את ר"מ כל עמר דנחית ליורה סליק א"ל כל מאן דהוה נקי אנב אמיה סליק כל דלא הוה נקי אנב אמיה לא סליק ר"ע עלה בשלום וירד בשלום וכו' אף ר"ע בקשו מה"ש לדחפו א"ל הקב"ה הניחו לו לזקן זה שראוי להשתמש בכבודי מאי דרש א"ר וכו' ואתה מרבבות ק"ש אות היא ברבבה שלו וכו' :

פשט השאלה הוא כל צמר הניתן ליורה של סמים לצבוע עולה לו צביעו או לא · והשיב ר"מ כל צמר שהוא נקי ולא נתלכלך על העז והצמר או שלא נתלכלך אחר הגזיזה במעט ימים אחריה עולה לו הצבע ואם נתלכלך אינו מקבל הצבע · יסוד הפילוסופי הוא אם האדם רוצה ללמוד בחכמת המוס' והאלהית אם לא נתלכלך הנפש באמונות נוזבות יש לו הכנה להבין הטוב ולקבלו אבל אם נטמאה הנפש באמונות אשר אין להם שחר לפי האמת אין תקנה וזה הוא כתוב בענין אלישע אחר שהיה מורגל מעיקרו בקריאת ס' מינים ובמעשיו הרעים ולכן בכניסתו ללימוד הפרדס קצץ בנטיעות · וכבר מגלוטי Magalotti באגרותיו על האומרים על ה' לא הוא אמר שיש בע"ז ב' מיני אפיקורוסים · הא' הוא שמי שמכחש מציאות ה' בכח למודו כותבים כוכבים מין זה נקרא אצלו אפיקורוס שכלי · והב' הוא שמכחש לפי שרוצה לילך בדרך הזנות והניאוף ורוצה לענג בכל תענוגי הבלי העולם ומכחש מציאותו יתעלה לבל ישים יראתו על פניו ובזה ינביל תענוגיו ולזה המין הב' קרא אפיקורוס של תענוג · ובאלישע אחר היו ב' מיני אפיקורוס יחדיו בו · קרא ושנה הרבה ס' מינים שהיו נושרים מחיקו והלך אחרי זנות ואחרי הבלי' ולכן אין להפליא אם קצץ בנטיעות עד שנסגרו לו שערי תשובה · ומ"ש בר"עק הניחו לזקן זה הטעם הוא כמ"ש למעלה שהיה בכח חכמתו ונסיונו בהיותו זקן זהיר הרבה בלימוד חכמות האלהיות שלא להציץ חוץ מגבול האפשרי לבן אשה חלושה ולכן דרש · א' מרבבות קדש אות היא ברבבה רצוני שבין רבבות משרתיו יתעלה הוא עצמו אינו

כ"א

חסיד מלא מפיו מגידי יונים והיעבביתיהם לאכול ולשתות ולקום לצחק · ולכן כמדומה לו שמאחורי הפרגוד שמע שיבו בנים שובבים חוץ מאחר רלוני שכ״כ חזק לבו במינות ובעבירות שהתשובה היתה אללו בלי אפשרות כמו שאנו מולאים בפרעה ובאחרים שנתחזק לבם בעבירה · ומ״ש על ד״ת שקשין לקניתן בכלי זהב וכלי פז ונוחין לאבדן ככלי זכוכית זאת היא האמיתות פילוסופית אכל תלמוד בכלל קשה לקניתו בטרחת השכל ובחזוק הזכרון ונוח לאבדו מחמת השכחה וטרדות העולם והבליו ובפרט תלמוד תורתנו שיסודה היא האמונה תקועה בלב ומע״ט ויושר הלב וכמה בנקל באים דרכי הקלקלה בענין כזה· אמנם לפ״ד הזכוכית אינה מה שנקרא באיטלקי Cristallo שניח לאבדו אבל נראה לפי הפשט שהזכוכית הוא אבן יקרה כ״ש הלמח דוד Cristallum vel Adamas רלוני באיטלקי Diamante ובאמת זכוכית היא מל׳ זך רלוני שהיר כמו כחשת קלל וכמו יין בלי שמרים וכן דיאמנטי אם משים אותו האדם בכלי הסרפה מכוסה בלא פתח פתוח לאויר האבן כלה נשרפת ואינה נמלא בכלי כלום לפי החומר שעשה רוח כמו שנסו כזה חכמי פירינלי לרפת ואשכנז תחת ממשלת מלכים ושרים שנתנו האבנים לנסיונות שהחכמים נתנו יד בהן ולכן על נכון נקרא זכוכית · כ״ז תקרא בס״א מהקימיא של הכותב לרפני Toureroy בערך האבן הנו׳ וכן בקפסל Chapsal ואחרים כמוהם · בענין התינוקות שאמרו לאלישע אחר כמה פסוקים נגדו וכנגד מעשיו זה או היה דרך מקרה או ברלון התלמידים לבזותו על שילא לתרבות רעה · ובענין העשן שהיה יולא מקבר אלישע אחר לפי פשט המאמר היה דרך נס אבל גם לפי הטבע אנו יודעים שהקברות מלאים הם מהאויר הנשרף והמתלהב והעשן אינו כ״א המסובב · וכבר כתבנו בע״ז הטבעי והתמידי במסכת ברכות · ובענין הדרש על ר״מ שגמר תורה מפי אלישע אחר שטוב לא היה בעמיו אומר התלמוד שאם התלמיד היא גדול בתורה ובמע״ט אין להקפיד · לא כן מי שהוא קטן בשכלו שבנקל בא לידי אפיקורוסות כי לא ניתן לכל למלא רמון ולאכול תוכו ולזרוק קליפתו רלוני ברב שאינו הגון ללמוד טובו ותורתו ולעזוב רעתו · וזה הוא מוסר גדול לראשי העם לראות מה הם עושים בבחור המלמדי תינוקות ללמדם תורה שלא יתנו על ראשם ללמדם אנשים שאינם הגונים ואינם מובחרים בחכמתם וביושרם · לכן הוא משל התמרים לאכול החילון שהוא פרי הנאכל ולזרוק גרעיניו המזיקין ומה שבחרו רז״ל התמר והרמון לפי שהם ב׳ מיני פירות שבמקומות ההם רבו והתמר פורח בסביבות ההם ובפרט בבבל ובסוריא והאכל מכל אדם לפי שהוא מתוק לחיך הוא לנפש ולבריאות שכלו חפליו · ומה שהשיבו בגמרא על דואג ואחיתופל שבתוך חכמתם היתה שנאה בלבבם ולכן אין להם חלק לעוה״ב זה הוא פילוסופי בטבע שכל א׳ מהם היה בלבם רעה ולכן לא זכו להגות תויו שבינתו יתעלה

ברחוץ גופה בכלי אשר היה שם זרע שיצא מגוף איש בזמן רחיצתו והדיינים גזרו לומר שהאשה תחשב לנבעת והאיש והאשה עשו שלום ביניהם · כן תראה בספר Causes celebres T.° 4° בכל זה תראה הקורא שהם אמת ודבריהם אמת · ועל מה שכ' כפי שמואל שהיה רופא מובהק כל ש"ז שאינו יורה כחץ אינה מורעת כן כתבו הרבה פילוסופים ורופאים מצרפת ומאיטליא ובפרט הזכיר Zachia בכתביו בנימוסי הרפואה וכן Maon ואחרים · אבל לפי הנסיון אינו כללי בכל האנשים ומי שהוא חלש מחמת הזקנה או מסיבות אחרות יוכל לפעמים להוליד בזרעו אע"פ שאינו יורה כחץ וההפרש הזה בא מהרבה הלטרפיות דלוני מטבע האשה מהאקלים מזמן השנה וכמה דברים כידוע מחכמת הרפואה :

שאל אחר את ר"מ לאחר שיצא לתרבות רעה מ"ד לא יערכנה זהב וזכוכית וגו' א"ל אלו ד"ת שקשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז ונוחין לאבדן ככלי זכוכית א"ל האלהים אפילו ככלי חרס אבל ר"ע רבך לא כן אמר אלא מה כלי זהב וכלי זכוכית הללו אע"פ שנשתברו יש להם תקנה אף ת"ח שסרח יש לו תקנה א"ל אף אתה חזור בך א"ל והרי כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר · ת"ר מעשה באחר שהיה רוכב על הסוס בשבת והיה ר"מ מהלך אחריו ללמוד תורה מפיו וכו' תקפיה ועייליה בי מדרשא א"ל לינוקא פסוק לי פסוקיך א"ל אין שלום אמר ה' לרשעים וכו' · כי נח נפשיה דאחר אמרי לא לידן לדיינוה ולא לעלמא דאתי ליתו וכו' אר"מ מוטב דלדייניה וליתי לעלמא דאתי מתי אמות ואעלה עשן מקברו וכו' :

עיקר המאמר הזה הוא להורות שאין פתחי תשובה נסתרין לכל חטא ושת"ח שסרח יש לו תקנה ואלישע אחר לא היה חוזר מפני שקשה ערפו מפני שנסתמו עיני שכלו בקרות ספרי מינות שהיו נושרין בחיקו כמו שכת' במאמר הבא ולא זו בלבד אבל כ"ש היה בן עשיר ואמר בלבו אין אלהים להשחית ולהתעיב עלילה וזמר יוני לא פסק מפיו שהם דברי ליצנות ומביאים האדם לניאוף כידוע שבימים ההם זמר היונים היו כלם מלאים זמה ותועבה בכל מיני זנות וכמו שאנו רואים בספריהם [illegible] וכמקום שנאמר עלינו אחר החרבן בשיר לא ישתו יין הוא היה

תמיד

fluido è il compatto, il solido. Un corpo è solido quando le sue molecole non sono scomposte da una forza leggiera.
א"כ בחכמת האלקית יסוד גדול הוא שלא לבלבל הקשה על הנוזל לפי שהא' אינו מחליף עצמו בנקל כמו הנוזל · ואם האדם אומר אחד הוא הקשה ואחד הנוזל ההתחלפות בדברים וכזה בנקל האדם המאמין בהפך לאפיקירוס :

שאלו את בן זומא בתולה שעיברה מהו חיישינן להא דשמואל דאמר שמואל יכלני לבעול כמה בתולות בלא דם או דילמא דשמואל לא שכיח א"ל דשמואל לא שכיח וחיישינן שהוא באמבטי עיברה והא אמר שמואל כל שכבת זרע שאינו יורה כחץ אינה מזרעת דלמא מעיקרא נמי יורה כחץ הואי :

מה ששאלו בא' לבן זומא אם מותר לסרס הכלב והשיב שאסור הוא והו ישר לפי הפילוסופיא לפי שהסירוס הוא נגד הטבע בין באדם בין בבהמה · ומה ששאלו על בתולה שעיברה והו אמת וכן מ"ש שמואל יכלני לבעול כמה בתולות בלא דם ובספרי הרפואה יש כמה מעשים שמאמתים הדבר הזה ובפרט בצרפת Mainiceau אשר בספרו על חכמת ואומנות הלידה כתב שפ"א נקרא אצל אשה לט' חדשים שלמים לעיבורה עם חבלי' ותקף בלדתה עד שערי מות ומצא שלא היתה יכולה ללדת מפני שהבתולים היו כמו בבתולה ופתח הסגור בידי אומנותו והולד בן זכר שלם בכל גופו ויגדל הילד ויגמל והיה לאיש · ומ"ש בתלמוד דשמואל לא שכיח אמת הוא דבר זר אבל הזרות הוא באפשרות ומ"ש התלמוד חיישינן שמא באמבטי עיברה דלוני כלי שרוחצין בו כל הגוף שהשיט אדם בו שכבת זרע ונכנס במעיה זה נ"כ לפי חכמת הגופות הוא אפשר בטבע · בעופות ובשרצים כמה נסיונות נעשו שבשפיכת הזרע על הביצים נולד החי אחרי זמן וכן בצפרדעים עשה נסיונות החכם הגדול בטבע Spalauzani אשר היה א' מרבותי בפאוויא וכן עיברה כלבה בזרוק הזרע ברחמה בלא ביאת הזכר · והרופא Tissot אמר לי שאין אדם יכול לכחש שנקבה לא תתעבר אם מבלי א' בכנס הזרע במעיה · ובאמת העיבור עד ימינו הוא סוד גדול כ"ש בברכות ס"ו א"כ אם אין אנו יודעים סיבות העיבור ואם שתואים הם הדברים בכל צדדיהם אין לנו לכחש מה שאין אנו מבינים בבירור · אמנם דע שבצרפת תחת מלכות אלואיסיו י"ד היתה דיינת א' על אשה שנתעברה בזמן שבעלה יצא למדינת הים וכשחזר לביתו ומצאה בחדש ז' מעיבורה היה יוצא לגרשה כאשה זונה והיא הביאה ראיה שנתעברה

ברחוץ

בכמה מקומות וכסדר הדורות בפרט ושלמד כל ימי נערותו וכשהגיע
לחכמה אשר אין לאדם כית קיבול להבינה בנקל כפר בה · כמו איש עשיר
אשר כל ימיו ג"כ שערי החושים היו לו כתיך הבלי העושר והכבוד וככר
אשהע"ה פן וכו' וכחשתי וכו' ולפי המקובלים שהיה אלישע אחר נלגול
נחזי אין להפליא אם נעשה אפיקורוס· ר"עק יצא בשלום לפי שהיו תקועות
בלבו יסודות החכמה ולפי שבכל ימיו היה נותן לב להעמיק על כל קוץ
וקוץ ולכן נאמר עליו משמת ר"עק בטל כבוד התורה והוא היה מכבדה
בכבוד גדול בהורות שאין בה דבר לבטלה ואם היה הרגלו להעמיק בתורה
היה מוכן לדרוש ולתור בחכמת האלהות בלא סכנה כ"ש שהיה ירא שמים
בכל דרכיו ויראתו היה יסוד לחכמתו וכמו שהורה בעת מיתתו שהיה
מי' הרוגי מלכות ע"כ לא היה בו חשש לקצן בנטיעות כמו אחר ולהיות
כפנים כמו בן זומא חברו · עוד יש להשכיל בענין שר"עק הכיר שבכת תלמוד
חכמת האלהיות ולכן ר"עק הזהירם באמור להם כשתכנסו אצל אבני שיש
טהור אל תאמרו מים מים וכו' ולכן בחכמה כזאת כשהאדם יודע גבולתה
וסודה והגבול שיש לה על הבנתו בנקל יוצא בשלום כמו שנכנס בשלום ·
ובענין אלישע אחר יש עוד להוסיף שאביה אביו בראות כבוד התורה
ולומדיה ביום מילתו כ"ש המעשה בדף של"ב מעין ישראל של גלות יהודה
אמר הואיל וכך כחה של תורה אם יתקיים הבן הזה לתורה אני מפרישו ·
א"כ בספר אבויה לבנו מעשה שהיה כשהכניסו לברי' הלך בדרך אביו ולמד
תורה בעבור הכבוד ונתגאה רוחו והיה גס רוח ובכ' פירשני כמ"א איך
קנסות רוח מוליד המינות באדם שאינו מאמין מה שאינו מבין ולכן אצל
סיבת עשרו בנקל קצץ בנטיעות · עתה נראה מה היא סוד האזהרת ר"עק
כשתגיעו אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים · מי שיודע בנסתרות
ומי שמבין בערכי הבנין מה הן אבני שיש ומה הן מים בהצטרפות ספירות
הקדש יודע שזאת האזהרה היא שלא לבלבל אחדות ספירות הקדש · ולפי
הפילוסופיא האמיתית תבין האזהרה הזאת בב' דרכים · הדרך הא' הוא
שהפילוסוף Talete בין היונים ואח"כ Wilton, Burnet ואחרים בין
חכמי אינגילטירא חשבו שהמים היו ראשית כל דבר ושהיומס הוא מהמים
שנקרשו וכן כל מיני אדמה וכל מיני אבנים · לכן הזהיר ר"עק אם תאבו
להשכיל בחכמת האלהות הזהרו שלא לבלבל היסודות ותאמינו שהשיש הוא
מים לפי שעי"ז הבלבול ביסודות הטבע ג"כ באלהיות תבלבלו יסודות
הדבר ולבסוף תקצרו בנטיעות · הדרך הב' הוא שהשיש הוא קשה והמים
הם רכים · השיש נקרא באיטלקי במינו Solido והמים נקראו Fluido נדר
שניהם הוא זה אשר אני מביאו בל' איטלקי מכתבי Klaprat חכם בקימיאה
Si dice d' un corpo che è fluido quando le sue molecole
sono suscettibili d' esser scomposti dalla minima forza
malgrado la coesione che esiste tra loro. L' opposto del

ורואים היאך תמורות המלאכים כמעמדם וכו' וזה לפי לשונם ולפי דרכם אינו התכלית כ"א למוד עמוק בחכמת האלהות · ידוע הוא בחכמת הטבעית בכלל ובחכמת הרפואה ונתוח הגידים כמה וכמה מתו מרוב הלמוד והעמיק כי למעלה מן הראוי · ובאמת אם החולשה לבסוף היא סיבת המות ואם החולשה היא בפרט בגידים ובמוח ואם הגידים והמוח מתחלשי' כ"א מחמת הלמוד לפי שהלמוד בעצמו מטריחם אין להפליא אם בן עזאי הלך ומת רצוני שלמד יותר מן הראוי ומת בהיותו בחור וכבר אמר שלמה בחכמתו ואל תתחכם יותר למה תשומם · וזה שנים הגדול פילנג'ירי Filangeri חכם בחכמת המדינה והדת מרוב כתבי ומרוב למודו מת בעיר נאפולי בחצי ימיו · וכמה מתו מזאת הסיבה באמת אשר כתבו נפשם להעמיק בחכמות כ"ש בחכמת האלהות שהיא כלה עמוקה ומחלשת הגידים לבדם בלא עזר החושים לפי שאין מוחש בחכמת האמת שלייכה על כלם · וכ"ש עוד בן עזאי היה בשנה גדולה אם לבסוף העמיק בעליונות אחרי אשר נאמר עליו במשנה במסכת סוטה משמת בן עזאי בטלו השקדנים וכו' השוקדים על דלתות כ"המד לילה ויום על' לשקוד על דלתותי יום יום שמפרש הקמחי ענין השמירות והשתדלות והתמדה על הדבר ולא נשא אשה מפני שנפשו חשקה בתורה · א"כ כל ימיו עמל וטרח בה ולבסוף גופו ורוחו לא יכלו עוד להתמיד והגידים נתחלשו על המוח ומשם מצא מכה כזה ברוח הנקראת Nervosa apoplesia נפילה בגידים · אם מות בזה למי שרוצה להעמיק שלא כדין בחכמות ק"ו שבנקל תחת האות הכללית בזה חולי המות הפרטית במוח ונעשה שוטה מחמת החולשה הפרטית במוח עצמו ורואה בכתב הפילוסופי Le roy בלשון לאטינו בכתבו על השוטות והרציון רוח כמה וכמה חכמים שוטים נעשו מחמת הלמוד ובפרט ברוחניות ובאלהות · ולע"ד בנקל מדה כזאת כאמנה בזה לבן זומא שהיה דרשן גדול כ"ש במשנה ולא זכיתי שתאמר יצ"מ בלילות עד שדרשה בן זומא ובמסכת סוטה נאמר משמת בן זומא בטלו הדרשנים והדרשן הוא יותר טרוד אחר יופי הדיבור ותוארי המלות ממה שהוא מעמיק בחכמות ובהבנת הדברים היותר סתומים · ס"ד הדרשן הוא גדול בחכמת צורות הדיבור ויופי המלות ולא בעמקן של דברי החכמות · לכן מי שהיה דרשן גדול אינו לפי הדור נכון להעמיק בשכלו ולזה אם בסוף ימיו רוצה להעמיק חוץ מהרגלו אינו דבר זר אם הגידים והמוח מתקלקלים ונעשה האדם שוטה · המקובלים על גלגולות נפשו נתנו טעם אחר כאשר תוכל לראות בסדר הדורות ואין לי עסק בנסתרות . אחר קצץ בנטיעות רצוני שנכרתה ממנו האמונה ויצא לתרבות רעה · וכל יום אני רואים בכתבים עד אין סוף ובלומדי האלהיות שהאיש שנבה רוחו בו להעמיק בחכמת האלהית להבין אם הגיע לשער שאינו פתוח להבינה כופר במה שאינו מבין ובפרט כמו אלישע אחר שהיה בן אבויה רצוני איש עשיר גדול כ"ש

בכמה

ת"ר מעשה בריב"ח שהיה עומד ע"ג מעלה בהר הבית וראהו בן זומא א"ל מאין ולאין בן זומא א"ל צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים ואין בין זה לזה אלא ג' אצבעות בלבד וכו' אראב"י כמלא נימא וכו' · כל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא כנגדו ברא הרים ברא גבעות ברא ימים ברא נבעות וכו' :

כבר כתבנו במסכת תענית פשט מים העליונים ומים התחתונים ובאמת מים העליונים הם האיד העולה מן הארץ עד שדק דק הולך ועולה למעלה · לפ"ז אמת מ"ש חז"ל שאין ביניהם כ"א מעט אצבעות אי כ"ש התלמיד כזלא שער וברוב ליס ולכבי האד העולה שהיא חלק ממים העליונים הוא קרוב למגע הים והכבר ולכן המרחק בין העליונים והתחתונים הוא מעט מזער כ"ש רב מאמרני · ואם תרצה להבין מים העליונים ומים התחתונים בדרך חכמי האמת היא ברור שהעליונים הם ג' ראשונות והתחתונים הם ג' אחרונות ואין לנו כ"א לפתוח פתח לאחרים שיבינו בס' ע"פי דרך זה מה שנראה נכון בתחלת העיון · ומ"ש כל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא כנגדו ברא וכו' זה הוא אמת לפי הפילוסופיא שאין בעולם דבר שלא יהיה לו נגידות שלה וזה הוא עיקר העולם כידוע לפי שהיא עולם ההצטרפות ולכן אמר קהלת א' לא' למצא חשבון ר"ל כי שבהיות ב' דברים זה לעומת זה נולד ע"י המחשבה והחשבון · אבל שהרשע נוטל חלקו וחלק חברו בגיהנם זהו דרך נוזמא לפי המשפט שהרשע יטול חלקו וחלק חברו בגיהנם אם לא שנאמר שחרפת החוטא והכבדת כבודו היא דוגמת גיהנם חדש בהצטרפות חברו שעולה לג"ע ולובש בגדי תפארת ובשומו לטוב דרכו רואה בישע אלהים :

ת"ר ד' נכנסו לפרדס אלו הן בן עזאי בן זומא ואחר ור' עקיבא א"ל ר"עק כשתכנסו אצל אבני שיש טהור הזהרו שלא תאמרו מים מים וכו' בן עזאי הציץ ומת וכו' בן זומא הציץ ונפגע וכו' אחר קצץ בנטיעות ר"עק יצא בשלום וכו' :

פרדס הוא ל' ערבי ור"ל גן וד' חכמים אלו שנכנסו לפרדס הוא לחקירות שיש להעמיק בחכמת האלהות שגם בין חכמי היונים ובפרט המשוררים נקרא פרדס החכמה וההשכלה · ומה שדרשו בהל' זוטרתי שהיו עושים מעשים מתפללין תפלות בטהרה וצופין בהלכות ורואים

פתח עינים

ממה שהוא בימינו ולכן פירשו ו' מאות סדרי משנה וכו' וז' מאות לפי
רבנן ואין לתמוה ע"ז אם אנו יודעים שחלוקת הסדרים של המשנה וכיוצא
אינה ע"פי הקבלה ולכן מדור לדור נחלפו הדברים כידוע · ד' גבור ואיש
מלחמה פירושו על החכמים שיודעים השמועות ונושאים ונותנים
במלחמתה של תורה לפי שאם נבינהו ע"פ הפשט מה חדוש ימצא תועלת
ובכנגדו מה היא הנזק והאבידה הזאת אם אין בה הגבור והיודע ללחוש
אבל כנגד זה הוא תועלת גדול שאין בין בנ"י היודעים לפנות בחרשם
רבותם ולכן פירשוהו כ"ש על החכמים הנז' · ה' פירשו קוסם זה מלך
מפני שלפי הפשט אינה קללה שיתבטלו הקוסמים ביניהם אם אינם מותרים
ע"פי תורה · אבל לפי האמת הפשוט והמקרא יש קוסם שהוא מותר אם
מביט בכל צדדיו יודע לראות כמו הנביא מה שיהיה לעתיד וכמ"ש איזהו
חכם הרואה את הנולד · ו' מוסב נ"ל על מ"ש על שר ן' ע"פי ר"א שאין
מעמידין מתורגמן על הצבור פחות מן' שנה לפי שבמתרגם הפ' יש לו
לידע יסוד מה שמתרגם כראוי נקרא חכם בכל הצדדים לא בלבד בכ'
הלשונות הקדמות והמתרגמת אבל מפני שצריך לירד לעומקן של הדברים
שהפסוק והתרגום סובבים עליהם · ולענין הן' שנה לא פחות ולא יותר
שצריכים במתורגמן כדי שלא יבא לידי בזיון הוא ע"פי המשנה בן נ' לעצה
ואם עצת רז"ל על המתורגמן שיהיה בן נ' שנה מה לנו לומר על כתרי
בנ"י שיושבים ודורשים ונותנים פסקים על דברי הבל · ז' מ"ש ר"א על
פ' ותעלולים ימשלו בם אלו תעלי בני תעלי הוא פילוסופי לפי שהשועל
הוא ערום עד אין תכלית לגנוב ולהטמין הגנבה בכל כלי הערמה תחת
הארץ ופעמים שלש אחר המטמין חוזר ויוצא וגונב ומטמין כו' · כן כתבו
בעלי הטבע ובפרט Moratelli על מדות השועל · א"כ זאת היא קללה
עצומה אם המושל היא כשועל בכל צדדיו · ח' עוד יש ללמוד מוסר על
מאמר ר"ע אפילו בשעת בשלוה של ירושלים לא פסקו ממנה מעשי אמנה
בד"ת אבל לא כן במ"ות שלא היה בהצטרפות זה מבקש אמונה ואין
להפליא ע"ז לפי שבמ"ות הכסף יענה את הכל והדור כלו הולך אחר הבצע
משא"כ בד"ת שהתכלית אינו כ"א הכבוד ולא זו בלבד שאם מי שאינו
יודע אומר היא לידע ולהשכיל כמובן חכם הנסיון היא מוכיח אם באמת היה
יודע אם לא · ט' במעשה דריב"ז שאמר לרבו לדרוש במעשה מרכבה
שירדה אש מן השמים ושהאילנות אמרו שירה ושמ"הש היו מתקבלין ובאין
לשמוע מעשה מרכבה דב"א כ"ז היא ד"ת להורות שמעשה מרכבה כ"ש
היא חכמת האצילות ואין מהרוחני יוצא ברצונו החמרי ואין המרכבה גם
בגופות כמו שאנו רואים בחכמת הקימיאה · וכן האילנות יש להם חיים
מהרוח ומהמים וכ"ז אינו כ"א ברצון בורא הטבע שיצר הרוחות והנפשות
כ"א לפי מזגן וכנגדר מדרגתן וזאת ההרכבה היא חלק מחכמת ההרכבה
שעצמה ויסודה הוא הדברים הרוחניים והמלאכים ·

ת"ר

אבל בנגעים ואהלות · זה הוא מוסר גדול שיש בין החכמים מי שאינו יודע לכתוב ולדרוש כראוי מפני שלא למד הלכה אבל כנגד זה יש לו שכל שיודע להעמיק בהלכה ובפרט במשנת נגעים ואהלות שהם דברים שאינם קלים להבנת האדם ובאמת בכלל בעלי ההלכה אינם יודעים להעמיק בהלכות לפי שיבא להם גדולה בכח הדמיון אבל לא כן בעומק שכלו שהוא בערך הדמיון בתכלית החולשה :

כי אתא ר״ד אמר ח״י קללות קלל ישעיה הנביא את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם מקרא זה ונגש העם איש באיש ואיש ברעהו וגו׳ י״ח מאי ניהו כתיב כי הנה האדון ה׳ צבאות מסיר מירושלים ומיהודה וגו׳ משען אלו בעלי מקרא משענה אלו בעלי משנה וכו׳ ופליגי בה ר״פ ורבנן ח״א ו׳ מאות סדרי משנה וח״א ז׳ מאות סדרי משנה כל משען לחם אלו בעלי תלמוד וכו׳ כל משען מים אלו בעלי אגדות וכו׳ איש מלחמה זה שיודע לישא ולתן במלחמתה של תורה וכו׳ קוסם זה מלך וכו׳ שר חמשים כדר׳ אבהו דאמר ר״א מכאן שאין מעמידין מתורגמן פחות מנ׳ שנה וכו׳ ותעלולים ימשלו בם אראב״י אלו תעלי בני תעלי וכו׳ א״ר קטינא אפי׳ בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה וכו׳ בד״ת היו במ״ום לא הוו וכו׳ מיד פתח ראב״ע ודרש במעשה מרכבה ירדה אש מן השמים וסבבה את כל האילנות ואמרו שירה וכו׳ ואף מלאך נענה כתוך האש וכו׳ :

במאמר הזה יש להבחין הדברים הבאים · א׳ מוסר גדול היא שלא נתקררה דעתו של הנביא עד קללת ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד להורות שהקללה הגדולה בין ב״א היא כשהגיע הדור שמבזה למי שיש לו לכבד או מחכמת כבודו או מחכמת משפחתו או מחמת הקבלה או מחמת חכמתו ומעשיו ועד״ז פירשו בתלמוד יבאו ב״א שמבוערי׳ מן המצות וכו׳ ב׳ שמשען הזאת היא תורת משה ופירושיו המשנה והתלמוד ולכן פירשו משען אלו בעלי מקרא משענה אלו בעלי משנה · ג׳ שבימים ההם רבותי בזמן ר״פ וחבריו המשנה היתה נחלקת בסדר אחר

ממה

di rapina, non già perchè siano i più grandi ed i più forti, ma perchè la loro indole è più altera, più ardito il contegno, ed il coraggio più nobile. L' Aquila assale i suoi nemici e le sue vittime da corpo a corpo da se sola, le insegue, pugna con loro e li afferra.

א"כ מה שכ' אמרו רז"ל מלך שבעופות נשר · ומ"ש שנשר נהפך לכרוב שלא לזכור מעשה העגל והדרשה תדרש אבל לפי הפשט כרוב בל' ערבי הוא שור · ואת ועוד כרובים הוא גם כולל לכל צורה אשר נראה ביריעות כ"ש בפ' כרובים מעשה חושב וגו' א"כ אם כולל שם כרוב אדם אריה שור ונשר וכיו"ב אין להפליא אם במקום שור במקום אחד נאמר כרוב במ"א · ומ"ש אח"כ שנתמעטו מספר הכנפים בזמן שאין בה"מ קיים וכן שנתמעט מספר פמליא של מעלה בזמן ההוא כ"ז הוא ד"מ לכל נרחם לו צר וכבר פרשנוהו דרך פילוסופי במסכתות שקדמו :

תניא ר"י אומר וכו' אלף אלפין ישמשוניה לנהר דנור וכו' מהיכן נפק אריב"א מזיעתה של חיות להיכן שפיך וכו' על ראשי רשעים בגיהנם וכו' אין לך נאה בישיבה אלא זקן אין נאה במלחמה אלא בחור וכו' א"ל ראב"ע עקיבא מה לך אצל אגדות כלך מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות וכו' :

גם בין חכמי האומות ובפרט במשוררים יונים ורומיים אנו מוצאים דרך הלצה הנהר שיוצא מלמעלה כמו נהר דנור שלפי הפשט הוא נהר אש ונהר איננו מעין אבל שורה במחנה של אש כמו הרכב שלהבית שמתאחדות במקום א' · ומה שאומר החכם שלפנינו שיוצא מזיעתן של חיות הוא עפ"י הפילוסופיא שכמו הזיעה שיוצאת חוץ האדם בעורו כאלו מאדם הפנימי כן נהר דנור הוא דבר רוחני שבדרך אצילות בא מהחיות שהן במדרגה הא' של המלאכים וכמו שהזיעה כמו דבר שאין שבה מתטהר האדם כן נהר דנור ד"מ נשפך על ראש הרשעים בגיהנם או על דורות אנשי רע הנז' במאמר שלפנינו ומ"ש שנבראים מלאכים חדשים בכל יום גם זה אמת לפי שהמלאך איננו כ"א אמצעי לרצונו יתעלה וכמו שהעולם השפל הזה בכל יום יש חדשות בצורות הבריאה כן לפי המסובב היא הסיבה בהצטרפות האמצעי שהוא המלאך · ומ"ש אין נאה בישיבה אלא זקן ואין נאה במלחמה אלא בחור זהו אמיתות פילוסופי לפי שבענין החכמות כבר א' שלמה בישישים חכמה ובמלחמה הבחור הוא יותר חזק מתפיל לפי השעה הצריכה ובוטח ברוחו ואינו ירא ורך הלבב כמו הזקן צריך להשכיל ומ"ש ראב"ע לר"ע עקיבא מה לך אצל הגדות כלך אצל מדברותיך ולך

אצל

האיטאליקים Lampeggiare כ"ש הצמח דוד וא"ל ערבי א' חכם בלשונו שבזק בל' ערבי הוא תנועת האור ולפי שהתנועה באור הוא עיקר המראות נכון הוא הפ' באמרו כמראה הבזק :

א"ר כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיה למה יחזקאל דומה לבן כפר שראה את המלך למה ישעיה דומה לבן כרך שראה את המלך וכו' מלך שבחיות ארי מלך שבבהמות שור מלך שבעופות נשר ואדם מתגאה על כלן ועל כל העולם כלו כתוב א' אומר ודמות פניהם פני אדם וכו' וכתיב וד' פנים לא' וכו' ואלו שור לא קא חשיב ליה אר"ל יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוב וכו' כתוב א' אומר ו' כנפים וגו' וכתיב וד' פנים לא' ל"ק כאן בזמן שב"המק קיים כאן בזמן שאין ב"המק קיים :

יחזקאל היה ממשפחה שפלה וישעיה היה בן מלכים וגדל בחדרי הגדולים ולכן מנעוריתו היה רגיל לראות הגדולות והרגל נעשה טבע ולכן כמו בן כרך שרואה את המלך אינו נבהל ואינו תמה ואינו חש כמו בן קטנים ובן כפר שהיה יחזקאל ולכן פו דבר גדולות ונפלאות על מעשה מרכבה כמו שאנו מוצאים בתחלת ספרו · ומה שבא הא"ז מלך שבחיות ארי וכו' כלו הוא ע"פי חכמת הטבע · כבר דברנו על הארי במסכתות שקדמו על כחו ועל גבורתו ועל גדולת רוחו ועל נכון בעבור זה קראוהו רבותינו מלך שבחיות והמורא טילי בספרו ח"א דף קי"ח בדבריו על הארי אמר Voi mi concederete che la forza del Leone re degli animali è superiore a quanti animali vi siano nel vecchio e nuovo continente, eppure in destrezza è inferiore all' uomo. ראה א"כ באלה הדברים דברי רז"ל עלמן מלך שבחיות ארי ואדם מתגאה עליהן · מלך שבבהמות שור לא כלבד בשעה שאינו פרים שיש לו כח גדול ומפזר אימה בבהמות אחרות שמתני אמר הכותב הנז' Egli è il Toro quell' animale, fiero e spesse volte furioso אבל גם בשרים השור הוא מתיעלת גדול לעבודת הארץ ולחרוש האדמה ומתני אמר Moratelli : È assai difficile il ritrovare una specie di animali che tanto vantaggio apportino alla società quanti ne arreca il Bue. ובענין הנשר שכבר דברנו על שמו מגזרת גשרא שר"ל עוף דורס ואוכל הירג ואוכל כ"ש הביקארט שמע הקור' מ"ש בע"ז העיף המורא טילי הנז' בספרו ח"א דף רי"חי Alle Aquile fu assegnato il primo posto tra gli uccelli

פתח עינים

דלא מטא זמניה דלא אורח ארעא דדריש וכו' מאי חשמל חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות וכו':

כל מ"ש ריב"ז מעני של רקיע ומחיות הקדש ומרגליהן ומקרסוליהן וכל שאר החלקים שבניהן כ"ז הוא דרך הלצה להגדיל גדולתן ורוחקן ממנו עד שבא להגדיל כסא הכבוד וחלקיו ומלך אל חי וקיים רם ונשא שוכן עליהן ובא לתוכחה כנגד אותו רשע שאמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון · אמנם בענין החיות עצמן ידוע הוא לא בלבד מחכמת האמת אבל גם מהפילוסופים התוריים ובפרט מהגדול הרמב"ם בה' יסודי התורה שי' כתות יש כמ"הש ולמעלה מכלן הן חיות הקדש · ויש להשכיל בע"ז שהמדרגות למטה מהן כמו אופנים שרפים כרובים וכיוצא יש להם שמות שמורי' א"ה זה צד חמריות כמו שהוא אופן שרף וכרוב · אבל חיות הקדש יש להן שם שאינו מורה כ"א חיותם בתוך הקדושה והוא דבר כלו רוחני ואין בו צד חמריות ולכן נכון הוא שתהיה מדרגתן למעלה מכלן הכן עוד שם חיות הוא נקבה וזה הוא להורות שאע"פי שהן במדרגה העליונה הן נשפעים כמו הנקבה ד"מ הטבע · ומ"ש שאין מוסרין ראשי פרקים של סתרי תורה אלא למי שלבו דואג בקרבו ולשר נ' ונשוא פנים וכו' הוא פילוסופי לפי שמי שיש בו המדות האלה בטוח הוא שילמוד בכל נפשו ושלא יגלם לע"ה ולרשע שיבזו אותם ולכן אמרו אח"ז אין מוסרין ד"ת לגוי כדי שלא יבא לידי ליצנות ושחוק אם לא יבינם כראוי ועל מתכונתן · ומאמר ר"י וכו' אכתי לא קשאי וכו' יצא לנו מוסר שבזקנים חכמה ולהם יבינו התלמודים העליונים על חכמת המרכבה ומעשה בראשית ולא בנערים שאין להם שכל הבא מהנסיון ולכן בנער הדורש בחשמל אמרו שיצא אש מהחשמל ואכלו ולפ"ד ר"ל שהחכמות העליונות אורנות הנערים בשכלם מפני שאין להם בית קבול בהצטרפות הדברים שרוצים ללמוד · וע"ע שם חשמל כבר פירשנו במ"א ע"פי חכמת הטבע שהחשמל הוא שם מורכב מן חש מלל כ"ש הבוקהרט דנוני **Amicalcum** שהיא נחשת מאיר · וזו היא מליצה לדברים העליונים אשר נרמזים בו · וגם רבותינו במאמר אשר לפנינו פירשו מלת חשמל מורכב מן חשות וממללות והעתיקו החשמל על החיות · ולפי שהחיות הם במדרגה העליונה של המלאכים ע"כ פירשו רצוא ושוב על תנועת האש היוצא מפי הכבשן ולא תנועת המרוצה וחזרתן למקום הא' כבראה מהפשט · ומ"ש ר"א מלאך א' שעומד בארץ וראשו מגיע לבין החיות זה הוא בין חכמי הקבלה מה שהוא מצטרף לשר העולם של הפילוסופים הנקרא שכל הפועל ובאמת ממשלתו הוא מן העולם השפל הזה עד החיות אמנם יש להבינם ממשלה שאינה מוחלטת מפני שאדון הכל מושל עליו כידוע · בזק הוא מה שנקרא בין הרומיים **Fulgur** ובין האיסלקים

הכח המושכת של השמש שסביב לו הם קבועים המזלות לפי קירובם וריחוקם מן השמש עצמו · ג' מה שבא אח"ז בשחקים זבול ומעון בם דברים עליונים לדעת האדם ואינם כ"א מליצות אמתיות לשבר את האוזן מה שיכולה לשמוע להגיע האדם לבוראו יתעלה ולתקייי בלבו אמונה שלימה על מתן שכרן של צדיקים לע"ל ונצחיות הנפש שנשמת של צדיקים הם כמו קרבנות לפני עליון ביד מיכאל שר הגדול המקריבן וכן הוא מעון שמה"ש שבו אומרים שירה ואינם אומרים שירה ביום ד"מ לפתוח פתח ביום לישראל שיושבים ועוסקים בו בתורה ובמע"ט · ומאמר ר"ל כל העוסק והבא אחריו פירשנוהו במסכת עירובין · ד' ברור הוא שמכון לפי פירושי Atmosfera מפני השלג והברד וכן הטללים וסיבות הסערה והקיטור שהוא האידרוג'ינו והאויר המתלהב וכן הדלתות של אש שהוא החום ומה שנקרא Calorico כל אלו הם ברקיע ובאטמוספירא ומשם אלו הדברים נעתקים מהרקיע ויורדים מחמת משקלם למטה לארץ וא"כ אמת הוא שיורדים מלמעלה למטה והם באחרונה גם יושבי הארץ כידוע · ומ"ש שדוד בקש עליהם רחמים והורידן לארץ הוא ד"מ עליו לפי שהיה דוגמת מרכב ה' ממרכבה העליונה ועליו כמו היותר חמרי בין רגלי המרכבה שהורידן לארץ · ה' מ"ש ערבות שבו צדק ומשפט וכו' הם דברים רוחניים ועליהם נאמר ובמכוסה ממך אל תחקור:

תניא אריב"ז מה תשובה השיבתו ב"ק לאותו רשע בשעה שאמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון יצתה ב"ק וא"ל רשע בן רשע וכו' כמה שנותיו של אדם וכו' והלא מן הארץ ועד לרקיע מהלך ת"ק שנה ועוביו של רקיע מהלך ת"ק וכן בין כל רקיע ורקיע למעלה מהן חיות הקדש ורגלי החיות כנגד כלן וקרסולי החיות כנגד כלן ושוקי החיות כנגד כלן וכו' ולמעלה מהן כסא הכבוד וכסא הכבוד כנגד כלן ולמעלה מהן אל חי וקיים וכו' · ת"ר אבל מוסרין לו ראשי פרקים ואר"ח אין מוסרין ראשי פרקים אלא למי שיש בו ה' דברים שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש · א"ר אמי אין מוסרין ר"ת לגוי וכו' א"ל ר"י לר"א תא אגמרך מעשה מרכבה א"ל אכתי לא קשאי וכו' ומי דרשינן בחשמל והא ההוא ינוקא דהוה דריש בחשמל ונפק נורא מחשמל ואכלתיה שאני ינוקא

פתח עינים

כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש בכל יום
מע"ב וכו' רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועים
בו וכו' שחקים שבו ריחים עומדות וטוחנות מן לצדיקים
לעת"ל וכו' זבול שבו ירושלים וב"המק ומזבח בנוי ומיכאל
שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן בכל יום וכו' מעון
שבו כתות של מ"הש שאומרות שירה בלילה וחשות
ביום מפני כבודן של ישראל וכו' מכון שבו אוצרות שלג
ואוצרות ברד ועלית טללים רעים ועלית אגלים וחדרה
של סופה וסערה ומערת של קיטור וכל דלתותיהן של אש
וכו' ותני ברקיעא איתנהו הני בארעא איתנהו וכו' אר"י
א"ר עד שלא בא דוד היו ברקיע וכשבא דוד בקש עליה
רחמים והורידן לארץ וכו' ערבות שבו צדק ומשפט וצדקה
גנזי שלום גנזי ברכה ונשמתן של צדיקים ורוחות ונשמות
שעתידות להבראות וטל שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות
בו את המתים וכו' :

ר"י היה פילוסוף בדבר הזה · הרקיע הוא מה שנקרא Atmosfera ידוע הוא בין הפילוסופים שעשו הבדלה בין רקיע לרקיע לפי גסותו ודקותו · הייתר גס שהוא יותר קרוב לארץ נקרא Atmosfera לפי עבותו · והיותר דק עולה למעלה נקרא Etere שהוא העליון על כל ואינו נראה לעין ואינו מוחש במאקינא אליטריקא וזהו מ"ש ר"י ב' רקיעין הן · ר"ל אמר ז' אבל החכם הזה כמו שנראה בהליכת מאמרו הרכיב הרקיע גופיי והחמרי עם הרקיע הרוחני והפילוסופיא בדבר זה יושבת ודוממת ואם היא מדברת אומרת בקול בן סירא במופלא ממך אל תדרוש אין לך עסק בנסתרות · אמנם יש לנו לומר ע"ז · א' שמ"ש וילון נכנס שחרית ויוצא ערבית הוא לפי חכמת ניפות הרקיע יותר גס הנקרא Atmosfera שביום השמש מכה בו והאיד העולה מן הארץ לרוב אינו מוחש עד שבעבין נראה מחדש יוצא מחמת השמש שאינו מאיר על הארץ ועי"כ האיד שבאויר נעשה יותר גס ויותר מוחש כמו בלילה שעברה ובזה מעשה בראשית נראה מיום ליום כמו שנתחדש מחמת האורה שנסתלקה מערב לערב · ב' מ"ש רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועים בו יכל להבינו לפי החכמים האחרונים שברקיע יותר דק הם קבועים מחמת

הכח

על מה היא עומדת על העמודים וכו' ועמודים על המים וכו' וההרים על רוח וכו' והרוח בסערה וכו' וסערה תלויה בזרועו של הקב"ה וכו' והכ"א על י"ב עמודים היא עומדת וכו' וי"א על ז' עמודים :

במאמר הזה צריך להקדים הקדמה שבזמן רז"ל לא היה ניכר ראשית חכמת כוכבים ומזלות שהוא כח השואב הנקרא Attrazione ושהשמש אינו סובב והיו הולכים אחרי חכמת Tolommeo בדבר הזה ולכן אמרו במאמר שלפנינו רקיע שבו חמה ולבנה וכו' קבועים בו · וכן לא ידעו שהארץ סובבת הגלגל עכ"ז היא סובבת הכל על קו ידוע ופרטי וא"כ תנועתו היא לעולם במקיף אשר לו מדה ומשורה ולכן על נכון אמרו שהארץ עומדת על העמודים לפי שנוכל בכח הדמיון לדמות עמיד א' אשר הוא יונע באמצע הארץ אשר שם יסודה · אחר זאת ההלצה נבאר הדברים אשר נוכל ע"פי הפילוסופיא וחכמת הגופית · א' אמת הוא שיש בהרבה מקומות מים מתחת לארץ אשר עליה נרקעת אבל בנסות הראוי א"כ הוא במקצת נכון מ"ש ועמודים על המים · ב' הוא מפורסם. שיש על ההרים מים גדולים ורחבים הנקראים באיטלקי Laghi ואלף כאלה הם בס' חכמת כדור הארץ הנקראת Geografia אשר עליה באו ספרים עד אין חקר כמו Coronelli, Buschiag, Bordon, Basier והרבה כהנה · ג' מפורסם ג"כ הוא שיש אויר ורוח הרבה תחת ההרים אשר ברגע אחד אשר נחבאו תחתיהן לזמן ארוך באים לחוץ ועם כח אש האליטריקו מסבבים הרעש והזוועות וא"כ אמת הוא ג"כ מ"ש לפי מקומות פרטיים וההרים על הרוח · ד' מ"ש והרוח בסערה הוא על נכון ע"פי הפילוסופיא לפי שהרוחות הם תמיד בתנועה ולרוב בתנועה הנקראת Vortice שהולך סביב סביב מלמטה למעלה או מלמעלה למטה ומתחיל להתנועע מתנועה קטנה עד המקיף שלם · א"כ אמת הוא שהרוח הוא לסערה · סער הוא שרשו בל"הק שבאיטלקי הוא Commoversi, Turbare כן הוא בצמח דוד והתנועה הא' אשר באה לחומר ובפרט לרוח היתה מדתה משקלה ומשורתה ברצון הבורא ולכן אמרו ד"מ וסערה תלויה בזרועו של הקב"ה · ה' מ"ש חז"ל על י"ב עמודים היא עומדת וי"א על ז' עמודים ור"א ב"ש שאמר על עמוד א' אין לפילוסופיא חלק בדבר הזה לפי שדברו בל' רמז · רז"ל רמזו שהעולם עומד על זכות י"ב שבטים למספר בנ"י · הי"א מדבר ע"ד הסוד ורומז לז' ספירות אחרונות · ור"א ב"ש לספירה א' הנקראת יסוד ששמה היא ג"כ צדיק וכמו שנא' וצדיק יסוד עולם :

אר"י ב' רקיעין הם וכו' ור"ל אמר ז' ואלו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות וילון אינו משמש כלום

פתח עינים

ת"ר כש"א שמים נבראו תחלה ואח"כ ארץ וכו' וכה"א ארץ נברא תחלה ואח"כ שמים וכו' מאי שמים אריב"ח שם מים במתניתא תנא אש ומים מלמד שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע :

להבנת המאמר הזה צריך להציע הצעה לפ"ד שמה שנקרא שמים הוא החומר היותר דק העולה למעלה לפי שיש לו משקל יותר קטן ממה שנשאר תחתיו כידוע מחכמת מאזני משקל המים הנק' Idrostatica והארץ הוא היותר גס ושיש לו משקל יותר גדול ולזה מטה יושב וכל החלקים של המורכב הם זה אצל זה בלא רוחב לפי מה שנראה לעין · הא' רצוני השמים העולים למעלה וזהם צלים על הגשים נקראים גשים Fluidi והארץ רצוני מהיותר גשים בהצטרפות עם אחרים נקראים Solidi · המחלוקת של ב"ש וב"ה אם נבראו תחלה הדקים או הגשים אינה כ"א מחלוקת של דמיון וסברא אבל חכמים על נכון אמרו זה וזה כא' נבראו לפי שכח המושכת וכח הדוחקת כא' הוציאו מן הכח אל הפועל בבריאה מה שראוי לכל ומזה כאו החילוקים בבריאים אם גס הוא או דק אם בתנועה או בלא תנועה רצוני אם היא מה שנקרא Fluido או Solido immobile הנקרא דומם ובאמת אם כח המושך והדוחק עמדו על בוריים ברגע הא' של הבריאה גם חילוק הנברא שהיא המסובב היה בזמן א' בהויה גמורה ולכן מה טוב אחז"ל זה וזה כא' נבראו · לב"ש וב"ה שמו ב' זמנים לכחות ובזה גם זמן בריאת הארץ לא היה זמן בריאת השמים וכנגדו · ומ"ש מאי שמים אריב"ח שם מים ראה גם ראה חכמת רז"ל בזה שהיא נפלאה באמת שמים היא כ"ש האויר היותר דק העולה עד למעלה ונקרא Atmosfera ושם יש הרבה מיני אויר כמו הליסינ'ינו האויר הטהור והאויר המתלהב שנקרא Idrogeno ומינים אחרים כמו האזוטו וכיוצא · ידוע הוא מחכמת הקימיאה של האחרונים שהמים מורכב הוא מאויר טהור ומאויר המתלהב · כן אמר ר"ח באמרו שבשמים רצוני באויר הדק יש מים לפי שהמים הוא מורכב מב' מיני אויר לכן על נכון הוא מה שאמר · במתניתא תנא אש ומים מלמד שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע הרקיע הוא מושב האויר והרוח הנקרא אטמוספירא ובאמת אין שם כ"א אויר ומורכב גדול מהאויר והרוחות שמתערבין זה עם זה מאמת כח המושך וזה הוא בתכלית הדקדוק · מ"ש וטרפן זה בזה שהוא התערובת הבאה מאמת כח המושך והאש או החום הנקרא Calorico הוא עם המים הנולד מב' רוחות או אוירים והוא יסוד הרקיע כידוע מחכמת הגופות בכלל ובפרט :

תניא ר"א אוי להם לבריות שרואות ואינם יודעות מה רואות עומדות ואינן יודעות על מה עומדות הארץ

על

יוצא מתחת לים מעין מים חמין בשעות פרטיות ביום ומועילים הם בחכמת הרפואה להרבה חולאים ובפרט לחולי הצרעת וחולי כאב האיברים וכיוצא · ומה שנראה מזה המאמר על האור שנברא ביום א' אף על פי שהמאורות לא נבראו אלא עד יום ד' זה הוא דבר שיוכל להבינו ע"פ קרטיזיו חכם גדול צרפתי שאמר בספריו שהאור אינו נשלח לחוץ מהשמש אבל שיש לו תנועה מכחו והאור עצמו הוא דבר מחולק מהשמש כמפו' בספריו :

ארזב"ט א"ר בי' דברים נברא העולם בחכמה בתבונה ובדעת בכח ובגבורה בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וכו' אר"י א"ר בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כב' פקעיות של שתי עד שגער בו הקב"ה והעמידו · אר"ל בשעה שברא הקב"ה את הים הגדול מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה וייבשו וכו' :

כל אלו הדברים מבוררים הם בהכרח בבורא יתעלה בעת בריאתו של עולם · כל הנברא מעיד על חכמתו ותבונתו של הבורא וכן דעתו כחו וגבורתו ועם בריותיו ב"א ניכרים צדקו משפטו חסדו ורחמיו עלינו אבל הגערה א"א ד"מ למה שבא אח"ז · באמת אם הבורא הוא א"ס העולם היה יכול להיות יותר גדול ממה שהוא · וכן החומר כשקבל התנועה היה יכול להרחיב פכעיו עד אין חקר ולכן אמרו שהיה מרחיב והולך כב' פקעיות של שתי עד שגער הקבה"ו בו והעמידו א"כ הגערה הוא ד"מ לומר שהקב"ה היה לו גם התבונה לשים גבול לנברא וזה היה תתכלית ההכרח כידוע · והשכל במילות שהיה מרחיב והולך זה הוא ממש מה שכתב קרטיסיו בתנועת הנכתב ממנו רצוני Vortice שהם לפ"ד כואת התנועה ולהשים גבול הוורטיצ'י ע"א לעולמים היה צריכה גערת הא"ס ברצונו יתעלה · והשכל עוד שהתנועות בחכמת הגופות לרוב הם או בכח השואבת הנקראת Attrazione או בכח הדוחקת והמרחקת א' מהגופות מהאחר הנקראת Repulsiva א"כ בתחלת העולם אלו הכחות בלא סדר היו יכולות להוליד תנועות עד א"ס ובזה החומר הנברא עד אין חקר ולעולם לא היה יכול להיות בהדרגה מסודרת כמו שהוא היום אם הבורא לא היה משים גבול להן כאמור לכ"א מהן עד פה תבא ולא תוסיף · וזה הוא היסוד ג"כ של מאמר ר"ל שבשעה שברא הקב"ה את הים הגדול שהוא הנקרא באיטלקי L' Oceano בכח השואבת הבא מהשמש היה מרחיק והולך עד א"ס · אבל הקב"ה גער בו וייבשו רצוני ששם חוק לים ולגליו בשומו הגבול לכח השואבת מהשמש שי"ב שעות ביום תמיד תרחיב והולך וי"ב שעות מקצר וכן היה בשעת הבריאה בשימת הגבול המצטרף על גדולת הכדור וסדרו התמידי :

פתח עינים

מ"ש התלמוד אידי ואידי חדא מדה היא · כן לפי התלמודיים הרקיע הוא יותר דק ויותר גבוה מעובי הרקיע הפילוסיפי הנקרא **Atmosfera** · ו' צריך עיון גדול להבין מאמר ר"י א"ר י' דברים נבראו ביום א' וכו' · בתחלת כל שמים וארץ הם ב' דברים מחולקים וחמריים ועל נכון בא עליהם ל' בריאה · אבל תהו ובהו במדומה שהתורה אמרה שהיה בשעה בריאת חומר הארץ בלא צורה ובלא סדר וע"ז נאמר שהיתה הארץ תהו ובהו ולא שתהיה בריאה התהו ובהו עצמי · וכן החשך אינו כ"א העדר האור ומה לנו לומר בריאה בחשך וכן מדת יום ומדת לילה אינה בריאה לפי שהיום והלילה אינם כ"א מדת הזמן לפי תנועת הארץ המקבלת האור בזמן א' ואינה מקבלו בזמן אחר · לכן אני אומר שלפי המאמר הזה מלת בריאה אינה בריאה עצמית אבל בריאה רוחנית רצוני המורגש והמוחש שהם כמו בריאות במוח האדם ובדמיונו · לכן החשך אינה בריאה עצמית אבל אחר בריאת האור החושך מוחש בעיני האדם ובדמיונו · ובאמת אם לא יהיה בעולם אלא האור בשוה בכל שעות היום החשך לא היה ניכר ולא מתרגש מיושבי הארץ אבל אחר בריאת האיר ההעדר שלו במוחש · ברא בדמיונו של האדם מה שנקרא משך רצוני מה שנאמר דרך פילוסופי באיטלקי **Idea della luce** וכן **Idea dell' oscurità** וכן מדת יום ומדת לילה הוא הזמן במדה לפי תנועת הארץ רצוני **Idea del tempo** וכן **Idea della misura del tempo** ע"י האור והחשך שהוא היום והלילה · וכן התוהו ובהו אם לא היו אח"כ הנבראים בסדר ובצורה לא היה לנו דמיון ממה שהיה קודם לכן אחר בריאת היסודות בלבד רצוני החומר בלא צורה ובלא סדר · א"כ אחר שהדברים נולדו בסדר היה לו לאדם ידיעה מהבלבול שקדם ברגעים הא' של הבריאה שהוא מה שנקרא בלעז **Caos** לא החומר קדמון שדברו עליו הפילוסופים בימי ארסטו וקודם לו אבל החומר הנברא בלא סדר ובלא צורה: ולכן הסדר והצורה שבאו בנבראים הרגישו התהו ובהו שקדמו להם · ומ"ש קו ירוק שמקיף העולם וממנו יוצא החשך הוא אמת במקצת לפי הפילוסופיא לפי שיש הרבה דברים שמנגדים האור להאיר על הגופות כמו האידים וכל הגופות שמעכבים האור להאיר בדרך ישרה על הגופות ועליהם אמר התלמוד ד"מ קו ירוק שמקיף העולם וממנו יוצא חשך רצוני כל הצבעים שאינם מכים האור על הגופות בחוזק האידים כמו הירוק וכנגדו הלבן הוא הצבע המאיר על כל · ומ"ש אבנים מפולמות ומשוקעות בתהום שמהם יוצא מים הוא אמת בדרכי הטבע לפי שבים יש הרבה מקומות משוקעים מתחת למים שבתוך המים המלוחים מהים שולחים לחוץ כמו מעינות מים שאינם מלוחים ולפעמים הם חמין ובאיכיות פרטיות ויש אינם אלא מעינות מים ששולח הארץ והאבנים אשר שמה מתחת למים כמו שרבו כמו רבו כאלה בסביבות נאפולי בסינ'וליא וגם במקום א' על שפת הים הנקרא מונפלקוני לא רחוק מטריאיסטי ושם

יוצא

ביום א' ואלו הם שמים וארץ תהו ובהו אור וחשך רוח ומים מדת יום ומדת לילה וכו' תהו קו ירוק שמקיף את כל העולם כלו שממנו יוצא חשך לעולם וכו' בהו אלו אבנים מפולמות ומפולשות משוקעות בתהום שמהם יוצא מים וכו' אור שברא הקב"ה ביום א' אדם צופה ורואה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו דברי ר"י וחכ"א הן הן מאורות שנבראו ביום הא' ולא נתלו עד יום ד':

אין דורשין בעריות בשלשה הטעם הוא לפי המוסר והצניעות להרחיק האדם מתוך הדבור והדרוש בענין העריות שלא יבאו לפתוח פתח לתאות הלבבי ושלא יהיו בנים משחיתים וחוצפים. ב' אין דורשין במעשה בראשית לפי שחידוש העולם הוא דבר שאין לאדם להעמיק בו מפני שא"א להבין איך מדבר רוחני וקדוש שאין סוף באצילות יצא דבר חמרי ואיך ברצונו אמר ויהי הוא צוה ויעמוד ולכן בחבורה מרעים ראוי הוא לו לאדם עם חבריו לאמור לו לך דומיה תהלה. ואם הדבר כן הוא בכללות חידוש העולם כ"ש בפרטיות מעשה בראשית כמו שבא בתורת משה רצוני הבדלת המים העליונים בריאת האדם והאשה מצלע מצלעותיו בריאת האור ביום א' והמאורות ביום הד' וכיוצא. ג' ולא במרכבה ביחיד רצוני מעשה מרכבה לפ"ד הוא מלשון רכב כמו שרוכב הסוס הוא מנהיגו כן ד"מ המרכבה הוא הנהגת והשגחת הבורא על כל הנברא שאין לו לאדם להעמיק בו אפי' ביחיד לפי שא"א להבין מדות הבורא בהנהגתו ואיך הרוחניות מושלת בחמריות וכמו שהוא מן הנמנע להשכיל ולהבין הנהגת הנפש על הגוף אשר בו נאסרת הוא בלתי נמנע יותר להבין מרכבת הרוחני הא"ס על הנברא בכלל ובפרט ולכן מה טוב לאדם שלא לרסוב ולחקור באלו הענינים בתכלית האצילות. ד' ידוע הוא בפילוסופיא שהוא מן הנמנע לכח האדם לדמות מה שאינו חמרי ולכן כל שהוא חוץ מקצה החמריות כמו מקום ריק מן האויר שאין לו סוף אין כח לדמיון האדם לדמותו וכ"ש להשכילו. לכן אם האדם מסתכל מה למעלה מרקיע הגלגל ואינו נראה ובשוה מה למטה מהארץ ומה לפנים ומה לאחור רצוני למזרח ולמערב חוץ לקצה העולם הנראה וחוץ למחיצת הרקיע אינו מסתכל אלא לשוא ולריק לפי שהמקום וריקנותו רצוני מה שנקרא בין הפילוסופים Vacuo הוא דבר באצילות ולא בחמריות ומי שמסתכל בו יותר מדאי נפגע בשכלו ואינו לא משכיל ולא מרגיש. ה' שלפי חכמי התלמוד אין להבין הרקיע כמו שהוא מפורש מהפילוסופים שהיא עד גובה האויר שנק' בלעז Atmosfera לפי שאינו גבוה עד המקום שמגיע הרוח היותר דק כמו שהוא רוחב העולם מסוף העולם ועד סופו וע"כ יהיה קרוב אל האמת

מ"ש

אינו מבכר ליסוד הא' קודם שיעמיק על הב' · י"ד מ"ש היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו הוא פילוסופי עליון על כל לפי שנראה נגד השכל ונגד טבע האדם שחכם א' יתיר נדר שנדר לב העובד לאלה יתעלה · אבל אם נעמיק הדבר על חולשת האדם ועל דעתו שאינה מיושבת ועל הדברים המתחלפים בעולם מעת לעת ומרגע לרגע כאמר בכל לב שהאסמכתות שבקשו בתלמודנו על התרת הנדר ולמצא פתח לנודר שיאמרו לא לדעת כן נדרתי שיקרני דבר זה שאני רואה הבא לי ע"י נדרי הם לפי טבע האדם ולפי צרכו ולהסיר קלקלות יותר כאמנות ותדולות ולהרי' המכשול מדרך עמו הנבחר · ס"ו ואחרון אחרון על פ' רעות רבות ולח' ר"א רעות שנפשן צרות זו לזו כגון זבורא ועקרבא ידוע הוא בתחלת כל שהזבורא הוא מה שנקרא בל' איטלקי Ape והעקרב הוא מה שנקרא Scorpione כ"א מהם יש להם ארס בכרס אבל הזכב ובזנב יש לכן אבר א' דק שנכנס בבשר ונוקבו ומאותו הנשיכה בא כאב גדול לנשוך ומלהבו ומזה הא'בר הדק נשאר חלק ממנו בבשר הנשוך אם הנשיכה באה מהזיבור וע"כ בתחלת כל צריך להסירו מחלק הנשוך ורפואתו בזיבור הוא מים קרים בחומץ ומים המקררי' ברפואה הנק' Acqua vegeta-minerale וכן מים מלוחים מהים או המ'ח של הים מעורב במי המעין כן כתב הח' Plenck הנקרא Tossicologia בכתביו על הרפואה ואומנות ח"ג דף קפ"ד אבל בעקרב אשר ארסו הוא חזק עד מאד אין רפואת נשיכתו במקררים כזבור אבל במחממים כמו הסם הנקרא Triaca וכן Laudano liquido או Oppio והנזכר Bertrandi כתב Il servo di Beniviani guarì dal morsico dello scorpione avendogli fatto bere una dissoluzione di Triaca fatta in vino generoso ואלו המחממים הם לענה ורוש אם הנשיכה באה מהזיבור · א"כ אמת הוא שרפואת נשיכה זו קשה לזו לפי שנשיכת הזבור אינה נרפאת כ"א ע"י המקררים אבל נשיכת העקרב אם ארסו חזק נתרפאה ע"י המחממים · ומ"ש בתלמוד צ"ז קרירי לעקרבי חמימי לזיבורא זה ההפרש בא מן האויר והאיקלים הם במקומות ההם שהוא נגד האיקלים שלנו · אבל בפרט אמת הוא מ"ש רז"ל שמה שמועיל לא' מן הנשיכה מזיק לב' שבהם · אבל כ"ז אינו כללי לפי שבהרבה מקומות כמו בצרפת העקרבים אם נושכים אין להם סכנה וכן בהרבה מקומות של איטליא:

אין דורשין בעריות בג' ולא במעשה בראשית בב' ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם ומבין מדעתו · כל המסתכל בד' דברים ראוי לו שלא בא לעולם מה למעלה ומה למטה מה לפנים מה לאחור · אר"י י' דברים נבראו

ביום

שאין המצות במושכלית לפי שבכיולא באלו הדברים הנפשיים יש לעולם תיקון אבל המצוות האמיתי הוא בדברים החמריים ובהבלעת המעשה ובזמן שעבר והנותק לשעבר הוא מדת שבלות לפי שהוא הבלתי אפשר האמיתי והשכל שאם בלבד בחמריו אין תקנה ולא במושכל זאת היא ראיה עצומה שישיד האדם הוא בהכטרפות מוללח אם במושכל לעולם יש פתח לתקנתו · י"א פילוסופי הוא בכל לדדיו שאינו דומה שונה פרקו ק' פעמים לשונה אותו ק' וא' לפי שפ"א יותר במושכלית יכיל השכל להעמיק ולהכיר אמיתית הדבר שלא הכיר לפנים ולירד בדעתו ליסוד הדבר בפ"א מה שלא הכיר באלף אלפים פעמים וזהו ע"פי טבע השכל והנידים אשר המה משרתים כידוע מחכמת הניפות. ומהנסיון התתידי · י"ב אינו כנד השכל שחזר הקב"ה על כל מדית טיבות ולא מצא לישראל מדה טובה אלא עניות לפי שהעושר יהולל חכם ומי יוכל הרבה ויסן הרבה ומגביה לבו בממונו ובעשרו אין לו לב ושכל להשכיל מושכלות כמו מי שהוא עני ויש לו לירך ללמוד להרויח פרנסתו ברוחב בשנים הבאים אחר טרחתו ובאמת הנסיון מוכיח בכל דברי ימי האדם שרוב החכמים והאנשים הגדולים היו למעט בימי בחרותם ותלמודם או עניים או בינוניים אבל בני עשירים שגדלו בחכמות הם למעט מזער · וכן באומנות רבו מספר העניים ובני עניים שיצא להם שם בכל מיני מלאכה וחכמה מעורבת כמו חכמי הבנין המוסיקא וביוצא ולא כן הוא בבני בעלי זהב וכסף · ואם נדבר מיראת שמים ומעבודתו יתעלה ברור הוא שתחנונים ידבר רש ושפלות רוחו ונפשו בהבלי העולם גם מצד ההכרח לפי שאין בידו הכסף לילך בדרכי ההבל והשקר הם דברים שמכריחים אותו להדריך עצמו הישרה · ובנגדו הוא העשיר שגבה לבו ורמו עיניו והלך בגדולות ובנפלאות ממנו ולכסיף אמר בלבו אין אלהים והשחית התעיב עלילה ולא עושה טוב וגם בנסיון אנו רואים שהיראת שמים הוא נכון יותר לב העני וכבר אמרו רז"ל הזהרו בבני עניים לא בלבד שמהם תצא תורה במושכלות חכמה אבל גם בתורניות ובמצ"ט · והמשל של עניות שנאה הוא לישראל כרצועה של עיר אדום על סום לבן הוא נכון ע"פי הטבע לפי שהאדום על הלבן הוא בהצטרפות הנוי וכבר ידוע הוא מחכמת הטבע כמה הסים מגביה רוחו ונפשו על הכלים הנאים שנותנים עליו לתכלית יפיו · י"ג היא פילוסופי בבירור ע"פי המעשה שהוא מעוות שלא יוכל לתקון הבא על הערוה והוליד ממנו ממזר לא שאין לו תשובה שאין לך דבר שעומד בפניה אבל אין תקנה במעשה שעבר להסתיר קלונו לעולם · וכן במי ששירש מן התורה יש תקנה לחזור וללמוד אבל אין תקוה לזמן הבטלה שעבר : וכן הוא בפרט למי שיצא מדבר הלכה לדבר מקרא שאין לו כלום לפי שאין הוראה מן המקרא וכן הוא בהצטרפו' מן התלמוד להשנה לפי שהתלמוד הוא פתח פסק דין וכן הוא מתלמוד לתלמוד אם

אינו

פתח עינים

ואמרו בכל שעה שאבדה עצה מבנים ונסרחה חכמתם · ד' שנאמר בפ' כי הנה יוצר הרים ובורא רוח וגו' דבק יצירת ההרים והרוח עם השיחה לפי שבלא הבאת ההרים על הרוח ובלא רוח אין שיחה לפי שהשיחה נשמעת ע"י הרוח ולא בהמלצות אחריתי · ה' שאמרו ד"מ שהקב"ה בוכה מפני גאותן של ישראל שניטלה מהן וניתנה לאחרים להורות שאדון הכל יש לי דאגה שלא להטיב מפני תואר הטוב לא שבהויתו יש איזה העדר בהצטרפותו עם הנבראים ממני · ומ"ש שבוכה במסתרים הוא ד"מ לגדולתו שלא לבכו' בעיני אחרים וגם לפי חכמת הטבעיות הבכיה במסתר היא יותר חזקה ויותר אמיתי לפי שזה האדם אינו יחידי ובוכה על אחרים הבכיה יכולה לבא מסיבתם ולא מטעם טבעי אבל מי שבוכה במסתר הבכיה באה ממקור הלב ומשורש המחשבה ואם הוא בוכה ד"מ על המקדשות שנחרבו ועל ישראל שגלו ממקומם אין זה בא כ"א מסובבתו שאינה נשפעת כמו שרצונו הוא להשפיע טובו עלינו · ו' על ג' דברים הקב"ה בוכה עליהם בכל יום הוא משל ומליצה ע"פי הפילוסופיא מי שאינו עוסק בתורה כראוי לו יש לו להקב"ה ד"מ לבכות לפי שאינו מגדיל עצמו כפי טבעו וזה מביא הרעות במדינות ובפרט בתלמידים ועוד בעצלותו עצמו שמתרשל בתלמודו · ועל מי שא"א לו לעסוק בתורה ועוסק מביא גרעון לפי שעניותו אינו כ"א נגד תלמודו ובזה מתאבד התלמוד כידוע · והקב"ה בוכה על פרנס המתגאה על הצבור בחנם מפני שהגאוה מביא הפרנס לא לעשות דברים המועילים לצבור אבל דברים כפי מחשבותיו וכפי דמיונו ועי"כ רעה חולה על הצבור עצמו והקב"ה שרוצה להטיב לכל בריותיו אינו יכול להטיב כראוי לו וללבו מצד רעת המקבל החולה עליו · ז' אין ללמד מוסר חדש על רבי שנפל ספר מידו בקרא בס' קינות השליך משמים ארץ וגו' ובאמרו כמה גדולה נפילה זאת שאין לך בור עמוק וגג גבוה כמו בשמים ובארץ אם אין אנו מגביהים ההשכלה בדבר הזה לחכמת האמת ולהבנת תפארת עד שמות ספירות הקודש · ח' שהקבלת החכם השמאי של ר' ור"ח יש לנו ללמוד שהליכת האורחים אצל החכמים במקומות שעוברים שם היא תועלת גדולה לפי שהאורח החכם אינו הולך מעיר לעיר לראות בלבד יופי הבנינים והדרכים אבל ללמוד חכמת היושבים ולהכיר האנשים הגדולים שמדור לדור הם מעלות החכמה והצלחת האדם בכלל ובפרט · ט' בר' אידי שהיה לו מהלך ג' חדשים מביתו לבית רבו והיה נוסע מביתו אחר הפסח ולומד יום א' וחוזר לביתו לשמח את אשתו בחג הסוכות שאין ללגלג עליו לפי שכל העוסק בתורה יום אחד בשנה מע"ה כאילו עסק בכל השנה כלה זהו פילוסופי לפי שבכל החכמות אם התלמיד הוא חכם ומבין מדעתו ומוציא דבר מתוך דבר אין לו לרב אלא ללמדו הקדמות החכמה והדרך הישרה לעלות בינו לבין עצמו בסולם [illegible]ית כידוע · י' בפ' מעוות לא יוכל לתקון פי' המאמר הוא פילוסופי

שאין

מקדש ב' וא' על ישראל שגלו ממקומן ת"ר על ג' דברים הקב"ה בוכה עליהם בכל יום על מי שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק ועל מי שא"א לו לעסק בתורה ועוסק ועל פרנס המתגאה על הצבור בחנם · רבי חוה נקיט ס' קינות וקרי בגיה כי מטא להאי פסוקא השליך משמים ארץ תפארת ישראל נפל ספרא מידיה וכו' ר' ור"ח הוו שקלי ואזלי באורחא כי מטו ליהאי מתא אמרי אי איכא צורבא מרבנן הכא ניזיל ונקבל אפיה א"ל איכא צורבא מרבנן הכא ומאור עינים הוא א"ל ר"ח לרבי תיב את הכא ולא תוזלזל בנשיאותך איזיל אנא ואקבל אפיה תקפיה ואזל בהדיה וכו' · ר"א וכו' הוה רגיל דהוה אזיל ג' ירחי בארחא והוה יתיב חד יומא באושפיזיה וחד יומא בבי רב והדר אתי וכו' · תניא מעוות לא יוכל לתקון כיצד זה שביטל שמע של שחרית ושל ערבית וכו' אינו דומה שונה פרקו ק' פעמים לשונה ק' וא' וכו' הנה צרפתיך ולא בכסף וגו' מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות ולא מצא לישראל מדה טובה אלא עניות וכו' איזהו מעוות שלא יוכל להתקן זה הבא על הערוות והוליד ממנה ממזר וכו' היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו :

במאמר הזה יש לנו ללמוד ע"ד מוסר הרבה דברים פילוסופיים · א' שבעונות אע"פי הנסיון רדיפה הא' של אומתנו הי' בחיים וב' לו בממון וכ"ש כל בני יצחק ויעקב נתן לעשיו ובאמת הנקמה היותר גדולה אחר החיים באומה א' הי' שלל הממון לפי שכח האומה הי' בעושר וכנגדם הי' העניות ולכן שללו לרבא אחר שנתנו בו חכמים עיניהם ובענין הע"הר כבר ביארנו הפילוסופי שבה במ"א · הב' בענין ריב"ח שהשיב כהלכה לאותו המין ועוד ידו נטויה עלינו להגין ובאמת השגחת הבורא בגלותנו ובקללותנו אינה כ"א כהגן רעתנו לא כגדולתנו וברכתנו · ג' שהוא דבר בתכלית התועלת תשובת המינים ובפרט בעת גלותינו שלא לשומנו לחרפה בעיני העמים שיאמרו איה אלהיהם ואיה אמונתם · ולכן בכו מיתת ריב"ח שהיה מגין כבוד תורתנו בעיני המינים

ואמרו

פתח עינים

היספת השנים לאדם א' להצדיק זה ג"כ הוא דרך טבע שמי שהוא צדיק אוכל לשובע נפשו ואין לו כרוב תאות הבשר ומי הוא במדינתו לפי הדתות ואינו הולך אחר היין והשגעים אחרים עד אין מספר שמסבבית המות · וכזה צדיק מאריך שנותיו יותר מהרשע החוטא כי הרשע לא יוכל גם בחייו נקרא מת לפי שהרשע עצמו מסבב המיתה · ומה שהיה בוכה ר"י על הפ' וקרבתי אליכם למשפט ועל הר' שמקרב עצמו לדין ומעיד בו זה הוא פילוסופי לומר שהפתן עצמו דרך טבע מעיד על החוטא לפי שאיכות גוף החוטא והכרת פניו מעידים על החטא כמו עון הבשר השכרות הקנאה וכיוצא שמי שהוא מכיר חכמת הפרצוף שהיא טבעית כרגע שרואה החוטא מעיד על חטאו · ומ"ז על כל נעלם זה התורה כינה או הרק בעיני חברו וכמאם בה זה הוא מוסר בחכמת המדות שלא להזיק לחבריו אף בדבר קטן כמו המיאוס וכיוצא חוץ מי"ז תורת האדם ותורת הד"א · וכן מ"ש שלא ליתן צדקה בפרהסיא כדי שלא לבייש המקבל אמת היא צדקה אמיתית לפי שהבושת פנים עון גדול לשכנו בחברנו והטעם הוא ברור בטעם ובנסיון וכבר ביארנו זה יותר בארוכה במ"א :

ר"י כי הוה מטי להאי קרא בכי והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות אמר עבד שרבו ממציא לו רעות רבות תקנה יש לו מאי רעות רבות וצרות א"ר רעות שנעשו צרות זו לזו כגון זבורא ועקרבא ושמואל אמר זה הממציא מעות לעני בשעת דוחקו וכו' · וחרה אפי בו ביום ההוא וגו' א"ר וכו' כל שאינו בהסתר פנים אינו מהם וכו' א"ל רבנן לרבא מר לא בהסתר פנים איתיה וכו' א"ל וכי ידעיתו במה משדרנא בצנעא לבי שבור מלכא אפ"ה יהבו ביה רבנן עינייהו אתו דבי שבור מלכא וגרבוהו וכו' · ריב"ח הוה קאי בי קיסר אחוי ליה ההוא מינאה עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מניה אחוי ליה אידו ועוד ידו נטויה עלינו להגין וגו' ואם לא תשמעוה במסתרים וגו' מאי במסתרים וכו' מקום יש לו להקב"ה שבונה בו ומסתריהם שמו ומאי מפני גוה אר"י מפני גאותן של ישראל שנטלה מהם וניתנה לאוה"ע וכו' ודמוע תדמע וגו' אר"א ג' דמעות הללו למה א' על מקדש א' וא' על

מקדש

יכולת חמרי לקיימם כראוי ואם בפרט סומא כא' מעיניו פטור מן הראייה זה הוא פילוסופי בחכמת הרפואה · לעלות לרגל העולה היה הולך בדרך רחוקה מקלה א"י עד ירושלים וכזה מי שהוא סומא תחת השמש והנשם וכל מקרי האויר ובפרט הרוחות החזקו' הבאות מלפנן כמו שהכרחי הוא לאולך בדרך הזה לו נזק גדול בראייה וסכנה לאבד העין היסוד אשר רואה בו הסומא בא' מעיניו לכן על בכין אמרו רז"ל שפטור הוא מן הראייה · והבכיה של חכמי מאמרנו על פ' כי תבאו לראות פני וגו' היא השכלה פילוסופית באמרו עבד שהיה שביב לרבו עד שרבו מלפפו ושואף מתי יראהו איך הגיע יום שנהסך לשונו ורחקו וליה שלא יראהו ומוכיח פשעו בפניו · וכן הוא ע"ע אכילת הזבחים ועוד אמיתי בתכלית האמת הק"ו של תוכחת הקב"ה עלמה בפי ר"א מתוכחת יוסף לאחיו ומיראת שמואל מיום הדין · וכן היא פילסופית בכית החכמים על הספק אם יש תקוה אחר כל היסורין הכתובים באיכה בלפניה ובעמוס אבל פילוסופי הוא ג"כ הספק לפי שאין מוכח לעשות במשקל על העונות והפשעים ועל היסורין הראוים לכפרה שלמה וזה הוא לפי שהמסורה איכה ברורה באיכות העון וגדולתו וא"כ אין דרך לשקול היסורין השקולים :

רב יוסף כי הוה מטי להאי קרא ויש נספה בלא משפט ומי איכא איניש דאזיל בלא זימניה אין וכו' סוף שנים מאי עבדת להו א"ל אי איכא צורבא מרבנן שאינו עומר על מדותיו מוסיפנא להו ליה · ד"א דמעביר במילית מוסיפנא להו ליה והויא חלופיה וכו' מאי כל נעלה א"ר זה ההורג בינה בפני חבירו ונמאס בה ושמואל אמר זה הרק בפני חברו ונמאס בה · מאי אם טוב ואם רע זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא וכו' :

על הפ' ויש נספה בלא משפט ר"י היה בוכה כמדומה שיש בין כ"א מי שהיא כלה ולא היה בידו עון שמשפטו יהיה לספות · אבל תכלית הפ' והמאמר על המעשה שבד"ת מסים כפי המלאך המות הוא לפ"ד ללמדנו מה שהוא בדרך הטבע שיש ב' מיני מיתה בעולם · הא' טבעית מחמת הזקנה או מחמת חולי · הב' היא לפי הנראה מקרית כמו מרים מגדלת שער הנשים שלא הגיע זמנם דרך טבע למות אבל בהיותה מכבדת את התנור אחזה אוד של תנור בידה והושיבתו אח"כ על רגלה ונכוות והורע מולה ומתה · א"כ המיתה הזאת היתה מקרית ונגד טבע הוית המיתה שהיתה יכולה לחיות עוד לפי שסיבת מיתתה באה מהמקרה וזה הוא עיקר הפ' שיש נספה בלא משפט רצוני נגד הרגל · ומ"ש על

פתח עינים

ובתואריו · לכן אמרו אח"כ ד"ת מביאים חיים לעולם אבל במסמרות נטועים פרים ורבים כפי החכמים מפרשי התורה וכפי המדקדקים עליה · ומ"ש שכלן ניתנו מרועה א' כלן א' נתנם ופרנס א' אמרן מפי אדון כל המעשים ב"ה וזה נראה בכלל הז"א אם יש אוסרין ויש מתירין בדבר א' ויש פוסלין ויש מכשירין בדבר אחד ואיך אפשר שאלו ואלו יהיו דברי אלהים חיים אם הם מעידים זה את זה והאמת והשקר לא יודבקו ביחד . אבל דע שאם התורה בכר פסקה אחרי רבים להטות זה הוא הכלל התוריי כענין המחלוקת וא"כ בכר פסוק הוא הדין בכל מחלוקת להטות אחרי המנין הגדול ומלבד כ"ז שהאוסר או המתיר תכליתם א' לקיום המצוה או שלא לעבור עברה · כן כל האוסרים וכל המתירים בכל מצוה דבריהם כלם ניתנו מרועה א' אם כוונתם א' לפרש המצות · ד"מ מחלוקת בין ב"ש וב"ה על קיום מצות פ"ור שא' אומר ב' זכרים וב' נקבות וא' אומר זכר ונקבה כוונת כ"א אינה כ"א לקיים מצות פ"ור וא"כ אם חולקים על הענפים השורש והמונח הוא א' · ואם האוסר או המתיר על הענף יש לכ"א מהם הקדמה שכלית אשר עליה סובבת והולכת סברתו כ"א מהם יש לו יסוד אמתי אשר הצטרפותו עם הענף יהיה אמת באיזה צד באיזה שעה ובאיזה מקום וכמדומה לזה היה פילוסופי מאמר שלמה לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים ומאמר דוד אביו עת לעשות לה' הפרו תורתך :

ר"י אומר סומא בא' מעיניו פטור מן הראייה וכו' ר"ה כי הוה מטי להאי קרא יראה יראה הוה בכי הוה אמר עבד שרבו מצפה לראותו יתרחק · סמני דכתיב כי תצאו לראות פני וגו' ור"א כי הוה מטי להאי קרא בכי וזבחת שלמים ואכלת שם עבד שרבו מצפה לשלחנו יתרחק ממנו שנאמר למה לי רוב זבחיכם יאמר ה' וגומר ר"א כי הוה מטי להאי קרא בכי ולא יכלו אחיו לענות אותו וגו' ומה תוכחה של ב"ו כך תוכחה של הקב"ה לא כ"ש ר"א כי הוה מטי להאי קרא בכי ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני וגו' ומה שמואל הנביא היה מתירא מיום הדין אנו עאכ"ו וכו' ר"א כי הוה מטי להאי קרא בכי יתן לסכהו לחי וגומר יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה אמר כולי האי ואולי וכו' :

ידוע הוא שהסומא פטור מן המצות בהכרח טבעי לפי שאין בו יכולת

והאותיות עד שהם לומדים כמה מלאכות ויודעים לכתוב ולהשיב בלשון אחר אין להפליא אם גם אל התלמידים בעת שהיו אלמים היה להם מדע וכח ללמוד דברים הרבה כמ"ש התלמוד · אם אברהם בין אבותינו נקרא נדיב הוא בטעם פילוסופי · נדיבות אמיתי היה לאברהם בעת שנדבו לבו להכיר בוראו בדרכי האמת · והיה נדיב בכל דרכיו עם אשתו ומשפחתו ועם שפחתו וכל קרוביו והיה בעל צדקה ומכניס אורחים א"כ על נכון נקרא נדיב :

ת"ר וכו' שבת של מי היתה של ראב"ע היתה ובמה הגדה היתה היום א"ל בפ' הקהל ומה דרש בה הקהל את העם האנשים והנשים והטף וכו' טף למה באים כדי להביא שכר למביאיהם וכו' · את ה' האמרת היום וכתיב וה' האמירך היום א"ר הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה א' בעולם ואני אעשה לכם חטיבה א' בעולם וכו' דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות כלם ניתנו מרועה א' למה נמשלו ד"ת לדרבונות ל"ל מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם אף ד"ת מכוונים לב לומדיהם מדרכי מיתה לדרכי חיים וכו' :

בענין דרשת ר"א על פ' אנשי' ונשי' וטף וכו' טף למה באים כדי ליתן שכר למביאיהם כתבו התוס' שמ"ז סמכו להביא קטנים לב"הכנ אבל אם לפי הפילוסופיא ישבילו המביאים כמה טרדות מסבבים הקטנים אשר עילים לב"הכנ לבכות ולשחוק בעת אחת ובזה מבלבלים כוונת הצבור וגם אביהם המביא אותם אינו מתפלל כהלכתו ואינו מטה אוזן לקריאת ס"ת לישב ולדבר עם בני המשחק עמו בודאי לא יהיו צריכים כ"כ להביאם לא ליתן שכר אבל לגרום עון מביאיהם כאשר מפורסם ע"פי הנסיון · ומ"ש על החטיבה רצוני שבח מיוחד על אחדות ה' ואחדות האומה דע ע"פי הפילוסופיא שהם ב' דברים מקושרים א' בא' · אם נותן התורה הבורא יתעלה אדון הכל הוא הא' האמת ולא הא' העובר גם אומתו והעם המקבל תורתו בהכרח יהיה א' עם הצטרפות הדת ואין דת אחרת ואומה אחרת תבא במקומה לפי שהא' האמת רצוני באיטלקי Unita costante בנותן הדת גם בתורתו לא יהיה חילוף או תמורה כמו א' העובר דאל"כ גם נותן הדת לא יהיה א' האמת שהוא הכרחי בהויתו ובתואריו

פתח עינים

לנפטרים אם הם קרובים · ב' שלפי וכותו אם הלך מעו"הז יש לו שכר לעוה"ב ויתענג על ה' ויחזה בצדק פניו · ומ"ש כבני אהרן כדכתיב פנדקים וכאחאב שלא עשו כ"א תלוה א' ר"ל סמוך למיתתן לפי שכזמן אחר הקורם עשו עלית אחרים פרכה · ומ"ש ר"ח כי קשה היא יציאת הנשמה שהגיף כחבל שיש בה קוצר כפי שיוסם או כקשר הגדול שקושרין בו ב' ספינות יחד וזה היא מגל אמתי לפי חכמת הגופות לפי שיציאת הנשמה ונשימות האחרונות של הריאה עם חלחול הגדול שיש בנידים כאותו העת היא כמו חנק קטון או גדול כידוע מחכמת הנתוח והרפואה · ב' פעזמרים שנפטר מן המת וכו' לא יאמר לו לך לשלום אלא בשלום וכן הנא אח"יז ת"ח אין להם מנוחה וכו' כבר פירשנוהו במקומם. במסכת ברכות ובמקומות אחרים ואין לנו לחזור ולדבר ב' על מה שכבר דברנו :

מסכת חגיגה

פרק א' הכל חייבין

הנהו תרי אלמי דהוו בשיבבותיה דרבי וכו' דכל איסת דהוה עייל רבי לבי מדרשא הוו עיילי ויתבי קמיה מנידי ברישייהו ומרחשי בשפוותייהו ובעא ר' רחמי עלייהו ואיתסו ואשתכחו דהוו גמירי הלכתא וספרא וספרי ותוספתא וכולי תלמודא :

זה המאמר הוא להוכיח בתלמוד שהאלם יש לו כח ללמוד מה ששומע שבכל עת שהיה עולה הרב לבה"מד ב' האלמים היו יושבים לפניו והיו מניעים ראשם ושפתותיהם וכשנתרפאו מחליים נמצאו שהיו יודעים הלכות ספרא וספרי והתלמוד כלו · שבכח תפלת רב נרפאו אין ספק אם התלמוד אמרו בוודאות אבל יש לידע שהרבה אלמים נרפאו אחר שהרופאים והאומנים רפאו החרשות שהיא לרוב סיבת האלמות כידוע · ובאמת אחר שאומני נפון בפרס רפאו חרשים לרוב בעשות בעלמית אחר האזן נקב חדש אשר באמצעותו נכנס ויוצא הרוח מהאזן הפנימי כמו שהגידו הרופאים והאומנים Richter, Chalisen ואחרים מהאחרונים אין להפליא אם נס האלם נרפא אחר שהיה חרש ונרפא · ואנו יודעים ג"כ מחכמת הרפואה שחרש ואלם א' נרפא שהיה לו חולי אבעבועות הנק' Vajuolo ובאותו החולי יצא מהאזן מורסא גדולה עד למאוד ובזה התחיל לשמוע ואח"כ דבר · וכענין האלמים שהיה להם כח ללמוד בימים האלו אשר בווין ובפאריש יש בית ללמד לאלמים בכח התנועות החיצוניות

והאותות

דבר כללי בכל מיתה ואין בפילוסופיא להשכיל בו · אבל הדברים שהיו בפי הנשים של שכנגיב יש בהם דברים כלליים בכל מיני מת כמו שנפלו הלחיים ושחזרו המים למפרע רצוני למעלה · אבל מה שאמרו השאילו לזה הככבד בגד של מתי שככר השלמו הולאותיו ולא הצטרכו להוציא עליו עוד מזון וכסות זה היה כאמר על עני בן טובים שלא היו לו תכריכין לפי כבודו · ומה שבא אח"ו התעטפו והתכסו ההרים ראשכם שכן גדולים וכן גבוהים היה המת הזה היו אומרים זה על אדם גדול שמת בדרך כבוד ועושר והולך בכל צרכי והיו אומרים ד"מ ומלילה התעטפו ההרים וכסו עצמיכם בכלי כבוד כי מאד אתם נכבדים בתכריכי הגדול שנגן בעדכם · א"כ אלה הנשים היה להן מדע והשכל והיו לפי איכות המת והצטרפותיו עם החיים אומרים הקינה הקצרה הראויה לדבר וזה הוא לימוד גדול במוסר לספדנים שהיו ההספדות במדה במשקל ובמשורה לפי זכות המת ומשפחתו · עוד היה להם קינה קטנה לסוחרים המקבצים ממון לרוב ולא ישאו מאומה בעמלם וכן למי שהיה טרחן כל ימיו ונפל ריקן בלא ממון קודם מיתתו ולזה היו אומרים כל ימיו טרח ודן במרובה הפעם הזאת צריך ליתן מכם לספן להעבירו הנהר ופורע לו כל הקפותיו קודם שיעבירהו גם בזה יש ב' מוסרים גדולים · הא' שאין שבח לסוחר המקבץ ממון ואין ראוי לו הספד כ"א לפי סחורתו שהוא שוא ודבר כזב הבל הבלים הכל הבל · ב' שגם רבותינו עשו מליצה בענין זמות מתנהר שעובר המת כאשר עשו מליצי היונים שדמו ספינה כהונה מספן הנקרא Acheronte כידוע אבל עשו פרסים על מי שקודם מיתתו חלה חולי ארוך וגדול ולזה אמרו מיתתו של זה כמיתת אחרים היא שבכל מתים אבל חיבול גדול היה לו וייסורין קשים יותר משאר כ"א וזה הוא מוסר לרגז לכ"א שחלה חולי משובה ומי שהיא רחמן יש לו לרגז יותר על חליו שמת בו מהמיתה בעצמה · ומה שאר"מ במאמר שאחריו טוב ללכת וגו' שאם יספוד לאחרים יספדו לו וכן בקבורה ובלויה וכשאר דבר המת זה היא להורות לאדם שיש לו לסייע למת אע"פי שאינו קרובו בכל צרכו לפי שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו ומי שמכבד אחרים יהיה גם הוא נכבד מהם וכן הוא הדבר למפרע :

ת"ר כששמתו בניו של ר"י נכנסו ד' זקנים לנחמו וכו' ומה נדב ואביהוא וכו' ומה אביה בן ירבעם שלא עשה אא דבר א' טוב וכו' והלא דברים ק"ו ומה צדקיה מלך יהודה שלא עשה אלא מצוה א' שהעלה ירמיהו מן הטיט וכו' :

תראה הקורא שבימים ההם נחמת האבלים של החכמים שהיו הולכים אצל קרובי המת לנחמן לא היתה כ"א הספד קטן להגדיל זכות המת ובזה יש לקרובים ב' נחמות · א' שזכות המת הוא כבוד

פתח עינים

חכמינו שאלו הדברים הם לפי המקרה שהוא המזל ולא לפי זכות האדם או חכמתו · ומה שנראה נגד זה מהאזהרות שבתורה אין לנו להשיב כ"א שהזכות יועיל במקצת אבל לא בכל או נאמר שאלו הדברים הנתעים לסדר ההשגחה אין לאדם כח לחקור ולהבין אמיתות הדברים על בוריין · ומ"ש רבא שמנ' דברים בשאל מחסדו יתב' רצוני חכמתו של ר"ה עושרו של ר"ח וענותנותו של רבא בן ר"ה ניתנו לו ב' הא' ולא האחרון אינו נראה בהשקפה א' המאמר הזה פילוסופי לפי שהענוה היא איכות נפשיי ורוחני שהאדם לבדו בבחירותו ובשכלו נראה סוד רצונו של הענוה או מה מנגד לה שהוא גבות הרוח · אבל תבין שהענוה בכלל יש לה הצטרפות על מזג הגוף ואיכות הדם והגידים ויש בין ב"א שרוצים להיות בין הענוים ואינם יכולים להכניע רוחם וחימום דמם מחמת איכות. האיברים והגוף בכלל וכזה מדת הענוה אין יכלת באדם להגיע לה בלא סיוע הדברים הבאים מלמעלה שיהיה להן הצטרפות עמה יותר ממנגדה :

רבי שעורם אחוה דרבא הוה יתיב קמיה דרב חויא דהוה קא מתנמנם א"ל לימא ליה מר דלא ליצערן א"ל ומר לאו שושבינית הוא וכו' א"ל הוה למר צערא א"ר כריכרא דכוסילתא :

מה שנראה מפשט המאמר שהחכמים של הזמנים ההם היו מדברים ועושים חבורה עם מל"המ כמו עם חבר א' או עם איש א' מהשוק אין לנו להבין הדברים כאלו כ"א ד"מ להורות לנו שהמות או מל"המ הוא כמו בין משפחה שבא לבית חברו פתאום לפי שכל דבר גופיי יכל להיות סבת חולי ומיתת האדם הבאה אחריו וע"כ הרוח והגשם וכל מקרי האויר יכולים להיות כמו מקרה סיבת המות וא"כ הן הן מל"המ ולכן המות בא בשוק ובא גם כעני המחזור על הפתחים רצוני בבית עצמו של האדם לפי שסיבת המות הן לפעמים חיצוניות ופעמים פנימיות · וזה שאמרו החכמים ההם שצער מיתתם היה כמו הקזת הדם או כמו משיכת שער שנפל בחלב ואין בו צער כלום זה הוא לפי מדרגת הפילוסופיא של המת ובאמת כאלו החכמים שלא היה להם נחת רוח בכל ימיהם ושכלו שנותיהם בחכמת התורה שאינה נקנית כ"א בצער מיתתם אינה כ"כ מרה בהצטרפו' רוב ב"א שרודפים אחר הגדולות והנפלאות ולכם הולך אחר בצעם ולא פקסו נפשם כ"א במלאת כיסם מזהב וכסף ועשרם שמור לרוב לרעתם :

ת"ר נשים במועד מענות ולא מטפחות מאי אמרי א"ר ווי לאזלא ווי לחבלא וכו' :

אלו הדברים שהיו בפי המקוננות בל' תרגום כמו ווי לאזלא וכו'

הוא

לע' שיבה פ' גבורה וכו' סג' ועד ס' זו היא מיתת כרת והאי דלא קחשיב לה משום כבודו דשמואל הרמתי :

כל אלו החילוקים בחולאים ובמיתה הם לפי חכמת הרפואה · דע שכל הרופאים ראשונים ואחרונים החולאים עד היום הד' של החולי קראום באיטלקי acutissima או peracuta אם החולים מתו עד יום הד' בכלל · כן תמצא בהיפיקרט גלינו Boerhave וכל האחרונים · גם רז"ל בחכמתם קראו כן בכל סדר מיתה חטיפה אם מת פתאום שהיא באיטלקי repentina או improvvisa דחופה דחויה וגערה הם ג' מדרגות אם מת החולה מיום ב' עד יום ד' בכלל שהן peracuti, acutissimi וכיולא בל' איטלקי ואם מת בה' שהוא מורגל הטבעי הוא בלבד morbo acuto והוא קרוב לטבע לפ"ד כל הרופאים והנסיון וע"ז אמרו ה' מיתת כל אדם · ועל ימי האדם ושנותיו בעת המיתה תראה באופלנד כותב אשכנזי שאמר שמנ' ועד ס'. מתים מסיבות מקריות ומחולאים הנולדים במקרה ולא בשביל חולשת האדם לפי שהזקנה אינה מתחלת כ"א מבן ס' על זה אמרו רז"ל על נכון ש מנ' ועד ס' זו היא מיתת כרת רצוני שנכרתו ימי האדם קודם שיגיע לעת הזקנה · ס' זו היא מיתת כל אדם לפי שבן ס' לזקנה כ"ש כל פילוסופי ורופאי האומות וכאמת לרוב בן ס' נעשה חלש והזקנה קופצת על האדם בזמן ההוא · בן ע' שיבה ובן פ' לגבורה זו היא מה שקראו ברופאים Vecchiaja avanzata הא' והב' שלפי חכמי האומות מתחלף בן ע"ז עד פ' בכלל וזה ההפרש של ג' שנים לא מעלה ולא מוריד · ומ"ש שמי שמת פתאום בן פ' הוא לפי הטבע ובכלל מת בלא חולי ושם נשיקה בא על נכון לפי שמת האדם בלא טורח ובלא צער כידוע מחכמת הרפואה והנסיון לפי שהסיבה היא לרוב במוח שנסתמו שביליו והדם או הליחה הלבנה או הגידים שן שן הסיבה עצמית של המות ורגע החיים למות נהפך כמו שידוע :

א"ר בני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא וכו' וא"ר חני ג' מילי בעאי מן קמי שמיא ב' יהבו לי וא' לא יהבו לי חכמתיה דר"ה ועותריה דר"ח יהבו לי וענותנותיה דרבר"ה לא יהבו לי :

כבר פירשנו במ"א שג' דברים אלו הם מסובכים ממקרי הגוף כמו מי שמוליד או הוא עקר וכן בנשים אם הן מולידות או עקרות וכן החיים שכמה פלטרפיות הטבע מסבבים אריכות או קצרות החיים לכן המזונות או העושר והעניות אינן לפי החכמה אבל לפי המקרה וכבר אמר שלמה כי לא לחכמים לחם א"כ על נכון אמרו לפי הפילוסופיא חכמינו

פתח עינים

אם המת כבר נקבר ולא יחיה עוד · ומ"ש שהמקשה על מתו יותר מדאי על מת אחר יבכה היא ללמדנו שהרעיון רוח והבכיה יותר מכשיעור יכל להביא חולאים על המשפחה עד שערי מות · וכאמת אם האב והבן בוכים חוץ מהמדה גם בניהם יבכו וימררו לכם עד שיטו על ערש דוי וימותו כמו מעשה שהיה לאשה שהיתה שכנת ר"ה ושהיתה בוכה חוץ מהשיעור · ומ"ש ג' לבכי ז' להספד ל' לגיהוץ ותספורת זה הוא פילוסופי לפי שכל תנועות הלב חובה לנו שיהיו לפי הטבע ולא לפי השטות · והאמת מספר ג' ז' ול' הם פרטיים · ג' לפי שחוט המשולש לא במהרה ינתק · ז' הוא מספר ימי השבוע והוא פרטי בחשיבות וכן הל' שהוא מספר ימי החדש · ומ"ש בענין מי שהולך לעולמו בלא בנים אע"פ שאין לו עון אשר חטא אם האדם היא סרים עכ"ז לפי המדינות או שהולך בלא בנים אין לעולם שום תועלת ממנו ואין לו יורש להקים שמו בישראל · וראיתי בנסיון שלרוב מי שאין לו בנים הוא אכזר לפי שלא היה לו ההצטרפות להכניע רוחו ולרככו עם אהבת הבנים שהוא שלהבת יה והעליונה בין האהבות וא"כ ראוי לבכות עליו לפי שלא היה כראוי לאהבת העולם לפי ישרו ולפי צדקתו ומ"ש שבכו להולך הוא שעבר עברה ושנה בה שנעשית לו כהיתר זאת היא בכיה לפי הטבע שיש לנו לבכות על מי שהילך בשרירות לבו כי לא הזדמן לו תשובה כשאר, כ"א ונמלא נטרד מן העולם ולכן יש לנו לבכות עליו וכאמת לפי הצטרפות חיי עולם הבא יש לנו לבכות ולמרר לבנו על הרשע המת יותר ממיתת הצדיק לפי שזה במיתתו תהיה נפשו צרורה בצרור החיים ונפש הרשע יקלענה בתוך כף הקלע · ומ"ש שמיתתם של צדיקים מכפרת הוא בהצטרפות הדור שאבדתם הוא נזק גדול לחיים הנשארים אחריו ולזה היא כפרה · זה הוא לפ"ד פשט הפילוסופי של הכפרה לפי המעשה אשר אנחנו שם · ובענין החכם שהוא שהיה מבקש לעשות ב' קריעות על התפלין שהיו מונחים על כותל קריעה א' על הגויל וא' על הכתב והיה ירא שתבא בת היענה ותבלען זהו לפי חכמת הטבע וחכמת הנופות · היענה היא לפי הטבע מה שנקרא באיטלקי Struzzo ותוכל לראות בכתבי ח"א מהפוליפיא מידיקא Polizia medica T° 1° שבאורך כתבתי שם על טבעו ועל שמו · ובענין שלפנינו לבד הוא לידע שהעוף הטורף הזה אוכל לתיאבון עורות בהמה מלוחות ועבודות וזה ד' חדשים ראיתי אני בן יענה א' שאכלה מנעלים ישנים ושאר עורות בעיני ובפני וא"כ בא על נכון שתוכל לטרוף טרף מהתפלין וכיוצא :

ת"ר מת פתאום זו היא מיתה חטופה חלה יום א' ומת זו מיתה דחופה וכו' מת בנ' היא מיתת כרת בנ"ב זו היא מיתתו של שמואל הרמתי ס' זו היא מיתתו של אדם וכו'

רע'

מליצות אשר הם מתוקים מדבש ונופת צופים כמו שהוא נוע ישישים וכו' וכן תמרים הגיעו ראש על צדיק כתמר במיתת ר' אבינא ר"ל שלא היה לו אלא לב א' כמו התמר שאין לפנים מן העלם הפנימי כלום כמו שיש בעלם של שאר פירות וזהו עיקר משלו לתמר · אמנם ראוי להשכיל שבימים ההם היו פרטים הספדנים כמו בר אבין ובר קיפוק וכיוצא והיו מניחים זה את זה אם היה דבר שלא כסדר המליצה ובאמת בין כל המליצות ההספד הוא דבר נכבד שראוי היא לעשותו בכל הסדרים ובכל הדתות אם תכליתו היא להגדיל כבוד הנפטר ולהביע הבכיה בעם אשר אבדו · לא כמו בימינו אשר א' מעיר וב' ממשפחה בין הספדנים הנוכים הם להספד ככין והעם במקים הבכיה על המת פיערים פה לבלי חק לעשות שחוק על הספדן :

ת"ר ואלו קרעין שאין מאחין . הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו וכו' ועל שמועות רעות ועל ברכת ה' ועל ס"ת שנשרף וכו' קטיל שבור מלכא י"ב אלפי מיהודאי במגות קסרי וכו' · רב חסנינא איקלע לדארי מתא שמע שיפורא דשכבא חזא הנך אינש דקא עבידי עבידתא א"ל להוו הנך אינשי בשמתא וכו' · ר"א ודהבה"ח הוו יתבי קם ר"א לאפנויי שקלא לטוטפתא אנחא אבי סדיא אתא ברת נעמיתא בעי למיבלע שדא ר"ה ידיה ואצלינהו וכו' :

לפי גדולת הצרה היא לפי הפילוס פיא שדברים האליכים שמצטרפים ומורים לענין מרירות הלב בפנימי היו לפי מדת הסיבה של הצרה עלמה ע"כ בצדק הוא ולפי דרך היושר שלא יתחם. הקורע על אביו ועל אמו שהם לפי הטבע היותר חשובים לבן האובדם · וכן רבו שלמדו תורה שהוא אב הנפש וכן הנשיא ואב"ד שהם אבות האומה וברכת השם וס"ת שנשרף שהם תכלית הקלקלה · ומעשה דשבור מלכא שהרג היהודים המורדים כי כבר הוא ידוע גם מד"ה של האומות כ"ש בת"א · ומעשה דר' המנונא שהיה מנדה העושים מלאכה בזמן שיש מת בעיר ולא היו עוסקים בקבורתו זה הוא מוסר גדול ללמדנו כמה בימים ההם היתה חשובה מלות קובר המתים לא בלבד משום ג"ח אבל משום הבריאות וטהרת האויר וזיקוקה וכ"כ היה בלבם קבירת המת שהיו עושים חבורות בעיר להיות קוברי מתים ממקלת העיר שהיו חולקים לכמה עירובין ולכלן היה להן פ"טות הקוברים · וכן הוא לפי חכמת הנופית ולחוק הבריאות שלא יקשה האדם על מתו יותר מדאי כי מה הוא תועלת הבכיה

אם

פתח עינים

בימי' ההם היה נחשב לכבוד גדול הספד מתים משום כבוד הספדן ומשום כבוד המת ומשום כבוד קרובי המת ובאמת כלם נחשבים לפי ההצטרפות · ההספד הוא דבר נהוג מימים הקדמונים ואצל אומות הרבה והארכתי בע"ז בז"א מכתבי על הפוליטיא מדיקא בל' איטלקי ראה שם הדעת שדברים כלם · ב' שאין לספוד דרך חנפות למי שאינו ראוי כאשר תראה בר"ן שלא רצה לספוד לחכם שמת שלפ"ד לא היה כ"כ חכם שיספדו עליו במיתתו · ג' במאמר הבא אחריו כי נח נפשיה וכו' אין להפליא אם היו רוצים לכבדו להשים ס"ת על מטתו לרמוז קיים זה מה שכתוב. בזה לפי שהתורה בלבד כתובה א"א במת ובנפשית חיים לכל חי בפי החכמים המרבילים הורה בישראל · ונראה לפי הפילוסופיא כבוד מצטרף עם החכמים ופרטי להם לפרסם משאר בני העם גם לאחר מיתתם ביום קבורתם · ד' שהחכמים ההם היו בכל לבם ובכל נפשם משתוקקים להקבר בא"י לא בלבד שהישיבה היא הקבורה ושאין לנקבר בארץ לפי הקבלה צער גלגול מחילות בעת תחיית המתים אבל גם משום כבוד א"י ולסבות איזה ריוח ותועלת לבני א"י ולישיבות חכמינו שם לא בלבד בעת מיתתם ויום קבורתם אבל גם קודם לכן זמן רב לפי שהרבה משפחות בתחלת זקנתם הולכים לירושלים ושם יושבים כל ימיהם עד שהגיע יום המיתה ושם יקברו בכל מרגוע נפשם · ה' עמוד האש שנראה אצל מטת ר"ה כהגיעו לבתי קברות ולמערת ר"ח נראה דבר נס ופרטי לכבוד המת אבל כבר ידענו שגם לפי חכמת הגופות האויר המתלהב והפוספורו יוצאים בכלל מקברות המתים כ"ש במס' ברכות :

כי נח נפשיה דרבא וכו' ור' המנונא אסקינהו להתם כי מטו' לגישרא קמו גמלי וכו' · כי נח נפשיה דר' אבינא פתח עליה ההוא ספדנא תמרים הניעו ראש על' צדיק נשים לילות כימים על' משים לילות כימים וכו' · כי נח נפשיה דרבי פדת פתח פומיה עליה ר' יצחק ב"א היום קשה לישראל כיום בא שמש בצהרים וכו' · כי נח נפשיה דרבי אבהו אחיתו עמודי דקסרי דמעי · דרבי יוסף שפעו מרזבי רצפורי דמא · דריב"א איתחזיאו ככבי ביממא וכו' :

במאמר הזה גם המשלים שנשאו ב' החכמים הנז' וכן בסוף כל נסי הטבע במיתת החכמים שהעמודים בכו שנראו הכוכבים ביום מרוב צער שהארזים ושאר האילנות נעקרו ממקומם שמן השמים ירדו אבני אש וכיוצא הם ד"מ לפי שאלו הנסים בטבע אינם לצורך האדם ולא לתועלתו וכבר תראה שבענין ההספדות נ"כ היו נוהגים לומר מליצות

הוא על ב' טעמים · א' שלא יתבלבל בדעת בזיות ב' אם הוא כנור אם מיתת הא' פעמים תוכל להיות סיבתה ע"י חולי הבא בעברה או במין שהורג את עצמו·שאינו על האדם להאמין גזירה מן השמים בכיוצא כאלו הדברים · וכ"ש אם חיי אדם בזכותו הן תלויין · הטעם הב' לפי שלרוב הזיווג הב' אינו מצליח כמו הא' או משום שבכר טעם טעם האישות והב' אינו בכלל האשה חדשה ובכר · נתחלש האיש על הא' ונאבד כחו וראשית אונו ואם האהבה כבר נכבה או מפני שבני הא' הם אבן נגף ומכשול לב' שאינה אמן ולא תוכל לאוהבם כמו בניה ובזה הקנאה והשנאה מתלהבת ביניהם ובין האיש והאשה כידוע :

אין אדם נחשד בדבר אלא א"כ עשאו ואם לא עשאו כלו עשה מקצתו ואם לא עשה מקצתו הרהר בלבו לעשותו ואם לא הרהר בלבו לעשותו ראה אחרים שעשאוהו ושמח:

באמת זה הוא פילוסופי לא בלבד לפי הנסיון אבל גם לפי השכל לפי שהחושד אין לו לחשוד אם אין לו איזה טעם ואל"כ אין לו לחשד גבול אבל יש לו גבול לפי אמיתות המעשים · א"כ יש יסוד שכלי לחשד · ואם הנחשד לא עשאו כלו עשה מקצתו ואם לא עשה מקצתו הרהר בלבו לעשותו או ראה אחרים שעשאוהו ושמח וזהו יסוד חשד ראוי להולידו ולהקימו בדעת החושד·והוא פילוסופי ג"כ שאין לחשד יסוד אם החושד הוא שונא הנחשד במו בענין משה בעדת קורח שקנאו לו וחשדוהו בא"א לפי שאין גבול לשונא להוציא ש"ר על הנחשד אשר שנא :

רפרם אספדה לכלתיה בבי כנישתא אמר משום יקרא דידי ודמיתא אתו כוליה עלמא וכו' ההוא דהוה תני הלכתא ספרא וספרי ותוספתא ושכיב אתו וא"ל לידה לר"ן ליספדיה מר אמר היכי נספדיה היא צנא דמלי ספרא דחסר · מנין לחכם שבכורו במטה א' שנאמר וירכיבו את ארון אלהים וגו' פרום בבא ואפקוה פתח עליה ר"א ואמר ראוי היה רבנו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו וכו' כי אסקוה להתם אמרי לר"א ולר"א רב הונא אתי אמרי כי הוינן התם נכו' כי קם קם בחדיה עמודא דנורא חזיה רב הונא איבעית וכו' :

באלו המאמרים יש לדקדק בדרכי פילוסופיא על המוסר · א' שנס

בימי

ולא היתה מיתתו כפרתו ולכן דרך רמז דרשו של דוד ועל תשובתו · פ' ואלה שמות הגבורים על שמות גבורותיו של דוד · ו' בכבוד שצריך לנהוג עם הגדולים שכדור גם אחר מיתתן כמעשה דרב יהודה · ז' שחז"ל הכירו טבע האדם ויצרו הגדול שלפעמים אינו יכול לכופו כפי הדין ובשעת הדחק כזאת אמרו שילבש שחורים ויתעטף שחורים לעשות תכלות לעצמו וילך למקום שאין מכירין אותו ויעשה מה שלבו חפץ וזוהי פילוסופיא עליונה · ח' המוסר שלמדו לאבות שלא יכו בניהם הגדולים שלא ליתן לפניהם מכשול לפשפש כנגדם · ט' שהרבנים והחכמים ישקלו במאזני לדק קודם הדין אם ראוי הוא הקנס לפי החטא אם לא והראיה הגמורה היא בר"ל שקנס בנדוי שלא כדין לאוכל תאנים בפרדס שהיה ר"ל שומרו וחכמי המדרש גזרו אומר שהנדוי היה בלא משורה ובלא משפט · אלולי שכימינו המדרשים יהיו עליונים על הקונסים · י' עברית כרותה לשפתים שלא יפתח אדם פיו לשטן וזה לא דרך כחם אבל דרך מוסר עם אדם לעצמו ועם האדם עם חברו כ"ס כמ"א בע"ז :

אר"י א"ש בכל יום ויום ב"ק יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני וכו' :

הדבר הזה שהאשה נגזרת לאיש מן השמים קודם יצירת הולד הוא דבר נגד השכל ואינו דבר אמונה אבל סברת אמורא אשר אינו כביא שסברו"הק נשפע לו · והרמב"ם הגדול בפי' פרקי אבות המחיק אגדה זו לפי שכשואי אשה מת"ע שבתורה וקבלה בידינו שאין הקב"ה גוזר על האדם שיעשה מצוה ולא שיעשה עבירה שא"כ עונש ושכר למה · וכל האזהרות שבתורה למה אם הכל הולך אחר הגזירה · וכבר נאמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב · ומה שהשיבו שמאחר שאדם נוטה מדעתו לישא אשה יבררו לו אשה פלונית מן השמים אינה תשובה אם הגזירה קודמת ליצירתו ולבחירתו ואם בעת יצירתו אינו יודעים אם רוצה לישא אשה או אינו רוצה · ע"ז אינו לא בלבד עמוק אבל מבולבל אם נגזרה גזירה לכל מי שאינו נושא אשה אין לו עון אם לא עסק בפ"ור לפי שבעת לידתו לא נגזרה לו בת איש א' מן השמים · וכמה וכמה נשאו אשה אחר שבאו עליה פנויה ואח"כ או גדולי הקהל או אבי הבת וקרובים חייבו הבחור שבא עליה לנשאה ובענין כזה אין להאמין שנגזרה גזירה למלוה הבאה בעברה · ס"ד נזירת הנישואין מן השמים אינה כבה שבל האדם לבררה וברוך יודע האמת · אמנם מזאת האמונה יוצא תועלת פילוסופי שהעניים ושאר ב"א בנקל נושאים אשה ע"פ שער הבטחון שהוא יותר גדול אם מאמינים שמן השמים נגזרו נישואיהם לפי שנראה להם חובה למשגיח על כל ליתן להם פרנסתם ופרנסת משפחתם לפי שנולדו הבנים על פי גזירתו ומ"ס במסכת סוכה שהזיווג א' הוא יגזר מן השמים ולא הזיווג ב'

הוא

ולפני עור לא תתן מכשול במכת בנו הגדול הכתוב מדבר וכו' · ר"ל הוה מינטר פרדסא אתא ההוא גברא קא אכיל תאיני רמא ביה קלא לא אשגח ביה אמר ליהוי ההוא גברא בשמתא א"ל אדרבא ליהוי ההוא גברא בשמתא וכו' אתא לבי מדרשא א"ל שלו נדוי שלך אינו נדוי וכו · א"ר מנין שברית כרותה לשפתים שנא' ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם וגו' ואסתייעא מילתא והדרו תרוייהו :

אלו המאמרים רלוני במאמר הזה והבאים אחריו יש הרבה מוסרים · א' שהתורה ללומדה כראוי צריך שהנפש לא תהיה מפוזרת בין שמחת קלות ראש אבל נכנסת בינה לבין עצמה ביראה ברתת ובזיע כדי להרבות הכוונה ועומק השכל על הדבר אשר האדם לומד ובאמת כל הפילוסופים שבימינו כמנו וגמרו שבין המזגים מזג אשר הוא נוטה לרעיון רוח הנקרא באיטלקי Melanconico temperamento וזה הוא המשובח והיותר נכון לחכמות ונגד זה הוא מזג האדום והדם Temperamento sanguigno שהוא נוטה לשמחה ולקלות ראש היא היותר רחוק מהבנת לימוד החכמות · ב' מזה הטעם בעצמו פילוסופי ויסר גזר רבי שלא ישנו תלמידים בשוק אבל שילמדו ד"ת בסתר לפי שבסתר הלב והחושים שוקטים בינם לבין עצמם והכוונה היא עלותה והשכל יורד לסוף דעת הכותבים ונגד זה בשוק הלב והחושים מרגישים לבחון דברים הרבה ובפרט חוש העין הוא רואה דברים הרבה בשוקים וברחובות והאזן שומעת קולות ודבורים יוצאים מפי אנשים ריקים ובזה מתפזרת הנפש החיונית והשכל שופט בלא יושר ועי"כ הלמוד מתבלבל ופרי היגיעה לא יתן בעתו · ג' גם בגדולות יש מזל שהוא הכנת הדברים והמצאת המקרים ולכן אמרו מדוד ושאול אלמלא אתה שאול והוא דוד וכו' וכבר כתבנו בארוכה בע"ז על מאמר שאול בא' ועלתה לו אשר היתה במקום ההוא וזה הוא מה שנקרא בל' לעז Fortuna כאשר תדע · ד' שחכמינו הכירו בכושי שסיבת שחרות עורו היא חמרית בעור עצמו רלוני שתחת העור ותחת הנ' עורות יש חומר א' כמו ליחה שנקרשה הנק' באיטלקי Reticolo malpighiano וזה ידוע מחכמת הנתוח שצבעו בכושי הוא שחור וכמי שאינו כושי הוא קרוב ללבן ולכן אמרו רז"ל בע"ז משוכה בעורו רלוני בחומר העור בעצמו · ה' שדוד בכל משפט נקרא אב התשובה ושהקים עולה ונתן דרך לשבים וע"כ נקרא מגן דוד תיאור הבורא בהצטרפותו ואין צורך לומר שדוד לא היה ראוי לאותו מעשה כאמור במ' ע"ז אבל לפי הדברים בהויתן הוא היה יחיד הא' בכתבי הקדש שחטא שעשה תשובה ושהקב"ה בחסדו העביר חטאתו

פתח עינים

בתורה ולא במצוה ואם לאו יעסוק במצות ולא בתורה דמעשה עיקר ולא המדרש · ומה שעשה החכם דברך המבורך בלשון שהיה נראה בשפתיו לשון קללה ולא ברכה זאת היתה ערמה ללמד לו לתלמיד שלא ילך אחר החכמים לקבל הברכות וללמד לאחרים הד"א שלא ילכו בכל עת ובכל זמן לבקש ברכותיו ושאין להן יסוד בדברים כפשוטן אלא כפירושן ואם הדבר צריך פירוש אין לו למקבל הברכה נחת רוח כפי רצונו · ברכה אחרונה שלא תביים ולא תתביים היא כלה לפי הפילוסופיא האמיתית ואינה אלא ברכה א' לפי שמי שמבקש בדבורו ובמעשיו לביים אחרים בעת ההיא בעצמה שמביים חברו מביים עצמו בלשונו הרע ונגד זה מי שאינו רוצה להתביים אין לו לביים · השכל האמיתית הזה בחכמת המוסר :

פרק ג' ואלו מגלחין

מצורע מחו ברית ת"ש והודעתם לבניך וגו' וסמיך ליה יום אשר עמדת וגו' מ"ל ביראה ובאימה וברתת ובזיע אף כאן ביראה ובאימה ברתת ובזיע וכו' · פ"א גזר רבי שלא ישנו תלמידים בשוק מאי דרש חמוקי ירכיך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר וכו' וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת וגו' א"ל הקב"ה לדוד דוד שירה אתה אומר לפני על מפלתו של שאול חייך אלמלא אתה שאול והוא דוד אבדתי כמה דוד מפניו וכו' שגיון לדוד וגו' וכי כוש שמו והלא שאול שמו ולמה נקרא שמו כוש ל"ל מה כוש משונה בעורו אף שאול משונה בעורו וכו' · מ"ר נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה וכו' ההוא צורבא מרבנן דהוו סני שומעניה אר"י היכי ניעביד נשמתיה צריכי ליה רבנן לא נשמתיה קא מחלל שמיה דשמיא וכו' שמתיה ר"י לסוף איחלש ר"י אתו רבנן לשיולי ביה וכו' נח נפשיה דר"י אתא לבי מדרשא וכו' אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתעטף שחורים ויעשה מה שלבו חפץ ואל יחלל ש"ש בפרהסיא וכו' תנא דבי ר"י

ולפני

ושנתעברו בבן זכר ובאמת אחר השמחה האיש היה חוק מבתחלה (שנשים לא היו בחכוכמת הבית כידוע) וא"כ היה מצריך יותר מהאשה בעת הזיווג והאשה יותר חלשה היתה מזרעת תחלה ובזה היתה יולדת זכר · ומ"ש בסיף תמאמר לכבוד דוד המלך הוא בתכלית הצדק שבמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בו :

ריב"ע ור"י בן גרים וכו' וקא רמו קראי אהדדי כתיב פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו וכתיב אורח חיים פן תפלס וכו' ל"ק כאן במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים הדור יתבי וקא מבעיא להו כתיב יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה הא חפצי שמים ישוו בה וכתיב וכל חפצים לא ישוו בה ואפילו חפצי שמים ל"ק כאן במצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים וכו' יהא רעוא דתזרע ולא תחצד תעייל ולא תיפוק וכו' · רש"בן חלפתא איפטר מיניה דרבי א"ל לברידה זיל לגביה דליברכך א"ל יהא רעוא דלא תביש ולא תתבייש וכו':

פשט המאמר הוא שהראים ב' פסוקי' זה כנגד זה · פלס מעגל רגליך ר"ל שישקול שהליכותיו במלות שיש לו להניח מצוה קטנה לעשות הגדולה · והפ' הב' אורח חיים פן תפלס מירה שאין לו לאדם לפלס ולשקול מצוה קטנה כנגד הגדולה · ומשיב כשאפשר לעשות הקטנה ע"י אחרים הנח הקטנה ועשה הגדולה ואם לאו עשה הא' הבאה לידך · אבל עכ"ז אין טעם פילוסופי ה"א לקטנה להיעשות ע"י אחרים למה אם ודאי הוא לאדם לעשות הגדולה למה לא יניח הקטנה ויעשה הגדולה ויעבור על הקטנה · אבל לפ"ד ולפי פשט ב' הפסוקים אינם סותרים זה את זה · הא' מדבר על האדם שיש לו לפלס מעגליו בדברי העולם וגם בדברי שמים בסדר דרכיו קודם שיעשה ואם יש לו סדר גם תכלית דרכיו תכון : והפ' הב' אומר בדברי שמים שהם אורח חיים כבר ניכר ונודע אין לו לעשות ספיקות עליו לפי שהדרך היא יחידה וקלה · ועז"ו אמר הפ' אורח חיים פן תפלס כל' יחיד ואם יעשה ספיקות ובלבולים על האורח הפשוט בודאי שלא יהיו להגלך בה כ"א ספיקות יותר ובזה יטעו מעגלות כעל הספיקות ולא ידע עוד הדרך הישרה · ומה שבא אח"ז הא חפצי שמים הוא פילוסופי כ"ש הר"ן שבשאפשר לעשות המצוה ע"י אחרים שעסקן

בחורה

פתח עינים

דרזוי י"חב מ"ל וכו' נמר יום יום מתחם ומ"ל ראחיל לדא דתני ר' תחליפא ביום הח' שלח את העם ויברכו את העם ויברכו וגו' שהלכו ומצאו נשותיהם בטהרה שמחים שנהנו מזיו השכינה וטובי לב שכל א'וא נתעברה אשתו בבן זכר וכו' לדוד עבדו ולישראל עמו בשלמא לישראל עמו דאחיל להו ההוא עון דיוה"כ אלא לדוד עבדו מאי היא אר"י א"ר בשעה שבקש שלמה להכניס הארון לפני ולפנים דבקו שערים זה בזה אמר שלמה כ"ד רננות ולא נענה וכו' כיון שאמר אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה וכו' :

האמורא רשב"נ מבקש בכל כחו עם האמוראים הבאים אחריו למצא רמז לציון קברות מ"מת לתת יסוד יותר גדול לציונים על הקברות מפני שלפי הפילוסופיא האמתית הרחקת האנשים ממקומות הקבר והאויר המעופש שסובב והולך סביבותיהם היא מתכלית התועלת לבריאות הגוף ולהזיק האדם כמו שידוע וכמו שהוריתו כאורך בח"ה מכתבי באיטלקי על הפוליציא מידיקא והקורא יכול למצוא שמה כעת מרגוע לנפשו ולכן כע"ז אריב"ל שכל השם ארחותיו בעוה"ז זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה רצוני שמי שהוא כפון ומפלס מעגל רגליו בדברי העולם ע"ד חכמת הגופית והחכמה הפוליטית שלא הקב"ה מושיעו לפי שאין לו לאדם לילך במקום סכנה ויהיה סומך על הנס בהשפלת רוחו · ומה שבא אח"ז שאין מערבין שמחה בשמחה יש לזאת הלעה ב' יסודות · א' שמי שמערב שמחה בשמחה לבו מבולבל ובשמחת שתים אין לו כונת הלב הראויה על דבר אחד בלבד ובזה ממעט הכבוד לב' הדברים ובמו שבפילוסופיא אמרו בל' רומי Pluribus intentus, minor est ad singulus sensus שמי שמפזר כוונתו בבת א' בהרבה דברים בהכרח תנועת הלב לכ"א מהדברים היא מעוטה מן הראויה · שלפי חכמת הגופות פזור הנפש בשמחת הרבה דברים היא תנועה בלי סדר ובלי יושר ובזה הגידים בנקל עוכרים מהשמחה לחלחלה וכן הדם אין לו בהליכתו ובתנועתו סדר הראוי לו ובזה הבריאות איננה מתחזקת והחולשה באה לאח"ז על כלי הגידים והאיברים · דבר שהוא עתכלית יותר המוסר ותפלום פיז שלא התענו ביו"כך בשנת חנ חנוכת הבית כידוע שהשמחה בלא אכילה ושתיה היא נגד הטבע ושהכירו בימים ההם דרכי הטבע יהיה להם שמחה שלימה בחזרתם לבתיהם שמצאו נשותיהם בטהרה ושנתעברו

הוא אין סוף בכל תוארינו גם גבורותיו כפועל אינו א' מרבוא מגבורת אדת הכל והא"ם האמתי · א"כ אמת הוא שכ"מ שאנו מולאים גבורות הקב"ה שם יש ענותנותו מפני שגבורותיו הכתובות בס' יש להם תכלית ואם הוא א"ם בכח א"כ מה שכתוב אינו מלטרף עם הא"ם ואם הקב"ה התיר לטוב האדם לכתוב בס' גבורותיו הוא מכח טובתו וחסדו ועל ככון נאמר שבמקום הגדולה שם היא הענוה בהלטרפות הכתוב והמעשה עם גדולתו בלי תכליה בכח :

אר"ש אר"י מנין שמשתמשין בב"ק שנאמר ואוניך תשמענה דבר ה"מ דקל גברא במתא ואתתא בדברא והוא דאמר הן הן והוא דאמר לאו לאו ואר"ש אר"י הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים וכו' :

הב"ק שר"י מתיר להשתמש בו הוא אם בלבבו של אדם יש להתחיל בדבר ושמע קול הן או לא הילך אחריו בלא דרך ניחוש · וזה הוא להקל למי שאינו יודע לעשות איזה דבר לטובתו או לטובת עמו וגם אם הולך אחרי. מקרי הדברים כמו קול אדם שאומר הן או לאו דיו לעולמו שיעשה איזה דבר לטובתו ולטוב עמו וכפרט אחר הב"ק שנותן לו לפ"ד הבטחה מיום דן על מעשיו הבאים וכבר אנו מולאים בין היונים והרומיים שהיו מנחשים כן קודם המלחמות בפרט · ומ"ש ר"י עלמו שהקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה נ"ל זי הוא לו זה הוא בלבד לתינוקות שהנועם והזמר נותן להם נחת רוח ובזה טורח התלמוד מתקטנת עליהם · וגם מי שלומד בדרך זה טוב הוא לו להחיש הגידים והמוח ועי"כ הזכרון יותר מתחזק ועל ככון א"כ אמר האמורא שמי שקורא בלא נעימה נ"ל לו לפי שאין לו נחת רוח בתלמודו וכאן לו חוקים לא טובים לפ"ד ולפי שכלו :

מסכת מועד קטן

פרק א' משקין

משנה ומציינין על הקברות במועד וכו' · ארשב"ל כל השם ארחותיו בעו"הז זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה וכו' · אר"י א"ש אין מערבין שמחה בשמחה וכו' ומקרש

פתח עינים

שב"ם שגלו שכינה עמהם וכו' · שכינה בבבל היכא שריא אמר אביי בבי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף וכו' · תניא ר"א הקפר אומר עתידין ב"כנ וב"מד שבח"ל שיקבעו בא"י וכו' :

עיקר המאמר הזה הוא ע"פי חכמת האמת והפילוסופיא בכת א' · ע"פי חכמת האמת ידוע הוא כמה מדרגת מלכות אינה לפי גדולתה אם כנסת ישראל היא בגלות ע"ד בכל צרתם לו צר והשכל הקורא שבפל מאמר זה הוא רשב"י מלקט ז"הק · ע"פי הפילוסופיא הוא שאדון הכל רוצה להשפיע עד אין חקר לאדם הנברא אבל אם בעיונותיו אינו יכול לקבל כמו שהוא בן ישראל בגלותו וכמו בגלות הגדול הזה שאנו מפוזרים בקצוי הארץ ודאי הוא שהשכינה אינה משפעת לפי מדתו וכזה גדולת טובו מתקטנת בפועל אם אינה בכח · וע"ז ד"מ הוא גולה אם הנשפע גולה להשפיע לו לפי מדרגתו· ב"הכב דהוצל ושף היו פרטיות באותו זמן ובמקום· יכניה וסיעתו ולכן נדלו בפרט אלו המקומות החכמים שכתבו בזמנים ההם ולכן אר"א הקפר ד"מ שעתידין ב"כנ וב"מד שבח"ל שיקבעו בא"י רצוני שבזמן הגאולה מה שהיה מפוזר יחזור למקום כבודו הקדמון ושהשכינה תשוב בכל כחה במקומה הא' :

אר"א ש"ם האי מאן דיהיר בעל מום הוא וכו' :

באמת · שהגבה לב הוא בעל מום לפי המוסר ולפי חכמת הגופות · לפי המוסר מפני שהגס רוח אינו מכיר מהות האדם שהוא של ועפר ואפר סופו רמה ותולעה · אינו אוהב האנשים מפני שהגס רוח מבזה כל אדם ולכן אינו עושה טוב להם אבל כלם לפי דעתו חייבים הם לכבדו ולהטיב לו לפי גדולתו אשר איננה כ"א בכח הדמיון שלו · הוא בעל מום לפי חכמת הגופות לפי שדמו מתחמם בכח דמיונו ובכח הגידים שהם מתנועעים בו חוץ מהמשקל והמדה · כשהוא הולך בדרך עושה פסיעות גסות והולך בקומה זקופה כנגד טבעו · וגם בעיניו ובכל תנועותיו מראה לרואיו שהוא חוץ מטבעו ופרצופו אינו לפי אמיתות הטבע ולא לפי פשוטו אבל כלו נהפך לפי כח דמיונו ולבו הגס ועד"ז לעולם הגבה לב הוא חוץ מהטבע וכנגד הטבע וכזה אמת הוא שכלו הוא בעל מום :

אר"י כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו וכו' :

זו היא פילוסופיא עליונה · כל מה שאנו מדמים וכל מה שאנו קורים בס"הק מגדולתו וגבורתו של הקב"ה אם חושבים אנו שבוראו הכל

הוא

באלו המאמרים יש לדקדק דברים הרבה · א' שהאריכות ימים היא דבר חביב כמות שהוא בטבע כל אדם אע"פ שהיו חסידים ואנשי מעשה לפי שהלמיד לפי דת הטבע מחליש הגידים ומקצר ימיו ושנותיו של אדם לכן בראה דבר פרטי אשר סיבתו ג"כ זכות פרטי ולכן שאלו במה הארכת ימים וכו' · ב' מוסף הוא לחשוב זכות שלא לכנה ש"ר לחברו ואע"פ שאינו כינוי של פגם משפחה עכ"ז הוא דבר בזוי ושחוק שלא לקרא לאדם בשמו והוא כנגד אהבת הריע כידוע · ג' שלפי המוסר שלא להתכבד האדם בקלון חבירו ושלא יעלה על מטתו עם קללת אחרים ושיהיה ותרן בממונו ושלא יעמוד על מדותיו ושלא יקבל מתנות · אבל אם תשכיל על טבע האדם כל אלו הדברים גורמים שלום והשקט ללבו של אדם שאינו שונא לחברו ושלא יהיה דואג על הכנסים להתעשר ולא ימלא לבו רוגז וכעס נגד אחרים וכזה גם לפי חכמת הגיפות הבריאות בנקל מתחזקת בהסיר ממנו רעיון רוח שהוא סיבת רוב החולאים כידוע וע"כ מתארכין ימיו ושנותיו · וכן ריב"ק שהאריך ימים משום שלא היה מסתכל בצלם דמות אדם רשע הוא טבעי לפי שהמסתכל בו מתמלא רוגז נגדו וכזה הגידים והאיברים חולים עד למאוד והחולי בא ומיתתו נעשית קרובה · וכן ר"א שאמר עיניו כהות למי שהמסתכל בדמות הרשע יש לו יסוד בדתי הטבע ובחכמת הרפואה לפי שאנו מוצאים שעיניו כהות לאדם מלא קנאה וכעס מחמת הגידים שמתבלבלים בראש וכבר ידוע הוא שהגידים יוצאים מהמוח ויורדים לעין ולכן לפי רוב הגידים של חלק פרטי בגוף האדם שם ההלחלה מצויה ומחמת החולשה הבאה אחריה אין להפליא אם כאבד מלאכת החלק ההוא · כן הוא בר' זירא שהאריך ימים מפני שלא כעס עם אנשי ביתו והיה מכבד מי שגדול ממנו ובזה הלב שקט והבריאות מתחזקת · ואם לא היה מהרהר במבואות המטונפות הוא הולך בפסיעה גסה יותר מתי שמהרהר שהולך בפסיעה דקה לרוב ולפי הזמן אשר נשאר במקום המטונף נזק גדול הוא לבריאות לפי שהגידים מתכיעפים מעפוש האויר והריאה חולה בשאיף בתוכה רוח מעיפוש כידוע ובזה לפי הטבע המיתה באה בנקל לפי שהבריאות הלכה לאבדון · ואם לא הלך ד"א בלא תורה ובלא תפלין יראת ה' הילך לבטח כפ"ת לפי שמלאכיו יצוה לו לשמרו בכל דרכיו ובזה התארכו ימיהם של החסידים האלו · וכן שלא יישן בבה"מד הוא טוב לבריאות לפי שהשינה המרובה אינה תועלת לבריאות כידוע ועוד בשעה שאדם ישן מקצר ימיו לפי שהשינה א' מס' למיתה · ומי ששש בקלון חבירו הוא מלא קנאה עליו וכבר ידוע היא שהקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם לפי שהבריאות נאבדת מחמת רוע לב והקנאה :

תניא רשב"י בא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה

פתח עינים

פרק ד' בני העיר

כתיב לבנימין אמר וגו' מה היה בחלקו של יהודה הר הבית והלשכות והעזרה ומה היה בחלקו של בנימין אולם והיכל ובק"הק ורצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה והיתה נכנסת בחלקו של בנימין ובה מזבח בנוי והיה בנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לבולעה וכו' בי"הכנ מותר לעשותו בי"המד :

ממאמר זה יבואר לפי ב' מאמרים · הא' שהקנאה בדברי עולם שהגלים הזה הוא מן פלילי לנפש הקוטלת בה · לא כאן הקנאה בדברי הקודש שנחשב לזכות כמו בבנימין שהיה מצטער על אותה רצועה שהיתה סמוכה למקום עבודת הקרבנות והיה מתאוה שתהיה בחלקו ובאשר ידע בי"הק אלא יהיה כן היה מצטער ולכן זכה שנעשה אושפיזכן לשכינה שהיתה שכינה במערב שהיא בק"הק ששם הארון בחלקו · ב' שהגם שהעבודה והתפלה הם יסוד הלב ומקורו עכ"ז מקור הדעת והשכל יותר חשוב ולכן ב"הכנ מותר לעשותו ב"המד ונקרא לזה בית הגדול מקום שמגדלין בו תורה :

שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה במה הארכת ימים א"ל מימי לא נתכבדתי בקלון חברי ולא עלתה עמי קללת חברי על מטתי וותרן הייתי בממוני לא נתכבדתי בקלון חברי וכו' · שאל ר"ע את ר' נחוניא הגדול א"ל במה הארכת ימים וכו' א"ל מימי לא קבלתי מתנות וכו' ולא עמדתי על מדותי וכו' שאל ר' את ריב"ק במה הארכת ימים וכו' א"ל מימי לא נסתכלתי בצ"לם דמות אדם רשע וכו' אר"א עיניו כהות וכו' · שאלו תלמידיו את רבי זירא וכו' למה הארכת ימים א"ל מימי לא הקפדתי בתוך ביתי ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני לא הרהרתי במבואות המטונפות ולא הלכתי ד"א בלא תורה ולא תפלין ולא ישנתי בב"המד לא שינת קבע ולא שינת עראי ולא ששתי בתקלת חברי ולא קראתי לחברי בחכינתו ואמרי לה בחניכתו :

באלו

להשיג האין תכלית שהוא בלתי אפשר בטבע האדם א"כ נעקר מן העולם דלוגי שהוא דבר נגד מחשבתו ותכליתו למי שהוא מבקש לשבח ובעת שהוא בעצמו השבח נהפך לגנות המשתבח :

פרק ג' הקורא עומד

הקורא את המגילה עומד ויושב יצא תנא משא"כ בתורה וכו' · מנין לרב שלא ישב ע"ג מטה וישנה לתלמידיו ע"ג קרקע שנאמר ואתה פה עמוד עמדי · ת"ר מימות יהושע עד ר"ג היו למדין תורה מעומד משמת ר"ג הזקן ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב וכו' רבא אמר רכות מעומד קשות מיושב וכו' · בשני ובחמשי ומנחה בשבת קורין ג' כנגד מי וכו' · ת"ר יש נקראין ולא מתרגמין יש נקראין ומתרגמינן ויש לא נקראין ולא מתרגמינן וכו' · לעולם יהא אדם זהיר בתשובתו וכו' :

גם במאמר הזה יש לדקדק לפי הפילוסופיא שהעמידה לכבוד התורה בלמו"ה יש לה גבול לפי הבריאות ולכן משמת ר"ג שירד חולי לעולם היו למדין תורה מיושב שלא להטריח הגוף יותר מדאי וכן שלא לבטל עומק הלמוד וכוונת המחשבה רכות מעומד וקשות מיושב . עוד בענין זה יש מוסר פילוסופי כד"א שלא ישב המלמד על המטה וישנה לתלמידיו ע"ג קרקע לפי שביזוי הוא לתלמידים ובזה אין להם לב על הלימוד לפי שיושבים כזה כמו העבד בפני האדון · והטעמים שנתנו על מספר העולים בתורה בימי החול ובימי המועדים בכל יום לפי מדרגת קדושתו אינם לפי הפילוסופיא אבל אמרו' ולא יותר · ומה שבא במאמר שאח"ז על הרבה דברים שנקראים ולא מתרגמין הוא לעכב לציבור רעיון רוח בהבינם בל' המדינה והעם דברים שאינם ראוים לכבוד היחיד אם היה איש פרטי בין הקדמונים או שלא ליתן פתח לגנאי האומה גם בדברים שעברו זה זמן רב וזה הוא פילוסופי בתכלית הצדק והאמת · ומה שבא במאמר האחרון של הפרק שיהיה האדם זהיר בתשובתו הוא פילוסופי לפי השכל והטעם שכיון שמתוך תשובה שהשיב אהרן למשה ואשליכהו באש ונו' ניתן מקום למינים לפקור ולהעיז פניהם לומר יש ממש בע"ז שיצא מאליה וע"ז ניתנה האזהרה שהחכמים בפרט יהיו זהירים בדבריהם · ומה שהותרה ליצנות ע"ז הוא פילוסופי לפי שהליצנות בדבר שאין בו ממש הוא הדרך לבזותו ולהרחיק אמונת הביעור יותר מדרך טענות וש"ות ודקדוקים וכיוצא שע"י הקל נעשה כבד ונרא"ה דבר יסודי מה שהוא קל מסוכין :

פתח עינים

הפירוש עם סברה גדולה בסברות וכבר כתבתי ע"ז · בלשון איטלקי בא' מכתבי Polizia medica שמה ראה ותמצא מרגוע לנפשך :

גדול ת"ת יותר מבנין ב"המק ומכבוד אב ואם :

הוא פילוסופי שגדול יהיה ת"ת יותר מבנין ב"המק . ומכבוד א"וא · בנין ב"המק תכליתו אינו כ"א לעבודה חמריית והת"ת הוא דרך השכלה רוחנית · כבוד א"וא הוא דבר טבעי ומכבד האנשים שבמקרה נתנו לאדם מציאות חמריי והת"ת והשכלת הנברא' בשכל ובנפש הוא דבר רוחני המכבד האדם עצמו ואדון הכל אשר לפניו כל הברואים הם כאין אל מעשיו :

פרק ב' הקורא

תפלה מנא לן דתניא שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות לפני ר"ג על הסדר ביבנה וכו' כיון שנעשה דין מן הרשעים כלו המינים וכו' וכיון שכלו המינים מתרוממת קרן צדיקים וכו' עבודה והוראה חדא מילתא היא וכו' מ"ד מי ימלל גבורות ה' וגו' למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו ארבב"ח אר"י המספר בשבחו של הקב"ה יותר מדאי נעקר מן העולם וכו' :

בתחלת כל הוא פילוסופי ש' הברכות לפי שסדר הדברים הוא יסוד הדברים בעצמו · הטעמים שנותן המאמר לסמיכות ברכות י"ח א"א דרך דרש ולא דרך פילוסופי · בלבד הוא ע"פי שכל המבין מ"ש וכיון שכלו המינים מתרוממת קרן הצדיקים לפי שהמינות אם הולך ומתחזק בעולם אין משפט ואין צדקה וכמ"ש הכתוב אמר נבל בלבו אין אלהים השחיתו וגו' · וכן הוא פילוסופי מ"ש התלמוד עבודה והודאה חדא מלתא היא לפי שהעבודה החמריית אין תכליתה כ"א להשפיל החושים ולנתק הלב למחשבת הבורא יתעלה להשכיל גדולתו וליתן לו ההודאה הראויה לפי חסדו ולפי מעשיו · גדול הוא בפילוסופיא הגבול שנתנו להודאות הבורא ולכן אמרו שאין לו תכלית ואינו יכול האדם החלוש והנבזה להבינו בשום צד אמיתי ולכן אמרו למי נאה למלל וכו' ועוד אמרו בתכלית הפילוסופיא המספר בשבחו של הקב"ה יותר מדאי נעקר מן העולם דבור נכון ועליון על כל ספק · אדון הכל אין לו תכלית א"כ האדם שיש לו תכלית ואין לו יכולת לא בלבד להבין אבל בכח הדמיון לדמות האין סוף א"כ אם הוא מספר בשבחו יותר מדאי דומה לו שיכול להשיג

לידהוי דיקולא מצואריה לא נחית הדר שדר ליה איהו מלא טסקא דזנגבילא ומלי טיסקא דפלפלי אריכתא וכו' אמר אביי כי נפקי מבי מר הוה שבענא וכי מטאי להתם קריב לי שתין צעי שתין מיני קדרה ואכלי בהון שתין פלגין וצעא דבישולא בתראה וכו' אמר מחייב איניש לבסומי נפשיה בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן:

במאמר הזה כדרכי הפילוסופיא והרפואה נדקדק · א' שנתנו תכלית למתנות בין איש לרעהו ביום פורים שלא תהיינה המתנות יותר מב' לעכב הפזרנות · ב' שחכם א' שלח מנחת בשר ויין לחברו וזאת היא מתנה ראויה להתכבד וטובה לבריאות ולחזק האיברים והגידים. והשכל הקורא שר"ה שלח עגל ג' לבטן שבחכמת הטבע הוא יותר חשוב לפי שהא' מהנולדים אינם כ"כ טובים לפי שהאם היא רכה עד למאד ואינה חזקה כמו בשנים האמצעיים והאחרונים הם חלשים לפי שהאם מזקנת וכן בין כ"א ראיתי שהבכור והאחרון הם יותר חלשים לרוב על זאת הסיבה ועוד כ' שבשנים הא' ובפרט בשנה א' הילד יותר גדול בביאה מחלים פרי הרחם · ג' שגם בימים ההם הדורונות מדברים המצוים לכל במדינות ההם כמו התמרים שהם רבים ובתכלית הזול וכן חטים שנתייבשו בתנור בעודן כרמל וקמח שלהם מתוק היו בתכלית הבזוי ולכן אמר המקבל לבני השולח כל' ארמי אי חקלא מלכא וכו' וזה הוא מוסר גדול בד"א שיהיה הדורון במשקל ובמסירה עם השולח ועם המקבל · ד' עוד יש להשכיל שהמקבל המכובד שלח לו זנגבילא שהוא מה שנקרא באיטלקי Zenzero ופלפל אמר לא בלבד לכבדו בדורון ראוי אבל גם בדרך רפואה שהם דברים המחממים האצטומכא ומועילים לעכול ולכן היה מצטרף כנגד הבשר של עגל והתמרים הא' מלא חלב והב' דבר מתוק שהם מתעכלים בכבדות והדברים החריפים הם רפואתם · ה' שבין האוכלים יש ב"א שיש להם עכול טוב לאין תכלית מחמת הגידים והמים הנקרא Mucco gastrico שבא מהאצטומכא ושיש לו כח גדול לעכל ולכן יש מהם שאוכלים למלאת בטן בלי יגיעה עד שנראה הדבר חוץ מן הטבע וכמו שהיה אביי לפי אמרו ביום פורים בסעודתו ואמת הוא שהדבר המתוק בנקל יש לו מקום בתוך המעים לא בלבד שתאוה היא לחוש הטעם אבל גם מפני שהמתוק נותן מזון ובפרט הנוקארו בעצמו כמו שאנו יודעים מחכמת הטבע והרפואה ובפירות ובעשבים בחלק הנקרא Zuccherina שהוא המתוק בלבד הוא נותן מזון בידוע · ו' מאמר רבה שחייב האיש יהודי בליל פורים להשתכר ביין עד שאינו מבדיל בין ברוך מרדכי לארור המן אין להבינו לפי פשוטו לפי שהשכרות היא נגד הטבע ועון גמור וא"כ היא מצוה מעוטה לחוג יום

הפורים

פתח עינים

מאי והתחלחל א"ר שפירסה נדה שמואל אמר שנצרכה לנקביה וכו' ויגידו למרדכי וגו' ואילו איהו לא אזיל לגביה מכאן שאין משיבין על הקלקלה :

זה הוא ידוע בחכמת הגופות וברפואה · הפחד והיראה מביא בגידים הבהלה ומחמת התנועה כזאת הדם סובב והולך בלא סדר ממעים עצמו בלב א' מתנוף ומרבה במקום אחר ועי"כ הבהלה פעם בפעם מרחיק הנדות ומעכב הדם לצאת מן הרחם כראוי ופעם מחמת ריבוי הדם ברחם ומחלשת הגידים כלי הדם אלו נפתחים שלא כדת ומחמת זה האשה פורסת נדותה ושמואל שהיה רופא אמר שמחמת הבהלה הוצרכה לנקביה מהסיבה בעצמה כידוע בחכמת הרפואה · וכמה מחלשת הברכים נברכים בשעת הפחד לנקבים גדולים וקטנים וגם מכח הגידים שיש להם תנועה בלא סדר מחמת האימה והיראה · ומ"ש אין משיבין על הקלקלה בענין התך זה הוא מוסר פילוסופי בהלכות המדינות :

ורצוי לרוב אחיו תני ר"י לרוב אחיו ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין · ואר"י גדול ת"ת מהצלת נפשות :

מה שאמר ר"י בענין מרדכי שפירשו ממנו מקצת סנהדרין לפי שפירש עצמו מן התורה ונכנס לשררה ולכן בענין ההוא בעצמו אר"י שגדול הוא ת"ת מהצלת נפשות זה הוא פילוסופי גמור לפי שהתלמוד הוא אור הנפש ועיקר האדם עד לנצח אבל הצלת נפשות היא מצוה לפי שעה וההדיוט שבהדיוטים זוכה זה לזה לפי שער השעה וגם אם הוא מציל נפש א' מישראל עדיין יש להבחין אם תכלית האדם הניצול הוא לפי האמת ולפי הטוב וכמה ניצולו באמצעות איש א' חסיד זוכה ומזכה ואח"כ הניצל עצמו יצא לתרבות רעה א"כ התלמוד יש לו וודאות יותר גדול מהצלת נפשות עכ"ז המעשה הטוב גם אם הוא קטן באיכותו אין לו לאדם לבזותו לפי שלכל יש זמן ועת לכל חפץ :

ומתנות לאביונים תני ר"י ומשלוח מנות איש לרעהו ב' מנות לאדם א' ומתנות לאביונים ב' מתנות לב' ב"א ר"י הנשיא שלח ליה לר' הושעיא אטמא דעינלא תילתא וגרבי דחמרא וכו' רבה שדר ליה למארי בר מר בידא דאביי מלייא טסקא דקישבי ומלי צנא דקמחא דאבישונא א"ל אביי השתא אמר מרי מראי חקלאה מלכא

ליהוי

לכתוב ומה תועלת לו להודיענו שם הנביא אם אינו איש נכבד כמו הנביא הבקי וכנגד זה אם הוא נביא בן נביא שבח הוא להנביא לאביו שילדו ולמדו לילך אחר עקבו' הנבואה כמוהו ושבח הוא לבן שלמד לפי הלכות אבותיו להגדיל רוחו ולשלמות נפשו . והמחליקת של התלמוד אם מלאכי הוא עזרא או מרדכי אין לה יסוד כ"א ע"ש מלאכי שהיא מגזרת מלאך ובאמת עזרא ומרדכי כ"א לפי הלטרפית מעשיהם כע"הז ראוים לקראתם הנושים מלאכיים · עזרא היה גואל הדת והלשון ומרדכי נפשות ישראל נגד עצת המן וחבריו כידוע :

ת"ר ארבעה נשים יפפיות היו בעולם ואלו הן שרה רחב אב'גיל ואסתר ולמ"ד אסתר ירקרוקת היתה אפיק אסתר ועייל ושתי וכו' :

כבר אמרנו בת"א שהיופי הוא דבר נכבד לפי חכמת הגופות לעצמו וגם להראות חשיבות הנפש והגידים שנמצאים בגוף האיש היפה או האשה יפה אם אינה סרת טעם · וא"כ אין להפליא אם חז"ל בתכלית היקר חשבו הנשים היפות שבין הקדמונים נמצאו כמו שרה שהמלאכים עצמם כבדוה · ושאברהם ה ה כ"כ אוהבה ומכבדה · וגם אם לצ' שנה ילדה זה מורה שהיה לה גוף בתכלית המדה והמשקל ובנוי על קו הבריאות · רחב מפורסם הוא מד"ה ביהושע שהיתה חשובה בין הזונות ומה שעשתה עם המרגלים מורה שהיה לה לב ורוח בתכלית היוקר · אביגיל ידועה היא בין הנשים היפות אם היא הלכה לקראת דוד להדליק את האהבה ואם הוא כ"כ נתאוה לה כ"ש למעלה · ואסתר היתה יפה ולמעט מלאת חן שלפי הפילוסופיא גדול הוא מהיופי וכמ"ש הכתוב ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה · ושתי היתה יפה כ"ש הכתוב להראות העמים והשרים את יפיה כי טובת מראה היא :

ת"ר רחב בשמה זנתה יעל בקולה אביגיל בזכירתה מיכל בת שאול בראיתה :

זה הוא לחוק פילוסופי רחב בשמה זנתה לפי שהיתה לה שם להיות זונה כ"ש הכתוב בית אשה זונה ושם רחב מורה מלב הרגלים והירכים בעת הזנות מל' רוחב לארכה ולרחבה · יעל זנתה בקולה בלכתה לקראת סיסרא באמרה בקולה סורה אדוני סורה אלי וגו' דרך אהבה ואח"כ הרגי וזה הוא הזנות האמתי בקול דרך חנפות כ"ש באדמה זנתה ארץ לפי שמוציאה עשבים שאינם למזון במקום הינן · אביגיל בזכירתה שאמרה לדוד וזכרת את אמתך דרך אהבה · ומיכל בראייתה שנאמר בה ותשקף מיכל בעד החלון ואח"כ באה לידי בזיון בעלה כידוע :

מאי

פתח עינים

דבר מיד הוא עצמו עמה שבראה דבר זה שידבר תחלה ע"י מתורגמן עם אשתו ואהובתו וכזה נהוג הוא בין מלכי מזרח כידוע שנשיהם הן בשביות ושפחות ובפרס בעמדם על כסאם ועטרותיהם בראשיהם אינם מזכירים כ"א היזק המלך ולא שאר הצטרפיות :

לכלם נתן וגו' א"ר בשביל משקל ב' סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר בניו נתקנאו בו אחיו וכו' · ולאביו שלח כזאת וגו' שיגר לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו וכו' וילכו גם אחיו ויפלו לפניו וגו' וישתחו ישראל על ראש המטה וגו' היינו דאמרי אינשי תעלא בעידניה סגיד ליה :

אין בזה המאמר להשכיל כ"א ג' דברים · א' במוסר שלא ישנה אדם בנו בין הבנים כמו שעשה יעקב ליוסף שלא להטיל קנאה בין האחים וע"ז דברנו במ"א דרך פילוסופי · ב' שיוסף שלח דורון ליעקב יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו וזה טוב הוא לבריאות להחזיק הגידים לפי הצורך ליטול חולשת הזקנה · ג' מ"ש במוסר כמין שגם השועל אם שעתו מצלחת ראוי הוא לכבדו לפי שהוא כנגד התכונה ליתחבר עם מי שלו מזל טוב והכן שחז"ל אמרו במשל בפרט השועל לפי שהוא שפל וקטן ואין לו מלח אבל לו ערמה וידוע שבמקום הערמה שם החכמה מצויה :

ואר"ן לא יאה יוהרא לנשי וכו' כל מקום ששמו ושם אביו בנבואות בידוע שהוא נביא בן נביא שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא וכו' א"ר מלאכי זה מרדכי ולמה נקרא שמו מלאכי מפני שהוא שני למלך וכו' תניא ריבק"א מלאכי זה עזרא וכו' :

בזה המאמר אמרו רז"ל שאינה נאה החשיבו' לנשים לפי שיש להן גסות הרוח שלא כדת על גדולתן · והטעם הוא לפי שהנשים היקרות בחכמה ובתבונה הן דברי זר ויקר למאד ולכן רוחן מתגאה מפני שהוא דבר פרטי · זאת ועוד האשה יש לה הגידין יותר מוחשים ולכן יש להן נחת רוח גדול אם היא חשובה בעיני כ"א · ולפי שלפעמים דעתן של נשים קלה לכן בכלל יש להן גאוה לפי שאינה במלאת כ"א במי שאינו מעמיק על יסוד הדברים והגאה ג"כ אינו יורד עם דעתו על ברור שפלות האדם רמה ותולעה וכחלום יעוף · ומ"ש כ"מ ששמו ושם אביו בנבואות בידוע שהוא נביא בן נביא זה הוא הרגש פילוסופי לפי שאם הדבר אינו כן מה לו לכתוב

ברתיה דהוות קיימת באיגרא סברא האי דרכיב אבוה הוא והא דמסגיד מרדכי שקלא עציצא דבית הכסא ושדיא ליה ארישיה דלי; עיניה וחזיה כיון דאחזי הוה נפלא מאיגרא ומתה וכו' כל האומר דבר חכמה אפילו באו"הע נקרא חכם · אם מזרע היהודים מרדכי א"ל אם משאר שבטי ישראל קאתי יכלת ליה ואם משבט יהודה ובנימין מנשה ואפרים קאתי לא יכלת ליה וכו' · כי נפול תפול לפניו וגו' ב' נפילות אלו למה מלמד שא"ל אומה זו משולה לככבים כשהן יורדין יורדין עד עפר וכשאין עולין עולין לרקיע וכו' · ויאמר המלך אחשורוש וגו' אר"א בתחלה ע"י מתורגמן כיון דאמרה ליה בת מלכי אנא ומשאול מלכא קא אתינא אישתעי מיד בהדה ויאמר לאסתר המלכה מי הוא זה וגו':

כל אלו החכמים אמרו דבר א' אע"פי שנראים חולקים וחלוקים בדעתם · כל דבר שבעולם השפל הזה בא בתחלה מלמעלה כמו סיבה א' לכ"ד ולכל מקרה ולזה א"ת נדדה שנת מלכו של עולם · לכ"ד הבא ושל מעלה יש שליח עליון ושליח תחתון כמו האמצעיים של הדבר ולכן אמרו רבנן נדדו עליונים ותחתונים · ועוד בא נ' לפי הפשט שנתן אחשורוש ממש שהוא תכלית המעשה מתחלה וע"ם · ומ"ש לא מפני שאוהבים את מרדכי אלא מפני ששונאים את המן זה הוא דבר קרוב אל האמת בדרכי הפוליטיקא וכל שעה וכל רגע אנו רואים בחצרי המלכים שלעשות רע בתחלת כל מטיבים לאחר · ומה שדרשו על דבורי מרדכי והמן ועל מאורע בתה זיכו כ"א להגדיל רעות הרשע זכל הוא מוסר פילוסופי מ"ש מלמד שכל האומר דבר חכמה אפילו באו"הע נקרא חכם וזה מה שבא אח"ז אם מזרע היהודים רצוני משבטים הפרטיים שנתנה להם מלמעלה הגבורה וחכמת המלחמה כמו שבא בפ' ידך בעורף אויביך והאחרים שבא אחריו בראיית האמת · אמת הוא ג"כ בנסיון שישראל בכל שעה כמשלו לעפר ולככבים שיורדים עד עפר בירידה ועולים עד לככבים בעליה וזה הוא ע"פי הפילוסופיא הטבעית לפי שמי שהוא עד לרקיע בהצלחה כשפל רוחו ונפשו אם יורד הוא למטה ולפי' מדת הירידה שלאחריה היא כהלטרפות יותר גדולה עד שירידה מגעת עד לתהום וכן היא למפ"ע בעליה לפי שרוחו משפיל מעלייה לאחרת עד שראשו מגיע השמימה · ואין להאריך על מאמר ר"א בפ' ויאמר המלך אחשורוש שבתחלה דבר על אסתר ע"י מתורגמן ולבסוף כשידע דאסתר באה משאול המלך

דבר

פתח עינים

לפרוש לו את הנזק כידוע. ו' מה שאמר ר"א על נבזיו של אותו רשע א"א להגדיל רשעת המן אוי לרשע ואוי לדברים שיצאו מפי שמדבר עליו דרך חכמה ויראת ה'. ז' מ"ש על עטרת צדיק שעתיד הקב"ה לתתה לכל צדיק וצדיק על ראשו כבר פירשנו במ"א שהעטרה היא דוגמת הנצחיות והאין סוף כמו שהוא כל בעגול וא"כ בעולם הנצחי העטרה היא על נכון בתוכה בראש הצדיק. ח' הוא מוסר פילוסופי בדעת אסתר שחששה לעון לקרא לאחשורוש בשם כלב שהוא בין הבהמות והחיות השפלים ומשום כבוד המלכות חזרה לקרותו אריה שהוא המלך שבחיות כידוע. ובענין הנס של השרביט שנמתח זהו צ"ע לומר שניתן לאסתר השרביט ויגע בה דרך חסד ולא בדרך הצדק והאמת:

ותאמר אסתר וגו' מה ראתה אסתר שזמנה את המן רא"א פחים טמנה ללכדו וכו' רי"א כדי שיהא מצוי לה בכל עת וכו' ר"א המודעי אומר קנאתו במלך קנאתו בשרים וכו' ורוב בניו רח"א שלשים עשרה מתו ועשרה נתלו ועשרה שמחזירים על הפתחים רבנן אמרי אותן שמחזירים על הפתחים שבעים היו וכו':

לפי האמת והפשט זמנה המן לפי שהיה השר הא' שבחצר והיה דרך חנפות הכרחי לחנף אותו אבל גם דעת רז"ל בע"ז בא על נכון ובפרט מ"ש החכם פחים טמנה ללכדו הוא פילוסופי וכן דעת ר"י כדי שיהא מצוי לה בכל עת וכן מ"ש המודעי קנאתו במלך קנאתו בשרים וזה אנו רואים כל היום בחצרי מלכי האירופא. ומה שחלקו על מספר בני המן אינו כ"א להורו' לנו שהוא נגרר אחר התשמיש ושהיו לו נשים ופילגשים על למאוד וכ"ז הוא להרבית בזיונו:

בלילה ההוא נדדה שנת המלך אר"ת נדדה שנת מלכו של עולם ורבנן אמרי נדדו עליונים ותחתונים. א"ר נדדה שנת המלך אחשורוש ממש וכו'. ויאמר המלך מה נעשה יקר וכו' לא מפני שאוהבים את מרדכי אלא מפני ששונאים את המן וכו' ויקח המן את הלבוש וגו' אזל ואשכח רבנן דיתבי קמי מרדכי וקא מחוי להו הלכות קמיצה א"ל במאי עסיקתו א"ל וכו'. ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש וגו' בי נקיט ואזיל בשבילא דמתא חזיתה

ברתיה

אומרו מביא גאולה לעולם וכו' ס"ר וכל זה איננו שוה לי מלמד שכל גנזיו של אותו רשע היו חקוקים לו על לבו וכשרואה את מרדכי בשער המלך אומר וכל זה איננו שוה לי וכו' עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק וכו' ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית אר"ל כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה ממנה שכינה ואמרה אלי אלי למה עזבתני וגו' שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון שמא על שקראתיו כלב שנאמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי חזרה וקראתו אריה שנאמר הושיעני מפי אריה וגו' ויהי כראות המלך אר"י שלשה מ"הש נזדמנו לה באותה שעה אחד שהגביה את צוארה ואחד שמשך עליה חוט של חסד ואחד שמתח שרביטו של אחשורוש וכו':

הרבה דברים ראוים להשכיל במאמר הזה · א' שאסתר לבשה רוה"ק ידוע הוא שיש הרבה מדרגות ברוה"ק וזה אינו רוח הקודש מסיוע פרטי של מעלה על אסתר בלכתה אל אחשורוש לשאול חסד על עמה · ב' אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך ואל תהי קללת וכו' אם הוא מוסר פילוסופי לפי צוואת התנא אל תהי בז לכל אדם אם לתת נחת רוח למתברך שיפתחו לו שערי הבטחון על ברכת כל אדם וגם כנגד המברך פותח ללב טוב ולחמדו טוב אחרים בנכסים ובכל דרכי ההצלחה · ג' מאמר ר"ח בא וראה מדין ק"ו שופת את הקדרה וכו' הוא פילוסופי עליון · האדם שהוא מוחש וחמרי כא' יכין המקבל שהיא הקדרה ואחר כך נותן בתוכה המתקבל אבל הבורא שברא יש מאין המתקבל שהוא התכלית קודם למקבל שהוא האמצעי בדעתו העליונה · ד' מ"ש אותו החכם בעצמו לדיק אבד דורו אבד הוא האמת עצמו לפי שנצחיות הנפש על הצדיק הוא הטוב העליון על כל א"כ מיתת הצדיקים איננה אלא לדורם ולעמם · וזה הוא יסוד משל המרגלית על הנפש שהיא נצחית · ה' כל האומר דבר בשם אומרו וכו' מוסר גדול בחיי העולם ובמדינות לפי שהאומר דבר בשם אומרו אם הוא דבר טוב חייבים אנו שלא להיות כפויי טובה למי שאמרו ושלא להכתיר עצמנו בכבוד אחרים ואם הוא דבר רע מצילים אנו עצמנו וכבודנו אם אמרנוהו בהכרח בשם מי שאמרו · ועוד אם הדבר אמת אנו נותנים ראיית האמת גם באומרו בשם מי שאמרו ואם הוא שקר אנו מצילים כבודנו באמרו בשם מי שאמרו ואם השקר נזק הוא לנ' מי שאמרו יתחייב לפני הדיין

לפרוע

פתח עינים

חמיסים כלם יחד מקליפה א׳ שאח״כ בעתו מתבקעת ויש לה צורה לפי הטבעיים וכפרס המאטיולי בערך תמר כמו לב · וכן העלם אשר בתוכו קשה עד מאד ולו צורת לב · ו׳ בענין חנה שתפלתה היתה כלה פילוסופית זפ׳ אין קדוש כה׳ ונו׳ הוא ברור בפילוסופיא · אדון הכל ה׳ שבנמצאים וסיבת כלם הוא בהכרח היותר קדוש רצוני שאין לו הצטרפות עם הברואים כמו שהוא בפילוסופיא הקדושה רצוני כאיסלקי Santità, attrazione והטעם הוא לפי שהיא סיבת הסיבות ולכן מה טוב אמרה חנה שאין קדוש כה׳ לפי שהיא ממציא כל נמצא כי אין בלתך · ז׳ במה שדוד הלך לקראת נבל להרגו עם משפחתו וכל אנשי ביתו לפי שלא נתן לו ולאנשיו לחם לאכול ויין לשתות כבר רבו הכתבים עליו ובפר״ט Bayle בכתבו המפואר ערך דוד שכתב עליו לפי שעדיין היה שאול קיים ולא יצא שמעו בעולם ולא היה לפי דיני הנימוס והמלכות שיהרוג אותו לפי שלא רצה ליתן לו ולאנשיו מתנות וכן בענין אביגיל הרבה מהכותבים חשדו בדוד שנתפיים ע״י תשמיש · ותז״ל שראו האמת אמרו ג״כ שמלבד שהיא לא היה עדיין מלך והיה נגד דיני המשפט ודיני המלך להרגו נתפיים ע״י אביגיל לפי שדוד התאוה אותה והלך לאור חמימות התאוה ג׳ פרסאות כ״ש התוס׳ דרך ניאתו · אבל לפי חכמת הנופות כבר ביארנו במס׳ ברכות שהפוספורו של גוף האדם מאיר וגם יכול האדם להלביש עורו מאש הפוספורו שיאיר לזמן הרבה כידוע · ואם גלתה שוקה נגד האציפות כן היה מההכרח להגן בעד חיי בעלה ובמקום סכנה גדולה כזאת האסור נעשה מותר בסיבת ההכרח וכבר אמרו האיסלקים ההכרח אין לו דת · ח׳ בענין האוז ספיל ואזיל כר אווזא אמת הוא שה אווז הולך בראש כבד ונראה בלתי רואה למרחוק ובאמת רואה הוא עד מאד בקו ישר כידוע מחכמת הטבע ובפר״ט האווז המדברי · ראה שכן הוא בבופון ובכותבים אחרים על דברי ימי הטבע :

ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות וגו׳ בגדי מלכות
מ״ל א״א וכו׳ מלמד שלבשתה רו״הק וכו׳ אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך .שהרי ב׳ גדולי הדור ברכום ב׳ הדיוטות ונתקיימה בהם: וכו׳ בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת ב״ו מדת ב״ו שופת את הקדרה ואח״כ נותן לתוכה מים והקב״ה נותן לתוכה מים ואח״כ שופת את הקדרה לקיים מ״ש לקול תתו המון מים בשמים וכו׳ צדיק אבד לדורו אבד וכו׳ משל לאדם שאבדה ממנו מרגלית והיא לא אבדה אלא לבעלה וכו׳ כל האומר דבר בשם

אומרו

שבאותו הדור אין להם אלא לב א' לאביהם שבשמים וכו' · חנה דכתיב ותתפלל חנה וגו' אין קדוש כה' כי אין בלתך וגו' · אביגיל דכתיב והנה היא רוכבת וגו' ברוך טעמך וברוכה את אשר כליתני היום הזה לבא בדמים וגו' גלתה שוקה והלך דוד לאור ג' פרסאות וכו' כי הוה אזיל קא"ל והיה כי ייטיב ה' לאדוני וזכרת את אמתך אר"נ היינו דאמרי אינשי איתתא בהדי שותא פלכא א"נ שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפן וכו':

ממאמר הזה יש לנו להשכיל הרבה דברים · א' יש טעם לפי השכל שמשנכנסו לארץ לא הוכשרו שאר אראלות על הנסים שבהן לומר שירה לפי שבזמן שב"המק קיים היה הבית הזאת מעון השכינה ומשם תצא תורה לשארית הדור ולכן בבנין הזאת היו אומרים שירה לבד על הנסים של א"י מאז לא חזרו להכשרן הא' לפי שבהתבטל הסיבה יתבטל המסובב · ב' הוא פילוסופי שנבואה שנצרכה לדורות נכתבה ושלא הוצרכה לדורות לא נכתבה כי מה לנו לידע ומה תועלת אם מרים ד"מ נבאה קודם שנולד משה שעתידה אמה ללדת בן שיושיע את ישראל וכיוצא באלו הדברים המצטרפים אל היחיד ולא אל כלל הקהל · ג' אמת היא בחכמת הכדור בענין רמתים שהיו ב' רמות צופות ורואות זו את זו · ראה זה בס' צרפתי הנקרא Dictionnaire de la Martinier בערך רמה · שם תמצא שהיה בא"י ובארץ פלשתים הרבה רמות שנקראו כן לפי שכלם היו על ההר ובמקום גבוה והיה א' רמה לא רחוקה מירושלים ואחרת לא רחוקה מיפו ועוד א' שהללה היה מקום רם וגבוה אחר וזה הוא בגבעות ברמה שר"ל ב' מקומות גבוהים רצוני ב' גבעות שמהן היתה צפית ונקראת רמה · כ"ז תוכל לראות באורך בס' הנז' בערך רמה · ד' שבני קרח מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו זה הוא בתכלית האפשרות לפי מ"ש במ"א רצוני במס' ברכות שנתבקעה האדמה לקרח ולעדתו אשר פצתה את פיה באמצעות אש האליטריקו וזה היא דבר תמידי בעולם שידוע שלפעמים המקומות מתבקעים ונשאר אצלם בסביבותיהם קצת מקום שלא יתבקע ונצלו בו אנשים כמו שארע לעדת קרח כידוע · ה' בענין דבורה שישבה תחת תומר אינו ר"ל שתמיד היתה יושבת אבל לפעמים לקרר עצמה שמלבד שענפי התמר ועליו הם ראויים לכך הנה התמר הוא אילן שמוציא ונותן אדים מועילים לבריאות האדם כידוע · ומ"ש שהתמר אין לו כ"א לב א' דע שמלבד שיש לו ערף שקורים מדוליא לא בענף אלא בגופו ע"פ גבהו פרחו קודם שיצא לחוץ בראוי שהם הרבה פרחים יחד כמו הענבה הם מכוסים

פתח עינים

היה והיה יודע שבעים לשונות וכו' :

במאמר הזה אין למו כ"א כ' דברים הראויים להשכיל דרך פילוסופי · הא' שמרדכי הלשין כ' סריסי המלך בגתן ותרש · ואע"פ שנראה הדבר דרך רכילות לחיי המלך ולטוב המלכות נראה דבר חובה לעשותו · הב' שחכמת הלשונות בפרט בדברי המדינות היא מועלת עד מאד בהנסרפיות רבות ולכן מרדכי שידע לשון פרסי הבין דברי הפרסיים ויודע לו ויגד לאסתר המלכה :

אחר הדברים האלה וגו' הפיל פור הוא הגורל תנא כיון שנפל פור בחדש אדר שמח שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת משה רבן והוא לא ידע שבז' באדר מת ובז' באדר נולד מרע"ה · ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד א"ר ליכא דידע לישנא בישא כהמן וכו' :

הוא פילוסופי להאמין שאם הקב"ה מכה את ישראל מקדים ובורא להם רפואה לפי שהוא לו עם סגולה ואם אינו מרפהו העם הנבחר ילך לאבדון שהוא נגד רצונו ונגד בריתו יתעלה · וזה יצא א' · ב' שהקדמונים היה להם לסימן טוב עתי השנה המזומנים לאיזה דבר . ולכן אמרו מה שאמרו על ירח שבו נולד ובו מת משה · ג' הל"הר של המן על ישראל היה מיוסד על אדני שקר מלד א' ואדני האמת מלד אחד וזה הוא הגדול בין הל"הר לפי שהיא מתערב עם האמת :

ת"ר מ"ח נביאים ח' נביאות שנתנבאו לישראל לא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה אפי' אות א' חוץ ממקרא מגלה מאי דרוש אר"ח וכו' ק"ו ומה מעבדות לחירות אומרים שירה ממות לחיים עאכ"ו א"ה הלילא נמי נימא אר"י לפי שא"א הלל על הנסים שבח"ל וכו' · תניא משנכנסו ישרא' לארץ לא הוכשרו שאר ארצו' לומר שירה כיון שגלו חזרו להכשרן הא' וכו' נבואה שנצרכה לדורות נכתבה שלא נצרכה לדורות לא נכתבה · מאי מן הרמתים הבא מב' רמית שצופות ורואות זו את זו וכו' ובני קרח לא מתו תנא מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו וכו' והיא יושבת תחת תומר דבורה מ"ש תחת תומר ארשב"א משום ר"ד"א מה תמר זה אין לו אלא לב א' אף ישראל

שבאות

והרחב צר במקום הערוה ולכן אינו נגד הטבע שפעם אשה א׳ בעצמה יכול האיש פעם בפעם בעת זווגם לטעום טעם בתולה בעת א׳ וטעם בעולה בעת הבא אחריו :

ובהקבץ בתולות שנית אזל שקל עצה ממרדכי א״ל אין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה ואפ״ה אין אסתר מגדת מולדתה וגו׳ אר״ח ס״ד לא יגרע מצדיק עינו בשכר צניעות שהיה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול בשכר צניעות שהיה בשאול זכה ויצאה ממנו אסתר וכו׳ · כשהקבה״ו פוסק לו גדולה לאדם פוסק לו ולבניו ולבני בניו ע״ס כל הדורות שנאמר ויושיבם לבטח וגו׳ ואם הגים דעתו הקב״ה משפילו וכו׳ :

הצניעות הגר יבא לשבח בזה המאמר על רחל שאול ואסתר הוא דבר נכון ע״פי הפילוסופיאה שלא יבאו מעט מעט לידי גסות הרוח · אבל הסימנין שנתן רחל ללאה אחותה אחר שמסרן יעקב לרחל לשלותו ולהרחיק רמאות אביו אינכו יודעים אם מותר היה ליעקב כזה ניסו ותבני משפחתו אם לא שנא׳ שכן היה שעת הדחק וכבר נאמר עת לעשות וגו׳ הפרו תורתך ולצניעות אסתר שלא רצתה להגיד מולדתה ואת עמה איני יודע אם הצניעו׳ סיבה על שתיקותה או אם היה פחד גמ״ר מפני אומתה · עכ״ז השתיקה היתה לעולם משובחת בתכלית ההודאה · ומ״ש כשהקב״ה פוסק גדולה לאדם פוסק לו ולבניו ע״ס כל הדורות ברור הוא שאינו מדבר ע״כ גדולה לפי שרובן של גדולות האדם אינן אלא לדורות מעט אבל מדבר הוא על גדולות פרטיות כמו מלכות יהודה וכיוצא · ומה שבא אח״ז ואם הגים דעתו הקב״ה משפילו זה סוד פילוסופי נמור · לפי שאם האדם מגים דעתו מורה שבעת גדולתו אינו ראוי לגדולה מפני שהגסות הרוח אין לה יסוד בפשטותו ובאולתו וא״כ על נכון הוא שהקב״ה משפילו לפי טפשותו ניכר וא״כ גדולתו צדק הוא שתהיה כקקיון שבן לילה היה ובן לילה אבד · ואם האדם מגים דעתו מצד עצמו בזה ההשפלה לפי שהאנשים המדיניים מכירים בנקל טפשות הגס רוח :

בימים ההם ומרדכי וכו׳ הקציף הקב״ה אדונים על עבדים לעשות רצון צדיק וכו׳ ומנו מרדכי דכתיב ויודע הדבר למרדכי וכו׳ בגתן ותרש טרסיים היו והיו מספרים לשון טרסי וכו׳ והם לא ידעו שמרדכי מיושבי לשכת הגזית היה

פתח עינים

ביאור מלי שמן המור ורהב"ח אמר סטכת (תמוה בכל הנוסחאות שבאו בלדק סטכת בכ"ף ולא סטכת בכי"ת) · הלמח דוד פי' על נכון סטכת מור ובאיטלקי Mirra וברומיי Staetes אח"ז ישבתי. ובדקתי בקאליפינו של ז' לשונות ואת המלה Staetes ומצאתי דבר מופלא לכבוד רז"ל ואלו מעתיקו מלה במלה Staeta vel Staete es: Staety oleum ex Cinnamomo et Myrrha incisa sadano: sudans spanta prius quam incidantur staeten dictam א"כ סטכת הוא השם בעצמו של Staeta של הקאליפינו ואמת הוא שהוא שם שמן המור ושמן קנמון כמו שביאר הקאליפינו לכן נאמר בכל פעם ברוך שחלק מחכמתו לחז"ל · ולר"ת שכתב על נכון לפי דברי ימי הטבע מה שכתב בע"ז ולדעת ר"י ור"י שאמרו שמן זית אנפיקנון שלא הביאו ראיה וכו' גם זה אמת לפי חכמת הגופות · דע שבתמיולי בספרו הגדול על הטבע ד"ס כתב באריכה על שמן זית שלא הביא שליש רצוני באיטלקי Olio acerbo וכן' באיטלקי Olio onfacino והוא בדקדוק גדול שהוא השם בעצמו של אנפיקנון · והכותב מאטיולי בדף הקוא כתב L' olio d' oliva immaturo impedisce di cascare i capelli, rende liscia la pelle, e la mondifica dalla rogna e da ogni altro inconveniente. ובאמת אם לא הביא שליש הזית הוא יותר מר והשמן יותר גם א"כ הוא מקריב בשר לבשר ומחזיקו ובזה מסיר את השער לפי שהגוף הקטן אשר בו השער הוא כמו נטיעה מתקיים יותר למי שיש לו כח גדול יותר ממה שהיה בתחלה בלא סיבת האנפיקנון · מסיר השער הוא מל' שארית רצוני שמקיים שארית השער שלא ילך לאבדון · כל מיני שמנים הם מפרכים העור כידוע א"כ אמת הוא מ"ש מאנפיקנון שמסיר את השער ומעדן את הבשר · ומ"ש ר"י שאחשורוש לא שמש מטתו ביום אלא בלילה על הפ' בערב היא באה וגו' זה הוא לצניעות מובהק במזרחיים והוא לצניעות · ע"ד הטבע כדי שלא יראו שמזווגים בעת הזאת כידוע · זאת ועוד מועיל הוא לאדם בעת שפונה לעסקיו או לתלמוד שלא יאבד עצמו בחוש המישוש. שהוא חרפתנו ולא יסתלק רוחו ממה שהוא חובה לו לעשות לרדוף אחר התאוה · ואם מחליש האדם עצמו בתשמיש ביום ויתן באותו העת לנשים חילו, הוא חלש בכל היום ואינו יכול להטריח עצמו על מזונותיו ועל מזונות משפחתו ונגד זה בלילה אחר התשמיש יתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו ובאמצעות הזה לבוקר יקיץ משנתו כמעט בכל כחו כאשר היה ביום הקודם מה שאין כן במי שמשמש ביום כידוע · מפורסם הוא ג"כ שהגוף נהנה מן הגוף מפני הצנה ולכן על נכון הרגישו רז"ל על חדש טבת שבו נלקחה אסתר בחדר בית המלך · ומ"ש ג"כ בקש לטעום טעם בתולה טועם בעולה. טועם זה הוא דרך דרש לפי שנקראת בתולה ואשה כ"ש הכתוב מכל הנשים ומכל הבתולות אבל ידוע מחכמת הגופות במתק אמצעיות יש לעשות לר הרחב

והרחב

שנולד תחת כנפי השכינה או מי שבא לחסות תחתיהם · הטעם הוא שבני יהודה ומלכי יהודה אחר רחבעם היו יסוד אומתנו ובפרט אחר גלות בבל שלא שבו בארצם הי' שבטים כידוע · מזה השבט נולד דוד וממנו לפי הנבואות יבא משיחנו ושם יהודה בעצמו הוא כמו שבח מגזרת הודאה לה' כמ"ש הכתוב הפעם אודה את ה' · נ' מוסר גדול הוא מ"ש כל המגדל יתום בתוך ביתו מע"ה כאילו ילדו ובאמת גידול בנים לעבודתו יתברך ובדרכי המדינית הוא מתנת חיים הגופיים וחיים הנצחיים בבן אח"כ א"כ מה טוב ומה נעים לומר שמע"ה כאילו ילדו · ד' מה שדרשו ע"ש אסתר א"א דרך רמז · ומ"ש שאסתר ירקרוקת היתה וחוט של חסד משוך עליה אפשר ע"פי חכמת הגופית לפרש שנעשת ירקרוקת מחמת רעיון רוחה שהיתה יתומה ותחת גידול דודה לפי שאין לנו סיבה יותר חזקה לחולי הכבד שממנו האדם נעשה ירקרק כמו הרעיון רוח ואבלות הלב כידוע בחכמת הרפואה ובאמת הפ' לא אמר שהיתה יפה עד מאד אבל שהיתה נושאת חן בעיני כל רואיה וידוע הוא בפילוסופיאה ההפרש הגדול שיש בין היופי והחן שזה הוא גם בלא יופי כמו שבלשון איטלקי היופי Grazia והחן Bellezza הם דברים משונים כמ"ש בכתבנו באיטלקי בהרבה מקומות :

וישנה ואת נערותיה לטוב א"ר שהאכילה מאכל יהודי ושמואל אמר קדלי דחזירי וכו' ו' חדשים בשמן המור מאי שמן המור רהבח"א סטכת וריבא"א שמן זית שלא הביא שליש רי"א אנפיקנון שמן שלא הביא שליש ולמה סכין אותו שמשיר את השער ומעדן את הבשר · בערב היא באה וגו' אר"י מגנותו של אותו רשע למדנו צניעות שלו שלא שמש מטתו ביום אלא בלילה וכו' ותלקח אסתר וגו' הוא חדש טבת אר"ח ירח שהגוף נהנה מן הגוף ויאהב המלך את אסתר קרי לה אשה וקרי לה בתולה אר"ח בקש לטעום טעם בתולה טועם בעולה טועם וכו' :

במאמר הזה אין לנו כא' כ"א להשכיל ע"ד שמואל שהיה רופא ופילוסוף גדול יאמר בלא חנפות ולפי תום לבו שהאכילו אחשורוש ועבדיו לאסתר מאכל חזיר ומתוך אונסה לא נענשה והתוס' שאמרו וח"ו היא לא היתה אוכלת אמרו כן לכבוד אסתר שלא לגנותה אבל אין יסוד לומר כן מפי הפ' ולפי המעשה בעצמו · ומה שבא אח"ז ו' חדשים בשמן

המור

פתח עינים

להיות כל איש שורר בביתו · אבל לפי הפשט שלא זה לעמו אחר דבר ושתי לעשות דין למלך ולעם כאחד שהבעל יצוה לאשתו לפי רצונו ולדבר כלשון עמו שלא ליתן פתחון פה לאשתו או לעבדיו שלא ישמעו דבריו כאומרים אם מדבר לשון מדינה אחרת שאינם שומעים לדבריו לפי שאינם מבינים ומכירים הלשון שבו דבר בע"הב · ומ"ש בהשואת אחשורוש עם דוד בענין בקשת האשה אשר להם תהיה לאשה פשוט הוא החילוק שביניהם · דוד לא בקש אלא א' להיות לו סוכנת לפיכך כל אדם הראה לשלוחיו את בתו אולי תישב בעיניו ואחשורוש היה כסיל שצוה ע"י פקידים לקבץ את כלם בעל כרחם והכל יודעים שלא ישא אלא א' אבל יבעול כלן אם לו האפשרות וכח הטבעי :

איש יהודי היה וגו' ס"נ אי ליחוסיה קא אתא ליחסיה וליזיל עד בנימין בן יעקב מ"ש הני ג' ותו לא תנא כלם נקראו ע"ש יאיר בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפלתו וכו' · קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קאתי · קרי ליה ימיני אלמא מבנימין קאתי וכו' ור"י אמר לעולם מבנימין קאתי ואמאי קרו ליה יהודי ע"ש שכפר בע"ז וכו' ואשתו היהודיה ילדה את ירד וגו' ילדה והא רבויי רבותיה אלא לומר לך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו · ירד זה משה ולמה נקרא שמו ירד שירד להם לישראל מן בימיו וכו' תניא ר"מ אומר אסתר שמה ולמה נקרא שמה הדסה ע"ש הצדיקים שנקראים הדסים וכו' ר"א הדסה שמה ולמה נקרא שמה אסתר מפני שהיתה מסתרת את דבריה וכו' ריב"ק אומר ירקרוקת היתה וחוט של חסד משוך עליה וכו' :

במאמר הזה יש לנו להשכיל · א' שהביאורים שעשו הקדמונים על שמות הענים כ"ש במס' ברכות הפשט הוא שבימים ההם שמות האנשים היה להם שורש ויסוד על הטבע אשר נקרא בשם כמו אברהם יעקב והשבטים לפי שהלשונות נבראו מעט מעט בהבעת הדברים והמעשים שהיו תחת השמש · דור הולך ודור בא כידוע ולכן דרשו מה שדרשו על שמות מרדכי ואבותיו ועל שמות משה כאשר תראה במאמרנו · ב' יש להשכיל במ"ש שנק' יהודי ע"ש שכפר בע"ז דליכי שנק' יהודי ע"ש יהודה מי שנולד

לדריה היה ארוך כתלי הלבנה כארנו · ומ"ש ממלאך גבריאל הוא ד"מ לפי שהוא מלאך דין כמו שאמרו שמו גבריאל משורש גבר וכמ"ש כמ"א בא גבריאל וחבטן בקרקע בא גבריאל להפוך את סדום וכן כמ"א :

ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים מאן חכמים רבנן שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים כדת מה לעשות א"ל דיינוה ניהלה וכו' א"ל מיום שחרב ב"המק וגלינו מארצנו ניטלה עצה ממנו ואין אנו יודעים לדון דיני נפשות אלא זילו גבי עמון ומואב דיתבי אדוכתייהו וכו' · ויאמר ממוכן וגו' מכאן שהדיוט קופץ בראש להיות כל איש שורר בביתו א"ר אילמלא איגרות א' לא נשתיירו משונאיהם של ישראל שריד ופליט אמרי מאי האי דשריר לן להיות כל איש שורר בביתו וכו' · ויפקד המלך פקידים אר"ן א"ר ס"ד כל ערום יעשה בדעת וכסיל יפרוש אולת כל ערום יעשה בדעת זה דוד מלך ישראל דכתיב ביה ויאמרו לו עבריו וגו' מאן דהות ליה ברתא אייתיה ניהליה וכסיל יפרוש אולת זה אחשורוש דכתיב ביה ויפקד המלך וגו' דמאן דהוות ליה ברתא אטמרה מיניה :

לפי הפשט יודעי העיתים הם באמת הפוליטיקים לפי שכל חכמת הפוליטיקא יסודה הא' הוא הכרת העתים לעשות מה שהוא מועיל למלכות למדינה וכן לעם · אבל חז"ל שפי' שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים למדו לנו שמי שיודע חכמת החשבון וההנדסה כמו שהוא בחכמת הכוכבים והמזלות ועבור החדש הם חכמים גם בשאר החכמות לפי שחכמת ההנדסה והחשבון היא הדרך להרגיל השכל לשפוט בצדק ולפי האמת בכל הדברים כלם אשר הם מצטרפים עם החכמות · והדחייה שכתנו לו לילך אצל שאר האומות לשפוט דין ושתי היא פוליטיקית בכל צדדיה · ומ"ש אח"ז ויאמר ממוכן וגו' מכאן שההדיוט קופץ בראש הוא לפי השכל ולפי הפילוסופיא · ההדיוט הוא ע"פ ואינו חושש על כבודו אם דבר שלא כדין ואם משיבין לו תשובה נצחת להראות לו שגגתו ואולתו ואינו נותן את לבו לירד לסוף דעת השואל ולהכיר הדבר אשר עליו חולקים בכל צדדיו ואינו שומע לעצת אחרים לפי שידוע הוא ששומע לעצה חכם · וד"ז אמר כן להיות כל איש שורר וגו' אמת הוא שנראה פשוט שאף הגרזן בביתו הוא שר במשפחתו ומה לו למלך לשלוח בכל מדינותיו

להיות

אחר הכעס והרעיון רוח כעת מיאונה לילך לחצר כמו שתראה בספרי Lorry ובספרי הנז' · והטעם הוא שהניאוף הוא סיבה מנע גופי החולים מחולי הנז' ובנקל מתחבר באמצעות המגע כידוע והכעס והרעיון רוח מרגישים הגידים יותר מדאי ובזה הגידים והבשר מתקצרים בכל הצדדים ונולד חולי הגידים הנקרא Spasmo אשר ע"י העור אינו שולח לחוץ הזיעה גדולה וקטנה שהיא טבעית לעור ומזה הצרעת בא בנקל בסיבת חומר הזיעה שנשאר בעור מלפנים ובענין הזנב שאמרו שנבריאה"ל עשה לה דע שהשער בכלל בין בראש בין בשאר חלקי הגוף הוא כמו צומח ששרשו הוא בעור ושם מתקבל בגוף קטן אחד הנקרא Bulbo כידוע מחכמת הניתוח ומהמקום ההוא נשפע מה שצריך למזון השער ואם השער הוא יותר גדול באיכות ובכמות ממה שהיא מצטרף עם הטבע אז השער הוא אות חולי כמו שבא בתורה בענין הצרעת וכמו שהוא בחולי של פולין הנק' Plica polacca . ומלבד הרבה אומות מדבריות אשר השער פורח בהן עד אין די יש כמה חולי העור שאותותן מובהק ניכר ברוב השער הפורח במקום החולה · בדברי ימי הטבע אנו מוצאים הרבה אנשים ונשים שהיה להם רוב שער בהרבה מקומות מגופן ובפרט תחת הזרוע במקום הערוה ועוד תכף ומיד על חלק העליון מתחתון הגוף במקום עצם הקטן הנקרא Coccige וזה הוא ידוע בהרבה ספרי ניתוח והמנתחים החכמים קראו עצם זה Coccige אלית הגוף Caudo Corporii רצוני זנב · וראו שהשער במקום ההוא בהרבה נופות בא כמו אליה קטנה · וזה י"ח חדשים בא בדפוס ס' א' קטן מהאומן החכם בויניציאה Ruggeri אשר נתן ד"ה של נערה א' שבאו לה שערות גדולות על החזה ועל האצטומכא ועל הירך ובמקום הנז' עליון לתחתון הגוף בשכונת העצם הנז' והשער ההוא היה שחור כשער כלב הנקרא Barbone ואמר עוד שהשער שבאותו מקום היה כ"כ גדול באיכותו ובכמותו שהיה נראה כזנב קטן · השער ג"כ בגוף הולך וגדל בסיבת חולי הגידים כמו הצרעת ונקראת אצל הרופאים Dicresia רצוני שמימי הגוף אינם לפי הטבע אבל הולכים ונעשים מורסא ומוגלא ומולידים השער כמו באבעבועות שאם הן רעות בשרשן בשכיבותיהן באות שערות גדולות כמו בשאר חולי העור · א"כ הוא לפי הטבע שושתי אחר ניאופה מאכלה ומשתה ואחר כעסה על אחשורוש הגידים הביאו בעורם מימות רעות יותר מבשורה ובזה השער בא לה במקום הנז' ומחמת כמותו וצורתו נמשל לזנב והרשב"א פי' ביאת הזנב ד"מ לפי שהזנב הוא קלה הגרוע שבאדם בהצטרפות הראש שהוא החלק היותר חשוב· אבל לפ"ד יכול להיות באמת שבסיבת הכעס והרעיון רוח יוכלו דרך חמרי הדברים להיות כמו שכתבו · אני ראיתי בעיני זה כ"ז שנה אשה א' יפה מארץ וולטילינא אשר סביב סביב לדדיה היו לה שערות שחורות וארוכות וכן במקומות שכנים למקום הזנב והשער שהיו סביב לדדיה

מחמת הגידים שהם חולים מחוזק הרגשת היין עצמו · ג' שהכירו שמי שהוא מורגל ביין מדינתו אם יחליפהו באחר בא לידי שכרות וגם לידי חולאים הרבה מחמת ההפרש הטבעי שיש בין יין א' לחברו ובכל יום הרופאים רואים כמה חולאים באים לאדם מחמת היסכה · ד' מה שאמרו בענין ושתי שגם היא עשתה משתה נשים בית המלכות לדבר עברה כמו אחשורוש בעלה ולכן אמרו איהו בי קרי ואיתתיה בי בוליניה · ודע שקרי הן דלועות גדולות וכל' תרגום אנו מוצאים ג"כ בצמח דוד קרויה דלעת עגול קיקיון כמו קנקן ובוליני הם דלעו' קטנו' ובולין בל' תרגו' היא קטן וע"פ הפילוסופיאה של הטבע אין לתמוה אם הביא משל הדלועות לניאוף לומר שבאותו מין עצמו שחטא האיש להיות נואף גם היא חטאה להיות נואפת לפי שבירור הדבר בב' דרכים · הדרך הא' לפי שאוכל דלעת בשול בלבד במים אין לו טעם ולא ריח והוא כשותה מים שמקרר הגוף ומרחיק מהתשמיש ולכן בל' נקיות כדרך התלמודיים בע"ז דברו מה שבנגדו לטעם מוסרי · הדרך הב' שכל העולם אוכלים הדלועות לא בלבד מבושלים אבל מעורבים עם הרבה דברים המחממים הדם כמו עם מלח עם קמון ועם פלפל וכיוצא ובתערובת הזה הדלעת המקררת בעצמה מחממת ובזה הדם והגידים מתחממים ובא האדם לידי תשמיש וזהו הפשט הפילוסופי של המשל · דע עוד שבימי הקדמונים (כמו שתראה במטיולי בספרו הגדול על הטבע ועל הרפואה דף שכ"א) היו מאמינים שאם באה אשה בפרט בעת ראייה ונגעה הדלעת על שרשו בארץ מתייבש הדלעת ואינו עושה עוד פרי · זה הוא דבר שחוק שמראה כמה הקדמונים היו מעריבים דבר הדלעת עם דברי תשמישי אשה :

ותמאן המלכה ושתי מכדי פריצתא הויא דאמר מר שניהם לדבר עברה נתכוונו אמאי לא אתאי אריב"ח מלמד שפרחה בה צרעת במתניתא תנא בא גבריאל ועשה לה זנב:

באמת אם שניהם לדבר עברה נתכוונו נראה דבר זר למה ושתי מיאנה לילך לחדר בגזרת המלך בעלה ורז"ל על סמך ג"ש כמו שבא בירושלמי אמרו שלא הלכה מפני שצרעת פרחה בה ולפי המתניתא שבא גבריאל ועשה לה זנב לפי הדעת הא' אין לתמוה אם פרחה בה הצרעת לפי שבמלכות מדי ופרס היתה הצרעת א' מחולאי המדינה כאשר תראה בכתבי Lorry על חולאי העור בכתבי בל' איטליאנו על מכת הצרעת של התורה ובמקומות אחרים עוד תדע שהצרעת בכלל באה לאשה מבואשת כאשר היתה ושתי ואחר הרבות המאכל והמשקה ועוד

אחר

פתח עינים

אבנים הולכים שורות בתכלית הצדק ומה טוב ומה נעים לקראתם דר ע"ז השתש·ראיתי ג"כ בכותבים על האבנים כמו Valerio, Chaptal, Tonrerio ואחרים שיש מיני שיש שנקראים Filamentosi לפי שיסוד הא' שבהם הולך שורות שורות כמו חוטים ולכן נקראים דר לפ"ד תם בין האיטלקים נקראים Marmi filamentosi ולפ"ז נוכל לפרש מאמר רב דארי שהם כמו קוים וחוטים שהולכים בשורה · שוחרת בלמח דוד פי' אבן טובה ולא יותר · ולפ"ד שוחרת הוא מין שיש שיסוד האבן בתיכה הולך בעגול הניף הקטן שממספר מהגופות השם האבן נעשית · שוחרת מל' סחור סחור · ובזה שהב' מיני שיש הנז' בפסוק דר הולך לפי קו ושוחרת הולך לפי עגול הניף הקטן שהוא יסודם · ומה שאמר שמואל שהוא אבן בכרכי הים ודרה שמה ושהניחה בסעודה והאירה לכל באי הסעודה דע שכמו שהוא אבן בנוניא אשר היא מאירה מחמת הפיספורו שבה כן בכרכי הים יש מיני אבנים הרבה שמאירים בכח האש פוספוריקו שבהם ואל תתמה ע"ז שגם במלכות יפוני Giappone יש אבן א' שמאירה בכח הפוספורו ונקראת בכל ספרי הטבע ואם היא האבן הנקראת דארה נכון שמה Pietra del Giappone e delle Indie לפי שאבן של Giappone נעשית מיסודות עד אין מספר שצורתם הוא כמו קו ואם זאת האבן נקראת שוחרת יכול להיות שמו מצורת העגול שיש ביסודי האבן עצמה כמו שידוע שיש מיני הרבה שיש שהולכים יסודם בזאת הצורה :

והשקות וגו' ויין מלכות רב א"ר מלמד שכל א"וא השקהו יין שהוא גדול ממנו בשנים · והשתיה כדת אר"ע וכו' כדת של תורה מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה אף סעודתו של אותו רשע אכילה מרובה משתיה אין אונס א"ר מלמד שכל א"וא השקהו יין מדינתו וכו' גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות בירת הנשים ס"ל ארא"בפ שניהם לדבר עבירה נתכוונו היינו דאמרי אינשי איהו בי קרי ואיתתיה בי בוציני :

במאמר הזה יש לנו לחקור ולהבין · א' שהכירו שהיין כשהוא ישן ראוי הוא יותר לבריאות ולחזוק הכחות ועוד יותר מגרש בנידים ולכן אמרו דרך נחמא שאחשורוש השקה לכ"א יין שהיה גדול ממנו בשנים · ב' שהוא ג"כ על קו הצדק והבריאות שהאכילה תהיה מרובה משתיה שאל"כ העיכול אינו נכון והיין משכר ומביא האדם להקיא

מחמת

קטנות או גדולות וביתן הוא מקום אשר בכל סביבותיו אילנות נטועים וכן ראיתי בצמח דוד שפי' ביתן או פרדס או ארמון Luogo ornato d'arbori o Palazzo Reale · ה' בענין חור לפי רב שפירש חורי חורי רצוני מלאכת המשבצות עשוים נקבים נקבים· השכל שגם בימים הקדמונים הם היו עושים מלאכות בבגדים ובמשבצות העשויות לנקבים שהיא מלאכה גם בימי האחרונים חשובה עד מאד ושהאדם פורע במשקל כסף ולפי שמואל שהיה רופא וחכם בדברים הטבעיים ידע שבזמן שמזרחיים וכן הוא באירופא ובאיטליא המשי לבן הוא יקר וחשוב והאדם קונהו יותר ביוקר מהמשי של שאר צבעים וע"כ אמר מילת לבנה הציע להם ובאמת חור הוא מל' חיור וכישעיה כ"ט יחורו ר"ל יתלבנו וצבע הלבן הוא כלל הצבעים כלם והוא מרגיש יותר האור לעין ומביע השמחה בלבו של אדם וגם טהרת הלב · ו' בענין כרפס שמפרש ריב"ח כרים של פסים יכול להיו' פירושו לפי האמת כשתדע שכן המזרחיים עד היום עושים כרים מעורות של בהמות שהם עד מאד חשובים ביניהם כמו שהוא הכר הנעשה מעור של פסים שהוא היחמור בלעז Bufalo ולפי הפשט כרפס הוא צבע ירוק כמו שבערבי כרפס היא כל עשב ירוק וכן הוא פי' האגדה בליל פסח כרפס הוא ע"ד ירוק בכלל אשר עליו נברך פרי האדמה · ז' מטות זהב וכסף וכן מטות כסף עם רגלי זהב הן דברים שעוד היום נהיגי' הם בין המזרחיים ובפרט בין הפרסיים כידוע מד"ה שלהם אשר בפרט מכבדים עצמם במלבושי זהב ואבנים טובות ומרגליות ובמשבצות זהב וכסף · ח' בענין בהט שהתלמוד שואל מאי בהט ובתכלית הטעם לפי שבהט אינו שם עברי אבל ערבי ופרסיי ושאלתי לחכם א' בל' ערבי וא"ל שבהט הוא שם אבן פרטי קשה עד מאד שנקרא בהט ובאמת גם הצמח דוד פי' בהט אבן קשה שדומה לשיש ובזאת ההקדמה בא כמין חומר מה שפי' ריב"ח שמתחוטטות על בעליהן ר"ל שעשה רצפה באבנים חוטטות כלומר קשים להמצא שאינם באות לידי אדם אלא ע"י טורח שמחטטים ומחזירים בעליהם אחריהם עד שמוצאים אותם בדמים יקרים · הנקרא משבח אבנים יקרות ואומר שע"י נסים הרבה באות וכו' ומה שפירשו אבנים המתחוטטות לעינים במקומן היא אמת ג"כ לפי שהרבה אבנים דומות לשיש יש להן הנקיות והסגולה להכות האור על דרכו הא' ולשלחו בעין הרואה בכל כחו ובזה האור מתנוסס מעין מ"ש הפ' מתנוססות על אדמתו וגו' · ט' דר וסוחרת הם ב' מיני שיש · דר בצמח דוד פי' בלבד דרך כלל אבן טובה וזה אינו פי' אבל ידעתי שבערבי דר הוא מין שיש ועוד שבערבי דר פי' חוט · עוד מצאתי שבתרגום דרא הוא קו ובצמח דוד דרא קו ובאיטלקי Linea cioè cosa che vada a filo come sono arbori, pietre א"כ דר הוא שם שיש שבטבעו בארץ הולך שורות שורות ובאמת גם בהרים בכלל ובהרי טריאסטי בפרט הרבה אבנים

פתח עינים

מיכף כייפי ליה כר איסת דבעי להו מיקרב להו ומ"ד טפש היה בני מאתיה איבעי ברישא לקרובי דאי מרדו הנך קיימי הני והוו בהדיה · שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאי ישראל שבאותו הדור כליה א"ל אתם א"ל מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע וכו' הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה אלא לפנים וכו' · בחצר גנת ביתן רב ושמואל ח"א הראוי לגנה לגנה הראוי לביתן לביתן וכו' · מאי חור רב ושמואל ח"א חורי חורי וח"א מילת לבנה הציע להם כרפס אריב"ח כרים של פסים · מטות זהב וכסף וכו' הראוי לכסף לכסף הראוי לזהב לזהב וכו' מאי בהט אריב"ח אבנים שמתחוטטות על בעליהן וי"א אבנים המתחוטטות לעינים במקומן וכו' · ודר וסוחרת ר"א דארי דארי וש"א אבן טובה יש בכרכי הים ודרה שמה והניחה להם בסעודה והאירה להם לכל בעלי סעודה דר"י תנא שקרא דרור לכל בעלי סחורה :

במאמר הזה יש להבין לפי הפילוסופיא · א' מה שאמרו באחשורוש שלבש בגדי כהונה דליכי בגדי כ"ג שהביא נבוכדנצר מירושלים אין לתמוה לפי שהרבה מהמלכים המזרחיים היו בימים הקדמוני' כב"א מלכי הפוליטיקי וגם כומרים לע"ז שלהם וכן בין הרומיים והיונים היו מלכים שכמו לאלוה היו משתחוים להם העם והיו מהם שנעשו כמו בני אלהים הא' בן צדק והאחר בן מאדים כידוע מד"ה שלהם · ב' הוא כלו פילוסופי הרגש רב ושמואל על מה שהקדים מטה הרחוקים למטה בני עירו וכ"א מהסברות מיוסדת על האמת · ג' שאע"פי שבנ"י חטאו בהשתחויתם לצלם בימי נבוכדנצר הקב"ה סלח להם ועשה להם נס בימי אחשורוש מפני שהיתה עבודתם הפסולת מחמת יראה ולא מקירות לבם · ד' בענין הישיבה בחצר בביתן ובגנת המלך שכ"א לפי מדרגתו במדינות היה יושב זה הוא לפי הסדר ולפי הפילוסופיאה ודע הקורא שבין המזרחיים היה המנהג ועוד היום היא כן לישב בסעודה במקומות אשר שם האויר טהור היא כמו בגנה ובפרדס שמה אילנות יוצא האויר הטהור הלוסינ'יכו הברוך אשר נתנו אלהים בטבע לקיים הגופות בבריאותן ודע עוד שביתן בערבי הוא פרדס כמו בל' פרס · גנה הוא מקום פירות וכל מיני נטיעות

קטנות

הקב"ה למשיח קובל אני עליך על כורש אני אמרתי הוא יבנה עירי ויקבץ גלותי והוא אמר מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו :

אין לפרש שמלכו בכיפה שהיו מלכים חלוטים עלכל העולם כלו ושלא היה מלך אחר בעולם זולתו לפי שזה הוא שקר מהמעשה בעצמו לפי שבזמן אחאב כמה היו מלכים בעולם וכן באומתנו כמלך יהודה שבימיו וכן בימי נבוכדנצר ואחשורוש כידוע הוא מהרבה ד"ה אשר הם תמיד ביד כל אדם · א"כ מולך בכיפה לפ"ד ר"ל שהיה כ"כ גדול שכו המלכים אחרים היו מלאי יראה ורעד מלפניו ומשמו · ומחמת היראה היו מבקשים להפיק רצונו בכל דברי העולם ויראתם בענין הזה היתה כ"כ שתכף ומיד כעבדים המשמשים את הרב היו עושים רצונו כמלך מוחלט · והראיה שמביא בענין אחאב מהשבועה שהיה משביע כל המלכים האחרים שבמדינות מורה שמלכותו לא היה מוחלט אבל שהיו שומעים לדבריו בכל האפשר · ומ"ש ששלמה מלך על העליונים ועל התחתונים רצוני שהיה חכם גדול ומלבד שהיתה לו ממשלה על התחתונים שהיה מלך עליהם היה יודע בתבונתו כמה חכמות ובפרט הקבלה מעשית והיה משתמש גם ברוחניים וכמ"ש בניסין במעלה של אשמדאי שעלה מדרגה שלא עלה אלף זולתו ושלמה היה יודע סודם ומשתמש בו כמו שמלך בתחתונים ולכן מדרגתו המשונה לא היתה מתרת לכללו על הנ' המה שמלכו בכיפה ודי לי במה שהיה פרטי מעצמו בכל החכמות שבימיו · ומאמרנו לא דבר כ"א מנ' הכתובים בתורה ולכן לפי התים' חושב אלכסנדרוס מוקדון אבל האמת הוא שאלכסנדרוס לא מלך בכיפה לא לפי מלכות מוחלטת ולא כמ"ש למעלה · כמאמר בימים ההם על חשבון של מלכות בבל וכל הפלפולים שבו אין לנו לדקדק לפי הפילוסופיא כ"א בענין כורש שהיה קובל עליו יתפלא לעשותו משיח וזה הוא ללמדנו שאם אמת הוא מ"ש שמואל אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד כ"א מהמלכים שאינם מעמנו יכולים להיות או במקצת או בכלו משיח להגדיל אומתנו ולהוציאם מעבדות לחירות ומיגון לשמחה ומאפלה לאור גדול כמו שאני חושב לפי שמואל שיוסף מאוסטריה היה חלק ממשיח וכן מלך דנימארקא הא' וכן כמה מלכים אנשי חסד שהיו בזמנים אחרים וגם בימינו :

בהראותו את עושר וגו' אריב"ח מלמד שלבש בגדי כהונה ונתעטף ועמד וכו' · ובמלאת הימים האלה רב ושמואל ח"א פקח היה וח"א טפש היה למ"ד פקח היה שפיר עבד דקריב רחיקי ברישא בני מאתיה

בהינדיאה גם בצרפת ובאיטליא' לספר' הרבה בזמני' הקדמוני' ובענין תפסח ועוד הדומים להם דע שהכותב Martinier למדנו מה שכ"א אחר זה :

Thapsaque Tapsacus ville de Syrie sur l' Euphrate, ou l'on passait ce fleuve pour venir de la Mesopotamie dans l'Arabie deserte etc.; les anciens geographes en ont beaucoup parlè, mais tous ne sont pas d' accord a la mettre dans la Syrie. Ptolomée la met dans l' Arabie desert. Pline dans la Syrie. Il dit que fut batie par Seleucus, mais cela n' est pas vrai. Xenophons dit qu' elle etait grande et opulente du tems de Cyrus, et Darius y passa l' Euphrate. L' ecriture sainte semble faire mention da cette ville lorsqu' elle etend la ville de Salomon depuis Typsaque jusque a Gaza. Il y a d' autant plus d' apparence a cela qu' on sait que David avait poussè les bornes de son Royaume jusque a l' Euphrate, fleuve sur le quel etait la ville de Tapsaque.

ולפ"ד אם עיר תפסח היתה על נהר פרת ושם היו עוברים הנהר כל המלכים ואנשי מלחמה והסוחרים וכל הארץ תפסח הי' מלשון פסח בלועזי Passaggio, Salto ועזה הי' עיר חזקה ונחלה בארץ פלשתים שאח"כ היתה לדוד ושלמה ועוד הי' נמצאת בין רפיה ואשקלון · אמת העיר נלכדה כמה פעמים מהפרסיים והיונים ואחרים עד אין חקר כאשר תוכל לראות במרטיניאיר בערך Gaza שהי' עזה אבל לא בתכלית הדקות ולכן לפי שהי' חזקה נקראת עזה מל' עוז :

ת"ר ג' מלכים מלכו בכיפה אחאב בן עמרי ונבוכדנצר ואחשורוש · אחאב בן עמרי דקא"ר עובדיהו לאליהו חי ה' אלהיך אם יש גוי וממלכה וגו' והשביע את הגוי והממלכה וגו' ואי לאו דהוה מליך עלייהו היכי מצי לאשבועינהו וכו' ותו ליכא והא איכא שלמה וכו' שאני שלמה דמילתא אחריתי הוה ביה שמלך על העליונים ועל התחתונים וכו' בימים ההם כשבת המלך וכתיב בשנת ג' למלכו א"ר מאי כשבת לאחר שנתישבה דעתו אמר בלשאצר סנה וטעה אנא מנינא ולא טעינא מאי היא דכתיב כה כה אמר ה' לפי מלאת לבבל ע' שנה אפקוד אתכם וגו' כה אמר ה' למשיחו לכורש וכי כורש משיח הוא אלא אמר

הקב"ה

שמלך על הודו וכוש כך מלך בכל העולם כולו כיוצא בדבר אתה אומר כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועַד עזה וכו' :

במאמר הזה יש להשכיל · א' שרב ושמואל נחלקו אבל כ"א מהם אמר מה שאמר דרך דרש ושמואל לא עשה במאמרו אלא דרך דרש לדרוש כל הכסי' בימי יוני' ורומיי' ואחרים כפ' א' להקל הזכירה בכנסים הקדמוני' ובפלאו' של הימים ההם · ב' שדרשו של אחשורוש אע"פי שהוא, גם העצם לפי שהשם ההוא היה של המלכים וכן פרעה כל' מצרי הוא הלויתן שנולד בנילוס וכמה כמקרא כמיהו אברהם יצחק ויעקב משה וכו' · ג' כמה שאמרו הוא ברשעו וכו' היא כצדקתו וכו' זה מלמד דרך פילוסופי שהאדם הוא כמו עץ השדה שאם בבחרותו הוא טוב בימי עמידתו ובימי ירידתו הוא יותר טוב וכן הוא מצד הרע לפי שהטבע אינו משנה את עצמו אלא בכבדו' · ד' כמה שאמרו מהודו ועד כוש רב ושמואל ח"א וכו' אין להאמין שהחכמים האלה הגדולים נחלקו במציאות המקומות לפי שהמחלוקת, בזאת אינה ראויה לחכמים אבל אמת הוא שהמקומות האלה לא היו כ"כ רחוקים זה מזה אבל הא' היה בקצה המלכות והאחר בקצה שכנגדו אבל גם אם רחוקים הם לפ"ד רב גם הוא היה שוה עם דעת שמואל שהיה חוקר גדול בחכמת הכוכבים ובהתהלכות כדורי שמים ולכן לא השיב אחור דעתו מאמונת חגורת העגול וידע · שהארץ אשר אנחנו שוכנים עליה היא כדורית כשאר צבאות השמים אשר יסבו בלכתם סביב השמש ועם היותם כדוריים אם כוש והודו הם זה כנגד זה אם ילכו בחלק שכנגדם סביב לחגורה ויחזרו לכוש הם בעצם היום ההוא רחוקים זה מזה מן הקצה אל הקצה ובזה תבין שבזמנים ההם חכמי התלמוד בבירור הכירו שנמצאים אנשים שוכנים לנכח כפות רגלינו וזה שנים רבים קודם גאליליאו · ה' אם תרצה הקורא לידע בבירור מה הם אלו המקומות דע שהודו הוא אינדיאה רצוני אינדיאה המזרחית מל' הוד לפי שהיא בחלק הארץ היותר קדמונית והיותר עשירה ועוז ולכן נקראת האינדיא הודו מל' הוד רצוני כבוד והוד · כוש לפי הקלמיט ואחרים וכן רבים ממפרשינו היא האיטיופיאה Etiopia אבל לפי הבוקארט הוא ערב ועיין בפלג וכנען שלו שנותן טעמים גדולים לסמוך זאת הסברא וכן הוא מצד השם כושי שמורה שפת ערבים כ"ש שם · והכותב Martinier אמר שיש טעמים לסברת הקלמיט וגם לפ"ד הבוקארט ויש מקומות בתורה שכושי הוא ערבי ויש מקומות שכוש הוא האיטיופיאה · והצמח דוד פי' הודו אינדיאה וכוש איטיופיאה · וכבר תדע שהערב אינה רחוקה מהאינדיאה וכן האיטיופיאה כמו שתוכל לראות בכדור וידוע הוא שמלכי פרס היו מולכים בהודו רצוני

פתח עינים

L' abbondanza del grasso che ha verso il fine dell' autunno, tempo in cui l' orso si nasconde, è quella che gli fa sopportare l' astinenza, nè esce dal suo covo se non quando sente gli stimoli della fame.

כן הפרסיים אוכלים מעט מעט ואינם יושבים בסעודה רק לאכול לשובע נפשם · כן תראה באינצ'יקלופידיא בערך Perse · אמת הוא ג"כ שלפי הטבע בכלל הפרסיים הם דקים בבשר ואם הם גסים אינם אלא במקרה לפי זמן השנה וכן הוא בכלל הדוב שאינו גס בבשר אלא בזמן הבציר ולא בשאר ימות השנה כן תראה במורצטילי הנז' · הם מגדלים שער כדוב לפי שהפרסיים הם מגדלים שער בפרט בראש ויש להם שערות שחורות בכל הגוף כ"כ באינצ'יקלופידיא בערך הנז' והמורצטילי בדברי ימי טבע הדוב אמר :

L' orso sembra anche più informe di quello che è, essendo coperto di lunghi peli che gli nascondono il contorno di tutte le parti del corpo; la sua pelle è grossa ed il pelo assai folto.

הדוב אוהב המנוחה בזמן שאין לו צורך לאכילה · כן הפרסיים אינם עושים מלחמה רק לצרכם והם גבורים נגד אויביהם · א"כ אמת הוא ג"כ מ"ש רז"ל שאין להם מנוחה כדוב · ו' כמה שאמרו על נכון על פ' ברכות לצדיקים וכו' על מרדכי ודוק · ודוק בפ' ברכות לצדיקים וכו' לפי פשוטו שבמלכות הצדיקים הם רבים או המושלים או היועצים ובמלכות רשע הוא יחיד הבן המשכיל :

ויהי בימי אחשורוש א"ר ווי והי נתקיים מ"ש בתורה והתמכרתם שם לאויביכם ושמואל אמר לא מאסתים ולא געלתים לכלותם לא מאסתים בימי יונים ולא געלתים בימי איספסיינוס קיסר לכלותם בימי המן להפר בריתי אתם בימי רומיים כי אני ה' אלהיהם לימות גוג ומגוג וכו' · ויהי בימי אחשורוש אר"ל אחיו של ראש ובן גילו של ראש אחיו של ראש אחיו של נבוכדנצר הרשע שנקרא ראש שנא' אנת הוא רישא די דהבא ובן גילו של ראש נבוכדנצר הרג והוא בקש לחריב וכו' הוא אחשורוש הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו וכו' · מהודו ועד כוש רב ושמואל ח"א יהיו בתחלת העולם וח"א הודו וכוש גבי הדדי קיימי כ

שמלך

מהכא ברכות צריקים ישמח העם וגו' ברכות צדיקים זה מרדכי ואסתר ישמח העם וכו' :

זאת היא הקדמה פילוסופית אשר לשונה היא דרך צורה ללמדנו שכל. מי שבדרכיו הוא משכיל בזמן ההוה אין לו זמן ולא צורך לעלות בדמיונו ע"כ מה שעבר ונגד זה אתה תמיה שהזקנים או החולים או מי שירדו מנכסיהם וכל מי שאינו שמח בחלקו ההוה בזכרונו ועם חבריו בדיבורו ת"א מדבר מהדברים שעברו וכ"ש הכתוב שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך · ובאמת מה לבחור ולעשיר לישב ולדבר בדברים שעברו ולהפך הוא מי שיש לו צורך לנחם דמיונו לפי שקורות ההוה ממררים לבו אינו מדבר אלא מד"ה של הקדמונים וכן מדבריו אם לשעבר היו בהצלחה · מה טוב א"כ אמרו כ"מ שנא' ויהי בימי א"א ל' צער שמי שעולה בדעתו לזמן שעבר מורה שהיה מצער אותו · בשארית המאמר שלפנינו יש לדקדק · א' בענין תמר שבשביל שכסתה פניה בבית חמיה יצאו ממנה מלכים ונביאים זה הוא פילוסופי לפי שמי שהיא צנועה בביתה בניה ונכדיה לומדים ממנה הדרך היושר והמוסר וכקל הוא שמעט מעט ילכו הלוך וגדל עד שיעלו לגדולה מעלה מעלה בין בגדולה פוליטיקית בין בגדולת הנפש והחכמה · ב' מ"ש והכרתי לבבל שם ושאר וגו' שם זה הכתב ושאר זה הל' פילוסופי הוא הפי' מפני שהאומה בלא כתב פרטי אין לה שם בין האומות וג"כ האנשים ובפרט החכמים אם החכם אינו כותב אין לו שם בין בחייו בין אחר מיתתו : ושאר מל' שארה כסותה וגו' לפי שהל' הוא שאר הנפש וכמו שהשאר והמאכל הם יסוד הגוף כן הל' הוא יסוד החיות הנפשיי ובלא ל' אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות · ג' דרך מוסר במאמר ריב"ת שיסודו הוא שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים ובאמת כל מי שהוא אנושי מעשה ידי הקב"ה הוא ולכן יש לנו לילך בעקבות חסדי הכל וחובה עלינו שלא לשנא שום אדם לא בלבד העובד ע"ז אבל גם מי שהיא אפיקורוס ואינו מאמין לפי שאם הקב"ה בעצמו אינו שונאו בכל מכל ונותן לו מחיה וכ"ש הכתוב נותן לחם לכל בשר ופרנסתו יורדת לו מן השמים בסיועו גם לנו הוא דבר לפי השכל לסייעו ולבקש הצלחתו ופרנסתו עד שידנו מגעת · ד' בפתח של ר"ל פ"פ אחרי נהם אין לנו להפליא על סברת רז"ל שמשלו גדולת נבוכדנצר לאריה שזה הוא נכון לא בלבד שבבל נמשלה לאריה בס' ירמיה עלה אריה מסבכו אבל לפי שהאריה הוא דוגמת הגדולה והכח כידוע · זאת ועוד שספי' נחלם בכל הים האריה כמו שאוכל לראות באיקונולוגיא של הריפ"א · ה' בדוגמת הדוב על הפרסיים בפי ר"י שאמר אלו פרסיים וכו' לפ"ד מופלא הוא הדמיון לפי הטבע · שמע מ"ש מוראטילי בענין אכילת ושתיית הדוב :

פתח עינים

כוכר בכללה שזה הוא השבח הראוי לל' הזה כאשר תואר היופי מיוחס הוא לו מכל החכמים היודעים אותו וגם בתלמודנו יש כמה וכמה קולות אשר פרסם הוא כל' יוני. כידוע לקיים הפסוק יפת אלהים וגו' כמדה במשקל ובמסורה :

תניא כהנים בעבודתן ולויים בדוכנן וישראל במעמדן כלם מבטלין עבודתם ובאים לשמוע מקרא מגלה וכו' ארשב"י שלחה אסתר לחכמים קבעוני לדורות וכו' :

אין להפליא אם קריאת מגלה חשובה אצל בעלי התלמוד יותר מת"ת והעבודה לפי שקריאת המגלה היא זכרון נס וכיוצא באלו הדברים ברוח העם ובלבו נוספים יותר האמונה מת"ת והעבודה לפי הפילוסופיא שהת"ת מועיל יותר לרוח האדם מהעבודה לפי שהא' היא תלמוד והמלמד היא רועה הנפש ובנ"ד זה העבודה היא דבר חמרי ומועלת לחושים אבל לא לנפש ולא לרוח במהותו וביסודו · ולענין אסתר ששלחה לחכמים קבעוני לדורות זה א"א נסות הרוח וכ"ש רז"ל כמ"א לא יהא יוקרא לכוסי וכו' :

ויהי בימי אחשורוש וכו' כ"ם שנאמר ויהי א"א אלא צער וכו' · כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים מ"ל מתמר דכתיב ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה וגו' · ר"י פתח ליה פתחא להאי פרשתא מהכא,וקמתי עליהם נאם ה' צבאות והכרתי לבבל שם ושאר וגו' שם זה הכתב ושאר זה הלשון וכו' · ריב"ח פתח לה להאי פרשתא מהכא והיה כאשר שש ה' עליכם וגו' וכי חדי קב"ה במפלתן של רשעים וכו' · ר"ל פתח לה להאי פרשתא מהכא ארי נהם ודוב שוקק מושל רשע על עם דל ארי נוהם זה נבוכדנצר הרשע דכתיב עלה אריה מסובכו ודוב שוקק זה אחשורוש דכתיב ביה במלכות פרס ואדו הוא אחרי תניינא דמיא לדוב ותני ר"י אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין בשר כדוב ...ידלין שער כדוב וכו' · רבא פתח לה להאי פרשתא

מהכא

ההעתקה יונית · אמנם קודם עקילס מפורסם היה תרגום הע' בל' יוני כנודע וזה מ"ש עליו במאמר שלפנינו והיא ברייתא במכילתא ושנויה ג"כ במס' סופרים ונראה שהזקנים כתבו למלך את התורה בל"הק וגם פתרונה בל' יון שאלו לא כתבו רק הפתרון לא היו צריכים לשנות בראשית ברא אלהים שאין בל' יון מקום לטעות ההוא וכן בשנוים אחרים שלפנינו · ואע"פי שאריסטיאה היוני כתב חיבור שלם על התרגום ההוא בל' יון אשר נעתק לל"הק מר' עזריה מהאדומים תחת שם הדרת זקנים ולפי ספרו יש חילוקים רבים בין הכתוב בתלמוד ובפרט שאלו החכמים אשר שלח אל תלמי ופקידו דימיטריאו ואלעזר הכ"ג שבירושלים כל איש מהם לבדו היה מעתיק כל חלק מהתורה ואח"כ היו מכונים כל ההעתקות יחד והנוסח המקובל אל כלם הובא אל יד דימיטריאו · דע עכ"ז שדברי אריסטיאה היו חשודים בעיני המחברים האחרונים ואע"פי שיוסיפון וידידיה האלכסנדרי המכונה פילוני ספרו כל המאורע כדברי הריסטיאה דע שגם בהם שינוי' מדברי אריסטיאה עצמו עכ"ז דבר אריסטיאה בכלל אין להכחישם לפי שהרבה מהקדמונים העידו כמוהו והעד העליון על כלם הוא ידידיה שהיה מתושבי אליכסנדריא עצמה מלבד עדות כמה חכמי נוצרי' שהיו בימי התנאים הא' שכלם מסכימים לסיפור של אריסטיאה ובעל אמרי בינה כתב עוד שלא יקשה בעינינו אם רז"ל אמרו כי תלמי כנס אותם ולא הודיעם על מה כנסם ומפי אריסטיאה ואחרים שמענו כי הודיע לאלעזר בעת השליחות על מה יכנסם כי אפה הואיל שאחרי בא הזקנים אליו הפרידם בלא יוכלו הוסד יחד הלא זה כמו שלא הודיע אותם על מה נקראו · ואם אמרו חז"ל שנתן הקב"ה עצה א' בלב כלם והיוני כתב שהיו מכונים ההעתקות יחד אינו הפרש כ"כ גדול כמו שפלפל ע"ז החכם מינדילסון תרגה בהקדמתו לתורה · וההעתקה אשר נעשתה קודם לכן מה' זקנים כמ"ש במס' סופרים לא היתה העתקה שלימה ולכן תלמי פילאדילפוס שאל מחדש העתקה כ' · בתרגום יוני שבידינו בשם תרגום הע' אין בו כ"א ד' מי"ג השנוים של מאמרנו רבוני ויכל בו' וישבית בו' · וירכיבם על נושאי ב"א · אשר ישבו הם ואבותיהם בא"מ וכנען · לא חמד א' מהם נשאתי · אל תתמה ע"ז הקורא לפי שבהעתקה הזאת נפלו בה שנוים וחלופים הרבה ומי יודע אם זאת ההעתקה היא באמת העתקת הזקנים תולעת מאש אשר שרף הב"המד של מצריים בימי פומפיאוס או אם היה מכותבים אחרים ? זאת ועוד יש להפליא שמזאת העתקת הזקנים לא דברו לא Quinto Curtio לא Plutarco ולא Ariano אבל כלם אמרו שהיהודים היו חביבים לתלמי עכ"ז בשם לב שכאלו הדברים של הקדמונים אין לנו להשען רק קרוב אל האמת לא האמת בעצמו לפי שאין בהן ראיה ראויה להשען עליה · ומה שנא' במאמר שלפנינו יפת אלהים ליפת תפיותו של יפת יהיו באהלי שם זה בא על נכון למי שיודע ל' יוני אשר

סוגר

פתח עינים

אר"א וא"ל כתבו לי תורת משה רבכם נתן הקב"ה עצה בלב כל א' וא' והסכימה דעתם לדעת א' וכתבו לו אלהים ברא בראשית. אעשה אדם בצלם ובדמות · ויכל ביום הששי · וישבות ביום השביעי · זכר ונקבה בראו · הבה ארדה ואבלה שם שפתם · ותצחק בקרוביה לאמור · כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס · ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא אדם · ומושב בנ"י אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ל' שנה ור' מאות שנה · וישלח את זאטוטי בנ"י. ואל זאטוטי בנ"י לא שלח ידו לא חמד א' מהם נשאתי · אשר חלק ה' אלהיך אותם להאיר לכל העמים תחת כל השמים וילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתי לעבדם · וכתבו לו במקום הארנבת את צעירת הרגלים ולא כתבו לו את הארנבת מפני שאשתו של תלמי המלך ארנבת שמה כדי שלא יאמר שחקו בי יהודאי וכתבו שם אשתי בתורה · אר"א וכו' הלכה כרשב"ג שמותר לכתוב בל' יוני ואר"א וכו' מ"ט דרשב"ג דכתיב יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם דבריו של יפת יהיו באהלי שם וכו' אמר קרא יפת אלהים מיפיותו של יפת יהיו באהלי שם:

להבין על בוריו מעשה תלמי ויסוד המשנה והתלמוד על הדבר הזה של העתקת התורה בלשון יוני דע שלשון הארמי שבו היו בקיאים היהודים מעזרא ואילך נשתכח מהם כאשר גברה עליהם יד היונים לפי שהכרח היה להם כמו שהוא בכל אומה בימינו ללמוד לשון המושל עליה ונולד ביניהם עירוב לשונות ונתבלבל ונשכח בידם הארמי עד זמן אונקלוס אחר חרבן שנית וחזר ויסד השכוח אצלם כ"ש למעלה ותרגום התורה אונקלוס הגר אמרו וכו' ות"י שכחום וחזרו ויסדום ואחריו עקילס תרגם את התורה וכו' וכמו שהאריך בזה בעל אמרי בינה (פמ"ה) ובאמת עוד בימינו נמצא תרגום יוני מכל התורה והוא מיוחס לאקוילה מאי פונטוס שהוא עקילס כידוע · ולפי שבזמן ההוא הרבה מעם הנבחר משתמשים היו בל' יוני לתועלת גדולה היתה זאת ההעתקה·

עייתם ויברחו בחתכא מאן נינהו אנשים אר"י וכו' חגי זכריה ומלאכי וכו' וכי מאחר דלא חזו מ"ט איבעיתו אע"ג דאינהו לא חזו מידי אבל מזלייהו מיהו קאחזו א"ר ש"מ האי מאן דמיבעית אע"ג דאיהו לא חזי מידי מזליה חזי מאי תקנתיה ליקרי ק"ש ואי קאי במקום הטנופת לינשף מדוכתיה ד' אמות ואי קאי בדוכתא מנוולתא לימא הכי עיזא דבי טבחי שמינא מינאי :

בענין זה של חגי זכריה ומלאכי שמזלם ראה מה שלא ראו הם בנפשם ובעיניהם ולכן היה להם פחד גדול וחרדה גדולה עליהם יש להבין שהמזל כפי רבותינו הוא מה שנקרא בל' פילוסופי מקרה שבלשון איטלקי בל' Combinazione ועוד Fatalità רצוני שהוא דבר שנולד בנפש מסיבה רחוקה אבל נופיית ומקרית · כן כע"ז הם לא ראו המראה במו שראה דניאל אבל היו כלם יחד וראו דניאל בשעה שהיה רואה המראה א"כ ראו דניאל אדון במראתו ומשתגמם וא"א שטבע לא ישונה בעת ההוא בנידיו בצלמו ובדמותו · א"כ מקרה שהיה להם להיות יחד ולראות איש א' משתומם במראיו לא היה אפשר שגם הם לא יפחדו בראות איש אחר שהיה כמו חולה ומתחלחל בכל גיפו בשעת מראותיו וא"כ על נכון דיבר המאמר שהמזל רצוני המקרה סיבב בגידי נ' האנשים חלחלה בכל דתות הטבע וחרדה גדולה כמו אם בעת ההיא יהיו רואים במראה כמו דניאל עצמו · הק"ש היא הודאת מציאות ואחדות ה' והשגחתו א"כ הרפואה של המאמר על המפחד לקרות ק"ש הוא להחזיק בלבו האמונה לפי שהירא ה' אין לו לפחד וכ"ש הפ' משמועה רעה לא יירא · ואם הוא במקום מנוול שא"א לקרות ק"ש אמר המאמר שיאמר עיזא דבי טבחא שמינא מינאי להרחיק מדמיון השדים וכבר דברנו במ"א שהשם הוא חוק ושהוא דוגמת השטן-כ"ש :

משנה אין בין ספרים לתפילין ומזוזה אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ותפלין ומזוזה אין נכתבים אלא אשורית רשב"א אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא בלשון יונית · גמרא אר"י אף כשהתירו רבותינו יונית לא התירו אלא בס"ת ומשום מעשה דתלמי המלך מאי היא דתניא מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והושיבם בע"ב בתים ולא גילה להם על מה כנסם ונכנס אצל כל

א"וא

פתח עינים

תתימתו והם אנשי טבריה · בעל אמרי בינה ביטל סברתו וספרי המקובלים אבל הראיה איננה מכרחת כמ״ש החכם מינדילסון בהקדמתו ע״את ובאמת סברת ר' עזריה בזה נראית קרובה אל האמת רצוני שמשה כתב התורה בלי ניקוד וטעמים והודיע אופני הקריאה וחלוף הסברות לעם אבל לא כתב סימניהם בתורתו כדי שלא יתבונן האדם במצותיה זולת המסורת ע״פ · ואולם נכתבו גם מהעת ההיא הנקודות למיניהם בקצת ספרים ובכל עוד שהתמידו בנ״י להשתמש גם בין ההמון ובעניני חול בל' העברי היה כ״א מהם יודע ומבין בנקודות וטעמי התורה מלבד ההרגל ומי ששמע פ״א או ב' קריאת התורה מאביו או מרבו היה שומר את ענין שהפסקות מבלתי צורך לעיין ולדקדק בכתיבתן בהשגחה עיונית ומלבד ההרגל עצמו היה נקל עליהם לקרא ולהבין הענין בלי הסמנים ההם בבבל נשתכחו הנקודות ועזרא השיבם על מתכונתם והיתה כוונתו שע״י תרגום התורה בל' הנהוג ביניהם יבינו המקרא בעניינו גם בל״הק ומתוך שיקראו תרגום התורה בל' אשורי יורגלו על זאת הכתיבה אשר נשתכחה מהם עד היום שהוא וידעו לקרותה גם בל' עברי · ואולם מלבד יחידי סגולה רוב האומה התמידו כל ימי בית ב' להשתמש בל' ארמי או יוני גם בדברי התורה והיו הנקודות הלוך וחסור ובלתי נודעים כ״א למעטים עד כי אחרי חתימת הגמרא חכמי טבריה הניחו צורים וסימנים למסור על עמדם · וכן בענין הקרי והכתיב אשר כתב בתורתו לפי הכתיב ומסר ליהושע בקרי אשר היה בו קורא לפניו והודיע לו סוד החילוף · וכדי להנצל מהשכחה בדורות אשר אחריהם כתבו הקרי על גליון הספרים אשר בידיהם וקמו עזרא וסיעתו ואחריו בעלי המסורות דור אחר דור ובדקו ודקדקו והסירו כל שיבוש וכל שגיאה מהבלתי בדוקים ובמקום שנפל הספק הלכו אחר הרוב ובזה עשו סייג ושמירה נאמנה לתורתנו · וזה מובן הוא יסוד מאמרנו על ושום שכל אלו הפסוקים ויבינו במקרא אלו פסקי טעמים ואמרי לה אלו המסורת שכחום וחזרו ויסדום · מי שנהוג בל' דרום ולפון ובפרט בלשונות אייורופה נראה להם דבר זר הנקודות שאינם נהוגים בלשונות של חול שלנו שבמקומם באות אותיות יהו״א · ובאמת המסקלף Masclef כתב דקדוק בל' לאטינו מלשוננו הקדושה בלא נקודות ושם תחתיהם אותיות יהו״א אשר חקק ע״פי דמיונו · אבל עכ״ז בלתה הרעה בהלכותיו וגמרו כל יודעי לשונות שבלשוננו הקדושה א״א להבין הדקדוק על בוריו בלא נקודות ובל' ערבי וארמי Siriaco יש להן הנקודות ויש להן צורות משונות הן אם בתחילת תיבה אם בסוף תיבה או באמצעה כמו שהוא באותיות :

וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם

מל' א' לל' אחר ויש לכל א' סגולה ולכן א"א להעתיק מלה במלה כל' אחר ולכן אונקלוס הא' שבמתרגמים הוסיף גרע והחליף ש' התיבות ולא שמר דרך הדקדוק ותרגם כפי הנאות בל' ארמי ולא לפי הל' שממנו העתיק ובאמת כל מתרגם נאמן צריך לשנות להוסיף ולגרוע בס' המאמר כדי להודיע כוונת האומר ומה טוב אמרו כל המתרגם פ' כצורתו ה"ז בדאי · מעתה עד שלא שנו בנ"י את לשונם בארצם ובמקדשם הא' לא הוצרכו לתרגומים אבל די היה להם המליצות שונות בעצמן אבל אחר גלות בבל שכחו את לשונם ע"י הנשים נכריות שלקחו להם (כאשר תראה בנחמיה ג' כ"ד) אשר למדו את לשונם לבניהן אשר ילדו וכאשר ראו כן עזרא וסיעתו עמדו ותרגמו התורה בל' ארמי אשר בה השתמשו בסחורה ובכל עסקיהם ואם האמת כן הוא שכל מתרגם אינו מתרגם בצדק ובתכלית הדקדוק ושגם כל מפרש הוא קרוב יותר לבלבל דעת הכותב הא' מלבארים כראוי על נכון אמרו שרעשה הארץ בזמן שיב"ע תרגם ס' הנביאים אשר בהם דברים סתומים ומי שמפרש הסתרים מבלבל דעת הקורא · כבר ידעת שיב"ע היה מתלמידי הלל הזקן במאה הח' לאלף הד' · ומה שתמלא מתרגומו ע"הת בשמו כבר חכמים הרבה ובפרט החכם מינדילסון גזרו אומר בכל דרכי חכמה ובינה שהתרגום שבידינו המיוחס ליב"ע אינו מהקדמון ההוא ושאדם אחר ששמו כך חברו · עיין בהקדמתו החשובה ע"הת ותמלא מרגוע לנפשך בענין זה · ס"ד ריבוי הלשונות הביא בין ב"א בלבול הוראת הדברים. וע"ז אמר הפ' קודם דור הפלגה ויהי כל הארץ שפה א' ודברים אחדים רצוני שהדבורים היו אחדים בהוראתם בשכל האנושי לפי שהיה שפה א' בארץ · ואחר שנחלקו הלשונות גם הדברים לא היו אחדים · ס"ע הנקודות והטעמים וההפסקות אין ספק שגם' שכתב משה לא היו בו לא נקודות ולא טעמים כמו שהוא בס"ת שבידינו ולפי המקובלים ובפרט לפי דעת הרמב"ן היתה הכתיבה רצופה בלי הפסק תיבות · אולם חלופי הסברות והקולות והנקודות והטעמים הם מוכרחים לעמוד ולהתבונן על יסוד תורתנו ועל פשט הפ' וא"כ אין ספק שכל אלה נשתלשלו ממשה ליהושע ומיהושע לזקנים ולהורי האומה כמו לכהנים ולמשרתי המקדש ובלב הסנהדרין וביוצא בזה לפ"ד מ"ש הכתוב כתוב זאת זכרון בס' ושים באזני יהושע רצוני שמלבד הכתיבה היה צריך למשה ע"פי הקבלה פה אל פה לשים באזני יהושע כל הלכות ההכרח הנקודות והטעמים כדי שיודע עיקר הכתיבה ולהבינה על מתכונתה אבל עדיין יש לנו לדעת מי חידש הציונים שבידינו ומתי· הושמו ונראה שסימני הכתיבה נמסרו או בע"פ או בספרי יחידים ומשם נעתקו אלינו וזהו מה שנראה גם ממאמרנו שאמר ושום שכל אלו הפסוקים ויבינו במקרא אלו פסוקי טעמים וכו' · וכבר ידוע מה שהרא"ב כתב שאלו הציונים לא היו ידועים לחכמי התלמוד אלא לבעלי המסורות אחר

חתימתו

פתח עינים

כתב האשורי לפי שכתב של הכותיים אין המ"ם וסמ"ך עגולים עגול שלם והכותב ג"כ הארוך כשטנית נגד הר' בעל העיקרים והכריח שלא כחלקו רז"ל אלא בספ"ים שהיחיד כותב לו וזהו שאמרו ניתנה תורה לישראל רצוני לכל יחיד ויחיד שלא נתפרסם כתב האשורי להמון כ"א בימי עזרא אבל הלוחות וספרי משה אין ספק שהיו כתובים כתב אשורי · והרמב"ם אמר הכתב אשר נכתוב בו אנחנו הוא כתב אשורי הכתב אשר בו כתב ה' ית' את התורה ונקרא אשורי מל' גדולה ותפארת וכן כתבי האפודי והר' אלשקאר · והרמב"ם ז"ל בתשובה כתב שהאגרת וספרי חול וכל מה שחוקקין על המטבעות ושקלי הקדש הכל בכתב עברי כי אסור לכתוב בכתב אשורי שבו ניתנה התורה באמת אלא כתבי הקדש בלבד ומעולם לא זזו ישראל להיות נשמרים מזה · הכלל העולה שאמרנו על אותיות מנצפ"ך והמאמרים שהעתקנו למעלה אינם תוכנים אלא באור האמת והצדק שהיה להם לישראל ב' כתבים הכתב הא' הקדמון והעממי והאחר האלהי של התורות וספרי הקודש וכמו שנראה מהרבה מאמרים שלפנינו :

ואר"י וכו' תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי ר"א ור"י ושל נביאים יב"ע אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי ובאותה שעה נזדעזעה א"י ת' פרסה יצתה ב"ק ואמרה מי הוא זה שגלה סתרי לב"א וכו' א"ר מ"ד ויקראו בס' תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא · ויקראו בספר תורת האלהים זו מקרא מפורש זו תרגום ושום שכל הפסוקים ויבינו במקרא אלו פסקי טעמים ואמרי לה אלו המסורת שכחים וחזרו ויסדום וכו' :

נראה מופלא עד מאד מה שאמר כותב מאמרנו שנזדעזעה א"י בשעה שאמר יב"ע תרגום נביאים ומה היא טעם הרעש הזה הזה · ידוע הוא שכמו שהמפרשים מבארים המלות בל' אשר בו כתב או דיבר האומר הא' כן המתרגם יאמר בל' עם אחר · אבל המתרגם היותר חכם ושלם במלאכתו א"א לו להודיע את כוונת האומר בצדק ובדקדוק לפי שיש חילוק עצום בין הלשונות לפי טבע העם שבו מדבר הל' ההוא הפרטי ואין הוראות התיבות בלשונות שוות ואם יתדמו בהוראה העצמית לא כן הוא בהוראה המקרית ואין תיבה שוה לחברתה בב' לשונות וכן יש הפרש גדול בסדר התיבות שהוא מיוסד בכל לשון ואם המתרגם משנה הסדר משנה מעט מעט ההוראה בנפש השומע וכן דרכי המליצה משונות מל'

ובזה הענין יש לי להעתיק מה שכתב פילוני הס' הנ' של חיי משה שלו :
Si la nostra lex firma, inconcussa, tanquam obsignata natura signaculis manet, ex que scripta est in hodiernam diem usque et spes esto mensuram et omnia secula immortalem douci sol luna, eglum tostuque mundus manabit etc. ולראית האמת שנכתב ס"ת הקדמון בכתב אשורי שלנו שמע עוד הקירא מ"ש S. Matteo בקאפיטולו ב' י"ח אשר אמר שהיו"ד היא האו' היותר קטנה שבא"ב וזה א"א כ"א בכתב עברי שלנו לפי שהיו"ד של שמרונים ושל יונים אינן היותר קטנות שבא"ב כמו ביניכו וכן היא במדרש חזית לעקור יו"ד שהוא קטון האותיות שבתורה · Rolando בספריו הביא הרבה מטבעות של השמרונים בכתב שמרוני ויש לנו ה' חומשי תורה בכתב שמרוני אבל בל' עברי והרבה אגרות ששלחו השמרונים החדשים וכתבו לסקליג'רו (Scaligero) וליהודים שבאינגילטירא ויש לנו ספרי משה בכתב שמרוני ובל' שמרוני וס' המקרא Cronaca di Giosuè בל' ערבי ובכתב שמרוני אשר הביא לרבים והדפים Hunicgton אשר ממנו דיבר הזכות בס' יוחסין אשר קראו ס' זכרוני הכתיבה ובאמת השמרוני הוא בין ל' תרגום וארמי מעורב עם איזה קול כותי כמו קמף Uccello תליס Fratello ואם תבין דרך נכון מאמר בסנהדרין פ' כ"הג אמר מר זוטרא בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולה"ק חזרה וכתנה לכל בימי עזרא בכתב אשורי ול' ארמית מאן הדיוטות כותאי וכו' תראה שהם הכירו שהכותיים שהם אנשי שומרון היה להם כתב אשורי שלנו מכתב שלנו אבל העם היה לו בקיאות בשמרוני אבל הכתב שכתב בו עזרא את ספרו לא היה כתב הכותיים כ"א אשורי כמו שהוא עתה בידנו ובספרינו והאמת הזה עולה גם כהבינגו בריתא הידועה ר"י אומר ראוי היה עזרא וכו' ואע"פ שלא ניתנה תורה ע"י נשתנה ע"י הכתב וכו' וכתיב וכתב את משנה התורה כתב הראוי להשתנות וכו' ודע שהאגרת הזאת אשר עליה נא' וכתב הנשתון כתיב ארמית ומתורגם ארמית כתבוה הכותיים שוטני ישראל להפר עצת בוני הבית וכתבוה אל המלך ארתחשסתא ואלו שהיו ע"ה והדיוטות לפי ל' רבותינו לקחו להם כתב עברי ול' ארמי שהוא לשונם ועזרא מזכיר שהיה כתוב בכתב ארמי ולשון ארמי רצוני שאין זה הכתב אשר בו נשתמש בספרו וזה ברור כשמש בצהרים · אמת היא שהר' בעל העיקרים בספרו הבין שלדעת ר"י ומר זוטרא כתב מרע"ה ספרו ותורתו בכתב עברי שהוא כתב שהכותיים משתמשים בו ובו היו הלוחות כתובים ובימי עזרא נשתנה הכתב לאשורי אבל הריטב"א אמר במוחלט שלא היה מעולם יחיד שלא האמין שהלוחות וספרי משה היו כתובים בכתב המאושר אשר בידינו וכן יש ראיה ממאמר האומר מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים וזה אינו מצטרף אלא עם

פתח עינים

החכם Buxtorfio אמר שב' כתבים היו ביד היהודים הא' קדוש ואלהי עממי וחול וגוה היה כתב המטבעו' והשקלים ושוה היה כתב בא' לשמרונים וליהודים ואמת היא סברת הרשב"א והכותב כאשר תראה במאמרנו ובאמת העממי והחול הוא נכלל בידי כל העם וביד הטפסים ומזה באו ההפרשים בכתבים · ומזה תבין המשנה שאומרת כתב עברי אינו מטמא את הידים וזאת המשנה היא כתובה קודם Origene וזה הכתב עברי הוא כתב חול ושמרוני לפי שהמשנה בעצמה אומרת אח"כ עד שיכתבנו אשורית וזה הוא כתב הקודש וכזה תבין מ"ש במ"א ר' אומר בכתב זה נתנה תורה לישראל ולמה נקרא אשורית המאושרת בכתב · במחלוקת זה הגדול בין הקדמונים נוכל נ"כ לומר שבימים הקדמונים הכנענים הנקראים Fenici והשמרונים נתבלבלו עם הכתבים של העברים או יהודים לפי שאלו בין העם ובין המשפחות כתבו באותיות שמרוניות או כנעניות וזה הוא ההפרש הקטן שיש בין השמרוניות ובין הכנעניות שהן הן האותיות העבריות שבין המון העם · וארמים נקראו הכתבים האשורים והאותיות העבריות הקדושות אשר היו ביד א"א ובניו בבואם לא"מ · שכחום אח"כ במצרים ובשאר מקומות כמו ששכחו ס"ת בעצמו בימי יאשיהו והשמרונים והיהודים. ביחד כתבו בכתב שמרונים החול עד שעזרא חזר ויסד הא' והכתב האשורי שבידנו שנקרא לה"ק · המנצפ"ך ה"א בל' העברי לפי שבין הערבים והארמים האותיות כלן מחולקות בראשית לאמצע ובסוף כ"ש בס' הכונה · ובזה נבין מאמר האומר ואע"פ שלא ניתנה התורה ע"י נשתנה הכתב ע"י רצוני שכתב של אברהם והאשורי נשתנה ובעליתו מאשור עזרא חזר ויסדו · Guglielmo Hostelco היה הא' שמזרח הבית בדרום ובמערב המטבעות הקדמוניות של השמרוני' ומהם בכר דיבר הכחמני בהם היה כתוב ירושלי' הקדוש' באותיו' שמרוניות א"כ בין היהודים האותיות ההם היו נהוגות אם לא נראה לומר שהמטבעות נדפסו בימי דוד ושלמה שבראה לא קרוב אל האמת · הכותבים הנז' שאמרי שהשמרוני הוא הכתב הא' של היהודים נראה שמשעניתם משענת קנה רצוץ הוא · Eusebio לא היה מכיר לשוננו הקדושה · Origene וגי'רולאמו לא היו בו כ"כ חכמים והיו אומרים וכותבים מה ששמעו מפי מסומדים ברוב · ראה מ"ש האחרון בהקדמתו על ס' מלכים ובן באגרתו פביולה והוא היה מבלבל דעתו בזה הענין · ובאמת הוא שחכמי רומי שבימינו היו חכמים בדברי היונים והעע"ז של הקדמונים לא כן בדברי היהודים אשר גם השכילו ביסיד חכמה יוסף ופילוני ובעלי המשנה שהיו בימיהם וכן Lutero, Calvino, Zurriglo, Malationo חכמו יותר בלשונות בד"ה וא"כ אין להפליא אם הכתב היה ביניהם ביכר יותר · ואם עזרא וסיעתו שהחזירו העטרה ליושנה חזרו ויסדו הכתב הא' הקדוש רצוני האשורי שבימינו ובס"ת ולא כתב חדש

ובזה

שהעגול הוא דמות ותמונת הנצחיות לפי שהנקודה עצמה שמתחיל המקרקר לעשות העגול בו הולך לבסוף לעשיתו שלם וזהו דמות הנצחיות והאין סוף שהנקודה עצמה שמתחיל הוא הסוף והסוף הוא הראשית לכן אמרו רבותינו שהנצחיות הנפש בג"ע באין סוף הי׳ כמו מחול ד"מ והוא יושב בנקודה האמצעית והצדיקים מורים באצבע הנצחיות ונהנים מזיו שכינתו וזה נצחיות הנפש בעצמותו וכ"ש הפ׳ אני בצדק אחזה פניך וגו׳ :

מסכת מגילה

פרק א׳ מגילה נקראת

אר"י וכו׳ מנצפ"ך צופים אמרום וכו׳ ועוד הא אר"ח מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים וכו׳ :

בענין הזה קודם כל צריך לדקדק ולפלפל בכתב שלנו אם הוא הכתב שבלוחות וכש"ת שבצדו או אם הוא כ׳ שמרוני הישן כ"ש ביניהם כותבים הרבה חכמי׳ גדולים בלשונות ובמליצה רבים מהם אמרו שהשמרוני היה חשוב קודם כתב שלנו שנקרא אשורי שבא אחריו כמו Origene S. Girolamo, Eusebio שאמר בתום לבו במחלוקת שמי שסובר Scaligero ועל כלם Capelio, Marino שהכתב היותר קדמון בין הישראלים לא השמרוני הוא במוחלט חמור אבל Buxtorfio הזקן ואח"כ Otingero ב׳ חכמים גדולים הללו. אחרי דעת האמוראים שבתלמודנו ואמרו שהכתב הקדוש והקדמון היה כתב אשורי שבידינו ובספרינו · אחרים כמו Prideaux אמרו שכתב שמרוני הוא קדמון מאשורי שלנו אבל איננו קדוש עברי אלא המרובע שלנו והנהוג בספרינו · יש הפרש בין השמרוני של הה׳ ספרים של משה ובין השמרוני של אותיות שכם ובין השמרוני של המטבעות של השמרוני כמו שתראה בספרי Calmet אבל אינו הפרש מוחלט כמו שהוא בין כתבי הספרדים והאשכנזים ובין אותיות הרומיים הקדמונים ובין האותיות הרומיים Gotici ובעל מקנה אברהם אמר ואולם צורת האותיות היא אמת אשר נכתוב כי יש לנו לדעת שמכתב האותיות אצל העבריים הוא על פנים שונים לפי חילוף המדינות אך אמנם האשור לכל הוא צורת האותיות שקוראים אשורית שהיא מיושרת באותיותיה ויצאה עמנו מאשור ובזאת הכתיבה שבהם נכתבה התורה היא כתיבת הקדש באמת וכן כתב החכם Celiario בלשון לאטינו על הפרש האותיות השמרוניות והא׳ שהודיע אלו האותיות באירופא היה Pietro della Valle ואחריו Marino אשר הא׳ כתב בספר Poliglotto של הנדפסים בפאריש ואחריה בלונדרה וע"ז ההפרש

החכם

פתח עינים

לפי שידוע כמה המחול הוא הסרסור לאהבה בין הנער והנערה אם מחמת התנועה שמחממת הדם אם מחמת הקריבת הגוף זה"ז ואם נ"כ מתנועת העינים והפה כידוע ומצורת המחול בעצמו ומכל מיני המחול בדרכים שונים · נ' שבט"ו כאב וכי"הך הם ב' עיתים בשנה מחמת החום ומחמת כל מיני פירות באדמה והנפנים שמרבים הענבים מיועדים להביב ולאהובה לעשות זל"ז דורונות ולחזק בריאות במאכל ומשתה וכל מיני תענתים · ד' שהיו יוצאים בכרמים לפי שהכרם הוא כל מיני נטיעה בל"הק וכבר ידוע כמה האהבה היא יותר אמיתית ויותר קרובה אל הלב בכרמים ובכפרים ממה שהוא בעירי בין הבלבול ובין החנפות ובין גדילת העיירות שמשפלת יושביה וכל כותבי האומות במליצה והשיר הגדילו בשבחי הכפרים והשדות על נקיות ואמיתות האהבה וכן שלמה בש"הש אמר ע"פ האהובה לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן וגו' · ודע עוד לפי חכמת הגופות שבשדות האויר הוא יותר זך מחמת האוסיג'ינו שיוצא מהאילנות ומחמת האור שחוץ לעיירות היא יותר חזק ובזה הבריאות הוא יותר טוב וכח הגידים והאיברים יותר חזק שהם דברים מועילם לאהבה ולביאה כידוע · ה' כמה היה נכבד בין הקדמונים שהשבטים יבאו זה בזה שלא ליתן כח לשנאת שבט א' לשבט אחר ושכל האומ' תהיה כיחד במשפחה א' ושלא תשלוט שנאה ותחרות בין חלקי העם · ו' כמה היו יודעים תועלת הקבורה על תכלית הבריאות וכ"ש בארוכה בח"ס מכתבי על הפוליציאה מידיקא ולכן חגו חג בט"ו באב שלדעת ר"מ היא היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה ולכן תיקנו ביבנה ברכת הטוב והמטיב הטוב שלא הסריח והמטיב שניתנו לקבורה · כמה היו זהירים לכרות עצים למערכה עד ט"ו באב ולא יותר לפי שתשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים לפי שאינן יבשין וידוע כמה הנזק לבריאות ולעינים מפני העשן אם העצים לחים ולא יבשים מלבד העבודה בעצמה שלא היתה כראוי · ח' שגם בימים ההם כמו בימינו היו אומרים שאין אשה אלא ליופי בין היפות · ובין המיוחסית שאין אשה אלא לבנים · ובין העשירות היו נותנים עיניהם האנשים בממון והלבושות והעניות היו לפי דרכן שואלות הניסואין לש"ש אבל בתנאי שיתנו להן מלבושים נאים ולכל אלו הדברים נאמר מה שהיה הוא שיהיה ואין כל חדש תחת השמש :

אר"ח עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בג"ע והוא יושב ביניהם וכל א"וא מראה עליו באצבעו שנא' ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו וגו' :

מחול בל"הק הוא מחול בצורת עגול שלם וזהו שנקרא מחול · דע שהעגול

ומינים אחרים שונים אינם מועילים לתכלית זה כמו הפשתן לכן הכהנים היו לובשים פשתן והמצריים היו חושבים הפשתן ע"כ שאר מיני בגדים · כריח שדה וכו' אר"י כריח שדה של תפוחים וכו' כבר פירשנו במ"א באורך שהתפוח הוא האתרוג שיש לו ריח טוב וטעים ולא התפוח שנקרא בלעז Pomo שאין לו ריח כ"כ חשוב כידוע :

משנה ארב"ג לא היו י"ט לישראל כט"ו באב וכי"הך שבהם בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולים שלא לבייש את מי שאין לו וכל הכלים טעונים טבילה ובנות ישראל יוצאות במחולות בכרמים ומה הן אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך וכו' · גמ' בשלמא י"הך יום סליחה ומחילה יום שנתנו בו לוחות אחרונות לישראל אלא ט"ו באב מאי היא אר"י א"ש יום שהותרו שבטים לבא זה בזה וכו' · רב מתנה אמר יום שנתנו בו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו יום שהיו פוסקין בו לכרות עצי המערכה דתניא ר"א הגדול אומר מט"ו באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה לפי שאינן יבשין וכו' · ת"ר ד' משפחות היו בא"י יפפיות שבהן אומרות תנו עיניכם ביופי שאין אשה אלא ליופי מיוחסות שבהן אומרים תנו עיניכם במשפחה שאין אשה אלא לבנים עשירות שבהן היו אומרות תנו עיניכם בבעלי ממון בינוניות ועניות שבהן היו אומרות קחו מקחכם לש"ש ובלבד שתעטרונו בזהובים :

בזאת המשנה והפסקא יש כמה דברים להשכלת הכוון · א' שהיו בנות ישראל יוצאות בכלי לבן לפי שהוא הצבע דוגמת הנקיות וטהרת הלב שהוא הנכון בין שאהובים וגם לפי חכמת הגופות הוא הצבע היותר מסמם ומכה כל ו' מיני צבעים שבטבע וגבר אמר שלמה בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים · ב' שהיו יוצאות במחולות וחולות בכרמים

לפי

פתח עינים

האוכל כל סעודות ובכל מיני תענוגים וזה היה ג"כ הטעם שלא להתענות מיד אחר השבת ביום הא' כדי שלא יהיה גוף האדם בין ב' קצוות בב' ימים רצופים · יסוד המאמר שאומר תשים נשמה יתרה רצוני שאחר עונג השבת והאכילה ושתיה שבו אין להתענות כדי שלא לתוסיף חולשה על חולשה · ומה שבא במאמר שאחריו על כי עלי אין לנו לאוסיף דבר בפילוסופיא ע"ע כזה · ומה שדקדקו בתלמוד על המשנה חמשה דברים וכו' להביא ראיה על הזמנים הפרסיים הם א"א ברור האמת על ד"ה שבזמנם ולחזק המון העם באמונת אלו הזמנים להתענות גם כפי חובתם ולפי מדת השכל וכדי שלא ליתן פתחון פה לאפיקורוס לפתוח פיו ולבלבל האמת :

ת"ר כשחרב הבית בא' נתקבצו כתות כתות של פרחי כהונה ומפתחות העזרה בידיהם ועלו לגגו של היכל ואמרו לפניו רבש"ע הואיל ולא זכינו להיות גזברים נאמנים לפניך הרי מפתחות מסורים לך וזרקו כלפי מעלה וכו' · אר"י כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר ממעטין באבל ומרבין בשמחה וכו' · לתת להם אחרית ותקוה אר"י אלו דקלים וכלי פשתן · כריח שדה אשר ברכו ה' אר"י כריח שדה של תפוחים :

מה שבא במאמר הזה שנתקבצו כתות של פרחי כהונה וזרקו כלפי מעלה מפתחות העזרה שבידיהם הוא ר"ל לומר שאם אין בית יסודו שוא שקר שומר וכמו שהוא בדרך טבע כן הוא בדרכי האלהות וכמו שידוע בכל צרתם לו צר · זאת ועוד אם השומר מסר המפתחות עוד יש שער הכניסה פתוח שיבא השעה שיבנה הבית וישובו המפתחות בידי השומר כבא' · ומ"ש אח"ז ר"י כשם שנכנס אב וכו' זה הוא ליתן שער נכח הדמיון לבטוח בעתיד הבא לטוב כמו בחדש אדר וגם אלו הדברים הם מועילים לבריאות ולכח הגידים לעשות יסוד לנפשות גם באלו הדברים שהם ממקרי הזמן ובפרט הרעיון רוח שהוא ראשית כל חולי כידוע · לתת להם אחרית ותקוה אר"י וכו' אלו דקלים וכלי פשתן · אם דקלים הם האילנות בכלל כמו שבלשון ארמי דקל הוא אילן בכלל מה טוב ומה נעים תאמר חכם זה לפי שהדקלים הם מזונות הצמחים בכלל ואם דקל הוא בפרט התמר כמו שבא בצמח וזה בע' דיקלא כבר פירשנו במ"א שהתמר בין הערבים ובין האומות הברברייש הוא מזון חשוב · כלי פשתן הם הבגדים הלבנים היותר צריכים לאדם וידוע מחכמת הרפואה שה פשתן הוא היותר טוב לבריאות ולזיעת הגוף ולנקיותו לפי שמקושן

ותיכים

שלא יכנסו לארץ וחרב הבירה בא׳ ובב׳ ונלכדה ביתר ונחרשה העיר וכו׳ :

המעמד של כהנים לויים וישראל הוא פילוסופי ופוליטיקי · הישראלים היו כמו בעלי בתים של האומה שהיו רואים עסקי משרתי הבית כהנים ולויים ועי"ז לא היה מקום לעשות שררה שלא כדין לא על ישראל ולא על עסקי הקדש ולא על נכסיו ובמעמד היו כהנים ולויים לכבודם ולראות בעיניהם מה שחבריהם היו עושים ולפי שהקרבנות היו עיקר העבודה ובלא תורה ומע"ט שהם אמצעות עולם הרוחני שוא ודבר כזב הוא החמרי ברור הוא כשמש מונח מאמרנו שאלמלא מעמדות שהם יסוד ש׳ העבודה אין העולם מתקיים · ומ"ש במאמר הב׳ שאנשי מעמד היו יושבים ד׳ תעניות בשבת גם זה הוא בהצטרפות לפי טבע היום · בב׳ היו מתפללין על יורדי הים לפי שבאותו היום היה חלוקת המים · בג׳ על הולכי מדברות לפי שבו נראתה היבשה ויער צומח עלים · בד׳ על אסכרה שלא תפול בתינוקות · רש"י והרשב"א נתני טעם שאינו לפי הפילוסופיא והשכל לפי שכתיב בו מארת מל׳ מארה ואלו הן לפ"ד דברים אבל לא טעם נכון וראוי להשכיל · דע א"כ הקורא שהאסכרה בתינוקות היא חולי שגם בימינו הוא עיקר ופרטי הוא בין התינוקות ונקרא Croup בל׳ צרפתי והקיסר של צרפת זה שנים עשה דורון גדול לב׳ רופאים שביארו טבע חולי זה ורפואתו הפרטית וביארו שזה הוא חולי מחמת חימום הדם כמו חולאים אחרים שבאים מהחום ומהפרש השנה לפי תקופותיו ולימדו שצריך בתחלת כל הקזת הדם ודברים המקררים וכן שאר רפואות כמו שבא במקומו בס׳ פרטי על חולי הקרוף של התינוקו׳ שהוא כמו אסכרה א"כ בתחלת כל רבותינו בחכמתם הכירו בימים ההם חולי הקרוף שהוא כמו חולי חדש אצלנו מלא סכנה ורובם של החולים מתים גם ביד הרופא וזה בעת ב׳ או ג׳ ימים ולכן התפללו בפרטות לחסדו יתעלה לרפואת אלו החולים והתפללו ביום ד׳ לפי שהמאורות ובפרט השמש הן סיבה לחום האויר וחום הגופות והפרש עתי השנה ולכן מתפללים ביום ד׳ לפי שבו נבראו המאורות שהן סיבת החולי עצמו · בה׳ על עוברות ומניקות היו מתפללים שלא יפילו ושיגדלו בניהם לפי שבו כתוב ישרצו המים שרץ נפש חיה דוגמת גידול בנים וראה כמה בימים הקדמונים היה בלבם שלא יפילו העוברות ושהמניקות תגדלנה בניהן דבר שהיא בזוי בעונות בימינו ובפרט הכבוד שהיו הקדמונים נוהגים לעוברות ומניקות בידוע בד"ה של האומות ובפרט בכותבי פוליציא מדיקא וכן בכתבי על הדבר הזה · ובע"ש לא היו מתענין מפני כבוד השבת רצוני לפי חכמת הניפוש והרפואה לפי שהיא נגד הבריאות לעשות תענית גמור בע"ש ואח"כ ביום השבת למלאות כרס

פתח עינים

אח"ז שא"א הלל כלל אלא כנגד שבעה זהו לפי הסברא ומי שאומר הלל בתענית הם ב' הפכים בנושא א' :

פרק ד' בשלשה פרקים בשנה

משנה אלו הן מעמדות לפי שנא' צו את בנ"י וגו' היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו התקינו נביאים הא' כ"ד משמרות ע"כ משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים לויים וישראלים וכו' · גמרא סנ"הם אריב"א אר"א אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ וכו' אנשי מעמד נכנסין לכ"הכ ויושבין ד' תעניות בשבת בב' על יורדי הים בג' על הולכי מדברות בד' על אסכרא שלא תפול בתינוקות בה' על עוברות ומניקות עוברות שלא יפילו ומניקות שיגדלו את בניהן ובע"ש לא היו מתענין מפני כבוד השבת וכ"ש בשבת בא' בשבת מ"ט לא אר"י מפני הנוים רשב"ן אומר מפני שהוא ג' ליצירה א"נ משום נשמה יתירה וכו' ת"ר מה הם בני גונב עלי ומה הם קוצעי קציעות אמרו פ"א גזרה מלכות שמד על ישראל שלא יביאו עצים למערכה שלא יביאו בכורים לירושלים והושיבו פרדסאות על הדרכים בדרך שהושיב ירובעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו יראי חטא וכשרים שבאותו הדור הביאו סלי בכורים וחפום בקציעות ונטלו עלי על כתפם כיון שהגיעו אצל פרדסאות א"ל להיכן אתם הולכים אמרו לעשות ב' עגולי דבלה במכתשת שלפנינו בעלי שעל כתפנו כיון שעברו מהם עטרום בסלים והביאום לירושלים וכו' · ה' דברים אירעו את אבותינו בי"ז בתמוז וה' בט"ב בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות ובוטל התמיד ובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל בט"ב נגזר על אבותינו

שלא

מח שכך כמאמר הזה ד"מ על השיתין ועל התהום התחתון והעליון היינו אלא להורות דרך מליצה שהגשמים יורדים מלמעלה מכח האידים שבאויר ולמטה מכח האידי' עצמם שעולים מן הארץ מן הים מן הנהרות ומן האגמים וממים נפשים אידים בכח החום ואח"כ יורדים למטה בצורת גשם וזהו מ"ש קול ב' ריעים אני שומע לפי שהאידים שבאויר והאידים העולים מן הארץ עושים ביניהם שלום תמידי להוריד הגשמים וזהו הפשט לפי חכמת הגיפות של הפ' תהים. אל תהום קורא דלוני התהום של מעלה קורא התהום של מטה וכן להפך וכן הוא יסוד מ"ש בתחלה תהום אמר לחבירו אבע מימיך אבע מל' נחל נובע וזהו עצמו מש"כ אח"כ רבה שהיה רואה מזל שיר שהוא דוגמת הפרנסה ודוגמת עובד האדמה וכן היא דוגמת עגלה יפה ומלאה חלב ושפתיה פתוחות דוגמת רוחב הפרנסה שהיא בין תהום העליון ותהום התחתון ולזה היה אומר חושה להעלות מימיך ולעליון הספק מימיך לארץ וכ"ז הוא לפי יסוד חכמת הטבע כאמור ומי שפי' רידיא מלאך הממונה על הגשמים אינו נכון לפי שמפתח הגשם לא נמסר ביד שליח כידוע:

שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם נשמים קודם הנץ החמה כסבורין העם לומר שבח של צבור הוא א"ל אמשול לכם משל למ"הר לעבד שמבקש פרס מרבו א"ל תנו לו ואל אשמע קולו שוב שמואל הקטן גזר תעניתא וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה כסבורין העם לומר שבחו של צבור א"ל אמשול לכם משל למ"הר לעבד שמבקש פרס מרבו וא"ל המתינו עד שיתמקמק ויצטער ואח"ך תנו לו וכו' משנה מעשה שגזרו תענית בלוד וירדו להם גשמים קודם חצות וכו' ואותו היום עשאוהו יו"ט ובאו בין הערבים ואמרו הלל וכו' ולימרו הלל מעיקרא אביי ורבא דאמרי תרווייהו לפי שא"א הלל אלא בנפש שבעה וכרס מלאה וכו'

שנא לכן מזה המאמר מוסר גדול שלא היה שמואל מחזיק טובה לעצמו אם ירדו גשמים ביום התענית פ"א בתחלתו ופ"א בסופו אבל כמפחד תמיד חשש ואמר שאם היה מדולה לפני הקב"ה עם עמו לא היו צריכים לתענית אלא מיד כשיתפללו מוריד הגשם יבא המטר ומה שכא

ולכן בא הגשם לאחר זמן שהוא המלקוש וכן הוא רצון המלך · ב' שאין לשאול כנסות רוח לפני אדון הכל ואין להשיח דברים לפני הבורא המשגיח אם רצונו אינו לפי רצוננו כי לא מחשבותיו מחשבותינו ולכן לוי שהשיח דברים כנגד והיה צולע על ירכו · ג' שנה בימים ההם היו לומדים הלכות תנועות הגוף ומשקלו והלכות התנועה כמו ברקידה ולכן היו מאמצים כחם בקידה והיו נוטלים ב' הגדולים בארץ והיו באותו הזמן בעצמו שוחים ונושקים את הארץ שהיא קשה וטורח הגוף וכבר ידוע הוא כמה הלכות התנועה באלו מועילים לבריאות · ד' שהוא ד"ת דבור הענקים שהיו אומרים להוריד מטר לעתין ומוצב דוהו מכח הרוחות שהיו מוליכים אותם במדינות ההם כמו שידוע מחכמת הטבע שהרוחות הם הראשונים כן דרך הענקים :

דרש רחב"ל מ"ד צדיק כתמר יפרח וכו' אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמר תמר אלו נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק אין גזעו מחליף ואלו נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז אין עושה פירות אף צדיק אין עושה פירות לכן נאמר תמר וארז :

אמת הוא לפי חכמת הטבע שהארז אינו עושה פירות כידוע ואין ראוי אלא לעץ מלאכה ולכן נקרא ארז בל' ערבי האילן הקשה יהנם ושאינו עושה פירות ומפני שהעץ הוא קשה והילך גבוהה גבוהה ע"כ הינו בטבעו לעשו' פירו' ונק' בל' לאטיני בב' שמו' Abies, Cedrus ומ"ש מהתמר שאין גזעו מחליף ראה שכן הוא בכותב Mattioli בערך Palma וגם כאמר שאם מן הענפים יותן מכף א' בארץ נעשה שורש והולך ומתגדל א"כ אמת הוא שאין גזעו מחליף לפי שהענף בעצמו נעשה שורש אבל אינו מתחלף ענף בענף :

אר"א כשמנסכין את המים בחג תהום אומר לחברו אבע מימיך קול ב' ריעים אני שומע שנא' תהום אל תהום קורא וגו' א"ר לרידי חזי לי האי רידיא דמי לעיגלא תליתאה ופריטא שפוותיה וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה לתהומא עילאה א"ל חשור מימיך לתהומא תתאה א"ל אבע מימיך שנא' הנצנים נראו בארץ וגו' :

ולכן הראו לר' אלעזר בן פדת שבמקום הטובות הגשמיות בעוה"ז ידבק בשכליות בעה"ב ויוסיף במעלתו וישיג לתענוג נפשיי ואמיתי ויהיה לו שכר הרבה יותר ממה שהיה יכול להתענג אם היה לו עושר ונכסים ברוחב בזה העולם תחת עניותו · ובענין י"ג נהרי הפרסמון הוא משל לריח שהיא הדק שבתענוגים והגידים נהנים ממנו כמו שידוע בחכמת הניפות ובחכמת הנתוח ומספר י"ג הוא מקרי כמו שהוא כל מספר ושמא הוא רמז לי"ג מדות חסדיו או לשנים שהנער נכנס למצות שהוא בן י"ג כידוע · ומה שבא במאמר שלפנינו שהכה באצבע שהדביקו עם הגודל והכה בצפורן האצבע ובזה יצא אש מגופו ידוע מחכמת הרפואה שאש האליטריקו שבגוף יוצא ממנו ובפרט במקום שיש שער ע"י הגירור על העור וכל תיכי נרירה · ומה שאמר כולי האי ומאי לא גם זה הוא ברור למבין להורות שבעולם הנשמות כל א' יש לו מדרגה פרטית ומיוחדת לפי חכמתו ולפי מעשיו ולכן השואל לעלות יותר ממדרגתו אינו בכלל הדברים האפשריים לפי שהכל הוא במדה במשקל ובמשורה מיוחדת כ"א לפי זכותו :

רחב"ח גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מטרא א"ל והא ריב"ל גזר תעניתא ואתא מטרא א"ל הא אנא והא בר ליואי וכו' · לוי גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מטרא אמר לפניו רבש"ע עלית וישבת במרום ואין אתה מרחם על בניך אתא מטרא ואטלע · אר"א לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי מעלה ואטלע ומנו לוי והא גרמא ליה והא לוי אחוי קידה קמיה דרבי ואטלע הא והא גרמא ליה · רחב"ל אמר אנא שמעינהו להנך ענני דקא אמרן ניזיל ונשדי מטרא בעמון ומואב וכו' :

בזה המאמר יש לדקדק · א' שאין כל הזכיות שוות ולא כל החכמים והחסידים שוים להוריד מטר בכח תפלתם ובאמצעות תעניתם והטעם הוא שהגשמים הם בכלל הפרנסה שבמזל היא תלויה ובכח הטבע כ"ש למעלה וגם יש להם הצטרפות עם הזמן ולכן היורה אינו מלקוש שזה בא מעט מעט ולא בכח גדול כמו היורה שהם א' · ובזה נבין פ' באור פני מלך חיים ורצונו כעב מלקוש רצוני שגם שהמלך הוא איש חסד אין להאמין שכל מי ששואל ממנו צדקה ומשפט ברגע השאלה יקבל התשובה הראויה לפי שרצונו הוא כעב מלקוש רצוני שהעב אינו גם כמו כמורה

ולכן

פתח עינים

ואינו מפחד על כחש אם הם חזקים ממנו :

ר"א בן פדת הוה דחיקא ליה טובא עבד מילתא ולא הוה לה מידי למיטעם אשכח ברא דתומא שדא לפומיה חלש לביה וניים עיול רבנן לשיולי ביה חזייה דבכי ותאיך ונפק צוציתא דנורא מאפותיה כי אתער א"ל מ"ט בכה מר ותאיך ונפק צוציתא דנורא מאפותית א"ל דחזאי שכינה ואמרית קמה עד אימתי אידבר ואזיל בהאי דוחקא א"ל ניחא לך דאיחריבי לעלמא והדר איברייה ואפשר דמברו בשעתא דמזוני אמרי קמיה רבוניה דעלמא כולי האי ואפשר א"ל שני דחיי נפישי או דחיינא א"ל דחיית אמרי לקמיה אי הכי לא בעיא וא"ל בהאי אגרא דאמרת לא בעי יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסר נהרי דמשכי אפרסמונא דמענגא בהו אמרי קמיה רבוניה דהאי עלמא כולי האי ותו לא א"ל ולחבירך מאי ניתוב להו אמרי קמיה רבוניה דעלמא ומגברא דלית ליה קא בעינא ומחיין באקיסטלא אאפותאי וא"ל אגרו לך גירי :

תכלית המאמר הזה הוא פילוסופי במוחלט · ר"א ב"פ היה מן האמוראים גדול בחכמה ובמעשים טובים והיה בעל הוראות כידוע והיה דחוק ועני · על זה המאמר אמר ד"מ שהראוהו בחלום שאין להפלא מעניות אנשים גדולים וראוים להתענג לא להיות בדוחק לפי שבע"הז השפל המזונות הם בהצטרפות מקרי העולם ובפרט ענין המזונות הוא בפרט מצטרף על משטרי השמים וכסיליהם בענין המטר ושאר הדברים הצריכים לעבודת האדמה ולפירות הארץ וכן בענין הסחורה בהולכי מדברות ויורדי הים שכלם הם בהצטרפות עם המזלות ובפרט השמש והירח והרוחות ושאר אותות השמים ושא"א בשביל אדם א' שיהפוך העולם וישוב ויבנה אותו על סדר אחר וכבר אמרו חכמינו בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא ולכן אין להתרעם על מדת העניות לפי שכך גזרה חכמת בורא הטבע ובאמת אנו רואים בנסיון שהטפשים וע"ה בכלל יש להם מזל להעשיר יותר מהחכמים והנבונים ובאמת הדברים ההווים בעו"הז השפל אין להם קיום ומתחלפי' ע"פי הזמן ואין להם חיבור ע"ע הנפש בעולם הנשמות עולם הנצחיות ועולם האמת

ולכן

עד אימת ניזיל ונצטער כולי האי א"ל מאי נעביד א"ל מטיבותא דגניזא לצדיקיא לעלמא דאתי בעי רחמי דליתבו לך מידי בעא רחמי יצתה כמין פיסת יד שארו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא חזי בחלמיה דכלהו צדיקי אכלי אפתורא דג' כרעי ואיהו דב' כרעי א"ל ניחא לך דכלהו צדיקי אכלי אפתורא דג' כרעי ואנן אכלינן אפתורא דשקיל חד מינייהו א"ל בעי רחמי נשקלוה בעא רחמי ושקלוה וכו'. יומא חד בי שמשי חזייה לברתיה דהות עציבא א"ל אמאי עציבת דאיחלף לי מנא דמשחא במנא דחלא ורמאי בשרגא א"ל מי שא' לשמן לחדליק יאמר לחומץ וידליק תנא היה דולק והולך עד שנטלו ממנו אור להבדלה רחב"ד הוו ליה הנך עיזי א"ל קא מפסדן עיזך א"ל אי קא מפסדן ליכלינהו דובי ואי לא כל א' וא' ליתיין דובא בקרנייהו לאורתא כל א' וא' אתיא דובא בקרנאה וכו':

מעשה של ר"ח בענין הגשמים מורה טוב לבנו שתכף שבא לביתו לא רצה לטובו העבר שעולם כולו יהיה בצער על המטר שהיה צריך לשדות וכרמים של העם · וזה יצא ראשונה · ב' שזה החכם היה חסיד גדול ועני והיה די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש וידוע הוא בחכמת הגופות שהחרובין מייבשים הגוף והם לנגד יציאת הכרס וכזה העני האוכל בא בנקל לידי חולשה ולכן ר"ח בינינו וגם בין האומות מוצאים אנו כומרים שהיו עושים סיגופים ותעניות לכבוד טמאתם ולא היו אוכלים כ"א חרובין · ג' לימדים אנו דרך מוסר כמה יש לנו לדאג רוחנו על שכינינו הרעי' כשככה אשת רחב"ד והנס של התנו' יש לנו להאמין שהוא ד"מ וחידה לפי שנסים כאלה גדולים במהיתם אין להם תכלית בהצטרפות פילוסופי' · וכן הוא בענין החומץ שהדליק במקום שמן · ד' בענין שנתנו לו מן השמים רגל זהב וכל הבא אחריו הוא ד"מ להורות שהעניות והייסורין בעה"ז הם ליתן שכר טוב למפרע לעה"ב ולכן כשהשכיל ר"ח שאם היה אוכל פירות מעשיו הטובים בעוה"ז לא היה לו חלק גדול לעוה"ב א' מוטב שאסביל הייסורין בעה"ז השפל להתענג מזיו השכינה לעוה"ב לפי הצטרפות מעשי · ב' בענין העזים אין להשתומם אם עשו מלחמה עם הדובים לפי שידוע מחכמת הנוסות שהעז נקרא כן מל' עז והוא עז פנים גדול ובנקל עושה מלחמה עם הגבורים שבטבע

ואינו

גדולה וסכנתו או וודאות רפואתו : ב' שחכמים גדולים אעפ שהיו בתפלתם כמו אנשים אחרים שאינם כ"כ גדולים אבל יש להם במעשיהם זכות פרטי כמו חילפא שהיה נותן יינו לקדוש והבדלה לעניים שאין להם כדאי לקיים אלו ב' המצות וכן כאותו אבא שהיה מלמד תינוקות והיה מחנך אותם כראוי בלא הפרש בין העניים לעשירים וסיפ. נותן להם כפרה לפי פשטן בלא אכזריות ועל כיוצא בזה נאמר דרך פילוסופי אל תהי בז לכל אדם שאפי' ריקנים שבכי מלאים מצות כרמון · כמה היו זהירים החכמים שבימים ההם לראות בין כ"א אומות השבע והרעב בימים ההן של הקציר לשבור בר לעתים בזמן הראוי בזול ובמה הערמות היו עושים כדי שימכרו התבואות בלא יוקר לטוב העם בכלל ולטוב העניים בפרט כגון במעשה של ר' כהנא ור' פפא ואע"פ שהיו מתפללים על הגשמים ועל השבע ושהיו כ"ש להם חטים מתקיימות בתבואה כמו מאפריקא תם על דרך נס לא היו החכמים הגדולים שבימים ההם סומכים על הנסים וכל מה שהיו יכולים להתרחק ממעשה נסים יותר טוב ונכון היה בעיניהם · ז' שגם בעיני האומות היה פלא לראות כמה בכח החכמים ההם בתפלתם היו נענים ע"ע המסר א' פרג אומתיו התפלא בראות הדבר הזה בין היהודים החכמים ההם וכבר בארנו למעלה טעם הדבר לא לפי הפילוסופיא הפשוטה שאין לו שלטון על הדברים האלה אבל לפי יסוד תורתנו הקדושה ותנאים שהתנה שוכן יתעלה על הגשמים בעתם לפי מעשה הדור וזכיותו .

רבי חנינא ב"ד הוה קא אזיל באורחא והוה דארי צנא דמילחא ארישיה אתא מיטרא א' לפניו רבש"ע כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער פסק מיטרא כי מטא לביתיה א' כל העולם כלו בצער וחנינא בנחת אתא מיטרא וכו' · א"ר בכל יום ויום ב"ק יוצאת ואומרת כל העולם כלו אינו ניזון אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש · כל מעלי שבתא הוה רגילא דביתהו דמשגרא תנורא ושדיא קוטרא בתנורא משום כסופא הויא ליה שיבבתא בישתא אמרי מכדי ידענא דמידי לית לה איזיל ואיחזי מאי היא אזלא וטרפא אבבא איכסיפא ועילא לאינדרא איתעביד לה ניסא דאשכחתיה לו גורא דמלי ריפתא ואגנא דמליא לישא וכו' א"ל דביתהו

עד

א' האי א"ל אכיספא דתמרי קיימי דקא מזדבן א' ש"מ איכא כפנא בעלמא וכו' · אר"ס בריה דבת שמואל קאימנא אגודא דנהר פפא וחזינא להו להני מלאכי דדמו למלחי דקא מייתו חלא ומליונהו לארבי והוה קימחא דסמידא ואתו כולי עלמא למיזבן מיניה ואמינא להו מהאי לא תזבנו דמעשה נסים הוא השתא אתו חיטי מפרזניא למחר אייתי חיטי מפרזניא וחבון כ"ע וכו' · ההוא גברא דאיחייב נגודא בב"ד דרבא משום דבעל גויה נגדיה רבא ומית אישתמע מילתא בי שבור מלכא בעי לצעורי ליה לרבא א"ל איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא לברה לא ליהוי לך עסק בהדי יהודאי דכל דבעו ממרייהו עביד להו א"ל מאי האי א"ל דבעי רחמי ואתא מטרא וכו' :

במאמר הזה וכמאמרים הכאים א' יש להפליא על אלו החכמים שהיו מתפללים להוריד הגשמים כמו מלוה שבא לגבות חובו מן הלוה ושלא היו מיראים מרגוע לנפשם אם לא היו נענים תכף ומיד בתפלתם · אבל אם נחשוב שהקב"ה תנאי התנה עם ישראל ליתן להם גשמים בעתם אם ישמעו למצותיו כמ"ש הכתוב והיה אם שמוע וכו' ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש א"כ אם חכם גדול וירא שמים היה מתפלל ואם הדור היה זכאי להם כדאי להתפלל ולקבל תכלית תפלתם · ב' יש לדקדק על רבא שגזר תענית לבור ולא ירדו גשמים בזכות תפלתו ואמר לבסוף סר"י נענה בזכות דורו ולא כן היה רבא עם עמו שבימיו לא היו זכאים ובאמת הבנתי ודקדקתי ע"ד תורת משה בזה הענין שהוא ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירושך ויצהרך שאמר בתחלת הפ' ונתתי מטר ארצכם בל' רבים ואח"כ ואספת דגנך בל' יחיד להורות שהגשמים יורדים לפעמים לזכות יחיד א' גדול הדור שמתפלל אבל זכות רבים צריך להיות בסיועו לקבל חסדיו יתברך · ג' מ"ש בענין הנשיאים שאם אינם הגונים גם הדור הולך אחריהם זה הוא כלו פילוסופי לפי השכל ולפי הנסיון · ד' אמת הוא בחכמת הגופות המאמר המדבר ד"ת שכלה שעיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה . ע"ד גדולי הדור שנמשלו לעיני העדה לפי שהעינים בגוף הם פתח הנפש וגם ספר הגידים והאיברים כלם וגם בחכמת הרפואה הרופא הבקי רואה ובודק העינים ומזה האות לבדו מרגיש ומבין איכות החולי שנפל בו החולה

פתח עינים

דכל דהוה נקיט הוה יהיב להו יומא חד סליק לשוקא למזבן לה נדוניא לברתיה חזיוהו גבאי צדקה טשו מניה אזל בתרייהו א"ל בכאי עסקיתו א"ל בנדוניא דיתום ויתומה א"ל העבודה שהן קודמין לבתי שקל כל כה דהוה גיהליה יהבי ניהלייהו וכו' :

יש לתמוה על חכם זה שהיה מבזבז ממונו לצדקה יותר מן הראוי והיה נותן נדונית בתו ליתומה א' וזה אינו חסידות שהיא נגד הטבע · אבל כשנחשוב כמה גדול שכר הצדקה ושמלוה הוא את ה' החונן דלים ושגמולו ישלם לו סרו כל הטענות וכל הקושיות של השואלים נגד בעה"ב המבזבז מן היסוד ומפרסם בקהלו לפי שהשכר בא לטוב משפחת הנותן וכל היוצא מירכי חלציו :

ר"י נשיאה גזר תעניתא בעא רחמי ולא אתא מטרא א' כמה איכא בין שמואל הרמתי לריב"ג אוי לדור שנתקע בכך אוי לו למי שעלה בימיו כך חלש דעתיה ואתא מטרא · רבי נשיאה גזר תעניתא בעו רחמי ולא אתא מטרא תנא להו הושעיא זעירא דמן חברייא והיה אם מעיני העדה וגו' משל לכלה בזמן שעיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה ובזמן שאין עיניה יפות כל גופה צריך בדיקה וכו' · רבי גזר תעניתא בעי רחמי ולא אתא מטרא נחית קמי אילפא א' משיב הרוח ונשב זיקא א' מוריד הגשם ואתא מטרא א"ל מאי עובדיה א"ל דיירנא בקיסא דחוקא דלית ביה חמרא בקדושא ואבדלתא ומפיקנא להו י"ח וכו' · רבא גזר תעניתא ולא אתא מטרא א"ל והא ר"י בעא רחמי ואתא מטרא א"ל ומה אי משום הגויי אנן עדיפינן מנייהו וכו' אבל מה יעשו פרנסי הדור שאין דורן דומה יפה וכו' · א"ל רבנן לר' כהנא בריה דר"ן שמעינן דמר דשכיח קמיה בשמעתא ניעשייה דליפוק לשוקא וניחזי מאי האי דאיכא בעלמא משכוה ועשיה ואפקוה לשוקא חזא כינופיא

א'

להתעלל במלאכתו · ד' היה מקפיד על ממון אחרים יותר מממון עצמו כמו שראינו בטליתו שהיתה שאולה · ה' היה צנוע ורחוק מענין קירוב בשר והיה מרחיק עצמו מכל דבר המביא לידי עברה · ו' היה עני ולא היה דל גאה · ז' היה זהיר בת"ת עם התינוקות והיה מרגילם לב"המד · ח' היה לפי מתנת ידו אוהב הצדקה וג"ח ולכן היה הוא נותן מעות לצדקה ואשתו היתה נותנת קרובות ומזומנות כמו לחם וקמח וקטניות שאין לעני טורח בהם · ט' היתה אשתו שואלת רחמים על העבריינין שיחזרו בתשובה · כן חנין הנחבא שבא במאמר שאחריו היה מתפלל על עצירת גשמים וזכותו ג"כ היה הצניעות העליונה על כל צדקותיו עם העניים והיה מחביא עצמו כדי שלא יראהו העני ויתבייש א"כ הצניעות והצדקה הם מעלות גדולות על חסדו יתעלה בענין הגשמים מדה כנגד מדה · מי שנותן לצדקה יקבל צדקה משמי מרום והא' ע"כ היא הגשם בעתו · מי שהיא צנוע במדותיו הוא רחמן ומי שמרחם ירוחם · כן במאמר הבא חסידי א"י היו צנועים ומלאי ענוה ולכן היו מתפללין ונענים על עצירת גשמים יותר בנקל מחכמי בבל שלא היו צנועים והיו מודיעים לצבור שהיו מתפללים ושבשבילם המטר בא · ובענין העשירים של בית חמיו של ר' מני שהתפלל בתפלתו שיהיו עניים ליתן להם פרנסה ובזה לא יהיו גסי לב ואח"כ דיהיו עשירים שלא לקבל דוחקם עוד מחמת עניותם הא' וכן בענין אשתו שהיתה יפה להיות אהובה אצלו ואח"כ כדי שלא תהיה מורדת עליו שתחזור לשחרותה הא' לפי דעתי הוא ד"מ להורות שכל טוב שבעולם יש בו חלק רע וכל רע יש בו חלק טוב ואין להרהר שתהיה הדבר זולת זה לפי שענינים אלו אינם ראויים לנס גדול כמו שנראה מפשט המאמר ואינם לכבוד בעל הנס אם שהוא מחסדו יתעלה על דבר קטון כזה :

הנהו תרי תלמידי וכו' ריב"א הוה שכיח קמיה דר"י דמן יוקרת שבקיה ואתא לקמיה דר"א שמעיה דקא גריס א"ש השולה דג מן הים בשבת כיון שיבש בו כסלע חייב א"ל ובין סנפיריו וכו' :

בענין הנסים של בני יוסי מן יוקרת אומר בתים לבבי שהם דברים שהשכל אינו מבינם לא לפי הסיבה ולא לפי המסובב ואומר ג"כ לכבוד חכמת רבותינו שגם לפי חכמת הטבעית וחכמת הנתוח יקר הוא מ"ש בענין השולה דג מן הים בשבת כיון שיבש בו כסלע חייב משום נטילת נשמה אם הוא בין סנפיריו לפי שהמקום ההוא קרוב לכלי הנשימה והלב ולכן אין חיים ביוצאות אם נתייבש במקום אזות הדג כידוע :

אליעזר איש ברתותא כד חזו ליה גבאי צדקה טשו מניה

דכל

עננא מזויתא דדביתהו וכו' · חנן הנחבא בר ברתיה דחוני המעגל הוה כי הוה מצטריך למטרא משדרי רבנן ינוקי דבי רב לגביה ונקטי ליה בשיפולי גלימיה וא"ל אבא אבא הב לן מיטרא א' לפני הקב"ה רבש"ע עשה בשביל אלו שאין מכירין בין אבא דיהיב מטרא לאבא דלא יהיב מטרא ואמאי קרו ליה חנן הנחבא שהיה מחבא עצמו בבה"כס א"ל ר"ז לר"ס ה"ח מה בין תקיפי ארעא דישראל לחסידי דבבל חסידי דבבל ר"ה ור"ח כי הוה מצטריך עלמא למטרא הוה א"ל חד לחבריה ליכנוף לגביה הדדי וליבעי רחמי אפשר דמתרצי קב"ה ואתי מיטרא · תקיפי דארעא דישראל כגון ר"י אבוה דר"ם כי הוה מצטריך עלמא למטרא שקיל גלקא וא' לאינשי ביתיה אזיל ואייתי בזוזא עיבורא אזיל וקאי ברוכתא עמיקתא וכו' · ותו ר"ם בריה הוו קא מצערו ליה דבי נשיאה אזל אשתטח אמערתא דאבוה א"ל אבא הני מצטערו לי יומא חד הוה קא חלפי התם אנקוט ברעית דסוסוותיהו עד דקבילו עלייהו דלא קא מצערי ליה · ותו ר"ם יומא חד הוה שכיח קמיה דריב"א א"ל עתידי דבי חמי קא מצערו לי אמר ליענו ואיענו א' דחקו לי ליעתרו איעתרו לא מקבלא דביתאי עלאי א"ל מה שמה חנה תתיפה חנה נתיפתה קא מרדא עלי תחזור חנה לשחרירותה וחזרה חנה לשחרירותה ·

נראה דבר זה בימים ההם שבכל היו מתפללים החכמים והצדיקים שבדור על עצירת גשמים ורגע כאמרו היו נענים בתפלתם · אמת היא שמעשיהם הטובים ותורתם ואמונתם היו פותחים פתח חסדי הבורא עליהם ועל עמם אבל עכ"ז יש עוד להשכיל על פרטי מעשיהם להבין הדבר על בוריו עד שהשכל יכול להגיע דבר גדול כזה · תשכיל הקורא באבא חלקיה שהיה חכם גדול בן בנו של חוני המעגל א"כ בראשונה היה לו זכות אבות · ב' היה בעל מלאכה עודר בשדה ונושא עצים וטורח בכל פנים · ג' היה שביר יום ולא היה מאבד זמנו אפי' בחזרת שלום שלא

להתבטל

המאמר הזה בענין חכמת הגופית יש להכיר ב' דברים שהם בתכלית היקרות · הא' שאין להפליא אם האדם מאיזה סיבה ישן לחדשים ולשנים · כמה ספרי רפואות ובפרט בקרדיזו בקאפיטולו של השינה אנו מוצאים שמחמת חולי הרבה ב"א ישנים שנת תרדמה להרבה שנים ואינם מקימים וכן בבהמות אנו מוצאים המרמוטה שבחורף היא ישנה ובקיץ מתנערת וחכמי הכתות שבימינו מלאו השינה בכלי הדם שבמות והרבה כיוצא בזה מוצאים אנו בספר חכמת הטבע · א"כ אם האדם הוא ישן להרבה חדשים מאיזה סיבה חמרית אינו נגד הטבע בכל פרטיו דבר חוני המעגל אע"פי שע' שנה כראית גוזמא נגד כללי השכל · הב' הוא אמת שהחרוב קודם שיתן פירות צריך להמתין ס' וע' שנה וגם יותר מזה · כן כתבי חכמי הטבע ובפרט המטיולי ואחרים ובאלו הימים דברתי אני עם חכם א' מפוליא אשר שם רבו כמו רבו החרובים וגם במדינת רומי בדרך הנקרא אפיא ואמר לי שהוא אמת שהחרוב אינו נותן פירות אלא אחר ס' או ע' שנה לפי שהוא אילן אוהב ארץ יבשה וחריבה ולפי דעתי על כן נקרא שמו חרוב :

אבא הלקיה בר בריה דחוני המעגל הוה והוו קא אזלי רבנן גביה כד הוו צריכי עלמא למטרא זמנא חדא איצטריך עלמא למיטרא שדרו רבנן זוגא דרבנן לקמיה למבעי רחמי ותיתי מטרא אזיל לביתיה ולא אשכחוהו אזלו לגביה לדברא אשכחו דהוה רפיק יהבו ליה שלמא ולא אסבר להו אפיה בפניא ה״ה מנקט ציבי כי אתא דרא ציבי אחד כתפא וגלימיה אחד כתפא כל ארחא לא סיים מסאניה כי מטא מיא סיים מסאניה מטא ביני היזמי והיגי דלינהו למאני כי איסהלק מהתם אחהינהו למאניה כי מטא למהא נפקא דביתהו לאפיה כי מקשטא כי מטא לביתא עיילא דביתהו ברישא והדר עייל איהו אבתרה יתיב כריך ריפתא ולא א״ל לרבנן איתו כריכו פלג ריפתא לינוקי יהיב ליה לקשישא חדא ולזוטרא תרתי אמר לדביתהו ידענא דרבנן אמטול מטרא אתו ניקום ניסק לאיגרא למבעי רחמי אפשר דמירצי הקב״ה ואתי מיטרא אתו קם איהו בא' זויתא ודביתהו בא' זויתא ובעו רחמי קדים סליק

עננא

פתח עינים

השם הנ' הנקרא פטריות הוא מל' פטר רצוני Apertura כמו פטר רחם לפי שכל מיני כמהין יש להם פתח פתוח ושער ועד מקום גבוה שנקרא בל' לעז Prominenza כמו שנקרא בצמח דוד וזהו צורת הפטריות שיש להם דוגמת שער ומקום גביה כמו הפתחים · זאת ועוד גם אצל חכמי הצמחים יש מין פטריות הנקרא Funghi Tazza לפי שעושה כמו צורת כוס וכן בל' יוני נקרא הכוס פטרין פטריות וכל אדם יכול לראות הרבה מיני פטריות שיש להם צורת כוס וצורת כלי ולכן על נכון נקראים פטריות · דע עוד שכמו שתראה בצמח דוד פיטורין ר"ל תן רשות לא' לילך חוץ מרשות האחר כמו הגט מאיש לאשה רצוני בל' לעז Bandire, Licenziare ע"כ נוכל לומר שזה השם הוא להורות שיש לו לאדם ליתן גט לפרי כזה כמו הכמהין והפטריות לפי שידוע הוא מחכמת הגופות שיש בכמהין ופטריות רמה ותולעה עד אין מספר וכן ראיתי אני בנסיון כמה פעמים ובפרט פ"א במקום סוראכיא אצל א' מקרובי ובכר רבו המחלוקות בין חכמי הטבע אם הכמהין ופטריות הם בכלל הצמחים או בכלל החיים על רוב רמה ותולעה שבהם איך שיהיה כל הזמנים רבו המעשים להורות כמה סכנה יש לאוכלם או מרוב התולעים שבהם או מסיבה אחרת וכמה מתים כמעט רגע מחמת המאכל הזה ולכן בהרבה משפחות אינם מתירין על שלחנם מאכל הכמהין ופטריות ועל נכון א"כ נק' פטריו' רצוני מאכל שיש לנו לשלוח אותו חוץ מרשותנו וחוץ משלחננו ושיש לנו טעם ליתן לו גט כמו האיש לאשה רעה וחטאה ושאינה סובלת האישות כראוי לה :

אר"י כל ימיו של איתן צדיק היה מצטער על המקרא הזה שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים אפשר ע' שנין בחלמא הוי מי איכא דניים ע' שנין יומא חד הוה קא אזיל בארחא חזייה לההוא גברא דקא נטע חרובא א"ל מכדי חרובא עד ע' שנין לא טעין פשיטא לך דחיית ע' שנין ואכלת מיניה א"ל אנא עלמא בחרובא אשכחתיה כי היכא דשתלו ליה אהבתי אנא נמי אשתלו לבנאי יתיב וקא כריך ריפתא אתיא ליה שינתא ונייס הדרא עליה משוניתא איכסי מעינא נייס ע' שנין כי קם איתער חזייה לההוא גברא דאכיל מההוא חרובא א"ל ידעת מאן שתליה להאי חרובא א"ל אבוה דאבוה אמר וראי נייס לי ע' שנין וכו' :

ירדו כתקונן עד שיצאו ישראל מירושלים לחר הבית מפני הגשמים א"ל כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל עליהם וילכו להם וכו' אמר לפניו רבש"ע עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינם יכולים לקבל לא רוב טובה ולא רוב פורענות וכו' יה"ר מלפניך שיהא ריוח בעולם מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה חמה יצאו וראו הר הבית שמלא כמהין ופטריות שלח לו שמעון ב"ש אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי שאלו היו שנים כשני אליהו שמפתחות של גשמים בידי אליהו לא נמצא ש"ש מתחלל על ידיך וכו':

מעשה כזה אין כח בפילוסופיא לפי השכל הטבעי להשיג עומק הדבר כמו שבא במשנה ובתלמוד · אדם א' רמה ותולע משביע בשמו הגדול של הבורא יתעלה שאינו זז ממקומו עד שירחם על ישראל להוריד גשמים כצרכם · הגשמים בלבד מנטפין והוא משביע ב' להוריד גשמי בורות שיחין ומערות · ירדו בזעף והוא מתפלל ג' על גשמי רצון ברכה ונדבה · עכ"ז אע"פי שבאחריתם. ירדו כתיקונן ירדו בכמות יותר מן הראוי ובא ד' להתפלל שיפסקו הגשמים ויהיה ריוח בעולם ומיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ואחרון אחרון שמעון ב"ש אמר ע"פי הפילוסופיא האמיתית שבזה ש"ש היה מתחלל ע"י להשביע על נסים כאלו זה אח"ז שנראה דבר רחוק מהאמונה. באלו הדברים א"כ נאמר שהדומיה תהלה · ומה שאמרו במאמר שלפנינו יצאו וראו הר הבית שמלא כמהין ופטריות זה הוא לפי חכמת הטבעית · נודע הוא שהכמהין והפטריות הם ב' מיני פרי האדמה הנקראים Funghi בלעז שנולדים במעט שעות על האילנות ועל הקירות מן רוב המים בפרט ואינם פורחים כ"א בזמן גשמים או סמוך לבארות ולמעינים ונהרות ודע שאצל חכמי הצמחים בימינו פירות הארץ האלו הנקראים Funghi נחלקים לפי דעת א' מכותבי נרפת לג' שתים ולפי דעת אחר לט' א"כ אין לתמוה אם חכמינו דברו מב' מינין שהם הכמהין והפטריות · דע עוד שבזמן שיורדים הגשמים במאד מאד גם הכמהין והפטריות רבים עד אין מספר וכנגד זה בזמן עצירת גשמים מתמעטים עד אין חקר · ולפי דעתי מין הא' הנקרא כמהין הוא מל' כמה כמות רצוני בל' לעז Quantita לפי שאלו הפירות רבים עד מאד לפי שצומחים בזמן מועט ולכן רבו משמרות ראש האדם בשדות ואצל הנהרות ובכל מקום שהמים יורדים בנקל ·

הסוג

פתח עינים

גם בזה המאמר יש מוסר גדול להתפלל לאדון הכל שלא יביא חרב של שלום בארצנו מפני שהגם שאינה מלחמה בכל טבעה עכ"ז היישובים והעיירות שעוברים בם אנשי המלחמה מזיקים השדות והכרמים ובעזות מצח רוצים מהבעלי בתים או האושפיזא או דברים אחרים שהם בתכלית היוקר וגם כסף וזהב או גוזלים אותם או נוטלים דרך שאלה ואינם חוזרים הממון שלקחו ולכן טוב אמרו שגם חרב של שלום במדינה היא קללה עצומה עד מאד:

ת"ר ונתתי שמיכם בעתם לא שכורה ולא צמאה אלא בינוני' שכ"ז שהגשמי' מרובי' מטשטשין את הארץ ואינה עושה פירות · ד"א בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות:

זה הוא ע"פ חכמת הטבעית · אם הארץ היא שכורה שכבר המים הם יותר מדאי אם תשתה יותר מחמת רוב הגשמים הלחים אינם פועלים כראוי חלק העשבים צומח בלא ההשרשת וחלק המוליד הפירות נחלש ואין בו כח מלבד שהגשם מטשטשת את הארץ כמו שידוע בחכמת עיבוד האדמה ואם הארץ היא צמאה נשמרת לרוב זמן קשה ואינה יכולה לשתות כמות גשם הראוי לצמיחה ומה שאמרו אח"ז בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות הגם שאינו לפי חכמת הטבעות דבר אגרה בת מחלת השולטת בליל רביעי וכמו שכבר דברנו עליו במס' פסחים עכ"ז אמת הוא שהגשמים טורחים ב"א כשהולכין בדרכים בעת שיורדין בחזקה וא"כ אם יורדים בלילי רביעיות ובלילי שבתות שאין ב"י הולכים ע"כ בהן בדרכים ובפרט בלילי שבתות שאין להם לטרוח בסחורה ובמלאכה זה היא דבר ראוי להשגחתו יתעלה ולשבח אומתו ועל נכון פירשו בעתם כמו שהוא במאמר שלפנינו:

משנה מעשה שאמרו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים וכו' ת"ר פ"א יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים א"ל לחוני המעגל התפלל וירדו גשמים התפלל ולא ירדו עג עוגה ועמד בתוכה וכו' אמר לפניו רבש"ע בניך שמו עיניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך התחילו הגשמים מנטפין וכו' · אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות ירדו בזעף עד שכל טפה וטפה כמלא פי חבית וכו' אמר לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה

הבלע ולא היה רולה הפרע ן ממי שאין לו והיה מבקש שלא לבייש הענייי שלא היה להם מה לפרוע · הד' שהיה מכבד בעלי תורה ולא היה מקבל שכר אומניתו מהם · ה' שהיה נותן לדקה לעני ולאביון · ו' שהיה רחוק מחשד אחרים והיה דן כל אדם לכף זכות כמו שאנו רואים באותו מעשה של החכמים שבאו לנסותו על לדקהו ועל גמילות חסדיו :

ר"ב חוזאה הוה קאי בשוקא דבי לפט אתא 'אליהו ז"ל איהזי ליה א"ל מי איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי א"ל ליכא אדהכי והכי אתא ההוא גברא דהוה מסיים מסני אוכמי ולא דמי חוטא דתכלתא בגלימיה א"ל האי בר עלמא דאתי הוא קרא ליה וכו' א"ל מאי עובדך א"ל זגדוקא אנא ואסרנא גברי לחוד ונשי לחוד ובליליא רמינא פורייא בין גברי לנשי כי היכי דלא ליעבדו איסורא וכי חזינא בת ישראל דיהבו גוים עינייהו עלה מסרנא נפשאי ומצילנא לה וכו' אתו ב' אחריני א"ל הני בני עלמא דאתו נינהו אזל לגבייהו א"ל מאי עובדייכו א"ל אינשי בדיחי אנן כי חזינן איניש דעציבא דעתיה מיבדחינן ליה א"נ חזינן בי תרי דאית להו תגרא בהדי הדדי טרחינן ועבדינן להו שלמא בהדי הדדי :

אין במאמר הזה כ"א ב' דברי מוסר · א' ששומר בית האסורים של המלך היה לו זכות גדול שהיה מרחיק עון הכשר בין אנשים ונשים אשר היו בבית הסוהר והיה עושה גדר שלא יבאו שאר האומות ליתן עיניהם בבנות ישראל הכלועות · והב' שהשמחה באדם היא סי' לב טוב שלו והפך זה מי שיש לו רעיון רוח על הרוב יש לו לב רע לפי שאינו שליו ושקט רגע ימי חייו והוא מלא תאוה וקנאה ולכן אנשים של מאמרנו שהיו שמחים ומשמחים ב"א היו תמיד מביאים שלום בין אדם לחברו ולכן היו בני עו"הב מפני שהבאת שלום היא א' מהדברים שאדם אוכל פירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב :

עניננו מתריעין על החרב מפני שהיא מכה מהלכת · ת"ר חרב שאמרו אין צ"ל חרב שאינה של שלום אלא אפילו חרב של שלום וכו' :

פתח עינים

שבאדם ובפרט הרוחניות · הב' שגם בענין הכבוד אין לו לאדם ובפרט הת"ח לבזות שמו ושם משפחתו ושם אביו בפרט לפי שאם המשפחה קודמת היא בכבוד בנקל האבות מחנכין הבנים במדותיהם הטובות ואם האב הוא נכבד הבן ההולך אחר פעמיו יהיה ג"כ מכובד כמוהו וזה עיקר הפילוסופי של המאמר הבא במקום אחר אב זוכה ברא ולכן אר"ן מוטב שיבא מנה בן פרס אצל מנה בן מנה ואל יבא מנה בן מנה אצל מנה בן פרס וזה איננו גסות הרוח אבל כבוד עצמו הראוי לחכם נכבד · הג' שגם אם ההשגחה העליונה מגינה על אדם פרטי בזכיותיו יש משקל בין הנס ובין זכות האדם שעליו נעשה ואם הנס איננו כ"כ גדול אין להטילו על זכות האדם שהוא לטוב לו אם זכיותיו הם יותר גדולים ואינם במשקלם ולכן בחלום הראה שאינו על זכות האדם אם בשכונתו לא היה דבר אבל היה על זכות אחרים · ד' שגם הזכיות שנראים לאדם קטנים ופחותים אין לנו חכמה ופתח לעשות משקל על זכיותיו ועונותיו לבא חשבון באמת ובצדק ולכן אמרו שהנס נעשה פ"א על אדם א' שהיה משאיל כליו לצורך הקבורה ופעם ב' על זכות אשה א' שהיתה משאילה התנור לשכנים לצורך שבת אחר שהיתה מסיקתו משלה:

אבא אומנא הוה אתי ליה שלמא כל יומא ממתיבתא דרקיעא ולאביי מעלי שבתא לעלי שבתא וכו'

מאי עובדיה דאבא אומנא כי הוה עביד רפואה הוה עביד ליה דוכתא דגברי לחודיה ודנשי לחודיהו והוה ליה לבושא דאית ביה בזעי כוסילתא דכי הוה אתיא איתתא מלביש לה כי היכי דלא ליסתכיל בה והוה ליה דוכתא מאבראי למידמי ביה פריטי דאית ליה דמי ביה דלית ליה הוה אתי ויתיב ולא מיכסיף וכי הוה מתרמי ליה צורבא מרבנן אגרא מניה לא שקיל וכד הוה חזי איניש דלא אפשר ליה הוה יהיב ליה פריטי וא"ל זיל איברי נפשיך:

שב"ק אומרת שלום עליך כל יום לאבא וא' לשבוע לאביי וא' בשנה לרבא זה היא ד"מ להורות זכות הא' שהוא למעלה מזכות הב' וזכות הב' עליון ע"ד הצטרפות לזכות הג' אבל מזה המאמר יוצאים מוסרי' גדולים · הא' שאבא היה מקיז דם ולא חכם ועכ"ז בזכות מדותיו היה יותר חשוב מאביי ורבא שהיו בלבד חכמים בשלימות ולא נבונים באומנות ובחכמת הרפואה כדרך בקיאות · הב' הצניעות שהיה לו עם הנשים באומן רופא הוא מתכלית החובה ובכרח מדיני · הג' שלא היה אוהב הבצע

מהמאמר הזה אנו לומדים מוסר פילוסופי בדרכים שונים · א' שמי שתורתו אומנותו אכל אין לו מה לאכול בפרי התורה בעוה"ז מן הדוחק יש לו לעסוק בסחירה כדי להרויח לזמו בלא דוחק כמו שעשו כ' אלו החכמים · ב' שאם ר"י שמע ד"מ עלת מ"הש שיחזיר לתלמודו תכף ותיד היה לו שכרו ברוחב שבני מקומו מכוהי ראש ישיבה שהיו באותו זמן מגדלין אותי משלהם ומעשירים אותו · ג' שאילפא שחזר אחר זמן מלא קנאה היה על ר"י חברו ולא שקט עד שהראה לנבור שהיה חכם יותר מר"י כמו שכל במאמר וכבר ראינו במקימות אחרים כמה קלה היא הקנאה בין בעלי תורה בענין גדולתם :

אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא מב' עיניו גדם מב' ידיו קיטע מב' רגליו וכל גופו מלא שחין וכו' ואמאי קרו ליה נהום איש גם זו דכל מלתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה וכו' :

באלו הגנשים של נחום איש גם זו אין לנו לדבר לפי שאין יד הפילוספיא מגעת שם בלבד יש לנו להשכיל על מדותיו בפרט שכל מה שהיה מגיע לו אף אם נראה רעה היה אומר גם זו לטובה וזה היה מדת כמה פילוסיפים בין הקדמונים ובפרט בין היונים שהיו אומרים על כל מה שהיה מגיע להם כילו לטוב · ובאמת אן בפילוסופיא רע במוחלט וגם אם הוא רע ביסודו יכול להיות סיבת טוב אחר הבא אחריו בתכליתו · וזה כבר ידוע הוא במושכלות וכד"ה וכמה מקרים רעים היו סיבה להגדיל אנשים הרבה בעולם וגם אם יש רע בלא טוב המשגיח על כל נותן טובות לצדיקים לעתיד בהצטרפות הרע שסבלו בעה"ז :

א"ל רנבר"ח לרנב"י וכו' רי"א לא מקומו של אדם מכבדו אלא הוא מכבד את מקומו וכו' בסורא הות דברתא בשיבבותיה דרב סבור נמינה משום זכותיה דרב דנפיש איתחזי להו בחלמא רב נפישא זכותיה טובא והא מלתא זוטרתי היא לרב אלא משום ההוא גברא דקא משייל מרא וזבילא לבי קבורה וכו' :

בב' המאמרים האלו יש מוסר פילוסופי · הא' במאמר עצמו שאין מקומו של אדם מכבדו אלא הוא מכבד את מקומו וזה הוא פשוט בבחינת העולם שכמה וכמה בנ"כ ובכ"מ הולכים ויושבים במקומות הא' והיותר מעולים וזכיותיהם ורוח שכלי שלהם הם בתכלית הבזיון משום שלרוב ב"א ההולכים אחר הבלע מכבדים העושר והממון ולא שאר האכיות

שבאדם

ראה אותו סותרו וכונתו לבטל הסכנה לטוב עמו וגם כדי ליתן ריוח לאומנים וכן מנהג חסידותו לקנות בע"ש הירקות שאם היה ביד המוכרים בשבת היו הולכים לאבדון וגם זה היה מכשול לעת"ל שלא יהיו כאים בשוק על הירקות לכבוד השבת ולפי שבשבת אוכלים היהודים לרוב בשר ודגים עם כל מטעמים למתק אותם ולקרר האצטומכא לטוב העכול מוצרכים הם לאכול עשבים ופירות ומיני למחים ולכן היה בלב החכם להניע לב המוכרים לבא בשוק לטוב בריעות היהודים המכבדים את השבת · וכן הוא מוסר שבעי שלא להאכיל לבהמה מה שהוא מאכל אדם שלא לבזות המאכלים ולהיות בועט בסיבה שהשפיע הבורא המשגיח בכולם · ככר ידוע שלכן חסה תורה על ממונן של ישראל · וכן היה לטוב הצבור לתת הרפואות למי שהיה צריך ולהאכיל ולהשקות לעניים שהיה להם צורך כמו שהוא ברור · וכן שהזהרה ליתן מים לרחוץ הידים קודם שיכנסו לבית לאכול ולשתות וליקח הרפואה הוא משום נקיות לצורך הבריאות שכמה חולאים יכולים לקבל ב"א מידים שאינן רחוצות ואינן נקיות כראוי · וזהו יסוד הטעם משום מזיקין רצוני ההיזק הטבעי שבא מחולי קטן וגדול באתלפות חוש המשוש ולזה שמו רז"ל ברפואה גדר הרחיצה :

אילפא ור"י הוו גרסי באורייתא דחיקא להו מלתא טובא אמרי ניקום וניזול וניעביד עיסקא ונקיים בנפשין אפס כי לא יהיה בך אביון אזלו איתיבו תותי גודא רעיעא הוו קא כרכי ריפתא אתו מ"הש שמעיה ר"י דקאמר א' לחבריה נישדי עלייהו האי גודא ונקטלינהו שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה א"ל שבקינהו דאיכא בהו א' דקיימא ליה שעתא · ר"י שמע אילפא לא שמע א"ל ר"י לאילפא שמע מר מידי א"ל לא · אמר מדשמעי אנא ואילפא לא שמע ש"מ לדידי קיימא לי שעתא א"ל ר"י איהדר ואיקיים בנפשאי כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ר"י הדר אילפא לא הדר עד דאתא אילפא מלך ר"י א"ל אי ייתי מר ונרים לא הוה מליך מר אזל תלה נפשיה באסקריא דספינתא אמר אי איכא דשאיל לי במתניתא דר"ח ור"א ולא פשטינא ליה ממתניתין נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא אתא ההוא סבא תנא ליה האומר תנחשקל לבני וכו' :

מהמאמר

מעשה שבא ראב"ש מבית רבו והיה רוכב על חמור וכו' נזדמן לו אדם א' שהיה מכוער ביותר א"ל שלום עליך ר' ולא החזיר לו א"ל ריקה כמה מכוער אותו האיש וכו' א"ל לך אמור לאומן שעשאני וכו':

זה הוא מוסר לאדם שאין לו לעשות לחוק אם האדם מכוער או יש לו איזה מום בגופו לפי שכל אלו הדברים הם חסרון טבע מצד הבריאה והעשיה וחסד הוא למי שמטיל הסיבה בבריאה ולא בבורא ואם רצה לעשות כזה מה לו לאדם להתווכח על הבורא ולדבר עליו תועה:

ההיא אשיתא רעועתא דהוה בנהרדעא דלה הוה חלף שמואל תותה אע"ג דקיימא באתרא י"ג שנין ולא נפלה וכו' דאמר ר"י לעולם אל יעמיד אדם עצמו במקום הסכנה ויאמר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו:

מלבד הטעם שמביא המאמר על ההתראה שאין לו לאדם להעמיד עצמו במקום סכנה ויאמר שעושין לו נס שאם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו יש טעם אחר מתורת הטבע בעצמו שאין לו לאדם לעמוד במקום סכנה שמא ימות ונמצא מתחייב בנפשו ובזאת הסברא בתורת האלהית עוד בזה שכלית וטבעית כמו שאמרתי שהיא החוקה של כל הדתות ומה שאמר אח"ז במה הארכת ימים כבר פירשנוהו ברוחב במסכתו' הקודמות:

א"ל רבא לרפרם ב"פ לימא לן מר מהני מלי מעלייתא דהוה עביד רב הונא א"ל בינקותיה לא דכירנא בסיבותיה דכירנא דכל יומא דעיבא מפקין ליה בגיהרקא דדהבא וסייר ליה לכולא מתא וכל אשיתא דהות רעיעתא היה סהר לה וכו' וכל פניא דמעלי שבתא משדר שליחא לשוקא וכל ירקא דהוה יתיר לגינאי זבין להו וכו':

מזה המאמר יצא לנו מוסר במה שנקרא בלשון Polizia medica רצוני הפוליטיקי ברפואה שהוא חלק חכמת הרפואה שיושבת וחוקרת על טוב הצבור הבא מן הרפואה להרים מכשול מדרך החיים ולבטל כל דבר שיש בו סכנה כמו הכותל שנוטה לנפול שהחכם שהיא רואה

פתח עינים

אע"פ שביסוד הדברי' אין אמיתות לפי הדברים ובאמת בדבר חמרי כמו השמש והמזלות אין ספק שעם ע"ה ברוח קדשו יגלה אור שכינתו לזכותו לנביא או לכותב דברים שבעת שהלימוד והחושים יכולים ללמד מה שלא ידע בתחלה כ"ש שאין דוחק ללמד באלו הדברים מלמעלה אם החכמות החיצוניות בהקדמותיהן יכולות ללמד כל מה שצריך לאדם לידע מעניניהן שאינם מעלים ואינם מורידים לטוב האדם וליראתו ולעבודתו יתעלה ואם השמש מתנועע או הארץ ואם הנסים נעשו באופן ה' או באופן אחר מה לנו תכלית גדול בהאסטרפות האמונה? האמונה היא לעולם נכבדת ואם השמש מתנועע או הארץ הנסים המה נסים בהאסטרופותם ואחד הם או אם השמש מתנועע או הארץ מתנועעת ובענין הנ' שנקדה להם חמה משה ויהושע ונקדימון בן גוריון יש לתמיה מ"ז השילוש בגם א' בעצמו רצוני בנקידת החמה אם הפ' בעמידת השמש של יהושע אמר ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו אם לא שנאמר שיש איזה הפרש בין נס יהושע לנסי משה ונקדימון או לפי הזמן או לפי המקום אבל הדבר לעולם הוא דחוק · בכלל נאמר שהפילוסופיא באלו הענינים אין לה שער ליכנס בם ובביולא באלו תהלה הוא למחריש :

היתה ירושלים לנדה ביניהם אר"י לברכה כנדה וכו' היתה כאלמנה אר"י לברכה כאלמנה ולא אלמנה ממש וכו' · אחיה השילוני קללן בקנה וכו' מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין וכו' כך ישראל עומדים במים התורה וכו' · אבל בלעם הרשע ברכן בארז וכו' מה ארז זה אינו במקום מים ואין גזעו מחליף ואין שרשיו מרובין וכו' :

ר"י שמפרש בקללות האלו של המאמר איזה דבר לטוב ולברכה הוא היא הפילוסופיא של היוני Genofane וכמה מהכתא שלו שבכל רע יש איזה צד טוב והאמת אין רע פשוט לגמרי ובהאסטרפות כל דבר שנראה רע יש איזה חלק או צד לטובה ומ"ש מהקנה והארז שהא' גוזעו מחליף ושרשיו מרובין ואם כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו לא כן הארז שאינו עומד על מקום מים ואין גזעו מחליף ואין שרשיו מרובים ושהרוח החזק מעיקרתו והופכתו על פניו מפני שהוא קשה ואינו יכול להחליף עצמו לפי הרוח כ"ז הוא ידוע לכל ע"ה ואין צורך לדבר על הדבר הזה להגדיל הדיבור בלא תכלית :

ת"ר לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז

מעשה

ירדו גשמים מיד נכנס לבית המרחץ בשמחה ובעוד שאותו הגמון במרחץ נכנס נקדימון בן גוריון לב"המק ונתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי כדי שיהיו מים מצויין לעולי רגלים מיד עלו עבים וירדו להם גשמים עד שהיו מלאות כל המעינות והותירו יצא אותו הגמון מן המרחץ כשפגעו זה את זה א"ל תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך א"ל יודע אני שאלהיך לא הרעיש את העולם אלא בשבילך שעדיין יש לי פתחון פה עליך שהוציא ממך מעותי שכבר שקעה חמה ומים ברשותי ירדו חזר ונכנס נקדימון בן גוריון לב"המק ונתעטף עמד בתפלה אמר לפניו רבש"ע הודע שיש לך אהובים בעולמך וכשם שעשית לי נס בא' כן עשה לי באחרונה מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה אמר אותו הגמון אלמלא שנקדרה חמה היה לי פתחון פה עליך שאוציא ממך את מעותי וכו' ת"ר ג' נקדה להם חמה ואלו הן משה ויהושע ונקדימון בן גוריון :

אם המאמר והנה הנכתב בו הם קבלה נקבל אותם בסבר פנים יפות אבל אם אינו כן יש פתחון פה לשכל להשיב תשובה איך ב' נסים כמעט רגע בגשמים שירדו ובחמה שנקדרה נעשו לתכלית שנראה לא מלד הדחק בטבעו אלא להרויח י"ב כברי כסף · איך שיהיה בענין נקודת השמש רצוני שעמדה בנקודתה ולא הלכה למקום שקיעתה וכן במאמר הנא א"כ בענין משה ויהושע שנקדה להם חמה כמו שנקדה לנקדימון בן גוריון · לפי חכמת ההנדסה והכדור שבימינו אין ספק שהשמש עומד במקומו לעולמים ושהארץ מתנועעת א"כ באלו הנסים אין לנו לפרש כ"א שהארץ דממה ולא היה לה תנועה לאיזה זמן עד שזרחה השמש עליה ולא היה לילה עד שעה פרסית לפי הצורך · ואין להפלא אם בתורתנו באו דברים שנראים שהשמש מתנועע ולא הארץ שכבר ידוע הוא שהנביאים דברו וכתבו במסורת ידיעת העמים שבימים ההם וכמו שלשבר את האוזן מה שיכולה לשמוע דברו דרך גופיי וחמרי מכבידו יתעלה כמו עיני ה' אזני ה' וכיוצא כ"ש בברואים דברו לפי חכמת ותבונת העמים שבזמנים ההם

אע"פ

פתח עינים

פירשנו אותו במס' יומא ובמס' הקודמות ואין לנו כאן צורך לחזור על מה שכתבנו בענין טוריינוס שהוא קיסר רומי שמו באיטלקי Trajano בד"ה של האומות הוא מלך נכבד לפי רוב הכותבים · אבל יש כותבים הרבה שאומרים שהיה רמאי גדול חנף ומלא שקר וכזב דברי בלע לשון מרמה והיה בלבו אכזרי ועל מה שחשב ועשה על היהודים ראיתי בחכמי הצרפתים בס' הנקרא Dictionnaire des hommes illustrès בערך Trajan

Trajan eut a combattre vers le même temps les juifs de la Cyrenaique qui irrités contre les Romains et les Grecs pousserent la rage contre leurs, et les horreurs furent punis comme elles les meritaient. On ne souffrit plus de juifs dans ces cotés et on y egorgait ceux que la tempête y jetait.

מכל זה אנו רואים מדברי האומות שטריינוס ומשרתיו עשו מלחמה ליהודי' שנגרשים מכל שפת הים שבמלכותו ושאם מהים היו באים ליבשה היו שוחטים והורגים אותם באכזריות גדולה הנה א"כ שכותבי האומות לא דברו בפרט ממעשה לוליאנוס ופאפוס · בכלל אמרו שהיו הורגים תחת טריינוס היהודים שהיו הולכים על שפת ים מלכותו · א"כ בכללם היו שני האחים שנזכרו בגמרא מכותבי דברי ימי האומות טוריינוס מת במיתה טבעית על מיטתו אחר חולי שחלה באיבריו מחמת יגיעות מלחמותיו · והשכל שתלמודנו שאמר שפצעו את מוחו לא אמרו בוודאות כמו כותב ד"ה בכל כלי הוודאות אבל אמר אמרו לא זזו משם וכו' והבן שמלת אמרו ר"ל זה אינו ודאי אלא הרבה אמרו וזהו כ"ק בכל דבריו ולא יותר :

פרק ג' ס' תעניות אלו

ת"ר פ"א עלו כל ישראל לרגל לירושלם ולא היה להם מים לשתות הלך נקדימון בן גוריון אצל הגמון א' שהיה שם א"ל הלויני י"ב מעינות מים לעולי רגלים ואני אתן לך י"ב מעיינות מים ואם לאו אני נותן לך י"ב ככרי כסף וקבע לו זמן כיון שהגיע זמנו ולא ירדו גשמים בשחרית שלח לו שגר לי מים או מעות שלח לו עדיין יש לי שהות ביום וכן בצהרים וכן במנחה שלח לו שגר לי מים או מעות שלח לו עדיין יש לי שהות ביום לגלג עליו אותו הגמון אמר אפשר כל השנה כלה לא ירדו גשמים ועכשיו ירדו

הגדול היא נכבד ליתן לו חלק בקלקלה באחרונה לב' טעמים · הטעם הא' כדי שלא יאמרו שהוא סיבת הקלקלה והב' שאם הגדול מקולקל באחרונה מרויח הזמן שלא היה מקולקל בתחילה כמו שהוא הקטן שהקדים בקלקלה לאחרים· יציאת הרחוב עם התיבה הוא כדי לפרסם התפלה ובזה בני העם ועמי הארצות מכוונים יותר בכמות דבר שהוא חוץ מן המנהג ולהכניע הלב ג"כ באמצעות החושים ובפרט העין הרואה היו מתכסים בשקים כמו שהוא המנהג ג"כ בין שאר האומות וכן היא נתינת אפר מקלה על התיבה ובראש כל א' וא' ויציאת בית הקברות הוא ג"כ לעורר הלבבות לתשובה ולבכיה בזכור להם יום המיתה וזהו יסוד מאמר האומר הרי אנו חשובים כמתים ;

משנה והזקן שבהם אומר לפניהם דברי כיבושין וגו' יש שם זקן והוא חכם אומר זקן חכם אין שם זקן חכם אומר חכם אין שם לא זקן ולא חכם אומר אדם של צורה :

גם כן היא לפי הפילוסופיא שהזקן וחכם אע"פ שאינו זקן ובאחרונה אדם של צורה היו במדרגה הקודמים לומר דברי כבושים לעם רצוני דברים שכובשים ודוחקים את הלב לעשות תשובת המשכל אחר שמגלה להם סתרי מעשיהם לפי שהזקנה עם החכמה היא הראשונה שבחזקות לאדם לכבוש השומעים בדבריו ואח"כ החכמה לבדה ובאחרונה אדם של צורה אם אין שם לא זקן ולא חכם לפי שגם צורת האדם מכבשת חושי השומעים ובפרט עמי הארצות :

תניא בעשרין ותמניא ביה אתת בשורתא טבתא ליהודאי דלא יעידון שפ"א גזרה מלכות שמד על ישראל שלא יעסקו בתורה ושלא ימולו את בניהם ושיחללו שבתות וכו' תניא ניקנור אחד מאפרכי יונים היה ובכל יום ויום היה מניף ידו על יהודה וירושלם ואומר אימתי תיפול בידי וכו' מאי טוריינוס אמרו כשהרג טוריינוס את לוליאנוס ואת פאפוס אחיו בלודקיא א"ל אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם יבא אלהיכם ויצילכם מידי וכו' ואמרו לא זזו משם עד שבאת דיופלי מרומי ופצעו ארת את מוחו בגזירין :

מעשה זה וכן מעשה ניקנור מלחמותיו סופו עם החשמונאים כבר

פתח עינים

בקריעת משה ואהרן בנפילה יהושע וכלב בקריעה וכו' :

באלו ב' המאמרים אחרונים של הפ' אין לנו אלא לימוד מדרגות ד"א ומה שבא אחריהן · החוגר שק על מתניו הוא הבלא תכלית התשובה ע"כ אמרו בתבונה שאין לאדם חשוב לחגור שק על בשרו שהוא צער גדול וכניעה גדולה אם אינו יודע בודאות שנענה לכן בענין התפילה ותשובה התפלה לבדה הוא דבר יותר קל מקריעת בגדים ע"כ יהושע וכלב שלא היו חשובים כמשה ואהרן לא זכו ליענות אלא בקריעה אבל למשה ואהרן די היה להם להפיל פניהם · כן בענין מדרגת הכבוד לעתיד לבא המלכים שהם יותר גדולים מכבדים בקימה והשרים שהם למטה מהם ההשתחואה היא הצטרפותה · כן בענין עיקר התענות לעת"ל הצדיק שהוא יותר שלם בין ב"א זוכה לאור שהוא יסוד הכל והישר לב די לו בשמחה שהיא מדרגה תחת האור · ותשכיל שהצדיק הוא מגזרת צדק ולהכיר הצדק כראוי ועל נכון צריך להיות צדיק בדעת ובהשכל רצוני באיטלקי Nel pensiero giusto אבל היושר לב א"א בגידים וכלב אבל לא בשכל ובאיטלקי נקרא Adeguatò sensibile ולכן אין הצטרפו' אלא עם השמחה שהיא תנועה בגידיו וכלב אבל הצדיק שעיקרו הוא בהשכל ובדעת זוכה לאור רצוני אור השכל בהכרתו ובהצלחתו העליונה שהוא כמו אור זרוע בכל הנברא שבהשכלתו עולה עד הבורא סיבת הסיבות וזה הוא אור זרוע האמיתי ולכן בפ' הצדיק שהוא פרטי בין ב"א אמר בל' יחיד אור זרוע לצדיק אבל ישרי לב שהם מדרגתם למטה מהצדיקים ורבים מהם במנינם אמר בל' רבים ולישרי לב והשכל :

פרק ב' סדר תעניות

ר"א בגדולה מתחילין מן הגדול ובקלקלה מתחילין מן הקטן וכו' ולמה מוציאין את התיבה לרחובה של עיר אריב"ל לומר כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעונינו ולמה מתכסין בשקים ארחב"א הרי אנו חשובין כבהמה ולמה נותנין אפר מקלה ע"ג תיבה אריב"פ כלומר עמו אנכי בצרה וכו' למה יוצאין לבית הקברות פליגי בה רלב"ח ורחב"ח א' אמר הרי אנו חשובין לפניך כמתים וא' אמר כדי שיבקשו המתים רחמים עלינו :

אמר לפי הפילוסופיא הטבעית שבגדולה מתחילין מן הגדול כדי לכבדו וגם להקדים בזמן הגדול לקטון בגדולתן · אבל בקלקלה הגדול

אם העב הדק (מל' קלש Assottigliare צמח דוד) בא ותחתיו כלפי הארץ העב הוא גס (סומכא בל' תרגום Densità צמח דוד) הגשם הוא קרוב לבא על הארץ · עוד יש להעתיק בענין הזה באותו ערך מהאיג'יקלופידיא מה שאומר על הרוחות שהם לרוב סיבת הגשם · כן הוא לשון הכתב ההוא :

Quant au causes de la pluie il me semble que les ventes soient et doivent être regardès comme la principale de toutes, ainsi que le differentes causes des ventes.

א״כ הוא הרוחות הם סיבת הגשמים לרוב · זה הוא עיקר ויסוד הפ' נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר רצוני הוא שקר עצום כמו שבטבע תהיה הסיבה בלא המסובב שהם הרוחות בלא גשם ולפי שבכלל סיבות הרוחות ההרים וכ״ש גבוה כמותם הם סיבת הרוחות כידוע בפילוסופיא נבין בזה התאחדות ב' אלו הדברים בפ' כי הנה יוצר הרים ובורא רוח לפי שההרים הם סיבת הרוחות בהרבה מקומות ובהרבה זמני השנה כידוע :

אל אמונה ואין עול אל אמונה כשם שנפרעין מן הרשעים לעו״הב אפילו על עברה קלה שעושין כך נפרעין מן הצדיק בעו״הז על עברה קלה שעושין · ואין עול כשם שמשלמים שכר לצדיקים בעו״הב אפילו על מצוה קלה שעושין כך משלמים שכר לרשעים בעו״הז אפי' על מצוה קלה שעושין :

במאמר הזה אין להשכיל דבר לפי הפילוסופיא האלהית · ודאי הוא שאדון הכל הוא אל אמונה והנפ״ע מן הרשעים על עברה קלה שעושים לעו״הב כמו שנפ״ע מן הצדיקים בעו״הז ע״ד עבירה ושכמו שמשלם שכר לצדיקים בעו״הז על מצוה קלה שעושים כך משלם שכר לרשעים בעו״הז כדי לטרדם מן העו״הב וכן לצדיקים נפרע בעו״הז על הרע כדי לשלם הטובות בעו״הב ולפי שאין הצטרפות בין הטוב הגשמי והטוב הרוחני לכן אינו כ״כ פשוט בעיני הפילוסוף להמיר א' בא' כדי לזכות לזה ולאבד האחר ועל כיוצא בזה אני אומר כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים :

אר״א אין אדם חשוב רשאי לחגור שק על בשרו אא״כ נענה וכו' ואר״א לא הכל בנפילה ולא הכל

בקריעה

פתח עינים

לטפות ובזה האיד והענן נהפכים לטפה טפה ונוצרין הטפות משקל האויר ויורדות ובעת ירידתן טפות אחרות למטה מהעליונות מתאחרות ובזה הגסות של הטפות הולכת וניכרת .ולכן נקראים המים היורדים מלמעלה גשם רלוני גוף Corpo לפי שהאיד דק שאינו נראה לעין כ"כ נעשה גשם תוף הנראה לעין כל ומה שאמר החכם אין בין טפה לטיפה אלא כמלא נימא א"א מהטיפות הא' הדקות עד שהולכות ועושות טפה יותר גדולה אבל מהטפות הגסות בעת שכבר נעשה האיד גשם אינו אמת שהמרחק שביניהם הוא כמלא נימא אבל אמת היא שבאסיא ובאמיריקא יורד לעתים גשם דק עד מאד שמרחק הטפות הוא בתכלית הדקות והקטנות ומ"ה במערב' אמרי חשוך ענני' שניאן מוהי רלוני שכשהענן חשוך גם המים הבאי' ממנו הם הרבה וחזקים ואם הענן הוא בהיר המים היורדים הם מעטים זה הוא אמת כמו שתראה באינג'יקלופידיא ערך Pluie גשם ובאמת אם הענן חשוך מורה שהאיד הוא גס ואם נהפך למים הם הרבה בכמותן וכנגד זה אם האור עובר בענן ובהיר הוא זה בוודאות מורה שהחומר הוא דק ובהצטרפות הסיבה היא המסובב וא"כ המים היורדים ממנו הם דקים וקצים עד מאד · כן הפסוק משקה הרים מעליותיו הוא נכון לפי מה שביארנו מטבע המים שנעשה בחלק העליון שבאויר מהמורכב של האוסיג'ינו והאידרוג'ינו וגם הוא נכון לפי מה שביארו הפילוסופים שההרים בעצמם הם סיבה להוליד המים לפי שכשהרוח בא ומגרש ענן א' נגד ההרים א"כ הענן והאיד שמצד אחר מגורשים הם מן הרוח ומצד הב' מההר שכנגדו בהכרח האיד והענן נעשים יותר גסים מבתחלה ובזה הכרח הוא ג"כ שיורד למטה בצורת מים שמאיד נעשו כ"ש כן הפ' כונס כנד מי הים נותן באוצרות תהומות על נכון מברר שהיה נעשה כמו כד מחמת הרוחות המנגדות זו לזו ובדרך זה מי הים הולכים במקום קצר מהרחב שהיה מתחילה וא"כ יורדים המים למטה בהרבה מקומות מכדור הארץ עד שנעשות בתהומות אוצרות מים · באינג'יקלופידיא בערך Pluie מצאתי מה שבא אח"כ :

Si la partie superieure de la nuée se change la premiere il se forme d' abord. dans la partie superieure même de la nuée de petites gouttes, les reunissent avec elles e forment de plus grosses gouttes et aussi augmentent continuellement en grosseuse a proportion que elles se precipitent.

א"כ אם הענן של מעלה הוא קל ודק והענן התחתון הוא יותר גס וכבד זה הוא שי' מטר וגשם לפי שהוא גס מפני שהגשם הוא יותר קרוב לארץ זה הוא יסוד מה שנאמר במאמר שלמעלה מאי פורחות (שהם שי' קירוב רי-ים שירד על הארץ) אר"פ עיבא קליפא תותי עיבא 'שמיכתא רלוני

אם

שותה וכו' ואיד יעלה מן הארץ ללמד שהעננים מתגברים ועולים עד לרקיע ופותחין פיהם כנאד ומקבלין מי מטר וכו' והם מנוקבות ככברה ומחשרות מים ע"ג קרקע וכו' ואין בין טפה לטפה אלא כמלא נימא וכו' אמרי במערבא חשוך עָנני סגיאן מוהי נהור ענני זעירן מוהי וכו':

הרבה דברים יש להשכיל על המאמר הזה לפי חכמת הגופות · אמת הוא מ"ש ר"א שמימי אוקינוס רצוני מי הים נהפכים לאיד ע"י החום והשמש ונעשים ענן ואח"כ נהפך הענן למים או האיד למים מהרבה סיבות כמו החום שהיה מברר האיד שנאבד ואח"כ נקרש מחמת הקור המצטרף ונעשה מים או מפני שהאויר נעשה יותר קל מבתחילה ובזה המים יורדים שנוברים במשקלם או מפני שאש האיליטריקו אינו כ"כ חזק כבתחילה או מפני שהאיליטריקו הוא חזק בענן א' וחלש בענן אחר או מחמת הרוחות אם בא רוח מצד א' ורוח אחר מצד שכנגדו ב' רוחות אלו עושים באיד שבתוכם רצוני הענן נקרח ונקרש ובזה האיד נהפך למים אבל אמת הוא ג"כ שיש בטבע מים העליונים רצוני האיד שבאויר וידוע הוא ג"כ בימינו שהמים מורכב מב' מיני אויר רצוני האויר הטהור אוסיג'ינו והאויר המתלהב אידרוג'ינו אם כן המים נרכבים מלמעלה מב' אלו מיני אויר מכל הסיבות שמוציאות לחוץ הא' או הב' ושהולכים מעט מעט זה כנגד זה עד שנעשים אויר דק ואח"כ איד ואח"כ מים וזה הוא הדרך להבין לפי האמת מה הם המים העליונים בלא התחתונים שעולים מהים ומנהרות ומכל בארות המים שבארץ ובלא זאת ההקדמה אין אנו יכולים להבין אם הם המים העליונים שמהם דבר ר"י ואין לנו דרך אחר להקים הדבר הזה על ישרו מה שמקשה ר"י והלא מימי אוקינוס מלוחין הן ומה שהשיב ר"א מתמתקים הם בעבים צריך לידע שהמלח שבמימי הים אינו עולה למעלה באידים וגם במלאכת · האלקימיא במעשה מלאכה ההיא הנקראת Distillazione וכן באחרת הנקראת Evaporazione ודאי היא שאם המים של הים נהפכים לאיד אינו עולה אלא חלק המים המתוק והטבעי אבל חלק המלוח או המלח נשאר למטה ואינו נהפך לאיד א"כ מה שהשיב ר"א מתמתקים הם בעבים ר"ל שכשהמים של הים נהפכים לאיד ולענן בעולתם למעלה בסיבת החום והשמש או האיליטריקו וכיוצא משאר הסיבות מתמתקים המים לפי שבזמן עלותם אינם עולים אלא המים הפשוטים ולא המלח שבתוכם שנשמר למטה בארץ ומה שאמרו שהעננים מתגברים ופותחים פיהם כנאד ומקבלים מי מטר ר"ל שמתחילה הענן והאיד מורכבים מחלקי מים שנשארים באויר מחמת קלותם וכשהולכים אלו החלקים זה כנגד זה מתאחדין ביחד ונעשים יותר גסים ונהפכין

לטפות

פתח עינים

ביתו דלוני הכנסת ביתו של אדם מעידה על יושר או על עקלקלות שכלו ואם הוא אוכל ומתענג שלא כשורה ובהלכע יבא להתפרסם בהשגחת שכניו כמו שהוא ידוע ומפורסם לעין כל · דבי ר' שילא דאמרי ב' מ"הש וכו' רוצה ללמדנו שגם הדברים שאינם נהוגים בכל יום ושנראים דברים חוץ מן השכל ושאינם תחת ממשלת המשרתים במי שאינו אוהב כי אם את עצמו יתראה קטן ורע לב · ר' חדקא אומר שמי שאין לו מוסר לאהוב נכורו הוא תמיד בלא שלוה ובלא השקט ובזה נאבדת בריאות הגוף ולכן טוב אמרו שאיבריו של אדם מעידים בו לפי שבאבדן המוסר נאבד מזג הגוף ובריאותו · עוד יש להשכיל שמי שאינו אוהב קהלתו אינו מטוב לב והוא אכזר לפי שאינו מרגיש ואיש כזה נשמתו מבולבלת ומחשבותיו מבולבלים ובלא סדר ולזה טוב דברו שנשמתו מעידה בו · עדות בענין הזה מושאלת והפשט הוא שמחשבתו ונשמתו מביאין ראיה על אכזריותו ועל רוע לבבו · וכן אם הוא אכזר פרצוף שלו עד נאמן הוא לו ובאמת הגידים הם המרגישים בכל הגוף ושולטים בכל האיברים · על כן אמת הוא מה שמביא המאמר שאיבריו של אדם מעידים בו :

א"ש כל היושב בתענית נקרא חוטא וכו' רא"א נקרא קדוש וכו' אר"ל אין ת"ח רשאי לישב בתענית מפני שממעט ממלאכת שמים אר"ש האי בר. בי רב דיתיב בתעניתא כלבא ליכול שירותיה :

כבר כתבנו במ"א מה שנאות למאמר הזה על נזק התענית לבריאות ובפרט במי שהוא רגיל להתענות ולכן שמואל שהיה רופא היה מתרה שכל מי שיושב בתענית נקרא חוטא לפי שחטא נגד עצמו ונגד בריאותו ואם ר"א אמר שנקרא קדוש א"א לומר שהתענית הוא מחלקי התשובה ומי שמתענה עושה דבר פרטי וקדוש אבל עכ"ז שמואל כחכם בחכמת הגופות אמר שהתענית למי שמתענה הוא נזק גדול ושהאכילה היא השקאה לבריאות ולכן אח"ז ר"ל אמר שאין ת"ח רשאי לישב בתענית מפני שממעט במלאכת שמים שהוא לימודו וכן ר"ש אמר שת"ח שמתענה ראוי הוא שהכלב יאכל סעודתו דלוני שהמתענה אינו מועיל לו אלא כמי שמתענה מפני שאין לו מה יאכל וכ"ז המוסר על התענית מוסד על חכמת הגופות הוא פילוסופי ומועיל בכבד למי שרוצה להבינו בבינה ובהשכל :

תניא רא"א כל העולם כולו ממימי אוקינוס הוא שותה וכו' א"ל ר"י והלא מימי אוקינוס מלוחין הן א"ר שמתמתקין בעבים רי"א כל העולם כלו ממים העליונים הוא שותה

פתח עינים

מסכת תענית

המשך פרק א' מאימתי

ויאמר יעקב לבניו למה תתראו א"ל יעקב לבניו אל תראו עצמכם כשאתם שבעים לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל כדי שלא יתקנאו בכם אל תרגזו בדרך אר"א א"ל יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמא תרגז עליכם הדרך איני והא אר"א ב' ת"ח שמהלכים בדרך ואין ביניהם ד"ת ראויים לישרף וכו' לא קשיא הא למיגרס הא לעיוני:

שני מוסרים הם לפני הפילוסופיא במאמר הזה · הא' שאין לו לאדם להתראות בפרט בפני מי שיש לו צורך · כדי שלא להכניס הקנאה בלב הרואים · הב' שאם האדם ילך לדרכו יש לו ללמוד תורה בדרך משום והגית בו וגו' וגם להיות לו לגל בדרך שכל הדרכים בחזקת סכנה · אבל אין לו בדרך ללמוד דרך עיון לפי שבדרך איכו יכול להיות מוכן לזה לפי השכל · שארית המאמר כבר פרשנוהו במס' פסחים פ"א:

ת"ר בזמן שישראל שרויין בצער ופירש א' מהם באים ב' מלאכי השרת ומניחים לו ידיהם על ראשו ואומרים פ' זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור תניא אידך בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי דבי ר' שילא אמרי ב' מ"הש המלוין לו לאדם הם מעידין עליו וכו' רח"א נשמתו של אדם מעידה:

במאמר הזה יש לנו מוסר אמתי להדריך האדם לפי ישרו ולפי חובתו על הצבור שבזמן שהוא שרוי בצער יש לו לצער עצמו עמו ואם האדם עשה כנגד זה ובזמן שהצבור בצער הוא בנחת ואוכל ושותה עד מלאת בטנו ואיכו זוכר העת אומתו זה הוא רשע וחנף וגם מכני ביתו

פתח עינים

והוא פירוש ע"פי הפילוסופיא האמיתית על הרבה
מאמרי רז"ל בעין ישראל

מאת

בן ציון רפאל הכהן פריצי

חכם בהנדסה וברפואה וחבר להרבה חברות חכמה
ממקום אוסתיאנו תחת מדינת מנטובה

חלק רביעי

פה ליוורנו יע"א

שנת ועליהם תבא ברכת טוב לפ"ק

מיד החכם כמה"ר ישראל קושטא וחברו הי"ו

מדפיסים ומוכרי ספרים

OCULUS ISRAELITICI POPULI

OSSIA

Dilucidazioni Filosofiche, Fisiche e Matematiche su tali materie contenute nel TALMUD.

DI

BENEDETTO FRIZZI

R. Ingegnere, e Dottore di Filosofia e Medicina, di OSTIANO, Provincia di Cremona, socio di varie Accademie.

VOLUME TERZO

LIVORNO
Tipografia I. Costa e C.
1878.

לכל יושבי הארץ לפי נרכס :

אריב״ל כל העולם כולו תמציתה של ג״ע הוא שותה וכו׳ :

לפי המאמר הקוד׳ גם כזה אמר שעיקר הבריאה היתה בג״ע ששותה מי גשמים תחילה כפ״ש הפסוק ונהר יוצא מעדן תחילה ואח״כ היה נפרד והיה לארבעה ראשים וכ״ז הוא דרך מליצה להורות יסוד הבריאה בגן שהיה מקומו של אד׳הר קודם שחטא · ולזה ביאר שכמו מי שמשקה במימיו בית כור יכול להשקות בתמלית שדה שיעור זריעת תרקב שהוא א׳ מס׳ בית כור כן העולם א׳ מס׳ מג״ע ודי לו בתמלי׳ הענבים המשקין את הגן·ואחרית המאמר׳ שהוא עיקר הפילוסופיא בו ת״ר מצרים וכו׳ כבר פירשנו אותו במסכת פסחים פ״ס·וא״ל לחזור ולכתוב מה שכבר כתבנו :

ע״כ היה בדפוס · מחלק רביעי ואילך נמצא כ״י מהמחבר ביד נכדו הנחמד הרוקטור כה״ר **דוד פריצי** יצ״ו ככתוב בהקדמה :

תם ונשלם חלק שלישי

פתח עינים

אתי מטרא לסוף לא אתא מטרא אמר כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מטרייהו וכו' חזא מלא צנא דתמרי בזוזא וכו' :

כבר פירשנו במס' פסחים שהתמרים בבבל הם בתכלית היופי והמתיקות ושהם בתכלית הזול כאמור במאמר שלפנינו · ושמי שאוכל מהם יותר מן הראוי מביא עליו השלשול ושהם מרבי' הזרע ומביאי' האדם להרבות בתשמיש ולכן הבבליים שלוקחין אותן בזול ואוכלים מהן הרבה מביאים עצמן לידי חולאים גדולים ונאמנים בענין נהילא רלוני שהגשמי' דקין באים בתחילה ובסוף מהטעם שכתבתי לברר דברי רבותינו שהם אמת ודבריהם אמת בחכמת הגופות בענין הזה ראה ראיתי לאמיתות דבריהם להעתיק מה שכתבו חכמי צרפת באנציקלופדיא בערך מטר Pluie שנראים ספר אלה הדברים של חכמינו ז"ל :

Il arrive souvent que lorsque la pluie commence a tomber, les gόuttes sont tres-petites et qu' elles augnentent aussi-tôt en grosseur quelque fois même en densitè qu' ensuite elles diminuent de densitè et de grosseur et qu' enfin elles deviennent tres-petites, tres-rares et que la pluie cesse.

ת"ר א"י נבראת תחלה וכל העולם כולו לבסוף וכו' א"י שותה בתחלה וכל העולם כולו שותה בסוף א"י שותה מי גשמים וכל העולם כלו שותה מתמצית :

זאת היא פילוסופיא לא אנושית אלא אלהית · כבר ידענו שא"י היא ארץ השגחתו פרטית מהבורא ית' ארץ חמדה ורצונו יתברך בה נחלת בני ישראל אשר בחר לו לעם ושלא מסרם למזל או שר משרי מעלה אבל תמיד עיני ה' אלהינו בה מראשי' שנה עד אחרית שנה אשר כל הזמנים שוים בה לפי שכל הדברים באים בהצטרפותה מהשגחתו ית' ולא על אמצעות אחרים · לזה אמר כאן ה' שהגשמים יורדים שם בתחילה ובאמת בכל הכדור הגשמים בא"י באים שם בימי אדר וניסן בתחילה כל הארץ כידוע מדברי הימים וכל מה שאמר אחר כן בעל המאמר שא"י שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית · תכלית הדברים הוא שא"י משקה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו ע"י שליח ובאמת כל מזלות השמים ששם הש"י משטרם בארץ אין פעולתם רק מן שפע הסיבה העליונה ואם א"י שותה מהשגחה מאתו ית' בלי אמצעות שליח א"כ הגשמים שיורדים שם הם עיקר גשמי רצון וברכה להרבית הפירות והתבואה אשר משם נשפעים

לכל

הוא לבעליו ואין מגיע טיבו ובזוי הוא ג"כ בעיני אחרים ואם הדבר במכר או מדוד הוא גדול הקנאה מצויה בעיני אחרים שרואים אותו ובזה שונאי הבעלים מתרבים ׃ ולבסוף קללה תחשב לו ובעיני בעליו אם הוא כילי מתרבה עניותו לפי שברבות הנכסים מתרבה דאגת בעליהם שחומדים לפי מדת עש"ם ובזה מתרבה עניות הלב אם מתרבה עושר הכים ואם הוא שוע לפי מדת חזקתו מתרבית ההוצאה ובד"ז עושרו הולך לאבדון ואם אין לו מדת ומשקל עשרו אין לו וודאות במעשיו ואין רעה חולה עליו כמו שהוא ודאי באמצעות המכין של עשרו וכמה וכמה כילים ראיתי שאחר מנין שמעות אשר הן קשורות בכיסו רוח רעה שורה עליהם לפי הדאגה והחמדה אשר להם להרבות עשרם וגם הפחד אשר להם לאבדן בסחורה באניה או במקרים אשר יום ליום באים לאדם לרעתו ׃ ומ"ש ר' יוחנן גדול יום הגשמים כיום קיבוץ גליות הוא פילוסופי לפי שהגשמים שמרבים התבואה לבני אדם נחשבים כמו גאולת הבריות וכן מ"ש ר' יוחנן עצמו אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין אינו אלא לומר שהוא מדה כנגד מדה ׃ איש המתהלל במתת שקר עושה לפנים ומחניף לעניים אף השמים מחניפין את הארץ שמראי' נשיאים ורוח וגשם אין ונגד זה מי שהוא נותן צדקה הקב"ה נותן לו תבואה ברוב ע"י הגשמים שיורדין בעתם וכמו שנאמר עשר בשביל שתתעשר ומה שבא אחר זה במאמר ר' יוחנן מטר בשביל יחיד ופרנסה בשביל רבים אינו מחלוקת ע"ד ישרות הפילוסופיא לפי שהמטר הוא סיבת הפרנסה וא"כ מה שהוא בהצטרפות הסיבה הוא ג"כ בהצטרפות המסובב :

ואף **ר"ל סבר מטר בשביל יחיד וכו' אר"י סי' למטר פורחות מאי פורחות אר"פ עיבא קלישא תותי עיבא סמיכתא :**

זה הוא על פי חכמת הגופות האמת בעצמו ׃ כשהענן היותר דק הוא תחת העב היותר גם הוא סי' מטר לפי שהמטר אינו יורד אלא על פי משקלו הפרטי שניכר שקל האויר ויורד למטה א"כ כשהעב העליון יותר גם היא מהתחתון בהכרח טבעי יורד בארץ בצורת מטר וכן הוא אמת מ"ש כהילא וכו' שהגשמים דקים באים בתחילה למטר ואח"כ נעשים גסים מהסיבה בעצמה וכן הוא הטעם שאם גשמים יורדין תחילה לרוב ואח"כ מתחילין דקין לבוא בתכלי' הדקות פוסקין מיד לפי שזה מורה שכל האידי' שהיו באויר ירדו בתחי' בצורת מטר ואח"כ נעשו דקים עד שירדו האידים הדקים וא"כ סימן הוא שלפי השעה פסקו האידים שהם סיבת המטר :

עולא איקלע לבבל חזא פורחות א"ל פנו מני דהשתא

אתי

לטוב האדמה ופירותיה היא רצוי להתפלל כדי שלא ירדו הוא אמת בטבע לפי שביום הגשם הבריות אינם יכולין לילך בדרכים לעשות צרכיהן ויש להם צורך גדול ואינן יכולין לצאת ולבוא·זאת ועוד כשהגשם יורד בחוזקה יותר מן הראוי הנהרות יוצאים ממקומם ועולין על השדות והכרמים ושוטפים אותם וזה גדולה היא אבידת בעלי הקרקעות ועובדי האדמה ולפעמים שטף מים בא כרגע ושוטף וממית הבהמות ובני אדם ובפרט אנשי השדות עם הבהמות שהולכים לרעות כמנהגם :

ידוע עוד לרופאים שהגשם מביא ליחה יותר מן הראוי ותיגם ליום אכו רואים חולאים הרבה שבאים לאדם אם הגשמים חזקים הם יותר מצורך האדם והבהמות ג"כ אם הם אוכלים עשבים שעלה עליהם המים העיכול שלהם הוא נגד הראוי ומעט מעט החולאים באים עליהם :

א"ר יצחק שמש בשבת צדקה לעניים :

אמת הוא שבשבת העניים אין להם מלאכה להתחמם על ידה בעת הצינה ולכן השמש בשבת צדקה לעניים שמתעדנים בו ונוח להם יום ברור ומתחממים בו ביום צינה אבל פירשנו כבר במ"א שהאור הוא מעיין הבריאו' וחוזקת האיברים ולזה בשבת בפרט שאין לעניים לטרוח האור הוא יותר מועיל לאיברים ולגידים וכוחות הטורח מתחזקות למזור ולטרוח בשבת הבאה :

אמר רבי יצחק גדול יום הנשמים שאפילו הפרוטה שבכים מתברכת בו :

זה הוא פשוט לפי הפילוסופיא·כשהגשמים יורדים בעתם פירות הארץ הם פרים ורבים וכשהתבואה ופירות הארץ הם בזול מעצמה הסחורה ואנשיה מתעשרים מצד אחר לפי שרווחים הרבה ומוציאין מעט וההוצאה אינה כ"כ חזקה כמו בשנה שפירות הארץ ביוקר ומוציאין הרבה ולכן טוב אמר החכם שביום הגשמים פרוטה שבכיס מתברכת לפי שהריוח באנשי הסחורה והתבואה הוא גדול וההוצאות מועטות לפי שכל הדברים בזול בסיבת הגשמים היורדים בעתם :

א"ר יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין וכו' גדול יום הגשמים כיום קבוץ גליות וכו' אין הגשמים· נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנים :

אם הדבר הוא שקול או מדוד או מנוי אין הברכה מצויה רצוני שאין הברכה באה בנקל בו · ובאמת אם הדבר המנוי הוא קטן בזוי הוא

דכי יהב רחמנא שובע לחיי הוא דיהיב דכתיב פותח את ידיך וגומר :

אין לו לאדם להתפלל לבורא ית' בשביל ב' דברים בבת א' לב' טעמים ע"פ הפילוסופיא · הא' שאין לו לאדם להגיס דעתו בלא זכיות לשאול ב' שאלות כא' שאינו בכלל הדרך ארץ גם בין אדם לחבירו · הב' שכשהאדם שואל הרבה דברים בבת א' אין לו כוונה עצומה וגמורה ואינו מכוון לבו כראוי כמו השואל דבר א' בלבד · רבי שמואל בר נחמני היה בדבר הרעב מכיר הדברים ע"פ הטבע והרפואה ודאי הוא שהרבה חולאים משונים וכמות עצמו באים לאדם בסיבת הרעב ובדברי ימי הרפואה יש כמה נסיונות בחולאים הבאים מחמת הרעב כמו הרפניה Rafania והדבר עצמו ולכן טוב אמר החכם שכשהאדם מתפלל לקב"ה בתכלית עיכוב הרעב גם החולאים והמות נעצרים שהם לרוב הסובבים מהרעב עצמו וכמ"ש הכתוב פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון כלומר כשהקב"ה נותן מחיה לאדם ושובע בארץ גם החיות והבריאות באים מעצמם וזהו לכל חי רצון :

א"ר לקיש מ"ד ועצר את השמים בשעה שהשמים נעצרין מלהוריד טל ומטר דומה לאשה שמחבלת ואינה יולדת וכו' תנא כמין קובא יש ברקיע שממנה גשמים יוצאים:

משל הלידה עם הגשמים הוא ע"פ הטבע השוה · שגשם אינו יורד אלא בסיבה טבעית שהאויר העולה בסיבת החום יורד בצורת גשם אם נעשה עב מפני שהחום נהפך לקרירו' עד"ז עת הלידה באה בסיבת הולד שמרגיש יותר מזמן הקוד' על הרחם בסיב' גסותו וגדולתו ומשקלו ולכן הרחם המרגיש פועל על הולד ומגרשו לחוץ·וכן האיד כשנהפך לגשם משקלו יותר גדול מן האויר מגרש האויר או מכניס לתוכו ויוצא לחוץ עד הארץ ועד התהום בסיבת משקלו ומ"ש החכם כמין קובא יש ברקיע שממנו הגשמי' יוצאי' הוא עד"מ מה שדיבר מן הקובא אבל אמת הוא שהגש' בצורתו הראשון שהוא האיד נשאר ברקיע זמן הרבה עד שמשקלו הפרטי הנק' בין האיטלקים Gravità specifica נעשה יותר גדול מן האויר היסודי ובדרך זה יורד על הארץ :

א"ר יצחק אפיל'ו שנים כשני אליהו וירדו גשמים בע"ש אינן אלא סימן קללה וכו' קשה יומא דמטרא כיומא דדינא וכו' :

מ"ש ר' יצחק בענין הגשמים בערבי שבתות הוא דרך חסידות אבל מ"מ אח"ז אמימר שאם לא היו צריכים הבריות לירידת הגשמי' לטוב

פתח עינים

במאמר הקודש אין להעמיק לפי הפילוסופיא אלא בתועלת התפילה וכבר ידוע הוא הדבר הזה וביארנו יסודו במקומות. אחרים במאמר שלפנינו יש לדקדק שבד"מ בעל המאמר מודיע שלעתיד לבוא כל החיות מתקבצות אצל הנחש ואומרות לו שארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה הנחש נושך בני אדם והורגן ואין לו הנאה והוא משיב להם ואין יתרון לבעל הלשון רצוני שהוא נושך מפני שנאתו הטבעית נגד בני אדם להראות לכל הבריות שאין יתרון לאיש שהוא המדבר בין הברואים על הבריות אחרות וזה הוא מכח שנאתו העצומה נגד בני איש ולברר הדבר כראוי די לי להעתיק מהכותב Moratelli מה שכתב על טבע הנחש ועל טבע שנאתו נגד האדם הא לך הקורא מ"ש על ענין הזה ותראה יסוד מאמרנו ע"פ הפילוסופיא האמיתית :

Sono i serpenti generalmente nemici dell' uomo; sono comunissimi nei paesi caldi e sono sempre in esecrazione agli uomini ed agli altri animali. Sembra che la natura li abbia rilegati nell' oscurità dei deserti ed il numero di essi è in ragione inversa del numero degli uomini. In Europa di fatti che è la più popolosa parte della terra e la più coltivata, se ne veggono in pochissima quantià.

תראה א"כ שפילוסוף הזה אמר שכל החיות שונאות הנחש כמו שכה במאמרנו ושאין יתרון לאדם על שאר החיות בהצטרפות. הנחש אשר הוא אויב עצום נגד כלם :

א"ר יצחק אין גשמים יורדין אלא בשביל בעלי אמנה :

העובד האדמה הוא לרוב בעל אמונה למי שאינו בעל סחורה ואין לו חמדה בממון אחרים. אבל שמח בחלקו ובפירות יגיעו לכן אמר החכם שתועלת הגשמים אינו אלא לבעלי אמנה וליגיעי האדמה :

א"ר יוחנן כל המצדיק את עצמו מלמטה מצדיקין עליו את הדין מלמעלה :

זה הוא פילוסופי בערך יראת ה'. אין לו לאדם להשים עצמו רשע אבל להפך יש לו לאדם להשים עצמו צדיק להצדיק עליו את הדין מלמעלה לפי שאם האדם משים עצמו רשע אין לו בטחון בהשארות הנפש ובזה שוא ודבר כזב היא תורת ה' ויראתו :

בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא אמרי היכי ניעביד נבעי רחמי אתרתי לא אפשר אלא לבעי רחמי אמותנא וכפנא נסבול א"ל רשב"נ נבעי רחמי אכפנא

דכי

שליחה. שהעז פנים הוא רשע ומותר לשנאותו ואמת הוא ג"כ בכל דרכי האמיתות שהאדם שיש לו עזות פנים בידוע שנכשל בעבירה לפי שהניאוף אינו נמצא אלא בעזי פנים והמדות טובות והזהירות בעבירה אינו אלא במי שיש לו בושת פנים ומי שהוא עז הוא בנקל מנאף לפי שתובע בפה לנשים מה שהוא חומד ומתאוה · והגשמים נעצרין בשביל ביטול תורה הוא ע"ד צדק שהוא הוא שחסדו ית' ישגיח על מי שמבטל תורתו ואם אינו שומרה למה ישגיח הבורא עליו ועל משפחתו ליתן להם פרנסתם :

אמר רבי אמי אין הגשמים נעצרין אלא בעון גזל :

בעון גזל הגשמי' נעצרי' מדה כנגד מדה לפי שאם האדם גוזל ממון חבירו אין לו זכות שהקב"ה ישגיח על פרנסתו אם הוא גוזל פרנסת אחרים זאת ועוד מי שהוא גוזל אינו טורח במלאכת הקרקעות לזרוע לחרוש ולקצור לפי שאינו אוהב הטורח כי אם מי שידיו נקיות מהגניבה א"כ שוא שהקב"ה ישגיח ליתן טל ומטר בעתו להצליח השדות על פרנסתם לפי ההגשמים בלא עובד האדם אין להם תכלית :

אמר ריש לקיש אם ראית תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל בשביל משנתו שאינה סדורה עליו וכו' מאי תקנתיה ירבה בישיבה וכו' אם ראית תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים וכו' מאי תקנתיה ירבה עליו רעים :

זה היא פילוסופי מוסד ע"ד הלימוד · סדר הלימוד הוא עיקר הלימוד במי שאין לו שכל חזק מפני שאם אין משנתו סדורה עליו כראוי אינו זוכר מה שכתוב בה · ולפיכך אינו יודע לפרק וליתן תשובה ראויה על השאלות ששואל התלמיד או עם הארץ · ולתקן הקלקלה הזאת אין לו לאדם אלא להרבות בישיבה ובזה יסדירו כל בני הישיבה ביחד לימודם ובד"ז ינבר על קלקלות כח שכלו וזכרונו : עוד הוא פילוסופי בנסיון שיש תלמיד שתלמודו קשה עליו כברזל בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים לפי שהפנים יפות במלמד מרגישין דעת התלמיד · ובזה נכונה היא ללמוד ולהעמיק שכלו על הדברים הצריכים עיון וכנגד זה אם המלמד מראה לתלמיד פנים רעות היצ"הר נכנס בלב התלמיד ואין לו רצון להעמיק שכלו בדברים ובזה אינו מבין הדברים על בוריין ואין פתיחה ורפואה בענין הזה אלא לפייסו כדי שילמד לו כשורה וכהלכה :

אמר רבי לוי מ"ד אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון וכו' :

פתח עינים

ולזורקו לחוץ וישאר התחתון בר ונקי כמו שאפשר הוא כמשקים עבים אשר הפסולת צופה בהם מלמעלה :

אמר רבי חמא בר חנינא גדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ וכו' אין הגשמים יורדים אא"כ נמחלו עונותיהם של ישראל וכו' אין הגשמים נעצרין אא"כ נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה וכו':

הפליגו לדבר המזרחיים על הגשמים מהטעם שאמרו למעלה · ולפי שצרכם והכרחם הוא דבר הניכר לעין כל ובפרט להדיוטות הגדילו אומר על תועלתם ועל העונות שעליהם הגשמים נעצרים לפתוח שערי תשובה לחוטאים ולברר וללבן מעשיהם לכן אמרו שגדול יום הגשמי' כיום שנבראו שמים וארץ מפני שהגשמי' הם עיק' הצלחת הארצות ושוא תהיה בריאת העולם אם איננו מתקיים באמצעות הזרעים ופרנסת האדם · ולכן טוב דברו חכמינו ששקול יום גשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ ולהעיר לב השבים אמרו שאינם יורדים אלא א"כ נמחלו עונותיהן של ישראל · וכנגד זה שאינן נעצרין אלא א"כ נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה ובאמת אם הגשמים הם עיקר הפרנסה עצירתן הוא כליה עצומה ומוחלטת בכל פנה :

א"ר חסדא אין הגשמים נעצרים אלא בשביל תרומות ומעשרות וכו' אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי ל"הר וכו' אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים וכו' אין הגשמים נעצרים אלא בביטול ר"ת וכו' :

תרומות ומעשרות עיקרן ויסודן הוא להכיר הבורא משגיח על כל ולכן כדי שלא להיות כפוי טובה עמו ישראל היה מקריב לכהנים וללוים משרתיו התרומות והמעשרות כמו מתנה מצטרפת לזרעים לתן ותירוש שהיה קוצר ואוסף ולהתוודות שהכל בא מהשגחתו ומחסדו עליון א"כ כנגד מדה היה שבשביל תרומות ומעשרות הגשמים נעצרים לפי שלא היה לו זכות לקבל פרנסתו ברוחב · מי שלא היה נותן למשרתי ה' מה שראוי להם · מי שמספר לה"ר מביא קטטה לעולם וראוי לו ג"כ שהשמים יעצרו בעבורו שהם מביאים לעולם פרנסה ושלום :

לכן אר"ש בן פזי שאין הגשמים נעצרין אלא בשביל ל"הר וכן ר' המנונא אמר שנעצרין בשביל עזי פנים לפי שהעזות הוא סיבת גסות הרוח והמריבה בין איש לאיש שהוא נגד השלום והשלוה שמסבבין הגשמים ולפי שהעזות פנים היא מלחמת טוב המדינות לכן אמרו בפילוסופיא שלימה

שכל המלמד עצמו ולכן על כנון א״ר חנינא ומתלמידי יותר מכלם :

רבי חנינא בר פפא רמי כתיב לקראת צמא התיו מים וכתיב הוי כל צמא לכו למים אם ת״ח הגון הוא לקראת צמא התיו מים ואם לאו הוי כל צמא לכו למים רחב״ח רמי כתיב יפוצו מעינותיך חוצה וכתיב יהיו לך לבדך אם תלמיד הגון הוא יפוצו מעינותיך חוצה ואם לאו יהיו לך לבדך וארחב״א למה נמשלו ד״ת למים וכו׳ לו׳ לך מה מים מניחן במקום גבוה והולכין למקום נמוך אף ד״ת אין מתקיימים אלא במי שדעתו שפלה ואר״א למה נמשלו ד״ת כג׳ משקין הללו במים וביין ובחלב וכו׳ ל״ל מה ג׳ מיני משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים אף ד״ת אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עליו וכו׳ :

גם במאמר הזה יש איזה דבר פילוסופי בחכמת המוסר · הא׳ שאין למלמד ללמד כי אם לתלמיד שיש לו הכנה טובה ואם איננו הגון הוא טוב לרשל לימודו כדי שהחכמה לא תהיה סיבה להחזיק רעתו ולהביאו לידי מינות ואפיקורוס׳· ב׳ הגאוה וגסות רוח הי״א מדה רעה כנגד החכמה לפי שהגאוה אין לו שלות הלב שהיא הכרחית ללמוד יסוד החכמות ואיננו טורח להעמיק דעתו בהם אבל די לו ללמוד השמות של החכמות ופרחיהן לקשט עצמו · תם הבוערים בעם וגם הגסים והכפרים אבל איננו יורד לעומק החכמות ואוהב הקליפות של פרי החכמות אבל איננו אוכל תוכן הגאה איננו מכיר חולשת מוחו ושכלו ואיננו יושב ושונה תלמודו ומניח דעתו ושוכח במהרה מה שלמד וע״כ יפה אמרו אין ד״ת מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה ואיננו מתקיים אלא בפחות שבכלים · הג׳ שגם הנוי בתלמידים מביאם לידי גאוה ולידי היסח הדעת וכנגד זה מי שאיננו נאה איננו חושב לדברי פוא ויודע ששקר החן והבל היופי ושהמדע לבדו הוא יתהלל · ובזה מעמיק דעתו בחכמות · ד׳ שגם בימים ההם היו יודעים שהיין משתמר בכלי של חרס ושהוא מחמיץ בכלי כסף וזה כמו שידוע מחכמת האלקמיא שהיין אחר זמן מחמיץ מחמת המתכות שמתערב עמן · ה׳ שאמת הוא בחכמת הגופות שג׳ משקין מים יין וחלב לפי שהם צלולים ואינם עבים כמו השמן ודבש וכיוצא אם לא ישמרם האדם יפה לא בלבד שבנקל יהיו נשפכים אבל גם אם נופל לתוכן דבר מאום נפסלין מלשתות בדבר קל לפי שהפסולת איננו צפה עליהן ולכן איננו יכול ליטול העליון ולזורקו

פתח עינים

האדם שלעולם יזכרו שמו לזכותו ולזכות בניו :

אמר יצחק כל האומר רחב רחב מיד נקרי :

זה הוא ידוע מחכמת הגופות שכח הדמיון מוליד הקרי בנקל · וכמו שבחלום מי שרואה איזה דבר המקים והמתחמם מיד נקרה כן הוא בזכרון שם זונה ידועה ויפה כמו שהיתה רחב בנקל מביא עצמו לידי קרי :

א"ר רבי אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים וכו' גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה שנאמר יערוף כמטר לקחי וגו' כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים וכו' וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות וכו' :

המזרחיים הפליגו לדבר על תועלת הגשמים מהסיבות שכבר כתבנו בתחילת המסכתא ומלבד מ"ש החכם תחיית המתים לצדיקים וכו' ברור הוא שיום הגשמים היא פרנסת החיים דרך טבע ותחיית המתים כולו נסיי · הגשמים נראים בחוש ותחיית המתים היא בלבד בשכל ובאמונה · גדול יום הגשמים מיום שניתנה בו תורה לפי שבלא פרנסה אין חיים ובלא חיים אין תורה ולענין הפסוק יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי נראה שהלקח רצוני בלעז Dottrina היא ; לנואה שטורף השכל · אבל האמירה לשון רכה ולפי השכל תזל כטל והשומע ישמע בנחת רוח · ולענין העוסק בתורה שלא לשמה כבר כתבנו על זה במסכתות שעברו :

א"ל ר' זירא לר' ירמיה וכו' א"ל הכי אר"י מ"ד כי האדם עץ השדה וכי אדם עץ השדה הוא אלא משום דכתיב כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות הא כיצד אם ת"ח הוא ממנו תאכל ואם לאו אותו תשחית וכרת וכו' מ"ד ברזל בברזל יחד ל"ל מה ברזל זה א' מחדד את חברו אף ב' ת"ח מחדדין זה את זה בהלכה וכו' :

מזה המאמר יש לנו ללמוד ב' דברים במוסר פילוסיפי · הא' כי האדם עץ השדה בבירור לפי שכל חי הוא צומח בחכמת הגופות וגם במדותיו כמשל לעץ ולכן אם הוא הגון וחכם ילמדו ממנו ואם לאו יסורו מעליו לפי שהמלמד שאינו טוב אינו אלא הזדמנות לאבידת נפש התלמיד · הב' שאין לו למלמד לבזות התלמידים לפי שבשאלותיהם מפקחים ומחדדין

שכל

שאול לא קא שביק שמואל לימות שמואל אדזוטרא מרנני אבתריה :

אין בזה המאמר דבר שיוכל הפילוסופיא להבינו · דחיית חיי איש אחד מחמת איש אחר ובשביל זמנים הקבועים לכל אחד כיוצא באלו נאמר לך דומיה תהלה · באמת אם האחד נדחה מחמת אחר בודאי גם מיתת כל אדם תהיה קבועה לשעה ידועה · אבל לפי הנסיון אנו רואים מיתות בני אדם שאינן יכולין מן הדין להיות בכח גזר דין של מעלה ככתוב בספר · אנשים הרבה מתים מפני שהורגים את עצמם ובאלו ודאי הוא שאין המיתה בכח גזר דין עליון מפני שהריגת עצמו הוא בין הראשונים מהפשעים · וכן אנו רואים מיתות שסיבתם הוא העון כמו מגפת חולי הנשים ואין מי שיאמר שהקב"ה גזר שהאדם יהיה מנאף כדי שיבוא לידי חולי המיתה לפי שהבחירה ניתנה לאדם ואין מי שיכריח אותו לחטוא כ"ש היא עצמו הבורא שאסר בדתו החטא והעון א"כ מן הדין נחזור ונאמר לך דומיה תהלה :

רב נחמן ור"י הוו יהבי בסעודתא א"ל ר"נ לר"י לימא מר מלתא א"ל הכי אר"י אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה בתר דסעוד א"ל הכי אר"י יעקב אבינו לא מת וכו' :

בתחלת כל אלו מילאים נראה נכונה במאמר הזה שאין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה · והנסיון בכל יום מוכיח כמה וכמה באים לידי סכנה הזאת מכח שיחת סעודה שאינה ראויה ג"כ יותר מראוי מפני שבאים בנקל לידי שמחה שאינה הגונה ולידי שכרות וג"כ מכח השיחה בא האדם לידי חטא ולא זו בלבד השיחה היא נגד הבריאות לפי שבשיחתו האדם איני מכוון בלבו למאכלו ובזה הגידים מתחלשים ושאר האיברים הפנימים ולכן עלו עצה שלא להשיח בסעודה כדי שהמוח והלב יהיו כא' ובזה טעם המאכל יותר חזק והעיכול הוא בתכלית השלימות ומ"ש ר' יוחנן אחר זה יעקב אבינו לא מת בסמיכת הפ' ואת זרעך וכו' מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים · פשט הפילוסופי של מאמר היה שיעקב · אבינו מת כשאר בני חי אבל אינו מת בזכרון האנשים עד אין חקר בסיבת בניו י"ב שבטי סגולה בלי פסולת כמו ישמעאל באברהם ועשו ביצחק שקבלו בניהם התורה עם החיים ומזוקקת שבעתים כולו זרע אמת בני איש אמת כאמור תתן אמת ליעקב תורת אמת וחיים לכל חי וע"כ זרע יעקב שנבחר כולו מעיד על הסיבה והשורש שלא היה בו שום הפסד ולכן אם מת יעקב בגופו חי הוא בנשמתו ובזכרוני האדם

פתח עינים

לקש כמו באיוב כ"ד שפירושו אחר ומזה השורש הוא מלקוש שם הנגזר מפועל לקש והוא מטר האחרון שבא בחדשי ניסן או שבא בעת הקציר · ובל' רומיי Pluvia · serotina ולזה תמצא שבעמוס ז' קרא העשב שיצא אחר הקציר לקש · א"כ כל אלו השמות הם מיוסדים על הטבע וחכמת הטבע וגם המאמר שלפנינו הי' מדוקדק על ב השמות מורה ומלקוש :

א"ל ר"נ לרב יצחק מ"ד כי קרא ה' לרעב וגו' בהנך ז' שנים מאי אכול וכו' רביעית בשר בהמה טמאה :

אין לתמיה על מה שאמרו רבותינו בענין הרעב שנראה דרך גוזמא שאכלו בשר בהמה טמאה בשר בניהם ובנותיהם ובשר זרועותיהם לפי שגם בדברי ימי האומות אנו מוצאים שברעב אכלו בהרבה מקומות לא בלבד בשר בניהם אבל גם בשר זרועם וגם לא הרבה שנים בארץ סורי"ה אנו יודעים שהרבה מהלוחמים בשביל הרעב אכלו בשר זרועם כמו שבא בישעיה איש בשר זרועו יאכלו :

א"ל ר"נ לרב יצחק מ"ד בקרבך קדוש וגו' אמר הקב"ה לא אבא בירושלים של מעלה עד שאבא בירושלים של מטה :

ירושלים של מטה עם ציון וב"המ אינם אלא דברים חמריים שאין להם הצטרפות עם הרוחניות של מעלה ואינם כ"א ציורים לענינים שכליים דקים עד מאד שהם יסוד העבודה והם המה ירושלים של מעלה וזה הוא יסוד הפסוק ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדו רצוני ירושלים של מטה שהיא עיר הבנויה היא דוגמא וצורה לירושלים העליונה שחוברה לה כמו יסודה ובלא ירושלים העליונה שוא היא התחתונה · החמריות אינה כ"א האמצעית לרוחניות אשר אליה העבודה כלה מנפש העובד ולא מידיו ורגליו ולא משארית גופו :

א"ל ר"נ לרבי יצחק וכו' תנא כותיים עובדין לאש וקדריים עובדין למים :

ראה בדברי ימי האומות ותמצא שהכותיים כמו כל אומות המזרח היו עובדים לשמש ולאש שהם אחד בעבודתה וקדר שהם אומות מצבע שחור כמו שהוא ל' קדר מלשון והשמש והירח קדרו היו עובדים למים לכבוד החום של מדינתם כידוע :

א"ל רב נחמן לר"י וכו' אמר הקב"ה היכי איעביד ליטות שאול

באחר לשנים השיני כראוי ולאחד שאינו כהוגן ויפה אמר שלמה כי בכיוצא באלו הדברים הכל הוא מקרה אבל אחר החקירה אינו נראה שאליעזר שאל במוחלט שלא כהוגן לפי שהוא לא אמר כי אם אשר אומר אליה הטי נא כדך ואם יראה שהיא נערה או סומא לא יאמר לה :

וכן יפתח במוחלט לא שאל שלא כהוגן לפי שאם נזדמנה לו בתו לא היתה ראויה לעולה ולא כאלה לפי התורה חלק יעקב ולכן על כנין הוסיפו רבותינו בחכמתם ולא דברתי זו בתו של יפתח הגלעדי ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם ובאמת כמו שלא נתאמתה עקידת יצחק כן הרבה ממפרשי המקרא לא הסכימו שבתו של יפתח נעשתה עולה כמו שתראה ברד"ק באברבנאל ואחרים גם מאלא בכי עמנו אשר הוא שוא לקראתם פה בשמם בלא תועלת :

משנה עד אימתי שואלין ר"א עד שיעבור הפסח ר"א עד שיצא ניסן :

עיקר המאמר על המשנה הנזכרת וסברת ר' יוחנן על מקרי הגשם של השנה ההיא הפרטית בימי יואל בן פתואל שירדה להם רביעה ראשונה בא' בניסן והשניה בה' היסוד כלו הוא סמוך על הפסוק ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון שנראה נגד הטבע לומר שיוריד המורה שהוא הראשון והמלקוש שהוא האחרון בחדש אחד רצוני בימי ניסן ועכ"ז אמרו מה שאמרו על הפרט אותה השנה שהיתה משונה משנים אחרות ולברר הדבר על בוריו דע שהרבה הם השמות על המטר בלשוננו הקדוש' ומלבד שם מים שהיא כללי ליסוד המים בין שיורד בצורת גשם ובין שהוא בצורות בנהרות ובימים ובנחלים שם שכבר פירשנו במ"א שהיא מופלא לפי הפילוסופיא של האחרונים לפי שהוא משמות השניים וידוע תוא שהמים הוא נמלא מורכב משני נמצאים רצוני האויר הטוב הנקרא אוסיג'ינו והאויר המתלכב הנק' אידרונ'ינו · עוד יש שמות למים בצורת מטר בפרטות · שם גשם מורה מטר חזק וגם הצמח דוד עד' Pluvia fortis ולפי זה שם גשם בא מגזרת גשם שהוא גוף עגול וזאת היא הצורה של הגשם שאם יורד בחוזקה נראה יותר גס ויותר עגול מהמטר שניטף טפה טפה · מטר נק' ג"כ בערבי ואם תבין שמטרא בל' ארמי מירה שמירה משורש נטר ואם תשכיל שאין לך דבר ששומר השדות והזרעים יותר מהמטר תבין כל טעם השם הזה · מורה הוא שם הגשם הבא בראשונה הנקראת בלעז Bonoriva ולפי שבאה יותר חזקה מהבאה באחרונה ויורדת בחוזקה כמו גוף אשר נשלך בחוזקה מהידים המשליכות ע"כ נקראת מורה מלשון מורה בחיצי' וכיוצא רצוני מים הבאים בחוזקה כמו גוף הנשלך מידי המורים בכל כחם · מלקוש הוא גשם היורד באחרונה Tardiva מל'

לקש

פתח עינים

להרים הוא מועיל כמו ה' מיני גשמי' בבקעה ומ"ש חמשה הוא דרך גוזמא:

אמר רבא האי צורבא רמי לפרצודא דתותי קלא דפיון דנבט נבט :

זה החכם היה פילוסוף והכיר שגם בחכמים המזל טוב מועיל להם בענין השם הגדול אשר לפעמים הם קונים גם בנערותם ובבחרותם ולפעמים השם אינו במדת החכמה שקנו אבל לפי הזדמנות וכח הגבירים שמבקשים לגדלם לכן אמר החכם שהבחור חריף דומה לגרעין הזרע תחת גושה של קרקע שבזמן שמתחיל לבצבץ ולעלות עילה תעלה מעלה כך ת"ח שילא שמו הולך וגדל למעלה ועד למרום שמו ואם השורש של הזריעה אינה חזקה עכ"ז העלין מתגדלים ומתפשטים ומשפלותם נעשים גבוהים ·

אמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחא ליה וכו' אמר רבינא אפילו הכי מיבעי ליה לאינשי למילף נפשיה בניחותא :

זה המאמר הוא אמת בפילוסופיא · מי שהוא לומד ומגיע שכלו בחכמות הוא יותר מחיש בחושיו מאיש האדמה וסחורה וכ"ש מעם הארץ לפי שהגידים אשר הם בהצטרפות יותר מחישין ללמוד החכמות פנימיות וחצוניו' הם יותר מחישים גם בשאר הדברים ולכן ג"כ החכמים הם יותר בעלי צדקה ואוהבי האדם ונגד זה אמר שלמה גם בלא דעת נפש לא טוב ומסבה הזאת בעצמה לפי שיש לחכם רוחב לב מתוך תורתו משים ללבו הדברים יותר משאר בני אדם ולכן טוב אמר החכם שהת"ח שהולך וכועס התורה בעצמה היא המביאה אותו לידי כעס רצוני שנעשה יותר מחיש לפי הסיבות שנזדמנו לו עכ"ז טוב להרגיל עצמו למדת הסבלנו' כמ"ש הכתוב והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך כי לפי דעתי הפסוק עצמו מלמד לחכם ב' מיני אבות החטאת רצוני והסר כעס מלבך זה הוא הכעס הנקרא בלעז Irascibile והעבר רעה מבשרך הוא חטא התאוה והבשר בלעז Concupiscibile

אמר רבי שמואל בר נחמני שלשה שאבלו שלא כהוגן לב' השיבום כהוגן לא' השיבוהו שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד אברהם ושאול בן קיש ויפתח הגלעדי :

זה אינו אלא מוסר להורות חולשת האדם שאינו יודע לשאל צרכיו כראוי ואינו מכיר טובתו ולא רעתו לפי הזדמנותם בעה"ז השפל' בדברי העולם ולא בדברי שמים ושגם לפי המזל שאינו שוה באחד כמו באחר

בריאת האדם השגחתו בחיים ותחייתו אחר מיתתו הן דברים מופלאי' אשר אינו ביכולת שליח אלא מידי הקב"ה בעצמו וזה הוא ד"מ מליצה להבינני כי זולתו ית' באלו הג' דברים ובאמת מפתח של חיה היא בריאתו ולידתו מפתח של גשמים הוא חיותו השגחתו ופרנסתו ומפתח של תחיית המתים היא מחיתו אחר מיתתו :

תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מ"ט טל ורוחות אינן נעצרין וכו' :

דע הקורא שהרוח הנק' vento אינו כי אם תנועה באויר והאויר עצמו הוא גוף ידוע ובלא אויר אין נשימה ואין חיים בעולם וגובהו של האויר היותר גם סביב הכדור הוא יותר משלשה פרסאות בקירוב כל מה שמביא תנועה באויר מוליד הרוח והשם עצמו של רוח לפי דעתי מורה שטבעו מלשון וריח לשאול רצוני שהאויר מבקש מקום יותר רחב ממה שהיה לו מתחלה שהיה קצר והסיבות של התנועות באויר הם רבות אבל החום והקור הן היותר עיקריות ובפרט השמש ע"כ לעת בוקר כשזורח רוח בא מהשחר עד הנץ החמה מפאת מזרח ונושב לפאת מערב ולעת ערב בא לרוב מפאת מערב ונושב למזרח ובחצי יום נושב מלמעלה למטה וכיוצא לכן בהרבה מקומות מולת הסיבה מאת האיליטריקו והגשמים שהם יורדים בגבורה מביאים תנועה לא קטנה באויר יש רוח קבוע לזמן ידוע ולשעה ידועה או רוח משונה לפי הסיבה הפרטית אשר מביאה הרוח אם היא קבועה או לא קבועה א"כ אם אלו הסיבות הן קבועות בטבע בכלל כמו החום מצד א' והקור בהלטרפית מצד אחר ותנועת הגלגלים סביב השמש שהם תמידים א"כ גם המסובב שהן הרוחות הן בתכלית התמידות מפני שכבר ידוע בחכמת הגופות סיבות תמידות מולידות מסובבין תמידין א"כ הרוחות אינן נעצרין כמ"ש רבותינו וכן הוא הטל שסיבתו היא תמידית · הטל נולד בלילה מפני שהשמש ביום שלפניו בחום שמסבב על הארץ המים נהפכים לאיד ועולין באויר ובלילה שאין החום מעילן נקרשים ויורדים לארץ ומאיד נעשה טל ובחורף נעשה כפור וטל בל' ערבי אינו אלא איד שנקרש א"כ סיבת הטל היא תמידית וכן הוא המסובב א"כ בחכמה גדולה אמרו רבותינו במאמר הזה טל לא נעצר :

אמר רבא מעלי תלגא לטורי כה' מטרי לארעא :

החכם הכיר טבע ההרים שהם קשים במיני האדמה שבהם וגם מפני שבסיבת המקום גבוה שבהם מתיישבים במהרה ולפי שאינם בקו ישר מי הגשמים למטה ואין ההר שותה מהם אבל השלג שהוא מים אשר נקרש מדביק עצמו להר לימים ולחדשים ומעט מעט נעשה מים והולך בפנימיות ההר בחורין ובסדקין ולכן יפה אמר החכם הזה שהשלג

פתח עינים

אחרי כן כהפלגת בינתם ותלמודם וכשהגיעו להיות בן מ' שהם זמן הבינה כמשנה א' של תלמוד היו יותר חכמים ממה שהיו לומדים בתחלת בחרותם לפי שבעת ההוא השכל איננו חזק ולא דורש כהלכתו ואיננו יגע ולא טורח להבין הדברים על בוריין :

מסכת תענית

פרק א' מאימתי

שאלו בגמרא על מה ששנינו מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים מ"ל דמדכר לה בתפלה והשיב דתניא לאהבה את ה' אלהיכם זו תפלה וכו' :

אין לתמוה אם ירידת גשמים בהשגחתו יתברך קראוה גבורה קדמונינו ז"ל מפני שיורדים בגבורה ושויוה בכלל גבורות הבורא אע"פ שהיא דבר טבעי ותמידי לפי זמנה לא בלבד שהגשם והמים בעצמם הם חזקים בטבע לפי שהם בלא תכלית מה שנקראת באיטלקי Elastico כמו שכתבו וגם האחרונים מחכמי הגופות אבל ג"כ לפי שהגשם בא"י בכלל וסביבותיהם ובכל אסיא בכלל ובפרט היא צריכה עד מאד מפני שבמדינות ההם עצירת הגשמים היא קלה עד מאד וכנגד זה הגשם במדינו' ההם הוא בתכלית ההכרח בסיבת החום אשר איננו מעט שם ולפי שעובד האדמה איננו יגע שם כמו במדינותינו והארץ אינה נכונה כראוי ליתן זרע לזורע ולחם לאוכל ע"כ הגשמים שם הם בתכלית הצורך והדוחק עוד יש להשכיל שבאסיא ובכל מדינות המזרח כמו האסייה קטנה מלכות יון שעבר אי היונים Morea אין שם נהרות קטנים כמו שאנו מוצאים באיטליא אשר מהם בידי אדם עושים נהרות יותר קטנים ואוצרות מים אשר מהן כמו מעיינות יוצאים המים להשקות השדות אשר נחרבו ולכן שם יש לאנשים צורך גדול לגשם ובעצירתם עושים חנות ותעניות ותפילות אשר אין להם חקר וגם התינוקות של בית רבן מאומות אחרות הולכים בשווקים וברחובות בעת עצירת גשמים ונושאים קולם לאביהם של בית תועבותם ומתפללים בדרכים אשר דורכים שם בני אדם וכן בשאר מקומות המזרח וזה הוא המסובב מצרכם הגדול של גשמים מפני שיד האדם ומלאכתו איננו חשוב שם כמו בינינו ובלא מלאכה שוא ודבר כזב הוא שם האדם מכל אלו ההשכלות תבין הקורא למה ירידת גשמים נקראת גבורה :

אמר רבי יוחנן שלשה מפתחות של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח אלו הן של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים :

בריאת

רבת האנשים הנחשים הם במעט מספרי על זה בא על נכון שכשהבים האדם צורת הנחש על נס כמו ששמוהו בימי משה ישעבד לבו לאביו שבשמים בראותו שהטבע עצמו מרבה אויביו ואין לו שער בטחון להציל עצמו כ״א להסתכל כלפי מעלה ולהמתין סיועו יתברך :

פרק ד׳ י״ט של ר״ה

א״ר יהודה בר אידי י׳ מסעות נסעה שכינה וכלהו מקראי וכנגדן גלתה סנהדרי גדולה מגמרא :

זה הוא ד״ת להורות חסדו ית׳ עם אומתו שבעוונו השגחתו פרטית בבית מקדשו לטובתה לא עזבה מכל וכל ברגע א׳ אבל ממסע למסע עד הסר ומדבר מקום בלא ישוב וכולו שמם עד שעלתה ד״ת השכינה למקומה וכן הן דרך משל גליו׳ של סנהדרי גדולה בבית ב׳ במאמר שלאחריו והאמת גליות הדיינים הן רעה גדולה לאומה לפי שבאבוד הדיינות כהלכתו באומה א׳ היא אבידה שאין לה משקל מפני שבלא דיין אין דין ומשפט ובלא משפט אין יראת שמים ואין תורה בעמים כידוע :

ת״ר מנין שאומרים אבות שנאמר הבו לה׳ בני אלים ומנין שאומרים גבורות שנאמר הבו לה׳ כבוד ועוז ומנין שאומרים קדושת ה׳ שנאמר הבו לה׳ כבוד שמו ומנין שאומרים מלכיות זכרונות ושופרות וכו׳ :

האבות הם הראיה של השגחה פרטית בעמו הנבחר׳ הגבורות הם כלל ההשגחה ושכר עונש לעתיד ובפרט בתחיית המתים והקדושה היא כמו שביארנו במ״א אמונת מלא כל הארץ כבודו והשלילה מאתו יתעלה מכל חמריות · מלכיות הם עיקר אמונת מציאות ה׳ הבורא הכל ומלכותו בכל משלה · זכרונות הם אמונת השגחתו כללית ופרטית כאמור אתה זוכר וכו׳ בגזרתו ובעולה ממנה · שופרות הם אמונת שכר ועונש לעולם העתיד כאמור זכר עשה לנפלאותיו וכו׳ ונכון הוא שלא לומר שירה בר״ה · לפי שהיום הזה הוא כולו דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו · וא״כ אמור שירה ביום הדין הוא נגדיות מוחלט :

תניא כל שנותיו של ריב״ז ק״כ היו מ׳ שנה עסק בפרקמטיא מ׳ שנה למד מ׳ שנה לימד וכו׳ :

גם זה הוא מוסר מזוקק שבעתים להורות שהאדם בהיותו בבחרותו יכול לעסוק בפרקמטיא וגם אחרי כן יכול הוא להבין ולהורות כמו שעשו ריב״ז ר״ע וכו׳ ואם לא למדו תורה בבחרותם רוחו הזמן

אחרי

שוא הוא להמתין על ידה עקירת אילן הקוראלו · אחר כל זה יש להודיע
שקראתי בס' כל' אשכנז על השחורה ועוד שמעתי מסוחר א' מליוורנו
זה ימים על מצודת הקוראו שעוד היום נוהגים שאדם מלומד לשוט בנהרות
(שהוא בר אמוראי של מאמרנו) יורד לתחתי' הים וזורק שמן פעם בפעם
במים לראות בנקל תחת המים מה שהוא מבקש ואחר שמצא אילן הקוראו
(שאינו אילן לפי חכמי הטבע אבל מורכב מדומם ומחי בצורת רמה שדר
בו) שולח בידו ובזרועו סביב סביב לאילן הקוראו חבילי' חבילים של פשתן
ושל קנבוס וקושר ראשן הא' בשרש האילן ובענפיו וראשן הב' בספינה
ואח"כ עולה הוא למעלה מתוך המים מכח הזריקה שעושין מהדברים
הכבדים אשר היו בו לפנים בתכלית א' להכבידה ואח"כ להקילה מפני
אשר תצא מן המים בכח ובמהירות באופן שבאמצעותה ינתקו ויעקרו
שרשי אילן הקוראלו אשר אחר מצודתו ימכרו אותו לבונים בפנינים ממנו
כמו שידוע · ראו א"כ בזה הענין ראשונה שחכמינו היו יודעים מצודת
הקוראו בכל צדדיה כמו שמגידים אותה האחרונים שבימנו לא פחות ולא
יותר וכל תנאיה כראוי · שנית שהיו מחוכמים בחכמת המימות ובספ'
בענייני אידרוסטטיקא כמו שברור הוא במאמרנו בהרבה מקומות ·
בלשוננו העברי הקוראלו ששמו בארמי כיספתא בק' אלמוג אשר לדעתי הוא
שם הנגזר מפועל משורש מוגר מוג רצוני באיטלקי Liqaefare,Distillare
אשר הוא מברר טבע הקוראלו שבראה כמו שעוה בטבע אשר נתיישבה
בכח הזמן והקור ושאר סיבות אשר מקרשים הגוף הרך כידוע בחכמת
הגופות :

פרק ג' ראוהו כ"ד

משנה והיה כאשר ירים וגו' וכי ידיו של משה עושות
מלחמה או שוברות מלחמה אלא בזמן שמסתכלין
ישראל כלפי מעלה ומשעבדין לבם לאביהם שבשמים היו
מתגברין ואם לאו היו נופלין עשה לך שרף וגו' וכי נחש
ממית ומחיה אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה
ומשעבדין לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לאו
היו נימוקים :

הנחש היה בין המצריים ובין היונים דוגמת הכח ודוגמת הבריאות
ולכן אלוה של הרפואה יש בידו ובזרועו הנחש·הנחש הוא אויב
טבעי של האדם ושונא חבורת האדם ולכן מוראטילי כותב על הטבע
אמר שהנחש מרבה מינו במדינות שבני אדם מעטים ובאירופה שהיא
רבת

שנתמנו ב"ד על ישראל הרי הן לבית דינו של משה וכו' יפתח בדורו כשמואל בדורו וכו' אין לך אלא שופט שהיה בימיו וכו' אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים ק"ו קטנים נשמעים לגדולים וכו' :

המשנה הזאת והברייתא הבאה אחריה היא עמוקה ופילוסופית על המונח ההכרחי בכל דת שא"א לקיימה אם הב"ד של הימים ההוים אין להם כח על העם ההולך אחריהם ששמעו את דבריהם כמו מרע"ה בזמנו ובאמת אין דת בעולם אם השופט הבא מדור לדור אינו נשמע מהעם כמו נותן הדת בעצמו :

כל דת אף אם היא ברורה וצרופה מכסף אם היא כתובה צריכה פי' באיזה מקום ואין פי' בלא מפרש ואם המפרש אין לו כח הכרחי הוא כמו המון העם וא"כ הדת היא בבלבול לפי שהמברר אינו שוה אם המקבל הדת אינו שומע לדבריו לכן הפליגו רבותינו בזה ואמרו יפתח בדורו כשמואל בדורו · אין לך אלא שופט שבימיו ואפי' קל שבקלים ונתמנה פרנס על הציבור הרי הוא כאביר שבאבירים · עוד אמרו במאמר שאחריו אשרי הדור שהגדולים נשמעין לקטנים ק"ו קטנים נשמעין לגדולים · והבן הקורא שהמונח שלפנינו הוא יסוד תורה שבע"פ לפי שאם הרבנים שבכל דור ודור אין להם כח להשיב תשובות לעשות פסקים לפי הזדמנות הדברים ולתת הוראות וקנסים לפי המקום ולפי הזמן ואם דבריהם אינם נשמעים התורה שבע"פ היא דבר בלא יסוד והתורה נשארת ערומה וכמגדל הפורח באויר :

כתיב וצי אדיר לא יעברנו אר"י א"ר זו בורני גדולה :

דע הקורא שבימים היותר קדמונים היו עוקרים הקוראלו מתחת מי הים ע"י ספינות גדולות וקטנות כפי צורך גודל האילן אשר היו רוצים לעקר · השכל עיד שבזמנים ההם היה להם ידיעה על משקל הגופות אשר הם שטים על המים והיו יודעים כי ע"י יותר המשקל הספינה היתה הולכת מתחת למים כמו במאמרנו ע"י החול שהיו טוענין על הספינה עד שהיו שוליה שוקעים בקרקעית הים ועודנה נראית למעלה מן המים כמו שהן דמות חכמת אידרוסטטיקא וכשהרבה אנשים בבת א' לוקחין החול שבספינה וזורקין אותה לחוץ עולה מתוך המים ועוקרת שרשי האילן · הדבר הזה הוא כולו לפי הטבע ולפי חכמת המימות בתנועה ובלא תנועה · עוד תבין שגוזמת האוניה אשר באו במספר אשר טוענין החול וזורקין אותה בהכרח הוא רוב השנים כזה לעשות הזריקה בבת א' כדי שברגע אחד הספינה תעלה ותבוא לחוץ מתוך המים ובדרך זה תעקור שרשי האילן מכח העליה ברגע א' ואם תבוא לשטות על המים מעט מעט

שוא

פתח עינים

א' וכו' בקש קהלת להיות כמשה וכו' :

בתחלה · כל במאמר הזה אין להפליא אם רב ושמואל עשו מחלוקת אם שלמה במלכים שוה היה למרע"ה ואם שמואל אמר במוחלט ששלמה במלכים קם כמו משה ובאמת שלמה אע"פ שהיה לו רוה"ק וסיוע אלהי ברוחו ככתוב עכ"ז איזן וחיקר ותיקן בשכלו וידבר שלשת אלפים משל וחקר חכמת הטבע מן הארז אשר בלבנון עד האזוב אשר בקיר ועל הבהמות ועל החיות ולפ"ז גבר בכל הזה מרע"ה בעצמו שהיה מדבר עם ה' פנים אל פנים ומתחלה היה רועה צאן וא"כ כל כתביו הם מפי ה' לא כן שלמה שחכמתו היה מה' ית' אבל הזדמנות הדברים היה על רצונו שכלו וחקירתו וע"כ מדוייק הוא בנביאים לא קם אבל במלכים קם רצונו ששלמה לא היה נביא במוחלט וע"כ ספריו הם בכלל הכתובים ולא בכלל הנביאים ומזה הלך בעצמו הוא יותר מאב הנביאים ודוק שמי שעשה זה החילוק בין ידיעת משה וידיעות שלמה היה שמואל שהיה פילוסוף גדול רופא מובהק ויודע בחכמת הכוכבים והמזלות כידוע·הנ' שערי בינה שנבראו אין אנו יודעים לתת טעם על מנין נ' אלא לפי הקבלה מהז' ספירות אחרונות שהם מורכבות א' על א' ונמצא א"כ שהם ז' שביעיות ועם הבינה בשלמה שהיא הנ' מהשלש ראשונות עם הז' הבאות אחריה הא לך מספר נ' בדקדוק וזהו הרמוז בפ' מזוקק שבעתים שאדם יכול לדרוש כל דבר ודבר במ"ט ענינים ז' שביעיות והן נ' חסר א' שנמסרו למשה לפי שמשה היה נברא וחכמת הבורא הנמצא בהנבראים חכמתו קדומה לכל ידיעה וזהו השער היחיד שאין כמוהו בהנברא שבעי :

ידוע ג"כ מהחכמות החיצוניות שמספר הז' הוא מספר שלם לפי שמלבד השניים עד תשעה ג' הוא מוליד בכפל הו' והט' · הה' הוא חצי הי' הט' נולד מהשילוש של שלשה אבל השבעה איננו נולד ואיננו מוליד במספרים עד הי' בכלל ולכן הוא מספר שלם שבכופלו בעצמו מוליד הז' שביעיות עד מ"ט ולכן הנ' הבא אחריו הוא מספר נכבד וזהו הטעם של הז' שבועית בעומר עד יום נ' שהוא שבועות של שנת השמיטה בשביעי והיובל בנ' שנה בן נ' לעצה באדם וביוצא באלו הדברים שמורים בהצטרפו' הטבע והדת כמה מכובד היה החמישים במספר ולכן מבן נ' שנה לא היה איש יוצא לצבא ולא היה עובד עוד במלאכות אשר בהן טורח :

פרק ב' אם אינן מכירין

משנה · מעשה ויעל משה וגו' וע' מזקני ישראל למה לא נתפרשו שמותן של זקנים ללמדך שכל ג' וג' שנתמנו

שגדול זכותו וזכות תשובתו וכמו שבא במאמר שאח"ז מכין שהגזר דין של ציבור שאע"פ שנחתם מתקרע וכו' :

פיסקא בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו וכו' מאי כבני מרון רשב"ל אמר כמעלות בית חורון אר"ב א"ש כחיילות של בית דוד א"ר וכו' וכלם נסקרים בסקירה א':

אין לנו יכולת בכח הדמיון לדמות דין האישיי של כל אדם ואדם לפני הדיין הנצחיי אם לא שנאמר שבר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כמו הכבשים שמונים אותן למעשר ויוצאין זה אחר זה בפתח קטן ואין שנים יכולים לצאת בבת א' או כמו מעלות בית חורון שהדרך קצר ואין יכולים לילך זה בצד זה שהעמק עמיק משני צידי הדרך כמו שביארנו וביררנו במס' ברכות פ"ט אבל בדמות זה בבורא ית' אנו עושים אותו ח"ו חמרי בדייננות א' וא' זה אחר זה כמו האדם השפל שצריך לו זמן לבדוק הדברים על מתכונתן כראוי לכן אמר החכם שאע"פ שעוברין זה אחר זה כולן נסקרין בסקירה א' ואין צורך לו לזמן ידוע לבדוק הדברים ולידע אותן לפי שמי שהוא נצחי ותכלית השלימות הוא אדון הזמנים ואין לזמן העובר הצטרפות עם האחד האמת והנצח :

תניא רשב"י אומר ג' דברים היה ר"ע דורש ואין אני דורש כמותו וכו' ונראין דברי מדבריו שאני אומר על א' א' ועל אחרון אחרון והוא אומר על אחרון א' ועל א' אחרון ועוד שאני שונה לס' פורעניות ולס' חדשים והוא אינו מונה אלא לס' חדשים בלבד :

בזה המאמר אין לנו כי אם בפילוסופיא ללמוד מוסר בסדר הדיבור שגם אצל רבותינו היה הדיבור בהלכתו מכובד ובתכלית הגדולה לפי התועלת אשר נולד מהדבר דבור על אופניו ולכן לא לשם יוהרא אבל להכיר האמת אמר ר' יוחנן מר"ע ונראין דברי מדבריו שאני אומר על א' א' ועל אחרון אחרון והוא אומר וכו' ועוד שאני מונה לסדר פורעניות ראה א"כ שסדר הדיבור לפי זמן הדברים ולפי סדר השנים כמו דברים חשובים בזמנים ההם ומ"מ אחר כך מהגזירות של היונים על אומתנו אנו מוצאים בדברי הימים של האומות הסכמת האמת באלו הדברים בימי החשמונאים בפרט :

כתיב אמרות ה' וגו' רב ושמואל דאמרי תרוייהו שערי בינה נבראו בעולם וכולם ניתנו למשה בסיני חסר א'

פתח עינים

שאינן חוזרות ריקם לפי שעיקרם היא בלבד להזכיר טיבות הבורא ית' רחום וחנון וכל שאר תוארין באו הפסוקי' אינם אלא לזכור טובותיו לא שאר גדולותיו לפי שבהצטרפות מחילת העון אין לנו כ"א להשכיל חסדיו וכבר Bayle בספרו אמר שמתוארי השם אין לנו לשכון בטח כ"א על תוארי טובותיו והיסוד של י"ג מדות אינו אלא כ"א טיבות הבורא והכפל של השם ה' ה' כבר פי' אותו על נכון כעל מאמרנו שהקב"ה היא בתכלית השלימות בין קודם שיחטא האדם בין לאחר שיחטא כי אם צדקנו מה יתן לו ומה מידנו יקח :

אילפא רמי כתיב ורב חסד וכתיב ואמת בתחלה אמרת ולבסוף ורב חסד :

הדיוק הוא שאמת הוא שורת הדין בעצמו וחסד הוא לפנים משורת הדין ולפי שב' דברים האלו כדאין זה נגד זה ע"כ אמרו שבתחילה הקב"ה עושה משפט ודין ולבסוף כשרואה שאין העולם מתקיים בדין הוא רב חסד ונכנס לפנים מן השורה ולפי הפשט הקב"ה הוא דיין ע"פי הדין לפי הזדמנות הדבר והיא רב חסד בפעם אחד ולפי איכות החטאת והחוטא ולא כל הדברים שוים אלו וכן בפ' ולך ה' חסד הפשט לפי דעתי בב' דרכים הדרך הא' שאם צדק בדרכיו מה הוא נותן להקב"ה ואם חטא לפניו מה היא אבידתו · ע"כ אמר הפ' שהוא מחסדו ית' לשלם לאיש כמעשיו לפי שהמעשה בעצמו שוא הוא אלו · הדרך ה' שכבר ידוע הוא שאם אין הקב"ה עוזרו לאדם אינו יכול לכבוש יצרו לילך אחר הטוב ולסור מרעתו · על כן אמר הפ' שהוא חסד גדול מאתו ית' לשלם לאיש הטוב כמו שהמעשה במוחלט אנושי יהיה אע"פי שמתערב עמו שיועו יתעלה ואינו זכות האדם בלבד יסודו כן בפ' צדיק ה' בכל דרכיו אין בו נגדיות מתחלתו לסופו לפי שהקב"ה הוא צדיק במוחלט בהצטרפות דרכיו שהם בינו לבין עצמו אבל בהצטרפות הבריה הוא חסיד לפי שאין בריה במציאותה כ"א לפי חסדיו יתברך וזהו יסוד הפסוק וחסיד בכל מעשיו :

א"ר יוחנן גדולה תשובה שמקרעת ג"ד של אדם :

המחלוקת הוה בענין הגזר דין אם התשובה מקרעת ואם בציבור או ביחיד כל החלוקות האלו אינם אלא לשבר את האוזן ובאלו הדברים כפי השכל וכפי הפילוסופיא אין לנו יכולת לא להשכיל ולא להגיע לאמיתותם כראוי וכתבנו בספר לפתח שערים שערי תשובה לטוב האדם · שאם נכעלו מחסרון הבטחון אוי לאדם ואוי לנפשו ובאמת כמו בדיינים של מטה שגזר דין אינו מתקרע אם לא מפמליא של מעלה מהדיין הראשון עד השלישי שאין למעלה ממנו והוא הגזר דין האחרון כן ראיתינו עשו חשבון גדול מהגזר דין שאינו מתקרע אלא בשביל הציבור

שגדול

העונות פושעי ישראל בגופן נדונין י"ב חדש בגיהנם ואח"כ נשמתן נעשה אפר תחת כפות רגלי הצדיקים ר"מ אבל המסורות והמומרי' והאפיקורסי' והכופרים שהם איכויות בתכלית הרע · יורדין לגיהנם ולדורי דורות נידונין בה · ותשכיל הקורא שבכלל העונות יותר גדולות הם אלו שנתנו חתיתם בארץ החיים רצוני כמו שמפ' המאמר הבא אחריו שזהו פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור שלא לש"ש וזהו מוסר גדול למי שמטיל אימה יתירה שלא כדין ולא לש"ש שנראה בתכלית הגנאי ודוק שבזה אמרו שאינו רואה בן ת"ח לפי שהגאה ומרים לבו על הצבור אין לו פנאי לעסוק עצמו בהודאית משפחתו ובגידול בניו ולכן אינו רואה נחמה בבניו ובתלמודם :

עוד לפי דרך משל בענין העונות כמו שבעולם של מטה בענין המאזנים כדי להכריע אחת על אחרת צריך להיות או נושא או כובש או מעביר·כן בדינו של מעלה רי"א אומר כובש רצוני שמטמין מן העונות תחת כסא הכבוד כדי להכריע הזכיות רבי יוסי אומר נושא שמגביה כף מאזנים של עונות כדי שיהיו הזכיות מכריעות יפה כלפי הקרקע · ורבי ישמעאל או' מעביר ראשון ראשון רצוני עון שבראשונים הבאים לתחם בכף מעבירו ושומטו וכ"ז הוא דרך מליצה להקל הבנת דבר במשקל על העונות ועל הזכיות אבל לפי הפילוסופיא האמתית נאמר בכיונא באלו הדברים כי האלהים בשמים וכו' :

אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו :

זהו לפי השכל הטבעי · אין האדם יכול לבטוח במחילת הבורא ית' אם הוא עצמו אינו מעביר על מדותיו שאינו מדקדק למדוד מדה כנגד מדה למצערים אותו לפי שאם הוא אינו מיחל לאדם שכמותו מה לו להמתין סליחה מהגדול שבגדולים הקונה הכל :

ויעבור ה' על פניו וכו'

המאמר הזה הוא פילוסופי בתכלית השלימות :

התפלה לאל הגדול מהשפל שבשפלים האדם הדר בעמק הבכא הזה נר' נגד השכל · אין לנו לידע מציאות הבורא כ"א נבואותיו ואין לנו בתאריו אלא דמות הטוב אשר בנו כי ההצטרפות הבורא הוא נרעין א"כ מה לנו להתפלל לו·הוא יודע טבענו וצרכנו ובתפלתנו אין לנו תועלת כי אם לנו למלאת בטחוננו ולא להודיע לו מה שכבר ידע לכן בעל המאמר הזה אמר כי סדר התפילה הוא מחסדו ית' שנתן לנו פתח להתפלל לו וד"מ הוא עצמו לימד אותנו דרך הישרה לעשות תפלה כראוי בי"ג מדות

פתח עינים

להזכיר עונותיו שאומדין אותו אם הוא ראוי לעשות לו נס ומתוך כך כצדק והמעיין בתפלתו שסומך עליה ובטוח הוא שתהיה נשמעת ומתאמן ע"ז לכוין לבו ראוי הוא להיות כצדק בזכיותיו וכ"ש המוסר דין על חבירו לראות אם הוא ראוי שיענש חבירו על ידו וזה המאמר הוא מוסר גדול בפילוסופיא למנוע האדם לעבור במקום סכנה להחזיק ביותר על זכות התפילות שאינו לפני הבורא בעצמו לא מעלה ולא מוריד ועוד שלא למסור דין על חבירו שכולו היא נגד אהבת האדם ואהבת חבירו בכלל ובפרט :

אמר רבי יצחק שלשה דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן צדקה צעקה ושינוי ה' ושינוי מעשה צדק :

הצדקה ושינוי מעשה פשוט הוא שיכולים לקרוע גזר דינו של אדם לפי שאין זכות גדול מהצדקה ושינוי מעשה היא התשובה שאין שעריה ננעלין אבל שינוי השם אין טעם פילוסופי בדבר אם לא שנאמר ששינוי השם מביא השינוי במחשבה ובדמיון האדם לפי השם החדש אשר לו ניתן ובזה בא לידי שינוי מעשה וכן לפי הי"א השינוי מקום לפי שהאויר החדש שינוי באדם ובזה משנה טבעו משנה רוחו ומשנה מעשיו :

א"ר כרוספדאי וכו' ג' ספרים נפתחים בר"ה א' של צדיקים גמורים וא' של רשעים גמורים וא' של בינוניים וכו' ובא"ה ורב חסד מטה כלפי חסד היכי עביד רא"א כובש וכו' ריבח"א נושא תנא דבי ר"י מעביר א' א' וכך היא המדה:

הדין הגדול של מעלה אין לי לאדם יכולת לדמותו אלא ד"מ לפי מה שהנסיון מלמד לאדם בדין של מטה בעוה"ז השפל · וכמו שבין אדם לאדם בין החייב והמלוה יש בהצטרפות כמות החיוב מי שיש לו יותר ממה שחייב ויש מי שהוא שוה בשוה ויש מי שחייב יותר ממה שיש לו כן בענין הזכיות והעונות · יש מי שזכיותיו מרובים ואלו הם הצדיקים גמורים · ויש מי שעונותיו מרובים ואלו הם הרשעים גמורים · ויש מי שזכיותיו שוים במנין לעונותיו ואלו הם הבינונים · אבל לפי הפילוסופיא כמות העונות הוא דבר דמיוני לפי שאיכות עון א' אינו איכות עון אחר ואם האיכו' הוא יסוד העון כמו שהוא יסוד המלוה כמות ומנין העונו' אינו אלא לשבר את האוזן מה שיכולה לשמוע וליתן איזה הבנה למי שאינו יודע מה שהוא די להדריכו בדרך הישרה ולהביאו לשערי התשובה ולכן במאמר הבא אחריו התחיל תניא ב"ש וכו' דברו מדין הגדול לעתיד שיחיו המתים ואמרו שאלו השלשה כיתות יהיו נדונין אבל לפי איכות העונות

האדם אשר בחולשתו ויצרו אשר נוכר עליו הכרח הוא לו לקביעות זמן להעיר לבו לתשובה ולבקש מחילה מחסדי בוראו :

תניא רבי יהודה וכו' מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא וכו' ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות שבאילן ומפני מה אמרה תורה נסכו לפני בחג מים מפני שהחג זמן גשמי שנה ואמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות מר"ה וכו' :

מפני שכר זה נגד הטעם להביא כמו קרבן לאדון הכל העומר בפסח ושתי הלחם בעצרת וניסוך המים בחג שהם דברים קטנים וחמריים ואין הדעת סובל שדבר מועט כזה רצוי יהיה לפני הבורא לכן בעל המאמר שלפנינו אמר שהקב"ה צוה להביא עומר בפסח וכן שאר הדברים לפי זמנם בהצטרפות לצורך האדם שהוא רוחני וחומרי בבת אחת ואם אין דבר בקדש להביא חוטיו שוא ודבר כזב עליו היא העבודה ולכן צוהו להקריב אלו הדברים בתכלית הקטנות והחמריות כדי שעל ידם יקריב לבו ורוחו לאדון הכל ובזה ית' ממנו בתבואות שדיו בפירותיו ובגשמים שצריכים לו וגם יבוא בר"ה במלכיות וזכרונות שופרות להמליך עליו הבורא ובזה יבוא זכרונו לטובה לפניו :

א"ר יצחק כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה :

פשט המאמר הוא שאדון הקרקעות והשדות אם יוסיף בתחילת השנה הוא רש ומעט בסוף השנה מחמת היוקר הבא בשביל מיעוט התבואה מתעשר ולכן על כוון אמר שיבוא לידי עושר בסוף השנה :

אמר רבי יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה :

זה הוא לפי הצדק והמשפט שאע"פ שאדון הכל והמשגיח על כל רואה כל הדורות וכל ימי האדם בסקירה א' בעיניו עכ"ז אם הוא דיין בני אדם אין לו לדונם אלא לפי שנעשה וא"כ אע"פ שעתיד להרשיע לאחר זמן אם בשעת הדין הוא צדיק ישר נחשב ואין טעם לדונו לחובה :

אמר רבי יצחק שלשה דברים מזכירין עונותיו של אדם אלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חברו :

כבר פירשנו כמ"ה במס' ברכות שמי שעובר תחת קיר נטוי נותן פתח להזכיר

פתח עינים

בערך De partu septimestre שמביא ראיות עצומות ע"פ הנסיון שהאשה יולדת לשבעה ויולדת למקוטעין :

משנה בד' פרקים העולם נדון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון וכו' ובחג נידונין על המים:

אצל דיין הכל כל העתים הם לידון האדם אבל הקב"ה מרוב חסדיו קבע עת וזמן להבין האדם כראוי לתשובתו ולשאול מחילת עונותיו ביוה"כ ושב ונסלח לו · אבל עכ"ז אם בר"ה כל באי עולם עוברין לפני אדון הכל כבני מרון ואם באותו היום מחשבין על בני אדם וגוזרין עליהם בבריאות ובחולאים מות וחיים וזולתם מענייני האדם קשה מאוד בלא ספק להבין מה נידון בפסח בעצרת ובח"ג על התבואה פירות האילן והמים אם אלו הדברים יש להם הפילוסופית אמיתי עם הבריאות והחיים · בלא תבואה אין מזון · בלא פירות אילן אין על ידם קיירות הדם דבר הכרחי לבריאות · ובלא מים לפי הצורך אין חיים לעולם · א"כ בר"ה נדון וביוה"כ נחתם הכל ובכלל החלקים כלם נכללים בו · ואם נאמר שבג' פרקי השנה על התבואה ועל פירות האילן ועל המים נידונין הדברים על כלל האומה ולא על הפרט של כל איש ואדם עדיין הדבר קשה להבין מפני שבדין הכלל לפני הדיין הכל נידונין הפרטיים · על זה נאמר שבאולי באלו הדברים יפה אמר שלמה כי האלהים בשמים ואתה על הארץ ע"כ יהיו דבריך מעטים · ובאמת אם המים מוצרכים הם לצמחים כלם בכלל ולתבואה לפירות האילן בפרט א"כ בדין המים של החג נכלל דין פסח על התבואה ועצרת על פירות האילן מפני שבדין הסיבה נכלל דין המסובב · על נכון אם כן אמר הרמב"ם הגדול בפירוש המשנה שלפנינו · הנגלה מזה המאמר מבואר כאשר תראה אבל הנסתר מענייננו קשה מאד בלי ספק :

רבי יוסי אומר אדם נדון בכל יום וכו' רנ"א אדם נידון בכל שעה :

אע"פי שלפי ר"מ הכל נדונין בר"ה וגזר דין שלהם נחתם ביוה"ך ולפי ר' יהודה הכל נידונין בר"ה וגזר דין שלהם נחתם בזמנו אין אנו יכולים להבין מה הוא החותם של פסח שקודם ר"ה · ואם בחג נידונין על המים שהוא הוא דין המסובב הבא אח"כ בפסח ובעצרת · ע"כ לפי הפילוסופיא טוב דבריו רבי יוסי ורבי נתן שאדם נדון בכל יום ובכל שעה ובכל רגע · לפי שאצל הקב"ה כל העיתות שוות כמ"ש איוב ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו · ועיתות השנה לא נקבעו אלא למלא צורך האדם

שהוא זמן בריאתו חדשה וכמו תחיית המתים בעולם הלמחים וגם בחיות בבהמות ובעופות שמודוגין וה עם זה כידוע :

רבי יהושע אומר מנין שבניסן נולדו אבות שנאמר ויהי בשמונים שנה וגו' :

אין לתמוה אם רז"ל גזרו אומר שבניסן נולדו אבות בחשבם שזה החדש שהוא מוכן לגאולת מצרים ולגאולה העתידה הוא חדש טובה וברכה ששון וגילה ולכן נאה שאבותינו נולדו בו אבל לפי דעתי הוא טיב ליולד בו גם דרך טבע לפי חכמת הגופית מפני שמי שנולד בחדש האביב הוא לרוב יותר חזק ויותר בריא מתי שנולד בשאר עתות השנה והטעם הוא שבאביב מתחיל החום שהוא סיבת החיים ובעת הזה הדם הולך ומתחמם ולכן האביב הוא עת דודים ואח"כ בא הקיץ שהוא קשה החום וכנגד זה מי שנולד בחדש האסיף בזמן ההוא מתחיל הדם להתקרר גם בבעל חי וראיתי אני בנסיון אשר לי בחכמת הרפואה שהילדים הנולדים באביב הם יותר חזקים ממי שנולד בשאר עתות השנה ואין להם בנקל לא חולי הנידים ולא שאר חולאים כמו הנולד בחדשים אחרים וזאת ניסיתי בחכמה בלילה בפרט שהוא העת המוכן לשינה לשלוה ולהשקט :

בן ק"כ שנה אנכי היום וכו', שאין ת"ל היום ומת ת"ל היום היום מלאו ימי ושנותי ללמדך שהקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום מחדש לחדש :

בנסיון לא ראיתי לפי האמת שהצדיקים של העם הזה יושב הקב"ה וממלא שנותיהם מיום ליום ומחדש לחדש וכמה וכמה מתים בשנים מקוטעין ובהכרח יש לומר שהצדיקים אשר המה חיי' עדנה אינם צדיקים גמורי' וכל כך חשובים שהבורא ממלא שנותיהם ועוד שאין תכלית לנו בזה ומה עילה ומה יורד אם השנים מלאים או חסרים ביום המיתה :

למ"ד יולדת לט' אינה יולדת למקוטעין כל יולדת לז' יולדת למקוטעין :

שהיולדת לז' יולדת לקוטעין מלבד שאין טעם בחסרון זמן בזה שאינה יולדת למקוטעין כבר הנסיון מוכיח אמיתות הדברים של רבותינו וראיות הענין תוכל לראות בכתבי פוליציא מדיקא Polizia medica בל' איטלקי בערך Del parto settimestre ועוד תראה עוד ברוחב ובכל טעם בספר הנז' של הרב קרדוזו רופא מובהק

בערך

אבל היא בערך האפשרי' שמפני שהיו לו כסתר דברי רבות כמ"ש התלמוד עם הכלכה וכיולא שהם נגד הטבע לא היה נגלוי מכאן או משום כבוד או משום סיבות אחרות שאין לנו מקום לווכח ולחקור כראוי עכ"ז יש להשכיל שדבר הכלכה הוא ב"ק רבים בלא שמד ובלא ראיה ורבא בר לימא שמפור בת קול הזה איני אלא אמורא :

תניא ר"א אומר בתשרי נברא העולם וכו' ר"י א בניסן נברא העולם :

מחלוקת של ר"א ור"י אם בתשרי נברא העולם או בניסן אינה לפי הפילוסופיא בכל הדיוק · בתחלת כל תקות השנה וזמניו נחלקו אחר ההשכלה והנסיון אחר כמה דורות מבריאת העולם · אין אנו יודעים מה היו השנים קודם המבול יק"ו עתות השנה בימים ההם ובפרט לפי דעת הבורניט וויסטון Burnet e Viston שעולם קודם המבול היה דבר אחר בכל פרטיו מעולם השפל הזה וגם האיקליטיקא Eclitica בגלגל לא שוה אל השוה היים בעולם אחר המבול · זאת ועוד הקיץ וחורף הז"ע והקליר במקום א' מדרום אינו שוה אל מקום אחר בלפין ובפאה אחר מהכדור הוא חורף ובפאה אחרת הוא קיץ באותו העת בעצמו והגשמים וזרעים במדינה א' וקוצרים במדינה אחרת א"כ שוא הוא לעשות מחלוקת אם בניסן או בתשרי נברא העולם לפי שהניסן של פאה אחת אינו ניסן בפאה אחרת · לפי האמת נראה אחד שבדיבור א' נברא העולם כי הבורא אמר יהי הוא ויה ויעמוד לפי השכל ישר נראה שכל מעשה בראשית היה בשלימות וכל הדברים שילאו אל הפועל בקומתן נבראו ובצביונן נבראו א"כ מה יועיל לחקור אם בניסן אי בתשרי או אם בחדש שהארץ מוציאה דשאי' ואילן מוציאה פירות ומה תועלת לנו לידע אם בחדש א' או אחר נברא העולם אם אין לנו תועלת בזה להבין תורתנו הקדוש' לפי האמת או אם אין לנו תועלת לענין איסור והיתר או לענין מעשה ? עכ"ז א תתמה על זה הדבר וכיולא מאלו החקירות לפי שרבותינו כתבו מחלוקות או לבוא לידי פירוש פסוק א' כהלכתו כמו על הענין הזה או כדי לחדד השכל וליתן לתלמידים או לעם השומעים הדרשות או דברי קדושה או לתכלית הגדול לעלות ולראות בדברי הקדמונים ע"פי דרך הישרה וסלולה ולהרים מכשול המינות על אמונת חידוש העולם וזה נראה על נכון בתחלוקת אשר הוא בו מאמרנו· דע עיד שבספר א' נכבד מפילוסופיא מהחכם הרופא קרדוזו ספרדי אשר שמו הוא פילוסופיא ליבירה Philosofia libera שם יש מחלוקה זה בכל לדדיו כלשון לאשינו אם בתשרי או בניסן נברא העולם וכמדומה שהוא נוטה לסברת ר"א שבתשרי נברא מפני שבזה החדש הוא חדש האסיף וכל הדברים הם בשלימותם ואח"ז החורף אשר הוא שלות הטבע עד שבא חדש האביב

שהוא

דא׳ . אם אמת הוא מ״ש כמ״א הוא כורש הוא דריוש הוא ארתחשסתא כדי לאמת היחידו׳ הטבעי׳ של כורש אבל על דבר זה כבר כתב על נכון ר׳ עזריה מהאדומים בספרו אמרי בינה פר״י שזה כא׳ דרך צורה אבל לפי דברי הימים אינני יכולים להקים הדבר על בוריו שכורש דריוש וארתחשסתא הם אחד :

ב׳ אם אמת הוא שכורש היה כשר או לא לפי שנראה בדבר זה מחלוקת בבעלי התלמוד דע אם כן שכורש התחיל ליתן רשות ליהודים לבנות בית הבחירה אבל דריוש היה שהקים חומות ירושלים ואחריו מלך אחר השלים יסודיו עם האומה כמו שנראה בס׳ הנזכר מהאדומים ז״ל צריך עוד לידע שגם בין כותבי האומות יש מחלוקת גדול אם כורש היה איש טוב או איש רע וכפדומה שכפי שניתיו היה לפעמים טוב ולפעמי׳ רע ואכזר. Senofonte סינופינטי בכתביו עשה כורש דמות מלאך ה׳ נבאות בין האנשים ובין המלכים ונגדו ארודוטו Erodoto וכן Ctesia קטזיה עשאהו איש רע ואכזרי ובלבול האומות · ארודוטו אמר שבימיו היו קבלות מדיות על כרש מי שאמר טוב עליו ומי שדיבר עליו רע· Ite ego Conscribam gnarus trifarias alias esse de Cyro narrandivias הכותב ארודוטו עצמו אמר שהיה כ״כ אכזרי שצוה להמית ב׳ מקרוביו מפני שהלכו אצלו בלא כיסוי ידיהם שהיה חובה בימים ההם לכבוד המלך ולירא׳תו שביקש להרג אחיו שמו ארתחשסתא Artaserse ושהיה עד מאד אכזרי עם Crasso שלחם עליו ונצחו · Cicerone חכם גדול בהללה בין הרומיים אמר שזינופינטי כתב טוב על כורש לא באמיתות הדברים אבל על דרך משל ומליצה Cyrus ille a Xenophonte non ad hystoris fidem scriptus sed ad effigiam justi imperij. אמת הוא ג״כ שארודוטו שדיבר עליו רעה עד מאד היה שקרן בכתביו ומוציא שם רע על האנשים ולשונו מרמה תמיד · Cicerone בכתבו על הדתות פ״א אמר עליו Apud Herodotum patrem lystorie sunt innumerabiles fabule עכ״ל רולין וכותבי דברי הימים של אינגילטירה הלכו אחרי סנופינטי וטוב דברו על כורש והמדפיסים באנציקלופדיא הלכו בדרך אמצעי ואמרו מסנופונטי שהגדיל לדבר טוב על כורש על שכלו ועל טובות לבו אבל שסקרן יותר מן הראוי על חטאיו ועל עונותיו א״כ על רוב הכותבי׳ כורש היה כשר אבל היו בו גם רעות גדולות בסוף ימיו ואחת הוא מאמר רז״ל על כל צדדיו :

ג׳ על דבר השגל אמת הוא שהיה לו מלכה והיו לו הרבה דברים לגנאי בחוש המיחוש וזנות בשרו כמו שנראה בארודוטו הנז׳ · אבל סינופונטי אמר נגדו· עוד מצאתי בס׳ צרפתי Dictionnaire histor. בערך Cyrus שהיה אב הצניעות והאהירות ורחוק מהמשגל עד כי לא רצה לראות אשה יפה שהיתה מלכת שושנא מפני שהיה ירא לבוא לידי ניאוף

אבל

פתח עינים

מע"מ ונותנין ללקוחות בירט אבא שאול אוסר אף במועד היה עושה כן מפני מיצוי המדות וחכ"א אף בחול עושין כן מפני מיצוי המדות :

במשנה כזאת אין לנו כ"א ללמוד מוסר של המודדים שאינם מותרים אע"פ שאינם גניבה גמורה כמו היין שמרתיח ועולה אופיא בל' ארמי ובלעז Spuma וכזה אין המדה מלאה לא נתנו כוונתם לגזול והלוקחין מוחלין ע"י סרקן ומרולתן שאינם יכולים לשהות עכ"ז הריוח בנשאר מאלו כדברים חכמני אמרו שאין למוכרין לעשותו הקדש אלא לעשות בו צרכי רבים שכל רבים הם ויהנו מהן סגולים כמו בורות שיחין ומערות שמתכנסין בהם מים ושותים מהם :

פרק ד' המביא

א"ר נתן וכו' כל המצפה לשולחן חבירו העולם חשך בעדו וכו' ת"ר ג' חייהם אינם חיים אלו הם המצפה לשלחן אחרים ומי שאשתו מושלת עליו ומי שיסורין מושלים בגופו וי"א אף מי שאין לו אלא חלוק א' :

ברורים הם הדברים שהמצפה לשלחן חבירו חייו אינם חיים מפני שחייו סמוכין על סיוע וצדקת אחרים · מי שאשתו מושלת עליו חייו אינם חיים מפני שהוא עבד עבדים לאשתו ואין שלום ואין שלוה בין האיש ובין האשה · מי שיסורין משולים בגופו ידועה היא הסיבה למה חייו אינם חיים מפני שהחיים אינם חיים אלא ע"י הבריאות אבל מי שהוא חולה בכל ימיו על ככה הוא לו שחייו אינם חיים · כן לפי דעתי הוא עני ביותר מי שאין לו אלא חלוק א' וכבר ידוע הוא מאמר רבותינו עני חשוב כמת :

מסכת ראש השנה

פרק א' ד' ראשי שנים

אמר ר' אבהו כורש מלך כשר היה לפיכך מנו לו במלכי ישראל וכו' מאי שגל אמר רבא כלבתא וכו' ואב"א מלכתא היא :

מה שיש לעיין בפילוסופיא במאמר הזה לפי דברי הימים של האומות הם שלשה דברים :

הא'

כשתשמש כל מה שאמר הכותב ברפואה וכחכמת הלמחים האיטלקי Mattioli על הקאפארי תאמר שעל נכון באמר שיש לו עזות טבעי :

א' יש לו עזות במקום מולדו וחוזק שרשיו :

Anticoli. Cresce in luoghi aspri nelle isole e nelle ruine degli edifizj, ha molte grandi e legnose radici.

ב' הוא עז במה שמביא על האדם באסטומכא ובאיברים בגידים ובדם ובשאר מיני לחות הגוף :

Conturba il corpo ed è inimico dello stomaco. Bevuto il frutto quaranta giorni sminuisce la milza, fa orinare i tramti del sangue, provoca i mestrui e purga la flemma della testa, mondifica le ulceri che sono fatte callose e le frondi e le radici peste risanano le durezze e le scrofole.

ג' הוא עז ג"כ שממית התולעים שבאוזן :

Il succo delle radici distillato nelle orecchie ammazza i vermi.

ד' הוא עז לפי המקום שגילד כמ"ש השבם הבז' בעצמו :

Il Capparo che nasce nella marmarica Libia è grandemente ventoso. Quello che nasce in Puglia fa vomitare e quello che si porta dal mar rosso e di Libia è fortissimo, laonde ulcera la bocca e rode le gengive infino alle ossa, il perchè si danna nell' uso dei clibi.

ה' יש לו עזות טבעי שהולך בשרשיו בכל לדדיו מסביב עד שעושה אותם בכל פנה בגדות אחרי' אם אין נגדר וגם בחול הקשה מתחרב בשרשיו עד אין סוף וזאת היא תכלית העזות :

Mattioli. Standosi facilmente i capperi nei campi vicini, se uno sa li fa un riparo di sassi e per ciò fanno divenire la terra sterile e godonsi dei luoghi arenosi, ai quali sono famigliarissimi.

ו' יש לצלף עזות שיש לו איכיות נגדיות :

Egli ha delle qualità contrarie e astensive, califative digestive e contrattive, oppure giova nei dolori dei denti.
מכל אלו הדברים ביחד ברור הוא למק רבותינו לפי הי"ת לימדו לנו שהצלף הוא עז שבאילנות :

משנה אומר אדם לחנוני מלא לי כלי זה אבל לא במדה
ר"א אם היה בכלי של מדה לא ימלאנה
מעשה באבא שאול בן בטנית שהיה ממלא את מדותיו

פתח עינים

בענין עזות הכלב מה שכתב ביפון הגדול והחכם לדברי הטבע ·

Il cane per quanto addomesticato sia non lascia mai la sua naturale e originale selvaggia fierezza.

תרנגול בעופות כבר פירשנו עזות שלו בפסחי' פ"י בענין עזותו והמלחמו' שעושה בשביל התשמיש שעושה עם חביריו ועזות שלו גם עם הנקבה :

במתניתא תנא אף עז בבהמה דקה :

הוא לפי חכמת הטבע שהעז נקרא עז בבהמה דקה הוא יותר עז וחזק מהצאן · שמע מה שכתב בעניינו Moratelli

La Capra è più forte, più agile e meno timida della Pecora, è vivace, capricciosa, vagabonda e difficile a guidarla ed a ridursi in gregge, compiacendosi di arar separata nella solitudine, di arrampicarsi nei luoghi scoscesi, di posarsi ed anche dormire sulla punta delle rupi e sull' orlo dei precipizj.

א"כ אם היא יותר חזקה מהצאן ואינה יריאה כמוה אם יש לה רוח גדול והולכת פעם ברוח א' ופעם ברוח אחרת ואם הרועה אינו יכול להנהיגה כרצוי ואם אינה מדינית בחבורה אבל אוהבת ללכת יחידה במדברות ובמקומות יחידים ואם הולכת ועולה על ראש ההרים וישנה במקום גבוה ומלא סכנה כ"ז בא על נכון לקרוא העז · והעז שבבהמה דקה הזכר הוא בועל עד אין מספר וחזק הוא עד מאד · Moratelli. Il Becco è un animale al sommo vigoroso e caldo a tal segno che passa per il simbolo della lascivia. Un solo Becco è bastante di soddisfare più di cento cinquanta Capre.

גם זה בזכר הוא התכלית שבעזות :

וי"א אף צלף באילנות :

תראה בצמח דוד שפי' צלף שם עשב הנק' קאפארי Cappari בלעז וכבר ראינו בפ' במה מדליקין עתידין אילני סרק וכו' שפי' הערוך צלף יש בו קפריסין ועלין ואביונות ופי' צלף הוא כלפא והוא פרחא ובל' ישמעאל שם האילן הוא אלקבאר ובלעז קפרא :

עתה יש לנו לעיין מהו עזות של הקאפרי רצוני צלף ורש"י אמר לא ידעתי מהו עזות שלו · ותוספות אמרו שהעזות שלו הוא משום דעושה ג' פירו' עלין אביונו' וקפריסין אבל זה אינו מדוקדק בראשו' מפני שזו אינה עזות ועוד יש כמה אילנות שעושין ג' פירות כזה כמו שידוע מחכמת הצמחים· עוד אמרו מפני שטוען פירות בכל יום משא"כ בשאר אילנות· ובלבד שאינו כהוגן מפני שזאת אינה עזות יש כמה אילנות ג"כ שעושין פירות בכל השנה ואם יין קפריסין היא עזה אינו מסיבת הקאפרה אבל מפני ששורין בו את הצפורן כמ"ש בפטום הקטורת · אבל

7 בשתשמע

בעונג גדול ידע שחלק המר שבו הוא בחלק הנק' Estratto gommoso ובשמשלקים אותו במים נעכר החלק ההוא ולכן נעשה מתוק :

תנא משמיה דר"מ מפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שעזים הם :

ישראל הם עזים לפי הנסיון שנלכדו בגלות בין האומות ונתקיימו ובכל עיר שחורה הם חשובים ואינם יראים משונאיהם ובכח השכל והאמון עושים ברוב גדר לכל הצרות ולכל הדעות אשר בקשו שונאיהם להעבירם . בימי משה אנו רואים כמה מריבות עשו לו בעדת קרח במתלוננים במרגלים וכיוצא ולכן מרע"ה עצמו אחר עגל הזהב אשר עשו אמר להם כי עם קשה עורף המה · אם ישראל קשה עורף המה זה מורה שגידיהם אינם בתכלית המוחש ושהמיספקולום והבשר הם חזקים כמו שידוע מחכמת הגופות ומהנסיון שהקשיות עורף בא מחוזקת הבשר וממיעוט הרוב בגידים ולכן טוב אמר בעל המאמר שישראל הם עזים והתורה ג"כ היא של אש רצוני חזקה ומורכבת ממצות הרבה שנתן להם הקב"ה לפי טבעם ולפי קשיות ערפם לפי שהיו אוהבים מנהגי המצריים ולכן נתן להם מצות הרבה ללמד חיזיהם לתורה חדשה פעמים ע"ד הכחה ופעמים ע"ד השלילה כמו שלימד אותנו הרמב"ם בספרו המורה וכן Spencero ואחרים כמוהם בהרבות להם התורה והמצות הם חייבים להביא עליהם חולשה כמו שהוא מוכרח במי שמתפלל מתענה וחושב זמן הרבה בדבר רוחניות ולכן טוב דיבר גם החכם שאמר שאלמלא לא ניתנה תורה לישראל אין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם מפני שאם לא היו חלשי' ע"י התו' והמצות היו יותר חזקי' וגבורים והיו עזים יותר מן הראוי עם הבריות :

אר"ש בן לקיש ג' עזין הן ישראל באומות כלב בחיות תרנגול בעופות :

ישראל באומות הם עזים כמו שפירשנו ועוד מפני שאומרים שהם בני אברהם יצחק ויעקב בנים חשובים לפי האבות וגם מאומה קדמונית ולכן הם ברוב יוהרי לב רצוני אשר אינם חושבים האומות אחרות אשר לפי דעתם הם במדרגה יותר תחתונה ומהכוונה בא בלבם מה שמביא במעשה החילוני העזות · כלב בחיות הוא עז כמ"ש הכתיב והכלבים עזי נפש והם עזים לפי הטבע שאנו רואים שבזים זכר ונקבה בדרכים והרחובות בלא בושה שהיא בהרבה בהמות · הכלב קטן עושה מלחמה עם מי שגדול ממנו והולך ולוחם עם הזאב ועם חיות יותר חזקות ממנו ובלבד מה שכתבנו על זה במסכת פסחים פ"י די הוא

כענין

פתח עינים

מתערבת וכ"ש שהנשימה בעצמה אינה לפי הטבע אם שותה בבת א' ואחר הכבד אינו עולה ויורד לפי תורת הטבע שהנשימה מתקלקלת :

אמר רמי בר חמא חצובה מקטעא רגליהון דרשיעיא :

דע שבחכמת הצמחים הנקראת Bottanica בלשון איטלקי יש מיני עשבים ואילנות שהשורש שלהם אינו מתפשט לצדדים כלל אבל יורד ונוקב עד עומק הארץ בקו ישר ולכן נקראים שרשי הצמחים האלה בל' איטלקי Radici Perpendicolari רצוני שורשים בקו ישר עד עומק הארץ כ"ז תוכל לראות בספרי Scopoli, Turnefut, Linneo ואחרים עד למאד בין אלו הצמחים יש עשב על אילן קטן הנקרא Bosso וכן יש מיני האידירה Edera שהם הרבה · וראיתי בערוך שמפרש חצוב עשב הנקרא אידירה ואם תחשוב שהאידירה יש לה בין העשבים כח שהילך והולך בכשר שעל ידה נעשה עמוק תבין למה נקראת בשם הזה אחר שתדע שבל' עברי חצב מורה Cavare בל' איטלקי · הכלל העולה שכוון הוא המאמר שלפנינו שהאילן שיורד בקו ישר בשרשו ראוי הוא להיות נטוע בגבולי השדות ולעשות התחום בין השכנים ולכן טוב דבר בעל המאמר שזה הצמח מקין רגלי הרשעים ליום הדין שגוזלין וחומסים ומשיגים גבול שכיניהם ואינם לומדים מוסר מהחצוב :

נטיעה מקטעא רגליהון דקצביא ובועלי נדות :

זה הוא פשוט בכל נטיעה של ערלה שאסרה התורה ג' שנים לאכול מפריה וזה הוא מוסר לקצבים הממהרים לאכול קודם הפשט וניתוח ופעמים שהבהמה נמצאת טרפה וכן בועלי נדות שאינם יכולין להמתין עד שתטביל אי לזכר כו' שלא שטובלת ביום ובא הא"ש עליה אחר הטבילה ואינו ממתין עד הלילה שמא תראה וסותרת למפרע · וטעם הערלה הי' בימי משה לא בלבד לסתור ע"ז שהיו בימיו המצריים מקריבים הפירות לג' שנים כמ"ש הספנקירו אבל גם הי' לפי הפיליטיקו כדי לא יזיק האילנות וגם לפי הרפואה מפני שידוע שהפירות בג' שנים הראשונים אינם כ"כ טובים ומתוקים כמו בשנים הבאים אחריהם ולכן אינם נותנים מזון לגוף כמו שידוע שחלק המתוק וספיקארו הוא לבד בפרי מה שנותן מזון :

תורמסא מקטעא רגליהון דשונאיהם של ישראל :

תורמוס הוא מה שנקרא בל' לעז Lupino ואמת הוא שהתורמוס בטבעו הראשון כשהוא חי פריו ועלו ועליו הכל מר זולת השרשים שאינם מרים במוחלט · ולכן כאשר שולקים אותו פעמים רבות וכמו שנהגו בפרי נעשה מתיק ואוכלים אותו בקינוח סעודה וכמו שהוא מנהג בשבתות בימי החורף בבית היהודים של איטליא שאוכלין אותן בעונג

כל מצוה שנתן הקב"ה לישראל נתן בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצינעא וכו' :

הקב"ה אם נתן מצות שבת במרה נוכל לומר שנתן מצוה זו לישראל בצניעות אבל אם ניתן מצוה זו בהר סיני אין הבנה לצניעות הזאת לכן אומר אני שזהו ד"מ לומר שמצות השבתות והחגים נראים נגד טבע הבורא שהזמנים כולם הם הללו שוים ולא ניתנו המועדים אלא כהצטרפות טבע האדם שיש לו צורך לחולשת רוחו וגופו לעשות חג ולזכור חסדי ה' וכמ"ש הפ' זכר עשה לנפלאותיו וכו' ולכן אמר זה החכם שמצות השבת ניתנה בצניעות לומר שהשבת אינו מצטרף עם הויות הנותן אלא עם האיכות הנותן · זאת ועוד השבתות והחגים אינם אלא להבדיל העם ממלאכה שהוא דבר נגד טבעו ונגד צרכיו וכבר ידוע הוא שהבטלה מביאה לידי שעמום ובאמת רובן של עוגות החוש והבשר הם בימי החג וזה הוא עוד טעם שלא להרבות בשבת בחגים · ועוד שזכה השבת שכלה אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה אינו נאות לאדון הכל שאין אנו מבינים מעשה בו אלא ברצונו · ושלילת המלאכה בו נראה דבר כולו נגד טבעו בפרט שרצונו בעצמו הוא סיבת ההויות כולם א"כ הוא בורא בכל רגע ואין בו שינוי ממלאכה לשביתה · ע"כ אמרו ד"מ שהשבת ניתן בצניעות רצוני דבר שראוי להסתירו ולצנעו · בענין נשמה יתירה של האדם בשבת כבר פירשנו שהיתירה שבו הוא מפני שנפרש באותו היום מעסקי העולם ומטרדת המזונות וזה נראה ע"פי הפילוסופיא שהוא הטבע של הנשמה יתירה של השבת שאמרו רבותינו דרך משל ומליצה :

פרק ג' אין צדין

תניא לא יאכל אדם שום ובצל מראשו אלא מעליו :

בהשקפה ראשונה נראה במאמר הזה תורת דרך ארץ בלבד אבל בהעמיק המחשבה אנו מוצאים שהוא לפי הרפואה · השום והבצל כידוע מחכמת הרפואה הם קשים לעכל באצטומכא ומביאים רוחות עד אין מספר ואח"כ רבים מכאובים בבטן אבל הראש הוא יותר קשה לעכל ולפי קשיות חמרו הוא ג"כ מביא רוחות ביותר וע"ז עצה נכונה נתנו רבותינו לאוכלם מהעלים ולא מהראש · כן מה שיעצו שלא לשתות אדם כוסו בבת א' נראה תורת ד"א וכן יעצו משום ד"א הכותבים האיטלקים והצרפתים במקומות וספרים הרבה אבל הוא ג"כ תורת רפואה לפי שהשתיה בבת א' כוס מלא יין או שכר משקים מחים הגידים של האצטומכא יותר מן הראוי וגם ממלא אותו ברגע א' עד שהנשימה בריאה

מתעכבת

פתח עינים

מסכת ביצה

פרק א׳ יום טוב

ת״ר מעשה בר״א שהיה יושב ודורש כל היום כלו בהלכות י״ט יצתה כת א׳ א׳ הללו בעלי פטסין כת ב׳ אמר הללו בעלי חביות וכו׳ :

זה המעשה הוא מוסר לדרשנים שלא יאריכו יותר מן הראוי בדרשות בפרט ביום מועד בשביל שהאריכו׳ הזאת מביאה לידי ב׳ דברים שהם תכלית שנא״יתא׳ שהעם יענשו בה״א ויבואו לידי ביזוי מקום הדרש הדרש בעצמו והדרשן על כלם · הב׳ שהדרשן בשרואה עלמו נבזה ובמדרש מתרוקן מאד וקשה בעיניו בא לידי גנאי השומעים שהולכים לבתיהם בקרותם בעלי חביות גדולות ובעלי נפש סיניפים לשמוע בתורה וכיוצא וזה עובר על התלות ולזות שפתים הרחק ממך :

תני רב תחליפא כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר״ה עד י״הך חוץ מהוצאת שבתות והוצאת י״ט והוצאת בניו לת״ת שאם פוחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו :

זה המאמר יש לו היסוד שרבותינו הכירו שלעם התמרי ובלתי יודע הדרך סלולה לכבד החגים והמועדים אינו אלא במאכל ובמשתה ולכן בדי שלא יתרשל בזה נגרו אומר והבטיחו שבל ההוצאות שיוצא היותר בסעודת שבת וי״ט לא יהיו לו להפסד כיסו לפי שהלו בקוצאות לסוף קדושה לא פסקו לו לאדם מה ישתכר לצרכן ומהיכן תבואה אלא לפי מה שרגיל ממציאים לו לשעה או לאחר שעה וע״פי שער הבטחון הזה העם זהיר הוא במאד שלא לשיות קמצן בדבר הזה ונותן גם מתנות ראויות להתכבד לבעלי תורה בפי צורכן או כפי גדולתן ;

תניא אמרו עליו על שמאי בר׳ ימיו היה אוכל לכבוד שבת מצא בהמה נאה אומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה מניח את הב׳ ואוכל הא׳ וכו׳ :

כבר פירשנו במ״א שמאי היה אוכל כל ימיו לכבוד שבת לפי שהיה עשיר גדול ולכן אם היה מוצא בהמה נאה היה אומר זו לשבת ואם היה מוצא אחרת נאה הימנה היה מניח את השניה לשבת ואוכל את הראשונה לפי שהמעות אצלו לא היו ביוקר אבל הלל שהיה עני מוכרח היה לומר ברוך ה׳ יום יום יעמוס לנו את צרכנו ועזרתנו :

כל

אומר ימוטו כל מוסדי ארץ ואם חלה שבת להיות בא' מהם ימוטו נרחה :

אלו המזמורים הם לפי ענין שמחת בית השואבה או משום שמדבר המזמור על ניסוך המים או מפני התודה וההלולים שבו או משום דברי כבושים לעורר העם לתשובה משום שכתב נדונין על המים או מפני השעבודים של האומה בבית שני תחת פרס יון ורומי או מפני המעשרות והמתנות לעניים לפי זמן האסיף או מפני דברי תנחומים שבהם כמו שהוא ברור :

א"ר אלעזר וכו' הני ע' פרים כנגד מי כנגד ע' אומות :

זה הוא משל לשאר האומות שהולכין ופוחתין ומעורבבין ביחד לפי שהשגחתו ית' עליהם היא דרך כלל אבל פר יחידי היה כנגד ה' מה יחידה לפי שהשגחתו ית' עליה הוא פרטית · הע' אומות הי"ס הם מבולבלות וכבר ידוע שבא סנחריב ובלבל ועוד שאר בלבולים כידוע בדברי הימים שלהם אבל הע' אומות שבתורה הם הע משפחות של בני נח ומ"ש שהמזבח היה מכפר על האומות הוא רמז שכשהשגחה פרטית היתה גדולה ונכבדת לבנ"י גם שאר האומות יונקות בכלל מתן הפרטי לא כן הוא בזמננו לפי שאם השמש אינו מאיר כראוי הולכים ונחשכים הגופות שמקבלים ממנו האור ואל תתמה על מזבח כפרה למי שלא מבני ישראל הוא שכבר ידוע הוא מאמר ר"ע חסידי א"ה יש להם חלק לעו"הב :

ת"ר מעשה במרים בת בילגה שנשתמדה והלכה ונשאת לסרדיוט א' ממלכי יונים כשנכנסו יונים להיכל היתה מבעטת בסנדלה ע"ג המזבח ואמרה לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממונם של ישראל ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק וכששמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה וסתמו את חלונה וכו' :

זה המעשה של מרים בת בילגה אינו אלא מוסר להורות שמפני שנשאת לא' משרי יונים וחזרה לדתם והעיזה פניה בבהמ"ק והכתה בסנדלה על המזבח והיתה מדברת עזות לפי עשו חכמי הדור ק"ס לכל המשפחה שיצא ממנה זו תרבות רעה שתהיה משמרתה חולקת לדרום וטבעתה קבועה וחלונה סתומה כמו משמרה היוצאת וקבעו זה לדורות משום והנשארים ישמעו ויראו כמפורסם :

פתח עינים

האמונה ליה עינינו ליתן כח גדול להודאתם פעם ראשונה ושניה ולא היו כופלין הדברים שוים שלא ליתן פתחון פה לאמונת ב׳ רשויות שבימים ההם היתה אמונת Manichei הולכת ומתחזקת כידוע ולכן כל דבר הבא בשמחת בית השואבה ההיא היה ראוי ונכבד לפי זמנו ולפי מקומו :

א"ל רב חסדא וכו׳ מי שמיע לך הני ט"ו שיר המעלות כנגד מי אמרן דוד א"ל הכי אמר ר"י בשעה שכרה דוד שתין קפי תהומא בעי למשטפי לעלמא אמר דוד ט"ו מעלות ואחתינהו וכו׳ :

אע"פי שהעלינו לדבר דרך נוסחא על טבע השיתין שכרה דוד אמת לפי חכמת הימים והנהרות שנכרות יותר מן הראוי תחת הארץ המים שכנגד הנקודה והפלא אשר בה הכירוי ושבילותיה הולכים ועולים כנגד פני האדמה לפי שהמים הולכים בכל מקום לפי טבעם ולפי משקלם ולפי הקו אשר הוא בשווי · עם הנקודה אשר ממנו יורדים · זאת ועוד תראה במאמר הזה שהיה כרכיתיני הכרה בנקודות הנגידות שבכדור הנקראים על כן Antipodi רצוני המיושבים בנקודה תחת רגלינו וכמ"ש בחכם של מאמרינו כיון דחזא דנחית טינא וכו׳ עוד תראה שהיה להם חכמת עיקר האידרוליקא Idraulica כענין טבע הנהרות אשר המים עולים עד הקו השוה למוצאם ולא יותר ולכן אמרו שבתחילות שבהם מי פרת עולין תחת הקרקע לפי שבזמן ההוא מוצאו גבוה מאד לכן המים היוצאים מהר ההוא אם דרך מתוקן להם היו עולים עד הר גבוה כיוצא בו ולא יותר וע"ז אף החופרים בהרים בבבל הסמוכה לפרת מוצאים מים בהלכטרפות הנקודה שיוצאים ממנו ועיר תולדתם · תשכיל עוד שהיה להם חכמת הגופות הצפים על המים או הולכים תחת המים לפי משקלם פחות או יותר ממשקל המים הנק׳ באידרוסטטיקא משקל פרטי ובאיטלקי Gravità Specifica על זה אמר לכתוב שם על חרס שצולל ויורד ואינו צף · עוד תראה ממאמר הזה שהיה להם חכמה שלימה מכח השואב שיורד עד טבור הארץ ואחר כעשית נגדית בהלכטרפות רצוני מטבור הארץ עד האנטפודי שכנגדנו :

תניא בחולו של מועד בא׳ מהו אומר הבו לה׳ בני אלים בב׳ מהו אומר ולרשע אמר אלהים בג׳ מהו אומר מי יקום לי עם מרעים בד׳ מהו אומר בינו בוערים בעם בה׳ מהו אומר הסירותי מסבל שכמו כפיו וכו׳ בו׳ מה"א

אומר

התלפה לפי שהזדמנות הדברים בעה"ז השפל והמקרה שבהם מגלגל סדרם וכן הוא במיתת האדם שהזדמנ' מיתתו אע"פ שלפי טבע הקודם של האדם ומקימו המיתה נראת רחוקה ולכן יפה דברו רבותי דבר נש אינון ערבין ביה וזה הוא מלכות המקרה כידוע בפילוסופיא · כענין לוז שלא היו מתים בעיר ההוא כראה במס' סוטה שאינה אלא צורה כהלכות הדיבור אבל לא שלפי חכמת הטבעית יש מקום שאין מתים בו שזה הוא מהנמנע :

תניא אמרו על הלל הזקן כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה אומר אם אני כאן הכל כאן ואם אין אני כאן מי כאן :

מאמר הלל הזקן בשמחת בית השואבה שהיא חג הימים רצוני הודאת ההשגחה היא כנגד השכינה אם הקב"ה הוא במקום המקדש זה הוא מעין הטוב לכל העולם ואם אין השגחתו פרטית שרויה שם שוא ודבר כזב בטחוננו בעזרו · וזאת השמחה היתה להודות לה' על ברכתו הפרטית על האומה הנבחרת ולהתפלל לו על הטוב העתיד הצפון לצדיקים לעוה"ב ולזה החסידים ואנשי מעשה גם הזקנים היו מרקדים באבוקות של אור ואומרים דברי שירות ותשבחות ואין להפלא אם במאמר הבא תראה הקורא רשב"ג שהיה נוטל האבוקות זורק אותן ומקבל א' ואין א' נוגעת בחברתה וכשהיה משתחוה נועץ גודלו בארץ ושוחה ונושק את הרצפה וזוקף שזה מורה שגם בימים הקדמונים היו מכירים מיני שחוק מלמדים לתנועת הגוף מינים במינים שונים הנקראים באיטלקי Ginnastica דבר מועיל עד אין סוף לבריאות הגוף כמו שכתבו על זה כמה חכמים ובפרט Arrigoni וחכמי' אחרים ולכן גם חוץ מדברי קדשו ולכן לוי היה עושה שחוקות בח' סכינים בפני רבו לשמחו כשהיה דואג ושמואל רופא וחכם היה משחק בפני מלך פרס בכוסות זכוכית מלאים יין למספר שמונה ולא היין נשפך ואביי לשמח רבא שהיה עשיר היה משחק בח' ביצים ומכ"ז תראה שגם בימיהם היו יודעים החכמים של התלמוד לעשות שחוקי Ginnastica שבימינו נראים כאילו חדשות מקרוב באו לא ידעום אבותינו ומפני שיסוד שמחת בית השואבה היה להודות לו ולהתפלל לו ע"ז היו אומרים ג"כ אשרי ילדותינו וכו' על החסידים ואנשי מעשה ואשרי זקנותנו וכו' על מי שחטא ושב בתשובה שלימה והיו הלוים המשוררים בכל כונתם ובכל נפשם עובדים ולכן בכל זמן שמחתם לא היו רואים שינה בעיניהם אלא שנת עראי לזאת הסיבה ג"כ ולהעיד האמונה בלב העם היו מזכירין עונות הכופרים שהיו בבית ראשון והיו אומרים אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם וכו' והיו כופלין הודאת

פתח עינים

וגו׳ ואירך הנה כחומר ביד היוצר וגו׳ ואירך והסירותי את לב האבן וגו׳ :

זאת היא הפילוסיפיא האמיתית שהבורא מתחרט על אשר ברא יצ״הר המחטיא ואשר גרם כמה רעות לאומתנו וכאמרו בנ׳ מקראות שהטעונות והזכיות בידו ושכמעט בלא סיועו אין בחירה גמורה לעשית טוב מצד טבעו הרע ומצד יצרו נמלא שהתחילה לחוטא וסליחת העונש כמעט הוא מוכרח בטבע הנברא ומהחסד מורכב עם משפט הב״ה רואה הכל ודיין אמת :

ויראני ה׳ ד׳ חרשים מאי נינהו וכו׳ זה משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ואליהו כהן צדק ושם בן נח :

מוסר הוא זה מועיל להורות שכל האומניות הם מוצרכות ומועילות גם באנשים פרטיים במעלתם ולכן שני המשיחים הם ב׳ חרשים לבנין ב״המ העתיד ועמהם אליהו שהיה חרש אבן בבנות מזבח ע״פ סדר ותורות הבנין בהר הכרמל ושם בן נח שבנה עם אביו התיבה בכל המדות כידוע :

והיה זה שלום וכו׳ מאי נינהו ז׳ רועים דוד באמצע אדם שת ומתושלח מימינו אברהם ויעקב משמאלו ומאי נינהו ח׳ נסיכי אדם ישי ושאול ושמואל עמוס צפניה חוקיהו ואליהו משיח :

הז׳ רועים ראוי הוא שאמצעם יהיה דוד אב המלוכה ומשיח בנו ומימינו הקדמונים ג׳ מן הצדיקים שקודם המבול שלא חטאו על דור אנוש ומשמאלו ב׳ אבות ואב הנביאים ויעקב היה במקום יצחק בהיותו אב השבטים ואב האומה בכלל שנק׳ יעקב וישראל וח׳ נסיכים הם ישי גדול בחסידות ואב המלוכה וכן שאול ושמואל שמשח שאול ודוד עמוס וצפניה היו נביאים חזקיהו היה צדיק ומלך ואליהו ומשיח ידועים הם וכולם כד בכד היו נסיכים לפי הצטרפות גדולתם :

אף היא ראה גולגולת אחד שצפה ע״פ המים א״ל על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון אר״י רגלוהי דב״נ אינון ערבין ביה לאתרא דמתבעי להמן מועילין יתיה :

אמת הוא שלפי הטבע במדה שאדם מודד בה מודדין לו לפי הדת ולפי המשפט אבל לא בכל דבר אנו רואים בנסיין אמיתות זאת ההלכה

של בעל המאמר לכתוב כאלו הדברים · הכשדים שהם האומה בכלל ובכלל היה מחלקם הם קדמונים יותר מהמצריים ותראה בביקארט למה נק' שמם כשדים · עיד תעיין באנציקלופעדיא בערך Chaldeus ושם תראה שהיו מאמינים בחומר קדמון בשמש ובירח ובכוכבים שהם חלוקים כמו שאמר הרמב"ם במסכת ע"ז פ"א בכח הכוכבים על האדם ועל בחירתו ומאמינים באצטגנינים והיו אומרים שהעולם היה נולד מד' מאות וכ' אלפים שנה · עוד תראה ברולי"ן איליו"ט וכמה כותבי דברי הימים של האומה הזאת ותמצא שאמונתם היתה כוזבת בכלל ובפרט ושמדותיהם היו נפסדי' ומקולקלים במדינות ואע"פ שכותבי האומה יונית כזב דברו בדברי הימים של האומה הזאת עכ"ז בכלל אמרו מה שאמרו בדעתה · העולה מכ"ז הוא שבשכל' באמונת' ובמדותיהם לא היו הכשדי' בערך הטוב אבל בערך הרע ובהיות קדמוני' יותר מן המצריים וראשי' עיסת האומות כן דברו רבותינו ד"מ שהבורא נתחרט מבריאתם · לא לשוא נתחרט מבריאת יצ"הר שהוא מוכרח לטוב בחירת האדם אבל בהיות יצר לב האדם רע מנעוריו אמרה התורה נחמתי כי עשיתים בשביל יצרו הרע שנוטה לרע והבחירה מתקלקלת בי בשיפו · על הגלות נתחרט הא-ל חסד בשביל הצרות אשר ממנו יבואו לעם סגולה אע"פ שהגלות עצמו הוא טוב לכפרת עון הראשונים להכין האחרונים לגאולה ולקיים זרע הנבחר שהוא בטוח יותר להגין עצמו מהאויבים בהיותו מפוזר ומפורד בין עמים ותחת מלכים הרבה שאם יש ביניהם האכזרי ובליעל יש במספרם גם האיש חסד והאוהב אומתנו · ישמעאל היה הרביעית בין חרטות הבורא · להבין הדבר על בוריו דע שבני ישמעאל האמתיים אינם התוגרים שבקושטאנטינא ובאזמיר ובסביבות האמה אבל הם הערביים שבמלכות Marocco מרוקו ושם נולד מאומטו אלהיהם ואלו ג"כ צריך להפרידם מן הבני קטורה שנקראי' האבי Vabi ומדברים בל' אחר מהערבי שמדברים בני ישמעאל יש ביניהם שנויים בדתם · למשל בני ישמעאל מאמינים על כל במאומטו ובני קטורה מאמינים וחושבים יותר אלי או עלי שהיה נביא השקר עם מאומטו עצמו וכן בני קטורה קודם התפלתם רוחצים בלבד היד הימנית ובני ישמעאל רוחצים במים ב' ידים הימנית והשמאלית · בני ישמעאל הם בני מלכות Marocco ובני קטורה הם ע"ד טריפולי Tripoli וכן יושבים בעיר Jerba וכן בסביבות Mecca וכן בעיר Gida שהם פאת Asia ומלבד שהם הולכים אחר טומאת החינרמיס שקר כולה וכזב הערביים הם שוכנים באהלים במדברות ויש ביניהם לסטים עד אין מספר וגנבים עד אין חקר ואנשי סחורה שבהם כולם מרמה וראוי להתחרט הבורא על בריאתם :

א"ר אחא אלמלא ג' מקראות הללו נתמוטטו רגליהן של שונאיהן של ישראל הד מיום ההוא אוספא הצולעת וגו'

הוא רע אבל נאות האדם בכבודו או בתגלתו הוא טוב־אמת הוא שיצ"הר שמסיתו בעו"הז עולם החטאה הוא בעצמו מעידו לעו"הב לפי שכפי מדתו לפי סופו ולפי מקימו הוא טוב להעידו בעולם שכולו טוב עולם הבא עולם האמת :

רב הונא רמי כתיב כי רוח זנונים התעה וכתיב כי רוח זנונים בקרבם בתחלה התעם ולבסוף בקרבם :

מה שפירשנו למעלה ע"פ חכמת הנופות שהחטא ע"פ יצר האדם הולך ומתגבר עליו מפעם לפעם שהחטא הוא הוא עצמו האמת שאמר האמורא שלפנינו שבתחלה החטא הוא טעות פשוט ולא יותר ולזה בראשונה רוח זנונים התעו לאדם ואח"כ הרוח בעצמו אינו בחיצוני ובחושים בלבד כמו טעות אבל הולך ומתחזק עד שרוח זנונים הולך בקרבו ובקירות לבו וזה הוא נ"כ עיקר המאמר שאחריו כפי רבא שבתחלה יצ"הר הוא כמו הלך שהולך בדרכו חוץ לבית החוטא ואינו אלא בחושים היותר חיצונים ואח"כ הולך בפנימיות הבית כמו אורח אבל לא בחדרי חדרים כמו האיש והבעל הבית ואח"כ נעשה איש ואדון הכל בחיצוניות ובפנימיות בצורות בגידים ובמחשבות לבו עד שהחטא נהפך לטבע הבשר ולגופו בעצמו ונעשה החטא מולך כמו המאכל לרעב והשתיה לצמא :

א"ר יוחנן אבר קטן יש בו באדם משביעו רעב מרעיבו שבע :

זאת היא פילוסופיא אמיתית לפי חכמת הגופית ולפי הנסיון · אם האדם אינו הולך אחר חוש המישוש במחשבתו וברצונו הגידים אינם מחושים והוא שבע אם הוא רעב · אבל אם התחיל לילך אחר הכיאוף הגיד בעצמו מחמת הביאה מרגיש יותר ונעשה רעב לאחר זמן מחמת השובע שקדמו · חכמי הגופית ידעו אמיתית מ"ש ר' יוחנן וקראו מי שמרחיק עצמו מן התשמיש סריס ברצונו לפי שההרחיק עצמו מהבעילה ומהרגשת הגיד לאחר זמן נעשה כמו סריס הטבע וזה בא מחמת הגידים שמאבדים ההרגשה לפי הזמן שאינם מרגישים בפועל ע"ז נאמר בכל טעם הם אמת ודבריהם אמת :

אמר רבין וכו' ד' הקב"ה מתחרט עליהם על שבראם אלו הם כשדים ויצ"הר ישראל וגלות :

בהשקפה ראשונה נראה דבר תמוה למה הקב"ה מתחרט על בריאת אלו דברים ומה היא רעתם שראויה היא להם חרטת בוראם אבל אחר העיון נראה הקורא שפילוסופיא אמיתית נתן עצה בלבו

ואינו יודע ולכן יפה אמרו שבת"ח יצה"ר מתגרה יותר מכולם ועוד הזקן החשוב שאמר כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו מפני שלפי הדעת המדע והשכל הלב והגידים הם יותר מחושים א"כ היצר בחכם מוכרח הוא להיות חזק יותר ממה שהוא בבלתי יודע ובאמת יום ליום יביע אומר הנסיון שלפי חכמת וגדולת החוטא היא גדולת החטא בעצמו :

א"ר יצחק יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום ויום וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו :

לפי מה שביארנו למעלה מטבע החטא לא זו בלבד שאמת הוא שמתגבר עליו בכל יום ומבקש להמית נשמתו הטהורה אבל אמת הוא ג"כ בתכלית האמיתות שיצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום ויום א' לפי שבכל יום מתחדשת תאותו בהכרח בנטיית טבעו· ב' לפי שרוצה לאדם החוטא לא עיקר החטא אבל איכותו והרגשותיו אשר ימירם לפי הזדמנות· למשל אם הולך הוא האדם אחר השחוק שחוק של היום אינו השחוק של מחר ולא של היום הבא אחריו וכן בענין הניאוף הזונה של היום אינה היא המנאפת של היום הבא וביוצא בזה לפי שהאדם אוהב בהרגשותיו החדשות שעתה תצמחנה ולא הישנות שכבר הרגיש כידוע · ומ"ש החכם ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו מדבר בסיוע האלהי שצריך להבינו לפי הזדמנות החטא ולפי טבע החוטא אבל לא בדרך הכרחי שא"כ שוא ודבר כזב הבחירה שניתנה לאדם ומה ולמה יהיו שערי השכר ועונשו :

תנא דבי ר"י אם פגע בך מנוול זה משכהו לבה"מ :

זאת היא פילוסופיא עליונה אם יצה"ר מתגבר על האדם אין לו רפואה יותר הגונה למכתו מלימוד החכמית לפי שבהיות האדם אוהב הדעת ולימוד השכל אין לו נחת רוח יותר גדול והגידים אם הם מחושים בו אהבת הבשר בו מתחלשת מפני שלפי אבידת כח הגידים במושכלות הולך ונאבד באדם המשכיל כח הזרע והביאה וכן היא בשאר הדברים אשר יצר האדם נוטה אחריו ולכן יפה אמרו שאם פגע באיש היצה"ר צריך להמשיכו לבה"מ לפי שבכח התורה אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ :

אר"ש בר נחמני וכו' יצה"ר מסיתו לאדם בעה"ז ומעיד בו לעוה"ב :

אם היצר לפי מדתו הוא ע"פ הפילוסופיא טוב או רע וכן לפי סופו לפי שאהבת הניאוף הוא רע ואהבת אשתו אשת חיל הוא טוב· קנאת הממון והעושר הוא רע וקנאת סופרים הוא טוב · גאות הלב

פתח עינים

שבו יותר מחושים וע"כ נכון הוא לקרות היצ"הר ערל אם הערלה מחזקת אבר הבשר וחוש המישוש בפרט ומרע"ה שנתרשל במילת בנו נאה לו לקרות היצ"הר ערל וע"כ אמר ומלתם את ערלת לבבכם · דוד קראו טמא לפי שאין טומאה בבריאת שמים ובמדינות כמו היצ"הר בפרט בענין ברית קדש שהוא אב הטומאה ושבנסיונו בדבר אוריה ובת שבע ראה כמה גדול וחזק בלבב החוטא וברוך הוא שאין שונא בעולם יותר מיצר הרע בהצטרפות טבע האדם לפי שהרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל ושלמה בנסיונו ראה שאחר חטאו נשיו הטו את לבבו וילך לעת זקנתו אחרי אלהים אחרים · ישעיהו גדול בין אנשי מלכות והשר בין הכותבים ראה בשכלית הפילוסופי' העליונה שגם היצר מוכרח הוא בטבע האדם ואין רע אלא לפי המידה והמשכל ולפי ההזדמנות נעשה היצר טוב או רע ולכן ישעיה קראו מכשול · יחזקאל ראה אומתנו בקלקולה ובהכלית הרטא ובקשיות ערפו לילך בדרך רעה ולכן קראו אבן שלרש קשה עורף היה כאבן הקשה · יואל קראו צפוני ולפי דרך הפשט של לפיכך אינו כמו שבא במאמר הבא שצפון ועומד בלבו של אדם אבל צפוני הוא מל' צפון ודע שאנשי פאת צפון אין להם השכל והחושים יקירים כמו אנשי דרום מלד הליכה שמביאה קישוי האויר והגידים והחוש שבדרום מסבב המיחוש בפנימי ובחיצון ולזה לומר שהחוטאים בימי יואל היו כ"כ נוטים והולכים בדרך רעה קרא היצר צפוני לברר שחזקת קשיות עורף דורו בחטא היה כאילו החוטאים יהיו בלי מחושים כמו אנשי הצפון · דע עוד שפשט ואת הצפוני הוא מין ארבה שנק' צפוני מל' צפון כמו שביאר הבוקארט בספרו על בהמות השדה בערך צפוני ואין זה מקום הראוי לבאר טבע הצפוני בכל צדדיו :

ת"ר ואת הצפוני וכו' זה יצ"הר שצפון ועומד בלבו של אדם וכו' שמניח או"ה ומתגרה בהן בישראל :

פשט המאמר באמרו שיצ"הר מניח א"ה ומתגרה בישראל אין הכונתו שהאומות אשר לא מבני ישראל המה אינם חוטאים ואין להם יצ"הר אבל אם ישראל יש להם תורה ומצות עד אין חקר בפרט משאר האומות אם עוברים הם על התורה אשר היא נגד היצר כאלו שמתגרה בהן יותר מפני שהוא די נגד התורה לפרצות העון ולא זו בלבד אבל לפי מספר הגדול של המצות ובפרט מל"ת שבאו בתורתנו היא היא הסיבה והמכשיל לעבור עליה ובזה נמצא שהיצ"הר יותר מתגרה בנו · ואם הת"ח הם יותר מבינים עיקרי התורה לפי ששכלם יורדים לסוף דעת נותן התורה עד מקום שידיהם משגת ודאי הוא שגם גידיהם ואיבריהם הם יותר מחושים מעמי הארצות וממי שאינו לומד בעומק תורתנו הקדושה ואם הם יותר מחושים בטבעם נוטים אחר החטא יותר ממי שאינו לומד

ואינו

היצ"הר למי שבילהו ויודע הצער שיש לו לצדיק ליענש בחייו את הרשע הזה המיפלא וכמו שידוע כי יצר לב האדם רע מנעוריו באמת יש להפליא ולומר היאך יכול לכבוש את ההר הגבוה ההוא וכפרט לעתיד לבוא שהשכר הוא ניכר בכל אמיתיתו והדברים כלם הם ניכרים וידועים לפי השכל ולכן הרשעים שעברו על דעת המקום והלכו כפרט אחר חוש המיחוש שחרפה היא לאדם וידעו בנסיון שהכל הבלים הכל הבל הוא שיוקו ושמחתו בעולם השקר הזה ושהטוב החמרי כמעט רגע כאבד ונחשב לכלום בהצטרפות העולם הנצחיי מה טוב ומה נעים אמרת החכם לרופא באמרו שהרשעים בוכין ואומרים היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה לפי שבאמת מי שבנסיון הלך אחר יצרו בדברי העולם היצר הרע הוא חוט השערה לפי שכל האדם ולפי מיעוט זמן טובו בהצטרפות הנצחיות · והפילוסוף כ"ל אמר בספרו שהחושק הוא שוטה גמור כשאינו יודע לבוא חשבון ואינו מכיר שברגע א' מכובות העה"ז אבד נצחיות הטוב האמיתי לעתיד ולכן אף הקב"ה שנתן הבחירה לאדם תמה עמהם בראות נגידות הבוחרים א' לטוב וא' לרע :

א"ר אסי יצ"הר בתחילה דומה לחוט של כוביא ולבסוף דומה כעבותות של העגלה :

יצ"הר שהוא בכלל כל מה שהאדם נוטה אחריו מסיבת גידיו וחושיו החושיים ידוע הוא שבראשונה אינו אלא מוחש הדבר שבו חוטא אלא במדה מעוטה ואח"כ הולך ועולה הנאת רוח שמרגיש בחטא מפעם לפעם עד כי ההרגל נעשה טבע והחטא לחושיו ולגידיו נעשה כמו דבר הכרחי לו ואין לו השקט כ"א בשובו על חטאו ב' וג' עד אלף כמו האדם שרעב וצמא ואין לו נחת רוח כ"א במאכל ובמשתה ע"כ יפה אמר החכם של המאמר שלפנינו שמתחילה היצר החוטא דומה לחוט של עכביש אבל כששנה ושילש החוטא על חטאיו ונמשך אחריו מעט מעט הולך ומתגבר בו עד שנעשה כעבות העגלה רצוני חבל עבה שקושרים בו הפרה למחרישה וכמעט אין לו יכולת לכבוש את יצרו שנגבר עליו יותר מן הראוי לפי שהמקרה נהפך לעצם ומה שהיה חוץ מטבעו לקרבו נהפך :

דרש רב עוירא ז' שמות יש לו ליצ"הר :

ז' שמות יש לו ליצ"הר וכולן הן ע"פי הפילוסופיא · הבורא ית' קראו רע לפי שהוא נגד רצונו שנתן הבחירה לאדם להכינו לזכות ולנצחיות הטוב ולא מה שכנגדו · משה קראו ערל רצוני שיצ"הר אינו ניטל לטבע וליצר מה שראוי ליטול ממנו כמו הערל שאינו חותך מה שראוי לחתוך מגיד היצירה ודע שלפי חכמי הגופות מי שיש לו האבר מכוסה מהערלה הולך אחר העריות יותר ממי שהוא מהול לפי שהכיסוי מקיים העור רך והגידים

שבו ·

פתח עינים

ואין אני הורת אתכן אמרין ליה הא דעבדת כארעייא עביד בעילייא ועירב דמן כדמש והלך הדם בים עד קיפרוס · מכל זה אתה רואה הקורא ששנה יאלה מפי אביי שהיא אמורא ולא יותר באמ״ו שאלכסנדרוס הרג היהודים ועוד תראה בכל ברירות האמת שדיו פליסין של מאמרנו אינו ב״הם כמו בית חניו ששם היו זובחים במזבח. ולא בית חניו עצמו שהיה בנוי בעיר Eliopoli ולא באלכסנדריא כמ״ש לני Flavio רצוני יוסיפון אבל דיופלוסין הזה. היה בית כנסיה לעם כמו שנקרא בלשון לאטינו Forus רצוני בית גדול ומכובד לכנסת העם ולהקהיל קהל :

משנה במוצאי י״ט הא׳ של חג וכו׳ :

כל הסדר הזה הוא פשוט ואין לנו לפי הפילוסופיא האמיתי להשכיל כי אם חמשה דברים · א׳ שהיה שם גדולה בכסף וזהב כמו שמנהג הוא בכל ערי המזרח בדברי הקדש ואור גדול מסודר לפי מקומו ולפי זמנו בעת לילה שאין האור ניכר אלא מתוך החשך ובמקום גבוה לפי שהמנורות נ׳ אמה והבית היה גבוה והאורה זורחת בכל העיר ועוד המוסיקא בשירו׳ ותושבחו׳ והלוים בכל כלי שיר שכבר בארנו בספרי אשר לי על זאת החכמה הנק׳ Biografia musicale · הב׳ שהתקינו שתהיה נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה וכמו שבא במאמר הבא נשים לבד ואנשים לבד לפי שבפרט בעת השמחה יצ״הר מתגרה באדם וקרוב הוא לבוא לידי קלות ראש :

והאי הספרא מאי עיבידתיה פליג בה ר״ר ורבנן ח״א משיח ב״י שנהרג וח״א על יצ״הר וכו׳ :

אם משיח בן יוסף שנהרג הוא פשטי זה ברור בטבע שבמלחמות הגדולות הוא דבר סמיך לנס שהנצחון יהיה בבת א׳ ובראשונה וקרוב הוא ששר מלחמה א׳ יהיה נהרג והלוחמים שעמו ינצחו עד שיבוא השני ויגבר על האויבים וינצחם כמו שיהיה לעתיד עם משיח בן דוד ואם יהיה רצוי לקורא להבין הדבר דרך רמז משיח בן יוסף הוא דוגמת הרכבות ומשיח בן דוד דוגמת הכח ולעולם הגבורה היא הנוצחת לפי טבע הדברים :

לעתיד לבוא מביאו הקב״ה ליצ״הר ושוחטו בפני הצדיקי׳ ובפני הרשעים וכו׳ צדיקים בוכין ואומרים היאך יכלנו לכבוש את ההר הגבוה הזה רשעים בוכין ואומרים היאך לא יכלנו לכבוש את חוט השערה הזה ואף הקב״ה תמה עמהם וגו׳ :

היצ״הר

היה מתגלגל מלכת הזהבי ולא היה לעין הבנין נחמד למראה כמו שהיה בלתו · בפליניי הזקן בדברי הטבע שלו אני מוצאים שגם בימיו ובימים שקדמוהו היה לדורות ההם האומנות לצבוע הזגג בכל מיני צבעים ובפרט היו יודעים לצבוע הזכוכית בצבע תכלת חזק בלעז Blü שנשכחו בדורות האחרונים עד שמצאו בברלינו ואח"כ בשאר עיירות אשכנז לצבעו ע"י הקובלטו Cobalto שהוא חצי מתכת כידוע א"כ אין להפלא אם בימי הירודוס היה להם שיש מינים ממינים שונים בהצטרפות הצבעים לפי שאם לא היה להם מן הטבע היו מוצאים אותם ומתקנים אותם ע"י האומנות שמכבדת את בעליה בכל מקום ובכל זמן :

תניא ר' יהודה אומר מי שלא ראה דיופלוטין של אלכסנדריא של מצרים לא ראה בכבודם של ישראל מעולם :

מלבד התוסר הגדול שיש במאמר הזה בסדר הישיבה בדיופלוטין של אלכסנדריא של מצרים שלא היו מעורבבין ויושבין אלא כל האומניות היה להן מקום פרטי זהבים בפני עצמן כספיים נפחים גרדיים כולן בפני עצמן ובזה היה להן הזדמנות לכבד כל א' לפי חכמתו באומנות וגם לעקור בלבם האהבה והאחוה וכשהאכסנאי או עני נכנס לשם היה נפנה למקומו ומתפרנס משם הוא ואנשי ביתו · יש לנו לחקור מה הוא דיופלוטין לפי הלשון יוני הוא מורכב מב' מלות Dio palativi ובירוש' הוא כתוב כראוי שאומר דיפלי איסטבא של אלכסנדריא מורכב מב' מלות Diplos, Stoa או Diplostoan שר"ל איסטיו כפול וכ"ה בסיליקי א' גדולה היה ואנשיו לפני' ואסטיו היתה·וכן הערוך ורש"י בפי' בתלמוד מפרשים כראוי דיו פלונטין פי' ב' פלטרין זה לפנים מזה אבל לפי האמת מאמרנו בתלמוד בבלי אינו לפי אמיתות הדברים כמו שהוא בגמרא ירושלמית אביי אומר בתלמוד בבלי רצוני במאמרנו שכולן הרגן אלכסנדרו' מוקדון אבל לפי הירושלמי שר אחר הרגן שנקרא' לפי דעתי שהיה Traiano שבימיו היה למחצית צדיק ולמחצית רשע כידוע מספרי דברי הימים כן הם דברי תלמוד ירושלמי · לא היו יושבין מעורבבין אלא יושבין כל אומנות ואומנות בפ"ע שאם יבוא אכסנאי יהיה מודבק בבני אומנותו ומשם היתה פרנסתו יוצאה·ומי החריבה טרוגיינוס הרשע·בימי טרוגיינוס הרשע נילד לו בן בט' באב והיו מתענין · מתה בתו בחנוכה והדליקו נרות · שלחה אשתו ואמרה לו עד שאתה מכבש את הברבריים לא אתה כיבש את היהודים שמרדו בך חשב מיתי לי' יומין ואתא לחמשה אתא ואשכחון עסיקין באורייתא בפסוקא ישא עליך גוי מרחוק וכו' אמר לו מה הייתון עסיקין וכו' והקיפן לגיונות והרגן אמר לנשיהן נשמעות אתן ללגיונותי

ואין

פתח עינים

ושאבתם מים בששון ובאמת אם ניסוך היין היה כמנהג כל השנה בב"המ ראוי היה לעשות חג על ניסוך המים פעם א' בשנה לפי שהמים הם השתיה צריכה ומוכרחת בין בני האדם וגם בספינקירו ובקרמילי אלו שולאים הקדמונים שהיו עושים שמחה וחג על ניסוך המים כמו שהקורא יוכל לראות בספריהם על זה :

ומי שלא ראה בנין ב"המ לא ראה בנין מפואר מעולם א"ר חסדא בנין הורודוס בשאי בנייא א"א באבני שישא ומרמרא א"ד באבני שישא כוחלא ומרמרא אפיק שפא ואעיל שפא כי היכי דליקביל סידא סבר למשנוייה בדהבא א"ל רבנן שבקיה דהכי שפיר טפי דמתחזי ביה אדוותא רמא :

הורודוס כמו שידוע מהיוסיפון ומשאר כותבי דברי הימים היה משנה למלך בירושלים מהרומיים ומשים חנפות העמים ולהכיר גדולתו כמו מלך ראשון עשה יפויים לב"המ ולירושלים וכל מיני שיש הכתובים כאן בגמ' הם ניכרים עוד היום בין חכמי הטבעיים שכבר ידוע הוא שהיא שיש לבן וזה נמצא בנקל בהרבה מקומות מאיטליא מצרפת ועוד בארצנו ובמדינות אחרות · מרמרא הוא שיש צבוע לא לבן ולא שחור אלא כעין ירק וזה הוא השיש ירוק שקורין האיטלקים בין חכמי הטבע Marmo verde כמו שתראה בזכם Fourcoi וכן בהרבה ספרים של חכמת הטבע והאלקמיא · שישא כוחלא הוא צבוע ככחול וכן מזה הצבע תמצא Marmo scuro וכן Marmo giallognolo ועוד אחרים שהם דומים בצבעים לכחול ידוע ג"כ מחכמת הבנין שהכותלים שיש להם שורה של אבנים נכנסת ושורה יוצאת הם יותר חזקים לפי שהסיד מאחד האבנים כראוי וגם התנאי הזה מהחכמי' היה ידוע בימים ההם וגם לחכמי התלמוד באמרם אפיק שפא ועייל שפא כי היכי דליקביל סידא · וכן יש להפליא שבזמנים הקדמונים היו בקיאים בחכמת המראה הנקראת באיטלקי Prospettiva וגם Ottica בחלק אחר · ובאמרם שאם היה מצפה הורודוס הקיר בזהב הצבע ההוא היה מבלבל הצבעים האחרים שאינם כ"כ חזקים ולכן יפה יעצוהו החכמים שבימיו שהאומה הישראלית שטוב היה שלא לצפה הקירות וזהב אם האבנים היו של שיש לבן ירוק וכחול לפי שבזה בראות הקירות הכן העין מרחוק היה דומה לגלי הים לפי שהאבנים היו משונות זו מזו והעינים המסתכלות בהן שוטטות ובהיות שורה של אבנים נכנסת ושורה יוצאת היה נראה בהכרח כידוע מחכמת האופטיקה כאילו הן גלים נעים ונדים אבל אם היה הזהב בתוכם העין

היה

הצדקה הוא בממון ונקראת באיטלקי Carità והחסד הוא בכל מיני מעשה לטיב מה שנק' בלעז Beneficenza וג"ח היא בין בגופו בין בממונו כמו נושא המת משמח החתן ומלוה את חבירו כדרך מלוה מעותיו משאילו כלי' ובהמ' א"כ הוא פילוסיפי שהג"ח גדולה יותר מן הצדקה :

אר"א כל העושה צדקה ומשפט כאלו מלאו לעולם כלו חסד וכו' :

מי שעושה צדקה עושה חסד עם העולם לפי שבזה העני שיש לו חיות יכול להיות מועיל לחבירו ולכל העולם כילו שאם מת הוא כרשע אינו אלא לרעת מציאותו · ומי שעושה משפט עושה חסד עם כל העולם לפי שבזה המדינה היא לפי הדתות שקט ושיב לב ואם המשפט עושה דין בחייבים בכל מיני מכות לפי מדרגת הפשע העולם כולו חרד והדין קשה ובזה יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם :

אר"א מ"ד פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד אלא תורה לשמה זו היא תורה של חסד תורה שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד :

אמת הוא שהתורה שלא לשמה ולהוראה ולנסות הרוח אינה תורה של חסד וכן שלא ללמדה כי מה שוה החכמה לאדם אם אינה מלמדה לאחרים ? ונגד זה תורה לשמה וללמדה זאת היא תורה של חסד לפי שבאמצעותה מועיל לאחרים כה ובזה התורה בעצמה היא חסד אבל פשט הפסוק לפי דעתי היא שבשהאדם או האשת חיל של שלמה פתחה פיה בחכמה ואינה מדברת אלא ע"פ הטעם וע"פ השכל זה הדרך בעצמו מסבב שתורת חסד על לשונה לפי שאין חסד גדול יותר ממה שהחכם מלמד לאחרים או באמר שתורת חסד מורה שבאשת חיל רוצה כמו אדונית דבר מאיזה עבד נותנת לה דתות דרך חסד ולא דרך חיוב כמו דין קשה :

פרק ה' החליל

משנה אמרו מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו :

מי שלא ראה שמחת בית השואבה אומר התנא שלא ראה שמחה מימיו מפני שכל שמחה זו אינה אלא בשביל ניסוך המים והפ' אומר ושאבתם

פתח עינים

מנסתר ואין נסתר בהצטרפות הבורא מצד מציאות הדברים לפי שמציאות כולן הוא כרצונו ואין רצונו אלא הויתו בעצמו גם לפי המקום אין המדבר בעדו נפרד מהנסתר בבורא הכל לפי שמלא כל הארץ כבודו והוא מקומו של עולם ואין עולם מקומו א"כ אין נסתר מצד המקום אצל הקב"ה א"כ יפה אמרו המקום שהאני תדבר בעדו הוא הנסתר בו שהוא והיא יושיע ישראל אומתו מצד חסדו ואמונתו ׳ זה היא היסוד העמוק של אני והוא הושיעה נא :

דרש רבא מ"ד מה יפו פעמיך בנעלים וגו' כתוב בתחלת מס' חגיגה חמוקי ירכיך למה נמשלו ד"ת לירך לומר לך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר והיינו דאר"א הגיד לך אדם מה טוב וגו' עשות משפט זה הדין ואהבת חסד זה ג"ח והצנע לכת עם אלהיך זה הכנסת כלה והוצאת המת וחלא דברים ק"ו ומה דברים שדרכן לעשות בפרהסיא אמרה תורה והצנע לכת דברים שדרכן לעשות בצנעה עאכ"ו :

זה הוא מוסר פילוסיפי שעיקר כבוד התורה היא הצניעות ולא היה המלמד יושב ישיבה גבוהה של עיר ולא ישנה לתלמידים בשוק שלא לחטאת כנסות הרוח וכן אם צריך לבזבז להוציא את עני או להוציא כלה העניה יעשה האדם הצדקה בצניעות ולא יקלקל המעשה הטוב עם היוהרא שיודיע לאחרים :

א"ר גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות וכו' גדולה ג"ח יותר מהצדקה :

הקרבן הוא מתנה ונדבה לבורא לכבדו בלא תועלת חברו אבל הצדקה היא הקרבן האמיתי לבורא ומועיל לעני המפרנסו ולכן גדולה הצדקה יותר מכל הקרבנות ולוה ג"ח הוא יותר מן הצדקה כשורת הנותן ששולח אותה לבית העני ונותן לו פת אפייה או בגד ללבוש ולזה כדין הוא שהצדקה משתלמת לפי ג"ח שבה :

ת"ר בג' דברים גדולה ג"ח יותר מן הצדקה שהצדקה בממונו ג"ח בין בממונו בין בגופו צדקה לעניים ג"ח בין לעניים בין לעשירים צדקה לחיים ג"ח בין לחיים בין למתים :

הצדקה

תראה כשתחקירו שבין הקדמונים ובפרט בין המצריים ובין היונים היו כאלה חג נוטלים הלולב ובפרט הזקנים שביניהם היו סובבים תיבה אחת כמו בין אומתנו · כמדומה שמלית ההדס הוא לעיקר מאמר כיום שמחתנו אבל אגודת הלולב עם ההדס האתרוג וערבה היא להודיע שאדון הכל בהשגחתו בעולם השפל הזה מאחד האילן והפירות עם עשב שאין בו לא טעם ולא ריח וכזה הוא הקרבן האמיתי לכבוד ההשגחה שמוציא יקר מזולל ומאחד שבכולם הבורא מתכבד וע״כ המקיים מצוה הזאת כראוי הוא כבונה מזבח והקריב קרבן לפי שהקרבן ומצות הלולב כולם כאחד אינם אלא לכבד הבורא והשגחתו על הברואים מכל מין שיהיה קטן וגדול שם הוא :

ת״ר כל המצות כלן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן :

זה הוא פילוסופי · המאמר מדבר מהמצות כגון לולב וערבה והדס קרשי המשכן ועמודיו שאין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן : התחתון למטה והעליון למעלה ולא שכנגדו לפי שאם האדם מכבד המקום עם פירות האדמה והגדלים מהטבע אין לו להכניס אלא דרך הטבע עצמו שהוא רצון בוראו זאת ועוד האילנות יש להם כלים שואבים האויר והמים ויש בהם כלים שואבים ורובן הם למעלה ובפרט בענפים ובעלים וא״כ ראוי הוא שהעליון בטבע יהיה עליון בשירות הבורא :

משנה בכל יום מקיפין את המזבח פ״א ואומר אני והוא הושיעה נא אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הושיעה נא ר״א אותו היום מקיפין את המזבח ז״פ :

כבר ידוע הוא שהקפה סביב סביב בעניני הקדש היא דוגמה האין סוף לפי שצורת ההילוכה שסבב במקי' שמתחלת שם יש לה הסוף המצטרף וזה היא דוגמה האמתית לאין סוף. ולזה העטרה כראש הכ״הג וכראש המלך היא כעגול לפי שהנקודה שבה מתחלת בה היא קלה להכיר להם האין סוף מלך מלכי המלכים ובאומות הקדמוניות כמו המצריים היונים והרומיים היה המנהג לילך סביב בעגול נחניהם ובבית תועבותם כמו שידוע וכן היו הולכים סביב ז' פעמים לפי שמספר הז' היא גדול בדברי הקדש וכבר פירשנו הטעם הפילוסופי במ״א · בענין העיקר הפילוסופי של אני והוא הושיעה נא ראה מ״ש הרמב״ם על זה וכן רש״י · ולי נראה שרמזו אלו הקולות הוא פשטי ופילוסופי בבת אחת · תשכיל הקורא ותעמיק ותראה בבירור שאלל הכ״ית אין בו לא מדבר בעדו ולא נסתר ואין הא' נעתק מהאחר לא לפי המציאות ולא לפי המקום · הבורא הוא סובב הסיבות וכל הטבע מסובב ממנו ברצונו המוחלט א״כ המדבר בעדו מורכב

מנסתר

פתח עינים

זה הוא פילוסופי ברור · בכל חמרי ודאי הוא שכלי ריקן מחזיק מה שבתוכו אבל מלא אינו מחזיק מה שמוסיף עליו בהכרח טבעי לפי שאם אינו מחזיק אלא תשעה אינו יכול להחזיק ד"מ עשרה אבל בענין הרוחניות והחכמה אם האדם ריקן הוא מדעת וחכמה אינו יכול להבין ועוד זה אם כבר מלא דעתו חכמה אם מחזיקו וממלאו יותר יוסיף על חכמתו עד אין סוף לפי שהאדם הוא כמו שלשלת מורכבת מטבעית שהא' מחזיק האחר וכל החכמות הן שגורות זו בזו וכמ"ש הכתוב יהב חכמתא לחכימין שכבר פירשנו בברכות פ' הרואה :

משנה ניסוך המים כיצד צלוחית של זהב מחזקת ג' לוגין היה ממלא אותה ממי השילוח :

במשנה הזאת אין לי אלא להודיע שמה שכל' שהיה ממלא הצלוחית ממי השילוח שהוא מעין סמוך לירושלים הוא אמת גם לפי הקלמיט והאנדריקומיו וכמ' על הכדור הנק' Atlante moderno ללמד לנערים חכמת כדור הארץ ראיתי בציור א' הארץ הקדושה עם ירושלים וסמוך לה יש מעין מים הנק' בלשון איטלקי Siloè שהוא השילוח של משנתנו :

אר"י שתין מו' ימי בראשית נבראו שנאמר חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן חמוקי ירכיך אלו השתין כמו חלאים שמחוללין ויורדין עד התהום מעשה ידי אמן מעשה ידי אומנותו של הקב"ה :

שתין הוא לשון ארמי ומלת שת שהוא ביחיד והיחידה ר"ל ברומיי Fovea כמו שתרגם בצמח דוד ובאיטלקי Fossa והוא חלל שתחת המזבח מנגד מקום הנסכים והיינו מעלה ולא מוריד אם נבראו מששת ימי בראשית אם לא אלא נראה לפי השכל שהחלל יוכל להיות תחת הארץ טבעי מיום בריאת העולם לפי שירושלים הרים סביב לה ולכן החללים בסביבותיה קלים היו להמצא בלא מלאכת יד האדם · וראיתי בס' א' גדול על ענין בית הבחירה בל' לאטינו מהחכם Vilalpando שגם הם מהושמים השתין בעומק גדול כמו חלל תחת המזבח וכמדומה לי שהשתין היו גם לפי השכל בחלל גדול לגדר האש במקום המזבח שהאש תוקד בו לא תכבה לא יום ולא לילה ·

א"ר אבהו כל המקיים לולב באגדו והדר בעבותו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן :

פרק ד׳ לולב וערבה

אר״ח אר״י משום רשב״י יכול אני לפטור את כל העולם כלו מן הדין מיום שנבראתי ועד עכשיו ואלמלא אלעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו ואלמלא יותם בן עוזיה עמנו מיום שנברא העולם ועד העולם אר״ח אר״י משום רשב״י ראיתי בני עליה והם מועטים אם אלף הם אני ובני מהם אם מאה הם אני ובני מהם אם ב׳ הם אני ובני מהם :

דרוש · מה היא האספקלריא המאירה ובאמת לפי הפילוסופיא האמתית הוא שהגוף החמרי שבאדם שמתפרדת ברוחניות גם במחשבות האיש המשכיל שנעשה כמו מחיצה החוצצת ביני ובין השכינה נעשה כמו מראה שחורה ומכה הניצוצות היוצאות מהאור הגדול המאיר לכל ובזה החמריות עצמו נעשה רוחנית כמו באדם החי שבאמצעות המתיחסים בתחלה עולה לכסף לרוחניות העליון ולאצילות האין סוף · וכן יש בין המקבלים ברוחניות מי שעולים ברשות ומי בלא רשות · זה הוא משל למעלות העליונות שאינן במדרגה ראשונה וכן בחצרי המלכים של מטה יש מי שמדבר למלך בלא רשות השרים היושבים בין גדולי המלך ורובם צריכים רשות כדי לילך חדר לפנים מחדר עד שיכרעו את המלך אבל מה שבהשקפה ראשונה נראה תמוה הוא דבר רבי שמעון בן יוחאי שאמר יכול אני לפטור כל העולם כולו מן הדין ועוד מ״ש אם בני עלייה אלף הם אני ובני מהם ואם שנים הם אני ובני מהם שנראה תכלית גסות הרוח לומר כזאת אבל אם נחשוב שלפי הפילוסופיא חייב אדם להכיר עצמו בין לגנאי ובין לשבח כדי שלא להשפיל רוחו שלא כדין בהפסד כבודו כבוד תורתו וכבוד עמו ואם נשפיל זכות רשב״י וגדולתו בהלקט ס׳ הזוהר וכל תעלומי חכמה יקרים מפז ונופת צופים התמיהה נעדרת בלא טעם ובלא דין וכל איש אשר רוח בו ימלא פיו שירות ותשבחות על רשב״י ועל שפתיו אשר ברור מללו · ולפי בעלי הגלגול אם תחשוב אחדות נשמת רשב״י עם אדון הנביאים ק״ו שכל דבריו היו בצדק ובמשפט על מדרגת זכותו ונשמתו :

א״ר זירא וכו׳ בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת ב״ו מדת ב״ו כלי ריקן מחזיק מלא אינו מחזיק כלי מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק וכו׳ :

פתח עינים

זה הוא מוסר ברור שמצוה הבאה בעבירה אינה מצוה ולכן בכל עולה שהאדם מקריבה לש"ית צריך שלא יהיה בה דבר גזל · ואע"פי שהכל שלו ואף מתחילה שלו היתה עכ"ז לא יאות לאדם לגזול כדי לעשות קרבן אשר יש בו מום :

אריב"ל וכו' ב' תמרות יש בני בן הנום ועולה עשן מביניהם וזו היא ששנינו ציני הר הברזל כשרות וזו היא פתחה של גיהנם :

כבר פירשנו במסכת פסחים עיקר זה המאמר ושאמת הוא לפי חכמת הטבע שבאותו מקום סמוך לירושלים היה אש טבעי מהאליטריקו ושהיה שם עולה עשן כמו שבא במאמר הזה :

אר"ש בן פזי מנין לשומע בעונה שנאמר את כל דברי הספר אשר קרא יאשיהו מלך יהודה וכי יאשיהו קראו והלא שפן קראו שנאמר ויקראהו שפן וגו' מכאן לשומע כעונה :

זה הוא מוסר גדול בפילוסופיא שהשומע בכוונה אע"פי שאינו עונה בשפתיו חשיב כעונה עצמו לפי שהמחשבה והלב הם העיקרים בכל דבר מצטרפת לעבודת ה"ית ולא תומדיות השפתים וזאת היא התראה לעמי הארצות ולאוילי עם שבבתי כנסיות מרימים קולם לענית בתפלות צבור וכל מי שמרים בניהם יותר בעיניהם הם חשובים לאנשים גדולים ומדמים עצמם למ"הש לפי הרמת קולם שוא ודבר כזב לפי שאינם מבינים מה שאומרים ומבלבלים החכמים שבצבור בקולם בלא סדר ובלא דרך ארץ כידוע מהנסיון :

כתיב ביחזקאל ויקח מזרע הארץ וגו' אר"א אמר הקב"ה אני אמרתי יהו ישראל לפני כקח על מים רבים ומאי ניהו ערבה והם שמו עצמם כצפצפה בין ההרים :

אין לי לפרש במאמר הזה אלא מה הוא צפצפה שהוא מין אילן הגדל בין בעמק ובין על ההרים ונק' בלעז Salice שעליו דומין לערבה ונק' צפצפה מל' צף לפי שעליו הם בתכלית הדקות וצפים על המים וגם האילן בעצמו אם הוא בעמק שת"ל הוא על פלגי מים ובר' האילן כמו צף על המים זאת ועוד מצאתי בא"יקבולוניא של הריפה שהיו המזרחיים הקדמוניים צופים לעתיד על המקרים והמאורעות של השנה כמו הפוסה במזלות והכוכבים וזה הוא עוד טעם אחר לפי דעתי לקרותו צפצפה :

פרק

ובשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים נמסרין למלכות על משהי שטרות פרועים ועל מלוי רביות ועל שהספיקו בידם למחות ולא מיחו ועל פוסקי צדקה ברבים ואין נותנין :

באלו הדברים יש הלטריפות בין החטא ובין העונש המשהה שטרות פרועים אללי כדי לחזור ולגבותם פעם אחרת היא גנב מובהק ולעונשו המלך עצמו תופש ממונו וכן המלוה ברבית בהרבה מלכיות יש להם קנס אם הם מלוים עוד לאבד ההלואה · ואם יש בין העם בעלי בתים שהיה ספק בידם למחות ביד עוברי עבירה שבדורם שהרי דבריה' נשמעים להם מחמת עשרם וחכמתם ויראים הבריות מהם ולא מיחו מראים עצמם מאלהי רוע לב ושאין להם אהבת הבריות ומוראת המלכות ולזה בנקל מאבדים ממונם ואם פוסקים צדקה ברבים שיתנוה לעניים ואינם נותנים גם אלו הם גונבי הצבור לפי שבכל דבר קלקלה השררה מוחזקת ימכה ולכן בנקל ממונם נאבד ונמסר למלכות :

ובשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון על כובשי שכר שכיר ועל עושקי שכר שכיר ועל שפורקים עול מעל צואריהן ונותנין על חבריהן ותסורת הרוח כנגד כלם :

זה היא ביאור לפי הפילוסופיא מי שעוסק וכובש שכר שכיר נעשה שינאה לכל הבריות אשר לומדו כד"א א"כ אם אין לו מדינות במשא ובמתן לא יוכל להשכיל ובזה יורד הוא מנכסיו וכן מי שפורק עול מצוארו ונותן על חבריו מורה שאין לו אהבת היגיעה להרויח אבל בחוזק יד בלבד אינו רוצה להוציא מכספו ובזה בנקל נכסיו הולכים ובלים מאליהן וכן הגס רוח שמתגאה ומשתרר על אחיו אינו הולך אחר הטורח והיגיעה לעשות רוחים ואין לך דבר נגד טוב הסחורה וטוב הסוחרים כמו הגסות הרוח ובאמצעותו בהכרח ממון העשיר כלה והולך לטמיון גם בשביל היאות שעושה מפני הגסות הרוח להראות עשרו שהולך לאבדון :

פרק ג' לולב הגזול

א"ר יוחנן וכו' מ"ד כי ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה וכו' הקב"ה כך אמר כי אני ה' אוהב משפט מפני ילמדו בני ויבריחו עצמם מן הגזל :

פתח עינים

ורבא הם דבר קטן לפי שהם פלפולים וחידודים שהיו אומרים בדעתם לפי שלא ירדו לסוף דעתם של התנאים :

ת"ר בזמן שהחמה לוקה סימן רע לכל העולם כולו וכו' ובזמן שישראל עושין רצונו של הקב"ה אין מתיראין מכל אלו :

בפילוסופיא האמיתית ידוע הוא שכשהחמה לוקה והלבנה לוקה היא מסיבה טבעית מחמת מקומם המצטרף עם החמה בפרט ועם הארץ ולכן אין באלו הדברים לא סימן טוב ולא סימן רע אבל רבותינו בימים ההם היו כותבים מה שכל האומות בזמנים ההם היו מאמינים לפי לימוד הכותים ואין להפליא על זה ומה טיב סיום המאמר ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום אין מתייראין מכל אלו וזה הוא העיקר שהכל תלוי בו :

ת"ר בשביל ד' דברים חמה לוקה על אב"ד שמת ואינו נספד כהלכה ועל הנערה המאורסה שצעקה בעיר ואין מושיע לה ועל משכב זכור ועל ב' אחים שנשפך דמם כא' :

כבר כתבנו שאם החמה לוקה הוא דבר מוכרח בטבע ואין הדבר ההוא מעלה ומוריד לא בטוב ולא ברע · א"כ השייכות על מאמרים לפי שכל האדם לא ניתן לנו להבינם כי מה הצטרפות יש במלקות החמה עם ההתרשלות ההספד באב"ד שמת ועם נערה המאורסה וכו' ובאמת רש"י אמר לא שמעתי טעם הדבר א"כ נאמר גם אנו שאין אנו מבינים הדבר לא בעיקרו ולא בסיבתו וכן נאמר על ג' דברים שבשבילם המאורות לוקים רצוני ירח וכוכבים אבל תשכיל ג"כ שכל אלו העבירות הם דברים שמביאים נזק או בכבוד או בממון או בגוף בין אדם לחבירו כמו הד' שכתבנו בראשונה וכן הם כותבי פלסתר שטרות מזויפים ומכתבי עוול ל' דופי על אדם לכתוב בשמו מה שלא היה ומעידי עדות שקר וכן מגדלי בהמה דקה בא"י ובזה מחריבין את הארץ שאינם יכולים לשמרם מלרעות בשדה חביריהם. ועוד קוצצי אילנות טובות ואפילו הם שלהם שמשחיתים הם ונראין כבועטים בברכתו של הקב"ה שמשפיע להן טובות וכן בכל המלכים שבימינו יש דת האוסרת לקצוץ אילנות טובות ויש קנסים גדולים וגם עונש גוף לעובר על הדת שהוא לטוב המלכות ולטוב העם :

ובשביל

דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלות וחמורות וגזירות שוות תקופות וגימטריאות שיחת מ"הש ושיחת שדים ושיחת דקלים משלות שועלים דבר קטון ודבר גדול דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטון הויי דאביי ורבא :

במאמר הזה יש לפרש איזה דברים לפי הפילוסופיא :

א' תקופות הן חשבון הילוך חמה ולבנה כידוע וגימטריאות היא חכמת ההנדסה הנק' בל' יוני ורומי Geometria שהיא חכמת מפוארה ואני למדתיה בעומק וכתבתי עליה דברים רבים חדשים וישנים בלשונות אחרות שהדפסתי בשנים שעברו · ולא כמו שפי' רש"י גימטריאות דברים בל' גימ' מפני שאינם כאלו דברי חכמה לכתבם אצל התקופות :

ב' שיחת מ"הש שיחת שדים היא החכמה שמצטרפת עם הרוחניות בלבד הנקראת בלעז Metafisica שהיא ד"מ מה שהאדם מדבר ומשכיל על מ"הש שהם רוחות שמשרתים האדון הכל לפי מדרגתם והשדים שהם במדרגה התחתונה של הרוחות ושמדמים אותם לרוחות בקצת חמריות שהם אצל הפילוסופיא אלהי השדות והבן הקורא ששיחת מ"הש אינה שיחתם אבל שיחת האדם עליהם כדבורם וכן הוא שיחת שדים ולזה גם :

ג' שיחת דקלים היא חכמת הצמחים שיש בהם חיות ושכוב המימות וכלי המים וכלי הרוח והאויר ונשמה בהצטרפות טבעם וכבר חכם באינגילטירה כתב ספר א' על נפש הצמחים וכן הצרפתי החכם ווראי בהקדמת ספרו על טבע האדם :

ד' משלות כוכבים הם משלים הנקראים Parabole מאמצעות הכוכבים שע"י הצבעים והצורות מראים לעינים המשלים כידוע וכוכב בל"הק הוא כל איש מלאכה בצבעים בכל מיניהם כמו שתרגם בצמח דוד שמפרש כבס Tingere :

ה' משלות שועלים הם משלים על הבהמות ולפי שהשועל הוא ערום בכמה דברים כמו שידוע בחכמת הטבע והיה למשל ולמליצה בין הטבעיים וכמו שגם בימי שלמה כא' אחזו לנו שועלים וכו' שתרגמה באריכות באיקיליוניא של החכם ריפה איטלקי על זה בפרט אמרו משלות שועלים :

ו' מעשה המרכבה לפי הריטב"א היא ממרכבה העליונה הקדושה שלא נסתכלו בה הנביאים מעולם וסודם ידוע לבעלי האמת ולפ"ד מעשה מרכבה היא חכמת המורכבים שבטבע שהוא דבר היותר קשה הבנה איך מהפשוט נעשה המורכב באיכיות חדשות שאינם בפשוטים ולזה מעשה מרכבה רצוני La scienza dei Composti באיטלקי הוא דבר בתכלית הגדולה · ולזה בערך המרכבה שהיא יתרה מפוארה הויות של אביי ורבא

פתח עינים

העליון ושאלוהו ל' הלכות בהלכות סכה י"ב א"ל שמעתי וי"ח אמר לא שמעתי וכו' :

בזה המאמר וכן כב' מאמרים הבאים אחריו יש לנו להשכיל על חיוב כבוד הרב להקבילו ברגל ושלא לומר התלמיד דבר שלא שמע מפי רבו וכ"ז לחזק גדולת בעלי התורה ולעשות גדר שלא יפרצו עליהם כדי שלא לבוא לידי בזיון התורה ולתרעומת נגד בעליה וזה יצא ראשונה ועוד שנית שר"א היה משבח העצלנים שאע"פי שלא בשביל הרגל יתעכבין בבתיהן שהרי אף כל ימות השנה אינם יוצאים מחמת עצלות אעפ"כ היה משבחן שאין יוצאין מבתיהן ברגל וזה היא מוסר השכל שאין שמחה בחג לאיש לא אוהב אשתו ובניו ושארית משפחה כ"א להיות ביחד בשמחה ובטוב לבב מרב כל בלא הליכת דרכים במ"א. ואצל אנשים נכרים וכ"ש באיבוד זמנו בשחוק ודברים שאינם מהוגנים שמביאים לידי בזיון החג ואכילה ושתיה בלתי ראויה וביוצא בידוע · שארית מאמר הנ' פירשנוהו במ"א :

א"ר אחא וכו' מנין שאפילו שיחת חכמים צריכה תלמוד שנאמר ועלהו לא יבול :

השיחה כפי החכם אף בדברי העולם אופן הדיבור בלבד סדרו כראוי והמילות המבררות הדבר כהלכתו וגם הרמת הקול לפי הצורך ודברי בלע לפי מקומם הם לימוד לאדם ולזה בעיקר הפילוסופי' שאפילו שיחת ת"ח צריכה תלמוד :

אסור לאדם ליישן ביום יותר משינת הסוס והמה ס' נשמי :

אין זה איסור מוחלט וכמה ישנים ביום בין מירי לדק בכל עיירות הגלות וזה מורה כפי' שאין בשינת היום איסור בכל דיוקיו אבל הזהרה היא להם ובפרט לאנשי מלאכה, ושחורה שביום הוא העת המוכן מהטבע לטרוח והאיש האוכל מיגיע כפיו אשריו וטוב למשפחתו ולעמו · השינת הסים היא קצר לפי חכמת הטבע וכבר פירשנו זה במ"א וכן שארית המאמר בפסחים :

ת"ר פ' תלמידים היו לו להלל הזקן ל' מהן ראויים שתשרה שכינה עליהם כמשה רבנו ול' מהם ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע ב"ן וכ' מהם בינוניים גדול שבכלן יהונתן ב"ע וקטן שבכלן ריב"ז אמרו עליו על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה תלמוד הלכות והגדות

דקדוקי

מטבעו הרוחני וכן אם האדם יעלה מעלה בעודו חמרי לעולם ישאר בטבעו של האיכות שבגוף ובחומר הנקראים אצל אריסטו Dieci sradicamenti לא יאירו מהותם · האופן הב' הוא שמספר העשרה היא סוף האחדות שהן פעולות עד מספר התשעה בכלל והעשרה נראה מין כללות כמו שהוא העשרים ושלשים מספר שמאה וכיוצא · א"כ עד הט' בכלל הוא מספר האמתי הקטן הנקרא אצל האיטלקים numero Concreto ואח"ז עולה למין כללות · לכן מה טוב דיבר מאמרנו שאין לו לאדם לבלבל הרוחני עם החמרי שהשכינה היא לעולם מעלה מעלה בקדושה באופן שאין לנו לדמותו באין מספר חמרי שהוא עד העשרה ושאין לרוחני הבנת מספר חמרי· ונגד זה האדם היותר עליון בין האנשים אף אם קרוב אל טבע למעלה מהאנושיות בכלל כמו משה ואליהו של האלהים עלו לפי הכתוב לעולם הם אדם וחמריות המספר עד י' הוא לעולם בטבעם ואין לנו רשות להגדילם עד למרום באופן שמספר הד' לא יהיה בטבע חמרם · ס"ד יש גבול לאלהיות למעלה ואין המספר לפי טבעם ויש גבול לאנושות למטה ואין לנו דרך להכילם ולפשטם מחמריות המספר שהוא דבק במהותם ולכן לעולם הם וכל אשר בהם למטה הם מד' :

פרק ב' הישן

ת"ר מעשה בר"א שהלך להקביל פני ר"א רבו ברגל בלוד א"ל אלעא אינך משובתי הרגל שהיה רא"א משבח אני את העצלנים שאינם יוצאים מבתיהם ברגל וכו' · ת"ר מעשה בר"א ששבת בגליל העליון בסוכתו של ריב"א בקסרי וא"ל בקסרין הגיע חמה לסוכתו א"ל רבי מהו שאפרוש עליה סדין · א"ל אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא העמיד ממנו שופט הגיע חמה לחצי הסוכה א"ל מהו שאפרוש סדין עליה א"ל אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא יצאו ממנו נביאים ושבט יהודה ושבט בנימין העמידו מלכים ע"פי הנביאים הגיע חמה למרגלותיו של ר"א נטל ריב"א סדין ופירש עליה השפיל ר"א טליתו עליו ויצא לא מפני שהפליגו בדברים אלא שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו · ת"ר מעשה בר"א ששבת בגליל העליון

פתח עינים

למקום אבל עבירות שבין אדם לחבירו הם עבירות במעשה ואין תשובה אלא בחזרה ופיוס כידוע לחכמי הטבע ולכל חכמי האומות בכלל ולזה אמר ר"י שהמקניט חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו אפילו בג' בני אדם שיפייסהו מפני שחבורת ג' רצויה אבל לא יבקש מחילה יותר מג"פ כדי שלא להשפיל עצמו יותר מן הראוי ואם מי שאינו רוצה למחול נאה לב הוא הוא עצמו חוטא ופושע כאחד · וכל אלו המעשים שמביא התלמוד בענין הפיוס אינו אלא להורות שהחוטא צריך לטרוח עצמו בכל צד שיהיה לפייס חבירו שחטא עליו אבל גם זה צריך לעבור על מדותיו כמו שהוא מצטרף עם טבע האנושי · ט' מה שהגדילו לדבר על הרואה קרי בי"הכ אינו אלא כדי לרחק המחשבו' המקולקלו' בזה היום ולכן אמרו שידאג כל השנה אם ראה קרי אבל לפי השכל אין לפחד מאלו הדברים והנסיון מוכיח כמה רואי קרי בי"הכ ראו זרע והאריכו ימים לשלשים ולארבעים שנה · נכונו הדברים שמי שמתודה הפה ואינו חוזר בו דומה לאדם שתופס בידו שרץ שאם לא זרקו לא עלתה לו טבילה · ובאמת החרטה היא יסוד התשובה ולא כלבד החרטה לשעבר אבל עזבון החטא לעתיד אצל כל חכמי האומות :

מסכת סוכה

פרק א' סוכה

תניא ר' יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה מי' ולא עלה משה ואליהו למרום וכו':

זה המאמר הוא אמתי וברור אע"פ שנראה עמיק ביסודו אין לנו אלא דמיון מה הוא רקיע שלפי הפשט אינו אלא התפשטות האויר מכל · המרום הוא עליון מכל ולא ניתן לאדם להבינו כראוי לפי שהוא מושג הרוחות והנשמו' ואין לנו מדע להבין מה הוא והנה הוא אם האדם לא ידע מה היא נשמה את מלך השלילה·עכ"ז עיקר המאמר הזה הוא להורות שירידת השכינה למטה על הארץ הוא ד"מ כמו שמשל הוא שבאדם אחר בעודו חומרי ורוחני כאחד יוכל לעלות עד למרום מושג הרוחות אמת הוא שהפ' אומר ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים כמ"ש ומשה עלה אל האלהים אבל אין ירידה לרשותינו ממש אלא לרשות נביה על רשות שלנו וכן מה שנאמר במשה ואליהו שעלו למעלה מכל כל במרום אלא שעלו לעמוד ברשות גבוה על רשות שלנו · אבל עדיין יש להבין מה הוא למעלה מי' ולמטה מי' לפי דעתי בב' אופנים נוכל להבין אותו · האופן הא' הוא שהשכינה אע"פ שלקוצר דעתנו נאמר שירדה למטה לא ירדה באופן שרוחנית הי' ספירות בקדושתן והאצילות ירדה

מטבעו

ממנו יותר מנ"פ וכו' ת"ר הרואה קרי בי"הך יורד וטובל ולערב ישפשף וכו' הרואה קרי בי"הך ידאג כל השנה כלה וכו' ת"ר אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר למה הוא דומה למי שתופס בידו שרץ שאפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה :

בכל אלו המאמרים עד סוף המסכתא יש להשכיל · א' שמפרסמים את החנפים שהם רשעים ומראין עצמם כשהם צדיקים אם יש מכיר במעשיהם מצוה לפרסמן מפני חילול השם שב"א לומדים ממעשיו ושבורים עליו שהוא צדיק ואם רעה באה עליו בני אדם אומרים מה הועיל לו זכיותו ולזה אמר דוד ותמטים עקלקלותם וכו' רצוני שאם החנפים המטים עקלקלותם הקב"ה יכירם שהם פועלי און שלום הוא על ישראל בכללו' ב' פילוסופי הוא שמשלות רשעים סוף הוא התקלה שמתוך שלומם יושבים ומהרהרים בעבירות וכמ"ש הכתוב וישמן ישורון ויבעט · ג' פילוסופי הוא ג"כ שהרבנית מקברת את בעליה כמו שפירשנו' במ"א ערום בכנס וערום יוצא מפני שמי שעובד המלכות המלך עצמו שואב ממנו ובפרט במקימות המזרח ועל אלו וכיוצא בהם טוב לומר ולואי שתהא יציאה כביאה לפי שלבסוף נחתך ראשם והממון בא ליד המלך ושריו · ד' יש להשכיל במאמר רב בענין הדיינות שהדיינים אינם נפרעים כראוי מן השררה ולזה יש להם סכנה לנרפס לקבל שוחד וע"ז היה מתאונן שלא יעשה צרכי ביתו ולא ישתכר כלום בדבר ולואי שתהא הביאה כשישוב לביתו כיציאה בלא חטא וזה מוסר לשררה שצריך לפרוע כראוי הדיינים לפרנסתם ולפרנסות אנשי ביתו כדי שלא יבואו לידי צורך לקבל שוחד ה' פשוט הוא שלא טוב לרשעים שנושאים להם פנים בעה"ז מפני שמאבדים עצמם לעוה"ב ומחייבים עצמם ובני בניהם עד סוף כל הדורות · ו' הוא פילוסופי שהמזכה את הרבים אין חטא בא על ידו לפי שכבודו בציבור מחייבו לרחק עצמו מהילול השם ומחילול שמו ולזה הטבע בעצמו מדחה את העבירה מפניו שלא יבא לידו וכן המחטיא את הרבים אין מספיקים בידו לעשות תשובה מנגידית הטעם שאמרנו רצוני שבאיבוד כבוד שמו לא מעלה ולא מוריד לאדם ליתן לבו לעשות תשובה על עונותיו והנידים בעצמם אינם מיחשים בחיטא ואין לו לב לחקור ולדרוש על עונותיו שעברו ראשו וכמשא כבד הכבידו · ז' ג"כ היא פילוסופי שהאומר אחטא ואשוב אחטא ויוה"כ מכפר אין מספיקים בידו לעשות תשובה ואין יוה"כ מכפר מפני שההרגל החטא נעשה להם טבע ואין בו עוד סיכוי לעתיד · ח' אין דבר לפי השכל יותר משובח ממה שכא' עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר עבירות וכו לפי שיוה"כ מכפר הוא לעבירות שבין אדם למקום

פתח עינים

דברי מעלה וכילן רוחניות · א' ידוע הוא שהחוקה כדברי העולם הם ע"פ נ"פ וכבר שלמה אמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק וגם אצל הקדמונים בין הרומיים ובין היונים מספר השלשה הוא ראות החוזק לפי שהוא א' עם מספר השנים א"כ כדין הוא שאם עבר אדם עבירה רביעית אין מוחלין לו לפי שהעון נעשה לאוטא טבעי כמו אדם שלובש בגד תמידי ובמעט א"א לו להסיר הבגדים הצואים מעליו · ב' ע"פ הפילוסופיא הוא נ"כ שהעבירות שהתודה עליהם בי"הך זה לא יתודה עליהם יוה"כ אחר אם לא שנה בה לפי שאין לו לאדם להכניע עצמו להיו' על השפתים חוטא אם לא היה כן בלב ובמעשה וכ"ש שגר' עזות מלח להעשו' חוטא בפני נותן הדת שלא כדין ובלא אמיתו' המעשה·ג' פילוסופיא הוא על פי השכל וע"פ הנסיון שאם עבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו בהיתר מפני שכבר אמר הרב המימון הגדול ההרגל טבע שני א"כ מי ששונה בחטא נראה לו החטא עצמו טבעי גמור בו · ד' אע"פי שנראה פילוסופי לפרט את החטא בוידוי כמ"ש רבי יהודה בן בבא לפי שעל ידי הפריטות הבושת הוא יותר גדול והחרטה היא עצומה בלב עכ"ז ר"ע שהיה פילוסוף טוב אמר שאינו צריך לפרטו לפי שלא כל אדם זוכר כל הפרטים ואם זוכרם אינו רוצה לגלותם בפרט בצבור כדי שלא לגרום חילול השם עצום בכל צדדיו · ומה שאנו רואים בטומאת הנכרים שיש להם חיוב לפרט ולזה רבו כמו רבו בהם העוזבים הוידוי ואינם מתודים בכל ימיהם · על ב' אלו ההקדמות הוא יסוד המאמר הבא אח"ז ב' פרנסים טובים וכו' · דוד שחטא באשת איש עם בת שבע ועם אוריה דבר שיש בו חילול השם גדול אמר שלא יכתב סורחנו ונגד זה משה שלא חטא אלא בדבר קטן במעשה מי מריבה אמר שיכתב סורחנו כדי שלא יאמרו שקלקל כמו דור המדבר שמתו שם מפני שהאמינו למרגלים כידוע :

מפרסמין את החנפים מפני הלול ה' וכו' שלות רשעים סופה תקלה והרשות מקברת את בעלה ערום נכנס לה וערום יוצא ממנה הלואי שתהא יציאה כביאה וכו' כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה וכו' האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה אחטא ויוה"ך מכפר שבינו לבין חברו אין יוה"ך מכפר עד שירצה את חברו וכו' אר"ח וצריך לפייסו בג' שורות של ג' ב"א וכו' אריב"א כל המבקש מחילה מחברו אל יבקש ממנו

התשובה והחרטה אין לחוטא רצון להכעים האדון הכל אם כן צדק הוא שהזדונות נעשות כשגגות · ואם הוא שב מאהבה הוא ממלא נפשו מתאות הטוב לעשות טוב א"כ התשובה עצמה הוא זכות גדול וא"כ ראוי לבעל תשובה כזה שהזדונות נעשות כזכיות מחמת היפוך רצונו ויצרו מכולו רע לכולו טוב שהתשובה מארכת ימיו ושנותיו של אדם כמ"ש החכם גם זה הוא צודק לפי הפילוסופיא לפי שהחטא בעצמו כמו שידוע הוא נזק גדול לחיי האדם ולבריאותו מלבד שהרשעים הם בתמידות כים נגרש כי השקט לא יוכלו ונגד זה העושה הטוב ביראתו יוסיף ימים ושנותיו תארכנה ומ"ש שהבעל תשובה דומה כמי שבנה מזבח והקריב קרבן הוא לפי הפילוסופיא לפי שבהחרט על הרע שעבר ובכבוש את יצרו הוא בונה מזבח בעצמו ומקריב קרבן יצרו הרע כן מה שאמרו שאם יחיד עשה תשובה מוחלין לו ולכל העולם ר"ל שבתשובתו הוא מלמד לאחרים מה שראוי לעשות וממנו יראו וכן יעשו :

אר"י אר"ב רמי כתיב מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם וכתיב אשרי אדם נשוי פשע כסוי חטאה ל"ק כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם :

בדור הוא שבלשוננו חטא הוא העון בשגגה והפשע הוא בזדון רצון החוטא א"כ גם לפי הפשט מכסה פשעיו לא יצליח לפי שהפשע א"א לכסותו כראוי א"כ מכסה הפשעים אינו יכול להצליח מטבע החטא בעצמו ונגד זה מי שהוא כסוי חטאה ראוי הוא לשבח לפי שאינו גדול חטאו מכסוא ויוכל בנקל להיות מכוסה :

תניא אריב"י עבר אדם עבירה א' מוחלין לו ב' מוחלין לו ג' מוחלין לו ד' מוחלין לו וכו' ת"ר עבירות שהתודה עליהן י"הך לא יתודה עליהם י"הך אחר ואם שנה בהן צריך שיתודה עליהם בי"הך אחר וכו' אר"ה כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה ס"ד אלא אימא נעשה לו כהיתר וכו' תניא ריבב"א אדם צריך לפרט את החטא וכו' ב' פרנסים טובים עמדו להם לישראל ואלו הם דוד ומשה משה אמר יכתב סורחני וכו' דוד אמר לא יכתב סורחני :

כל אלו הדברים הם לפי הפילוסופיא אע"פי שהם דברים מצטרפי' עם

פתח עינים

סמנו בדברים וכו' ולא עוד אלא שדומה כמי שבנה מזבח והקריב עליו קרבן וכו' גרולה תשובה שאפילו יחיד עשאה מוחלין לו ולכל העולם :

במאמר הזה יש לדקדק לפי הפילוסופיא אמיתית · א' שבח התשובה בעובר על עשה אינו מועיל לעובר על ל"ת אם אינו מסייעו התשובה הכללית של יוה"כ שהיא תשובת צבור מפני שהעובר על ל"ת הוא מרגיז ברע הנותן הדת משא"כ מי שבלבד עישה הטוב הרצוי לפניו · ב' במי שעובר על כריתות ומיתות ב"ד צדק הוא שצריך למרקן ביסורין לפי שמי שחייב מיתה גם הגוף צריך שיסבול כדי לעשות משקל החטא עם העונש · ג' שמי שיש חילול השם בכלל חטאיו אין לך אלא המיתה שממרקת שהיא תכלית העונש ובאמת המחלל השם שהוא החוטא והמחטיא אחרים אין לו תשובת המשקל לפי שאם הוא מחטיא א' או ב' באמצעותם יכול להחטיא חצי העולם א"כ תשובת המשקל עליו היא מן הנמנע אם אין כפרה אלא במיתה · ד' שכל אלו החכמים הפליגו לדבר על דברים שנראים קטנים בעברם וגם הן בכלל חילול השם ויפה דברו לפי שהחילול השם גם בדברים לא ראוים ליחשב יוכל להעשות גדול בעיני אחרים :

א"ר חמא ב"ח גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם :

כמו שמחלל השם שהוא חוטא ומחטיא מביא חולי לעולם כן הבעל תשובה מביא רפואה לעולם שהחוטאים אחרים בראותו ממנו ילמדו וכן יעשו וא"כ הוא כמו רופא שמרפא העולם בתשובתו :

אר"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד וכו' אר"י הגלילי גדולה תשובה שמביאה גאולה :

התשובה מגעת עד כסא הכבוד · לפי שהאל החפץ רואה הבעל תשובה כמו איש זכות שבתשובתו עשה טוב לכבוש את יצרו ובזה מגיע עד כסא הכבוד וכן מה טוב אמרם שמביאה גאולה לעולם לפי שגואל הנפשות מהעונש הנצחיי ובזה מקרבת הגאולה לפי שבלא זכיות הגואל אינו בא כידוע :

אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות להם כשגגות וכו' גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם :

הוא פילוסופי שהזדונות נעשות כשגגות לשבים מיראה לפי שע"י התשובה

מין כחש קלורית רצוני רפואה Colyrio קנתי רצוני מועיל הם כולם ברמז גדול ובהצטרפות החולי כ"ש שלחולי האדרופוכיא הנזכרת יש עוד היום בחכמי הרפואה מי שנותן לחולה הרבה סמנים וגם העפר הנשאר משריפת הכחש והאפעה שיש בהם הרבה ממה שנק' Ammoniaca או Aalkali Volatile שהוא טוב נגד הרבה דברים שהם סמני מות כן לקבור הבגדים של החולה וכן לשרוף אותם כדי שלא לבוא לידי מגע סככת אחרים זה הוא מועיל וכן לפזר האפר של השריפה הוא דבר טוב אע"פי שהדברים אחרים הכלים כלחשי של אביי אינם לפי חכמת הגנופות והטבע אבל כל מיני לחשים של הקדמונים הם מיני רפואה אשר יסודם נשען על האמת מעורבבים עם דברים אחרים אשר איננו מבינים מפני שמנהגם לא מנהגנו ואין לנו ההקדמות ההכרחיות להבין ראשית הדברים ההמה אשר אין להם משען קרוב להויות הגיפות ולטבעם :

דברתי בימים האלו עם איש חכם ואיש ליד ואמר לי שגם באלו המדינות ניכרים ב' מיני שליו Cotorni א' גדול וא' קטן בכמות הגוף ושאם אנו רוצים כמו שהיא בחכמת הטבע לכלול בשם שליו גם המרגיקי והפסאנו הם באמת ד' מינים כמ"ש רבותינו אמר לי עוד שהקוטורנו או השליו אוכל בקיץ דגן ושאר מאכלים ובחורף אוכל עשב א' מתוק הנקרא Spica · הא לך טעם אחר לשם שבלי שכרבותינו · עוד אמר לי שהשליו · הוא לעולם נמצא בהרים פרטיים ואינו מחליף מקום ישובו ושנמצאים ט"ו הרים ביחד ובהר א' בלבד נמצא הקוטרנו שאוהב ביתו הפרטי בשליה ובהשקט ואינו הולך למקום אחר לישובו אם לא בשעת הדחק בזה יש לנו עוד טעם שבלי לשם שליו :

תניא ר' אליעזר אומר וכו' שאל רמב"ח את ראב"ע ברומי

שמעתי ד' חלוקי כפרה שהיה ר"י דורש א"ל ג' הן ותשו' על כל א' וא' עבר אדם על מ"ע ועשה תשו' מוחלין לו וכו' עבר אדם על מצות ל"ת ועשה תשובה תשובה תולה ויו"הך מכפר וכו' עבר אדם על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה תשובה ויו"הך תולין ויסורין ממרקים וכו' אבל מי שיש חלול ה' בידו אין כח לא בתשובה לתלות ולא בי"הך לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת וכו' בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת ב"ו אדם מקניט את חברו ספק מתפייס ממנו ספק אין מתפייס ממנו וכו' אבל מדת הקב"ה אינו כן אדם עובר עבירה בסתר מתפייס

ממנו

פתח עינים

באנציקלופדיא ערך Rage כן כתב' Le chien qui est attaqué, ne veut point manger ouvrant toujours la gueule le comme s'il avait quelque embarras dans le gosier qu' il tache d' oter avec sa patte א"כ הב' סימנים הרא' הם ברורים גם ביום הזה בין חכמי האומות במין הראשון מזה החולי ומצאתי עוד בס' של Zachia שכתב על הכלב השוטה הנושך שא' מסימנים הוא באזניו שרוחות גדולות וכפולות למטה · ובאמת ידוע מחכמת הנתח כמה מושכים הם האזנים וגידיהם ואין להפליא אם החולי נראה באזנים שהם חוץ מטבעם התמידי · דע עוד שיש מין הב' מזה החולי הנקרא בל' צרפתי Rage tombante חולי רגזני הנופל שהכלב אינו יכול לסמוך גופו על הרגלים וכדי שלא ליפול כל שעה וכל רגע הולך על צדי רוחות הרבים לסמוך עצמו על הפתחים ועל הכותלים וכדי שלא ליפול בבת א' אבל מעט מעט · הא לך הקורא הסימן של רבותינו והולך על צדי ר"ה ומצאתי עוד באנציקלופדיא ערך Rage שהמין הג' הנקרא Rage courante סימנו הוא כמו שנכתב Le chien attaqué porte la queue entre les jambes et marche comme un Renard תשכיל א"כ שלדקו דברי רבותינו שנותנים הסימן של חולי הרגזני באמרם וזנבו מונחת לו בין ירכותיו ולפי הי"א שנותן גם הסימן שאם נובח אין קולו נשמע זה הוא מסובב מחולי הפה והגרון שאם הוא מלא ריר וליחה בהכרח אין הקול נשמע אם הוא נובח ואין לתמוה אם בעמים ההם היו נותנים לסיבת חולאי הכלב המכשפות כמ"ש רב לפי שהכישוף בימים הקדמונים היה נקרא כל חולי הבא בגידים חוץ מטבע התמידי אבל שמואל שהיה רופא אמר שסיבת חולי הזה הוא רוח רע ששורה עליו רצוני חולי הגידים שהוא רוח רע האמיתי כידוע בחכמת הרפואה וכל החולאים של הגידים סיבתם הוא אויר רע ודק שמקלקל הגידים והבשר אשר הגיד בא בתוכו כמו שהוא ביום הזה מפורסם וידוע הוא גם בימינו שהנוגע בריר הכלב הנושך ברגזו בא לידי סכנה ולכן על נכון אמרו רבותינו שכשהורגין הכלב אין הורגין אותו אלא בדבר הנזרק מפני שהמתחכך בו מסתכן · אמרו עוד דנכית ביה מאית רצוני שאם האדם כלב נושכו האדם עצמו מת וזה הוא ידוע מחולי המופלא והנאמן הנקרא Idrofobia שבו מת האדם אשר נושכו כלב רגזן ובסיפורי הרפואה אשר רבו כמו רבו אינו ניצול אלא א' מעיר וב' ממשפחה · כמו שהוא מפורסם וכמו שראיתי אני פעמים רבות בנסיונות הרופאים הראשונים שבימינו ובנסיוני עצמי פעמים לא מעט · הרפואה הראשונה שבתלמוד במי שנגע בריר הכלב לפשוט בגדיו זה הוא לפי השכל כדי שלא לבוא לידי נגיעות רבות אם הריר והליחה נפשטת בבגדי האדם · אביי שלומד כמו קמיע לכתוב על עור של' ארמי אפא ובלשוננו אפעה ובלעז Basilisco יש לדקדק ראשונה שהמילות קנתי רצוני חולי קנדי·

מין

בתשיעי חשוב כמתענה מפני שהאכילה בתשיעי היא הכנה להתענות בי' :

תן חלק לשבעה וגם לשמונה רא"א ז' אלו ז' ימי בראשית ח' אלו ח' ימי מילה :

נראה בהשקפה ראשונה שאין הצטרפות בין ז' ימי בראשית עם ח' ימי מילה אבל אם תחשוב שהבריאה החמרית היא הכנה לרוחנית לעבודת ה' ולתורתו ושהמילה היא אות ברית קדש שמפרש אומתנו לעם סגולה מראה שב' דברים האלו הם בתכלית ההצטרפות וכמו שהשבת נבחר בין ז' לשבת שבתון כן נבחר בין השמנה השמיני עם יום המילה לתמם העובד לעבודתו יתעלה :

ר"מ ור"י ור"י הוו קאזלי בראחא ר"מ הוא דייק בשמא ר"י ור"י לא הוה דייקי בשמא כי מטו להההוא דוכתא בעי אושפיזא א"ל מה שמך א"ל כידור א"ל ר"מ ש"מ אדם רשע הוא דכתיב כי דור תהפוכות המה :

בבר כתבנו במ"א מה שהיא פילוסופי על ענין השמות · בין הקדמונים וכן בימינו יש הרבה חכמים שהם מדקדקים בענין שם האדם ואם יש בו רמז להרע מרחקים עצמם ממנו בכל דבר משא ומתן נשואים וכיוצא ואע"פי שנראה דבר בלא טעם ובלא יסוד כי מה לו לשם עם האדם ועם הדבר כמדומה שיש צד לספק הזה בשכל שהאדם אם יש לו שם רע שמורה תחבולה ומרמה האדם ההוא בעצמו אם מדקדק על רמז שמו הרע יש לו סיבה תמידית לחשוב רעה בלבו ובתמידות המחשבה הרעה או על הרע הנרמז בשמו בא לידי מעשה הרע ולכן אין לנו להוציא לעז על מי שבודקים בשם האדם כמו ר"מ וסיעתו :

ת"ר ה' דברים נאמרו בכלב שוטה פיו פתוח רירו נוטף ואזניו סרוחות וזנבו מונחת לו בין ירכותיו ומהלך בין צדי ר"ה וי"א אף נובח ואין קולו נשמע :

הכלב שוטה בדברי רבותינו הוא מה שנק' בלעז Cane rabbioso והוא מין חולי שנדבק באיברי ובגידי הכלב בחוט שדרתו ובמוחו ולזה בראוי נק' שוטה לפי שמלאכת המוח והגידים היא חוץ מטבעה ובלי סדר ונגד הטבע התמידי ונכון היא לקראתו שוטה לפי שהשוטות ושם שוטה הוא לפי דעתי מגז' משוט בארץ ומהתהלך בה רצוני הליכה בלי סדר ובלי תכלית · דע עוד על האמיתות הסימנים של רבותינו בכלב שוטה שיש ו' מיני חלאי שוטות בכלב והסימן של מין הראשון בלנג'קילופידיא

פתח עינים

על דברי המלכות והמלחמה והשלום וכיוצא ולפי דעתי הדברים האלו הם לשבר את האוזן מה שיכולה לשמוע ולהבין לשכלנו הקצר מה שהוא בהצטרפות עם טבעו ובפרט להמון העם שהוא יותר חמרי כידוע · ב' שגבריאל כר"ה מלאך מצד הדין מל' גבורה כשמו כן הוא ומיכאל מצד החסד מל' מה שהוא טוב וכמוך · וג' שדוביאל היה שר מלכות פרס מצד דוב שהוא חזק כמו שהיה מלכות פרס בימות יחזקאל · ד' שמלכות פרס נראה שהיה לו לב טוב עם ישראל ובפרט בימי כורש בזמן בית שני כידוע ועוד היום המלכים ההם כותבי' שמם כמו תולדו' בנ"י כמו שהוא מפורסם בדברי הימים של האומות בכלל · ה' שהיו בזמן ההוא מכירים בשלימות רוע לב מלכות יון הרשעה עם אומתנו ולכן ד"מ אמרו שלוח גבריאל על זאת כדי שלא ימשלו מלכות יון על ישראל ומי שמכיר גם היום האומה הזאת אשר נתפזרה בינינו יאמר שבטוב טעם ודעת דברו כהוגן על הדבר הזה · מה שאמרו בגנאי בני ישראל של הימים ההם שהיו מפריעין את עצמן ומתריזין כלפי מטה זה היה מנהגם של הרבה ע"א ובפרט עובדי האלוה בקו בחגיהם הנקראים בלעז Baccanali כמו שכתבו ספנקירו קרמילי וחכמים אחרים :

מ"ד רגלך מיחף וגרונך מצמאה מנעי עצמך סחטא כדי יבא רגלך לידי ייחוף · מנעי לשונך מדברים בטלים כדי שלא יבא גרונך לידי צמאה :

היחפות ברגלים הוא רע לבריאות מפני שמביא האדם לידי חולאים גדולים ובפרט חולי מעים וכמ"ש וחכמיה על חולי מעים :

אר"פ צפוראה מעין היוצא מבק"הק בתחילה דומה כמין קרני חגבים כיון שהגיע לפתח האולם נעשה כחוט של שתי וכו' אר"י מ"הם אין לו רשות לעבור לשם :

זה הוא ידוע מחכמת משקל המים ותנועות המים שכל הנהרות במקום תולדותם הם קטנים עד מאד ואח"כ יורדים והולכים ומתגברים עד שנעשים גדולים בכח הירידה עצמה שמגדלת כמות המים ומהירות התנועה כידוע בחכמות ההמה · ומ"ש ר"י שמלאך המות אין לו רשות לעבור לשם הוא ד"מ ללמדנו כמה האיקלימים ומקומות ההם הם מועילים לבריאות באופן שהמות היא מהם רחוקה :

תניא ועניתם וכו' כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה ט' וי' :

זה הוא פילוסופי פשוט שהתיקון לדבר היא סיבת הדבר ע"כ מי שאוכל

בתשיעי

נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט וכתיב והנה
האיש לבוש הבדים וגו' אר"י באותה שעה אפקוה לגבריאל
מאחורי הפרגוד ומחיוה ס' פולסי דנורא א"ל אי לא עברת
לא עברת אי עברת איבעי לך למעבר כד פקדוך ועוד
אי עברת כד פקדוך לא איבעי לך לאהדורי לית לך אין
משיבין על הקלקלה בהאי שעתא עיילי לדוביאל שרא
דפרסאי ואוקמוה בדוכתיה ושמש כ"א יום והיינו דכתיב
ושר מלך פרס עומד לנגדי כ"א יום וגו' אמרו אתייהיבו
ליה כ"א מלכי ופרוותא דמשמהיג א"ל כתבו לישראל
בכרגא כתבו ליה כתבו לי רבנן בכרגא כתבו ליה בעידנא
דבעי למחרש ליה עמד גבריאל מאחורי הפרגוד אמר שוא
לכם משכימי קום וגו' אר"י אלו נשותיהן של ת"ח שמנדות
שינה מעיניהם בעו"הז וזוכות לחיי העו"הב לא אשגחו
ביה הדר אמר רבש"ע אם יהיו כל חכמי ישראל בכף
מאזנים ודניאל איש חמודות בכף ב' אינו מכריע את כלם
אמר הקב"ה מי הוא זה שמלמד זכות על בני א"ל גבריאל
א"ל ניעול עיילוה והיינו דכתיב ואני באתי בדבריך כי
אתא אשכחיה דהוה נקיט פתקא בידיה דדוביאל בעא
למרמא מיניה בלעה א"ר מכתב הוה כתיב מיחתם לא
הוה חתים וא"ר מהתם נמי התמה ואיידי דבלעה אימחיק
מינה היינו דאיכא במלכותא דפרסאי איכא דיהיב כרגא
ואיכא דלא יהיב ואני יוצא והנה שר יון בא ואמר עוי עוי
ולא אשגחו ביה :

במאמר היה שאינו אלא פירוש הנבואה יש לנו להשכיל דברים
מועילים בפילוסו' האמיתית · א' שבעיקר המאמר גלוי
הוא שגם בין ישראל אומתנו היתה בימים הקדמונים ההם גלויה האמונה
של שרי האומות כביכול כמו שבחצר המלכים יש מכל אומה ואומה אצלם
השר שליח מלכים אחרים הנקראים Ambasciatori שהם מליצים אצלו
על

פתח עינים

כתיב זנות יין ותירוש יקח לב :

ידוע הוא מחכמת הגופו' שהשותה יין כדת וכהלכה הגידים והאיברים מתמתקי' על ידו וכנגד זה מי שמשתכר ושותה חוץ מהמשורה מביא עצמו לידי חולשה . ע"פ זאת ההקדמה האמתית ע"פ לימוד הרפואה וע"פ הנסיון התמידי מוכן כל המאמר . מביא יללה לעולם מפני שהשכור הוא כחולה . ולפעמים בא לידי ניאוף וכמ"ש הכתוב זנות יין ותירוש יקח לבב . כן אמת הוא שאם זכה לשתות לפי המדה נעשה ראש שמפקח לבו בחכמה לא זכה נעשה רש שמאבד הבריאות ואינו יכול לטרוח ובזה בא השיכור לידי עניות וכן זכה משמחו כמ"ש הכתוב ויין ישמח לבב אנוש לא זכה משממו מפני שהשיכור בא לידי שממת עצמו באבוד בריאות הגוף :

סיכה איקרי עינוי :

הסיכה מרכך העור ולזה בפרט בין יושבי מזרח הוא נהוג לא בלבד דרך איסטניסות לרכך העור אבל גם בשביל שבימיהם היו מערבים בשמן מיני בשמים שהם מועילים לחזק הגידים בחוץ ובפנים ע"י הכלי' השואבי' הנקראי' בלעז vasi assorbenti או Vasi linfatici שעל ידם החומר בעצמו המעורב עם השמן נשאב עד הדם היותר פנימי כידוע מחכמת הטבע . ולזה ע"י הסיכה בחוץ בחכמת הרפואה מתרפאים הרבה חולאים פנימיים ובפרט אם יש בהם דבר שהוא בושם ומר כמו המור שהוא מחזיק הגידים כמו שאנו רואים בין הפרסיים שהיה מנהגם כן ככתוב ששה חדשים בשמן המור ולכן המפרש עצמו מן הסיכה ביום תשיבה הוא עינוי בלא ספק לפי חכמת הגופות והרפואה :

ואני באתי בדבריך וגו' מאי ואני באתי בדבריך דכתיב וגו' איש מזקני ישראל ויאזניהו בן שפן וגו' וכתיב וישלח תבנית יד וגו' ויבא אותה אל חצר בירת ה' וגו' ממשמע שנאמר ופניהם קדמה איני יודע שאחוריהם אל היכל ה' אלא מה ת"ל ואחוריהם אל היכל ה' מפריעים את עצמם ומחזירים כלפי מטה א"ל הקב"ה למיכאל סרחה אומתך אמר לפניו רבש"ע דיים לטובים שבהם מיד ויאמר אל האיש לבוש הבדים וגו' וכתיב וישלח הכרוב את ידו מבינות לכרובים וגו' ארחב"ב אר"ש חסידא אלמלא לא נצטננו גחלים מידו של מיכאל לידו של גבריאל לא

נשתייר

והמן היותר נקרש היה נראה כמו שמינח בקופסא · ולפי שהיה רך בכללו לפי שגם המן שבתוך הטל לא היה כ"כ קשה וע"ז אמר ריש לקיש שבכללו היה דבר שנימוח על פיסת היד :

ת"ר לחם אבירים וכו' א"ת לחם אבירים אלא לחם איברים לחם שנבלע ברמ"ח איברים ואלא מה אני מקיים ויתד תהיה לך על אזנך בדברים שתגרי א"ה מוכרין להם :

זה המאמר אינו אלא מחלוקת בין ב' חכמים על המן אם היה אוכל מוציא רעי אם לא ולפ"ז היה המן נבלע בלא רעי ולא היה יוצא מן המעיים כאמת לפי הטבע כו' בלי אפשר שהאדם יאכל בלא יציאת רעי אחר העיכול אבל לפי הטבע עצמו בהצטרפות הוצאת רעי מן המעיים לא כל הבריאה שוה לחברתה ולא כל מאכל שוה לחבירו שהרבה בריאות כמו שרצים ורמשים וכיוצא אינו ברור המקום שמוציאים בו הצואה וראיתי אני בני אדם שאוכלים ושותים כראוי ואין להם צרכים גדולים אם לא כל ט"ו וגם י"ז יום ובספרי הרפואה אני מוצאים ב"א שאחר כמה חדשים לא היה להם צרכים גדולים · כן בין יושבי צפון ויושבי דרום. יש הפרש הרבה בזה הענין · וכן בין יושבי הרים ויושבי עמקים · כן בין מיני המאכלים יש חילוק לענין הרעי בין המאכל גס למאכל דק · ומי שאוכל בשר מוציא רעי יותר ממי שאוכל צמחים · וכן יש הפרש בין מי שאוכל ואינו שותה · סוף דבר הכל הוא לפי המצטרף א"כ אין להפליא אם המן שהיה מאכל דק כמו מטר שיורד מן השמים וכל יום ויום היה נוצר אם היה כ"כ בתכלית הדקות שלא היה מביא רעי בבני מעים :

מן שהיה יורד לישראל היה גבוה ס' אמה וכו' תניא אבי"א מן שירד להם לישראל מתגבר ועולה עד שרואין אותו כל מלכי מזרח :

כבר ר"ט אמר לו שהיה מגבר הדברים עכ"ז דרך הפשט להבין המאמר על בוריו הוא שהמן היה יורד מן השמים והיה נקרש כראש ההרים וכראש האילנות בגבול המדבר ועד"ז המן היה גבוה והיה מתגבר ועולה עד שרואין אותו כל מלכי המזרח · ודרך הפילוסופי בזאת הנוחמא על ההשואה בין המבול ובין המן הוא שהמבול היה להשחית כל בשר מפני שאחר חטא הקדמוני יצר לב האדם רע מנעוריו ונח לבדו היה צדיק בדורותיו · והמן היה לתת מזון לבני ישראל מ' שנה במדבר להכינס בצער הזה ולטהר אותם עד שיהיו ראויים לקבל התורה על הר"ס כידוע :

פתח עינים

ושליו וכו' ר"י משבח ליה ביני רני ר"ח משבח ליה ביני ציבי :

הבוקארט בספרו על הבהמות והחיות והעופות שבתורה מביא מדברי ימי הטבע שבאסיא ובאפריקא פעמים הרבה בא רוח קדים (שבתורה גם רוח דרומי) גדולה וחזק שמביא מן הים הרבה עופות ממיני עוף המים הנקראים שליו מל' שלוה שיושבים בשלוה ובהשקט על המים ועל הארץ פעמים באחד ופעמים באחר · מתים וחיים כא' עד אין מספר כמו שבא בימי משה לבני ישראל ואין להפליא גם כן על מה שכתוב דרך נס אם גם דרך טבע בימים אחריו נראה כזה וכמו שבא באירופה בס' שהוא בערך שליו · שליו הוא שם המין הנקרא Coturnix בל' לאטינו ובל' איטלקי Coturno והשורש של השם הוא מל' שליו ושקט כמ"ש · מהד' מינים הראשון הוא שיבלי וראיתי בספרי חכמי הטבע שיש מין שליו הנק' Coturno spica מפני שאוכל שבולת הדגן הנק' בידוע בלשון איטלקי Spica · עוד יש לפרש שם שיבלי מפני שהשליו יושב בשבולת המים · קיבלי הוא לפי דעתי מין אחר שצבע נוצותיו הם כמו שחורים ובל' תרגום קבלא הוא חושך כמו שתרגם מצמח דוד · פסיוני הוא מין שליו הנק' גם בלשון לעז פאסאט וידוע הוא שהוא מין שליו בין חכמי הטבע · שליו הוא המין הד' ומופלא הוא שבין מיני השליו בחכמי הטבע יש מין הנק' שליו שוטה דלוני Coturno matto ושליו בל' ארמי הוא בל"הק שוטה כמו שתרגם בצמח דוד וע"ז טוב דיבר התלמוד שהשבלי הוא היותר משובח שאוכל דגן ושהשליו הוא היותר גרוע כמו שמורה שמו בין חכמי הטבע שע"כ נק' שוטה לפי שאינו ראוי כ"כ למאכל שרב יהודה היה צודה השליו בין חביתי המים · ורב חסדא בין הצמחים ובין הקנים כן הוא טבעו שהשליו כמו הפאסט והפרניקי והפולני ואחרים בין עיניהם הם מלאים שומן זה הוא ידוע בין חכמי הטבע וכן אמרו בתלמוד שמלאו שפודיהם בתנור החכמים שאכלו מהם ושמרוב שמן השליו היה נתפח ונעשה עב ושעל י"ג ככרות היו משימים השליו ושהתחתונה שבככרות לא היתה נאכלת מרוב שומנה הנבלע בה וכ"ש העליונות · אם כן כל מה שכתבו רבותינו על ענין השליו הוא כולו אמיתי ויושר ע"כ חכמי טבע האומות וגם שמות מיני השליו הם ברורים כשמש לפי טבעם :

ותעל שכבת הטל א"ר יוסי טל מלמעלה וטל מלמטה ונראה כמי שמונח בקופסא :

זה הוא לפי חכמת הטבע והגופות · שכ"מ שנקרש הפנימי שבתוך דבר הנקרש הוא יותר קשה והחיצון העליון והתחתון הוא יותר רך · הפנימי הוא גס והחיצון הוא דק ולכן גם במן היה טל מלמעלה וטל מלמטה

והמן

זה תראה שאלו כנגד הטבע שאכלים מחמת הרעב והאליטריקו היו עולים באויר עד למעלה ואח"כ היו יורדים מעורבים עם המן אשר היה ממטיר הקב"ה לישראל והיו מתערבים עם המים אשר היה נקרש כדמיון מן ודי הוא למבין זה דרך טבע מ"ש בעל המאמר אבל לעולם הכל היה השגחיי ונסיי כמו שאמרנו :

והיה טעמו אר"א א"ת לשד אלא שד מה שד זה מתהפך לכמה גוונים אף המן מתהפך לכמה טעמים מכאן למדה תורה ד"א שלא יאכל בשר אלא בערב :

בענין המן שהיה מתהפך לכמה טעמים אין להפליא אם היה כולו דרך נס אבל הוא לפי הרפואה שבערב יתן השמים בשר לאכול ולחם בבוקר לשבוע ושלא יאכל אדם בשר אלא בערב רצוני לא בלילה ממש אלא לעת ערב ובין הערבים כמ"ש הכתוב וכן הוא מ"ש התלמוד מאן דאית ליה סעודתא לא ניכליה אלא כעין יממא לפי שבזה הזמן אחר יציאתו של אדם ביום העיכול הולך כראוי באצטומכא ובבטן וכן בבוקר אשר האצטומכא בו יותר חלש טוב הוא בלבד לאכול לחם רצוני ממה שבא מהצמחים ולא מהחי לפי שבאותו העת אינו כ"כ חזק לעכלו על נכון וע"ז משה איש האלהים קבע להם זמן סעודתם :

כתיב לחם וכתיב שמן וכתיב דבש הא כיצד לנערים לחם לזקנים שמן לתינוקות דבש :

כל זה נ"כ הוא ע"פ הטבע והרפואה · לבחורים אשר עיכולם הוא ראוי וחזק הלחם היה היותר מצטרך לגרכם · השמן לזקנים במדה במשקל ובמשורה הוא טוב לרכך הקשה שבגופם לפי טבעת הזקנה בשרם ועורם וכל בני מעים שלהם הם הולכים ומתכבדים ונעשים קשים והשמן מרככם רצוני לא שמן ממש אבל מה שבתוכו דבר שמן ולתינוקות הדבש הוא טוב לפי שנותן מזון והוא רפואה תמידית כנגד התולעים אשר הוא חולי התינוקות כידוע :

ארב"ח צדיקים אוכלים אותו בשלוה ורשעים אוכלים אותו ודומים להם כשלוים :

הצדיקים שאוכלים בשלוה ובהשקט לפי גרכם העיכול הוא טוב ומי שאוכל לגבות בטן במהירות ובלא זמן הראוי העיכול הוא רע והאכילה הוא כקולים לבריאות :

א"ר חנין בר אבא ד' מיני שליו חן שבלי וקובלי פסיוני

וסליו

פתח עינים

ע"כ אמרו חכמי הרפואה שהוא Carminativo רצוני מתויק האיברים ומגרש הרוחות · והפ' שאומר והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדולח ר"ל שהמן היה עגול וצורתו כזרע והיה נקרש כמו הבדולח רצוני Cristallo רוצה לומר שהיה נקרש עד המדרגה שנקרא בלשון בין חכמי האלקמיא Cristallizzazione אבל לפי דעתי עוד יש לפרש שהיה לבנו ועינו כמו הגומא הנקרא בלשון רומיי Bdellius שהוא מלבע לבן ונולד עוד היום בבקסריינה במלכות מדי ובערביא כולו כמו שתראה בקלפינו מ"ז לשונות בערך Bdellium יש הפרש בין המן הטבעי שבימינו ובין המן הנסיי של ימות משה כמו שעל זה כתב באירופה הבוקארט Dissertatio de mana mosaica אבל עכ"ז שהיה נסיי היה כמו מימי האילן הנקרשים עליו שנולדים ממנו הגופות· הנקראים Gomme וכמו הגומא הנק' Bdellium לשון נופל על לשון :

אר"ש בר נחמני וכו' מן היורד להם לישראל בבקר בבקר הוריד להם אבנים טובות ומרגליות :

ראה הקורא שבהשקפה א' נראה דבר נמנע בטבע שבמן יוריד הקב"ה לישראל אבנים טובות ומרגליות · אבל גם זה הוא דרך נס כמו שכל דבר המן היה דבר נסיי על ידי ההשגחה פרטית על אומתנו במדבר עם כל זה יש לך לידע שאנו מוצאים בהרבה דברי מי שטבע שבהמטיר מטר על הארץ נראה גשם עם יתושים קטנים אדומים שהיה נראה מטר דם וגם במ"א עם אבנים קטנים אדומים · באינגילטירה היה גשם עם אבנים גדולים וקטנים·בצרפת היה ג"כ מטר עם אבנים ובפטרסבורגו עוד היום שומרים במקום פרטי אבנים שקבלם הוא תיוסביק מהקדמונים שירדו עם המטר זה כמה שנים גם בערביא נר'אה גשם עם אבנים וכן בארץ יון · כל אלו הדברים תראה באירופה בפרט באנציקלופדיה ערך מטר Pluie בל' צרפת · שם תראה שדרך טבע לפרש הדבר הזה איך עם המטר והגשם באים אבנים וגופות הוא כי מחמת האש והאיליטריקו תחת הארץ בא הרעש ונבקעים פני האדמה ומחמת הבקיעה גופות עד אין תכלית במספר עולים למעלה מכח האש והבקיעה באויר ואח"כ בא רוח גדולה וחזק אשר הוא מדיח הגופות למרחוק כמה מילין והם יורדים אח"כ למטה על הארץ עם המטר · דע עוד שאבנים טובות הם במדרגה יותר שפלה מן מרגליות ומתחת לארץ ע"י הבקיעה והרעש כמה וכמה עולים ויורדים בה·תבין עוד שהמן היה בתחלה כדמות מטר כמ"ש הכתוב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ואח"כ היה נקרש וכמ"ש הכתוב ותעל שכבת הטל וכו' דק ככפור על הארץ רצוני מים הנקרשים · תשכיל באחרונה שמה שנקרש הוא במדרגה התחתונה מן מה שנק' בלשון Cristallizzazione כעין הבדולח שנראה·כמו מין מלח אבל

זה

גם זאת המחלוקת אינה מוחלטת׳ אמת הוא לפי הפילוסופיא שמי שיש לו דאגה אין לו נחת רוח אם לא יסיחנה מדעתו. כמו שאמר החכם הראשון לפי שזה עיקר הרפואה לזה החולי שאבד זכרון קרע הלב הוא הולך ושוקט מתרגושו אבל אמת הוא ג״כ שלפעמים דעתו מן הרע שעליו דואג הוא טוב להשיחנו לאחרים לא בלבד שמא ישיאוהו עצה טובה לדאגתו. אבל גם כן שבהשיחנו לאחרים. הוא מוצא נחת רוח או בתנחומין שקבל או בהסכים לו שיש לו טעם להיות דואג וכיוצא ובזה תדחף יסיח מדעתו הדבר יותר בנקל בפרט שלפי הנסיון כשהאדם מדבר על דבר א׳ כראוי אינו הולך וחוסב עליו בכל כחו כמו האדם אחר שהוא מחריש שתמיד דעתו היא על הדבר שהוא סיבת הדאגה שמוליד על הדמיון כמו קדחת תמידית שאין לה הפסק וכנגד זה מי שמדבר הרגשת החושים בדבריו והשאלות והתשובות שמשיב לאהוב שמדבר עמו גורמים בדיומנו הפסק ושלוה ובזה מעט מעט הדאגה הולכת ומתחלפת :

ונחש עפר לחמו ר״א ור״א חד אמר אפילו אוכל כל מעדני עולם טועם טעם עפר וחד אמר אפי׳ אוכל כל מעדני עולם אין דעתו מתקררת עד שיאכל עפר :

הנחשים הם אוכלים שקצים ורמשים והולכים ובודקים ומנקרים בעפר למצוא טרף להביא ולפי חכמי הטבע העפר באצטומכא שלהם מקיל העיכול אבל העפר בעצמו אינו ראוי למזון כידוע אבל טועם הנחש העפר בלחמו לפי שבהכרח באכול השקצים ורמשים על האדמה בהלוך על גרונו א״א לו שלא לאכול עפר ביחד עם המאכלים שראוים למזונו׳ ולפי המקובלים על מלת עפר כמו שכתוב בפרדס בערכי הכנוים שהוא מדרגת מלכות מה טוב ומה נעים התאחדות הקבלה עם הפילוסופיא רצוני שהנחש שהוא השפל שבשפלי הבריאה שהולך על גחונו מורה בטבעו גם הוא גדולת מלכו של עולם בבריאותו ודו״ק :

אר״י בא וראה שלא כמדת הקב״ה מדת ב״ו ב״ו מקניט את חברו יורד עמו עד לחייו אבל הקב״ה קלל את הנחש עלה לגג מזונותיו עמו יורד לקרקע מזונותיו עמו קלל את כנען אוכל מה שרבו אוכל ושותה מה שרבו שותה קלל את האשה הכל רצים אחריה קלל את האדמה הכל נזונים הימנה :

זהו מוסף על חסדו ית׳ שבבריאת האדם והבהמות והשפלים וכל המדרגות

פתח עינים

ריש לקיש אמר טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של אותו מעשה:

זאת היא פילוסופיא טבעית וכפיו של ר"ל הוא יותר אמיתי לפי שהיה בנערותו איש הולך אחרי דברי העולם כידוע שמראה עינים באשה אהובה יותר חביב בטבע מגופו של מעשה הוא אמתי בנסיון ובדרך שכל טבעי · הנסיון מוכיח שתחלת התענגות עם האשה קודם המעשה יותר חביב מגוף של המעשה לפי שכליתו עת אחרון האדם הוא כמו נכפה והמות והאברים הם יותר חולים ממה שהם מתענגים והחולשה באה וכל הגידים מתנועעים ואינם יודעים מה הם עושים לפי שהאדם נולד הוא חוץ מעולמו · בתחילה האיש עם האשה הם כמו בחבורת מרעים והאיש עם האשה והאשה עם האיש הם מדברים דברים רכים ומתוקים מדבש ונופת צופים שמגדלים עונג התשמיש · משא"כ בעת האחרון של אותו המעשה שאינם מדברים ואינם יודעים בשכל מה שהגידים מרגישים ולזה יפה אמר ר"ל שמראה עינים באשה הוא יותר מגופו של אותו מעשה ובכלל הוא ידוע שבכל דברי העולם לא גוף המעשה והעונג באותו זמן אבל התאוה והחמדה שקודמין אותו הוא יותר מענג האדם לפי שהאדם בשכלו ובחושיו מה שהוא בחזקתו מילאו מעט ומה שהוא בוטח וממתין דמיונו עושהו יותר גדול ממה שהוא באמיתות · אבל לפי דעתי פשט הפ' הוא פילוסופי ואומר שמראה העינים והנסיון בדברים הוא יותר חביב ויותר מועיל מדמיונות השכל ומהלך הנפשיי שהם כולם מלאים ספקות ואין להם וודאות השכלי בחכמת הטבע חוץ מחכמת ההנדסה כידוע:

כי יתן בכוס עינו תנו' ר' אמי ור' אסי חד אמר כל הנותן עינו בכוסו כל העולם דומה עליו כמישור וחד אמר כל הנותן עינו בכוסו כל העריות דומות עליו כמישור:

חכם אחד אומר דבר אחד וא' דבר אחד ואין בהם מחלוקת לפי ששניהם אמת בפילוסופיא · היין מאבד השכל וכח הדמיון הוא חוץ משורתו ולזה כל הדברים היותר כבדים לעשות נראים לשיכור שהם קלים לפי שאין לו שכל לעשות חשבונות על הדברים כראוי וכשורה ע"ז אמר כל העולם כולו דומה כמישור לנותן עינו בכוסו · אמת הוא ג"כ כמו שידוע ששותה יותר מן הראוי מחמם עצמו ובזה בא לידי ניאוף וכבר נאמר זנות יין ותירוש יקח לב ולכן כדין אמר החכם השני שמי נותן עינו בכוסו כל העריות דומות עליו כמישור:

דאגה בלב איש ישחנה ח"א ישיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים:

כנגד זה היו בסיוע אלכסנדרוס שככר נתנו לו ח' אלפים איש לעזות מלחמה עם הפרסיים ועם היהודים שהיו תחתיו · ידוע ג"כ שבהר גריזים היה ראשית בע"ז שלהם ובית תועבותיהם ודמות יונה מלאו אחר הזמן הזה לכותיים בהר גריזים ואם אלכסנדרוס עשה פשרה עם היהודים אחר ראות שמעון הצדיק ודאי הוא ג"כ שבמחילת היהודים נאבדו הכותי"ם והשמרונים שהיו אויביהם בדבר הזה: כלל העולה מכל זה המעשה של שמעון הצדיק שבתלמודכי שהוא נסיי הוא אמיתי בכל צדדיו בהודאת כמה כותבי אומות אחרות שזכרנו למעלה ובפרט לפי מה שהעתקנו בקצרה :

פרק ח' יום הכפורים

כתיב המאכילך מן במדבר וכתיב ויענך וירעיבך ר"א ור"א חד אמר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו וחד אמר אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאין רואה ואוכל :

במאמר הזה יש דברים הרבה לפי הפילוסופיא האמיתית · אמת הוא שהוא עיניי בהצטרפות למי שאין לו פת בסלו שיושב וממתין מיום ליום לרכו כמו שהיה המן היורד מן השמים מידי יום ביומו ולא יותר מהצורך ומי שיש לו פת בסלו לזמן הרבה הוא שלו לפי שהחזקה בדבר שהיה תחת ידו של אדם הוא הוודאות בחושים ובשכל משא"כ בדבר שאינו תחת רשותו · אמת הוא ג"כ שהרואה הדבר שובעו יותר ממי שאינו רואהו והטעם לפי דעתי הוא שבראות הדבר שהעין רואהו והלב חומר הגידים כולם מרגישים יותר ובזה השובע בא דרך טבע ואין לו חמדה כ"כ חזקה בראות הדבר הנחמד אחר פעם הראשון וממי שאינו רואהו הגידים והחושים אינם נשבעים והוא מבולבל בדמיון ובשכל ובזה הסומין אינם שבעין במהרה · ומי שאוכל בחושך וגם בין האיטלקים ובין העם לומר שהאדם אוכל כמלא לונמיו ואכילה גסה אומרים כמו שידוע ראיה גמורה שהנסיון מוכיח שהסומין אוכלים Bocconi di Orbo ואינם שבעים · ובאמת ראיתי שרוב הסומין הם שמנים יותר מן הראוי לפי שאוכלים לצבות בטן וכן רוב האנשים ונשים שכל היום מבשלים מזון בבתי העשירים בפרט שיש להם מזונות והרבה בישולים עד אין מספר שרואים תמיד בעיניהם אינם אוכלים אלא מעט מעט כידוע לפי שהעין מביאם לידי שובע ולפי הרפואה יש לי עוד טעם אחר שאלו המבשלים גם ריח מאכלים בחום האף משביע הגידים ועוד יש להם חולשה באצטומכא בסיבת החום שמביאם לידי זיעה בהיות כל היום אצל האש לבשל המאכלים ובזה מתחלשים והעיכול אינו ראוי וטוב :

פתח עינים

שבקשו לעשות את בית אלהינו ואותו היום עשאוהו י"ט :

זה המעשה של ר"ש הצדיק הוא דבר נס ואין בפילוסופיא לחזור עליו בכל צדדיו אבל יש לנו לברר וללבן כל מה שיורד לאמת הדבר בלא ספק ·

א' ששמעון הצדיק היה לפי היוחסין ולפי התלמוד איש בצורתו יפה ומכובד וזה הוא דבר גדול בטבע למצוא חן בעיני המלכים והשרים ובפרט בעיני אלכסנדרוס מוקדון שהיה איש לב טוב ושלבש בגד פרסיי במלכות פרס למצוא חן גם הוא בעיני העם הפרסיי כמו שידוע מדברי הימים שלו · ב' ששמעון הצדיק היה חכם גדול ומשירי כנסת הגדולה והיה אדם יודע בחכמות ובד"א וכדאי היה להיות מכובד בעיני אלכסנדרוס · ג' ששמעון הצדיק בהכית אמר על ג' דברים העולם עומד על התורה שהיה תורתו אומנותו על העבודה שהיה כ"הג ועל ג"ח שהיה איש חסד עם עניי עמו וא"כ היה לו זכות גדול למצוא חסד בעיני המלך ע"י סיוע האלהי · ד' שכל אלו הדברים הם כתובים לא בלבד ביוסיפון אבל גם בדברי הימים של אלכסנדרוס כתובי' מחכמי אינגילטירה תחת שם Storia Universale וכן ברולין Rollino כותב לרפתי מדברי הימים של כל האומות אבל שכותבים אומרים שהכ"ג שהוא שדיבר עם אלכסנדרוס שמו היה Iado ידו ואפשר שלדיק בחסרון הצדי שהוא דבר נהיג בהרבה לשונות מזרחיות להסירה נעשה ידוק ואח"כ ידו בחסרון הקוף ואין לנו לבלבל דעתנו בשמות כשהמעשה הוא אמיתי ושמורים בו כל כותבי האומות אחרות המעשה הזה כמעט שיה לתלמודנו מצאתיו בס' קדמון של הכותב Guido Parieirolo. Rotitia utraque digni-tates eus orient, tum occident בשם Linguet עם Hardion סוף דבר לאמיתות הדבר הזה נשמע מ"ש Ven. 1602 בספר אשר שמו הוא Storia Universale sacra e profana composta dal Signor Giacomo Haidion continuatore del Signor Linguet Venezia 1802, Tomo 2º pag. 373. Da Tiro s' incamminò verso la città di Gerusalemme con animo di trattarla con tutto il rigore. Iaddo il gran sacerdote per non mancare alla fedeltà che ei dovea a Dario, aveva rifiutato di somministrar viveri e truppe che aveagli domandato Alessandro. I samaritani al contrario s' erano incontanente sottomossi e aveangli dato otto mila uomini. All' aprossimarsi d' Alessandro Iaddo fu insipirato d' andargli incontro, e per uu miracolo evidente, la sua presenza sola disarmò il conquistatorc, siccome l'abbiam veduto nella storia sacra. ראו עתה במה שכתב הכותב הזה דיוקני נגד אלכסנדרוס וראו עוד שהשמרונים שהם הכותיים היו שונאי ישראל בתחלה לפי שהיהודים היו נאמנים עם דריוש מלך פרס והכותיים

כגד

וגם משום הענוה הראויה בענין הזה וכן שלא היו שואלין ב' דברים כא' לרחק הבלבול ושאם הוצרך היכר לשנים מחזירין לו שנים כל אלו הדברים הם ברורים ומיוסדים על הטעם ועל השכל הטבעי · ברור הוא ג"כ הטעם למה אין נשאלין כהן להדיוט אלא למלך ולב"ד ולמי שצורך הצבור כי לפי שכלי הקדש והכ"ג ותשובות של העתיד להיות ע"פ רו"הק לא היו ראויים להיות נשאלים אלא לדברים ולבריות הראויים ואם כל הדיוט היה ראוי להיות שואל לא היה לדבר סוף ועוד שלא כל אדם ראוי היה על ידי הכהן לידע העתיד ע"פ כלי הקדש ורוח קדשו :

בגדי כהונה היוצא בהן במדינה אסור ובמקדש בין בשעת עבודה ובין שלא בשעת עבודה מותר מפני שבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם ובמדינה אסור והתניא בכ"ה בטבת יום הר גריזים הוא דלא למספד ביה שבקשו כותיים את בית אלהינו מאלכסנדרוס מוקדון להחריבו ונתנו להם רשות באו והודיעו לשמעון הצדיק מה עשה שמעון הצדיק לבש בגדי כהונה ונתעטף בגדי כהונה ומיקירי ירושלים עמו ואבוקות של אור בידיהם והיו מהלכים כל הלילה כלו הללו מהלכין מצד זה והללו מהלכין מצד זה עד שעלה עמוד השחר א"ל מי הם הללו יהודים שמרדו בך כיון שהגיע לאנטפרס זרח החמה פגעו זה בזה כיון שראה את שמעון הצדיק ירד ממרכבתו והשתחוה לו א"ל מלך שכמותך משתחוה ליהודי הזה א"ל דמות דיוקנו של זה היא מנצחת לפני בבית מלחמתי א"ל למה באתם א"ל בית שאנו מתפללים עליך ועל מלכותך שלא תחרב יתעוך גוים הללו להחריבו ותתן להם רשות א"ל מי הם הללו א"ל הללו כותיים שעומדים עליך א"ל הם מסורים בידכם מיד נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סוסיהם והיו מגררים אותם על הקוצים ועל הברקנים עד שהגיעו להר גריזים כיון שהגיעו להר גריזים חרשוהו וזרעוהו כרשינים כדרך

שבקשו

פתח עינים

מחזירין לו לב' וכו' ולמה נקרא שמם אורים ותמים אורים שמאירים את דבריהם תומים שמשלימין לחבריהם וכו' כיצד נעשות רי"א בולטות רשב"ל"א מצטרפות וכו' ואין נשאלין בהם להדיוט אלא למלך ולב"ד ולמי שצורך הצבור בו וכו':

רבו כמו רבו הדברים על ענין אורים ותומים לידע מה היו ובאמת אין לנו טעם פילוסופי לגמור הדבר על מתכונתו. רש"י פי' שהם כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן ושעל ידי השם ההוא מאיר את דבריו ומתמם אותם וכשהיה כהן גדול מכוין בחלק א' ממנו שנקרא אורים היו בולטין מן האותיות הכתובות באבנים אותיות שיש בהן תשובה לשאלתו כשנצטרפו ויהיו מאירות כנגד עיניו מעורבבות שלא כסדר וכשהיה חוזר ומכוין בחלק השני מאותיות השם ההוא שנק' תומים היו מצטרפות האותיות כסדר ונעשה מהן תיבות ומפני זה היה צריך שתהא באבנים כל האלפא ביתא וזהו מה שבא במאמר ר"י אומר בולטות ור"ל אומר מצטרפות וחכם א' אמר אחת ושני אמר אחת ואין בהם מחלוקת. הרמב"ן בפי' החומש עשה סוד על דבר אורים ותומים ועל כוונת הכ"ג ונראה מדבריו שהם כלים קדושים לאמצעיות רוה"ק כאלו הנבואית. והרמב"ם ז"ל כתב בפי' המשנה בשנכון אחר. הרשב"א ז"ל כתב ולכך לא נאמר עשיה באורים ותומים כמו שנאמר בשאר עבודות המשכן אלא נא' כאן ל' נתינה ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים לפי שלא היה מעשה אדם אלא מעשה אלהים שנמסרו למשה כתובי' ונצטוו ליתנם בכפלי החשן ולפי' חסרו בבית שני. סוף דבר כל אלו החכמים ביארו היטב מהות האורים ותומים כראוי. ספינקירו בספרו כתב שהאורים ותומים היו צורות ראויות לקבל שפע והנבואה ושגם בין שאר האומות היו להם אלו הצורות כמו אנשים קטנים וכיוצא ושעל אלו נאמר וגמדים במגדלותיך היו שהאנשים קטנים במדת גומד א'. ואין יסוד לזאת הסברא בפרט כשנשכיל מל' ונתת אל החשן וכו'. ספלידו חכם אשכנזי א' שהיו צורות מזלות הרקיע שהיו תקועות בחשן וכ"ז היא שקר ודבר כזב ומה להם לצורו' הרקיע בחשן ובבגדי כהונה. סרקירו א' שהיו כמו קמיעים תקועים בחשן וע"י קדושתם וכוונת הכהן היו בולטות ומצטרפות אותיות החשן לפי הצורך ובאמת מי שא' כזאת נר' לא כ"כ רחוק מן האמת ובאלו הדברים כאמר המבין יבין:

בענין השם של אלו כלי הקדש ברור הוא שהוא שם הנגזר מפיעל אורים שמאירים את דבריהם ותומים שמשלימים לדבריהם ושארית הדינים שהיה שואל בלחש כדי שלא להודיע לאחרים השאלה

וגם

והחכמה היא גדולה כלחית שאין למעלה ממנה וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול ושאינה בכתר דרך ירושה אבל לפי טורח וזכות ובינת האדם וכבר אמר הפסוק בי מלכים ימלוכו רצוני שאם אין חכמה הוא מהנמנע שהמולך ימליך בהצלחה בהשקט ובצדק והפוליטיקי היא חכמה מכובדת ובלתה אין כסא שמולך כהלכתו ועל זה הענין אר"י שאם זכה החכם ללמוד לעצמו ולקיימה נעשות לו זר אבל אם אינה לומדה לילה ויום כראוי ואינו מלמדה לאחרים משתכחת ממנו ונעשית זרה ושמא תאמר שגם החכם יש לו להורות ולעשות מלאכתו לצרכו ולצורך ביתו ולא יהיה פנאי ללמוד כראוי על זה אמר החכם בעצמו שבני עיר ת"ח מצווין לעשות מלאכתו ובזה יהיה לו זמן להגות בתורתו יומם ולילה:

אמר רבא כל ת"ח שאין תוכו כברו אינו ת"ח:

החנפות בת"ח הוא ביזוי לתורתו לפי שמחנף העשירים לקבל שוחד ובזה כתר תורה נחשב לכלום ואין תורתו נכבדת · זאת ועוד לפי הפילוסופיא אם אין תוכו של אדם כברו בנקל מוצא דרכים להחשב בין אנשי מדינתו ובכח החנפות והשקר מרויח כסף ובזה מתרשל את עצמו לטרוח אחר תלמוד תורתו וא"כ בכל יסודי הטעם אמר החכם שאם אינו תוכו כברו אינו ת"ח:

א"ר שמואל בר נחמני אר"י מ"ד למה זה מחיר ביד כסיל וגו' אוי להם לת"ח שעוסקין בתורה ואין בהם יראת שמים:

שהמעשה הוא תכלית למוד התורה הוא פשוט ועל זה העיקר הולך וסובב כל המאמר ומי שיש בידו תלמוד בלא מעשה הוא כמו אדם שאין לו חצר ועושה השער לפי שבאמת התו' אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים ולכן צריך שתקדם י"ש לתלמוד ובזה מובן ג"כ מ"ש שאם לא זכה נעשית התורה סם מיתה לפי שאם למד ולא עשה פשע ברצונו והוא פושע גמור וכן מ"ש צורפתו למיתה ובזה הטעם ג"כ אמרו נושא אשה ואח"כ לומד תורה לפי שבזה נצול מהרהורי עבירה ומעבירה עצמה ומה שוה התלמוד למי שהולך אחר עיניו ואחר יצר בשרו:

ת"ר כיצד שואלין השואל פניו כלפי הנשאל והנשאל פניו כלפי שכינה השואל אומר הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו הנשאל אומר רדוף וכו' אין שואלין בקול וכו' ואין שואלין ב' דברים כא' וכו' ואם הוצרך הדבר לב' מחזירין

פתח עינים

ענוותנים ותשישי כח יושבים ודומים כנשים אבל עכ"ז ע"י חכמתם עושים גבורה כאנשים :

א"ר ברכיה אם רואה אדם שתורה פוסק מזרעו ילך וישא בת ת"ח :

אמר זה החכם שאם רואה אדם שתורה פוסקת מזרעו ילך וישא בת ת"ח ונראה בהשקפה ראשונה שהחפש דיבר בזה מאהבת עצמו ולא לפי הפילוסופיא אבל נוכל לומר בכל טעם ובכל דרכי השכל שאם האם היא בת ת"ח גם היא תהיה חכמה מחמת ההרגל בבית אביה ובזה תהיה נכונה ללמד לבניו דעת ועי"כ התורה לא תהיה פוסקת מזרעו :

פיסקא וי"ט היה עושה לאוהביו וכו' א"ר מעשה בכהן גדול א' שיצא מב"ה הוו קא אזלי כ"ע בתריה כד חזייה לשמעיה ואבטליון דהוו קא אתו שבקוה לדידיה ואזלו בתר שמעיה ואבטליון לסו' אתו שמעיה ואבטליון לאפטורי מיני' דכהן גדול א"ל וייתון בני עממין לשלם אמרי ליה ייתון בני עממין לשלם דעברי עובדא דאהרן ולא ליתו בני אהרן לשלם דלא עבידו עובדא דאהרן :

זה המעשה של הכ"הג עם שמעיה ואבטליון הוא ללמדנו מוסר שלא להניח הדעת בגדולת האדם בכהונה וכיוצא באלו ושלא להונאות בדברים על היחש שהוא דבר שרצון האדם אינו שולט בו וכבר אמרו אם היה בן גרים לא יאמרו לו זכור מעשה אבותיך :

אר"י ג' זרים הם של מזבח של שלחן ושל ארון וכו' ר"י רמי כתיב זר וקרינן זר זכה נעשית לו זר לא זכה נעשית לו זרה חיסנה ר"י רמי כתיב ועשית לך ארון עץ וכתיב ועשו ארון עצי שטים מכאן לת"ח שבני עירו מצווין לעשות מלאכתו :

ברור הוא שהכהונה היא דבר טבעית מהיחס ומהמשפחה · שהמלכות נ"כ הוא לרוב ע"י ירושת הבן מהאב ושלא יש לו להתהלל העשיר בעשרו והמלך במלכותו וכמה ראינו שאחד עלות את כוכבי מרום הגדולה ירדו עד גאולה במעט חדשים וכמו כילו נהפך · אבל התורה והחכמה

נוראותיו אומה אחת היאך יכולה להתקיים בין ע' אומות :

זאת היא פילוסופיא אמתית באנשי כנסת הגדולה שהחזירו העטרה ליושנה ואמרו בזמנם בתפילות לזכור האל הגדול הגבור והנורא כמ"ש מרע"ה לפי שהגבורה שבגבורות הבירא יה' הוא שכובש את כעסו ונותן ארך אפים לרשעים שנשתעבדו בישראל ומאריך אפו על הגזרות שנגזרים על בניו ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו אומה א' פזורה בין כמה אומות עד אין תכלית היאך יכולה להתקיים והנסיון מוכיח מיום ליום שגם בעת זעם הרשעים חסדו הגדול עומד לנו ובעבדותנו לא עזבנו אלהינו :

אתי משלח מצאו לכ"ג בשוק אומר לו אישי כ"ג עשינו שליחותך מצאו בבירתו א"ל מחיה חיים עשינו שליחותו :

זה הוא ד"א ומוסר בשאלת שלום ומה שהיו נוהגים לומר החכמים של פומבדיתא מחיה חיים ותן לנו חיים ארוכים טובים ומתוקנים וזהו ללמדנו שהחיים הגם שהם ארוכים אינם חיים אם אינם מתוקנים · וכבר אמר הפילוסוף האדם חי חיים ארוכים הגם שהם קצרים אם הם מלאים טובה והצלחה וזה היה עיקר המאמר הבא אחריו :

אתהלך לפני ה' בארצות החיים אר"י זה מקום שווקים אורך ימים וגו' וכי יש שנים של חיים ויש חיים שאינם של חיים אר"א אלו שנותיו של אדם שמתהפכין לו מרעה לטובה :

ר"ל שהשנים הם חיים בלבד כשמתהפכין מרעה לטובה ובאמת מי שהיה עני בילדותו ונעשה עשיר לעת זקנתו דומה לו כאילו עכשיו נעשה חי וכנגד זה עני חשוב כמת · ועל כן היה מתפלל דוד אתהלך לפני ה' בארצות החיים ופי' החכם זה מקום שווקים רצוני מקום שאדם מוצא בנקל לקנות מזונותיו ולפי שהיה דוד בתחלה מטלטל נע ונד היה יודע שבאותו זמן חייו חיים לא היו :

אליכם אישים אקרא וגו' אר"ב אלו ת"ח שיושבים ודומים כנשים ועושים גבורה כאנשים :

ידוע הוא שהחכמים ומלאי דעת הם מרגישים יותר נגידים ויותר חלשים בבשר ובכלי התנועה הנקראים מוסקולום וע"ז החכם לפי חכמת הגופות אמר שת"ח מפני שהם מרגישים הרבה בגידים ענוותנים

פתח עינים

אישתכח אמרי היכי נעביד ניקטליה איחרב כ"ע נבער רחמי לפלגא פלגא מרקיעא לא יהבי כחלינהו לעיניה ושבקוה ואתנו ביה. כי היכי דלא מגרי ליה לאיניש בקרובתא וכו':

בכל מה שכתוב בזה המאמר ד"מ הוא פילוסופי ומורה בעיקרו שיצ"הר של ע"ז. בנקל הוא נחשב לכלום שאין היצר בלב האדם כ"כ חזק על הע"ז שאין בו ממש ואין לב האדם נכור אחריו בפרט אם נולד הוא בין ישראל אחינו בעבודתו ובתורתו האמתית טהורה וישרה וע"כ יפה אמרו ד"מ כלום נתן לנו יצ"הר של ע"ז אלא לקבל שכר אם נכבשהו אין לנו להרהר אחריו ולא לשכרו ומשמים בחותמו של אמת כתבו תשובה בזה שנכון היה לנו להכיר בתורתו האמתית שקר עבודות אחרות אשר הם כזב לעולם ולעולמי עולמי' אבל לכבוש לאין יצ"הר של עבירה רצוני חטאת הבשר אינו אפשר בטבע לפי שיסוד העולם הוא בתשמיש וכל הטבע בחי ובצומח הוא איש ואשתו והאדם וכל חי אם אינו ראוי לתשמיש אינו חי ולכן היה מן הנמנע לכבשו מכל וכל שכן רצה הקב"ה ובלתו העולם נחרב וראה תמיד שהאדם או כל חי בסיבת הזקנה אינו ראוי לבוא על הנקבה הולך וזקן עוד ונאסף אל עמיו וזאת היא הראיה העצומה שכל חי נברא לתכלית הזרע ולפרות ולרבות ובביטול הסיבה מתבטל המסובב.:

ראה ועיין עוד במשל המאמר שיצא כארי מבית קדש הקדשים בדוגמת היצ"הר של ע"ז ושתפסוהו שעיקר הפילוסופי הוא שבכח רוה"ק והשכינה אשר כמורה בהלבע היה מתגלה שם ובפרט ביוה"כ כידוע נתבטל יצ"הר של ע"ז כי מה לו לבן ישראל להרהר ולא להאמין בתורתנו ובנבואתנו ובפרט בזמן שב"המ קיים שכל היום בקדשנו נתגלה שם בכבודו ובעצמו הבורא אשר נתן תורה למשה עבדו ומסרה ליהושע ולנביאים עד אנשי כנסת הגדולה. ומה שאמר בענין יצ"הר של זנות שסמו עיניו זה הוא ג"כ פילוסופי ללמדנו שדרך המיוחד לכבוש עבירת הבשר אינו אלא לסמות העין לפי שהעין רואה והלב חומד כמו שהוא מפורסם:

למה נקרא שמם אנשי כנ"הג שהחזירו את העטרה ליושנה. משה א' האל הגדול הגבור והנורא אתא ירמיה א' גוים מרקדים בהיכלו איה נוראותיו אתא דניאל א' גוים משתעבדין בבניו ואיה גבורותיו לא א' גבור אתו אנשי כנ"הג אינהו אמרי אדרבא זו היא גבורתו שכובש את כעסו ונותן א"א לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא

נוראותיו

פרק ז' בא לו

היכן קוראין בו בעזרה (בס"ת) רבי"א בהר הבית וכו'
אר"ח בעזרת נשים ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול וכו' מאי הגדול רא"א שגדלו בשם המפורש רג"א ברוך ה' אלהי ישראל וגו' א"ל אביי לר"ד ודלמא שגדלו בשם המפורש א"ל א"א שם המפורש בגבולין :

אתה תראה במאמר הזה שגמרו אומר החכמים האלו שאין אומרים שם המפורש בגבולין והוא פילוסופי שהשם המפורש שמורה הויתו ית' ומציאותו ההכרחי שאין בו דרך להבינו אלא דרך שלילה כי הוא לבדו האל האמיתי ונס זה באמצעות הנבואה ורוח הקדש לא יהיה נק' בהויתו אלא באותו מקום שהשכינה שורה שם בגלוי וזה היה בב"המ ולא חוצה לו ובאמת גבולין נק' כל חוץ לעזרה :

ויקם על מעלת הלוים וגו' מאי אמור אר"י ואיתימא י"ר בייא בייא היינו האי דאחרביה לבי מקדשא וקלייה להיכלא וקטלינהו לצדיקייא ואגלינון לישראל מן ארעהון ועדיין קא מרקד בינגא כלום יהביתיה ניהלן אלא לקבולי ביה אגרא לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן נפל להו פתקא דרקיעא דכתיב בה אמת אר"ח ש"מ חותמו של הקב"ה יתיבו בתעניתא ג' יומי וג' לילי מסריה ניהלינהו נפק אתא כי גוריא דנורא מבק"חק א"ל נביא היינו הוא יצרא דע"ז שנא' זאת הרשעה וגו' בהדיה דתפסו לידה אשתמיש בינתא מן מזייא ודמא קלא אזל קליה ת' פרסי אמרי היכי נעביד ליה דילמא ח"ו מרחמי עליה שמיא א"ל נביא שדיוה בדודא דאברא וחפיוה לפומא באברא דשאיף קלא שנאמר ויאמר זאת הרשעה וגו' אמרי הואיל ועדת רצון הוא נבעי רחמי על יצרא דעברה בעו רחמי ואמסר בידייהו א"ל נביא חזו דאי קטליתון להאוא גברא איחרב ב"ע חבשוה גבייהו ג' יומי ביעתא בת יומא לחולה ולא

אישתכח

פתח עינים

הלבין היו שסחין לא הלבין היו עצבין ומביישין וכו' תנא דבי ר"י עזאזל שמכפר על עון עזא ועזאל:

דע שספינקירו Spencero חכם גדול באינגילטירא כתב בספרו שבימים קדמונים בין המצריים היתה אמונתם וכן בין היונים בב' רשויות הא' אלה הטוב והב' אלה הרע והיו מקריבים קרבנות ביחד א' לפועל הטוב וא' לפועל הרע ובשעיר המשתלח וכל עבודתו בי"הכ היתה כוונת התורה לבטל האמונה הזאת הנכזבת ולכן שעיר המשתלח היה דוגמת הרע המתבטל ועבודת הקדש לאלה הכל אשר בא מאליו והרע הוא מאתו לכפרת עונות החוטא וגם זה היה לבן נגד אלה הכל כמו שהלבן הוא קשר כל הצבעים והאדום היה נגד הנקמה אשר הרע בא על ידו אבל ברשות האלה בתכלית האחדות · וזאת היא לפי דעתי מה שאמר ר"י עזאזל שמכפר על עון עזא ועזאל שהם מלאכי חבלה שליחי הרעות שהשעיר מכפר עליהם אבל תחת רשות הבורא האחד ומיוחד:

ת"ר את משפטי תעשו דברים שאלמלא לא נכתבו דין הוא שיכתבו אלו הן ע"ז וג"ע וש"ד וגזל וברכת ה' את חוקותי תשמרו דברים שהשטן ואה"ע משיבין עליהם ואלו הן אכילת חזיר ולבישת שעטנז וחליצת יבמה וטהרת מצורע ושעיר המשתלח ופרה אדומה ושמא תאמר מעשה תהו הן ת"ל אני ה' חקקתים אין לך רשות להרהר בהם:

משפט מורה דברים המיושרים מאליהם והדין מחן לעשותם לפי שמשפט הוא שם הנגזר מפועל מל' שפט giudicare במקור שהוא לפי טבע השכל · חוק מורה דבר שאינו אלא גזירת מלך כמו וישם אותה יוסף לחוק וביוצא שהוא דבר שאינו לפי ישרות השכל בטבעו אבל לפי רצון החוקק ובהן הדעת אינה מיוסדת ואחר הפלפול בהן נכנס הבלבול והספק · וזהו יסוד החכם באמרו שהשטן וא"ה משיבין עליהם לפי שדברי המשפט הם חובות טבעיות לכל האומות · ולא כן החוקים שבכל דת וכן בחוקי דתינו · ואע"פ שבשעיר המשתלח ופרה אדומה וכל אלו כמ"ש שפנקירו הנז' וקודם לו הרמב"ם הגדול בספרו המורה יש טעם פשטי לרחק ישראל מהתועבות ומהדעות הכוזבות אשר היו בימים ההם עכ"ו דתות וחוקים אשר הם מיוסדים ע"פי השלילה ולא על פי ההנחה יש פתחון פה לומר מעשה תוהו הן בפרט אחר אלף שנים ויותר אשר נשכחו תועבות הקדמונים אשר שלילתן הוא יסוד הדת והחוק ועל זה יפה אמרו אין לך רשות להרהר בהן כדי שלא לפתוח פתח למינות ולא לפיקורסות בפרט ובכלל:

פרק

פרק ו׳ שני שעירים

שאלה אשה חכמה וכו׳ מאחר שמעשה העגל שוין ספני מה אין מיתתם שוה וכו׳ איתמר רב ולוי חד אמר זבח וקטר בסייף גפף ונשק במיתה שמח בלבו בהדרוקן וחד אמר עדים והתראה בסייף עדים בלא התראה במיתה בלא עדים והתראה בהדרוקן :

בזה המאמר כרמז יסוד כל חכמת המשפט בדיני נפשות אלל כל האומות שהוא מחוכת הדתות בכלל ובפ״ט לנלור המשכל כין העון וכין לער הגוף שכנגדו ואם העין הוא כחיוב המיתה המשכל גמור יהיה כין מין המיתה וכין החטאת · ועל זה פירשו בענין מעשה העגל שהיו בו ג׳ מיני מיתות שאם זבח וקיטר שהן עבודות שחייבין מיתה מיתת החוטא היה בסייף שהיתה מיתת בני כח והיא מיתה היותר טבעית ויותר מתוקה ביד האדם · גפף ונשק שאינו מין עבודה בפרט נידון במגפה · שמח בלבו שאין בו מעשה בחילון שרואהו אדם אחר היתה מיתה יותר טבעית מחמת חולי שהוא בהדרוקן · ועוד יש ג׳ מדרגות במין החטאת רלוני בעדים והתראה שמורה רוע לבב החוטא להכעים · בעדים בלא התראה שהחטא היה בתכלית הוודאות אבל הכוונה לא היתה ברורה וזאת היא המדרגה הב׳ והשלישית היתה בלא עדים והתראה רלוני ספק הכוונה וספק המעשה כאחד :

שאלו את ר״א פלוני מהו לעוה״ב א״ל לא שאלתוני אלא על פלוני מהו להציל כשבה מן הארי א״ל לא שאלתוני אלא על כשבה מהו להציל רועה מן הארי א״ל לא שאלתוני אלא על הרועה וכו׳ :

ענין חטא דוד ושלמה שהיא נכסה בשם פלוני כבר פירשנוהו בשבת פ״ה על מימרת כל האומר שלמה חטא וכו׳ · במאמר הזה יבאו לנו ב׳ מוסרים בפילוסופיא אמיתית · הא׳ כשיש ספק לדבר שלא כהוגן ובנגאי אדם גדול כמו שלמה ואביו דוד וכיוצא שלא לקרותו בשמו אבל לכסותו בשם פלוני · שני לחלוק כבוד לרבו בפרט בדברים כאלו · ולזה המשיב הפליג השואל והפריסו לדברים אחרים בכוונת מכוין שלא לומר דבר שלא שמע מפי רבו :

ת״ר היו קושרון לשון של זהורית על פתח אולם מבחוץ

הלבין

פתח עינים

כראוי· והחולקים אין להם יסוד גמור לא בזה ולא בזה בלבד יש לנו לקרנים על הכהנים בעלי מומין שהיו מסירים התולעים מן העצים הנכונים למזבח משום תורת המשנה שלומדת כל עץ שיש בו תולעת פסול למזבח :

פיסקא ושתיה נקראת וכו' תנא שממנה הושתת העולם תנן כמ"ד עולם מציון נברא דתניא רא"א עולם מאמצעיתו נברא וכו' רי"א מצדדין נברא וכו' אבן ירה הקב"ה בים וממנה הושתת העולם :

עולם החומרי נברא בסיבת הרוחני · ואם עיקר הרוחניות הוא בב"המ שממנו יצא אור אמת הוא ד"מ שמציון נברא · אמת הוא ג"כ שהבריאה נתחלת מהאמצע וגם מן הצדדין דרך טבע לפי ר"א ורבי יהושע וזה הוא בהצטרפות מקום הבריאה ר"י שאמר ירה הקב"ה אבן בים וממנה הושתת העולם זה הוא סברא שלישי בין היונים וסברת בורניט Burnet ופילוסופים אחרים מאינגילטירה שבתחלה נבראת המים וממנה היתה הארץ וכל צבאיה וגם בין הפילוסופים שבימינו אנו מוצאים בפרט בין הצרפתים שהמים נעשים ארץ באריכות הזמן · ור"א שאמר תולדות שמים משמים נבראו גם זה אמת לפי שכל היסודות הם עיקרים לבריאה ומהגשמיים נעשו המורכבים כידוע בחכמת הגופות · עוד יש לדקדק בפרט בענין מאמ' ר' יצחק אבן ירה הקב"ה בים וכו' שהחכם באינגילטירה שמו וויסטון Viston חכם גדול בחכמת הטבע והגופות אמר שבורא הכל ברא המים והים בתחלת כל וממין התנועה מחמת הרוח הנקרא Vortice שהוא כמו גלגל שהולך ומתקצר נהיה הארץ והיבשה וכל אשר בה · וראה מלת ירה שמורה תנועה מחמת השלכה ביד שמוליד מה שנק' Vortice הנולד ג"כ ממי שמשליך אבן בכל כחו במים או בים או בנהרו':

א"ל ההוא מינאה לר"ח השתא בריא טמאים אתון דכתיב טומאתה בשוליה א"ל ת"ח מה כתיב בהו השוכן אתם בתוך טמאותם אפי' בזמן שהם טמאים שכינה עמהם :

שישראל אפי' שהם טמאים שכינה עמהם פשוט הוא מהשגחתו פרטית שבעבדותינו לא עזבנו אלהינו וזו היא הפילוסופיא הנרמזת בחכמת האמת ובכל צרתם לו צר :

רחב"ד הוה קא אזיל בארחא שרא מטרא עליה אמר לפניו רבון העולמים כל העולם כלו בנחת וחנינא בצער פסק מטרא כי אתא לביתיה א' רבון העולמים כל העולם כלו בצער וחנינא בנחת אתא מטרא :

זה הוא מוסר לאדם שאם יש לו חסידות וזכות גדול לשאול בתפלתו צרכיו ולקבל אותן מטובו ית' שגם לפי הזמן אין לו לבקש טוב ברעת הצבור ושלעולם יהיה בלבי טובו וטוב עמו בכת א' :

ת"ר מעשה בכ"ג א' שהאריך בתפלתו ונמנו אחיו הכהנים ליכנס אחריו התחילו נכנסין והוא יוצא א"ל מפני מה הארכת בתפלתך א"ל קשה בעיניכם שהתפללתי עליכם ועל ב"המק שלא יחרב א"ל אל תהי רגיל לעשות כן שהרי שנינו לא היה מאריך בתפלתו כדי שלא להבעית את ישראל :

האריכות בתפלה אינה הגונה מפני טורח הצבור ומפני הנסות הרוח שמורה כמתפלל כוונה לפרוש עצמו מן הצבור וזאת ועיד שידוע הוא שהלב היא יסוד התפלה ולא מספר המילות ואריכות הענינים וע"כ היה קשה בעיני הכהנים אריכות תפלתו של כ"ג מלבד הסיבה הראשונה שלא להבעית את ישראל :

פיסקא יצא ובא לו דרך כניסתו וכו' כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם כשהם נפטרים לא היו מחזירים פניהם והולכים אלא מצדדים פניהם והולכים :

גם זה היא מוסר בדרך ארץ כשהיו נפטרים העוברים מהמזבח מהעזרה לא היו מחזירין פניהם והולכים אלא מצדדין פניהם והולכים וכן תלמיד הנפטר מרבו הוא ד"א שלא יחזיר פניו בליאתו אלא יצדד פניו וילך :

פיסקא משניטל הארון וכו' משנגנז לא קתני אלא משניטל תנן כמ"ד ארון גלה לבבל וכו' תנא דבי ר"י ב' כהנים ב"מ היו שהיו מתליעין בעצים ונשמטה קרדומו של א' מהן ונפלה שם ונצתה אור ואכלתו :

בענין המחלוקת אם הארון גלה לבבל או במקומו נגנז אין לנו לפי הפילוסופיא ולפי אמיתות הדברים במעשה לדבר על הדבר כראוי

פתח עינים

הבנין בכבוד גדול וזה הבית היה קיים שנות סמ"נ עד שתחת טיטוס נחרב מזאנ משנה למלך באלכסנדריא כמו שהראה ביוסיפון קאפיטולו ל' ס' ז' תספרו ממלחמות היהודים · ור' עזריה מהאדומים בספרו אמרי בינה פכ"א דיבר על ענין הזה לא בדרך פרטי וברור :

א"ר אושעיא בשעה שבנה שלמה ב"המק נטע בו כל מיני מגדים זהב והיו מוציאין פירותיהם בזמניהם וכיון שהרוח מנשבת בהן משירים את פירותיהם :

מ"ש החכם הזה שבשעה שבנה שלמה את ב"המ נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאין פירותיהן בזמניהם הוא ד"מ לומר שבעת הגדולה של האומה ובסיוע האלהי ובהשגחתו הפרטית על בית מקדשו האומה היתה מצלחת ומשום שהזהב והכסף יענה את הכל לא היו חסרים כלום כמדומה שהזהב עלמו נהפך לתאכל פירות ומגדים לפי רצון ישראל אדון הקרקע ולפי צורך הכהן העובד שהיו חייו תלואים בעבודת הקדש :

עזים שביריחו היו מתעטשות מריח קטורת :

כבר פירשנו במ"א שאינו מן הנמנע שהריח והקול לפי המצאת המקום והרוח הנושבת ואיכות הקטרת המביא הריח שילך למרחוק כמו שחכמינו אמרו בזה הענין ודע שעוד היום באי Scio מלאה פירות וריח קטרת עולה מפירות הארץ המריחים כשהאניות עוברות בים רחוק כ' מילין ויותר העוברים ושבים מריחים ריח העולה מהמקום ההוא וי"א שהם מריחים גם רחוק כ"ה מילין איטלקין :

פרק ה' הוציאו לו

אמרו עליו על רבי ישמעאל בן קמחית וכו' ת"ר שבעה בנים היו לה לקמחית וכלן שמשו בכ"ג א"ל חכמים מה עשית שזכית לכך א"ל מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי א"ל הרבה נשים עשו כן ולא הועילו :

כבר ידוע הוא שבין עמי המזרח האשה מכוסה בראש היא מדת לניעות וכן בין אומתנו הנשים חייבות לכסות שערן שבראש ובאמת אם יופי שער הראש וקילועו מניע יצר האיש הרואה מכסה הראש הוא לניעות וגדר הערוה · ואם הכהן בלא מדות לא היה ראוי להיות גדול אם כן לניעות ומדות האם המלמדת מוסר לבניה היא סבה טבעית להגדיל זכות הבן ולעשותו ראוי להיות כ"ג :

רחב"ד

יותר משמעי אחיו לוה אביו למנותו כ"ג תחתיו ופשט חוניו בגד המעלה הזאת ובימים הראשונים של מיתת אביו הלבישם לשמעי אחיו ומינהו כה"ג תחת אביו ואח"כ נתחרט על מה שעשה וחשב בלבו להרוג שמעי כדי שיחזור אל המעלה ובקש תחבולות על שמעי אחיו ואמר לו בא ואלמדך סדר העבודה ואדנילך בה. הלביש אותו בגד שאין הכהנים רגילים ללבוש וחגר אותו מחגור שאינו מן המלאכה הידועה ומאותן שלובשין הנשים באותו זמן והגיש אותו למזבח ללמוד איך יעבוד · אח"כ הוליא אותו וירד אל הכהנים שבמקדש ואמר אחי זה יש לו חשוקה שהוא מונה עמה וזה הבגד שעליו הוא בגדה מפני שנשבע לה שיום שיתמנה לכ"ג שילבש בגדיה ויקרב בהן למזבח כדי שתכיר גודל אהבתו אותה והנה קיים לה מה שייעד לה קפצו עליו הכהנים להרגו מפני גודל העבירה הזאת שנעשית במקדש הפליר בהם שימתינו לו עד שידבר ולתת לו רשות לדבר עד שיקבלו דבריו ממנו והגיד להם איך בא עליו אחיו חניו בתחבולותיו וחקרו הענין בתכלית החקירה ונתאמת שהוא נקי ושחוניו הוא העובר כדי שיתמנה כה"ג והלעיג על המזבח על העבודה ועשה מה שעשה ויבקשו ההמון להרגו ונמלט אל בית המלך ולא יכול להצילו ויצא בורח מירושלים אל אלכסנדריא של מצרים ובנה שם בית בצורת ב"המ ובנה מזבח והקריב עליו קרבנות לש"י ולכן אמרו בית חוניו לאו בית ע"ז היא אלא שעבר על מה שנאמר פן תעלה עולותיך וכו' ונאספו עליו בתות רבות עם ישראל הגלוים אליו וגדל עניני עליהם ומינוהו כהן וכבדו אותו הבית והיו המצריים עובדים בו לה' ומקריבין קרבנות כפי מה שלמד אותן · ונתקיים הדבר ע"י ישעיה בתוך מצרים ועמד הבית ההוא ר' שנה · ודע שיוסיפון בלשון לאטינו מועתק מרופינו ס' י"ג קאפיטולו ד' כתב שחוניו הנכבד במצרים היה בן בנו של שמעון הצדיק ואמר שברח למצרים אצל תלמי המלך המכונה פילומיטרו ושאל רשות מאתו ומקלאופטרה אשתו או אחותו לבנות במצרים בית דומה לב"המ שבירושלים ולעבוד בו כהני ולויי ישראל לקיים נבואת ישעיה הנזכרת למעלה ושם מביא אגרת שאלת חוניו ותשובת תלמי וקלאופטרה מאד נכבדת ושם תמצא הדברים האלה על בנין הבית חדש שבנה על בית המקדש אחר שנחרב · Permitii sibi in leonus civitate templum Heliopolitanum purgare quod appelatur agrestri biderectum basteo ודע שם heliopoletanus בלשון יוני ר"ל עיר השמש · ובזה מובן המאמר הבא מאי עיר ההרס יאמר לאחת מתרגם רב יוסף קרתא דבית שמש דעתידה למחרבי וכו' ומאי משמע דהאי חרס לישנא דשמשא הוא וכו' · זה ההפרש שיש בין היוסיפון ובין רבותינו על ענין חוניו אם הוא בן שמעון הצדיק או בן בנו. נוכל לומר שחוניו בנו של שמעון הלך למצרים לבנות והתחיל ולא השלים הבנין ושבן בנו ברשות המלך תלמי השלים

הבנין

פתח עינים

אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו לפי שהלבן הוא צבע שמכניס כל הצבעים ולזה הוא סימן צבע עליון כידוע בחכמת הגופות והאדום הוא צבע הדם והנקמה והוא צבע המלחמה והלוחמים ולזה הוא צבע החטאת והפשע :

אותה שנה שמת שמעון הצדיק וכו' בשעת פטירתו א"ל חניו בני ישמש תחתי נתקנא בו שמעי אחיו שהיה גדול ממנו ב' שנים ומחצה א"ל בא ואלמדך ס' עבודה הלבישו באונקלי וחגרו בצלצול והעמידו אצל מזבח א"ל לאחיו הכהנים ראו מה נדר וקיים זה לאהובתו אותו היום שאשמש בכ"ג אלבש באונקלי שליפי ואחגור בצלצול שליפי בקשו אחיו הכהנים להרגו רץ מפניהם והלך לאלכסנדריא של מצרים ובנה מזבח והעלה עליו לשום ע"ז וכששמעו חכמים אמרו מה שלא ירד כך היורד עאכ"ו דברי ר"מ א"ל ר"י לא כך היה מעשה אלא לא קבל עליו חניו שהיה שמעי אחיו גדול ממנו ב' שנים ומחצה ואעפ"כ נתקנא בו חניו בשמעי אחיו א' בא ואלמדך ס' עבודה הלבישו באונקלי וחגרו בצלצול והעמידו אצל מזבח א"ל לאחיו הכהנים ראו מה נדר זה וקיים לאהובתו אותו היום שאשמש בכ"ג אלבש באונקלי שליפי ואחגור בצלצול שליפי בקשו אחיו הכהנים להרגו סח להם כל המאורע בקשו להרוג את חניו רץ מפניהם ורצו אחריו לבית המלך ורצו אחריו כל הרואה אותו אומר זה הוא הלך לאלכסנדריא של מצרים ובנה מזבח והעלה עליו לשום שמים שנאמר והיה ביום ההוא יהיה מזבח לה' בתוך ארץ מצרים וכששמעו חכמים בדבר אמרו ומה זה שברח ממנה כך המבקש לירד לה עאכ"ו :

המעשה של שמעי וחוניו פשוט הוא כמו שפירשו החכמים הגדולים שבעמינו וכראשם הרמב"ם ז"ל כי בעבור שחוניו היה חכם יותר

בעצמו משא"כ כשושה הרעה · ועל כן באחרון יש לו פתח ובראשון יש סיוע · הרבה דברים נאמר ע"ד רוחני בדבר הסיוע האלהי לא בלבד בכותבי אומתנו אבל גם בין האומות ובפרט כתב על זה אגוסטינו כומר וחכם גדול אבל הוא ורבים עמו הפליגו לדבר וע"י הסיוע לא בדרך נכונה נטלו הבחירה מהאדם ועשוהו הכרחי בדבריו ועל אלו וכיוצא באלו נאמר על כן יהיו דבריך מועטים :

תנא דבי רבי ישמעאל עבירה מטמטמת לבו של אדם :

זה הוא אמת לפי חכמת הנופות · העבודה בכללה ובפרט עבירת הבשר וחוש המשוש שחרפה הוא לאדם מאבדת כח השכל וכח הגידים בפרטם ולא זו בלבד אבל הגידים מתחלשים ואינם מחישים ומרגישים וע"כ טוב דבר בעל המאמר שמטמטמת לבו של אדם :

ת"ר והתקדשתם והייתם קדושים אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה מלמטה מקדשין אותו מלמעלה בעו"הז מקדשין אותו בע"הב :

פשט הפסוק היא שהקדושה הוא חסידות מדרגה גדולה יותר מהיראה · אבל כדי שלא יבוא האדם ע"י הקדושה לחנף עצמו ואחרים בהיות קדוש בחיצוני המעשה ולא בפנימיות הלב ע"ז צותה התורה בתחלה והתקדשתם רצוני תהיה קדוש בעיקר המחשבה ובפנימיות ואח"כ תהיה קדוש בחיצון ובמעשה הנראה לעין כל :

פ"ד טרף בקלפי

ת"ר מ' שנה ששמש שמעון הצדיק היה גורל עולה בימין מכאן ואילך פעמים עולה בימין פעמים בשמאל והיה לשון של זהורית מלבין מכאן ואילך פעמים מלבין פעמים אינו מלבין והיה נר מערבי דולק מכאן ואילך פעמים דולק ופעמים כבה וכו' :

כל אלו דברים הם דברים הבאים מלמעלה ואין טעם בפילוסופיא לחקור אותם · לבד ב' דברים יש לידע ע"פ השכל · הא' שהיה סי' טוב בעלות הגורל לה' בימין לפי שהימין הוא הצד היותר חזק והשמאל היא היותר חלש לפי טבע הגוף ולזה היה סימן רע · הב' שהלשון של זהורית למר סרוק ומשוך כמין לשון ולבוע אדום שהיה קשור בראש שעיר המשתלח היה מלבין מאליו וזה היה סימן שמחל הקב"ה לישראל ע"פ הפסוק אם

פתח עינים

ויוצאה מתחת דופני הספינה :

ניקנור היה שר צבא מלך אשור ולחם בתחלה עם החשמונאים ואומתנו אשר שר צבאם היה יהודה כידוע · אחר איזה מלחמות ניקנור עשה שלום לעת קבוע ויהודה אשר היה כהן בב"המ עשה לא בלבד שלום עם ניקנור אבל היה אוהבו ובעת הזה עשה ניקנור דורונות לב"המ הכהנים וכמדותה שבזה העת בעצמו ניקנור הלך לאלכסנדריא של מצרים להביא לירושלים דלתות של נחשת לשער מזרחו של העזרה לפי שבאותו המקום היו מעשי הנחשת והנחשת בעצמו בתכלית השלימות כידוע · המלך אשור בתחלא קנאה וכעס על ניקנור שהיה אוהב יהודה והחשמונאים ושלח לו לעשות מלחמה מחדש עם יהודה השר וישראל עמו ולהוסיף את ניקנור עם צבאיו במספר ל"ה אלף כל זה הוא ידוע מדברי הימים וגם בס' Dictionnaire des grands hommes בל' צרפת בערך ניקנור :

כל שערים שבמקדש נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור מפני שנעשו בהם נסים וי"א מפני שנחשתן מצהבת ראב"א נחשת קלוניתא היתה והיתה מאירה כשל זהב:

ראיתי בס' פלג וכנען מהחכם הצרפתי בוקארט שבמצרים ובמזרח היה מין נחשת שהיה מאיר כזהב וקלוניתא הוא מלשון נחשת קלל רצוני מוזהרת ודע שזה הנחשת היה נק' בל' לאטינו Oricaclus ולפי דעתי חשמל הוא זה המין וביאור חשמל מורכב מחש שרש נחשת ומל כמו מלל שר"ל מוזהר :

אר"ש בן לקיש מ"ד אם ללצים הוא יליץ וגו' בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו :

הזמנת הדברים גם לפי המקרה הוא סיוע בהכרח לעשות הדבר או שלא לעשיתו וכמ"ש קהלת כי עת ופגע יקרה את כלם וזהו מה שנק' אצל העם מזל או באיטלקי Fortuna · וזהו ג"כ מ"ש החכם שמי שבא ליטמא ולהיות רשע פותחין לו פתח הטומאה ליכנס בה כלו' מספיקין בידו ואין מונעין אותו מן השמים לעכבו · לפי שהזמנת הדברים הם הכרחיים בתורת הגופות · וכן הוא בענין מי שבא ליטהר מסייעין אותו רצוני שמי שהוא טוב רצונו לעשות הטוב הוא אמצעי לעשות טוב מכח הרגלו בטוב ומכח הנחת רוח שמוצא הטוב במדותיו בטוב בעצמו משא"כ ברשע שאילו כים נגרש כי השקט לא יוכל ואם אין בו יראה מהרע באמת שהרע בעצמו מביא האדם לידי נזק ולידי חרטה משא"כ בעושה הטובה וזה הוא ההפרש שבמי שרוצה לעשות טוב יש סיוע לו מצד הטוב בעצמו

חסד רב ליהודים בעת ההיא שנת רעבון ואחרי מותו המליך את אחיו הגדול מונבז לשלם לו גמול על חסדיו אתו בשמרו לו את המלוכה והילני אם איזאטי עשתה לה תנחומים על מותו כדעתו כי מונבז בנה הגדול קם תחתיו למלוך ואחרי שובה אל ארץ האידיאביני שם הית נאספה אל עמיה ומונבז בנה שלח עצמותיה ועצמית איזאטי אחיו ירושלימה להקבר במערת שלשת המגדלים אשר מעת היותה שם כרתה לה רחוק מן העיר כשלשת מטחוי קשת · דע עוד שביוסיפון ספר ז׳ פי״ג דבר על ארמון יפה שהיה איזאטי והילני בירושלים ור׳ עזריה מהאדומים בהעתיקו היוסיפון כזה הענין בספרו אמרי בינה פרק י״ב אמר בסופו של הפ׳ זה לשונו ואולם לענין הפ׳ הקודם אחרי.ראותך אתה הקורא מראשיתו של זה כי מונבז אב לכולם היה נק׳ באזיאו נמצאת למד כי מונבז היה נ״ל תואר למלכות כמו פרעה למלכי מצרים ואבימלך ליושבי פלשת באופן כי מבזבז האוצרות אשר זכרו חכמינו אפשר שהיה איזאטי הנק׳ כמו כן מונבז להיותו מלך וזה יאות למה שסופר עליו מן הנדבות אשר שלח לאנשי ירושלים לחיותם ברעב אחר שלוחיה של הילני אמו או היה מונבז אחיו אשר מלך אחריו והנה נצאציו של מונבז אשר נתיישבו בירושלים אחרי התגייר׳ כאמור הם זכורים לטוב מאת חכמינו בנדה וכו׳ · הנה לכם דברי הימים של מונבז והילני אמו ומדברי יוסיפון ומעזריה אנו יודעים שעשו חסדים לעמנו ודוגמות להיללנו והם אמת ודבריהם אמת · דע עוד לבירור הדברים על נכונם שאידיאביני הוא מלכות בכלל המדי הקדמוני והיים הוא על גבול מלכות מדי ומלכות הארמניה כמו שהוא ידוע מחכמת כדור הארץ · צריך עוד להוסיף שזמן מלכות מונבז הראשון ובנו איזאטי ומונבז השני והילני אמם היה בזמן בית שני בראשיתו וראיה לזה שיוסיפון בספ״ו על ארמון יפה שהיה ליורשי הילני בירושלים כתב שבהנתן העיר ביד טיטום ואנשי צבאותיו בלי משוא פנים הניתו אש ברבים מהיכלים ובני איזאטי המלך ואחיו התחננו אל טיטוס שיושיעם ונשא את פניהם בעין יפה בהכירו אותם זרע שועים ושם את ביתם ההוא שלום מפחד :

ניקנור נעשו נסים לדלתותיו ומזכירין אותו לשבח וכו׳

ת״ר ומה נסים נעשו לדלתותיו כשהלך ניקנור להביא דלתות מאלכסנדריא של מצרים בחזרתו עמד עליו נחשול שבים לטבעו ונטלו אחת מהן והטילוה לים ועדיין לא נח הים מזעפו בקשו להטיל את חברתה עמד הוא וכרכה א״ל הטילוני עמה מיד נח הים מזעפו היה מצטער על חברתה כיון שהגיע לנמלה של עכו היתה מבצבצת

ויוצאה

פתח עינים

אינו זה בלבד דרך השגחה אבל הכרח טבעי · אין מלמד בלא לומד א"כ בין מספר הגדול של ת"ח אחד יהיה איזה תלמיד שימלא מקומו של רבו הנפטר וכן הוא הכרח שמפני שהצדיקים מועטים יש א' או ב' בכל דור. ולזה העולם מתקיים בהם לפי שכל מדרגה באדם הוא לפי ההצטרפות ולא יותר א"כ ימצא לעולם אחד בדור :

א"ר חייא בר אבא אר"י כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא :

גם זה הוא פילוסופי לפי שההרגל נעשה טבע וההרגל טבע שני ובפרט אם עברו ימי בחרות האדם שבהם יצרו מתגבר עליו וזהו הטעם ג"כ שאם בא לאדם דבר עבירה לידו פעם ראשונה ושניה ולא חטא שוב איננו חוטא וכבר אמר פילוסוף בין המלכים האדם הוא חי ההרגל l' homme est un animal de coutume

משנה סונבז המלך עשה כל ידות הכלים של י"ה של זהב הילני אמו עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל אף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתוב עליה :

אין להפלא אם מונבז המלך עשה מתנה גדולה לבה"מ מכל ידות הכלי' של י"ה של זהב והילני אמו עשתה נברשת של זהב וטבלא של זהב ומצאתי כתוב כי הילני היתה מלכת האדיאביני והיא ובניה התיהדו · מונבז היה מלך האדיאביני מכונה באיזאו וחשקה נפשו באחותו ותהי לו לאשה ותהר ותלד בן וקרא את שמו איזאטי ויולדו לו בנים אחרים מנשיו אחרות וחמלתו כלה היתה בבנו איזאטי :

אחר הרבה שנים איזאטי במצות אביו ישב בארץ נכריה מחמת קנאת אחיו · ויהי היום מונבז המלך הרגיש הזקנה קופצת עליו ותכל נפשו לראו' את בנו טרם ילך בדרך כל הארץ וישלח ויקראהו ויקבל אותו בחבה יתירה וכו' ביום שמת הילני אלמנתו קראה לה הפחות ושרי הצבא ויקבלו עליהם את איזאטי בנה למלך ותבחר את מונבז בנה הגדול להיות פקיד המלוכה לעת ואח"כ איזאטי מלך ובעת אשר גר איזאטי אצל כרך ספאסיני יהודי סוחר נק' חנניה למד אותו לעבוד את האלהים כפי תורת היהודים וגם הילני אשר היתה מלומדת מיהודי אחר דבקה בתורת האלהים ומצותיה · והילני עצמה בראות דברי הממלכות שלוים ושקטים ובנה אהוב ומאושר מאת כל יודעיה חשקה נפשה לראות את ירושלים ואת ההיכל אשר גדל שמעו בכל המדינות וכן עשתה והלכה לירושלים עם בנה ועשו

חסד

אבל הרשע שלרוב הוא נגלוי עם חבורתו נזכר לרעה גם ע"י חביריו וזה הוא דיוק הפסוק שלדיק נא' בל' יחיד ורשעים בל' רבים · ודוק שבלדיק שראוי לזכרון ע"י מעשיו נא' זכר לדיק אבל ברשעים שמעשיהם אינם לזכירה נאמר ושם רשעים לפי שהבריות זוכרים שמם לגנאי בלבד אבל לא מעשיהם שהם שוא ודבר כזב וזכירתם רעה לעולם :

אמר ר"א צדיק דר בין ב' רשעים ולא למד ממעשיהם רשע דר בין ב' צדיקים ולא למד ממעשיהם :

האדם נברא בנגידים ובחושים לראות בעיניו להאזין באזניו וללמוד אח"כ ע"י שכלו בהבין מה שראה ולילך אחריו אם הוא טוב ולנוס ממנו אם הוא רע · ולפי שהוא דרך טבע שכל עורב למינו עורב ושכל טמא טמא יקרא ושדרך כל איש הוא לפי חבורתו והרגלו ע"ז יש לתמוה אם לדיק דר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם וכנגד זה שרשע ידור בין ב' לדיקים ולא ילמוד מהם וזאת היא כוונת ר"א במאמרו להגדיל זכות הלדיק וחובת הרשע :

וא"ר אלעזר מברכתן של צדיקים אתה למד קללתן של רשעים :

זה הוא ברור שהעולם כולו הוא מורכב מטוב ורע ע"ד ההלטרפות וגם את זה לעומת זה עשה האלהים · א"כ ברור הוא שמברכתן של לדיקים שהוא הטוב אנו לומדים מה שכנגדו דהיינו קללתן של רשעים שהוא הרע :

אמר רבי אלעזר אפילו בשביל צדיק אחד עולם נברא :

ידוע הוא שהעולם החומרי אינו כלום בהלטרפות הטוב הרוחני אשר הוא תקוע בנפשו של אדם ע"י נשמתו תורתו ומעשיו וזהו יסוד העולם ובשבילו נברא אפי' אם הוא לדיק יחיד בדורו :

וא"ר אלעזר כל המשכח דבר אחד מתלמודו גורם גלות לבניו וכו' רא"א מורידין אותו מגדולתו :

פירשנוהו במ"א לומר שמי ששוכח אינו יכול ללמד לבניו וגורם גלותם ומי ששוכח תלמודו בהכרח אינו מכובד בעיני הבריות ומורידין אותו מגדולתו :

א"ר חייא בר אבא אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו :

ועד"ז בחכמת הגופות הוא במלכות ובדברים אחרים גדולים שהזמנת הוא הכרחי ולזה אין מלכות נוגעת בחברתה לפי שסוף האחת הוא הכרחי בטבע כמו המות בכל אדם בפרט ולזה במות הראשונה במלכיות הכרח הוא שהשנית תולד :

בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב אמרו שהיה נוטל ה' קולמוסין בין ה' אצבעותיו ואם היתה תיבה של ה' אותיות היה כותבה בב"א :

בן קמצר היה נוטל ד' קולמוסין בין ה' אצבעותיו והיה קושרן והיה כותב ד' אותיות ולא ה' כמו שנאמר בשננה כאומה · לפי שהקולמוס בד' מקומות אינו כותב כי אם אות א' לכל קולמוס · ובזה היה כותב שם של יוד הא ויו הא ביחד וזה הוא כבוד גדול לאחדות השם הנכתב וע"כ מכובד הכותב בן קמצר :

מאי ושם רשעים ירקב אר"א רקבובית תעלה בשמותיהם מאי היא א"ר דלא מסקינן בשמייהו :

השם של האדם לפי מה שהוא מועיל · האדם הנקרא בשם אליסכדרוס אפריקו וכיוצא באומות אנו מוצאים שלפעמים קנאת השם שרוצה לדמות לאותו האדם גדול בחכמות או במלחמה וכיוצא מועיל לאדם בבחרותו שהוא יושב ולומד בכל נפשו ובכל מאודו לא בלבד להיות שוה לו אבל גם להיות גדול ממנו ובספרי דברי הימים אנו מוצאים כמה משלים על זה וכן עוד היום במשפחות החכמים הגדולים הבנים הנולדים נקראים בשמותם כדי שהשם יהיה סיבה לעורר את רוחם וללבבם לדמות להם · וזה הוא הטעם שכנגד זה לא יקרא אדם לבנו שם אדם רשע לא בלבד לבזות הרשע בעצמו שאינו ראוי להקרא אדם אחר בשמו אבל גם ללמד לאחרים שלא ילכו אחר עקבותיו ושירחקו מדרכו הרעה כמו בן קמצר שלא רצה ללמד מה שהיה נכון לכבודו יתעלה ולאחדותו :

אמר ר"א צדיק מעצמו ורשע מחברו צדיק מעצמו דכתיב זכר צדיק לברכה רשע מחברו דכתיב ושם רשעים ירקב :

זה פילוסופי בב' פנים · הצדיק הוא לרוב אוהב הבדידות והרשע לעולם יש לו חברת מרעים לפי שהרשע הוא בהכרח עם אחרים לעשות רשע ולהפך הצדיק די הוא לעצמו ואין לו צורך להתחבר זה הוא הפן הראשון · הפן הב' הוא שהצדיק מעצמו הוא נזכר לטובה ע"י מעשיו

אבל

הכנת הסמנין לכתות אותן כראוי ולערבן יפה ובית אבטינס שהיו חכמים בדבר־הזה לא רצו ללמד אותו הטעם שאמרנו למעלה וגם לש"ס כמ"ש שמא ילמוד אדם שאינו הגון וילך ויעבוד ע"ז בכך · במצרים היו חכמים גדולים במעשה קטרת והרבה מק' שנה קודם אומתנו היו בקיאים בחכמות והיו כוהנים בתועבותיהם להקטיר קטורת במינים שונים כמו שלמדנו אירודוטו איליינו מרשאם וכמה כותבים קדמוני' ועכ"ז האומנין המצריים היו יודעים לפטם כמותם ולא היו יודעים להעלות עשן כמותן מפני שבני אבטינס היו מכירין בעשב שהוא מעלה עשן זקוף ומתמר כמקל ועכשיו במלאכת ההקטרה אנו מוצאים הרבה עשבים שמעלים עשן זקוף אבל לפי מדרגת האש הבוערת איכות הרוח הנושבת וצורת הכלי שבו הסמנין נקטרים ובאלו הדברים ניכרת חכמת המקטיר כדי שיעלה עשן כראוי · יש עשב א' הנקראת Fumaria בל' איטלקי שהיא מרה מעט ואין לה ריח קטורת אבל על האש אם היא בוערת העשן אינו מפלע לכאן ולכאן וגם נסיתי באלה העשבים אחרים וגם בשרשים וגומא שיש להם ריח ואין להפליא על זה:

אריב"ן מצאתי זקן א' ומגלת סמנין בידו א"ל מאין אתה מבית אבטינס אני ומה בידך א"ל מגלה סמנין הראהו לי א"ל כל זמן שבית אבא היו צנועין לא היו מוסרים אותם לכל אדם עכשיו הרי היא לך והזהר בה וכשבאתי וסחתי דברים לפני ר"ע א"ל מעתה אסור לספר בגנותן של אלו מכאן אמר בן עזאי בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך משלך יתנו לך אין אדם נוגע במוכן לחברו ואין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא נימא:

השם של אדם לפי מלאכתו מכבד אותו אם הוא עובד כראוי לפי ששמו ע"י מלאכתו מכובד בעירו וחוץ מעירו וממדינתו׳ובמקומך יושיבוך רצוני שלפי חכמת האדם יש לו מדרגה במדינות · משלך יתנו לך רצוני שהחכם במלאכה א' במדרגה פ־טית כל מה שמרויח ונותנים לו פרס על מלאכתו הוא שלו באמיתות לפי שהריוח בא מחכמתו ומיגיעתו לא ע"י הסחורה שאינו באמת שלו ואינו רוח יגיעת השכל בפרט לפי שביום א' בעיר א' מאות ואלפים עושים דבר אחד מוכרים או קונים הסחורה בעצמה וכולם שוים הם בידיעתם ·. אין אדם נוגע וכו' זאת היא הקדמה אמתית לפי חכמת הגופות שכל מה שמוכן לא' אינו לאחר בהכרח טבעי לפי שכן הוא מציאות הדברים בעצמם ואינם יכולים להיות באופן אחר

ועד"ז

פתח עינים

שמו פנים אל פנים אבל להמון העם אין לו אלא לראות גודל הברואים ושולט בה הבורא הנרמז בשם אלהים ומהנבראים וגדלם עלות בשכלו עד הבורא עיקר הכחות כולן וזה הוא פשט המאמר ופשט הפסוק רצוני אני משה אקרא בשם הגדול המורה הוית הבורא ואתם עמי תקראו בשם האלהים ותראו גודלו בגודל הנבראים ולא יותר דוק והבן :

ת"ר בית גרמו היו בקיאין במעשה לחם הפנים ולא רצו ללמד שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים והיו יודעין לאפות כמותן ולא היו יודעין לרדות כמותן שהללו מסיקין מבחוץ ואופים מבפנים והללו מסיקין מבפנים ואופין מבפנים הללו פתן מתעפשת והללו אין פתן מתעפשת :

אין להפלא אם בעת ההוא בית גרמו היו בקיאין במעשה לחם הפנים ושהאומנין מאלכסנדריא של מצרים מלכות קדמון בכל החכמות כידוע לא היו יודעין לרדו' הפת כמו בית גרמו שהיו מסיקין ואופין באופן אחר ולזה לא היה פתן מתעפשת מפני שמלאכת הפת לאפותו כראוי כמו שכתב Millot חכם וכותב דברי הימים בלאפת הוא דבר שלמעט אלף שנים עברו קודם שהמלאכה כזאת תהיה ידועה וראויה לפי טבע הפת ולפי צורך האדם האוכלו · בימים הקדמונים אכלו העשבים הפירות והדגן כמות שהוא ואח"כ הכירו מלאכת הפת ועוד היום יש הרבה מדינות שיודעים להכין הפת כראוי ולאפותו ויש מדינות אחרות שאינם יודעים לא איכות הקמח כראוי ולא הכנת האיפוי ולא הרבה דברים שצריכים כמו הקדמה רצוני הכנת הדגן ואיכותו וטוחן הקמח וכיוצא בזה בית גרמו לא רצו ללמד מלאכתם לש"ס כמ"ש ואפשר ג"כ משום קנאה וצורך יוצאי ירכם כדי שהחכמה במלאכה ההיא תהיה ירושה למשפחתם ולבניהם שבאים אחריהם :

ת"ר בית אבטינס היו בקיאין במעשה הקטורת ולא רצו ללמד שלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים והיו יודעים לפטם כמותם ולא היו יודעין להעלות עשן כמותן של הללו מתמר ועולה כמקל של הללו מפצע לכאן ולכאן :

מעשה הקטרת הוא דבר שאינו קל בחכמת האלקימיאה ובחכמת הכנת

בדבריו הנאים L' aumento del numero delle ramificazioni indica l' età del Cervo sino agli anni dieci. ז' שהאיל בהצטרפות טבעו הוא חזק ובפרט בגידים וע"ז לפי הבוקארט נק' איל מל' ואת אילי הארץ לקח :

אביי הוה מסדר סדר המערכה משמא דגמרא ואליבא דאבא שאול מערכה גדולה קודמת למערכה שניה של קטורת ומערכה ב' של קטורת קודמת לב' גזירי עצים וכו' :

סדר הדברים בדברי העולם ובדברי הקדש הוא עיקר הדבר ברוב לפי שכשהדברים מסודרים כהוגן וכשורה הזכרון הוא בשלימות ועת עשותם מהיר והחושים ובפרט חוש הראות בראו' סדר הדברי' עולה בשכלו על עיקרה ובזה גם הצדיק' ניכר עד יסודותיו ולכן אמרו הפילוסופי' האיטלקים L' ordine nelle cose ne fa il merito.

ת"ר עני ועשיר ורשע באו לדין לעני א"ל מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר עני היה וטרוד במזונותיו היה א"ל כלום אתה עני יותר מהלל וכו' לעשיר א"ל מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר עשיר היה וטרוד בממון היה א"ל כלום היה עשיר מר' אלעזר בן חרסום וכו' רשע א"ל מפני מה לא עסקת בתורה אם אמר נאה היה וטרוד ביצרו היה כלום היה טרוד ביצרו יותר מיוסף הצדיק :

לפי שיש פתחון פה לבטל התורה לעני מפני דוחקו לעשיר מפני טרדת ממונו וכמ"ש מרבה נכסים מרבה דאגה ולרשע רצוני מי שהוא בחור נאה מפני שטרוד ביצרו ע"ז כנ' משלים של הלל ר"א ויוסף שתמו פי דוברי שקר על דוחקם ואין להם עוד פתחון פה וזאת היא פילוסופיא טבעית :

תניא רבי אומר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו א"ל משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל לאלהינו :

עיקר הפסוק והמאמר לפי דעתי הוא פילוסופי במדרגה עליונה · לקרוא בשם הגדול והנורא האדון הכל שמורה מציאותו ההכרחי כמו שבת הסיבות לא ניתן אלא למשה אדון הנביאים שדיבר

פתח עינים

עוד למדנו בעל המאמר שמי שלמד והסיח דעתו ושכח, קשה לחזור וללמוד מה ששכח יותר משלא למד כמו הטיט שגובלין אותו מטיט כותל ישן קשה הוא לגבלו יותר מטיט של עפר חדש. זה הוא אמיתות פילוסופי על ב' פנים · הפן הא' לפי שמי ששכח מה שהוא למד יש לו בלבול בשכלו ובאיברי המוח מש"כ במי שלא למד שאין לו בלבול · הפן הב' שמי שהולך ולומד דבר חדש החידוש בעצמו נותן לו נחת רוח ובזה בנקל לומד כמו שידוע הוא שהאדם אוהב חדשות מש"כ במי ששכח שאין לו חידוד השכל בחידוש הדבר הנלמד ויש לו צער גדול על מה ששכח ובזה חידוד השכל מתחלש והדבר שלמד אינו בתכלית הבירור · ולפי מה שכתבו הפילוסופים האחרונים שלכל דבר שהאדם לומד יש חושים פרטיים במוח שמתנועעים ומוחשים הם על הדבר ההוא הפרטי מה שלומד דבר חדש חוט הפרטי שבמוח הוא בתכלית הבריאו' והנקיו' אבל מי ששכח מה שלמד שמניע החוט שבזמן שעבר למד אינו חזק כבתחלה ונעשה חלש בעת שלמד בפעם הראשונה ועל זה הוא יותר כבד ללמוד מה ששכח יותר ממה שלא למד :

למנצח על אילת השחר מה אילה זו קרניה מפוצלות לכאן ולכאן אף שחר מפציע לכאן ולכאן אר"ז למה נמשלה אסתר לאילת לומר לך מה אילה זו רחמה צר וחביבה על בעלה כל שעה ושעה כשעה א' אף אסתר היתה חביבה על אחשורוש כל שעה ושעה כשעה א' :

דברים ראויים להכתב נראה במאמר הזה · הא' שנק' בספר תהלים רצוני אילת השחר אילה שמתנערים בעת השחר לא זו בלבד שהיא מוחשת בענין כמ"ש המוראטילי דף קס"ט ח"א מספרו של דברי הטבע וא"כ אור השמש בעת צאתו מנערו משנתו אבל לפי דעתי ג"כ אילת השחר מפני שבזמן האסיף בחדש Settembre עת דודים לאילות כל היום וכל הלילה אינם ישנים וא"כ ראויים הם להקרא אילות השחר לרמוז מ"ש האהובה של שיר השירים אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק · ב' שאילה בל' נקבה בזה הענין הוא בלבד לרמוז מין אילה ומפני כ"י לפי שדרך טבע אין קרנים לנקבה אלא לזכר וזה הוא ניסיון תמידי · ג' שאמת הוא שהקרנים של האילים הם מפוצלות והמוראטילי הנז' קראם בלעז Ramose שהוא העתק' מפוצלו' בדקדוק · ד' שאמת הוא בחכמ' הטבע שרחם האילה צר וחביבה על בעלה כמו שביארנו במסכתות הקודמות. ה' שאמת הוא ג"כ שהאילה כל זמן שמגדלת קרניה מפוצלות וכמ"ש רש"י בכל שנה ושנה נוסף בהן פיצול אחד · ושמע Moratelli שאמר כן בדבריו

רואים בתמידות באשה הרה שמפלת נפלים כרנע א' אם הריחה ריח איזה דבר שאינה אוכלת במהרה גם אם היא אשה חכמה שאינה מתאוה להאכות בטנה ובלבד הריח מביא על הנידים חולשה וחולי שבכל הגוף מתחלשת ובפרט ברחם עד שמפלת ולפעמים בסכנה גדולה על חיותה :

שלהי דקיטא קשה מקיטא וסימניך תנורא שגירא :

בעל המאמר הזה למדנו שחדש אלול שהוא סוף הקיץ קשה מחום הקיץ של תמוז כמו התנור שהוסק היום פעמים ושלש כוח הוא להסיקו בעלים מועטים · דע הקורא שהחום הוא מחזק הגוף לפי שהוא עיקר החיים וכשהדם מת נקרר ברנע א' · בתחלת הקיץ הולך ומתחזק עד שבסוף הקיץ האדם נחלש לא מכח החום בעצמו אבל מכח הזיעה שהולך ומתרבה מיום ליום ובזה האדם מביא עצמו לידי חולשה · זאת ועוד בתחילת הקיץ המרה הירוקה אינה מתחממת כ"כ כמו בסוף הקיץ לפי שהוא בעת הזה יותר מרה מחמת הזיעה שיצאה מהגוף בחדשים שעברו ובזה המימות הנשארים בו הם יותר מלוחים ויותר קלים להתפשט לכן איפוקרטים אב הרופאים וכל תלמידיו לומדים לנו שבסוף הקיץ ואחריו החולאים הם מלאים סכנה · וטיסוט רופא מובהק הרבה לדבר על החולאים בסוף הקיץ מסיבת המרה הירוקה שנפשית שחורה ומביאה חולאים עצומים על גוף הבריות · באלו ההקדמות אמתיות בחכמת הרפואה ובנסיון תראה שהחכם הזה היה איש מובהק במה שכתב ההפרש שיש בין חולאי הקיץ וסוף הקיץ :

אשתא דסתוא קשה מדקיטא וסימניך תנורא קרירא :

אמר עוד בעל המאמר שקדחת השורפת הנק' בלעז Inflammatoria בימות החורף שהוא קשה יותר מקדחת המבערת בימות הקיץ כמו תנור קר שצריך עצים מרובים להסיקו אף זה שהגוף צונן והחולי מבעירהו כידוע שהוא קשה באמת בחכמת הרפואה אנחנו יודעים ורואים בכל יום שהחולאים בתכלית החמימות בימות החורף הם יותר מלאים סכנה לסיבות הרבה · הא' שמחמת קרירות האויר הגוף הוא מתחלתו יותר חלש · הב' שהקור בעצמו מקלקל זיעת העור ובזה החולי הוא יותר בסכנה · ג' שמחמת החולאים יום הדין של החולי אינו כ"כ במהירות כמו בקיץ ובאביב ובזה הסכנה היא יותר גדולה · ד' שהקור מעכב יציאת האידים הרעים מהעור ובזה סיבת החולי הולכת ומתחזקת · ה' הנסיון מוכיח שבימי החורף מתים בריות במספר יותר גדול מאשר ימות הסכה מחולי החמימות :

מגמר בעתיקא קשה מחרתא וסימניך טינא בר טינא :

עוד

פתח עינים

ידע מה שידעו הפילוסופים האחרונים ובפרט החכם Craufort קראופורט מחכמי אינגילטירא שיש ב' מיני חום · חום מכוסה וחום נגלה Calor latente הראשון Calor sensibile השני · והענין שהוא מים בתכלית הדקות כמו אויר הנק' בלעז Vapore ובלשוננו איד (כמו ואיד יעלה מן הארץ) ע"כ יש לו החום מכוסה · כפלא הוא המאמר הזה בראותנו שחכמים ההם ידעו חכמת החום בתכלית השלימות כמו הפילוסופים האחרונים שבימינו וע"ז יום המעונן הוא מלא חום המכוסה שנעשה מגולה על גוף האדם ומביא עליו ועל עורו הפנימי חלשות וזיעה עלומה וע"ז נא' בלשון ארמי זיהרא דשמשא כשמשא :

שברורי דשמשא קשה משמשא וסימניך דילפא :

גם זה הוא אמת לפי חכמת הגופות · כבר ידעת שברורי בל"הק הוא סנורים ובלעז Cecità ולפי האמת שמש הנוקב דרך נקבים קטנים הנותן פניו כנגד הנקב יכול לסמות עינו ולהיות מוכה בסנוורים יותר מן המסתכל בחמה שבאויר לפי שהאור דרך הנקב הוא יותר חזק לפי שכולו יוצא בחוזק בין העץ או האבן המנוקב וכולו נאסף בחור שבתוכו יוצא האור משא"כ באור האויר שהולך ומתפשט דרך שוה וכמו הדלף היורד על האדם שלפי שהולך ויורד עליו בדרך ובמקום שאינו שוה קשה יותר ממי שמכניס כל גופו במים שהוא שוה לכל הגוף וכל חלק דומה לחלק אחר ואין שום חילוק בין חלק א' לחבירו :

הרהורי עבירה קשים מעבירה וסימניך ריחא דבשרא :

זה הוא האמת בעצמו על דרכי הרפואה · תאות הנשים קשה להכחיש בשרו של האדם המתאו' יותר מגופו של מעשה לפי שהמעשה במדה במשקל ובמשורה הוא טוב לאדם ובריאותו וכמ"ש סנטריו Santerio התשמיש לפי מדתו מחזיק הבריאות בלא מדה הוא מביא לידי חולשה · ומי שהוא מתאוה בלא מעשה התאוה עצמה היא סיבת חולי הגידים ומביא האדם להיות חלש עד מאד והחולשה מתעצמ' בפרט באצטומכא והעיכול אינו טוב והבשר מתאבד ומתכחש זאת ועוד מחמת התאוה בלא מעשה בנקל האדם בלא רצון מוציא בעת שינתו ש"ז לבטלה וכבר ידוע הוא מחכמת הרפואה ובפרט מספרי החכם הרופא טיסוט Tissot שהוא מחליש יותר מגופו של מעשה גם אם הוא יוצא בלא רצון ק"ו אם מוציא הוא שכבת זרעו על פי רצונו שמביא האדם לחולי האבדון שמכתיש בשרו עד שערי מות וזה בנקל הוא במי שמתאוה בלא מעשה המצטרף לרצונו · והמשל שמביא מריח בשר הצלי שקשה הוא הריח למי שמתאוה לו הוא האמת בעצמו בכל בני האדם המתאוים מפני שהגידים הולכים ומתחלשים אם המעשה הגופיי אינו מצטרף עם התאוה וכל היום וכל הלילה אנחנו רואים

יכון עצמו שלא לנקום העלבון לפחות בלבו מקהילתו ומתלמידיו יהיה עוד יותר נבזה ולמשל ולשנינה יהיה תורתו וחכמתו ודבריו לא יהיו נשמעים כראוי ותוכחותיו יהיו כלא היו · ומ"ש נחש דע שבדברי ימי הטבע אנו מוצאים מן נחש א' הנק' בלשון איטלקי Indovino מל' לא תנחשו שםמקור בלשון איטלקי הוא Indovinare וכזה תבין שהשם בלשון עברי הוא מדוקדק׳ זה הנחש הוא באפריקא ובפרט במצרים וגם באמיריקא Moratelli בספרו על הטבע ח"ב דף ל"א אמר Il più grosso, il più forte, il più agile e il più scaltro di tutti i serpenti é quello che chiamasi Indovino. א"כ אם הוא גדול וחזק אבל ג"כ ערום וקל יכול לנקום נקמתו כתכונה :

ת"ר מעשה בב' כהנים שהיו שניהם שוים רצים ועולים בכבש קדם א' מהם לתוך ד' אמות של חברו נטל סכין ותקע לו בלבו עמד ר"צ ע' מעלות האולם בהר הבית וא' אחינו בית ישראל שמעו הרי הוא אומר כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושופטיך אנו על מי להביא עגלה על העיר או על העזרות געו כל העם בבכיה :

ר' צדוק עשה כמו דרש ותוכחה בכת א' על זה המעשה של הריגת הכהנים · והראה עצמו על מעלות האולם רצוני א' מהרבה שבנה הורודוס בהר הבית כמו שכתוב בס' בן גוריון כדי להרבות הבכיה וזה היה בטוב טעם ודעת לפי שאם על ספק חלל הנמצא בחוץ הקפידה התורה כ"כ כ"ש על ודאי חלל ובתוך המקדש ועי"ז היה מטיל אימה ויראה בעם כדי שירחקו עצמם מן הרציחה :

פרק ג' אמר להם הממונה

א"ר חמא ב"ח מימיהם של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם :

זה הוא מוסר פילוסופי להורות שכל הלומד ומורה הוראה לאחרים לא יהיה יחידי אבל בישיבה עם אחרים לעיין על הדבר כראוי שלא יצא תקלה מידו :

אמר רפרם זיהרא דשמשא בשמשא וסימניך דנא דחלא :

החכם הזה אמר שהחום של יום המעונן מתוך שהחמה מכוסה וחום שלה כבוש נוקבת בכח דרך נקב העבים והוא חזק עד מאד כמו כלי מלא חומץ (חלא בתרגום) שפיו סתום יפה שלא יצא ריח ויחלש כשאדם נוקבו נקב קטן יוצא שם ריח חזק · ראה הקורא שזה החכם

ידע

פתח עינים

א"כ קופה של שרצים (ד"מ) תלויה לו מאחריו שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו חזור לאחריך ובאמת דופי המשפחה של אדם הפועל בגדולה מכניע רוחו ואינו חומד אלא למצוא חן בעיני משרתיו ובעיני העם אשר הוא מולך עליו ואינו מתגאה לא הוא ולא זרעו על עמו וכזה היה ד"המ אשר היה יוצא מרות המואביה וכנגד זה היה שאול שהיה בן איש גדול באומתו ובאמת בדברי הימים של המלכים מאד"הר עד היום שזה המלך ממשפחות קדמוניות בן יורש אב משכים הרבה בשבט מלכותו הוא לעולם יותר גאה יותר קשה לב עם עמו ממלך החדש שבחכמתו או בגבורתו כלא ועלה על כסא המלכות ובאמת הנסיון מוכיח שהמלך גאה ממשפחות קדמוניות חושב ברוחו שיורש הוא מאביו המלכות ורואה עמו כאילו כולם עבדים מכורים ואינו עושה לא בדתות ולא במכס ולא בענין אחר חדשות לתועלת העם והולך כעיור מתשש באפילה בדרכי אבותיו וכנגד זה הוא מלך החדש בן אב שאינו יקר שכל מחשבותיו אינם אלא לחדשות מועליות לטוב עמו ולכבודו ולהרויח לו אהבת עמו ואינו לעולם אכזרי כמו שהוא המלך בן מלך קדמון וממשפחה קדמונית :

אר"י אמר רב מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו :

זה הוא פילוסופי · שאול בא לידי דבר שעליו ניטל ממנו המלכו' מפני שמתחלת מלכותו מחל על כבודו · ובאמת מי שעולה לגדולה וישב על כסא מלכות ובפרט הראשון בין המלכים כמו שאול ומלא בני בליעל שבזוהו ולא הביאו לו מנחה כמנהג בימים ההם ויהי כמחריש ולא נקם נקמתו מהביזיון שקבל זה מורה באצבע שאינו כדאי למלוך · דמורא מלכות היא יסוד המלוכה ובלא יראת העונש ויראת רוממות המלך אין מלכות בעולם לא בלבד מצד העם ומשרתי המלך אבל גם מצד המלכים של שכינותיו שבראותם שעמו אינם יראים ממנו ואינם משתחוים לו כדת וכהלכה עושים לו מלחמה לגרשו מכסאו או להקטין מלכותו · והם בטוחים לנצחו מפני שהוא מקטני רוח ואנשי מלחמתו בנקל נוטים אוזן לתחבולות אויביו והעם הבוזה אותו יחמוד בכל לבבו שיקום מלך חדש תחתיו ובאמת אחר מחילת כבודו של שאול עלה נחש העמוני לעשות לו מלחמה :

אר"י כל ת"ח שאינו נוטר ונוקם כנחש אינו ת"ח :

מהתלמוד נראה ברור שזה החכם אינו מלמד הנקימה והנטירה במעשה לת"ח שינקום נקמתו בממון האויב או בגופו אבל שינטור האיבה וינקום נקמתו בלבד בלבבו ואם יפייסהו ויבקש מחילה יעביר על מדותיו וימחול למפייס אותו וע"פ הדין גם החכם אם

יכון

בנקל עובר מן הקלה אל הקלה ואתה מולא בנסיון שהחסידים בנקל הולכים ועוברים מן הקלה הטוב אל הקלה הרע ולזה אמר דוד שמרה נפשי כי חסיד אני רצוני שיש לאדם לורך לסיוע האלהי אם הוא חסיד לפי שהוא קל לעבור מן הקלה אל הקלה :

א"ר הונא כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה שאול באחת ועלתה לו דוד בב' ולא עלתה לו :

אמת הוא שסמוך ומובטח הוא וא"ל לחלות ולדאוג מכל רעה מי שהקב"ה בעזרו אחר שמלינו ששאול נכשל בדבר ה' בענין עמלק ועלתה לו לרעה לקונסו במיתה וביטול מלכות ודוד נכשל בשתים ולא עלו לו לרעה והלליח במלכותו הוא ובניו אבל אין זה משוא פנים וכבר אברבנאל בספריו נתן טעם ששאול חטא כמו מלך וע"כ אבד מלכותו ודוד לא חטא כמו מלך בענין אוריה אבל חטא כמו אדם וקבל ענשו של אדם ולא עונש כמלך :

אר"י א"ר בשעה שאמר לו דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה יצאת ב"ק ואמרה לו ירבעם ורחבעם יחלקו במלכותך :

אין לומר בלבד לפי הדתות התורניות שמ"ה היתה לחלוק המלכות בין ירבעם ורחבעם רלוני בין בני דוד ובין שבט אחר להפרע ממנו מדה כנגד מדה הוא הפסיד לחלק בני שאול בנחלתו והוא נפסד בחלק המלכות אבל הוא גם לפי הטבע והפילוסופיא · המלכות מלליח בן אחר בן ודור אחר דור במשפחה א' אם המלכים הם ישרים ואם במשפט יעמידו ארץ בלא חזקה ולא אלמות כמי שעובד אותם אבל אם נוטים מדרך הישרה ונותנים הנחלות לעבדים במקום האדון כדי לחנף העבד הנגב המלכות מתקלקל ולבסוף אנשים בני בליעל הולכים במקום היורש הראוי וכמו שנודע מדברי ימי מלכיות אחרות :

בן שנה וכו' מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול מפני שלא היה בה שום דופי דאר"י משום רשב"י אין מעמידין פרנס על הצבור אא"כ קופה של שרצים תלויה לו מאחריו :

זה הוא דבר גדול בפוליטיקי וכולו פילוסופי · החכם שבמאמרנו נתן טעם מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול מפני שלא היה בה שום דופי ואמר עוד טעם שני בכלל שאין מעמידין פרנס על הלבור אא"כ

פתח עינים

העתים שוים · כשהזית היא בעתות אחרונות של שילומו הרוח דרומית קשה לפי שנופל ונרקב · ראה אם כן בזה המאמר כמה היו יודעים טבעי הרוחות וטבעי המקומות ששם נושבים וטבעי זמני השנה שהם יותר מוכנים לא' או לאחר :

פרק ב' בראשונה

א"ר יצחק אסור למנות ישראל אפילו לדבר מצוה :

כבר כתבנו במסכת ברכות ע"ז הענין עם טעמים פילוסופים למה אסור למנות ישראל ע"פ השכל ואין לנו כאן לחזור לשנות :

א"ר חנינא בר אידי אמר שאול כיון שנתמנה וכו' :

אין לתמוה על בעל המאמר הזה אם אמר שכשנתמנה האדם פרנס על הציבור מיד מתעשר שכמדומה שאין פרנס ח"ו שאינו שולח יד בממון הצבור לפי שיש טעמים אחרים להתעשר בפרנסות לא בלבד ברווחנות מותרות כמו הסרסורים וכיוצא אבל ג"כ לפי שכל העם חושבים ומכבדים הפרנס וע"ז יש לו יד להגיע לעושר רב כידוע :

וירב בנחל א"ר מני על עסקי נחל בשעה שא"ל הקב"ה לשאול לך והכית את עמלק אמר ומה אם בשביל נפש א' אמרה תורה הביאו עגלה ערופה בנחל כל הנשמות הללו עאכ"ו :

באמת שמצות התורה להכרית זרעו של עמלק נראה דבר זר וכמו שאול בעצמו הביא ק"ו מנפש א' בלבד שהעגלה ערופה היתה מכפרת ואע"פ שיש הפרש בין נפש ישראלית לנפש עמלקית מ"מ האדם במה שהוא אדם לא היה ראוי למכה ולכריתות כללי של האומה אם לא היה מצות התורה ואין לנו באלה הדברים לישב ולחקור בטעמי השכל ובלבד כא' עם דוד בעצמו פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי רצוני שבשביל שהם פלאות עליונות על הטעם טבעי ע"כ הנפש נצרתם שחלקה היא ממעל ולה נאוה תהלה לעשות ולנצור מה שהוא דת אלהית אע"פי שנראים דברים נגד השכל · אמת הוא ג"כ שהאדם שהוא בלבד ישר וצדיק ולא יותר הוא חזק במעשיו וביראת ה' לפי שאין לו לישב ולחקור על העליונות ועל הדברים הסתומים של התורה אבל מי שהוא חסיד לפנים משורת הדין ועובר על האזהרה אל תהי צדיק הרבה בנקל בא לידי פשעים גמורים כמו שאול בצוותו לדואג להרוג נוב עיר הכהנים לפי שהאדם שאינו הולך בדרך האמצעי בדרכי המדות אלא הוא הולך בדרכי הקצוות

בנקל

דוחה אם הבריאל הוא פלא אבל גם באיליטריקו שיש האיליטריקו של היתרון Affermativo והאיליטריקו של השלילה הנק' Negativo והא' דוחה את חבירו וכן ע"ז הדרך אש אוכלת אש :

אריב"א מי"ט האחרון של חג הכל צופין בעשן המערכה נוטה כלפי צפון עניים שמחין בעלי בתים עצבים מפני שגשמיה מרובין ופירותיה מרקיבין נוטה כלפי דרום עניים עצבים עשירים שמחים מפני שגשמי שנה מועטין ופירותיה משתמרין נוטה כלפי מזרח הכל שמחים נוטה כלפי מערב הכל עצבים :

במאמר הזה יש דברים ראויים לעיין לפי שהן אמתיות בחכמת הגופות ובחכמת עובד האדמה · הא' שאם רוח דרומית מנשבת גשמי שנה מרובין מחמת החום שמביא הגשם על ידי העננים שמתחרבים ויורדים כידוע מחכמת משקל המים בלא תנועה הנקראת Idrostatica ובזה הפירות נרקבין והעשירים אינם יכולים לאוצרם ופותחים ומוכרים בזול הב' להפך אם רוח צפונית מנשבת הוא הכל להפך ובזה העניים עצבים שאין הבעלי בתים מוכרים והפירו' משתמרי' הג' הוא אמת ג"כ שאם הרוח המערבית מנשבת הכל שמחין ששקולה היא כידוע מחכמת הגופות ומביאה גשמים לפי הראוי ואין הפירות מרקיבין ותבואת הזריעה מגלאת ואין רעב בעולם·ד' ג"כ הוא אמת להפך שרוח מזרחי' לפי הרוב מיבשת את הזריעה ולכן אמרו שבנשיבתה הכל עצבים · ה' שגם באלו הכללים של הרוחות הם מצטרפים לפי המקום וזה הוא אמיתות גדול בחכמת עיבוד הארץ וע"כ לארץ ככל שהיא לחה מחמת מימיה רוח מזרחית שמיבשת עליה אין להשיב שיכול להיות לה לתועלת · וכנגד זה לא"י רוח מזרחית קשה שהיא ארץ הרים ובקעו' וממהר ליבש · ו' שיש איזה רוח שהוא לתועלת פרטי לדבר א' ולא לדבר אחר ואמת היא שרוח צפונית יפה לחטים בשעה שהביא שלילה כדי לעשותה חטה לפי שאם רוח דרומית מנשבת בשעה שהחטה יביא שליש הליחה הנשה של הדגן הנקראת Mucilagine נאבדה לפי שהיא נראית כמו מים ואינה ראויה למזון וקשה לזתים בשעה שהן חונטין מפני שעל ידי רוח צפונית מתקשה את הפרי ואינו בא לידי חינוט שלם · ז' שהרוח דרומית יפה לזתים וקשה לחטים ג"ז לפי דעתי אינו אלא פרטי לפי היום או השעה ודוק שרוח דרומית אינו טוב לזתים אלא בשעת חניטה אבל בשעות האחרונות שהביאה יותר משליש אינו טוב מפני שמרקב הזית ונופל לארץ כידוע ולכן אמר ג"כ כגון שרוח דרומית קשה לחטים אבל לפי עתה ולא כל

פתח עינים

בארסם החזק והוא עוד יותר פרטי בתוך חום אותו העיר שאינו קטן בימי החמה וידוע שהחום הגדול מחזיק כח אדם הכחש הנוסף בענין שלא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים לא בענין המזונות דחוקים ולא בענין הדירה דחוקה דוק שהכם לא היה אלא על ענין הדבור לא בענין המעשה בעצמו · רצוני שגם שהדירה והמזונו' היו דחוקים לא נמצא אדם שיוציא לעז על הדירה להתאונן עליה וזה מכח השמחה בלב האדם היושב תחת קורות בתי העיר הגדולה רבתי בגוים שרתי במדינות :

חמשה דברים נאמרו באש של מערכה רבוצה כארי וברה כחמה ויש בה ממש ואוכלת לחים ויבשין ואינה מעלה עשן :

האש יכול להיות בדרך טבע ברה כחמה לפי הדבר השורף אשר על ידו הוא בעור כידוע בחכמת הניפות · רבוצה כארי או כבלב בן לורות ד"מ אבל כל אש שאינו עושה שלהבת יה ומביא נחלים יכול להראות עצמו כמו רבוצה שיש ממש באש הוא דבר מפורסם ויש בין האשות שאוכלת לחין ויבשין ושאינו מעלה עשן · וגם של עצי המערכה הוא על ענין התמידות של האיכיות האלה :

ת"ר ו' אשות הן יש אש אוכלת ואינה שותה ויש שותה ואינה אוכלת ויש אוכלת ושותה ויש אוכלת לחים ביבשין ויש אש דוחה אש ויש אש אוכלת אש . יש אוכלת ואינה שותה הא דידן שותה ואינה אוכלת דחולין אוכלת ושותה דאליהו וכו' לחין ביבשין דמערכה אש דוחה אש דגבריאל אש דוחה אש דשכינה :

על ענין האש וטבעו כבר דברנו בפרטיות במסכת ברכות שהאש היסודי שלנו אוכל ואינו שותה הוא דבר מפורסם לפי שהמים מכבים האש כידוע · אבל אמת הוא ג"כ שיש דבר שנשתה כמו המים חיים ויין שרף והשמן וכיוצא שהאש שותהו ואוכלו בבת א' לפי שבזמן ההוא מבער האש · שהאש שותה ואינה אוכלת בחולים מן הקדחת שהם כאש למאים למים ואינם חפצים לאכול הוא אמת אבל אינו האש בעצמו ששותה ורחוק מן האמת שאינו אוכל אבל החולה אינו חפץ לאכול · אוכלת חיותה של אש אליהו הוא אמת לפי הכתוב שהוא דבר פלא ודרך גם אבל באש האיליטריקו אנו מוצאים ג"כ ששותה ואוכל בפרט ע"י אש המלהבב כידוע וכן אש האיליטריקו אוכלים לחים ויבשים כידוע · אש

דוחה

שמים ממעל ומתהום מתחת כמ"ש תהום אל תהום קורא לקול צינוריך ולפ"ז הוא ידוע קול המטר והגשם והרוחות והברקים והזועות מסובבים מהם ואין לתמוה אם לפי הי"א הקול המסובב מהשקאת המטר הולך מסוף העולם ועד סופו :

עשרה נסים נעשו בב"המק לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ולא הסריח בשר הקדש מעולם ולא נראה זבוב בבית המטבחים ולא אירע קרי לכ"ג בי"הך ולא נמצא פסול בעומר ובב' הלחם ובלחם הפנים עומדים צפופים ומשתחוים רוחים ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים :

באמת הדברים האלה הם מעשה נסים מפני שהנס הוא דבר חוץ מן הטבע וכל אלה נראים כזה · לא הפילה וכו' זה נס אמת לפי שאשה עוברה שמתאוה לאכול כלי כשמעלה ריח בבית המטבחיים של העזרה יכולה בנקל להפיל לפי שגידי האף והריח יש להם מוחש דבוק עם הגידים של המקור וכלי ההריון כנודע מחכמת הנתוח · ולא הסריח ג"ז נס לא בלבד מחמת הזמן שבשלא היו מקטירין כל האיברים שנותרו מע"ש היו מעלין אותן בראשו של מזבח · והיו עומדין שם ב' או ג' ימים עד שהיו פנויים אבל נס מחמת החום והאש שבסביבות העזרה שמביא סרחון בנקל · ולא נראה זבוב בבית המטבחיים אע"פ שבעזרה היו שולחנות ששם היו מדיחין בהן הקרבנות וידוע הוא שהזבוב לפי הטבע הולך באלו המקומות לאכול בשר ודם · ולא אירע קרי לכ"ג ביוה"כ זה הוא נס גמור למי שביום הזה היה מהבריח לו שלא לראות כדי להיות טהור ביום העבודה וא"כ דמיונו לא יוכל להשקט בזה הענין ועי"כ בנקל היה יכול לראו' קרי יותר משאר בני אדם שלא מקפידין כל כך על הדבר הזה · שאר הדברים הם נסיים מבוררים אבל אין להם הצטרפות · עכ"ז צריך עוד לעיין בעומדים צפופים ומשתחויה רוחים שהוא נס בכלל אבל אמת הוא ג"כ שהאדם כשהוא עומד אינו יכול אחר לישב באותו מקום בעצמו אם אינו יושב הא' על ראש חבירו אבל כשאדם א' הוא משתחוה הרבה בני אדם יכולים להשתחוות ולישב באותו מקום בעצמו ד"מ אדם קטן וקצר יכול להשתחוות תחת כרס אדם גדול וארוך וכן בזה הדרך היותר ארוך וכן יכול להשתחוות במקום הראש של אדם אחר שהשתחוה · וכן יש חלל בין הרגלים ועם זה הנס הוא מתקטן לפני כח הדמיון אם השכל בא לחשבון מדוק · הנס של הנחשים והעקרבים שלא הזיקו בירושלים הוא גם פרטי מפני שבהרי ירושלים יש הרבה נחשים ועקרבים שנושכים באדם

פתח עינים

א' כאדם פרטי נחשב לכלום וכא על נכון השווי של אלו ב' מיני קולות רצוני קול גלגל חמה ד"מ וקול המונה של רומי לפי ששניהם הם גדולות מריבבות הויות בתכלית הקטנות ולפי שהם שוים בטבעם זה כנגד זה עשה אלהים והא' מבלבל חבירו כמי שהוא ברור בטבע שקול א' עושה בלי מוחש הקטון ממנו או מוחש מעט השוה לו · ובאמת מצאתי בצמח דוד שמש' חרגא מה שמתכשר מן הרקיע שנראה בחמה ובלשון איטלקי :

Atomi, parti minutissime che per la loro minutezza non si possono più dividere come son quei flocchi piccolissimi che appariscono nei raggi solari mentre entrano per i balconi delle case.

א"כ כא. על נכון מאמרינו שקול גלגל חמה הוא העולה מהתנועה על כל הגופות שבעולם מאור החמה שמביא על כל גופי הטבע ובפרט על הקטנים מה שאנו רואים בעינינו בחבית שרותח שהענבים שנכתתו נעשים תירוש :

ת"ר ג' קולות הולך מסוף העולם ועד סופו ואלו הן קול גלגל חמה וקול המונה של רומי וקול נשמה בשעה שיוצאה מן הגוף וי"א אף לידה :

קול גלגל חמה וקול המונה של רומי כבר פירשנוהו לפי הטבע עכשו יש לנו לפרש קול נשמה בשעה שיוצאה מן הגוף שנראה חוץ מן הטבע לפי הפשט אבל בב' פנים יוכל לפרשו הא' הוא שלרוב מי שמת בסוף או החולי הוא בראש או בחזה או בכרס הנשימה היא כבידה עד יציאת הנשמה והחזה והריאה שבתוכו מוציאין קול גדול עד שנשמע למרחוק הרבה מדרים מחדר החולה כידוע · הפן הב' הוא שמגוף האדם שנעשה פגר מובס הרבה חלקים פורחים תכף לאויר מחמת העיפוש והסרחון ונשתנים לאויר הנקרא אזוטו ובאויר המלהבב ואלו פוגעים גופים אחרים ומביאים פתיחות ותנועה כמו שהוא מפורסם בחכמת הטבע ואם באים אנו לחשבון מכל פגרי בהמות חיות ועופות שבכל רגע מתים בעולם השפל הזה ומפגרי בני האדם שבכל שעה מתים ג' אלפים וו' מאות בקירוב אלו מביאים באויר אזוטו ואויר המלהבב שבתנועתם עם הגופים שנוגשים אליהם מביאים תנועות גדולות ובדרכי הקימיקה גם שריפה וקול גדול כמו שנודע לחכמי הגופות ולפי הי"א גם הלידה מהסיבה בעצמה רצוני מהדם והאליחות המתעפשות ומהקדומים הסובבים גולד שהולכים לעיפוש בעת הלידה כידוע :

וי"א אף רידיא :

רידיא לפי חכמי התלמוד הוא מלאך הממונה על השקאת הארץ ממטר שמים

וזה הוא עיקר מאמרנו לפי חכמת הגוף והטבע :

תניא גביני כרוז מה אומרים עמדו כהנים לעבודתכם ולויים לדוכנכם וישראל למעמדכם והיה קולו נשמע בג' פרסאות וכו' כשהיה אומר (הכ"ג) אנא ה' חטאתי נשמע קולו ביריחו וכו' מירושלים ליריחו י' פרסאות :

גם הג' פרסאות שנשמע כהן הקול של גביני כרוז בלילה נראה דבר גדול לפי חכמת הגופות אבל הוא כמין האיפשרי בפרט בלילה וכ"ש שגביני כרוז היה זה אומנותם וע"ז היה יכול לעשותו ע"י חצוצרות בצורות אשר לנו זה לומדת חכמת ההנדסה והמדות אבל קול של כה"ג ביום התענית באמרו אנא השם חטאתי בלא חצוצרות ובלא כלים אלא ע"י כח הקול בפה ביום שאין קולו של אדם נשמע כדרך שנשמע בלילה וגם בזמן שהמדבר כחלש מהתענית שיהיה נשמע ביריחו רחוק י' פרסאות נראה דבר זר ונגד הטבע אם לא שנא' שהפרסאות בזה הענין הן יותר קצרות מהפרסאות של מקום אחר או שנאמר שהקול בזה היה קול הברה שבתוך ההרים הולך למרחוק כידוע ובאלו הימים ראיתי על הנירות של חכמת Geografia של א"י ובאמת יריחו מירושלים לא היה רחוק י' פרסאות ואם רבה בר בר חנה אמ"כ הוא היה בעל גוזמות כידוע :

מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה מפני גלגל חמה המנסר ברקיע כחרש שנמסר בארזים :

מחכמת המזלות והגופות ידוע הוא לכל חכם בהנדסה שאין בגלגל חמה קול מנסר ברקיע כחרש שמנסר בארזים אבל דע שהאור והחום הבאי' מהחום הם הסיבו' שכל המימות והמלחים והמתכות וכן הצמחים שבטבע הם כולם בתנועה וכן כל מיני הרוחות והאוירים שמחדשים עצמם בסיבת האור והחום כל הדברים האלו הם מסובבים מהחמה ומתנועתה הגופיית רצוני האור המשתלח ממנו כמ"ש נוונטון הגדול א"כ כל אלו הרבבות של תנועות קטנות זה בכה וזה בכה הא' לימין והא' לשמאל אם יבואו לחשבון המוחשים קטנים עד אין מספר יבואו למוחש גדול ולאחרונה לקול גדול יחשבו וזה הוא חירגא דיומא בל' ארמי רצוני התנועות הבאות ע"י אור היום ועל נכון נק' לא בל' תרגום רצוני דבר נחשב כאין בפ"ע אבל רבבות מאלו הקטנות באות לידי גדולות ודוק כי קול המוכה של רומי בזמן ההוא שהיה רומי רבתי בגוים כידוע קול הברה של רבבו' איש כיחד נחשב לדבר גדול בכללו אע"פי שקול

א'

מכפנים כדרך שהצדוקין עושים היה בוכה על החושד וגם המשביעים ה בוכים מפני שחשדוהו אע"פ שכל השנים היה זה כמו מנהג ולא למעלה ממנו לא נהיה בוכים כל היום כדור הזה שעל דבור א' או מחשבה א' שאינה ראויה הפרושים והחסידים בשיניהם מוציאים לעז על החכם שאינו כ"כ מדקדק כחוט השערה בדברים שאינם מיסוד התורה ולשונם מדברת גדולות עליו כמו על מין ואפיקורוס גמור אע"פ שלבו הוא ירא שמים באמיתות ומאמין ביסודות הדת בכל לבו ובכל נפשו :

ת"ר מעשה בצדוקי א' שתקן מבחוץ והכנים לפנים ביציאתו היה שמח שמחה גדולה פגע בו אביו א"ל בני אע"פי שצדוקין אנו מתיראין אנו מן הפרושין א"ל כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה כי בענן אראה על הכפורת אמרתי אימתי יבא לידי ואקיימנו עכשיו שבא לידי לא אקיימנו אמרו לא היו ימים מועטים עד שמת והוטל באשפה והיו תולעים יוצאים מחוטמו :

זה היה לפי המאמר מעשה גם שמת על עונו והיו תולעים יוצאים מחוטמו מדה כנגד מדה שהוא ראשון לאיברים ליכנס לבית שהוא בולט לפניו · וגם מדה בנגד מדה היה לפי שהריח מריח הקטורת חוץ לק"הק אבל דע הקורא שגם לפי הטבע אנו מוצאים בחכמת הנתוח והרפואה תולעים לאלפים ורבבות שיוצאים מחוטמו של המת שבאים גם מהראש ומסביבות המוח וגם מהחטם והאצטומכא שבאים בתחלה בפה ואח"כ ע"י החורים הפנימיים שעולים מהפה לחוטם שהם שנים עולים בהם ואח"כ יורדים לחוץ מהחורים החיצונים כידוע :

משנה בקש להתנמנם פרחי כהונה מכין לפניו באצבע צרדה וכו' מיקירי ירושלים לא היו ישנים כל הלילה כדי שישמע כ"ג קול הברה ולא תהא שינה חוטפתו וכו' אף בגבולין עושין כך אלא שחוטאין :

ג"ז הוא מוסר גדול להורות שהחסידות מביא מכשול לידי עבירה ולכן בגבולין שלא היו ישנים זכר לזמן המקדש כשהיה קיים מיקירי ירושלים לא היו ישנים כל הלילה כדי שישמע כ"ג קול הברה ולא תהא שינה חוטפתו היו באים לידי חטא שהיו אנשים ונשים משחקין ביחד ובאים לידי עבירה אע"פי שהתענית בעצמו וטרדת היום מביא האדם לידי חלשות כח ובזה היצ"הר והשטן ביום הזה כמעט לא נחשבו ראויין להסטין

וזה

נפל ביד אדום כאיזה פעם ובמלחמו' שעברו וגם ראינו שמלכות פרס נפל במקלת ביד אדום אם נבין כמו שנראה פשוט שאדום ר"ל כל אומה שאינה עובדת לככבים ומזלות ואינה יהודית וכמה מלחמות עשו הפרסיים עם אנשי צפון והרוסיא בפרט ונפלו הראשונים בידי אחרונים א"כ עד היום ראה ראינו כאיזה פעם שאמר את חכם הראשון וכאיזה פנים נתקיים מה שראה לעתיד השני מן אלו החכמים א"כ הראשון והשני כלם שוים לטובה :

אר"י מעשה בא' באוטכון שהיה בודק מזונות בשוק העליון של צפורי ומצאו קסדור א' ונטל הימנו אלף זוז :

מזה המעשה יצא לנו שגם בימים ההם מלכות המזרחיים היה מלא גזל וחמס שהקסדור רצוני שרד או שומר היה בעלילותיו גוזל כספו של הבודק מזונות ולכן אין לתמוה אם גם בזמן הזה החמס עם רבים באנשי המזרח ובפרט המלכות ומשרתיו כידוע :

והכ"הג מאחיו שיהא גדול מאחיו בנוי בכח בעושר בו כמה :

זה הוא פשוט לפי הפילוסופיא · המשרת הגדול בעבודה לא די לו ולכבודו שיהיה חכם לידע חובתו כראוי שיהא עשיר כדי לרחקו משוחד ושטרדת המזונות לא תהיה לו למכשול בכוונת עבודתו וגם משום כבודו וכבוד האומה שהיה לה לראש אבל היה מהכרח שיהיה גדול בכח מפני שהטרחה היתה גדולה בו ובפרט בי"הכ שגר' נגד הטבע שאדם א' בתענית יוכל לעשות כל מה שהכ"ג היה עושה בעבודת היום וגם שיהיה נאה למצוא חן בעיני העם וגם מפני שהמי לרוב הוא מודבק עם לב הטוב כמו שבארנו במ"א בארוכה :

משנה מסרוהו זקני ב"ד לזקני כהונה והוליכוהו לעליית בית אבטינס והשביעוהו ונפטרו והלכו להם וא"ל אישי כ"ג אנו שלוחי ב"ד ואתה שלוחנו ושליח ב"ד משביעין אנו עליך במי ששכן שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך הוא פורש ובוכה הם פורשין ובוכין גמרא הוא פורש ובוכה שחשדוהו בצדוקי והם פורשים ובוכים דאר"ל החושד בכשרים לוקה בגופו :

זה הוא מוסר פילוסופי · אם הכ"הג שהיה מסדר שיום להשביעו שלא ישנה דבר בעבודת הקטורת ובפרט שלא יתקן מבחוץ ויכנים

מבפנים

פתח עינים

האדם שונא בריאת ה' והטבע בחנם בזוי הוא לפי השכל כמו הע"ז לפי שהוא עושה מלחמה לבורא עצמו בשנאת בריאתו בלא טעם ובלא סיבה הנ"ע הוא נגד המוסר ודת המדינות כ"ש ששנאת חנם שקולה כנגדה לפי שהוא נגד המוסר בכל יסודותיו בכל כלליו ובכל פרטיו · ושקולה כנגד ש"ד לפי ששנאת חנם מביא האדם לידי רציחה וכל מיני תועבות ואם ששונא בחנם אינו רוצח בפועל הוא רוצח בכח ובכל פינות וגם בחרבות שבלשונו שדוקרות כל היום האיש התם והישר וירא את אלהיו :

אר"י טובה צפרנן של ראשונים מכריסן של אחרונים :

זאת היא פילוסופיא אמתית לפי דברי ימי הטבע של האדם · הרא' גם בענין החכמות היו גדולים מאחרונים אע"פ שאלו בכלל הם יותר חכמים מפני שהראשונים היו בעלי שכל וגילו חדשות שהאחרוני' הוסיפו בלבד החדשות על הישנות שכבר נודעו ולענין הטוב במעשה ובמוסר הוא פשוט ואמת מפורסם שהראשונים היו טובים מהאחרוני' מפני שהאדם בכללו הוא רע ויצר לבו רע מנעוריו א"כ מדור לדור הרשעים שבראשונה למדו במעשיהם לאחרונים ובזה מדור לדור הולכים ורבים החוטאים והפושעים מכח החינוך דור הקודם לדור הבא אחריו זאת ועוד החכמות שהולכות ומתפשטות בנקל מביאות הבחרות בפרט לידי אפיקורסות ואנשי אמונה אבדו וגרעת המינות הולכת ופורחת במוחו של אדם בהצטרפות עיונו בחכמות וזהו היסוד של הבירה רצוני הב"המ שחזר לראשונים ולא לאחרונים לפי שאלו קטני אמנה לא היו יכולים לזכות לבנין הבית ולהוראת השכינה כבראשונה · ומ"ש האכש של מאמרנו שבני בבל שלא עלו בימי עזרא מנעו השכינה לשוב ולשרות בבית שני זה הוא ג"כ פילוסופי ומוסר השכל מפני שלא היה מכבודו ית' להשרות שכינתו על חלק מהאומה שלא היה רביע הכל שחזרה לבית שני שהם ב' שבטים וחצי וחלק מהכהנים והלוים ולא יותר וזהו יסוד מאמרנו באמרו במשל כמו ב' דלתות פותח א' וחבירו סגור כך ישראל עלו לחצאין וכמו הארז שהרקב שולט בו מקצתו תולעת אוכלת ממנו ומקצתו קיים כך בבית שני מקצתו היה בב"ק ולא בשכינה גמורה ובאורים ותומים וכל ההתפרסמות שהיה בבית ראשון ודע שהוא אמת בחכמת הטבע שהארז בנקל נאכל ונרקב בשיב' תולעת הנק' שם שמבפנים מכתתו ומגרדו וע"ז נק' שם מגור בית שם · וע"ז אמר הצמח דוד בעצמו ששם מגור הוא שם מין ארז רצוני עץ שהוא מגור לשם ודו"ק :

א"ר עתידה אדום שתפול ביד פרס וכו' א"ר עתידה פרס שתפול ביד אדום וכו' :

עוד הנה כידוע מספרי דברי הימים של אחרונים ראה ראינו ספרם

כפל

מקדש א' מפני מה חרב מפני שהיו בו שלשה דברים ע"ז ג"ע וש"ד :

הע"ז הוא זה כנגד זה לעבודתו ית' · הג"ע הוא פתח פתוח נגד המדות והמוסר · והש"ד הוא נגד הטבע עצמו והרוצח אינו ראוי לבוא בכלל מי שהוא אדם · א"כ ע"י אלו העונות העבודה אינה עבודה והאומה אינה אומה אלא בשם אם היא רוצחת והולכת אחר הזנות וראוי היה הבה"מ להיות חרב כמו המסובב מהסיבה רצוני שהוא חרב מעצמו ע"י אלו הג' עונות שכוללים כל ה"למ שבתורה :

וברגליהם תעכסנה אר"י מלמד שהיו מביאות מור ואפרסמון ומניחות במנעליהן ומהלכות בשוקי ירושלים כיון שמגיעות אצל בחורי ישראל בועטות בקרקע ומתזות עליהם ומכניסות בהם יצ"הר כארס דעכנא :

כמו בימים ההם שבנות ציון היו מביאות מור ואפרסמון ומניחין ברגליהן ומהלכות בשוקי ירושלים וכשהיו מגיעות אצל בחורי ישראל בועטות בקרקע ומתזות עליהם ומכניסות בהן יצ"הר כארס דעכנא כן הוא בעונות בימינו שהמכשפות והנשים ההולכות בארחות עקלקלות מבשמות בגדיהן וכל כליהן וכל סמרתותיהן בכל מיני בשמים ובכל סוגי מיני בשמין במוסקו וכל שאר בשם להגיע יצר הבשר בבחורים אשר אחריהן הולכים וזה בב' פנים הפן הא' שהאשה בבשמים מורה לבחור שאוהב אותה וע"כ מביאה עליה הבשמים הערבים לו כדי ליתן לו נחת רוח ולמצוא חן בעיניו וכדי להראות עצמה לא בלבד זריזה בנקיות אבל גם בכל מה שמביאה הנערה לא לידי יופי הטבעי אבל לידי חן אופני · הפן הב' לפי שכל אלו מיני בושם ע"י חוש האף והריח כל הגידים מתנועעים ומרגישים ובזה האדם מתלהב כי עזה כמות אהבה ולבסוף אחר הביאה גם הוא מרגיש והנערה מצאה חן בעיני הבחור והדברים ידועים :

אבל מקדש ב' שאנו בקיאים בו שהיו עוסקים בתורה ובמצות ובג"ח מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיה ביניהם ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד ג' עברות ע"ז וג"ע וש"ד :

הוא פילוסופי שהשנאת חנם שקולה כנגד ג' עבירות ע"ז וג"ע וש"ד · מי ששונא האדם בלא סיבה הוא עובד ליצרו ולדמיונו ובפרט לגסות רוחו ולקנאתו ואין לך ע"ז גדולה מזאת · ולפי התכלית אם

פתח עינים

זה הוא מוסר לפי הטבע האדם שהוא מדבר לאחר מדבר לו בכוונת שישמע לו ויקיים רצונו ויעשה מה שלבו חפץ לכן אם אינו קוראו תחלה להורות שרוצה לדבר לו מורה בזיון לשומע ושאינו לא מעלה ולא מוריד אצלו אם ישמענו כראוי או לא ישמע ואפשר נ"כ שהשומע יעסוק בתורה או יחשוב בדעתו איזה ענין ולא יפנה אליו אם לא יקראנו מתחילה:

א"ר בר בר חנה אר"י מ"ד יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה · יראת ה' תוסיף ימים זה מקדש א' שעמד ת"י שנים ולא שמשו בו אלא ח"י כהנים ושנות רשעים תקצורנה זה מקדש ב' שעמד ת"ך שנים ושמשו בו יותר מג' מאות כהנים צא מהם מ' שנה ששמש שמעון הצדיק ופ' שנה ששמש יוחנן כ"ג ור' ששמש ישמעאל בן פאבי וא"ל י"א ששמש ראב"ח מכאן ואילך צא וחשוב כ"א לא הוציא שנתו אריב"ת וכ"כ למה לפי שהיו לוקחים אותם בדמים:

זה היה כולו פילוסופי כשעבודת הקדש כמו הכהונה הגדולה ניקנית ע"י שוחד ולא לפי זכות העובד העבודה אינה ראויה והעובד כשבא לידו גדולה ע"י המתנות ודאי הוא שמדותיו רעות כשהמדות אינן לפי הדין והשכרות והשחוק והאכילה שלא כראוי הן בין העובדים אין ספק שהבריאות נאבדת ושחיי האדם מתקצרים ובאמת לפי דעתי זה הוא עיקר פשט הפסוק של מאמרנו · יראת ה' תוסיף ימים רצוני שמי שהוא ירא שמים היראת שמים עצמה סיבה היא להוסיף ימים בכח הבריאות שהולכת ומתחזקת ע"י המדות טובות וכנגד זה מי שממלא בטני ואוכל ושותה שלא כשורה ומנאף לעת כסף וכיוצא מקצר חייו וזהו ושנות רשעים תקצורנה:

אריב"ת מפני מה חרבה שילה מפני שהיו שם גלוי עריות ובזוי קדשים:

אין בה"מ ואין עבודה במקום בזוי קדשים · לפי שהבוזה העבודה מכיר העבודה עצמה ומודה לעולם שאין יסוד לה ולא לאמונה ולדת אשר עליה נסמכה והג"ע הוא אב בלבול המדות והמוסר וא"כ אם אין מדינה ולא מוסר טוב ודבר כזב היא העבודה והיכן היא העבודה לכבוד הבורא ית' אם אין מוסר בין אדם לחבירו ואם נאבדת תורת הטבע עצמה:

מקדש

שאוכלין ושותין נותנין לו כוס של ברכה לאברהם לברך א"ל ברך א"ל לא אברך לפי שכבר יצא ממני ישמעאל נותנין לו ליצחק א"ל איני ראוי לברך לפי שכבר יצא ממני עשו נותנין לו ליעקב א"ל אני לא אברך לפי שכבר נשאתי ב' אחיות וכו' א"ל למשה טול אתה וברך א"ל אני לא אברך מפני שלא זכיתי ליכנס לארץ וכו' א"ל ליהושע טול אתה וברך אומר איני מברך שלא זכיתי לבן וכו' א"ל לדוד טול אתה וברך א"ל אני אברך ולי נאה לברך שנא' כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא :

הכוס יין מלא הוא דוגמא ההצלחה שאין לה תכלית ונאה לברך על ידו למי שהצלחתו היתה גמורה וגיל יגיל לבו על גדולתו ועל עשרו וצריך לברך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ע"ז אמר שלעתיד דוד יהיה המברך בהתאחדותו עם האבות משה ויהושע לפי שבכלם היה איזה גרעון שאין אנו מוצאים כדוד המלך לכן לו נאה לברך ולישא כוס ישועות ולקרוא בשם ה' ובאמת הוא מלך ואיש מלחמה ולכן בחייו היו לו מקרים לנסות גדולתו ית' ולהודות לו על רוב חסדיו מה שלא ראו ולא ידעו הקודמים לו כמו האבות משה ויהושע תלמידו :

מסכת יומא פ"א

תניא קח לך משלך עשה לך משלך ד"א בין קח לך בין ויקחו אליך משל צבור א"כ מה תלמוד לומר קח לך וכו' כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום :

ראה שמשה גדול שבנביאים קבל תורה מסיני ומסרה לישראל אם העם עושה רצונו של מקים העבודה בחיצון האדם כמו כל עבודות המקדש ראויה להקרא ע"ש העם העובד אבל אם אינו עושה כראוי רצונו של מקים העבודה בציבור ראויה בלבד להקרא בשם הנותן הדת ולא ממי שקבלה :

ויקרא אל משה וידבר למדה הקדים קריאה לדבור למדה תורה ד"א שלא יאמר אדם לחבירו דבר אלא אם כן קוראו :

פתח עינים

ראה בעל המאמר הזה בפסוקים של מן המצר שאודך הוא ביחיד מדבר בעדו · שאבן וכו' אין בו כינוי. שמאת ה' וכו' הוא הרבים ומדברים בעדם וכן זה היום וכן בפרט נופות בברוך הבא ובפסוקים הבאים אחריו א"כ מה שאמר זה לא אמר זה לפי הדקדוק ע"כ אמר שהוא כמו Quartetto עם Coro של אחי דוד ובין כל המשוררים ההם הד' כולם ביחד · ובאמת אודך כי עניתני נאה להודות בפיו על מלכותו ונצחון גלית הגתי · אבן מאסו הבונים אמר ישי על דוד שהיה נאה מאחיו ואחיו עצמם כראותם כי מה' היתה מלכותו אמרו מאת ה' ושמואל הנביא שמשחו נאה לו לומר זה היום וכו' אנא ה' וכל תפלות בני אחי דוד ודוד עצמו · ברוך הבא הוא בפי ישי שאמרו לדוד בבואו מאחרי הצאן להיות נמשח · אל ה' ויאר לנו הוא נכון בפי כלם · אסרו חג בעבותים הם דברי שמואל דרך צווי שיביאו כבשים לעשות שלמים לזרוק דמם עד קרנות המזבח · אלי אתה ואודך אלהי ארוממך נאה לדוד כמו מלך שמודה לרום המעלות הבורא ית' שמו וכולם כאחד הודו לה' כי טוב וכו' · וכן הראב"ע בפירושו בראות לפי הדקדוק שאינם דברים בפה אחד פירשו דרך שאלה ותשובה בין הבא לזבוח לב"המ ובין הכהנים הזובחים שהיא ע"פ דרך בעל מאמרנו וכבר אנו מוצאים דרך השאלה ותשובה באיטלקי דיאלוגו Dialogo גם בשיר השירים והכותב צרפתי הנק' M. de dieux פי' כל ספר השירים בדרך הזה לפעמים לשנים Duetto לפעמים לשלשה Terzetto לפעמים יחד ביחד כלם הנק' Coro וכן הוא באלה הפסוקים וראה בפסוק השני פילוסופיא גדולה מה שהוא פלא ונגד הטבע היא בעיני האדם המתפלא ולא כן בעיני הבורא אדון הנפלאות · לכן אמר אם אבן שמאסו הבונים היתה נגד הטבע לראש פנה סיבת הכל הוא שמה' היתה זאת ואם היא פלא הוא בעיני האדם לא בעיני האדון הכל ראה עוד פילוסופיא בתחילה צריך להתפלל להקב"ה שיגין אותנו מכל רע ואח"כ שיתן לנו טוב ע"ז בתחלה מתפלל להושיע מרע ואח"כ שיצליחנו בטובו · הזבחים בתורתינו וכן בכל האומות אין להם תכלית אלא להודות לבורא שאנחנו זובחים זבח לקבל ברכתו ופרי השגחתו · ע"כ אמר אל ה' ויאר לנו שהוא ברכתו וסיועו ולקבל זה מוכרחים אנו לזבוח זבח ולאסור החג בעבותים עד קרנות המזבח · כשנודה לאל אין ההודאה שלימה בכל מיני תוארים מפני שהוא אין סוף בשלימות · ע"ז אמר כשנודה לאל בכל התוארים האפשרים אינה ההודאה אם אין אנו מרוממים אותו עד האין סוף ולכן בעת שהאדם מודה לאל צריך ברגע ההוא לרוממו :

מאי ביום הגמל את יצחק עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסד עם זרעו של יצחק לאחר שאוכלין

ואחר גנוזה לצדיקים לע"ל :

אין לתמוה אם יוסף שהיה משנה למלך במצרים ושלקט בשני הרעב את כל הכסף הנמצא במלכות ההוא חשב בשנת רעבון להטמין חלק מהכסף תחת הארץ כדי שלא יבוא לידי גניבה ובפרט בעדי מסכנות שהיו נהוגים בעת ההוא הקדמון לבנות וכמו שעשו בשנים שבאו אחריו ובפרט המלך חדש אשר לא ידעו ככתוב בפ' שמו' אין לתמוה ג"כ אם א' נתגלה לקרח לפי שאם היה עשיר ככתוב בפ' קרח כפ' ואת כל היקום אשר ברגליהם אין לנו דבר אחר להאמין עשרו אם לא היה משלל מצרים בעת יציאת העם אשר עליו נאמר וינצלו את מצרים לפי שאח"כ במדבר אשר לא היה ביניהם לא סחורה ולא פרי השדות ועבודתם לא היה יכול איש א' פרטי להעשיר אם לא היה לו הכסף והזהב מכיסו אשר רוחו או לקטו במקום אחר · וא"כ ראשית עשרו היה מא"מ · ובזה בא על נכון שדבר על משה והקהיל עליו העדה תחת ממשלתו ונצחו לא בכח חכמתו אבל בלבד ע"י עשרו וכבר ידוע הוא בטבע העולם שעשיר יענה עזות והכסף יענה את הכל :

שהשני מאלו המטמוניות נתגלה לאנטונינוס בן אסוירוס דע שאינו זה אנטונינוס הנקרא אנטונינו פיו Antonino Pio אבל הוא אנטונינו Caracalla אחיו של Geta והיו שני האחים האלה בני Settimio Severo אשר כלה מלכותו בשנת רי"א מהקסרים של רומי ובמלכותו הלך ועשה מלחמה באלכסנדריא של מצרים ובמצרים ושלל שלל ובזז כל הכסף והזהב שהיה שם ככתוב בדברי הימים של הרומיים א"כ הם אמת ודבריהם אמת גם בדבר הזה שאנטונינוס בן אסוירוס או אסוירוס שלל כסף מצרים בימיו · שא' גנוזה לצדיקים לעתיד לבוא נחכה לו כי בוא יבוא ולא יאחר :

א"ר שמואל בר נחמני אר"י ס' ריא"ש ארי"ש בשר"ך

אודך כי עניתני וגו' אמר דוד · אבן מאסו הבונים וגו' אמר ישי · מאת ה' היתה זאת וכו' אמרו אחיו · זה היום עשה ה' וכו' אמר שמואל · אנא ה' הושיעה נא אמרו אחיו · אנא ה' הצליחה נא אמר דוד · ברוך הבא בשם ה' אמר ישי · ברכנוכם מבית ה' אמר שמואל · אל ה' ויאר לנו אמרו כלם · אסרו חג בעבותים וגו' אמר שמואל · אלי אתה ואודך וגו' אמר דוד · ואמרו כלם הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו :

וכו' והיה מונח עד רחבעם בין שלמה בא שישק מלך מצרים על ירושלים ונטלו מרחבעם וכו' בא זרח מלך כוש ונטלו משישק מלך מצרים בא אסא ונטלו מזרח מלך כוש ושגרו להדרימון בן טברימון באו בני עמון ונטלוהו מהדרימון בן טברימון בא יהושפט ונטלו מבני עמון והיה מונח עד אחז בא סנחריב ונטלו מאחז בא חזקיהו ונטלו מסנחריב והיה מונח עד צדקיהו באו כשדים ונטלוהו מצדקיהו ובאו פרסיים ונטלוהו מכשדים באו יונים ונטלוהו מפרסיים באו רומיים ונטלוהו מיונים ועדיין מונח ברומי :

גחמא גדולה היא לומר שכל אוצרות העולם בכסף ובזהב ליקט יוסף במצרים ואם הפסו' אומר וכל הארץ באו מצרימה רצוני מפני הרעב אינו מדבר אלא מהאומות סביב מצרים ולא מאומות כל העולם כולו · עכ"ז הוא אמת שליקט יוסף כל הכסף הנמצא, בא"מ וגם מהארצות שסביבותיו וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמהם ועושר המשכן במדבר סיני מוכיחו · באיזה חלק וזה היה מונח עד רחבעם שבא שישק מלך מצרים ונטלו מרחבעם וזהו לפי דעתי Sesostri שהיה בעת ההוא ועשה מלחמה בא"י ככתוב בדברי הימים שלהם · בא זרח מלך כוש ונטלו משישק מ"מ הוא האמת בעלמו־דע כי כוש לפי הגוקארט הוא מה שנקרא ערב Arabia ופי' טעם השם על נכון אם כן אמת הוא כי בזמן ההוא הכושיים שהם ערביים עשו מלחמות גדולות וכבדות למצרים ואין לתמוה אם שללו שלל ובזזו בז ואם נטלו ממצרים הכסף והזהב שמצאו בו וכל שאר המלחמות שבאו בזה המאמר אין בהם ספק לפי שהפסו' מלא מדבר מהם ובפרט ממלחמות אסא ויהושפט וכן ממלחמות סנחריב נגד אחז ואם בדברי הימים של האומות אין דבר מהם הוא לפי שהם דברים קטנים ולא היו ראויים להזכיר מהמלחמות אשר באו בשם מהכשדים פרסיים יונים ואחרון רומיים הם מהפסוק מבוררות אבל אפילו תינוקות של בית רבן יודעין דברי הימים של כותבי האומות בענין הזה ונתנו לנו פרטיות אלו המלחמות בעצמן רצוני מהכשדים נגד העברים מהפרסיים נגד הכשדים מהיונים נגד הפרסיים ומהרומיים נגד היונים · שעדיין הכסף ההוא מונח ברומי אינו אמת בימינו לפי שנתגלגל בידי אומות אחרות כידוע :

א"ר אחא בר חנינא שלשה מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחד נתגלתה לקרח ואחד לאנטונינוס בן אסוירוס

ואחד

כי תהי מריבה ביני וביניך כי אנשים אחים אנחנו וכן בין הדתות שיש' קרובות בידיהן הן מלאות שנאה וקנאה · ומנאלוטי אמר שגם בחכמת הטבע אנו רואים שבעיני האדם הקוף הוא היותר מאוס לפי שדומה לו · על זה מצרים וכוש לימות המשיח הן אהובות בעיני ישראל · לא כן אדום שהיה אחינו וקרובינו ונתרחק ממנו כמו החזיר יער רצונו החזיר הנקר' Cinghiale שהוא יותר [illegible]ק מהחזיר והוא מדברי ודר בין הקני' ומטבעו אכזר Moratelli. Abita il cignale nei boschi più folti, più solitari, più appartati; egli é feroce e diviene anche furioso nel tempo degli amori. כזה תראה שבא על נכון מאמרנו על אומת אדום שנמשלה לחזיר יער כמ"ש נעור כהיה שדרה בין הקנים דכתיב יכרסמנה וכו' · ולפי הרב אברבנאל אדום הם הרומיים, אבל לפי האמת הרומיים הם מעורבים מאומות הרבה ואין לנו טעמים לומר שאדום הם בני רומי ולפי דברי הימים כל האומות הם ערב רב ומראשית גוים רבים ולא מאדום לבדו · אמת הוא ג"כ שכל האומות הם מלאים רוע לב נגד אומתינו אם הם בני אמונה הכוזבת-אלו אחיה ובפרט בני רומי ומה טוב דבר החכם עליהם חיה שכל מעשיה נכתבין בקולמוס א' רצוני פה א' כולם להרע להם לישראל אם בא ישראל לדין לפניהם כולן מחייבין אותו לפי שאין שנאה כשנאת הדת ובפרט נגד בני עמנו וכן הוא אמת לפי השכל והנסיון שפושטים ידיהם לקבל שוחד מישראל להטיב להם ואחר כך אינם מקיימים דבריהם לפי שבוזים אותנו וכן הוא חוץ מספק שנתפזרו ישראל בין האומות בשביל הקרבנות שהיו חפצים בהם לא בלבד עם שאר האומות אבל גם ביניהם היה מלחמה ובימי טיטוס זה היה הסיבה והטעם של החרבן כידוע :

שס"ה שוקים יש בכרך גדול שברומי וכל א' וא' יש בו שס"ה ברניות וכל א' וא' יש בה שס"ה מעליות :

זאת היא גוזמא אבל אין לנו להגדיל לשוככו לפי שרומי של יום הזה אינו רומי הקדמוני ואין לנו ימי עולם פרטיים על רומי הקדמוני וא"כ אין לנו מספר השווקים ובירניות של העיר ההיא הקדמונית שהיא כולה חרבה :

אר"י א"ש כל כסף וזהב שבעולם יוסף לקטו והביאו למצרים שנאמר וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים אין לי אלא שבארץ מצרים שבארץ כנען ובשאר ארצות מנין ת"ל וכל הארץ באו מצרימה וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמהם שנאמר וינצלו את מצרים וכו'

פתח עינים

זה הוא ידוע מחכמת הטבע שהחולדה דרה בעקרי הבתים ועל זה נק' חלד מלשון חלד שמחלדת בעיקרי הבתים ובחרבות ובמקומות שפלים · וע"ז כבר כתב Moratelli בספרו כראוי וזאת היא דבר ידוע ומפורסם בעיני כל ובזה מובן המאמר כל מה שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה לפי שטבעה ושמה נסמך על מה שמחלדת בארץ כידוע :

דרש רבא מ"ד אהבתי כי ישמע ה' אמרה כ"י לפני הקב"ה רבש"ע אימתי אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני דלותי ולי יהושיע :

נראה זר לרבא שכ"י תאמר שהיא אוהבת הקב"ה ית' כששומע קול תחנונים ולא בזמן אחר לכן פירש אהבתי פעול אימתי אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע וכו' · אבל לפי הפשט הפסוק הוא פילוסופי אין לך דבר בהקב"ה שהיא האין סוף בחסדיו כמו שמיעת תחנוני האדם רמה ותולעה עפר ואפר שמדבר ומתפלל לאדון הכל בתכלית הרוממות ע"ז אמר המשורר אני אוהב להקב"ה בכל לבי לפי שהוא שומע לקול תחנוני :

א"ר כהנא כשחלה ריב"י שלח לו רבי אמור לנו ב' או ג' דברים שאמרת לנו משום אביך שלח לו כך אמר אבא מ"ד הללו את ה' כל גוים א"ה מא עבירתייהו אלא ה"ק הללו את ה' כל גוים אגבורות ונפלאות דקא עביד להו ב"ש אנן כי גבר עלינו חסדו ועוד שלח לו עתידה מצרים שתביא דורון למשיח · כסבורה שאינו מקבל הימנה אומר לו הקב"ה למשיח קבל מהם אכסניא באשר עשו לבני במצרים , מיד יאתיו חשמנים מני מצרים נשאה כוש ק"ו בעצמה ומה הללו שנשתעבדו בהן כך אנו שלא נשתעבדנו בהן עאכ"ו א"ל הקב"ה קבל מהם מיד כוש תריץ ידיו לאלהים נשאה מלכות אדום ק"ו בעצמה אמרה ומה הללו שאינם אחיהם כך אנו שאחיהם עאכ"ו :

גם זה המאמר הוא פילוסופי להורות שבאומות השנאה אינה כ"כ גדולה כמו בין השוים ובין האומות שהיו אחים בראשית הוויתם וכבר ידוע שהקנאה היא עזה בין היותר קרובים וכבר אמר הכתוב אל

הבריות וטוב המדיני ועל זה נכון הוא להשליכו לכלבים דאיני שאינו אדם לא בכח ולא בפועל אלא בשם :

וכו' מאחר דאיכא הלל הגדול אנן מ"ט אמרינן האי אר"י מפני שיש בו ה' דברים אלו הם יצ"מ קריעת י"ס ומ"ת ותחיית המתים וחבלו של משיח וכו' ואר"י זו שעבוד מלכיות א"ד תני ר"י לא לנו ה' לא לנו זו מלחמת גוג ומגוג דנבי"א מפני שיש בו מלוט נפשם של צדיקים מגיהנם שנאמר אנא ה' מלטה נפשי חזקיה אמר מפני שיש בו ירידתן של צדיקים בכבשן האש ועלייתן מכבשן האש ירידתם לא לנו ה' לא לנו א' חנניה כי לשמך תן כבוד אמר מישאל על חסדך ועל אמתך אמר עזריה למה יאמרו הגוים אמרו כלם בעלייתן הללו את ה' כל גוים אמר חנניה שבחוהו כל האמים אמר מישאל כי גבר עלינו חסדו אמר עזריה ואמת ה' לעולם אמרו כלם ורי"א ואמת ה' לעולם הללויה גבריאל אמרו וכו' וי"א ואמת ה' לעולם דגים שבים אמרוהו :

במאמר הזה אין בו כ"א חלוקת הנדה על פסוק ואמת ה' לעולם מי אמרו זה אומר בכה וזה אומר בכה ופשט הפסוק הוא לבד על בחירת אומה א' והשגחת הבורא על כל האומות ומיני עבודות שבעולם ע"כ אמר הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים שאע"פ שיש לבורא ית' השגחה פרטית על עמנו וגבר עלינו חסדו אעפ"כ יש אמת ומשפט לכל העולם ואמת ה' לעולם כולו ראה עוד המאמר הזה שמר אמר א' ומר אמר אחד ואין בהם חלוקה הראשון אמר שאמרו חנניה מישאל ועזריה שהם בני אדם צדיקים · השני אמר שגבריאל אמרו שהוא א' ממלאכים העליונים והג' אמר שדגים אמרוהו רצוני שאף החי שאינו מדבר יש לו לעשות הללים לאדון הכל :

ארשב"ל מ"ד מושיבי עקרת הבית אמרה כ"י לפני הקב"ה רבונו של עולם שמוני בניך כחולדה זו שדרה בעקרי בתים :

פתח עינים

ואיכותם אנו יודעים מהנסיון כמה היא טרדת המזונות למי שיש לו צורך מיום ליום להרויח מזונותיו ומזונות אנשי ביתו · א"כ אין לתמוה אם אמרו שקשים מזונותיו של אדם כפלים כיולדה לפי שהיולדה אחר שילדה עבר יומה בשל קרבנה · אבל המזונות הם הצורך תמיד ומראשית השנה עד אחרית השנה טרדת המזונות היא קשה עד מאד · יש עוד גם במזונות כמו קריעת י"ס לפי שבסחורה אדם מרויח מזונותיו ואין לך מקח וממכר בלא מוכר וקונה שהם ב' הפכיים בנושא א' ועכ"ז העולם בזה המנהג נוהג והמזון בא לבית המוצרך בסיוע אלהיו · אמרו עוד שקשין מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה לפי שהגאולה היא כללית ואינה אלא דבר א' בין הנפלאות ובאמצעות אחדית · אבל המזונות לאלפים ורבבות הם הדרכים של האדם או ע"י הסחורה או ע"י מלאכה א' או ע"י פרי הארץ או ע"י כמה דברים אחרים שמועילים לפרנסת בני אדם וע"ז אמר לבסוף כיון שאמר לו בזעת אפך תאכל לחם נתקררה דעתו · רצוני שאם אד"הר היה בלבד אוכל עשב וקוץ ודרדר וכיוצא נמשל כבהמות נדמה והיה לו טעם לבכות על הדבר · אבל נתקררה דעתו בהכיר שהוא פרטי בין שאר הבריות לאכול בפרי זיעת אפו ובכמה וכמה מיני השתדלות שמכבדים האיש בעו"הז ובעו"הב וע"ז אמר מיד נתקררה דעתו ולבסוף אר"א שקשין מזונותיו של אדם כיום המיתה לא בלבד שאם כלי העיכול מתקלקלים ובפרט האצטומכא והכבד האדם הולך במהרה לבית המתים כידוע · אבל גם לפי הנסיון מוכיח שבטרדת וטרחת המזונות אדם מת ואין לו חצי תאותו בידו ומ"ש אח"ז ר"א קשין נקביו של אדם כיום המיתה היא לענין המזונות שמצטרף בתכלית הצדק ובאמת אם הנקבים הם עצורים כמו שמפ' מלת צועה המיתה באה במעט זמן על חולי בני מעים וקלקולם :

א"ר ששת משום ר"א בן עזריה כל המבזה את המועדות כאילו עובד ע"ז :

ע"פ הדין הוא שכל המבזה את המועדות כאילו עע"ז לפי שג' רגלים כמו שפירשנו במ"א מזכירים לאדם מציאות ה' תורה מן השמים ושכר ועונש ג' עיקרים של תורתנו · א"כ מי שמבזה המועדות הוא עושה מעשה זר ונגד יסוד אמונתנו ובכל השפם נוכל לאמרו כאילו עע"ז בפרט שהחוטא אם עובר עליו הוא רוב המעשה בפרהסייא אין לך חילול השם גדול מזה והוא באמת כאילו הולך אחרי אלהים אחרים :

א"ר ששת כל המספר לה"ר וכל המקבל לה"ר וכו' המעיד עדות שקר לחברו ראוי להשליכו לכלבים :

ראוי להשליכו לכלבים מפני שמספר לה"ר וכיוצא הוא נגד שלום הבריות

בשר זה דבר גדול לא בלבד שבגדולתו ית' משגיח בפרטות על האדם לתת לו מחיה לפי צרכו ולפי מדרגתו · אבל מה שהוא מטובתו יתברך עד אין תכלית הוא מ"ש בדיוק מאמריו ומחלק מזונות לכל בריה וזה הוא עוד מב' פנים : הפן הא' שלפי האצטומכא ולפי כלי העיכול בכל מיני חי יש לו מזונות מלט"פי' כמו בשור שהוא מעלה גרה באיזה עוף שאוכל דברים קשי' עם העפר בנחשי' שאוכלי' שרצים ורמשים וגם עושים מלחמה עם הקטנים מהם בדגים שהגדולים אוכלים הקטנים מהם באיזה מין א"כ זאת היא גדולתו ית' שנותן מזונות לכל בריה לפי טבעו החמרי וכלי העיכול בשיניים באצטומכא וכל כלי הבטן המעכלים אחריהם וזהו מה שפירש המאמר באומרו ומחלק מזונות לכל בריה רצוני החלוקה לפי מדרגת יצירתו · הפן הב' שמחלק בחסדו ית' על כל בריה רצוני ישראל עבדיו והעובדי אלילים הרודפים אחר אמונות כוזבות · וגם למי שאינו מאמין לא בהשגחתו ולא במציאותו · וזהו דבר גדול וראוי להקרא הלל הגדול בתהלתו ית' שנותן לחם לכל בשר בין מי שעובדו כראוי לפי אמונתו האמתית בין מי שהולך אחרי תורת אלהיו הכוזבת ומ"ש ר' יהושע כנגד כ"ו דורות שלא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו הוא חסד גדול לפי מה שכתבתי עד הנה :

אריב"ל מ"ד הודו לה' כי טוב הודו למי שגובר חובתו של אדם בטובתו עשיר בשורו עני בשיו יתום בביצתו אלמנה בתרנגולתה :

נראה לריב"ל דבר זר לומר שראוי להודות להקב"ה מפני שהוא טוב ומי יאמין שבורא הכל שלם ואין סוף בכל תואריו לא יהיה טוב א' רע ע"ז פי' שהטוב אינו תואר לבורא אבל הטוב שהשפיע לאדם וזהו כי טוב של הפ' כלו' בטוב שנתן לו ולמשל עשיר בשורו רצוני שמפסידו ממון ומכפר על גופו · אבל לפי מה שאמר Bell הפילוסוף שבכל תוארי ית' שמו אין בהם ברור וודאי לאדם כמו תואר טובתו שבכל עת ובכל שעה ובכל רגע כל אדם מכירו לפי מדרגת שכלו ולפי צרכו פשט הפ' הוא נכון ופילוסופי :

אר"י קשים מזונותיו של אדם כפלים כיולדה וכו' קשים מזונותיו של אדם בקריעת י"ס וכו' קשין מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה וכו' קשין נקביו של אדם כיום המיתה :

בחכמת הרפואה והניתוח אנו יודעים כמה וכמה הם כלי העיכול והמזון וכמה טרדים לפי הטבע יש במזונות בכמותם ואיכותם

פתח עינים

אם כמאמר בהלל זה מי אמרו מי שאומר שמשה וישראל אמרוהו בזמן שעמדו על הים · אחרים אומרים שיהושע וחביריו אמרוהו · ר"י הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו · וכל אלו הם חלוקות שאינם לא מעלין ולא מורידין ואין לנו ראיה לא לדעת האחד ולא לדעת השני ועל כיוצא באלו החלוקות נאמר ולכך אל ימהר להוציא דבר · וכן החלוקה בין ר"א ור"י אם שירות ותשבחות שאמר דוד כנגד עצמו אמרן או כנגד צבור אינו דבר עיקרי מפני שיוכל באמת לפרסם בין לעצמו בין לאחרים ולפי הפילוסופיא אין טעם לא לא' ולא לב' לבד הוא לפי הטבע ולפי הפילוסופיא האמתית שאין השכינה שורה אלא מתוך דבר של שמחה וכן לדבר הלכה ולחלום טוב לפי שהנפש בהתבודדות שלה אינה יכולה להתעלות במחשבתה בתוך התוגה ומרה השחורה שמבלבלה ומשפילה אלא ע"י השמחה היא עולה מעלה מעלה בדרך האמת והצדק ועל זה נא' אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה :

ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ תני רב יוסף זה שאומרים מגן דוד :

שאברהם הוא פרטי בין האבות לחתום בו הברכה זה הוא לפי הפילוסופיא נכון · מפני שאברהם היה הראשון לכרות ברית עם אלהיו ביטל צלמי תרח אביו ועשה כל מה שעשה לבחור ליחוד יצחק שבו נק' זרע הקדש ואחריו ביעקב ובניו ודוד שזכה להיות לו שם כשם אלו הגדולים אשר בארץ רצוני האבות הקדושים זכה לחתימת ברכת מגן דוד · אבל לא באלהי דוד הטעם הוא שהאבות היו קודם מת"ת ובימיהם לא היתה אומתינו נבחרת כמו בימי משה ואחריו ע"י עמידה דהר סיני ורוה"ק והנבואה ע"י א' שהיה מלך ונביא בזמן א' כמו מרע"ה וע"ז לא מצינו שנק' הב"ית אלהי משה לפי שאחר מת"ת האלוה ית' היה כללי אלהי ישראל ולא פרטי לאדם א' ולפי טעם זה לא נקרא אלהי דוד אלא מגן דוד והמגן הוא כלי מלחמה ראוי לאומרו על דוד שהיה איש דמים וחרבו בתמידות שלופה בידו נטויה על אויביו וע"ז נק' מגן דוד רצוני האל שהיה מגינו במלחמה :

ולמה נקרא שמו הלל הגדול מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה אריב"ל הני כ"ו כל"ח כנגד מי כנגד כ"ו דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו :

זה הוא פילוסופיא ברום המעלות · שהקב"ה יושב ברומו של עולם רצוני אל השמים ומחלק מזונות לכל בריה כמ"ש נותן לחם לכל

בשר

בהודאה ובהללויה וגדול שבכלם הללויה שכולל שם ושבח בבת א׳ · אר״י אמר שמואל שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו ישראל מן הים והלל זה מי אמרו נביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהו אומרין אותו על גאולתם ועל כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה״ שלת״ע ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתם · ת״ר ר״א היה אומר כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהלים כנגד עצמו אמרן רי״א כנגד צבור אמרן וח״א יש מהם כנגד עצמו ויש מהם כנגד צבור האמור בל׳ יחיד כנגד עצמו האמור בל׳ רבים כנגד צבור ת״ר הלל זה מי אמרו וכו׳ רי״א יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהם מלכי כנען וכו׳ ר״י הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו :

כבר פירשתי בספרי בלשון איטלקי על דברי ימי חכמי המוסיקא הנקרא Dissertazione di Biografia musicale הרבה דברים על ספר תהלים בענין חכמת הקולות ולימדנו שם שמנצח הוא הקול היותר גבוה בין המשוררים הנקרא Soprano שם מכתם הוא היותר שפלי רצוני Basso וכמה וכמה דברים שמבררים ספר תהלים כזה הענין · וכן מלת מזמיר שהוא מלשון וכרמך לא תזמור ודברים אחרים מועילים לברר וללבן המוסיקא שבספר הלזה · דע עוד שיש הרבה חלוקות בין הכותבים של שאר האומות אם ספר תהלים כולו הוא מדוד המלך או יש איזה מזמור שכותבו לא היה ד״המ אבל סופרים או משוררים אחרים כמו שכתבו Surenusio, Capelio, Vilalpaudo, ובאמת מזמור על נהרות בבל ובפירוש נראה כתוב מעט אחרת חוץ מדוד המלך · המזמורים בס׳ תהלים אשר להם אנו קורים מזמור א׳ שכתב דוד במות גלית הגתי שאינו כמלא בינינו ובספר תהלים אשר לנו ובודאי נראה קרוב לאמת שבנצוח גלית בפעם הראשון אשר הלך ללחום עודנו נער היה לו לכתוב איזה דבר לשורר שיר תהלה והודאה עד אין סוף לדבר גדול כזה א״כ אם ספר תהלים אשר לנו הוא חסר כ״ש שנוכל להאמין שבכח הזמן דברים שכתבו אחרים בהרבה ענינים בגלות בבל בפרט נתבלבלו הדברים ונכתבו בספר תהלים אע״פי שמחברם לא היה דוד אם הן הודאות ותפלות ובפרט כדי שלא ישכחם ישראל עמו · ומה היזק יש לדברי דוד בעצמו אם שמו הנבנים ודפסו דברים שלא יצאו מפיו אם הם ראויים להתודע · ולזה אין להפליא

אם

ולהוליד בן · מי שיש לו אשה בלא בנים והיינו מגרשה הוא כנגד טוב המדיני מטעם הראשון ושאינו מגדלן לת"ת נ"ז הוא כנגד טוב הבריות לפי שבלא לימוד טוב ממנו הכפל וחינוך הנערים לתלמוד הוא חיוב כמו הפריה ורביה בעצמה · ומי שאין נ"כ תפילין בראשו ובזרועו וצילית בבגדו ומזוזה בפתחו פי' שאלו הן סימני עבדות הבורא בפרהסיא ומי שבוחה אותם הוא רע בעיני המקום ובעיני הבריות שמראה עצמו חוץ מחברתן וכנגד יראתן · ומי שמונע מנעלים מרגליו הוא דבר כנגד הבריאות כמו שידוע מחכמת הרפואה שחום הרגלים הוא דבר מועיל והכרחי לשמור עצמו מחלאים כאמנים וגם הוא בזוי מדיני בדרך ארץ ומי שאינו מיסב בחבורה של מצוה לדעת י"א הוא גם כן כנגד הדרך ארץ והמדינות שמורה עצמו אויב מחברת בני אדם בפרט אם היא סעודת מצוה וכיוצא :

א"ר בב"ח אר"י וכו' מנין שאין שואלים בכלדיים שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך ומנין ליודע בחברו שהוא גדול ממנו אפי' לדבר א' שחייב לנהוג בו כבוד שנאמר כל קבל די רוח יתירא ביה וכו' אכול בצל ושב בצל ולא תיכול אווזין ותרנגולין ויהא לבך רודף עליך פחות ממיכלך ומשתייך ואוסיף על דירתך :

למדנו מזה המאמר שלשה מוסרים ·

הא' שלא לשאול בחוזים בכוכבים שאין להם עיקר אלא השקר לרמות העם הארץ שמאמין בו ואין לו לאדם לבקש בעתיד יותר מן הראוי אם אינו מכיר ההווה אלא לחנאין :

הב' שחייב האדם לנהוג כבוד ליודע בחבירו שהוא גדול ממנו אפילו בדבר א' ובזה הוא חייב לנהוג כבוד לכל אדם שא"א שאין דבר א' נסתר לו שאינו ידוע לאחר :

הג' לאכול מעט אפילו בצלים ומיני ירקות במקום אווזין ותרנגולין כדי שלא לבא לידי צורך למכור ביתו או למכור עצמו בעליה כשבא התובע בהקפתו ואין לו לפרוע · וכנגד זה מי שאוכל ירקות הוא יושב בטח ושאנן בביתו וגם בליבו במקום ששאר בני אדם יושבין הוא עצב ואין תופסין לו כלום · וגם מה שהוא הולך ומאסף ממה שאינו אוכל ושותה יותר מן הראוי הוא מוסיף על דירתו ובאמת שעונג דירה נכונה הוא דבר רצוי ונכבד ושוב הוא מלמלאות בטנו עד שבעה דבר כולו חמריי וכנגד הבריאות והדרך ארץ :

בעשרה מאמרות נאמר ספר תהלים בניצוח בניגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה

ומהלך על צדי דרכים ויש אומרים אף מבקש להרוג בעליו במלחמה :

ראה בחכם Moratelli בדברי ימי הטבע של הסוס ושם תמצא שאמר בדף ק"מ מספרו ·

Il cavallo è un animale altiero e focoso, divide coll' uomo le fatiche della guerra, e fa gloria delle battaglie, intrepido come il suo padrone vede il pericolo e lo affronta, si avvezza allo strepito delle armi, lo ama, lo cerca e si anima dello stesso ardore dei combattenti.

א"כ אם הוא אשר הוא אוהב את הזנות והכעסיון מוכיח שהזכר הוא בתכלית תאות הנקבה ובפרט בעת האביב אוהב המלחמה ורוחו גסה כמו שדבר מוראטילי הנז' · עוד בענין גסות רוח בקפיטולו שמדבר מוראטילי על החמור אמר אלו דברים הנאים :

Il cavallo impetuoso nel suo campo ed orgoglioso nei suoi movimenti ha bisogno di freno per diventare ubbidiente, e vivere docile coll' uomo.

א"כ יש לו איזה זמן שאינו מקבל מרות אדוניו ובזה יכול להרגו במלחמה כמו הינ"ס אם גסות רוחו באה עליו · ידוע הוא ג"כ מחמת הטבע שמואס את השינה וזה בא מחמת כח הגידים שלו שהם בתכלית הדקות והחושים שהם מתנועעים לפי המוחש היותר קטן שהוא מוציא קמעא ואוכל הרבה זה הוא מסובב מהחום הגדול שבו ובפרט במימי האצטומכא ובמרה הירוקה שבכבד שמביא העיכול במהרה עד אין חקר ולזה אוכל הרבה ומוציא קמעא לפי שהחלקים המסבבים המזון הטבעי הם דקים ורכים · ולכן מוציא קמעא בהצטרפות מאכלו ומהלך על צדי דרכים הוא פרטי בחמור אבל הסוס הוא לרוב אבל לא בכלל בכל הסוסים וזה הוא כדי לילך במקום נקי שאין בו זוהמא :

שמונה במנודין לשמים אלו הן מי שאין לו אשה ומי שיש לו אשה ואין לו בנים ממנה ואינו מגרשה ומי שיש לו בנים ואינו מגדלן לת"ת ומי שאין לו תפלין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו ומונע מנעלים מרגליו וי"א אף מי שאינו מיסב בחבורה של מצוה :

כל . אלו הם נגד טוב במדיני ולזה הם במנודין · מי שאין לו אשה הוא חוטא בתכלית הבריאה כי לא לתהו בראה אבל לשבת יצרה ולכן בחי ובמדבר המציאות החמרי הולך וכלה בשאינו רוצה להזריע זרע ולהוליד

פתח עינים

ארבעה אין הדעת סובלתן אלו הן דל גאה· עשיר מכחש · זקן מנאף ופרנס המתגאה על הצבור בחנם וי"א אף המגרש את אשתו פ"א וב' ומחזירה :

זה הוא פשוט פילוסופי · אין הדעת סובלתן בתחלת כל מפני שהם עצמם מתחרטין לאחר זמן ונבזים בעיני עצמן · ועוד זה בא שהם דברים נגד הטבע וזה כנגד זה · הדלות מביא הדל לצרכו לדבר תחנונים עם העשיר שיענה לו עזות ואם הוא גאה העשיר לא יחום עליו ולא יתן לו צדקה כדי מהותו וכמדת צרכו · העשיר שהוא מכחש רצוני כנגד המלוה שלא לפורעו הוא נגד הטבע ונגד השכל לפי שהכחש הוא השקר הגמור נגד ראיה ברורה כמו בעדים ובשטר וכיוצא · זקן מנאף הוא דבר שאינו טבעי אם מחמת הכוחות שנאבדות בו אם מחמת האשה שאינה יכולה לאהוב הזקן ואם מחמת הרואים שמלא פיהם שחוק על המנאף שהוא זקן · ופרנס המתגאה על הצבור בחנם רצוני שנוהג עליהם שררה ואינו עומד עליהם בשעת דוחקם הוא דבר נגד הטבע לפי שאין לו תכלית יסודי במהות הפרנסות והעם כועס עליו וראוי הוא לבסוף להיות נבזה בעיני עצמו וכן לפי י"א המגרש אשתו ראשונה ושניה ומחזירה אין הדעת סובלתו לפי שאם הוא מחזירה הוא מתודה בעיני עמו שלא היה טעם לגרשה או שאין לו שכל בעת החזירה :

חמשה דברים צוה כנען את בניו אהבו זה את זה אהבו את הגזל אהבו את הזמה ושנאו את אדוניכם ואל תדברו אמת :

זה אינו ציווי גמור אבל מנהגם כך כאילו צוה עליהם אביהם וכאמת לפי דברי הימים של כנען הנקראים בלעז Fenici שהם השבעה עממים של א"י קודם יהושע היו מלאי זמה וגזל ושקר ושונאים את אדוניהם ותראה עוד היום בבניהם כמו אנשי Malta אנשי Barbaria וכיוצא היוצאים מחלציהם והם על הרוב מלאים מדות הזרות על אבותיהם ואינם בני תוכחה · ואם אוהבים זה את זה הוא בסיבת ההכרח של ההתאחדות ואהבת רעיהם כדי להיות רעים בגזל ובזמה וכבר ידוע הוא שאם הגנבים אינם ישרים ביניהם חבורות שותפות שלהם לא לארוך יהיה להן הויה :

ששה דברים נאמרו בסוס אוהב את הזנות אוהב המלחמה ורוחו גסה ומואס שינה ואוכל הרבה ומוציא קמעא ומהלך.

אלא · העבדים ג"כ הם אוהבים זה את זה בסיבת שיווי מציאותם או הם עבדים לפי תורת העבד או הם עבד פושע וכבר ידוע הוא שאין אהבה אלא בשוים · והעורבים הם אוהבים זה את זה או הם העורבים הנקראים בלעז Corvi או הם ממשפחה אחרת מהעורבים הנקראים Cornacchie הם באמת אוהבים זה את זה. ומאלו בחכמת הטבע כתב Moratelli, Vanno le uno dietro alle altre, si vede una torma all' altra succedere e probabilmente queste torme sono composte di alcune famiglie. In questa stagione si separano due per due come fanno i Corvi per dar sfogo ai loro amori ed attendere alla produzione della specie.

שלשה שונאים זה את זה הכלבים והתרנגולים והחברין וי"א אף הזונות וי"א אף ת"ח שבבבל :

הכלבים הם שונאים זה לזה או בסיבת הנקבה בין הזכרים. שעליה עושים מלחמה גדולה וחזקה או על המאכלים שכמו שאמר הכתוב והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה כן אמר Moratelli Il oane è naturalmente vorace ingordo inquieto; ובאמת אין אנחנו רואים לעולם יחד באהבה ואחוה ב' כלבים על רביע שעה וגם הזכר והנקבה מיד אחר ביאתם זה הולך בכה וזה הולך בכה ואין להם נקבה פרטית ולא זכר פרטי :

התרנגולים הם שונאים זה לזה בסיבת הקנאה והביאה · שמע בענין הזה הנזכר Moratelli. Questo maschio cioè, il gallo, regna da sovrano tra le galline ecc. Talvolta si comporta come un generoso padrone che non soffre la presenza di un rivale, s' irrita in questa circostanza, increspa le penne, piomba sul nemico, gli dà battaglia, e non cessa di combattere, se non quando lo abbandonano le forze, e si ritira il rivale. Basta che siavi femmina solamente, perchè subito nasca gelosia e guerra tra due galli.

והחברין הם כומרי ע"א בפרס ובמלכיות אחרות וכבר ידוע הוא כמה הקנאה מושלת בכומרי האמונה הכוזבת גם בימינו לפי שכלם רוצים לעלות מעלה מעלה בממשלת העמים ולכל העובדים ואהבת הזהב והכסף תקועה בהם עד אין סוף והוא דבר זר ראות ב' כומרים שיש ביניהם אהבה שלמה ובפרט בחברים ובכומרים שאינם נושאים אשה אין להם אהבת הבנים ואהבת האשה ואינם זוכרים אהבת משפחתם וכלם מכאפים ורוע לבם עד אין חקר · וי"א אף הזונות הנאות משום קנאה וכן הת"ח שבבבל משום קנאת גדולתם וחכמתם וקנאת הריוח שגם עליהם נאמר בימים ההם איש אחרי בצעו לבם הולך :

פתח עינים

הגאוה לפי שהכועס אינו יכול לסבול דבר שאינו כנגד רצונו הסברות הוא שנאוי לפני הקב"ה שברצונו הולך לזמן לאבידת רוחו ושכלו שהוא חותם רוחני יתעלה והנקמה באה מהכעס שיש לו לאדם עם מי שרוצה לנקום ממנו ומגאותו שאינו רוצה להעביר על מדותיו ובתורה אנו מוזהרים לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך ולסוף הפ' אמר אני ה' רצוני שהנקמה היא קרובה להיות נגד מציאות ה' והשגחתו :

ת"ר שלשה הקב"ה שונאן המדבר אחד בפה ואחד בלב והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו והרואה דבר ערוה בחברו ומעיד בו יחידי :

זאת היא שנאת הקב"ה עצמו בתכלית הצדק והמשפט מפני שאלו הג' אינם זוכרים שהאדם יראה לעינים ולא יראה ללבב :

הא' הוא ברור שמדבר א' בפה וא' בלב :

הב' שיודע עדות לזכות חבירו ואינו מעידו מפני שהאדם אינו יודעו כמו יודע העליון בוחן לבות וכליות :

הג' בולו חנף ומרע שיודע שאינו נאמן בעדותו מפני שהוא יחידי א"כ אין למדיבות ולשררת המשפט תועלת בו ובין כך ובין כך הוא עובר על לא תלך רכיל ומוציא על חבירו לעז ושם רע בכל העולם נגד המוסר ואהבת חבירו :

ת"ר שלשה אין חייהם חיים אלו הן הרחמנין והרתחנין ואניני הדעת :

הרחמנים יותר מדאי חייהם אינם חיים מפני שלבם מלא תוגה ורע חבריהם הוא רעת עצמם · הרתחנים שכל ימיהם מלאים כעס אין להם שלוה והשקט לא יוכל להם וא"כ נכון הוא לומר עליהם שחייהם אינם חיים · ואניני הדעת ג"כ חייהם אינם חיים לפי שכל דבר קטן וגדול מגיע חושיהם ויראים מהאדי כמו מהעכבר וגם עליהם נאמר כי השקט לא יוכלו :

ת"ר שלשה אוהבים זה את זה אלו הן הגרים והעבדים והעורבים :

הגרים אם הם גרים בעבודת ה' ברור הוא שהם אוהבים זה את זה מפני שהם שוים במחשבתם ובמהותם · ואם הם גרים לפי המקום כמו אורחים ממקום א' שנולדו בו ודאי הוא שאוהבים זה את זה מאהבת עיר המולד ומאהבתם לפי צרכם במקום שתושביהם הם נכרים הגלם

למליה פי' טוב כמעותיו :

ט' עצה טובה היא שלא יצא האדם למלחמה בראשונה אלא באחרונה כדי שיכנס בראשונה ובזה תמעט סכנתו · (ועשה שכתך וכו' והרי משתדל ופי' ככר פירשנו אותו למעלה במ"א) שלא להרבות בגנות הוא מעורר בעצמו שעם הגיואה שלא יהיה רגיל האדם לעשות מעשיו במקום מגולה כדי שלא לבוא לידי פגע רע כמו מעשה שהיה בדוד ובבת שבע וכן שלא ליתן פתחון מעשה לבתו בונרת אף עם עבדיו וכן לאשתו עם שמנו והנסיון מוכיח מיום ליום טעם בהערות הללה :

אר"י שלשה מנחלי העו"הב אלו הדר בא"י והמגדל בניו לת"ת והמבדיל על היין במ"ש :

הדר בא"י פשוט הוא הטעם לפי שבזה רחוק יהיה מעע"ז ויהיה לו נגדיות שבעי נגד וקרא לך ואכלת מזבחו · שמגדל בניו לת"ת ברור הוא שת"ת כנגד כל המצות הוא שקול לפי שאין מעשה ראוי בלא לימוד והמבדיל על היין במוצאי שבת הוא דרך .נורה לתור שראוי הוא לעו"הב מי שיודע להכין בהשגחה לצורך משפחתו ושלא לשתות הרבה ביום שבתון כדי לותר לצורך השבוע שבאה עליו :

אר"י שלשה הקב"ה מכריז עליהם בעצמו על רווק הדר בכרך ואינו חוטא על עני המחזיר אבדה לבעליו ועל עשיר המעשר פירותיו בצנעה וכו' שלשה הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מדותיו :

רצוני שהקב"ה ד"מ מכריז עליהם לשבח לפי שנראה דבר דרך נס ולא ע"פ הטבע :

א' שפנוי ידור בכרך ולא יבא לידי חטא וככר ידוע הוא שהכרכים מלאים עונות כרימון ובפרט לענין הזנות שהוא נפרץ בהם חטא לא כן בכפרים ובמקומות אשר אין בהם שררה שמהם יצא לחוץ העין דרך הרגל :

ב' עני המחזיר אבדה לבעליו אף על פי שיש לו צורך גדול ממָמון הנמצא :

ג' עשיר המעשר פירותיו בצנעה ולא בפרהסייא מפני נסית היחו :

וכן הג' שהקב"ה אוהבן הוא ע"פ הפילוסופיא מפני שהכעס השכרות והנקמה אינם ראויים לאדם במה שהוא אדם והקב"ה שונא הג' הלו שהם כנגד גדולתו-הכועס הוא גבה רוח שככר ידוע הוא שהכעס בן הגאוה

פתח עינים

רהגוט · שלשה דברים אר"י משום אנשי ירושלים כשאתה יוצא למלחמה אל תצא בראשונה אלא באחרונה צא כדי שתכנס בראשונה עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות והוי משתדל עם מי שהשעה משחקת לו · שלשה דברים אריב"ל משום אנשי ירושלים אל תרבה בגנות משום מעשה שהיה בתך בגרה שחרר עבדך ותנה לו והוי זהיר באשתך מתחנה הא׳ :

בזה המאמר הרבה דברים הם ע"פ הפילוסופיא האמתית :

א׳ כל כחות הטבע הראויין הן להתגדל עד שיוכלו להזיק כמו בנוי קטן וכיולא וע"כ הוא נגד התבונה להתקנא בהן וראיה שהגוי הוא היזק מרוע הלב שאין שנאה כשנאת הדת · הנחש הוא היזק מכח היסודות הטבעי רצוני כח החמריי והתלמיד הוא היזק מכח הרוחני והשכל והג׳ האלה הן הג׳ שהן של כל היזק שבעולם שע"י הגדולה הבאה אחריהן מגדל אימתן וינקמו ממי שלבם חרה בהם :

ב׳ שלא כל התלמידים הראויים ללמוד תורה בעיון ובפלפול ובמי שאין הכנה מן הטבע להיות ת"ח טוב לו למלמדו לחנוך הנער ע"פ דרכו ולזה רב שראה באיבו בנו שלא היה מצליח בשכל בדברי העיון לימדו דברים שבעולם המצטרפים עם הסחורה :

ג׳ שלמדו דברים פילוסופים ולתכלית הריוח רצוני שבעוד הוא על הרגל בשבא מן הדרך למכור תכף מה שהביא לשוק כדי לחזור לקנות ולמכור · ובקצר הזמן ישוב לריוח שני ושלישי עד אין חקר :

ד׳ שלא לבא לידי חרטה במכירת היין לפי שבהרבה דברים אם יוקירו יכול המוכר להתחרט מן הדין על שמיהר למכור אבל ביין בפרט אם לא מכרו יכול היה להחמיץ :

ה׳ שלא למכור בהמתנת זמן דרך הלואה וע"ז צוה החכם לבנו לקבל תחלה המעות וישימם בכיסו ואח"כ יפתח השק ליתן התבואה ללוקחים :

ו׳ שלא להשתכר הרבה בסכנת דרך ים ומוטב לילך במקום קרוב למדינת הסוחר ולהשתכר שם מעט :

ז׳ שהתמרים תכף יעשה מהם שכר כדי שלא לתפסידם באורך הזמן :

ח׳ שלא למכור באמנה על ידי שטרות לפי שיש טורח גדול בגבייה גם אם יצא הלוה לפרעון אולי יעשהו מעט מעט ואין למלוה

משוגע מן הלבן והאדו' ובימי ניסן השטן מרקד לו לבין קרניו לפי שבימי' ההם הוא חם עד מאד והוא כמו שוטה על דבר התשמיש ונשבא לעדר ולאגם אשר שם הפרות רועות עושה מלחמה גדולה לגלח הזכרים אחרים אשר על דבר הביאה באו לאגם להתענג עם הנקבות והמלחמה היא הולכת וחזקת עד תום הדבר שהיותר חלש נס במקום אחר והחזק עולה מהאגם מלא גאות רוח וקודם הביאה ואחריה הוא נתח מרוב טוב רוחו ואין לתמוה אם אמרו רבותינו מרחיקים משור תם נ' אמה ומשור מועד כמלוא עיניו ועוד שאף כשראש השור הוא בקרסטל שאוכל בו וטרוד באכילתו צריך לנוס למעלה מהסולם בסדרים העליונים כדי שלא לעכב האדם עצמו בסכנה · שמע דברי החכם Moratelli בספרו של הטבע כשמדבר מהשור הזכר ותאמר כמה דקו דברי רז"ל :

Il Toro è quell' animale indocile fiero e spesse volte furioso; la castrazione distrugge i suoi moti impetuosi ma senza punto diminuire la sua forza. Uu' armento di tori altro non sarebbe che una mandra frenetica che l' uomo non potrebbe nè domare, né condurre. Il toro generosamente combatte per l' armento come si osserva nei primi giorni della primavera nei quali vengono a prendere possesso del pascolo; si battono accanitamente e non finisce la zuffa se non quando vengono separati e quando il più debole è costretto a cedere al più forte.

וכבר נודע כי האגם הוא מקום אשר שם רועה הבקר :

א"ר נוהא דתורא הן הן נוהא דאריא זא זא נוהא דגמליא רא רא נוהא דארבא אילני הייא וכו' :

אלו הם קולות שלפי המנהג והרגל המקומות לוחשים או על השור או על הגמל או על בהמות אחרות כדי למתק יצרם כדי שלא יזיקו באדם כמו שידוע לעתיקי שדים ולכל העם הרואים על הדרכים הבהמות האלו ומנהיגיהם :

ת"ר ג' אין מתקנאין בהם אלו הן גוי קטן ונחש קטן ותלמיד קטן דמלכותייהו בתר אודנייהו קיימא א"ל רב לאיבו בריה טרחי בך בשמעתא ולא אסתייעא מלתא תא אגמרך מילי דעלמא ארחלא כרעיך זבינך זבן ותהדט בר מחמרא דתזבן ולא תתהדט שרי בכיסך ופתח שקיך קבא מארעא ולא כורא מאגרא תמרי בלחוך לבי סודנא רהוט

פתח עינים

הרופא יש לו לעסוק כל היום בביקור חוליו ואין לו זמן לעסוק בצרכי צבור · הסוס הוא מועיל לנצור העיר מהאויבים ומהגנבים לפי שלעת החורף ע"י הסוס יכולים לרדוף אחריהם לתפשם וכן הכלב כשהוא נובח מועילים לשמור הבית והעיר מיד אויבים שלא לישא ב' נשים ידוע הוא שבנשואי ב' נשים הכין לו לאדם כלי מות שיש לו להפשיט עורות של בהמה גם בדרכים וברחובות אם יש לו לאדם צורך לעשות ריוח זה הוא מובן מעצמו כשיש לו לאדם לילך בדרך אפילו המזונות בזול צריך להוציאם עמו והוא משום ד"א ומשום הבריאות מפני שאדם בדרך אם אין לו כל צרכיו יכול לפגוע בחולי של סכנה מרוב הטורח והטרדה שלא לשתות סמים זהו ברור מפני שבהרגל סמים בלא גזירת הרופא אין להרויח בלקחם ועוד בהרגלת הרפואות בלא חולי בכח ההרגל החולאים וכל שאר מקרי הגוף הולכים וחזקים והרפואות היו כלא היו · שלא לעשות פסיעה גסה שנוטלת מאור העינים כבר פירשנו אותו במסכת ברכות · ושלא לעקור שן ממש מהלחי הוא פשוט משום שסופו לרפאות בלא עיקור והנסיון מוכיח · שלא לקנאות בחוי ובארמי משום רוע לבם וחנפות נפשם :

ארבעה דברים צוה רבנו הקדוש אל בניו אל תדור בשכנציב וכו' ואל תשב במטת ארמית א"ד דלא תגני בלא ק"ש וא"ד דלא תיסב גיורתא וא"ר מטה ארמית ממש ומשום מעשה דר"פ ואל תבריח את עצמך מן המכס וכו' ואל תעמוד בפני השור בשעה שעולה מן האגם וכו' :

הראשונה שלא לישב במקום לצים הוא מבורר בטבע שהיא נואה ראויה לאב שנותן מוסר לבניו :

הב' שלא לישב על מטה ארמית אם הוא כפשטו משום מעשה דרב פפא הוא משום סכנת נפש ואם הוא שלא לישא גיורת זה הוא פילוסופי שאשה שאינה ישראלית מיום הולדה אין לה מוסר עיקרי לגדל בנים כראוי ועי"ז בעלה לא יהיה מצליח עמה :

הג' שלא לברוח עצמו מן המכס אינו בלבד שלא לאבד מתוכו אם הדבר יבוא להיות מגולה לאנשי השררה אבל הוא תורת מוסר פוליטיקי שלא להבריח אתו המכס מפני שהוא אבק גזל :

הד' שלא לעמוד בפני השור בשעה שעולה מן האגם הוא כולו פילוסופי על חכמת הטבע השור חזק בפרס במקום הזה גם מי שאינו פרים והשור השחור לפי הטבע הוא יותר חזק ויותר

משגע

הוא שלא לבטל בקדירה שבישל בו חבירו משום נקיות ומשום בריאות כידוע והשג' אחרונות מנוה ונוף גדול הם ג"כ פשוטים כפי פי' רש"י וא"צ עיון על דברים כאלו :

שלשה דברים צוה ריבר"י את רבי אל תעש כום בעצמך וכו' ואל תעמוד על הקמח בשעה שאין לך דמים אשתך טבלה אל תזדקק לה לילה הא' שלשה דברים צוה ריבר"י את רבי אל הצא יחידי בלילה ואל תעמוד בפני אדם ערום ואל תכנס למרחץ חדשה שמא תפתח ועד כמה א' ריב"ל י"ב חדש :

הראשונה שלא להזיק ממונו · השניה כדי ליתן מקום לממון אחרים מפני שאם יעמוד על המקח לסחור אותו ואין לו דמים ליקח המקח מפסיד המוכר שלא יקחנו אחר מאחר שהראשון מתהפך בו · והשלישית משום איסור נדות שהוא בעצמו תורת בריאות ועוד בג' ציואות של ר' יוסי שלא יצא יחידי בלילה משום סכנת גנבים ולסטים וכיוצא שלא יכנס למרחץ חדשה על הסכנה שמא תפתח בתחתיה חלל מים ושלא יעמוד בפני בגר ערום כדי שלא לראות בגופו איזה דבר מכוער וכזה יש לו לער ופחד ומתנוע' הגידים בא להיות נכפה והטעם הזה בעצמו שאמרתי הוא שמי שמשמש מטתו לאור הנר הווין לו בנים נכפים לא בלבד בראית איזה דבר מכוער כי בפלגש או באשתו אבל מפני שאור הנר מביא האדם בעת בתשמיש לראות דברים אחרים בחדרו וכזה הדמיון אינו חזק כרגע הביאה והבנים היוצאים ממנה חלשים ונכפים שלא לשמש מטתו על המטה שהתינוק ישן עליה הוא שלא לסבות איזה פחד ויראה בתינוק וכזה הגידים משתוממים והתינוק נכפה ולכן אם הוא בן שנה ואינו ישן וכו' אין לפחד מזה :

אמר ליה רב לרב אסי אל תדור בעיר דרישיה אסיא ואל תדור במתא דלא צניף בה סוסיא ולא נבח בה כלבא ולא תינסית תרתי ואי נסיבת ב' נסיבת ג' א"ל רב לר"כ הפוך בנבלתא ולא תהפוך במילי פשוט נבלתא בשוקא ושול אגרא וכו' אי סלקת לאגרא שדיותיך בבנפיך מאה קרי במתא בזוזא תותי כנפיך א"ל רב לר"ח בדיה לא תשתי סמא ולא תשוור בנרא ולא תעקר כבא לא תיקני בהויא לא תיקני בארמאי :

הרופא

פתח עינים

הוא הולך בכל הדברים לפנים משורת הדין לעשות גדרות לגדרות · ובראשי הקהל הכרח הוא בכל הדברים לדחות בשמאל ולקרב בימין · ובזה הכרח הוא שהפיליטיקי של הראשים יעשו סרה על החכמים בדברי הנזיר כמו שהת"ח יהיו עליהם במעלה בכל הדברים המצטרפים עם התורה והדתית :

ג' ואל תכנס בביתך פתאום זה הוא פשוט שצריך להשמיע לבני הבית קולו קודם שיכנס לביתו הנז' לא בלבד כדי שלא למצאם בדברים שגנאי להם לראותם עסוקים בם אבל גם מפני שאם יתן להם בשורה טובה או רעה לפתע יזיק לגידים ולדם אם פתאום באה להם ולא היה להם זמן להכין נפשם לשומעה :

ד' שלא למנוע מנעלים מרגלים אינו אלא בשביל גנאי כמו שפירש"י אבל הוא משום רפואה לפי שברגל הדם אינו הולך וסובב בחזקה והגידים שם הם חלושים ולזה הקור במקום ההוא מוחש עד מאד ויזיק לבריאות ולכן צריך להשים המנעלים כדי לגלור החום :

ה' שצריך לאכול בכל יום בהשכמה כדי שלא להחלים האצטומכא בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה :

ו' לעשות שבת חול בלא שינויים ואל יצטרך לבריות בהוצאותיו וזה ברור וכבר פירשנו אותו במס' שבת :

ז' להשתדל עם מי שהשעה משחקת לו או ע"י שותפות או ע"י מכירה או קנייה וזה הוא פילוסופי לפי שהמזל של בן ההצלחה בחלק עם מי שמתעסק עמו וכנגד זה הוא מי שאין לו מזל :

חמשה דברים צוה ר"ע את רשב"י כשהיה חבוש בבית האסורין וכו' א"ל אם בקשת ליחנק התלה באילן גדול וכשאתה מלמד את בנך תורה למדהו בס' מוגה וכו' ואל תבשל בקדרה שבשל בה חברך וכו' מצוה וגוף גדול אוכל פירות בלא שכר ומצוה וגוף טהור נושא אשה ולו בנים :

הראשון הוא פוליטיקי · ידוע הוא שגם בני האדם הם חשובים לרוב יותר בכח הדמיון מבכח השכל אבל זה אמר החכם שאם יבקש האדם לו' דבר שיהא נשמע לבריות שיקבלו הימנו יתלה באילן גדול דהיינו ילמוד בפני רב גדול ויאמר השמועה משמו וע"י כבוד המלמד ושמו הנודע בעולם גם הדבר אשר עליו יבוא הדבור יקבלו שגם בסבר פנים יפות · ב' ללמוד בס' מוגה וזהו דבר פשוט · ג' שלא לבשל בקדירה שבישל בו חבירו אע"פי שפירשוהו דרך צורה כגרוש הפשט הוא

ת"ר לא ישתה אדם מים מן הנהרות ולא מן האגמים בלילה ואם שתה וכו' נימא לנפשיה פלניא, בר פלניתא א"ל אמך איזדהיר משברירי רירי רי צחינא מיא בכסי חיורי:

מי הנהר ומי אגמים הם מלאים זוהמא ויש בהם נחשים ותולעים ויכולים להזיק הבריאות וע"כ גזרו אומר רז"ל שלא לשתות מהם ובפרט בלילה מפני שביום לאור השמש יכול האדם לראותן קודם השתייה לא כן בלילה וע"ז אמרו שאם שתה האדם דמו בראשו מפני הסכנה רבוני סכנת שברירי פירושו עורון והאמת אם המים רעים יכולים להזיק הגידים ובפרט גידי הראש והעין ולהביא האדם לידי עורון ואנו קוראים בקרדוזו בקאפיטולו מפלאות המים שיש הרבה מיני מיתות מהם בא לידי עורון · — והמילות ואיזדהיר וכו' הם לרפאות כח הדמיון לפי שאינם אלא מילות ביאורם הוא הזהרו שלא תביאוני לידי עורון בליחות הגוף אם אני שותה מים בכוס לבן וטהור וטרם אכלה לדבר על זה אומר ג"כ שביום כח השמש מטהר זוהמת המים ע"י החום והאור והאוסיגינו שהוא אויר הטהור הבא מהאור מטהר האזוטו וכל מיני העיפושים שבמים ולכן אין כ"כ סכנה לשתות מי האגמים והנהרות ביום כמו בלילה:

משנה ולא יפחתו לו מד' כוסות היין ואפילו מן התמחוי וכו' עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות:

ככר פירשנו אותו במסכת שבת

ת"ר ז' דברים צוה ר"ע את ר"י בנו אל תשב בגובהה של עיר ותשנה ואל תדור בעיר שראשיה ת"ח ואל תכנס בביתך פתאום כ"ש לבית חברך ואל תמנע מנעלים מרגלים השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה ועשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות והוי משתדל עם מי שהשעה משחקת לו:

א' שלא שלא לישב בגובהה של עיר ללמוד מפני שבמקום גבוה העין רואה למרחק בבתים ובשדות של הסביבות ובזה אין לו כונה ויפסיק מתלמודו:

ב' שלא לדור בעיר שראשיה ת"ח לא בלבד שמי שטרוד בלימודים אין לו זמן למלא חובתו עם הצבור אבל מפני שהת"ח הוא

פתח עינים

ראה בקירקירו ברוקלויס נפיקו די לה מירהנדולה וכמה כותבים קדמונים משאר האומות שדברו על השדים וכולם אמרו שיש מי שמושל קודם הצהרים ויש מי שמושל אחר הצהרים ובאמת אם הם רוחנים אבל בחלק חמריות ושיושבים באויר כמו שספרו הכתובים · בהכרח עת הצהרים מביא שינוי גדול בכל הטבע בסיבת השמש ותנועת הארץ כידוע ולכן נקרא הצהרים משמות שניים לפי שמחלק היום לב' חלקים שאינם דומים זה לזה ושהם נגדיים ז' לזה כהלסרפות פילוסופי א"כ הרע החמרי שבאויר וברוחות מה שהולך ועולה עד הצהרים הולך ומתמעט אחריו וכזאת שהקדמה הנזק הבא קודם הצהרים הוא ד"מ תחת שר א' ואחר הצהרים תחת שר אחר לפי שטבע הא' הוא נגד טבע השני וכן אנו רואים ברוב החולאים שבעת הצהרים הם שונים לטובה או לרעה · וכן יש מין קדחת שבבוקר באה ועד הצהריה הולכת וגדלת ולא יותר ויש מין אחר שבאה תכף אחר הצהרים והולכת וחזקת עד חצי הלילה א"כ רוב המזיקין מין המושל קודם הצהרים אינו דומה למין המושל אחריו ולכן · גם קטב מרירי נחלק לב' מינים · המין הראשון הוא מי שמושל קודם הצהרים והמין הב' הוא המושל אחריו וכבר ידעת שקטב הוא מגזרת קטב רצוני כרת וקטב הוא שטן חורב ולפי הקמחי מורה השחתה (הושע י"ג) ולזה נקרא קטב חולי הבא כהרף עין וכן אויר הדבר ואם כל אלו המאורעות נכללים בשם קטב נכון הוא לפי הפילוסופיא :

מתקופת תמוז ועד שתסר ביה שביחי :

בימות החום ובפרט בתקופת תמוז שהחום יותר גדול מזיקין היושבים באויר ד"מ הם יותר חזקים וגם החלאים ובפרט קדחת החמה וקדחת הזוהמא והעיפוש באלו הימים של תקופת תמוז רבים הם עד אין חקר ובחזקת סכנה :

ת"ר לא ישתה אדם מים לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות וכו' ואי צח מאי תקנתיה אי איכא חבריה בהדיה נגעריה ולימא פלניא צחינא מיא ואי לא לימא ברישא ז' קולות דאמר דוד על המים :

במקמות ההם היו שותים מים מגולים ויש בהם סכנה בפרט במי גשמים וכיוצא וע"ז נתנו התראה שלא לשתותם ובפרט בלילי רביעיות ובלילי שבתות לפי שבכל הטבע ובפרט בחולאים יום הרביעי ויום הז' הם ימי משפט החולי הנקרא קריסי והליחוש של הדברי' ושל פסוק תהלים הם כדי להחזיק כח הדמיון וליתן לו רפואה כראוי :

ת"ר

מאי תקנתיה אר"פ ליפתח באל וסיים באל א"נ ליפתח בלא וסיים בלא :

הדקל לא ימלט בין שני' ולא יתמלט הא' מהטע' שאמרנו וגם מפני שהוא גבוה מאד ואם הוא נופל אוי לשכנו · הכלב מפני שיש סכנה בין שיניו וכבר אמרו לא יגדל אדם כלב רע וכו' וכן בופון הגדול בחכמת הטבע אמר שהכלב גם הביתיי לעולם הוא רע ויש סכנה בסביבותיו · והאשה משום לגיעות כידוע ומשום אל תקרב אל פתח ביתה · החזיר משום שהוא רע לפעמים יותר מן הכלב וגם משום זוהמתו שגם עליו נאמר אוי לרשע ואוי לשכנו והנחש משום סכנה טבעית בשיניו ובארס שלו · ותקנת הפ' ליפתח בלא ומסיים בלא הוא ליתן נחת רוח למפחד ממנו · ורפואת הפחד כיוצא מאלו הדברים אינו אלא הבטחון ולזה מועילות הרבה אלו הרפואות תורניות ורוחניות ולא חמריות : —

הני תרי דהוו יתבין ופסקה אשה נדה בינייהו אם תחלת נדת היא הורגת את אחד מהם ואם סוף נדה היא עושה מריבה עמהם וכו' הני שני נשי דיתבין בפרשת דרכים אדת בהאי גיסא דשבילא וא' בהאי גיסא וכתוונן אפייהו להדדי הנהי ודאי בכשפים עסקן נימא הכי אגרת בת מחלת אוסיא בלוסיא מתקטלין וכו' :

ידוע הוא מהנסיון שהאשה בעת נדותה היא מלאה זוהמא ועוד ידוע הוא מחכמת הרפואה שבעת דם החדש האשה אין לה זיעת העור שאינו מוחש בכמות המצטרף לצורך טבעה כמו שראה סנטוריו עם שאר חכמים שניסו באלה וע"ז הגדילו לדבר על הנדה שלא לעבור אצלה כדי לרחק סביבותיה בעת זוהמתה ועיכול בריותה וכן שלא לעבור בין ב' מכשפות הוא כדי לרחק הפחד למי שמאמין בהן וגם למי שאינו מאמין אם אינו בקי באומנותם יכול לפחד בהרבה פנים בפרט כשהוא הולך לתומו שאנן ובטח בדרך שיש בה הרבה מאלו המכשפות ולכן רבותינו לימדו הדברים שצריך להוציא בפה מי שפוגע בהן אגרת בת מחלת וכו' שהיא נגד המזיקין לא מפני שיש יסוד שכלי בדבר הזה אבל כדי ליתן נחת רוח למי שמפחד מהם וזאת היא הרפואה האמתית לאלו החולאים הבאים מכח הדמיון :

קטב מרירי תרי קטבי הוו חד מקמי טיהרא וחד בתר טיהרא :

ראה

פתח עינים

וקפא דידיה דשליה בידיה דימיניה ונימא הכי אתון ואנא הא ד' נימא אתון ואנא הא ה' ואי שמיע לך דא' אתון ואנא הא ו' נימא ליה אתו אנא הא ז' הוה עוברא עד ק' וא' ופקע שידא :

כבר דברנו במ"א בענין מליאות השדים וכתבנו טעם למה הזוגות הם לפי' רע וניתנים השלטון לשדים עלמם · תדע כבר שנק' שדים מל' שדה מפני שיושבים בשדות ולפי דמיון ההולכים אחריתם הם שולטים בפרי השדות ובתבואה והכלל העולה בסוף המאמר כל דקפיד קפדיה בהדיה כל דלא קפיד לא קפדי בהדיה הוא פילוסופי משום שמי שהולך אחר הדמיון הדמיון עלמו שולט בו ומי שאינו הולך אחריו הולך תמים אחר אלהיו ואינו מפחד מאלו הדברים שאינם נחשבים אלא אבל יונקי שדים ופתיים המאמינים לכל דבר וכבר אמר הרמב"ם בהלכות ע"ז שכל המאמין באלו הדברים אינו אלא מחסרי הדעת · אבל דע שהרפואה שנתן התלמוד על דעת הזוגות עם הגודלים של הידים בתמיהתי מלאתיה אבל הגלח קירקיר בספרו הנכבד על הרוחות שנראה עתוק מתלמודינו וכן שים ראש השדים וראש הכשפניות ושם נכתבו שמות הרבה מאלו הראשים והאשוניות :

אמר ריש לקיש ד' דברים שכל העושה אותן דמו בראשו ומתחייב בנפשו ואלו הם הנפנה בין דקל לכותל והעובר בין שני דקלים והשותה מים שאולין והעובר על מים שפוכים וכו' :

לפי המקום שנכתב המאמר נראה שאלו הדברים הם משום סכנת המזיקין אבל דע שגם לפי חכמת הטבע יש טעם לסכנה טבעית הנפנה בין דקל לכותל הוא בסכנה לא בלבד משום שיכול ליפול א' משניהם עליו אבל גם משום שהדקל בל' ארמי דיקלא הוא אילן התמר שלפי חכמי הגיפות האויר שבסביבותיו אינו רצוי לגוף האדם והריאה שמשאינו הוא בסכנה וזאת היא הטעם של סכנת העובר בין ב' דלקים · והשותה מים שאולין לפי שאינו יודע מאיזה מעיין נשאבו ובאיכותן יוכלו להזיק לבריאות · והעובר על מים שפוכים מפני שאם הם עכורים או הזוהמא גם הם מזיקין באמת בהלט־פות הבריאות :

ת"ר ג' לא ממצעין ולא מתמצעין אלו הן הדקל והכלב והאשה וי"א אף חזיר וי"א אף נחש ואם ממציענהו

מאי

מאויר עד החלל האמתי שאין אנו יודעים תכליתו וסופו לפי האמת · אבל לפי דעת האחרונים הוא כעביו דבר קטון בצירוף מאמר רבא ומדתו שכותב אלפא פרסי וכבר אמרו המפרשים ורש"י כפרש שאלפא פרסי דסומכא דרקיעא הוי ספר לא מדעתם רצוני שהם בעצמם אמרו שהיא סברא בלא יסוד חכמה ובלא ראיה אמתית :

מצרים הוא ת' פרסה על ת' פרסה מצרים א' מס' בכוש וכוש א' מס' בעילם ועילם א' מס' בגן וגן א' מס' בעדן ועדן א' מס' בגיהנם נמצא כל העולם כולו ככסוי קדרה לגיהנם :

לפי הנסיון וחכמת הכדור שבימינו אינו כ"כ מדוקדק אבל מי יודע מה היא הפרסה שבדעת הכותב · כוש לפי שבוקארט איננו מלכות שנקרא באיטלקי Ethiopia או Etjopia אבל הוא מלכות הערביים רצוני Arabia ונתן טעם לשמו למה נק' כוש ואם כוש הוא Arabia רצוני כ"מ שמדברים שם ערבי כל' המקום היא מלכות גדול וכמה פעמים יותר גדול ממצרים אבל שמצרים א' מס' בכוש איננו מדוקדק לפי האמת ולפי חכמת הכדור שבימינו :

כוש אחד מששים בעולם :

מי יודע מה היה הראש והסוף של כוש הנ"ל וא"כ אין לנו ראיה ואין לנו טעם לו שכוש א' מס' בעולם · אין פילוסוף שיודע בוודאות היכן היה הג"ע תחתון וכ"ש שאין מי שיודע ארכו ורחבו של גיהנם ונראה לי שזה כתבו דרך גוזמא ודרך הלצה ולא לפי אמיתות חכמת המדות שבימים ההם לא היה ניכרת כ"א לא' מעיר ולב' ממשפחה :

פרק יו"ד ערבי פסחים

ארנב"י א' קרא ליל שמורים הוא לה' לילה המשומר ובא מן המזיקין רבינא א' ר' פפי תקינו רבנן דרך הירות כל חד וחד מצוה באפי נפשיה הוא רי"א א"ל יוסף שידא אשמדאי מלכא דשידי ממנא הוא אכולא זוגי ומלכא לא איקרי מזיק א"ד אדרבא מלכא רשותיה בידיה אר"פ א"ל יוסף שידא בכ' קטלי בד' מזקינן בכ' בין בשוגג בין במזיד בד' במזיד אין בשוגג לא ואי אישתלי ואיקרי ונפיק מאי תקנתיה נקיט זקפא דידיה דימיניה בידיה דשמאליה

פתח עינים

דע הקורא שבבבל עוד היום קרוב למדינה ובסביבות בבל יש תמרים גדולים וגסים כמו תפוחים ואגסים ונוהגים אנשי השדות והפרדסים לחתך הקרום העליון של האילן סביב למקום הפרי בסכין ויוצא משם כמו דבש בכמות גדול ואוכלים ושותים ממנו כל יושבי הארץ ההיא ודע עוד שהאילן של התמר בבבל אינו גבוה כמו בשאר מקומות אבל הוא שפל כמו אילן תפוחים ולזה הפירות הם יותר מתוקים · פרי התמר הוא יותר מתוק ולכן הבוקארו שיש בו נותן מזון ומחיה לגוף כמו שנודע מחכמת הרפואה ולזה אמר עולא שבמדינה שיש בה התמר והדבש בזול יש ליושביה מה שצריך לחיות בלא טרדה ולעסוק בתורה אבל יש עוד לידע שהתמר הוא קשה העיכול · זאת ועוד ידוע מספרי הרפואה וגם שמעתיו באלו הימים מחוקר א' חכם שישב שם הרבה חדשים ואמר לי שהתמר בבבל מביא לידי קרי ולהברח התשמיש וע"ז אמר החכם שהסל מלא תמרים הוא כמו סם המות בהצטרפות ליסוד התורה ;

פרק ט' מי שהיה טמא

מעלות השחר ועד הנץ החמה ה' מילין :

דע הקורא שבענין המדות כמו פרסה מילין וכו' הפרש הרבה בין מקום א' למקום אחר כדברי רבותינו · אבל אם אנו מפרשים ומבינים מיל כמו שפי' הצמח דוד בלשון איטלקי Miglio di spazio mille passi הוא האמת בעצמו ומסכים עם כשיעור היומי שמעלות השחר ועד הנץ החמה רצוני מראשית האחד לראשית הב' הוא מהלך ה' מילין וכן כתבו הרבה מחכמי הכדור שמב"ע א"כ גם בזה הענין כאמר וכחוזר וכאמר הם אמת ודבריהם אמת :

א"ר שיתא אלפי פרסא הוי עלמא :

לפי האחרונים הכדור נחלק לש"ס חלקים וכל חלק הוא ס' מילין א"כ העולם כולו הוא אלפים וד' מאות מילין · ואם כל פרסה כמו שפי' הצמח דוד בערך פרס היא ד' מילין א"כ העולם כולו הוא ה' אלפים וד' מאות פרסאות ולא שיתא אלפי פרסי כמ"ש בעל מאמרנו · אבל דע עוד שהרבה מפרשים אומרים שהפרסה היא ג' מילין ושני בקירוב ואם תעשה החשבון על הפרסה מחוברת מג' מילין בדיוק תמצא שהעולם כולו הוא ו' אלפים ומאה וג' בקירוב · א"כ מאמר רבא לפי זאת ההקדמה הוא קרוב לדיוק המדה :

סומכה דרקיעא אלפא פרסי :

זה הוא חשבון שאינו בדקדוק לפי שהרקיע לפי הפילוסופיא הוא עובי האויר

אכזרים מיושבי הבקעה · בראשונים הגידים הם יותר מוחשים והדם יותר חם וביושבי הבקעה והמבולה הגידים הם לא למאוד מוחשים והדם יותר קל ועל זה הם מלאים לב טוב ואינם במהרה כועסים ואנשי מלחמה כמו יושבי ההרים · — תועלת הלשון שקרוב לשונם ללשון תורה הוא דבר ידוע למי שיודע ל' ארמי וקרוב הלשונות הוא תועלת בלא חקר למי שהולך חוץ מעיר אביו אל ארצות נכריות כמו שהוא תועלת גדול לגלות במדינה שהיתה עיר מולדתו של אביהם הזקן אברהם אבינו וע"כ הגולה מולא כמו קרובים העמים שגלה ביניהם אמת ג"כ שבבבל יש פירות האדמה הרבה וכן כל שאר הדברים הצריכים לחיות האדם הם בזול בימינו וזה אינו תועלת קטון למי שהילך חוץ מעיר מולדתו :

אר"א מ"ד והלכו גוים רבים וכו' אלהי אברהם אלהי יצחק לא נאמר אלא אלהי יעקב לא כאברהם שכתוב בו הר שנאמר בהר ה' יראה ולא כיצחק שכתוב בו שדה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה אלא כיעקב שקרא בית :

הבית הוא דבר שיש לו יסוד ויותר מכובד מההר והשדה בטבעו מפני שהבית בנוי הוא בידי האדם וההר והשדה הם מולדי הטבע · הבית הוא מקום מיושב ולא כן השדה וההר כן העבודה היא יותר מכובדת בבית ממי שעובד אלהיו בהר או בשדה · והחושים עצמם של העובד אינם מקובלים ומוכנים לכוונת הלב בעבודתו בהר או בשדה כמו שהם בבית וזה הוא מוכן לכל בעל שכל :

אר"י גדול יום קבוץ גליות כיום שנבראו בו שמים וארץ :

בריאת העולם מורה גדולת האדון בורא הכל ביצירת החומר ויום קבוץ גליות מורה גדולת הבורא ית' בהשגחתו על עם סגולה שבהקבצו בארצו הקדושה הוא כמו בריאה חמרית ורוחנית בזמן אחד :

לא הגלה הקב"ה לישראל לבבל אלא כדי שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה · עולא איקלע לפומבדיתא הקריבו ליה שירינא בתמרי א"ל כמה כי הני בזוזא א"ל ב' אמר מלא צנא דדובשא בבבל ובבלאי לא עסקי באורייתא בליליא צעריה א' מלא צנא דסמא דמותא בזוזא בבבל ועסקי בבלא באורייתא :

פתח עינים

עליו הם שנים התורה ללמד' דרך כלל וב"הם בפרטות לבורי שהוא העבודה והכבושה :

אר"י אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה :

זה הוא פילוסופי לפי חכמת הרפואה · ידוע הוא כמה חלאים מביא על האדם הרבנות והאסטניסות · ההרגל טבע שני ואם האדם מורגל בהם אינו יכול לשנות מה שרגיל בו או באכילה ושתיה או ברחיצה ושינה או במלבושו מבלי הגיע בעצמו סיבות חלאים גדולים · וכבר הרופא המובהק טיסוט Tissot כתב ע"ז בס' א' מההפרש החלאים שיש בין האסטנים תושב העיירות ובין האדם העובד הלן בכפרים ובין טרחות האדמה :

ואר"א לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין א"ה אלא כדי שנתוספו עליהם גרים וכו' וא"ר הושעיא מ"ד צדקית פרזונו בישראל צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפזרם לבין האומות :

תועליות הגלות אשר עליהם דברו ב' המאמרים שלפנינו הם בתכלית האמיתות לפי השכל ולפי הנסיון הגרים אינם קשים למצוא בין פיזור האומה והגלות היא סיבה לשומרה כאישון בית עין מפני שהפיזור בעצמו הוא מביא הא"י אפשר לכלות כ"י מן העולם ואנו רואים כל היום שאם מלכות א' כמו אכזר רודף בדתותיו האומה מלכות אחר קרוב לו עושה דתות להצלחתם ולשלותם והרדיפה עצמה אל שונאי ישראל היא הסיבה הראשונה לשמור תורת משה כראוי מפני שהנרדף בקשיות ערפו ובהכרח עשה גדרות מעצמו שלא לעבור על דתי להשפיל השנאה של רודפיו · וע"ז אמר רוקליט בספרו בלשון לאטינו היהודים שומרים כראוי דתם משום השנאה והרדיפה של שמב"ע :

תנו ר' חייא אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה יודע הקב"ה בישראל שאין יכולים לקבל גזירות של עשו ושל ישמעאל לפיכך הגלה אותם לבבל וכו' מפני שקרוב לשונה ללשון תורה :

אלו התועליות על מקום בכל שהגלה שם הקב"ה ישראל עמו הם בתכלית האמיתות · הכשדים בימים ההם כמו שנראה מדברי הימים הקדמונים לא היו אכזרים כשאר האומות וע"ז לפי דעת אר"א מפני שעמוקה כשאול משום שלפי העיון והשכל יושבי ההרים הם יותר אכזרים

הוא ד"מ לומר שהצדיק במעשיו הטובים מלמד בפועל לבני דורו וע"י האחרים שבזמנו הולכים אחרי דרכיו ובזה הצדיק מחיה את המתים לפי שהרשע מעיקרו נחשב כמת א"כ אם הוא שב בתשובה ע"י מעשי החכם זה הוא באמת תחית המתים :

רב יוסף ביומא דעצרתא עבדי ליה עגלה תילתא וכו' כי עביד איניש אדעתא דנפשיה עביד :

השמחה ששמח רב יוסף ביום שבועו' בזה מאהבת עצמו באמרו שאם לא היה לומד תורה לרומם עצמו הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף ומה בינו לבינם · ועל אהבת עצמו של החכם הזה טוב דבר בעל המאמר בסופו מעיקרא כי עביד איניש אדעתא דנפשיה קא עביד :

פרק ח' האשה

והיה ביום ההוא וכו' נאם ה' תקראי איש וכו' זו עילם :

עילם הוא שם המדינה. ובה היה שושן הבירה ובניה זכו ללמוד ולא קיבלו תורה בישראל כידוע ובוקארט ביאר ל' עילם מן עלם כלומר שלא היו בהם חכמים גדולים והיו כמו נערים ועלמים :

בימי עוזיהו יותם אחז וכו' ויאמר ה' אל הושע לך קח לך אשת זנונים וילדי זנונים וגו' ישראל בני בני בחוני בני אברהם יצחק ויעקב א' מד' קנינים שקניתי בעולמי ישראל תורה שמים וארץ :

אחר שביארנו במ"א המאמר הקודם · כבר ידוע הוא שנבואת הושע לך קח לך אשת זנונים וכו' היה במראה הנבואה כמו שפירשו הקמחי והראשונים מהמפרשים עמו · אבל תכלית המאמר הוא פילוסופי להודיע שישראל א"א להעבירם באומה אחרת משום זכות אבות שהם בני בחוניו ית' · בני אברהם יצחק ויעקב רצוני זכות החינוך ממשפחה רמה כמו שבין אדם לחבירו זכות אבות מועיל בלימוד הנעורים של האדם · ובאמת האדם בטבעו הוא מוכן להיות לפי למודיו ובפרט מוסר האב ומורת האם הם כמו העובד על האדמה ופירותיו וע"ז נא' כי האדם עץ השדה ובנגד זה מי שהוא בן זנונים ואין לו מלמדים בטוח הוא לפי הרוב שלא יצא ממנו דבר טוב · בענין הד' קנינים הוא ברור שבורא הכל קנין החמרי הוא שמים וארץ שברא ברצונו ואם הוא בורא הוא משגיח בהשגחה כללית בכל האומות ובהשגחה פרטית על ישראל עמו · ואותות ההשגחה

פתח עינים

נכון הוא לפי השכל שהפסח ידחה את השבת · השבת מורה על חידוש העולם והפסח מורה על מציאותו יתברך על בריאת העולם כרצונו ועל השגחתו שלפי זכות ב"י וקשיות לב פרעה הפליא לעשות בהפוך הטבע ע"י הנסים במצרים ועל ים סוף א"כ בפסח נכלל כל יסוד השבת ועוד כהנה וכהנה :

א"ר יהודה א"ר כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו :

אם המתיהר הוא חכם חכמתו מסתלקת ממנו וזהו על פי הטבע והפילוסופיא האמתית · התורה נקנית דרך ענוה מפני שהלומד חייב לטרוח כראוי ללמוד · וכדי להבין בדרך ישר צריך לחשוב עצמו טפש ושיש לו צורך ללמוד מאחרים מה שלא ידע עד יום הלימוד · אבל אם הוא מתיהר אינו טורח ללמוד מפני שבגאות נפשו בוטח לידע כראוי ולהיות החכם השלם בדורו ובזה בודאי חכמתו מסתלקת ממנו · ואם הוא נביא נבואתו מסתלקת ממנו מפני שאין הנבואה שורה אלא על חכם · א"כ אם חכמתו מסתלקת ממנו ק"ו לנבואה שנסתלקה מהמתייהר · ואם החכם שיודע העבר וההווה חכמתו מסתלקת באמצעות היוהרא ק"ו לנביא לעתיד :

אר"ש בן לקיש כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו :

הכעסן הוא מתייהר וגבה לב מפני שכועס על כל מה שהוא כנגד רצונו · ועוד הכועס ע"י המרה משים לענה בגופו והגידים אינם נכונים ללמוד · והכעס בעצמו מביא לידי שעמום · ואינו יכול שכל הכעסן לישב בנחת בשלוה ובהשקט ואינו מבין הדברים על מתכונתם :

ת"ר ורעו כבשים כדברם וכו' עתידים צדיקים שיחיו את המתים כתיב הכא ורעו כבשים כדברם וכתיב התם ירעו בשן וגלעד כימי עולם בשן זה אלישע וכו' גלעד זה אליהו :

לפי הפשט הצדיקים יהיו כמו אליהו ואלישע בימיהם ויחיו את המתים וכבר בארנו מה שראוי במסכת ברכות על נצחיות הנפש ועל התחיית המתים ובזה המקום אין לנו לתמוה אם הצדיקים יחיו את המתים לפי שכבר ידוע הוא שהצדיק יסוד עולם וחכם עדיף מנביא · א"כ אם הנביא בזמנו החיה את המתים גם הצדיקים לע"ל יעשום · אבל לפי דעתי

הוא

ומותבך מנהרדעא וכו' מיום שנגנז ס' יוחסין תשש כחן של חכמים וכהה מאור עיניהן :

ג"ז הוא הלכה כד"א לפי שיחת האדם וגם בית מולדתו ועירו הם דברים מחושבים להכירו במוסרו מפני שלפי מדות משפחתו ומדות עירו ראוי הוא לשבח או לגנאי וללמדו תורה או להושיבו חכם או סופר במקום פרטי · ולכן מה טוב דברו באמרם מיום שנגנז ס' יוחסין תשש כחם של חכמים לא בלבד שנגנזו בהן טעמי תורה שהיו בו אבל מפני שבאבד זכרון המשפחות ואיכותן · ובפרט היחס שהוא עיקרי להכיר האדם על מתכונתו ולידע אם יש בו הכנה ללימוד התורה ע"י שכלו ומדותיו או להפך :

משנה הפסח נשחט בג' כתות וכו' נכנסה כת א' יצאה כת א' נכנסה כת ב' יצאה כת ב' נכנסה כת ג' וכו' :

כל הסדר הזה על שחיטת הפסח בג' כיתות ושאחר כניסת כת א' ונתמלאה העזרה ננעלו דלתותיה ושהכהנים היו עומדין שורות שורות ושלא היו מעורבין שורות של בזיכי כסף עם השורות של בזיכי זהב וכן הסדר כולו של קבלת הכהנים ושאחר שיצאה כת ראשונה נכנסת כת שניה וכשיצאה כת שניה נכנסת השלישי ושהכהנים היו מרוגין וזריזין במלאכתן · כל הדברים האלו כולם הם סדר מדות רפואה לא בלבד כדי שמרוב העם לא יתמעך אדם בעזרה כמו שמלאנו בימינו בהרבה עיירות בזמן איזה חג גדול שנתרבה בהן העם ונתמעכו לאלפים ולמאות מחמת לפיפס אבל גם לבריאות האדם בנשימת הריאה שברבות האנשים נשים וטף במקום א' האויר הוא מקולקל ואינו ראוי לנשימה · וכמה מיתות משונות וברגע א' באות מזאת הסיבה כנודע אפי' לפחות שברופאים :

פרק ו' אלו דברים

ת"ר הלכה זו נתעלמה מבני בתירא שפ"א חל י"ד להיות בשבת ושכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו וכו' נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת אף מועדו האמ"ר בפסח דוחה את השבת ועוד ק"ו ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת פסח שענוש כרת לא כ"ש :

פתח עינים

ח' אלהינו ה' אחד אמרו כשם שאל בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד מיד פתח ואמר בשכמל"ו :

דע הקורא שבפ' הא' של שמע ישראל ה' אחד נכללת אמונת מציאות ה' ואחדותו יתברך אחדות שא"א לאדם לדמותו כראוי אלא דרך שלילה וכבר ידעת מה שאמר הבעל חובת הלבבות בספרו בשער היחוד והפרש שיש בין הא' האמת והא' העובר דברים שהם מורכבים לא' מעיר ושנים ממשפחה ולזה בפי כל הוא פ' שמע · אבל אמונתו כראוי איננה ניתנת אלא לפילוסופים יראי שמים שבאומתנו ע"כ התקינו פ' ברוך שם וכו' שמורה גדולתו ית' והשגחתו על הנבראים ובענין ההשגחה וגדולת הבורא הדברים הם יותר מצטרפים עם המון העם ויותר קלי ההבנה · ובד"ז מי שאינו כדאי לאמונה האחדותו לבוא עד פנימה בה בנקל · יכול להיות יותר מבין ויותר מאמין בהשגחתו ית' ובגדולתו א"כ אמונת הדבר שבא בפ' בדרך וכו' היא יותר מוכנה ויותר מצטרפת עם היית האדם בכלל ובפרט · ודוק שמשה היה גדול שבנביאים ודבר עם ה' פנים אל פנים ע"כ דבר קטון היה בעיניו אמונת האחדות · אבל יעקב אב כמה בנים ובלא נביאות יותר היה מוכן לאמונת ההשגחה מאמונת האחדות ובפרט על למוד הבנים מלא נכון להשכיל חומר האמונה על הדברים המצטרפים כמו ההשגחה והגדולה · ולא אל הדברים העליונים אשר באלילות והאחדות דברים קשים להבנה ומביאים האדם לידי מינות :

אמרי מלכא ומלכתא הוו יתבי מלכא אמר גדייא יאי מלכתא אמרה אימרא יאי אמרי מאן מוכח כ"ג דקא מסיק קרבנות כל יומא ויומא :

זה הוא מוסר ד"א ולא בלבד על הקרבנות שהוא בידי הכהנים שבימיהם כדי שנודע מה הוא המובחר אבל גם לפי הרפואה · וכבר נודע מכותבי הטבע ובפרט מהמוראטילי שהכבש קודם לעז בכ"מ ובכל זמן והוא יותר נקל לשכל מהעז וע"כ הקדימהו התורה ללמדנו דתי האכילה על תכלית הבריאות :

פרק ה' תמיד נשחט

רבי שלמאי אתא לקמיה דרב"י א"ל ניתני לן מר ס' יוחסין א"ל מהיכן את א"ל מלוד והיכא מותבך בנהרדעא א"ל אין שונין לא ללודים ולא לנהרדעי וכ"ש דאת מלוד ומותבך

שאמרתי · ומדבר הוא בבריאה דרך דמיון ולא דרך אמיתי ופילוסופי :

ת"ר עשרה דברים נבראו בע"ש בה"ש ואלו הן באר. ומן. וקשת כתב ומכתב ולוחות וקברו של משה ומערה שעמד בה משה ואליהו. ופתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים וי"א אף מקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וי"א אף המזיקין וי"א אף בגדיו של אד"הר :

המזיקין כמו שכתבנו במ"א הם בריאים דרך טבע ולפי שיש להם צד רוחני וצד חומרי ע"כ דרך דוגמא אמר שנבראו בע"ש בין השמשות דלוני שהם כמו טבעת מאחדת הגשמיות עם הרוחניות :

ת"ר שבעה דברים מכוסין מב"א יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע במה משתכר ואינו יודע מה בלבו של חברו ומלכות בית דוד כתי תחזור למקומה ומלכות חייבת מתי תכלה ת"ר ג' דברים עלו במחשבה ליבראות ואם לא עלו דין הוא שיעלו על המת שיסריח ועל המת שישתכח מן הלב ועל התבואה שתרקב וי"א אף כל המטבע שיצא :

על הז' דברים שהם מכוסים באמיתות אין לנו לפתוח פה עליהם · ועל הג' שעלו וכו' זה הוא ללמדנו שכל הדברים שבעולם הם מורכבים מטוב ורע כידוע · לכן בסרחון המת שהוא רע ועיפוש גמור יש בו צד טוב שאל"כ היו בעלי בתים מאגרין ומצניעין המתים שהם קרוביהם ויראה הקרוב את צערו לפניו תמיד והמת שישתכח מהלב הגם שהשכחה היא דבר מגונה וכאלה מחולשת המוח והגידים עכ"ז אם המת נשכח הוא לטובה לפי שאם יזכרהו בתמידות יחלה הקרוב שאבד המת · ומזה באות יהיו קלקלות לא נפרדות · וכן התבואה שתרקב היא טוב שאל"כ יהיו בעלי בתים מאגרין אותה לזמן רב ומביאין מארת רעבון בעולם :

שנינו במשנה וכו' ויקרא יעקב אל בניו בקש יעקב לגלות קץ הימין לבניו ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא ח"ו יש פסול במטתי כאברהם אבי אבא שיצא ממנו ישמעאל כיצחק אבי שיצא ממנו עשו אמרו שמע ישראל

ה'

פתח עינים

ואריסטו בפילוסופיא שלו שם הוא אמר הצורה והעדר ראשית כל הנבראים כמו שהלבנת הוא ראשית כל צורה וראשית כל הדברים הבאים במלאכות האומניות · שבפילוסופית הצורה כל האומנים הם באמיתות בוראים בתכלית השלימות :

שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם אלו הן תורה ותשובה וג"ע וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח :

זה המאמר בא' צורה ותכליתו הוא ללמדנו שבריאת העולם כמו שהוא מדיני אין לה יסוד אם אין תורה שכוללת מדינת האדם ואם אין תשובה מפני שאין אפשר לאדם שלא לחטוא ואם אין תשובה אין תורה · וזהו לפי דעתי טעם הפסוק כי עמך הסליחה למען תורא · רצוני שאם אין סליחה לחוטא ע"י התשובה אין יראה לפי שאם לא יהיה בטחון האדם נוסד על התשובה שלא יאבד עולמו בלי אפשר ליראה הבורא בכל פרטי הדת והתורה · הג"ע וגיהנם הם יסודות שכר ועונש · וכסא הכבוד הוא דוגמא ליראת הרוממות · ב"המ לר"הק יתירה מן השמים ושמו של משיח דוגמת שכר ועונש הגופיי ורוחניי בכת א' :

תניא רבי יוסי ב' דברים עלו במחשבה לבראות בע"ש ולא נבראו עד מ"ש ובמ"ש נתן הקב"ה בינה באדם הא' מעין דוגמא של מעלה ולקח ב' אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור והביא ב' בהמות והרכיב זו על זו ויצא מהן פרד :

לפי דעתי זה היא רמז לטבע האש והחום היסודי שהוא בכל הנבראים או טמון שנקרא בלע"ז Calor latente או נראה ומוחש שנקרא בל' ההוא Calor sensibile האש והחום כאבן הוא טמון לפי מדרגתו · והקב"ה נתן בינה באדם הראשון ולקח ב' אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור · אבל במלאכת השפשוף הזה אינה בריאה אמתית מעיקרו אבל ע"י ההכאה והשפשוף החום שהיה מתחילה טמון ע"י המכה והתנועה נעשה מוחש א"כ תבין הקורא שזו אינה בריאה אלא שיצא החום והאש מן הכח אל הפועל וזאת היא דוגמת בריאה אבל אינה בריאה ובזאת המאמר אינו אומר וטחנן זו בזו ונברא האור אלא יצא מהן אור א"כ היא בלבד יציאה ולא בריאה · אריסט"ו בפילוס' שלו אמר התנועה היא סיבת החום · ובאמת ע"י התנועה החום נעשה מוחש כמו באבנים שטחן אד"הר · אבל דבר שהיה מתחלה טמון ונברא אם כן המאמר הזה צריך להבינו כמו שאמרתי

באלה שלימות הן בטבע עכ"ז הוא חידוד בבעל מאמרנו ונמר שבריאה כזאת באיכותה למעלה מן הטבע וכמו מורכבת מטבע וגם בזמן אחד · נבראת בין השמשות בע"ש שהוא זמן המאחד הבריאה עם העשייה :

ו' יש לדקדק בענין השמיר מה הוא · לפי דעת הצמח דוד שמיר הוא אבן יקרה וקשה עד מאד מהברזל לא יוכל לחתוך אותו דיאמנ"טי בלעז ואם הוא כן נראה זר שבאמצעותו בנה שלמה ב"המ וחתך הדברים היותר קשים אם לא נאמר שבימיו היה הדיאמנטי יותר קל למצאו ולהכינו · עכ"ז נכון הוא מה שאמר הנביא בשמיר שהוא חזק עד מאד וכן הוא בדיאמנטי וכן שמו מגזרת שמר הוא נכון לפי שבין החזקים השמירה היא טבעית וקלה שבקלות אבל אם השמיר הוא דיאמנטי הוא נמצא בבטני הארץ כנודע כברזל ובשאר מקומות וא"כ הוא בכלל בריאות הארץ ואינו כ"כ נקל להבין מדוע היא בריה משונה לפי ר' יאשיה שנאמר שנבראת בע"ש בין השמשות · דע שהדיאמנטי הוא משונה בין א"ה שבא מהארץ ומכל שאר אבני טובות ומרגליות בזה שהדיאמנטי אם משימים אותו לאש חזק כסוי מכל צדדיו בכלי א' מיסגר בשלימות אחר זמן נמצא בכלי שכילו נהפך לאויר ולרוח ואין בכלי שארית כל · כן הוא נודע בחכמת הקמי"ה שלאחרונים עם הנסיונות חכמי צרפת איטליא ואשכנז · א"כ טוב דבר יאשיה לפ"ז שהדיאמנטי הוא דבר זר ואינו בכלל הארצות ושנבראת בע"ש בין השמשות לזרותו — לפי מפרשים אחרים השמיר הוא כמין תולע ואין כל דבר קשה עומד בפניו · ינעתי ומצאתי שתולעת הים הנקרא Mitolo (ולכן אמרו כמין תולע ולא תולע ממש) יש לו כח לעשות חור האבנים קשים וכמ"ש Morateli בפרקו בזה Mangiapietra שבל' יוני מורה אוכל אבנים · V' é una specie di Mitolo detto Litofago; egli non è girovago, nè passa al moto i suoi giorni continuamente. Nasce dai flutti, ma cheto e tranquillo vive in una carcere che formasi da se stesso nelle pietre, e alberga in questa cavità da lui formata fino all' uscirne. Ricordatevi bene chê la pietra è forata da questi vermi: א"כ יש בין תולעי המים תולעים שהם עושים חורים באבנים היותר חוקית בטבע נקראים בשם שמורה חוקס באכול האבנים : —

ז' ר"י אומר אף הצבת ראיתי אני מחדש בפילוסופיא שצורות הדברים הם כמו בריאות ולפי שהצורה עצמה יש לה איכות א' ובצורה אחרת יש איכות משונה כמי שאנו רואים בקימיאה בצורות המלחים ובזכילה בצורית העיסות שצורה א' יש לה טעם א' והצורה אחרת יש לה טעם משונה אע"פ שהחומר הוא א' · א"כ בחכמת הניפות הצורה היא כמו בריאת חומר ועי"ז אמרו שהצבת ר"ל דפוס הצורות הוא כמו טבעת בין הבריאה והעשייה ועי"ז נבראת הצבת בין השמשות של ע"ש לפי סברת ר"י ·

ואריסטו

פתח עינים

ב' שאין לפילוסופיא שער ליכנס בו על אש על גשיגס אם אין אנו מביאים אותו על האש איליטריקו שהוא מן אחר של אש ונראה יותר דק מהאש היסודית :

ג' שהי' דברים שנבראו בע"ש בין השמשות הם כולם דברים נסיים חוץ מן הטבע או למעלה מן הטבע ולפי שהנס נראה דבר שאינו כ"כ מדוקדק בגדולת הבורא לפי שהוא הפך הטבע התמידי ע"ז אמרו שנבראו בע"ש בין השמשות רצוני שהנס הוא כמו טבעת שמאחד הבריאה הראשונה עם הבריאות הבאות דרך טבעי מהיצירת הולד וכיוצא ועז ד"מ אמרו שנבראו הדברים הנסיים בע"ש בין השמשות כלומר בזמן האמצעי בין הבריאה ובין שמירת הבריאה מהנוצרים בזמן בכל תמידיות הטבע ע"י הלידה וכחות הטבעיות אשר הן סבות היצירה בכלל ושהן מכוללות בפסוק שאומר אשר ברא אלהים לעשות רצוני שהעשייה היא גם הבריאה :

ד' ראה בפרטן הדברים שנבראו בע"ש בין השמשות ותראה ברור שהן מורכבות מהטבעי והנסיי כמו בין השמשות שהוא זמן מורכב מהיום והלילה רצוני מורכב ממציאות האור והעדרו — באר של מרים הוא טבעי במציאות הבאר ונסיי באיכותו · ובפרט שהיה מתגלגל עם ישראל בכל מקום שהולכין · המן הוא טבעי בקלבריה ובשאר מקומות וגם בא"י אבל נסיי במדבר ובאיכותו · הקשת הוא דבר טבעי בסיבת אור השמש והענן שבו מכה אורו · אבל נסיי לפי התורה בהיותו אות על המבול ושלא ישוב עוד הבורא לשחת כל בשר · הכתב הוא דבר טבעי לפי שהיא בריאת שכל האדם לאות מחשבותיו עם מי שהוא רחוק ממנו · אבל נראה נסיי באיכותו מפני שהוא פרטי באדם ואין בהמה וחיה אחרת שכותבת כמו האדם ולזה אמרתי בספרי בלשון איטלקי שהכתיבה היא מה שמפרשת האדם בין שאר הבעלי חיים · ולזה נראה שהכתב הוא הכתב בכלל רצוני מחשבת בריאת אותות השכל · והמכתב הוא פרטיות צורת האותות והנקודות בפנים שונים בין האומות — והלוחות וקברו של משה הם דברים טבעיים ונסיים בזמן אחד וכן פתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ :

ה' בענין הפרד אין לתמוה על זה אם בימי ענה יצא הפרד מן הסוס והחמור ולהפך באמור אין כל חדש תחת השמש · לפי שההרכבות כזה אינם בריאות חדשות בכלל ובכל הטבע בחיים ובצמחים יש הרכבה מאלו ההרכבות וכל אלו הדברים הם כבר מוכללים בין דמות הטבע ואינם נגד רצון הבורא ולכן אין צורך לצורת האמונה שנברא הפרד הראשון מהארץ ולא מהכלאים ובאמת שם פרד בא ממקור פרד שבאיטלקי מורה dividere רצוני שהוא חי מופרד בין ב' טבעי בהמות · — ראה במורטילי בערך הסוס והחמור שנראה בין אחרונים שאיזה פעם הפרדה יולדת פרד ואם אמת כן הוא זאת היא הראיה הנעלמה שההרכבות כאלה

ח' טוב דברו ג"כ נגד המניעת הגלים ממדינת הים · לפי שלא כל היום הדברים מצליחים למי שמשלח שליחותיו תמיד במקום סכנה :

ט' שכר כותבי תפלין ומזוזות הוא דבר מועט כפי רוב הטורח · א"כ אלו הדברים כולן הן ע"פ הפילוסופיא האמתית ועל כיוצא בזה יכול לומר שפת אמת תכון לעד והנסיון מוכיחו בשלימות :

דרש תודוס איש רומי מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמם על קדושת ה' לתוך כבשן האש נשאו ק"ו בעצמם ומה צפרדעים שאינן מצווין על קדושת ה' כתיב ועלו ובאו בביתך וגו' אימתי משארת מצויה אצל התנור בשעה שהתנור חם אנו עאכ"ו :

השאלה שנושא התלמוד על חנניה מישאל ועזריה מה ראו שמסרו עצמן על קדושת השם הוא בתכלית הפילוסופיא לפי שאף על קידוש השם אין לו לאדם בכלל להיות ותרן על חייו והלימוד וחי בהם ולא שימות בהם הוא עיקרי בטבע האדם :

אור בפ"ש איברי והקשה ע"ז בעל התלמוד והתניא ד' דברים נבראו בע"ש בין השמשות אלו הם באר מן וקשת כתב ומכתב ולוחות וקברו של משה ומערה שעמד בה משה ואליהו ופתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים רנ"א משום אביו אף האור והפרד רי"א אף איל ושמיר ר"י אומר אף הצבת וכו' :

זה המאמר והבא אחריו על האור רצוני אם צריכים דקדוק פילוסופי בדברים הרבה שבאו כאן א' שראו רבותינו שבבריאת העולם לא נפל דבר על האש שהוא הראשון שביסודות וכבר הרבה פילוסופים אף שלא מבני עמנו אמרו שמרע"ה בבריאה לא דבר מבריאת האש לפי שהוא מין אור אם כן בבריאת האור נחשב האש אבל לפי הפילוסופים האחרונים אין האור והאש מטבע א' מפני הרבה שינויים שיש ביניהם א"כ לפי זה טוב מעיין המאמר באיזה זמן נברא האש · הב' אומר במ"ש לפי שבשבת לא היה לאדם הראשון צורך להדליק נר ולבשל מאכלים ועוד יש לעיין אם תכף לבריאת העולם הכירו הנבראים ההדלקה והבישול ומיד אחר השבת שבו שבת האל מכל מלאכתו נראה קרוב אל האמת שבראו :

והא' אומר בע"ש בין השמשות רצוני שהאש היה האחרון שבנבראים :

ומגדלי בהמה דקה׳ וקוצצי אילנות טובות ונותנין עליהן בעין יפה אינם רואים סימן ברכה לעולם מ״ט תווהי בהו אינשי ת״ר ד׳ פרוטות אין בהן סימן ברכה שכר כותבין שכר מתורגמנין מעות יתומים מעות הבאים ממדינת הים וכו׳ ת״ר כותבי ספרים תפלין ומזוזות הן ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העוסקין במלאכת שמים לאיתויי מוכרי תכלת אינם רואים סימן ברכה לעולם ואם עוסקין לשמן רואים

כבר כתבנו במ״א הראוי לפי הפילוסופיא על ענין הרע׳ במאמר הזה על המלאכות בפרט אנו מוצאים להלל ולשבח אותו על התועליות היוצאות ממנו :

א׳ שאין לו לאדם להרויח במלאכות אשתו שהן בזיות לפי שחייב לכבדה יותר מגופו ומי שמלפה לשכרה בדבר מועט שמתבזה עליה כמו המטוה שמשתכרת לפי המשקל שעושה ממנו או שנוטלת מאוכים בידה ומהלכת בשוק להעבירן לכל הצריכים אינו אם מי שמרויח בדרך הזאת עקלקלה מלבד שאינו לפי דרך ארץ שהאשה תהיה מטיילת בשוקים וברחובות להרויח ריוח לפי שלבסוף הוא דבר נגד הצניעות :

ב׳ שאין לו ג״כ להרויח יותר מן הראוי בדברים שמצריכים לחיות האדם כמו הריחים לא בלבד שבכרו מועט וטרחו גדול אבל גם אם הוא מרויח אינו שלם באיכותו והצטרפותו :

ג׳ שאין לו לאדם לאבד זמנו בטרחות קטנות באיכותן אע״פ שבמותן לענין הוא גדול כמו המשתבר בקנים ובקנקנים לפי שבאותו ומן הצריך לקניה ולמכירה יכול לעשות ריוח יותר גדול באופן אחר ובאמת מעיקרו אינו רואה באן האדם סימן ברכה :

ד׳ בטעם דברו על מי שמוכרין ויושבין בשוק שאינו אלא ריוח אכזרי מפני שהוא יד אמצעי בין מי שיש לו השדות והכרמים שילא מהן הפירות ובין מי שקונה אותם מי שהיה לו החזקה הראשונה היה יכול למכרן לקונה בלא האמצעיות השנית :

ה׳ טוב דברו על המגדל בהמה דקה שאינה אלא לאכילה ואינו ממתין לגדל עד היותה גסה שטובה היא למלאכת השדה שהוא תועלת גדול למדינות בכלל :

ו׳ כן דברו קוצצי אילנות טובות למוכרן לעצים שהוא נגד טוב המדינה והמלכות והכל תמהין ולועגים עליהם :

ז׳ שכר כותבים הוא דבר קטן בהצטרפות הטורח ולכן בזו החכמים שכרן :

טובה דרך כלל בחולי א' היא רעה דרך פרט־כל שעה יכל רגע החולי משתנה וכה שהוא טוב כראשית החולי היא רע באמצעיתו ועוד יותר רע באחריתו א"כ ס' רפואות בלא רופא הוא מביא לרות רבות ובאמנות בחולים וסוב היא שינכו · ד"מ חולי המעים הנק' בלעז Colica נחלק להרבה מינים · יש חולי מעים שהוא מחמת רוב דם עם קדחת חזקה הזורפת וכזה הקזת דם היא טובה וכן הרפואות נגד החום שמקררות הגוף · יש מן אחר הבא מרוב אכילה או מרוע איכותה וכזה היין כל דבר שמקיא בנקל או משלשל לפי המדה הוא טוב והקזת הדם היא נגד השכל וכן כל דבר המקרקר ביותר יש עוד מן אחר הבא מהגידים וכזה החבילים מנוחתם הם מועילים ולא כאלה חלק הראשונים · א"כ מה יועיל הס' רפואות אם אין שם רופא שמכיר סיבת החולי וכל פרטותם לרפאת אותם כראוי א"כ טוב פעל חזקיהו שגנז אותו הס' לפי שבלא הספר החכם שהוא הרופא הספר לבדו לטוב האנשים איננו בלבד לא מועיל אבל מזיק בתכלית הנזק :

העושה מלאכה בע"ש וכו' אינו רואה סימן ברכה לעולם :

אלו הדברים על המלאכה בערבי שבתות וכיוצא שאינו רואה ממנה העושה סימן ברכה הם פרי הזוליטיקי ביראת שמים ובתורתו כדי לעשות סייג בתוספת החיל על הקדש שבזה האדם יודע שאין לו ריוח במלאכתו לפי שאינו רואה ממנה ברכה בנקל הוא מתרשל בה ועי"כ אינו עובר בחילול שבת וי"ט :

רבא רמי כתיב כי גדול עד שמים חסדך וכתיב כי גדול עד שמים הסדך הא כיצד כאן בעושין לשמה כאן בעושין שלא לשמה :

העובד ולומד לשמה הוא דבר זר בטבע לפי שאמת הוא מ"ש החכמים בח"א שמתחלת שעובד פיסהו לא זבת עלמי באמרם מתחי' כי סביד איניש אדעתא דנפשיה קעביד ולכן נכון אמרו שמי שעובד לשמה גדול מעל שמים ר"ל שהוא דבר עליון בטבע האדם :

ת"ר המצפה לשכר אשתו וריחים אינו רואה סימן ברכה לעולם שכר אשתו מתקולתא וריחים אגרתא אבל עבדא ומזבנא אשתבוחי אשתבח ביה וכו' ת"ר המשתכר בקנים ובקנקנים אינו רואה סימן ברכה לעולם מ"ט כיון דנפיש אפייהו שלטה ביה עינא בישא ת"ר תגרי סימטא

פתח עינים

אם יש לנו להתפלל על המלחמה · אלהים אם יש לנו דבר בהצטרפות הדין·אדני או רחמן אם יש לנו מרגוע נפש וצריכים רחמנות · אבל לימות המשיח הוא עולם שכולו טוב ואין לנו הצטרפות עם הב"ה להכירו אלא לפי מציאותו והויתו שהוא שם ההויה ית' וזה הוא עולם האחדות מפני שאין שם מצטרף עולה בדעת האדם כימים ההם אלא שם הפשוט המורה מציאותו :

פרק ד' מקום שנהגו

ת"ר ו' דברים עשה חזקיהו המלך על ג' הודו לו ועל ג' לא הודו לו ואלו הן שהודו לו גירר עצמות אביו במטה של חבלים כתת נחש הנחשת גנז ס' רפואות והודו לו ואלו שלא הודו לו קצץ דלתות ההיכל ושגרם למלך אשור סתם את מוצא מי גיחון עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו :

שהודו לחזקיהו על גרירת עצמות אביו משום כפרה ולא קברו בכבוד כדרגש ומטה כלה מפני קדוש השם שיתקנה הרשע ויוסרו הצדיקים בא על כגון · וכן שכתת נחש הנחשת לפי שהיו טועים אחריו גם בזה ההודאה ראויה אבל צריך איזה עיון על השלישית שהללו הדברים רצוני שגנז ס' רפואות מה טעם שהודו לו עליה · וטעם רש"י לפי שלא היה לבם נכנע על החולים ומתרפאים מיד אינו מרוצה לי לפי שידעתי שאין שם בטוח בעולם לרפאת מיד האדם מחליו והמיתה היתה מצויה גם בימי חזקיהו אף למי שהיה קורא הרופא לרפאתו · וכן פי' הרמב"ם אינו מדוקדק כשאמר שס' רפואות הזה היה ענינו להתרפאות בדברים שלא התירה התורה כמו הדברים שחשבו בעלי הצורות והוא כי יש אנשים חכמים בחכמת הכוכבים ועל פיהם נעשו צורות לעתים ידועים ויועילו או יזיקו לדברים ידועים וזו הצורה נקראת בלשון יון תלס"ם ואומרים כי הצורה שהיא נעשית בזאת התכונה היא טובה לחולי פלוני וכו' לפי שבאמת הדרך הזה אינו בכלל הרפואה האמתית ואין לו להקרא ס' רפואות ואין לנו להאמין מ"ש החכם הגדול היה שמחבר זה הספר לא חברו אלא על דרך החכמה כטבע המציאות לא על דרך שיעשה בהם פעולה ממה שכתב באותו ס' · כי מה לו לאדם לכתוב בלא תכלית ופרט דברים שהתירה אסרן אבל הפשט והטעם לפי דעתי הוא כי ס' רפואות בלבד בלא יסוד חכמת הרפואה היא סכנה גדולה לאדם ומביא מכשולים רבים בעיירות ובמדינות · לפי שרפואה א' היא טובה לאדם שיש לו מזג חם ולא לאחר שיש לו מזג קר גם שהחולי הוא שוה עוד פרטות חולי א' אינו פרטות חולי הב' אע"פ שבכללו הוא א' ולזה הרפואה שהיא

טובה

והיה ביום ההוא וכו' רי"א אלו ב"א שהם יקרים בעו"הז וקפויין הם לעו"הב כי הא דר"י בריה דריב"ל חלש ואתנגיד א"ל אבוה מאי חזית א"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה :

זה הוא פילוסופי · בעולם השפל הזה אין הגדולים לפי החכמה אבל לעו"הב הוא להפך כן דיבר החכם שראה עליונים למטה ותחתונים למעלה לפי שלעו"הב המדות טובות והחכמה הם עיקר הזכות והשכר לא העושר ולא שאר מקרי האדם שהם כלם הבלים ,כמ"ש שלמה הבל הבלים הכל הבל :

ביום ההוא יהיה על מצילות הסוס קדש לה' מאי עד מצילות אמריב"ל עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלם עד שעה שהסוס רץ ומיצל :

הסוס כק' כן מל' ששון והסמך והשין מתחלפות שהם ממולא אחת לפי שהוא מלא רוח וגאוה ונוטה לשמחה כמו שהוא מירם בקולו באיזה פעם והסום מאחרית עד הצהרים רץ בנקל · אבל אחר חצי יום וכין הערבים מטרחתו הקודמת איכו יכול לרוץ כ"כ וע"ז לפי בעל המאמר הוא מדוקדק ל' מיצל מפניו שבצהרים מיצל תחתיו לפי שבחצי היום החמה עומדת באמצע הרקיע והחמה בראש כל אדם ובראש הסוס והצל הוא תחתיהם שיה בשוה אבל לפי הפשט מצילות הוא מל' צל ורומז לעטרות שהיו יוצאות בחוץ ונעשות צל שהיו הקדמונים משימים בראש הסום ובפרט במצחו לקשקשו ולגאות ריחו והפרסיים בפרט וכן המצריים היו חושבים הסום עד מאד למרוצה ומלחמה כמו בימינו ואנו רואים בפרעה שפרשיו היו למאד ובשירת הים אמר מרע"ה סום ורוכבו רמה בים · ומצאתי בספנקירו הכותב גדול מאינגילטירה שהמצריים היו עובדים לאלוה המלחמה כמו האלוק Marte בין האומות שבימינו והיו מטילים על מצח הסום סי' א' בכתבים הכהונים בין המצריים שנקראים Geroglifici שהיה רומז לאלוה המלחמה שבימיהם · וע"ז אמר הפסוק שבימות המשיח במקום הכתב הרומז לאלוה הלוחם יהיה על מצחו קודש לה' שבימות המשיח לא ישא גוי אל גוי חרב וכולו לה' :

והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד :

זה הוא פילוספי · בעו"הז אנו קוראים להקב"ה לפי צורכנו · נכאות אס

בלבד שהמאכל והמשתה יותר מן הראוי מביא לידי טמטום השכל כידוע ויהיה מגונה בעיני כל בני אדם שיש להם דרך ארץ · אבל באמיתות לבסוף מחריב את ביתו מפני שאוכל הולך ואין לו אהבת משפחתו כראוי לבע"הב חנוך במדות טובות ומאלמן את אשתו ומייתם את נוזליו לא בלבד מפני שמבקש למודו וא"א לו ונולה למזונות והרי אשתו כאלמנות חיות ונוזליו ביתומים אבל באמת מחמת רוב האכילה והשתיה האדם מת בחצי ימיו · ותלמודו משתכח בסיבת השכל מטומטם וגם אין לו פנאי ללמוד אם כל היום מחזור אחר האכילה · מחלוקות רבות באות עליו מפני מדותיו הרעות וע"כ דבריו אינם נשמעים מתוך גרגרנותו וכו':

ת"ר לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח:

כל זו הדברים להגדיל שכר מי שנושא בת ת"ח אינו מפני לורך הת"ח לישא בנותיהם לעשירים בלא מוהר ומתן ולא מפני אהבת עצמו שבעל המאמר עם כל ישיבתו גמרו אומר ליתן עלה לישא בת ת"ח ולהשיא בתו לת"ח · אבל העיקר הוא סמוך על חינוך הבנים הבאים לאור אחר הנשואין · שהאשה עקרת הבית לחינוך הילדים והנערים לירא‍תו ית' ואם היא בת ת"ח מראשית היותה חינוכה היא לפי גדולת האם ואם היא בת ת"ח בטוח הוא האיש שבנו יהיה לו עשר וכבוד לעת זקנותו בפרט וכנגד זה אם אשתו היא בת עם הארץ כידוע:

אר"א עם הארץ מותר לנוחרו בי"הך שחל להיות בשבת וגו': ת"ר ששה דברים נאמרו בע"ה אין מוסרין לו עדות ואין מקבלין עדות ממנו ואין מגלין לו סוד ואין ממנין אותו אפוטרופוס על היתומים ואין ממנין אותו אפוטרפוס על קופה של צדקה ואין מתלוין עמו בדרך:

אמת הוא שע"הא הוא רע כשפחת במדינות האנשים וכבר אמר שלמה בחכמתו גם בלא דעת נפש לא טוב · אבל שיהיה מותר לנוחרו שראוי לקורעו כדג נראה דיבור זר והם שאמרו ידעו מה שאמרו ודעתם רחבה מדעתנו · הוא נכון שלא ימסרו לע"ה עדות לפי שאינו ראוי לו וכן אין מגלין לו סוד לפי שאינו יכול להיות נאמן רוח לכסות דבר · אבל שיהיה מותר להרגו ולשוחטו נראה בתחילת ההשקפה דבר תמוה · אבל בעיני החכם אם ע"ה חשוב כרשע ויותר מגונה מבהמתו זה הוא לפי טבע החכמה שבימים ההם · וטבע העמי הארצות שבימיהם שהיו זה כנגד זה וכמו שהחכמים היו עד מאד חשובים כן העמי הארצות היו מגונים בעיני כל אדם:

הסחורה · וכן במלאכות ובסחורת העיירות שהרבה טורחים עם סכנת בריאותם ומציאותם לבלוע בלע ולאלו בוודאי הממון חביב להם יותר מבריאות גופם :

כי אתא רבין אר"י בכל מתרפאין חוץ מע"ז וג"ע וש"ד :

זה המאמר שמתיר להתרפא אפי' באיסור הנאה חוץ מע"ז וכו' מורה בביאור שחכמינו היו ממתיקים תועלת עצום מהרפואה והרופאים לא כמו בימינו שהרבה מעמי הארצות וגם הרבה בני אדם ממדרגות אחרות אינם חושבים לחכמת הרפואה שאינם מכירים ומימיהם לא למדוה :

פרק ג' אלו עוברין

תניא ר"ש בן אלעזר אומר כל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה כגון מאי אר"י כגון בת כהן לישראל ובת ת"ח לע"ה ואר"י בת כהן לישראל ובת ת"ח לע"ה אין זיווגן עולה יפה :

הרבה מוסרים יש במאמרים האלו · א' שכל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה שלא להגלות לאחרים גנותו שהוא אוכל לתיאבון מסעודת אחרים וזה הוא גנאי גדול לת"ח · ב' שבת כהן לישראל ובת ת"ח לע"ה אין זווגן עולה יפה לפי שהאשה היא יותר חשובה מהאיש ובזה הוא בכלל הא' אפשר שהאשה תהיה מכבדת לבעלה ותהיה שומעת דבריו וכ"ש בת ת"ח לע"ה שהאשה בת ת"ח תהיה ע"י לימוד אביו אשת חיל וא"כ הע"ה בעלה לא יהיה חשוב בעיניה · וא"כ אין זיווגן עולה יפה הוא פשוט לפי שאם האב והאם מקטרגין זה על זה הבנים שלהם לא יהיו כראוי מחונכים בדרכי המצות ובתורת אמת ולבסוף יצאו לתרבות רעה :

ת"ר כל ת"ח המרבה סעודתו בכל מקום לסוף מחריב את ביתו ומאלמן את אשתו ומייתם את גוזליו ותלמודו משתכח ממנו ומחלוקות רבות באות עליו ודבריו אינם נשמעים וכו' :

המאמר הקודם שמלמד שמי שנהנה מסעודת הרשות לבסוף גולה ומאמר שלפנינו על המרבה סעודתו בכ"מ פשוטים הם לפי הפילוסופיא האמתית · גנאי הוא לת"ח שיהיה ממלא כריסו לתיאבון · שיהיה סובב והולך מבית לבית ומחנות לחנות לאכול עד שבעה · לא זו בלבד

פתח עינים

בעו מיניה מרב הני בני רב דדיידי בבאנא מהו למיתי קרומא וחשוכא לבי רב א"ל ניתו עלי ועל צוארי ניזיל מאי א"ל לא ירענא :

אינו לפי דעתי יסוד המאמר על המזיקין אבל על סכנת החיות והלסטים שהם בחוזקה לשלטותם במקום בקעה וע"ז מאמרנו מגיד שהם סכנות ראויות לירא מהן ואין לסמוך אלא על זכות הכוונה שמשכימים ומעריבים ללמוד תורה :

פרק ב' כל שעה

תניא שמעון העמסוני וא"ל נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש א"ל תלמידיו רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהן א"ל כשם שקבלתי שכר על הדרשה כך אקבל שכר על הפרישה עד שבא ר"ע ולמד את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח :

באמת נראה דבר זר שאת ה' אלהיך תירא מורה ת"ח ומשוה מורת הרב למורת האדון שבאדונים הקב"ה כביכול · אבל אם תחשוב שהרב המרבין תורה הוא הסיבה של יראת שמים של העם תאמר בכל נפשך שאין לתמוה על הדבר :

תניא ר"א אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך לומר לך אם יש לך אדם שגופו חביב עליו ממטונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך :

נראה דבר לפי הטבע שהאדם יאהב יותר גופו מממונו אבל נראה נגד הטבע שימצא אדם בעולם שממונו יהיה חביב לו יותר מגופו · אבל באמת הנסיון מורה שכמה וכמה בין האנשים שממונם חביב להם יותר מגופם מפני שמציאותם אינו עונג להם אלא באמצעות הממון ועל כלם מורה האמיתות הזאת · הכילי שהוא אויב עצמו שלא לאכול ולשתות כראוי לו להוסיף ממון על ממון וכסף על כסף וכן הרבה שהולכים בים ובמדברות בתוך הסכנות היותר עצומות להוסיף כסף ע"י הסחורה

ה' ללכת בטח בדרכים שהם בחזקת סכנה בהבטחה גמורה ששלוחי מלוה אינה ניזוקין :

לא יחמוד איש את ארצך מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה תרנגול מנקרת באשפה ואין חולדה מזיקתה :

גם זה הוא ברור לפי חכמת הטבע שהחיו' רעות מזיקין ואוכלו' הפרו' בעודן רועות באפר והחולדה מזקת לתרנגולת שאוכלת דמה בפרט כמו שידוע :

ארב"א אר"י מפני אין פירות גינוסר בירושלים שלא יהיו עולה רגלים אומרים אלמלא לא עלינו אלא לאכול מפירות גינוסר דיינו ונמצאת עליה שלא לשמה :

ראה באנדריקומיו ובקלמיט ושם תמצא שגינוסר הוא כנרת מקום מלא פירות וענבים בפרט שהיו מתוקים מאד · ודע שכנרת מדינה בא"י היתה סמוך לטבריא שהיה בראש הרים ומפורסם הוא שהפירות במקום גבוה על ההרים הרמים הם יותר מתוקים מפירי הבקעה ובפרט במקום סמוכים לחמי הארץ כמו חמי טבריא בסיבת המלח שיש בסביבותיהן וכמו שאנו רואים בסיסיליה ובנאפולי במקומות הסמוכות לחמי הארץ ולאש העולה מתחת לארץ כמו האיט"נה וכדומה · וכבר ידוע הוא שטבריא הוא שם שבא מטבר שבל' ערבי וארמי ר"ל מקום גבוה ומקום הרים :

מפני מה אין חמי טבריא בירושלים כדי שלא יהיו עולי רגלים אומרים אלמלא לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריה דיינו ונמצאת עליה שלא לשמה :

מזה המאמר אתה לומד כמה בימים ההם הקדמונים היו חושבים לערך גדול חמי טבריא ומים חמין הדומה להם בטבע לעונג הגוף ולרפואתו כמו שנודע היום לכל הרופאים המובהקים :

האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני או כדי שאהיה בן העוה"ב ה"ז צדיק גמור :

זה המאמר הוא פילוסופי בכל לדדיו שמכיר טבע האדם שאינו נותן לדקה אלא ע"מ לקבל פרס · ומי הוא זה ואיזה הוא שיהיה נותן ממונו לצדקה אם אין לו בטחון לקבל שכרו :

פתח עינים

אינו שיעור ק"ו לנפש האדם המדבר והנה פיו של אדם הוא שדרה בלא מקלה והולכת ומולכת מסוף העולם ועד סופו ודבור א' קטן ברגע א' יכול להיות סיבה לשמחת מלכות א' גדול שבגדולים · הכן הקורא פסוק איוב ותבחר לשון ערומים מדבר על יפוי הדיבור · ופ' האחר באמרי ודעת שפתי ברור מללו מדבר על השכל ועל הטעם שעליו מיוסד הדיבור ועפ"ז בא אח"כ מאמר :

רב כהנא חלש שדרוה רבנן לר"י בריה דר"א א"ל זיל בדק מאי דיניה אתא אשכחיה דנח נפשיה קרעיה ללבושיה אהדרינא לקרקע לאחוריה ובכי ואתי א"ל נח נפשיה א"ל אהון קאמריתו אנא לא קאמינא מוציא דבה הוא כסיל :

רבי יהושע מלא שרב כהנא היה מת וכדי שלא ליתן בשורה רעה על מיתתו ויהיה בכלל מוציא דבה קרע לבושו אבל שם הבגד הקרוע לאחוריו שלא יבינו מהרה מיתת החכם הגדול ויצא לבם · זה הוא מוסר לכמה כסילים שבימינו שאינם זהירים בדבר הזה שהוא שוה עד אין סוף ובפרט על הרבה חולאים שבאים בגידים מחמת הפחד · ורעיון רוח אם פתאום באה לאדם בשורה רעה על דברים כאלה :

תנא דבי ר"י בשכר ג' ראשון זכו לג' ראשון להכרית זרעו של עשו ולבנין ב"המק ולשמו של משיח :

ראה הקורא · הפסח מורה על ההשגחה ומציאות ה' שברא הטבע ומשפטו בראינו בנס ובנפלאות שעשה במצרים ועל היה שהיא העיקר הראשון · השבועות הוא חג מתן תורתנו ומורה א"כ עיקר הב' של אמונתנו רצוני תורה מן השמים · חג הסוכות הוא חג האסיף זמן שמחתנו וזמן שכר האדם או עונשו על מה שטרח בכל השנה וגם הוא דוגמת שכר עוה"ב בסיכה כמ"ש א"כ הוא מורה על עיקר הג' שהוא שכר ועונש · ובהצטרפות זה היא להכרית זרעו של עשו וכוזה יחידי סגולה בני יעקב הם ישראל דוגמת האחדות ועיקר ההשגחה וזה הוא המסכים לעיקר הראשון · ולבנין ב"המ הוא עיקר השני שבו היה רוה"ק והארון וכל הדברים אשר שופכת עליהם הנבואה רצוני תורה מן השמים · ולשמו של משיח היא המסכים לעיקר הג' שהוא שכר ועונש הבא כמו שברור הוא באור השמש בצהרים :

אר"א שלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן :

זה הוא מוסר לפי יסוד האמונה גם הוא פילוסופי להכיר רצון יראי ה'

ואחר מלאכתם לבנות ביתם הולכים לחוץ למצוא לאכול ואחר כך באים לביתם בשלום ואוכלים יחד בהשקט ושלוה · המורלאטילי אמר Tutto per esse é buono, frutti, semi ecc. é se ne caricano per portarli al formicajo e farne parte alle altre compagne. In questa Repubblica non v' ha tavola particolare, né etichetta, ma tutto vi é in comune, ואם אמת שחלוקת המאכלים היא שוה לכולן כנ' בין מי שהולך לחוץ למצוא המאכל ובין מי שיושב בביתו וכולן כא' אוכלים יש לנו ללמוד שאין ביניהם גזל ויפה אמרו רבותינו וגזל מנמלה :

ועריות מיונה

ידוע הוא מהכתובים ומהנסיון יומיי שאינו נזקק אלא לבת זוגו אבל גם בזה העניין שמע מ"ש מירלאטילי הנז' Osserverete in campagna la fedeltà reciproca e l'amore indiviso del maschio e della femmina e tutte le grazie che si danno per piacersi a vicenda. א"כ גם בזה בצדק ובמשפט כן כתבו רבותינו ז"ל :

מסכת פסחים

פרק א' אור לי"ד

אר"י לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב :

זאת היא עצה פילוסופית שהולך לדרך יכנס ערבית לבית מלונו בעוד שהחמה זורחת ולמחר ימתין עד הנץ החמה וילך ואז טוב לו שהאור טוב הוא שנ' את האור כי טוב טובתו הוא בג' פנים · הפן הא' שההולך בדרכים רואה יותר ביום הארחות אם הם ישרות או עקלקלות ובזה סכנת הדרך מתמעטת · הפן הב' שביום אין לירא כ"כ מן החיות או מן הליסטים כמו בלילה · הפן הג' שהיום והאור בעצמו הוא טוב לבריאות ולהפך אויר הלילה אינו טהור ומורכב מאוירים מעופשים כמו שידוע בחכמת הרפואה :

אריב"ל לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו וכו' ואומר ותבחר לשון ערומים ואומר ודעת שפתי ברור מללו :

מוסר זה הוא ברור בעצמו שהאדם יש לו לספר בל' נקייה ולא יוציא דבר מגונה מפיו מפני שהפה הוא שליח הנפש ואם הדיבור אינו

פתח עינים

אמת היא שהפרדה כורעת ומשתנת מים כן כתוב הוא בנבמה חכמי הטבע וכן הוא הנסיון ואם אינה כורעת לגמרי כורעת לחצי מדה וזה הוא הכרח טבעי לפי שהבים היוצא ממנו המי רגלים וכן הזכר המילוני הם במקום שהכרח הוא להיות כורעת להוציא ממנו בנקל המים מהם · והחכם מירזוסילי כתב מהפרדה Gli organi generatori e sue vicinanze sono intieramente mal conformati cioè nella mula.

התרנגול מפיים ואח"כ בועל אמת הוא שהתרנגול מפיים הנקבה ואח"כ בועל אותה כשרואה הנקבה הולך סביבותיה ופושט כנפיו לארץ דרך פיוס · זאת ועוד הוא מפיים הנקבות במתנות מזונו · שמע מ"ש במירזוסילי הנזכר Questo maschio cioè il Gallo, regna da sovrano tra le galline ed ama in singolare maniera quelle che sono a lui suddite ed ubbidienti: Ora amante dolce e compiacente, se ha trovato alcuni grani; chiama subito la moglie sua a seco dividere la buona fortuna, e spinge la galanteria sino a privarsene del tutto: se passa poi per amore a far guerra a qualche rivale, si dirizza in piedi, batte i fianchi colle ali e canta due o tre volte. ר"ל אחר המלחמה עם האויב הוכר מפרש כנפיו דרך שמחה ודרך פיוס בכת א' קודם הביאה :

אר"י אלמלא לא ניתנה תורה לישראל למדנו צניעות מחתול :

החתול היא אוהב הנקיות עד מאד ואמת הוא לפי הנסיון שפעם כשהוא מטיל רעי בפני אדם ומכסה צואתו · שמע המירזוסילי הנז' בדיבורו על החתול ותאמר הם אמת ודבריהם אמת · Quando è per rendere gli escrementi si nasconde, e si cuopre, se trova materie tenere per eseguirlo. Ama la nettezza cd ha sempre il pelo asciutto. ע"ז נק' חתול מל' והחתל לא החתלת שמורה נקיות העור ונקיות כל הגוף וכן נקיות מדותיו :

וגזל מנמלה

מנמלה נקראת כן מל' נמל שמורה בלעז tagliare כמו כי אמילם לפי שאם רואה שבא או דג גדול שאינה יכולה לסבלו היא מולה אותם ועושה קטנים כדי לסבלם כראוי · דאם שבלשוננו נמלה היא נקבה להורות שהנמלה היא מדינית ויושבת בחבורה ויש ביניהן ג' מדרגות והראשונה שבכולן היא הנקיבות שהן גדולות בגוף יותר מן הזכרים והן ראשונות במלכות · ע"ז לדעתי שם הנמלה היא נקבה · יש להם תחת הארץ בית גדול להם ושם יושבים עם משפחותיהם · ואוכלים ביחד

ואחר

א"ר נתן בר אבא וכו' כל המצפה לשולחן חברו העולם חשך בעדו :

ברור הוא שהעולם חשך נגד המצפה לשלחן חבירו לפי שכמו החשך הוא העדר האור כן הוא העדר החיים אם האדם מצפה לאכול מסעודת אחרים וכ"ש שהוא אמת שחייו אינם חיים לפי שחייו תלויים ועומדים בחיי מי שנותן לו לאכול ולשתות :

א"ר ג' חייהן אינם חיים ואלו הם המצפה לשלחן אחרים ומי שאשתו מושלת עליו ומי שיסורין מושלים בגופו :

המצפה לשלחן חבירו כבר ברור הוא מה שאמרנו למעלה · מי שאשתו מושלת עליו עליו אינו אדם לפי שהוא נגד הטבע שהאשה תמשול באיש כמו שהוא ברור בחכמת הרפואה שאינם חיים חיי החולה התמידי שיסורין מושלים בגופו ובכלל זה היה מי שאין לו אלא חלוק א' לפי שאין לו נקיות והוא הקלה האחרון שבדלות וכבר ידוע הוא שעני חשוב כמת :

פרק ט' המוציא תפלין

אמר ר"י בר אבדימי י' קללות נתקלקלה חוה וכו' הוא ימשול בך מלמד שהאשה תובעת בלב והאיש תובע בפה :

זה הוא אמת לפי הנסיון וזה בא מסבת האיש שהוא יותר חזק בגופו ויותר מלא דם מהאשה שהיא חלושה · האיש כל היום הוא הולך בשווקים וברחובות על עסקיו ויש לו מלח ועצות · והאשה היא תמיד בירכתי ביתה ואין לה לב כמו האיש · וע"כ האיש שהוא מושל בביתו ועל אשתו ומשפחתו מוציא בפה תאות לבו והאשה מלאה בושת תובעת בלב אבל אינה מוציאה בפה מה שחומדת · האשה יושבת ומשתנת מים כבהמה שהיא משתנת כורעת כמו הפרדה שדרכה לעשות כן · אבל זה בא כמו שידוע מחכמת הניתוח שהדבר שיוצא מתוך המי רגלים באשה הוא בפנים ובאלכסון שאינו יכול להוציא ממנו כל דבר בשלימות אם אינה כורעת בשעת השתנה :

א"ר חייא מ"ד מלפנו מבהמות ארץ מלפנו מבהמה ארץ זו פרדה שכורעת ומשתנת מים ומעוף השמים יחכמנו זה תרנגול שמפייס ואחר בועל :

פתח עינים

בכוסו אדם ניכר אם הגון הוא דעתו מיושב' עליו כיינו · ואם אם הוא שכור נכנס יין יצא סוד רצוני שאם הוא אדם רע מדבר לפי טבעו הרע מפני שכלותו וזמן שהוא שתוי אין לו הבינה לשתוק מה שאינו ראוי לדבר · בכעסו אדם ניכר לפי שאם הוא קפדן יותר מדאי מדבר הוא ג"כ לפי טבעו הר"ע ולפי גאותו מפני שהגאוה היא סיבת הכעס וראוי הוא לומר ד"מ שהכעס הוא בן הגאוה ותשית הרוח · בכיסו גם הוא ניכר אם הוא נותן צדקה כראוי למדרגתו ואם הוא נושא ונותן בסחורה אם באמונה הוא עושה · י"א שאדם ניכר גם בשחוק · ובאמת האדם מגלה עצמו בשחוק אם הוא כילי או נדיב ע"י כעסו ובדיבורו וג"כ אם מאבד כספו בידוע לכל אדם שרואה השוחקים בכל יום :

פרק ח' כיצד משתתפין

בוניוס בן בוניוס אתא לקמיה דרבי א"ל פנו מקום לבן מאה מנה אתא איניש אחרינא א"ל פנו מקום לבן ר' מנה אמר לפניו ר"י בר"י רבי אביו של זה יש לו אלף ספינות בים וכנגדן אלף עיירות ביבשה א"ל כשאתה מגיע אצל אביו אמור לו אל תשגרהו לפני בכלים הללו רבי מכבד עשירים ור"ע מכבד עשירים וכו' א"ר עתירי בבל' יורדים גיהנם :

ב' המאמרים הללו הם מבוארים בעצמם : הא' משבח העשירים · והב' מדבר עליהם לגנאי · וההבדל האמיתי ביניהם ברור הוא כשתאמר בלבבך כי העשירים עושי צדקה וחסד יושבים לפני אלהים ואמנם העשירים שהם אכזרים ולא רחמנים עם העניים הם מיורדי גהינם · רבי היה מכבד עשירים וכן ר"ע מפני שכל א' מהם היה חשוב ועשיר בידוע אבל עוד לפי הפילוסופיא במקום שיש עושר יש כבוד ומפני הכבוד שמקבלים העשירים מהבריות הם יותר נגררים אחר הטוב ואחר הצדקה מפני שאם מתבזים העולם הוא עמהם כפוי טובה ואינם מטיבים לו · הרחמנות והאהבת הצדקה הוא דבר הבא מהחינוך בזמן הילדות ונערות האדם · ובאמת אני רואים בנסיון כמה משפחות שקמו מירושת אבות הם רחמנים ובעלי צדקה ואחרות שהן מדור לדור בני אכזרים · וכן א"כ הוא דיכיר מאמרנו שכל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו שהיה אב הצדקה ומכניס אורחים בידוע :

א"ר

יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה וכו' ר"ח ביומא דרתח לא מצלי :

ג"ז הוא פילוסופי . היין מזכך השכל ומזכירו וע"כ כל השותה רביעית יין אל יורה · וכל אלו הדברים נגד השכרות הם פשוטים וכן מי ששבע או שתה יותר מן הראוי אל יתפלל זהו אמיתי לפי שאין לו כוונה :

אר"א הבא בדרך אל יתפלל ג' ימים וכו' שמואל לא מצלי בביתא דאית ביה שכרא ר"פ לא מצלי בביתא דאיתא ביה הרסנא :

זה הוא ברור לפי שאין דעתו מיושבת עליו מפני טורח הדרך · ושמואל שהיה רופא ואסטגנים לא היה מתפלל בבית שיש בו שכר מפני שריח השכר משכרתו · וכן רב פפא לא היה מתפלל בבית שיש בו הרסנא דלוני מעשה קדירה או מטגנם שנעשה עם דגים קטנים מלוחים וקמח וחומץ ויש לו ריח גדול שמרגיש הראש והגידים :

אר"נ כל המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו וכו' לא נברא יין בעה"ז אלא לנחם אבלים ולשלם בו שכר לרשעים :

היין במדה הוא דבר הנאה לבריאות · וגם בחולאים ידוע הוא כמה גדול הוא תועלת היין ובפרט בקדחת הגידים וע"כ דיבר נכונה בעל המאמר שהמתפתה ביינו ומתרצה לחבירו ע"י שמחת יין שעושה עמו יש בו מדעת קונו מפני שהוא דבר לפי הטבע שנבראת ממנו ואינו ע"י דבר בתכלית החמריות כמו מאכל גס וכיוצא אבל ע"י דבר שנכנסת בגידים כמו היין ומי חיים הנשרפים שהם כולם דברים דקים ונראים יותר רוחנים מדבר החמרי וגם שבאכילה אמת הוא ג"כ שהיין במדה ובמשורה מפקח הנפש והרוח והתלמוד הוא יותר נקל אחר שתיית היין במשורה ובמשקל וא"כ יפה אמרו שכל מי שדעתו מיושבת עליו ביינו יש בו מדעת הסנהדרין · היין הוא משמח כמ"ש הפ' ויין ישמח לבב אנוש א"כ אמת היא מה שכת' במאמרנו שהוא מנחם אבלים ונותן שכר לרשעים ששותין ושמחים ומקבלין עולמם בחייהם :

אמר ר"א בג' דברים אדם ניכר בכוסו בכיסו בכעסו וי"א אף בשחקו :

בכוסו

פרק ז׳ הדר

רבינא הוה יתיב וכו׳ רא״א לא מתו בניו של אהרן אלא על שהורה הלכה בפני משה וכו׳ ותלמיד א׳ היה לר״א שהורה הלכה בפני רבו א״ל ר״א לאמא שלום אשת תמהני אם יוציא זה שנתו ולא הוציא שנתו וכו׳ כל המורה הלכה בפני רבו ראוי להכישו נחש וכו׳ ר״אא מורידין אותו מגדולתו :

כל אלו הדברים כנגד המורה הלכה בפני רבו אינו בלבד הטעם לקיים כבוד המורים כראוי אבל הוא ג״כ שמי שמורה הלכה בהיותו בשורת ת״ח ואין לו נסיון ובקיאות כמו המורה הראשון שהוא יותר זקן וחכם וע״ז אין לתלמי׳ להורו׳ וראוי הוא להכישו נחש כמו חוה שדבר׳ לאדם יותר מן הראוי לנקבה אחת ובזה החריב העולם · וכן ראוי הוא להורידו מגדולתו מדה כנגד מדה לפי שרלה להגדיל עלמו למעלה משורתו :

רב המנונא רמי כתיב בלבי צפנתי אמרתך וכתיב בשרתי צדק בקהל רב כאן בזמן שעירה היאירי קיים כאן בזם שאין עירה היאירי קיים :

פשט המאמר ידוע הוא אבל לפי הפשט ב׳ אלו הפסוקים אינם סותרים זה את זה לפי שהאמירה אינה מלוה וע״כ יש לאדם לנפוש בלבו · אבל הלדק שהוא דבר שיש לו טעם לפי השכל דוד המלך היה מדבר עליו בתכלית סבירור בפני קהל ועדה :

א״ר אבא כל המותיב מלה קמי רביה אזיל לשאול בלא ולד וכו׳ לא נענש יהושע אלא על שבטל ישראל מפריה ורביה לילה א׳ :

ב׳ מוסרים יש במאמר הזה · הא׳ כנגד המורה הלכה בפני רבו שניתן לו הקנס לילך לקבורה בלא ולד מדה כנגד מדה שלא יהיה לו בן תלמיד ומלא מקומו · ב׳ שהפריה והרביה היא הראשונה שבדברים וע״כ רבו כמו רבו האזהרות שלא לבטל העם מפריה ורביה ובפרט בשעת מלחמה שהמלך יאבד בה כמה אנשים ועי׳ האישות חוזרים אחרים לעולמנו :

אר״י אמר שמואל כל השותה רביעית יין אל יורה וכו׳ שתוי אל יתפלל ואם יתפלל תפלתו תפלה שכור אל יתפלל

שמעתי הבן אתה הטעם מעצמך אבל חייב הוא לתת טעם לפי שטעם הדברים הוא יסוד האדם של שכל וע"י שטעם מי שיש לו לב מבין מרגיש יותר והולך ועובד את ה' מאהבה · ר' פרידא וכו' נ"ז היא ללמד שחייב האדם ללמד כמה פעמים לפי צורך הלומד וכד' ר' מאות זמנים · — הסימנים הם מקילים הזכרון וע"כ אמר ר"ח שהתורה נקנית בסימנים · עשו מועדים לתורה · גם זה היא פילוסופי שצריך לקבוע עתים לתורה לתלמידים להניח להם מנוחה ולא ייגעו כל היום שבזה השכל והזכירה מתחלשים ועי"כ אינם מצליחים בתלמודם · ומלבד גסות הרוח שהוא נגד התלמוד הוסיף מאמרנו גם השחורה שמביאה האדם לידי ביטול הלימוד מפני שמחזר אחר שכלו ואין לו לב ללמוד וכבר הוא פשוט כפי כל מימי לא נפחי אלא בעל מלאכה א' :

אר"י א"ר יושבי צריפין ומהלכי מדברות חייהם אינם חיים וכו' יושבי צריפין כיושבי קברות וכו' ועל בנותיהם הוא אומר ארור שוכב עם בהמה מ"ט ע"א מפני שאין להם מרחצאות :

פשט המאמר · יושבי צריפין הוא מל' צרף שרוצה חבורה או אנשים ביחד והם אנשי מקנה שהולכים ביחד עם נשיהם ומשפחתם ויושבים חדש או חדשים במקום א' עד שכלה המרעה לבהמות ונוסעים אח"כ למקום אחר ונקבצים שם · א"כ אין להם מנוחה והולכים בדרכים מסכנה לסכנה ועליהם דבר נכונה מאמרינו שאינם חייהם חיים ונחשבים כיושבי קברות ובאמת מחוסרים הם מכל הכלה שבעולם ולוקין כל ימי חייהם ברוחות בזרם ובמטר וראה נ"כ שבמאמרנו נחשב לחשבון גדול המרחץ ולפי חכמת הגופית באנשי המזרח בפרט המרחץ היא דבר גדול לבריאות הגוף כנודע :

א"ר הונא אמר רב כל עיר שאין בה ירק אין ת"ח רשאי לדור :

מי שאוכל תמיד בשר בלא ירק מבין עצמו לחולי העיפוש והלטומכה ובני מעים אינם טהורים ונקיים כראוי והעיכול איני טוב. ובפרט המזרחיים שהם כעבר חם יש להם צורך לירק להצנין הגוף : זאת ועוד הירק בפאת מזרח הוא יותר מתוק ויש בו חלק הליקא"רו בהצטרפות יתר גדולה משאר פנות העולם והוא החלק שניתן מעודה לגוף האדם · ע"כ אמר רב הונא שכל עיר שאין בה ירק אין ת"ח רשאי לדור בתוכה לפי שהירק טוב למאכל משום כל הטעמים הנזכרים ונלקח בזול ויכול האוכל ממנו לעסוק בתורה :

ותמלא שאמת הוא שהאשה רחמה צר ועפ"כ בשעת הלידה יש לה מכאובים גדולים ובעצבון תלד בנים ולכן להקל הלידה בחדש ח' או בט' חדשים אחרונים של ההריון מביא עשב א' הנק' סיסאליה ומשימו על הרחם ומקומות סביבותיה להקל המכאובים והלידה · וכבר פירשתי ע"ז פסוק בירמיה כי גם אילת בשדה ילדה ועזוב כי לא היה דשא · הזכרים אוהבים הרבה הביאה ועושים מלחמה ביניהם אם ב' זכרים מתאוים לנקבה א' עד מות א' מהם · כן כתב המוראטילי בספרו על הטבע דף ק"ע · עוד כתב שהזקנים בין האילים הם הראשונים לבוא על הנקבה א"כ הוא אמת שחביבה על בעלה בשעה ראשונה · שארית המאמר א"ל פי' :

א"ר שזבי וכו' מ"ר לא יחרוך רמיה צידו לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי ורש"א צייד הרמאי יחרוך כי אתא רד"א משל לצייד שצד צפורים אם א' א' משבר את כנפיו מתקיים בידו ואם לאו אין מתקיים בידו :

כ"ז הוא ברור · אם האדם לימד בלא סדר ומרבה בלימוד ואינו מחזר עליה בודאי הוא מכניס בזו ומוציא בזו וגם אין לו הבנה גמורה · וכן אם לומד הרבה דברים בבת אחת ועושה תורתו חבילות חבילות מתמעטת וכנגד זה אם קובץ על יד ירבה :

ת"ר כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לשמאל משה נכנסו בניו ושנה להם משה פרקן נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר ישב לשמאל אהרן וכו' נכנסו זקנים ושנה להם משה פרקן נכנסו כל העם ושנה להם פרקן וכו' אר"ח אין התורה נקנית אלא בסימנין שנאמר שימה בפיהם א"ת שימה אלא סימניה וכו' ומורע לבינה תקרא עשה מורעים לתורה רבא א' עשה מועדים לתורה וכו' לא בשמים היא לא תמצא בסחרנים ולא בתגרים :

עוד התלמוד יושב ומלמד סדר הלימוד בימי משה שהוא היה מלמד לכולם וגם לאחיו לפי מדרגתם ולפי צרכם פעם אחר פעם · שנית שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו ולא זו בלבד אבל חייב הוא המלמד להראות לתלמידו פנים בתלמידו רצוני ללמד ולתת טעם לדבריו מפני זה · מותר וזה אסור ובכל אשר יוכל ולא יאמר המלמד כך שמעתי

וללמוד עוד הוא מתטפש · וכן אם הוא חכם ואינו רוצה ללמד לאחרים התורה משתכחת ממנו לפי שהבקיאות נקנה בחבורה ובלימוד אחרים יחדיו · וע"כ אמרו ד"מ שאלמלא לא נשתברו לוחות הראשונים לא נשתכחה תורה מישראל לפי שנשתברו ע"י העגל ובזה האומה הלכה אחרי אמונות אחרות והאמונה האמתית נתקלקלה ובזה מצויה השכחה כי שהאדם זוכר בנקל הדברים שהיו לעולם נכדים על לבו · כן מאמר רב מתנה אינו אלא פילוסופי שהוא נגד הנסות הרוח בהצטרפות הלימוד :

א"ר הונא מ"ר חיתך ישבו בה אם משים אדם עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת וא"ל שמסרחת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמוד מתקיים בידו :

גם זה הוא פילוסיפי ברור · התענוג הוא נגד הלימוד שצריך יגיעה נמורה · וע"כ אם האדם מבקש לקיים תלמודו בידו צריך להשים עצמו כחיה שדורסת ואוכלת ותיד לאחר הריגתה אינו מקפיד על תענוגיו אלא אוכל בשר בלא תבלין וגם בלא תבשיל ולפי לשון הב' שמסרחו כ"ש הוא מוכן לפי האמת שאין לו לאדם לרדוף אחר התענוגים ולמלא רוחו כעס אם לא נתקן כל צרכו :

א"ר חייא בר אבא למה נמשלו ד"ת לתאנה לומר לך מה תאנה זו כ"ז שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים אף ד"ת כ"ז שאדם הוגה בהם מוצא בהם טעם :

נכון הוא לפי הטעם ולפי הנסיון שמתוך הויכוח על דברי רבותינו יתברר האמת וכ"ז שהאדם הוגה בד"ת מולא בהם טעם חדש · והמשל שמביא מתאנה הוא אמת לפי חכמת הטבע דליני לא שבכל השנה האדם מולא תאנים אבל בהרבה חדשים בעת האסיף מפני שמחמת שעליו הם גדולים הפרי אינו מתבשל בבת א' אלא היום מעט ומחר מעט וכל שעה ראוי לאכול מהם וכן הוא בד"ת :

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן וכו' מפני מה נמשלו ד"ת כאילה לומר לך מה אילה זו רחמה צרה וחביבה על בעלה כל שעה ושעה כשעה א' אף ד"ת חביבין על לומדיהן כל שעה ושעה כשעה א' :

המשל הוא פילוסופי והנמשל הוא אמת לפי חכמת הטבע · ראה באלדרובנדו בבופון ובבוקארט חכמים גדולים בדברי הטבע ותמצא

פתח עינים

שמחה לאיש במענה פיו אימתי שמחה לאיש בשעה שמענה בפיו רי"א מהכא כי קרוב אליך הדבר מאד וגו' אימתי קרוב אליך הדבר מאד בזמן שבפיך ובלבבך לעשותו רבא א' מהכא תאות לבו נתת לו אימתי תאות לבו נתת לו בשעה שארשת שפתיו בל סנעת :

גם זה הוא ברור בדרך פילוסופי · להכנים הלימוד צריך לשמרו בזכירה אבל האדם אינו יכול לזכור אותו כראוי אם השפה והלשון אינה ברורה בתלמוד הראשון לפי שהאדם מבולבל בלשון הוא מבולבל יותר בשכלו ובזכרונו · ר' זירא אמר עיד שטוב היא לאדם לענות בפיו לאחרים דברי תלמודו אבל לא על זה מיתר היא בחבורה אחד להשיב ולדבר שלא כענין ולכן דבר בעתו מה טוב ולא יותר וכן הוא עיקר הפסוק תאות לבו וכו' :

תנא דבי ר"א בן יעקב כ"מ שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק לעולם ולעולמי עולמים :

זה הוא בלבד לפי הענין כי סלה שהיא בתהלים ובחבקוק אות בינון במוסיקא כמ"ש הראב"ע עם כל הפשטנים גם מטב"ע כמו הקאפי"לו הקרמילי ואחרים :

א"ר אלעזר מ"ד וענקים לגרגרותיך אם משים אדם עצמו בענק זה שרף לצואר ונראה ואינו נראה תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין הלמודו מתקיים בידו :

זה הוא פשוט שהאדם הלומד אם הוא רוצה להצליח בתלמודו צריך ליסב ולחזור עליו לקיים הזכירה · ע"כ אמר החכם שאם הת"ח אינו רודף לצאת ולבוא בשוק אלא יושב ומחזר על תלמודו מתקיים בידו :

אמר ר"א מ"ד להיו כערונת הבושם אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה א"נ כבשם הזה שהכל מתבסמין ממנו תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו וכו' מ"ד מכתב אלהים הוא חרות אלמלא נשתברו לוחות הא' לא נשתכח תורה מישראל :

ג"ז הוא פילוסופי · הנשמה הרוח הוא אויב החכמות לפי שאם האדם מניח רוחו לומר כבר למדתי מה שהוא כראוי ואין לי צורך ליסב וללמוד

דאולינן מניה לבי הלולא דמי א"ל רב לר"ה בני אם יש לך היטב לך כי אין בשאול תענוג ואין למות התמהמה ואת אניח את בני ואת בנותי חוק בשאול מי יודע לך ב"א דומים לעשב השדה הללו נוצצין והללו נובלין :

שמואל היה פילוסוף גדול רופא מובהק וחכם בחכמת הככבים ומזלות ועפ"כ לא היה הולך אחרי הבצע ואחר הממון והיה אומר לר"י שאם יהיה לו ממון יהנה ממנו היום ואם ימתין למחר שמא ימות ושוב אין לו הנאה הימנו ואם יאמר האדם לאסוף ממון להניח לבניו ולבנותיו כי בשאול מי יגיד לו אם נשאר בידם או יאבדוהו ולבסוף בני אדם דומים לעשב השדה וכמו שהם גדלים פרנסתם גדלה ועשרם עמהם ועפ"כ אינו צריך לדאוג עליהם ובפרט על הבנים והבנות הנשארים אחרי מיתת האב · כ"ז הוא פילוסופיא אבל האדם שיש לו לב טוב בשעת מיתתו הוא הולך לעולמו בלא דאגה בחשבו שאם עלה בלבו להשיא אשה ולבוא עמה לגדל בנים בכל מאמצי כחו יגע כדי שלא להניחם עניים ובכר ידוע הוא שעני חשוב כמת א"כ האב העני ומדולדל נתן חיים לבניו להמיתם בכת א' אם הוא אביון :

אריב"ל המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה וכו' אר"י בריה דר"ח בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו אדם נותן להברו סם יפה לזה וקשה לזה והקב"ה נותן תורה לישראל סם חיים לכל גופו שנא' ולכל בשרו מרפא :

גם במאמר הזה יש דברים הרבה מיוסדים על הפילוסופיא האמיתית : א' שמי שמהלך בדרך ואין לו לויה מפחד תמיד בהיותו בינו לבין עצמו בסכנת הדרך אבל אם הוא לומד ברוחו על החכמות שלמד הנפש סובב והולך בהן ואין לאדם כוונה לחשוב על הדרך ועל הסכנות שיש בה · ב' אין נחת רוח בעולם יותר אמיתי מלימוד החכמות · ואם אמת הוא בחכמת הרפואה שבשורה א' והצלחה א' הוא סם חיים בחולאים ושכנגדו הוא סם המות א"כ אמת היא שהחכמה והתורה בפרט סם חיים הם בחולאים רצוני בחולאים הפרטיים כמו בראש בגרון בבני מעיים ובתאריות וגם בחולאים הכלליים אם חלה האדם בכל גופו :

א"ר אסי מ"ד כי נעים כי תשמרם בבטנך ואימתי תשמרם בבטנך בשעה שיכונו יחדיו על שפתך · רז"א מהבא

שמחה

פתח עינים

שהאדם לומד · ד"א אם הלימוד במהירות הוא מרגיש ומבין אין ההבנה שלימה ועכ"ז היא שוכח בנקל מה שלמד וכמו שאמרו מהר לשמוע ומהר לאבד · אבל אם הלומד מתון מתון לימד אין שכחה מצויה בו מפני שלפי הזמן שלמד בו הדבר במוח ובגידים עשו הדברים הרגש נופשי ורוחני בכח א' והזכרון בשניהם הוא חזק ולכן בני יהודה שהיו שומעים שמועה על פה שמועה על שמועה לרחק הבלבול היו נותנים סימנים זו אחר זו · והיו מדקדקין הדבר זמן ראוי · ומתוך כך כלם היו יודעים להניח סימנים נאים · ועכ"ז הזכרון היה שלם וחזק והדברים לא היו משתכחין מהם · ג' הוא דבר נאות לפי האמת ללמוד מרב אחד כמו בני יהודה ולא מתלמדים הרבה בבת א' לפי שדרך הראשון איני דרך הב' · ולא זו בלבד גם לשון רב א' איני לשון רב אחר ואם האדם שומע הדבר עצמו בדרכים משונים ובלשונות שאינם אחד שינוי הדרך והלשון מבלבלו ולהביא ראיה מה מועיל הלשון להבין הדברים על מתכונתם וליפוי הדבור בעצמו הביאו המשל של בני גליל לגנאי ושל בני יהודה לשבח וכן ל' חכמה של ר' אבהו שהיה מדבר יפה ובדרך נוחה ונאות · ד' להבין הדברים כראוי ולזכרן בשלימות בני יהודה גלו מסכתא רבוני לומד לאחרים ועד"ז מי שמלמד לאחרים מוציא בזה מן הכח אל הפועל הדברים שהיו טמונים בלבד בשכל ובלמדם לאחרים הדברים מובנים יותר · והאדם השונה ושולש בהם מבין הדברים בעצמם בכל פנותם ועליו נא' רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה · ה' שגם דרכי הלשון בהלכה הם ממתקים הדבור מעצמו והאדם המדברו כראוי הוא מצליח על ידו דרכו עם בני מדינתו והראיה היא בר"י בן חנניה שנצחוהו אשה תניק ותינוקת בדברם כראוי ובלשון צח ונוצח השכל :

ברוריה אשכחתיה לההוא תלמידא דהוה גריס בלחישא בטשא ביה וא"ל לאו הכי כתיב ערוכה בכל ושמורה ערוכה ברמ"ח אברים של אדם שמורה בלב :

ג"ז הוא אמת לפי הפילוסופיא ולפי הנסיון בעצמו · אם האדם לומד בלחש הוא מרגיש אם הוא הולך וחושב על הדבר בכל יסודותיו יותר ממי שלומד בקול רם אבל לזכור הדבר נאות יותר ללמוד בקול רם לפי שע"ז האיברים כלם מרגישים והגידים שקבלו הדבר בכח יותר גדול וכן המוח זוכרים לזמן ארוך והשכחה אינה כ"כ מצויה · הבן הקורא שמאמרנו אינו מדבר על ההבנה אבל על הזכרון ובדרך הזה הוא אמת :

א"ל שמואל לר"י שיננא חטוף אכול חטוף אישתי דעלמא דאזלינן

נמרי מחד רבה נתקיימה תורתם בידם בני גליל דלאגמרי מחד רבה לא נתקיים תורתם בידם רבינא א' בני יהודה דגלו מסכתא נתקיים תלמודן בני גליל דלא גלו מסכתא לא נתקיים תלמודן וכו' אריב"ח מימי לא נצחני אדם אלא אשה תינוק ותינוקת אשה מאי היא פ"א התארחתי אצל אכסניא ועשתה לי פולין פ"א סעדתי ולא שיירתי כלום ב' סעדתי ולא שיירתי כלום ג' הקדיחתו במלח כיון שטעמתי משכתי ידי הימנו א"ל רבי מפני מה משכת ידיך הימנו א"ל כבר סעדתי מבעוד יום א"ל היה לך למשוך ידיך מן הפת שכך אמרו חכמים אין משיירין פאה באלפס אבל משיירין פאה בקערה הינוקת פ"א הייתי מהלך בדרך בשדה א"ל תינוקת א' רבי לאו שדה הוא א"ל בדרך כבושה אני מהלך א"ל ליסטים שכמוהך כבשוה · תינוק פ"א הייתי מהלך בדרך וראיתי תינוק א' שהיה יושב על פרשת דרכים א"ל באיזה דרך נלך לעיר א"ל זו ארוכה וקצרה זו קצרה וארוכה הלכתי בקצרה כיון שהגעתי לעיר היו מקיפות לה גנות ופרדסים חזרתי לאחורי א"ל בני לא כך א"ל זו קצרה א"ל רבי ולא כך א"ל קצרה וארוכה נשקתיו על ראשו וא"ל אשריכם ישראל שכלכם חכמים אתם מגדולכם ועד קטניכם :

דברים הרבה יש במאמר הזה שהם על פי הפילוסופיא האמיתית על דרכי הלימוד · א' שבני יהודה מתוך שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתן דלוני שאמרו דברי תלמודם בלשון צח ולא בלשון מגונה שהיו מחוורין הדברים באותו לשון שהיו שומעין מרבן ובזה נתקיים תלמודם מפני שהלשון הוא שליח השכל · ואם הוא צח ונקי מורה שהאדם המדבר מרגיש בשכל הדברים כולם על אמיתותן ועל הויתן הטבעית · וכנגד זה אם הלשון מגונה גם בשכל אין הבנה גמורה בכל הלכותיה ובכל מצותיה · ב' שהזכרון אינו בלבד מן הטבע לאדם כמו שאמרו רבים מן הכותבין מחמת הגידים והמוח בעצמם ובתיבותם אבל מן הסדר שהאדם

פתח עינים

לך יסורין גדולים מדקדוקי עניות או אם האדם הוא עני או כילי כמו ספי׳ · החולי מעים ידוע הוא מהרפואה שהמכאובים בכרס הם נאמנים מפני שזה החלק מתגוף הוא מלא גידים ועורקים באים שם מהמוח ומכל חוט השדרה ביחד וע״כ מכאובי הבטן הם מלאים סכנה · ומעט מעט הסרפה באה ולגיא ללמות החולה סובב והולך · והרשות הוא עול מלכות ואם הוא כבד טוב ממנו הנפל :

שלשה מתים כשהם מספרים חולי מעיים וחיה והדרוקן :

גם זה אמת כרפואה בכל שעה ובכל רגע · החולי מעיים לרוב מתים מטריפה ולבסוף באה מה שקוראים הרופאים Gangrena ומת החולה כשהוא הולך ומדבר עם עבדיו ועם קרוביו · החיה ג״כ מתה לרוב או מאיבוד דם מהמקור או באה הטריפה או במקור או במעיים וכמו בחולי מעיים מתים כשהם מספרים · וכן הוא בהדרוקן כידוע מפני שמתים או בטריפה הנקראת Gangrena או שהמים הולכים מעלה מעלה ברגע אחד לפנים מהחזה והמיתה באה :

פרק ה׳ כיצד מעברין

א״ר יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם אחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלא נקב מחט סדקית וכו אר״ז אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים :

אמת היא לפי הפילוסופיא בימיהם ובימינו · בכל דור ודור התורה הולכת ומשתכחת בין בני ישראל אחינו מחמת טרדת המזונות · בסיבת הפזרנות וע״י המינות שבטבעיות הילך ומתרבה והחכמות חיצוניות משלו בנו ופורק אין בנו רצוני מרבין תורה כראוי ואין שכר מצטרף בין התלמידי חכמים ויודעי ספר וע״כ נכון הוא לומר שאם הראשונים בני אנשים אנו כחמורים :

אר״י א״ר בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתם בידם בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתם בידם מידי בהקפידא תליא מילתא אלא בני יהודה מתוך שהקפידו על לשונם דהוו דייקין לישנא ומתנחי להו סימני נתקיים תלמודן בידן בני גלילא דלא דייקין לישנא ולא מתנחי להו סימני לא נתקיים תלמודן בידן בני יהודה

גמרי

פתח עינים

חלק שלישי

עירובין המשך פרק ג' בכל מערבין

ת"ר לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו :

כבר פירש רש"י ככון שנחש כזה המקום ר"ל אדם שרף הבצל · וכאמת מהבצלים יש הרבה מינים אבל כולם מחממים יותר מן הראוי וקשים לעכל ומביאים רוחות בכרס עד אין סוף וכזה הם נגד הבריאות וראיתי אני כמה רופאים אומרים לא א' ולא שתים שמי שאוכלם כמות שהם חיים או מבושלים מזיק עיכולו עד שחולה מקדחת עם מכאובי הבטן וקיא האצטומכא וריחם כלבד מורה שהגידים על ידם מתכיעפים יותר מן הראוי · וכמיני הבצלים יש בצל של אשקלון שהוא קשה לבריאות כמ"ש הטיולי · ועוד יש בצל אחר של מצרים הנק' בלשון איטלקי Scila ובלשון לאטינו Squila שמביא הקיא לחולים ולבריאים ויש סכנה אם אוכלם אדם איסטניס וחלש :

פרק ד' מי שהוציאוהו

שלשה דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו ואלו הן ע"א ורוח רעה ודקדוקי עניות :

פשוט הוא לפי הפילוסופיא · ע"א מעבירת את האדם על דעתו לפי שמי שהולך אחריה הוא כמו שוטה · רוח רע היא **מלנקוניא** אבל הרופאים שהוא מין שוטות · ודקדוקי עניות מעביר את האדם על דעתו לפי שאם הוא מדקדק לצורך הוא עני ועני חשוב כמת · ואם שלא לצורך הוא כילי לגמרי והכילי הוא שוטה מוחלט לפי שזוכא את עצמו כידוע :

שלשה אין רואין פני גיהנם ואלו הן דקדוקי עניות וחולי מעים והרשות :

זה הוא לומר שאינם רואים פני גיהנם מפני שיש להם יסורים בעה"ז יותר מן הראוי ואם חטאו כבר קבלו העונש המצטרף · דכאמת אין

לך

ואען ואומר

בִּתִּי רֹאשׁ שִׂמְחָתִי כִּי בָךְ רָאִיתִי
שָׂשׂוֹן חֶדְוָה · פֶּתַח תִּקְוָה בָּאָרֶץ
חִנֵּךְ · דַּעְתֵּךְ · צִדְקֵךְ · יוֹם יוֹם נִסִּיתִי
וָאֹמַר · כַּל אֶמּוּט · בֵּיתִי בֵּית פָּרֶץ :

הָהּ כִּי נִפְתָּה לִבִּי וַשָּׁוְא קִוִּיתִי
הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל וַיָּבֹא קָרֶץ
אֲבַדְתִּי אוֹי · כּוֹס הַחֵמָה מָצִיתִי
וַתֶּכֶה שֵׂיבָתִי פֶּרֶץ עַל פָּרֶץ :

לִרְאוֹת שַׁלְוַת עוֹלָם וִיקַר תִּפְאֶרֶת
עָלִית נֶפֶשׁ זַכָּה · מִשָּׁם עֵינַיִךְ
שִׁיתִי לִתְשׁוּרַת אָב יוֹרֵד בַּבֶּכִי :

מִנְחַת זִכָּרוֹן הִיא דוֹר דוֹר מַזְכֶּרֶת
כִּי אֶבֶל כָּבֵד זֶה אֶל מַכִּירַיִךְ
וּתְהִי נֶחָמָתִי בִּזְכּוֹר זְכֵרְכִי :

הקדמה

זה לי עשר שנים מן היום אשר הוצאתי לאור שני חלקים הראשונים מחבורי זה ועתה פן יחסדני הקורא לאמר למה חללת בריתך ומוצא שפתיך שנית ואותי השלכת אחרי גיך : הנני רואה חובה לעצמי להגיד צערי לרבים · כי יד אלוה נגעה בי ויקח ממני פרי בטני מחמד נפשי · הלא היא בתי היחידה המהוללה והכבודה מכל כלי חמדה · לזאת נשבר לבי בקרבי · ואני נהייתי ונחליתי ימים ושנים · נפוגותי ונדכיתי עד מאד יגעתי באנחתי ונחומים לא מצאתי · מאין לי בימי יגוני לב מבין ודעת צלולה לדרוש ולתור בחכמה · ואולם אחרי אשר ברבות הימים הצמיח הזמן איזה מרפא לנגעי ומכאובי · ויתן פוגה לדאבוני ועצבי חשתי ולא התמהמתי לעבור עבודתי אשר העמסתי עלי מאז · וברוך הנותן ליעף כח אשר הביאני עד קצה ותשלם כל המלאכה ועתה בחסדו בטחתי כאשר זכני להשלימה כן יזכני להוציאה לאור חלק אחר חלק בלי עיכוב כאשר עם לבבי :

ואחרי אשר ספי עליון יצאה יקחת ממני בתי היקרה נ"ע וזרע אין לה אמרתי להקריב לפניה הספר הזה מנחת זכרון להזכיר מעלותיה לדור אחרון ומשירי אהודנה ומפרי ידיה אהללנה :

פתח עינים

והוא פירוש ע"פי הפילוסופיא האמיתית על הרבה
מאמרי רז"ל בעין ישראל

מאת

בן ציון רפאל הכהן פריצי

חכם בהנדסה וברפואה וחבר להרבה חברות חכמה
ממקום אוסתיאנו תחת מדינת מנטובה

חלק שלישי

פה ליוורנו יע"א

שנת ומעשה ידינו כוננהו לפ"ק

מיד החכם כמה"ר ישראל קושטא וחברו הי"ו

מדפיסים ומוכרי ספרים

OCULUS ISRAELITICI POPULI

OSSIA

Dilucidazioni Filosofiche, Fisiche e Matematiche su tali materie contenute nel TALMUD.

DI

BENEDETTO FRIZZI

R. Ingegnere, e Dottore di Filosofia e Medicina, di OSTIANO, Provincia di Mantova, socio di varie Accademie.

VOLUME SECONDO

LIVORNO

TIPOGRAFIA I. COSTA E C.

1878.

ELENCO

OSSIA

INDICE

delle materie contenute in questo secondo volume.

generi del saluto, e sulla temporaneità delle leggi, giusta le relazioni de' tempi stessi e dei popoli per cui sono fatte.

Simili sul metodo degli studj, e sulle prerogative dei maestri.

Distinguere le generalità dalle picciole particolarità in rapporto alla religione.

Grandi istruzioni sulle arti, e raccomandazioni di educar in esse i figli.

Cognizioni dei Talmudisti sulle fisonomie e sulle diverse conformazioni osteologiche, giusta il parere di Lavater e di Galle.

Riflessioni sulla grande popolazione degli ebrei nelle epoche antiche.

Rispetto e fedeltà dovuti ai Sovrani rispettivi, e impieghi politici concessi dai Principi di altre nazioni agli ebrei che lo meritavano.

Provvidenza Divina anche sugli individui, provata con filosofiche vedute.

Allontanamento di conversazioni nelle famiglie, e avvertimento fiisico e morale sulle bevande spiritose.

Avvertimenti filosofici di non avvilirsi nelle avversità, e coerenti riflessioni.

Accademie letterarie per l'aumento delle cognizioni umane.

Lusso e mollezza dei costumi, contrarj alla propagazione del sapere.

Importanza di studiare gli elementi semplici delle scienze, per poi montare alle idee più composte; quanto valga di economizzre la memoria, onde non earicarla di cose frivole e quanto importi la virtù della pazienza nello studente.

Necessità di sostenere i letterati.

Sagacità nel non affrettare le intraprese ardite per ingrandire con velocità l' incominciata fortuna.

Quanto importino le elementari cognizioni prima d' intraprendere le speculazioni d' invenzione.

Punti di Dietetica negli alimenti.

Confutazione di Rousseaux come quella del Genovesi, circa i danni del sapere e degli studj.

Di non molto orare onde impiegare il tempo negli studj o nelle arti, giusta Sant' Agostino — *Quì laborat orat.*

Importanza della giustizia distributiva, e le ore misurate ai Giudici per il loro ministero.

Ore, giusta la fisica la più ragionata, le più acconcie per alimentarsi, e secondo le diverse personalità ed impieghi.

Cognizioni di diversi collirj.

Avvertimenti al genitore di non troppo distinguere un figlio tra gli altri colla paterna tenerezza.

Politica commerciale di preferire le città nascenti che le troppo antiche.

Diverse specie di tirannia in chi comanda.

Avvertimento di non prolungare le visite agli ammalati di morbi contagiosi.

Riflessione sulla lingua caldea.

Irritabilità Halleriana, e elettricismo animale conosciuti dai Talmudisti.

Riflessioni letterarie sul libro dell' Ecclesiaste.

Simili sulle ricchezze, e sulle diverse sue specie.

Storia naturale del Tasso, ossia il Taison dei

Francesi con molte riflessioni nuove.

Simile sui Mammarj unicorni.

Considerazioni sul libro dei Proverbj di Salomone, che ha tanto trattenuto anche il gran genio di Bacon col suo *Domus Salomonis.*

Simili sulla Storia naturale dei datteri.

Simili sui funghi di diversa specie.

Simili sulla forma della testa dei Babilonesi, degli occhi degli Egiziani, e gambe degli Affricani.

Morale, base della religione.

Fisiologia dell' adipe.

Formalità Religionarie sulle primizie ridotte a polizia medica.

Riflessioni sui voti.

Patemi d' animo riconosciuti per causa degli aborti.

La mancanza della morale produce la negligenza dell' agricoltura.

Danni infiiniti che nascono per mancanza della giustizia distributiva.

Astenia e idropisia che nascono dall' eccesso del coito.

Cognizioni rabbiniche sull' emfisema, idrope, esostosi, e tabe nervosa.

Così sulla semeiotica, e sulle diverse specie degli edemi, e delle schinanzie.

Storia naturale della saponaria, del mirto, della viola, e loro uso economico, e medico.

Simile sulle mammelle, e sulla conformazione eguale nell' uomo, e di essersi qualche volta osservato il latte anche in quelle mascoline.

Riflessione metafisica sul peccato proveniente da temperamento, e non da volontà assoluta.

Giuste cronologiche notizie sopra l' origine di Roma.

Setta di Madalenitti conosciuta nei tempi antichi.

Cognizioni sulla tuzia, sui veleni, e sulle diverse malattie delle Tigne.

Fiori bianchi provenienti molte volte dall' eccesso del coito.

Diversi avvertimenti metafisici e morali sul metodo degli studj.

Ignoranza e insensibilità vanno del pari.

Pericoli provenienti dall' adomesticazione dei cani.

Medicine utili col mezzo dell' immaginazione, e quanto importi l' uso dei medicinali anche rifiutati per ragioni superstiziose.

Estimazione dello studio dell' astronomia.

Moderazione nello studio delle cause finali.

Lumaca, sua storia naturale, etimologia del suo nome, e utilità sua medica nelle aposteme, e nelle suppurazioni in genere.

Alcali volatile, utile nel morsico della vespe.

Applicazione delle Sanguisughe, e degli astringenti utili in qualche male cutaneo.

Utilità dei lucertoni e suoi prodotti alcalini volatili nella morsicatura degli scorpioni e così dei granchi preparati, con altre cognizioni di medicina pratica su tale proposito.

Storia naturale del leone e dei mezzi di avvilirlo.

Simile dell' Elefante che non può ripararsi dalle mosche.

Superiorità del Lucertone sullo Scorpione.

Uccello che spaventa l' aquila.

Icneumone che fa guerra al Cocodrillo.

alture dei monti.
Utilità degli acidi vegetali quai refrigeranti.
Malattie ereditarie e di famiglia.
Sistema dei Putredinisti e dei Redisti.
Avvertimenti sui libri degli eretici, e cognizioni di quelli di que' tempi.
Tavole e cibi per distinguere la festa e con quali limiti.
Festeggiare la festa col sentimento, e specialmente quella del Sabbato.
Moderazione di non troppo orare.
Riflessioni sulle coliche di diversa specie.
Corpi minerali che si trovano nel ventre dei pesci, e pietrificazioni di tal genere.
Le distrazioni di pensieri eterogenei nell' ora del cibo che rendono meno attivo il gusto.
Pensiere sublime di Locke sulla fede, conosciuto dai Talmudisti.
Carattere e costume, cause efficienti dei progressivi effetti.
Mancanza di religione e morale, causa prossima della dissoluzione socievole.
Provvedimenti publici nei tempi antichi per riparare gl' incendj.
Precetti medici sulle cacciate di sangue, e riguardi circa le giornate da celebrarsi il salasso, e circa i venti e altre circostanze dell' atmosfera che lo impediscono.
Scopo della creazione nella generazione.
Colomba, ritratto dell' amore fra gli antichi, e perchè.
Premura dei Rabbini di facilitare anche in giorno di festa la preparazione dei medicamenti, e l' uso degli olj e del vino assai di frequente

(*)

nella medicina di quei tempi.

Giustizia distributiva base principale del bene dello Stato.

Orgoglio e superbia causa dell' Ateismo.

Regole di dietetica e di non far uso dei vegetabili in caso di astenia diretta, e così di non eccedere nei farinacei e nei legumi, specialmente di notte.

Storia naturale dei prodotti e dei volatili di Babilonia, e della poca sua pulizia.

Utilità delle feste specialmente per i poveri.

Storia naturale del Vermiculus alatus dei naturalisti.

Simile dello Scombero e del Tono.

Uso dei bagni di acqua di mare, e dei minerali sui diversi luoghi geograficamente dilucidati in molti luoghi dell' Asia.

Abuso delle bevande spiritose, e del vino che genera la perdita della memoria mediante l' astenia che nasce dopo l' eccesso dello stimolo.

Storia naturale delle diverse grandezze relativamente stravaganti delle parti genitali.

Possibilità di domare il leone conosciuta in più tempi, come lo è fra i moderni.

Storia naturale del cocodrillo e dei cappari, e loro uso in medicina.

Simile dell' anatomia della midolla spinale, della putrefazione, e della digestione; con riflessioni sulla vecchiaja.

Sistema del P. Guizzetti che la compassione altrui nasce da quella di noi medesimi.

Riflessioni sulle fisionomie e specialmente sulla regione frontale e nasale.

Simile sulle lacrime, e mediche cognizioni sulla materia delle lacrime, e sui varj generi di pianto.

Anatomia dei fianchi, del ventre, e degli organi che servono alla digestione.

Ragioni metafisiche del dilegio della gioventù verso la vecchiaja, e riflessioni sulla fisiologia e patologia di tale età, misura delle forze spiritali dei vecchi, loro pusilanimità, e facilità della sortita del trocantere dall' acetabolo del femore in causa dell' indurimento linfatico e nervoso di quelle parti, e durezza dei muscoli del collo.

Cognizione dei Rabbini dell' irritabilità Halleriana, e elettricità animale, e dei veri segni della morte colla putrefazione.

Molti cadaveri che si mantengono quasi intatti dopo molto tempo nei loro depositi.

Riflessioni sulle orazioni funebri di cui erano tanto gelosi gli antichi e premurosi anche in vita.

Simile sugli Essenj.

Dissertazione sull' influsso delle sfere e dei climi, e quanto valga l' educazione nell' uomo fisico a superarne gli effetti.

Storia naturale del cane, e singolare sua digestione, e confronto suo col porco.

Quanto il carattere paziente giova negli studj a trovare la verità.

Riflessioni sulle società in qualunque rapporto.

Simili sulla fortuna, e di non esser in essa l' uomo troppo ardito, e sulla vanità delle umane grandezze.

Sola la religione dà qualche valore all' esistenza dell' uomo.

Matematiche misure di molte cose appartenenti al Santuario di Salomone.

Riflessioni sugli spiriti e sulle sottili emanazioni dei corpi.

Simili sui vesuvj e sulle minerali acque calde del globo anche in mezzo ai mari.

Simili sull' inferno e sui nomi ebraici che gli sono applicati.

Simili sul paradiso terrestre e sua ubicità.

Dissertazione sul sistema platonico delle emanazioni.

Frutti diversificanti giusta la loro età.

Confronti dell' uomo di città con quello di villa.

Utilità dei paralleli e degli esempj per facilitare lo studio.

Quanto importi l' economia e l' allontanamento della crapula allo studente.

ויבא אליו ישעיהו וגו' אר"י שחלה חזקיהו ובא ישעיהו להושיב ישיבה על פתחו מכאן לת"ח שחלה שמושיבים ישיבה על פתחו :

אין הטעם כזה שלא ליתן רשות למלאך המות להכנס שם לפי שאם החולי הוא חולי מות לפי הגיפות אין לנו להמתין נסים ונפלאות נגד הטבע. בענין הזה אבל הטעם נראה כדי להטיל קנאה בין החכמים בכבוד גדול כזה ועל כן התורה מתרבת ומתרבלת בין אומתנו · ובאמת בימים האלו שהתלמידי חכמים אינם מכובדים כראוי מספרם הולך ומתמעט משנה לשנה :

תם ונשלם חלק שני

פתח עינים

לפתוח פתח החכמה לבני העם לפי שכלו שידוע המשל הוא דבר גדול להבין לאנשים ונשים וטף הדברים העליונים של תורתנו האמתית · ובד"ם שהם כמו פירושים לתורתנו היה אומר אלף וחמשה טעמים לפתוח שערי האמונה בהם · ומפני שהחכמות בלא לימוד הל' לפי הדקדוק א"א ללמדם כהוגן ע"כ לימד דעת את העם וקבע בהם מסורת וסימנים בין כתיבות המקרא בין בגירסת המשנה רצוני לתורה שבע"פ שבימיו לא היתה משנתינו שחיבר רבינו הקדוש אחר כמה שנים · ואח"ז עשה בענין המצות כמה תוס' תיקון עירובין ידים וגזר עליהם והוסיף כל"ת שניות לעריות ובאמת עד"ז קשה לתורה אונים לפי שע"י אלו ההוספות אוחזין ישראל במצות ונתרחקים מן העבירות כדרך שנוח לאחוז בכלי שיש בו יד כידוע :

קווצותיו תלתלים שחורות כעורב במי אתה מוצא סדרי תורה במי שמשכים ומעריב עליהם בב"חמד א"ד במי שמשחיר על פניו עליה כעורב רב"א במי שמשים עצמו אכזרי על בניו כעורב כי הא דראב"ם הוה קא אזיל לבי רב א"ל דביתהו ינוקי מאי אעביד להו א"ל איבא קרומי באגמא :

ג"ז הוא פילוסופי ללמוד כראוי צריך ליקר הזמן שהוא היקר שבנמצאו' ומנו שמאבד אותו בדברים שאינם מכובדים אין לו הכנה ללמוד כראוי ע"כ צריך להשכים ולהעריב בב"המ עליהם · שנית התלמיד צריך לאהוב היגיעה בכל כחו ובכל נפשו ועל כן טוב דבר רבה שצריך להשחיר פניו עליהם כעורב להגות בד"ת יומם ולילה · ועורב נק' כן לפי שהוא שחור כערב וכן כתב הבוקארט · ואח"ז אם הולך האדם אחרי הבצע ואחרי תענוגי המאכלים אינו שיה ללמוד כראוי ע"כ אמר שהת"ח יש לו להשים עצמו אכזרי כעורב עם בני משפחתו לאכול בצמצום וגם לחם מפירות הארץ ולא מדגן שהוא שוה מעט ונותן מזון למשפחתו ואין בזה מדת אכזריות מן הקצה אל הקצה לפי שיש כמה ירקות ופירות הארץ אף על פי שאינם דגן שטוחנים מחיה למשפחתו ומבינים לחם כראוי כמו בימינו בכמה מדינות ובפרט בצרפת מפרי הארץ הנק' Patata בלשון מדיני ובאיטלקי Pomi di terra רצוני תפוחי ארץ וכן בכאן · קורמי או קרומיות לפי הצמח דוד הם עשבים או קליפות דקות שנשארו מן הקנים אבל ראוים להעשות קמח ואח"ז לחם וכן בפירות אמרו שהוא הנמי לח ונחלק והיותר רך טוחנים אותו ועושים קמח :

א"ל ומה אעשה שחייבין עליהם מיתה מוטב שאמות מיתת עצמי ואל אעבור על דעת חברי אמרו לא טעם כלום עד שהביאו לו מים ונטל ידיו וכששמעו חכמים בדבר אמרו ומה בזקנותו כך בילדותו עאכ"ו בבית האסורין כך בביתו על אחת כמה וכמה :

יש לתמוה בזה המאמר שר"ע שהיה פילוסוף שבהיותו חבוש בבית האסורים היה מחמיר על עצמו כ"כ בנט"י וזאת היתה חומרת חסידות לפי שד' דברים פטורים במחנה וא' מהן היא רחיצת ידים וכ"ש במקום סכנה כהיותו חבוש בבית האסורים ור"ע היה פילוסוף גדול שנכנס בשלום ויצא בשלום :

דרש רבא מ"ד לכה דודי נצא השדה וגו' אמרה כ"י לפני הקב"ה רבש"ע אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות ושבועת שוא ושבועת שקר :

זאת היא פילוסופיא אמיתית שיושבי כרכים בהצטרפות עם בני הכפר הם מלאים עונות ובפרט הגזל שבועת שקר כל אלה כולן הם לרוב בעיירות ונגד זה הם למעט בין הכפר ידוע הוא שהבטלה מביאה לידי שעמום החכמה בין בני העיר מוליד המינות והטפשות של בני הכפר מביא האדם להאמין ואינו לועג על מה שאינו מבין אבל מלא יראת שמים והולך וסובב בעיר לצורך משפחתו וטורח ואוכל את לחמו אחר יגיעתו בשלוה ובהשקט :

א"ר המנונא מ"ד וידבר ג' אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף שהיה מרמה דברים זל"ז ועל כל דבר ודבר של סופרים היה אומר אלף וחמשה טעמים דרש רבא מ"ד ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם דאגמריה בסימני טעמא לאסברא בדרמי איזן וחקר תיקן משלים הרבה א"ע אר"א בתחלה היתה תורה דומה לקופה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים :

המאמר הזה בענין שלמה הוא פילוסופי ללמדנו שהחכם הגדול כמוהו יש לו בדברים התירכיים לדמות דבר לדבר כדי להקל ההבנה וע"כ אמר שלשת אלפים משל עליהם רצוני משלים ודמיונים

לפתוח

פתח עינים

הדודאים נתנו ריח אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא ועל פתחינו כל מגדים אלו בחורות ישראל שמגידות פתחיהן לבעליהן ל"א שאוגרות פתחיהן לבעליהן :

כבר פירשנו אותו ע"פ חכמת הגופות במס' ברכות על ריח היוצא מן עור האדם שלא טעם טעם חטא · אלו בנות ישראל שאוגדות פתחיהן לבעליהם זה הוא פשוט שיש בין הנשים שאוגדות פתחיהן לבעליהם מפני חבלי האיש או האשה וגם מפני החולשה :

הדוראים וכו' חרשים גם ישנים וכו' :

לפי הפשט ולפי חכמת הגופות יש במיני הצמחים ובמיני הפירות שהם טובים יותר חדשים מישנים ויש בהם שטובים יותר ישנים משהם חדשים מפני שבכח הזמן אובד הפרי צד החומצות שבו ונעשה יותר מתוק לכך אמר הפסוק חדשים גם ישנים וכו' :

הללו ד"ת והללו ד"ס וכו' כל העובר להם חייב מיתה וכו' וכל הלועג ער רברי חכמים נירון בצואה רותחת :

זה המאמר הוא להטיל אימה בין האנשים כדי שיאמינו בתורת ה' ית' ובדברי רבותינו · ואם הם עצמם אמרו לכבודם ולרווחם מה שאמרו להגדיל כבוד אין לנו להפליא על זה לפי שכל בני האדם בכלל ובפרט אין להם ענוה ולכן גזרו אומר שמי שליעג עליהם נידון בצואה רותחת וכבר בין הקדמונים ובפרט ברומיים וביוונים נמצא שהיו דנים העוברים על הדתות לילך בין הצואה רותחת כמה שעות וכמה ימים וכמו שנהגו אלו האומות · ועכ"ז אין להלעיג על מאמרנו אם אמר שהלועג עליהם נדון בצואה רותחת :

מעשה בר"ע שהיה חבוש בבירת האסורים והיה יהושע הגרסי משרתו בכל יום ויום היו מכניסין לו מים במדה פ"א מצאו שומר בית האסורין א"ל מפני מה היום מימיך מרובין שמא לחתור בית האסורין אתה צריך שפך חציין והניח חציין כיון שהגיע אצל ר"ע א"ל אי אתה יודע שזקן אני וחיי תלויין בחייך סח לו כל המאורע א"ל תן לי מים ליטול ידי א' לשתות אין מגיעין ליטול ידים מגיעין

א"ל

דבר זה אמרו דוד ולא פירשו וכו' עד שבא זכריה בן עדו ופירשו דכתיב ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר אני רואה מגילה עפה ארכה כ' באמה ורחבה י' באמה וכי פשטת ליה כמה הויא כ' בכ' וכתיב והיא כתובה פנים ואחור וכי קלפת ליה כמה הויא מ' וכ' וכתיב מי מדד בשעלו מים וגו' נמצא כל העולם כלו א' מג' אלפים ור' בתורה :

בענין המדה וכל החשבון אמת דחוק הוא מאמר רבותינו לפי שהמגילה כשהיא עפה בה מ' אמות על כ' אמות שהם ת"ת אמות והאמה מרובעת יש בה ד' ודאות אורכא · א"כ אם כל העולם הוא זרת וכמ"ש הכתוב ושמים בזרת תכן מיוסד ומכוון הוא החשבון שכל העולם הוא א' משלשת אלפים ומאתים בתורה · יסוד של המאמר נראה בהשקפה ראשונה מבולבל כי מה הצטרפות יש בין התורה ובין העולם החמרי הזה שנאמר שהעולם הוא א' מג' אלפים ומאתים שבתורה · אבל דע הקורא שזה המאמר הוא יסוד חכמת אפלטון וחכמים חברים לו על השפעת ואצילות החמרי מבח רוחני ועליון על כל חמריות · ובאמת אין בעל חומר יכול להשיג השגה שלימה על איזה לד שיהיה הנפרד סיבה למציאות בעל חומר או למציאות כח מכחותיו וזה הוא כארץ יותר נעלם מכל רצוני חבור הנפרדים עם בעלי החומר והוא חיבור על כל פנים כידוע · על זה לפי המשל התורה בפשוטה ובכל מדותיה היא גדולה עד למאד יותר מן העולם ולפי שחומריותו אינו בהצטרפות עם רוחניות התורה ע"כ גזרו אומר מדת העולם א' מג' אלפים ומאתים בתורה לפי שהתורה יש לה ל"ב נתיבות וכל נתיב עולה למאה בהצטרפות העולם שהוא חמרי אבל עם זאת הצורה אנו מבינים דרך רמז איך החומריות נולד מהרוחניות שהוא הרכבת הרוחני והגשמי שרצה האל בבריאת העולם וכן התורה בהתפשטה יש לה הצטרפות הרבה · וכמו שהחמרי הנס נולד מזמן לזמן מהיות דק שהוא כמו רוחני כן העולם הוא א' מג' אלפים ומאתים בתורה כמו שאמרנו ובזה הוא נרמז הרכבת הגשמי עם הרוחני · זאת ועוד התורה היא עצמה דת ודתות וכן העולם דרך טבע יש לו דתות כמו דת החומריות בכללו דת התנועה דת הזמנים ודת הכבדות ואם החומר יש לו דתות זה הוא ההצטרפות האמיתי בין העולם החומרי ועולם הרוחני · זאת ועוד התורה עצמה היא מורכבת מרוחניות וגשמיות · והגשמי אין הצטרפות עם הבורא ית' רוחני כולו אלא עם האדם שהוא חמרי בגופו · א"כ אם העולם הוא חמרי יש לך חמריות גם בתורה ובדרך הזאת יש הצטרפות בין העולם ובין התורה מלד החמריות שבהם ומלד הדתות שהם בטבע האחד ובטבע האחרת וזה הוא עיקר מאמרנו :

אוחז במקום הנק' ניהנם ולחבר בינה ובין אש המקום ההוא עד שמשתנה או עד הכליון חרוץ · ועל דרך שתבין בזה דרך הגיהנם על נפש האדם לעונשו ככה תבין דרך הגן עדן לשכרו · (א"ה עיין בס' מלאכת מחשבת להרב משה חפץ ז"ל על התורה פ' שלח לך דף ע"ג ויערב לך :)

תוספות הקשו אמאי לא פריך כתי בגמ' על שמות הגיהנם והאיכא עלוקה · ובאמת יש לתמוה על תמיהתם לפי שעלוקה הוא שם שרץ או תולעת שמוצץ דם בלתי שובע וגדל בנהרות ובאגמים ונדבק ברגלי בני אדם וברגלי בהמות העוברים ומהם שואב דם עד שכשובע ישכר וימות ונק' בלעז Sanguisuga וזהו מה שנא' במשלי לעלוקה שתי בנות הב הב לפי שכדרך טבע יש לו ב' פתחים וב' לשונות בפה כמו שידוע · ועלק בל' ערבי מורה שואב ובאמת המלילה היא מין שאיבה : (א"ה עיין בשרש עירך עלק שפי' כן ועמ"ש בנימוקי השרש רבי אליה המדקדק ותוס' מקשים כפי מ"ש רז"ל במס' ע"ז דף י"ז והביאו הילקוט במשלי יע"ש :)

ג"ע אר"ל אם בא"י הוא בית שאן פתחה ואם בערביא הוא בית גרם פתחה אם בין הנהרות הוא דורמסקנית שמה אביי משתבח בפירי דעבר ימינא רבא משתבח בפירי דהרפניא :

הספק של תלמוד על מקום הג"ע תחתון היא גם כן בין שמב"ע · אני קריתי מסכתות הרבה של מקום הג"ע מבוקארט ממורינו Stefano Morino וגם מכותב גדול הנק' Morand ואחרים ג"כ לא זכרתי שמותם · אבל הוא פילוסופי מה שאמר ר"ל דאם הוא בא"י בית שאן פתחה לפי שכמו שאמר הגדרוקומיו בית שאן היה מקום שקט ושמן והיו שמה כל מיני למחים וכל מיני פירות לרוב ועל זה נק' בית שאן שקט · ונכפל ברוב הכון כמו שאנן ומתני שם שאנן כמו שלוה · ובגמת דוד מפ' שאן שעושה הארץ פירות הרבה וזהו ליור הגן כידוע · ואם בערביא הוא בית גרם פתחה לפי שהוא מקום שעושה פירות הרבה וכן הוא אצל הנהר הנק' דורמסקנית · ודע ששם גרם בל' ארמי מורה דבר בתכלית המעלה ועליון על כל · אביי היה משתבח על הפירות שמעבר נהר פרת לדרומו ובאמת גם בימינו מהכותבים הילכי דרך אנו יודעים שבאותה המדינה ובמקומות ההם פירות הארץ הם לרוב ומשובחים · וכן בהרפניא הפירות הם משובחים ורבא שישב שם לזמן ארוך היה משבחם לפי נסיונו :

אר"ח דרש מרי בר מר מ"ד לכל תכלה ראיתי קץ וגו'

דבר

להבעיר האש כבתחלה · או מפני שחומר האש מחמת הרוחות הנשמים והרעש עבר למקום אחר חוץ מזה היו חמין בגיא בן הנום שהיה בסביבי ירושלם · אפשר ג"כ לפרש דרך צורה פתח של גיהנם פתח המעשה הרע · וזה הוא בג' פנים · הפן הא' תאות הממון והעושר ולכן האדם התאב יורד תהומות ועובר ימים לים לעסקיו ולטרדת הריוח · וכן הוא בהילוכי מדברות בסיבת פרקמטיא וזהו הפן השני והפן הג' הוא שחוטא בתורת ה' ובמעשה · ולזאת הדוגמא אמ' החכם שיש לו פתח בירושלים עיר המלכות עיר החכמה וסנהדרי גדולה · וכל המצטרך לעבודתו ית' שם היה תחת ממשלת הכהנים והסגנים :

שני תמרים יש בגיא בן הנום ועולה עשן מביניהם :

ראה בקלמיט ובאלדריקומיו כמה מקומות בא"י שיש שם מים חמין ואש שמשם עולה עשן וגם גיא בן הנום היה אש ועשן כמו שהיו חמי טבריא וכמה וכמה הדומים להם · ואל תתמה אם יש חמר אבל האש העולה מן הארץ לפי שגם באיטליה מלכות סיציליא האש עולה עד למעלה באמצע ההר ותחתיו ועליו יש פירות וענבים וכרמים בתכלית היופי עד אין תכלית :

אריב"ל שבעה שמות נקראו לגיהנם שאול ואבדון ובאר ובור שאון וטיט היון וצלמות וארץ תחתית :

כל אלו השמות הם ע"פ הפילוסופיא · שאול הוא Fossa בל' איטלקי ומה טוב מזה השם לגיהנם · אבדון ע"ש שהנפשות שם הם נאבדות או לזמן זו לעולמי עולמים · באר שחת מוכן מעצמו לפי שהיא באמת באר השחת · בור שאון לפי שהוא רעש הנק' בל' איטלקי Tumulto וגם וטיט היון לפי שאין שם תנועה כמו האדם בתוך הטיט והטיט Fremito בעצמו שורף · צלמות הוא שם נגזר מב' שמות צל של מות · ארץ תחתית לפי שהגיהנם הוא שוחה עמוקה · אם הקב"ה ברא הנפשות חלק אלוה ממעל דקה מן הדקה לא נגבלת ולא נגדרת במקום ולא נתפסת עכ"ז הוא מיכלתו יתברך לבראת אש דקה שתופס דברים דקים שאינם גוף וגם בחכמת הטבעיות בימינו אנו רואים שהאור הוא מין אש שאינו שוה לאש השורף שבבתינו יעיד יש סוג אחר מאש המאיר בלילה הנק' פוספירו · וכן יש סוג אחר הנק' אש אליטריקו כידוע · א"כ אם יש כמה מיני אש בעולם השפל הזה יכול להאמין שבורא הנפשות נתן מציאות לדבר דק בתכלית בהצטרפות עמה שיוכל לכלותה · ואע"פ שבריאה טבע הנפש שאינה נגבלת במקום לפי הכללי של הסברות הוא בתכלית הוודאות שנפש ראובן אינו נפש שמעון א"כ היא נגבלת בפרטות ואם התאחדות הנפש עם הגוף דבר זר ולמעלה משכל האדם הוא בעצמו יכיל להגביל

פתח עינים

א"ר ירמיה בן אלעזר מיום שחרב ב"המ דיו לעולם שישתמש בב' אותיות :

אין זה בלבד כמ"ש המקובלים שבכל צרתם לו צר כביכול אלא הוא ע"פ הפילוסופיא שכשהעבד הוא מצליח בדרכיו תחת אדונו קוראו בפה מלא בשמו ובכל כנויו · אבל אם יש לו צרה בממונו או בגופו אינו קוראו כראוי אבל כמו המון העם שאומר קורא אדם א' בחצי פה או בחצי לשון :

רשעים אפילו על פתחה של גיהנם אינם חוזרין בתשובה :

אין קשיות עורף בעולם כמו במי שאינו ירא שמים והולך בעצת רשעים ובמושב לצים הוא יושב לפי שאין לו טעם לעזוב דרכו הרעה ואין לו שהות לישב ולבדוק מעשיו מן הערב עד בוקר ומבוקר עד ערב שהוא מטורד בעסקיו ובהבלי העולם ולכן מה טוב דבר החכם באמרו שהרשעים אפי' על פתחה של גיהנם אינם חוזרים :

וא"ר ירמיה ב"א ג' פתחים יש לגיהנם אחד במדבר ואחד בים ואחד בירושלים :

ראה הקורא שרבותינו דברו בהרבה מקומות מהגיהנם התחתון ולפי חכמת הגופית כל גיהנם שלהם הוא כ"מ שיש בו אש וכמ"ש הנביא ישעיה כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה ובאמת אין שורפנות יותר גדול בדבר הנראה לעין כמו שריפת האש מכל מין שיהיה · ולפ"ז כ"מ שיש בו אש טבעי או מן האש תחת הארץ שעולה עליה או מן האש הנקרא אליטריקו כידוע · לכן על פי הקדמה הזאת החכם ר' ירמיה אמר שג' פתחים יש לגיהנם א' במדבר כמו שידוע מן כותבי דברי הימים וחכמת הטבע שבכמה מדברות יש מיני אש שורפים ומביאים המים חמין · וכמה מאלו יש במדבר אפריקה ובמדינת ברביריא ראה בזה הענין הקורונילי Isolario del coronelli ואצלו תמצא כמה וכמה אשים השורפים ואש האליטריקו שתמיד מעלים האש למעלה כמו הוויסוויאו של נאפולי והאיטנא של סיציליה · וא' בים לפי שגם בים אנו מוצאים המים חם שעולה או מן הארץ או מן היבשה בתוך הים כמו המימות החמין של Monfalcone שעולים מן הים ואצל נאפולי רבו כמו רבו בתוך הים הגדול כמה וכמה מעינות של מים חמין שנותנים המים המתוקים בתוך המים המלוחים של הים · ואחד בירושלים ע"פ המאמר אשר פי' ותנור לו בירושלים זה פתחה של גיהנם · אמת הוא שבזמננו אין בירושלים מים חמין טבעי ולא אש העולה והנשרף שאוכל · אין להפליא על זה לפי שבכמה וכמה מאלו האשים התחתונים אחר כמה שנים שקאו מפיהם האש ונאבדו · לפי שחומר האש נשרף כולו בזמן שעבר ולכן אין חומר שני להבעיר

שהיא ג' סאין והסאה ו' קבין והקב ד' לוגין והלוג ו' ביצות נמצא בקירוב שהבילו' הם בדקדוק מקום שמכוון לאמה על אמה ברום ג' אמות :

ים שעשה שלמה ג' אמות תחתוניות מרובעות וב' אמות עליונות עגולות :

ר"ל שמקום התחתון היה מרובע א' וב' אמות עליונות עגולות שנק' בל' איטלקי Cilindro א"כ צורת הבורה של הים היה העליון עגול כמו Cilindro למעלה על המרובע שהוא החלק התחתון :

פרק ב' עושין פסין

כל אותן השנים שהיה אד"הר בנידוי הוליד רוחין ושדין :

הרוחין והשדין בל' תלמוד אינו בלבד מין מזיקין אבל בזה הענין ובעניינים אחרים ר"ל בלבד איזה גוף דק עד מאד כמו האויר והרוח או כמו הגוף דק עד מאד שבשדה ובלילה עולה מהארץ לאויר הראשון וזה הוא עיקר השם רוחין ושדין מל' רוח ושדה · וכן בענין אד"הר שמשכבת זרע שהיה רואה בשנים שהיה רחוק מאשתו נולדו ממנו כמו משאר הדברים הבאים לידי עיפוש הגוף הדק כמו האויר הנקרא אזוטו · והריח המתלהב הנק' אויר או רוח הנשרף וזהו רוחין ושדין · ומי יודע אם מאלו הגופות דקות עד למאד כשבאים לאויר מעלה מעלה אינם ראויים ליתן חומר וצורה לנבראים דקים כאלו האויר ושהם קרובים לטבע השד או לשאר המלאכים וכבר אמר דוד המלך עושה מלאכיו רוחות · ופירשנו במקומו במס' ברכות מאמר רב ושמואל ח"א פרצוף וכו' :

א"ר ירמיה בן אלעזר אומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו :

זה הוא מוסר ללמד לאדם דעת שלא לשבח האדם בפניו אלא במקצת שבחו כדי שהמשבח לא יראה חנף ולא יבא החנפות והמשובח לידי יוהרא כידוע :

א"ר ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו ד"ת בלילה שוב אינו נחרב :

המוסר הוא שהלילה נבראת ליחדות האדם ולרחקו מעסקי העולם ועל זה משובח הוא לימוד התורה בלילה ולכן אמרו ד"מ להגדיל פרס הלימוד בזה שאינו נחרב הבית שנשמעין בו דברי תורה בלילה:

א"ר

פתח עינים

ר"י לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו וא"ר ימשמש במעשיו :

הוא מפורסם שפעולות האדם בעמק הבכא הזה אינו אלא רע בעצמו בפרט אם אנו יורדים בדעתנו על רעותיו בגוף בנפש ובממון ובכל שעמי הפילוסופיא נמנו וגמרו ב"ש וב"ה שכולם יחד שנוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא אבל אם האדם זוכה לראות בעה"ב ע"י נצחיות הנפש פני אדון הכל ולשבוע בהקיץ תמונתו וליהנות מזיו שכינתו אז טוב לו וטוב לנשמתו ומה רב טוב מציאותו · וכבר אמרו יפה שעה א' של קורת רוח בעה"ב מכל חיי העה"ז ואמרו. קודם לכן יפה שעה א' של תשובה ומע"ט בעה"ז מכל חיי עה"ב להורות שהמע"ט והתשובה המצעיים הם לקנות טוב העה"ב · א"כ הסיבה הוא יקר מהמסובב · וזהו עיקר מאמרנו באמרו ועכשיו שנבר' יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש במעשיו רצוני שע"י טוב המעשה של האדם בעה"ז יזכה לחזות בנועם היכלו בעה"ב ובזה המציאו' נהפכת מרע לטוב ע"י הגלת זיו השכינה · וכדי להבין ביסוד הפילוסופיא טעם הב' לשונות יפשפש במעשיו וימשמש במעשיו דע שכל מה שיודע האדם נקנה בב' דרכים דר' הא' הוא דרך החושים הנק' אצל הפילוסופים דעות מיחשות Idee di sensazione דרך השני הוא ע"י השכל והבינה ונקרא דרך הזה Idee di riflessione רצוני דעות מושכלות : על זה הדרך מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ; פשפוש המעשה הוא ע"פ השכל ומשמשו הוא ע"י החושים וזה הוא כל האדם · ועיקר המאמר הזה כבר הכירו ד"המ בתהלים ידיך עשוני ויכוננוני הבינני וגו' רצוני הקב"ה נתן לי מציאות אבל אם המציאות בעצמו הוא רע מה לו להקב"ה לברוא האדם לרעתו א"כ אני מתפלל להקב"ה ליתן לי בינה וללמוד מצותיו כדי שעל ידם אזכה בפשפוש מעשי ובנצחיות טוב הנפש לתענוג רוחי ולתענוג נשמתי :

תני ר' חייא וכו' ים שעשה שלמה היה מחזיק ק"ן מקוה טהרה מקוה כמה הוי כרתניא ורחץ את בשרו במים במי מקוה כל בשרו מים שכל גופו עולה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום אמות :

האמה על אמה ברום ג' אמות הוא מה שנק' בל' איטלקי ובחכמת ההנדסה Cubo ואם תעשה החשבון שהכור הוא י' איפות שהאיפה

שהיה חכם מכח בחירתו ובעבודתו ומכח נפית רוחו היה מטהר בחידוד שכלו את השרץ שבכידור התורה שאלתי ומכח זה גם בית הלל שהיו נוחים ושפלנים היה להם שהות בשכלם להעמיק האמת וע"ז הלכה כמותם נגד ב"ש שהיו בעלי יוהרא וקלים להיות כועסים ומי ששכעו כך אינו יכול להעמיק בכחו למצוא האמת כראוי והו שלא היה הלכה כמותם :

כל המחזיר אחר הגדולה גדולה בורחת ממנו וכו' :

זאת היא פילוסופיא עמוקה · גדולת הע"הז כולה הבל ורעות רוח ומי שמחזיר עליה מורה שאינו מכירה באמת ושהוא עצמו טפש שבטפשים · א"כ בהחזיר עליה משפיל עצמו ובאותו רגע הגדולה בורחת ממנו ולהפך מי שבורח ממנה באמרו הבל הבלים היא הכל הבל מגדיל את עצמו בחכמתו והגדולה מחזרת עליו · זאת ועוד מי שמחזיר אחר הגדולה מורה שאינו ראוי לה · הגדול שבאנשים אם הוא כך אין לו צורך להחזיר אחר הגדולה והכבוד לפי שכל בני דורו מוכנים לכבדו לפי כחם ולפי ישרם והמלכות בראש כל אם יש חכמים במדינתם כבר מפורסם שמם בפי כל ולטוב העם ודורם נקראים לפי חכמתם לשרת והטפש בלבד יש לו צורך להקטין עצמו ולחנף הסגנים והשרים וליתן להם שוחד כדי שידברו טוב עליו באזני השר והמלך ולקבל כבוד במדרגה או קטנה או גדולה · והנסיון מוכיח שא' מעיר וב' ממשפחה בין החכמים משפיל עצמו בדברים או בכתבים לחלות ולחנן פני המלך כדי שיסביר לו פניו ויכבדהו :

וכל הדוחק את השעה שעה דוחקתו :

זה הוא אמתות גדולה בפילוסופיא · לכן יש זמן ועת לכל חפץ תחת השמים · ומי שעושה דברים גדולים במהירות הרבה הגם שמזלו עולה מעלה בתמידות לאיזה שנים סוף דבר שהולך ועושה דברים בסכנה גדולה ומזלו נהפך ויורד שזול תחתית אחר שעלה על במתי עב ודומה היה לעליון · כן דבר א"כ החכם שכל הדוחק את השעה ואינו מודד מדה בעתים ידועים ובהכנות מושכלות שמביאות האדם לתכליתו השעה דוחקתו ובשעה שמתינע להעשיר ולהתגדל כולו כאבד וכל הצלחתו לתוגה נהפכת :

וכל הנדחה מן השעה שעה עומדת לו :

מי שהיה לו מזל רע לאיזה שנים ומעשיר שהיה נהפך לעניות העניות בעצמו מפני הדחק כונס האדם ליגע בכל מיני יגיעות ומהיגיעה העושר בא בידו ולאחר זמן שעה עומדת לו בהצלחה גמורה :

ת"ר ב' שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח

פתח עינים

Alcuni esami anatomici hanno fatto scuoprire che negli intestini di questi animali non di rado si generano dei vermi solitari.

ועל זה כן דבר החכם דאין שני בין הבהמות כמו הכלב שאינו אוכל עשבים אם לא לצורך רפואה ואוכל עצמות בטורח גדול כדי לעכב באלסטומכה מעט היוצא מהם ראוי למזון ולעיכול · ואין עשיר יותר מהחזיר מפני שכל מאכל ראוי לו ויוכל לאכול בכל עת בכל שעה ובכל מקום · ואף מאכילין לו הרבה כדי שישמן ויהיה ראוי לאכילה גסה ואינו טורח בכל טורח וכמו אידוע מחכמת הטבע והגופות וכמו שמוכיח לכל בני אדם הנסיון התמידי :

מסכת עירובין

פרק א' מבוי

אמרי אינשי קדירה דשותפי לא קרירא ולא חמימא :

השותפות בין אדם לאדם אינו אלא לרוב אלא מכח הדחק שניהם ביחד יכולים לעשות בעסקי העולם מה שכל אחד מהם בד בבד אינו יכול · אבל אחר שקשרו שניהם בעסקי השותפות אחר זמן כל א' מהם מכח אהבת עצמו ואהבת משפחתו מניח דברי השותפות ועוסק בדבריו הפרטיים או מהפך עסקי השותפות לתועלת עצמו ולא לתועלת חבירו · כן הוא בעסקי הפרקמטיא בפוליטיקו ובכל שאר סוגי העסקים שבעולם · ע"כ טוב דבר החכם שהקדירה של השותפים אינה מצלחת :

א"ר אחא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של ר"מ כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו מפני שלא עמדו חבריו על סוף דעתו שהיה אומר על טמא טהור ועל טהור טמא ומראה לו פנים וכו' תנא תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ בק"ן טעמים :

לפי הפילוסופיא חידוד הדעת והפלפול יותר מן הראוי מרגיל האדם שלא להעמיד על האמת או אינו מכיר האמיתות כהלכתו מפני שאין לו דרך ישר להכיר האמת בכל גדריו · או מפני שמכח היוהרא מלעיג על דברי חביריו ורוצה להפוך האמת לשקר ולהפך · וע"ז הענין אמרו שתלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ בק"ן טעמים כלו' שאע"פ שהוא

לא נכתבו בתלמוד לפי דעתי אלא מב' טעמים · הטעם הא' לפי שהיא פוליטיקי בכל חכמה לכתוב איזה ענין שהאמינו בו העמים לרוב אע"פ שאינו אמת אם אינו מזיק לתורת ה' נאמנה בכוונה שלא לנתק לב האדם מכל האמונה בכח הפילוסופיא בכל כחה ובכל ישרה · הטעם הב' לפי שאלו הדברים מיוסדים על האצטגניות מועילים ללימוד התינוקות בשנים הראשונים של לימודם · למשל אם התינוק נברא ביום ד' נאמר לו מלמדו שמי שנולד בזה יום יהיה חכם לפי טבעו בכח זאת האמונה מכין ללמוד בכל לבו ובנקל ישכיל בכל חכמה · וכנגד זה מי שנולד ביום ג' מלמדו מוכיחו בנערותו על הכנתו להיו' איש דמים ובזה יכין בשכלו כראוי מוסר ויהיה איש צדקה ולב טוב וכן תאמר הקורא בכל אלו ההכנות אם לטוב אם לרע שכתב בעל המאמר אחרי פנקסו של ריב"ל :

דע עוד הקורא ששם מזל היא ערבי וארמי אבל לפי דעתי הוא גם בעברי שם הנגזר מפועל שורש נזל לא בלבד לפי שהם נוזלים במרוצתם כמו שפי' רד"ק בשרש נזל אבל גם לפי שבכח השפעת המזלות זה על זה הנק' בחכמת הנופות Attrazione בלשון לעז נראה כמו כח נוזל מל' תזל כטל אמרתי · דוק ותבן :

מה שיורד טיפה טיפה נק' נוזל מכח היא בעצמה שנקרא' Attrazione כמו באבן השואבת :

דרש ר' יונה וכו' יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטים לפי' שוהה אכילתו במעיו ג' ימים וכו' אר"ח ש"מ אורח ארעא למשרא אומצא לכלבא וכו' אר"פ לית דעני מכלבא ולית דעתיר מחזירא :

ראה גם בזה שהם אמת ודבריהם אמת · רבותינו אמרו שהכלב מזונותיו מועטים לפי שזוהה אכילתו במעיו ג' ימים · וגם החכם Moratelli כתב Il cane è naturalmente verace ed ingordo; pure per lungo tempo può fare a meno del cibo : maravigliosa è la forza digestiva dello stomaco di questi animali; i cani scaricano il ventre con gran difficoltà, il che deve senza dubbio attribuirsi alla grande siccità del loro temperamento.

ועיין עיכולם הוא חזק ולזמן ארוך כמו שכתב בעל מאמרנו · ומה שמורה עוד שעיכולם אינו קצר הוא שגם בנקל חולים חולי התולעים בכרס ובכל בני מעים העליונים והתחתונים וגם חולי תולעת האחדי הנק' ע"ז בל' לעז Solitario שהוא קשה וכבד גם לבני אדם · תשמע עוד על הדבר הזה מלא כמלה מה שכתב החכם הנז' דף ל"ח מספרו

פתח עינים

להורות שגם אם לפי הטבע הגתה משך בשיוע האלדי מה שהוא רע בטבע נהפך לטוב האדם. בפרט · ודע כמו שכתבתי בח"א שבמכרים ובשאר מקומות פרים ורבים סוגים משונים ומין ממיני הנחשים שאינם ניכרים במקומות אחרים · וע"כ גם בענין הזה נוכל בטוב טעם ודעת לומר אין מזל לישראל · הדברים הפרטיים הבאים בזה המאמר אין לשכל להעמיקם לפי שאינם אלא רמוזים שאין להם יסוד בטבע ובחכמת הגופות · אבל בולם באים ממה שכתבו האצטגנינים הקדמונים ואנשי המזרח וספרי הערביים מלאים מדברים כאלו על ימי השבוע ועל המזלות שצ"ם חנכ"ל ובאמת כולם מיוסדים הם על אדני הדמיון ולא על אדני השכל וראשית המאמר כבר הודיע לנו שהם דברים כתובים על לוחות קשורות זו עם זו כאותן של גלחים רלוני ס' זכרונות שהעתיק ריב"ל מספרים אחרים ומהקדמונים שכתבו מה שמצאו בכתובים ומה ששמע מהאצטגני' ומאנשי שקר וכלו ימיהם ברוכן ובשוא ודבר כזב שנותיהם · ראה הקורא בטעמי הלוחות ההם ותדע בשכלך שאינם אלא דברים של בטלה שאין להם עיקר לא בדרך טבע ולא בדרך החכמ' אבל הן שבוש הדעת באמיתו' מה טעם שמי שנולד ביום א' יהיה או טוב או רע עד אין תכלית משום שנבראו בו אור וחושך ושיהיה הגון מי שנולד ביום ב' משום שבו נבדלו מים העליונים ממים התחתונים ושיהיה זכאי מי שבא לעולם ביום השלישי מפני שנבראו בו העשבים דבר שפרה ורבה מאד וממהר לגדל ולצמוח וכיוצא? האם שם הטבע ומה שנברא בו בו' ימי בראשית מכריח ההצטרפות באדם שבא לעולם אחר כמה אלף שנים באותו היום שיהיה טבע הנולד כטבע הנברא בראשית העולם באותו היום ?

הנסיון מוכיח שקר זאת האמונה בראותנו בכל יום שכמה שוטים וכמה חכמים נבראים ובאים לעולם באותו היום בעצמו והמה בטבעם זה לעומת זה וכן הא' עשיר · וא' עני · הא' ירא חטא · והא' זנאי · וכמה טפשים אנו רואים שנולדו ביום ד' · וכמה שבאו לעולם ביום ה' שהוא לפי הלוחות הלזו גומל חסדים · וכמה וכמה ידעתי אני שנבראו ביום שבת ולא מתו בשבת כמ"ש המאמר ? ראה עוד שמה שאמר אחריו ר"ח על מזל השעות הדברים ההם כולם נעתקו מחכמי היונים והרומיים שקראו לנוגה כוכב תזנות עד היום הזה וכן החמה והאור שלהם Apollo על החמה · והלבנה על הסוכל הרעות כלבנה הזאת שמתענה והולכת ועל זה נקרא הסוכל כזה העולם ושיש לו רעיון רוח גם בלשון איטלקי Lunatico וכן מי שהוא במאדים איש דמים יהיה וכן אצל קדמוני האומות היה מאדים אלוה המלחמה והדמים ומי שהוא איש מלחמה נק' בל' איטלקי Marziale · סוף דבר כל הדברים האלו אין להם יסוד בחכמת הגופות ונעתקו כולם מאומות אחרות שיסדו אומר על שכט ירושתם ולא על דרכי השכל ונגל האמת · תכלית הדבר כל אלו הדברים

לא

כבר ידוע הוא מהפילוסופיא האמתית שהשמש הוא נקודת התנועה והאשית האור והחום אשר מהם ימלא החיים לכל נברא בזה הכדור הדומם הצומח החי והמדבר ובלא השמש ובלא החום שוא ודבר בזב הטבע בכלל ובפרט · ידוע הוא ג"כ שכל שאר המזלות יש להם מדה מקובלת לפי רחוקם וקרובם לשמש אשר הוא מלך למזלות וגם הלבנה בקטנותה הגם שאין לה שפע גדול על ברואי הארץ כמו שהירה הריקאטי והבלבראדו בנסיונות נכונות עכ"ז אנו רואים שמי הים יורדים ועולים לפי פני הלבנה ושבעותיה · וכמה למחים וכמה חולאי' אשר יש להם הצטרפו' עם הירח לפי חידושה · מילואה · וחסרונה · הפרש האיקלימים ויושביהם בא מהשמש כמו שידוע . א"כ בזאת ההכשה אם היהודי וכן ישראל הוא ארם אשר טבעו מלט־ף עם שפע השמש הוא בתכלית הוודאות שיש מזל לישראל · מפורסם הוא ג"כ שלפי טבעי האיקלימים והנידים והשכל הבא מהם בבני האדם הם או חכמים מחכמים או טפשים · וכפי דעת ר"ח מזל מחכים · וכן לפי החום והקור תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי לרוב או למעט · וא"כ מזל מעשיר ויש מזל לישראל בלא ספק · וכבר כתב על זה **Montesqiuex** מונטסקיו חכם גדול בין הצרפתי' בספרו הנכבד הנ' נשמת הדתו' **Esprit des loix** בספר י"ט מספרו · אבל הוא ג"כ בתכלית הוודאות שהגם ששפע השמש זהאיקלימים מולכים על טבע האדם עכ"ז כח המזל הוא הכנה גדולה · אבל איני מכריח ובכח הלימוד ומוסר האב והאם ושאר רבותיו האדם יכול להיות שיד' ומו' לכח הטבעי ומעז יצא מתוק וע"ז כתב האלוויציו **Elvezio** בספרו על רוח האדם ועל האדם בפרט להורות שכח הלימוד ימיר הטבע' א"כ אם הלימוד יכול לגבר על מזל האדם וא"ס דת האלדית הוא היקר שבלימודים אמת הוא ג"כ בהכט' הזאת שאין מזל לישראל · ושאין ליהודי לפחד על אותות השמים · אבל יש לו ללמוד כדי שבכח הלימודים יגבר הדת והחכמ' על המזל · אמת הוא ג"כ שלפי האיקלימים יש אומות שמרבי' זרע ויש מהם שממעטים · וכן יש אומות שיש להם זכרים במ"ג ונקבות במ"ק ולהפך וע"כ גם בזה העניין אמר לאברהם צא וכו' להורות שהולדת הזכרים והנקבות איננו בזה לעולם ותמיד מכח השמש המזל והאיקלימים · אבל לפי פרשת האדם וגם לפי גידולו בלימוד במאכל ושתיה וכיוצא אשר להם הצטרפות הכרחי בדבר התשמיש כידוע לחכמי הגופות ודת הטבע · וע"ז אמר הכתוב שאין לו להביט המזל במערב שהוא מזונן ואין ראוי להוליד לפי סבורא הבל מכיע לדק במזרח שהוא מקום חום וראוי להוליד בן חכם בדמותו בצלמו רצוני שבכח הדת והלימוד יגביר על כח כטבע · ולפי ספרי השכל בא מבורא הרוחות והנשמות על זה אמר דרך צורה שהקב"ה אמר לאברהם שיצא מאצטגנינותו :

ומעשה דאבלט ושמואל וכן המעשים של ר"ע ור"נ הם לפי הדי

להורות

מעשיר ויש מזל לישראל רי"א אין מזל לישראל ואזדא ר"י לטעמיה דאר"י מנין שאין מזל לישראל שנאמר כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמודו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים כהמה וכו' מדשמואל נמי אין מזל לישראל דשמואל ואבלט הוו יתבי והוו קא אזלי הנך אינשי לאגמא א"ל אבלט לשמואל האי גברא אזיל ולא אתי טריק ליה חויא ומית א"ל שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי אדיתבי זיל ואתא קם אבלט ושדי לטוניה אשכח ביה חויא דפסיק ושדי בתרתי גובי א"ל שמואל מאי עבדת א"ל כל יומי הוה מרמינן ריפתא בהדי הדדי ואכלי' האידנא איכא חד מינן דלא הוה ריפתא בהדיה הוה קא כסיף אמינא להו אנא קאימנא ומרמינא כי מטאי לגביה שואי נפשאי כמאן דשקילי מיניה כי היכי דלא ליכסיף וכו' ומדר"ע נמי אין מזל לישראל דר"ע הוה ליה ברתא א"ל כלדאי ההוא יומא דעיילא לבי גננא טריק לה חויא ומיתא דוה דאיגא מלתא טובא ההוא יומא שקלהא לככבנתא דצחא בגודא איתרמי אותיב בעיניה דחויא בצפרא כי שקלא לה הוה קא סריך ואתי חויא בתרא א"ל אבוה מא עבדת א"ל בפניא אתא עניא קרא אבבא והוה טריד כ"ע בסעודתא וליכא דשמעיה אנא שקלתי דיסתנאי דיהבתי לי יהבתיה ניהליה א"ל מצוה קעבדת נפק ר"ע ודרש וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה ומרנב"י נמי אין מזל לישראל דאימיה דרנב"י א"ל כלדאי בריך גנבא הוה לא שבקתיה גלוייה רישיה א"ל כסי רישיך כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא ובעי רחמי לא הואי ידע אמאי קא"ל יומא חד יתיב קא גריס תותי דיקלא נפל גלימא מעילוי רישיה דלי עיניה חזאה לדיקלא אלמיה יצריה סליק פסקיה לקיבור בשיניה:

תניא התם ר"א אומר שוב יום אחד לפני מיתתך שאלו תלמידיו את ר"א וכי אדם יודע איזה יום ימות "ל וכ"ש ישוב היום שמא ימות ונמצא כל ימיו בתשובה ואף שלמה אמר בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר :

כל המאמר הזה וגם המשל כולו ברור הוא כשמש וא"צ פירוש וכבר ידוע הוא שהאדם מוכן בתשובה ומע"ט כל ימיו הוא איש המצליח שבתורה אשריו ואשרי חלקו · אבל הפ' שפי' בכל עת יהיו בגדיך לבנים לפי הפילוסופיא ולפי דברי הימים פשוטו היא זה · בימי שלמה ובימים הקדמונים ההם היה חבורה א' שנקראו איסיניי Esseni בלשון לעז והיה להם ספר דתות אשר כל בני חבורה היו חייבים לשמרם · ובין דתיהם היתה אחת שלא ללבוש אלא בגדי לבן רמז לטהרת הגוף · וגם היה להם חיוב אחר למשוח הראש בשמן כדי לקיים פאת הראש וכמ"ש מחכמת הגופות ועי"ז אמר קהלת בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר · להורות שתים שהוא הבגד ומשיחת הראש כמו שהיה בדתיהם · וכבר ידעת שהרבה מהכותבים ביארו ס' קהלת כמו חבורת מרעים או בלעו אקדמיא שזה אומר ככה וזה אומר ככה וע"כ אמר א' מהאיסיניי מה שכתבנו בענין הבגד ובענין משיחת הראש :

פרק כ"ד מי שהחשיך

מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי אין עמו נכרי מניחן על החמור וכו' אין שם לא נכרי ולא חמור ולא חש"ו מאי אר"י עוד אחרת היתה ולא רצו חכמים לגלותה משום כבוד אלהים הסתר דבר וגו' תניא ר' א"א בו ביום גדשו סאה · ר"י אומר בו ביום מחקו סאה וכו' :

זה הוא כולו פילוסופי ומר אמר חדא ומר א"ח ולא פליגי · אמת הוא שאמרו רבותינו הרבו לעשות סייג לתורה במדה גדושה יפה מדדו להרבות גדר בישראל · אבל אמת היא ג"כ שמשהרבו לגזור יותר מדאי אין יכולים ב"י אחיהם לעמוד בגזירתם ומתוך כך עוברים על ד"ת · וטוב היה להם להיות מדתם שפופה ולא תבוא לידי מחק מרוב גדושתם :

כתוב אפינקסיה דריב"ל האי מאן דבחד בשבא יהא גבר ולא חדא ביה וכו' איתמר רח"א מזל מחכים מזל

מעשיר

פתח עינים

שאדם אחד שמת וכבר נקבר מאיזה ימים יכול לדבר אין בחכמת הגופית מה שיתן שער לשכל להבינו לבד אמונת נצחיות הנפש והגלגול פותחים שער צר להבנה הזאת ועכ״ז יש לדקדק בזה המאמר ג׳ דברים · הא׳ שאמת הוא בחכמת הגופית שכל מי שנקבר נרקב ושאפי׳ לדיקים נרקבים ונעשים אפר · ב׳ שגם לפי הפילוסופיא האמתית הקנאה מביאה הריקוב למהרה בגוף לפי שליחה הירוקה יוצאת מהכבד בשביל הקנאה בכמות ובאיכות ואינה בהצטרפות עם הקנאה בטבעה הראשון ובזה העיפוש מהר מהר מגיע למדרגתו בתכלית למעלה מהשכל · ג׳ שאין להפליא אם אחר זמן שנקברת היה בו ממשות לפי שגם בימינו באקלימים שאינם כ״כ חמים וגם לפי טבע המת לפי זמן חייו אם היה זקן ובחור ולפי טבע החולי יכול אחר הקבורה בשר המת שלא להשתנות וזה ראיתי הרבה פעמים וגם זה ד׳ שבועות שנקבר א׳ משלך מבני עמנו וראיתי איש שנקבר זה ו׳ שנים והיה כל בשרו קרוב לטבעו הראשון וההשתנות לא היה כ״כ גדול :

א״ל ההוא מינאה לרבי אבהו אמריתו נשמתן של צדיקים נגוזות תחת כסא הכבוד אובא טמיא היכי אסקיה לשמואל בנגידא א״ל התם בתוך י״ב חדש הוה :

גם כשאר האומות בשנה הראשונה אחר המות האמונה מלמדת להם שהמתים אינם עולים בג״ע אבל שיש להם עת וזמן להכין עצמם ולעלו׳ מעלה מעלה אחר איזה חדש ואיזה שנה אבל עכ״ז יש באיזה משפח׳ בענין הזה אמונות נפסדות ואין לנו לפי השכל טעם להכשיר דברים שאינם אלא מסודרים כפי השכל וכפתי שמאמין לכל דבר וע״ז אין לנו לפי השכל הקדמה שפיתחת לד טעם טבעי להאמין דבר כעלת אוב ועליית שמואל הנביא ואין לנו אלא פתח שער האמונה להבין אותה כראוי :

א״ר יהודה וכו׳ מהספדו של אדם ניכר אם בן העו״הב הוא אם לאו אחים הספדאי דהתם קאימנא וכו׳ :

כל המאמרים האלו בענין ההספד שמורים באצבע כי זה הקדמונים ההם חשבו בדעתם ליוקר גדול הספדם ושיהיו כל בני העם בוכים בעמק הדמעה עליהם כבר אמרנו במ״א שלפי הפילוסופיא ההספד הוא ריוח גדול במדינות מפני שהשבח גם אחר המית מגיע לב האדם ואהבת עצמו לעשות מע״ט ולגמול חסד לאחים הנצרכים בצרה או בממון או בגוף או בשתיהם כא׳ עודו בחיים חיתו · זאת ועוד האדם עודו חי חושב עצמו גם לאחר מיתתו ומוצא נחת רוח בחייו בכח הדמיון לעתיד וכמה שאחר מיתתו דורו יכבדוהו או בהספד בפניו או שלא בפניו כידוע וכמנהג העולם:

תניא

ה אילקטריקו החיוני הנק' על שמו Galvanismo ולפי דעתי זה הוא מה שקראו חכמי המוסר וחכמי האמת באומתנו הבלא דגרמי · אם כן נוכל לומר שעל אלו ב' ההקדמות סיבב והולך רבי יצחק באמרו קשה רמה למת וכו':

אמת היא ג"כ מה שבא אחר זה שעד העיפוש האמתי הנקרא פיכיל אין המות בוודאות וכל שאר סימני המות כבר הכירו חכמי הניפות שאינם סימנים מובהקים וברורים · וע"ז חכם א' מאינגילטירא כתב ס' א' גדול על שננת סימני המות ושעל ידם כמה וכמה נקברו עודם חיים ושאין בחכמת הניפ' כ"א ראיה א' וודאית רצוני העיכיל והעיפוש וע"ז נזרו אומר רבותינו שכ"ז שיש לאדם בשר יש לו איזה צד חיות אבל שזה החיות ראוי היא גם להבנה וידיעה זה הדבר נראה למעלה מהשכל וכדומה שיש בכיולא בזה ספק גדול:

תניא ר"א אומר נשמתם של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים ושל רשעים זוממות והולכות שנאמר את נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע:

בזה המאמר ר"א כלשונו יושב ולומד אמונת גלחיות הנפש ואמונת הגלגול וכבר כתבנו ע"ז במס' ברכות · ופיטאגורה וחכמי היונים פרסמו זאת האמונה וקודם לכן חכמי מצרים ויושבי האיים:

הנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא דר"נ נחר בהו ראב"י אתו וא"ל לר"נ נחר בר נברא אתא וא"ל מאן ניהו מר א"ל אנא אב"י א"ל ולאו א"ר מדי עתירי צדיקי דהוו עפרא א"ל וטנו מרי דלא ידענא ליה א"ל והא קרא כתיב וישב העפר על הארץ כשהיה א"ל דאקרייך קהלת לא אקרייך משלי דכתיב ורקב עצמות קנאה כל מי שיש לו קנאת בלבו עצמותיו מרקיבין כל שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבין גששיה חזייה דאית ביה ממשא א"ל ליקום מר לגויה דביתא א"ל גלית אדעתך דאפי' נביאי לא קרית דכתיב וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם והכתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב א"ל ההוא שעה א' קודם תחיית המתים:

פתח עינים

כלי הערוה אינם לאדם אלא כמשא ככד · אבל לפי הפשט כמו שפירש הבוקארט בספרו של הבהמות והחית שבתורה חגב בל' ערבי הוא צואר · וע"ז מין הארבה שיש לו צואר ארוך נק' חגב · א"כ הוא פשט נמיר שבעת הזקנה הצואר נעשה לאדם כמשא ככד שאין לו כח לסבול משקל הראש וא"כ בזקן נוטה לצד הימין או לצד שמאל והראש בזקן אינו כקב ישר עם הגוף כ"א כאחד מעיר ובשנים ממשפחה :

ותפר האביונה זו חמדה :

זה הוא הפשט בעצמו והאמיתות מפורסם שבזקן מבטל התאוה וחמדת נשים :

כי הוא אמר ויהי זו אשה הוא צוה ויעמור אלו בנים :

באמת שחמדת הנשים באיש שנושא אשה היא דבר נגד השכל בזכור כל הרעיונות וכל הבלבולים שהאדם מביא על עצמו במלאות חמדתו וע"כ אמר החכם שבריאה דבר כתוב בספר של מעלה שבעל כרחו האדם נושא אשה · לפי שבלא גזרת המלך מלכו של עולם לא היתה ראויה להתאוות לה שהיא בחמת מלאה מיאום ופיה מלא דם ועכ"ז הכל רצין אחריה · גם הבנים הוא דבר שבריאה נגד השכל באדם שהולך אחרי האשה לתכליתם · ובכר מפורסם לער גידול בנים ומשנכנס אב ממעט האדם בשמחתו :

ואר"י מ"ד כי הילדות והשחרות הבל דברים שהאדם עושה בילדותו משחירים פניו לעת זקנתו :

זה הוא האמת בעצמו לפי חכמת הגופו' שרוב התשמיש בילדות ובבחרו' האדם משחיר פניו כמו לעת זקנתו :

אר"י קשה רמה למת כמחט בבשר החי וכו' אר"א כד׳ שאומרים בפני המת יודע עד שיסתם הגולל פליגי בה ר"ח ורשב"א חד אמר עד שיסתם הגולל וח"א עד שיתעכל הבשר :

ג"ז הוא בימינו מפורסם בחכמת הגופות · החכם הגדול Hallero אלירי כבר הכיר שבבשר האדם הנק' מוסקולו יש כח א' פרטי הנק' Irritabilità שאנו קוראים מוחשות הבשר · וזה הוא גם בבשר המת בחיות ובעופות בבהמות ובאדם כמו שהורה הנסיון · וא"כ גם אחר המות יש לפי הקדמתו הואת איזה צד חיות · אחריו Galvani הגדול מעיר בולוניא הורה שבמוסקולו שהוא הבשר האדום בעצמו ובגידים יש בו כח האיליטריקו

כל הגידים שבאדם מתכויצים ומתכבדים מבורר הוא מדוע כל השטיף בזמה זקנה קופלת עליו · ובפרט למי שיודע מחכמת הניתוח שמהחוט השדרה יורדים לאיברי התשמיש ח' גידים שנים שנים ולכן החלוש באיברי הביאה חלוש בכל הגוף ולזה כשמזקין זקנה קופלת עליו :

תניא רבי ישמעאל וכו' ת"ח כל זמן שמזקינין דעתן ניתוספת בהם וע"ה כ"ז שמזקינים טפשות ניתוספת בהם :

העם הארץ שאין לו יסוד בדעות אם היא מזקין החלשות מוספת הטפשות · ועל זה כל זמן שמזקין דעתו מתטרפת בו · ולהפך אם האדם הוא חכם מעיקרו ומבחרותו כשהוא מזקין מוסיף בשכלו חכמה על חכמתו · וכמ"ש אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה לא בלבד מחמת הלימוד אבל בכח הנסיון ומה שאינו מרגיש הזקן בחושיו וזוכר מה שידע מה ששמע ומה שראה · וע"כ אם הזקן הוא בעל שכל חכמה נוספת בו בפרט בהבנ' דבר מתוך דבר מה שא"א בעם הארץ שאין לו יסוד בידיעה:

גם מגבוה יראו שאפילו גבשושית קטנה דומה עליו כהר הרים וחתחתים בדרך בשעה שמהלך בדרך נעשה לבו תוהים :

זה הוא אמת לפי חכמת הטבע והגופית · הזקן הוא חלש בהצטרפות הבחור · ומי שהוא חלש בכח הגוף חלש הוא ברוחו ובנפשו לפי שהיראה באה מחולשת הגידים · ובפרט הזקן שמחמת זקנותו קרוב הוא למות אין להפליא אם ירא הוא מכל דבר ונעשה בו תוהים תוהים בשעה שמהלך אפי' בדרך לא עקולה :

וינאץ השקד זו קליבוסת :

קליבוסת או הקליבוסתא היא חלק העליון של הירך · ודע שהוא מפירסם מחכמת הרפואה שבזקנים מחמת הנשית של מימי הגוף במקום שנחבר ראש הירך עם העצמות של תחתית הכרס יש שם כמו כוס לקבל הראש הירך בעצמו ובעת הזקנה מעט מעט אלו הליחות נעשים כמו גוף גס ובדרך זה ראש הירך בא חוץ למקומו ובולט ויוצא כמו אילן של שקדים שמציץ ובולטים בלים שלו ולא מחמת תשוש כח האדם כמו שפי' רש"י אבל מחמת הליחות שמרקות שהיו בתחלה נעשות כמו כפור ואח"כ קשות כחומר גוף קשה :

ויסתבל החגב אלו עגבות :

פי' של רבותינו של העגבות בענין חגב הוא בלבד לפי השכל שבזקנה

בלי

המזון כמעיו של האדם ובפרט אם איכות המאכל היתה גסה · ע"ז אמר שמואל שהיה רופא טיבנא ופי' עד ארבעים שנה וכו' :

א"ל האי גוא לדיב ק מהכא לקרחינא כמה הוי כמהכא לגוזינא א"ל מינא ברחא קרחה בר' א"ל עיקרא שליפא בח' חוייה דלא סיים מסאניה א"ל דעל סוס מלך דעל חמור בן חורין ודמנעלי ברגלוהי בר איניש דלא הא ולא הא דחפיר וקביר טב מניה א"ל גוזא גיזא ג' אמרת לי ג' אמרית הדרת פנים זקן שמחת לב אשה נחלת ה' בנים ברוך ה' שמנעו לאותו האיש מכרם א"ל קרחה מצויינרת א"ל עיקרא שליפא תוכחה א"ל לרשב"ח מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל כדרך שהקבלו אבותי לאבותיך א"ל סלעים נעשו גבוהים מכ' נעשו ג' משים שלום בבית בטל וכו':

כל אלו הדברים מיוסדים בדרך שאלה ותשובה על הנערים והבחורים שמלאים שחוק פיהם על הזקנה ועל הזקנים הם להורות שדרך טבע בראות הבחור הזקן שכל גופו נהפך מהיופי לעכרות מהגסות לדקות ומהליחה ליבשות בנקל בא לידי הבזיון · ואע"פ שכל זמן שמזקין האדם לרוב חכמה נתוספת כי עכ"ז אין לבחור אלא מה שעיניו רואות ומה שמתפעל מהחושים · ועו"ז מיוסד בזיון הבחור מהזקן שמיום ליום הולך ואובד רוחו וגופו עד יום מותו ולהפך האדם בבחרותו כולו גם רוח ואינו זוכר יום המיתה שנראה לו רחוקה ממנו עד אין תכלית .

וסוגרו דלתים בשוק אלו נקביו של אדם :

ג"ז הוא לפי חכמת הגופית מפני שהנקבים שמהם יוצאים המי רגלים והצואה הם לפי הטבע כמו דלתות משים שלום בבית בטל · זה הוא דבר גדול שאכר התשמיש נק' בל' רבותינו משים שלום ובאמת כן הוא · וכן שבעת הזקנה הקורקבן אינו טוחן מרוב חולשת האדם · ושהרגלים מרוב חולשה בעת הזקנה כעשים רחוקים זה מזה · כמו שאמת הוא שבעת הזקנה האדם אינו ישן ואפי' לפור מנערהו משכתי מריב חולשת הגידים · וכבר ידוע היא שחולשת הגידים מביאה את האדם שלא לישן ואם הוא ישן בנקל כי עור משכתו · וכבר ידוע הוא מחכמת הגופית שמואת הסיבה דעת הזקן שבא מהמות משתנה · ולפי שהלשון והשפתים מקבלים הגידים מהגיד הה' שבמוח והאוכים מהגיד הז' ע"ו ברורה הסיבה על מה שפתותיהם של הזקנים מתרפטות ואוכיהם של הזקנים מתכבדות · ולפי שבעת התשמיש

כל

הכסא רעות של סם ושל שחוק ושל פירות יפות :

ידוע הוא שהדמעה של הבכי היא מחלשת לפי שבאה מאבילו' מהרעיון רוח והתוגה. של עשן היא דמעה של נזק לבריאות לפי שמכאבת העין ומביאה בה חולי. וכן של בית הכסא שבאה מחמת אויר העיפוש היא בתורת נזק. וכנגד זה בכי הבא מהסם שיש לו ריח גדול ומרגיש כמו שידוע אינו רע בעצמו. וכן הוא הבכי של פירות כמו חרדל וכיוצא ושל צחוק ג"כ הוא טוב לבריאות לפי שסיבתו היא השמחה. והשחוק וכבר אמר שלמה בחכמתו ושבח אני את השמחה :

ביום שיזועו שומרי הבית והתעותו וגו' שומרי הבית אלו הכסלים והצלעות והתעותו אנשי החיל אלו שוקים ובטלו הטוחנות אלו שנים והשכו הרואות בארובות אלו עינים א"ל קיסר לריב"ח מ"ט לא אתית לבי אבידן א"ל טור תלג סחרנוהי גלידי כלבותי לא נחית דבי רב אמרי ארלא אבידנא כחישנא תניא ריבק"א טוב ב' סנ' ווי ליה לחרא דאזלא ולא אתיא מאי היא אר"ח ינקותא כי אתא רד"א ינקונתא כלילא דוורדא סבותא כלילא דהילפי וכו' ;

זה הדבר הוא לפי חכמת הניתוח האמיתות בעצמו לפי שהכסלים והצלעות הם שומרים הריאה הלב ובני המעים שחיותו של אדם תלויה בהם וסוגרים בעדם. אנשי החיל אלו השוקים. שכחו של אדם נסמך עליהם. והטוחנות והרואות על השינים והעינים כבר מובן הוא מעצמו לפי שהשינים הם טוחנים והעינים רואים. וכל מה שאמרו אח"כ בענין הזקנה שראש הזקן הוא לבן שקולו אינו נשמע ששיניו אינם טוחנים ושגיפו הולך מרוב הזקנה שחוח ומתכנעת כמו שמבקש דבר שנאבד לו הוא דבר פשוט שאפי' תינוקות של בית רבן יודעים אותו וכן ב' רגלים של בית הכי ר.ה.ת טיכים מהנ' של הזקנה שצריך משענת עם רגליו. ושהבחרות הולכת ואינה חוזרת ג"ז ידוע ואינו צריך פי'. ואם רביתינו במאמר הזה משלו הבחרות לנזר של וורד והזקנה לנזר של חילפי בלעז אורטיקה גם בין כותבי האומות אנו מוצאים כזה ובפרט בין כותבי הלצה ודברי שיר. וכן הוא בחכמת הגופית שהאכילה בכלל תחזקת כחו של האדם ביגיעת ובפסיעיו אבל כשהאדם הולך וזקן אינו יכול לאכול כמו שאכל בימי הבחרות לפי שכח העיכול נחלש ובזמן הזקנה צריך לאכול מעט ולשתות הרבה כדי להקל העיכול עצמו לפי שהשינים אינם טוחנים וכח האצטומכא נחלש. ומימי הגוף נשים הם יותר מן הראוי וע"ז צריך לשתות להקל

יותר מכל הפרצוף · כמאמר לפי חכמי הפרצוף ניכר נפש האדם בפרטותו · וע״ז העזופנות נזכר במצח כמ״ש הכתוב ולא מצא להרים ראש · מצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם וכיוצא · א״כ המצח הוא שמש האיש שמזהיר בו יסוד המחשבה · החוטם הוא אור האדם לפי שהוא תואר פניו בפרצוף · ובפני' כל האיברי' הם שנים שנים חוץ מהחוטם שהוא באמצע ומי שמסתכל בפני אדם א' הראשון שנראה לו יחידי בפניו הוא החוטם · וע״ז מסתכל בו בכוונה וזהו תוארו · ולכן בלשון איטלקי נק' העזופנות Sfrontatezza ואדם אשר יש לו נורה פרסית בפניו Uomo nasuto · והירח זו נשמה איכה הנשמה כללית שבאדם אבל הפרסית הנולדת מהפרצוף הנ קראת Fisonomia וכמו שהירח מקבלת אור מהשמש כן הפנים מקבלים האור בחוץ מהנשמה בפנים ושם תזהיר אור הנפש ואיכותה · וכן הלסתות ששם בלחיים אחר החוטם הם עיקר צורת האדם ולכן נקראים כוכבי הנפש :

ושבו העבים אחר הגשם זו מאור עיניו של אדם שהולך אחר הבכי :

ידוע היא מחכמת הנופות שהבכיה באה מחלשות הגידים במוח ובעין ושהדמע יש לו מעיין נובע בפאת העין שנקרא Glandula lacrimale ובעת הזקנה הדמעה באה בנקל מחמת החולשה ותשות הכח ובזכרון הזמנים שעברו אם בשמחת הבחרות שעברה או בצרות רבות הבאות על האדם בעולם הזה זהו שהיא בקצת הבכיה. ומי שמרבה דמעות מאור עיניו הולך ומתחשך מחמת חולשת הגידים ומפני שהדמעה עצמה שהיא כמו מים מהמוח מביא הרגשה עצומה וכאב בעין ע' בסוף כא לידי רואים רבים ונאמנים :

אמר שמואל האי דמעתא עד מ' שנין הדרא מכאן ואילך לא הדרא :

שמואל היה רופא מובהק והכיר ביסוד חכמת הנופות שמחמת הדמעה הנוף נחלש והולך לאבידה לא בלבד בעין עצמו אבל גם במוח שממנו יורדים ה' גידים שהולכים ומתפשטים בעין וסביבותיו · וע״ז אמר שהנזק שהעין מרגיש מחמת הדמעה עד ימי העמידה חוזר לתקומו אבל אחר מ' שנה שמתחילים ימי הירידה האבידה אין לה תמידה וכן אמר ר״כ בתקון הכחול שעוד היום נוהגים ברפואה על העין להחזיקו (והוא חומר העופרת שנשתנה צורתו ואיכותו) שעד ימי העמידה מרווח מאור העינים · אבל בתחלת ימי הירידה מחזיק המאור שלא יחשך ממה שבוא · אבל אינו מרווח :

ו' דמעות ג' יפות וג' רעות של עשן ושל בכי ושל בית הכסא

ירחמו עליו מן השמים ויתנו בלב העשירים לעשות לו צדקה כדי שלא ישלמו רעה תחת טובה :

תניא רשב"ג אומר תנוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת וכו' דוד מלך ישראל מת אין מחללים עליו :

זה הוא כולו פילוסופי · האדם כשהוא חי המדינות וכל בני איש בכלל יכולים לקבל ממנו איזה תועלת או ע"י חכמתו או ע"י אומנותו : אבל כשהוא מת מה לו להועיל ? ע"ז מחללין השבת על תינוק חי ולא על דוד המלך כשכבר מת · לפי שהראשון יכול להועיל לדורו כשיגדיל משא"כ בשני · אמת הוא ג"כ לפי חכמת הנוסות והטבע שכל מיני שאר חי יש להם מורא מהאדם חי אבל כשהוא מת ונעשה נבלה צורתו משתנית והוא בלא נשמה ובלא נשימה כמו דומם ושאר הבהמות בחושיהם ובפרט בעין ובאף ע"י הריח מכירים מיתת האדם ואין להם ליראה ממנו :

א"ר פפא נקטינן אריא אבי תרי לא נפיל הא קא חזינן דנפיל ההוא כררמי ב"ח דארב"ח אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה :

לפי חכמת הטבע כמו שכרזה בכושון ובמוראטילי הארי איננו לוחם נגד האדם אלא לצרכו ולפעמים מפחדו וע"כ איננו עושה מלחמה עם ב' בני אדם יחדיו · ואם עושהו הוא מחמת כח הדמיון שמרגיש בהם איזה דבר שמפחד ממנו · וע"ז אמרו ד"מ שאם הארי נופל על ב' בני אדם הוא שנדמו לו כבהמה ר"ל איזה דבר חוץ מהרגל טבע האדם ·

א"ר חנינא אסיר לישן בבית יחידי וכל הישן בבית יחידי אחזתו לילית :

גם זה הוא לפי חכמת הנוסות · האדם כשהוא יחידי בכלל הוא מפחד מדבר גדול וקטן לפי שהחלחלה מחזקת כח הדמיון · ע"ז אמרו שהישן בבית יחידי אחזתו לילית ר"ל שד בדמיון נקבה ששולטת באדם בלילה שתשש כחו כנקבה מפחדו :

וכבר אמר שלמה בחכמתו טובים השנים מן האחד שאם האחד יפול ראיני שהאדם כשהוא יחידי מפחד תמיד לפי שאין לו על מי לסמוך לקבל סיוע בעת צרכו :

עד אשר לא תחשך השמש והאור זו פדחת והחוטם והירח זו נשמה והכוכבים אלו הלסתות :

כל זה הוא לפי חכמת הנוסות · הפדחת הוא המצח שהוא חלק ומזהיר יותר

פתח עינים

חכמי הרומיים ג"כ אמרו senectus ipsa est morbus הזקנה היא בעצמה חולי · ולפי האמת הזולשה בכל האיברים וכחות העיכול והתנועה בפרט שמתחלשות בעת הזקנה לאין תכלית מגיעים האדם שהוא חולה באמת אע"פי שנראה בריא וכזה כמעט רגע היום הוא בכאן ומחר בקבר כמו שהכניסין מיום ליום תיכיף :

אמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד :

ככר פירשנו אותו כ"אוי במסכת ברכות :

ותשבר כד על המבוע זה הכרס :

גם זה הוא האמת בעצמו לפי חכמת הטבע והנופית לפי שהכרס הוא יסוד המציאות החי וידוע הוא שהמאכלים אחר שמשתנים בפה ובוושט וכאצטומכא העיכול היותר יקר נעשה בכרס וע"ז נקרא כזה הפ' הכרס מבוע לפי שהוא כמו מעיין נובע שממנו יוצא אחר העיכול הקי"לו שמשתנה בדם ע"י הריאה וכזה הוא סיבת החיים ויסודו :

תניא ר"א הקפר אומר לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו שאם הוא לא בא בא בנו ואם בנו לא בא בא בן בנו שנאמר כי בגלל הדבר הזה תנא דבי ר"י גלגל הוא שחוזר בעולם :

המאמר הזה הוא כולו פילוסופי בענין הצדקה והעניות וככר ידוע הוא שגלגל הוא שחוזר בעולם ואין לעשיר להתהלל בעשרו כולו הבל ורעות רוח וכמעט חדשים מי שהיה עשיר גדול יורד מנכסיו ובא לידי עניות :

תניא ר"ג ברבי אומר כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים :

פילוסוף אחד בימינו הכותב גוייציטי Guizzetti מורה בכתביו שרחמנותנו על אדם אחר בא מרחמנות האדם על עצמו לא בלבד מהרעיון רוח בחשבנו ד"מ בראות עני א' שגם אנחנו יכולים לבוא לידי עניות כמו העני שאנו נותנים לו סיוע וצדקה · אבל בבטחון שאם אנחנו נותנים צדקה האחרים כדי שלא יהיו בפויי טובה יתנו לנו צדקה או לבנינו אם נבוא לידי צורך וזו היא כונת המאמר שמי שמרחם על הבריות וניתן צדקה מובטח הוא שאם יבא חס ושלום למדרגת האביון

ירחמו

עד אשר לא ירתק חבל הכסף זה חוט השדרה :

זה היא לפי הטבע וחכמת הגופית שבזקנה החוט השדרה נרתק שהוא כילו עיסת גידים והיא בצורתו כמין חבל ולבן ככסף ובאוביד"יו משורר גדול בין הרומיים אמר מחוט השדרה Argentea midulla הן לך חכם בין האומות שקרא החוט השדרה חוט הכסף :

ותרוץ גולת הזהב זה אמה :

האדם נברא להוליד בנים לפי הטבע וכן כל הבהמות והחיות וכל מיני חי · וכשאין להם כח להוליד הזקנה באה והחיים הולכים וכלים ע"ז הוא פילוסופי מ"ש שלמה בחכמתו שבאדם הזקן האמה שהוא מעין של תולדות כמו גולות מים הולך ומאבד כחו · דע עוד שהזהב היקר שבמתכות יש לו שקל גדול מכל שאר המתכות וכן האמה בגוף האדם הוא היקר שבאברים לפי שהוא אמצעי למציאות העולם זאת ועוד באמה ובסביבותיו הוא נקודת המשקל באדם כמו שידוע מחכמת ההנדסה :

וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם אר"ה אלו ב"א שמניחין ד"ת ועושין כל ימיהם כחגים אריב"ל לאחר שלשה ימים כריסו נבקעת ונופלת לו על פניו :

לפי חכמת הגופית ולפי הנסיון ידוע הוא שהרקיבה והעיפוש בבשר הנקרא Putrefazione בג' ימים אחר מיתת החי נעשית בכל האופנים בין באדם בין בבהמה בין בכל מיני חי · ראה בזה הנסיונות של פרינגל חכם ברפוא' באינגילטירה וכן בנסיוני הח' האיטלקי Spallanzani שהיה א' מרבותי בפאוויה ובכותבים אחרים · ע"ז מדוקדק הוא מאמר החכם לאחר ג' ימים כריסו נבקעת וכו' :

תניא ר"ש בן אלעזר אומר עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודך בידך :

זה הוא מוסר גדול בצדקה לעשותה עד שהאדם מוצא למי לעשותה · ומצוי לו ממון ראוי לסיוע אחרים ועודה ברשותו קודם שימות · ובאמת מי שנותן צדקה בצוואתו בכתובים לעשותה אחר מותו לפי הפילוסופיא אינה צדקה אמיתית לפי שנותן בזמן שאינו ראוי לפי שהממון אינו ברשותו ונותן ממון יורשיו ולא ממונו :

וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה אלו ימי הזקנה :

impressions qu' ont lui donne, et qu' il doit avoir assez de docilité pour l' apprivoiser jusqu' ɛ' un certain degré et pour recevoir une espéce d' education ce qu' il y a de tressur c' est que le Lyon pris Jeune et elevé parmi les animaux demestiques s' accoutume aisêment a vivre et même a jouer innocemment av(c eux &c. Histore naturelle a l' article Lyon.

ת"ר מעשה בחסיד א' שנפרצה לו פרצה בחוך שדהו ונמלך עליה לגודרה ונזכר ששבת היתה ונמנע אותו חסיד ולא גדרה ונעשה לו נס ועלתה בו צלף וכו' :

אין לתמוה אם הצלף צומח ופורח והולך מאליו · דע שהצלף הוא שם עשב הנק' Cappari לפי הצמח דוד וגם הערוך פי' צלף הוא צלפא והוא פריא והוא שם אילן ובלשון ישמעאל אלכבר ובלעז קפרא וכן בין הכותבים שלא מבני עמנו והראשון Buxtorfio פי' צלף Nomen Frutiis et fructus capparis ודע שיש בקאפרים ב' מינים המין הא' צומח מאליו על הקירות ובשדות · המין הב' הוא צומח ופורח על ידי מלאכת האדם וע"י הזריעה · כן ראה במטיולי בערך Cappari · א"כ נכון הוא שבזה המעשה הצלף עלה מאליו והוא כולו דרך נס בפרטי · אבל הוא בכללו לפי הטבע · אמת כן הוא שבקאפרי יש ג' מיני אוכל כמו שפירש"י אביונות קפריסין ולולבין במין השני כפרט הבא מן הזרע ולפ"ז היה בין האפשרים שהיתה לו פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו וכן אמר במאטיולי הנזכר שכתב המנהג לעשות מי צלפין בחומץ גם בימיו כמ"ש בתלמוד בפרק ח' שרצים :

ראה במאטיולי הנזכר שאמר שהצלף או הקאפרי יש לו ברפואה שני דברים שבראשים זה נגד זה הוא מפתח הסתומים והוא מחזיק הגידים עוד אמר שהצלף בעת הזריעה צריך לעשות לו גדר סביב סביב לפי שבלא שיגים הוא רומש והולך משדה לשדה עד אין תכלית כמו איש מלחמה שהולך מעיר לעיר וממדינה למדינה · ע"ז בא על נכון מאמז"ל בביצה כ"ה ב' ג' עזין הן וכו' וי"א אף צלף באילנות ורש"י אמר לא ידעתי מה היא עזות שלו · ותוספות אמרו לפי שעושה ג' פירות הוא עז אבל אינו לפי הפילוסופיא העזות באמת · ואם הוא טוען פירות בכל יום יש כמה אילנות שהמה כן ואין להם לפי זה עזות · ואם היין קפריסין בקטורת היה עז לא היה מן הקפריסין העזות אבל מן הצפורן · אבל היא העזות בעצמו מה שפירשתי אני שהוא מפתח והוא מחזיק ושהולך ורומש משדה לשדה אם אין לו גדר כמו איש מלחמה שהולך ממקום למקום לשלול שלל ולבוז בז ולסבוב עיר לעשות נקמה באויביו · (א"ה פירוש המחבר טוב הוא אבל אני אומר טעם אחר מפני שניקב הסלע ויוצא ממנו וזהו עזותו ותקפו) :

עד

לקיים מה שנאמר גם את חית השדה נתתי לו לעבדו :

הגם שהארי הוא חזק עד מאד אינו הורג בכחו אלא לפי צרכו ואם אכל ושתה כראוי הוא טוב בטבעו · ואל תתמה אם רבותינו אמרו שנבוכדנאצר רכב על ארי זכר שנראה בלי אפשר כנגד הטבע · הכותב הגדול בטבע המוראטילי כתב מלה במלה על הארי כזה :

L' Ottentotto e il Negro hanno spesso l' ardire di assalirlo faccia a faccia e con armi assai leggere. I Leoni che abitano nei contorni delle citta e delle borgate dell' India, e della Barberìa, conosciuto l' uomo e la forza delle sue armi, sono timidi al segno di obbedire alla voce minacciosa del medesimo e di non aver l' ardire di attaccarlo; egli è suscettibile della domesticità sino a un certo punto e di ricevere una specie di educazione. Quindi la Storia ci parla di Leoni attaccati ai carri trionfali, di Leoni condotti alla guerra o guidati alla caccia. Il Leone per istinto è buono, e potrebbe in qualche modo addomesticarsi con noi, e cogli altri animali purchè non irritassero il suo naturale focoso.

התנין הוא מה שנק' בלעז Cocodrillo והוא חי במים וביבשה ויש לו כח גדול כמו שידוע והוא יושב גם במימי היאור בא"מ רצוני הנילוס · וע"ז התנין היה לו דוגמתו וצורתו בחיק מלך מצרים וכמ"ש הכתוב התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו ודע לפי הבוקארט שמלת פרעה בל' מצריי היא התנין וע"כ כל מלכי מצרים נקראו בל' פרעה רצוני איש חזק וגדול כמו שהוא התנין בתוך מימיו וביבשה · אם כן אין לתמוה אם נבוכדנאצר איש רע וחזק להראות לעמו ולשריו כחו רכב על ארי וקשר תנין בראשו שהיא חזק בין מינו עד מאד · וכן בריפ"ה בספריו אנו מוצאים שהארי והתנין הם גם שניהם דוגמת החוזקה והכח :

ובענין הארי אשר האדם יכול בחכמתו ובערמתו לרכוב עליו ראיתי להביא עוד דברי גדולי מְחַקְרֵי הטבע פליניו הזקן ומשכהו בופון :

Ingo subdidit Leonem prinusque roms ad currum junxik M. Antonius et quidem civili bello cul dimicatum esset in fars alicis campis : non sine quodam ostento temporum generos spiritus jugum subire ille prodigio significante primus autem ho minum Leonem mann tractare ausus et ostendere mansuefactum &c. Plin. hist. natur. lib. 8. ;

Buffon : Ce changement, cet adoucissement dans le naturel du Lyon, indique assez qu' il est susceptible des

פתח עינים

מחדש וחברת מרעים ע"י העיון והפלפול וכמ"ש אין התורה נקנית אלא בחבורה ועי"ז כא' שחבריך יקיימוה בידך ואל בינתך אל תשען :

פרק כ"ג שואל

א"ר יעקב בריה דבת יעקב כל שרבירו נענש ע"י אין מכניסין אותו במחיצו ו של הקב"ה :

לפי האמת מי שחבירו נענש על ידו נעשה כלי רע בין חברת האנשים ועי"ז ראוי הוא שלא ליכנס במחילתו של הקב"ה שהיא כולו טוב :

א"ר יהודה א"ר בשעה שביקש וכו' איך נפית משמים הילל בן שחר וגו' דולש על גויים ארבר"ה שהיה מטיל פור על גדולי מלכות לידע אי זה בן יומו של משכב זכור :

דע שבימים הקדמונים בין בני המזרח היה המשכב זכור ענין כללי רצוני מין האומה לפי שלא היה להם כמו שהיא עוד היום רשות ליכנס בחבורה עם הנשים ועי"ז המשכב זכור ביניהם היה הקל שבקלים · ובין הגדולים הייתר גדול היה שיכב עם מי שהוא קטן בעיניו להראות גדולת הראשון ועבדות השני וכמו שהוא מבואר באליוט ברולין ובכמה כותבים מדברי הימים הראשונים :

בשעה שבקש איהו רשע לעשות לאותו צדיק כך נמשכה ערלתו שלש מאות אמה וכו' :

זה הוא דרך גוזמא וגם בין הקדמונים היוונים בפ"ט תמצא המספר של ג' מאות אמה כתיב דרך גוזמא ובאמת השלשה היא המספר השלם והמאה הוא התחלת מספר המרבה · אבל דע עוד שבמוראטורי בכתביו בחכמת הטבע הולך וכותב על אבר הזורע של הדג הגדול הנק' בלעז Balena וגם תמצא מרגיע לכפסק על גדולת אבר הזכר של הדג · דע עוד שבחלוקה הנקראת בלעז Lumaca בזכר הנקרא Lumacone ראיתי אני לנתוח הבילה שלו אשר תוכו הוא נעשה שורות שורות וניתק ונפשט בנקל וארוכתו היא ס' אמה בדקדוק · א"כ אם הקדמונים באיברי הבילה דברו דרך גוזמא הוא לפי הטבע לפי שבאמת באיברים האלו הטבע עצמו הוא דרך גוזמא :

א"ר ירמיה אמר רב רכב על ארי זכר וקשר תנין בראשו

לקיים

ע"פ ישעיה כ"ח א' שפי' עטרת גאות שכורי אפרים שהיו משתכרין ביין טוב של מדינת פרוגיתא כדהוא מיא דדימסית וחמרא דפרוגיתא קפחו י' שבטים נראה שיש לנו לקרות דימסית במקום דיומסת · ולפ"ז אינו שם מקום ומדינה והעירוך על תבת דיסמית אמר מים חמין שיוצאים מן הקרקע כגון חמי טבריה וא"כ אינם מים מלוחין אלא מים חמין ובאמת אנו מוצאים דימוסין דטבריה בגמרא ובמסכת ע"ז נמצא אין בונין עמהם דימוסיות ומרחצאות שהם מקום מים דומין לרחיצה וכן הוא בימוס מלשון יוני ויונתן אמר בית בימסיא · ובמד' קהלת ע"פ ותענוגות בני אדם פי' דימוסיאות ומרחצאות ובתרגום יונתן ודמסיא ובי בניין א"כ מיא דיומסת אינם מים מלוחים כמו שפי' רש"י אבל מים חמין וכמ"ש שהם תענוגות בני אדם בכל האמות ובפרט בין בני המזרח :

ר"א בן ערך איקלע להתם אימשך בתרייהו איעקר תלמודיה כי הדר אתא קם למקרי בעא למקרי החדש הזה לכם א' ההדש הזה לכם בעו רבנן רחמי עליה והדדי הלמודיה :

אין להפליא אם לר"א אשר הלך אחר היין ותענוגי הרחיצה נעקר תלמודו ושכחו לפי שכבר בחכמת הגופות ידוע שהגידי' הם הולכי' ומתחלשים ע"י התענוגים · ובפרט ע"י היין והשכר שבתחלה וכמעט רגע מרזיק הגוף וישמח לבב האנוש · אבל אם האדם שותה שלא כדין מביא החולשה לבסוף וכבר אמר שלמה בחכמתו זנות יין ותירוש יקח לב ר"ל שמאבד כח החושים ואח"כ גם השכחה מצויה לפי שהשכחה אינה באה אלא מן החולשה שהגידים אינם חזקים כ"כ להכין לכח הדמיון הדברים שכבר קרא האדם או ראה או שמע מאחרים · וראיתי אני כמו רופא בחולה אחד שאחר שחלה ונטה למות מחמת קדחת הגידים הנקראת באיטלקי Febbre nervosa שאינה מסיבבת אלא מהחולשה שאחר שנתרפא ולא היה לו כי אם להתחזק עד שובו אל קו הבריאות שכח לקרות בלשונו וגם לכתוב אע"פ שקודם החולי היה בקי בחכמות ובלשונות ומוכרח היה בב' חדשים להשכיר מלמד א' ללמוד הכתב והקריאה כ"כ נשכח היה כל מה שידע קודם לכן·גם התענוגים הם כמו חולי בהצטרפות הגידים שמביאים החולשה מהם ומאבדים כחם·ורוחם הטבעי והשכחה באה לבסוף · ואמת יהיה שהחכמים אחרים התפללו עליו וחזר לתלמודו ולכח הזכרון כבתחלה אבל גם לפי הטבע בהרגיל עצמו ר"א אל הבירין החכמים הרבות מרעים בעצמה כדאית היתה לרפוא חולי השכחה לפי שאם סבת החולי היתה ההתרשלות עם התענוגים ועזבון התורה שעליה נאמר אם יום תעזבני יומים אעזבך הרפואה החשובה בענין הוא היתה לימוד התורה

עוד ראיתי שבלשון יוני של העם קוראים קוליה למין דג הנק' בלשון רומיי Scomber ובל' איטלקי Scombero וכן קוראים קוליים למין דג גדול הנק' Tonno ויש ממנו הרבה מינים וכולם יש להם חוט השדרה קשה שאין להם תנועה במיני חוליות אבל בהכרח תנועתם היא כמין דלג ומאלו המינים יש א' שיש במזרח ובאיספניא וזה כ"ל שהוא קולים האיספנין של רבותינו במאמר הזה שאמר עליו שאין לו תנועה טבעית ללכת בימים ובנהרות כמו שאר מיני דג ודוק :

הבאים ישרש יעקב וגו' תני ר"י אלו ת"ח שבבבל שעושין ציצין ופרחין לתורה מפני מה בבליים מזוהמין מפני שלא עמדו על הר סיני :

בעל המאמר ה"ה מדבר בענין הבבליים לא מזוהמת הגוף אלא מזוהמת הנפש · וכבר ידוע הוא שבפרט בין המקובלים כחתך הדין שזוהמת הנחש לא פסקה אלא ע"י עמידת אבותינו תחת הר סיני לקבל התורה הבאה מלמעלה ועל ידה בסתור מכותיה פסקה הזוהמא לפי שהתורה עצמה היא רפואה למכת הנחש שמלמדת לאדם הדרך להכניע היצ"הר שהוא סיבת הזוהמא · והנכרים שהלכו בדרך לא יושר באמונתם הנכובת הכירו גם הם מה היא זוהמת הנחש ורפואתה על ידי דת הבאה מלמעלה וכל השקרים שעליהם נסמכת ליבנות אמונתם :

א"ר חלבו חמרא דפרוגיתא ומיא דיומסת קפחו עשרה שבטים מישראל :

עיקר המאמר הזה הוא לפי חכמת הטבעית ועיקר טבע האדם ידוע הוא שזנות יין ותירוש יקח לב · וגם הרחיצה או במים מלוחים או במים חמים היא הנאה גדולה וע"ז אמרו רבותינו ששתים אלו קפחו י' השבטים ויצאו לתרבות רעה לפי שהיו בעלי הנאה ועסוקים וטרודים בכך ונתרשלו בלימוד התורה שאינה נקנית אלא בחיי עמל וצער · וכבר בט' באב ויו"הכ אסרו הרחיצה לפי שהיא תענוג וגם התוגרמים מי שנתן להם הדת אסר היין · אבל ליתן להם איזה תענוג חייב להם הרחיצה קודם תפלתם ערב ובוקר וצהרים · להבין דרך פרטי מה הוא היין דפרוגיתא שפי' רש"י שם מדינה שיינה מזיקה דע שגם בביסטורפיו אנו מוצאים שפי' בלשון רומי Vinum Prugiathynum ובחלק אסייה יש מדינה שנקראת עוד היום Prugiatia ויש שם חטה שעורה וכרמי יין לרוב ובענין מיא דיומסת רש"י פי' שם נהר שמימיו מלוחין ואמרינן ע"ז בגמרא שמעמלת ומרפא שמימיו מלוחין והטיט מלוח וכבר ידוע בחכמת הרפואה שהרחיצה במים מלוחין מועלת להחזיק האיברים והגידים כפ"ט · אבל לפי הרד"ק

ע"פ

שמנים שיש להם מאכל ומשתה בנוחא גדולה · וגם במדבר יש ראה באנדרייקומיו בספרו הנק' Geografia sacra יש עופות ובהמות לרוב וע"ז נק' עזה מלשון עוז :

מפני מה מועדים שבבבל שמחים מפני שהם עניים :

מי שהיא עני ויושב וטורח במלאכתו בכל ימי השבוע ואוכל לפי צרכו ולפי עניותו במועדים ובשבתות יש לו יותר קורת רוח מהעשיר שכל ימיו ישב בשלוה ובהשקט וע"כ העני חושב יותר המועדים ושמח שמחה גדולה עם אשתו ובניו בהם · וכמעט על העני בפרט נאמר ושמחת בחגך :

מפני מה ת"ח שבבבל מצויינין לפי שאינן בני הורה :

רבי חייא בר אבא היה מא"י ולא היה אוהב כ"כ הבבליים · ואם אמת הוא שאינן בני תורה היא לפי טבע האדם שמי שהיא מכיר שאין לו להשיג הכבוד מחמת תורתו צאות הוא לו לרדוף אחר הכבוד בדברים הנאים לו בלבושו ובכל הדברים שחולה לו מביאים בני האדם לכבדו :

מפני מה בבליים מזוהמין מפני שאוכלין שקצים ורמשים :

ג"ז היא אמת לפי דברי הימים שהבבליים מזוהמין ואוכלים שלא כראוי ולא לפי דרך ארץ שבאורופא ושאר בני המזרח :

על ההרים אשא בכי ונהי וגו' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו וכו' א"ר אבין כולן חזרו חוץ מקולייס האיספנין :

ראה בדברי חכמי הטבע הכותבים על הדגים שיש הרבה דגים שהשדרה שלהן איננה קשה כ"כ ואין להם הכנה לתנועות של שאר הדגים ובין אלו המינים יש א' הנק' גם בל' רומיי Culler לפי שהוא בדמות שק הנק' כן בל' יוני · ועוד מין אחר בשם הזה בעצמו ובל' רומיי Culex לפי שיש לו דמות תולעת בכנפיו הפורח באויר .Vermiculus alatus

מפני מה ת"ח שבבבל מצויינין לפי שאינן בני מקומן דאמרי אינשי במתא שמאי בלא מתא תותבאי :

זה הוא לפי הפילוסופיא ולפי חכמת הטבע והד"א · הגולה למקום נכרי ואינו ניכר שם מלוין עצמו במלבושים כדי שיהא חשוב ונכבד לפי שהאדם בעירו איננו צריך להתכבד במלבושים ובדברים הנאים לו ובשמו בלבד מכובד בה אבל במקום שאינו עירו כבודו תלוי בשמלתו ובבגדו :

עוד

פתח עינים

למיכל נהמא דשער' ואכל סיטי קעבר משום בל תשחית וארפ"ה האי מאן דאפשר למשתי שכרא ושתה חמרא עובר משום בל תשחית ולא היא בל תשחית דגופיה עדיף :

כל זה הוא רומז לפי חכמת הגופות · האדם לפי הבריאות היותר כטון הוא לאכול בשר ודגים יותר מעשבים ופירות וכל מיני למחים לפי שהלוחם אין לו כח למזון הגוף כמו הבשר וכבר ידוע הוא בחכמת הרפואה שבכל מיני חולי הבאים מהחולשה הרופא המובהק מעכב החולה מאוכל הלחמים כדי שלא להחלישו יותר · עוד ר"ח שלא היה עשיר והיה אוהב הממון כמ"ש ביוחסין וכם' הדורות נותן עלה כדי שלא לפזר הכסף בלא צורך לאכול שעורים במקום חטים · ולשתות שכר במקום היין למי שיכול לעכלם כראוי · אבל התלמוד לפי הטבע בכלל מינים ולא היא בל תשחית דגופיה עדיף · ללמד שאין לאדם · לאכול ולשתות לפי הבליות כנגד הבריאות ויש לו לאכול חטים ולשתות יין כדי לחזק הכחות כראוי ·

אר"ח לבנתיה תהוו צניען באפי גברייכו לא תיכלון נהמא בהדי גברייכו לא תיכלון ירקא בליליא לא תיכלון תמרי בליליא ולא תשתון שיכרא בליליא ולא תפנון הנפא דמפני גברייכו וכי קרי אבבא איניש לא תימרון מנו אלא מני :

כל אלו העצות אינו בלבד הלכות ד"א אבל גם הלכות דעית לפי הרפואה האוכל לחם הרבה מביא לידי עיכול רע ולחולי התולעים בבטן · בפרט באשה שהיא יותר חלושה מהאיש והאיסטניסות רבה עליה · האוכל ירק הרבה בלילה מביא בזמן השינה לא בלבד לידי הפחק אבל גם לידי חולשה לפי שבעת שינת האדם כוחות הדם והעיכול יותר חלשים הם מזמן היום בעת שהוא ער וטורח במלאכתו : על זה ג"כ יועץ ר"ח שלא לאכול תמרים ושלא לשתות שכר בלילה לפי שהן מחלישים ומביאים האדם לידי שלשול הגוף שהוא חולי מלא סכנה :

פרק כ"ב חבית

יתיב רב חייא ב"א ור"א קמיה דר"י וקא מנמנם א"ל רחב"א לר"א מפני מה עופות שבבבל שמנים א"ל כלך למדבר עזה ואראך שמנים :

לפי דברי ימי חכמת הטבע אמת הוא גם בזמננו שעופות שבבבל שמנים

תניא ר"י אומר אם ראית דור שצרות רבות באות עליו צא ובדוק בדייני ישראל שכל פורענות הבאה לעולם לא באה אלא בשביל דייני ישראל וכו' ואין משרה שכינתו עד ישראל עד שיכלו שופטים ושוטרים רעים מישראל :

באמת שלום העולם והשקט המשפחות אין להם יסוד במדינות אלא ע"י המשפט בין אדם לחבירו בין בדיני ממונו' בין בדיני נפשו' ואם הקצינים מתעבים משפט והישרה יעקשו אבדה האמונה ונכרת ברית המלכות · א"כ טוב דבר החכם ע"פ הפילוסופיא שאם נראה רבית צרות לעולם הסיבה היא בדיינים שמקבלים שוחד ומטים המשפט · ע"ד פילוסופי ג"כ אמר שאין הקב"ה משרה שכינתו עד שיכלו שופטים ושוטרים רעים מישראל לפי שאם אין משפט אין השגחה באה מלמעלה וכבר אמר התנא על ג' דברים העולם עומד והראשונה ביניהם הוא הדין והשני הוא האמת שהוא עקר הדין והשלישי השלום שהוא המסובב משניהם :

א"ר פפא אי בטלי יהירי בטלי אמגושי

זה הוא כולו פילוסופי עליון · בביטול היוהרא בטלה המינות · לפי שהמינות אינו בא אלא מגסות הרוח של האדם שאינו מאמין אלא מה שהוא מבין ע"פ שכלו ומה שהוא נגד השכל אינו מאמינו וזאת היא השגגה הגדולה של האדם שהוא קצר שכל ויש לו להבין שהאדם בטבעו אינו יכול להכיר הכל ע"פ השכל שהוא בתכלית הקטנות בהצטרפות הבורא שאין חקר לגדולתו ולחכמתו · ע"כ מה טוב דבר החכם שהמינות אין לו יסוד אלא על גסות רוח האדם · ואם בטלי הגסי רוח בטולם בטל המינות שהוא המסובב מהיוהרא :

א"ר . סלאי מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעם טעם יין :

על פי חכמת הגופות היין הוא משמח לב האניש וכבר אמר שלמה זנות יין ותירוש יקח לב · א"כ יוסף באהבת אחיו שפירש מהם לא טעם טעם יין בכח רעיון רוח ואבלותו על חיותו הרע רחוק מאביו ואחיו :

א"ר חסדא לא ליכול ירקא בר בירב משום דגריר לבא וא"ר חנא לא בעניותי אבלי ירקא ולא בעתירותי אבלי ירקא משום דגריר בעתירותי דאמינא היכא דעייל ירקא ליעול בשרא וכוורי וא"ר חאי מאן דאפשר ליה למיכל

פתח עינים ·

תניא ר"ש בן אלעזר פ"א גזרה מלכות א"ם גזרה עד ישראל שכל המניח תפלין על ראשו יקרו את מוחו והיה אלישע מניח תפלין ויצא לשוק וראהו קסדור א' ורץ מלפניו ורץ אחריו כיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו א"ל מה בידך א"ל כנפי יונה פשט את ידו ונמצאו בה כנפי יונה וכו' מ"ש כנפי יונה דא"ל ולא א"ל שאר עופות משום דדמיא כ"י ליונה מה יונה כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהם :

זה הוא אמתי בחכמת הטבע היונה היא משל האהבה בין הזכר והנקבה ואין מלחמה בין איש לאשתו · והם משל השלום ואינם לוחמים בחרטומיהם כנגד השונאים שבאים עליהם אבל מגינים עצמם בכנפיהם · וע"ז לפי גדולתם הכנפים הם גדולים וחזקים עד מאוד · מה טוב ומה נעים א"כ דברי החכם שלפנינו שהיונה כנפיה מגינות עליה :

תניא אין טורפין יין ושמן אף לחולה בשבת :

בראשונה יש לעיין שר"מ שהיה מאיר עיני חכמים בהלכה והיה פילוסוף גדול מאד בו היתר לטרוף יין ושמן · לחולה בשבת לפי שהבריאות היא עיקר האדם ואם אין בריאות אין חיים ומיטב להתיר איזה דבר בשבת א' כדי שיוכל לקיים החולה בעת שובו לבריאותו הראשונה שבתות הרבה ומלות אחרות עד אין חקר · לפי הרפואה השמן הוא מחליש וממתק האיברים ותימות הגוף והיין הוא מחזיק הכוחות א"כ הם ב' רפואות עקריות ובהרכבת שניהם יוכל הגוף למתק ולהחזיק עצמו בבת א' :

פרק ב' תולין

א"ר עתידה תורה שתשתכח מישראל :

בעונות הרבים האומה ישראלית מפוזרת בד' הפינות הארץ אין להם יראת שמים בכח המדינות אלא ע"י סיוע פרטי הבא מהבורא ית' שלא מאסם ולא נעלם ובכח טרד' המזונות לימוד הנערים היא ברוב בלשונות נכריות ובחכמות חצוניות ובפרט בחכמת החשבון המוצרכ' לסחורה ולשאר ענייני העולם ואינם לומדים תורה שבכתב ותורה שבע"פ אלא בשנים הראשונים קודם י"ג שנה ויום א' בדרך לימוד ואינם יורדים לעומק הדברים וליסוד ההלכה בתיקונה · וע"ז אמר החכם בכל הטעמים של הפילוסופיא הטבעית עתידה תורה שתשתכח מישראל :

תניא

חוששים על השלישי שבירח בהרבה דברים ובפרט בהקזת דם ועכ"ז אין להפליא אם שמואל שהיה רופא כתב דברים אלו לדורו כ"ש שבדברי רפואה יש לחוש לאמונת העם כדי שלא להחזיק כח הדמיון בפחד וביראה שאע"פ שאין להם יסוד לפי השכל מי שמאמין בהם ה"ז בסכנה אם הדברים אינם לפי אמונתו :

מעלי יומא טבא חולשא :

אין להקיז דם בעי"ט לפי שמואל מפני שבי"ט אוכלים ושותים יותר מן הראוי ובחברת רעים ובתוך המשפחה מי שמקיז דם אינו שומר נפשו שלא לאכול ולשתות והוא סכנה אחר הקזת הדם שמחלשת למלא בטנו נגד השורה ובזה בנקל בא חולי המעים וכאבים כאמנים שמביאים האדם לידי סכנה עוד יש סכנה יותר גדולה בערב שבועות בסיבת חום הקיץ שהוא סיבה יותר מוחשת לחולי המעים למי שאוכל שלא כדין ואחר חולשת הקזת הדם · וכן בי"ט ראוי הוא שלא להקיז דם כדי שלא יביא האדם לידי חולשה ויאכל שלא כראוי אז יהיה לו צער יותר גדול אם ימנע עצמו שלא לאכול ביום טוב וביום שמחתו :

וגזרו רבנן אבלהו מעלי יומא טבא משום מעלי יומא דעצרתא דנפיק ביה זיקא :

אמת הוא שגם בימינו בא"י ובסוריא בחדש סיון ובימים הקרובים לחג העצרת הוא שבועות יוצא בנקל רוח ה' שהוא מביא קור וברד ומביא שמה כמה חולאים וקדחת שלישי בסכנה גדולה ראה זה בס"ם Iames מלת רוח וגם בכותבים אחרים מהרופאים בענין הזה :

פרק י"ט רבי אליעזר

רשב"ג אומר כל מצוה שקבלו עליהם ישראל בשמחה כגון מילה וכו' עדיין עושים אותה בשמחה וכל מצות שקבלו עליהם בקטטה כגון עריות וכו' עדיין עושים אותם בקטטה דליכא כתובה דלא רמי בה תיגרא :

לפי הנראה בעולם השפל הזה תכלית בריאת כל חי הוא לקיים הזרע אם בן הזוג היא לפי הטבע והבנים הבאים מזוני ממלאים עיקר האדם ועכ"ז היא שמח בקבלת מצות המילה שהיא המצוה הראשונה כשנולד בן זכר שבימינו ויותר בימי הקדמונים הוא יותר חשוב מהנקיבה · ונגד זה הלא מעשה שבעריות קבלו עליהם ישראל בקטטה לפי שהוא נגד טבע האדם מי שנותן אל לבו שילדו ניכר עליו דרך טבעי :

תניא

פתח עינים

ראשונה שלו ככב תחלת ליל ב' לצדק וכן בסדר זה וסדר תחלת הימים חל"ם כצנ"ש · שעה ראשונה של א' בשבת חמה ושל ג' בשבת מאדים · נמצא מאדים חוזר בו בלילה בשעה שמינית ביום והיא זוגות · אבל שאר ימים אין מאדים בזוגות שבהם הזוגות אצל הפילוסופים הקדמונים היו לסימן רע ורע עין מפני שנראה הזוג יותר שלם ממי שאינו זוג · וע"כ איפיקרטי וארסטו אמרו בטעות שבן שמונה אינו חי מפני שהשמינה הוא מספר הזוג · שמואל באלו הדברים אמר וסבר מה שלמדו הפילוסופים שבימיו ואין להפליא אם היה מקפיד עליה אע"פ שאין לו יסוד גמור לפי חכמת הרפואה וחכמת הטבע ישבתי וחקרתי אם יש לפי השכל ליתן איזה טעם מפני מה הקדמונים הם חששו כ"כ על מספר הזוגות וגם רבותינו בפסחים אמרו שהז בית קשים שהם רשות לשדים · ומצאתי באמת שהמנגדיות בעולם הוא ע"פ הזוג · אם כח א' היא במספר שאינו שוה לשני היותר חזק נוצח היותר חלש ובזה בא שלום לעולם והמלחמה שוקטת · אבל אם הוא הכל בהשואה המלחמה ארוכה ואין שלום בין הלוחמים · במשל אם ק' לוחמים נגד ק' יש משקל ביניהם והמלחמה הולכת וגדלת כמו השלהבת השורפת · אבל אם. מאה וא' לוחמים נגד מאה אין משקל והחזק נוצח החלש וכמעט רגע השלום בא · אין קנאה אלא בשוים ואין שנאה אלא בשוים · הדיינות במספר בזוג אינו שוה לכלום אם מספר של הדיין ושל הללו הוא במשקל וע"ז אמרו אין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד א' ועל זה אמר שלמה בחכמתו טובים השנים מן האחד והחוט המשולש לא במהרה ינתק א"כ השלשה הוא חשוב מן השנים :

מעלי שבתא וכו' :

לא חששו שלא להקיז דם בע"ש מפני שבאה שבת אחריו ובזה מי שמקיז דם יש לו מנוחה ושובת מכל מלאכתו ובזה הכחות החיוניות מתחזקו' ובפרט במאכל ומשתה כראוי לעינג שבת :

אמר שמואל ד' דהוא ד' ד' דהוא י"ד ד' דהוא כ"ד ד' דליכא ד' בתריה סכנתא ר"ח וב' לו חולשא ג' לו סכנתא :

כל אלו הם משום זוגות וכמו שכתבנו למעלה גם באיפוקרט ובקדמונים אחרים אבל [מילאים שחששו להקיז דם בימי זוגות · וגם במעוברת חששו להקיז דם בחדשים שהם זוגות זוגות כמו בחדש השני ובחדש השמיני ובילא · ר"ח ושני לו וגם בג' לו הוא ג"כ משום שהקדמונים היו מאמינים שהלבנה בחידושה מחלשת הגוף ובפרט עד השלישי לירח וע"ז לא תקנו ברכת הלבנה כי אם אחרי יום הג' וראה בספיגקירו שכל הקדמונים היו

חוששים

בהצטרפות עצמותו וא"כ דן את חבירו לכף זכות ומן הדין הוא שידונו אותו לכף זכות מפני שמי שהוא טוב ראוי לדונו לטוב וע"ז כל' המעשים שמביא התלמוד הויכוח הולך וגומר בתפלה ואתם כשם שדנתוני לכף זכות המקום ידין אתכם לזכות :

אמר שמואל פורסא דדמא כל תלתין יומין ובין הפרקים ימעט ובין הפרקים יחזיר וימעט וא"ש פירסא דדמא חד בשבא ד' ומעלי שבתא :

שמואל חכם ברפואה כמו שידוע · הקזת הדם בימים הקדמונים לא היתה כמו בימינו שנוהגים להקיז דם הרבה פעמים בחולי א' אם בא מחמת התימית הדם ומקיזים ב' ג' וד' אונקיות בבת א' אבל היו נוהגים שלא להקיז לא פחות מב' ליטרות בבת א' · וע"ז אנו מוצאים באיפוקרט חכם גדול ברפואה שאמר בספריו המקיז דם במעוברת מביא לידי סכנת מות וזהו מפני שבימים ההם היו מקיזים דם בכמות גדול בפעם א' · ולכן שמואל אמר שגם בשעת הצורך צריך להמתין מעת לעת ל' יום · וזה בעת הבחרות אבל בזקנה צריך ליתן ריוח יותר גדול מפעם לפעם לפי שהאדם הזקן אין כחו עליו ואין דמו חם וגופו מצטנן כשנחסר דמו :

אבל שני וחמישי לא :

הטעם שלא להקיז דם בשני וחמישי נ"ל מחובר מב' טעמים · הא' הוא פוליטיקי לפי שבב' ימי' ב"ד יושבין בעיירות מימות עזרא ואילך וכיון דיום דין הוא אין ליתן פתחון פה לא' מבעלי דינין שלא לעלות לפני הדיינים באמרו שיש לו להקיז דם דבר שהוא בתכלית הנקלות בימינו · הב' הוא פילוסופית לפי הרפואה בב' וה' הם יום דין בב"ד של מעלה לפי חכמי האמת וע"כ מוציאים ס"ת ומרבי' בהם בני ישראל בתפלות ובתחנוני' יותר משאר ימי השבוע · א"כ באלו הב' ימים האדם הוא טרוד ברוחו ונפשו קשורה בעצמה להתפלל ולהתחנן על עונותיו וזה מביא האדם לידי חולשה וקוצר רוח · א"כ אינו ראוי להקיז דם להרבות החולשה עצמה :

בתלתא בשבתא ס"ט לא משום דקיימא ליה מאדים בזוגי :

לפי הפשט הוא לפי שמזל מאדים משמש בו בשעת זוגות · מזל מאדים ממונה על החרב והזונות קשים שצ"ם חנכ"ל סדר השעות כשנתלו המאורות והמזלות שעה ראשונה של ד' בשבת שמש שבתאי · שנית צדק ואחריו מאדים ואחריו חמה ואחריו נוגה ואחריו כוכב ואחריו לבנה · כתלאו ז' המזלות לז' השעות וחוזרין חלילה לעולם · נמצא בסדר זה לעולם סימני מזלות משמשים בתחלת לילי השבוע כנכ"ש חל"ם מוצאי שבת · שעה ראשונה

פתח עינים

ב' סלעין ולאפרכוס שלהם ג' :

למדנו מזה המאמר ב' דברים בדת המדינות · א' שגם בימים ההם הסדרה היתה נכונה לשלוח במהרה אנשים ראויים לכבות האש בפרט לאנשים ידועים בין הבריות · ב' שאדון הבית היה נותן שכר למכבים כמו שהוא המנהג בימינו באיזה מדינות :

פרק י"ח מפנין

א"ר יוחנן גדולה הכנסת אורחים כהשכמת ב"הכ וכו' א"ר דברי' שאדם עושה אותם אוכל פירותיהן בעו"הז והקרן קיימת לו לעו"הב ואלו הן כבוד א"וא וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כלם :

ההכנסת אורחים הוא גמילות חסד במעשה ובממון ואין ספק שמכובד הוא הטיב הזה לפי תורת הטבע יותר מהשכמת ב"המ שהוא לימוד מופשט מכל מעשה · ההכנסת אורחים הוא מכח לב טוב של האדם המארח · אבל הלימוד אין תכליתו בכל אדם לטובו ולטוב עמו :

ת"ר ששה דברים אוכל אדם פירותיהם בעו"הז והקרן קיימת לו לעו"הב ואלו הן הכנסת אורחים ובקור חולים ועיון תפלה והשכמת ב"הכ והמגדל בניו לת"ת והדן את חברו לכף זכות :

כל המעשה הטוב הקרן קיימת לו לעה"ב · אבל ו' דברים האלו מכח המעשה עצמו אוכל אדם פירותיהם בעה"ז · המכניס אורחים והמבקר חולים הוא אהוב בין הבריות ובמדה שאדם מודד הבריות מודדין לו · והמעיין בתפלה ובכבור מכוין בתפלתו · מי שראשו מלא יראת שמים חושבו ככבד במעשיו בין אדם לאדם ומלוים לו בנקל לטובו ולטוב סחורתן · ועי"ז הטעם בעצמו המשכים לב"המ ומי שמגדל בניו לת"ת שמורה במה הוא טרוד ללמוד וללמד לטובו ולטוב הבריות · והדן את חבירו לזכות שדנין אותו לזכות כמו שמורה המאמר הזה · ועי"ז האדם אוכל הפירות בעה"ז :

ת"ר הדן את חבירו לכף זכות דנין אותו לזכות :

הטעם הוא ברור לפי הפילוסופיא האמיתית האדם הרע בעצמו דן את חבירו לפי טבעו · אבל מי שיש לו לב טוב דן את חבירו

בהלטריפות

א"כ אמר לוק שהאמונה היא כמו בריאה חדשה בלב האדם ואמר אלו הם דבריו · האמונה היא בריאה על זה אמר החכם של המאמר שהמתפלל בע"ש ואומר ויכלו שהוא מודה בתפלתו ובאמירת פרשת ויכלו שהקב"ה ברא הכל ברצונו וברא העולם יש מאין שהוא עיקר כל האמונות נעשה שותף להקב"ה במ"ב · שכמו שהוא ברא את העולם כן המאמין בו הוא בורא באמונתו לפי שהאמונה לפי דעת הפילוסוף הנ"ל היא עצמה בריאה :

א"ר אלעזר מנין שהדיבור כמעשה שנאמר בדבר ה' שמים נעשו :

זה הוא פילוסופי עליון · האדם כשהוא מדבר הוא עושה כאלו עת לפי שכל מעשה האדם תלויים בדבור ובין האדם לאדם ובין אומה לאומה הדבור והכתב הם סיבת כל המעשים הנעשים תחת השמש ;

א"ר חסדא אמ"ר כל המתפלל בע"ש ואומר ויכלו ב' מה"ש מלוין לאדם ומניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחטאתך תכופר :

מי שמתפלל בע"ש ואומר ויכלו בכוונה הראויה הוא כמו שאומר אני מאמין בחידוש העולם ברצונו ית' ובהשגחתו על הברואים · א"כ ראוי שמלאכי השרת יניחו ידו על ראשו ויאמרו לו שבין הנבראים הוא בין החשובים והטובים · ובזכות אמונתו אם חטא יעתירו מן השמים על חטאתיו לפי שחטאתו לא בא בסיבת מינות ובחסרון אמונה אבל מחולשת האדם ויצרו הנובר עליו ומחמת זה הוא ראוי לסליחה · ונכון הוא שיאמרו לו וסר עונך וחטאתך תכופר :

אמר ר"מ עשה אדם מצוה א' נותנים לו מלאך אחד ב' מצות נותנים לו שני מלאכים :

גם זה הוא פילוסופי · האדם היא כמו שלשלת עשוי מטבעות הרבה · אם עשה טובה אחת היא עצמה גוררת לשנית וכן לשלשה ולרבבות לפי שמי שמחיש לטוב הולך ועושה הטוב מפני הנידים בעצמם מוחשים לטובה וההרגל נעשה טבע וכמ"ש המיימון הגדול ההרגל טבע שני וזה הוא המלאך שאמר החכם שניתנים לאדם אם עשה מצוה א' · ואם עשה ב' מצות נותנים לו ב' מלאכים רצוני שהמצוה עצמה נעשית כמו מלאך למצוה הבאה אחריה וכן להרבה מצות :

יפול מצדך אלף וגו' א"ר יצחק למה מימין רבבה ומן השמאל אלף אלא שהשמאל אינה צריכה מלאכים

הרבה

מאכלים שונים ושכל א' מעבדיו יביא בידו דבר וכן כלם היו מביאים לפניו שלחן וכלים יקרים שוים הון עתק · יש לדקדק שיוסף מכבד שבתות קנה במחיר רב דג לכבוד השבת והרבה חסידים בימים הקדמונים גם לפי דעת חכמי האמת היה אצלם זכות גדול לכבד השבת במאכלים שונים ובפרט בדגים ומה טעם יש בזה לפי חכמת הטבע · דע קורא נעים שהדג מניע ומסית האדם לתשמיש ומרבה הזרע והבנים כמ"ש חכמי הטבע ובפרט הווראלי חכם צרפתי בספרו על חכמת טבע האדם · ועל זה העמים האוכלים דג מרבים בתשמיש ויש להם בנים לאין מספר · ועל זה לפי דעתי דג הוא מלשון וידגו לרוב שמרבה הזרע והבנים · א"כ אם עונת ת"ח הוא מע"ש לע"ש ואם התשמיש בשבת גם לפי המקובלים הוא זכות עליון כידוע מה טוב ומה נעים מאכל הדג שמתקן טבע האדם מזה ומרבה הזרע הנפרד ממנו :

א"ל קיסר לר"י בן חנניה מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף א"ל תבלין יש לנו ושבת שמו שאנו מטילין לתוכו וריחו נודף א"ל תן לנו הימנו א"ל כל המשמר את השבת מועיל לו ושאינו משמר את השבת אין מועיל לו :

זה הוא כולו פילוסופי ולפי חכמת הגופית · חוש הטעם הוא בגידים ובפרט בגידי הפה והלשון ובמוח · והענוג במאכל הוא בשלוה ובהשקט · ואם האדם אוכל בחפזון ובמעט רגע ואם בזמן שאוכל טרוד הוא בעסקיו ובהרוחת מזונותיו ומזונות ביתו אינו טועם טעם המאכל והמשתה · וע"כ בחול שהוא טרוד בעסקיו ובהבלי העולם אין המאכל נודף בביתו אבל בשבת שהוא בשלוה ובהשקט תבלין האלו שבדרך משל מטילים בתוכו ריחו נודף ובזה מובן כל המשמר את השבת מועיל לו רצוני שבלבד התבלין מועילים לשומר השבת כהלכתו לפי שבזה אינו טרוד בעסקי העולם · אבל למי שאינו שומר שבת כהלכתו התבלין אינם מועילים לפי שאין להם מציאות אלא בנפש השומר השבת :

א"ר המנונא כל המתפלל בע"ש ואומר ויכלו כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית :

הפילוסוף הגדול לוק Loche בספרו על שכל האדם אמר על הגבולים שיש בין הטעם השכלי של האדם ובין האמונה באיטלקי Fede שהשכל אין לו טעם אלא בדברים הנולדים מן המוחשים ומן השכלים הבאים אחריהם · אבל האמונה היא בלב ובכח לימוד האב והבן והמלמדים · ואחר הלימוד מילדותו של האדם עד הבחרות מעט מעט האמונה נקשרת בלב והיא מכח ההרגשת הלב ולא מן השכל והטעם ·

א"כ

שמכספה ראשו הוא טוב ע"פ הרפואה נ"כ ומי יודע אם הקדמונים לא הקפידו על זה לטוב הבריאות :

ואמר אביי תיתי לי דכי חזינא צ"מ דשלים מסכתיה עבידנא י"ט לרבנן :

זה היה מנהג בין הקדמונים שכשחכם א' היה משלים מסכתו ראש הישיבה היה עושה לו מאכל ומשתה כדי לכבדו וכמו פרס קטן ליגיעתו וכזה היה רוחי מלא קנאה ותאוה כדי ללמוד כראוי מסכתא אחרת לכבודו ראש ישיבתו · ולכבוד תורתו :

יוסף מוקיר שבי הזה ההוא ע"א בשיבבותיה דהוו נפישי נכסיה טובא א"ל כלדאי כלהו נכסי יוסף מוקיר שבי אכיל להו אזל זבינהו לכלהו נכסי זבן בהו מרגניתא אותבא בסיינידה בהדי דקא עבר מברא אפרחיה זיקא שדייה בימא בלעיה כורא אסקוה אייתוה אפניה דמעלי שבתא אמרו מאן זבין כי השתא א"ל זילו אמטייה לגביה יוסף מוקיר שבי דרגיל דזבין אמטיוה ניהליה זבניה קרעיה אשכח ביה מרגניתא זבנה בי"ב עוליתא דדינרי דדהבא פגע ביה ההוא סבא אמר מאן דיזיף שבתא פרעיה שבתא וכו' ארחב"א פ"א נתארחתי אצל בע"הב בלודקיא והביאו לפניו שלחן של זהב משוי ט"ז ב"א וט"ז שלשלאות של כסף קביעות בו וקערות וכוסות וקיתוניות וצלוחיות קבועות בו ועליו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים ובשמים :

הוא ידוע מחכמת הטבע ומדברי ימי הטבע כמה וכמה אבנים שנמצאים במעי דגי הים והנהרות וא"כ אינו מהנמנע שהמרגלית של הגוי שעשה לו כובע של לבד ושכלו במשבלת של זהב וקבעה בו והרוח דחפה לים הדג בלעה ויוסף מכבד שבתו קנה הדג ועמה המרגלית שאח"כ מכרה בי"ג כלים קטנים של דינרים שאינה גוזמא על אבן יקרה משובחת במאד מאד · ואינו מן הנמנע במעשה בע"הב של לודקיא שהביאו לפניו שלחן של זהב · ובענין המשוי של י"ו בני אדם זה הוא דרך גוזמא ואפשר כמ"ש הכותב כי היו לאותו בע"הב י"ו עבדים לעבודת מלאכתו ולעת האוכל היו עורכים שולחנו במיני מגדים משונים וכ מכלים

פתח עינים

כשעה שמתפלל י"ח ברכות בפנית עצמו לרוח מזרחי · וכנגד זה מי שמתפלל תכף אחר ההכלה וסמוך לשקיעה אין לספק על זה :

וא"ר יוסי יהא חלקי ממתים בחולי מעים משום דאמר מר רובן של צדיקים מתים בחולי מעים :

רש"י מפ' שמתייסרין הצדיקים בימ"ים וכזה מתמרקין עונותיהם · ואמת הוא שחולי מעים מביא לכאבים יותר גדולים מהחולאים בשאר חלקי הגוף לפי שהאיברים שבמעים הם מלאים גידים הבאים מכל החוט השדרה מראשו עד סופו ובזה הכאבים הם גדולים ועצומים · אבל אמת הוא ג"כ שחולי מעים בא בנקל למי שהוא איסטניס במאכל ומשתה ולצדיק האוכל לשובע נפשו · וכנגד זה מי שנוהג עצמו לאכל ולשתות ולמלא בטנו בכל יום אינו חולה בנקל במאכלו על זה ר' יוסי אמר יהא חלקי ממתים בחולי מעים לפי שזה מורה שבחייו היה אוכל לשובע נפשו ולא למלא בטנו ורובן של ת"ח לימדים הרבה ואוכלים מעט וכמו שהוא ידוע ·

וא"ר יהא חלקי מגבאי צדקה ולא ממחלקי צדקה וכו' ואר"י מימי לא נסתכלתי במילה שלי וכו' ומימי לא ראו קורות ביתי אימרי חלוקי וכו' מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי :

גם זה הוא מוסר פילוסיפי : הגבאי צדקה אין להם אלא לגבות · אבל המחלקים עליהם לבדוק לפי הצריך לכל א' וא' ופעמים שקרובה דעתם לרחם על זה ולחלוק יותר מן הצורך שאומדים לו בהרוחה ואומדין את חבירו בצמצום · וא"ר יוסי מימי לא נסתכלתי וכו' מימי לא ראו קורות ביתי וכו' כל זה הוא מוסר השכל לצניעות האדם ובפרט ראוי לת"ח · ופרטי בחסידות כמו ר' יוסי שמימיו לא אמר דבר וחזר לאחוריו וזה הוא מובן בב פנים · הפן הא' אם בא מי שאמרתי עליו דבר ושאל אם אמרתי כן עליו לא חזרתי בו לומר אינו כדברי לפי שמתחלה אמת אמרתי · הפן השני לא אמרתי דבר בגנאי חבירי וליראת השומעים חזרתי לאחורי לראות אם שמעוני אם לאו אבל אמת וכראוי דברתי שלא היה לי יראה ופחד לראות לאחורי מי היו השומעים ·

א"ר הונא תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש :

בימים הקדמונים בין עמי המזרח היה חליפות לילך בגילוי הראש כמו שידוע מדברי ימי האומות ועל זה האמורא הזה היה משבח עצמו שהיה עניו ושפל רוח ושלא היה הולך ד' אמות בגילוי הראש · מי

שמכסה

אפשרות לענג את השבת לפי שהוא מלא רעיון רוח לאבד יום א' בלא יגיעה ובלא ריוח · א"כ מי שהוא באמת מענג את השבת נותנים לו משאלות לבו · וכמ"ש החכם · איזהו עשיר השמח בחלקו · בחלק הממון ובחלק הזמן הראוי ליגיעה :

א"ר חייא בר אבא וכו' כל המשמר שבת כהלכתה אפי' עע"ז כאנוש מוחלין לו :

הרמב"ם בהלכות ע"ז אמר שבימי אנוש התחיל האדם להיות עובד החמה והלבנה והכוכבים לכבד הבורא הגדול שבגדולים ע"י בכוד הנברא ובמי שעל זה הדרך פי' המגאלוטי חכם גדול איטלקי באגרותיו שהע"ז בתחלתו לא היה אלא כדי לכבד הבורא הכל · א"כ מה טוב דיבר המאמר הזה שכל המשמר שבת בהלכתו ומודה לא בלבד במציאות אבל בחידוש העולם ברצונו · אפי' עע"ז כאנוש מוחלין לו לפי שודאי הוא שאם עבד ע"ז לא היה כי אם לכבד הבורא בכבוד הנברא ·

אר"י א"ר אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון וכו' שני שבתות כהלכתן מיד נגאלים וכו' :

המאמר הזה מורה בפילוסופיא אמיתית שגם בזמן של רבותינו חכמי התלמוד ראו כמה לב האדם נוטה אחר הבלע · וכמה דברים לאין מספר יש בתורתנו למלאם כראוי לשמור השבתות כהלכתן ועל זה אמרו מה שאמרו והוא רחום יכפר :

הקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף :

כמו שמי שמהלל האדם יותר מן הראוי אינו אלא חניפות ושקר כן התהלה לא ראויה היא לפי הזמנים פרטיים ומה שתקנו הנביאים הראשונים לומר פרקים ידועים לשבח והודאה לאל ית' אין לו לאדם לאמרו חוץ למקומו וחוץ לזמנו כדי שלא יבא לידי פיסול ופיגול כמזמר שיר ומתלוצן :

א"ר יוסי יהא חלקי מהמתפללין עם דמדומי חמה :

גם זה היה פילוסופי · מי שמתפלל כשהחמה כשהיא בלבד אדומה שחרית אחר הנלתה וערבית סמוך לשקיעתה יש לו כוונה יותר בתפילתו לפי שכשהאור גדול בשעות הסמוכות לצהרים השכל מתבלבל באור השמש ומכה בעיניו יותר מן הראוי ואין לבו שלו ושקט בכונתו זאת ועוד כשהאור גדול נראה כעובד ע"ז לשמש המתנכר באורו בפרט

אבל לא היה זה אלא כח הדיבור לבטלה ולא כח המעשה :

ז' שאמת הוא מה שאומר התלמוד שבדיניהם עוד היום הבן והבת יורשים אביהם בשוה והן שבאן גליון כתוב אבל לא למיפק מאורייתא דמשה אתיתי אלא לאוסופי על אורייתא דמשה אתיתי :

ח' שהחמור של לובא רצוני חמור מהלובייא עוד היום בספרי חכמי הטבע הוא חשוב עד מאד למרוצתו ולגירתו ועל זה היה החמור הבא חשוב אבל הדיין הנוטה משפט לקבל שוחד · מתנה ראוה להתכבד :

ת"ר כמה סעודות חייב לאכול בשבת ג' רח"א ד' וכו' כל המקיים ג' סעודות בשבת ניצול מג' פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג :

כל. העמים כולם מכבדים השבתות באכילה ושתיה מפני שהגוף נהנה מהם ואין שמחה אלא בבשר ויין לפי רוב מזגי האדם וע"י האכילה ושתיה הנפש וכח הגידים מתגדלים אחר היגיעה של ימי החול ולפי שראו רבותינו ע"פ הרפואה שהאוכל הרבה בבת א' מביא עצמו לידי חולאים בזמנים מפני שהאסטומכא אינו יכול לעכל המאכלים כראוי על זה בקשו רבותינו לחלק הזמנים ערב ובוקר ולצהרים ובזה בג"פ ביום אוכלים בני ישראל בחיוב התורה ויש זמן לאסטומכא לעכל · ור' חדקא שהיה עשיר ואסטנס מר שחייב האדם לאכול ד' סעודות כדי לחלק עוד המאכלים והזמן לטוב האדם וטוב נפשו כדי שלא לטייל יותר מן הראוי · ולילך אחרי דברי ניאוף וכיוצא · ועל זה אמרו כל המקיים ג' סעודות בשבת ניצול מג' פורעניו' רצוני שעל זה הדרך אין לו שהות לאדם ביום השבת לילך חוץ לביתו יותר מן הראוי ובזה יש לו זכות להציל עצמו מג' פורענוי' וכו' :

א"ר יוחנן וכו' כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים וכו' :

מי שמענג את השבת מודה בחידוש העולם ומי שמודה בחידוש העולם מודה בכל בהשגחת ה' על בני האדם ועל תורתו הקדושה מן השמים לפי שאינו מאמין שהעולם קדמון ועולם כמנהגו נוהג דרך טבע בלבד ובזה הוא ירא שמים ומאמין בשכר ועונש בעה"ב ובזה יש לו נחלה בלי מצרים בעה"ב · ובזה ניצל משעבוד מלכיות לפי שאם הבורא ברא עולמו נותן המלכות כפי רצונו והמלך והעם שוים הם לפני מלך מלכי המלכים :

א"ר יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנים לו משאלות לבו :

זה המאמר הוא פילוסופי גמור · מי שנוטה לבו אחר הטבע אין לו אפשרות

יומא דגליתון מארעכון אנטלית אורייתא דמשה ואתיהיבת עון וכתיב ביה ברא וברתא בחדא ירתון למחר הדר עייל ליה איהו חמרא. לובא א"ל שפילית לסיפיה דעון וכתיב ביה אנא עון לא למיפק מאורייהא דמשה אתיתי אלא לאוסופי על אורייהא דמשה אתיתי וכתיב ביה במקום ברא ברתא לא תירית א"ל נהור נהורך כשרגא א"ל ר"ג אתא חמרא ובטש לשרגא :

במאמר הזה יש הרבה דברים שצריך לדקדק באמיתותם לכבוד חז"ל :

א' בספרי דבי אבידן הם ספרים שכתבו להם המינים להתווכח עם ישראל ומקום שמתווכחים שם היה בית אחד שהאדון נק' אבידן לשם ביזוי משורש אבד והתלמוד לא השיב על הספק אם מצילים הספרים ההם מן הדליקה בשבת · וזה מורה שהוא כבוד לתורת האמת מצילות ספרי השקר שמתווכחים נגדה לפי שאין האור ניכר אלא מתוך החשך :

ב' שרב לא היה הולך לבית אבידן וכו' לפי שהחכם ירא שמים איננו הולך בחברת המינים אע"פ שיש לו כח להשיב כדי שלא ליתן פתחון פה לעם לדבר עליהם · וגם מפני שמרוע הויכוח הספיקות נולדות בשכל האדם על דברי האמונה .

ג' ששמואל לא היה הולך לבי נצרפי שרש"י מפרש ע"ז וכך שמה אבל כמדומה לי שנצרפי בתרגום הוא מל' צרף · ור' אליה בצמח דוד אמ' שהוא לשון חבור ודבוק ושלא נמצא בפסוק גם בתרגום לא מצא רק במקום א' בתרגום ירושלמי ולים מיד כתים וצרפון עמהן לגיונין מן רומאי פי' ויתחברון ובזה שמשו בו הרבה כגון הקב"ה מצרפה למעשה · מצטרפין יחד והשם צרוף · וכן צרוף האותיות א"כ בי נצרפי פירושו בית חבורה · כמו בית הכנסת בל"הק · וכמו Scuola בל' רומי · ובלשון איטלקי Sala di Società :

ד' שר"מ קרי ליה און גליון שהוא השם של ספר הנוצרים שבימינו שנק' עוד היום Evangelios בל' רומיי ובל' איטלקי Evangelio שפרש"י מל' יוני בב' מלות דצוני Ev angelio רוצה לומר Nunzio di felicità בל' איטלקי ובל"הק מבשר טובות :

ה' במעשה של הפילוסוף שרש"י מפ' בטעות פילוסופא מין אבל תוספו' מפרש אמיתות זה השם באמרו בל' יון פילוסופוס אוהב חכמה : והוא אמת גמור בלשון ההיא · (א"ה רש"י מפ' מין כפי הענין ולא נעלם ממנו הפי') :

ו' שגם בימים הקדמונים היו הדיינים משבחים עצמם שלא לקבל שוחד .

הכל

פתח עינים.

וכפ׳ הב׳ בשעה מכיחת הארון שהיו מגיעים ישראל לסוף המסע הפרטי היו מתפללים על השלום והשקט וישראל עמו · ולפי הענין החסר כשלא הפעמים מחמת מלחמות ה׳ וידו שהיה מכה בהם כן ירבה וכן יפרוץ העם הנכח׳ לאלפים ולרבבות עד אין מספר :

תניא הגליונים וספרי מינים אין מצילין אותם מפני הדליקה וכו׳ אר״ט אקפח את בני שאם יבואו לידי שאני אשרוף אותם ואפילו האזכרות שבה :

בזה המאמר יש מוסר גדול אף שספרי המינים אינו ראוי לקרותם בפרט לתלמידים ולנערים מפני שזורקים מרה בלב האדם והאמונה נאבדת ועל כן ר״ט לא הקפיד לשורפם גם עם האזכרות שבהם כדי שיאבדו מן העולם · כי שאין לנו לשנוא גוים עע״ז אם הולכים בבטח אחרי אלהיהם · לפי שאינם מכירים האמת מיום היותם על הארץ עד היום הזה והרי בכך גדלו וכך למדום אבותם · ג׳ שבאמת המינים שכותבים נגד האמונה אינו כי אם רוע לב נגד האמת סיבת כתיבתם · רצוני לפרסם המינות ולהגדיל האנשים בלא יראת שמים ובלא תורה ועליהם נאמר שמטילים קנאה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים וזה הוא רשע גמור ומה מועיל להם ללמד לאדם דעת המינות ולמלא לב תלמידיה׳ שנאה נגד הבורא ובזה הנדיבות נאבדת · מפני שאם אין תורה ואמונה אין דרך ארץ בעולם :

בעא מיני יב״ח מר״א הני ספרי דבי אבידן מצילין אותם מפני הדליקה או אין מצילין אין ולא רפיא בידיה ר׳ אזיל לבי אבידן וב״ש לבי נצרפי שמואל לבי נצרפי לא אזיל לבי אבידן אזיל א״ל לרבא מ״ט לא אתית לבי אבידן אזל א״ל דיקלא פלניא איכא באורחא וקשי ליה ונעקריה דוכתיה קשי לי מר בדי״א אנא מיניהו אנא ולא מסתפינא מינייהו זמנא א׳ אזל בעי לסכוניה ר״מ קרי ליה און ר״י קרי ליה עון · אימא שלום דביתהו דר״א אחתיה דר״ג הואי הוה ההוא פילוספא בשביבותיה דהוה שקיל שמא דלא מקבל שחדא בעי לאחוכיה ביה עיילא ליה שרגא דדהבא ואזיל לקמיה א״ל בעינא דנפלגי לי בנכסי דבי נשי א״ל פלוגי א״ל כתיב לן במקום ברא ברתא לא תירות א״ל מן

יומא

מאוסים ומגונים · וכזה כמלא שמשניא התורה בעצמה · ועל זה לא יצא הת"ח במנעלים המטולאים בשוק · ולרך נוזמא א"ר יוחנן כל ת"ח שנמצא רבב על בגדיו חייב מיתה · ולפי דעתי שקרא לבגדים מכבדי האדם · מי שמבזה בגדו · מבזה עלמו ומבזה תורתו :

א"ר יוחנן ת"ח נקראים בנאין מפני שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהם ואר"י איזהו ת"ח שמחזירין לו אבדה בטביעות עין זה המקפיד על חלוקו להפכו ואר"י איזהו ת"ח שממנין אותו פרנס על הצבור ששואלין אותו דבר הלכה בכ"מ ואומרה ואפילו במס' כלה ואר"י איזהו ת"ח שבני עירו מצווין לעשות מלאכתו זה שמניח חפציו ועוסק בחפצי שמים :

כמה וכמה נקראים ת"ח שתלמידם אינו כדאי ועכ"ז בנסות רוחם רולים אלל עמם ודורם להיות מכובדי' כראשונים בגאוני עולם· על זה ר"י אומר שכפי מדרגתם יהיו ראויים לדבר קטון או לדבר אמלעי או לדבר יותר גדול.· וע"כ מי שיש לו חכמה עם ד"א ומקפיד להפיך מלבוש אם לבשו הפוך כדי שלא יראו התפירות המגונות ואמרי החלוק מחזירין לו אבידה בטביעות עין · מי ששואלין לו הלכה בכל מקום ואומרה הוא למעלה מהראשון וממנים אותו פרנס :

ואם לכד מחכמתו מניח חפליו ועוסק בחפצי שמים אין לך ת"ח יותר מזה ומדה כנגד מדה בני עירו מצווין לעשות מלאכתו אם הוא דבר שאינו יכול לטרוח בו וחייו תלויים בו :

פרק ט"ז כל כתבי

ת"ר ויהי בנסוע הארן ויאמר משה פ' זו עשה לה סמניות מלמעלה ומלמטה לומר שאין זה מקומה ר' אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפ"ע :

בהשקפה ראשונה כראית דבר נגד השכל ובלא טעם ספי' ויהי בנסוע נחברת מב' פסוקים חשובה היא לפי דעת רבי ספר בפ"ע · אבל למי שיורד לסוף דעת החכם לא יפליא על זה · מפני שאלו ב' פסוקים הם יסוד אמונתנו רלוני שההשגחה האלהית פרטית היא לאומתינו וע"ז בנסוע הארון בפסוק הראשון היו מתפללים לאל ית' שיקום מכסאו לנפץ אויביו שהם אויבינו ייגוסו משנאיו מפניו שהם שונאינו ·

פתח עינים

והותר ביומי רבי דאמר מר אהורייריה דרבי הוה עתיר משבור מלכא :

אין להפליא שהממונה על סוסים ופרדות של רבינו הקדוש היה עשיר גדול מפני שכבר ידוע מכמה מקומות מהתלמוד שמופלא היה עושר האדון עצמו רצוני רבינו הקדוש בעצמו וזה נבין שלו לבדו לא היה כ"כ טורח להכין ולקשר כל מה שקשר בס' המשנה שחיבר לטובתו ולטובת האומתנו לפי שמלאכה כל כך גדולה עצומה ומכובדת לא היה אפשר לחכם שלא היה עשיר גדול בהצטרפות צורך הזמן ארוך ולב שאנן ושקט והוצאה גדולה לקבץ כל הכתובים המצטרכים ליסוד ספרי המשנה שקיבץ אשרי לו ואשרי חלקו :

ותחת כבודו וכו' ר' שמואל בר נחמני אמר תחת כבודו כשריפת בני אהרן מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שרפת נשמה וגוף קיים :

מחכמת הגופות אנו יודעים שיש הרבה מיני שריפות בעולם · ויש שריפה שפועלת על הנשימה והגוף נשאר קיים כמו האש האיליטריקו · ואש הויעה ששורפת האויר סביב ריאת האדם הנושם · והוא מת כרגע א' מחמת שאינו יכול לנשם רוח שאינו ראוי לנשימה ולחיות · אבל הגוף והאיברים נשארים קיימים כבתחלה · ורבים מאלו מיני השריפות ניכרים בחכמת הקימיקה כמו שכל לומד יכול לבדוק בספריהם עד אין חקר :

ארא"בא אר"י מנין לשנוי בגדים מ"הת שנאמר ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים ותנא דבי ר"י למדה תורה ד"א דברים שבשל בהם קדרה לרבו אל ימזוג בהם כוס לרבו ארחב"א אר"י גנאי הוא לת"ח שיצא במנעלים המטולאים לשוק ארחב"א אר"י כל ת"ח שנמצא רבב על בגדיו חייב מיתה :

כל אלה הדברים הם הלכות דרך ארץ לפי הפילוסופיא המדינית שינוי בגדים הוא בוודאי דבר הצריך לנקיות ולבריאות הגוף ולכבוד האדם · גם הוא מהלכות דרך ארץ ללבוש בגדים פחותים בשעת עבודה גרועה ומאוס' וללבש בגדים יותר חשובים בשעת עבודה שאינה מאוסה כגון קיטור וניסוך · עוד הוא מהלכות ד"א לתלמיד חכם שלא יהיה נמאס בעיני הבריות כדי שלא יאמרו אוי להם ללומדי התורה שהם מאוסים

ראויים להקרא מכבדים · ההליכה יותר מהראוי מינעת האדם ואם היא ארוכה או בפסיעה גסה אינה מותרת לפי השכל בשבת ובפרט אם מטייל האדם בסוף שיהו בשבת לראות מה היא צריכה · ושלא יהיה דיבור של שבת כדיבור של חול ג"ז היא לפי טעם השכל שמכח שידבר בדברי מקח וממכר וחשבונות עושה שבתו חול גמור · אבל מתיר ההרהור מפני שאם אינו מוציאו מן הכח אל הפועל ע"י הדבור אינו בא לידי מלאכה ולחלול שבת · ומה לו לאדם ומה היא הפגם בשבתו אם מהרהר בלבו כך וכך יציאה אני צריך להוציא על שדה זו וביוצא כ"ש שההרהור בא מעצמו במוחו של אדם ואין לו כח לפעמים לעכבו :

א"ר אמי האוכל מעפר של בבל כאילו אוכל מבשר אבותיו:

לפי שבבל היתה נמוכה כהנשרפית עם א"י שהיא גבוהה יותר אמרו ד"מ שכל מי מבול נגערו לשם ולזה נקראת שנער וכן מצולה שכל מתי עולם נגללו לשם ואמת היא בחכמת הטבע שהארצות היותר נמוכות הם מצולות זוהמא ושקצים ורמשים מרבים שם · ומעיפוש האויר במקומות ההמה באות בפרט אחר ימי הקיץ קדחות שלישיות כמו שידוע בחכמת הרפואה · ושם במצולת הארץ הנקראת טורבה Torba שמראה היא מהאויר הנשרף והנלבב שהיא אם העיפוש · וראיתי אני בנסיון כמו שראו חכמי הטבע שהדגן והפירות הבאים מאלו המקומות בנקל באים לידי עיפוש ומתרקבים במהרה יותר מהפירות והדגן שבאים מההרים והגבעות · וכזה באמת אמרו לפי הפילוסופיא שהאוכל מעפר של בבל רצוני מפירותיו הוא כאילו אוכל שקצים ורמשים לפי שמתעפשים בנקל וזוהמא תרבה עד אין חקר :

תן לחכם ויחכם עוד א"א זו רות המואביה ושמואל הרמתי רות דאלו נעמי קאמר לה ורחצת וסכת וגו' וירד' הגורן ואלו בדידה כתיב ותרד הגורן והדר ותעש ככל אשר צותה חמותה וכו' וטבלת פתך בחומץ אר"א מכאן שהחומץ יפה לשרב :

כל אלו הם הלכות ד"א וצניעות ואינם צריכים פירוש · וכל שארית המאמר הם פירושים דרך רמז כפי כונו ורות על פי העתיד לבוא בדורות שאחריהם · לבד מאלתי נכון ע"פ הטבע והרפואה · וטבלת פתך בחומץ אר"א מכאן שהחומץ יפה לשרב וזה הוא אמת תמידי ע"פ הנסיון ברפואה שהחומץ הוא רפואה גמורה נגד הדם שמתחמם ונגד כאבי הבטן השורפים מעט מעט וביותר באלו החולאים הנקראים בפי הרופאים שעושים להבה בלעז Infiammatorj

ותותר

פתח עינים

והיא אסורה באכילה כי יספיק המשל הנכבד של ר' יהושע ליתן טעם לפי התורה ולפי טעם השכלי :

ההוא בר קשיא דפומבדיתא דטרקיה חויא הואי י"ב חמרי חיוורתא בפומבדיתא קרעינהו לכלהו ואשתכחו הואי א' בההוא גיסא דפומבדיתא עד דאזלי מייתי לדה אכלה אריה א"ל אביי טרקיה (דלית ליה אסוותא) דכתיב פורץ גדר ישכנו נחש א"ל אין ר' דכי נח נפשיה דרב גזר ריב"ב דלא לימטי אסא ונדמי לבי הלולא וטבלא ואזל איהו אמטיה אסא ונדמי לבי הלולא וטבלא טרקיה חויא ומית :

בענין רפואת נשיכת הנחשים גם בזמן הזה במצרים יש דברים נסתרים שעושים עוד היום כמה רופאי נחשים שיש שם שהם אמתיים לפי הנסיון ואני בעצמי דברתי עם אוהבי פילוסופים שראו דברים נפלאים כזה הענין שאין השכל יכול להבין אבל אמת הם לפי הנסיון והם שראו אמרו לי שאם לא היו רואים לא היו יכולים להאמין · בענין הזה של הרפואה הפרטית הזאת שמביא התלמוד רצוני ליתן על נשיכת הנחש עובר הנמצא במעי חמורה לבנה וע"פ התנאי שהאם לא תהיה טריפה יש איזה טעם ע"פ חכמת הרפואה · החמורה לבנה יש לה איברים וכל הפנימי יותר ממתיקים מהחמורה שחורה אם האם איננה טרפה אין לחוש על חולי האם ולא על חולי הבן · העובר ברגע שנולד הוא ממתיק לענת הנחש ונכישתו כמו שממתיק כל נשיכה החלב החמאה וכיוצא ועוד למעלה מהם לפי שלא נכנס הגוף ולא נקשה מחמת האויר והרוח החיצוני והדם החדש ההוא יש לו כמה מעלות נגד הלענה שלפי הפילוסופיא אין למעלה הימנו · וכל היום אנו רואים שעל המכות היותר נפלאות והאכזריות הרופאים והאומנים אינם נותנים עליהם כי אם קרומי הבטן של הבהמות הקיבה וכיוצא ועל ידם הרפואה באה :

פרק ט"ו ואלו קשרים

וכבדתו מעשות דרכיך וכבדהו שלא יהיה מלבושך של שבת כמלבושך של חול וכו' לא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול דבר אסור הרהור מותר :

כל המאמר הזה הוא טבעי בפילוסופיא האמיתית · ידוע הוא שהמלבוש מכבד האדם והיום הקדוש שלובש לכבדו וכמ"ש ר"י שהמלבושים ראויים

שמואל וקרנא הוו יתבי אגורא דנהר מלכא חזינהו למיא דקא דלו ועכירי א"ל שמואל לקרנא גברא רבא קאתי ממערבא דחייש במעיה וקא דלו מיא לאקבולי אפיה קמיה זיל תהי ליה אקנקני אזל אשכחיה לרב א"ל מנין שאין כותבין תפלין אלא ע"ג עור בהמה טהורה א"ל דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר לפיך:

אין להפליא על זה · שמואל היה חכם גדול בחכמת הטבע ורפואה וראה בנהר שהיו המים נעשים גלים · והיו עכורים יותר מהראוי מחמת הרוח שהיה מבלבלם · שמע שמואל שמיעה שאדם גדול היה בא בספינה · וידע שמואל שישתה מן הנהר אותו אדם גדול ומתוך כך יחוש במעיו · ועי"ז אמר לקרנא הרופא שמואל שיראה אם היא חכם וראוי לכבדו שיביאנו לביתו ויעשה לו רפואה ויכבדנו כפי מה שראוי לו:

שאל ביתוסי א' את ר"י הגרסי מנין שאין כותבין תפלין ע"ג עור בהמה טמאה דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מדבר המותר לפיך אלא מעתה ע"ג נבלות וטרפות אל יכתבו א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה לב' ב"א שנתחייבו הריגה למלכות א' הרגו מלך וא' הרגו איספקליטור איזה מהם משבח הוי אימר זה שהרגו מלך אלא מעתה יאכלו א"ל התורה אמרה ל"ת כל נבלה ואת אמרת יאכלו א"ל קלוס : .

מזה המאמר ומזה המחלוקת של הביתוסי יש לנו ללמוד בפילוסופיא אלהית שורש אמונייי נאות כי יש לנו לקיים המצות כפשטן כמו שהם כתובות בתורה ואם יראה לנו שמצד השכל יש שום היתר לאיזה חלק מהם ראוי ומחוייב אצלנו לעשות מהעיקר עיקר ולעולם נקיים המצות בין שתסכים עם הטעם המושכל בין שלא תסכים ועכ"ז עלינו לחפוש ולתור דרך ישרה איך תסכים המצוה עם השכל אם אפשר כמו במעשה שלנו כי לענין איסור אכילת נבלות יש מצוה מבוארת לא תאכלו כל נבלה ואנחנו חייבים לקיימה ולא נחוש אל המשל שהביא רבי יהושע אך אמנם לענין כתיבת תפילין של עור מיוחד אין לו בתורה מצוה מפורשת שלא יכתבו על עור נבלה רק מן המותר לפיך רצוני ממין המותר ולא ממין בהמה טמאה · וכאשר יתקיים זה אין לחוש אע"פ שקרה מקרה שהבהמה טמאה נתנבלה

פתח עינים

הוא המאמר שידענו כל האחים כלם אם את א' מהם · אם את הגדול מפני שאם הראשון שהוא על הרוב יותר חזק באיבריו את ק"ו על היותר חלשים שבאו אחריו· אם את הקטן שהוא היה יותר נער ק"ו ליותר זקנים שקדמו לו · ועוד שאם החולי היה באחרון שבשורה מורה שבכל השורה כלה הזדמנות החולי היא טבעי :

א' מבני חבורה שמת תדאג כל החבורה כולה :

הסיבה הראשונה למיתה שיש כמה חולאים שבאים מסבות כלליות מהאויר ממקום הישוב ,ומהאומנות פרטית על זה אם אחד מבני חבורה מת כל החבורה יש לה הזדמנות פרטית של סכנה · הסיבה השנית שיש כמה חולאים כמו קדחת הנידים המגפה וכיוצא שהם נדבקים מבן חבורה א' לחבירו וע"ז ג"כ יש להם לדאג :

פרק י"ד שמנה שרצים

אר"י א"ר י"ב שעות הוי היום ג' שעות א' יושב הקב"ה ועוסק בתורה ב' יושב ודן כל העולם כלו ג' יושב הקב"ה וזן את כל העולם כלו מקרני ראמים ועד ביצי כנים :

עיקר זה המאמר הוא במסכת ע"ז פ"א ושם אפרשנו :

ובמקום הזה לענין דין ההורג כינה בשבת פטור דאינו פרה ורבה וכו' :

גם בחכמי הקדמונים יונים ורומיים ואומות אחרות אנו מוצאים ביניהם מי שכתב שיש איזה מין בין השרצים תולעים ויתושים שנולדים מן הזוהמא · אבל אחרי החכם רידי Redi וחביריו מן הנסיון ומן החכמה הטבעית אנו יודעים בודאות שאין מין א' בעולם שאינו נברא מן הביצה או מן מציאות אחרת שדומה לו ולא מן הזוהמא ואם במקום שיש באשה יש תולעת אין התולעת נברא מן הדבר הנבאש אבל הביצה או אם התולעת נולד על הדבר הנבאש התולעת החדשה · ואם רב יוסף בימי חכמי הגמרא גמר אומר על הנבראים מהזוהמא אין להפליא על זה לפי שבימיו הנסיון וחכמת הטבע לא הגיעו לשער האמת כמו שהם בימינו · עכ"ז יש לנו לידע שגם בין האחרונים ווליסניארי Valisnieri חכם גדול איטלקי אמר שלא כל התולעים שנבראים בגוף האדם והבהמות יש להם דמיון עם תולעים שבארץ וחוץ לגופם ושראשיתם אינו ראשית הביצה או האם הבאים מבחוץ · א"כ אם אינו ידוע ראשית המין הזה יש מקום לספק :

שמואל

פרק י"ג האורג

תניא ר' אומר וכו' הקורע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפזר מעותיו בחמתו יהא בעיניך כאילו עובדי עבודה זרה:

שמי שכועס הוא כאילו עע"ז היא ע"ד פילוסופי מב' פנים · הפן הא' שמי שכועס היא נשברוח מפני שהוא סובר שאין דבר מותר בעולם כנגד רצונו · והגסות הרוח מביא האדם למינות גמיר עד שאינו מאמין מציאותו יתעלה חס ושלום לפי שהגסית הרוח אינו מאמין מה שאינו מבין מפני שבגסות רוחו יש אצלו הקדמה שהאדם יכול להבין הכל · הפן הב' הכועס הוא אצל נפשו כמו אליה וכמ"ש הכתוב אעלה על במתי עב אדמה לעליון א"כ הכועס הוא עע"ז לפי שיוכר עצמו אלוה והוא עצמו העיכד · אבל אם האדם כועס לא בלבו אלא מבחוץ וקורע בגדיו בחמתו להראות לאנשי ביתו ולעבדיו שעלה חמתו באפו ויגורו מפניו זה הוא נכון לפי המוסר מפני שאינו גם רוח מי שמראה עצמו כועס מבחוץ ולא מכפנים לטובתו ולטובת משפחתו:

אר"י בן פזי וכו' כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו:

עיקר זה המאמר הוא להורות לפי הפילוסופיא האמתית כמה הוא חשוב מי שמוריד דמעות על אדם כשר או גדול שמת ובפרט על מיתת חכמים גדולים שבזה מורה באצבע כמה אצלו חשובה החכמה והתורה שהיתה מכבדת הנפטר · ולהפך זה מי שמתעצל בהספדו של חכם ואינו חושש לו ראוי לקברו בחייו מפני שאין לחוש למי שאינו מכבד התורה שאינו אלא או עם הארץ גמור או לבו מלא רשע ואינו ראוי להיות אהוב ונחמד למקום ולבריות הכל להפך ראוי לשנאתו וכמ"ש מי יתן לי עם הארץ ואנשכנו כחמור:

וא"ר חייא בר אבא וכו' א' מן האחי' שמת יראנו כל האחין כלן:

עיקר זה המאמר איני מוסד על הסימן רע כמו שאמרו המפרשים שיש לשארית האחים לדאג אחר מיתת אחד מהם הואיל וג' מדת הדין בבית אבל יש לו יסוד גמור בחכמת הטבע ובחכמת הרפואה בפרט · ודאי הוא שיש בכל החלאים הסיבה הראשונה שנקראת סיבת הכנת החולי וזאת היא בהוית הגוף הפרטית שהיא על הרוב כללית בין האחים כלם מסיבת ירושה גופיית מהאב והאם ויש כמה מיני חולאים שהם חולי משפחה כמו הפודאגרה חולי מי רגלים חולי החזה כאב הראש וכיוצא · ע"כ נכון

הוא

פתח עינים

הבא תכף ומיד אחר מרע"ה · דור משה רבינו היה דור התורה כתובה מסיני · א"כ בדור שאחריו היו לומדים בכל כחם התורה החדשה והיו מדקדקים בכל מאמצי כחם באותיות ובנקודות כמי דבר חדש שמקריב בא לעולם ב' שבימי יהושע בן נון קדמון Cadmo שהיה כנעני מארצו הלך לארץ יונים והוא היה הראשון שלימד האותיות במלכות יון אם כן דור יהושע היה דור לימוד וציור האותיות החדשית · קורא נעים ראה בשכלך שהמאמר אומר אתו דרדקי א"כ התינוקות של בית רבן אמרו החדושים ע"פ האותיות ובאמת בדורות ההם שלא היו לומדים החכמות כראוי ובפרט ההנדסה וחכמת הטבע והגופות לא היו יורדים לעומק הדברים בכלל החכמות והיו מדקדקים על הלשונות והאותיות וכיוצא אבל לפי האמת אלו החדושים ע"פ האותיות הם מצטרפים עם הפלפול של התינוקות ואין להם יסוד גמור בפרט כשתחשוב שהשמות אלפא ביתא הם שוים בכל לשונות המזרח ובפרט בארמי ובערבי שלפי הנראה הם לשונות שקדמו ללה"ק לפי שהאומות ההם קדמו להיות אומה קודם ישראל כמו שידוע מדברי הימים כלם :

מ"ט פשוט כרעא דדל"ת לגבי גימ"ל שכן דרכו של גומל דלים :

זה יותר אמתי באותיות שארוכיות ממה שהוא באותיות מרובעות שלנו :

מ"ם פתוחה מ"ם סתומה מאמר סתום מאמר פתוח :

זה הוא פילוסיפי · בכל הדברים שהם תלמודיים יש דברים סתומים שאינו יכול האדם להכינס ובזה חייב הוא הלומד לסותמן לו ולאחרי' ולומר כמ"ש שלמה בחכמתו אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני · ויש דברים פשוטים ופתוחים שחייב האדם ללומדם וללמדם לאחרי' גם בציבור לטובתו ולטוב עמו :

אר"י וכו' מנין לרשון נוטריקון מן התורה שנאמר כי אב המון גוים נתתיך אב נתתיך לאומות בחור נתתיך באומות המון חביב נתתיך באומות מלך נתתיך לאומות ותיק נתתיך באומות נאמן נתתיך לאומות :

הנוטריקון איננו אלא רמז ולטוב הזכרון ואין בו יסוד פילוסופי · וגם בין החכמים הערביים הנוטריקון נהוג הוא בניהם ובלשונם ובמו שיוכל הקורא להבין בספריהם :

פרק

לבו ומרה השחורה שתבוא אחר זה עליו רעיון רוח בכללו ובפרטו והרעה חולה עולה ועל זה באות לו' שלוקה בניפי.

ת"ר יריעות התחתונות של תכלת של ארגמן הולעת שני ושל שש ועליונות של מעשה עזים:

ג"ז המאמר הוא מלא מוסר נכבד וגדול שגם שיריעות המשכן התחתונו' היה נראה מעשיהם יותר מעולה ומכובד והיה נראה גם יותר חכמה להיותם בדברים יפים ובגוונים פרטיים תכלת וארגמן באמת היה נפלא ממנו מעשה עליונות עם היותו נחשב פחות מחכמת הנשים אשר טוו את העזים וטווי מן העזים. כך הנה שיתרון האדם הקיבץ על יד כסף וזהב בעושר העה"ז יחשב חכם וכוון הוא חכם ממנו מאד מאד מי שמכבד עצמו במלאכה אף שאינה כ"כ חשובה וכמו שאמרו גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה:

פרק י"ב הבונה

תניא דאמר ר"ח מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים וכו' מנצפך צופים אמרום וכו':

דע שיש חילוק גדול בין הכותבים הפילוסופים אף שלא מבני עמנו כמו בוסטורפיו וילאלפנדו קאפילו וכמה מגדולי אינגילטירה ואשכנז אם האותיות של המרובע שלנו הוא כתב העברי הקדמוני או הכתב הזקן של השמרוני היה כתב משה ודורו וכן נראה ממטבעות הקדמוניות בימי דוד ושלמה שהיו בכתב שמרוני הזקן אשר אני מבינו עם הלשון כראוי ויש לי איזה ספרים בזה הלשון וגם הדקדוק מראשו לסופו אשר למדתי בימי נעורי. דע עוד שמאמר רבותינו מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים אינו מובן עם הצורה השמרונית ושבלשון ערבי וארמי Siriaco לא בלבד ה' אותיות מנצפ"ך אבל כל האותיות וכל התנועות יש להם שלשה צורות מחולקות. הא' בראש התיבה הב' באמצע התיבה והג' בסוף התיבה כמו המנצפ"ך שלנו:

אמרי ליה רבנן לריב"ל אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא אתמר כותיהו אל"ף בי"ת אל"ף בינה גימ"ל דל"ת גומל דלים:

יש לדקדק מה הוא אפי' בימי יהושע בן נון ולא בשאר דורות ובפרט בימי מרע"ה. ב' תשובות יש בדבר. א' שבימי יהושע היה הדור הבא

פתח עינים :

הניכר עליו ומכיר חסדו שמעולם שמו הוא חסיד עליון לגאול משחת בניו אם הם חוטאים ושבים ומתחרטים · ועל פשט הפ' אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וכו' דע שגם בין שאר האומות ובפרט ברומיים ויונים צבע האדום הוא צבע החטא והנקמה וצבע הדריגה והמלחמה כמו הדם שהוא אדום א"כ הוא צבע החטא דיצר הרע ולהפך גם בחכמת הגופות הלבן הוא הצבע שמכה כל ז' צבעים וצבע הטהרה ופרישות וגם בין הקדמונים היה כיתה הנקראת כת האיסניי Esseni שלא היו יכולים ללבוש כ"א מצבע לבן ועליהם אמר שלמה בספרו בכל עת יהיו בגדיך לבנים והכהנים וכ"הג בי"הכ היה לובש לבנים וכידוע :

פרק יו"ד המצניע

אין השכינה שורה אלא על חכם גביר ובעל קומה :

השכינה שורה בנבואה על אדם לעשותו מלמד אמתו ע"פ רוח קדשו · א"כ חכם הוא בהכרח לפי שאין הקב"ה נותן חכמה ובפרט החכמה שבחכמית שהיא הנבואה אם אין בו חכמה · גביר ובעל קומה מפני שלפי כח החומר ובריאות הגוף גם הרוח והנשמה מתגברים · העושר הוא נאות לנביא כדי שידבר בכח ובלא יראה לעם לפי צורך עבודתו ית' וכמ"ש הכתוב ועשיר יענה עזות · ונגד זה חכמת המסכן בזויה ואם הנביא היה עני לא היה מכובד מבני אדם ולא היה מכבד שולחו הגדול שבגדולים אם השליח היה קטן עני ובזוי :

פרק י"א הזורק שבת .

ת"ר מקושש זה צלפחד וכן הוא אומר ויהיו בנ"י במדבר וכתיב אבינו מת במדבר מה להלן צלפחד אף כאן צלפחד דר"ע א"ל ריב"ב עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין אם כדבריך התורה כסתו ואתה מגלה אותו וא"ל אתה מוציא לעז על אותו צדיק וכו' אר"ל החושד בכשרים לוקה בגופו וכו' :

זה המאמר הוא כמו הסוף של המאמר הקודם על ענין המקושש דלמי שאמר זה צלפחד השיבו בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין כמוציא לעז על אותו צדיק · ויסוד המאמר בעצמו כאמר שהוא כולו פילוסוף ולפי חכמת הגופות מפני שמי שחושד בכשרים א"א שלא יבא בלבו הרגשה אם חשד באיש כשר ומוציא לעז עליו ובזה מעט מעט מרמת רוע

לבו

א״ל ההוא מרבנן לרב כהנא מי שמיע לך מאי הר סיני א״ל הר שנעשו בו נסים לישראל הר ניטאי מ״ל אלא הר שנעשה ס״ט לישראל הר סימנאי מ״ל וכו׳ אריב״ס ה׳ שמות יש לו מדבר צין שנצטוו ישראל עליו מדבר קדש שנתקדשו ישראל עליו מדבר קדמות שנתנה קדומה עליו מדבר פארן שפרו ורבו עליו ישראל מדבר סיני שירדה שנאה לא״ה ע״א עליו ומאי שמו חורב שירדה חורבה לא״ה ע״א עליו :

אין לתמוה על המאמר הזה אם היה נותן טעם לשמות המקומות כמו הר סיני מדבר קדש וכו׳ · לפי שהקדמונים בכלל ובפרט היה להם מקור וטעם שמות המקומות והעמים וכן בשמות החיות בהמות ועופות שבתורה כמו שהורה ע״ז הביקארט בספרו הגדול פ״ג וכנען בלשון רומיי שנותן טעם לכל שמות האומות של התורה וחלק ממקומותיהם ויושביהם וכמו שעל הבהמות והעופות עשה ספרים אחרים בב׳ חלקים נקראים Hyerozoicon וגם אני בספרי על הפיליאה מידיקה ח״א בארתי כמה דברי׳ וכמה פרושי השמו׳ לפי הטבע משמות הבהמו׳ ועופו׳ שבתורה ע״ש :

דרש רבא מ״ר לכו נא ונוכחה יאמר ה׳ לכו נא באו נא מ״ל יאמר ה׳ אמר ה׳ מ״ל לע״ל יאמר להם הקב״ה לישראל לכו נא אצל אבותיכם ויוכיחו אתכם ויאמרו לפניו רבש״ע אצל מי נלך אצל אברהם שא״ל ידוע תדע ולא בקש רחמים עלינו אצל יצחק שברך את עשו והיה כאשר תריד ולא בקש רחמים עלינו אצל יעקב שא״ל אנכי ארד עמך מצרימה ולא בקש רחמים עלינו אצל מי נלך עכשי יאמר ה׳ א״ל הקב״ה הואיל ותליתם עצמכם בי אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו :

עיקר המאמר הזה הוא להורות ע״פ הפילוסופיא האמתית שאם האדם חוטא אין לו לפתיח שער בטחון הסליחה על זכות אבות כי מה לו לנשמת הבן עם נשמת האב ומה לו לקבל שפע מזכות האב נשמתו של הבן אם היא חוטא נמיר · ע״ז המאמר נימר אומר שלחטא האדם אין מנים כי אם בחסדו יתעלה שסולח ומוחל לכן אדם מכח חמריותו וילדו

הנער

פתח עינים

לי הקב"ה תורה א"ל הקב"ה למשה משה בראי אתה אמר לפניו רבש"ע חמדה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום אני אחזיק טובה לעצמי א"ל הקב"ה למשה הואיל ומעטת עצמך תקרא על שמך וכו' :

זה המאמר עמוק הוא ביסודו אבל הוא כולו פילוסופי· השטן (או המינות) מקטרג ואומר מה היא התורה שניתנה מרוחני בכל קדושתו להיות נשפל כמו האדם · א"כ זאת התורה היא תורת הטבע כמו שכל נברא יש לו תורתו לפי מציאותו · אבל האמת. הוא שהאדם יש לו חלק רוחני וגשמי ועפ"ז נכון היא לקבל תורה מה"ק וע"פ הנבואה · לפי זאת ההקדמה המינות הולכת אבל כל נולד בכל העולם ביבשה בים ובתהום לבלבל תורת משה ע"פ הנבואה עם תורת שאר הנבראים אבל כולם נותנים תשובה נכונה שיש הפרש גדול בין תורתם לפי הטבע לתורת משה ע"פ הנבואה וראיה לדבר שמשה שקבל תורה מסיני מתוך ענותנותו לא היה משיג שאלו היתה התורה לפי שהקב"ה שהיה נותנה היה הוא לבדו יודע הצטרפות התורה עם טבע האדם אבל משה רבינו בעצמו לא היה יכול לידע זה הסוד שהוא עיקר התורה לפי שלמטה כמה שהוא אדם לא היה אפשר לידע זאת הצטרפות אלא לפי הזמן אם ישראל היו נכונים מטבעם לקיים כל המצות הכתובות בה והספק הזה אבל משה היה כדאי לענותו מלמד האומה להדבקם בתורת ה' ועל זה נקראת על שמו לפי שבאמת לפי הפילוסופיא אם אין מלמד אין לומד ואם אין מלמד אין לימוד ואין תורה :

אריב"ל בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות :

זה הוא ד"מ ללמדנו שכפי הטבע אין לנו דרך בכח דמיוני להבין איך הבורא יתעלה כולו רוחני יכול לדבר וליתן בכתובים לאיש גשמי תורה כתובה · ע"ז אמרו שאם הבורא ידע הכרח וצורך האדם לקבל התורה כדי לנהוג משה להבינו ברגע שעלה לסיני לקבל התורה מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות רצ"ל שהשפיל מעלתו כולו רוחנית למצוא איך מצטרף ליתן תורה כתובה כמו האותיות שהם בכל לשון עיקר הכתוב והנקרא · כן הוא הבקשת שלום והתשובה כולם משלים לפתוח פתח למורכב מגשמיות ורוחניות לדבר ולקבל תורה מכולו רוחני · ותכלית הדברים שכל אלה אינם שום אלא להתיר מוסרות אולת האדם שאינו יכול להגיע להבין כל אלה אלא בשער האמונה :

ואריב"ל כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה יצאה נשמתן של ישראל :

יציאת הנשמה של ישראל בדיבורי הקב"ה הוא משני פנים · הפן הא' חבירתה כמ"ש הכתוב וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים וירא העם ויניעו ויעמדו מרחוק · הפן הב' שגם בתענוג ובשמחתה הנשמה יוצאה כרגע כמו שמפורסם הוא בחכמת הגופות ובפרט בשעת התשמיש שהרופאים קורים יציאת נשמה קטנה רציני בלשון רומי Paura Lipotymia.

אריב"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מה"ש מה לילוד אשה בינינו וכו' מיד כל א' וא' נעשה לו אוהב ומסר לו דבר שנאמר עלית למרום וגו' ואף מלאך המות מסר לו דבר וכו' :

עיקר המאמר הזה הוא פילוסופי להורות שאין להפלא אם התורה ניתנה לאדם מהבורא הכל אם יש לו כמה וכמה משרתים לאלפים ולרבבות כולם רוחניים · ומה לו להקב"ה ליתן תורה לילוד אשה סופו רמה ותולעה · על זה השיב התשובה כפי מרע"ה בעצמו ד"מ כולה אמיתית רציני שהבורא נתן תורה לאדם לפי שהוא מורכב מרוחניות וחמריות וע"כ הדתות יש להן הצטרפות עם האדם בלבד ולא עם המלאכים שכולם הם רוחניים ואין להם צורך ולא הצט־פו' עם עיקר הדתות שהם בלבד מצטרפו' עם טבע האדם ולא עם המלאכים · וע"ז אמר שגם מלאך המות מסר לו דבר לומר שגם המלאכים מכירים עיקר זה הדבר ושהמות בעצמה היא סי' החיים בין בני האדם ובכל הברואים בחמריות ורוחניות בהרכבה לפי שמיתת הא' הוא חיי השני וכמ"ש הפילוסוף הנעדר של הראשון היא יצירת השני ובל' רומיי Corruptio unius est generatio alterius.

אריב"ל בשעה שירד משה מלפני הקב"ה בא שטן ואמר לפניו רבש"ע תורה היכן היא א"ל נתתיה לארץ הלך אצל ארץ א"ל תורה היכן היא א"ר אלהים הבין דרכה וגו' הלך אצל ים ואמר אין עמדי הלך אצל תהום וא"ל אין בי וכו' חזר ואמר לפני הקב"ה רבש"ע חפשתי בכל הארץ ולא מצאתיה א"ל לך אצל בן עמרם הלך אצל משה וא"ל תורה שנתן לך הקב"ה היכן היא א"ל מה אני שנתן

לשונות אחרות · אבל עיקר המאמר הזה הוא להורות שהי' הדברות הם דתי הטבע וראוים הדברים לנותן ולניתן וכל דבור היה נאות לכל אומה וכל לשון שלכולם היו ראוים הדבורים · וכל עם היה יכול לשמוע ולעשות מה שבה בצווים ההם · הלשון אינו אלא שליח השכל . והדבר אם הוא לאדם בכל לשון הוא נשמע ונברר :

א"ר חננאל ב"פ מ"ד שמעו כי נגידים אדבר למה נמשלו ד"ת לנגיד לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולחיות אף ד"ת יש בהם להמית ולהחיות :

זה הוא ברור לפי הפילוסופיא האמתית · הדתות הם טובות לאדם · הנבראת אם הוא מקיימן ואם הוא משתאיל בהם רע עליו בעולם המעשה · ורעה עליו חולה בעולם השכר והעונש :

אריב"ל מ"ד צרור המור דודי לי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אע"פי שמיצר ומימר לי דודי בין שדי ילין אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי מי שהכל שלו מכפר לי על עון גדי שכרמתי לו :

החכם מפרש אלו הפסוקים ד"מ על עון העגל · אבל אם תרצה הקורא לידע פשט אלו ב' הפסוקים דע שהקדמונים בימים ההם האהוב היה מסיך עצמו בשמן המור על תענוג עצמו ותענוג אהובתו כמו שנוהגים בימינו בכמה מיני ריחות · על זה אמר האהובה שאוהב דודו בתענוגיו כמו צרור המור ובזה על שדיה ילין ובזה מובן פ' צרור המור וכו' · דע עוד שהבוקארט בספרו פלג וכנען והאנדרקומיו בספרו על א"י מפרשים שכרמי עין גדי היה מקום גדול בכל מיני ריחות ושם היה מעין להשקית הגדיים אבל היה שם גדר גדול להרחיק הגדיים מהאילנות שהיו גדלים שם בכל מיני פירות מתוקות ובשמים וכופר · בזאת ההקדמה מחכמת הטבע מובן פ' השני אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי כבר ידעת שכרם בל"הק היא שורת כל מיני אילן ולא הגפן בפרט כמו שמבין המון העם :

כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כולו בשמים :

ג"ז הוא מוסר גדול · הדתות אם הם מצטרפות לטבע האדם אינם מחישים בו מדת הפחד והחולשה · אבל נשמתו נהנית בהן כמו הריח שמביא עונג באדם המריח :

ואריב"ל

שמנפח הבטן ומביא רוחות וכן הוא הטבע של האתרוג שמביא רוחות ומוציאם אחרי כן · א"כ גם שורש השם כאות לזה ולזה :

ההוא מינא רחזיה לרבא דקא מעיין בשמעתא ויתבא אצבעתא דידיה תותי כרעיה וקמייץ בהו וקא מבען אצבעתיה דמא א"ל עמא פחיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותייכו קימיתו ברישא איבעי לכו למשמע אי מציתו קבליתו וא"ל לא קבליתו א"ל אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישרים תנחם :

זה . הוא מוסר גדול וכולו פילוסופי · המין ההוא היה מוכיח לרבא הפחיזות של בני ישראל בזמן מתן שהקדימו נעשה לנשמע שהיה להם לשמוע בתחלה מה היא תורתנו אם היא קשה או קלה שיוכלו לקיימה אבל רבא החכם השיב תשובה נכוחה שישראל התהלכו עם הקב"ה שנתן התורה בתום לב לא בלבד כדרך העושים מאהבה · אבל סמכו על המשפט ורחמנות הבורא שמכיר טבע האדם הנברא והנולד מידיו לא יטעננו בדבר שלא יוכל לעמוד בה ובאמת לא היה מהדין שהתורה הנתונה לאדם לא תהיה בהצטרפות טבעו :

ת"ר הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו :

מוסר גדול הוא זה · גבורת האדם אינה ניכרת בגופו ובהצלחתו · אבל ברוחו ובנשמתו שסובל העלבון שומע חרפתו ואינו משיב עושה מאהבת המקום ושמח בייסורין על העליבה הבאה עליו ובזה הנשמה היא עולה מעלה מעלה ואינה מאבדת בכעסו אם היה כועס כמו השמש שזורק אור מתוכו ואינו אובד להאיר הארץ ושאר המזלות שמקבלים האור ממנו והשמש עצמו מו' ימי בראשית עד עכשיו הוא מקור האור וזה הוא תהלת הנמשל רצוני הנעלב שאינו מאבד כלום מגבורת רוחו אבל הוא הולך ומתאמץ בתוך אויביו ועולביו :

אר"י וכו' כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לע' לשונות :

בימים הקדמונים הלשונות היו שבעים כמו ע' אומות שיצאו מג' בני נח ועכשו רבו עד למאוד כמו שנתפרדו האומות יותר ובראו לשונות

פתח עינים

עולם החומרי בלא הרוחני אינו שוה לכלום · ואם אין תורה לתקן יצר האדם שהוא רע מנעוריו שוא ודבר כזב המדינות והאדם נמשל כבהמות נדמו ותהו ובהו הוא המ"ב שאם אין מדינות וד"א כתושבים למה מועיל הישוב החמרי :

דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו נעשה לנשמע באו ס' רבוא של מלאכי השרת לכל א' וא' מישראל קשרו לון ב' כתרים א' כנגד נעשה וא' כנגד ונשמע :

בהשקפה ראשונה נראה שכלות והוללות להקדים העשיה לשמיעה אם אין אפשר לאדם לעשות מה שאינו יודע ואינו שומע · אבל האמת הוא שלעשות מה שהוא לפי התורה במעשה הטוב המעשה בעצמו מביא האדם מורכב מרוחני וחמרי לשמוע מה שלא היה שומע ולהבין מה שלא היה מבין מתוך בקיאות המעשה · האדם הוא שלשלת מחומרי ורוחני והחמרי שהוא במעשה ובחושיו מחזיק חלק השכלי והרוחני ועי"ז הסבנה הולכת ועולה למעלה למעלה · וכן המלאכים עושים ואח"כ שומעים מתוך הרוחניות בעצמו שאינה מתנגדת מהחמריות שאין בהם · ונגד זה באנוש החמרי בעצמו נעשה רוחני :

א"ר חמא ב"ח וכו' למה נמשלו ישראל לתפוח מה תפוח זה פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע :

התפוח שנק' בלעז pomo אין פריו קודם לעליו א"כ אינו מה שנק' תפוח בל"הק לפי בעל המאמר · וכמו שהקש' ר"ת בתוספות אבל תשובת ר"ת היא האמת בעצמו שתפוח אינו מה שנק' בלעז פומו אבל תפוח הוא האתרוג שנק' בלעז cedro וריח אפך כתפוחים מתרגמי' כריחא דאתרוגא ובזה הוא נאות לומר וריח אפך כתפוחים שהאתרוג יש לו ריח טוב וחזק אבל התפוח שנק' פומו אין לו ריח להגדילו במשל על הריח האהוב של שיר השירים · והאתרוג פריו קודם לעליו לפי שבפרט בארצות ומדינות שאינם כ"כ קרות גם בחורף יש לו עלים ודרים באילן משנה לשנה ואחר שעלי הפרי בקטנותו נושרין העלים של השנה שעברה ובאין עלים אחרים קטנים חדשים · ודע שבשנים שעברו קריתי במכתובה ס' א' בל' לאטינו מחכם שלא מבני עמנו הנק' Garofalo גרופאלו שיש בו ד' מסכתות הא' על האזוב · הב' על הדודאים · השלישית על הארז והד' על התפוח ושם בירר בתכלית הבירור שהתפוח אינו הפומו אבל האתרוג כמו שנראה מזה המאמר · ומפירוש ר"ת חכם גדול בדורו כמו שידוע · דע עוד שהתפוח הנק' pomo לפי דעתי נק' כן לפי

שמנפח

א"ר ארא בר אבא משה בהשכמה עלה ובהשכמה ירד וכו' דתניא ג' דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו הוסיף יום א' מדעתו ופירש מן האשה ושבר את הלוחות :

הפירוש מן אשתו שעשה משה הוא לפי הפילוסופיא האמיתית לפי שילוד אשה שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמו בלא קביעות זמן אין לו להשפיל רוחו עם האשה ולמלאות עונג בחוש המישוש שחרפה הוא לאדם ושהוא דבר בהמיי שמאבד כח הנשמה ורוחניותה :

תניא וישב משה את דברי העם אל ה' וכו' בתחלה פי' עונשה :

ג"ז לפי הפילוסופיא · כל מצוה וכל דת יש להם שכר ועונש · וכן הוא בדת האלהית :

דרש ההוא גלילאה בריך רחמנא דיהב אורין תליתאי וכו' :

המספר הג' היה חשוב בין הקדמונים כמ"ש שלמה בחכמתו והחוט המשולש לא במהרה ינתק ובין בעלי הגמ' בתלתא הויא חזקה ובתורת משה עד דור שלישי וכיוצא וכן בין שאר האומות ובפרט ברומיים Omne trinum est perfectum ובחכמת ההנדסה מתחלת שלימות הצורות עם הטריאנגולו שהוא מחובר מג' קוים ובאמת המספר שאינו בשניות הא' הוא הג' לפי שהא' אינו מספר אלא בהצטרפות לפי שכל דבר הוא אחד :

ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית וכו' :

זה המאמר הוא ד"מ והוא מיוסד על הפילוסופיא האמיתית · האדם לפי טבעו הוא בעל בחירה אינו מוכן לקבל דתות שהן נגד יצרו · אבל הוא חייב לקבלם שלא כרצונו לתקן קלקולו · וע"י סיוע האלהי בא לתכליתו · וכמו שאמרו אם אין הקב"ה עוזרו אינו יכול לו ·

אמר חזקיה וכו' מלמד שהתנה הקב"ה עם מ"ב ואמר להם אם ישראל מקבלין את התורה אתם מתקיימין ואם לא אני מחזיר לכם לתהו ובהו :

פתח עינים

פרק ט' רבי עקיבא

תנינן וישימו להם בעל ברית לאלהים זה זבוב בעל עקרון מלמד שכל אחד ואחד עושה יראתו ומניחה בתוך כיסו ומחבקה ומנשקה :

בין המצריים · היונים · והרומיים אנו לומדים מדברי הימים שגם בימים הקדמונים היה להם מנהג לעשות להם דמות יראתם · ולחבקם · ולנשקם · ועוד היום הוא זה כנהוג אצל אומות הרבה ובפרט באנשי המזרח :

אר"ל אין ד"ת מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל :

כבר פירשתי במקום אחר שהעונג הוא אויב התלמוד ואין התורה נמצאת אלא במי שטורח הרבה וכבר אמרו באבות וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל :

א"ר חייא בר אבא אר"י מ"ד לא תסיג גבול רעך גבול שגבלו ראשונים לא תסיג מאי גבלו ראשונים ארשב"נ אר"י אלה בני שעיר החרי יושבי הארץ אטו כ"ע יושבי רקיע נינהו אלא שהיו בקיאים בישובה של ארץ וכו' וחורי שמריחין את הארץ וחוי אר"פ שהיו טועמים את הארץ כחויא :

הז' עממים כשבאו בארץ היונים ובאיטליא למדו לאומות ההם וכן בספרד חכמת עיבוד הארץ ונטעו ראשונים הכרמים ושאר מיני פירות שלא הכירו קודם לכן · אם כן אמרו אמת רבותינו שהיו בקיאים בישובה של ארץ שהיו אומרים מלא קנה זה לזית מלא קנה זה לגפנים ומלא קנה זה לתאנה · שגם בריח ניכרים מיני האיכות · אין להפליא שגם האחרונים גדלו אומר על הדבר הזה · ובפרט חכמי הקימיקה וראשון ראשון Chapoul חכם גדול בצרפת וכן טעם הארצות נותן סימן להכיר ולהבדיל מין א' ממין אחר ולמשל המין הנקרא argilla באיטלקי יש לו טעם מובדל מן מין האחר הנקרא terra calcarea וממין האחר הנק' magnesia וכמו שהוא מפורסם בספר חכמת הקימיקה · ומי שרוצה לחקור ולתור בהם ילמוד אמיתות הדבר הזה בכל גדותיו כמשרז"ל · וראיתי עוד שהולכי מדברות מריח הארץ יודעי' אם בסביבותיהם או רחוק איזה מיל יש מים לשתות לצרכם ולצורך בהמתם :

א"ר

possono una sempre eguale temperatura, e molto meno variabile stando secondo il bisogno a diverse profondità, dunque si può concludere che sieno per lungo tempo pieni di vita e di energìa.

אם כן הדגים אין להם הסיבות להזקין כ"כ כח הגוף שהולך וגדל לפי הטבע הוא מתחזק · גם הנחשים ידוע בחכמת הטבע שאין להם חושים מוכנים לצער עצמם בשינוי האויר וגם אין להם נשימת הבהמות והחיות א"כ כל זמן שמזקינים מוסיפים לפי גדלם גם כחם · ובאמת ידוע הוא מחכמת הטבע שארס הנחש כל זמן שמזקין הוא יותר חזק ומלא סכנה בעקיצתו · א"כ מוסיף גבורה לפי שכחו האמיתי ניכר בארס · החויא אין לו טורח ואין לו עמל ויושב ואוכל ושותה ואין לו שום מלאכה א"כ ודאי הוא שכ"ז שמזיקין מוסיף גבורה ובאמת ראיתי אני זה · ימים חזיר א' זקן גדול וחזק שהיה לו כח כמו חיה רעה גדולה :

ר"ח ורבר"ה הוו קאזלי בארבא א"ל ההא מטרוניתא אותבן בהדיכו ולא אוותבוה אמרה איהי מלתא אסרתא לארבא אמור אינהו מלתא שריוה א"ל מאי איעביד לכו דלא מקנח לכו בחספא ולא קטיל לכו כנה אמניכו ולא שליף לכו ירקא ואכיל לכו מכישא דאסיר גינאה :

שהגויה או מטרוניתא היתה יודעת בכשפים אין לתמוה על הדבר לפי שעוד היום באפריקא ובפרט בתונים ובסביבותיה יש למאות ולאלפים שיודעים לפעול בשמות הטומאה · ובמצרים יש אנשים שנקראים בעלי נחשים ויודעים לדבר ולקרות הנחשים שנסתרים בכותלי' ותחת הארץ ומדברים להם ואינם מזיקים לא להם ולא למי שיש באותו הבית וזה הוא מפורסם · ואני דברתי עם החכמים שלא מאומתנו שראו במצרים הפעולה בעיניהם · ובפמבי עם אנשים אחרים · אין לתמוה ג"כ שב' החכמים ההם ע"י שם טהרה פעלו נגד פעולת הגויה ע"י שם הטומאה שגם זה הוא מפורסם · ולמפורסמות אין צריך ראיה · ועוד בא שלישית שקשה לכשפים החרש או כלי יוצר שמקנח האדם בו אחר צרכיו הגדולים . הריגת הכינה על הבגדים · והאגודה של שום וכרישה ובכלל וכל אלו הדברי' מצאתי בס' א' בל' רומיי שמביא כל הפעולות ע"י כשפים ובדרך הטומאה שלמדו בימים הקדמונים Pietro di Abano בלשון איטלקי וכן Reuclino ואחיו ובפרט היו עושים כשופים בזוהמת הכנה ובכללים ושומים וכיוצא · וכל הדברים האלו באו ברוחב בס' גדול של הכומר Padre kirker קירקיר שכתב הרבה על הכשופים הקדמונים :

פתח עינים

לפי שמראיתם תלוי בהם הוא אמת ואני עשיתי הנסיון ומצאתי שהוא אמת וגם כן הסיבה · רצוני שיש סביב הקרנים גיד א׳ וגדול שהולך לרום עינים ואם נעקרים הקרנים נעקר הגיד של הקרנים והעינים בבת א׳ ועל זה נאבד חוש המראה :

מ״ט האי תימרא דתרנגולתא מדלי לעילא דריירי ארפי ואי עייל קטרא מתעורא :

אמת הוא שבתרנגולתא ריס התחתון של העין כשעולם עיניו עולה למעלה מן העליון ובשאר כל ריס העליון סוכך על התחתון ונותן טעם משום שעולה בלילות על הגגות ועל הקורות ועל זה צריך שידלה התחתון על העליון מפני העשן שלא יכנס בעיניו :

דשא דרך שם דר״א דרך גג מתכוליתא אימתי תכלה דא ביתא ואיתיב בה בייקתא בי עקתא כופתא כוף ותיב וכו׳ :

כל זה עד סוף המאמר אינו אלא פי׳ מקור המילות ששרשם הוא ממילות הרבה ביחד הנקראים Nomi composti שמות מורכבים ובאלו מפ׳ טבע הדבר וזה החלק מהדקדוק נק׳ בלעז Etimologia דבר גדול בחכמה לפי ששמות הרבה באים משורש אחר שמפרש טבע הדבר וכמו שעשיתי אני בפי׳ הבהמות שבתורה וכן העופות הטמאים בחלק הראשון והרביעי מכתבי הנק׳ פוליצי״א מדיק״ה וכן עשה בוקארט במלאכתו הגדולה על הבהמות חיות ועופות שבתורה ובשמות המדינות והמלכיות שבתורה · באמת הראשונים שבראו שמות הדברים היה להם טעם לקרוא שם האחד במקום שם האחר וזה הוא מ״ש הפ׳ וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו ר״ל שמו מעיקרו שמורה טבע הדבר וטבע החי הפרטי אשר נקרא בשם ההוא :

ת״ר ג׳ כל זמן שמזקינין מוסיפים גבורה ואלו הן דג נחש וחזיר :

בענין הדגים כבר ידוע הוא שנשימת רוחם והליכת הדם סביב הגוף אינו כמו בבהמות ועל הזקנה אינה סובלת כ״כ כמונו · וראיתי טוב להעתיק לך בדבר הזה הכותב Moratelli : Se la causa principale della distruzione degli esseri viventi fossero le vicende delle stagioni e dell' aria come qualcuno ha opinato, sembra certo che i pesci tra tutti gli animali sono alle intemperie i meno esposti e nell' acqua trovar

della Pecora; si accosta volentieri all' uomo, è capace di affezionarsi, è ancora più forte, più agile, e meno timida della Pecora; è vivace, capricciosa, e difficile a guidarsi, e a ridursi in gregge, compiacendosi di errare, e di rampicarsi nei luoghi scoscesi ed anche di dormire sulla punta delle rupi e sull' orlo dei precipizj.

ובאמת לא כל הרחלות לבנות ולא כל העזים שחורות ומה השואה יש בין החושך שקדם לאור כמו הסדר שקודם בהכרח למציאות ובין הקדמת המקום בהליכה אם העזים הולכות בראשונה והרחלות באחרונה :

מ"ט הני מיכסיין והני מיגליין וכו' :

אמת הוא שהעזים אין להם אליה כמו הרחלים אבל הטעם שנותן איכו אלא דרך שחוק לפי שאין כיסוי האליה דומה לכיסוי הבגד · אבל האמת הוא שהרחל היא חלשה ואיסטניסה בטבע והעז היא חזקה עד מאד לפי טבעה וע"ז להגין עצמה כחורף צורך היה לה לכסות עצמה בצמר משא"כ בעז שהיא חזקה ואינה חוששת לשלג ולקרח :

מ"ט גמלא זוטרא גנובתיה משום דאכל כיסי :

אמת הוא שאליה הגמל היא קצרה והנזכר Moratelli אומר הגמל הוא חי בן ד' רגלים ועם אליה קצרה ואמת הוא שאוכל קוצים ותבן · ולפיכך זנבו קצר כדי שלא ידבקו בו הקוצים · זאת ועוד הגמל הולך למרחוק בדרכים ובמדברות עם משאות גדולות וע"ז אם האליה תהיה ארוכה במקום קצרה מכשול תהיה לדרכו :

מ"ט תורא אריכא גנובתיה משום דדייר באגמי ובעי לכרכושי בקי :

גם זה אמת הוא שאלית השור היא ארוכה ולפי שיושב בשדות ובאגמים יש לו צורך לאליה ארוכה להבריח היתושים שהם רבים עד מאד :

מ"ט קרנא דקמצא רכיכא משום דדיירא בחילפי ואי קשיא נדיא ומתעורא דא"ש והאי מאן דבעי דלסמיה לקמצא לשלופינהו לקרנא :

קמצא הוא החי הנק' בלעז Locusta o Grillo וכן פי' הצמח דוד והוא אמת שיש להם קרנים רכים שנקראים בלעז Antenne ואמת הוא ג"כ שדרים בשדות וביערים וע"כ קשות הקרנים היתה נגלי וכנגד צורך טבעם · ומ"ש שמי"ל שאם אובדים הקרנים יסתמו עיניהם

trovansi sulle arene deposte e mangiarsele avidamente, e così fanno le Scimmie.

עוד ראיתי בס' הנקרא Septem Liguarum Calepinus שמדבר בענין כזה : Ichneumon (Sorcio d' India) animal est magnitudine fellis Specie muris Vulgo mus Indicus quod nascitur in ægypto et Cum aspide pugnat, Sive quod instar Canis venatici investiget Crocodilum et aspidem, ovaque eorum observet sive potius quod rostro Suo, quod est simile rostro suillo cibum ruspetur et investiget. Ichneumon ægypti adorant, quoniam ova Crocodilorum conterat, et luto convolutus cum os aperiunt ta in ventres eorum insilire soleat, ut exesis intestinis eos interimat. Plin. lib. 8° Cap. 24; Cicer. 1° de natura deorum &.

בזה מובן מ"ש החכם אימת כילבית על לויתן שהוא החי הקטן כמו חתול הנקרא Ichneumone בל' יוני בל' תרגום נק' כילבית לפי דעתי נגזר מב' מילות כולה לב לפי שיש לה עזות רוח לעזות מלחמה עם הלויתן כמו שמפרש בוקארט על הכלב שמפרש כולו לב' לפי שיש לו עזות רוח וכמ"ש הכתוב והכלבים עזי נפש וכו' והלמח דוד שמפ' כלבית דג קטן שמא נכנס בפיו של לויתן ידע מה שכתב אבל איני מבינו כראוי :

רבי זירא אשכח לר"י דהוה קאי אפתחא דבי חמוה וחזיתיה דהוה בריחא דעתיה ואי בעי מיניה כל חללי עלמא הוה אמר ליה א"ל מ"ט עזי מסגן ברישא ואח"כ אמרי וא"ל כברייתו של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא :

אמת הוא כטבע שהעזים הולכים בעדר קודם הרחלים אבל התשובה כברייתו של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא רלוני שהעזים שהן שחורות הולכות בראש העדר והרחלו' שסתמן לבנות הולכות באחרונה כמו בבריאת העולם שקדם החושך לאור אינה תשובה נכוחת ובאמת המאמר נותן ההקדמה שר"י שהיה המשיב היה בשעה ההיא בדחן ומלא פיו שחוק א"כ הן תשובות בדחניות ולא לפי השכל החמור אבל האמת הוא שהרחל יושבת בעדר באחרונה לפי שהיא מפחדת מכל דבר ואין לה רוח להגין עצמה נגד אחרים והיא איסטנסית ואינה אוהבת חברת האדם · והעז היא מלאה רוח יותר חזקה ויותר אוהבת החבורה אבל לא בעדר ועל זה הולכת בראשונה ואוהבת גם כן לעלות בהרים וגבעות וכל מיני עלייה ועל כן ראשון הולכת · כן אמר החכם Moratelli La Capra di sua natura ha più sentimento e più risorsa

[redacted]

להבין אמיתות רז"ל בענין זה ראיתי להביא בכאן מלה במלה מ"ש המאטיולי בענין הזה :

La coda dell' Elefante è come quella dei Bufali lunga circa tre Spanne con rarissime setole e per ciò molto male si potrebbono riparare dalle Mosche se la natura non gli avesse preparato altro ingegno per uccidere, e che avendo la pelle piena di graticolate fessure le restringono rannichiandosi fra quelle, e così le ammazzano.

וכן אתה תבין הלמח דוד מה שאומר במלת יתוש :

א"ר אליה המדקדק הרבה חושבין שיתוש וזבוב א' הוא מעצמו הוא מוכן מאמר רבותינו שאמת הוא אימת יתוש על הפיל לפי שאליה שבבהמות אחרות מגנת אותן מהזבובים והיתושים · אלית הפיל אינה הגונה לפי שכלה עם העור מגין עצמו כאמור :

אימת סממית על עקרב :

כבר פירשנו למעלה שהסממית מין לטאה הורגת גם אחר מיתתה העקרב ואם הסממית הוא העכביש כבר ידוע הוא שאם העקרב הולך ולוהט בליחת העכביש אובד תנועתו ומת במקום ההוא בעצמו על הקיר שבו העכביש :

אימת סנונית על הנשר :

בצמח דוד מפ' סנונית הוא עוף הנק' גרואה בלעז · ובאמת העוף הנקרא גרואה הולכת מעבר לעבר למאה ולאלפים הכל כא' ובזה אם הם ביחד מפחדים הנשר בהליכתו · זאת ועוד יש עוף קטן לפי חכמת הטבע שנכנס תחת כנפי הנשר ומעכבו מפרישות כנפיו כראוי לו :

אימת כילבית על לויתן :

ראה בבוקארט בכתביו על הבהמות שבתורה הנקרא Hyerozorion שבראיות נמורו' מוכח שהלויתן הוא הנקרא Cocodrillo ונותן טעם על שמו ומפ' כראוי כל מה שכתוב על הלויתן בס' איוב וכן הכותב אשכנזי הנק' Scheufzer מורה באצבע שהלויתן הוא בלעז Cocodrillo שחי הזה הוא בים ערבי ובמצרים בפרט · שם אנו מוצאים בן ד' רגלים הנקרא Icneumone וממנו מדבר הכותב Moratelli כזה :

L' Icneumone nemico del Cocodrillo della specie delle Donnole si trova in gran numero, la maniera con cui gli divengono funeste è di gettarsi sulle loro uova che

גם אחר מיתתה הורגת כאמת שעקרבים הם אמת ודבריהם אמת באמרם אימת סממית על עקרב :

זאת ועוד מצאתי בכותב א' מימינו שאומר שמין הנחש הנק' Lucertola גם מין אחר מהמין הנק' Granchio עם סממנים אחרים מועיל לכל מיני חולי העור כמו הצרעת וכיוצא · וגם החפפית לפי דעתי הוא מין צרעת שגורם בעור מה שנקרא באיטלקי Prurito o Prurigine וראה בצמח דוד בשרש חף וחפף שר"ל Fregare o Grattare שהוא הנולד מאלו החולאים בעור הנקראים כך · ובזה מה טוב ומה נעים להבין ונחש לחפפית בדרך אחר ממה שאמרנו למעלה · ראיתי עוד במטיולי דף תת"ח (808) Vi sono dei mosconi che pasconsi delle fronde e di fiori del napelo e questi mosconi in numero di 24 uniti alla terra sigillata e altri capi servono a frenare il veleno di qualunque morsico di Vespe e di altro, e a ogni altra sorte di crudelissimo veleno.

בזה הוא מובן בעצמו מאמר רבותינו ברא זבוב לצרעה :

ת"ר ה' אימות הן אימת חלש על גבור (א) אימת מפגיע על ארי :

הצמח דוד מפ' חיה קטנה שהיא מהלכת בין רגלי הארי וצועקת בקול גדול וכששומע הארי את קולה מתפחד ובכותב רומיי שנקרא Aldrovando מצאתי כתוב Vi è certo quadrupede che col suo clamore anche picciolo paventa il forte Leone. אבל לפי דעתי מפגיע נוכל להבין ג"כ על כל אדם שהולך פגע הארי שהוא ירא ממנו ואין גורם לו שום נזק · הכותב על הטבע שנקרא Moratelli כן הוא מדבר על טבע הארי :

L' Ottentotto e il Negro hanno l' ardire di assalirlo faccia a faccia e con armi assai leggere, la superiorità dell' uomo snerva il coraggio del Leone, e nelle borgate dell' India e della Barbarìa ha conosciuto l' uomo la forza delle sue armi; sono timidi al segno di obbedire alla voce minacciosa del medesimo e di non aver l' ardire neppure d' attaccarlo, questa mutazione prova che è sucettibile di domesticità.

אימת יתוש על הפיל :

להבין

(א) א"ה עיין בס' אדרת אליהו דף ע"ו לה' ריקי ז"ל במס' שבת דבר נפלא בענין זה :

רש"י מפרש למי שעקצו צרעה כותש זבוב ומניחה עליו · אבל לפי דעתי הוא שמחכמת הרפואה אנו יודעים שמהזבוב בא מן הסם הנק' אלקלי העופף שבא מהזבובים וכיוצא שהוא מועיל לעוקץ הצרעה וכן ע"ז הדרך האמתי אנו מבינים יתוש לנחש · וזה האלק"לי אנו נוהגים לערבו עם השמן זית ושאר שמנים לשומו על המכה אשר אנו רוצים לרפאותה :

ונחש לחפפית :

הפפית הוא מין שחין ושם חפפית לפי דעתי הוא שם הנגזר מפועל מל' חפף שבלשון ארמי הוא Angustiare באיטלקי · והכתוב תתן להם מגינת לב תרגומו חפיפות לבא ויש כמה מינים מזה השחין שרפואתם הוא להקיז דם במקום המכה או סביבה ע"י נחשים קטנים שקוצים דם הנקראים Sanguisughe זאת ועוד יש כמה מיני עפר הנקראים Polveri di drago שעל ידם המכה מתקטנת אם זורקים אותם עליה או על סביבותיה :

שממית לעקרב וסברא זבוב לצרעה וכו' אימת שממית על עקרב :

שממית היא לטאה או עכביש בלשון רומיי Lucerta vel aranea ובאיטלקי Lucerta ovvero Ragno וידוע הוא שהליחה הבאה מפי העכבים הוא מועיל לעקיצת השרצים והעקרבים כששוטחים אותה ע"פ העקיצה · זאת ועוד הליחה הזאת מוליד האלקלי העופף הנק' Fluore וזה הוא ידוע כמה מועיל ע"י משיחתה בעיקוץ העקרבים וגם בעיקוץ השרץ הנק' Vipera ועל זאת דיבר בס' גדול החכם Fontana מעיר פירואנצי · ואם השממית היא הלטאה או Lucerta הרופאי' שבימינו נוהגים לעשות סם מעפר הלטאה אשר נותנים אותה בעל פה כמו שאר הרפואות והיא מועילה בכל מיני העקיצות המזיקות הגידים · וע"ז יפה אמר החכם שמביא א' שחורה וא' לבנה ושולק אותם כמו סם ואחר כך מושח על העקיצה · ולפי שהשחורה היא כלו צבע והלבנה היא כוללת הצבעים כלם · ע"כ הוא לוקח בסם הזה ב' הפכיים ובזה הנושא הנולד הוא מועיל יותר · החכם בחכמת האור והצבעים יתן תהלה לזה החכם בענין ההרכבה שעושה מאלו צבעים הלבן והשחור · עוד ראיתי במטיולי כותב חכם בטבע שמדבר במין לטאה הנקראת גראנקיו Granchio שהוא שממית ואולי מלשון סם שאומר Dicomide sul capo dei Granchi dice che pestati i Granchi con Basilico e messi sopra i Scorpioni ne guariscono non solo il morsico ma li ammazzano.

ובזה מובן ג"כ מה שבא אח"ז אימת שממית על עקרב שאם השממית

פתח עינים

ומעשה ידיו מגיד הרקיע · ובאמת שחישוב תקופות ומזלות היא חכמה ובינה לעיני העמים שעל פיה מראה להם החכם סימן לדבריו בהילוך החמה והלבנה ושאר מזלות שמעמידין דבריו שאומר שנה זו גשומה והיא כן שנה זו שחונה והיא כן שהכל מסובב מהחמה לפי מהלכה במזלותיה :

פרק ח' המוציא

אר"י אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה :

זאת ההקדמה היא אמיתית שכל מה שברא הקב"ה לא ברא דבר א' לבטלה אבל אין לו לאדם לחקור ולעיין על הסיבות התכליות · ותכלית הבורא אינו תכלית הנברא והאלהים בשמים ואדם על הארץ · ע"כ על תכלית הדברים הנבראים יהיו דבריו מעטים · וכבר אמר בקון הפילוסוף שתלמוד הסיבות התכליתיות הוא כמו בתולה בלא פירות :

ברא שבלול לכתית :

שבלול הוא מה שנק' בלעז Lumaca וברומי Limax כמו שפירש הצמח דוד וכן רש"י לימצא ובצרפתי Limaçon כתית הוא מלשון כתיתא שבארמי מפרש מורסה Pustula vel Apostema כמו שמפרש הצמח דוד · ובאמת כתית בא מל' שמן כתית Contundere כתת וגם Liquefare ובאמת הכתית או Apostema בא לרוב מאיזה מכה · והמורסה הבאה בתוך הכתית היא כמו מים עכור וע"ז נקרא כתית · שהשבלול שהוא דבר רך הגון וראוי יהיה לכתית כדי למסמסו יותר כמו שנוהגים בני הכפר לשומו על הכתית זה הוא דבר ברור שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים בו · כ"ש חכמי הרפואה שנוהגים לשום על הכתית או קמח שעורים או לחם עם החלב או מים חמים ועשבים כמו המאלוא וכיוצא בה שאינם מועילים כמו השבלול שבא מהחי ולא מהצומח · ולכן מועיל לכתית גם הדבש והבא ממנו · ראה אחי הקורא כמה היו מכירים הקדמונים טבע השבלול בפ' תהלים כמו שבלול תמס יהלוך · שמורה טבעו שהוא הולך עם ביתו ולבסוף הוא נימס · ראה עוד במלת שבלול שמורה ג"כ טבעו בדירתו התמידית · לול בלשון ארמי היא צורת בית החי הזה · ובצמח דוד מפ' לול בל' רומיי Cochlea Gonus Scale ובל' איטלקי Scala fatta a lumaca e casamatte א"כ שבלול הוא מפרש חי שיושב בלול :

ברא זבוב לצירעה :

בסבסייה שרלאי ואמרלאי אלין מלאכי דאשתלחו מארע דסדום לאסאה שחינין באיבין וכו' :

קודם כל דבר אשתא שמירתא צריך להבינו אם ששולח החום לפנימות הגוף כמו המשמר שסוגר האסורים בתוכו והוא חולי חזק שמחמם וקודח את הגוף · הלחש שמביא הגמ' ע"ז החולי ועל הבא אחריו הנקרא סימטא שהוא שחין קלוב אין לו עיקר לפי חכמת הרפואה האמיתית אבל דע הקורא שאלו הלחשים או הם לפי דרך הקדושה או בדרך הנגדיי אינם מובנים לפי השכל וכבר אמר הרמב"ם ביד החזקה הלכות עכו"ם וכל המאמין באלו הדברים אינו אלא מחסרי הדעת עכ"ז הנסיון מוכיח שאלו הלחשים אע"פ שאין להם עיקר לפי מציאות הדברים הם מועילים לפי הדמיון · למי שהוא חולה רפואה גמורה היא הבטחון ואם שערו פתוח הוא סם גדול ברפואה וע"ז אמר שלמה רוח איש יכלכל מחלהו · א"כ כל דבר שמנחם החולה כמו אלו הלחשים וכיוצא בהם של יד הדמיון פועל על הגידים ועל המוח ובזה הם מתחזקים והרפואה באה · גם בצרפת מכת אבעבועות הנקראת Scrofola היו קוראים אותה מכת המלך Maladie du Roi לפי שהמלך בכבודו ובעצמו עם כל שריו ועבדיו במעלה גדולה היה הולך יום א' בשנה לבקר החולים מזה החולי בביתם בין העשיר בין העני ונחמת זה הביקור גדול ומשובה היה מביא בגידים ובכח הדמיון שינוי גדול שכמה וכמה בלא רפואה בלא אומן ובלא סמים היו מתרפאים · זאת היא הדרך שגם הלחשים איזה פעם מועילים לרפאת החולה · וע"ז אין לנו להפליא אם הגמרא מביאה איזה לחש על שני מיני חולאים הנזכרים למעלה :

כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי :

זה הוא דבר גדול שכל דבר שהוא לתועלת הגוף מותר הוא גם לפי דתנו אע"פ שיש בו איזה דרך לא ישרה וע"פ הכהנת האמורי :

פרק ז' כלל גדול

אר"ש בן פזי כל היודע לחשוב בתקופות ומזלות ואינו חושב עליו הכתוב אומר זאת פועל ה' לא יביטו וגו' :

באמת שחכמת תקופות ומזלות היא חכמה חשובה ומעולם התועלת להכיר לפי יכולת האדם חכמת הבי"ת ולעלו' ממדרגה למדרגה מצד פעולותיו לכבודו ית' שמו ולפי זה הוא מתכלית הנכוחי למי שיודע לחשוב בתקופות ומזלות ואינו חושב שצדק הוא שעליו נאמר ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו וכמ"ש דוד השמים מספרים כבוד אל

ומעשה

פתח עינים

מתניך אם עם הארץ הוא חסיד אל תדור בשכונתו :

כבר אמר שלמה בחכמתו גם בלא דעת נפש לא טוב לפי שהכסיל פגיעתו רעה ואם גידיו אינם מוחשים להבין במוחו גם לבו ריק ואין בו חוש למרק עצמו על דעת חביריו וע"ז אמר החכם שמי שמלא לבו חכמה גם אם הוא כוסר כנחש ראוי להדבק בו שסופו ליהנות ממנו ובפרט מתלמודו · וכנגד זה אם ע"ה חסיד אל ידור אדם בשכונתו שאינו יודע בדקדוקי המצות ואין חסידותו שלם ואין לבו טוב :

א"ר אבא כל המגדל כלב בתוך ביתו מונע חסד בתוך ביתו :

כבר ידוע הוא שמונע חסד מתוך ביתו מי שמגדל כלב בתוכה מפני שהכלב אינו מניח העניים לבוא לפתחו · אבל לפי חכמת הנופות מפורסם הוא · כמה וכמה מלא סכנה היא נשיכת הכלב · אם הוא רע · לא בלבד להפיל נפלים לאשה הרה מחמת פחדה אבל מכח ארס הכלב שמביא האדם למיתה משונה ע"י חולי בגידים ובמוח הנקרא אידרו"פוביא ר"ל שנאת המים שאינו יכול החולה לשתות מים וכל דבר הנשתה ובתוך חולי הגידים מת הניסך במעט רגע :

ונקרב את קרבן ה' טבעת עגיל וגו' טבעת זה דפוס של דדים כומז זה דפוס של בית הרחם א"ר ששת מפני מה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים ל"ל כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאלו מסתכל במקום התורפה :

זה הוא לפי חכמת הטבע וחכמת הניפות · עבירת הבשר הוא כלב החומד וע"י העין הרואה · ומי שהוא מסתכל בחוץ ביצרו הרע כאילו מסתכל במקום החורפה לפי שהדמיון הפועל על הלב עולה ממדרגה למדרגה וכזה העבירה הגמורה באה :

אר"י לאישתא שמירתא לישקל סכינא דכלא פרזלא וליזיל להיכא דאיכא וורדינא וליקטר ביה גירא ברקא יומא קמא ליחרוק ביה פורתא ולימא וירא מלאך ה' אליו וגו' למחר ליחרוק ביה פורתא ולימא ויאמר משה אסורה נא ואראה למחר לחרוק ביה פורתא ולימא וירא ה' כי סר לראות וכו' לסימטא לימא הכי בוזביה מסמסייה כסבסייה

תורת ארבר"ש וא"ל וכו' מאי דכתיב אורך ימים בימינה וגו' אלא בימינה אורך ימים איכא עושר וכבוד ליכא אלא למיימינים בה אורך ימים איכא וכל שכן עושר וכבוד למשמאילים בה עושר וכבוד איכא אורך ימים ליכא אר"י אר"ש בן לקיש ב' ת"ח הנוחים ז"לז בהלכה הקב"ה מקשיב להם שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו' · אר"א ארשב"ל ב' ת"ח המקשיבים ז"לז בהלכה הקב"ה שומע לקולם שנאמר היושבת בגנים וגו' אר"א ארשב"ל ב' ת"ח המדגילין ז"לז בהלכה הקב"ה אוהבן שנאמר ודגלו עלי אהבה וכו' :

אלו המאמרים שבאים רצופים זה אחר זה אינם אלא פילוסופיא האמיתית בערך הלימוד · בתחילת כל הוא ידוע שבראשית הלימוד צריך ללמוד ע"פ הזכרון מה שלימדו הקדמונים ואח"כ ע"פ השכל והעיון בעצמו · ע"ז כזה היה אומר החכם דלינמר איניש והדר ליסבר רצוני שילמוד מפי המלמד בתחלה אע"פ שאינו יודע כל הטעמים של ההלכה · ואח"כ ילמוד טעמי הדבר או מהרב או ע"פ שכלו · יש עוד דרך אחר לחדד השכל והוא ע"פ העיון בין ב' חברים ת"ח ע"ז בא המאמר ב' ת"ח המחדדין זה בזה בהלכה ודווקא ב' ולא יותר מפני שברבות המספר המחדדין מקפחים זה את זה ובבלבול האמת מתרבה · ולפי שהענוה היא עיקר הלמוד וגסות הרוח כנגדו לפי שאם גם רוח הלומד אינו רוצה להכניע עצמו להכיר שכלותו ע"ז אמר יכול אם הגיס דעתו וכו' · ולפי שהחידוד והפלפול אינו ראוי בכל מקום ובכל זמן ולא כל אדם הלומד יכול לפלפל ואם הוא מפלפל מבלבל עצמו בבת א' וע"ז בא המאמר ב' ת"ח הנוחים זה בזה בהלכה רצוני שנושאין ונותנין בהלכה בנחת רוחם ולא יותר · יש עוד איזה תלמיד היודע יותר דבר א' ואחר דבר אחר · על אלו נאמר הבא אחריו ב' ת"ח המקשיבים זה בזה בהלכה ר"ל שמלמדים זה את זה ומבינים זה מזה · ויש עוד ב' ת"ח שאין להם לא לימוד בראשונה ואין א' חכם מחבירו אבל עכ"ז מכח הרצון השכל מתחזק בם והסברא לפי ישרות הדרך הולכת למעלה ועל אלו נאמר ב' ת"ח המדגילין זה לזה בהלכה שמאספין זה את זה ואומרים ביניהם בוא ונבין בין שנינו הואיל · ואין לנו רב ללמדנו ובסיוע האלהי נכיר אמיתות ההלכה :

א"ר אבא וכו' אם ת"ח נוקם ונוטר כנחש הוא חגרהו על

פתח עינים

ושפח ה' קדקד בנות ציון מלמד שפרחה בהן צרעת :

בחכמת הרפואה ניכרים ב' מיני חוליים בסוג הצרעת הנקראים Tigna Lattime שהם פרטים לקדקד :

וה' פתהן יערה רב ושמואל ח"א שנשפכו כקיתון וח"א שנעשו פתחין כיער :

זה הוא ידוע מחכמת הרפואה שהאשה המרבה בתשמיש מביא הרחם לידי חולשה וכזה נשפכת כקיתון שפיכת דם זיבה או הליחה הלבנה וח"א שנעשו פתחין כיער נ"ז הוא ידוע שהרבית התשמיש מתמלאת הזיבה בנקל מהשער שמרבה לרוב ע"י הדם שהולך יותר מהראוי במקומות הערוה וכזה השער מתרבה מחמת החום הטבעי שהולך וחזק מאד :

משנה וכו' תניא אמרו וכו' ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד :

באמת לפי הנבואות כולן יש לנו טעם להאמין שלימות המשיח לא יהיה שינוי בטבע העולם הנברא ממה שהוא בימינו · וכל מה שכתבו הקדמונים להפך אינו אלא דרך גוזמא ולא לפי השכל הפילוסופי · שמואל היה חכם גדול ברפואה ובהנדסה ובחכמת הכוכבים והמזלות וע"ז היה אומר נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא ולפי שהיה פילוסוף בפרט ובכלל היה מדבר דברים נכוחים בענין ימות המשיח שלא ישתנו מימינו אלא בשעבוד מלכיות :

א"ר כהנא כד הוינא בר י"ח שנין והוה גמירנא ליה לכולי גמרא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא מאי קמ"ל דליגמר איניש והדר ליסבר א"ר י' אר"א ב' ת"ח המחדדין זה לזה בהלכה הקב"ה מצליח להם שנאמר והדרך א"ת בהדרך אלא וחדדך ולא עוד אלא שעולין לגדולה שנאמר צלח רכב יכול אפילו שלא לשמה ת"ל על דבר אמת יכול אם הגים דעתו ת"ל וענוה צדק ואם עושין כן זוכין לתורה שניתנה בימין שנאמר ותורך נוראות ימינך רנב"י א זוכין לדברים שנאמרו בימינה של תורה

גם בדברי הימים של האומות אנו מוצאים שהיתה כת א' מאנשים הנק' Madaleniti שהיה דתם ומנהגם להחליף נשותיהם זה עם זה להרבות הזרע ולא לשם ניאוף בלבד :

א"ר אבהו ואמרה לה וכו' שלשה דברים מביאין את האדם לידי עניות ואלו הן המשתין מים בפני מטתו ערום והמזלזל בנט"י ושאשתו מקללתו בפניו :

המשתין מים בפני מטתו ערום היא דבר נגד הנקיות ודרך מיאוס והוא ידוע מדרך הטבע · שמי שאינו נקי אינו זריז · ואנו מוצאים גם בין האומות שלפי הנקיות הוא הזריזות בעסקי העולם · וע"י הזריזות העושר בא ולהפך מי שהיא עצל לרוב הוא עני · והמזלזל בנט"י בא לידי עניות לפי שהוא אוהב המיאוס · ומי שאשתו מקללתו בפניו בא לידי עניו' מפני שאם האשה אינה מכבד' לאיש והיא מקללתו בוודאי שאינו אוהב מתוכו ותיקון משפחתו ואין לו כח להסביר האשה להיות אשת חיל שיבטח בה לב בעלה ושתדרוש צמר ופשתים בחפץ כפיה ובזה העניות בוודאי בא לאיש :

דרש רבא בריה דרב עלאי מ"ד ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון וכו' משקרות עינים דהוון מלאן כוחלא לעינים ומרמזן הלוך וטפוף תלכנה אר"י דבי ר"א מלמד שמטילות מר ואפרסמון במנעליהם ומהלכות בשוקי ירושלים:

זה היא נהיג וידוע ליתן כחול בעינים לרמות הבחורים · וכן ליטול מור ואפרסמון במנעליהם כמו שנוהגים היום בבגדים :

וכיון שמגיעות אצל בחורי ישראל בועטות בקרקע ומתיזות עליהן ומכניסות יצ"הר בהם כארס בכעוס :

ג"ז הוא לפי חכמת הטבע · שהארס של הרבה נחשים מביא האדם אל סכנת מיתה אם הנשיכה בפרט באה בעת כעסם ועל זה נאמר וברגליהם תעכסנה :

חליפי שופרא כיבא :

כיבא היא ליחה הנק' בלעז Marcia וכיב בל' ארמי הוא כאב ואין המין הזה מהליחה בא אלא ע"י כאב וגם הוא ידוע מחכמת הרפואה שהכוחל עורו מביא בנקל העור ע"י הסמנים ההם השורפים לידי הליחה הנקראת כיבא :

וסיפח

פתח עינים

ההקדמה בעונותינו למדו הסכלים שבימינו לעשותה עיקר אמונתם · ואל תתמה על אמרם ז"ל ד' מתו בעטיו של נחש שכראה נגד פסיק שהע"ה בקהלת כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא לפי שכוונת הפסוק לומר שגם הצדיק שעושה הטוב אינו טוב שלם אבל באיזה צד אינו שלם לגמרי מל' והייתי אני ובני שלמה חטאים :

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה וכו' אר"ש ב"נ אר"י כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה וכו' ארשב"נ אר"י כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה וכו' ארשב"נ אר"י כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה וכו' ארשב"נ אר"י כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה וכו' :

זה המאמר והבאים אחריו להקטין בדרך פלפול עון ראובן בני שמואל בני עלי דוד ושלמה כאות היא בכ' פנים · הא' שבדרך זה האנשים הגדולים הם יותר חשובים לפני המון העם והב' כדי שלא ליתן פתחון פה לרשעים ולהולכים אחר יצרם שלא לפחד החטאים באמרם אם דוד המלך חטא ואם שלמה חטא אנו בני חמורים אין לנו לחטוא · וראה עוד שבעל אלו המאמרים הוא רבי יונתן שהיה רבו של ר"ש בר נחמני האומרם משמו ורבי יונתן היה חריף ומפלפל גדול וחסיד פרטי בימיו א"כ היה לו לישא וליתן בפילפולו בכבוד אלו הקדמונים ולהקטין את עונם :

א"ר יהודה אמר שמואל בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בה שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי :

ראה בדברי הימים של הרומיים ובייחוסיהם ותמצא שבעת שלמה היה רומולו שם מלך הא' של רומי· גם הוא אמת שאחר זה איטליא של יון שהיא הליליא שבימינו היתה לעם ת"ת ממשלת הרומיים בימי ירבעם ורחבעם · יש מי שהולך וחושב שרומי נבנתה בימי עתליה · אבל בימיה לא היה בנין רומי הראשון אלא רוחב וגודל העיר וסביבותיה :

פרק ו' במה אשה

השוכבים על מטות שן וכו' אלו בני אדם שהיו אוכלין וכו' ומחליפין נשותיהם זה עם זה :

בדברי

כשני דדי אשה והניק את בנו :

הוא חוץ מן הרגיל שיפתחו הדדין לאדם כב' דדי אשה להניק חלב לבן היתום מאמו · אבל אמת הוא מן חכמת הניתוח שדדי האיש הן בפרטן ובכללן כמו דדי האשה · שאין לנו טעם ברור למה האיש אין לו חלב בדדיו כמו האשה מחמת הבניין הדדים שהוא שוה בכל דבר בין באיש בין באשה שהרחם באשה הוא סיבת החלב בדדיה · שכמה תינוקות בעת לידתם יש להם חלב בדדיהם בין זכר בין נקבה · שבדברי הימים של חכמת הטבע אנו מוצאים שכמה אנשים היה להם חלב בדדיהם בכמות השוה להניק בן · תראה בפרט באנציקלופידיא במלת דדין כל אלו הדברים בתכלית הבירור ותמצא מרגוע לנפשך על אמיתות רז"ל בזה הענין ותראה בשכלך שזה הנס אינו מכלל הנסים שמכריחם האמונה נגד טבע הדברים :

כל שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו באנשי עירו נתפס על אנשי עירו בכל העולם נתפס על כל העולם כלו אר"פ והני דבי ריש גלותא נתפסין על כ"ע · אר"ח מ"ר ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו אם שרים חטאו זקנים מה חטאו אלא אימא על זקנים שלא מיחו בשרים :

לפי שמי שיש בידו למחות הרע ואינו מיחה הוא באמיתות סיבת הרע ההוא א"כ דין הוא שילקה ויתפש על רעתם · ועל זאת ההקדמה סובב והולך מאמר הבא אחר זה אר"ח וכו' היה בידם למחות ולא מיחו וזה הוא מוסר גדול לראשי הבית ולראשי הקהילות שיש להם חובה למחות חטאת העם ואינם מוחים :

א"ר אמי אין מיתה בלא חטא וכו' ד' מתו בעטיו של נחש ואלו הם בנימין בן יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד :

לכאורה נראה בכלל שלא איפשר שד' אלו לא חטאו מימיהם · אבל לפי הפילוסופיא האמיתית החטאים שאינם ברצון החוטא אלא מחסרון הטבע אינם חטאים בהחלט וזה הוא המכוון של האמורא האומר ד' מתו בעטיו של נחש רצוני שחסרונם היה מחסרון הטבע בעבור עון אד"הר אבל לא לפי פרטות לבם ורצונם · וראה גם ראה שזאת ההקדמה של עון הקדמון היא היא הקדמת המקובלים על הקליפות לשעבוד מצרים אחר כן מילא טהרתם והכין אומתנו לקבלת התורה על הר סיני · מזאת

ההקדמה

צואה ותלדי מכה מעל בשרו בשביל צערו ואם בשביל ליפות עצמו אסור · ואינהו כמאן סברוה . כי הא דתניא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל כבוד קונהו משום שנאמר כל פעל ה' למענהו אר"ה א"ר אסור להטמין את הצונן והתניא ר' התיר להטמין. את הצונן ל"ק הא מקמיה דלשמעיה מר"י בר"י הא לבתר דלשמעיה כי הא דר"א אסור להטמין את הצונן אמר לפני ר"י ב"י אבא התיר להטמין את הצונן אמר כבר הורה זקן :

בדרא הוא בלשון ערבי דבר שמנקה העיפוש · כמו הבורית ונתר לרחוץ פני האדם עם המים · וכמו שפירש רש"י הוא חילתא אהלה עם עשב · וזה מעשי פנים או הוא אהלה מה שנק' בלשון לעז Aloë והוא מביא הנקיות · או הוא מה שפי' הצמח דוד העשב הנק' Saponaria וגם זה היא בכלל הדברים שמנקים הגוף כמו הבורית בעצמו · תילתא אסא הוא ההדס הנקרא Mirto ולפי דעתי אסא הוא לפי שמרפא (מלשון אסוותא) ובימי הקדמוני' היו כותבים האסא Mirto לחזק הגידי' והאיברים בסיבת החולשה וגם בימינו אינו בלא מנהג ברפואה · וסגילין הן תילתא סיגלי שנק' Viola כמו שפי' רש"י וגם הצמח דוד שנקרא גם דודאים כמו שפי' בזה כותב א' בין האומות הנקרא Darautro וראה גם ראה בצמח דוד שפי' סגילין דודאים Mandragore vel viole וראה עוד שסגילין הוא מגזרת שגלגל עגול כמו שהוא צורת פרח של העשב הנקראת Viola ועוד שבימים הקדמונים היו הדודאים או הויאולה מתנת האוהב לאהובה כמו הדודאים של אשת יעקב וכמו בשיר השירים שאמר הדודאים נתנו ריח וכמו שבל"הק דודאים הוא מגזרת דוד כן בארמי סגילין הוא מגזרת סגל שמפרש Amore כמו שתראה בב"ר ט' מהויכוח של חכמי המאמר על היתר הרחילה במים חמין בשבת · ואירבי שהתיר להטמין את הצונן · ומהברייתא שבשביל כבוד קונהו מחייב האדם לרחוץ ידיו ורגליו בכל יום · אנו לומדים כמה רז"ל הכירו הרחיצה א' מהדברים היותר חשובים על בריאות האדם כמו שהוא ידוע מכל כותבי הרפואה ומאנשי המזרח ומהנסיון התמידי :

פרק ה' במה בהמה

ת"ר מעשה באדם שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ליתן ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין

כשני

חנם ירקון סימן לגסות הרוח עניות סימן לל"הר אסכרא :

שם סימן בחכמת הניף הוא בתכלית הדקדוק והוא הנק' בין הרופאים שבימינו Samajotica סימן לעבירה הדרוקן כבר פירשנו למעלה ועוד ראיתי בנסיון שמי שחוטא בעבירת הבשר ניפוח בא בפרט תחת העינים ועל החוטם כמו בחולי המים · סימן לשנאת חנם ירקון הוא אמת בחכמת הניף · השנאה מביא הרפיון רוח ומחמתו הכבד חולה ומרה ירוקה הולכת וסובבת בגוף והירקון בא · סימן לגסות הרוח עניות אם העניות הוא עניות הדעת כמו שמפרש התלמוד בה"ש מקדש מאי עניות עניות דתורה הוא ברור שאין לך אויל בעולם יותר מגס הרוח שאינו מכיר מה היא האדם הבל וריק מה הוא ומה חייו · ואם העניות הוא עניות הממון ג"ז ברור לפי שהגס רוח אם אובד עשרו אינו רוצה לטרוח וליגע במלאכה שפלה שלא היה נהוג בזמן עשרו ובזה הוא הולך להעני יותר ממה שראוי לו · זאת ועוד הגס רוח אינו אוהב הבריות אבל הוא שונאם ובזה אם יש לו איזה צורך אינו מוצא מאחרים נחת רוח לצרכיו · סימן ללשון הרע אסכרא האסכרא היא מורסת החיך חולי הנקרא בלשון רומיי Angina ובלשון איטלקי Schiranzia תס בל' ערביי לפי מה שאמר לי חכם באותו לשון נקרא אסכרא ואמת הוא שמי שמדבר בנקל כמו בעל ל"הר ברבות הדברי' החיך בא לחמם עצמו והאסכרא באה · שהאסכרא באה על המעשר הוא ללמד שמחמת האכילה נסה האסכרא באה ובאמת מי שאינו רוצה לעשר ואוכל פירותיו טבלים הוא איש אכלן ובטן רשעים תחסר ברגע שמחום האכילה החיך הולך וחולה באסכרא · ואמת הוא ג"כ מה שאמרו מכה זו מפני מה מתחלת בבני מעים וגומרת בפה לפי שיש מין אסכרא הניכרת אצל הרופאים הנקראת עוד היום Angina biliosa שסיבתה אינה אלא רוב המאכלים ואיכותם שמחמתם חימום החולי בחיך בא · ומיום ליום אני ראיתי בנסיון שזה המין מהאסכרא נרפאה בנקל ע"י הרפואה שנותנים הרופאים לחולה איזה סם להקיא וכשהאצטומכא מקיא האכילה שבאיכותה וכמותה היתה סיבת החולי והמסובב הוא נרפא :

פרק ד' במה טומנין

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה אייתו לקמייהו בדרא אממר ורב אשי משו ידיהו מר זוטרא לא משי ידיה א"ל לא סבר לה מר להא דר"ש בדרא שדי א"ל ר' מרדכי בר סניה דמר דאפי' בחול נמי לא ס"ל דסבר לה כי האי תנא דתניא מגרד אדם גלדי

צואת

לחבירו בלא מורא אל ובלא מוסר והעבירות והחטאים מביאים האדם לחולאים גדולים ונאמנים ועל זה מתים בלא עתם · מי שמנבל פיו הוא נאה ואכזר · אע"כ היתומים והאלמנות צועקים ואינם נענים · ומי שמנבל פיו מעמיקים לו גיהנם בעולם הזה לפי שמביא עליו שנאת המקום ושנאת הבריות :

פתח עינים

כל הממרק עצמו לעבירה חבורות ופצעים יוצאים בו שנא' חבורות בצע תמרוק ברע ולא עוד אלא שנדון בהדרוקן :

ברור הוא שהעבירה היא עבירת הבשר והחוש שחרפה היא לנו וע"ז באות הוא הלשון שממרק את עצמו לעבירה מפני שהניאוף מביא האדם למרק גופו ולפנות לבו משאר עסקיו להתעסק בעבירה כל היום וכל הלילה · וברור הוא מחכמת הרפואה שחבורות ופצעים יוצאים בו כמו הדבר וכיוצא · וכמו חולאים המסובבים מעבירת הבשר · ולא עוד אלא שנידון בהדרוקן · ראה בצמח דוד שהוא חולי שנופח כל גופו כן כתבו כמה מפרשים עם הצמח דוד שמפרש Hydrope. Infermità che il suo corpo è gonfio וברור הוא בלשון יוני Hydros מים più gonfio וע"ז יפה אמר ר"נ בר יצחק סי' לעבירה הדרוקן לפי שסיבת הניפוח בגוף בין מאויר בין ממים היא החולשה · ואין בטבע מה שמחלים האדם איש ואשה יותר מעבירות הבשר וכמ"ש שלמה בחכמתו אל תתן לנשים חילך :

ת"ר ג' מיני הדרוקן הן של עבירה עבה ושל רעב תפוח ושל כשפים דק :

אמת הוא שגם בחכמת הרפואה שבימינו אנו מוצאים מין הדרוקן שבו הבשר מתקשה ונעשה עב ונפוח בעובי וגם בימינו עוברי עבירת בשר אנו רואים שמתקשים בהם גם העצמות הנקראים Esostosas ורואים אנו גם מחמת הרעב שמחולשת חסרון האכילה נופחים עורות הבשר והמים בנתים ונראים כזכוכית והדרוקן של כשפים שבזמן ההוא של הקודמים היו קוראים לחולאים המסובים של הגידים כמו חולי הנכפה וכיוצא חולי של כשפים אמת הוא שבמין הזה מחולי ההדרוקן אחר הנפיחה נעשה בשר החולה דק וכחוש ונקרא החולי Marasmo nervosa או Tabes ראה עוד שחכמינו ז"ל הכירו שהדרוקן בא משהיית הנקבים והוא אמת לפי ששהיית המי רגלים מביא ההדרוקן במעט זמן ובשעות מועטות וכמו שידוע הוא מחכמת הרפואה · וגם משהיית הצרכים גדולים מביא הבטן לידי עיפוש וסרחון וחולשה ומחמת כן ההדרוקן בא :

ת"ר ארבעה סימנין הן סימן לעבירה הדרוקן סימן לשנאת חנם

אם בני אדם גנבים ולסטים הוא ברור שאינם רוצים ליגע עצמם בשדות ובקרקעות ובכרמים ובזעת אפם אינם מוצרכים לאכול לחם לפי שבנקל יש להם כל צרכם מפרי הגזל והגניבה · ואם השדות אין להם זרועות האדם לחרוש ולזרוע ולכל המלאכות המוצרכות בהכרח הולכים לאבידה · ובזה הגיבאי עולה והרעב הווה · וכבר ידוע הוא שהגובאי איננו עולה בנקל אלא בארץ שאינה כראוי זרועה וחרושה ובארץ מלחה שלא תשב :

בעון עינוי הדין ועוות הדין וקלקול הדין וביטול תורה חרב וביזה רבה ובצורת בא וב"א אוכלין ואינן שבעין ואוכלין לחמם במשקל וכו' בעון שבועת שוא ושבועת שקר וחלול ה' וחלול שבת חיה רעה רבה ובהמה כלה וב"א מתמעטין :

ידוע הוא שאם אין דין ומשפט בין אדם לחבירו העולם הוא נאבד וחרב ובזה הבלורת כא תרמת הטבע בעצמו לפי שהמדינה שהיא כמו משפחה גדולה היא נאבדת אם הראשים והדיינים מטים המשפט · וגם בעון שבועת שוא ושקר חיה רעה באה לעולם לפי שהאמת איננו ניכר · ואם אין אמת בעולם האדם הוא כמו חיה רעה בעצמו ובזה אין אהבה בין אדם לחבירו ובהכרח בני אדם מתמעטין והדרכים משתוממים :

בעון ש"ד ב"המ חרב ושכינה מסתלקת מישראל :

אם האדם הוא רוצח בהכרח הב"המ חרב לפי שהאדם הוא עולם קטן ואם הוא חרב המקדש שנבנה לכבוד ה' וליראתו הוא חרב מעצמו גם אם היה על יסודתו · מה לו לאדם ליראה את ה' אם הוא רוצח :

בעון ג"ע וע"ז גלות בא לעולם :

לפי שמחטא הבשר והע"ז האדם הוא שוטט בהכרח מעיר לעיר או כדי למצוא מרגוע לנפשו או כדי לעשות ריוח או כדי לילך במקום הראוי לאליל שהוא רוצה לכבד מחדש במקום האלוה הקדמון :

בעון נבלות הפה צרות רבות וגזרות קשות מתחדשות ובחורי שונאי ישראל מתים יתומים ואלמנות צועקים ואינם נענים וכו' המנבל פיו מעמיקין לו גיהנם :

הנבלות פה לפי הפילוסופים האמתים מבלבל המדינות ומביא צרות רבות לעולם ומי שמנבל פה בעת בחרותו הוא בין אדם

פתח עינים

בעון נדרים בנים מתים כשהם קטנים וכו' פליגי בה ר"י ור"מ חד אמר בעון מזוזה וחד אמר בעון ציצית :

הנדר הוא מביא האדם אם אינו מקיימו וגם אם הוא לזמן ידוע שאין בלבו בטח והוא כיס נגרע כי השקט לא יוכל וכזה הגוף בעצמו אינו נקי הבריאות והגידים מתחלשים וכזה אם הוא נושא אשה הבנים אינם בריאים ובתכלית החולשה ומתים כשהם קטנים · וגם אם האדם אינו זהיר במזוזה ובציצית גם הבנים שרואים האב שאינו ירא שמים ממנו יראו וכן יעשו וכזה חוטאים בעת נערותם והחטא מביאם לשערי מות · וכבר ידוע הוא שהמזוזה והציצית הם מצות היותר ראויות לנער ולבחור לחנכם בשארית מצות אלהינו ית' ואם אינו זהיר בהם שנראים יותר קלות לקיימן ק"ו במצות היותר גדולות ובחומרי לא תעשה :

בעון שנאת חנם מריבה רבה בתוך ביתו של אדם ואשתו מפלת נפלים ובנים מתים כשהם קטנים :

כל זה הוא מסובב אמתי וטבעי · השנאת חנם מביא קטטה בין המשפחות ובין האיש והאשה ובניהם ובנותיהם וכזה האשה מפלת נפלים בנקל מחמת הרעיון רוח ומחסרון השקט · ובנים החלשים אם אינם בכלל הנפלים מתים כשהם קטנים :

בעון חלה אין ברכה במכונס ומארה משתלחת בשערים וזורעין זרעים ואחרים אוכלין :

מדה כנגד מדה · וגם לפי הטבע אם אינם זהירים בחלה שיש לה יסוד לראות הקמח ומכחה גם הדגן אם הם טובים וראוים לאכילה בודאי שאין ברכה במכונס ומארה משתלחת בשערים :

בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרים מלהוריד טל ומטר והיוקר הווה והשכר אבד וב"א רצים אחר פרנסתן ואינן מגיעין :

כבר כתבתי בס' הנ"ל שהתרומות והמעשרות היו פתח לכהן לראות הדגן באיכות וגם בכמות אם היה בשנה שנקבר כדאי לצורך העם או לאו א"כ הוא בריא לפי הטבע שאם לא היה העם זהיר בתרומו' ומעשרות היוקר הוה והשכר אובד · ובני אדם רצים אחר פרנסתם ואינם מגיעים :

בעון גזל הגובאי עולה והרעב הווה ובני אדם אוכלין בשר בניהם ובנותיהם :

בעלמו · ופ"ז מדוקדק הוא לומר כזה הענין שיש לחוטאים חלב על כסלם לפי שמחכמת הנופות ידוע הוא שהחלב בין הכסלים ברוב מביא מזג ליחה הלבנה שהוא נגד כח השכל שלפי הרוב הוא במזג השחורה והירוקה · זאת ועוד החלב ברובו היא ראית חולשת האיברים ומזה באה גם חולשת השכל :

על שלש עבירות נשים מתות בשעת לדתן על שאינן זהירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר וכו' ומאי שנא בשעת לדתן אמר רבא נפל תורא חדד לסכינא :

הכל הוא לפי ההזדמנות ופ"ז כאמר לא יעמוד אדם במקום סכנה וכן הוא באשה בעת לדתה · האשה בבריאות אין לה טעם לפחוד לא כן משהגיעה לפתח סכנת הלידה שפעמים ראויה היא להנצל לפי הטבע ולפעמים לא כן · גם בחכמת הרפואה ובכל החלאים יש ג' סיבות · סיבת ההכנה סיבת ההזדמנות ואלו השתי סיבות השלישית תבוא שנקראת הסיבה הקרובה · ועל ההזדמנות עצמה סובב והולך המאמר השני · תנו רבנן מי שחלה ינטה למית וכו' שהוא על העיקר ההוא בעצמו :

הנדה היא התראה על בריאות הגוף כידוע וכמו שכתבתי בזה הענין בכתבי שכבר נדפס ח"ב מהפילוליאה מידיקה · החלה היא התראה על בריאות המאכלים היותר מוצרכים כמו הקמח והלחם וכיוצא והדלקת הנר היא התראה על הזהירות והנקיות בצרכי הבית · ובזה הצלחת האשה ומשפחתה היא בטח :

וכבר כתבתי שם שראשית העריסה לכהן שהיה רופא באומה בעתים הקדומים הזדמנות היה לבקר הקמח אם היתה ראויה לאכול לפי תורת הבריאות או לא ראויה :

לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה וכו' ת"ר מי שחלה ונטה למות א"ל התודה שכן כל המומתין מתודין אדם יוצא לשוק יהי דומה בעיניו כמי שנמסר לסדיוט חש בראשו יהי דומה בעיניו כמי שנתנוהו בקולר עלה למטה ונפל יהי דומה בעיניו כמי שהעלוהו לגרדום לידון :

כל זה הוא ברור מחכמת הרפואה · החולי יותר קל וקטן ברגע אחד יכול להיות סיבה קרובה לחולי של סכנה ולמיתה עצמה · ואנו רואים בכל יום שאדם בריא וחזק משוטט כל היום בעיר על עסקיו · ולערב חולה חולי מיתה · היום בעיר ולמחר בקבר :

פתח עינים

של התרמודייס והמצריים הדפסתי בין כתבי בלשון לעז אגרת א' בחלק הראשון של Giornale medico lette. · טרוטות פירושו רכות לפי רש"י ז"ל שהוא מין חולי · דע עוד שיש לאלו האומות חולשה גדולה מזאת הסיכה בעפעפים · ועי"ז הם סגורים או מעט פתוחים · וכן הצמח דוד פירש טרוטות עפעפים סגורים או פתוחים מעט :

מפני מה רגליהם של אפרקיים רחבות מפני שדרין בין בצעי המים :

מדברי ימי הטבע וגם מההולכי דרכים היותר פקחים ידעתי שאמת היא שהרגלים של אפרקיים רחבות שדרים בין בצעי המים הוא אמת במקומות שאינם מדבריים כמו במצרים וכיוצא :

גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כגלה כשאני עומד על רגל א א"ל דעלך סני לחברך לא תעבר זו היא כל התורה כולה ואידך פירושא הוא זיל גמור :

דעלך סני לחברך לא תעבד זו היא כל התורה כולה מוסר גדול וחשיב בכלי פו היא זה · וצריך לדקדק שלא אמר הלל דרך הנחה ואהבת לרעך כמוך כמ"ש בתורה לפי שנראה נגד הטבע לאהוב אחרים כמדת עצמו · ועי"ז אמר דרך שלילה בענין ההפך שהיא שנאת איזה דבר דעלך סני וכו' שזה הוא חובת תורת מוסר והיא דרך טבע שלא לסבב דבר רע לאחרים כמו שהוא מבקש על עצמו :

בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה וכו' אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות :

עיקר זה המאמר היא להורות כידוע שהלימוד בלא מעשים טובים ובלא יראת הרוממות דומה לבית בלא יסוד ולגזבר בלא מפתחות · ושעיקר האדם הוא בין הבריות לישא וליתן באמונה עם חברו ועי"ז שאלה הראשונה בשעה שמכניסין האדם לדין הוא בעיקר הזה :

דרש רב עולא וכו' מאי דכתיב זה דרכם כסל למו יודעין רשעים שדרכם למיתה ויש להם חלב על כסלם :

קשיות עורף של החוטא ידועה היא בין הפילוסופים והקשיות עורף בעצמו הוא תכלית האולות והטפשות והוא מחסרון השכל בעצמו

כמהין ופטריות הם ב' מיני פירות שיולאין כמות שהן בלילה אחד הנקראים Funghi כמהין הם קטנים ולזה נקראים כמהין מל' כמה שלפי הדוחק הן בכלל הכמה · ופטריות לפי דעתי הוא מלשון פטירין שבלשון יוני נקרא כוס ויש הרבה מיני פונג"י שיש להם לורת כוס :

ואכלי מילת גברא בר קורא :

זה הוא ידוע מחכמת הבוטני"קה ומדברי הימים שיש בפרט באיי הים ובאמיריקה הרבה אילנות שבענפיהם מוליאים סיר כמו לבוש גדל סביבות הקור של דקל ונקרא גם בימינו הלבוש מעיר הזה של האילן Scorza d' Albero.

ת"ר לעולם יהא אדם ענותן כהלל ואל יהיה קפדן כשמאי :

מוסר המאמר הזה הוא ברור להורות כמה הענוה חשובה שבלאי היא לקרב הבפשות תחת כנפי השכינה · וכמה לנגלי היא הקפדנות שמבקשת לטורדן מן העולם · אבל ראה בפין השכל שמאי היה עשיר והלל היה עני כידוע מן התלמוד בכמה מקומות · ע"כ אין להפליא אם הענוה אבל הלל היתה שתחנונים ידבר רש והקפדנות מסבבת לב שמאי שעשיר יענה עזות :

מפני מה ראשיהן של בבליים סנלגלות וכו' מפני שאין להן חיות פקחות :

רש"י בלשון השני פי' סנלגל עגול וכן הלמח דוד פי' במלת סנלגל עגול Rotondo לכן הוא האמת מדברי חכמת הטבע שהבבלי' גם בימים האלו יש להם ראש עגול בתכלית העיגול וגם זה ימים דברתי עם ב' ערבים חכמים שהלכו ב' פעמים בבבל ואמרו לי האמת שראשן של בבליים עגול הוא מפני שאין להם חיות פקחות · אמת הוא ג"כ שהבבליים אין להם פקחות בהשכל ודעת · ודע שראש העגול לפי הרוב יש לו גידים נסים ומי שיש לו הגיד גם איבו פיקח ע"פ הכרח חכמת הגוף לפי שהפרנסה היא לפי מדת הגידים אם נסים הם או אם הם דקים :

מפני מה עיניהם של תרמודיים טרוטות וכו' מפני שדרין בין החולות :

שלמה בנה תדמור במדבר של ערביא ותדמור לפי הבוקארט הוא עם שביום הזה הוא בלול עם המלריים · והתרמודיים והמלריים כל א' מהם יש להם חולי עינים מפני החול וגם מחמת היתושים שבאויר שהולכים בתוך העינים כמו שהוא ידוע מדברי הימים ועל חולי העינים

של

פתח עינים

האמיתי הם דברי רז"ל בענין הזה · מה שאמרו במילי דבדיחותא הוא כולו פילוסופי לפי שהשמחה הקודמת ללימוד היא כמו פתח להאיר עיני השכל ולפתוח לב התלמיד ליושר האמיתי להבין הדבר על בוריו :

ואף ספר משלי בקשו לגנוז שדבריו סותרין זה את זה וכו' ומאי דבריו סותרין זה את זה כתיב אל תען כסיל כאולתו ענה כסיל כאולתו :

לפי הפשט אין סתירה · לפי שבדברים שיש עיקר האדם הוא חייב להאיר עיני שכל חבירו ובזה נא' אל תען כסיל כאולתו · ובדברים שאין בהם עיקר המשיב איננו חייב לאבד זמנו וע"ז נאמר ענה כסיל כאולתו · זאת ועוד בעיקר הדברים לעולם נאמר אל תען כסיל כאולתו · אבל באופן התשובה צריך האדם לפי מדת עין השכל התלמיד ללמדו · ד"מ אם הדבר מבולבל בחכמה א' שמי שתקבל התשובה איננה יודעה צריך ללמדו לפי דרכו ולא יותר · ועוד בה שלישיה · כסיל בל"הק נק' מי שאיננו יודע · וגם השוטה תוחלט · על שאיננו יודע נאמר ענה כסיל כאולתו לפי שצריך להאיר עיני שכלו · אבל על השוטה מוחלט נאמר עליו אל תען כסיל כאולתו לפי שעם השוטה איננו צריך תשובה :

עתידה אשה שתלד בכל יום :

זה הוא ד"מ להורות שההצלחה בימי משיח תהיה בשפע גדול וברבוי הטובה · ולפי האמת בחכמת הגוף אין לנו טעם על זמן העיבור וכמו שיש אשה שיולדת לט' וגם לז' ושמה חדשים כן אין לנו לפי השכל עיקר שלא להאמין שגם לפחות תתעבר ותלד אשה אע"פי שבכל יום איננו לפי הנהוג ובפרט בימים האלו :

עתידין אילנות שמוציאין פירות בכל יום וכו' א"ל בא וראה דוגמתן בעו"הז נפק אחוי ליה צלף :

גם זה ד"מ · ראיתי בנוסחות שבמקים צלף כתוב אלף בגמ' נפק ואחזי ליה צלף · אלף הוא בלשון ערבי מין תמר אשר הוא מוליד אביונות שנקראות בלשון לעז Bache לולבין שנקראי' Spatole וקפריסין הנקראי' Granelli והוא ברור שאמת הוא מ"ש התלמוד בחזקת הבתים צלף מין אילן הטוען ג' מיני פירות אביונות וקפריסין ולולבין וכי ליתיה להאי איתי להאי · וכן הוא בגפן שיש לולבין וענבים בבת א' וכל א' וא' ראוי לאכילה בזמנו :

עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכו' נפק אחוי ליה כמהין ופטריות :

אינם אלא בימי משה כי אם הזדמנות כנגד הטבע · דע עוד שהתחש הניכר היום נקרא Dachs בל' אשכנז Tasso בלשון איטלקי ובצרפתי Tarson שהוא הקול בעצמו של תחש בלה"ק שהוא מל' חשה לפי דעתי לרמוז הטבע שיש לו לנקר בארץ חור גדול לישב שם · ראוי עוד לידע שהוא אוכל בשר הבהמות קטנות שרצים ותולעים כמו החיה שיש לו צפרנים כחיות ועושה מלחמה בהם · אבל יש לו פחד וטומן עצמו בנקל כמו הבהמה ואוכל דבש כבהמה · לא נלמד בחכמת הטבע ונמצא שיש עור לתחש שעוד היום עושים ממנו מכסה לאדם ולבהמה כמו שהיה במשכן והיא עור גס עד מאוד · מהזיעה הגדולה שיוצאת לו במצחו ובפרט בין העינים בנקל החומר ההוא נקרר ונראה כמו קרן מחמת גסותו והרבה מהטבעיים במראה ראשונה בראות השערות במצח התחש מבולבלות בין חומר הזיעה שנתיבש אמרו שיש לו קרן אבל אינו לפי האמת · כל זה מקרא בספר הצרפתי הנקרא Dictionaire Moderne d' Histoire naturele במילת Blairaux שהוא התחש הנק' בלשון צרפתי קדמוני Taison דוק שאמרו חכמים תחש שהיה בימי משה א"כ הכירו גם התחש של ימיהם שהיה בו הפרט מתחש הקדמוני של משה · וכל מה שאמרו באותות טבעו הוא אמת או קרוב לאמת :

שור שהקריב אד"הר קרן א' היתה לו במצחו :

בארץ מזרח בחרן ובמסופוטמיא נמצאים עוד היום שור ועז בקרן א' בלבד במצחם כמו שמקרא בבופון בוורא"י ובכמה כותבי דברי ימי הטבע · ואני זה שנים ראיתי עז א' בקרן א' בלבד במצחה :

בקשו לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרים זה לזה וכו' ומאי דבריו סותרין זה את זה כתיב טוב כעס משחוק וכתיב לשחוק אמרתי מהולל כתיב ושבחתי אני את השמחה וכתיב ולשמחה מה זאת עושה :

כבר אמרתי שקהלת הוא ס' מאסף סברות איש ואיש כמו אקדמיא או חברת חכמים זה אומר בכה וזה אומר בכה · ולפי הפשט הסתירה הנראית בפסוקיו אינה גמורה לפי שהשחוק לפי שפתו הוא טוב לבריאות הגוף ולשמחת הלב שהוא עיקר הבריאות וכמו שאמרו והסיר ה' ממך כל חולי רב אמר זה רעיון רוח · אבל אמת הוא ג"כ שמי ששוחק כל ימיו הוא שוטה וע"ז אמרו שלכל זמן · ויש איזה דבר שמי שכועס עליו טוב הוא ממי שעליו שוחק ואינו יודע להכיר הדבר על אמתתו וכן הוא בשמחה · שמחה יש כי עיקר היא מיוקרת ועל זאת נאמר ושבחתי אני את השמחה אבל שמחה של הבל וריק עליה נאמר ולשמחה מה זאת עושה קרובים לזה החילוק

האמיתי

פתח עינים

ואשה מקושטת לתלמיד חכם :

לפי שבפרט ביום החג אם אין נר בבית אין שלום · שבלבד הרשעים בחשך ידמו · אבל משפחה אחת היושבת בחברה אם אין נר אין שלום · גם בית המרחץ בפרט בזמנים ההם היה עונג גדול · וכן הרחיצה ומטה מוצעת ולאלו הדברים ג"כ נטו לבם החכמים אחרים שאמרו מה שאמרו על הפסוק הזה · וראה גם ראה שר' יצחק נפחא היה עשיר והיה לו אשה יפה כמ"ש בס' הדורות וע"ז אמר מה שאמר בזה הענין מכח הנסיון על עצמו · ובאמת שגדול הוא השלום לת"ח ביום השבת ע"י המטה מוצעת והאשה מקושטת בפרט ביום הזה שאמרו בו על הת"ח · ות"ח משבת לשבת בענין התשמיש כי על ידי זה יקרא לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד · ויתענג על ה' ויתן לו משאלות לבו :

ת"ר איזהו עשיר כל שיש לו נ"ר בעשרו דר"מ ר"ט אומר כל שיש לו ק' כרמים וק' שדות וק' עבדים שעובדין בהן ר"ע אומר כל שיש לו אשה נאה במעשיה ר"י אומר כל שיש לו בית הכסא סמוך לשלחנו :

העושר הוא מהרבה שינים · הסוג הא' הוא במעטות החמדה ואין לו תאוה היותרת על הצורך וכמ"ש החכם באבות איזהו עשיר השמח בחלקו וזהו העושר הפילוסופי בימי ר' מאיר שהיה חכם גדול ומאיר עיני חכמים בהלכה · ר"ט שהיה עשיר אומר שהוא עשיר מי שיש לו נכסים וממון הרבה · ר"ע שהיה אוהב האשה יותר על המנהג ושאשתו היתה לו סיבת החיים האמתיים כמו שידוע אמר שהוא עשיר מי שיש לו אשה נאה במעשיה · ובאמת שמעשי האשה עושר גדול הם לבעלה · רבי יוסי אומר שהוא עשיר מי שיש לו כל המוצרך לקיים הבריאות הגוף ובאמת מה יתרון לאדם בעשרו אם אין לו בריאות שלם בגופו ? ע"כ אמר שהוא עשיר מי שיש לו בית הכסא סמוך לשולחנו לפי שבימים ההם היו הבתי כסאות רחוקות מהבית ובהליכה רחוקה וארוכה היו מעכבים הצרכים לפי הטבע ובזה היו מביאים הקדמונים שבימים ההם עליהם חולאים גדולים ובאמנים וזה הוא מפורסם בחכמת הרפואה :

א"ר אלעאי אר"ש בן לקיש אומר היה ר"מ תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה :

נראה לבעל המאמר שהתחש בריה בפני עצמה היתה בימי משה ולפי שעה נזדמן לפי שחכמי הטבע האחרונים אומרים בביאור שהתחש הניכר היום באפריקי אין גם אחד · א"כ במדבר שהיה בערביא המדברית

אינם

משה לפני הקב"ה וא' כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה וכשאמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך מיד נענה ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו וכו' :

לענין שאלת כיבוי הנר מפני החולה המוטל בסכנה הוא ברור ומבורר לפי הטבע שבדברי פקוח נפש חלול שבת הוא מותר לדברי הכל · והאגדה על הסתירה הנראית בפסוקי תהלים וקהלת בענין המיתה בריא הוא שהמתים לא יהללו יה לפי שאין להם בחירה ואין בהם לא זכות ולא חובה · שהמיתה איכה מיתה באנשים הגדולים שזכו בחיים כמו מרע"ה דוד המלך וכיוצא בהם הוא לפי שיש להם השארות הנפש ובצרור החיים קשורה נפשם · ושמם הטוב היא הולך מדור אל דור לעולמים · וזכותם מגין לבאים אחריהם ועליהם נאמר ושבח אני את המתים שכבר מתו ולהפך מיתת הנזיף בהצטרפות החומר בעצמה היא קשה עד מאד שהולך לסרחון ולאבדון וברור הוא שעל המיתה החמריית נאמר כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת · ועל ד"ת אמרו על דוד המלך שהיה מוטל בחמה ושביום מיתתו היה מסריח · א"כ כל אלו הדברים הם ע"פ התורה והאמונה וע"פ הפילוסופיא בבת אחת · בדברי קהלת יש לפי הפשט דברים סותרים זה לזה אבל לפי סברת הרבה מהכותבים וממפרשי הספר הלז אע"פי שסלמה מחברו היה אמת הוא שנראה לפי הפשט ששלמה קבץ ואסף דברים מדוברי' שונים ויושבים בחבורה א' שהיו נאספים בה הרבה ת"ח ופילוסופי' זה אומר בכה וזה אומר בכה · הא' אמר שהשמחה היא טוב שאין לו השואה והאחר אומר להפך ושלמה אסף וליקט באגודה א' כל החלוקות · ובזה נראה קרוב לפשט השם של הספר קהלת לשון קהל רצוני שהמחברים היו כמו קהל וכמו שבלשון רומיי ולעז נקראים Accademici אלו שהם נאספים במקום א' לעיין וללמוד הרבה דברים ביחד וכמ"ש ארז"ל אין התורה נקנית אלא בחבורה ובזה מדוקדק הוא שבזה הספר בכל קאפיטולו ובכל דף אנו מוצאים הכנוי אני שאינו צריך כמו ואמרתי אני וראיתי אני · אבל זה הכנוי מדבר בעדו הוא נוסף להורות שהמדברים בענינים השם היו הרבה וכשהיה מדבר האחד אחר האחר שקידמו היה מתחיל ואומר אני לפי מחשבתי הדבר הוא כזה · והאחר היה נותן תשובה וגם הוא היה משיב ואומר אני סובר כן :

כתיב ותזנח משלום נפשי א"ר אבהו זו הדלקת נר של שבת נשיתי טובה אר"י זו בית המרחץ ר"י אמר זו רחיצת ידים ורגלים בחמין ר"י נפחא א' זו מטה מוצעת

פתח עינים

פרק ב' במה מדליקין

ת"ר וכו' א"ר הונא הרגיל בנר חנוכה הוויין ליה בנים זכרים הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא נרבי יין :

בשמעין מ"ש הפ' כי נר מצוה ותורה אור תבין כי ע"י מצות נ"ח ושבת בא אור התורה · וכל הבאים אחרי זאת האמירה הם כולן מדה כנגד מדה · ולפי האמת גדולת הדיין האלהי ניכרת בהיות מודד מדה כנגד מדה לפי שעל. הדמות הזכות עם השכר והעונש עם החטא יש לנו ראיה גמורה שהדבר אינו מקרה אבל בהשגחה ובכוונת מכוין וכמ"ש הכתוב וכרעתם ילמיתם ה' אלהינו :

א"ר דרחים רבנן הוו ליה בני רבנן דמוקיר רבנן הוי ליה חתנוותא רבנן דדחיל מרבנן הוא גופיה הוי צורבא מרבנן :

לפי שאם האדם אוהב הת"ח הוא ילך אצלם עם בניו ומתוך שמוש החכמים גם הם ילמדו תורה · דמוקיר רבנן וכו' אהבת האמת ואהבת עצמו הם העיקרים של זאת ההגדה :

שאול שאלה זו לעיל מר"ת דמן גוי מהו לרבויי בוצינא דנורא מקמיה באישא בשבתא פתח ואמר אנת שלמה מלכא אן חכמתך אן סוכלתנותך לא דייך שדבריך סותרין דברי דוד אביך אלא שדבריך סותרין זה את זה דוד אביך אמר לא המתים יהללו יה ואת אמרת ושבח אני את המתים שכבר מתו וחזרת ואמרת כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת ל"ק הא דקאמר דוד לא המתים יהללו יה ה"ק לעולם יעסק אדם בתורה ובמצות קודם שימות שכיון שמת בטל מן התורה ומן המצות ואין להקב"ה שבח בו והיינו דאר"י מאי דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצות ודקאמר שלמה ושבח אני את המתים שכבר מתו כשחטאו ישראל במדבר עמד

משה

הכהונ כפי הכל בכל עת ובכל זמן אינו מכיע עלמו להתפלל כראוי ואין לו כוונת הלב · והתפלה אינה רלויה בפני אדון הכל ובפני משרתיו · זאת ועוד הלשון ארמי הוא בין לשונות המזרח היותר קרוב ללשוננו הקדוש וע"ז הוא יותר מאוס לפני משרתיו ית' לפי שהוא קרוב ליותר טוב ואינו טוב · כמו בין הבהמות הקוף הוא יותר מאוס בפני האדם לפי שבין הבהמות עלמם הוא היותר קרוב לללמו ולדמותו · וכן בענין הדתות השכלה היא יותר גדולה בין הדתות אשר הנה יותר קרובות · ואין בהם חלוקים עקריים כמו בין הלוטראני והרומיים :

הנכנם לבקר את החולה לא ישב ע"ג המטה ולא ע"ג כסא אלא מתעטף ויושב לפניו מפני ששכינה למעלה מראשותיו של חולה :

זה הוא דרך משל להורות שהקב"ה רחמן סומך החולים ושהכל תלוי בו ושאין לחולה ולבני ביתו לפתוח שער הבטחון אלא בסיוע האלהי · זאת ועוד המבקרים החולים אם יפנו במחשבתם כשבאים בחדר החולה שהשכינה למעלה מראשותיו ישבו באימה וביראה · ולא יפתחו פה לשחוק לפער פיהם לבלי חוק ובקול גדול וברבות הדברים אשר אין להם תועלת אשר אינם אלא סבה גמורה להרבות החולי מפני שע"י החולה אין לו מרגוע ומנוחה והשקט לא יוכל :

קשה רמה למת כמחט בבשר החי :

היום הוא ידוע בין הכותחים והרופאים שהכח הנק' בינם Irritabilità והאש הטבעי הנקרא Elettricismo הוא בבשר המת · וזה הוא הכלל דברמי שנזכר בכמה מקומות מהתלמוד א"כ גם בזה הענין כאמר שפתים ישקו הם אמת ודבריהם אמת :

א"ר פרנך האוחז ס"ת ערום נקבר ערום ס"ד אלא אר"ז ערום בלא מצות ס"ד אלא ערום בלא אותה מצוה :

ד"מ ומלילה · לומר שהדתות שבתורה לריך לעיינם בעיון גדול וללבשם ולא ילמדו אותן דרך שקר בלא סודם · ובלא רמזם וכמו גוף ערום לפי שבזה הדרך התורה נקראת חמריית ולא אלהית כראוי לה ולכוונה הגדול :

פתח עינים

קדמונים ומשפחותיהם כלם הם שונאים בכל לב הבאים מחדש האורחים בין אם הם עשירים או עניים ואביונים הראשונים מחמת קנאה והאחרונים מחמת הצדקה הראויה להם :

אמר רבא בר מחסיא אמר ר"ח ב"ג אמר רב תחת ישמעאל ולא תחת נוי ולא תחת חבר תחת חבר ולא תחת ת"ח תחת ת"ח ולא תחת יתום ואלמנה :

זה ידוע הוא מדברי ימי הטבע שהישמעאל הוא בעל צדקה ומרחם היהודי בפרט ואינו שונאו כמו הגוי · תחת גוי ולא תחת **חבר** · אלו הן הקבריים אומה מבני הפרסיים שהם רעים יותר ומלאי רוע לב עם כל אדם · תחת חבר ולא תחת ת"ח לפי שהת"ח בכלל נותנים קנס ועונשים מי שאינם עובדים כראוי לפי כבודם וגדולתם · תחת ת"ח ולא תחת יתום ואלמנה מפני שדמעתם מצויה ולרחמנותם אין קצבה :

אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים ושמים יריעות וכל ב"א לבלרין אין מספיקים לכתוב חללה של רשות :

ב' דברים יש לי לדקדק בזה המאמר · הראשון בעיקר ההגדה ובאמיתות הדבר שאין קצבה לעומק לב השררה שצריך להיות לה לב לכמה מדינות לשם הקבוץ לכמה מלחמות ולכמה משפטים והכל ביום א' וברגע א' · ולכל שרי המלך ולעובדיו באנשי השררה ובאנשי המלחמה ביבשה ובים · וע"ז אמר שלמה ולב מלכים אין חקר · הב' בדרך הנוסחא של המאמר שהוא העתק גמור מהערבי כמו שראיתי אני בספרי הערביים אם יהיו כל הימים דיו וכו' :

וא"ר חנינא בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת:

הטעם הראשון לפי המוסר הוא שעונג השבת נפסד בדברים כאלו שמרבים הרעיון רוח ודאגת הלב · הב' לפי חכמת הרפואה שבשבת שאין לאדם להטריד עצמו בעסקי הסחורה מאריך בביקור חולים · ואם החולה חלה מחולי שנדבק כמו קדחת הגידים וכיוצא הסכנה היא יותר גדולה לפי האריכות וזמן הביקור :

לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי שאין מה"ש מכירין בלשון ארמי :

המאמר אינו אומר שמלאכי השרת אינם יודעים לשון ארמי אבל שמלאכי השרת אינם מכירים ר"ל שאינם חוששים למי שמתפלל בזה הלשון לפי שהיה בזמן ההוא לשון העם · וכשאדם מתפלל בל' הנהוג

מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם :

דרך כבוד דשמא יתבייש המקבל לקבלה · אם מפני שהנותן מדמה בעצמו ליתן מתנה ראויה להתכבד · ומי שמקבלה יראה בו איזה גרעון כמו השבת שהוא דבר חשוב לפי האמת ובפרט אצל המקובלים שאמרו מה שאמרו על יסוד השבת ותיקון כמה פגמים שיש בו ולהפך אצל המון העם נראה דבר אבדון לשבות ממלאכה ומעמל העולמיי ועוד נראה לו דבר קשה לשמרו כהוגן וכשורה בכל בדדיו ובכל האיסורי' שיש בו:

אמר רשב"ג הנותן פת לתינוק צריך להודיעו לאמו מאי עביד ליה אמר אביי שאיף ליה משחא ומלי ליה כוחלא :

ידוע הוא לרופאים שהשמן בין העינים והכחול עליהם הם דברים כהלכה על בריאותם וגם על חליים · וגם בימינו נוהגים אנו בשם הנק' Manteca Janin שהיא מחמאה או מאי"ה שומן עם הכחול :

א"ר חמא בר גוריא א"ר לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל ב' סרעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים :

המוסר הזה לא יערכנו זהב וזכוכית כמבואר הוא אצל כל הפילוסופי' · וצריך לעיין כמה מדוקדק הלשון בדבר הזה שאמר אל ישנה אדם בנו בין הבנים רצוני בשנוי הנראה לעין כמו כתונת יוסף וכיוצא באלו הדברים המפורסמים · לא בשנוי הלומדים ומיני הלימוד והאומנות שלכן א' מלמדו הסחורה ולאחר חכמת הרפואה או ההנדסה לפי שבאלו הדברים הוא להפך וכפי טבע הבן ורצונו האב מלמדו וכמ"ש שלמה חנוך לנער על פי דרכו :

א"ר לעולם יחזור אדם וישב בעיר שישיבתה קרובה :

הפשט הוא שיחזור אדם וישב בעיר שנתישבה מקרוב כלומר עיר חדשה · והטעם של הגמרא שמת"ד שישיבתה קרובה עונותיה מועטין אינו זו בלבד לפי המעשים טובים ויראת הרוממות אבל העיקר הגדול הוא שבעיירות חדשות ההשתדלות יותר גדול בסחורה בבנין הבתים ובכמה דברים וע"ז האיש מצליח יותר בכקל ובפרט בין האורחים הבאים מכל שאר הארצות באמור להם ראה זה חדש הוא אשר לא היה לעולמים לפנינו · ואין השכלת חכם מתרבה כמו בשאר העיירות אשר בהן היושבים

קדמונים

פתח עינים

מאריך בדין יותר מכראוי ומאחר סעודתו המחשבה מתחלשת והשכל אינו מבין מחמת חולשת התענית · ובלא חטא ובלא עון הוא מטה המשפט ואינו מבחין בין טוב לרע · השני מצד הרפואה שאין לו לאדם להחליש האצטומכא ולאחר סעודתו יותר מהראוי לפי טבעו כדי שלא להביא עליו איזה חולי מחמת הסיבה הזאת שהיא בראשונה בלוח החולאים אצל המובהקים בחכמת הרפואה וע"ז בא אחריו :

ת"ר שעה ראשונה מאכל לודים שניה מאכל לסטים שלישית מאכל יורשים רביעית מאכל כל אדם חמשית מאכל פועלים ששית מאכל ת"ח מכאן ואילך כזורק אבן לחמת :

הבוקארט בספרו בל' רומיי הנק' פלג וכנען מוכיח שהלודים הם אומה מהערבים באפריקי ושהם שחורים הרבה ולפי צורת המלכות בצורת הקרקע נקראים לודים · וברמ"אי כותב צרפתי אמר שבסיבת החום הפנימי ובסיבת המרה שהיא בזאת האומה חזקה ומרה לבנה בשעת שיוצאה מהכבד האנשים ונשים וטף מעכלים באצטומכא ובשאר האיברים המעכלים יותר למהרה וע"ז הם עד למאוד רעבתנים · בטעם שלימה א"כ אמרו רבותינו שעה א' שביום מאכל לודים · ב' מאכל לסטים בריא הטעם מפני שאינם ישנים בלילה לגזול שלל ולבוז בז ועינם שמרה כסף לאמר לא תשורנו עין · ובשעה ראשונה מתחבאים שלא לגלות עצמם לעיני העוברים ושבים · ובשעה ב' רעבים ללחם ואוכלים אחר שחלקו הבזה · ג' מאכל יורשים לפי שירשו הון רב ולא טרחו בו ואינם עסוקים במלאכה ואין להם לשוט אחר המזונות · ד' מאכל כל אדם אחר ג' ראשונות ביום שכבר טרחו ויש לו שהות לעכל מזון סעודת שחרית הקטנה עד הצהרים זמן סעודה קביעה לרוב האנשים בעלי מלאכה ואנשי סחורה · חמשית מאכל פועלים לפי שאחר הזמן ההוא שכבר עייפים אינם אוכלים עד הערב או בין הערבים · ו' מאכל ת"ח לפי שאינם מעכלים בנקל מחמת טרדת השכל וכמ"ש למה נק' שמה תושיה שמתשת כחו של אדם · זאת ועוד שקודם שעה ו' אינם פוסקים מלהגות בתורה או כמו דיינים שומעים הם דברי ריבות ושופטים את העם · מכאן ואילך כזורק אבן לחמת · זה הוא ע"פ הרפואה מפני שאם חלש ביותר הוא האצטומכא העיכול הבא אחר הזמן הקבוע לאכול לפי המדינות והטבע הוא מקולקל · וככר ברור הוא הטעם אצל כל כותבי דתי הטבע בזה הענין :

הנותן מתנה לחברו צריך להודיעו וכו' א"ל הקב"ה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש

ישראל רבא שרי גליםא ופכר ידיה ומצלי אמר כעברא קמי מריה אר"א חזינא ליה לר"כ כי איכא צערא בעלמא שרי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעברא קמי מריה כי איכא שלמא לביש ומתכסי ומתעטף ומצלי א' חכון לקראת וגו' רבא חזייה לר"ה דקא מאריך בצלותיה א' מניחין חיי העו"הב ועוסקים בחיי שעה והוא סבר זמן תפלה לחוד חמן תורה לחוד · ר"י הוה יתיב קמיה דר"ז והוו עסקי בשמעתא נגה לצלויי והוה קא מסרהב ר"י קרי עליה ר"ז מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה :

מוסר גדול הוא זה · בשעת התפלה צריך האדם לכבד עצמו בלבושיו כדי לזכור גדולת האדון שמדבר עמו מלך המלכים הקב"ה · אבל בזמן ההוא בעצמו צריך לזכור קטנות המתפלל ולזה יש לו להכניע את רוחו שלא יראה כחשוב וכאותו החכם שהיה משליך אדרתו מעליו · וחובק ידיו באצבעותיו כאדם המצטער מאימת רבו · עוד מוסר ב' בזמן צרה צריך לצער את עצמו בבגדים לא חשובים לדאג עם הצבור שבכל צרתם לו צר · ובשעת שמחה וחדוה להפך לפי השעה וכדי לשמח עצמו עם הצבור ובשע' חדותו חדוה תהיה לו ונכון במאמ' רבה חזייה וכו' יש עוד מוסר ג' יותר עיקרי · התפלה איננו אלא צורך שעה לאדם להתפלל על המזונות על השלום ועל הרפואה · והת"ת הוא פתח הפתוח להבין ולהשכיל גדולת האדון ובחינת ברואיו · וע"כ אין להאדם להאריך בתפלתו וירויח הזמן ללמוד תורה בכל לבו ובכל רוחו :

כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת מע"ע הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במ"ב :

גם זאת הגדה היא פילוסופית כולה · בריאת העולם בידי הבי"ת מן האין המוחלט איננו אלא לפי התכלית לחדש טובו בכל יום תמיד מעשה בראשית · וע"כ הדן דין אמת לאמיתו שהוא יסוד המדינה בין אדם לאדם הוא כדמות שותף להקב"ה במ"ב והתמדתו לפי שעל הדין העולם עומד ובלא מוראת הדתות והנימוסים איש את רעהו חיים בלעו ובלא מדינות האדם כוא הוא חומר העולם וצורתו :

עד מתי יושבין בדין אמר רב ששת עד זמן הסעודה :

זה הוא מוסר גדול בב' פנים · הא' ע"פ המוסר בעצמו לפי שאם הדיי מאריך

פתח עינים

אלא לך לשלום וכו' הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום :

מי שאומר לך בשלום מדבר שכבר היה לו לשעבר ובזמן ההוא · והאומר לך לשלום מדבר למה שעתיד להיות · א"כ הנפטר מן החי יאמר לו לך לשלום לפי שיש לו לחיות עוד וצריך להוסיף טובה על טובתו ולהפך המת אין לו להוסיף וע"כ אין לומר לו אלא לך בשלום :

אמר ר"ל היוצא מב"הכ ונכנס לב"המ ומב"המ לב"הכנ ועוסק בתורה זוכה להקביל פני שכינה :

כדי להקביל האדם פני השכינה לפי זכותו צריך להיות גדול במעשה ובתלמוד ע"כ צריך שיהו בבת א' המעשה בב"הכ והתלמוד בב"המ :

א"ר חייא בר אשי אמר רב ת"ח אין להם מנוחה לא בעה"ז ולא בעה"ב :

בעה"ז אין להם מנוחה בשכלם לפי שיושבים ומפלפלים על תלמודם · ואין להם מנוחה ברוחם לפי שדואגים על מעשיהם ומפחדים תמיד דינו של הקב"ה ית' ובעה"ב אין להם מנוחה לפי שנשמתם יושבת וחוקרת בגדולתו ית' וכמ"ש צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה אבל לפי הנאתן אין להם מנוחה לפי שעולים ממדרגה למדרגה מרגע לרגע כמו המשכיל בעה"ז שהולך ועולה בשכלו מדבר הפשוט לסתום ומהסתום ליותר סתום · וכן הוא בכל החכמות :

א"ל חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם :

היה בין הפילוסופים אחרונים שדברו גדולות נגד החכמה והמדע ושיותר טוב היה לארץ וליושביה אם לא היה חכמה לעולם אבל היה האדם בסכלות כמו עם הארץ · זה הוא שוא ודבר כזב ואם אין חכמה אין תבונה ואם אין תבונה אין שלום ועל זה אמר שלמה גם בלא דעת נפש לא טוב ובזה אמר החכם ת"ח מרבים שלום בעולם · זאת ועוד מי שאוהב החכמה אינו אוהב להיות מאנשי מלחמה והנסיון מופת שהחכם הוא רך לבב ואוהב ההתבודדות · ונגד זה הוא מי שחוגר מתניו בהעפלה לילך למחנה · טוב א"כ דבר החכם הזה שאת"ח מרבים שלום בעולם לפי שברבות הת"ח אנשי המלחמה מתמעטים :

שבת

פרק א' יציאות השבת

רבה בר ר"ה דמי פוזמקי ומצלי אמר הכון לקראת אלהיך ישראל

לא קבל עליו ר"י דא"ל כלדאי מלכא תרתין שנין מלך רבה עשרין ותרתין שנין מלך ר"י תרתין שנין ופלגא כל הנך שני דמלך רבה אפילו אומנא לביתיה לא קרא :

ג"ז מוסר גדול שלהורות לעם אינו צריך שהמורה יהיה עוקר הרים כמו רבה בר נחמני שהיה מחודד בפלפול כי מה לו לעם ולמי שצריך ללמוד לחדד שכלו בפלפולים אם אינו פשט הדברים · ע"כ שלחו מא"י התשובה שיותר גדול הוא רב יוסף מרבה להיות ראש ישיבה לפי שהיה סיני רצוני שהיה בקי בברייתות הרבה ובמשניות סדורות בפיו כנתינתם מהר סיני והוא שקבץ שמועו' היה לו ללמד העם בתכלי' הריוח·וכאמת גם בכל החכמות בתחלה צריך להיות מכיר ובקי בקבוץ המלות והדברים ואחרי כן יכול להבין ולפלפל ולהוציא דבר מדבר · האדם אינו בורא חדשות בשכלו אם אינו יודע כראוי הדברים הפשוטים והישנות · ראה עוד שמי שהוא מחדד בשכלו הוא הפילוסוף האמתי וזה הוא מה שמכיר האדם בקטנותו וכשהוא קרוב לחכמה החכמה רחוקה ממנו וע"ז הוא בתכלית הענוה ואינו מגיס ברוחו ולכן רבה שהיה מפלפל גדול היה עניו ושפל רוח ולא נהג שום צד שררה וכשהיה צריך להקיז דם היה הולך לבית הרופא ולא היה שולח לבוא אליו :

וא"ר אבין הלוי כל הנהנה מסעודה שת"ח שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו השכינה :

ידוע הוא בנסיון שהאכילה ובפרט בסעודת מרעים היא הנאה וקורת רוח לאדם · ומחכמת הגופות אנו יודעים שבלא אכילה ושתיה א"א לחיות לפי שצריך לתקן תמיד מה שמקלקל החיות עצמה בתנועה ובחלוף הדם ובאבידת כמה דברי' שמוציא ממנו האדם ביגיעתו ובתלמודו· וכבר אמר שלמה בחכמתו כל עמל אדם לפיהו עכ"ז אם האכילה ושתיה אינם בתכלית המדה לפי צורך הגוף ואינה בלבד לשובע נפש האדם אבל הוא ממלא בטנו יותר מהראוי והולך אחרי היין עד השכרות אין לנפש קורת רוח ומחליש כחו ומביא עצמו לידי חולאים גדולים · על כן אמרו חכמים שאם האדם נהנה מסעודתו עם חברת ת"ח שהם בעלי מדות ואוכלים על שלחנם כמו על שלחן ה' ביראת ה' ובברכות הנהגין כראוי לכל דבר ודבר השלחן בפעם הזאת דומה למזבח והאכילה לקרבן לפי שנהנה הגוף ע"י גידיו והנפש החיונית שהיא בדם האדם ובזה נהנה כמו שנהנה מזיו השכינה :

א"ר אבין הלוי הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום

פתח עינים

שהיא כחושך הטבע מכוסה לעולם בכל חלקיו בעיני האדם ושכלו :

כל המנבל עצמו על ד״ת סופו להתנשא :

בעונות הרבים גם בימינו יש כע״ים ואנשי שוא שמלעיגים על ד״ת ומי שלומדה · על זה הוא זהב ופנינים המוסר הזה שצריך ללומד התורה לנבל עצמו ואע״פ שחבריו מלעיגים עליו צריך לסתום פיו ולעבור על מדותיו ולא להשיב למי שבוזהו על תלמודו :

פתח רבי נחמיה בכבוד אכסניא וכו׳ :

בימים הקדמונים התנאים והאמוראים היו הולכים ממקום למקום ומא״י לבבל ומבבל לא״י ללמד ולרבון תורת ה׳ והיה להם הכרח בדרכם לאכול ולשתות ולקבל האושפיזא כמו הגר אצל התושב · וע״ז הגדילו לדבר בכבוד אכסניא · כ״ש ר״נ שהיה עני כמ״ש בס׳ הדורות · והיה תלמיד ר״ע שהיה מכבד עשירים כידוע ובאמת ההכנסת אורחים ללומד התורה וליודעי דת הוא דבר גדול לחנך המשפחה והבנים בכבוד התורה וללומדיה כדי שלא להביאם לידי בזיון כמו האביון שמקבל פרוטה ולחם לאכול לשם צדקה וידוע הוא שחכמת המסכן בזויה · ואם אין קמח אין תורה ואם נאבד כבוד התורה נאבדת גדולת התורה והדת · מפני שהדת בכתובים ובספרים בלבד היא קרוב למיתתה וחיי התורה היא בפי החכמים ומלמדי העם · וע״כ צריך לכבדם ולחשוב אורח ת״ח גדול מעובד אדום הגתי שנתארח ארון האלהים בביתו :

א״ר אבין הלוי כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו :

לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים ומי שהשעה משחקת לו ורוצה לדחוק הדברים והמזל יותר מהראוי ואין לו תבונה לילך בדבריו לפי הזמן ולפי המקרה ואינו מבין שמי שבמרוצה יותר מהצבי רוצה לרדוף אחר השררה שררה בורחת ממנו · ובימינו ראינו וגם בימים הקדמונים מדברי הימים ידיעה נאמנה כמה מלכים ואנשי צבא אבדו כל גדולתם ברגע א׳ לפי שדחקו את השעה מפני גסות הרוח שהיה בלבם · שמביא האדם לידי סכלות ואינו מרגיש ואינו מבין סכנת המלחמות וכיוצא וע״כ ברגע א׳ אבדו כל קנינם שטרחו בכמה שנים ע״י תחבולותם וחכמתם :

וכל הנדחה מפני השעה שעה עומדת לו מרדכה ורב יוסף דר״י סיני ורבה עוקר הרים איצטריכא להו שעתא שלחו להתם סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם שלחו להו סיני קודם שהכל צריכין למרי חטייא אעפ״כ

לא

בשכל ובנפש האדם בחלק הרוחני · והרוחני אינו מתעלה להשכל בתוך השעונג ושמחת הגוף והנסיון מוכיח שהיותר רוחני בין בני האדם הוא ממזג בני מרה הירוקה שאוהבים ההתבודדות ושונאים החברה התמידית שמביאה האדם לכל מיני שחוק ושמחה :

ד״א הסכת הס ואח״כ כתת דאמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה ואח״כ יהגה :

מי שרוצה לעלות מעלה מעלה בלימוד ולהיות מעיין ומפלפל בתחלה צריך לו ללמוד פשט הדברים שהוא קל ואח״כ עולה לחמור שהוא העיון · ובאמת הזכרון של הדברים הפשוטים מכין להשכל ולהבין דבר מתוך דבר ולחדד הכח והשכל ע״ז אמר שלמה אמור לחכמה אחותי את שהוא זכרון דברים הפשוטים שהוא דבר נקל · אבל ומודע לבינה תקרא שהמדע האמתי הוא הבין דבר מתוך דבר והוא היותר חמור והיותר קשה :

במי · אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליו וכו׳ :

החלב בחכמת הגופות נרכב מג׳ חלקים חלק הנקרש שהיא הגבינה · חלק המים שנק׳ בלעז Siero וחלק השמן שהוא החמאה · וזה הוא עליון על כלם :

גם בלימוד שיותר משכיל צריך שלא להטריח השכל והזכרון בדברים קלים שאינם מועילים ואינם שוים לכלום ועל זה גם אם הוא קורא בספרים דברים שאינם מועילים לזכרון צריך להקיאם כדי להחזיק השכל והזכרון בדברים היותר שוים כמו החמאה בחלקי החלב :

ומיץ אף יוציא דם כל מי שכועס עליו רבו פעם א׳ וכו׳ :

הסבלנות היא מדה גדולה לתלמיד כדי שילמוד ויהגה כראוי לפי שמי שאינו הולך לאט אינו לומד אלא חיצוניות הדברים ולא הפנימיות · ועל כיוצא בזה הוא מכניס בזו ומוציא בזו׳ ע״כ לפי הפילוסופיא הוא שבעל מדת הסבלנות שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור שהוא דבר לא כ״כ קשה אבל מי שסובל ב׳ פעמים שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק זוכה להבחין בין ד״מ לד״נ שהם דברים עמוקים וכמ״ש ר׳ ישמעאל הרוצה להתחכם יעסוק בדיני ממונות ואמת הוא שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן שהן כמעיין נובע לפי שיסוד הדיני ממונות הוא התורה עצמה ושכל האדם הוא בורא הדת ולזה הם כמעיין נובע ומביאים הכרת האמת בשלשלת אמתית לפי שיסוד דיני ממונות הוא נברא משכל האדם עצמו לא כמו חכמת הגופות

שהי׳

פתח עינים

ה' אל משה פנים אל פנים אר"י א"ל הקב"ה למשה משה אני ואתה נסביר פנים בהלכה א"ר כך א"ל משה כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים לישראל והחזר האהל למקומו · ושב אל המחנה וגו' אר"א א"ל הקב"ה למשה עכשיו יאמרו הרב בכעס ותלמיד בכעס ישראל מה תהא עליהם אם אתה מחזיר האהל למקומו מוטב ואם לאו יהושע בן נון תלמידך משרת תחתך והיינו דכתיב ושב אל המחנה א"ר אעפ"כ לא יצא הדבר לבטלה שנאמר ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל :

זה הוא מוסר הגדול שהתורה יש לה יסוד על הקב"ה שנותנה ועל הנביא שהוא מלמדה ומפורשה · ומה לו לתורה ולנותנה אם אין נביא ללמדה לעם ?

ועוד פתח ר"י וכו' וכי אותו היום וכו' אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה כיום שניתנה מהר סיני :

לפי שמי שבאמת לומד התורה ומבין דבר מתוך דבר בכל יום ויום מחדד שכלו להבין חדשות או בפשטן של דברים או בדרשותיהם או בסודיהם או ברמזם ובזה בראיית חדשה כיום שניתנה מהר סיני :

הסכת עשו כתות כתות וכו' שאין התורה נקנית אלא בחבורה :

גם זה הוא דבר מפורסם לפי הפילוסופיא מי שלומד בד בבד אם עלה בדעתו שגגה אין לו ממי יוכל ללמוד להסירה · ואם אינו מבין ממי יוכל ללמוד מה שלא עלה על דעתו אם אינו לומד בחבורה · ע"ז בא אח"כ ולא עוד אלא שמטפשין ולא עוד אלא שחוטאין לפי שבלא מלמד אין לומד ואם הוא לומד אינו יודע כראוי ומאבד עצמו לדעת והוא באמת חוטא · חוטא בשכל (מל' ואני ובני שלמה חטאים) ונעשה טפש · חוטא בלב ולפי המוסר שמאבד זמנו ותלמודו ואם אינו לומד כראוי הוא חוטא ומביא עצמו לידי חטאים אחרים :

ד"א הסכת ושמע וכו' כתתו עצמכם · שאין ד"ת מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה וכו' :

זאת היא פילוסופיא אמתית · ממית עצמו הוא ד"ת ומליצה אבל הסוד הוא שמי שמענג גופו אינו יכול ללמוד כראוי לפי שהלימוד הוא בשכל

א"ד הונא כל המשתף ש"ש בצערו כופלין לו פרנסתו :

מי שהוא בצער ואין לו בטחון הוא מאבד שכלו ורוחו ובא בנקל לידי עניות וכנגד זה מי שבתוך הצער מברך על הרעה כמו שמברך על הטובה ומשתף ש"ש לבטוח בו שבסיועו יצא מאפילה לאורה רוח איש יכלכל מחלהו ויבוא ביגיע כפיו ובברכת ה' להתעשר מחדש · ופרנסתו תעוסף כלפור · לפי שהעניות מביאה האדם ע"י ההכרח ליגיעה ועל ידה יבוא לידי עושר :

א"ר טוביא א"ר וכו' כל המרפה עצמו מד"ת אין בו כח לעמוד ביום צרה :

אם באה צרה לעם הארץ ולהכסיל אין לו שכל להכיר הבלי העולם כמה הם שוים ובאבוד נכסיו או אם יש לו איזה צרה ממין אחר רוחו משתומם ואין בו כח לעמוד אבל מי שאינו מרפה עצמו מד"ת והוא חכם ונבון החכמה תחיה את בעליה בתוך ים הצרות ומוצא שלומו בתלמודו וחכמתו · וע"ז אמר שמואל אפי' מצוה א' כלו' לא בלבד החכמה אבל גם יראת שמים והעסק אפי' במצוה א' די לאדם ליתן לו כח לעמוד ביום צרתו · ושער בטחונו לא יהיה סגור :

א"ר ספרא ר' אבהו הוה משתעי כשירד חנינה בן אחי ר"י לגולה היה מעבר שנים וקובע חדשים בח"ל :

הגדר שהיו פוסים הקדמונים שלא היו מתירים לעבר שנים ולקבוע חדשים בח"ל אלא בארץ יהודה הוא משום דכתי' לשכנו תדרשו כל דרישות שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו של מקום וזה היה מחכמה להגדיל כבוד מקום הסנהדרין וברבות הכבוד תרבה גדולת החכמים והדיינים שהיו יושבים בו כמו בימינו שבעיר המלוכה בלבד ראויים הם הדברים שאינם בעיירות אחרות ובזה כבוד המלכות הולך מעלה מעלה · וכנגד זה כבוד העיירות החיצוניות ויושביהם ירד מטה מטה :

ת"ר כשנכנסו לכרם ביבנה היו שם ר"י ור"י ור"ן וראבר"י הגלילי פתחו כלם בכבוד אכסנאי ודרשו פתח ר"י ראש המדברים בכ"מ בכבוד תורה ודרש ומשה יקח את את האהל וגו' והלא דברים ק"ו ומה ארון ה' שלא היה מרחוק אלא י"ב מיל אמרה תורה והיה כל מבקש ה' וגו' ת"ח שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה עאכ"ו · ודבר

ה'

פתח עינים

תניא רבי אומר לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנאמר איש רעים להתרועע תניא רבי אומר אל ימנה אדם אפוטרופוס בתוך ביתו :

זה הוא מוסר להצלחת המשפחות שמרבות הרעים בתוך ביתו של אדם מביא קטטות בינו ובין משפחתו וכמ"ש הכתוב איש רעים להתרועע ובאמת הרעים שלא לצורך בבית האדם מביאים לידי קנאה ולבסוף לידי שנאה כידוע · כן הוא בענין האפוטרופוס בתוך הבית לפי שזה המכניס ומוציא נכסי בע"הב מיום ליום נעשה אדון ובזה מקלקל השורה והשלום :

תניא רבי אומר למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין :

בספר גדול ומלא חכמה מאת הכותב שפינש"ירו תאינגילטירה Spencero בלשון רומיי על הדתות ומדות של היהודים מצאתי שבין המצריים והקדמונים בין הכנענים היה אצלם אלוה א' שהם מכבדים אותו בנזירות היין למצוא חן בעיני אלוה השקר ההוא שהיו בוטחים בו כדי שהאשה לא תהיה נואפת תחת בעלה · ראה שזה הוא כענין מאמר החכם הזה · אבל ראה בשכלך שגם לפי המוסר מי שאוהב השלום בין איש לאשתו ושלא תהיה קנאה ותחרות ביניהם שהם האמצעיים לקלקול הסוטה הוא לפי השכל להזיר עצמו מן היין מפני שידוע הוא שזנות יין ותירוש יקח לב ומביא האיש והאשה לידי ניאוף :

אמר חזקיה וכו' שכל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותנן לכהן סוף נצרך לכהן ע"י אשתו שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו וסמיך ליה איש כי תשטה אשתו :

נראה בהשקפה ראשונה שב' הדברים האלו אין להם בטבע הצטרפות שמי שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותנן לכהן סוף נצרך לכהן ע"י אשתו שמביא אותו לידי קנאה אבל באמת יש להם הצטרפות מב' פנים · הפן הא' שמי שאינו ירא שמים ואינו מכבד כראוי ראש האומה כמו הכהנים נותן פתחון פה לאשה שתראה האיש וכן תעשה שלא לכבד בעלה שהוא ראש המשפחה · ואם נאבד הכבוד נאבדת האהבה ובאה לידי ניאוף · הפן הב' מצד הבעל שאם אינו נותן התרומות ומתנות כהונה וגוזל למזבח הוא בסיבת הקמצנות ומי שהוא קמצן נותן יד לאשתו לקבל מתנות מאדם אחר להתקשט עצמה כראוי לה ובזה האשה שמקבלת מתנות באה בנקל לידי ניאוף לידי קנאה ולידי קלקול הסוטה :

א"ר

הארץ כעין מלכות של מעלה ונתן להם לשון וכלב השררה הדין נמרצת עם רחמים על הפושע נגד הדת · ושהמלכות בעצמו נתן פרס ליחידים על הכבוד שהיו עושים למלך ונתן להם רשות ולדייניהם לידון הפושע לפי מה שהיו רואים לפי דתם :

כי הוה נפיק א"ל ההוא גברא עביד רחמנא ניסא לשקרי א"ל רשע ולאו חמרי איקרו דכתיב אשר בשר חמורים בשרם חזייה דהוה קאזיל למימר להו דקרינהו חמרי א' האי רודף הוא :

באמת שנראה נגד האמת ונגד השכל וגם נגד המוסר והמדיניות לקרות חמור מי שאינו מאומתנו · והגוי בכלל · ולדמותו לבהמה · אנו רואים בשארית האומות כמו חכמים מחוכמים בכל החכמות ויש להם מוסר ואהבת רע גם עם מי אשר בשם ישראל יכונה · ולמה לו לזה החכם לדמות הגויים של המעשה לחמור הבר ? ומה לו לזה החכם לדבר כזה נגד ר"ע פילוסוף גדול שנכנס לפרדס ונכנס בשלום ויצא בשלום שאמר במס' סנהדרין חסידי א"ה יש להם חלק לעה"ב · ובאמת שאם יש לחסידיהם חלק לעוה"ב איכם בהמות ובשר חמורים ? אין לנו להשיב על זאת כ"א שהחכם דבר זרה כזאת במעשה פרטי כדי להציל עצמו נגד מלשינו · ובפרט שהדיבור היה על אשת זונים כי תמאם · ואפשר ג"כ שהחכם דבר ע"פ חכמי האמת שראו חילוק גדול בין האיכות נשמות ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד ובין נשמות שאר האומות שבאות מצד הצפון וכו' והמבין יבין :

לכל לראש א"ר חנן בר אבא אפילו ריש גרגורתא מן שמיא מנו ליה :

זאת היא הקדמה מוסרית להורות שההשגחה היא לא בלבד כללית אבל פרטית ובאמת אדון הכל הוא יודע הכל לא על דרך חלק אבל על דרך כל · ואם בכל נכללים כל הפרטים אין האדם יכול להאמין ההשגחה כללית ולא פרטית · אמונה מנוגדת מן ההויה בעצמה ומן השכל · ע"ז אמר החכם הפילוסוף הזה שאפילו הממונה על אותם החופרים חפירות למלאתם מים כדי להשקות בהן השדות הוא בהשגחתו ית' לפי שאפי' השפל שבשפלים אם הוא ראש באיזה דבר הוא מיד המתנשא לכל לראש שהוא הבורא ית' המשגיח על כל · וראה שהאדון הכל הוא הראש שבראשים ומשעת הבריאה עד היום הזה בורא מיום ליום בהשגחתו ולזה כל ראש שבעולם השפל הזה כמו שלשלת הוא מדובק בראשי הראשון שברא העולם יש מאין וכולו בהשגחתו :

חצבי לנהרא כגני לייא א"ל תא חזי דירענא טפי מינך חליף
גונדא קמייתא כי קא אוושא א"ל אותו צדוקי אתא מלכא
א"ל רב ששת לא קאתי חליף גונדא תניינא כי קא אוושא
א"ל אותו צדוקי השתא קא אתי מלכא א"ל לא קא אתי
מלכא חליף תליתאי כי קא שתקא א"ל רב ששת ודאי
השתא אתי מלכא א"ל אותו צדוקי מנא לך הא א"ל דמלכות
דארעא כעין מלכותא דרקיעא דכתיב צא ועמדת בהר
לפני ה' ונומר :

ג"ז היא מוסר גדול שכבוד המלך בין העם הוא לכבדו כעין מלכות של מעלה רצוני לא בשחוק ולא בדברים בטלים · אלא בדממה דקה · וכמ"ש שלמה כי האלהים בשמים ואתה על הארץ ע"כ יהיו דבריך מעטים כן בפמליא שלמטה כבוד המלך הוא בראותו בכניעת הגוף ובשפלות לב ובדברים מעטים ובלא הרמת קול וכיוצא דברים כולם שהם בכלל הבהמיות ונסות הנפש · ולא מגדולתה · ולא לטובתה :

רבי שילא נגדיה לההוא גברא דבעל מצרית אזל אכל
ביה קורצי בי מלכא אמר איכא חד גברא ביהודא
דקא דיין דינא בלא הרמנא דמלכא שדר עליה פריסתקא
כי אתא א"ל מפני מ"ט נגדתיה להאי א"ל דבא על חמרתא
א"ל אית לך סהדי א"ל אין אתא אליהו אדמי ליה כאינש
ואסהיד א"ל אי הכי בר קטלא הוא א"ל אנן מיומא דגלינן
מארעין לית לן רשותא למקטל אתון מאי דבעיתון עבידו
ביה עד דמעייני ביה בדינא פתח ר' שילא ואמר לך
הגדולה והגבורה וגו' א"ל מאי קאמרת א"ל הכי קאמינא
בריך רחמנא דיהב מלכותא בארעא כעין מלכותא דרקיעא
ויהב לכו שולטניא ורחמי דינא א' חביבא עליה יקרא
דמלכותא כולי האי יהבי ליה קולפא א"ל רזן דינא :

זה המעשה נתן לנו למוסר גדול וזהו שגם בימים ההם היה בלב היהודים נאמנות ועבדות אמתית למלכות והיו מכבדים אותו כראוי לכבד בכנע ובאמן והיו נותנים תודה לאל שנתן כתר מלכות לאדם על הארץ

בתחלת על דבר היהודים כלם שאנו מכירים בכדור הניכר אצלנו אינם כ"א בני יהודה ובנימין וחצי שבט מנשה מלבד איזה כהנים ולוים משבט הלוי · ואם אנו עושים החשבון של הי' שבטים שהם מעבר להר קוקסו Caucaso כמו שנראה מדברי הימים של האחרונים חשבון האומה בכללה הוא עולה לסך יותר גדול מששים רבוא · זאת ועוד אין להפלא אם בזה הענין יש הפרש בין מספר הקדמון ומספר אחרון של אומתנו שגם ברומיים ד"מ אנו מוצאים שב' מאות וג' מאות שנה אחר בנין עיר רומי הקדמון היו בסביבותיו ז' וח' מאות אלפים נושאי כלי מלחמה ויוצאי צבא · ובזמן הזה אינו י' ממאה מאותו מספר הקדמון · מספר בני האדם בעיר א' או במדינה א' יש לו הצטרפות גדול עם האומניות · עם החכמות · עם עבודת הארץ והשדות · עם המלחמה או השלום ובפרט גדול עם מין השררה אם הוא מלך א' או שררה או העם שמולכים וכיוצא בזה ומפני כן אין להפליא בהשתנות הדברים האלו · וגם מספר היושבים · מתגדל או מתקטן :

ת"ר הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו הרואה חכמי עכ"ום אומר ברוך שנתן מחכמתו לבריותיו הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו הרואה מלכי עכ"ום או' ברוך שנתן מכבודו לבריותיו :

הגדולה היא לעם סגולה שנתן לו תורתו וארץ קדשו וע"כ למלכי ולחכמי ישראל אומר שחלק · רצוני שנתן הבורא לו חלק בגדולה ובחכמה · מה שאינו כן במלכי ולחכמי האומות שאינם בהם אלא דרך מתנה ולא דרך חלוקה :

לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי עכ"ום :

זה הוא מוסר לעם ולמשמרתי המלך שיהיה להם מורא מלכות · ולא בלבד המורא אלא גם האהבה בלבם למלך ולשררה ולזה חייבים הם לכבדם ולהשתדל לצאת לקראתם · ולא בלבד לקראת מלכי ישראל אבל גם לקראת מלכי א"ה ובפרט אם אנו חיים תחת ממשלתם במדינתם או בעירם :

רב ששת סגי נהור הוה הוו קאולי כ"ע לקבולי אפי מלכא וקם אזל בהדייהו ר' ששת אשכחי ההוא צדוקי א"ל

פתח עינים

ת"ר הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים לפי שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומין זה לזה בן זומא ראה אוכלוסא ע"ג מעלה בה"ר הבית אמר ברוך הרזים וברוך שברא כל אלו לשמש כי הוא היה אומר כמה יגיעות יגע אדה"ר עד שמצא פת לאכול חרש וזרע וקצר ועמר ודש וזרה וברר וטחן והרקיד ולש ואפה ואח"כ אכל ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני וכו':

המאמר הזה הוא כולו פילוסופי לפי חכמי הטבע · אין אדם אחד דומה לחבירו לפי שבנין עצמותו ואיברי הראשון אינו שוה לשני וגם חנוכו בלימודו ובמעשיו אינו שוה בכל צדדיו בין אדם לאדם ועיין לפי שאין פרצופי האדם דומות זו לזו גם דעתיהם אינם דומות לפי שחומר הגוף בכללו מביא הגידים והמוח להיות פעול ומיחס וכזה דעת הא' אינו דומה לחבירו · ולהפך הדעת והמוח פיעל על סדר איברים · ולכן איברי הא' אינם שוים לאיברי השני ופרצופם משתנה · ובימינו חכמת הפרצוף לפי החכמים לוואטר ונאלו Lavater e Gallo היא כולה מיוסדת על חכמת הגוף והכמת המדות ככת א' וכמעט הוא מ"ש החכם של התלמוד שסומך דמות הפרצוף לדמות הדעת:

ראה והבן אמיתות דברי כדבר הזה · בן זומא אחר זה בא בפילוסופיא אמיתית ללמוד מה שהוא כבר ידוע שברבית העם ומספר בני אדם במדיניות רבה טובת מלאכת הקרקעית והאומניות כולן לטוב האדם לפי שאדם א' לבדו לא היה אפשר לו לעשות כל הטרחות וכל היגיעות לחרוש ולקצור כדי להביא לחמו · ועיד לגזוז ללבן וכו' כדי למצוא בגד ללבוש אם לא על ידי המדיניות והאומניות שרבו ברבית האדם לטובתו הכללי והפרטי:

והאיש בימי שאול זקן בא באנשים אמר רבא ואיתימא ר' זביד ואיתימא ר' אושעיה זה ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא ודרש באוכלוסא אמר עולא נקיטינן אין אוכלוסא בבבל תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא:

כבר היה ידוע שאלל רבותינו הרבוא אינו אלא מי' אלפים · אם כן האוכלוסא היא ו' מאות אלף כמו שהיו היוצאי מצרים · ואין להפליא אם בזמן ההיא כא"י אומתנו היתה עולה לזה המספר · גם ביום

בתחלת

מוסר של ענוה שלא יורה אדם הלכה בפני רבו ובלבד במקום שאין אנשים ראוי להשתדל להיותו · ע"ז אמר החכם באתר דלית גבר תמן הוי גבר ולא יותר · ואם באת במקום תלמיד חכם ואינך גדול ממנו אל תטול עטרה לדרוש במקומו :

דרש בר קפרא איזו היא פ' קטנה שכל גופי תורה תלויין בה בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיך א"ר אפילו לדבר עברה :

ראה בפ' בכל דרכיך דעהו והוא יישר ארחותיך ההפרש שיש בלשוננו הקודש בין דרך לאורח · דרך הוא הדרך גדול שהולכים בו העוברים ושבים כולם למאות ולאלפים ביום לארכה ולרחבה מל' דורך גת שדורכים בו כמה רגלים בדרכם בה אורח הוא דרך צר שאינו כללי אבל פרטי והיא קטון כהלטרפית עם הדרך · ע"ז אמר הפ' שהאדם במה שהוא אדם אינו יכול לידע ולעבוד בוראו אלא דרך כללי · אבל הפרטים בקטנים אינו הגון לכנס כלם אם אין לו סיוע האלהי ליישר ארחתיו · ולזה כיון רב פפא באמרו אפי' לדבר עבירה רצוני שאפילו בחטאתיו יכול האדם להיות לו כוונה לא כ"כ נגלי ובפרט אם כל דרכיו תכליתם לש"ית :

דרש בר קפרא לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה מה היא א"ר חסדא מחטא דתלמיותא :

כמה מוסרים וכמה פילוסופיא אמתית יש במאמר הקצר הזה · א' המוסר של האב שחייב ללמד את בנו אומנות לפי שבזה היא בטוח אם יש לו בריאות להרויח בטרחו לאכול ולשתות וללבוש עצמו ובני משפחתו לכבודו ית' ולטיבת עצמו בלא דאגת הסחורה ובלא צער הולכי ימים ומדברות ובלא דאגת הלימוד אם היא רוצה להחכים בדיני ממונות ברפואה וכיוצא · ב' שהאומנות תהיה נקיה ובאמת הנקיות היא מדרגה לאדם לעלות ברומי מעלות האנושיות · ג' שתהיה האומנות קלה לפי שבזה במעט ימים הוא לומדהו בנקל היא הולך להרויח לרמי ולחם בני משפחתו · ד' שהראשונה שבאומניות היא לדעת ר' יהודה מחטא דתלמיותא שהיא עבודת הקרקעות מלאכת הקדמונים קודם מתן תורה ואחריו גם מלאכה חשובה בין המצריים יוונים ורומיים כמו שידוע מספריהם · ובאמת מה לו לאדם לטרוח אחר מלאכות אחרות ויתעצל בא' שהיא עיקר האדם לאכול לחם ולשבוע עצמו ואשתו ובניו עמו ולמה לא יטרח לחפור חפירות עשויות שורות כמלא מענה ושאר צרכי השדות וכרמים לאכול מלחמם ולשבוע מטובם ולהביא תחת קורות ביתו הדגן והתירוש והיצהר לחיותו ולבריאותו :

פתח עינים

היא חושב לרע מה שהיא טוב ולהפך היא חושב טוב מה שהיא רע ואין לנו מדת הטוב והרע וגם פעם אחר פעם האדם נותן שלום בפה ואינו ממקיר הלב ע"ז תקנו רבותינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם הקב"ה שהוא בוחן לבות וכליות ויודע מה חושב המברך על המבירך · ובזה השאלה בשם הוא מורה עליו לעד הקב"ה על נקיות לבו · והוא ג"כ מכיר מה היא הטוב הפרטי של האדם המבורך אם הוא טוב או רע הפקת רצונו או שלילתו :

עת לעשות לה' הפרו תורתך וכו' מאי טעם משום עת לעשות לה' :

זה עיקר גדול בפילוסופיא האמתית · כל הדתות שבעולם לתכלית הדת עצמה יש רגע שראוי הוא להפר אותה מעיקרה לפי זמנה ולפי מקומה · יש לאדם כמה הצטרפיות עם-כמה דברים שא"א שהדתות כולן בשורש וענף תוכלנה להכירן ולגדרן בדרך כלות · ע"ז נא' עת לעשות לה' הפרו תורתך פעמים שמבטלין ד"ת לתכלית התורה עצמה ולעבודת הבורא · וכן מצינו אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות משום דהיה עת לעשות סייג וגדר בישראל לשמו של הקב"ה ולכבודו האין סוף :

תניא הלל הזקן אומר בשעה דמכנסים פזר בשעה דמפזרים כנס ואם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר :

לפי פשט המאמר נראה שרצה ללמד ע"פ השכל והאמת והכרת הטוב המדיני שאם חכמי הדור אין מרביצים תורה לתלמידים פזר אתה לשנותם וללמדם וכמ"ש במקום שאין אנשים השתדל להיות איש ובאמת יש הרבה חכמים שהם חכמים גדולים לעצמן ואינם ראויים ללמד לאחרים ואינם יודעים דרך הלימוד ללמדם על זה אמר החכם בשעה שאתה רואה שאין מלמד ראוי והגון לנערי האומה השתדל ולמוד ללמד לאחרים · אבל הלשון בעצמו של הלל מלמד עוד לאדם דעת בענין הפרקמטיא בשעה שמכנסים אחרים ומייקרים הממון היא עת הראוי למכור להם מפני שבהרבות הכניסה הזול בא במהרה · ולהפך הוא שבשעה שהמוכרים רבים הוא עת לקנות לפי שהוא דבר קל שאח"ז היוקר בא · וע"ז אמר בר קפרא זילא קפיץ קנה מינה · רצוני אם ראית פרקמטיא בזול קפוץ וקנה ממנה שסופה להתייקר :

באתר דלית גבר תמן הוי גבר :

מוסף

בהשקפה ראשונה נראה נגד הפילוסופיא האמיתית בענין מנין
האנשים נשים ואף מה הוא הטעם שהתורה לא התירה
למנות העם · ואם התורה ע"י הכרח לא התירה אלא ע"י הכופר · אבל
מי שיורד לפי השכל לעומק הדברים רואה בתכלית הבהירות כמה ראוים
הם הטעמים של האיסור הזה · בתחלת כל המלך והשר שמונה העם הוא
מתגאה וגסות הרוח נכנס בלבו בראותו בחשבון גודל כחו וכח עבדיו
משרתיו ועמו בכלל · שנית אם הוא רודף בלבו אחר המלחמה ידוע הוא
שבמנין אוכלוסיו ואנשי מלחמה נגרר אחריה וזה הוא נזק גדול לעמו בפרט
ולאדם אשר על הארץ בכלל · זאת ועוד כששר א' מונה עמו הוא מורה
באצבע שאלו האנשים הם כמו גדיים וצאן שמונה אותם הרועה לראות
כלל עדרו וכזה מתגאה בלבו ואומר אעלה על במתי עב אדמה לעליון
ואח"ז נרגע כאבד שכלו ומתבטל בדברים שאפי' תינוקות של בית רבן
יודעים בהם · ודברי הימים של המלכים והשרים וגם בימינו ראינו שהגסות
הרוח במלך ובשר הצבא מביא אותו לידי שגגות וחטאים כלם כנגד השכל
ושאין להם כפרה · ואחרון אחרון שמי שמונה האנשים מורה שאין לו בלבו
אלא כלל העם ולא הפרט האנושי ומי שאינו מבחין בין אדם לאדם שיש
בינם לפעמים הפרש לאין תכלית אינו יכול להיות בכל דרכיו משכיל
במלכותו מפני שטובו אינו אלא ליתן שכר לכל אדם לפי זכותו או כמעשיו
או בשכלו או במדותיו ומי שמונה הכלל ואינו מכיר הפרט אינו אלא מלך
מחסרי הדעת לרעתו ולרעת מדינתו :

משנה כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים מן העולם משקלקלו האפיקורוסים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם :

הפשט של המאמר הוא מוסרי · במקדש הראשון לא היו אומרים
בברכות אלא ברוך אלהי ישראל עד העולם אבל משקלקלו
המינין ואמרו אין ע"הב ואין עולם אלא הזה · התקינו עזרא וסיעתו
שיהיו אומרים מן העולם עד העולם לומר ששתי עולמות יש ולהוציא
מלב הכופרים בעולם הנשמות ובתחיית המתים :

והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם :

השאלת שלום בשם הקב"ה גם זה הוא מוסרי · השאלת שלום בינינו
הוא כולו חנפות ואינו אלא בדרך שקר בין אדם לאדם ·
ובמקום שאלת שלום וברכה אין אנו מוצאים כ"א דברים רקים ושקר גמור
הא' אומר עבד נכנע והאחר כיוצא באלו הדברים במקום ברכה ושלום
ממקור הלב · ומפני שהאדם אינו מכיר מה הוא טיבו ושלומו ולפעמים
הוא

באחד יצתה ב"ק ואמרה אשריך רבי עקיבא שיצתה נשמתך באחד :

זה המאמר של ר"ע שמסר נפשו על קידוש השם ותלמוד תורתו ברבים אינו מופלג ולא נגד דרכי האמונה · הדברי הימים כולם של האומות כל דף מביא מעשה מן הכומרים שמסרו נפשם על אלהיהם ועל הדת שהיו מאמינים בה · ואין להפליא על הדבר הזה לפי שכל מאמין אם מאמין הוא מעומק הלב העה"ז השפל וחייו בו נחשב לכלום עם נצחיות הנפש והעוה"ב שאין לו קץ · ואצל המאמין אמיתות הנצחיות הנפש הוא אצלו האמת נצחי כמו בחכמת ההנדסה שב' פעמים ב' הם ד' · וכזה הוא הטעם של כמה אלפים שמסרו נפשם על אמונתם :

ובאמת אם מוצאים אנו בדברי הימים של האומות לאלפים ורבבות שאבדו חייהם במלחמה או באופן אחר על אהבת בניהם ואביהם · על אהבת עירם ואומתם · מה לנו להפליא אם מאמין א' גמור מסר נפשו בחיי העה"ז האבד על אהבת בוראו ובפרט ר"ע שנכנס בשלום רצוני שלמד הרבה מפילוסופיא וכיוצא אבל עיקר אמונתו נשאר כמו אילן שכל הרוחות שבעולם לא הזיזו אותו ממקומו :

ואמר להרגך ותחם עליך וכו' אמר ר"א א"ל דוד לשאול מן התורה היה מותר להרגך מ"ט שהרי רודף אתה והתורה אמרה בא להרגך השכם להרגו אלא צניעות שהיתה בך היא חסה עליך ומאי צניעותא היתה בו בשאול דכתיב ויבא אל גדרות הצאן אל הדרך ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו וכו' :

זה הוא מוסר גדול לצניעות שהוא הטוב שבמדות במדינות ובכל דיני דרך ארץ :

אר"י ב"ח כל המבזה את הבגדים לסוף אינו נהנה מהם שנאמר והמלך דוד זקן בא בימים ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו :

זה הוא מוסר לאדם בהנהגת עצמו ובהנהגת ביתו שלא יהיה פורץ לפי שמדת הפורצות מביאה לידי עניות וכזה הכל נאבד :

אם ה' הסיתך בי וכו' ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישר' וכיון דמנינהו לא שקל מנייהו כופר וכו' :

בהשקפה

תניא ר׳ יוסי הגלילי אומר צדיקים יצ״הט שופטן :

זה הוא כולו פילוסופי · שאדם אם הוא טוב הטיב עצמו מכינו לטובות אחרות כשתים הכ״ים · ואם הוא רע כולו נוטה לרעה · אם יש לו לשפוט על מעשי הא״ם אם הוא טוב ידין אותם לכף זכות · ואם הוא רע ידין אותם לכף חובה · זאת ועוד אם יש לו איזה דבר לעשות אם הוא טוב רואה אם יש בדבר איזה טוב אי לעצמו או לאחרים יזהר עצמו לעשותו לפי שיצרו הוא טוב ותכליתו טובה ולהפך הוא כאדם הרע אשר לבו כולו חמס :

ואמר רבה לא אברא עלמא אלא לצדיקים גמורים ולרשעים גמורים :

זה הוא אמת · לצדיקים גמורים נברא העולם לא בלבד העה״ב ליטול שכרן אבל גם העה״ז לפי שטובה שעה א׳ בתשובה ומע״ט בעה״ז מכל חיי העה״ב ולרשעים גמורים שאמרו בלבם אין אלהים והשחיתו והתעיבו בעה״ז בכל מיני תענוג במאכל משתה ושמחה ותשמיש :

תניא ר״א הגדול אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נא׳ בכל נפשך לומר לך אם יש לך אדם שגופו חביב עליו ממסונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך :

זה המאמר הוא כולו פילוסופי והנסיון מוכיח שיש אדם שגופו חביב עליו מממונו ולצורך גופו הוא מפזר · ויש אדם שממונו חביב עליו מגופו כמו הקמצן שעשרו שמור לרעתו :

מעשה ונזרה מלכות גזרה על ישראל שלא יעסקו בתורה מה עשה ר׳ עקיבא הלך והקהיל קהלות ברבים וישב ודרש וכו׳ לא היו ימים מועטים עד שתפשוהו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורין וכו׳ אמרו כשהיציאו לרבי עקיבא להריגה זמן ק״ש היה והיו סורקין את בשרו במסרקאות של ברזל והיה מתכוין לקבל עליו עול מלכות שמים באהבה וכו׳ היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו

באחד

פתח עינים

כבד כועס וכו' :

אצל הפילוסופים האחרונים ג"כ הלב הוא כועס אבל הוא ע"י המרה שהכבד מחליק בעצמותו וע"ז נק' הכעס bile מרה · ומי שכועס bilioso · וזאת התנועה היא ע"י הגידים · ואמת הוא ג"כ שאחר הכעס האדם נעשה ירוק · והמרה יוצאת לחוץ בתוך הדם ומטמאו וכזה תובן מ"ש אחר זה מרה זורקת בו טפה ומניחתה ·

טחול שוחק · ראיתי כתיבה א' בלשון רומיי מרכס שלא מבני עמנו מאומות אשכנז על הטחול ששוחק · ולפי דעתי הוא להודיע שהטחול לפי חכמת הטבע והנימוס איני נעשה אלא להכין הדם שנכנס בכבד א"כ הטחול הוא עבד הכבד · וראו ג"כ חכמי הניתוח שהבהמות אם אין להם טחול המרה של הכבד היא יותר מרה ייחר ירוקה או יותר שחורה וכזה כל הגוף נאבד במעט ימים א"כ אם הטחול ממתיק המרה שהיא מקור הכעס אמת הוא שהטחול הוא מקור השמחה והשחוק :

זאת ועוד השחוק הוא תנועה איברית nervosa של החלר הכבד והטחול הוא תחתיו ושכנו א"כ אמת הוא שהטחול הוא בית השחוק לפי שהוא תחת החלר הכבד ושכנו הגדול :

קורקבן טוחן :

קורקבן היא כמו שפי' הצמח דוד Ventriculus Gallinacerum שהוא המסס של הבהמות שטוחן המאכל :

קיבה ישנה :

הקיבה היא האצטומכא עם כל בני מעיים כמו שפי' הקמחי והצמח דוד · ואע"פ שהשינה היא בגידים ובמוח אמת הוא שאם בני מעיים הם מלאים ממאכלים וממשקים גורמים השינה לפי שהמוח מוחש מכח הגידים של הבטן :

אף ניעור · לפי שעל ידו יוצא הרוח מן הריאה לחוץ והוא חלק בגוף היותר מוחש לתנועה ונראה שהוא לעולם ניעור ומעט ריח או רוח שנכנס לאף האדם כמעט רגע ניעור :

ניעור הישן או ישן הניעור נמוק והולך לו :

רצוני שאם האף איני בתנועה · ובתנועה גדולה הקיבה והבטן · זה מורה שהריאה היא בתכלית הקושי לשאוב האויר וכזה הנשימה נאבדת והמיתה באה :

תנא שנידם ישנים או שניהם נעורים מיד מת :

זה הוא אמת שאם האף והקיבה הם או בלא תנועה או בתכלית התנועה האדם הוא נימס ומת והולך לו :

הניא

הנעשה בכים שאינו מתיר להשתין האדם החולה נעשה מבולבל במוחו והיה טעמו משונה · א"כ הכליות שמכינים המי רגלים ומטהרים הדם מכל דבר עכיר באמת הם סיבת עלת המוח שעל ידם באה עלה נכונה בלבו:

ומסחברא דטובה מימין ורעה משמאל :

אצל הקדמונים הימין שהוא יותר חזק מכח התנועה שעושה יותר מהשמאל יהיה יותר טוב והמקובלים אמרו מה שאמרו על זה הענין ודעתם רחבה מדעתנו :

תנו רבנן לב מבין וכו' :

הבינה היא במוח ובחוט השדרה ובגידים ולא בלב בעיקרה · אבל דע קורא נעים שהבינה היא פעולת השכל שמבין דבר מתוך דבר ויורד לעמקו של הדבר וזאת הטרחה של כח השכלי אינו אלא בשביל קורת רוח שמילא המבין בפעולתו שהיא כמו בריאה חדשה ובזה אינו כי אם בכח הלב שהוא מקור הטיב והרע כפשיי רצוני מה שקוראים הפילוסופי' האיטלקי' Sensibile טוב חישיי א"כ הבינה בפעולה הראשונה היא במוח · אבל מקורו הוא בלב · ובזה בא כמין חומר מ"ש החכם שהלב מבין :

כליות יועצות : כבר פרשנוהו במאמר הקודם :

קנה מוציא קול :

מה שקוראים חכמי הניתוח לריננו Laringe שהוא מורכב מה' איברים קשים שנקראים Cartilagini הוא ראשית הקנה שהוא מקור הקול :

וושט סכנים כל מיני מאכל : זה הוא ידוע וברור :

ריאה שואבת כל משקין :

לפי חכמי הטבע והניתוח הריאה היא עושה הפועל גדול שהדם כשנכנס בו אינו מוכן לחיות דם וע"י האויר היורד לריאה בכח החום הטבעי של האויר הטהור הנק' אוסיגינו הוא מחליף ע"י תנועתו וחומו כל מיני משקין שבדם וגם הקילו של המאכלים בדם טהור · א"כ אמת הוא שהריאה שואבת כל מיני משקין ומחליפם בדם :

לשון מחתך · פה גומר :

אמת הוא שהלשון מחתך את הדיבור להוציא מפיו והפה עם השפתים גומר הדיבור ומוציאו · חכמי הניתוח ראו שהענף השני מהגיד החמישי של המוח יורד ללחי העליון וללשון ואם מחכמת חולי פגע רע שאותו הגיד מאבד החיות גם הלשון הוא קרוב למיתה והוצאת הדברים אינה באפשרי · א"כ הוא בתכלית הוודאות שהלשון מחתך :

פתח עינים

היצ"הר כמשל כמאמר הזה לזבוב לג' טעמים · הא' שהזבוב הוא קשה עורף ובתכלית ההעפלה הוא יושב ומוצץ דם האדם והבהמות ועושה להם מלחמה גמורה · וכשיושב האדם או הסוס או השור ועושה כל מאמצי כחו להבריחו הוא בורח · וכמעט רגע חוזר למקומו הראשון כן היצ"הר הוא קשה עורף בלב האדם · הב' שהזבוב הוא מלא עינים ויש לו עין כמו רשת ולפי האחרונים מחכמי הטבע ראו בזבוב יותר מאלף עינים · ובעונות גם היצ"הר הוא כולו מלא עינים לפי שכל דבר נברא יכול להיות פגע ליצר לב האדם · הג' שהזבוב הזכר יש לו כלי הביאה מכוסים וכשהוא בא עם הנקבה זאת באה בתוך כלי הזכר לקבלו · וכן הוא היצ"הר שנראה מתפעל Passivo כשהוא באמת פועל Attivo ויושב על ב' מפתחי הלב · לפי חכמת הניתוח הוא אמת שיש ללב ב' מפתחות שנקראי' אזנים Auriculae שמקבלי' הדם · האוזן הימין מקבל הדם מהוורידים היורדי' מהראש · ואח"כ מהרחם הראשון יורד הדם לריאה ומהריאה האוזן השני מקבלו והולך לרחם השני Ventricolo שיורד אח"כ בכל הגוף ע"י ההו"רטה Aorta · א"כ הוא אמת שהמפתחות שבלב הן שתים · הלב הוא עיקר האדם לפי שהדם הוא הנפש כידוע מחכמת הניתוח והרפואה והלב מקבל הדם שאינו שלם ושולחו בתחילה לריאה שע"י האויר הטהור שיורד בה לא זו בלבד מטהרו אלא נולד בו · ואחר זה הולך מחדש ללב ששולחו אח"כ סביב בכל הגוף ונכנס מחדש ללב · א"כ אם הלב הוא עקר האדם ודמו מה טוב הוא ומה נעים לומר שיצרו ג"כ יושב על מפתחיו · ואם תרצה הקורא להבין מפתח הלב דרך מוסר ידוע הוא שמפתחי יצר האדם הם מדת הכעס ומדת התאוה שקראו הפילוסופים האיטלקים Irascibile האחת Concupiscibile השנית · א"כ ראוי הוא לומר גם בדרך תורת מוסר שיצ"הר עומד על ב' מפתחות אלו :

ת"ר ב' כליות יש באדם יועצות א' לטובה וא' לרעה :

אמת הוא בחכמת הניתוח שיש ב' כליות באדם שנקראים בלעז Reni ולפי שהם כולם מורכבים מכלים קטנים בתכלית הקטנות מה טוב ומה נעים שמם משם כלי אבל אמת הוא ג"כ שחמרם צורתם וטבעם מורים שלא היו נבראים בגוף כ"א להפריד מהדם המי רגלים שיורדים אח"כ לכיס ואח"כ לאבר המשתינים לחוץ · א"כ איני יכול להבין שהכליות יועצות אלא בדרך אחד והוא זה · דע שהמי רגלים הם מחמום הדם וע"ז בחכמת האלקימיא אנו רואים שבמי רגלים יש ו' או ז' מיני מלח שאם לא יצאו לחוץ הדם אינו טהור · ובזה במעט ימים גם המוח אינו מוכן להבין ולעשות עצה ולהבין דבר על ישרו · וברפואה אנו רואים שמי שאינו משתין בנקל נעשה שוטה והמוח נכבד וראיתי אני ג"כ שמחמת האבן

הנעשה

פתח עינים

חלק שני

ברכות המשך · פרק ט' הרואה

פיסקא בכל לבבך וכו' ויבן ה' אלהים את הצלע · רב ושמואל ח"א פרצוף · וח"א זנב :

שמואל היה חכם ברפואה ובחכמת הניתוח וע"כ אמר זנב · לפי שהוא יותר קל להבנת הבריאה ההיא ועכ"ז אין האדם יכול להבינה בשלימות לפי טבע הדברים :

ד"א ויבן ה' ר"ח ואמרי לה במתניתא תנא מלמד שברא הקב"ה לחוה כבנין אוצר מה אוצר זה רחב מלמטה וקצר מלמעלה כדי לקבל הפירות אף האשה רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כדי לקבל את הולד :

שפתים ישקו זה הוא אמת לפי חכמת הניתוח של האחרונים · והנסיון התמידי שבאמת האשה היא בעצמות ובחלקים אשר בהן הרחם יותר רחבה מהאיש כדי לקבל ולקיים הולד בעת ההריון · ולהקל עת הלידה כמו שידוע מספרי הרפואה והניתוח :

ויביאה אל האדם מלמד וכו' דתניא לא ילך אדם אחורי אשה בדרך וכו' :

זה הוא מוסר גדול בצניעות

האדם לא ילך אחרי אשה בדרך לפי שגנאי הוא הדבר ואחורי אשה בנהר הוא גנאי יותר לפי שמגבהת את בגדיה מפני המים · ובזה האיש מסתכל בה · וכל אלו הגדרים הם חשובים עד מאד מפני שבזה האדם עושה גדר לעצמו כדי שלא יבא לידי עבירה גמורה · וזה הוא העיקר של המאמר הבא אחר זה ת"ר המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לידו כדי להסתכל בה אפי' קבל תורה מסיני כמשה רבינו דכתיב כיה מימינו אש דת למו לא ינקה מדינה של גיהנם :

א"ר יצ"הר דומה לזבוב ויושב על ב' מפתחי הלב וכו' :

הקדמה

הפילוסופיא האמיתית בחכמות אינו רודף אחר יופי הדיבור אבל הוא מעמיק בחומר הדברים וכידורם לפי האמת ולרוב מי שמגדיל עצמו ביופי הדיבור אינו יורד ליסוד דברי החכמות ואין לו כי אם קליפת הפרי בלי תוך :

הא לך הקורא לפי ההקדמות האלה החלק השני מספרי **פתח עינים** וה' ימלא משאלות לבי בסיועו הגדול עד תשלום המלאכה מלאכת ה' נאמנה אכי"ר :

Nota dei Libri da me scritti e stampati, ovvero già finiti e pronti a stamparsi.

Nichmat Chain. Penè Rabà : Consiliador : de Resurrectione : de Creatione : de terminis Vites: de fragilitate humana : Spes Israel : Orationes : Chomasch Sive Pentateuce : Thesoro dos dinim : Piedra pretosa : Oractiones dell' Anno :

Libri pronti nel 1656, ad essere stampati

De Culta imâginum Contra Pontifices: Sermones. Leges Comunes Omnium Midraschim : Bibliotheca Rabinica Hipocratis aphorism. hebraica : Flavius aduersus ap. hebr. : Refutatio Libri Cui titolos Preadamite : Continuatio hystoria Flavi Iosephi : De divinitate legis Mosaicis :
De Scientia Talmudistarum in Singulis facultatibus:
De Philosophia Rabinica :

עוד בס' דברי ימי החכמות אשר שמו מאסף בשנה תקמ"ח מצאתי דברי ימי החכם הגדול הנז"ל ר' מנשה בן ישראל ז"ל מאת המליץ הנכבר Franco de Mendez ושם נמצא לוח כל הספרים אשר נזכרו למעלה באיגרתו וביניהם ס' אשר שמו ידיעת בעלי התלמוד בכל מיני חכמות אבל נראה שעד עתה לא בא לאור הדפוס· אמנם בראות אשר דרכי בספרי הוא דרך החכם הגדול הנזכר מלא שחוק פי על מי שפיער פיו לבלי חוק נגד רבותינו באמרו ש"א היה להם יד בחכמות לפי ידיעות דורנו וכהנה· אמת הוא ג"כ שלא בקשתי בספרי הלז יפוי וצחות הלשון בכל ערכו אבל מי שמדבר על פי הפילוסיפיא

הקדמה

תכליתם העליון ולפי האמת בין בלימודיות בין בחמריות בין בסודכבות משתיהם. ביחד · אסנם לסתום פי מדבר שקר על חכמי התלמוד באמרו שהלכו בדרך לא סלולה בהכרת החכמות · דע עוד הקורא שהחכם הגדול מנשה בין ישראל רב באמשטרדם מקהילת בני ישראל הבאים מפורטוגאל הלך לעיר הגדולה לונדריס עם אנשי חיל מאומתנו לדרוש משררת אינגילטירה על אחינו אשר גורשו מכל מלכות אינגילטירה בימי Eduardo הראשון ובימי Cromvelo שמה חזרו כבראשונה ע"י הרב הגדול הזה מחמת דבריו בציבור לפני השררה עצמה · ומחמת כתביו היקרים · בעת ההיא החכם השלם הזה כתב אגרת לשר משרי אינגילטירה להגדיל תיפארת אומתנו ותורתנו ולהגין על הרע אשר דברו עליה בשנים שעברו ובימי הגרוש והצרות אשר עברו עליה בלא צדק ובלא משפט · האיגרת הזאת באה לדפוס בלונדריס הבירה בשנת 1708 לנוצרים בס' א' אשר שמו הוא בלשון אינגילטירה כזה

The Pheuix. Revival of scurce and valuable pieces no Where to he found but in vhe closets of ve curious.

סוף האיגרת הזאת בלשון איטלקי הוא

Dal mio gabinetto in Londra li 10 Aprile dell' anno 5416 della creazione del mondo, e 1656 dell' era volgare

ואחר זה

Per soddisfare al vostro desiderio quì v' indico la

הקדמה

ברוך אלהי שבראני לכבודו והבדילני מן התועים אשר מורא אחזתן ואינן בכותבים ולא זרזו נפשם לחבר ספר או מכתב באמרם שאינם ראוים לדבר גדול כזה · ויושבים במושב העצלות שלא ליתן פתחון פה לדבר כנגדם ולכן גזרו אומר · לנו דומיה תהלה · גם אנכי שמעתי פה מדבר גדולות עלי באמרו שהקדמונים לא ידעו מה שאני פירשתי בחלק הראשון אשר בא לדפוס בשנה שעברה ושבימים ההם לא היו החכמות במדרגה. שבימינו ושאין להאמין שחכמי התלמוד כ"כ דרשו בחכמות בהצטרפות כתבי · אבל דבריו אלה אינם כ"א לשון מרמה · אולת וטפשות · ידוע הוא לכל מבין ולכל מי שחיפש בחכמות כמה דברים בחכמת הניפורת · בחכמת הטבע · וכחכמת ההנדסה ורפואה הכירו בכל עומק חכמי התלמוד · והרב נייטו ז"ל בעל מטה דן הביא ראיות עצומות על זה · ואם רבותינו בכל כתביהם הגדילו על כל חכמי האומות בדקה מן הדקה במדות שהתורה נדרשת בהן · ובכל מה שהוא מצטרף עם עומק הענין · אין להפליא אם ב־כמות נ"כ הגדילו לעשות בכתביהם · מפז יקרים · ומנופת צופים מתוקים אמרותיהם צרופות · לעד עומדות · לא אחשוך לומר שאין בספריהם בפרטות הידיעות חכמה א' אשר עליה כתבו בסדר ההגיון כמו שאנו מוצאים בין חכמי העמים לפי שתכליתם היה מדע התורניות ולהוציא דבר מדבר מכתבי התורה ולפי קבלת הזקנים והנביאים ואנשי כנה"ג ולעשות גדר להוראת המעשה · אבל עכ"ז פיהם לא חשך ללמד לאדם דעות נאמנות בכל החכמות לפי פרטיות הדבר אשר עליו דברו לא העדיפו ולא החסירו לפי

הכליתם

פתח עינים

והוא פירוש ע"פי הפילוסופיא האמיתית על הרבה
מאמרי רז"ל בענין ישראל

מאת

בן ציון רפאל הכהן פריצי

חכם בהנדסה וברפואה וחבר להרבה חברות חכמה
ממקום אוסטיאנו תחת מדינת מנטובה

חלק שני

פה ליוורנו יע"א

שנת ומעשה ידינו כוננהו לפ"ק

ביד החכם כמה"ר ישראל קושטא וחברו הי"ו

מדפיסים ומוכרי ספרים

OCULUS ISRAELITICI POPULI

OSSIA

Dilucidazioni Filosofiche, Fisiche e Matematiche su tali materie contenute nel TALMUD.

DI

BENEDETTO FRIZZI

R. Ingegnere, e Dottore di Filosofia e Medicina, di OSTIANO, Provincia di Mantova, socio di varie Accademie.

VOLUME PRIMO

LIVORNO

TIPOGRAFIA I. COSTA E C.

1878.

ELENCO

OSSIA

INDICE

Delle Materie contenute in questo primo Volume.

Occupazione negli Studj di gran sollievo all' abbattimento dello spirito.
Grandi cognizioni che si avevano al tempo della Scrittura della teoria della luce e del fuoco.
Si conosceva il Calorico causa della Vitalità, e suo nome significantissimo in tale rapporto nella lingua ebraica.
Uso del fuoco nell' incontrare le alleanze tra gli antichi, e perchè.
Tardo suo uso nel cuocere i cibi giusta là dottrina di Wrey, Burges e tanti altri.
Spiegazione delle due mistiche Colonne che precedevano Israello nel deserto.
L' idrogeno e il fosforato che si sviluppano nei cadaveri, conosciuti a tempo di Isaia Profeta.
Grandi cognizioni al tempo della Scrittura Mosaica, dell' elettricità, causa de' tremuoti, de' fulmini, e di tanti altri fenomeni atmosferici.
Cognizione della Tempesta, della sua fisica costituzione, e della sua causa.
Simile del fosforo animale, e della luce che tramanda; Metafisiche utilità della bellezza, e sue degradazioni.
Aria e clima più o men favorevoli alla propagazione abbondante.
Limitazione e confine alle sensazioni umane a maggior utilità dell' uomo stesso.
Erudizione e riflessioni Metafisiche sui Filacterj.
Utilità della stabilità del luogo per le orazioni.
Riflessioni sulle Prediche.
Simile sui Digiuni.
Cognizione di Storia Naturale sopra una specie di Dindio Indiano che si cambia di colore coi raggi del Sole.

Utili riflessioni sul Matrimonio.
Simile sul carattere degli Oratori.
Simile sulle Orazioni.
Morte e vita nella natura che si alternano per la conservazione della natura medesima nella sua totalità.
Oscurità dell' essenza Divina, e evidenza della sua esistenza.
Riflessioni Metafisiche sui nomi delle cose, e personali e loro teoria.
Utilità dell' economia, e sua felicità.
Teoria e pratica necessarie ad ogni studio.
Vantaggi e svantaggi delle orazioni in pubblico.
Riflessioni Metafisiche sul Matrimonio.
Nosologia delle Malattie.
Riflessioni sulle diverse specie di Morte.
Utilità della sepoltura in molti rapporti.
Polizia delle Strade.
Ossequio dovuto ai Maestri.
Utilità in rapporto anche religioso della fatica nell' uomo attivo.
Polizia delle Tavole, e degli Alloggi.
Costumi de' Medj in tale rapporto.
Simile de' Persiani con molte utili dilucidazioni.
Morale dolcissima anche verso i nemici.
Qual punto di letteratura convenga alle femmine.
Posizione e località delle Mammelle nel genere umano, molto da riflettersi in Storia Naturale.
Riflessioni profonde sull' anima.
Svantaggio dei Ricettarj a comodo pubblico, se non sono diretti dai Medici, giusta i casi particolari.
Buon senso della femmina in molti rapporti al disopra del maschio.

vidia dell' altrui bene

Ragione de' tre tempi del mattino, mezzogiorno, e serà, destinati dagli orientali alle orazioni.

Diverse riflessioni morali e metafisiche sulle cariche pubbliche.

Diverse altre circa la decenza economica, e nelle conversazioni non meno che avvertimenti salutari sulle visite degli infermi.

Grandi teorie sui venti, sulle pioggie, sull' eletricità, è sui terremuoti, non meno che sulla storia naturale delle Cerve in quanto al loro partorire.

Divisione morale delle passioni in irascibile e concupiscibile e loro derivazioni.

Teoria delle passioni miste giusta Condillac e altri.

Riflessioni fisiche sulla diversità de' climi e loro rapporti.

Cognizione del Cristallo bianco degli antichi.

Simile di diverse specie di Conchiglie e della specie cosi detta la Venere, di cui la più grande era in Sassonia.

Teoria dell' affezione del ridere, e suoi rapporti.

Simile sui movimenti praticati dagli orientali nel far le orazioni.

Vantaggio del moto della pronuncia nell' orare.

Riflessioni sull' ubbriacchezza, e l' essere suo quasi criminale delitto.

Simile sugli Essenj, sul nome d' Iddio Zabahot, e sui precetti affermativi delle donne.

Simile sulle diverse costituzioni fisiche de' temperamenti, e di strutture, non meno che de' colori giusta le operazioni di Buffon Pallas ec.

Simile sulle cause finali.

Simile importantissima sulla complicazione della prescienza Divina coll' umana libertà.

Rapporti necessarj del legislatore col popolo a cui è la legislazione destinata.

Cognizioni de' Talmudisti de' spasmi, e lor specie, e sensibilità del periostio.

Provvidenza Divina generale e speciale.

Riflessioni sull' ordine di orare, e confronto dell' orazione con altre azioni religiose e virtuose.

Giornate Scirocali che portano debolezza nel corpo e perche.

Cognizione di una specie di Serpente e sua descrizione.

Colpa Metafisica di chi non impiega il proprio talento.

Talmudisti che confrontano con Locke in un pensiere sublime.

Osservazioni sui precetti negativi diretti ad abolire gli usi antichi degli Idolatri.

Simile sugli attributi d' Iddio.

Simile sulla libertà dell' uomo.

Simile sulla franchezza della favella nell' Oratore.

Le personali relazioni diverse, formano la diversità di quelle sentimentali di Religione.

Confronto del penitente con chi non ha mai peccato.

Stato politico dell' israelitica nazione nella sua felicità.

Parabola e allegoria sul vino, e sulle uve.

Avvertimenti morali e fisici sul luogo che deve essere destinato alle pubbliche orazioni, e per allontanare le usate idolatrie.

Dissertazione sulla generazione e suoi rapporti e con nuove riflessioni sulle Benedizioni praticate per rito dagli ebrei nell' alimentarsi dei prodotti della terra.

Unione dell' applicazione degli studj colla attività nell' agricoltura nei mesi più adattati.

Indole dello studente necessaria per riuscire negli studj.

Osservazioni esatte sui nervi olfattori e teoria degli odori.

Cognizione di Cardano e di un filosofo Boemo sulla distinzione degli odori diversi della insensibile traspirazione giusta l' essere l' uomo vergine o no, circostanza conosciuta anche dai Talmudisti.

Rispettabile ogni arte anche ignobile, avuto riguardo al bene che ne resulta al generale della società.

Diversi doveri di decenza dovuti specialmente dalla classe dei letterati, e osservazioni fisiche sul danno che produce il camminare a passo troppo lungo.

Ateismo che ha per base l' orgoglio nel pretendere che quello che dall' uomo non si comprende, non sia vero.

Definizione del vero ignorante, e dell' ignoranza in astratto.

Che per riuscire negli studj, non basta la sola disposizione fisica nè la sola educazione, ma che occorre la combinazione dell'una e dell'altra.

Dominio fisico più ampio nell' uomo che nella donna in rapporto ai risultati della generazione.

Influenza sul feto delle circostanze dell' animo della donna gravida.

dell' Autore, sopra altra praticata presso gli antichi Marcomani.

Vicinanza delle limitrofi Potenze decisiva in Politica.

Cognizione dei Misnici e Talmudisti, delle Comete e loro essenza e periodico giro, e loro influenze sul Globo se troppo si avvicina, producendo diluvj, conflagrazioni, e tremuoti.

Cognizione dell' Orione ossia Hyades, delle Ecclissi, di Arturo, dei Plejades de' Latini, del Centurio, dello Zodiaco, dell' Ariete, dei Poli Artico e Antartico; dell' influenza dei Corpi Celesti sul Mare e suo flusso, e riflusso; del diluvio giusta il parere di Buffon, dei Solstizj, del Capricorno, Cancro ecc.

Teoria fisica completa sul respiro.

Simile dei tremuoti, dell' eco in quanto al suono, delle nubi, del lampo, e dell' arco baleno.

Grandi cognizioni dei Talmudisti della Concezione e della Gravidanza, delle Mole e di altri Corpi non perfetti, e della differenza dei prodotti se mascolini o femminini.

Metafisica sul coraggio affermativo o negativo, attivo o passivo giusta Elvezio.

Bene e male, che sono mere idee di relazione, avuto riguardo ai rapporti misti.

בספרו על האדם ועל רוחו יש ב' מיני תפלה ופחד שכנגדו · המין הראשון הוא שמתפלל על כל דבר כל' הבחינה אע"פ שהסכנה גדולה ושא"א לנמנע וזה הוא התפלה בהמיית · המין הב' הוא מי שמתפלל ע"פ השכל ומבחין מעלת הסכנה אם האדם יכול לנמנע אם לא ולפי מהותה מתפלל או אינו מתפלל · כן בפחד יש פחד א' טבעי ע"י החושים שמפחדים רוח האדם אף ע' דבר שאינו ראוי לפחד ממנו · וזה הוא פחד המתפעל שנק' בלע"ז Timor passivo זה הוא הפחד שאינו מצטרף אלא עם הנשים הרכות ועם יונקי שדים · יש ג"כ פחד שני שהוא פחד הפועל Attivo לפי החושים ולפי השכל שהוא מכבד האדם אם מחיש אותו כמו בדבר חמרי אם סכנתו קלה ומצויה · או בדבר רוחני כמו החטאים והפשעים · או בד"ת אם מפחד הלומד שמא תשכח הימנו שמתוך כך הוא שב בתשובה שלימה לפניו יתעלה · או מחזיר לשנות תמיד מה שלמד כדי שהשכחה לא תהיה מצויה · ראה והבן שזה הוא עיקר המאמר הזה ולכן בפחד המתפעל שאינו ראוי לאדם אמר הפ' פחדו בציון חטאים כבכין הקל פחדו · וחטאים לפי הפשט הוא מל' נרתין כמו והייתי אני ובני שלמה חטאים · ובפחד הפועל אמר הפ' אשרי אדם מפחד תמיד · מפחד מבכין פועל שרולה לפחד לפי השכל :

משנה חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה וכו' לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעבדין מן שמיא לטב עבדין :

עיקר המאמר הזה הוא ברור לפי התורה ולפי הפילוסופיא האמתית · לפי התורה מפני שהטוב והרע אינו בעו"הז הגפל אלא בהשארות הנפש לעולם הבא · לפי הפילוסופיא מפני שהטוב והרע הם לפי המצטרף ולא לפי הכלל · וכל היום אנו רואים שהאדם כשהוא בהצלחה היותר גדולה ההצלחה עצמה היא סיבת רעתו · ולהפך הרעה שגורם לאדם לירד לשאול תחתית היא עצמה גורמת טובתו ומקימו מעפר להושיבו עם נדיבים ועם נדיבי עמו :

תם ונשלם חלק ראשון

שדומה לסנדל וכן אמרינן בנדה סנדל ודומה לסנדלת של מים ומתחלתו ולד היה וכו' כמדומה שהוא סובר שנאבדה צורת הולד הראשון מחמת עיבור שני שאובד הראשון אבל זה אינו אמת לפי הנסיון והטבע לפי שרבו הסיבות לגרום הסנדל בלא עיבור שני · ואם יחזור לכך לידע למה נקרא סנדל הנולד בלתי צורה לפי דעתי הוא שהסנדל הוא הפך המנעל שזה השני הוא נסגר כראוי והסנדל הוא פתוח · וכן הנולד בלתי צורה נראה שמה שראוי הוא להיות סגור לפי הצורה הראויה נשאר פתוח : —

אמר ר"י אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה :

שהדבר תלוי אם הוא זכר או נקבה בהזריעה הראשונה זה הוא מה שלומדים חכמי הרפואה והטבע כלם כאחד אע"פ שעד היום סוד הזריעה והלידה הוא דבר נסתר לשכל כל אדם · עכ"ז שיהיה זכר הנולד כשהאשה מזרעת תחלה ולהפך ב' סיבות יש בדבר · א' כשהנקבה תזריע תחלה דמיונה נאבדת קודם דמיון האיש א"כ דמיון האיש פועל באחרונה ונולד והולד הוא זכר לפי תמונתו וכן הוא להפך · ב' שלפי הבקיאין מכל אבר משעת הביאה באים מה שקרא Particelle Organiche ואלו הן סיבת הלידה · א"כ מי שפועל באחרונה היא ניכר בצורתו לפי שנשארות סיבות ההויה מורגשות מאלו יותר ממי שפועל בראשונה · ובאמת שבתי וראיתי בנסיון כמו רופא בהרבה משפחות שכשהאיש הוא חלש או בסיבת הזקנה או שיש לו חום בטבע שמסבב אבידת הזרע במעט רגע בשעת הביאה רובם ככולם היו להן נקבות מרובות ולהפך הזכרים היו לרוב :

ת"ר מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי וכו' ההוא תלמידא דהוה שקיל ואזיל בתריה דר"י בר"י בשוקא דציון דקא מפחיד א"ל חטאה את דכתיב פחדו בציון חטאים א"ל והכתיב אשרי אדם מפחד תמיד א"ל ההוא בד"ת כתיב יהודה בר נתן הוה שקיל ואזיל בתריה דרב המנונא אתנח א"ל ייסורין בעי ההוא גברא לאתויי אנפשיה דכתיב כי פחד פחדתי ויאתיני וכו' והכתיב אשרי אדם מפחד תמיד ההוא בד"ת כתיב :

מוסר המאמר הזה הוא ברור ויקר עד מאד לפי הפילוסופיא האמיתי' · דע קורא נעים שלפי דעת הפילוסופי' ובפרט של אלוציו Elvezio

הקשת כמו שידוע הוא דבר טבעי ונולד בענן בסיבת אור השמש שמכה בו ועל זה בשחרית הקשת ביום הגשם הוא במערב · ולהפך אחר הצהרים ובשעת המנחה בפרט הוא במזרחו ובכלל הוא לעולם פניה כפנים לאור השמש · ומחכמת ההנדסה נודע בבירור לפי זה למה צורתו הוא כמו גלגל לא שלימה כמו קשת וכמו שמורה שמו · ומפני שלפי חכמי הרפואה אין לך דבר שמחליש העין כמו ההבטה בכמה גוונים בבת א' כמו שהוא בקשת לפי טבעו ולפי טבע האור המכה בענן המוליד בו כל אלו הגוונים ע"ז רבותינו עשו התראה למי שרואה בקשת שצריך שיפיל על פניו ולא יביט בכוונה ובתמידות בו כדי שלא לאבד חוש הראות שהוא עצמיי בטבע האדם · ועל זה אמרו בחגיגה המסתכל בקשת עיניו כהות · וכבר ידעת שהמסתכל הוא מי שרואה דבר אחד זמן ארוך בכוונה ובתמידות גדולה :

משנה הצועק על מה שעבר ה"ז תפלת שוא היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד אשתי זכר ה"ז תפלת שוא ולא סהני רחמי וכו' מג' ועד מ' יבקש רחמים שיהא זכר מם' ועד ג' חדשים יבקש רחמים שלא יהא סנדל מג' חדשים ועד ו' יבקש רחמים שלא יהא נפל מו' ועד ט' יבקש רהמים שיצא בשלום :

המוסר הוא ברור ומה לנו להתפלל על דבר שוא רצוני על דבר שעבר ?

על ענין היפוך מזכר לנקבה בתוך מ' יום · דע שגם בין הכותבים משאר האומות על הטבע ועל חכמת הגוף יש מי שאומר כזה שעד מ' יום אינו נגמר הפרי שצומר בבטן האשה אפי' בשרשו ומהם אמרו שאינו ניכר בין זכר לנקבה אלא במ"ב ימים וע"ז חכמי הדיינים כתבו שעד מ' יום מי שגורם הנפל באשה ע"י מכה ע"י אגרוף וכיוצא אינו חייב בדין הגורם הנפל · ועל דבר זה ראה בספרי ח"ב מאפוליצ'יאה מדיקה בלשון איטלקי וראה בכותבים Halier, Caldani, Fachia ושאר חכמים מיודעים : —

מארבעים ועד ג' הדשים שלא יהא סנדל :

ראה שחכמינו הכירו מה שנק' בין חכמי הרפואה וחכמי הטבע Molla שהוא ולד שנאבד צורתו וחייו מכמה סיבות שמאבדות מה שכבר היה ולד · וגם הצמח דוד פי' סנדל גולם בלתי צורה שהוא מה שנקרא Molla רצוני ולד שנאבד צורתו · וראה ברש"י שפי' שלא יהא סנדל שלא תתעבר אשתו ולד אחר ויהא פוסק צורתו של ראשון ודומה לדג הים

הבריכה שהיא בתחתית הארץ לאסיף המים · זאת ועוד גני ונראה בלשון תרגום היא אמצע תוך וכן מעים · ובאמת הזיעה שהוא הרעש מל' זוע תנועה מפרש בכל הבירור טבע הרעש · אבל סיבת הרעש לפי הנסיונות של האחרונים מחכמי הטבע רז"ל בזמנים ההם לא ידעום באמת מפני שלא ידעו מה היא האליטריקו ואשו וזולת בזמנינו קמו הביקארו וולטה גלווני ואחרים מחכמי אינגילטירא ואיטליא השכנו להורות ענף זאת החכמה ובזה אנו יודעים שהזועות והרעש מסובבים הם מאליטריקיסמו · ובלא יודעים כזה רז"ל ד"מ אמרו מה שאמרו במאמרנו מהורדת דמעות וספוק ידים ודחיקת הרגלים ושאיבת הקול של הבירא כביכול שהם כלם משלים דרך גוזמא הוראת צער ודאגה על חרבן הבית ועל גלות עמו · אבל כולם משלים ודמיונים לשכך האוזן והקולות והזועות היו קודם מתן תורה במצרים ובהר סיני וגם בזמן שב"המ קיים היו זועות אבל לא היו כ"כ בתוקף כמו במקומותינו · וידוע היא שבא"י הזועות והברקים אינם זועפים כמו באירופה :

א"ה גוהא גוהא מיבעי ליה · ולא היא גוהא גוהא עביד

זה מורה שרבותינו הכירו מה שנק' בלעז הי"נו Eco שהוא כמו הקול שנכפל · וידעו ג"כ טבעו ומהותו כמו שידוע הוא לאחרונים מחכמי הטבע :

ועל הרעמים מאי רעמים · אמר שמואל ענני דאתיא בגלגלא

שמואל היה חכם בחכמת המזלות והרפואה · אם כן הוא הבין באמיתית טבע הרעש שהוא נולד בעננים · ובסיבת הניעתם לא היה יודע חכמת האליטריקיסמו ומפני זה לא היה יודע סיבת תנועת הענן שמוליד הרעש · ושורש רעש מפרש בלשון רומיי Tumultuari וכן השאגת הסוסי' נק' רעש·א"כ גם שם הרעש הי' מדוקדק לפי טבע הענים:

א"ר אלכסנדרי אריב"ל לא נבראו רעמים אלא כדי לפשוט עקמימות שבלב :

מי שרוצה לחכם על סבות התכלית רואה שברעם וביוצא אין בו שום תועלת לאדם לפי טבעו ושכל אלו האותות ומופתי הטבע אינם אלא לרעת האדם לפחדו וגם להינו בחייו · וע"ז בא החכם להודיענו שלפי סברתו אינו הרעש כ"א להפחידו ומחמת ביעותו ליתן בלבו לשוב בתשו' על פשעיו ועל חטאיו ובזה העקמומיו' נפשט מלב האדם לטובו תמידי:

א"ר אלכסנדרי אריב"ל הרואה הקשת בענן צריך שיפול על פניו :

הקשת

של צדיקים שחרבו שנא' באזני ה' צבאות וגו' ואר"י עתיד הקב"ה להחזירן ליישובן וכו' חזיה דלא מיישבא דעתיה א"ל דיו לעבד להיות כרבו :

מוסר המאמר הזה הוא שכל אדם דואג ובוכה או על עצמו או על אוהביו אם ירדו מנכסיהם לפי שגדולה היא דאגת העניות במקום העושר שקדמה · עכ"ז היהודי שבימינו יש לו ליתן דעתו בראות הסיבה הראשונה והיותר עקרית שבכולן הוא הגלות ואין תכלה למכה הנאמנה הזאת כמו שידוע למבחין בשכל המסובבות מחרבן ב"המ ומגלות האומתני · וזהו מ"ש ר"י מיום שחרב ב"המ יכו' · זאת ועוד יבחין האדם אם היא בלעדר גם הבי"ת שהוא האין סוף שבשלימות יש לו דאגה בחרבן ב"המ שהיא ביתו רצוני שאינו יכול להשפיע כרצונו השפעת טובו ועונותינו הטו אלה ע"ד בכל צרתם לו צר וכמו שדברו בבירור ע"ז חכמי האמת וגם לפי הפילוסופיא האמיתית האין סוף של השלימות שלם הוא בכללות הכל לא בהצטרפות אם יש תכלה להשפעתו תהיה כפי זכות המקבל ולא לפי רצון הנותן :

א"ר אנחה שוברת חצי גופו של אדם · ור"י אמר אף כל גופו של אדם :

האנחה היא כשהאויר נכנס בכל כחו בריאה עד שמגיע לחצר הכבד ומליאה היא הריאה מהרוח בכל קצותיה עד שיוצאת לחוץ מאדם ובזה החצר הכבד עצמו והקיבה מקבלים משקל הרוח יותר מהראוי ובזה שוברת חצי גופו של אדם בראשונה · אבל מכח מכת הרוח על חצר הכבד נשברים גם כן האיברים שבבטן התחתון רצוני האצטומכא הטחול והכבד וכל האיברים הנסבבים מבטן התחתון ועי"ז שנית נשבר כל גופו של אדם לפי שגם הרגלים מקבלים הגידים מחוט השדרה ששולח הגידים לכל האיברים שבבטן התחתון וכמו שידוע הוא מחכמת הניתוח ועי"ז טוב הוא וטוב מדבר ר' יוחנן ג"כ שאמר שמכח האנחה נשבר כל גופו של אדם :

ועל הזועות מאי זועות א"ר קטינא גוהא וכו' בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרוים בצער בין א"ה מוריד ב' דמעות לים הגדול וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו והיינו גוהא וכו' ור' קטינא דידיה אמר סופק כפיו :

גוהא בלשון תרגום כמו גיהא וכי גוהא ר"ל בריכה גדולה ובריכה קטנה ובאמת הים הוא בתוך מעי הארץ לפני ולפנים כמו

ו' שהכירו שיש כוכבים מצד לפון ואחרים מצד דרום שמצננים ומחממים
לפי מקומם וזה הוא מה שלמדו באמרם אלמלא חמתה של כסיל וכו' :

ז' שהיה נודע להם כוכב כימה שהקמתי אמר שהיא חיבור של כוכבים
שמוליד הקור · והאמנם ר' אברהם ב"ע באיוב ט' חושב שהיא כוכב
לפניי שמסבב הצמיחות ומוליד הפירות · אמת הוא שהרומיים קוראים
חיבור הכוכבים הזה Arcturus ואחרים קוראים אותם Pleiades שהם
ז' כוכבים בסוף מזל טלה וזה הוא מ"ש אח"כ בענין השאלה :

ח' שגם הקיפלירו Keplero חכם גדול בהנדסה ובחכמת הכוכבים
ומזלות דיבר מחיבור כוכבים שקראם Centurio יוני מחובר מק'
כוכבים · ורצה מ"ש שמואל מאי כימה אמר שמואל כק' כוכבי :

ט' שגם כוכב ניכר מהחכמים האחרוני' של האומות וכן העקרב והטלה
בערך הזודיאקו Zodiaco וכזה ראש השור וזנב הטלה כידוע :

י' שאע"פ שדברו דרך גוזמא בענין המבול שבשעה שבקש הקב"ה להביאו
נטל ב' כוכבים מכימה אמת הוא שגם חכמי האומות ובפרט הבופאון
Buffon מפרש בספריו שסיבת המבול היה תנועת הככבים · והקומיטה
בפרט וגם כיוצא כמו שאמרתי שגם סוף העולם היה ע"י הכוכבים :

י"א שרבותינו הכירו כמה הככבים · והחמה והלבנה מושלים על
תנועת מים התחתונים ובפרט על הים הקטון והגדול וכמו שאנו
רואים כל המים וכל החדשים בסיבת התנועה המובאה ע"י הכח
הנקראת Attrazione :

י"ב שידעו כמו האחרונים שכימיכו מזל טלה הנק' Ariete ומה שהוא
יותר ברור לכבוד רבותינו לא בלבד שהכירו סימן העקרב שהוא
מי"ב סימנים שבזודיאקו אבל ידעו שכשהחמה בעקרב הוא קלה החום
ואריכות הימים בעת הקיץ וע"ז ע"ד משל ומליצה אמרו שאם זנב העקרב
לא היה לו מנוחה בנהר דינור סימן העקרב היה ממית מרוב החום אבל
החום נמתק עם הסיבות אחרות שבטבע וכזה החום יורד מעט מעט עד
שמגיע עת התאומים והדלי שהיא זמן האסיף והחורף שבא אחריו · א"כ
בכל אלו הדברים נאמר הם אמת ודבריהם אמת לפי הצטרפות העתים
שכהם דברו רבותינו ז"ל :

עולא ורב חסדא הוו קאזלי בארחא כי מטו אפתחא דבי
ר"ח ב"ח נגד ר"ח ואתנח א"ל עולא אמאי קא
מתנחת וכו' א"ל היכי לא אתנח בירא דהוו ב"ה שתין
אפייתא ביומא ושתין אפייתא בליליא ואפיין לכל מאן
דצריך ולא שקל ידא מן כיסא וכו' השתא נפל ולא אתנח
א"ל אמר ר"י מיום שחרב בה"מק נגזרה גזרה על בתיהן
של

אר"י אמר שמואל כמאה ככבי א"ל דמכנפי וא"ל דמבדרן מאי עיש אר"י יותא מאי יותא א"ל זנב טלה וא"ל רישא דעגלא ומסתברא כמאן דאמר זנב טלה דכתיב ועיש על בניה תנחם אלמא חסרה ומתחזיא כטרפא דטריף והאי דאזלא בתרה דא"ל הב לי בני שבשעה שהקדוש ברוך הוא בקש להביא מבול לעולם נטל ב' ככבים מכימה והביא מבול לעולם וכשבקש לסתמה נטל ב' ככבים מעיש וסתמה וליהדר לה אין הבור מתמלא מחוליתו אין קטיגור נעשה סניגור וליברי לה ב' כוכבי אחריני אין כל חדש תחת השמש אר"י עתיד הקב"ה להחזירן לה שנאמר ועיש על בניה תנחם :

כבר ידוע הוא שחכמת כוכבים ומזלות בזמן התלמוד היתה חסרה ובלבד בזמן הגליליאו קיפלידו קופירניקו וכווטסין הגדול התחילה להיות שלימה א"כ אם במאמר הזה אין אנו מוצאים שלימות החכמה אין להפליא · עכ"ז ראה קורא נעים שיש דברים הרבה במאמר שהם לפי האמת ולפי חכמת הנסיון של האחרונים והחכמים היותר גדולים שבאומות :

א' שהכירו בזיקים הכוכב הנק' קומיטה Cometa ואלו הם הדברים של שמואל שמפרש כוכבא דשביט כוכב שהילך ממקום למקום וארוך כשבט ויש לה זנב ונראה כמו שפותח הרקיע :

ב' שכמו שידוע כוכב הקומיטא אינה נראית אלא לפרקים ידועים ואין בה בכלל ובפרט חשבון ידוע ובטוח על זמן ראייתה · וריחוקה הגדול מהארץ אינה מתרת לאדם לידע בוודאות מקומה וחמרה · ע"ז אמר שמואל שהיה חכם גדול באסטרונומיא שלא היה יודע מה הוא חומר הכוכב היה :

ג' שהכירו שהקומיטא אם עוברת במקום ידוע ובאה קרוב לארץ יותר מהראוי יכולה להחריב העולם וגם בופאון Buffon אמר בספרו שסוף העולם החרב הזה יהיה על ידי הקומיטא שתבוא קרוב לכדור הארץ ותשרף :

ד' שהיה לרבותינו ידוע טבע הכסיל שהוא כוכב גדול שיש לו כח לחמם לפי הקמחי שהערביים קורים אותו סו"אל והרומיים קורים אותו Orione ואחרים קוראים אותו Hjades דברים ידועים בחכמת ההנדסה :

ה' שהכירו שבע חושך הכוכבים שנק' איקלי"סי ח"ש החכם וילון הוא דמיקרע למזגי נהורא דרקיעא :

ו' שהכירו

פתח עינים

ללמד לאדם דעת שיהיה מאריך אף עם הנייס שעוברים רצונו יתברך · וכמו שהקב"ה מאריך אפו כן האדם ילך בדרכיו ולא יקוט לנקות מי שאינו מאומתו ויחשוב שהבורא יתעלה נתן הבחירה לאדם לעבדו או ע"פ הדרך הטובה או הרעה · ואם הוא מנפהו ברחמיו ק"ו לאדם שלא יכריחהו · ושלא ישנאהו אם הוא הולך לעבדו דרך חנוך ילדותו · ומ"ש רבותינו כזורק אבן למרקולים שכך היתה העבודה ההגונה לאלוה הזה דע שהם אמת ודבריהם אמת בכלל ובפרט · מצאתי בדניה ובשאר כותבי דברי הימים שעם א' מהקדמונים שבאשכנז הנקראים Marcomani רצוני אנשי מַרְק היו כולם אנשים ונשים וטף בני מלחמה · ובעתים ההם לא היה להם חרב אבל היו זורמים עם הקשת באבנים והיו מגדלים הבחורים לזרוק אבן עם הקשת ובלא קשת תחת סיוע אלוה א' שהיה לאות בידו מכתש קטן הנק' בל' רומי .Marculus

א"ר ירמיה נתקללה בבל נתקללו שכניה :

מוכר גדול להורות שגם בין המלכיות כמו בין אדם לאדם יש טוב ורע לשכניהם וע"ז שמלחמות ביניהם באות בנקל :

משנה על הזיקים ועל הזוועות מאי זיקים אמר שמואל כיכבא דשביט ואמר שמואל נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא לבר מכוכבא דשביט דלא ידענא מאי ניהו וגמירי דלא עבר כסלא ואי עבר כסלא חרב עלמא והא קא חזינן דעבר זיוה הוא דעבר ומתחזי כדעבר איהו ר"ה בריה דר"י אמר וילון הוא דמקרע דמגלגל ומחזי נהורא דרקיעא ר"א אמר כוכבא הוא דעקר מהאי גיסא דכסלא וחזי ליה חבריה מהך גיסא ומבעית ומחזי כמאן דעבר שמואל רמי כתיב עושה עש כסיל וכימה וכתיב עושה כימה וכסיל הא כיצד אלמלא חמה של כסיל לא נתקיים עולם מפני צינה של כימה ואלמלא צינה של כימה לא נתקיים עולם מפני חמה של כסיל ונמירי אי לא עוקצא דעקרבא דמנח בנהר דנור כל מאן דהוה טריקא לידה עקרבא לא הוה חיי והיינו דקאמר ליה רחמנא לאיוב התקשר מערנות כימה או מושכות כסיל תפתח מאי כימה

אר"י

כולו הפך לבו לסחורה והולך וגדל עד למאד מכח דמיונו · א"כ החלום אם הוא בלבד טבעי ע"פ הפתרון הדמיון פועל על החושים ועל השכל וכזה הוא אמת שבמין הזה מהחלומות כולם הולכים אחר הפה או של הפותר או של החולם שפותר אותו לפי הרגשתו ולפי תאות לבו והדברים מתמלאים לפי דמיונו :

אר"י ג' חלומות מתקיימין ואלו הן חלום של שחרית וחלום שחלם לו חברו וחלום שנפתר בתוך חלומו וי"א אף חלום שנשנה :

זה מדבר ממין החלום האלהי אשר בר"הק נגלה · חלום של שחרית אינו בא מכח האכילה ושתייה לפי זמנו · ולא מכח הדמיון הטבעי שמתפעל לרוב בשעות ראשונות של הלילה ולא בשעות אחרונות · וחלום שחלם לו חבירו לפי שלא בא מכח הרהורי לבו עם עצמו וחלום שנתפתר בתוך חלומו לפי שהפתרון הוא חוץ מטבע החלום אם בא מסיבות חומריות וגיפיות וי"א אף חלום שנשנה · לפי שאם שנה ושלש אינו דבר דמיוני בלבד ודע שבלשון ערבי חלם הוא רומז לחלום ולכל דבר שנשנה לטיבה · כן אמר לי חכם א' מהערביים בקי בלשונו :

אמר רבא מנין שאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו :

ופירש"י מהרהורי לבו מה שהוא מהרהר ביום · זאת ההנחה היא כולה פילוסופית ואמיתית במין החלום הטבע שהדמיון המילידו אינו מתפעל אלא מהרהורי היום ביום אשר הוא קודם לחלום הלילה הבאה אחריו · וזה היא ידוע אפי' לתינוקות של בית רבן ואינו צריך לפירושים ופלפולים : —

בר הדיה מפשר חלמין הוה מאן דהוה יהיב ליה אגרא מפשר ליה למעליותא מאן דלא הוה יהיב לה אגרא מפשר ליה לגריעותא :

זה המאמר אינו בא כ"א להורות שהחלום הטבעי גם אם הוא מתערב עם פסוקי התורה וכיוצא אין לו יסוד ושגם פתרונם יש פותרי שקר לטוב ולרע כמו בר הדיה שהיה פותר לטוב אם היו נותנים לו שכר · ולרע אם לא בא לו שכרו :

הרואה מרקולים אומר ברוך שנתן א"א לעוברי רצונו :

בתחלת כל זאת הברכה ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו היא ללמד

פתח עינים

וגדולות העולם הבכיה הזה הכל הבלים הבל הבל ושבאדם לא נחשב דבר חשוב : —

פתח אידך ואמר ראי מאן דחליש יומא קמא לא לימא מידי כי היכי דלא לתרע מזליה :

שמי שחלה לא יגלה יום א' חליו שמא יבא רע במזלו הבין זה הקורא שלא יפרסמו לציבור הכל לא תבין שלא ידבר מחליו לרופא ולאומן ולאחרים שיוכלו לסייעו סיוע אמיתי ברפואתו לפי שכבר ידוע הוא ומפורסם שכמה חלאים שבעולם מביאים האדם עד שערי מות אם היום הראשון נעזב בלא רפואה :

שמואל כר הוה חלמא בישא אמר החלומות שוא ידברו :

שמואל היה חכם גדול ברפואה ובחכמת הכוכבים ומזלות · ובהכיר טבע החלום היה אומר כשהיה חולם דבר שיכיל לשמחו כדי להשקיט דמיוני לפי שהיה ברור אצלו מה היא טבע החלום בעצמו :

רבא רמי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב החלומות שוא ידברו ל"ק כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד :

זאת היא הקדמה בעצמה שהבאתי קודם כל דבר בזה הענין · הבחנה אמיתית אם היא ברוה"ק ע"י מלאך החלום בעת היותו אחד מס' בנבואה · ואם הוא ע"י שד שהוא דבר רוחני וחמריי בעת א' ואם החלום בא בדרך טבע בהתבלבלות כח הדמיון שהיא השד ע"ד משל על כיוצא באלו נאמר החלומות שוא ידברו :

כל החלומות הולכים אחר הפה :

זאת הכונה של החכם הדורש שבהשכלה ראשונה נראית כולה כנגד השכל היא אמיתית לפי הטבע · לא בסוג החלום הבא מלמעלה · אלא בסוג החלום הטבעי שאין בו יסוד בגזירת האל אלא בכח הדמיון בלבד · אחר הפתרון הדמיון סובב והולך עליו · ואם הוא במין האפשר מתקיים החלום בכח הדמיון בעצמו · ראה ראינו בדברי הימים של שיוכים שבחור א' חלם שהיה עושה מלחמה עם אויביו והיה נוצחו ופותר החלומות אמר לו בשם אלהיו שאם ילך ללחום יהיה נוצח ויהיה בשכרו שר ומלך באומתו · הלך ונצח ויהיה לראש בעמו · גם בין החולים ראיתי שאם חולה חולם למות מכח הדמיון הסכנה היא יותר גדולה ולרוב מגיע עד שערי מות ולהפך אם היה חולם להגיע לבריאותו הראשונה מה רב טובו · אם א' חולם לילך בספינה בים למרחוק לעשות ריוח גדול כיים שאחריו

כולו

אם הוא חלום הבא מלמעלה בוודאי שהטבת חלום הוא דרך תשובה בכמה פנים · והוא כמו כפור קטן כדרך התרת נדרים וקללות · ואם הוא חלום טבעי הטבת חלום הוא כמו כשם לבח הדמיון שהוא הולך גדל כפחדו פחד נגד השכל · ואין רפואה למכתו אלא בדברים כאלו משמקטינים דבר הרע לפי הדמיון בעלמותו · ובאמת הרפואה האמיתית אינו אלא בעשות מלחמה חזקה כנגד סיבת החולי · וע"ז הדרך היא תפלת רבש"ע בעת ברכת כהנים · אם הוא חלום הבא מלמעלה מה טיב ומה בעים לעשות תחנונים ותפלות בעת ברכת בני אהרן הקדושים עת שערי רצון להפתח נגד כל קלקולי העולם בין במחשבה בין בדיבור בין במעשה · ואם החלום הוא טבעי שוא על דבר כזה לחנן פני הבורא · אבל הוא בחסדו נותן רשות לעשות תפלה לשמח לב הנשבר בדמיונו החלש · ובפרט שהאדם אינו יכול להבין אם החלום הוא אלהי או טבעי · ובספק הזה התפלה היא טובה בכל טבעי החלום לפי כוונת המתפלל :

פתח אידך ואמר האי מאן דסליק למתא ודחיל מעינא בישא לנקוט זכפא דידא דימיניה בידא דשמאליה וזקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה ולימא הכי אנא פלניא בר פלניתא מזרעא דיוסף קא אתינא דלא שלטא ביה עינא בישא :

העין הרע איננו אלא קנאת אחרים מטוב עצמו · לא כמו שרוצה הבעל מלאכת מחשבת שעין הרע הוא נולד מסיבה חמריית בעין · זה היא שוא ודבר כזב ואין לו יסוד בחכמת הטבע ובפילוסופיא האמיתית · אבל האמת הוא שבראות האיש רע ובליעל בעיניו טובת אחרים הוא לובש קנאה גדולה כנגד האיש המצליח וחושב מחשבות לאבדו על חמדת ממונו ועשרו :
העין הוא החוש היותר חזק להביא הקנאה בלב המקנא וכמ"ש העין רואה והלב חומד וכבר אמר שלמה בחכמתו. טוב מראה עינים מהלך נפש לפי שהראשונה היא יותר חזקה וסיבת השנייה · רצוני שהמראה עינים היא סיבת מהלך הנפש וחמדת הלב · וע"ז אמר האמורא שמי שמפחד מהעין הרע והקנאה ראשונה יחשוב בלבו שכל הטובות שבעולם הבל המה מעשה תעתועים ולראיה הדבר אמר שיקפול הגודל יד הימין ויקשרהו ביד השמאל ולהפך להורות שהימין החזק בשמאל החלש מתערבים ונחשבים לכלום ושלא יתהלל הגבור בגבורתו · זאת ועוד יזכור יוסף הצדיק שקנאו בו אחיו והביאו עליו כמה רעות ואחר עלותו עד למרום שני למלך במצרים מת יוסף קודם אחיו הרבה שנים מפני שנהג עצמו ברבנות · אחר כ"ז לא יירא לבו מקנאת אחרים בהכירו שכל טובות
וגדולות

פתח עינים

א"ר ברכיה חלום אעפ"י שרובו מתקיים כולו אינו מתקיים :

זה מדבר ממין החלום האלהי שהוא מתערב עם הטבעי בסיבת חושי האדם ודמיונו העולמי · וע"ז כן החכם דובר שמתקיים בחלום הצד האלהי ולא הצד הטבעי :

לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כ"ב שנה :

עד ולא עד בכלל שהם ג' שבועות אשר כטבע האדם היא דבר נחשב וע"ז ארז"ל בן כ' לרדוף שהיא נכנס בשנת כ"א וכדי להעיר הבטחת האדם אמרו על חלום טוב שיבטח בו עד שנת כ"ב · הצלחת האדם הוא יותר במה שבוטח ממה שכבר קנה לעצמו וע"ז יקרו דברי רבותינו ז"ל בענין החלום :

א"ר הונא בר לואי לאדם טוב מראין לו חלום רע לאדם רע מראין לו חלום טוב :

איפשר שמדבר כאן כמו שמפרש רש"י מחלום הבא מלמעלה רצוני בר"הק ועל אדם טוב מראין לו חלום רע כדי שידאג ולא יחטא שיכפר לו עלבונו · ולהפך לאדם רע מראין לו חלום טוב כדי לשמחו שיאכל עולמו אבל לפי דעתי גם אם הדבר כאמר על החלום האלהי בזה היא להפך · לאדם רע מראין לו חלום טוב לפי שכשנעור מוצא שהטוב היא שוא ודבר כזב ולתכלית המראה יש לו עונש גדול בדאגתו · ולאדם טוב מראין לו חלום רע לפי שכשייעור משנתו מוצא הרע בדמיונו שקר במציאותו ולבסוף בכל לבבו ובכל נפשו הוא שמח באמת · זאת ועוד לפי אשר שכל הפילוסופיא הדמיון אינו מתפעל אלא מדבר חוץ מן ההרגל · ומדבר שהוא טבעי ותמידי אינו מוחש לדמיון לפי שהרהורי היום הולכים ושוטטים בחוזק רק בדבר שאינו מן ההרגל כמ"ש המיימון ההרגל טבע שני · מ"מ האדם בדמיונו אינו הולך וחושב מחשבות על השמש בצהרים · ועל הכוכבים התמידיים בשמים · אבל אם בא הרעש או ברקים ורעמים וכיוצא מאותות השמים והארץ הוא מתפעל בדמיונו ביום וחולם חלומות מהרהורי לבו בלילה שאחריו · כן הוא באדם בחלום הטבעי אם הוא ממש טוב בהרהוריו במעשיו אינו מתפעל דמיונו אלא מהרע שהוא חוץ מטבעו וע"ז האדם הטוב רואה חלום רע · ולהפך האדם הרע שהוא כים נגרש השקט לא יוכל מרעה לרעה אחרת אינו דומה וחולם אלא הטוב שהוא חוץ מטבעו :

אר"י הרואה חלום ונפשו עגומה ילך בפני ג' ולימא להו חלמא טבא חזאי וכו' :

אם

הדמיון אבי החלום הוא יותר מרגיש ומתחזק · לחילוק אלו ב' המינים הבין הקורא מאמרי רז"ל בענין החלום · ואעפ"י שנראים הדברים סותרים זה לזה לפי ההנחה הזאת שהיא כמו הקדמה יסודיית לענין יצא אור האמת ולא יתבלבל המעיין לדרוש ולתור על כוונה כוללת במאמרים האלו כמו שנראה בפרטיות בפירושים הבאים :

א"ר חסדא כל חלום בלא טוות :

זה הוא מצטרף לחלום הטבעי לפי שכשאדם שרוי בתעני' והוא חלש אם כח הדמיון מתחלק לאחוד מחליש יותר בעת שהיא בעצמו שאר הרוחות שבגוף · והראיה הגמורה על זה היא שאם החולה חולם חלום הוא יותר חלש כמ"ש הפילוסופים וחכמי הרפואה :

א"ר חסדא חלמא בישא עדיף מטבא :

ג"ז היא ע"פ הטבע לפי דעתי · אם אדם חולם חלום רע בעת שיעור משנתו ומוצא שהוא חלום ושוא ודבר כזב מתרבת השמחה בלבו · ואם תוגת החלום לשמחה נהפכה מה רב טובו וטוב נפשו · ולהפך הוא בחלום הטוב שמוצא בעת שהוא ניעור שהטוב לא היה אמיתי אבל דמיוני בלבד · וע"ז אמר אח"כ רב חסדא בעצמו חלמא בישא עדיף מטבא לפי שהוא יותר טוב לחלום הרע שאינו אמת במציאותו מחלום הטוב · שבעת שהחולם מתנער כזב הוא לפי האמיתות שנראה ברגע החלום :

א"ר חסדא לא חלמא טבא מתקיים כוליה ולא חלמא בישא מתקיים כוליה וא"ר חסדא חלמא דלא מפשר כאיגרתא דלא מקרייא וכו' אמר ר"י משום רשב"י כשם שא"א לבר בלא תבן כך א"א לחלום בלא דברים בטלים :

זה המאמר של ר"ח מדבר ממין הראשון מהחלום שהוא א' מס' בנבואה · אבל גם בזה המין מהחלום אמר החכם שאינו מתקיים כולו אלא מקצתו לפי שהאדם החולם גם בסיוע הרו"הק אינו יכול בחושיו ובדמיונו הטבעיים שלא לחלום איזה דבר שאינו לפי המראה האלהות וע"ז אינו מתקיים כולו אלא מקצתו רצוני החלק האלהי ולא חלק הטבעי · ועל המין החלום האלהי או הנפשיי אמר עוד חלמא דלא מפשר כאיגרתא דלא מקרייא לפי שתכלית החלום במראה הבאה מלמעלה היא ללמד אדם דעת · ואם אין לו פתרון הכל הוא ומעשה תעתוע הטבע · וע"ז המין אר"י שהוא קשה מהמלקות אם רע הוא · והאי איפשר לחלום בלא דברים בטלים לפי שהמראה מתקלקלת מכח הדמיון הטבעי · ומכח החושים המתבלבלים בחלומו :

ושומע ומרגיש בחושיו כולם ואחר כך הוא מבין והולך מהמוחשות אל המושכלות · ידוע ג"כ שכל החכמות הן מקושרות זו בזו ואין אדם יכול להבין בחכמה א' אם לא באמצעות חכמה אחרת · לכן אמר אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה · ובאמת אדם בלימוד יום א' הוא מחכים דעתו ומכינה להבין דברים אחרים ביום שבא אחריו ולהפך אמרו אם יום תעזבני יומים אעזבך · יש ד"מ חכמה א' שהיא כמו הקדמה לחכמה אחרת כמו חכמת הדיבור והמליצה פשוטה קודם חכמת השיר · וכן חכמת החשבון הפשוטה קודם היותר קשה ומסותרת שהיא האלג'יברא החדשה והאלג'יברא העליונה על זה העיקר שהוא כולו פילוסופי אחז"ל אין הקב"ה נותן חכמה וכו' :

א"ר חסדא כל חלום וכו' :

כבר כתבתי למעלה ובספרי בלשון איטלקי ובאור לסיבות איזה דבר על דרך הפילוסופיא האמיתית בענין החלום · דע אם כן קורא נעים שהחלום נחלק לב' מינים · המין הראשון הוא חלום האלהי כשהוא ברוח הקדש הנשפע ליראיו · או לחוטאים כמו ייסורין לעונותיהם ולפשעיהם או בדרך התראה כדי שישובו בתשובה שלימה לפניו יתברך וממין הזה דברו רז"ל כשאמרו חלום אחד מס' בנבואה · וכאלו היו חלומות יוסף ופרעה ונבוכדנאצר ואחרים · מזה המין שוא הוא לדבר ע"פ הפילוסופיא הטבעית לפי שהנבואה והחלום הנשפע מלמעלה אינו ע"ד הטבע · אבל הוא סתום לשכל האדם ולהבנתו · המין הב' הוא חלום הטבעי שבא מסיבות חמריות אשר כל אדם מגיע אליו · איש ואשה קטון וגדול שם הוא לפי דעתי סיבת החלום הזה אינה לבדה במוח וסביבותיו אבל הוא בכל הגידים ובחוט השדרה שמוליד אותם אחר המוח קטן וגדול · והאדם בעת שינתו אם האויר ע"י רוח פרטי או ע"י החום והקור מניעים להגיע חלק מחלק הגוף בחושים ובפרט בחוש המישוש רגע כרגע גידי החלק המוחש כמו שלשלת מניעים החוט השדרה והמוח הגדול והקטן ובזה לא כח השכל שהוא כמת בעת השינה אבל כח הדמיון שהוא יותר חמריי וגם קרוב לחושים הוא בתנועה רגע כאמרו · והולך וסובב על המוחשות של הזמן שעבר בלא מספר ובלא סדר ובזה החלום בא · מלת חלום לפי דעתי היא מגזרת ותחלימני רצוני כח הדמיון שנתחזק · ובזה תבין לפי הטבע שאם האדם אכל מאכלים גסים מתבלבל דמיונו ויראה ברעיוניו דברים משונים מבהילי' אותו אבל הסיבה אינה לפי מה שכתבו הקדמונים שבעת עלות העשן מן המאכל על הראש אם העשן הוא גם יהיו חלומותיו גסים בסיבת המאכל הגס · אבל האמת הוא שהמאכל הגס בעת שמתעכל הגידים כולם היוצאים מהמוח ומחוט השדרה שחלק מהם סובב והולך לאסטומכא לכבד ולטחול ולכל איברי הבטן הם בתנועה לפי כח המעכל · ולפ"ז המוחש גם כח

הדמיון

אולי הוא משום רוע לב שאינו יכול לברך הבעל הבית · ומי שהוא כילי או יש לו לב רע מקצר ימיו על דרך תורת הטבע והגוף :

א"ר יהודה ג' צריכין רחמים ואלו הן חלום טוב ושנה טובה ומלך טוב וכו' אמר ר"י ג' הקב"ה מכריז עליהן בעצמו ואלו הם רעב ושבע ופרנס :

העיקר של המאמר הזה הוא שאלו ג' דברים רצוני חלום טוב שנה טובה ומלך טוב צריכים לבקש רחמים שיבואו כראוי לפי שהם לבד בידיו של הקב"ה ואין כח בתכונת האדם בראש ובסוף להטיבם ולהחליפם לפי שהם מיוסדים על מקרי ומאורע הטבע שאין באיש הנולד חכמה לשלוט עליהם · ובאמת השנה טובה מצטרפת היא עם כל הדברים שבאויר · ברוחות בגשמים ובצמחים ששולט עליהם אדון הכל ואינם תחת רשות האדם · וכרגע ברצונו ד"מ מי שהיה עשיר שנה א' בתבואה ובפירות הברד נתך ארצה וכל עשרו הולך לאבדון · החלום טוב הוא מיוסד לרוב על מה שראה דרך מקרה החולם ביום שלפניו · ואין כח באדם שלא לראות מה שרואה בשוקים וברחובות · וכן שלא לשמוע הדברים שבמדינות מוכרח הוא לשמוע באזניו · המלך ג"כ אנו רואים בדברי הימים שמולכים על כסא אנשים שבמזלם ובחכמתם גברו במלחמה אויביהם לרוב בתחבולות ובמקרי הדברים וגרשו בכקל יורשי המלכות וגם ע"ז צריך לבקש רחמים לפי שמלכותם באה מגזרת הבורא העליון ולא באופן אחר · וע"ז הדרך אמר ר' יוחנן אח"כ ג' הקב"ה מכריז עליהם בעצמו רעב ושבע ופרנס · רעב ושבע לפי שהם בלבד בידיו כמו שהוא השנה טובה ומה הוא השנה טובה או רעה כי אם הצלחת הדגן ותירוש וכ"מ שבא לעולם לטוב האדם · הפרנס הוא ג"כ כמו ריע המלך במדיניות היותר הכרחות וע"ז אמר החכם הגדול הזה שהקב"ה מכריז עליהם בעצמו :

א"ר יוחנן אין מעמידין פרנס על הצבור אלא א"כ נמלכין בצבור :

זה הוא מוסר גדול בפרט בימינו אלל הרבה קהילות שמעמידים פרנסים על הציבור שאינם ראויים ואינם מרוצים והסיבה היא מפני שהפרנסים נבררים מאנשי המעמד הפרטי ולא מהכללי אע"פי שכולם איש כמתנת ידם העשיר בעשרו והעני בשיו נותנים לטוב הקהל לת"ת ולפרנס העניים וכיוצא :

א"ר יוחנן אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה :

מפורסם הוא שעיר פרא אדם יולד ומעט מעט מכח הגידול רואה ושומע

פתח עינים

הוא לרוב טוב הכוונה לפי שבתחלת התפלה דעת האדם אינה כראוי מכוונת לדברים שמוציא בפה ורגע ברגע השכל הולך ושוקט ומכוון יותר וע"ז כל המאריך בתפלתו הזמן בעצמו מוסיף כוונתו · המאריך בשולחנו מועיל לבריאותו לפי שהאוכל במהירות השיניים אינם טוחנים כראוי המאכל ולבסוף האצטומכא ושאר כלי העיכול אינם מכינים לפי דת הטבע מה שצריך האכילה והשתיה · והמאריך בבית הכסא ג"כ שוה לחיות לפי הבריאות מפני שבצאת העמוד הראשון של הצואה ובעבור הכרכשת' בעצמה היא סיבה ליציאת עמוד השני וכן ע"ז הדרך בג' ובד' א"כ מי שמקצר הוא מעכב ההרגשה שיכולה לבוא אח"כ ובזה הצואה הנשארת בפנימיות הקרב יותר מן הזמן הראוי יכולה היא לבדה היות סיבה לחולאים רעים ונאמנים כמו שהוא ידוע מחכמת הרפואה :

אמר ר"י ג' דברים מקצרין ימיו ושנותיו שר אדם מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא וכוס של ברכה לברך ואינו מברך והמנהיג עצמו ברבנות :

גם זה הוא לפי הטבע אע"פ שנראה מהפשט שהמאמר סובב והולך על ענין מופשט מחומר · מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא תורה שאין לו נפש ישרה ובזה גם במדיניות הוא חשוב כמת · וכן הוא מי שנותנין לו כוס של ברכה לברך ואינו מברך · זאת ועוד מי שאינו רוצה לקרות ושאינו רוצה לברך או יש לו יראת שמים בדברים אחרים או הוא רשע גמור · אם יש לו יראת שמים יבוא עת החרטה על חילול השם גדול כזה · וגם הבריאות וחוזקת הגוף מתחלשת · או אם הוא רשע גמור מפורסם הוא שהרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכלו והחיים בהכרח מתקצרים · בזאת הכוונה אמר שלמה בחכמתו יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה · לפי שבלא יראת שמים האדם הולך ואבד · ובזה מאמר רבותינו רשעים אפילו בחייהם קרואים מתים · ודוק בפסוק של משלי שביראי שמים אמר תוסיף ימים אבל ברשעים לא אמר וימי רשעים יקצרו אבל ושנות רשעים וכו' מפני שהיראי שמים שכולו רוחניי הוא מוכן למות מיום ליום ועל דרך צוואת אבות שוב יום א' לפני מיתתך ובעיניהם יום א' כשנה חשוב שנה · אבל הרשעים אינם חושבים לעתיד ולחיי הנפש ומראש השנה ועד אחריתו הולכים לבד אחר טוב הגוף והיום לפניהם הוא כרגע ובזה אינם חושבים אלא משנה לשנה לעניות האדם וקטנותו · והמנהיג עצמו ברבנות מקצר ימיו לפי שהאסטנים אם הולך חוץ מסורתו ומההרגל שהוא טבע שני פתאום או מחמת נכים פחים או ממאורעות אחרות על ערש דוי הוא נופל ונוטה במהרה למות · עוד יש לדקדק שמי שקורא בתורה יש לו לעשות איזה נדר או נדבה לכבוד התורה ומי שאינו רוצה לקרות

אולי

ד' אלו שצריכין להודות הם בסכנת נפש כמו שהוא מבורר בטבע יורדי הים והולכי מדברות אין צריך פי' להוכיח סכנתם וכן חולה שנתרפא לפי שאין חולי בעולם היותר קל שאינו ראוי להביא האדם לסכנת החיים וכן החבוש בבית האסורים אינו יודע בזמן שהוא חבוש אם יהיה לו עליו משפט מות וגם אם לא יבוא עליו · היסורין של האסורים באכילה ושתייה ושינה והפחד שבכל שעה תופסת אותם לפי שאינם יודעים עת קץ חירותם ופסק דינם די להם לבוא לידי סכנת מות · הטעם שצריך להודות בפני י' אינו אלא לקידוש שמו ית' ולפתוח פתח לאחרים השומעים ההודאה שלא יהיו כפויי טובה לאדון הכל אם יהיה להם בעזרם באחת מאלו ההצלות · ולפי שלא כל אדם שוה להכיר עיקר ההודאה והנס שהוא סיבתו ע"ז בענין הזה· לזו רבותינו שב' מאלו הי' יהיו חכמים ראויים לפרסם ולברר הנס כמ"ש מר זוטרא ותרין מינייהו רבנן :

א"ר יהודה ג' צריכין שמור. אלו הן חתן חולה וכלה במתניתא תנא חולה חיה חתן וכלה וי"א אף אבל וי"א אף ת"ח בלילה:

השמירה בזה הענין הוא חבורת מרעים ובזה שמירה גמורה היא מן המזיקים כמו שכבר בארנו למעלה שבג' לא נראה הצד ולא מזיק · אבל גם בלא טעם המזיקים כל אלו לפי מדרגתם יש להם צורך לישב בחבורה · חתן וכלה משום רעיון רוח שמסבב הנשואים כמו שבארנו למעלה במקומו ובאמצעות האוהבים שהולכים סביב סביב להם מתנחמים החתן והכלה כפי יכלתם · החולה יש לו הכרח גדול לישב בחבורה כמו שהוא ידוע שהחולה יחידי הוא קרוב למיתה בלא סיוע אחרים שיתנו לו הרפואות האכילה ושתייה וכל שאר הדברים שהם מוכרחים למי שהוא על ערש דוי ובפרט אם גבר החולי עד שנטה למות · החיה גם היא גדולה סכנתה וסיוע האחרים לה הוא מוכרח · האבל הוא בוכה יום ולילה על אבידתו ומנחמים צריכים לו · ות"ח בלילה אם אינו יחידי אבל בחברת אחרים טוב לו וטוב לחבירתו. לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה כמו שהוא מפורסם :

ואמר ר' יהודה ג' דברים מאריכין ימיו של אדם ואלו הן המאריך בתפלתו והמאריך בשלחנו והמאריך בבית הכסא :

מפורסם הוא שברוב הדברים כל המקצר הרי זה משובח אבל יש איזה דבר שמכח טבעו האריכות בו הוא לשבח · האריכות בתפלה

הוא

פתח עינים

יש להם מציאות אמיתי אם לא · מחלוקת מציאות הענקים היא בין האחרונים גדולה לאין חקר · באמת לפי תורתנו הקדושה אנו מוצאים הנפילים והגבורים אבל אינו מבורר במפרשי התורה שאלו היו ענקים באמת · עוג מלך הבשן הנה גדול וארוך · אבל הכתוב נתן לנו בפרשת אלו דברים מדת מטתו בט' אמות ולא מדת גופו · א"כ אין לנו ראיה שהיה כ"כ גדול וארוך למי שידוע שבני המזרח היה להם לכבוד גדול עשות מטות גדולות ולעולם מדת מטתם לא היה מדת גופם באורך ורוחב · ומ"ש הפסוק תגובה גלית הפלשתי אין לנו בירור המדות של האמה בזמן ההוא · ארוד"וטו · פלוט"רקו · פליני"ו · סולי"נו · אפולו"ניו · פילוסט"רטו · כתבו גוזמות גדולות על אלו הענקים וכולם שקר דברו · וכזב הוא לימודם ופרטיות ראיות שקרם תראה באנצ'יקלופידיא במלת ענק · הרבה עצמות אשר תחת הארץ מצאו הקדמונים וגם האחרונים גדולות לאין סוף בארכם ורחבם אשר הרבה מהכותבים ומהפילוסופים הגדילו לאמר עצמות ענקים המה מצאו חכמי הנתח שהיו עצמות פיל ודגים גדולים אשר תחת הים · גם עוברי הים והולכי מדברות רבו כמו רבו אשר אמרו הענקים באמת הם **בקילי** ובארצות מגילניקי · אבל לא ראו בעיניהם מה שכתבו בקולמוסם · א"כ מחלוקת מציאות הענקים היא עוד היום בפילפול ובבלבול · אבל לפי חלק מאחרונים היא אמתית אבל לא במדות והגוזמות שכתבו הקדמונים הנזכרים למעלה · אבל יש לך בענין המאמר הזה מרז"ל לידע שבחכמת ודברי ימי הטבע אנו מוצאים שבהרי מלכות יוני בפרט עוד היום בעפר וארץ ההרים מבולבלים במים שיורד מן ההרים אחר שעברו כמה שנים חומר האדמה ע"י המימות היורדות מלמעלה קונה צורות אנשים גדולים כמו ענקים ורבים מחכמי האומות אשר ראו מקומות האלו כתבו כזב ושקר באמרם שענקים המה · ואינם אלא צורות בחומר האדמה שע"י המים נעשית כמו עוגה ומכזיבת צורות כמו בהמות גדולות ואנשים גדולים כמו ענקים · ראה באנצ'יקלופידיא הצרפתית במלת ענק ושמה תראה כ"ז ברוחב הענין · רבותינו א"כ שדברו כמה דברים על הענקים וההרים ביחד אינו אלא ללמדנו שעל פי הטבע ההרים דמו הענקים בחומר והענקים המה צורה בהרים:

א"ר יהודה אמר רב ד' צריכין להודות ואלו הם יורדי הים והולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא וכו' מאי מברך אמר ר"י ברוך גומל לחייבים טובים שגמלני כל טוב ואמר אביי צריך לאודויי קמי י' דכתיב וירוממוהו בקהל עם מר זוטרא אמר ותרי מינייהו רבנן וכו':

בתחילת כל יש לך לידע ע"פ האנדרקומיו והבוקארט שארנון הוא מל' כנעני הר ובאמת ארנון ע"פ אלו החכמים של חכמת הכדור היו הרים רבים זה אצל זה עם עמקים באמצע א"כ הוא דרך טבע שישראל שהיו מהלכין בדרך היו בעמק והאויבים היו על ההר וגם במערות באמצע ותחת ההר כדי שיוכלו בנקל להלחם עם ישראל והיו ממתינים שיהיו עוברים בעמק כדי לנברם ולהרגם בחרב ובשאר כלי מלחמה שהיו נוהגים בעת ההוא · אבל לא היו יודעים האויבים שישראל היה להם סיוע האלהי ושהארון הקדש דרך דוגמא של הרוח הבורא הלוחם עליהם היה גם בעמק גובר היושבים בהר ובמערותיו ושדמם היה מוכן להשפך כי כן רצה אלהי הצבאות · ראה בבוקארט הנז' במלת ארנון ושם תראה שכל מה שאמרו רבותינו על הרי ארנון הוא לפי האמת וטבע המקום · וע"כ נאות הפסוק את והב בסופה ואת הנחלים ארנון · סביב סביב להר ארנון היו נחלים הרבה וכבר מפורסם הוא שהנחלים לעולם הם יורדים מהרים כי כן טבעם · והב הוא לשון ערבי שפי' הוא מים בלא תנועה בתוך גומא · סופה הוא ג"כ מים עם קנה שגדל בתוכו כמו קנה וסוף קמלו · וזה הוא הפשט לפי חכמת הכדור והטבע של והב בסופה · וכ"ז הוא שוה עוד ועוד להבנת מאמר רז"ל :

ויהי בנוסם מפני בנ"י הם במורד בית חורון וה' השליך עליהם אבנים גדולות אבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל גמרא גמירי לה אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי אמר איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי ואשדי עלייהו אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואותביה ארישיה וכו' :

הוא מפורסם שזה המאמר כולו הוא ד"מ ומליצה · כבר הרשב"א הגדול העיר על ענין ההגדות כאלו כי באו מהן בלשון עמוק לסבות רבות או כדי לחדד לבות התלמידים · או כדי לעור עיני הכסילים המטילים שבוש בדברי החכמים · או לפי כי לעתים היו החכמים דורשים ברבים ומאריכים בדברי תועלת והיו העם ישנים וכדי לעוררם היו אומרים להם דברים זרים לבהלם כדי שיתעוררו משנתם · גם זאת ההגדה בענין עוג מלך הבשן בוודאי איננה לפי הפשט לפי שהוא נגד הטבע שאדם א' יכול להניע הר ארוך ג' פרסאות ועל ראשו יוליכהו כדי להשליכו על מחנה ישראל · וכל שאר הדברים הבאים בסיף המאמר הם גם כן חוץ מסורת הטבע · ע"כ כדי להבין עיקר המליצה ותכלית המשל ראוי בתחלת כל לשקול במאזני השכל ולפי דברי הימים האמתיים מה הם אלו הענקים ואם

פתח עינים

הנהו תרי תלמידי חד עבד בשוגג כב"ש ואשכח ארנקא דדהבא וחד עביד במזיד כב"ה ואכליה אריא דכב"ה הוה אזל בארחא בשירא אכל ואשתלי ולא בריך אמר היכי איעביד א"א להו אנשאי לברוכי אמרי לי בריך הכא דכל היכא דמברכת לרחמנא קא מברכת מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא א"ל אנטרו לי ודאנשאי יונה דדהבא הדר ואזיל ובריך ואשכח יונה דדהבא ומ"ש יונה דנקט משום דאמתלא כנ"י כיונה שנא' כנפי יונה נחפה בכסף מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה אף ישראל אינן ניצולין אלא במצות ל"א מה יונה זו כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות עליהן :

לבד מהטעמים שמביא התלמוד על משל ישראל ליונה עוד נראה לפי הטבע שזה המשל הוא נאות מפני שהיונה היא במדותיה מתוקה מדבש ואין לה רוגז ואוהבת בניה וקרוביה והיא בין' הפילוסופים דוגמת אהבה והענוה · זאת ועוד ידוע מכתבי הטבע שהיונה כאשר יעוף לזמן פורשת כנף א' בלבד ונשארת שוקטת עם השני וגם מעט לעת כדי שלא לעייף עצמה שוקטת כמעט רגע בלא תנועה ובזה אחר מעט זמן חוזרת לעוף בכח יותר גדול מבראשונה · זה הוא מוסר גדול שבחכמה · וגם בעבודת ה' יש לו לאדם לא לחזור תמיד בלא שלוה ובלא השקט ללמוד תמיד ולהיות צדיק הרבה שלבסוף יבא לידי שממה · אבל צריך לרדוף אחר הטובה לפי תורת הטבע · רגע יש לו לאדם לעוף ורגע יש לו לשקוט · ובלא זה הסדר מכח התנועה למעלה למעלה יורד אדם כשאול תחתית בנפשו ובגופו ובהצלחתו · ע"ז אמר המשורר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה · צריך לו האדם בעבודתו ית' לעוף מעט לעת כיונה בתחילה אעופה ואח"כ אשכונה · כדי לחזור לעוף יותר מבראשונה :

פרק ט' הרואה

ת"ר הרואה מעברות הים אלו מעברות נחלי ארנון מ"ל דכתיב ומעברות הירדן וכו' מעברות הירדן דכתיב ויעמדו הכהנים וגו' וכל ישראל עוברים בחרבה ע"ב יאמר בס' מלחמות ה' את והב בסופה ואת הנחלים ארנון :

בתחילת

תניא אמר ר"י בן אלישע שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים אל תטול חלוקך שחרית מיד השמש ותלבש ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו ואל תחזיר כוס אספרגוס אלא למי שנתנו לך וכו' ואל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת וכו' עוד כתוב בפרק כיצד מברכין ענין שדים וז"ל אמר רב זוטרא בריה דטוביה אמר רב אבוקה כב' וירח כג':

לפי פשט המאמר אלו דברים שאין לאדם להתווכח עליהן מפני שהם מצטרפים עם חבורות שדים וכמו שמפרש המאמר בעצמו אימתי יבוא אדם לידי א' מהדברים האלו וכלכך · על כ"ז יצא לנו מזה מוסר גדול רצוני שכל אלו הדברים גם לפי הטבע ולפי חכמת הניפות הם דברים מועילים לבריאות ולדרך ארץ · א' שלא יטול החלוק שחרית מיד השמש וילבש · אבל האדון בעצמו יטלהו ממקום שהוא וילבשהו הוא גדר גדול לשמש אם יש לו איזה נגע צרעת או חולי אחר שיכול בהנגעה פשוטה לידבק באחרים · וכזה שאדון לעצמו היא שליו ושקט · ב' זה הוא הטעם בעצמו שלא יטול ידיו ממי שלא נטל ידיו · שאם מי שנותן היא מזוהם גם המקבל לא יהיה טהור · ג' שלא יחזיר כוס אספרגוס אלא למי שנתנו זה הוא ברור כשמש משום ד"א · ד' שלא יעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת זה הוא מוסר שלא יבקש האדם בשעת קלקלה לחזור עיניו אחרי הנשים ובשעה שהן יותר מתרגשות ובוכות על צרה לפי הפילוסופיא הן יותר ראויות להגדיל היצר לפי שהרחמנות מגדיל האהבה · ה' אבוקה כב' וירח כג' לענין שלא יצא הת"ח יחידי בלילה ג"ז לפי הטבע הוא האמת בעצמו לפי שהאור היא גדר לאדם שלא יבוא לידי סכנה כמו חברת בני האדם בתוך החשך ואפילה:

פרק ח' אלו דברים

מי שאכל ושכח ולא בירך בש"א יחזור למקומו ויברך ובה"א יברך במקום שנזכר:

ב"ש לפי הפילוסופיא האמיתית חושב מקום הברכה עיקרה לפי שהאדם המוחש צריך לו להודות במקום שקיבל הטובה כדי לזכור חובתו וכדי שלא להיות כפוי טובה: וב"ה מקיל לברך במקום שנזכר מפני שאם האדם צריך לחזור למקום שנהנה כדי לברך בנקל לא יחזור ולא יברך בפרט אם מקום הראשון רחוק מן השני יותר מן הראוי:

פתח עינים

שבאו לפוסלו מן הכהונה · ע"ז התלמוד הביא מעשה של שמעון בן שטח בענין הברכות ללמדנו ב' מוסרים בבת א' · הא' שבעל תורה ראוי להנהיג עצמו בכבוד כמו זה החכם שאמר למלך ולמלכה שהם לא היו מכבדים אותו אבל הוא היה מכבדם לבוא אצלם מצד חכמה ובינה · ותורתו בלבד היה לו לכבוד · השני שבענין הברכה עשה מדעתו מה שאינו לפי חמרת הדין כדי שלא לבא לידי קטטה עם האיש החזק ואלם כמו ינאי · ויש להקל בדברים שאינם עיקרים לדת כדי שלא לבוא לידי סכנה :

תניא ר"נ אומר מנין שאין פרי אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש שנאמר וברך פרי בטנך פרי בטנה לא נאמר אלא פרי בטנך :

גם כזה הענין מפורסמת חכמת רז"ל · כל הפילוסופים אחרונים בקיאים בחכמת הטבע פה אחד במנו שהאדם הוא היותר משפיע בביאה ובטבע הוולד · ושהאשה אין לה שפע כ"כ גדול כמו האיש · האשה היא יותר חלושה בטבע · היא נשפעת ומשפעת ברגע א' · אין לה זרע בכמות שוה לאיש · א"כ לפי הסיבה הוא המסובב · כל זה תוכל הקורא להבינו באורך בספרי **אירו · בויפון · ווראי · קלדני · ידלוט** וכהנה :

תניא ר"ם אומר מנין שאפי' עוברין שבמעי אימן אמרו שירה על הים שנאמר במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל :

זה הוא כאמר ד"מ לפי הפילוסופיא האמתית ללמדנו שהרוח החיוני והגידים מתוך השמחה של האם העוברת גם הוולד במעי אמו הוא מרגיש בגידיו ובגופו · ויש לו לפי שמחת האם שאומרת שירה הרגשה יותר נכונה והוולד עצמו יותר בריא ויותר חזק וגם ע"ז נא' אם הבנים שמחה · הבן הקורא שקודם יציאת מצרים לעוברות ב"י היה להן הצעות מרובות של יראה ופחד בי' מכות שהביא הקב"ה למצריים · ברוח מהעיר ההוא בלב רגזי אנשים ונשים וטף · ואח"ז בראותן פרעה וכל חילו שהיו רצים אחריהם וכמ"ש הפ' שבנשאם עיניהם על המצריים יראה גדולה נפלה עליהם וצעקו אל ה' אבל הוא מפורסם שהיראה והפחד מביאים בנקל העוברות לידי נפל · א"כ ראו ההצלה גדולה שה' גאה גאה וסוס ורוכבו רמה בים · שלוה והשקט היה בלבם והעוברים שבמעי אמם מתוך שמחתם נתחזקו אחר החולשה שקדמה לשעבר :

תניא

יתבי קמיה דרבה א"ל רבה למי מברכין א"ל לרחמנא ורחמנא היכא יתיב רבא אחוי לשמי טללא אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא א"ל רבה תרוייכו רבנן הויתו :

כמה מופלא המאמר הזה למי שמבינו כראוי · דע שיש מחלוקת גדול בין הפילוסופים אם הטבע הוא המסבב הראשון של מדרגת האדם בחכמה ובמדות · או אם גדולו והוראת מוריו · יש מהם שסוברים שטבע הרוח החיוני הנידים וליחות הגוף הם הסיבות של הדרגת האדם בדיעות · ויש מהם שמכירים הסיבה של חילוקי האדם מהלימוד והגידול · ושבכלל כל האדם מוכן לכל מהטבע · אלו ואלו לפי האמת שגו שגיאה גדולה · לפי שהטבע והלימוד שניהם ביחד הם סיבות הכרחיות למדע האנושי · אם הטבע הוא נכון בלא מלמדים ובלא הלצות שוא ודבר כזב שוא בטחון המדע · ואם האדם עיר פרא ילד בלא הכנה טובה לעצמו בנפשו המלמדים וההלצות אינם לו לתועלת · זה הוא תכלית מאמרנו הפילוסופי · אביי ורבא מקטנותם היה להם נפש נכון להכרת הבורא וללימוד תורתו לפי קטנותם אבל הוסיף בעל המאמר המשל של הדלעת פרי שרובו מים שמשפה שהוא חובט ויוצא מתוך השרף הוא ניכר אם יהיה טוב או רע ללמדנו שכמו שהצמחים ופירות הארץ לא די להם טיב זרעם ואדמתם שבהם נטועים פירחים ונדלים אבל מוכרח להם איש השדה לגדלם כראוי ולטרוח שביב להם עד האסיף כן האדם לא די לו הכנת הטבע אבל צריך להצלחת דעתו המורה שהוא יורה לפי יכלתו ועל כיוצא בזה אמר האדון של הנביאים כי האדם עץ השדה :

ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא בהדי הדדי ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו א"ל לדביתהו מאן יהיב לן גברא דמברך לן א"ל דביתהו אישתבע לי דאי מייתינן לך גברא דלא מצערת ליה אישתבע לה אייתיתיה לשמעון ב"ש אחוה איחביה בין דידיה לדידה א"ל חזי כמה יקרא עבידנא לך א"ל לאו את מוקרת לי אלא אורייתא היא דמוקרא לי דכתיב סלסלה ותרוממך ובין נדיבים תושיבך א"ל קא חזית דלא מקבלי מרותא יהבו ליה כסא לברוכי אמר היכי אבריך ברוך שאכל ינאי וחבריו משלו שתיה לההוא כסא יהבו ליה כסא אחריתי ובריך :

ידוע הוא שינאי המלך ממלכי בית חשמונאי היה והרג חכמי ישראל

שבאו

פתח עינים

רגלי שכינה · ובאמת הליכתו של אדם בקומה זקופה היא גסות הרוח בעצמו · הגסות הרוח היא הסיבה של המינות גם נגד מציאותו יתברך לפי שהמסית הכופר אינו אלא גסות הרוח שבו שסובר שמה שאינו מבין אינו אמת · אם ההולך בקומה זקופה שהוא גם רוח מבחוץ הוא גאה לב בפנים הוא דוחק רגלי שכינה · ובדרך הזה אני מבין מאמר אחר בסוטה שאומר כל מי שיש בו גסות הרוח אומר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור בעולם :

פרק ז' שלשה שאכלו

ת"ר איזהו ע"ה כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית דברי ר"א ר"י אומר כל שאין מניח תפלין בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו רבי נתן אומר כל שאין לו מזוזה על פתחו ר"י ב"י אומר כל מי שיש לו בנים ואינו מגדלן להלמוד תורה אחרים אומרים אפי' קרא ושנה ולא שמש ת"ח הרי זה ע"ה רבי מנשה בר תהליפא תנא הלכתא ספרא וספרי ולא אומין עליה :

דבר מפורסם הוא שע"ה אינו ראוי לזימון ולכמה מ"ע שבתורה · ע"כ היה מחכמת המדות מרז"ל לשום גבול לזה השם של עם הארץ כדי שהחכמים בעיניהם או באמיתות לא ינהגו שררה ויגס רוחם לבאר ע"ה כל מי שאינו חכם · ר"ל שהוא כסיל לא בתכלית הגבול · והנה הקורא שכל אחת מאלו הדברים לפי דעת של החכמים החולקים במאמר להגביל העם הארץ הם תמידיים ונראה לחוץ כמו מי שאינו מניח תפילין או שאין לו ציצית או שאין לו מזוזה · ובאמת בנקל למצוא מי שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית · א"כ אלו החכמים הקשו הדבר ליקרא ע"ה אלא א' מעיר או ב' ממשפחה וזה הוא דרך מוסר השכל · לבד נראה דבר קשה דעת אחרים האומרים אפי' קרא ושנה ולא שימש ת"ח ה"ז ע"ה שהוא התלמוד התלוי בסברא שהיו נותנים לדברי המשנה טעם והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך · וכי מי שאינו לומד תמיד התלמוד הוא ע"ה אבל הקושיא מסתלקת לפי הפילוסופיא האמיתית מי שיודע שאחרים הוא ר"מ שהיה מאיר עיני חכמים בהלכה והיה סיני ועוקר הרים · א"כ אם היה חמור כנגד מי שאינו יודע התלמוד הלכותיו היו לפי חכמתו ולפי הבנת דעתו :

א"ר נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו היינו דאמרי אינשי בוצין מקטפין ידיע אביי ורבא הוו

יתבי

כן כל א' לפי מקומו הוא ראוי וזכה לתועלת חבריו · וזאת היא ג"כ ראיה עצומה שהשגחת הכלל מכרחת אמונת השגחת הפרט :

ת"ר ו' דברים נגאי לו לת"ח אל יצא כשהוא מבוסם לשוק ואל יצא במנעלים המטולאים ואל יצא יחידי בלילה ואל יספר עם אשה בשוק ואל יכנס באחרונה לב"המד ואל ישב במסיבה של ע"ה וי"א אף אל יפסיע פסיעה גסה ואל יהלך בקומה זקופה :

כל אלו הדברים הם מוסר השכל · אל יצא כשהוא מבוסם לשוק מפני שנראה שמבשם עצמו כדי להכניע תאות אחרים עליו · אל יצא במנעלים המטולאים משום כבוד · ואל יצא יחידי בלילה משום סכנה ומפני החשד · אל יספר עם אשה בשוק כדי שלא ליתן פתחון פה לדבר עליו · ולא יכנס באחרונה לב"המ משום דיקראו לו פושע ופירש"י בתכלית הטעם פושע מתעצל · לפי שהעצל הוא פושע עם עצמו ועם הבריות · ואל ישב במסיבה של ע"ה לפי שהחכם אם הוא חכם הוא משפיע הטוב לעמי הארצות אם הוא יושב עמהם והוא מקבל מהם שפע הרע שהוא האולות והסכלות · ואל יפסיע פסיעה גסה דאמר מר פסיעה גסה נוטלת א' מחמש מאות מאור עיניו של אדם ומה היא התקנה ששותה כוס של קידוש בשבת בלילה · זה צריך פי' אבל הוא לדעתי בהיר כשמש לפי חכמת הרפואה הפסיעה גסה מתחלש חוש הראות מג' פנים · הדם מתחמם ועולה לראש ובזה העין בתחלה מתחמם ואח"כ מתחלש זה הוא הפן הא' · הגידים מכח התנועה מתחלשים ובעין יש ה' גידים שמהמוח שנים שנים יורדים לעין וסביבותיו · וגם אם הוא פוסע פסיעה גסה רואה בזמן קצר הרבה דברים שונים במהירות גדול ובזה הגידים יותר יורדים מטה מטה זה הוא הפן הב' · הפן הג' לפי שמכח התנועה במהירות הזיעה מתרבת ויוצאה לחוץ ובזה הליחות הנשארות בגוף בהצטרפות הם יותר גסות ועי"כ גם בעין אינו רואה כראוי מפני שהג' ליחות שבו לפי מדת הגסות שבהן אינן ראויות ובכונות לשרת לפי הצורך · א"כ אם החולשה היא סיבת החולי היין הוא ראוי לרפואה לפי שהוא מחזיק והוא מפתח הסתום · הקידוש של ליל שבת הוא יותר מועיל לפי שהוא תחלת הרפואה ואינו כן קידוש היום לפי שהוא שני לקדושה וכבר ההרגל נעשה טבע · וכבר ידוע הוא שעל כן התועלת של הרפואה בפעם הא' הולכת ומתפשטת בשנית · אם אינה יותר בכמות · זאת ועוד הקידוש של הלילה הוא מיד אחר טרחת ע"ש והוא יותר מועיל בפרט קודם הביאה של ליל שבת שמחלשת הגוף באופן אחר · ולא ילך בקומה זקופה דאמר מר ההולך בקומה זקופה כאילו דוחה

רגלי

נסיונות בדבר הזה והכריע שמהאכילה ושתייה היא מתחלקת לח' חלקים ה' יוצאים מהעור עי"ז האיד שהוא מוחש תחת המקינה פניאומטיקה וע"י המקרוסקופיו נ"כ הוא נראה כמו עשן דק ובזה הדם מטהר עצמו לפי שבנקבי העור יוצא הבלתי טהור הנק' אזוטו · זה האיד א"כ הוא לפי טבע האדם ששולחו לחוץ וע"ז בזקנים יש לו ריח אחר ולבחורים ריח יותר טוב דע עוד שבקרדנו בספרו הנק' צלשון רומיי de Subtilitate אמר שגם לו היה חוש הריח דק ומדוקדק עד שהיה יודע להבדיל בין הבחור שלא טעם טעם חטא ובין מי שעבר עבירה · וכן בנשים אם בתולה היא נערה או אם היתה לאיש · זאת ועוד בברי"י כותב צרפתי נמצא שהיה חכם בבואמיה שהיה יודע מריח העור להבדיל אם היה האיש בחור או נשוי וגם באשה אם היתה בתולה או נשואה · וגם ביום אחר הביאה היה מרגיש ההפרש מהריח מיום שלפניו · כל ההבדלה היתה בטבע שהאיד היוצא הוא יותר כרגש לחוש האף אם הוא יוצא ממי שחטא בחוש המישוש · א"כ מופלא הוא זה המאמר של רז"ל בכל לדדיו · ידוע נ"כ שבלבנון גם היום יש ריח הרבה בשמים שגדלים בסביבותיו והרבה פירות שריחם נודף וע"ז הוא מדוקדק גם כן הנמשל שיתנו ריח כלבנון · סנטוריו הנזכר עשה נסיון שהאוכל חזיר הזיעה שאינה מוחשת היתה מתפשטת וע"כ האיד המקולקל הנשאר בעור מזיק העור בעצמו וע"פ באים חולאים בזה המקום כמו הצרעת ומרע"ה גם על זה הטעם אסר בשר החזיר לפי שבא"י כבר היה הצרעת חולי המדינה ולפי דעתי זה הוא שאמר בתורה בלשון פשוט כי תבואו אל הארץ ונתתי נגע צרעת וכו' · וכן Montesqieu צרפתי גדול אמר שבא"י בפרט היה בטוב טעם ודעת אסור בשר החזיר משום הצרעת · ורז"ל בתלמוד שבת הכירו כל זה הענין בכל יסודיו באמרם האוכל מדבר אחר יפגע בדבר אחר רצוני מי שאוכל חזיר יפול בחלי הצרעת · דע עוד הקורא שלפי מה שכתבו חכמי הטבע גם בסוג החי אנו רואים ההפרש ריח העור מכח התשמיש · הקוף הוא מתאוה לביאה · והוא טרוד כ"כ אחר חוש המישוש שהוא מוציא ש"ז לבטלה לרצונו · וכשהוא מרבה בתשמיש שולח ריח מעורו שהוא מסריח · וכן בכלבים הנקבה בפרט כשהיא מתחממת יותר מן הראוי בתשמיש יש לה סרחון בעורה וכן בתכלית הוודאות הסכימו על זה רבים מאנשי הלידה שעמהם דברתי על זה הענין :

א"ר חסדא בר טוביה אמר רב מ"ד את הכל עשה יפה בעתו מלמד שכל א' וא' יפה לו הקב"ה אומנותו בפניו:

גדול זה המוסר בהלכות מדיניות · כל אומן הוא מועיל לחברת בנ' האדם וכמו הכנס וקושר מרגליות גם הבורסקי נאה לפניי ית' כדי שלא יחסר אומנותו מן העולם לתועלתו · הכל צריכים לכל ואין לך אדם שאין לו שעה · ולפי שהכל אינו בלא מורכב מהחלקים שבו אם

כן

וחוץ לחדרי הדעת וגזה גם שעל יסוד הענין הכועס יש לו דין ומשפט · בשעת כעסו הנפש מתפזרת והשכל הוא בתכלית הסתירה :

א"ר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה :

זה המאמר הוא כמו נמשך ממה שאמרתי בענין סוד פילוסופי של הברכה · זאת היא מיוסדת על אמונת הבריאה בחידוש העולם ועל ההשגחה · וע"ז אם אין בה הזכרת השם אינה ברכה שהיא על חיוב מציאות הבורא אם היה מחדש הנברא · ועל ההשגחה בזה שנית ההתראה שברכה שאין בה מלכות אינה ברכה :

א"ר זירא ואי תימא ר"ח ב"פ בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת ב"ו כלי ריקן מחזיק מלא אינו מחזיק מדת הקב"ה מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק :

זה הוא ע"פ הפילוסופיא האמיתית · אינו אוהב ללמוד אלא מי שמכיר יוקר הדעת והחכמה אבל האויל והטפש שלא ידע מה היא חכמה אינו יכול לאוהבה ולטרוח עצמו להגיע אליה · אין אדם אוהב מה שאינו מכיר ואינו חומד מה שאינו יודע :

א"ר זוטרא בר טוביה א"ר מנין שמברכין על כל ריח טוב שנאמר כל הנשמה תהלל יה הללויה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח :

בזה המאמר הנשמה אינה הרוחנית אבל החיונית בלבד כמו שהוא ידוע לחכמי הרפואה שהריח הוא בנפש הגידים שמגידי החושים עובר למוח · וע"ז איזה מין מהכלבים יש להם חוש הריח יותר דק מפני שיש להם גידי החושים מספר יותר גדול וגם ברחבם הם יותר מופשטים מגידי האדם :

א"ר חסדא בר טוביה א"ר עתידין כל בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא שיתנו ריח כלבנון שנאמר ילכו יונקותיו וגו' :

המאמר הזה הוא לדעתי מופלא שבמופלאים בחכמת הטבע · דע שמעור האדם יוצא תמיד כמו איד הנק' אצל חכמי הטבע הזיעה בלי מורגשת · Santorio סנטוריו א' מגדולי הרופאים עשה הרבה נסיונות

פתח עינים

הכל · אבל בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מה שהם נהנים הוא התגמול מעשיהם ובזה פירות האדמה הם כמו שלהם לפי שהאדון פורע הפועלים · אבל אם אינם עושים רצונו מה שהם נהנים הוא ע"פ החסד ובתורת מתנה ובזה הממון הנהנה הוא ברשות האדון :

מ"ד ואספת דגנך וגו' מה ת"ל לפי שנא' לא ימוש ספר התורה הזה מפיך יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך וכו' אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו דלא ליתו קמאי לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי וכו' :

רבא היה פילוסוף וחכם גדול והיה רואה ויודע לפי צורך הדור שיפה ת"ת עם ד"א ואין להם לבעלי תורה לסמוך נפשם ושלחנם על צדקת אחרים ועל מתנותיהם · אבל יש להם לטרוח בשדה סביב לפירות הארץ כדי שיאכלו וישתו כראוי ובהספקת נפשם עם בניהם ומשפחתם לפי שאם יבואו לידי צורך הבריות סופם ליבטל מד"ת ע"ז היה מתרה לתלמידי תורה שלא יבואו אצלו ללמוד ביומי ניסן ימי הקציר ולא בתשרי זמן דריכת הגיתות והכרים לפי שחייבים הם לטרוח ולהביא לביתם מה שצריך למזון משפחתם איש כפי כחו וכברכת ה' אשר אלהיו נתן לו :

הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמי דבר קפרא הביאו לפניו כרוב ודורמסקין ופרגיות נתן ב"ק רשות לא' מהם לברך קפץ ובירך על פרגיות לגלג עליו חברו כעס בר קפרא אמר לא על המברך אני כועס אלא על המלגלג אני כועס אם חברך דומה כמי שלא טעם בשר מעולם אתה על מה לגלגת עליו חזר ואמר לא על המלגלג אני כועס אלא על המברך אני כועס ואמר אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן תנא ושניהם לא הוציאו שנתן :

יש בדברי בר קפרא סתירה מבוארת · אמר בתחילה בל' חיוב במאמרו הראשון מה שבמאמרו השני הזכיר בל' שלילה · ומה שחייב בשני אמר בל' שלילה במאמרו הראשון כי ראשונה אמר שכעס על המלגלג בלבד ולא על המברך ואחכ"א להפך · זה נראה בהשקפה ראשונה דבר תמוה · אבל אחר החקירה יצא לנו מוסר גדול והוא שהכועס כל מיני גהינם שולטים בו ובזה השכל מתקלקל שאע"פ שכעס על דבר בתכלית ההקפדה כמו בזה הענין שהיה לענין דין עכ"ז הכועס הוא לעולם חוץ למקום הטעם

וחוץ

האדם כמה היה הדעות לפרש ולברר סוד יצירת הוולד · כולם עד הנה או כמלאו שוא ודבר כזב או דברים הפורחים באויר בלא טעם ולא ריח · לאונוקיו Lavenockio אמר שתולעים קטנים בזרע נהפכים לוולד · וזה הוא שקר לפי שהחומץ הורג אלו התולעים בזרע החי והמדבר ועכ"ז בלא רמה הזרע ראוי להוליד כן כמו שכתב הספאלנצנט א' מהורי בזרע הצפרדעי' · הרדי Redi פי' סוד הזריעה באמצעות הבלים אבל גם זה הבל לפי שהבלים ברחם אינם נכרים לעין כמו שנישו האחרונים · הבופון אמר שמכל האיברים בעת ביאת איש ואשתו נעתקים איברים קטנים עד מאומה ומשם יפרד הולד · ואת הסברא מצאתיה בב"ר פ"ל אדם כתוק מסערו ולפרקיו של אד"הר וכו' · אבל גם זה הבל ורעות רוח בלא ראיה ובלא נסיון · תכלית הדברים סוד הזריעה והביאה הוא דבר שאין דעת האדם יכול להגיעו בשלימו' וזאת היא הראיה שבא הכל מסיבה העליונה וממשגיח העליון שברא הכל ברצונו ונתן כח לכל צומח ומדבר .להוליד הדומה לו לטוב עולמו ולנצור הנבראים לעדי עד זה הוא סוד הברכה באמיתות שהמברך על הפירות או על א' מהנאות שבעולם מודה באמונת האל שהוא בורא ומשגיח מנהיג הכל וסיבת הכל ועל זה הברכות כולם בתחילתן הם בל' נמצא ברוך אתה ואח"כ עוברים לנסתר בורא וכו' להורות שבמציאות הדברים אשר האדם נהנה מהם הוא נמצא לעין כל אבל במהותו ובאיכות הדברים הנבראים ובמהות הזריעה הוא כולו נסתר · בזה ג"כ הוא מדוייק שמי שנהנה בלא ברכה מעל כמו שנהנה מן ההקדש מפני שכמו שהנהנה מן ההקדש אינו מאמין בהשגחה כן הוא מי שנהנה בלא ברכה · מדוייק הוא גם כן שמי שנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנ"י לפי שמי שאינו מאמין בהשגחת הבורא הוא גוזלו לפי שאומר בלבו ובדעתו שהבורא אינו בתמידות אדון הנמצאים · והוא גוזל לכנ"י לפי שמי שאינו מאמין בהשגחת הבורא אינו יכול להיות טוב עם חברו ועם מדינתו בכלל ובפרט לפי שחכמת המדות אינה חכמה אם אינה באחדות עם יראת הרוממות · ההרגש בפ' גוזל אביו ואמו שמפרש אביו הקב"ה וכו' הוא ברור כשמש בצהרים ממש שע"פ הפשט על מה יעלה על הדעת שגוזל אביו ואמו לא יהיה בו פשע · וכי האב אינו אדון ממונו שיהיה מותר לבן לגוזלו ? דוק והבן :

ר"ח בר פפא רמי לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו וכתיב ואספת דגנך ותירושך ויצהרך ל"ק כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום :

באמת שהדגן והחרמש וכל מיני פירות הארץ הם תחת אדנות הבורא

פתח עינים

שיש בו הרבה נשימות שאם לא יתחדש יש סכנה גדולה מחמת האויר הטמא נק' אזוטו שהוא מקולקל ביותר ולא ראוי לנשימת הריאה :

אמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא :

המתפלל בבקעה מקום רחב בלא קיר ובלא חומה העינים מתפזרים בו והכוונה נאבדת בנקל · דע עוד שבימים הקדמונים היה מנהג בין העובדי ע"ז להתפלל בבקעה לאלהי השדות שע"ז נקראים היו שדים ע"ז אמר החכם חציף עלי מאן דמצלי בבקתא מפני שנראה כעובד ע"ז והולך אחרי דרכי הטומאה · תראה עוד בספינקירו ובקרמילי שאלו העובדים המתפללים בשדות היה להם זמן קבוע להתפלל עד חצי היום רצוני עד העת שהחמה הולך מעלה מעלה לפי העין · ואח"ז העת לא היו מתפללים בשדות · ע"ז אני מדקדק שיצחק לפנות ערב בלבד היה מתפלל בשדה כמ"ש הפ' ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב כדי שלא יאמרו שהוא עובד לכוכבים ולמזלות :

פרק ו' כיצד מברכין

ת"ר אסור לאדם שיהנה מן העו"הז בלא ברכה וכו' אמר ר"ח ב"פ כל הנהנה מן העו"הז בלא ברכה כאילו גזל להקב"ה וכנסת ישראל שנא' גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית :

אין בעולם דבר שנתן פתחון פה למינים ולאפיקורסים להוציא לעז על חידוש העולם ועל ההשגחה כללית ופרטית כמו התמירות שאנו רואים בחי בצומח ובמדבר אשר כלם זורעים זרע להוליד הדומה להם · ואשר הם הולכים הלוך וגדל עד כי גודלים מאד בכח השמש · והחום והסיבות אשר הם בהכרח מוצרכים בטבע הדברים · וע"כ כל הכחות הם ניתנים בטבע לגלגלים הפועלים בארץ ושוללים ממנו ית' כל מין השגחה · אבל אם האדם משכיל בטוב טעם ודעת על הדבר הזה אנו מוצאים טעם נגד זאת הסברא לא סלולה ומקולקלה · כל הדברים הם זכר ונקבה בחי בצומח ובמדבר · ויש להם כח לזרוע זרע אבל אין פילוסוף בעולם שעד הנה ידע סוד הביאה והזריעה · אנו רואים בטבע שהזרע הוא דבר בתכלית היוקר וע"כ בצומח הזרע הוא נסתר בתוך הפרי כדי שלא יקלקל · ובאחרים מהצמחים הזרע היא חדר לפנים מחדר ובמכסה פרטי ובכים יותר פרטי · אבל עכ"ז לא ידענו ליתן טעם בהצטרפות הסיבה שהוא הזרע קטן שבקטנים · על מה ועל מה נולד ממנו אילן גדול שעולה עד לשמים והמדרגות המצטרכות להפיך הזרע לפרי ולאילן · ככה במין

האדם

והמלך כמו שידוע כק' משיח משים משחת שמן הטוב היורד על ראש המלך · א"כ אמת הוא שאין בין הע"הז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות · השכל הקורא ששמואל היה פילוסוף גדול רופא מובהק וחכם בתכונה והוא בעצמו היה אומר נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא · א"כ חכם כזה הוא מפרש קרוב לטבע כ"ת שהוא יכול ואינו עולה לסולם האמונה העליונה אלא בדברים שאין השכל יכול להגיע אליהם כראוי :

א"ר חייא בר אבא אמר ר"י כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו :

מי שרוצה לדקדק על זה המאמר נראה בהשקפה ראשונה שמיוסד הוא על אהבת עצמו · אבל לפי האמת גדול הוא זכות הת"ח וכל קרוביהם והמהנה אותם מנכסיהם מפני שהם יסוד העולם :

מאי עין לא ראתה אריב"ל זה יין המשומר בענביו מו ימי בראשית :

היין הוא משכח דאגת העולם ומשמח את הלב · ולפי המשל הוא רמז ראוי לשמחה והתענוג של העולם הנצחיי · וכבר אמרו חמרא וריחני פקחי ושלמה המלך אמר ישתה וישכח רישו · ועו"ז ג"כ נמשלה התורה ליין לרמוז התענוג שבה כמ"ש הכתוב ושתו ביין מסכתי · והנה שהענבים אם נשארים לזמן רב רצוני איזה חדשים אחר זמן הבציר בטבעם קודם שרומסים אותם לעשות היין זה הוא יותר חזק וטוב לפי שבזה הענבים אובדים חלק המים שבהם ובהכרח טבע היין הוא ערב למאד וחלק הרוח השורף שבו בהצטרפות הנשאר הוא הולך וגדל · ע"ז המשל הוא ביין המשומר בענביו מששת ימי בראשית לרמוז שהתענוג הנפשיי הוא מתוקן לאדם משעת היצירה :

ר"ל אמר זה עדן שלא ראתה עין מעולם :

תכלית המאמר הוא שאד"הר בגן התחתון היה חמרי ולא כן הוא העדן העתיד שהוא כולו מעדנים לשלימות הנפש וכולו רוחני לא נודע לאדם אך לראשון :

א"ר חנינא אל יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות :

באמצעות החלונות האדם רואה השמים ומגדולתם יתבונן גדולת האדון ית' שאליו מתפלל ואם הוא מתפלל בב"הכ כ"ש שהחלונות הם מוכרחים על בריאות האדם לחדש האויר בפרט במקום

שיש

פתח עינים

נכון להם · כל אלו הפרטיות היו בר"ח ב"דם וע"כ היה ראוי בתפלתו ובהכנת ראשו בין ברכיו לבקש רחמים על בנו של ריב"ז שנטה למות וחיה · אבל ריב"ז היה עשיר גדול והיה נשיא · היה אהוב מטיטוס וגם מאיספסיינוס · היה איש מדיני ושום אדם לא הקדים לו שלום בשוק · היה תמיד בין גדולי עמו · חכם גדול היה בכל מיני חכמות וע"כ נקרא קופת הרוכלים · ובב"ר פט"ו אמר אם כל הימים דיו והאגמים יריעות לא היו מספיקין לכתוב מה שלמד מרבותיו · היה איש ושר גדול ואמר לאנשי ירושלים שישלימו עם אספסיינוס ולא שמעו לו · היה אוהב לחיות בכל מיני תענוג ובכל הדברים המועילים לבריאות הגוף · וע"ז אחר מיתת בנו הלך לדימסת במקום יפה ומים יפים · היה כ"כ מכובד שעליו נאמר במשנה משמת ריב"ז בטלה זיו החכמה · גם הגלגולים נאמר שריב"ז ורבי היו ניצוץ א' ושניהם היו גדולים ומכובדים ע"ז אומר שר' חנינא ב"דם היה ראוי בחסידותו להתפלל על החולים ולהיות אמצעות הניסים על ידי תפלותיו כעבד לא כמלך · אבל ריב"ז · נשיא · עשיר · אהוב למלכות · איש פוליטיקין · מלא כבוד · איסטנים · ואוהב המאכלים וכל הדברים הראויים לבריאות · וטרוד במושכלות ובחכמה שמכבדת את בעליה לא היה ראוי לתעניות ולסיגופים · ולהתענות כ"כ נפשו בתפלות ארוכות ולמין ההתבודדות שצריכה לעלות מעלה מעלה בסולם הנסים · וע"ז אמר לעצמו ואני דומה כשר לפני המלך · השכל והבן :

א"ר חייא בר אבא כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לב"ת אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דרבי אבהו דאמר רבי אבהו במקום שב"ת עומדים אין צדיקים גמורים עומדין :

ושניהם יש להם צד טעם לפי הפילוסופיא האמתית · הא' סובר שמי שלא עשה רע בכל ימיו כמו הצדיק גמור טוב הוא ממי שכתם בגדו באיזה חטא או פשע · והאחר סובר שבמקום שהב"ת עומד אין צדיק גמור יכול לעמוד מפני שאחר שחטא וטעם טעם חטא כבש את יצרו בחרטה ועזיבת חטאו מה שלא זכה הצדיק גמור · ר' אבהו היה מדיני עשיר וקרוב למלכות וע"ז נראה לי שאדם כזה בנקל מוחל החטאים ונותן להם רוחה בשער הבטחון :

אמר שמואל אין בין העה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד :

באמת ימות המשיח אינו ר"ל אלא ימות המלך של האומה הנבחרת והמלך

אבל באחרים שאינם כמוהו הוא דבר קשה · וזו כוונת המאמר והפילוסופיא המודלקת כו :

משנה אמרו עליו על ר"ח בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת א"ל מנין אתה יודע א"ל אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהיא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף :

גם בין היוונים והרומיים הקדמונים תראה בקרמילי ובספינקירו כמה היו זהירים בתפלה אם היתה סגורה בפי המתפלל אם לאו לראות אם היה נענה או לא נענה וזה היה דרך נחש ביניהם ובין העם הנבחר שהיה סימן נבחון לפי מה שבפה מסוגרת היא התפלה · הבן עוד שר"ח בן דוסא היה בו כמו אומנות להתפלל יום ויום על החולים · א"כ ברוב תפלותיו לאלפים ולרבבות היה בקי בסימני התפלה כמו רופא אחד בקי בסימני החולי לפי רוב החולים שהוא מבקר תמיד · על כיוצא בזה נאמר גדולה שימושה יותר מלימודה :

מעשה בר"ח בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל ריב"ז וחלה בנו של ריב"ז א"ל חנינא בני בקש עליו רחמים ויחיה הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים וחיה אמר ריב"ז אלמלא הניח ב"ז את ראשו בין ברכיו כל היום לא השגיחו עליו אמרה לו אשתו וכי הוא גדול ממך אמר לה לאו אלא הוא דומה כעבד לפני המלך ואני דומה כשר לפני המלך :

להיות האדם ראוי בתפלתו לעשות נסים בכל עת ובכל זמן כמו ר"ח ב"דס שהתלמוד הוא מלא מראש ועד סוף מהנסים באמצעותו בחולים ובגשמים ובדברים אחרים צריכים הרבה דברים כמו שהיו בו · היה עני כמ"ש ביוחסין ובקורא הדורות · היה לו טבע נכון לתעניות וסיגופים · והיה אוכל מעט ורע כל ימי חייו · וכמו שידוע וחניגא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש · צריך האדם ג"כ להיות מוכן מהטבע לחסידות ולא כל אדם זוכה בזה · ואם הוא נכון להתבודד בתלמוד גדול ובמושכלות אינו כ"כ נכון להתבודדות המע"ט ותפלות ארוכות לפי שמי שהוא משכיל ומבין בדעתו על דרך האמת אינו יכול לפזר עתו בתפלות ובסיגופים שמאבדים הגוף ומרוממים הנפש באופן אחר · צריך ג"כ לחסיד בכח התמידיות להרגיל עצמו בכמה דברים שהחכם והמשכיל בלבד אינו

שחרב ב"המ ביטלה נבואה מן הנביאים · השכל הקורא שר"א בין חכמינו ולוק בין פילוסופי אינגילטירה הם דבר א' בענין הזה :

האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו וכו' מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות :

חמלת הקב"ה על העוף במצוה הזאת היא דמיון כוזב שאילו היה מדרך רחמנות לא היה מתיר לשחוט חיה ועוף לצרכנו · אבל מצות שלוח הקן כמו שביאר הספינקירו בספרו היה לבטל מין ממיני עבודה זרה שכימי משה היה מפורסם בין הז' אומות ובין המצריים · ולפי דעתי עד"ז אמר האמורא מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות · באמת ע"פ הפילוסופיא אלוה הנותן דת אינו יכול להיות בטעם הדתות רחמן · הרחמנות הוא כנגד המשפט שהוא יסוד הדת · ואם כוין טובו ית' על הברואים כמו אדם ולא כמו עבד לדת · כל שעה וכל רגע הוא רחמן : —

ההוא דנחית קמיה דר"ח אמר האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והאמיץ והעזוז האמתי והיראוי א"ל סיימתינהו לשבחיה דמרך למה לי כולי האי :

זה המאמר הוא גדול בתכליתו ע"פ הפילוסופיא · כל התוארים שאנו באמצעותם משבחים לש"ית אינם אלא לפי דעתנו ומה שאנו תולים לו ע"פ דמיון השלימות סוף סוף לפי דעתו ית' ולפי מציאותו אינו אלא גרעין · ועו"ז כאמר לך דומיה תהלה :

אר"ח הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך וגו' אטו יראה מילתא זוטרא היא אין לגבי משה מלתא זוטרתי היא :

מפורסם הוא שמתחילת בריאת ההויות הקב"ה גזר שהאדם יהיה בעל בחירה וא"כ אמת הוא שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים · אבל יש ב' סוגי יראה · הסוג הא' הוא יראת העונש וזה הסוג נתון לכל אדם ולהמון העם · הסוג הב' הוא יראת הרוממות וזה אינו אלא א' מעיר וב' ממשפחה מפני שרוממות האל וכל צירופיו בלא השכל ובלא דעת מרגיש · אין האדם יכול להגיע אליו אפילו כטפה מן הים · ע"ז אמר בתכלית הדקדוק ר"ח והתלמוד אין לגבי משה מילתא זוטרתי היא ר"ל שבמשה כראית יראת הרוממות שהיא היא שאלת הב"י מן האדם דבר קל

אבל

ת"ר מעשה במקום א' שהיה בו ערוד והיה מזיק את הבריות באו והודיעו לר"ח ב"ד וכו' :

הערוד הוא מין נחש · והוא שם בא מל' ערבי כמ"ש הבוק"ר"ש ערד הוא פועל נושך כמו שהוא טבע הערוד מלא לענה וראש ונושך בסכנה גדולה מסיבת הלענה שבא מליחת הריר שבין שיניו : —

אמר ר"א גדולה דעה שנתנה בין ב' אותיות שנא' כי אל דעות ה' וכל מי שאין בו דיעה אסור לרחם עליו שנא' כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו:

בהשקפה א' נראה המאמר תמוה באמרו שאסור לרחם על מי שאין בו דעה וכי אם הטבע לא נתן דעת לאדם מה פשעו ומה חטאתו שלא יהיה ראוי לרחמנות אחרים · אבל דוק הקורא שהמאמר לא אמר כל מי שאין לו שכל אסור לרחם עליו אבל מי שאין בו דעה · הדעה בלשוננו הקדוש הוא הכרת הנמצאים והטבע דברים כולם שנקנים על ידי ההרגשה והשכל · והדעה נתכלכלת עם הבינה שהיא הבנת דבר מתוך דבר · וכ"א הכתוב ומודע לבינה תקרא · א"כ הבינה היא הדעת בעצמה לפי שהדעת האמיתית בפילוסופיא היא ע"י הבינה · הזכרון בלבד אינו אמצעות הדעת אבל הבינה שהיא כח השכל בעצמה יסוד הדעת · לזה בין המקובלים הדעת היא כמו טבעת שמחברת החכמה והבינה עם השבע אחרונות וממש כמו המסובבת הרוחנית מהחכמה והבינה · אחכ"ז אתה תחזה הקורא שהדעת היא באמצעות הרצון · לפי שאם האדם בעל שכל אינו רוצה להטריח שכלו לא יקנה הדעת · א"כ מי שאין לו דעה הוא חוטא ברצון א"כ הוא בחטאה גדולה על עצמו עם הבורא ית' ועם מדינתו · עם נפשו שאינו רוצה להשלימה · עם הבורא ית' שאינו רוצה להטריח כח השכל האנושי כמה שהוא ראוי להשיג באמתתו ית' ובמדותיו כדי להתהלך בדרכי העבודה ובמצות התורה · עם מדינתו לפי שכל אדם הוא חייב להשכיל ולידע להטיב לחבריו ולמדינתו · ואם הדבר כן הוא מי שאינו רוצה להטיב לעצמו ולמדינתו ולכבודו ית' ראוי הוא שלא לרחם עליו :

וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו דעת כאילו נבנה ב"הם בימיו:

לוק פילוסוף הגדול בין חכמי אינגילטירא אמר · כל אדם יש לו נבואה אף אם אינו נביא ע"י רוה"ק מצד שכלו ונפשו אשר באמצעות השכל על הנמצאים הוא מרים עצמו עד לשמים · זה הוא מ"ש ר"א כל אדם שיש בו דעה והשכל הוא נביא על דרך טבע כמו בזמן ב"הם שמשם היה יוצא ונשפע רוח הקדושה וכמו שהוא מפורסם נגידות הדבר שמייר

שחרד

ולהפך זה המקצר כה"ו זה הוא הטעם עצמו שמי שרואה בפעם א' שלא נענה יחזור ויתפלל :

ת"ר ד' צריכין חיזוק אלו הן תורה ומע"ט תפלה וד"א :

הדבר התמידי צריך חיזוק להתמיד בה לפי שהאדם מכח הגידים ומכח איכות נפשו אוהב חדשות · החיזוק הוא מד' חכמת המדות שנמוסר ע"פ ארסט"ו וע"פ גדוליו בין הרומיים · על זה באלו ד' דברים שהם תמידיים צריך חיזוק · התורה היא תמידית משום והגית בו יומם ולילה · המע"ט הם ראויים בכ"מ ובכל זמן · התפלה היא תמידית ערב ובקר וצהרים · וכן הוא הדרך ארץ תמידי אם אומן לאומנותו · אם סוחר לסחורתו · אם איש מלחמה למלחמתו : —

רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא :

אינו לסימן רע כמו שאמר הרשב"א ז"ל אבל לפי חכמת הגוף לפי שביום הענן הגוף הוא חלש וכשאז"ל יומא דעיבא כוליה שמשא וכמו שהוא ידוע שהאויר יש לו מעט משקל ביום הענן ובזה כלי הדם מתרחבים ומתחלשים · ע"ז רבא לא היה רוצה להטריח הצבור כולו להתענות ביום הענן מסיבת החולשה העצומה שבו : —

ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני היינו עזובה היינו שכוחה אמר ר"ל אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אדם נושא אשה על אשתו א' זוכר מעשה הא' אתה עזבתני ושכחתני התשכח אשה עולה א"ל הקב"ה בתי י"ב מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו ל' חיל וע"כ חיל וחיל בראתי ל' לגיון וע"כ לגיון ולגיון בראתי ל' רהטין וע"כ רהטין ורהטין בראתי לו ל' קרטון ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו ל' גסטרא וע"כ גסטרא וגסטרא תליתי ביה שס"ה אלפי רבוא ככבים כנגד ימות החמה וכלן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עזבתני ושכחתני :

כוונת המאמר אינו אלא להורות שישראל היה ראשית המחשבה בבריאת העולם וע"ז הקב"ה זוכר זכיות עמו ולא הרע כדי לפדותם מכל נזק בפרט לע"ל ולהתרצות להם לפי ההזדמנות · ומ"ש י"ב מזלות בראתי ברקיע וע"כ מזל ומזל ל' חיל וכו' זה הוא ע"פ הפילוסופיא של פלאט"ון על השתלשלות הנבראים רוחניים וגופיים ועל סולם הבריאה : —

ת"ר

כדברך לפי שמשה בתפלתו קיים אמונת העולם שהקב"ה הוא טוב עם עמו ובשלוח חטאו הנה החיים שיכול דעתו לדמות באדון הברואים כולם · — ההרגש מבלתי יכולת ה' יכול ה' מיבעי ליה אינו אלא פילפול לבוא דרך מדרש עם המשל תשש כחו כנקבה אבל באמת יכולת ה' הוא שם דבר ולא כינוי אבל לפי שהמון האומות שעל פיהם דבר משה אינו ראוי ונכון לידע שמות הכללים הנפשיים על בוריים כמו שהוא שם יכולת על זה בא ההרגש יכול ה' מבעי ליה לפי שהמון הטפשים שאינם מאמינים מפני שאינם מבינים בנקל יודעים הכנויים אבל קשה להם לידע שמות הכלליים : —

דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל :

התפלה שעושה האדם הוא דבר תמידי ערב ובוקר וצהרים וע"ז רוב העם מתפלל בפיו אבל בלא כוונה נכונה ועל דרך מצות אנשים מלומדה · השפתים יושבים ומדברים אבל הלב והמוח נפוזרים בדברים אחרים · ע"ז אם האדם קודם התפלה מסדר שבחו של הקב"ה שאין לו אצל הבורא לשאול אלא דרך חסד ושיש לו לבורא ית' יכולת לעשות בקשתו · ושאדם בקטנותו הוא כעני בפתח · עם זאת ההקדמה הכוונה תהיה ראויה ונכונה : —

גדולה תפלה יותר ממעשים טובים :

התפלה היא בלב והיא קרובה לכל אדם בכ"מ ובכל זמן · אבל המע"ט אינם אלא לפי ההזדמנות ולפי יכולת האדם · זה הוא הפשט הפילוסופי ולא כמו שפירשו התוספות גדולה תפלה ממע"ט בלא תפלה · שמא חידוש הוא זה ?

גדולה תפלה יותר מן הקרבנות :

הקרבן הוא דבר חמרי ולפי החושים ואינו דבר נפשיי · התפלה היא בפה ובלב ובמוח בזמן א' · הקרבן מביא לידי ע"ז · לא כן התפלה :

כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם וכו' אמר ר"ח ב"ח אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל :

בתחילת כל דבר הכוונה אינה נכונה · ובאמצע ובסוף החושים הם יותר מתרגשים והנשמה חוגרת על עצמה בכח יותר גדולה · א"ל ששלימות התפלה היא ע"פ מדת הזמן · ע"כ האריכות הוא סיבת השלימו' · זאת ועוד מי שמאריך בתפלה מראה אמונתו ובטחון שבו ·

אש של עצמות מאי אש של עצמות אשא דגרמי :

אחילו היא חלחלת הגידים הנק' בל' איטלקי Convulsione מל' חול התחולל' ארץ לפי שהגוף מתחלחל כמו הארץ בעת הרעש · ומה מופלא הוא לפי חכמת הגוף מה שבא אחר זה · מאי אחילו אמר ר"א אש של עצמות מאי אש של עצמות אשא דגרמי לפי שבחלחלת הגידים הקור הוא בחוץ והחום הוא לרוב בפנים והחום הפנימי היא גדול בשיעור הקור החיצוני · והקדחת השורפת שכן נקראת מין ממיני הקדחת היא מרוב חלחלת הגידים וע"ז נקראת קדחת הגידים בפרט · והחום הפנימי הוא עד הקרום העליון של העצמות הנק' **פריוסטיו** · ראה הקורא כמה בימים ההם חכמינו היו מכירים הרבה פרטיות מחכמת הרפואה בימינו · — התרת הנדרים · וההסתלקות הכעס וכאלה בזה המאמר דברים האלה כולם הם ד"מ להקל ההבנה להמון העם :

מבלתי יכולת ה' יכול ה' מיבעי ליה אמר ר"א אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע עכשיו יאמרו א"ה תשש כחו כנקבה ואינו יכול להצילן א"ל הקב"ה בן עמרם והלא ראו כבר נסים שעשיתי להם על הים אמר לפניו רבש"ע עכשיו יאמרו לפני מלך א' יכול לעמוד לפני ל"א מלכים אינו יכול לעמוד וכו' ואולם חי אני אמר רבא אמר ר"י מלמד שא"ל הקב"ה משה החייתני בדבריך :

כל הקושיות והתשובות בין הקב"ה ובין מרע"ה במאמר הזה הוא מפורסם שהם כולם ד"מ וחלילה אבל תכלית העולה מאלו הוא גדול בכל פניו · ידוע הוא שהבורא הכל הוא שליט בכל ומשגיח בכל · ויש לו השגחה פרטית על ישראל עמו בסיבת התורה מורשה לנו ולא לעם אחר · א"כ הקב"ה שבחר לו זאת האומה ולא אדם הוא להתנחם גם אם יש לו טעם להפר בריתו בסיבת חטאת עמו הוא מלא חסד עמו בהכרח רצונו ודת מציאותו · הוא שלם בכל תואריו והוא כל יכול · א"כ אינו יכול להיות נוקם ונוטר עד בלתי השאיר שריד לעמו שכבר נצטרף עמו כמו עם למלך ובן לאב וכדי שלא ליתן פתח לאומות החולקים על אמתות טובו ויכלתו · דע עוד שהבורא ית' היכולה אינו אלא רצונו א"כ היכולת היא טובו שלפי שהרצון בשלימות אינו אלא על הטוב שבעצמו · באדם החיים אינו אלא הפך המות · אבל בבורא הכל החיים אינו אלא משל לפי דעתנו על הנמצאות ממנו ועל חסדו עם הברואים לפי שהוא סיבת החיים · ע"כ הוא מדוייק ואולם חי אני וכו' משה החייתני

בדברך

משל לאדם א׳ שהיה לו בן הרחיצו וסכו והשקהו ותלה לו כיס על צוארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן ולא יחטא וכו׳ :

זה הוא ד"מ בתכלית הפילוסופיא והמדע האמת להרגיש שהמדבר לפני הב"י על סליחת עון עמו אין לו פתחון פה אלא על הצדדים כבר מפורסמים רצוני בלבול הידיעה עם הבחירה וזה הוא השער הא׳ · השער הב׳ הוא על סיוע האלהי שנותן הקב"ה דרך חסד לא׳ ולא לאחר · וכמ"ש אם אין הקב"ה עוזרו אינו יכול לו · וזהו הרמז הפילוסופי בפ׳ של אליהו ואתה הסיבות את לבם אחרונית · השער הג׳ על הטבע עצמו של האדם מועד להזיק וזהו הנה כחומר ביד היוצר וכו׳ · השער הד׳ הי"הר וכמ"ש הכתוב אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ועוד הנביא והסירותי את לב האבן מבשרכם · השער הה׳ שיש הרבה דברים בתורה שאין בהם טעם והשכל בנקל מביאם לידי בזיון וע"ז הכתוב אומר ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחוקי תלכו וכמו שהוא ידוע שהחוקים אין בהם טעם ברור ועליהם הכרחי הוא רוח הסיוע למלאם כראוי · השער הו׳ שהשפעת הטובות השלמיות שהקב"ה בחסדו מכין לנו מביאה בנקל לידי חטא ואמת הוא שאין ארי נוהם אלא מתוך קופה של בשר ושאין אדם שניצול מהחטא אם מביאי החטא הם תמיד אצלו כמו הבן שאביו מושיבו על פתח של זונות ומה יעשה שלא יחטא · ההודאות וההסכמות של המאמר הם כולם משלים ומליצות אבל תכליתו הפילוסופי הוא מה שבארתי ושפתים יושק :

וידבר ה׳ אל משה לך רד א"ל הקב"ה למשה לך רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל עכשיו שישראל חטאו למה לך גדולה :

המאמר הזה הוא ברור ע"פ הפילוסופיא האמיתית · כמו שאין מלך בלא עם ואין עם בלא מלך כן אם אין עם אין נביא ואם אין נביא אין עם קדוש · א"כ משה היה בלא היה אם ישראל היה לאבידה ולהשמדה בסיבת עון העגל · וע"ז משה התפלל בכל כחו ובכל נפשו על סליחת העון ונתחזק בתפילתו ובקש רחמים עליהם ועליו :

ויחל משה אמר רבי אלעזר מלמד שהתפלל משה עד שהוחלל אביי אמר עד שהחלה להקב"ה רבא אמר עד שהתיר לו נדרו וכו׳ תניא ר"א הגדול אומר מלמד שהתפלל משה עד שאחזתו אחילו מאי אחילו אמר ר"א

פתח עינים

בכלל · ובזה המיתה קרובה :

שאלה ד' מהו הדיבור. בל מה שבראת באשה לא בראת דבר א' לבטלה וכו' דדים הללו שנתת על לבה למה :

תשובה אומר בזה מ"ש בקוקי החכם הגדול בין חכמי אינגילטירה לימוד הסיבות התכליתיות הם לרוב לימוד שנשים והטף · ואומר באמת שלימוד הזה הוא כמו בתולה בלא פרי — דוק והשכל :

א"ר אלעזר משום ר"י בן זמרא כל היושב בתענית בשבת קורעים לו גזר דינו של שבעים שנה :

זה הוא פילוסופי לפי הטבע מפני שאם מאיזה סיבת חסידות האדם יושב בתענית בשבת יש לו רוב צער מפני שהכל מתענגים בו והוא מתענה ובזה הצער הוא כפול כמו במי שהוא רעב ביותר ורואה אחרים שאוכלים עד שימלא כריסם והוא אינו אוכל ולא שותה · הגזר דין של ע' שנה הוא להגדיל הזכות מפני שימי שנותינו הם ע' שנה כידוע :

אמר ר"א חנה הטיחה דברים כלפי מעלה שנא' ותתפלל על ה' מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה ואמר ר"א אליהו הטיח דברים כלפי מעלה שנא' ואתה הסיבות את לבם אחורנית אמר ר"ש ב"ר יצחק מנין שחזר הקב"ה והודה לו לאליהו דכתיב ואשר הרעותי ואמר ר' חמא בר חנינא אלמלא ג' מקראות הללו נתמוטטו רגלי שונאיהן של ישראל חד דכתיב ואשר הרעותי וחד דכתיב הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל וחד דכתיב והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ר"פ אמר מהכא ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ואמר ר"א משה הטיח דברים כלפי מעלה שנא' ויתפלל משה וכו' דבי רבי ינאי אמרי מהכא ודי זהב מאי ודי זהב אמרי דבי ר' ינאי כך אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל אמרי דבי ר' ינאי אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר וכו' אמר ר"י

משל

השופטים נלחו הפלשתים והעמונים · א"כ גם לפי הנסיון חנה קראה הקב"ה בשם צבאות :

שאלה ב' אם יש איזה טעם פילוסופי על ג' בדקי מיתה שבאשה נדה חלה והדלקת הנר :

תשובה ב' טעמים יש בזה הענין · הא' לפי התכלית הגופיי · האשה נבדקת לטוב האיש אם היא אשת חיל בנקיות הגוף בהכנת המזונות · ובהכנת תשמישי הפת וזה הוא התכלית נדה · חלה · והדלקת הנר · הב' לפי תכלית הנפש כג' עיקרים מציאות ה' · תורה מן השמים · ושכר ועונש · החלה היא מורה על חידוש העולם ומציאות הבורא כמו שהיא ראשית כל כן ראשית העריסות חלה תרים האשה תרומה· נדה היא נקיות התשמיש והו רמז תורה מן השמים לא זו בלבד שבמתן תורה הזיווג אסור היה ג' ימים קודם קריבת הר סיני כמ"ש היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה אבל גם שהאחדות הזיווג היא עצמה מורה זיווג האומה עם הבורא ע"י תורתו הקדושה · הדלקת הנר הוא דוגמת שכר ועונש לעתיד ודוגמת הנפש בנצחיותו וכמ"ש הכתוב והיה אור הלבנה כאור החמה וכן באורך נראה אור וכו' :

שאלה ג' אם יש איזה טעם לפי חכמת הגוף במאמר רב דימי שאמר לא ארוך ולא נוז לא לחור ולא גיחור לא חכם ולא טפש :

תשובה לא ארוך הוא קרוב אל האמת מה שאמר המשל כל ארוך שוטה · לפי שמי שהוא ארוך ביותר המוח הוא רחוק בו מן הלב יותר מכראוי כלי הדם הם ארוכים וקצרים ברוחבם · והמוסקולום בבשר הם רפים בתנועה · על זה הארוכים הם יותר חלושים בעת חליים ויותר קרובים לבוא לידי סכנת מות · ובאמת ראיתי בנסיון שהארוכים לרוב אינם בעלי שכל · לא נוז לפי שמי שהוא קטן הוא בזוי ובמדינות יש לו אבידה וגם באיזה מין טורח אין לו הבנה · לא לחור לפי שמי ש"ש לו זה הצבע ידוע בחכמת הרפואה שהליחה השחורה שולטת בו· הוא כעסן · ובאומות זה הצבע מורה מיעוט הדעת וכ"ה הגיחור שהוא הלבן היותר מדאי ששולט בו הליחה הלבנה סיבה חולשת הגוף · ואין לו הרגשת השכל · וכן באומות הלבנות בצבעם יותר מדאי אנו מוצאים שתימות הדעת כמ"ש בופון ווראי · וכמה כותבי הטבע · לא חכם אינו הטעם מ"ש רש"י שלא יהיה תמה בעיני הבריות ומתוך שמדברים בו ישלוט בו עין הרע · לפי שזה הטעם הוא שני וכזה יהיה לכל טובות האדם · אבל הטעם הפרטי בתינוק חכם יותר מדאי שהסכנה בו לחיות היא יותר גדולה לא זו בלבד שיש חולאים כמו חולי העצמות הנק' רקיטים Rachitis מסיבת החולשה שמביאה חכמה גדולה בתינוקות החולים מחולי הזה · אבל לפי שההשכל יותר מדאי בתינוקות הוא מרוב ההרגשה ומי שמרגיש בשנים הראשונים יותר מכראוי הוא בסכנת חולאים כאמנים בגידים בפרט ובגוף כולו·

בכלל

פתח עינים

א' ועמד על הפתח א"ל תנו לי פרוסה א' ולא השגיחו עליו אמר אדני המלך מכל סעודה גדולה שעשית קשה בעיניך ליתן לי פת א' ביניהם וכו' · בעוני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים אמר ר"א ג' אמתות הללו למה אמרה חנה לפני הקב"ה ג' בדקי מיתה בראת באשה ואמרי לה ג' דבקי מיתה ואלו הן נדה חלה והדלקת הנר כלום עברתי על א' מהן · ונתת לאמתך זרע אנשים מאי זרע אנשים א"ר גברא בגוברין וכו' כי אתא ר' דימי אמר לא ארוך ולא גוץ ולא צחור ולא ניחור ולא חכם ולא טפש וכו' · וחנה היא מדברת על לבה אמר ר"א משום ר"י בן זמרא על עסקי לבה אמרה לפניו רבש"ע כל מה שבראת באשה לא בראת דבר א' לבטלה עינים לראות ואזנים לשמוע חוטם להריח פה לדבר ידים לעשות בהם מלאכה רגלים להלוך בהם דדים להניק בהם דדים הללו שנתת על לבי למה לא להניק בהם תן לי בן ואניק בהן

להבין הדברים על בוריין דרך מי שאינו יודע לשאל שאלות אני שואל :

שאלה א' מדוע חנה קראה להקב"ה צבאות מה שלא עשו הראשונים והטעם של המאמר אינו כדאי לפי שזה הוא מצטרף עם מיני שאלה · מכל צבאי צבאות וכו' :

תשובה נ"ל שחנה קראה להקב"ה צבאות מב' טעמים · הטעם הא' לפי שבימי יהושע ושופטים שקדמוה נתפשטה עבודת כוכבים ומזלות עד אין חקר ובימים ההם עבודת הבעל שהוא השמש היתה הראשונה בין הנעבודו' · ובאמת בשנים ההם היה Sanconiatone חכם של הכנעניים שהיה כותב להרים עבודות המזלות ובזמן השופטים היתה גדולה כח הצבאים הנקראים בלשון איטלקי Eserci שהוא שם כח מלחמות כמו שביאר שפינקי"רו קלמ"ט וכמה כותבים מלשון רומיי · ע"ז לבטל עבודת השמש והירח וכל צבא השמים חנה היתה ראשונה לקרוא שם ה' בשם צבאות לומר שכל אלו אינם אלא ברואים אבל הקב"ה הוא בורא הכל והוא אדון הצבאות מעלה ומטה · הטעם הב' לפי שבימי יהושע נראו פלאות ה' בצבאות מעלה כמ"ש הפסוק וידום השמש וירח עמד · וכן בצבאות מטה במלחמות יריחו ועי ול"א מלכים שישראל נגברו בסיוע האלהי · וכן בימי

השופטים

ותנה היא מדברת על לבה מכאן למתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים :

וב"כ למה מפני כריעות והשתחויות הכריעה והשתחויה בעת התפלה הוא דבר של מנהג בין אומות המזרח · הרב הכוזרי חשב לתת טעם על אלו התנועו' אבל מ"ש אינו לפי דרך הישרה הכריעות והשתחויות באמת הם דברים מועילים לכוונה בב' דרכים · הדרך הא' לפי שכאלו המעשים שהן אות הכניעה ושפלות הלב כמו שהם בין אדם לאדם מביאים אותו למושכלות ההתכנעות לפני הב"י שהוא מתפלל לפניו על צרכי חייו וצרכי משפחתו · הדרך הב' לפי שכאלו הכריעות והשתחויות לפי חכמת הגוף המטריחות בשר האדם והמוסקולום שהם סיבת התנועה מביאות כנגד זה הגידים להרים יותר את עצמם שהם המדריכים את האדם למושכל ובזה הכוונה היא יותר חזקה — דוק והבן :

רק שפתיה נעות מכאן למתפלל צריך שיחתוך בשפתיו :

חתיכת המילות בשפתיו מביא האדם לכוונה יותר עצומה לפי שבזה הדבור הוא מוחש וכשאדם עולה מן המוחש אל המושכל המושכל עצמו הוא יותר בהיר לנפש וכמ"ש שלמה טוב מראה עינים מהלך נפש · אבל אם האדם יהיה מתפלל בקול גדול הקול מוחש יותר מהראוי מבלבל השכל והכוונה אינה נכונה · ע"ז אמר אח"כ מכאן למתפלל שלא ישמיע קולו בתפלתו :

אל תתן את אמתך לפני בת בליעל אר"א מכאן לשכור שמתפלל כאלו עובד ע"ז :

ההשוואה בין השכור והעובד ע"ז היא צודקת בב' דרכים · הא' השכור לפי דמיונו הוא מגדל יותר מן הראוי כל הדברים שרואה והבקעה היתה להר · כן הוא העובד ע"ז שמבלבל הנברא עם הבורא להגדיל הבורא עצמו · הב' מפורסם הוא שהשכרות מבלבל את הדעת ודמיונות השכור הכל המה מעשה תעתועים וכוזבים מראש ועד סוף וכן הוא העובד ע"ז :

אמר ר"א מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות עד שבאה חנה וקראתו צבאות אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן א' מהם משל למלך ב"ו שעשה סעודה גדולה וזמן כל בני עירו בא עני

פתח עינים

סוכייא כמלאת מהן היותר גדולה שבימינו וכאן היו כמלאות שתים אבל קטנות ביותר · ואם הן לבנות הן יותר יקרות · והקדמונים היו עושים מאלו כוסות כמו שהוא מנהג בין איזה עם עוד בימינו :

אסור לאדם שימלא שחוק פיו בע"הז שנאמר אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה אמרו עליו על ר"ל שמימיו לא מלא שחוק פיו בעו"הז מכי שמעה מר"י רביה :

לא אמר האמורא שאסור לשחק לפי שהשחוק בא מדרך הטבע והחכם שבחכמים אינו יכול בשכל לנגדו אם יש סיבה טבעית להניעו בהבלי העולם וכבר בארתי במ"א מכתבי giornale medico lett. טבע השחוק וסיבותיו ע"פ הפילוסופיא ודברתי חדשות עליו · אבל החכם של מאמרנו דבר על השחיק שאינו טבעי ואינו כראוי אבל לפי רצון הכסיל שרוצה לעשות שחוק שלא כדין וזהו פי' האמיתי של המילות שימלא שחוק פיו שהוא שחוק נולד מן רצון האדם ולא ממקראותיו · — השחוק שלא כראוי הוא רע לגוף האדם לנפשו ולמדינתו · לגופו לפי שמרגיש הגידים יותר ממה שטבעם חפץ ובזה בלה תנועה בהם שמביאה חלאים גדולים וכמה וכמה מתו מרוב שחוק · וע"ז אמר שלמה לשחוק אמרתי מהולל · מהולל בשלימות לפי שהשוחק שלא כמדה וכמשקל הורג את עצמו · השחוק מחמם הדם ומזאת הסיבה ג"כ כמה חולאים באים לאדם · לנפש לפי שהשחוק מפזר הנפש בהבלי העולם ובזה הנשמה לא טהורה היא בעבודת הבורא יתעלה · השחוק הוא נגד טוב האדם עם מדינתו לפי שהשכל כזה אינו מרגיש ולב האדם נאבד ואינו מרחם על העניות · מי ששוחק יותר מהראוי אין לו מוחשות על צורך הבריות ומי שהוא שוחק תמיד ראיתיו לעולם אכזרי · הרחמנות על אחרים בא מרחמנות עצמו ומי שמלא שחוק פיו אינו זוכר עצמו ואם הוא כן גם על חבריו אינו רחמן · אלו הם הטעמים של המאמר האלהי הזה אסור לאדם שימלא שחוק פיו וכו' · — ואל תתמה הקורא על סוף המאמר אמרו עליו על ר"ל שמימיו לא מלא שחוק פיו בע"הז מכי שמעה מר"י רביה לפי שגם בין חכמי היווני' אנו מוצאים ב' פילוסופים ארק"ליטו ודמוק"ריטו שא' היה שוחק על כל דבר ולא היה לעולם בוכה · והאחר היה בוכה ולא היה לעולם שוחק · אבל הבן שהמאמר הזה גם בזה הענין לא אמר שר"ל לא היה לעולם שוחק אבל אמר שלא מלא שחוק פיו שהוא תכלית השחוק שלא כראוי וע"פ חכמת הגוף מדוייק הוא מילוי הפה משחוק לפי שהאויר בשחוק בא מחוץ לריאה בשביל תנועת חלר הכבד ובזה הפה בבת א' מלא רוח נגד טבעו התמידי :

וחנה

והגדולה הן הן פיזור הנפש · החכמה כ"מ שמוסיף בה יוסיף מכאוב · לכן בעבודת ה' ויראתו ודאי הוא שמי שהולך בדרך האמת צריך שיהא שמח בחלקו איש ואיש כפי מדרגתו וכמ"ש הכתוב תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה · והאמת מי שלפי שכלו מכיר אמיתות הנבואה והכרחה ע"פ הטעם והבינה · יש לו אח"ז שמחה גדולה בעבודתו · וכמ"ש המשורר אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה · רצוני שהשמחה באה אחר אור השכל שזורח לצדיק בשכלו הטוב להכיר אמיתות הדברים על בוריים · אבל מכח השמחה בעצמה באה החרדה על העונש לעתיד אם עבר על דברי ה' או מפחדו בחיים שלא לעבוד כראוי וכפי רצונו וכפי חמדת נפשו הטובה :

כל ארץ שגזר עליה אד"הר לישוב נתישבה וכל ארץ שלא גזר עליה אד"הר לישוב לא נתישבה :

גם זה הוא פילוסופי · לפי שיש אקלימין וארצו' שמהטבע בעצמו לא אפ' להתיישב ואם מתיישבים אינו ישוב או מפני שבמעט שנים מתים היושבים הראשוני' ואח"ז לא עבר בהם איש או מפני שאם מתיישבים מאיזה עם אשר אינכו הזרח יש איזה מים או באויר או בארץ בעצמה או במים · ובזה אינו יכול האדם להיות מדיני · אבל נשאר הוא כמו איש יער · הדברי הימים של הכדור הם מלאים מאלו המשלים · והנסיון מוכיח גם לא רחוק ממנו בהרי צווילירה הקריטינים שהם יושבים · ואני ראיתי בעיני אשר לפי האמת יש דוחק גדול לקראותם אדם :

מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קבדחי טובא אייתי כסא דמוקרא בת ת' זוזי ותבר קמייהו ואעציבו :

כסא דמוקרא הוא מן זכוכית לבנה ותראה **בשייפזיר** כותב א' אשכנז בספרו בל' רומיי בשם **פִּסִיקָא סַקְרַא** Physica Sacra שכתב שהקדמונים היה להם כוסות ממין זכוכית לבנה שהיה להם יוקר רב ולא היו בנקל נמצאים אצל הגבירי נב ריס · ראה גם בזה הענין שהם אמת ודבריהם אמת :

רב אשי עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קא ברחי טובא אייתי כסא דזוגיתא חוורתא ותבר קמייהו ואעציבו:

זוגיתא חוורתא הוא כוס נעשה מפרי הים נקרא בל' לעז קונקיליא Conchiglia שהם קשים בזה המין להמצא על הים · ונקרא לדעתי זוגיתא מל' זוג שהוא אצל כותבי היונים La Venere ונק' כן לפי שצורתו בטבע דומה לצורת הרחם וע"ז נק' בזה השם · באקדמייא של

ובהיכלו כלו אומר כבוד · הוא סוף הענין רצוני שהקב"ה יש לו כבוד כמתחילה גם שהרעש והרעם מהפכים הטבע לפי שאין הנמצא מכבד אותו ולפי רצונו ממציאו ומכריתו · תוכל להבין ג"כ סוף הפסוק הזה ע"ד שז"ל והאלהים עשה שייראו מלפניו אלו ברקים ורעמים אבל מה שפירשתי היא הפשט בעצמו · וכזה בפסוק הבא אחריו ה' למבול ישב וכו' רצוני שגם שהמבול בא לעולם ומכרית כל הנמצאים עכ"ז וישב ה' מלך לעולם · ה' עוז לעמו יתן וכו' אמר המשורר שם הוא נותן עוז לעמו ועכ"ז ה' יברכהו בשלום · לפי שהאדם הטבעי מי שהוא חזק מחבירו נוכר עליו ועד"ז באו המלחמות בין אדם לאדם בתחילה ואחר כך בין עיר לעיר בין מדינה למדינה ולבסוף בין עם לעם · כל דברי הימים של האומות לומדים לנו שאומות הצפון שהן חזקות ועזות באו חוץ למדינותיהם לטרוף טרף וללחום יושבי דרום שהם יותר רפים וחלשים · ע"ז אמר הפסוק שה' נותן עוז לעמו בחירו אבל ביראת ה' ומוסרו יברכהו גם בשלום אע"פ שבריאה נגד טבע הדברים · ורז"ל שרצו זאת הקושיא הטבעית אמרו על כן אין עוז אלא תורה · ותכלית זה הפירוש הוא מה שאמרתי מפני שזעיו באחדות עם התורה מוליד השלום .

א"ל אליהו לר' יהודה אחוה דרב שלא חסידא לא תרתח ולא תחטא לא תירוי ולא תחטי :

א"ז החכם שהאדם אין לו לכעוס מפני שמתוך כעסו בא לידי חטא וכן שלא ישתכר ביין כדי שלא יחטא · אלה הם השונים של החטאים כולם הכעס והחמדה שחכמי המידות האיטלקי' קראו Irascibile e Concupiscibile ובאמת היין הוא זנות חוש הטעם · ואח"כ בא אחריו חטא חוש המישוש וכמ"ש הפ' זנות יין ותירוש יקח לב :

פרק ה' אין עומדין

חסידים הראשונים היו שוהין שעה א' ומתפללים כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים :

זה המנהג הוא פילוסופי לפי שהאדם קודם שיתפלל צריך לפרש עצמו מדברי העולם ולתקן את נפשו ולהפרידה מכל מיני הבלים כדי להכניעה כראוי ולכוין לבו לאביו שבשמים :

מאי וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה :

דבר ידוע הוא בפילוסופיא האמיתית שכל ההרגשות הם מורכבות מטוב ורע · הגבורה היא על הרוב עם מיעוט מיחוש הגידים · העושר היא מרכב דאגה על חמדת רבויו ועל מקרות האבידה · הככוד

והגדולה

בצורת גשם לארץ מתרבה הרעם ומשמיע קולו בכחו הגדול לפי שהמים הם מביאים האיליטריקו הנקראים בלשון איטלקי **Conduttori** אם כן טעם הפסוק נכון על טבע הרעם באמצעות המים · קול ה' בכח קול ה' בהדר · ההדר הוא נאות לבורא יתעלה גם מסיבת כחו העצום ודוק ההפרש בלשוננו משם עוז לשם כח · העוז הוא גם רוחני כמו כי עזה כמות אהבה · והכלבים עזי נפש · כח הוא בלבד גשמי או בהצטרפות משל לגשמי · על זה אמר קול ה' בכח אבל בנאותו עם בעצמו הוא בהדר לפי שכולו אין סוף · קול ה' שובר ארזים · דוגמת הרוח הגדול ששובר האילנות היותר חזקים כמו הארז · וישבר ה' את ארזי הלבנון · דע שגם היום בהר הלבנון יש בו ארזים · ותדע בו שהארזים הם גדלים בנקל והולכים הלוך וגבוה בארץ הלבנה והיבשה · מצאתי בקלמי"ש שהלבנון רובו הוא מאבנים לבנות ומאדמה לבנה · ע"ז לדעתי נקר' לבנון מלשון לבן · הלבנון הם שני הרים אחד על אחד · תראה במקרא א"כ בטעם הרדי' לבנון ל' רבים · וירקידם כמו עגל לבנון ושריון כמו בן ראמים · אחר הרעם והאיליטריג'יסמו שהולך וגדל כא דרך טבע הרעם שהוא מסובב מהאיליטריקו · כבר ידוע לך שהראם הוא חית השדה עם קרנים כמו שבא בפסוק וקרני ראם קרניו · ולפי שהקרנים הם רמים וגבוהים בראשם נקראת ראם כמו שכתב הבוקאר"ט והיא רבה עד מאד ובפרט בימי נערותה ובזכר · וע"ז הוא מדוקדק בן ראמים · שריון שם הר כמ"ש הפסוק צידונים יקראו לחרמון שריון וכו' הוא היה קרוב ללבנון ונקרא שריון לפי שבו היו חיות רעות וע"ז האנשים היו באים שם בשריון ללחם · ובפרט מין שונרא הוא חתול שהיה מדבריי ורע וע"ז נקרא שניר מל' שונרא · קול ה' חוצב להבות אש · דוק ל' חוצב שהוא מתחת לארץ וזה הוא האיליטריקו המביא הרעם כמו הוויסוויו המלהב · קול ה' יחיל מדבר · הוא הרעם שהולך וסובב מההרים למדברות והוא ידוע בטבע שראשית הרעם הוא בהרים ובמקומות הגבוהים ואח"כ עובר ומתעבר גם במעמקים ובמדברות · קול ה' יחולל אילות ויחשוף יערות וכו' · האיל נקר' כן מל' ואת אילי הארץ לקח לפי שיש לו כח גדול בבשר ובגידים וע"כ יש לו מרוצה גדולה · הנקבה יש לה על כן הרחם צר ואינה יכולה ללדת אלא בטורח גדול ולכן בחדשים האחרונים של העיבור להמתיק הרחם ולהרחיבו כראוי בעת הלידה נוטלת עשב הנקרא בערבי **סיסילים** שהיא מן חזרת וטומנה במים חמין מחמת השמש ואח"כ רובצת עליה ובזה יולדת יותר בנקל · ראה הקורא פלאות מזה הפסוק בנביא כי אילת ילדה ותעזוב כי אין עשב · האילות זכר ונקבה הם מרגישים ביותר ויש להם פחד מהרעם והקול ובחצוצרות ובשופרות מי שצודים ציד מפחידים אותם ואחר כן הולכים בשביה · על זה הוא מופלא זה הפסוק על פי הטבע קול ה' יחולל אילות · ויחשוף יערות הוא על הרוח הגדול שחושף היערות אחר הרעם

ובהיכלו

פתח עינים

יסודי התורה הבעל חובת הלבבות והר' אברבנאל בפ' וארא ובספרו זבח פסח ובן אריסטו. ראש הפילוסופים עכ"ז האחרונים והנסיון כולא לומדים היום שהמים אינו יסוד ולא נמלא פשוט אבל הוא מורכב משני מיני אויר דהיינו האויר הטהור הנק' **אוסיגינו** והאויר המלהב הנקרא **אידרוגינו** ומשניהם נמלא המים · **לאווסיר** בין הצרפתים היה הא' בין חכמי האקימיא שגלה זה הסוד גדול בטבע . ראה הקורא מה שראיתי אני שבלשוננו הקדוש מים הוא מגזרת שמות השניים כמו אפים ידים רגלים · ובן מצרים נקרא כן מפני שהוא נחלק לב' חלקים על ידי הנילוס א"כ בלשוננו שם המים הוא מן השניים להורות שאינו פשוט אבל מורכב משני נמצאים אויריים · דע עוד שהקול הוא נולד מהאויר ובלא אויר ורוח אין קול · ואני הראשון הייתי ע"י הלימוד והנסיון להורות שלפי טהרת האויר הוא יותר נכון להשמיע הקול יותר גדול ויותר למרחוק כמו שכתבתי בלשון איטלקי בא' מכתבי ע"ש · א"כ המים הוא מורכב מהאויר בשני מינים . הקול אינו אלא נולד מהאויר וע"י האויר נשמע · מה טוב ומה נעים א"כ הז' קולות על המים כמו שהוא ע"פי המשורר האלקי שעל זה אמר קול ה' על המים· השבת הוא יום הז' והוא דוגמת הבריאה שניה שהיא חדוש התמידי שבטבע אחר שנברא הכל בו' ימים וכמו שאמרו רז"ל אשר ברא אלהים לעשות · א"כ המים שהוא פשוט ומורכב ושעל ידו הנמצאים כלם חיים ומתחדשים הוא הדוגמא היותר מצטרפת והיותר נכונה של יום השבת וע"ז מס' הברכות של זה יש לו הסכמה עם הז' קולות של המים · ולפי שראיתי במזמור הבו לה' בני אלים כמה פלאות בחכמת הטבע שעד הנה לא פירשו המפרשים כראוי אינו חוץ למקומו הביאור שאני נותן עליו בקצרה שבמקום הזה · הבו לה' וכו' · אמר המשורר שלבני אלים בלבד נאות התודה לבורא לפי שהאדם אינו נכון לו להלל ולו דומיה תהלה לפי שבשלימות באדם הוא נרצון באל יתעלה · הבו לה' כבוד ועוז · באדם העוז והכח קודמים לכבוד · אבל הקב"ה בתחלת כל וצריך להללו בכבודו העליון שהוא החכמה והבינה בדעתו לברוא העולם · אח"כ העוז להוציא מן הכח אל הפועל מה שהיה במחשבתו כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד · הבו לה' כבוד שמו זהו שם הוייתו שרומז מציאותו הנעלם · ואח"כ השתחוו לה' בהדרת קדש · שהם כל הכינויים המצטרפים לנמצאים ולנבראים שצריך להקדישם כדי שלא להביאם לידי גרעון · קול ה' על המים חוץ ממה שכבר פירשנו דע שאני גליתי בנסיונות ובחכמת החשבון שהקול לפי דרך המים בנהרות היורדים מלמעלה למטה הוא נשמע יותר בכח ויותר למרחוק וכבר כתבתי ע"ז במקום אחר א"כ מופלא הוא זה הפ' ע"פ הטבע **קול ה' על המים**·א הכבוד הרעים ה' על מים רבי'· לפי הטבע הרעם הוא נולד מהאש האיליטריקו בהתהלכו מענן לענן ומזה באים הברקים והרעמים ברבות המים היורדים

בצורת

כיון שראה אותם התחיל לבכות א"ל תלמידיו נר ישראל פטיש החזק מפני מה אתה בוכה א"ל אילו לפני מלך ב"ו היו מוליכים אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני ב' דרכים א' של ג"ע וא' של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה א"ל רבנו ברכנו א"ל יה"ר שתהא מורא שמים עליכם כמורא ב"ו :

גם בזה המאמר יש לנו ללמוד כמה דברים מועלים להשגחת המדות היותר חשובות · א' שהתלמידים לא הלכו לבקר רבם החולה בלבד משום מנהג דרך ארץ אלא גם ללמוד ממנו דעות אמתיות ומוסר השכל · ב' יש לדקדק בתשובת רבם שבראשונה למד אותם אהבת רעיהם שיזהרו בכבודם ולא יהיה ביניהם קנאה ושנאה ואח"כ אמר להם שידעו לפני מי הם מתפללים שהוא העבודת הבורא וידעו וישכילו כי הוא ית' גבוה על כל גבוהים · ג' שימנעו ביניהם מן ההגיון שהוא מלשון והגית בו רצוני המקרא בלא טעם שהיא כמו שיחה בטלה ובלא תועלת אבל ימהרו להושיבם אצל החכמים שלומדים תורה כראוי ולא יאבדו הזמן בהגיון כמו המלפלפים והמהגים שדוברים בלא ידיעה ובלא השכל · ולא תחשוב קורא נבון שההגיון היא חכמת הפילוסופיא וההגיון כמו שחישב הר' בן גבאי בספרו עבודת הקדש לפי שזאת היא חכמה נכבדת ולא מנע ממנה תלמידיו חכם גדול בתורה כמו ר"א · ד' שרבן יוחנן בן זכאי אע"פ שהיה פטיש החזק עכ"ז היה בוכה מפחדה של גהינם · לא בלבד שלעצמו היה מתיירא אבל גם לתלמידיו שהיה רוצה להיישירם בדרך האמת וצדק · ה' גדולה היא ברכתו יה"ר שיהיה מורא שמים עליכם כמורא ב"ו וזאת היא ברכה ביסוד הפילוסופיא לפי שהאדם הוא מוחשי יותר ממשכיל ומה שרואה הוא בעינים שורר הוא עליו יותר ממה שרואה בשכל ובלב :

הני שבעה דשבתא כנגד מי א"ר חלפתא בן שאול כנגד ז' קולות שאמר דוד על המים :

יש לדקדק בזה המאמר מה הוא ההצטרפו' של ז' ברכו' של שבת עם המים שאמר עליהם דוד המלך ז' קולות · דע הקורא שהמים שכל הקדמוני' גזרו אומר שהוא מד' יסודות אש רוח מים עפר · וכן כתב הרמב"ם בהל'

יסודי

פתח עינים

לאדם להנהיג עצמו בשררה גם אם הוא נשיא כמו שהיה ר"ג מפני שכח הצבור כחו גדול ועל כיוצא בזה אמרו כל הרודף אחר השררה השררה בורחת ממנו ולבסוף העבירו אותו מן הנשיאות · ד' שלא רצו להקים נשיא ר' יהושע לפי שהיה בעל הדבר עם ר"ג שלא להכניע יותר מכשורה הא' ולהגביה הב' יותר מן הראוי · וזהו דבר גדול בחכמת המדות · ה' שזכות אבות הוא דבר גדול בדברי צבור מפני שגידול בן אב גדול הוא במשורה עם מדרגתו וכבר אמרו גדולה שמושה יותר מלימודה · ו' שמלבד החכמה גם עושר ר' אלעזר בן עזריה חשבו חכמי הישיבה לדבר גדול כדי למנותו נשיא ובאמת העושר בין החכמים מביא אותם שלא לקבל שוחד בנקל · ושלא לישא פנים יותר מן הראוי להמורים אשר נזמי הזהב באזניהם · ז' שמשום דרך ארץ ראב"ע קודם קבלת הנשיאות שאל זמן לילך ליקח עצה מן בני ביתו · כן אמר הוא לשלוחים אשר דברו לו על זה ולבסוף נתייעץ עם אשתו לבדה · ח' שהעלה בדברי העולם מאשתו איגו לשוא לחכמים אשר כל ימיהם יושבים ולומדים תורה ואין להם בקיאות בדברי דרך ארץ · ט' שמי שעולה לגדולה יש לו לחשוב לזמן אבדתה וכמו שאמר שלמה כי טוב אמור לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב · ועל זה אשתו בחכמה שאלה דילמא מעבירין לך וכו' · יו"ד שגם הזקנה היא מחושבת בגדולה ובחכמה ועל זה אמרו לו אין לך שערות לבנות וכאה לדרשן שיש לו זקן · י"א שבאמת מי שאינו הגון במדות אין כבוד לישיבה להכניסו לב"המ ועל כן ראויה היתה גזרת ר"ג מי שאין תוכו כברו אל יכנס לב"המ · י"ב שאע"פי שאחר שלום ר"ג עם ר' יהושע לא היה נשיא גמור ראב"ע כבראשונה מ"מ לא העבירוהו ושתי שבתות היה דורש ר"ג ושבת א' ראב"ע כמו שני בקדושה · הבן עוד הקורא המאמר בהשוואתו שעשה כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקולים · בין הקדמונים אנו מוצאים שהיו זורקים האבן לאל הרע המאמינים שתי רשויות בשמים אחד האל הטוב וא' האל הרע · כן כתב הקרמילי אספינקירו וכמה מדברי הימים של האלהיות פסולות א"כ צודקת היא ההשוואה שכמו המאמין בשתי רשויות מקלל האל הרע וזורק לו אבן כן הוא מי שמאמין בתורת האל ולומדה לתלמיד שאינו הגון כדי לבוא לידי בזיונה :

ת"ר כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו א"ל רבנו למדנו ארחות חיים ונזכה בהן לחיי העו"הב הזהרו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי ת"ח וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העו"הב וכשחלה ריב"ז נכנסו תלמידיו לבקרו

כיון

למר דליהוי ריש מתיבתא א"ל איזיל ואימליך באינשי ביתי אזל ואמליך בדביתהו א"ל דילמא מעברין ליה א"ל לשתמש איניש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר א"ל לית לך חיורתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא היינו דקאמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהיה ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לב"המד וכו' אמר ר"ג הואיל והכי הוה איזיל ואפייסיה לרבי יהושע וכו' א"ל נענשתי לך מחול לי לא אשגח ביה עשה בשביל כבוד אבא פייס אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן א"ל ההוא כובס אנא אוילנא וכו' אמר ר"י מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו אתא טרף אבבא א"ל מזה בן מזה יזה ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה א"ל ר"ע רבי יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו אמרי היכא נעביד נעבריה גמירי מעלין בקדש ולא מורידין נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא אתו לקנאויי אלא לדרוש ר"ג ג' שבתא וראב"ע חדא שבתא :

מזה המאמר יש לנו ללמוד מוסרים ותועליות רבות יש לנו להוציא ממנו · הא' ממעשה דרבן גמליאל למדנו שראוי לחלוק כבוד לאמת ושאין להחזיק במחלוקת ועל כן לא מנע עצמו מבית המדרש אע"פי שלפני כל הישיבה מה שהוא אסר התיר ר' יהושע · הב' שהספק על ערבי' אם הוא רשות או חובה נראה שאחר שתי התפלות של שחרית ושל מנחה רצו רז"ל שלא להטריח האדם בתפלה שלישית לעת ערב אחר שיגע וטרח כל היום ליתן לו שהות להיות שליו ושקט בביתו ועם משפחתו ועל זה נאמר יפה ת"ת עם דרך ארץ · כל שכן שהאדם בלילה אחר טרחת היום לא יהיה לו דעת פנוי ולא יהיה נכון לכוונת הלב כראוי · הג' שאין לו לאדם

פתח עינים

שלשה זמנים יש לכל דבר ולכל אדם · הלידה והעמידה והמיתה · גם ביום הטבעי יש זמן הלידה שהוא השחרית העמידה שהוא הצהרים והמיתה שהוא הערב · על זה באות באלו הפרקים שהאדם יכיר עצמו ויתפלל לקונו כנגד לידתו שעל כרחו הוא נולד · ועל חייו שעל כרחו הוא חי · ועל מיתתו שעל כרחו הוא מת · יש לו להתפלל ג"כ על כל הדברים המולידים לו שהם נולדים · עומדים · ומתים · וע"ד זה שנראה לי אמתי בטבע · הבן הקורא שאברהם היה שחרית העבודה שסבר ורצץ צלמי תרח אביו והיה האהוב הראשון לבורא יתברך · יצחק לא היה לו עליות וירידות · אכל ושתה ושליו היה בחייו וזה הוא אב השני בצהרים · ויעקב אחר כל מדותיו מת במצרים · ואח"ז היה תחלת השעבוד שהיא כמו מיתת ראשית אומתנו עד שבימי משה כלו הצרות ביציאת מצרים שהיה כמו תחיית המתים · ועל כן יעקב דוגמת הלילה והמיתה תקן ת' ערבית · דוק והבן :

ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע א"ל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל רשות בא לפני רבן גמליאל א"ל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל חובה א"ל והלא רבי יהושע א"ל רשות א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבי"המד כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל ר"ג חובה א"ל ר"ג לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה א"ל רבי יהושע לאו א"ל משמך אמרו לי רשות א"ל יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך עמד ר"י על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי היה רבן גמליאל יושב ודורש ור"י עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן עמוד ועמד אמרו עד כמה נצעריה וניזיל בר"ה אשתקד צעריה. בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה הכא נמי צעריה תא ונעבריה מאן נוקים ליה נוקמיה לר"י בעל מעשה הוא נוקמיה לר"ע דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות אלא נוקמיה לר"א ב"ע דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרה וכו' אתו וא"ל ניחא לי

לכר

שזה בא מתאות הטורכת בפרי א' או בעשב א' · אם הוא שוא ודבר כזב כמו שביארו אלירו קרדני וכמה מחכמי ניוף־האדם · אבל אמת הוא שכח הדמיון במקרה התשמיש שוה לכמה דברים · ראה ראיתי בנסיון שאם אין אהבה גמורה בין איש לאשתו הבנים אינם דומים לא לאב ולא לאם בשלימות :

אמרו ליה רבנן לא מסתפי מר מעינא בישא :

עין הרע הוא בחכמת המדות הקנאה שמילא האדם מן העולם וכדי ללמד הענוה ושלא להתראה כדי שלא להגיע הקנאה והחמדה בלב הרואים על זה רבותינו בחכמה גדולה העירו לב על עין הרע ודברו נדולות עליו · הבעל מלאכת מחשבת בפירושו על התורה בפרש' תזריע חלוש חלש לפרש על פי חכמת הגיף העין הרע באמרו שמעין הרואה יוצאות אידים שהם כמו לענה ורוש לנראה · ושהנדה מעיניה יוצאים בעת ושתה כיוצא באלו · ודי להגיע דבר כזה למלא שיוק פי אדם שלמד חכמת הטבע כשורה :

דרש רב עוירא זמנין א"ל משמיה דרבי אמי וזמנין א"ל משמיה דרבי אסי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך א"ל וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וגו' והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה :

המוסר העולה מזה המאמר ותכליתו היא שהקב"ה אינו נושא פנים ולא מקבל שוחד כדי שלא ליתן העונש לחוטא לפי מסורת חטאיו · וכן הוא נושא פנים לטובה לישראל והוא רב חסד עמם וימתיק עליהם פני הכעס מפני שגם ביניהם יש מי שאינו בלבד ירא שמים אבל הוא חסיד לעשות לעבודתו יתברך יותר מהחיוב · לפי שחסידים ההם מתענגים בעול מצותיו ומדקדקים לברך אפילו עד כזית ועד כביצה אע"פי שאין חיוב ברכה ע"פי התורה אלא עד כדי שביעה :

פ״ק ד' תפלת השחר

תפלות אבות תקנום וכו' אברהם תקן תפלת שחרית וכו' יצחק תקן ת' מנחה וכו' יעקב תקן ת' ערבית וכו' :

פתח עינים

כוונת המאמר הזה לתועלת מוסר · הקדמונים היה להם נסים ולא כן האחרונים ונותן טעם לזה ההפרש שהקדמונים היו מוסרים נפשם על קדושת השם וע"י זה הזכות היה עושה להם נס לפי צרכם מה שאין כן באחרונים · זה הוא באמיתות ע"פי הפילוסופיא בחכמת האלהות · אם הקב"ה עושה נס הוא מהפך הטבע ועל זה יש מי שמדבר על הנס שנראה שהבורא כביכול הוא משנה ומתנחם ממה שעשה כראשונה · וכבר אמר הפסוק לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם · אבל במקום אחר דברנו מזה שהוא כדאי על זה הענין · התולדה הנולדת מהנס הוא שהקב"ה משנה לצורך האדם לעין כל מעשהו ונותן פתחון פה לבער ולפתי לדבר עליו סרה כמו שהוא משתנה · א"כ מתנה כזאת אינה ראויה מהש"ית אלא למי שמוסר נפשו על קדושת השם · מי שמכבד הבורא בחייו ובמציאותו גם הבורא מסכים לו לשנות הטבע על הצלחתו ועל צרכו מדה כנגד מדה וכמו שאמר מלך הרע המשורר וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם ה' אלהינו :

רב גידל הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב בשערי טבילה א"ל הכי טבילו והכי טבילו א"ל רבנן לא קא מסתפי מר מיצה"ר א"ל דמיין באפאי כי קאקי חיורי :

דבר גדול הוא זה שהחכם לומד שלא היה מרגיש בנשים העולות מהטבילה והיה מדמן לאווזות לבנות :

דע שבין עופות המים הוא האווז בחכמת דברי ימי הטבע · שהאווז הוא עוף סתום דעת ויש לו מוח קטן במשורה עם גופו שאין לו כח הזכרון אלא במיעוטו · שבשרו ג"כ הוא מלא מליחה לבנה ובזה חושין אינם אלא חלשים · שיש לו פחד גדול מכל דבר ומכל פגע · והאווזים לבנים הם יותר חלשים מהשחורים ומשאר הצבעים · ובין האיטלקים הוא למשל על בער ופתי לומר שהוא כמו אווז · ראה כמה זה המשל הוא לפי חכמת הטבע מכל צדדיו · דבר גדול הוא בחכמה שחכם הזה נעשה עקר (ע' קורא הדורות) ובאמת מי שאינו מרגיש עם הנשים הוא עקר מתחלה בטבעו :

רבי יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה מר אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי :

קורא הנשים גם זה המאמר הוא להשכיל שגם בזמניהם היו יודעים כמה גדול כח הדמיון בתשמיש · בזמננו רבים מהכותבים וגם מהמון העם הרבו לדבר בזה הענין · ואם יש איזה כתם בבן הנולד אומרים

שזה

ותנה היא מדברת על לבה מכאן למתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים :

וב"כ למה מפני כריעות והשתחויות הכריעה והשתחויה בעת התפלה הוא דבר של מנהג בין אומות המזרח · הרב הכוזרי חשב לתת טעם על אלו התנועות אבל מ"ש אינו לפי דרך היושר · הכריעות והשתחויות באמת הם דברים מועילים לכוונה בב' דרכים · הדרך הא' לפי שכאלו המעשים שהן אות הכניעה ושפלות הלב כמו שהם בין אדם לאדם מביאים אותו למושכלות ההתכנעות לפני הב"י שהוא מתפלל לפניו על צרכי חייו וצרכי משפחתו · הדרך הב' לפי שכאלו הכריעות והשתחויות לפי חכמת הגוף המטריחות בשר האדם והמוסקולים שהם סיבת התנועה מביאות כנגד זה הגידים להרים יותר את עצמם שהם המדריכים את האדם למושכל ובזה הכוונה היא יותר חזקה — דוק והבן :

רק שפתיה נעות מכאן למתפלל צריך שיחתוך בשפתיו :

חתיכת המילות בשפתיו מביא האדם לכוונה יותר עצומה לפי שבזה הדבור הוא מוחש וכשאדם עולה מן המוחש אל המושכל המושכל עצמו הוא יותר בהיר לנפש וכמ"ש שלמה טוב מראה עינים מהלך נפש · אבל אם האדם יהיה מתפלל בקול גדול הקול מוחש יותר מהראוי מבלבל השכל והכוונה אינה נכונה · ע"ז אמר אח"כ מכאן למתפלל שלא ישמיע קולו בתפלתו :

אל תתן את אמתך לפני בת בליעל אר"א מכאן לשכור שמתפלל כאלו עובד ע"ז :

ההשוואה בין השכור והעובד ע"ז היא צודקת בב' דרכים · הא' השכור לפי דמיונו הוא מגדל יותר מן הראוי כל הדברים שרואה והבקעה היתה להר · כן הוא העובד ע"ז שמבלבל הנבראים עם הבורא להגדיל הבורא עצמו · הב' מפורסם הוא שהשכרות מבלבל את הדעת ודמיונות השכור הכל המה מעשה תעתועים וכזבים מראש ועד סוף וכן הוא העובד ע"ז :

אמר ר"א מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות עד שבאה חנה וקראתו צבאות אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן א' מהם משל למלך ב"ו שעשה סעודה גדולה וזמן כל בני עירו בא עני

שסוכייא כמלאת מהן היותר גדולה שבימינו וכאן היו כמלאות שתים אבל קטנות ביותר · ואם הן לכנות הן יותר יקרות · והקדמונים היו עושים מאלו כוסות כמו שהוא מנהג בין איזה עם עוד בימינו :

אסור לאדם שימלא שחוק פיו בע"הז שנאמר אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה אמרו עליו על ר"ל שמימיו לא מלא שחוק פיו בעו"הז מכי שמעה מר"י רביה :

לא אמר האמורא שאסור לשחק לפי שהשחוק בא מדרך הטבע והחכם שבחכמים אינו יכול בשכל לנגדו אם יש סיבה טבעית להניעו בהבלי העולם וכבר בארתי במ"א מכתבי giornale medico lett. טבע השחוק וסיבותיו ע"פ הפילוסופיא ודברתי חדשות עליו · אבל החכם של מאמרנו דבר על השחיק שאינו טבעי ואינו כראוי אבל לפי רצון הכסיל שרוצה לעשות שחוק שלא כדין וזהו פי' האמיתי של המילות שימלא שחיק פיו שהוא שחוק כולד מן רצון האדם ולא ממקראותיו · — השחוק שלא כראוי הוא רע לגוף האדם לנפשו ולמדינתו · לגופו לפי שמרגיש הגידים יותר ממה שטבעם חפץ ובזה באה תנועה בהם שמביאה חלאים גדולים וכמה וכמה מתו מרוב שחוק · וע"ז אמר שלמה לשחוק אמרתי מהולל · מהולל בשלימות לפי שהשוחק שלא כמדה וכמשקל הירג את עצמו · השחוק מחמם הדם ומזאת הסיבה ג"כ כמה חולאים באים לאדם · לנפש לפי שהשחוק מפזר הנפש בהבלי העולם ובזה הנשמה לא טהורה היא בעבודת הבורא יתעלה · השחוק הוא נגד טוב האדם עם מדינתו לפי שהשכל בזה אינו מרגיש ולב האדם נכבד ואינו מרחם על העניות · מי ששוחק יותר מהראוי אין לו מוחשות על צורך הבריות ומי שהוא שוחק תמיד ראיתיו לעולם אכזרי · הרחמנות על אחרים בא מרחמנות עצמו ומי שמלא שחוק פיו אינו זוכר עצמו ואם הוא כן גם על חבריו אינו רחמן · אלו הם הטעמים של המאמר האלהי הזה אסור לאדם שימלא שחוק פיו וכו' · — ואל תתמה הקורא על סוף המאמר אמרו עליו על ר"ל שמימיו לא מלא שחוק פיו בע"הז מכי שמעה מר"י רביה לפי שגם בין חכמי היווני' אנו מוצאים ב' פילוסופים ארק"ליטו ודמוק"ריטו שא' היה שוחק על כל דבר ולא היה לעולם בוכה · והאחד היה בוכה ולא היה לעולם שוחק · אבל הכן שהמאמר הזה גם בזה הענין לא אמר שר"ל לא היה לעולם שוחק אבל אמר שלא מלא שחוק פיו שהוא תכלית השחוק שלא כראוי וע"פ חכמת הגוף מדוייק הוא מילוי הפה משחוק לפי שהאויר בשחוק בא מחוץ לריאה בשביל תנועת חלר הכבד ובזה הפה כבת א' מלא רוח נגד טבעו התמידי :

וחנה

והגדולה הן הן פיזור הנפש · החכמה כ"מ שמוסיף בה יוסיף מכאוב · לכן בעבודת ה' ויראתו ודאי הוא שמי שהולך בדרך האמת צריך שיהא שמח בחלקו איש ואיש כפי מדרגתו וכמ"ש הכתוב תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה · והאמת מי שלפי שכלו מכיר אמיתות הנבואה והכרחה ע"פ הטעם והבינה · יש לו אח"ז שמחה גדולה בעבודתו · וכמ"ש המשורר אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה · רצוני שהשמחה באה אחר אור השכל שזורח לצדיק בשכלו הטוב להכיר אמיתות הדברים על בוריים · אבל מכח השמחה בעצמה באה החרדה על העונש לעתיד אם עבר על דברי ה' או מפחדו בחיים שלא לעבוד כראוי וכפי רצונו וכפי חמדת נפשו הטובה :

כל ארץ שגזר עליה אר"הר לישוב נתישבה וכל ארץ שלא גזר עליה אר"הר לישוב לא נתישבה :

גם זה הוא פילוסופי · לפי שיש איקלימין וארצו' שמהטבע בעצמו לא אפ' להתיישב ואם מתיישבים אינו ישוב או מפני שבמעט שנים מתים היושבים הראשוני' ואח"ז לא עבר בהם איש או מפני שאם מתיישבים מאיזה עם אשר איננו אורח יש איזה מום או באויר או בארץ בעצמה או במים · ובזה אינו יכול האדם להיות מדיני · אבל כשאר הוא כמו איש יער · הדברי הימים של הכדור הם מלאים מאלו המשלים · והנסיון מוכיח גם לא רחוק ממנו בהרי צוויצירה הקריטינים שהם יושבים · ואני ראיתי בעיני אשר לפי האמת יש דוחק גדול לקראותם אדם :

מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קברחי טובא אייתי כסא דמוקרא בת ת' זוזי ותבר קמייהו ואעציבו :

כסא דמוקרא הוא מן זכוכית לבנה ותראה **בשייפזיר** כותב א' אשכנז בספרו בל' רומיי בשם **פִ סִ'קָא סַקְרַא** Physica Sacra שכתב שהקדמונים היה להם כוסות ממין זכוכית לבנה שהיה להם יוקר רב ולא היו בנקל נמצאים אצל הגבירי גב ריש · ראה גם בזה הענין שהם אמת ודבריהם אמת :

רב אשי עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קא ברחי טובא אייתי כסא דזוגיתא חוורתא ותבר קמייהו ואעציבו:

זוגיתא חוורתא הוא כוס נעשה מפרי הים נקרא בל' לעז קונקיליא Conchiglia שהם קשים בזה המין להמצא על הים · ונקרא לדעתי זוגיתא מל' זוג שהוא אצל כותבי היונים La Venere ונק' כן לפי שצורתו בטבע דומה לצורת הרחם וע"ז נק' בזה השם · באקדמייא של

ובהיכלו כלו אומר כבוד · הוא סוף הענין רצוני שהקב"ה יש לו כבוד מתחילה גם שהרעש והרעם מהפכים הטבע לפי שאין הנמצא מכבד אותו ולפי רצונו ממציאו ומכריתו · תוכל להבין ג"כ סוף הפסוק הזה ע"ד שאז"ל והאלהים עשה שייראו מלפניו אלו ברקים ורעמים אבל מה שפירשתי היא הפשט בעצמו · וכזה בפסוק הבא אחריו ה' למבול ישב וכו' רצוני שגם שהמבול בא לעולם ומכרית כל הנמצאים עכ"ז וישב ה' מלך לעולם · ה' עוז לעמו יתן וכו' אמר המשורר שם הוא נותן עוז לעמו ועכ"ז ה' יברכהו בשלום · לפי שהאדם הטבעי מי שהוא חזק מחבירו נוכר עליו ועד"ז באו המלחמות בין אדם לאדם בתחילה ואח־ כך בין עיר לעיר בין מדינה למדינה ולבסוף בין עם לעם · כל דברי הימים של האומות לומדים לנו שאומות הצפון שהן חזקות ועזות באו חוץ למדינותיהם לטרוף טרף וללחום יושבי דרום שהם יותר רפים וחלשים · ע"ז אמר הפסוק שה' נותן עוז לעמו בחירו אבל ביראת ה' ומוסרו יברכהו גם בשלום אע"פ שנראה נגד טבע הדברים · ורז"ל שראו זאת הקושיא הטבעית אמרו על כן אין עוז אלא תורה · ותכלית זה הפירוש הוא מה שאמרתי מפני שהעוז באחדות עם התורה מוליד השלום .

א"ל אליהו לר' יהודה אחיה דרב שלא חסידא לא תרתח ולא תחטא לא תירוי ולא תחטי :

א"ז החכם שהאדם אין לו לכעוס מפני שמתוך כעסו בא לידי חטא וכן שלא ישתכר ביין כדי שלא יחטא אלה הם השונים של החטאים כולם הכעס והתאוה שחכמי האומות האיטלקי' קראו Irascibile e Concupiscibile ובאמת היין הוא זכות חוש הכעס · ואח"כ בא אחריו חטא חוש המישוש וכמ"ש הפ' זנות יין ותירוש יקח לב :

פרק ה' אין עומדין

חסידים הראשונים היו שוהין שעה א' ומתפללים כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים :

זה המנהג הוא פילוסופי לפי שהאדם קודם שיתפלל צריך לפרש עצמו מדברי העולם ולתקן את נפשו ולהפרידה מכל מיני הבלים כדי להכניעה כראוי ולכוין לבו לאביו שבשמים :

מאי וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה :

דבר ידוע הוא בפילוסופיא האמיתית שכל ההרגשות הם מורכבות מטוב ורע · הגבורה היא על הרוב עם מיעוט מיחוש הגידים · העושר היא מרכב דאגה על חמדת רבויו ועל מקרות האבידה · הכבוד והגדולה

בצורת גשם לארץ מתרבה הרעם ומשמיע קולו בכחו הגדול לפי שהמים הם מביאים האליטריקו הנקראים בלשון איטלקי **Conduttori** אם כן טעם הפסוק נכון על טבע הרעם באמצעות המים · קול ה׳ בכח קול ה׳ בהדר · ההדר הוא נאות לבורא יתעלה גם מסיבת כחו העצום ודוק ההפרש בלשוננו משם עוז לשם כח · העוז הוא גם רוחני כמו כי עזה כמות אהבה · והכלבים עזי נפש · כח הוא בלבד גשמי או בהצטרפות משל לגשמי · על זה אמר קול ה׳ בכח אבל באותו עת בעצמו הוא בסדר לפי שכולו אין סוף · קול ה׳ שובר ארזים · דוגמת הרוח הגדול ששובר האילנות היותר חזקים כמו הארז · וישבר ה׳ את ארזי הלבנון · דע שגם היום בהר הלבנון יש בו ארזים · ותדע בו שהארזים הם גדלים בנקל והולכים הלוך וגבוה בארץ הלבנה והיבשה · מצאתי בקלמי״ט שהלבנון רובו הוא מאבנים לבנות ומאדמה לבנה · ע״ז לדעתי נקר׳ לבנון מלשון לבן · הלבנון הם שני הרים אחד על אחד · תראה במקרא א״כ בטעם הררי לבנון ל׳ רבים · וירקידם כמו עגל לבנון ושריון כמו בן ראמים · אחר הרעם והאליטרינ׳ ישמו שהולך וגדל בא דרך טבע הרעם שהוא מסובב מהאליטריקו · כבר ידוע לך שהראם הוא חית השדה עם קרנים כמו שבא בפסוק וקרני ראם קרניו · ולפי שהקרנים הם רמים וגבוהים בראשם נקראת ראם כמו שכתב הבוקאר״ט והיא רבה עד מאד ובפרט בימי נערותה ובזכר · וע״ז הוא מדוקדק בן ראמים · שריון שם הר כמ״ש הפסוק צידונים יקראו לחרמון שריון וכו׳ הוא היה קרוב ללבנון ונקרא שריון לפי שבו היו חיות רעות וע״ז האנשים היו באים שם בשריון לנלחם · ובפרט מין שונרא הוא חתול שהיה מדבריי ורע וע״ז נקרא שניר מל׳ שונרא · קול ה׳ חוצב להבות אש · דוק ל׳ חוצב שהוא מתחת לארץ וזה הוא האליטריקו המביא הרעם כמו הוויסוויו המלהב · קול ה׳ יחיל מדבר · הוא הרעם שהולך וסובב מההרים למדברות והוא ידוע בטבע שראשית הרעם הוא בהרים ובמקומות הגבוהים ואח״כ עובר ומתעבר גם במעמקים ובמדברות · קול ה׳ יחולל אילות ויחשוף יערות וכו׳ · האיל נקר׳ כן מל׳ ואת אילי הארץ לקח לפי שיש לו כח גדול בבשר ובגידים וע״כ יש לו מרוצה גדולה · הנקבה יש לה על כן הרחם צר ואינה יכולה ללדת אלא בטורח גדול ולכן בחדשים האחרונים של העיבור להמתיק הרחם ולהרחיבו כראוי בעת הלידה נוטלת עשב הנקרא בערבי **סיסילים** שהיא מן חורת ושומנה במים חמין מחמת השמש ואח״כ רובצת עליה ובזה יולדת יותר בנקל · ראה הקורא פלאות מזה הפסוק בנביא כי אילת ילדה ותעזוב כי אין עשב · האילות זכר ונקבה הם מרגישים ביותר ויש להם פחד מהרעם והקול ובחצוצרות ובשופרות מי שצודים ציד מפחידים אותם ואחר כן הולכים בשביה · על זה הוא תופלא זה הפסוק על פי הטבע קול ה׳ יחולל אילות · ויחשוף יערות הוא על הרוח הגדול שחושף היערות אחר הרעם ·

ובהיכלו

פתח עינים

יסודי התורה הבעל חובת הלבבות והר' אברבנאל בפ' וארא ובספרו זבח פסח וכן אריסטו. ראש הפילוסופים עכ"ז האחרונים והנסיון נוצח לומדים היום שהמים אינו יסוד ולא נמצא פשוט אבל הוא מורכב משני מיני אויר רצוני האויר הטהור הנק' **אוסיגינו** והאויר המלהב הנקרא **אידרוגינו** ומשניהם נמצא המים · **לאווסיר** בין הצרפתים היה הא' בין חכמי האקימיא שגלה זה הסוד גדול בטבע . ראה הקורא מה שראיתי אני שבלשוננו הקדוש מים הוא מגזרת שמות השניים כמו אפים ידים רגלים · וכן מצרים נקרא כן מפני שהוא נחלק לב' חלקים על ידי הנילוס א"כ בלשוננו שם המים הוא מן השניים להורות שאינו פשוט אבל מורכב משני נמצאים אויריים · דע עוד שהקול הוא נולד מהאויר ובלא אויר ורוח אין קול · ואני הראשון הייתי ע"י הלימוד והנסיון להורות שלפי טהרת האויר הוא יותר נכון להשמיע הקול יותר גדול ויותר למרחוק כמו שכתבתי בלשון איטלקי בא' מכתבי ע"ש · א"כ המים הוא מורכב מהאויר בשני מינים . הקול אינו אלא נולד מהאויר וע"י האויר נשמע · מה טוב ומה נעים א"כ הז' קולות על המים כמו שהוא ע"פי המשורר האלקי שעל זה אמר קול ה' על המים· השבת הוא יום הז' והוא דוגמת הבריאה שניה שהיא חדוש התמידי שבטבע אחר שנברא הכל בו' ימים וכמו שאמרו רז"ל אשר ברא אלהים לעשות · א"כ המים שהוא פשוט ומורכב ושעל ידו הנמצאים כלם חיים ומתחדשים הוא הדוגמא היותר מצטרפת והיותר נכונה של יום השבת וע"ז מס' הברכות של זה יש לו הסכמה עם הז' קולות של המים · ולפי שראיתי במזמור הבו לה' בני אלים כמה פלאות בחכמת הטבע שעד הנה לא פירשו המפרשים כראוי אינו חוץ למקומו הביאור שאני נותן עליו בקצרה שבמקום הזה · הבו לה' וכו' · אמר המשורר שלבני אלים בלבד נאות התודה לבורא לפי שהאדם אינו נכון: לו להלל ולו דומיה תהלה לפי ששלימות באדם הוא נרצון כאל יתעלה · הבו לה' כבוד ועוז · באדם העוז והכח קודמים לכבוד · אבל הקב"ה בתחלת כל וצריך להללו בכבודו העליון שהוא החכמה והבינה בדעתו לברוא העולם · אח"כ העוז להוציא מן הכח אל הפועל מה שהיה במחשבתו כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד · הבו לה' כבוד שמו זהו שם הוייתו שרומז מציאותו הנעלם · ואח"כ השתחוו לה' בהדרת קדש · שהם כל הבנויים המצטרפים לנמצאים ולנבראים שצריך להקדישם כדי שלא להביאם לידי נרצון · קול ה' על המים חוץ ממה שכבר פירשנו דע שאני גליתי בנסיונות ובחכמת החשבון שהקול לפי דרך המים בנהרות היורדים מלמעלה למטה הוא נשמע יותר בכח ויותר למרחוק וכבר כתבתי ע"ז במקום אחר א"כ מופלא הוא זה הפ' ע"פ הטבע **קול ה' על המים** · הכבוד הרעים ה' על מים רבי'· לפי הטבע הרעם הוא נולד מהאש האיליטריקו בהתהלכו מענין לענין ומזה באים הברקים והרעמים ברבות המים היורדים

בצורת

כיון שראה אותם התחיל לבכות א"ל תלמידיו נר ישראל פטיש החזק מפני מה אתה בוכה א"ל אילו לפני מלך ב"ו היו מוליכים אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני ב' דרכים א' של ג"ע וא' של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה א"ל רבנו ברכנו א"ל יה"ר שתהא מורא שמים עליכם כמורא ב"ו :

גם בזה המאמר יש לנו ללמוד כמה דברים מועילים להשגחת המדות היותר חשובות · א' שהתלמידים לא הלכו לבקר רבם החולה בלבד משום מנהג דרך ארץ אבל גם ללמוד ממנו דעות אמתיות ומוסר השכל · ב' יש לדקדק בתשובת רבם שבראשונה למד אותם אהבת רעיהם שיזהרו בכבודם ולא יהיה ביניהם קנאה ושנאה ואח"כ אמר להם שידעו לפני מי הם מתפללים שהוא העבודת הבורא וידעו וישכילו כי הוא ית' גבוה על כל גבוהים · ג' שימנעו בניהם מן ההגיון שהוא מלשון והגית בו רצוני המקרא בלא טעם שהיא כמו שיחה בטלה ובלא תועלת אבל ימהרו להושיבם אצל החכמים שלומדים תורה כראוי ולא יאבדו הזמן בהגיון כמו המלפלפים והמהגים שדוברים בלא ידיעה ובלא השכל · ולא תחשוב קורא כגון שההגיון היא חכמת הפילוסופיא וההגיון כמו שחשב הר' בן נבאי בספרו עבודת הקדש לפי שזאת היא חכמה נכבדת ולא מנע ממנה תלמידיו חכם גדול בתורה כמו ר"א · ד' שרבן יוחנן בן זכאי אע"פי שהיה פטיש החזק עכ"ז היה בוכה מפחדה של גהינם · לא בלבד שלעצמו היה מתיירא אבל גם לתלמידיו שהיה רוצה להיישירם בדרך האמת ולדק · ה' גדולה היא ברכתו י"ר שיהיה מורא שמים עליכם כמורא ב"ו וזאת היא ברכה ביסוד הפילוסופיא לפי שהאדם הוא מוחשי יותר ממשכיל ומה שרואה הוא בעינים שורר הוא עליו יותר ממה שרואה בשכל ובלב :

הני שבעה דשבתא כנגד מי א"ר חלפתא בן שאול כנגד ז' קולות שאמר דוד על המים :

יש לדקדק בזה המאמר מה הוא הצטרפו' של ז' ברכו' של שבת עם המים שאמר עליהם דוד המלך ז' קולות · דע הקורא שהמים שכל הקדמוני' גזרו אומר שהוא מד' יסודות אש רוח מים עפר · וכן כתב הרמב"ם בהל'

פתח עינים

לאדם להנהיג עצמו בשררה גם אם הוא נשיא כמו שהיה ר"ג מפני שכח הכבוד כחו גדול ועל כיוצא בזה אמרו כל הרודף אחר השררה השררה בורחת ממנו ולבסוף העבירו אותו מן הנשיאות · ד' שלא רצו להקים נשיא ר' יהושע לפי שהיה בעל הדבר עם ר"ג שלא להכניע יותר מכשורה הא' ולהגביה הב' יותר מן הראוי · וזהו דבר גדול בחכמת המדות · ה' שזכות אבות הוא דבר גדול בדברי כבוד מפני שגידול בן אב גדול הוא במסורה עם מדרגתו וכבר אמרו גדולה שמושה יותר מלימודה · ו' שמלבד החכמה גם עושר ר' אלעזר בן עזריה חשבו חכמי הישיבה לדבר גדול כדי למנותו נשיא ובאמת העושר בין החכמים מביא אותם שלא לקבל שוחד בנקל · ושלא לישא פנים יותר מן הראוי להמורים אשר נזמי הזהב באזניהם · ז' שמשום דרך ארץ ראב"ע קודם קבלת הנשיאות שאל זמן לילך ליקח עצה מן בני ביתו · כן אמר הוא לשלוחים אשר דברו לו על זה ולבסוף נתייעץ עם אשתו לבדה · ח' שהעצה בדברי העולם מאשתו אינו לשוא לחכמים אשר כל ימיהם יושבים ולומדים תורה ואין להם בקיאות בדברי דרך ארץ · ט' שמי שעולה לגדולה יש לו לחשוב לזמן אבדתה וכמו שאמר שלמה כי טוב אמור לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב · ועל זה אשתו בחכמה שאלה דילמא מעבירין לך וכו' · יו"ד שגם הזקנה היא מחושבת בגדולה ובחכמה ועל זה אמרו לו אין לך שערות לבנות ונאה לדרשן שיש לו זקן · י"א שבאמת מי שאינו הגון במדות אין כבוד לישיבה להכניסו לב"המ ועל כן ראויה היתה גזרת ר"ג מי שאין תוכו כברו אל יכנס לב"המ · י"ב שאע"פי שאחר שלום ר"ג עם ר' יהושע לא היה נשיא גמור ראב"ע כבראשונה מ"מ לא העבירוהו ושתי שבתות היה דורש ר"ג ושבת א' ראב"ע כמו שכי בקדושה · הכן עוד הקורא המאמר בהשוואתו שעשה כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקולים · בין הקדמונים אנו מוצאים שהיו זורקים האבן לאל הרע המאמינים שתי רשויות בשמים אחד האל הטוב וא' האל הרע · כן כתב הקרמילי אספינקירו וכמה מדברי הימים של האלהיות פסולות א"כ צודקת היא ההשואה שכמו המאמין בשתי רשויות מקלל האל הרע וזורק לו אבן כן הוא מי שמאמין בתורת האל ולומדה לתלמיד שאינו הגון כדי לבוא לידי בזיונה :

ת"ר כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו א"ל רבנו למדנו ארחות חיים ונזכה בהן לחיי העו"הב הזהרו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי ת"ח וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העו"הב וכשחלה ריב"ז נכנסו תלמידיו לבקרו

כיון

למר דליהוי ריש מתיבתא א"ל איזיל ואימליך באינשי ביתי אזל ואמליך בדביתהו א"ל דילמא מעברין ליה א"ל לשתמש איניש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר א"ל לית לך חיורתא ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא היינו דקאמר ראב"ע הרי אני ככן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס שהיה ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לב"המד וכו' אמר ר"ג הואיל והכי הוה איזיל ואפייסיה לרבי יהושע וכו' א"ל נענשתי לך מחול לי לא אשגח ביה עשה בשביל כבוד אבא פיים אמרו מאן ניזיל ולימא להו לרבנן א"ל ההוא כובס אנא אזילנא וכו' אמר ר"י מוטב ראיקום ואיזיל אנא לגבייהו אתא טרף אבבא א"ל מזה בן מזה יזה ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה א"ל ר"ע רבי יהושע נתפייסת כלום עשינו אלא בשביל כבודך למחר אני ואתה נשכים לפתחו אמרי היכא נעביד נעבריה גמירי מעלין בקדש ולא מורידין נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא אתו לקנאויי אלא לדרוש ר"ג ג' שבתא וראב"ע חדא שבתא :

מזה המאמר יש לנו ללמוד מוסרים ותועליות רבות יש לנו להוציא ממנו · הא' ממעשה דרבן גמליאל למדנו שראוי לחלוק כבוד לאמת ושאין להחזיק במחלוקת ועל כן לא מנע עצמו מבית המדרש אע"פי שלפיני כל הישיבה מה שהוא אסר התיר ר' יהושע · הב' שהספק על ערבי' אם הוא רשות או חובה נראה שאחר שתי התפלות של שחרית ושל מנחה רצו רז"ל שלא להטריח האדם בתפלה שלישית לעת ערב אחר שיגע וטרח כל היום ליתן לו שהות להיות שליו ושקט בביתו ועם משפחתו ועל זה נאמר יפה ת"ת עם דרך ארץ · כל שכן שהאדם בלילה אחר טרחת היום לא יהיה לו דעת פנוי ולא יהיה נכון לכוונת הלב כראוי · הג' שאין לו לאדם

שלשה זמנים יש לכל דבר ולכל אדם · הלידה והעמידה והמיתה · גם ביום הטבעי יש זמן הלידה שהוא השחרית העמידה שהוא הצהרים והמיתה שהוא הערב · על זה נאות באלו הפרקים שהאדם יכיר עצמו ויתפלל לקונו כנגד לידתו שעל כרחו הוא נולד · ועל חייו שעל כרחו הוא חי · ועל מיתתו שעל כרחו הוא מת יש לו להתפלל ג"כ על כל הדברים המוצרכים לו שהם נולדים · עומדים · ומתים · וע"ד זה שנראה לי אמתי בטבע · הבן הקורא שאברהם היה שחרית העבודה ששבר ורצץ צלמי תרח אביו והיה האהוב הראשון לבורא יתברך · יצחק לא היה לו עליות וירידות · אכל ושתה ושליו היה בחייו וזה הוא אב השני כצהרים · ויעקב אחר כל צרותיו מת במצרים · ואח"ז היה תחלת השעבוד שהיא כמו מיתת ראשית אומתנו עד שבימי משה כלו הצרות ביציאת מצרים שהיה כמו תחיית המתים · ועל כן יעקב דוגמת הלילה והמיתה תקן ת' ערבית · דוק והבן:

ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע א"ל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל רשות בא לפני רבן גמליאל א"ל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל חובה א"ל והלא רבי יהושע א"ל רשות א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבה"מ כשנכנסו בעלי תריסין עמד השואל ושאל תפלת ערבית רשות או חובה א"ל ר"ג חובה א"ל ר"ג לחכמים כלום יש אדם שחולק בדבר זה א"ל רבי יהושע לאו א"ל משמך אמרו לי רשות א"ל יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך עמד ר"י על רגליו ואמר אלמלא אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת ועכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי היה רבן גמליאל יושב ודורש ור"י עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן עמוד ועמד אמרו עד כמה נצעריה וניזיל בר"ה אשתקד צעריה בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה הכא נמי צעריה תא ונעבריה מאן נוקים ליה נוקמיה לר"י בעל מעשה הוא נוקמיה לר"ע דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות אלא נוקמיה לר"א ב"ע דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא וכו' אתו וא"ל ניחא לי

לכר

שזה בא מתאות העוכרת בפרי א' או בעשב א' · וזה הוא שוא ודבר כזב כמו שביארו אַלֵירוֹ קַרְדָנִי וכמה מחכמי נוף־האדם · אבל אמת הוא שבא הדמיון במקרה התשמיש שוה לכמה דברים · ראה ראיתי בנסיון שאם אין אהבה גמורה בין איש לאשתו הבנים אינם דומים לא לאב ולא לאם בשלימות :

אמרו ליה רבנן לא מסתפי מר מעינא בישא :

עין הרע הוא בחכמת המדות הקנאה שמוציא האדם מן העולם וכדי ללמד הענוה ושלא להתראה כדי שלא להביא הקנאה והחמדה בלב הרואים על זה רבותינו בחכמה גדולה העירו לב על עין הרע ודברו גדולות עליו · הבעל מלאכת מחשבת בפירושו על התורה בפרש' תזריע חלוש חלש לפרש על פי חכמת הגוף הטין הרע כאמרו שמעין הרואה יוצאות אידים שהם כמו לענה ורוש לנראה · ושהנדה מעיניה יוצאים בעת וסתה כיוצא באלו· ודי להביע דבר כזה למלא שיוק פי אדם שלמד חכמת הטבע כשורה :

דרש רב עוירא זמנין א"ל משמיה דרבי אמי וזמנין א"ל משמיה דרבי אסי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ה' פניו אליך א"ל וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וגו' והם מרקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה :

המוסר העולה מזה המאמר ותכליתו היא שהקב"ה אינו נושא פנים ולא מקבל שוחד כדי שלא ליתן העונש לחוטא לפי מסורת חטאיו · וכן הוא נושא פנים לטובה לישראל והוא רב חסד עמם ויִמתיק עליהם פני הכעס מפני שגם ביניהם יש מי שאינו בלבד ירא שמים אבל הוא חסיד לעשות לעבודתו יתברך יותר מהחיוב · לפי שחסידים ההם מתענגים בעול מצותיו ומדקדקים לברך אפילו עד כזית ועד כביצה אע"פי שאין חיוב ברכה ע"פי התורה אלא עד כְּדי שביעה :

פ"ק ד' תפלת השחר

תפלות אבות תקנום וכו' אברהם תקן תפלת שחרית וכו' יצחק תקן ת' מנחה וכו' יעקב תקן ת' ערבית וכו' :

כוונת המאמר היא לתולעת מוסר · הקדמונים היה להם ניסים ולא כן האחרונים ונותן טעם לזה ההפרש שהקדמונים היו מוסרים נפשם על קדושת השם וע"י זה הזכית היה עושה להם נס לפי לרכם מה שאין כן באחרונים · זה הוא באמיתות ע"פי הפילוסופיא בחכמת האלהות · אם הקב"ה עושה נס הוא מהפך הטבע ועל זה יש מי שמדבר על הנס שנראה שהבוריא כביכול הוא משנה ומתנחם ממה שעשה בראשונה · וכבר אמר הפסוק לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם · אבל במקום אחר דברנו מה שהוא כדאי על זה הענין · התולדה הנולדת מהנס הוא שהקב"ה משנה לצורך האדם לעין כל מעשהו ונותן פתחון פה לבער ולפתי לדבר עליו סרה כמו שהוא משתנה · א"כ מתנה כזאת אינה ראויה מהש"ית אלא למי שמוסר נפשו על קדושת השם · מי שמכבד הבורא בחייו ובמלאותו גם הבורא מסכים לו לשנות הטבע על הצלחתו ועל צרכו מדה כנגד מדה וכמו שאמר מלך הרע המסורר ויסב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם ה' אלהינו :

רב גידל הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב בשערי טבילה א"ל הכי טבילו והכי טבילו א"ל רבנן לא קא מסתפי מר מי"הר א"ל דמיין באפאי כי קאקי חיורי :

דבר גדול הוא זה שהחכם לומד שלא היה מרגיש בנשים העולות מהטבילה והיה מדמן לאווזות לבנות :

דע שבין עופות המים הוא האווז בחכמת דברי ימי הטבע · שהאווז הוא עוף סתום דעת ויש לו מוח קטן במסורה עם גופו שאין לו כח הזכרון אלא במיעוטו · שבשרו ג"כ הוא מלא מליחה לבנה ובזה חושין אינם אלא חלשים · שיש לו פחד גדול מכל דבר ומכל פגע · והאווזים לבנים הם יותר חלשים מהשחורים ומשאר הצבעים · ובין האיטלקים הוא למשל על בער ופתי לומר שהוא כמו אווז · ראה כמה זה המשל הוא לפי חכמת הטבע מכל צדדיו · דבר גדול הוא בחכמה שחכם הזה נעשה עקר (ע' קורא הדורות) ובאמת מי שאינו מרגיש עם הנשים הוא עקר מתחלה בטבעו :

רבי יוחנן הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה מר אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי :

קורא הנעים גם זה המאמר הוא להשכיל שגם בזמניהם היו יודעים כמה גדול כח הדמיון בתשמיש · בזמננו רבים מהכותבים וגם מהמון העם הרבו לדבר בזה הענין · ואם יש איזה כתם בבן הנולד אומרים

בלא קבלה מוכחת נגד הבלבולים והספיקות אם דבר ה' ונביאיו מאדם וממשה עד היום הזה · אם אמרת ה' צרופה כזוהר הרקיע מזהירה ומיוסדת על הנסים והנפלאות לעין כל נוראות אינם מספיקים לזכות האמונה · הטעם הג' שמראת המת אינה מועילה ליצר מחשבות האדם שהמה רעות מנעוריו והם המה הסיבה לעקור האמונה מלבו · אמר נבל בלבו אין אלהים ואין נצחיות הנפש מפני שאוהב הוא ללכת אחרי התאוות בלי פחד ובלי יראת העונש הבא ועל זה מלד אהבת עצמו הוא מכחיש מה שהוא ירא · בתחלת ימי האדם וקודם זמן חטאתיו לפי השנים הוא מאמין מה שלומד ואינו יודע להגיע ספיקות גם אם חטא פעם אחר פעם ושב בתשובה מלא בושה וחרטה ועזיבת חטאו הוא עוד מאמין ואינו מלא ספיקות · אבל אם בימי הנעורים העולים למעלה עזב נפשו לחטאות ואשמות בלי פירוד זאת היא תשוקתו להכחיש ההשגחה ועונש הבא אחר מיתתו שוא הוא לחושא בעת הזאת מאור השכל התרגשו' הלב·קול הטבע הסכמת האומות ורוממות העבודה אזנו כבדה משמוע · ועין הדעת מהבים · ומה יועיל מראת המת ודבריו אם כל פתחי השכל לו נסגרו · אם כל שערי היכל האמת נסתמו · א"כ מראות המתים בכללם ובפרטיהם אינם ראויים מכל אלו הטעמים : —

תנא משמיה דר' יוסף לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן וכו':

זאת האזהרה שלא יפתח אדם פיו לרע כמו שהיא במאמר המשל הפרטי ולא נפרעת ממנו א' מני אלף אינו בלבד ע"ד הקבלה שלא ליתן פתחון פה לשטן לקטרג וליטול התקום למדת רחמים להאריך אפים אבל הוא גם דרך ארץ לסתום פי המדבר רע ובזה האדם מרגיל עצמו לדבר טוב · זאת ועוד זאת ההתראה היא תועלת גדול לבריאות ולשלות לב האדם מפני שבפתוח פיו לרע כח הדמיון מתחזק בדבר הרע בעצמו ובזה הוא מבלבל רוחו ושער הבטחון נסתם שהוא עיקר היראה והעבודה · הרופאים כולם יום יום רואים כמה גדולה היא כח הדמיון אם האדם מדמה חולי אחד לבסוף החולי לו בא באמיתות מסיבת הגידים שמפחד מתרגשים ומתחלשים ומביאים באמת לידי החולי שבראשונה לא היה אלא בכח הדמיון לבדו :

א"ל רב פפא לאביי מאי שנא קמאי דמתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא וכו' קמאי הוו קא מסרי נפשייהו על קדוש השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם :

כוונת

פתח עינים

הדור משה רבינו והנביאים אחריו הם המה מלמדינו · גם בתורה מצינו איזה מת שחיה בנס ברצון הבורא אבל אין לנו אחד מהם שגלה לנו מה שראה בעולם הרוחני · בני · כן אמר חכם אחד מבני צרפת · למדו תורת ה' ונביאיו ואל תחתינו אור לאפילת דעתכם ברוחניות ממאמרות המתים · הטעם הב' שמראת המת ללמדנו האמונה איננה ראויה ג"כ לנו ולטבענו · שלא תהיה השלוה · ודבר כזה השקט לאדם אם כל היום יהיו סביב סביב לו המתים במראותם ללמד לו הלכות הרוחניות ועל ידי זה כל אדם תהיה לו אמונה פרטית על פי למוד הפרטי או פירוש שפרטי של מתו הנראה אליו · אדם אחד השומע שמתו קרובו הוא בג"ע כמה גאותו · וכנגד זה השומע שקרובו הוא בגיהנם כמה גדול מכאובו · א"כ תאות מראת המתים ללמוד מהם מה המה הדברים בעולם אחר העליון איננה ראויה לא לכבוד הבורא ולא למתים בעצמם ולא תועלת · לכן נאמת מראת המתים אם תהיה על דברי ע"הב ועל האמונה בכללה לשוא יהיה תועלתה · וזה ג"כ משלשה טעמים·הטעם הא' שדברי המת לא יהיו מועילים על כח דמיוננו שהשקט לא יוכל · המגדיות של האמונה נולדת מנסות הרוח שבנו שרוצה להבין הסודות שהם למעלה מכחות האנושות · אנו חוקרים על האין סוף · ומפני שאין אנו מכירים אותו ואין אנו יכולים גם לדמותו כשארים אנו מלאי ספיקות כן הוא אבלנו מעונג החוטאים לעד · אנו עושים חשבונות אנו עושים חמרים מהשכים ומהדורות · בהלכות הזמן ובטבענו כח הדמיון מתחמם ולכסוף נופלים אנו בשגגה ולרוב במיעוט האמונה באמת העליון מפני שמוחנו ושכלנו איננו מגיע להבנת הדבר כראוי · נפש המאמין יכיר יסוד אחד באלו הדברים דהיינו תורת האל והנבואה ובזה היא שליו ושקט באמונתו ואינו הולך אחר הדמיונות הריקות · בלבו נטוע האמת בלי בלבול הדעת והוא מלא יראה ואהבה של הבורא הנ"ל · מה יעלה ומה יוריד מראה רגעית של מת אחר להשקט כח דמיוננו אם איננה מועלת תורת האל ודברי נביאיו ? טעם הג' שדברי המת לא יהיו מועילים נגד הויכוחים והקושיות במי שאינו מאמין · האדם רוצה לחקור בסודות שהם למעלה משכל האדם ואחר החקירה חלומות המה בדעתו ושוא ודבר כזב ברעיוניו · הלצות והקדמות משים לפתח עיניו · והבא אחריהם הוא בלא קשר ובלא אמיתות · בלא נבואה אנו חוקרים באל יתעלה בחושך ובאפלה ובשלימות הטבעי שבנו אנו מדמים האין סוף יתברך שמו · ובזה מה שהוא שלמות לאדם מום יהיה באלהות · אנו משוים בעולם שבא מה שאנו רואים בעולם השפל · וכאשר אנחנו רואים שבעולם הזה הא"ית הוא חנון ורחום לחוטאים כן אנחנו מדמים שיהיה ותרן לעולם הנצחי · הירא ה' מאמין בתורתו · ובה הוא שער בטחונו ובלי רדת בתהום החקירה בחסד אל כל היום שליו יחיה · בוטח בשכר הבא וירא מעונש חטאתיו · ומה יועיל א"כ מראת מת אחד בלא ויכוח · בלא קשר דבוריו · בלא מסירה ·

בלא

מראה עצמו עם נשמה שאינה נכונה · מפני שלפי הטבע להפך האדם המשכח יותר מזכותו המת לפי ששהוא מת אינו מפחד ממנו ואין לו קנאה וכנגד זה האדם גדול עודנו חי מלד התאוה והקנאה של אחרים מוציאים עליו שם רע · ואף אם הוא נקי מכל שגיאה מוצאים או איזה מום או כתם כ"כ היא כח הקנאה והככור :

שאלה ה' · אם אלו הרוחו' מספרו' היו זו לזו לפי הפשט אם יש בזה רמז להאמין אמונת הגלגול ? תשובה · הגלגול המקובלים כמעט כולם עשוהו יסוד גדול לתורה להבין השכר ועונש יותר בנקל · וכן הרמב"ן בפי' איוב · ה"ר אברבנאל בפ' כי תצא · וכן הר' מנשה בן ישראל בספרו הנזכר · אבל לא כן הר' ר' סעדיה גאון בספרו ספר האמונות והדעות · ולא כן הר' ר' יהודה אריה ממודינא בספרו כתיבת יד אשר קריתי במנסוכא הנקרא עיר דוד :

שאלה ט' · אם מצאנו בדברי הימים של האומות חוץ מעמנו עם אחר שהאמין בגלגול ? תשובה · הפרסיים היה להם אמונת הגלגול וכן באיים העם מימי קדם הנקרא **קינא** וכן היום בסביבות הר לבנון יש עם א' הנקרא דרוסיי שמאמינים בגלגול והוא אצלם סוד גדול שאינם מוסרים אלא בקבלה איש מפי איש לזקנים שבהם ולא לבחורים ורך בשנים·אבל אלו האומות באה זאת האמונה ליתן בטחון לאנשי מלחמה למות בקרב ובכלל האדם האוהב החיים הגופנים מלא קורת רוח לכח הדמיון לחיות אחר המות בגוף אחר שהוא טוב מוחשי אללו :

חצעה אחרונה · מכל מה שכתוב ברוחות בזה המאמר אנו מוצאים שמדברים אללנו ואנו שומעים מהם דברים שנוגעים לחיי עולם הזה השפל אבל אינם מגלים לנו סוד איזה דבר הנוגע לישיבה של מעלה וחיי העו"הב · וכן הבעלת אוב מפי שמואל הנביא לא שמעה אף דבר המצטרף עם חיי עולמנו · באמת יש בינינו אדם למאה ולאלפים שיש להם תאוה לראות מת אחד ולשמוע מפיו מה הם החיים הנצחיים ומה הוא השארות הנפש כדי להחזיק האמונה בלבם · אבל אחר החקירה מחשבה כזאת הוא שוטות גמור וזה מתרבה פנים · הפן הא' שיחיה מת א' ויבוא ללמדנו מה הוא הנצחיות והעו"הב אינו מכבוד וחכמת הבורא יתעלה · הקב"ה מלמד האדם באמונה על ידי תורתו ולא באמצעות מראות המתים · אם אדם אחד רוצה להחזיק אמונתו ע"י מראת·מת א' · גם אדם אחר ירצנו · א"כ בדרך הזה כל אדם ידבר עם המתים · ואחר שידבר איש אחד עם המת על דבר אחד לעתיד שיש לו ספק · אם יהיה לו על דבר אחד ספק שני יבוא עוד אצל מת אחר במראה לבדר הספקית · הפן הב' שמראת המת אינה ראויה למת בעצמו · החיים הם נכונים ללמדנו ולא המתים · האבות המורי הוראות המלמדי תינוקות מנהיגי

הדור

השנה? תשובה · גם לפי הפשט אין זה שואל אל המתים מפני שלא היה בדרך שאלה כמו מנחש ומכשף אבל לבד היה אזנו שומעת מה שהרוחות כראות זו לזו מספרות :

שאלה ג' · לפי הפשט נראה שביום ראש השנה היה הנגזר דין על התבואה וזה הוא נגד המשנה שאמרה בפסח על התבואה?

תשובה · הרוחות יכולות לספר ביום ר"ה מה שכבר נגזר בעת אחרת ויכולות לשמוע מאחורי הפרגוד מה שכבר כתוב בספר לא באותו היום :

שאלה ד' · יש במאמר רבי יצחק קשה רמה למת כמחט בבשר החי איזה הצעה או הקדמה בחכמת הגופות שיכולה לבאר זה בדרך הפשט? תשובה · יש ויש · **האליר קלדני ידלוט** וכמה כותבים מחכמת גוף האדם ומאיכותיו אמרו שיש בבשר האד' והבהמ' הנק' **מוסקולו** כח חיוני בשם **Irritabilità** (הרגשו') שהוא מוחש גם בבשר המת ובאמת אם במחט ניקב הבשר הוא מתקצר עצמו רגע כאמרו כמו המרגיש בחיים·זאת ועוד **גלווני** חכם בחכמת הנתוח והטבע מעיר בולוניא מצא בבשר המת שהוא מביא האיליטריצ'יסמו · ומי יודע אם איננו זה הרוח שנקרא בין חכמינו בלשון ארמי הבלא דגרמי? א"כ חכמינו הקדמונים ידעו בזה הענין מה שבין האחרונים נראה סוד גדול וחדש :

שאלה ה' · אם לפי הטבע עת הזריעה יכול להיות טוב או רע לעתיד בזרעונים ובצמחים בענין הברד והשדפון?

תשובה · כל הכותבים בחכמת הצמחים עשו דתות ונימוסים לפי המנהג בעת הזריעה · ובאמת הזורע חוץ מעתו יכול להסביב אבידת הזריעה או מהגשם היורד בלא צורך הזרוע או הברד שאינו מסובב אלא מהקור באויר ובלשון ערבי ברד הוא קור או מרוחות שאינם ראויות או השדפון שמלקה הרך בצמחים ולא הקשה :

שאלה ו' · בסוף המאמר דרב פפא אשתעי בתר דמ' שמואל נפל קניא מטללא ובזעא לארנקא דמוחיה מה הוא ארנקא של מוח? תשובה · ארנקא בלשון ארמי הוא כיס בלשון עברי · וכן פירש"י ארנקא כיס שהמוח מונח בו · יצא לנו מזה שחכמינו בזמן ההוא היו יודעים כראוי חכמת נתוח המוח שבעצמותו נבדל גם היום בשני חלקים · הפנימי נקרא חלק המוחיי והחצוני נקרא חלק הקליפה · ועל שתים אלו יש שני קרומים שהם בדמות כיס לכסות הדבר שבא בתוכו : —

שאלה ז' · במאמר כל המספר אחר מטתן של ת"ח נופל בגיהנם מה הוא זה העונש בזה הנושא שאינו נראה כ"כ גדול?

תשובה · המספר אחר המת הוא בזוי גדול לפי שאינו בחיים לווכח עם מי שמוציא עליו שם רע · הוא יותר גדול אם הוא מבזה ת"ח לפי שבזה להתורה הקדושה שהיה לומד בחייו ולפי הפילוסופיא המספר אחר המת

מראה

והיותר מנצחת · עכ"ז אם החשבון במופשט אנו מגרשים אותו לטבע הגופית אנו מוצאים שהאמת במופשטים איננו אמת במורכבים וכמו שאנו רואים בחלקי החכמה במשקולות במים היורדים ועולים ובתוך התנועה ובמים השקטים בלא תנועה · אם הדבר הוא כן מזאת החכמה ק"ו במי שרגלה לחקור בטבע הנפש במהותה · באיכותה · ובנצחיותה :

רצעה ה' · נכספה וגם כלתה נפשי לראות דברי הימים של החכמים היותר מחוכמים בחכמת ההנדסה והחשבון ובמדותיהם ובאמונתם בהשארות הנפש ומצאתי שהראשונים שבהם היו מאמינים אותה בכל לבם ובכל טהרת כליותיהם · — הראשון שבהם **בקוני** מחכמי אינגילטירה תרא"ה בספרו הנקרא מפתח החכמות כמה היה מאמין בהשארות הנפש בכח האמונה לבדה ובכח אמונת הנביאות · ובספרו עשה פירושים להרבה פסוקים ממשלי · וקרא זה הספר בית שלמה · בין הצרפתים **קרט סיו** הגדול והאב של חכמי ההנדסה כתב מה שכתב על נצחיות נפש האדם · והפליא לכתוב על חמשות נפש הבהמה והחיה · **נוטון** בין חכמי אינגילטירא היה מאמין בנבואה ובנצחיות הנפש · וכן **ליבניציאו וואלפיו** בין האשכנזים · ועוד בין חכמי אינגילטירא **לוק** שאומר בספרו על ידיעות האדם שגם אם יש בין האנשים מי שמאמין חומר הנפש אין בזה הכרחות שלא להאמין בהשארותה · מפני שהבורא יתעלה ואין סוף ביכלתו יכול לעשותה נצחיית גם אם היא חומרית · א"כ אם הראשונים שבחכמי ההנדסה היו מאמינים בנצחיות הנפש זאת היא שאלו החכמים ראו שיש שם חכמה בטבע שאין האדם יכול להבינה כראוי · אבל עכ"ז אין לו רשות להכחיש ולומר שקר מה שאינו מבין · **היכן** הוא הראשית דעת שהאדם יש לו להבין ולהכיר כל מה שהוא בנפלא וכל מה שאינו מבין איננו אמת ואינו נמצא ? שלמה אמר בחכמתו נגד זה · אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני : —

אחר כל אלו ההלצות תבין קורא משכיל שבענין הנפש ואם המתים יודעים או אינם יודעים דבר הוא זה · שאין אדם בעל שכל יכול להכחיש מקירות לבו · ואם הוא ספקן אתו ילין ספקו · — אבוא עתה בפרטיות אלו המאמרים חו כדרך שאלה :

שאלה א' · אם השני רוחות שמספרות זו עם זו הוא לפי הפשט או אם יש בו רמז ? תשובה · הנפשות אחר מיתת הגוף הן מתעדנות במושכלות אבל אין מקום השכלות בבית הקברות · רק מקום מושכן הוא בג"ע · א"כ זה המעשה איננו אלא דרך חלום · וכמו שבאמת כן פירשו רש"י והריטב"א וכמה כותבים : —

שאלה ב' · אם לפי הפשט הנראה אותו חסיד היה שואל אל המתים בהליכתו אל בית הקברות ובפרט בליל ר"ה

השנה

הבאה אחריה · ובענין הנפש מעצמותה ומהותה לנצחיותה לא נקט מפולש דברים של טעם · אם אתה קורא נעים תבין ותשכיל הרב רבי מנשה בן ישראל בספרו נשמת חיים אתה תראה שעשה כמה קושיות בשם בעל העקידה בספרו עקדת יצחק על הכנת הנפש והשיב לקושיותיו על פי הקבלה מהכתובים ומהקבלה שהיא דרך לא סלולה גם ר׳ משה מינדילסון בספרו הפידון בלשון אשכנז כתב כמה דקדוקים שהיו כתובים בספרים אחרים · ואינם מועילים בדרך האמיתי של הענין בנצחיות הנפש · דבר חדש אמר זה החכם · ובאמת הוא בזה הענין לא מעלה ולא מוריד · עשה השוואה בין המעשה ונגד המעשה בגופות רצוני azione e relazione עם המעשה ונגד המעשה במופשט ובחכמת המדות · ואמר אם המעשה במדות בדיני נפשות הוא המיתה למי שלפי הדתות יומת לפי חטאו ולפי אשמתו · הנגד המעשה בדבר הזה הוא רצון החוטא שקודם מיתתו יקבל עונש המיתה לפי חטאתו בטוב לב ובכוונה גמורה לכפרתו אבל זה הוא מהנמנע אם אין לו בטחון בנצחיות הנפש אחר מיתתו לפי שסוף האדם הוא דבר שאי אפשר להתקבל ברצון אם איננו בוטח בחיים הבאים בעולם הבא · אם כן מוכרחת היא נצחיות הנפש לעשות איפשרי נגד המעשה בקבלת המיתה הכתובה לפי הנימוסות ולפי הדתות · אבל ראה הקורא כמה טעיות יש בזה הפלפול · א׳ שאין טעם בהשואת מעשה בחיסים ובגוף עם מעשה הנפש לפי שנגד המעשה בגופות הוא תולדת המעשה בעצמו · ולא בזה במעשה הרוחני · ב׳ שנימוס המיתה בעצמה כמה פילוסופים כתבו עליה ובפרט הביקרי״אה וכמה כותבים בזמננו · ג׳ שההכרח קבלת העונש לכפרת האשם בלב החוטא הוא נימוס שבא אחר אמונת נצחיות הנפש לפי שאם אין עולם הבא שוא ודבר כזב הוא החטא והכפרה בעצמה א״כ המינדילסון הרכיב הסיבה במסובב ועשה הראשון אחרון והאחרון ראשון · כיוצא בזה אנו רואים לוח טעיות שבא להתווכח על נצחיות הנפש על פי השכל וע״פי הטעם של עצמות הנפש ועל מהותה :

הצעה ג׳ · הטעם היותר מנצח על נצחיות הנפש הוא אם תבין הקורא על הנ׳ עיקרים של הרב אלבו בספרו העיקרים שעשאם שלשה לפי דתנו רצוני מציאות ה׳ · תורה מן השמים · ושכר ועונש · באמת שלשה אלו מקושרים אחד באחד והחוט המשולש לא ינתק · א״כ אם השכר ועונש אין אנו רואים אותו בעה״ז לפי שבכל יום הוא בתכלית המוחש הצדיק ורע לו והרשע וטוב לו אין לנו כי אם להאמין בכח השכל החיים הבאים בנצחיות הנפש :

הצעה ד׳ · מי שמקשה מהראשון לשני הוא בתכלית הקלקול גם בחכמת ההנדסה והחשבון · זאת החכמה היא כולה רוחנית מופשטת מחומר וכל הצעות החכמה הן בראיות משכל האדם בעצמו · וזה הוא הטעם שהחכמה בעצמה היא הראשונה שבאמתיות

באסתא דריחייא עלאי ותתאי דידן ומציעי דיתמי א"ל מ"ט עבדת הכי א"ל אי גנובי גנבי מגנבו מדידן אי אכלא ארעא אכלא מדידן אלמא דידעי שאני שמואל כיון דחשיב קדמי ומכרזי פנו מקום ואף רבי יונתן הדר ביה דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מניין למתים שמספרין זה עם זה שנא' ויאמר ה' אליו זאת הארץ וגו' מאי לאמור אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם ואי ס"ד דלא ידעי כי אמר להו מאי הוי אלא מאי דידעי למה ליה למימר להו לאחזוקי ליה טיבותא למשה· א"ר יצחק כל המספר אחרי המת כאילו מספר אחרי האבן א"ד דלא ידעי וא"ד דידעי ולא איקפת להו איני והאמר רב פפא אישתעי מילתא בתריה דמר שמואל ונפל קניא מטללא ובזעא לארנקא דמוחיה שאני צורבא מרבנן דקב"ה תובע ביקריה :

קודם כל דבר להבין הדברים על בוריין במאמר הזה שמתווכחים על המתים אם יודעים או אם אינם יודעים דברים שבעולם הזה מוכרח אני להציע איזה הצעות :

הצעה א' · נצחיות הנפש הוא דבר בתכלית הוודאות · אבל הפילוסופים שרצו להכריע הדבר על ידי השכל מהות הנפש בעצמה לנצח האדם על נצחיותה היו כעורים הממששים באפילה · ונכשלו לרוע האמונה · החומר בעצמו אנו אין מכירים עצמותה בכלל · אין לנו ידיעה כי אם ממורכבי הגוף ולא מהחומר בדקותה · וכשהיא נפשטת מהצורה · ק"ו בנפש הרוחנית שאין לנו אמצעות בכח הדמיון לדמותה · אנו אומרים רוח להשמיע לשומע איזה דבר בענין הזה · אבל הרוח הוא דק ומורכב מכמה מינים · הרופאים מכירים כח הגידים בגוף אבל אינם יודעים מהותו · א"כ הויכוח בענין הנפש לא נתן לאדם להגיע אליה באמיתות וכל הדברים הם קולות ובלא טעם ובלא ידיעה · כמו שהבורא יתעלה אנו מכירים אותו לא מצד עצמו אלא מצד פעולותיו כן היא הנפש כמו שאמר איוב ומבשרי אחזה אלוה :

הצעה ב' · על זה אני ראיתי כל מי שכתב בדרך הנקרא בין הפילוסופים הרומיים אנאליטיקו רצוני מהראשונה לשניה

פתח עינים

אשתקד של כל העולם כלו לקה ושלך לא לקה ועכשיו של כל העולם כלו נשדף ושלך לא נשדף סח לה כל הדברים הללו א"ל לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אמה של אותה ריבה א"ל לכי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים לשנה האחרת הלך ולן בבי"הק ושמע אותן רוחות שהיו מספרות ול"ז א"ל חברתי באי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות באה לעולם א"ל חברתי הניחני דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים אלמא ידעי דילמא איניש אחרינא שכיב ואזיל ואמר להו ת"ש דזעירי הוה ספקיד זוזי גבי אושפיזכתיה עד דאתי ואזיל לבי רב שכיבא אזל בתרה לחצר מות א"ל זוזי היכא א"ל זיל שקלינהו מתותי צנורא דדשא בדוך פלן ואימא לה לאימא תשדר לי מסרקאי וגובתאי דכוחלא בהדי פלניתא דאתיא למחר אלמא ידעי דומה קדים ומכריז להו ת"ש דאבוה דשמואל הוו ספקדי גביה זוזי דיתמי כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה הוו קא קרו ליה בר אכיל זוזי דיתמי אזל אבתריה להצר מות א"ל בעינא אבא א"ל אבא טובא איכא הכא א"ל בעינא אבא בר אבא א"ל נמי טובא אבא איכא הכא א"ל בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל היכא א"ל סליק למתיבתא דרקיעא אדהכי חזייה ללוי דיתיב אבראי א"ל אמאי יתיבת אבראי מ"ט לא סלקת א"ל דאמרי לי כל כי הנך שני דלא סלקת למתיבתא דר' אפס ואחלישתא לדעתיה לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיעא אדהכי והכי אתא אבוה חזייה דהוה קא בכי ואחיך א"ל מ"ט קא בכית א"ל דלעגל אתית לן מ"ט אחיכת דחשיבת בהאי עלמא טובא א"ל אי חשיבנא נעיילוהו ללוי ועיילוהו ללוי א"ל זוזי דיתמי היכא א"ל זיל שקלינהו

באמתא

והמתים אינם יודעים מאומה אלו רשעים שבחייהן קרויים מתים שנאמר ואתה חלל רשע נשיא ישראל וא"ד מהכא ע"פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת חי הוא אלא המת מעיקרא · בני רבי חייא נפקי לקרייתא אייקר להו תלמודייהו הוו קא מצערי לאדכורי א"ל חד לחבריה ידע אבוך בהאי צערא א"ל אידך מנא ידע והא כתיב יכבדו בניו ולא ידע א"ל אידך ולא ידע והא כתיב אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ואמר רבי יצחק קשה רמה למת כמחט בבשר החי אמרי בצערא דידהו ידעי בצערא דאחרינא לא ידעי ולא והתניא מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בער"ה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבי"הק ושמע ב' רוחות שמספרות זו לזו אמרה חדא לחברתה חברתי באי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם אמרה לה חברתה איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי הלכה היא ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה הא' ברד מלקה אותו הלך הוא וזרע ברביעה ב' של כל העולם כלו לקה ושלו לא לקה לשנה האחרת הלך ולן בבי"הק ושמע אותן ב' רוחות שמספרות זו עם זו אמרה חדא לחברתה באי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות באה לעולם א"ל חברתי לא כך אמרתי לך שאני קבורה במחצלת של קנים אלא לכי את ומה שאת שומעת באי ואמרי לי הלכה ושטה ובאה ואמרה לה חברתה חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד א"ל שמעתי שכל הזורע ברביעה ב' שדפון מלקה אותו הלך וזרע ברביעה א' של כל העולם כלו נשדף ושלו לא נשדף א"ל אשתו מפני מה

אשתקד

פתח עינים

דרשו לאחרים טוב לוית המת שבהשקפה ראשונה נראית דבר שאינו מועיל ומעשה תינוקות של בית רבן · באמת אחר פגר מונח בתוך ארון אחד של עץ עם מכסה שחור לסימן אבלות מה יועיל המון העם שמלוה אותו? אבל אחר העיון נראה שכל אלו הדברים מהמנהג נעשו דתות בין האנשים ובין חברת בני האדם לכמה תועליות · התועלת הא' שלוית המת אינה משקפת הגוף אבל זכרון הנפש שהיתה בתוכו כשהיה חי שעלתה לשמים להיות צרורה בצרור החיים ובזה האדם מכבד יותר עצמו בפרט והאדם בכלל ובשכלו יבין וישכיל כמה היא להתחשב נצחיות הנפש וכ"ש אם ע"י מעשיו זוכה נפשו להתענג בג"ע · התועלת הב' שהכבוד אחר המות הוא דבר שממתיק מדות האדם בעודנו בחיים חיתו · והוא כמו תרופה למכת המות אם האדם אינו פילוסוף כמו שאינם בני האדם ברוב · התועלת הג' כבוד המת הוא מקלת תנחומי האבלים אשר נשארו וזה הוא תועלת כללי לכל אשר נשם איש יקרא · התועלת הד' שבאמצעות הלויה קבורת המת שבאה אחריה היא כזה בתכלית הוודאות · וכבר נודע כמה היא נוגעת לבריאות קבורת הפגרים אשר בלתה יבאשו ויביאו כמה חולאים בעיירות ובמדינות אשר בם מתו · התועלת הה' שברוב עם הדרת המת ובפרט אם אחרי מת חשוב יבוא הספדן לעשות הספד לכבודו' החיים אשר נשארו ימלאו קנאה להדמות לו · ובזה החכמה ודרך ארץ יתאוששו ביניהם ומלאה הארץ דעה והשכל · ומעשה הטוב : —

רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות הוה קשריא תכלתיה דרבי יונתן א"ל רבי חייא דלייה כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו א"ל ומי ידעי כולי האי והכתיב והמתים אינם יודעים מאומה א"ל אם קרית לא שנית ואם שנית לא שלשת אם שלשת לא פירשו לך יפה כי החיים יודעים שימותו אלו צדיקים שבמיתתן קרויין חיים שנאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי וגו' בן איש חי אטו כולי עלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפילו במיתתו קרוי חי רב פעלים מקבצאל שרבה וקבץ פעלים לתורה והוא הכה את ב' אריאל מואב שלא הניח כמותו לא במקדש א' ולא במקדש ב' והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג איכא דאמרי דתבר גזיזי דברדא ונחת וטבל א"ד דתנא ספרא דב"ר ביומא דסיתוא

והמתים

מרגלא בפומיה דרב לא כהע"הז העו"הב · העו"הב אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פ"ו ולא מ"ומ ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות :

בהשקפה ראשונה נראה דבר תמוה בפי חכם גדול כמו רבי מה בא ללמדנו שלא כהע"הז העה"ב ושאין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה וכו' · ומי הוא שאינו יודע שבעולם הנשמות אין בו לא גוף ולא גויה ולא דבר חמרי · דע הקורא שהעו"הב של מאמרנו אינו העולם של הנשמה יחידה מיד אחר המות אבל הוא העולם של התחיה שיחדש הקב"ה לכל א' וא' גוף באותה המשורה ובאותו המזג שהיה לאדם בע"הז ועליהם אמר שאע"פי שיהיה להם גוף לא תהיה השתיה והאכילה כמו בזה העולם אבל אחר שהשיגו תכלית השלימות בגופם חמרם כענין יסוד פשוט של התנועה יהפך לדוגמא אחרת ויקבל זוהר האלהי כעצם השמים לטוהר הכן והשכל :

ת"ר גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים :

באמת לפי הטבע האשה אין לה טרדת המזונות ולא רעיון רוח בעסקי העולם וע"ז ההבטחה שהבטיח לאשה להיות שאננה ובוטחת יותר מן האיש · זה הוא דת הבריאה ויסוד העולם :

כל העולם כלו נזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש :

בוקארט · בספרו עושה הלצה גדולה על החרובין של ר' חנינא · וגם בספרי האומות יש דוגמא לזה מיואן וחבריו · — בחרוב יש המתוק שהוא מכלכל הגוף לפי טבעו ולפי צרכו והוא דבר שהוא שוה מעט · ונמצא בנקל במקומות החמים ובאיקלימים של חכמי הגמ' · החרוב הוא צומח שאוהב הארץ היבשה וע"ז לפי דעתי נקרא **חרוב** מלשון ארץ חרבה : —

פרק ג' מי שמתו

אמר רחבא א"ד יהודה הרואה את המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו :

בהלכות מדיניות הרפואה אשר לי בחלק הה' הלצתי הלצה גדולה בארך על ענין הקבורה ועל לוית המת · כל חכמי המדות

דרשו

וזאת איכה נולדת אלא משער הכניעה על כל הברואים · ועל כל דברי ההשגחה בעולם השפל הזה ולפי גדולת הכניעה היא גדולת היראה · וזה הוא באמת מה שלימד אביי להיות ערום ביראה · דע עוד שאביי לא היה עשיר שהיה יתום שלא ידע לא אביו ולא אמו אפילו בימי תחלת קטנותו שהיה אביי מזרע נריס · על כל אלה היה מוכרח להיות שפל ברוחו ובלבבו ולהיות עניו עם הבריות כדי לזכות לאהבתם ולרחמנותם · ואולי שלפי שהיה מזרע נריס אמר גם לעצמו אפילו עם נרי בשוק אע"פי שהיה מלך גידוליו ירא שמים וחכם גדול · (א"ה דבר זה לא ידעתי מנין לו דהא אביי כהן הוה ומדבית עלי קאתא כדמוכח בגמ' דר"ה דף י"ח ויבמות דף ק"ה א' ועיין בס' הדורות דף ע' ע"ג שכ' דהחזיק בדרכו של בן עזאי להמשיך נפשות גרים ע"י התו' ואפשר דזה ראה מעלת המחבר וכתב כן):

מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין שנאמר ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם לעושים לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא:

בבר ידוע הוא שהחכמה בלא מעשים טובים אינה חכמה כפי מה שאמר דהע"ה ראשית חכמה יראת ה' אבל החידוש שמשמיע לנו החכם רבא הוא שלא זו בלבד כי המעשים טובים הם עיקר החכמה אבל שהתכלית הלימוד הוא מעשה הטוב · וכזה הלימוד לא יהיה בדברים ריקים ושאין להם הצטרפות עם המעשה · — ואין להקשות על סוף המאמר וכל העושים שלא לשמה נוח להם שלא נבראו ממה שאמרו רבותינו בפסחים לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה מפני שיש לחלק בין מי שעוסק שלא לשמה מצד אהבת עצמו בלבד שהוא שלא לשמה באמת ולדק אבל הוא לפי טבע האדם וכמו שאמרו בלשון ארמי רבותינו מתחילה כי עביד איניש אדעתא דנפשיה קא עביד וכזה אמרו לעולם יעסוק וכו' אבל מי שעושה שלא לשמה לקנטר או להתייהר ומחזיק בטומאתו כל ימיו על האדם הזה אמר החכם וכל העושים שלא לשמה נוח לו וכו' · דע קורא המשכיל שרבא היה חכם גדול סיני ועוקר הרים ושהיה גדול במ"ט והיה בחסידותו מתפלל על הגשם וברגע אחד בעלמו ארובות השמים היו נפתחים להמטיר מטר · והיה מקובל גדול וכמו שאמרו בסנהדרין רבא ברא גברא ע"י ס' יצירה שלימדו צירוף אותיות של שם · והיה מכבד מאד וכמו עבד נאמן רבו רב יוסף · על כל אלה ישתבח שמו שלפי הגדתו היה מעשהו ותלמודו: —

רואים אנו בדורנו במלמד תנוקות שמתייהר על עמו. כמו מורה הוראה וכמו נשיא ואב בית דין של זמנים הקדמונים · על זה אמרו אנו מוצאים שאומנות תורתנו הוא חשוב יותר מאומנות עובדי אדמה בשדות ובכרמים · עם כל זה אנו משבחים טרחם ועבודתם כמו עבודתנו לפי שהם משכימים למלאכתם כמו שעושים אנחנו · ואין לנו כמו חכמים להתגדר באומנותם כמו שהם אינם יכולים להתגדר במלאכתנו · ואם תאמרו שיש להם גרעון לפי שאין להם זמן להתעסק בתורה אין זה גנאי לפי שאם הם עוסקים מעט בתורה לפי שאינם יודעים ללמוד או מפני שאין להם פנאי הם מטילים לבני האדם בפרי מלאכתם שאם אין זרע לזורע ולחם לאוכל החכמים שבינינו מתים ברעב · א"כ הבעל מלאכה בשדה הוא יסוד התורה וממי שמתעסק בה :

מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה מענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ואפילו עם נכרי בשוק :

ראה תראה קורא המשכיל שזה החכם במעוט מלותיו היה דורש לרבים תמיד עיקר כל העבודה שהוא יראת שמים · והענוה עם הבריות אהבת שלום עם כל בני אדם אפי' מאומה אחרת כמו שהוא ראוי במי שהוא אדם עם מדות חושיות ועם מדות מושכלות ובפרט שיהיה מתקבל עם הבריות לפי שלא די בע"הז להיות טוב לזכות אהבת אחרים אבל צריך להיות עמם מתוק מדבש בדבריו ובמעשיו כדי להתקבל עליהם · יש כמה אנשים שהם טובים בלבם ובמעשיהם ועכ"ז אינם אהובים מפני שאין להם מתיקות הדרך ארץ וזהו מה שאמר הפ' במרדכי ורצוי לרוב אחיו ובזה היה דורש טוב לעצמו ולעמו · עיין והבן תחלת הלואה לעולם יהא אדם ערום ביראה שבהשקפה ראשונה נראית חוץ למקומה הערמה בענין היראה · רש"י פירש להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו · והפי' הוא יותר קשה להבין מהמאמר בעצמו · דע א"כ שהערמה אינה הרמאות אבל היא מדרגת בינת האדם שיודע לחלק הכל של הדבר בחלקיו · ובזה מגיע לראות האמת של הדבר או חומרית או רוחנית בכל יסודותיה · ומההוה יודע העתיד להיות בכל הוודאות · וכן בבני אדם הערום מכיר את חבירו מדבורו וממעשיו ואם הוא חנף או דובר שקר הערום מגלה סודו אם הערמה היא מדרגת חכמה · וזהו מה שאמר שלמה אני חכמה שכנתי ערמה רצוני שהחכמה אינה באמיתות כן אם לא ע"י הערמה · וכן על זה הדרך ערום ראה רעה ונסתר שבהכיר הרעה הוא נסתר ממנה · ועוד פתי יאמין לכל דבר וערום יבין לאשורו · שהערום הוא נגד הפתי שזה אינו מבחין בין האמת לשקר · ושכנגדו הוא הערום · על זה אמר החכם להיות ערום בענין היראה רצוני יראת ה"ית לפי שהיראה באמיתות אינה יראת העונש אבל יראת הרוממות

וזאת

פתח עינים

את דרכי ולשקוד על דלתי תורתי נצור תורתי בלבך ונגד עיניך תהיה יראתי שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון ואני אהיה עמך בכל מקום :

רבי מאיר היה חכם גדול והיה מאיר עיני חכמים בהלכה והיה עני · א"כ כשהיה מסיים ס' איוב שאחר האבידות והיסורין שעברו עליו היה לו משנה מכל מה שהיה לו אמר הכל הבלים הכל הבל לפי שסוף האדם למות · והכל למיתה הם עומדים · רצוני שמיום שאדם נולד מתחיל למות · וכן הוא בבהמות לפי שסיבת המיתה מתחלת מראשית החיים כמו שהוא ידוע ברפואה · אשרי אדם שגדל בתורה ועמלו בתורה ר"ל שאם הוא כך שהכל הבל אין רפואה למכת האדם כי אם התורה שמצלחת הנשמה לעולם שכולו טוב · והכן אמרו שגדל בתורה ועמלו בתורה ללמדנו שאין די לאדם ללמוד מפי סופרים ומפי חכמים הרבה בישיבה אבל זכות האדם הוא להיות עמל בעצמו להבין דבר מתוך דבר · וכן היה רבי מאיר שהיה דורש תלתא שמעתא תלתא אגדתא תלתא מתלי וש' משלות שועלים היו לו והיה סופר גדול · ועם כל זה היה עושה נחת רוח ליוצרו באהבת חביריו ובצדקת אחרים שבג' סלעים היה אוכל ושותה בא' מתכסה בא' ומפרנס אחרי' בג' · ומי שאוהב המשלים אינו אך להקל ההבנה לתלמידיו ולשומעיו ועל זה אמרו בסוטה משמת ר' מאיר בטלו מושלי משלים · על זה אמר שתכלית הלימוד לא יהיה לעצמו בלבד אבל גם לאחרים וכן על ידי הצדקה יהיה נפטר בשם טוב מן העולם לפי שהאדם לא יזכה לשם טוב עם הלימוד בלבד · אבל גם על פי מדותיו ועל פי גמילות חסדיו · — על זה אמר אח"כ גמור בכל לבבך וכו' שתכלית הלימוד יהיה לדעת את דרכי ה' ללכת בם תורה ויראת שמים בבת אחת ויהיה נזהר בברית הלשון ובברית המעור שהם שתי מיני קדושות שבם האדם נפרש ויהיה קדוש בהצטרפות אחרים · ובאמת ר' מאיר היה צנוע וקדוש בפרט בבשרו כמו שהוא ידוע מכמה דברים פרטיים בענין זה כמו שתראה בס' הדורות ע"ש :

מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה אני בריה וחברי בריה אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתו בשדה אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתו כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתו וכו' :

מפורסם הוא שביבנה היה ישיבה גדולה מחכמים וסופרים · עם כל זה לא היה להם גאוה וגסות הרוח להחזיק טובה לעצמן על שבחרו באומנות התורה · ולא היה להם בזוי עמי ארצות כמו שבעונות רואים

והחברים רעים אלא אנשי השררה לא היתה תפלתו אלא בזמנה ובמקומה ולפי צורך שעת המתפלל :

רב ספרא בתר דמסיים צלותיה אמר הכי יהר"מ ה' או"א שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה וכל העוסקין שלא לשמה יהי רצון שיהיו עוסקין לשמה :

רב ספרא (עיין בס' הדורות) היה דובר אמת בלבבו והיה אוהב שלום ורודף שלום ולא היה אוהב ממון והיה לו בטחון גדול בסיוע האלהי · א"כ תפלתו היתה לפי טבע לבו · היה מתפלל בשלום פמליא של מעלה על סיוע ההשגחה·על שלום פמליא של מטה לפי שהיה מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום היה אוהב האמת בכל מעשי חביריו וע"ז היה בכל לבו מתפלל על העוסקין שלא לשמה שיהיו עוסקים לשמה :

רבי אלכסנדרי בתר דמצלי אמר הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה :

רבי אלכסנדרי היה לו לב מרגיש · והיה אוהב הניגון ושליח צבור א"כ תפלתו היה לפי צרכו · ונקרא כן בשם אלכסנדרוס שבמקום צלמו בבית המקדש היו נקראים כל הנולדים באותה שנה שהיה דבורו עם שמעון הצדיק בשם אלכסנדרוס להוראת עבדות האומה אללו · ולא היה לו טעם לומר ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות · זאת ועוד נודע הוא מדברי הימים שבאותו זמן הפרסיים בפרט גרמו כמה גזירות לעמנו ולכן רבים היו נשמדים בכח הדחק שלא כרצונם · א"כ בזמן הראוי היתה תפלתו של ר' אלכסנדרי :

א"ר יוחנן כי הוה מסיים רבי מאיר ספרא דאיוב אמר הכי סוף אדם למות וסוף הבהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם ועליו אמר שלמה בחכמתו טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו · גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת

את

פתח עינים

א"ר וירא כל הלן שבעה לילות בלא חלום נקרא רע :

ידוע הוא שהחלום אינו אלא מכח הדמיון שבעת השינה מתחזק לפי שהחושים הם כמו מתים וכזה הגידים והמוח משתעשעים בדברים שעברו ועל זה אמרתי שחלום שרשו מגזרת חלם בפסוק ותחלימני ותחייני שפירושו חזק · א"כ או החלים בא משורש נפשי או חושיי · אמת הוא שמי שאינו חולם מורה שנפשו חלושה וכח הדמיון כאלו לא יהיה · אם כן הוא באמת רע בטבעו לפי שהוא בלא הרגשה או כמו חולה בכוחות הנפשי · הבהמות שיש להם שכל יותר בקירוב למין האדם כמו הכלב הפיל וכיוצא הם בנקל מתחלמים כמו שכתבו חכמי הטבע · ונגד להם המינים היותר סתומים בחושיהם ובמזגיהם אינם חולמים · תראה קורא משכיל באנציקלופידיא וגם בפילוסוף לוק מחכמי אינגילטירא כמה הוא חשוב כח החלום במדרגת הנפש · דע עוד שברומיים ויונים הקדמונים היה חשוב ביותר החלום וכח הדמיון שמוליד אותו והיו קוראים החלום נבואה קטנה · שאול ישאל המבין מדוע החכם של מאמרנו רואה בחשבון הלילות ז' לילות לא פחות ולא יותר · אבל זה ידוע הוא לתינוקות של בית רבן שהקדמונים כולם מספר הז' הוא שיותר חשוב ומפורסם גם לפי טבע הבריאה · ז' המה ימי בראשית וימי השבוע · כל ז' שנה טבע האדם משתנה · במספר עד עשרה הז' בלבד אינו נולד משאר המספרים ואינו מולידם · ז' היו השנים עד השמיטה והיובל היה ז' בשבעה ארבעים ותשעה שנים · האדם נולד לשבעה וגם לתשעה · בחולאים יום הז' הוא עליון על כל לשפוט בו הרופא בטוב טעם ודעת מה לעשות ומה יהיה לעתיד בס׳ף החולי · ורוב מיני הקדחת נשפטים ביום הז' או שבעתים יקום הטבע ביום י"ד שהוא כפל מספר הז' ועוד לשלישיה ביום כ"א · על זה אמר הכתוב כי שבעתים יוקם קין · ואור החמה יהיה שבעתים לפלא על רוב המספר · וכן במשלי כי שבע יפול צדיק וקם · א"כ אינו קשה להבין אם גם בזה השער של החלום תכלית המספר היה ז' · ראה הקורא שבעל המאמר באמרו נקרא רע ביאר מחשבתו שאינו רע מצד רצונו אבל נקרא רע מצד טבעו :

רבי בתר צלותיה אמר וכו' · יהר"מ ה' או"א שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע מיצר רע מחבר רע משכן רע ומשטן המשחית ומדין קשה ומבעל דין קשה בין שהוא בין ברית ובין שאינו בין ברית :

רבי שהיה גדול ועשיר שהיה אהוב בחצר מלך אנטונינוס ושהיה יודע כמה גדולה היא סכנת מודעת איש לרשות וכמה היא הקנאה והעזות מלא בחצר המלכים וכמה וכמה בכל יום המה הנכנעים רעים והאכזרים

שעברו במצות התורה אין לו תכלית אחר כי אם טובת נפשנו וזהו ראיה עצומה שחנון ורחום הוא יתברך עמנו : —

פרק ב' היה קורא

א"ר יהושע בן קרחה למה קדמה שמע לוהיה אם שמע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות · אמר עולא כל הקורא קרית שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו וכו' :

המוסר העולה מהמאמר הראשון שאם האדם אינו מוסר מודעא לעצמו על מציאות ה' ואחדותו שהוא כוונת הק"ש שוא ודבר כזב הוא אמונת השגחתו ותורתו מן השמים שהוא עיקר פרשת והיה אם שמוע · והעולה מהמאמר השני שהתפילין הם מבחוץ כבגדי הקדש אשר הם מצטרפים על המוח והלב מבפנים באמונת ה' · ולפי שהאדם שופט לעולם מהמוחשות בראשונה ועולה למושכלות בשניה א"כ אמת הוא שמי שקורא ק"ש בלא תפילין הוא מגיר מלחמה מהמושכל עם המוחש וזהו באמת מעיד עדות שקר בעצמו · ובפרט שבפ' שמע מצוה ה"ית והיו לטוטפות ואם אינו לובשן הוא מכחיש מה שהוא קורא : —

א"ר אלעזר מ"ד כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי · כן אברכך בחיי זו ק"ש · בשמך אשא כפי זו תפלה :

גם בזה מורה שבתחילה צריך האדם להאמין בבורא יתעלה ובאחדותו באמצעות ק"ש · ואחר כך בהשגחתו בדרך תפלתו ובזה נוחל ב' עולמים העה"ז והעה"ב · העה"ב בשכר העתיד בנצחיות נפשו · והעה"ז לפי שבאמונה בהשגחת ה' הוא בוטח בו · ובזה הוא שליו ושקט · ונגד זה הרשע שאינו מאמין ובוטח כים נגרש הוא כי השקט לא יוכל : —

א"ר כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה · א"ר יצחק אסור לאדם ליתן שלום לחבירו ולצאת לדרך קודם שיתפלל :

אלו הן אזהרות פילוסופיות להעיר האדם לזכור שפלותו · ולהתפלל על צרכיו קודם שיתן שלום לחברו ויצא לדרך פעמיו להזיל זהב מכיס חבירו ועל הבלי עולמו · שאם לא יעשה כן מורה בזוי התפלה שמקדים חפצי עולם השפל הזה לעבודתו יתברך : —

א"ר

מצרים · והאמת והאמונה ערבית הוא מורה בניסים שעברו ובגאולה העתידה ועל זה אומר גואל ישראל במקום גאל ישראל שבשחרית זה הוא לפי הטבע שבשחרית מתחדש העולם באור השמש שזורח ובכל הצמחים שלאורו מתחממים ומתגדלים · והחי שהולך ורועה בשדות וכרמים · והאדם שביום פונה לעסקיו · ועל זה בשחרית הוא הזמן והעת הראוי להאמין בניסים שעברו בראות הבריאה שמתחדשת בכל יום ויום תמיד · ועל זה נכונה היא האמונה בנפלאות העצומות שראו קדמונינו · בערבית הטבע מת לפי הנראה לעין כולו חושך ואפילה · האדם וכל חי ישן · והשינה אחד מששים ממיתה · העולם הוא בדממה ורוח האיש מתקטן ומסיבות הטבע עובר אל נקוד קרבו · וזה הוא עת החשך והאפילה שנשמת האדם בנקל אל אלהיו קורא ומאמין (בפרט אם הדור הוא בצרה) בגאולה העתידה · והפסוק של תהלים שהביא החכם לראיית הצעתו אין לו הבנה אחרת להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות רצוני שהשחרית הוא עת האמונה בחסדים שעברו · והלילה בגאולה העתידה :

תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירין יצ"מ לימות המשיח והלא כבר נאמר הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בנ"י מא"מ כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם א"ל לא שתעקר יצ"מ ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו :

שמזכירים יציאת מצרים גם לימות המשיח לפי מה שאומר בן זומא אינו קשה להבין מפני ששעבוד מלכיות יהיה באותו העת הנס היותר חזק · ולב האדם מרגיש יותר החדשות שעתה תצמחנה מהישנות שעברו · עכ"ז לא תעקר יציאת מצרים ממקומה לפי שהוא הוא הנס העיקרי של אומתנו הנבחרת לעם קדוש · שאילו לא הוציאו ממצרים לא היה המקום נותן לו התורה · ובלא תורה אין ימות המשיח ואין גאולה · ואין להתפלא אם הדבר שהיה עיקר לזכרון כמו יציאת מצרים נעשה לימות המשיח טפל · מפני שזכרון הנסים שעברו שחקק עליו המקום חוקה בפסח ובמצות ובמניעת החמץ וכיוצא אינו אלא לטובתנו להזכירנו הניסים שעברו ובזה תחזק בנפשותינו מדת הבטחון חוזק רב לעתיד לא לגדולתו יתעלה שלא יחסר ולא יוסיף באותות שנתן לנו להזכיר לנו טובותיו · זה הוא מה שאמר דהע"ה זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה' · וזכרון הנפלאות

שעברו

לו לומר לא תאכלו דם על זה אמר דרך אסמכתא שהזהיר בזה האדם שלא יאכל עד שיתפלל על דמו · לפי שאם יקדים לתפלתו האכילה ושתיה נראה שהוא מקדים לורך נפשו ועושה גופו עיקר ונשמתו טפלה · זאת ועוד המתפלל אחר אכילתו לא יתפלל אלא מתוך גאות הטבע ולא בכניעת מחשבתו שהוא עיקר התפלה · ועל זה אמר כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל עליו הכתוב אומר וכו' לאחר שנתגאה זה קיבל עליו עול מלכות שמים · ומלבד כל אלה האכילה מטרדת המחשבה ואחר האידים העולים מהאלטומכא והרגשת הגידים באכילה ושתיה אין כוונת הלב ראויה ונכונה: במקום זה ראוי לי להודיעך קורא המשכיל שבין המלריים והכנענים היתה תועבה אחת אללם שהיו עובדים באכילה ושתיה אלל מקום אחד שבו היה קבוץ דם בהמה שחוטה · לפי שהיו מאמינים שבדם היו השדים שהיו אללם אלהי השדות (לשון שדה) מולאים בו קורת רוח · ולזה אמרה התורה בפ' אחרי מות כל נפש מכם לא תאכל דם · ואח"ז אמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם · וזהו הטעם שלפי הפשט לא תאכלו על הדם (על ממש) שלא תאכלו במקום הדם כדי שלא לילך בדרכי ע"ז וחוקותיהם דוק והבן:

א"ר חלבו משמר היוצא אומר למשמר הנכנס מי ששכן את שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות:

יצא לנו מזה מוסר גדול שהקדוש ברוך הוא אוהב השלום בין בני האדם כמו העבודה בבית המקדש ובאמת אם אין בעולם אהבת איש לחברו למאומה נחשב עבודת הבורא · וכבר אמרו ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה · ועל זה הוא מדוקדק מי ששיכן את שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה וכו' · זאת ועוד הקנאה והשנאה היא בנקל בין החשובים מהאומה בעניני הקדש ושהם חיים על שולחן ומתנת אחרים וכן הוא בין כומרי ע"ז ובכל מי שדומה להם בין האומות ובפרט אם הם רבים המקריבים והעובדים · על זה היה בתכלית ההכרח ולפי זמנו ולפי מקומו שהמשמר היולא אומר למשמר הנכנס הוא ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלא יהיה בינכם שנאה קנאה ותחרות:

אמר רבא בר חיננא סבא משמיה דרבי · כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו. שנא' להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות:

אמת ויציב בתפלה הוא וידוי האמונה בניסים שעברו ובפרט בגאולת מלרים

פתח עינים

נבוה ויתפלל שנאמר ממעמקים קראתיך ה' :

תכלית התפלה אינה אלא להזכיר לאדם גדולת ה' יתעלה אשר הוא מכין בחסדו לכל חי רצונו · ושפלות האדם אשר כל רגע ורגע הוא בדוחק לשאול צרכיו · על זה אמר אברהם קודם התפללו על סדום הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר · הנה נא הואלתי לדבר אל ה' לשון אדנות שהוא הגדול שבכמלאות ואנכי עפר ואפר שאני הקטן שבקטנים · ולפי זה הדרך יש לנו תורה אחרת בענין בית הכנסת שצריך לבנותה במקום היותר גבוה שבעיר לזכור גדולת האדון שאנחנו בני ישראל שם נעבוד ביראה ובאהבה · אבל במקום הקדוש הזה יש לנו להתפלל במקום היותר נמוך שבו להזכיר קטנותנו ושפלותנו · תפלה לעני כי יעטוף :

א"ר יוסי בר חנינא משום ראב"י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה :

הטעם שהמתפלל צריך שיכוין את רגליו הוא לדעתי על פי חכמת ההנדסה· חכמי זאת החכמה מצאו בכל הגופות הנקודה הנקראת נקודת השקל אשר משני צדדיו הגוף הוא בתכלית ההכרעה · ואין לו תנועה לא מצד הימני ולא מצד השמאלי · באדם נקודת המשקל הוא בקירוב במקום המילה כמו שביאר ע"פ זאת החכמה הגולדיני בספרו וכן הבורילי בספרו המשובח על תנועת הבהמות · ואם מזאת הנקודה יורדת קו ישר על הקו אשר בארץ מתחתיו אם זה הקו הוא לחוצה מהקו היורד מנקודת המשקל הגוף איננו יותר בהכרעה וצריך ליפול חוץ למקומו זה הוא הטעם שמי שמתלחם עם חבירו או בידו או בזרועו הוא מרחיב רגל האחד מרגל האחר ובזה הקו היורד מן הנקודה הנזכרת יורדת על קו הארץ תחת נקודת המשקל · ובזה יש לו כח ואיננו נופל · וכן אם האדם רץ על הקרח ברגלים רחובות איננו נופל בנקל כמו שהוא נופל אם הוא מקריבם אחד אל אחד · לכן כשהאדם מתפלל לאלהיו בכוונת רגליו ובקירובן זה אל זה נראים רגל אחת הוא בזה כמו אדם אשר אין לו כח לעמוד על רגליו כראוי אם בא כנגדו איזה פגע · ובזאת החולשה אשר באה מרצון האדם בעצמו מורה עבודתו לפני אדון הכל כאילו רגליו אסורות ואיננו מבקש כח להרחיק המזיק · אבל הוא כולו כמו קרבן על מזבח ה' להתפלל לפניו ולעשות רצונו בכל לבו ובכל נפשו :

א"ר יצחק א"ר יוחנן מ"ד לא תאכל על הדם · לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם :

החכם הזה מקשה על הפסוק שאם הוא מכוון נגד האכילת הדם היה לו.

שניתנה רשות לרופא לרפאות · ולמה לא יהיה מותר לאדם לשמור חייו ע"פי סיועי הטבע וברפואות שברא הבורא יתעלה לצורך האדם ולתועלתו? על זה אני אומר שספר הרפואות שגנז חזקיהו היה ספר ידוע שהצבור היו כותבים בו כל אחד ואחד לפי צרכו ולפי חליו · וזה היה דבר של סכנה גדולה ושהיה מאבד כמה נפשות לשנה · הרפואה היא חכמה שנקנית מפי סופרים ולא מפי הספרים בלבד · ד"מ יש מין חולי מעים שצריך לרפואתה להקיז דם · ויש מין אחר שהרופא הורג לחולה אם הוא מקיז דם · אם החולי מעים הוא חולי הגידים או מכת האיליטומכא · יש מין אסכרה שההקזת דם מועלת ויש מין אחר שנקראת פארליטיקא שהיא מחולשת הגידים שההקזת דם בה היא כמו לענה ורוש · א"כ הרפואה ע"פי הספרים מצויינים בלוח בערך א"ב שכל אחד מהיחידים יוכל לקראותם ולשמש בם ראוי שלא להתירם בזה · ויש בערך זה סכנה גדולה · וחזקיהו שגנז ספר הרפואות תועלה גדול גרם למלכותו ולאומתו · וראוי על זה לשבחו בתכלית השבח לפי שחכמת הרפואה אינה מועלת אלא ע"פי הרופאים שרואים ובודקים החולה ומכירים החולי ביחוד טבעו :

ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים וכו' א"ר יוסי בר חנינא מכאן שהאשה מכרת באורחים יותר מן האיש :

זה הוא אמת ע"פי הפילוסופיא הטבעית · האשה יותר מרגשת בגידיה מהאיש וחולשתה באיברים מרימה כח הגידים וחושיהם · ועל זה בחכמת הפרצוף ובתנועות הגוף ובדברי העולם רואה האשה ויודעת יותר מן האיש · זאת ועוד האיש הוא טרוד בעסקיו ובחכמות הקדושות והחיצוניות ועל זה בדברי בני האדם ובהיכר האנושות הוא הולך ומתלחש · אבל האשה שאין לה אלא רגע אחד להכיר ולידע כמו האורח שלא היה מתחלה בביתה היא יותר נכונה וראויה לזה מהאיש :

א"ר בר יוסי חנינא משום ראב"י כל המארח ת"ח בתוך ביתו ומהנהו מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאלו מקריב תמידין :

לימוד התורה בזמננו הוא תחת העבודה לפי שכוונת הלב וחכמת התורה הקדושה הן אחד בטבע · וכבר אמר שלמה גם בלא דעת נפש לא טוב · א"כ המארח ת"ח שהוא מכבד ומסייע החכם הוא יסוד עולם החכמה · והוא נחשב כמקריב תמידין :

א"ר יוסי בר חנינא משום ראב"י אל יעמוד אדם במקום גבוה

פתח עינים

חדא רכבינהו אכתפיה לאמטיינהו לבי מדרשא אמר חד מנייהו חזי רישא דאבא למטוי ביה גלדאי וחד אמר חזי רישא דאבא לקרובי עליה קרבנא לע"א וחבטינהו בארעא מנשה חיה ורבשקה מת וכו' מיד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר מאי קיר אמר רשב"ל מקירות לבו וכו' ר' לוי א' על עסקי הקיר וכו' זכור את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי מאי והטוב בעיניך עשיתי אמר ר"י אמר רב שסמך גאולה לתפלה רבי לוי אמר שגנז ס' רפואות:

דברים בקיצור · רואני מוכרח להתרות במאמר הזה · א' שאינו לאהבת כבוד מדומה ונסות הרוח החילוק שהיה בין חזקיהו וישעיהו שהא' אמר יבא השני אצלי ולהפך · אבל חזקיה היה מלך · והמלך אינו יכול למחול על כבודו · וישעיהו היה נביא חכם שאין כמוהו בהלכה ומזרע המלוכה כמו שהוא ידוע שאמוץ ואמציה אחים היו · ואם כן קפידתם בזה היתה בכוונה רצויה לפי מדרגתם בין בני האדם · ב' שהקב"ה היה כ"כ מקפיד על חזקיהו על שלא עסק בפריה ורביה לא זו בלבד שמצות פרו ורבו היא הראשונה בתורה ובטבע אבל לפי שהמלכים בפירוש אם מתים בלא בנים גורמים כמה קטטות ומלחמות במלכות לראות מי יהיה היורש עטרת מלכותם ובשאם · ג' יומא חדא רכבינהו אכתפיה וכו' אין לומר שמקטנותו ניכר מוכרחות הטבע בתינוק אחד אבל הוא אמתי שמתוך נשמותו הפרטי מצד ליחה ידועה בחמריותו ומצד מזגו הוא נוטה יותר לטוב או לרע · וכמו שאמר שלמה בחכמתו חנוך לנער על פי דרכו · ועל זה אמר במקום אחר בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך · רצוני דע ה' בכל הכללים והקב"ה בשיועו יישר עקלקלות שבעך בדברים הפרטיים או היותר קטנות בהצטרפותן · כבר ידעת שדרך בלשון עברי הוא לדרך רחב וגדול בהצטרפות שאורח שהוא קצר וקטן · ד' מה שאומר האימורא והטוב בעיניך עשיתי א"ר יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפלה נראה תמוה מה הוא זכותו של חזקיהו שסמך גאולה לתפלה אם כל מי שמתפלל עושה כן · אבל יסוד המאמר הוא שחזקיה סמך גאולה לתפלה לא בפיו בלבד · אבל בדעתו ובלבו · רצוני שמי שיש לו תקועה בלבו אמונות גאולות שעברו · וגאולה שעתידה שהוא ראוי להתפלל בכוונה לפי שמי שאין לו אמונה התפלה אינה אלא לבטלה והתפלה עצמה נחשבת לעבודת אלילים · ר' לוי אמר שגנז ספר רפואות · ורש"י פירש כדי שיבקשו רחמים · אבל אם הוא כן למה התירה התורה מלאכת הרפואה בכלל ובפרט בפסוק ורפא ירפא מכאן

שניתנה

האדם הוא עולם קטון
שכלו הוא לו מלך שלטון
ראשו בירת הממלכת
נפשו מספקת די צרכת
אם מלכו שם צדק יתמיד
גם ממשלתו אל רם יעמיד
החי יתן זה אל לבו
עד שהמלך במסיבו :

ואני העתקתיו בשמונה חרוזות בלשון איטלקי בשנים שעברו · והדפסתי אותו כאחד מכתבי בלשון ההוא :

א"ר המנונא מ"ד מי כהחכם ומי יורע פשר דבר מי כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין ב' צדיקים בין חזקיהו לישעיהו חזקיהו אמר ליתי ישעיהו גבאי דהכי אשכחן באליהו דאזל לגבי אחאב וישעיהו אמר ליתי חזקיהו גבאי דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע מה עשה הקב"ה הביא יסורין על חזקיהו ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה שנאמר בימים ההם חלה חזקיהו וגו' מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בע"הז ולא תחיה לעו"הב א"ל מאי כולי האי א"ל משום דלא עסקת בפריה ורביה א"ל משום דחזאי בר"הק דנפקי מנאי בנין דלא מעלו א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך דמפקרת אבעי לך למעבד ומאי דניחא קמיה דקב"ה לעביד א"ל השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בנין דמעלו א"ל כבר נגזרה עליך גזירה א"ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים וכו' לסוף יהב ליה ברתיה נפק מניה מנשה ורבשקה יומא

וברצונו · ועל כן היה מתפלל לפניו תמיד ובזה נבין מה היא החכמה שהיא חכמת האלהות · ותורת חסד על תפלותיו ושבחיו לשם יתברך על הנבראת שמופלאת שיצא מידו · ועל כן אמר שירה על יום המיתה לפי שיום המות הוא טוב מיום הולד הצדיק לפי זכיותיו בנצחיות הנפש :

ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו מאי כל גמוליו שעשה לה דדים במקום בינה :

מקום הדדים באשה בחיקה דבר הוא מעויין ומבורר בין חכמי הטבע שבשאר הבהמות הם מתחת לכרס ובאדם לבדו הם כנגד הלב · וזה מראה באצבע שהאדם נעשה לעמוד על שני רגליו ולא כמו שהרבה מהפילוסופים כתבו שהאדם נעשה לילך על ידיו ועל רגליו · וכבר מחכמת הנתוח הרבה הם הראיות נגד זאת הסברא שלא כדרך הטבע ואחת מאלו הוא מקום הדדים באשה · כי זרועיה מחבקת בנקל את הילד היונק מדדיה וכולם באים למקומם בשלום :

מה הקדוש ברוך הוא מלא כל העולם אף נשמה מלאה כל הגוף :

ההשוואה והדמיון בין הנפש להקב"ה כביכול הם ע"פי הפילוסופיא האמיתית ובאמת הכח החיוני שהוא בגידים ובמוח שממלאים כל הגוף אין לנו מקום פרטי להגביל מושבו · דוגמת הבורא יתעלה שהוא מלא כל העולם · ואין יכולת בדעת אדם לפרט מקומו · ובאמור הנביא השמים כסאי והארץ הדום רגלי הוא משל לקרב ידיעתנו אבל לא לפי אמיתות מציאותו צריך האדם להתרות בענין זה המופלא שהקב"ה מלא כל העולם · לפי שאם יש צד אחד בו שהקב"ה אין בו א"כ לא יהיה הבורא בלי תכלית · אבל בלתי תכליתו צריך להבינו פשוט ומוחלט ולא בהצטרפות עם הגופות החומריים שיש בעולם הנברא שאם לא כן נבלבל ח"ו הבורא עם החומר הנברא ונלך ארחות עקלקלו' כמו שפינוזא ותלמידיו שעליו אמר ב"יל הפילוסוף · שפינוזא עשה העולם אל אחד ובזה גירש האל מן העולם · וזהו הסוד הגדול לפי דעתי בפסוק ישעיה הנביא קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו · ורצוני שהקב"ה אין לו תכלית ועל זה מלא כל הארץ כבודו אבל צריך לקדשו בתכלית הקדושה ולפושטו מכל חומריות וגופניות כמו שמפרשת מלת קדוש תכלית ההתפרשות כדי שלא לבלבל הרוחניות עם הגשמיות וזה מה שאמרו רז"ל במקום אחר הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו דוק והבן · אצל חכמי היונים והרומיים הוא נודע בספרים שהאדם נק' בל' יוני מיקרוקוסמוס ללמדנו שהוא עולם קטן כמו שמבואר המאמר הלז · וע"ז אמר משורר אחד בין עמנו :

האדם

ילימותו א"ל ברוריא דביתהו מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה :

המוסר הנמשך מהמאמר הזה הוא גדול משני פנים · הא' שכשיש לנו מלעפרים בין בני אדם ראוי לעשות תחנה לבורא יתעלה שיצילנו מכל רע אבל אין לנו רשות לעשות נקמה בידינו ובחרבנו · הב' שברוריה היתה אשה חכמה אבל יותר במלות מבדברים ולא היתה מרגשת כללי הדקדוק בתלת חטאים לעשות לאות בתשובתה על זה · אף על פי שהתנועות הן הן הסדר להורות אם חטאים הוא שם התואר או שם דבר · ועל זה אמר שלמה ואשה בכל אלה לא מצאתי :

א"ר יוחנן משום רשב"י פיה פתחה בחכמה · כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד אביו שדר בה' עולמים ואמר שירה וכו' דר במעי אמו ואמר שירה וכו' יצא לאויר העולם ונסתכל בככבים ומזלות ואמר שירה וכו' ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה ואמר שירה וכו' ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה וכו' נסתכל ביום המיתה ואמר שירה וכו' :

הדבר תמוה · מה לו לבעל הגמ' לשאול כנגד מי אמר שלמה מקרא זה · אם הפשט כבר ברור הוא כשמש בצהרים ששלמה אמרו כנגד האשת חיל שמשבח אותה ע"פי א"כ שאומר מתחילת הפרשה אשת חיל וכו' אבל לפע"ד רשב"י דייק שלשה דברים שנראים לעין כל שאין הפסוק נאמר על האשת חיל הקודם · הא' שלמה המלך בעצמו אומר ואשה בכל אלה לא מצאתי א"כ האשת חיל לא היתה ולא נבראה אלא למשל ולשחוק היתה · הב' החכמה אינה שבח לאשה ואם היא חכמה אינה ברוב אשת חיל אבל היא גאות רוח ולזנונים נוטה בלבה ובמעשיה וכבר ארז"ל כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות · והג' שאמר בפסוקים הקודמים שדין עשתה ותמכור שהם דברים מצטרפים לשמוש הבית ואח"כ עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון שהוא תכלית הצלחתה והצלחת ביתה · א"כ הפסוק הבא אחריהם פיה פתחה בחכמה הוא חוץ לתקומו אם הוא מדבר מהאשה הנזכרת לכן אמר שהוא ד"מ נאמר על ד"ה ע"ה שהיה לו חכמה עליונה להשגיח בפעולות ה"ית ונפלאותיו ובחידוש העולם בכחו וברצונו

פתח עינים

ומכל חמדה שלא טהורה היא · אכלו מעט ולשובע נפשכם לבד · הוו זהירין בשולחנכם שיהיה נקי ופחדו מכל מיני מיאוס ועיכול · שמרו הטהרה והנקיות ושימו גדר לבל תפרצו פרצה בזה הענין · רחצו הזכו בכל יום · רחקו עצמכם מתשמיש המטה ביום חגיכם לפי שהדבר הזה צריך לעשותו בחדרי חדרים ולא כיום חג ולציר וקבלת אחרים בבתיכם · וכשמדבר האנצ'יקלופ דיא בחכמת המדות של הפרסיים אלה הם דבריה · הפרסיים משבחים הזהירות · המיעוט בתשמיש הכבוד על כל המדות · והבזוי בכל דבר המצטרף עם חוש המישוש · כל אלה הדברים כדי הם לראית מאמר ר' גמליאל :

אני צויתי למקודשי תני רב יוסף אלו הם הפרסיים המקודשים המזומנים לגיהנם :

גם זה כדרך מופלא הוא פשוט עם צוואה אחרת של זורואסטרו באנצ'יקלופידיא הנזכרת · בני היו זהירים שבתיכם יהיה סמוך לעולם לבית אלהיכם (אלוה פסול) כדי שתמצאו עצמכם כל היום בבית האלהים בהרגל טבעכם ובלא ידיעה שבאתם שם כל כך היה על לב הפרסיים לעשות הרגל בהליכתם כל היום לבית תועבת אלהיהם :

דבר נא באזני העם אין נא אלא לשון בקשה א"ל הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישרא' בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב :

חריפות וחכמת החכם הזה הוא על ב' דברים א' להראות שזה הצווי בדרך תחינה היה מוכרח בדרך הלז ולא זולתו לפי שעל פי הטבע זאת השאלה היתה נכויה שהיא דרך ערמה ועלילה גמורה כמבקש תחבולות לגזול ממון אחרים ומתחיל בדרך שאלה ואח"כ כמו חמסן לא השיב הממון לאדוניו · הב' ללמד לנו שדרכי הקב"ה אינם כבשר ודם ואין לנו לדרוש עליהם · ובאמת כפי הטבע אע"פ ששכר טרחת הרבע מאות שנה של עבודות מצרים היה שוה כל מה שנצלו ישראל את מצרים ויותר העבודות היה לבנין המלכים של מצרים · והממון של הפרעון היה של עם מצרים · ואם כן האדון היה הלוה והעם עבדו היה הפורע שלא כשורה · אבל בדברים האלו אין לנו רשות לחקור כמו שאין לנו לחקור במיתת הז' אומות וכיוצא :

הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערי ליה טובא הוה קא בעי ר"מ רחמי עלייהו כי היכי דלימותו

המדיים כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא ע"ג השלחן כשנושקין אין נושקין אלא ע"ג היד וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה :

מלכות מדי שהיה מתחלה מלכות בפני עצמו תחת מלכי אשור היה עיר המלוכה שלו איכבטנה Ecbatana ואחר כך מלכי פרס אחר כורש משלו בו ואח"כ מלך עליהם אלכסנדרוס מוקדון ובימיו היה מלכות מדי נחלק לשני חלקים · החלק הא' היה נקרא מדי הגדולה · והשנית מדי הקטנה · הגדולה היא היום תחת שם Dabristan Aracagenia וגם Lauristan · והקטנה היא בשם Adirbeitzan ובין הרי Curdistan ומדינת Iracagenia · אנשי מדי היו לפי דברי הימים של Rollin Millot. וכן באנציקלופידיא אנשי מדות בזהירות כמו הפרסיים שהיו מושלים בם · ועל כן על הטעם של מאמר הקודם לא היו חותכים על גב היד אלא על גב השלחן · וכשנושקין לא היו נושקין בפה אבל על גב היד וזהו דרך חסידות מפני הרוק שמלכלך הפה · ואם יש בו ריח רע או אי' קלקול כמה וכמה חולאים נדבקים מזה · וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה · זהו דרך זהירות שהיה מכח מדת האומה לא כלבד כמו שפירש רש"י דאמרי אינשי אזנים לכותל · אבל אם העצה היא ברוב יועצים כמה וכמה חולאים באים מהאויר שמטמא עצמו מכח נשימת רוב בני אדם אם הם בחדר א' בישיבה · רוח השדה הוא יותר טהור וזהיב ונחמד מהנידים ובזה המחשבות יותר נכונות · והעצה שלימה בתכליתה :

תניא אמר רבן גמליאל בשלשה דברים אני אוהב את הפרסיים הן צנועין באכילתן וצנועין בבה"כס וצנועין בדבר אחר :

מלכות פרס הוא גם היום גדול ונורא וידוע הוא מחכמת הכדור · הפרסיים בחכמת המדות הם היום סותרים מלוח וזרואסטרו כמו שהיה בזמן התלמוד · ולהבין בדרך מופלא כמה היו זהירי' באכילתם · בבית הכסא · ובדבר אחר · די להעתיק הלכות המדות שלהם בזה הענין · והם באנציקלופידיא במלת פרסי · אני מעתיק אותם מלה במלה · מדבר שקר תרחקו · (וזהו מה שהיה מלמד כורש לאנשיו שיהיו יודעים לרכוב להלליח בקשת ולדבר אמת וזאת היא אסמכתת פסוק תהלים והדרך צלח רכב על דבר אמת · מי שמדבר אמת הוא חזק ומי שמדבר שקר הוא חלש בלבו ובמעשיו · ולכן אנשי המלחמה אם הם דוברים אמת הם מצליחים במלחמה · ובזה נבין מה שאחז"ל במקום אחר עשרה קבין גבורה ירדו לעולם · ט' נטלו פרסיים וא' כל העולם כולו) הרחיקו לבככם מן הערוה

ומכל

פתח עינים

שיש לו קורת רוח בעניניו היא היא הראיה שהעמל הוא לפי כח העמל וכבר הוא ידוע שמי שהוא יגע יותר מיכולתו אינו יכול להכלות מהעמל וזה הוא הפסד גדול לבריאות · ובזה החיים מתקצרים ואין לו טוב · וחכמינו ז״ל אמרו במקום אחר בלשון ארמי על דרך משל לפום גמלא שיחנא :

אמר להו רבא לבניה כשאתם חותכים את הבשר אל תחתכו על גב היד :

מוסר גדול הוא זה כמה חכמינו הקדמונים היו זהירים בשלחן · אם זאת המצוה היא משום סכנה שלא יקוץ ידו של החותך מה טוב מה נעים מלות הזהירות כזה לפי שהחותך על גב היד הוא יכול להביא סכנה גדולה לפי שביד ידוע הוא מחכמת הנתוח כמה גידים יש בה וכמה חולאים בגידים באים מזאת הסיבה עד שנאבדת התנועה · זאת ועוד ביד יש כמה עצמות קטנים · ולכן החיתוך הוא מביא כאב גדול מכח עוצם המכה · ואם המצוה היא משום קלקול סעודה אף בחבורה קטנה · שאם יצא דם ילכלך את המאכל ומביא מיאוס למסובין · זה הוא דרך ארץ שכל הפעמים ישבחוהו · וגם לכן יאמרו אין עם חכם ונבון כגוי קדוש ישראל שמו :

ואל תשבו על מטת ארמית וכו׳ א״ד לא תגנו בלא ק״ש וא״ד דלא תנסבי גיורתא וא״ד ארמית ממש ומשום מעשה דרב פפא דרב פפא אזל לגבי ארמית הוציאה לו מטה א״ל שב א״ל איני יושב עד שתגביהי את המטה הגביהה את המטה ומצאו שם תינוק מת :

אם הוא שלא יישן בלא ק״ש על המטה זאת המצוה היא נכונה לא בלבד לנפש כמו שידוע אבל גם על בריאות הגוף לפי שאחר זאת התחינה קודם השינה האדם הוא שלו ושקט בלבו ושאנן בדעתו ובזה גם שנתו יותר נעימה ובלא חלומות רעים שמבילים בלבול גדול בגידים ובזה אין כוחות האיברים עולים למעלה באמצעות השינה · ואם הוא שלא ישא גיורת לאשה כבר נודע הוא מהטבע שהשואת האומה היא דבר גדול בנשואין ובגידול הבנים הבא אחריהן · ואם מצות החכם היא שלא לישב ממש על מיטת ארמית מלבד הסכנה של המעשה שמביא הגמרא היא אזהרה גדולה על הבריאות שלא לישב על מיטת מי שאין אנו מכירים ראוי מכח כמה חולאים כמו הצרעת וכיוצא שנדבקים לאדם בריא מהמטות והבגדים שכבר נטמאו :

תניא אמר רבי עקיבא בשלשה דברים אני אוהב את המדיים

זה המאמר שנראה תמוה הוא ברור בפילוסופיא האמתית · העבודה עם הרוח הקדש שהיה נשמע בבית המקדש היה דרך יקר וקרוב להדביק האדם לעבודת האלהים · אבל כיון שנאבד הקדש ועבודתו שהיה דרך החושים בפרט לקרוא האדם להכרת הבורא כפי יכלתו אין לו לאדם אלא ההלכה לראות דרך השכל מה הוא חובתו · ובזה נשלמת עבודתו ליוצר הכל · בית הבחירה היה כפועל האמצעיה לעבודת הבורא · ובימינו ההלכה היא אמצעית לעבודתו בכח :

א"ר חייא משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים דאלו בירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה' ואלו גבי נהנה מיגיעו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה :

זה המאמר נראה תמוה משני צדדים · הצד הא' שהנאה מיגיעו ויראת שמים הם שני דברים רחוקים זה מזה בטבע מציאותם · וא"כ אינה נכונה ההשואה ביניהם · — הצד השני · אם שנים אלו הנזכרים הם חלוקים זה מזה · והנהנה מיגיעו אינו ירא שמים מה טובו ומה חלקו? אבל להבנת זה המאמר ע"פי השכל והפילוסופיא האמיתית אעתיק מה שכ' על הנהנה מיגיעו הפילוסוף הצרפתי **ווראי** וכזאת ההקדמה תראה קורא המשכיל כמה הוא מופלא מאמר עולא · ההעתק הוא זה · היוכל איש בעולם הזה השפל להנהיג עצמו בלא יגיעה · מציאות האדם בטבעו ככה היא שאם האדם אינו עמל הרצון רוח הנולד מהעצלות נוקמת נקם הטבע מהעצל במלאכתו · אין חי בלא צורך ולכן יש לפו לעמל · המות לבדו היא גבול העמל · העמים אשר הם עצלים בין שאר האומות הם המה יותר חטאים במדות וכפרים בחוש המישוש · ולכן הם עבדים ועניים אכלסיוס ויום נכרו הפשעים שהם נגד הטבע ומביאים השממה לעולם בכל פנותיו בלא דרך ארץ הורגים ורוצחים בלא רחמנות · חובת היגיעה שיש לאדם היא האמצעית להגדיל חכמת המדות בין האומות · באמצעות יגיעת הבשר אנו מכריעים בכף מאזני הטבע · מה שבלתה מכריעים על הבשר עצמה הנידים · וכשהאדם מרגיש יותר מכשורה עיף וחוטא בבת אחת · אם כן אם היגיעה בעצמה על דרך הטבעי היא האמצעי הנמור לזהירות וטהרת החושים עניף גדול הוא הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים לפי שהבאת היגיעה היא עצמה המביאה הרחקת העון גם בלא השכלה בכח היראת שמים על רוממות הבורא ויראת עונשו · וראה והבן התנאי שהתנה החכם · כל הנהנה מיגיעו · בלבד הנהנה ולא מי שאין לו הנאה · לפי שמי

שיש

פתח עינים

ה' מכתבי על המדינות הרפואה בלשון איטלקי שם תרא"ה ושם תעיין כל הצורך בענין הקבורה :

מר זוטרא אמר לעת מצוא זו בית הכסא :

אין להוציא לעז על זה המאמר · ידוע הוא שקרקע של בבל היתה מגדלת מים · ולא היו יוכלין לחפור חפירות שם · והיו צריכים לצאת לשדות ולהתרחק מהעיר שהיו יושבים שם מאוד · מי שהוא רופא יודע כמה הוא שיה לשמירת הבריאות שהאדם לא ישהא נקביו וכמה חולאים באים לאדם מזאת הסיבה :

א"ר חייא בר אמי משמיה דעולא לעולם ידור אדם במקום רבו שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה :

פשט המאמר הוא ברור · לפי שאם הרב הוא במקום התלמיד כפוף הוא לרבו לקבל תוכחתו · ובזה אינו עובר מצות אלהיו · המוסר הגדול העולה מזה הוא ששלמה בן דוד מלך בן מלך חכם גדול בכל החכמי' אשר דבר שלשת אלפים משל ואשר דבר מן הארז אשר בלבנון עד האזוב אשר בקיר ואשר היה קודש · אשר נשא את בת פרעה בן ארבעים שנה בקירוב כל כך היה לו כבוד על רבו שלא נשא אהובתו בת מלך מצרים בכח תוכחת רבו שלא לבזות דבריו · ובימינו אחד מעיר ושנים ממשפחה מכבדים רבו אפי' רבו מובהק · וזה הוא דבר מופלא בדברי הימים של האדם ונראה ההפרש זה העצום נגד הטבע ונגד השכל · אבל אם נחקור הדבר בעומק השכל נראה שסיבת החילוק בין הראשונים לאחרונים בכבוד הרב הוא האחת מצד הרב · והשנית מצד התלמיד · מצד הרב לפי שבימינו הוא היקר שבמלאכו' חכם אחד שתורתו אומנותו לפי שרוב הרבני' מאבדים זמנם על טרדת המזונות שאין להם כדאי מאלבור עליהם ועל משפחתם ובזה הם נדבקים במדיניות ולא כל זמנם ועסקם על התורניות ובזה אין להם כבוד עם תלמידיהם במדה במשקל ובמשורה כמו שהיה בימים הקדמונים · מצד התלמיד שרוב בני האדם בימינו אינם עוסקים בימי בחוריהם בתורה לשמה אבל כשהגיעו לט"ו שנה איש אחרי בצעו לבו הולך ואם הוא נוטה ללמוד לומד החכמות החצוניות · חכמת החשבון · וחכמת הלשונו' · ובזה כלם נשכחי' תלמוד תורתנו שבו היו עוסקי' בשנים שעברו · ולכן אין להם כבוד לא על התורה · ולא על מי שהורה להם :

א"ר חייא בר אמי משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד:

על מספר שלשה אלפים · זאת ועוד יש חולאים חדשים ביום הזה שלא היו ניכרים בימי התלמוד כמה חולאים באמיריקא · ומהמדינות ההמה נתפשטו בינינו · כמה באי מארץ מערב כמו חולי בעבועי וויזלו : **הפילגרא** הוא חולי שהרופאים בין האיטלקים אמרו שהוא חולי חדש מל' שנה ולא יותר שבאה כמו חולי אברים ובעור · ורובה מכח הרוח והשמש אבל בכתיבתי אחת איטאלקית הבאתי ראיה שגם בימי משה רבינו היה הפילגרא ניכר וזהו בהוכחות על פסוקי ובגרב ובחרס שהרא"בע אומר חרס היא מכת השמש · עם כל זה כמה חולאים חדשים המה באמת · לזה אין להוציא לעז על זה החכם שבימי התלמוד אמר שהחולאים הם תתק"ג לפי מספרם היא בהפרש גדול בין הכותבים · עם כל זה יש לך הקורא לידע **שבפונגל** הזקן · ובין הערביים הרופאים · מספר החולאים היה קרוב לשמינה מאות ובין הרופאים הארמיים היה בק"יב תשע מאות כמו אבל זה היתה בקירוב · ראה **הסוגי** בהקדמתו בספרו הנקרא כוסולוניא ושם תראה כל מה שאמרתי בזה הענין :

קשה שבכולן אסכרה · ניחא שבכולם נשיקה · אסכרא דמיא כחיזרא בגבבא דעמרא דלאחורי נשרא וא"ד כפיטורי בפי ושט · נשיקה דמיא כמשחל בניתא מחלבא :

זאת היא באמיתות לפי הטבע ולפי חכמת הגוף בהחלט · האסכרה היא ההתחממות הגרון · ומשם בעת המיתה יבוא החנק קשה שבמיתות כמו שהיא ידוע וגם במיתת בני אדם אנו רואים **בכ'** הנימוסות החנק הוא בג"יל שבמרדים וכן הוא אצל התוגרמים וכל בני האיירופא אחר מיתת הגלגל בשבירת העצמות החנק הוא נחשב לקשה שבמיתות · ניחא שבכולם נשיקה · גם זה הוא אמת גמור · לפי שהנשיקה היא מיתת הלב והריאה כאחד הנקראת סינקיפי · וכמו שבנשיקה יוצא מעט רוח מפי הנושק כן הוא מיתת הסינקיפי והיא המתוקה שבכל המיתות לפי שהיא על הרוב ברגע אחד · ואין פחד קודם המות · והחולי הוא בלא כאב לב :

ר"י אמר לעת מצוא זו קבורה :

הוא ידוע לכל בעל לב כמה הוא טוב להצלחת האדם אשה טובה בחייו · ואין המיתה במותו בענין שימות מיתה יפה וניחה · אבל לענין קבורה איני יודע מה טוב הוא לאדם אחר מיתתו אם יהיה נקבר אם לא · לפי מה שכתבו המקובלים יש לקבירה סוד גדול · האמת יורה דרכו · ואין לי עסק בנסתרות · אבל גם לפי הטבע הקבורה הגדילוה כל החכמים שבכל האומות מפני כבוד האדם · ומפני הבריאות · ובפרט מפני טהרת האויר שבמקום החללים והפגרים שם המיתה מצויה · וכמו שכתבתי בחלק

פתח עינים

על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא · במערבא כי נסיב אניש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא · מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב · מוצא דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה וכו' :

יש לפיין שזמן עבר מלא הוא על הטוב · · ומולא זמן הווה הוא על הרע לפי הפילוסופיא העליונה הוא אמת · בתחלת כל דע קורא נעים שהזמן הווה על פי הטבע אינו אמיתי רק על רגע קטן שבקטנים אבל ההווה או הבינוני בנמלאות הוא נגזר מהעבר ומהעתיד · ועל זה בלשוננו הקדוש אין זמן הווה אלא דרך השם · למשל כלשוננו אני אוכל העתקתי פשוטית בל' איטלקי היא io mangiante ולא io mangio לפי שבינתו שאומר האוכל אני אוכל כבר אכל חלי רגע ויאכל חלי רגע · לכן על הרוב בלשון הקדש אנו מולאים העבר במקום הבינוני כמו לשחוק אמרתי מהולל וכן עבר ועתיד במקום הווה כמו אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני · אחר זה דע שהטיב בזמן שהוא הווה במליאותו אינו דבר קטן ולא נקל להכירו כהוגן · ויוכל האדם לחשבו טוב והוא רע · בכל דבר צריך זמן ראוי להכירו על ישנו · רגע אחד או שעה אחת נחשבת למאומה להכיר נערה אחת אם היא הגונה לנשואין ולהצלחת ביתו ובפרט אם האיש אוהבה · אבל אם הוא מדבר עם נערה אחת ימים רבים וחושב על מה שעבר עמה בכל דעתו ושכלו ואומר שטובה מלאה וראויה לנשואין זה הוא הגון לפי הפילוסופיא · הדעת והחושים בהווה בנקל טועים · אבל אינו דבר קל לרמות עצמו אחר הנסיון על מה שעבר וללמד זה היו אומרים בארץ ישראל שמולא זמן הווה הוא רע לפי שהטעות בו הוא קרוב לודאי ולא כזה הדורש והשופט על מה שעבר · ולכן מלא אשה מלא טוב : —

תניא נמי הכי תתק"ג מיני מיתה נבראו בעולם :

הסימן שנותן החכם למספר החולאים ע"פי הגימטריא במילת תולאות הוא בכלל בין המזרחיים שמבינים כמה דברים בזה הדרך שאינו הכרחי ע"פי השכל · לפי האמת גם בדורנו אין דרך להכיר על אמיתותו מספר החולאים שבעולם · בין הרופאים יש מהם שנתנו מספר לחולאים ע"פי השם בלבד וזה הוא הבל ורעיון רוח · יש מהם ששיפרום ע"פי הסיבות וקשה הוא להכירן כולן כראוי · ויש מהם שנתנו הסימנים והמינים של החולאים ע"פי מקודם בגוף וגם זה הוא בלבול רב לפי שיש איזה מין חולי שהוא כללי בכל הגוף · ויש מין אחר שמקומו אינו ידוע בודאות · בין הקדמונים רופא הגדול **סיוני** נתן הפרש בין החולאים ע"פי סימניהם הניכרים לעין וחוש המשוש · וע"ז הדרך החולאים עלו לרוב

על

והתלמוד התלוי בשקל הדעת שהיו נותנים טעם לדברי התורה והמשנה והיו מתאספים יחדיו ועוסקים בויכוח היטב להוציא לאור תעלומות חכמה ולברר האמת · על זה נאמר שמשמשה של תורה שהוא הבנת דבר הוא יותר גדול מידיעת התורה והחכמה על פי הזכרון והקבלה :

הניא נמי הכי רבי נתן אומר מנין שאין הקב"ה מואס תפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס :

שאלה יש לי לשאול במאמר הזה מה הוא החדשה הזאת שאין הקדוש ברוך הוא מואס תפלתן של רבים כלום לפי השכל יש למאוס ולבזות תפלתו של צבור ? אחר העיון נראה לי שבאמת יש כמה דברים שהם מנגדים בהתפלל עם הצבור · לפי הפילוסופיא האמיתית בכלל אין ראית האמת אמונת הרוב · בדברי החכמות אחד מהעם יודע והשארית הוא כפר ולא יודע · אמת היא שיחיד ורבים הלכה כרבים · אבל זה הוא בין החכמים המתוכחים והמפלפלים אבל לא בחברת טפשים ואוילים וכן הוא על דברי תורה שאמרה אחרי רבים להטות · האמונות הכוזבות הם ברוב העמים והאומות ורובם הם עובדי אלילים או בכלל או בפרט אמונתם · ועל זה ויכח ר"ל הפילוסוף לברר ולפרש שאמונת הרוב בין האנשים אינה שוה לראית האמת וכבר תורתנו הקדושה אמרה לא מרובכ' מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט מכל העמים · — זאת ועוד במי שמתפלל הכוונה היא גדולה ביחיד ובצבור נמעטת מפני קולות הרוב והחושים שרואים ושומעים מה שאינו מענין התפלה · דרך היחיד אינו כדרך הרבים ולפעמים הם זה לעומת זה · מי שיש לו באוצרותיו יין ודגן למכור אינו מתפלל כל כך בכוונה על הגשם בעתו · לא כל מי שיש לו קרקעות חומד בימיו ביאת גשם לדקנו וכיוצא · — אבל אחר כל זה תפלת הצבור ראויה להתכבד משלשה פנים · הפן האחד לפי שיש לה מקום מוכן למורא כמו בית הכנסת ובית המדרש ומרוממות המקום הכוונה בלב היא יותר נכונה · הפן הב' לפי שיש לה זמן קבוע · ובזה האיש אינו מתעצל או מתרשל להתפלל כמו שהוא נקל למי שמתפלל ביחיד · והפן הג' לפי שבהתכנסית הרבים הסך העולה מהזכיות יכול לפתוח פתח לבטחון על תכלית התפלה · נס' בדתי הטבע אנו רואים כמה וכמה נחשב כח הקהל מה שאין כן בכח היחידים כל א' וא' לבדו · **פופנדורף איניקיו וולפיו** ובהנה על הסכמת העמים ליתן שלטון למלך על מות עמיו כפי הדין וכפי המשפט אע"פ שהאדם עם נפשו אין לו שלטון על מות עצמו ואם כן הסכמתו עם המלך נחשב למאומה · תשובה כתנו שאף על פי שאין ביחיד אדנות על חיי עצמו רצון הרבים גבר ליתן שלטון על חייהם למלך כפי הדתית · וכפי משפט הכתוב בנימוסי העיר והמדינה בכללה :

פתח עינים

בעיקר השמות ולהבין אמיתות מאמרנו שאמר דשמא גרים · רצוני שהשם הוא סיבה גדולה לגדולת האדם הנקרא בשם · וכן ה״היה שמביא אין דעתו שהשם היא סיבה ראשונה של המסובבים אבל היא סיבה שניה על דרך המדות · טעם א״ת שמות אלא שמות על דרך העיון היא ברור לפי שהפסוק נראה ראשיתו הפך סופו לכו חזו מפעלות אלהים אשר שם שמות בארץ · אם שמות הוא כפשוטו לשון שממה השממה אינה פעולה ומהו לכו חזו מפעלות אלהים · ע״כ אמר החכם אל תקרי שמות אלא שמות שמות רצוני חזו מפעלות אלהים על ידי אנשים גדולים שהגיעו לגדולה בכח השמות כמו שבארנו · אבל ג״כ על דרך הפשט שמות הוא מגזרת שממה בין תבין הצעתנו במאמר הקודם וכמה זעתו רגע וכו׳ כי היא מופלא בתכליתו אם השממה היא סיבת הפעולה ואם אין שממה אין פעולה באה אחריה · דוד המלך בחכמתו כהוגן אמר לכו חזו מפעלות אלהים אשר שם שמות בארץ לפי שהשממה היא עצמה הפעולה :

א״ר יוחנן קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג :

עיקר זה המאמר לפי חכמת המוסר הוא שהצלחת ביתו קודמת להצלחת מדינתו ולהפך תרבות רעה בביתו קשה היא יותר ממדינתו ועל דרך צורה אמר מלחמת גוג ומגוג · בבוקראט בספרו בלשון רומי יש ויכוח גדול על אלו שתי אומות והדבר הוא סתום ואינו נקל לבררו כהוגן · גם הרב דון יצחק אברבנאל כתב מה שכתב על אלו האומות וחיפש למצא ולא מצא :

א״ר יוחנן משום רשב״י מותר להתגרות ברשעים בעה״ז :

שתי דברים יש לי להגיה על מאמר הלז · האחד שהחכם אמר מותר אבל איני מציה · השנית שההתגרות ברשעים אינו אלא להשכיב הדברים עד שיוכרו בעולם להצלת בני אדם ולא יותר וכמו שאמר דוד המלך והמטים עקלקלותם יוליכם ה׳ את פועלי האון שלום על ישראל · דוק והבן :

א״ר יוחנן משום רשב״י גדולה שמושה של תורה יותר מלימודה :

האוילים והבוערים בעם מפרשים שהשתדלות באיזה חכמה היא יותר מתלמודה וזה לא אפשר בטבע לפי שבלא תלמיד מה הוא שוה מעשה כל דבר ? ונגד זאת שסברא בתכלית הקלקול **יודע** שפשט המאמר הזה הוא כלו להפך : רצוני ששמוש תלמידי חכמי׳ הוא ״יד״ הפלפול והתלמוד

א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקרא לו אדון:

עד ימי אברהם היו כל המזרחיים עובדים לכוכבים ומזלות ומלאכת השמים היה אלהיהם עד ששבר אברהם את צלמי אביו ויקרא בשם ה' אל עולם. א"פ הוא ולא אחר היה ראוי לקרוא להקב"ה אדון. לפי שהוא לבדו היה הראשון להכיר שהחמה והלבנה הם עבדים לאדון הכל ושהעולם כלו הוא נברא ברצון הבורא אדון העולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא:

רות מאי רות א"ר יוחנן שזכתה ויצא מנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות ומנא לן דשמא גרים א"ר אלעזר דאמר קרא לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות אל תקרי שמות אלא שֵׁמות:

כבר הוא נודע לכל שהשמות אנשי הארץ הם מוכרחים כדי להקל הידיעה ולהבחין בין איש לחברו דאל"כ באלף אלפים בני אדם לא היה אפשר לידע אחדות ופרטות האחד שאנו רוצים לדבר עליו לאיש בסתר אם לא על ידי סימנים על צורתו ועל מלבושו וכיוצא. השמות בזמנים הקדמונים אנו מוצאים שהיו רבים על טעם הלשון כמו בשלשה אבות השבטים ומשה רבינו. והיה להם עיקר שכלי לפי שהיו הראשונים שבראו בריאה חדשה בשמות. וכן בזמנים אחרונים אנו מוצאים שמות המשפחות שהם על איזה טעם או משמות העצם של הזקנים שבניהם עשו שמות משפחה או בשרשים הם משמות המלאכות של זקניהם כמו שהיא לרוב בלשון אשכנז. או מהעיר שבאו כמו שהוא בין האשכנזים ועוד לרוב בין האיטלקים. אחר זה לשם. כביד הבני בנים יש להם שמות הזקנים או שמות אבי הזקן. ועוד לרוב משימים שם של אדם גדול בין הרבנים ובין החכמים או בין אנשים קדושים במדותיהם או שם איש חיל ורב פעלים. וכמו שאנו מוצאים בין המלכים שמות לודוויקו אינריקו גוסטאוו פידירינו ואלו השמות אנו מוצאים בדברי הימים של משפחות המלכים שהם המה לכמה דורות והטעם הוא שמי שיש לו שם גדול אחד כמו איש חיל או יועץ גדול יש לו קנאה ותאוה להדמות לו ולילך בדרכיו כדי שלא יהיה לו חרפה בהיות קטן שבקטנים עם השם של הגדול שבגדולים. גם הפילוסוף הגדול בי"ל בכתביו על כוכב הזנב אשר לחוק לחק על אינטניכות השם אמר שיש תועלת גדול לאדם בהקריאות שמו בשם הגדולים שבדור לפי שאם הוא איש לב יבער כמו אש קנאתו להגדל שמו ממנו. זאת היא הפילוסופיא האמיתית

בעיקר

פתח עינים

א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן בשכר שלש זכה לשלש בשכר ויסתר משה פניו זכה לקלסה״ר פנים בשכר כי ירא לוייראו מגשת אליו בשכר כהביט לותמונת ה׳ יביט :

כוונת זה המאמר שהבורא יתעלה הנסתר מכל נברא אינו ראוי לחיפוש דעת אדם אפילו הוא נביא אשר לא קם כמוהו ואם אפשר לראות איזה דבר בעליון מכל היא על דרך שלילה כמו שאמר הנב״א כי לא מחשבותי מחשבותיכם ובאמת סיבת הנבראים הוא רצון הבורא כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמודו א״כ אין לנו דרך להגיע על הכרתו יתברך שאנו מסובבים ממנו · הוא שלם לאין תכלית ואנו בתכלית הגרעון · על זה אמר החכם בשכר ויסתר זכה וכו׳ לפי שאין לנברא דרך להכרת הבורא אלא בזכרו שהוא נברא ושללו יתברך מכל הגרעונים והמומים שיש בנו · על זאת ההקדמה נבין מאמר הבא אחריו :

והסירותי את כפי וראית את אחורי א״ר חנא בר ביזנא א״ר שמעון חסידא מלמד שהראה הקב״ה למשה קשר של תפילין :

על פי מה שאמרנו מה הוא משל התפילין הקשר שלהם אינו אלא מליצה על קשר הנבראים ושלשלתם אשר הוא סוד בטבע והקב״ה לבדו יודע מה הוא השלשלת והאיברים והטבעית שבו · הקשר של תפילין הוא לאחור כנגד העורף · ועל פי האמת אם האדם יכול להכיר איזה דבר בחכמת האלהית הוא למשל מעורף ולא פנים כמו שאמר הפסוק וראית את אחורי ופני לא יראו וזה משני פנים · הפן הא׳ האחור שבאדם הוא אחד בטבע כלו חלק והפנים הוא מורכב משנויים באפים עינים וכו׳ על כן בהקב״ה כביכול אם האדם רוצה להכירו דרך אחד ופשוט שהוא הבורא כלו הוא נקל להכירו אבל מצד הפנים במורכבי׳ שבידיעה אינו אפ׳ באדם לירד לעומקו של דבר · הפן הב׳ שהבורא יתעלה מצד עצמו דרך הכללי הנקרא סינטיסים שהוא מראשון לשני אינו באפשרי להכירו בחכמת האלהית אבל מצד פעולותיו הוא ברור ומבורר לפי חכמת ושכל האדם לידע אותו על זה מצד הפנים אין אפשרות בנמצא להגיע לזאת החכמה · ופני לא יראו אפי׳ הנביא שבנביאים אבל מצד פעולותיו אינו כבד הדבר להשכילו וראית את אחורי כמו אדם היודע דרכי ופעמי אדם אחר בראות הליכתו מאחוריו · וזהו מה שאמר דהע״ה יודיע דרכיו למשה ולבני ישראל עלילותיו · ראשית דרכי ה׳ אינו אלא על פי הנבואה להכירו כמו משה · אבל מצד פעולותיו ועלילותיו כל בני ישראל יוכלו להשכיל אותו · ועוד אמר בפיקודיך אשיחה ואביטה אורחותיך · במלית על פי השכל שלוה הבורא יתעלה שיחה מלויה אבל באורחותיו אין לנו אלא ההבטה לבדה :

א״ר

אינו יכול לאכול הבשר · וכן בחיות המדברות והעזות מאכל הבהמית הוא מן הטבע שלהם לפי שהלימח ריש טעמם אינו אוהבם והאלטומכא אינו יכול לשנותו כראוי · כמה שרצים ורמשים אינם אוכלים אלא החולים והעפרים של מיניהם והורגים ודורסים שרצים אחרים · העולה מכל זה הוא שהקב"ה ברא עולמו מששת ימי בראשית ואחר זה כל הברואים כולם אינם חיים לנצח אבל מיתת או שנוי האחד היא בעצמה סיבת החיים של הבא אחריו · גם בישיבות ובדומם הדבר הוא כזה · הנברא שומר את עצמו עם כח האלקמיא של הטבע · זאת ועוד גם בעולם המדות הוא כן · העשיר יענה עזות ותחנונים ידבר רש · הגבור הוא לוחם וגוזל את החלש · שלום הוא בפנה אחת מהעולם ומלחמה ושממה בפנה אחרת · א"כ אם אין חיים בלא מות אם אין טוב בלא רע בכל הנברא יפה אמר החכם שהקב"ה זועם בכל יום ברגע אחד ללמדנו שכעסו שבראה רע הוא כמו רגע בייס לתכלית כל הטוב שבנברא · היום והשמש והחום הם סיבת שלשלת כל הנברא אבל רגע א' לשנוי הנבראים הוא הכרחי על טוב הכללי הנמשך אחריו · ועל פי המשל ג"כ למדו שבלעם היה מכוין שעת כעסו של הקב"ה לפי שבלעם נביא רע ובאופן היה מקלל עם ישראל קרובו מלך הרע שבו · והסימן שנתנו של התרנגול היא מליצה על פי הפילוסופיא לפי שהתרנגול מבחין בין יום ובין לילה כמו שאנו רואים בנסיון · והלילה היא דוגמת המות על פי הטבע כמו שהיום הוא דוגמת החיים · ובזאת ההקדמה העיקרית ג"כ אנו מבינים מה שאמר לבסוף ר"מ בשעה שחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב וכו' ומשתחוים לחמה מיד כועס הקב"ה · שהתכלית כל טוב שהיא יראת הרוממות הוא נשגב בתכלית רע או תכלית הכסלות שהוא עבודת כוכבים ומזלות ועם הלעתי זאת היסודי' בפירוש זה המאמר כבין כמין חומר פסוק של תהלים כי רגע באפו חיים ברצונו רל"ל כי שרגע של המות והרע הוא סיבת החיים והטוב לרצון הבורא על כלל הנברא · והפרטיות אינו עולה לחשבון על כללות הטוב · בזה אנו מבינים מאמר בב"ר שאל מין א' הקב"ה מה הוא עושה אחר ו' ימי בראשית ומשיב הקב"ה בכל יום מזווג זווגים וכו' אמר זה החכם שאחר הבריאה הקב"ה היא שומר הנברא עם הזווגים החדשים אשר בכל יום עושה מן הטבעיות ואין זיוג חדש · בלא גט · וזאת התשובה בעצמה אנו מוצאים שנתנה א' מן הז' החכמים שביונים בעת אז"פו שהיה קודם זמן התלמוד · ראה בב"יל בספריו בשם אז"פו · וכן ראה בחיים של פלוט"רקו · עם זאת ההצעה ג"כ אני מבין מאמר תמוה בב"ר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד בתורתו של ר' מאיר כתוב והנה טוב מות · הקב"ה ראה כל אשר עשה בנברא והנה טוב מאד לפי שיקיים לעולם ולעולמי עולמים על ידי המות שבמות האחד יחיה האחר וכמו שאמר אריסטו Corruptia mius est generatio alterius.

ת"ר

פתח עינים

וכמה זעמו רגע · א"ר אבין רגע כמימריה ומנא לן דרגע רתח שנאמר כי רגע באפו חיים ברצונו :

להבין באמיתות זה המאמר שמע"י דעתי הוא מופלא בפילוסופי'א ולפי הטבע דע לך קורא נעים שבצומח בחי ובמדבר הם כללי החיים והמות והאחת מאלו הכחות היא מלט־פה ומסובבת מהשנית ולעולם החיים והמות הם במאזני הטבע האחת מצד א' והאחרת מצד אחרת אם ירבה החיים תרבה המות ג"כ : ובלי מית אין חיים ובלי אבדון אין מוליד · אם האדם רוצה לחיות הכרח הוא שיאכל וישמיד או צומח או חי וכן הוא בבהמות · א"כ מה שהאחד אובד במיתתו נותן חיים לשני בחיות מאכלו · אלה הן דתות הטבע כתובות בספר לכל חי אשר הן הכרחיות לעולמי עולמים · זאת התנועה עולמית כאן היסוד לאמונה הכוזבת של המניקיסמו שלמד שתי רשויות בשמים אחד טוב וא' רע · וזה הגלגול של הטבע הנברא נעשה בכח האש והחום לפי מדתו ואם החום והקור אינם במשקל ובמשורה אבל עולים חוץ לגבולם גלגול הטבע נשחד · או כשאר תלוי ועומד אבל מה שנראה מית במלכות החיים והאדברים איננו בכללו אמיתי אין כל דבר שמת לעולם בכלליות · חומר הברואים הוא נצחי והוא חי במדה אחת אם נראה מת במדה אחרת שלשלת הגופות היא לעולם אחת ואם אנחנו רואים אותה אברים אברים היא מצד קוצר דעתנו ולא מצד גדולת הבוראה והנבראה בעצמו · בהשקפה אחת על כדור הארץ אשר תחתנו אנו רואים כל היום כמה שנויים אשר היו בשנים שעברו · כל מה שבטבע משנה עצמו · מה שהיה בתוך הים הגדול כמו האיים הלבושים היום הם בהרים ובגבעות בצורה אחרת · וכן הוא מכמה עצמית שאר הנבראים ואם כן בכל מקום מהנבראה אנו רואים מות וחיים בבת אחת ואנו הולכים ושמחים מצד אחד ואבלים ובוכים מצד אחרת כמה איי הים ואיי נהרות היו בתחלה ים ונהר ? ונגד זה הים עם כמה נהרות הולך ואוכל הארץ אשר על שפתו · ואם הוא הולך וחזק בולע כמעט רגע מדינות גדולות עם כל ישוביהן ותכלית כל הארץ וכל אשר עליה והים וכל אשר בו אינם אלא קברים מלאים מפגרי הבהמות והחיות כדי לתת מציאות לחיים אשר המה חיים עדנה כמו מסיבבים ממיתתם :

אם בעל החי אנו משכילים עלי המינים אשר הם יותר קטנים בצורתם ובחמרם אנו רואים שהם מרבים לרוב וזרעם אין להם חקר אבל חייהם הוא קצר עד למאוד · הם גדלים במעט רגע אוכלים הם לשובע למשפחותיהם אין מספר · ושנויים גדול · גם בהם א"כ החיים והמות הם לפי המדה · ושניהם בקוצר הזמן · והמינים אחרים גדלים בזמן רב וחייהם הוא ארוך · כמה הם בצומח ובחי שמציאות חייהם תלוי במות שאר שברואים · הצומח הוא מאכל הכרחי לכמה בהמות אשר אצטומכא שלהם איננו

מסודר כהינן וכשירה ואינו מבולבל כמו שהיא כמי שבדרך חטאים עמד ובמושב לצים הוא יושב וכמו שאמ' ישעיה הנביא. והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל ויגרשו מימיו רפש וטיט · ובאמת שמי שאינו צדיק וישר גם דבריו אינם בסדר ומבולבלים ועל זה אינם נשמעי' אם הוא חכם דורש לרבים ק"ו שדבריו אינם נשמעים אם אין בו יראת שמים לפי שמי שאין תוכו כברו גם דבורו היא בלא יושר וכולו הוא דרך מורה חידה תמיזמא. ומי ששומעי אינו מאמין בו · וגם תנועותיו בשעת הדרש הם חוץ לטבע כולו חנף ומרע ומי שרואהו רגע אומר זה נאה דורש ואינו מקיים ויהי העם שומעו כמתאוננים :

א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר והביאותים אל הר קדשי מאי מצלי א"ר זוטרא בר טוביה אמר רב יה"ר מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם לפנים משורת הדין :

התפלה בהקב"ה היא ד"מ לפי שאין תפלה במי שהוא ראשית הכל והכל בו ולמה יתפלל ולמי יתפלל אם כל העולמות ומה שבהם ברואים מכחו הנפלאית ? אבל המשל הוא זה ללמדנו שהבורא יתעלה שהוא שלם בכל לאין תכלית הוא טוב ג"כ בלי תכלה · ולפי שהוא טוב בלי תכלה רצה שהאדם יהיה בעל בחירה כדי שיהיה לו שכר הטוב ועונש הרע אם לא יעשה טוב לפי גביל זכיותיו לא יקבל טוב · וא"כ הבורא יתעלה לא יהיה טוב בלי תכלית אם האדם יחטא? ע"ז דרך צורה אומר שמכח עוצם אהבת ה' יתברך לאומתו הנבחרת ומכח תשוקתו הנפלאה להשפיע מטובו על עמו אשר חשק בו הוא מתפלל ד"מ שיכבשו רחמיו את כעסו ויגולו רחמיו על מדותיו ושינהג עם בניו במדת רחמים · ואע"פי שאם לדקנו מה נתן לו · ולפי הווית ה' השלימה אינו מעלה ואינו מוריד מעשנו הטוב · עכ"ז מגד תשוקתו הנעלמה להשפיע עלינו טובו ה"א חושק שנהיה זכאים כדי שלפי הדין השכר יבוא עלינו ובזה כביכול הוא יותר שלם בהשפעת טובו לפי רצונו וחפצו ולפי זכיותינו :

א"ר יוחנן משום ר' יוסי מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו שנאמר פני ילכו והניחותי לך א"ל הקב"ה למשה המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך ומי איכא רתחא קמי שמיא אין דתניא ואל זועם בכל יום

פתח עינים

במיני הדינדיי ובמיני הנשרי' חסר להם בכנפי' ובגולו' כמה גווני' שהם יותר מלובעים ויותר מאירים כשהחמה זורחת עליהם כמו שאמרו חכמינו בזה המאמר · לבד לא מצאתי עיקר זה השם בלשונות של מזרח · אכן ראיתי שיש אילן אחד שיש לו כמה גוונין בפרחיו ובעליו שנקרא קרו והוא מהמלבאר אבל דברתי בימים האלו עם ערבי אחד חכם באלו הלשונות ואמר לי שבלשון של איי הים Indiano כרוס הוא השם של כמה עופות · מצאתי בכיפון עוף א' מכמה גוונים שאוהב לישב בין כרמי האילנות · אם כן נוכל לפרש עוף שישיבתו בכרמים הכרוס שעליו דברנו :

א"ר חלבו א"ר הונא כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות ואם שמחו מה שכרו אמר רבי יהושע בן לוי זוכה לתורה שניתנה בחמשה קולות :

בהשקפה ראשונה נראה דבר תמוה מדוע גזרו אומר חכמינו ז"ל לשמח החתן כמו האבל שנראים ב' הפכים בין הענשים · וכ"כ הגדילו שכר המשמח · דע לך קורא המשכיל שבאמת החתן יש לו צורך גדול להנחם · בתחלה כל בעת דודים וקודם הנשואין עזה כמות האהבה העין רואה והלב חומד · אבל בנשואין שהאשה היא תחת ממשלת האיש כל ימי חייה ובין זרועיו הדבר כלו נהפך · האיש חומד מה שאין לו ובוזה מה שכבר יש לו זאת ועוד אם האדם חושב בשעת נשואיו שתכליתו הוא להוליד בנים אינו בתכלית הוודאית · וכמה עקרים ועקרות יש בעולם · ואם הוא משים עללבו הקנאה עם אשתו שבאה לרוב אחר זמן לא רב טרדת המזונות וצער גדול בנים הרחיים שיש בצוארו ושאין לו אחר זה כי אם רעיון רוח על עסקיו אין לו בשעת נשואין כי אם לבכות ועל זה צוו בצואה גמורה לשמח החתן · ולפי שאלו המחשבות הטירדות הם לרוב באיש ולא באשה על כן פרטו החתן לבדו ולא הכלה · מזאת המצוה יש לנו ג"כ תועלת בדרך ארץ כדי שהאדם יהיה מדיני ולא ילך לסעודה כי אם למלאת כריסו ממעדני החתן כמו שעושים אנשים רבים שהולכים כזוללים לבית החתן כמו בבית האושפיזא וממלאים בטנם כי ירעב ושוחקים ונותנים בכוס עיניהם · ובאמת חסד הוא :

א"ר חלבו א"ר הונא כל מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים :

או דברי המדבר הם בדברי עולם בין איש לחברו · או הוא חכם דורש לרבים · אם הדבר הוא בין איש לחבירו ודאי כיון שראשית חכמה יראת ה' וע"י היראה האיש הזה עניו ושפל בדבריו ומתוק הוא מדבש · הזהירות והזריזות הן הקדמות ראויות ליראת החטא ועי"ז הדבור היא

מסודר

נגאי על הדורש ועל הדרוש ויצא שכרו בהפסדו : הפן הג' שבעונות רבים דורשים ואינם יודעים מה הוא סדר הדרש ולעולם לא היו לומדים דקדוק הלשון שמדברים בו · ולא נכנסו לשער לימוד הלחות והדבור שהם כלם יסודות שעליהם הטבע הדרש ובכן ההתון מבוזה הדרש וכשיוצא ממקום הקדוש אשר בו הדרש נעשה מוליא לעז על הדרשן · אם הדבר כן הוא יפה אמר ר' זירא שהמרולה קודם הדרש היא ראויה לקבל שכר בוודאות · כל זה קורא נעים תבין לפי מקום ולפי זמן הדרש שבכמה מקומות העם בעצמו אינו אוהב אלא הפלפול ומלבד זה בסביבותינו ובעירנו יש דרשנים ראויים ועליהם אומר בכל לב אשריהם ואשרי שומעם :

אמר רבא אגרא דשמעתתא סברא :

אמר זה החכם ששכר ההלכה הוא שהאדם יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר · שאם לא כן האדם אין לו אלא כח הזכירה לזכור מה שלמדו אחרים אבל לא כח השכל לירד בעמקו של דבר · על זה אמר שלמה אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא · כונתו שהחכמה היא דבר קל בטבע שאינו אלא למוד דבר מאחרים או מפי הספר או מפי אחר אבל המודע האמיתי הוא המבין דבר מתוך דבר :

אמר רב ששת אגרא דתעניתא צדקתא :

זה הוא דבר גדול במדות לידע כמה הוא קטן שכר התענית וכמה הוא גדול שכר הצדקה וכמה טפשים המה הרבה שנוטים למות בשעת חליים ונגד צוואת הרופא המובהק חזקו לבם והקשו את ערפם בדבר התענית :

א"ר חלבו א"ר הונא המתפלל אחורי וכו' א"ל ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי ואמרי לה רב ביבי לרבי נחמן בר יצחק מאי כרום זלות לבני אדם א"ל אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהם רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום שנאמר כרום זלות לבני אדם מאי כרום כי אתא רב דימי אמר עוף אחד יש בכרכי הים ושמו כרום וכיון שחמה זורחת עליו מתהפך לכמה גוונין :

באלדרוונדו בכופין ובדוכאכטון נ' כוכבים גדולים כטבע הבהמות ועופ"ת אנו מוציאים כמה עופות בכרכי הים ובפרט במיני

בו שהוא בין הברואים כלם אנשי סגולה וכמו תכלית הנברא · כן בין מלכי האומות אנו מוצאים שיש להם כמה לוחמי מלחמה נחלקים לשבטים עם בגדים שונים ועם צבעו הפרטי לכל שבט ולכל חבורה ופעם א׳ בשנה או פעם אחרת הקיסר בעצמו לובש מלבושים שהם שוים לבגדי שבט א׳ או חבורה אחת באותה צורה ובאותו צבע ובעת הזאת המלך הוא לובש בגדי עבד להראות אהבתו פרטית או השגחתו פרטית או כבודו פרטי שיש לו עם אותו השבט או עם אותה החבורה · כן בין מלכי אשכנז יום א׳ לובש הקיסר מלבוש לוחמי אונגריאה ויום אחר בגדי שבט של Regim. Gius. ויום שבא אחריו מלבושי שבט בואימיאה להורות באותו היום שהוא מתכבד ומתפאר למלוך מלך על שבט אחד או על שבט אחר · דוק והבן :

א״ר חלבו א״ר הונא כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו וכו׳ :

לפי הפילוסופיאה האמיתית אינו דבר קל קביעות מקום לתפלתו לפי ששנוי המקום מביא לחושי האדם ובפרט לחוש העין בלבול גדול · ואם יהיה האדם מתפלל פעם כאן ופעם באן לא תהיה תפלתו רצויה מפני שכונתו לא תהיה בשלימות · היחוד המקום מביא האדם להתאחדות עצמו עם קונו ולא ימוש לבו ממנו · זאת ועוד אם יש לאדם קביעות מקום לתפלתו עת תפלתו יהיה יותר קבוע לעתים מזומנים ובזה יהיו כל דבריו בלתי יאוש ועצלה · ויותר אם הוא מתפלל עם הצבור חבריו המתפללים עמו והשליח צבור כלם הם ניכרים ממנו · ובזה כונתו לתפלה תהיה יותר חזקה לפי שההרגל טבע שני :

אמר רבי זירא אגרא דפירקא ריהטא :

זה החכם אומר שעקר שכר הבריות הרצים לשמוע הדרשה מפי החכם הוא שכר המרוצה · ונ״ל שזה החכם ר׳ זירא היה פילוסוף גדול · וזה משלשה פנים · הפן הא׳ שרוב הדרשנים עושים פלפולים של הבל ומדברים ממושכלות בלי תועלת השומע ובלי הבנתו ורוצים לנטוע האמונה בלב השומעים בכח הקבלה ולא בכח השכל נגד צוואת שלמה שאמר טוב מראה עינים מהלך נפש · הנסיון ומה שנראה בחוש טוב הוא מהליכת הנפש במושכלות ובמשלי אמר עין רואה ואוזן שומעת ה׳ עשה גם שניהם · כונתו שהקב״ה נתן העין לראות על פי הנסיון אבל נתן ג״כ אוזן לשמוע הקבלה איש מפי איש ובהסכמת שניהם האדם מגיע לתכליתו · הנסיון בלי הקבלה מוליד המינות · הקבלה בלי הנסיון מביא הפתיות והסכלות : הפן הב׳ שהדורש אם הוא מוכיח לעם על שער המדות עבודת ה״ית עושהו שלא כהוגן וכשורה לפי הרוב ובזה העם בער שונא תוכחתו ולבסוף מוציא

נגלי

ולא מוריד לתכלית שלימותו ולבקש הצלחת הויתו · למשל אם היה רואה בעינו הטבעי כמה וכמה שרצים ותולעים עד אין מספר אשר בא׳מלאות הזכוכית המגדיל הנקרא מיקרוסקיפיו היא רואה בחומץ ובשאר מיני משקה מה טיבו ומה שכרו ? לכן לא ניתן רשות לעין לראות אלא עד מדה ידועה ועד שם יבוא ולא יוסיף לרוב שלימות האדם והצלחתו · על זה אמר דהע״ה אחור וקדם צרתני וכו׳ יש בו רמז כמו אדם נרצון ויתרון · אבל שתה עלי כפך לתת שעור ומדה לשכלי ולחושי שאל״כ אם הייתי רואה יותר למרחוק או יותר בקטני הטבע רבוי המוחשים היה בו לנרצון לפי שלא הייתי רואה אותם כראוי וכשורה · פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה · ועל זה אנו רואים ג״כ בין שאר הברואים בבהמות חיות ועופות שלפי טבעם ולפי תכליתם יש להם בחושים איזה שלימות שא׳נו באדם · העוף הפורח באויר יש לו בעין ליחה אחת ועור אחת יותר מבאדם לפי שהוא מוכרח לראות יותר למרחוק וע״כ הנשר הפורח מעלה יש לו עור אחד וליחה אחת יותר משאר עופות השמים ועל ראייתו העליונה נקרא שמו נשר מלשון אשורנו כמו שביארתי בספר אשר לי בששה חלקים בלשון איטלקי על דתות הרפואה שבתורה ושם פרשתי לפי הטבע שורש השמות של החיות ועופות הנזכרים בספרי הקדש לכן הכלב אשר לצוד צידה הוא צורך להגדיל בחוש הריח ע״כ הגידים והעצמות של חוטמו הם יותר שלימים מבאדם בצורה בכמות באיכות · לכן בחיות הייגה שנקרא בל״הק צבוע אשר לטרוף טרף מרמה בקולו להדמות לאדם ולמי שמבקש לעזותו חלל יש בגרון ובקנה שלו כמה עורות אשר אינם באדם ובזה נחלק קולו לכמה קולות · בזאת אני מבין פסוק אחד בנביא שהוא מופלא לפי חכמת הטבע העיט צבוע נחלתי לי נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה דוק והבן :

אסר רבין בן ארא אמר רבי יצחק מנין שהקדוש ברוך הוא מניח תפילין וכו׳ :

התפילין אינם בכנסת ישראל אלא אות עבדות נגד הש״י שהוא אדונינו ואות המצטרף גם מבחוץ הבגים עם הלב ועל זה התפילין שבראש הם לרמוז השכל והדעת ותפילין שבזרוע כנגד הלב שממנו הדם ורוח החיוני שורש ההתרנשות · ובאמת אנו מוצאים בדברי הימים של אומות המזרח שהיה להם מין מתפילין ומעורו׳ כמו שהם אצלנו שהיו קורים אותם פילקטריי ולא היו ביניהם אלא דוגמת בגד עבדות נגד האלוה שהיו עובדים כמו שבא הדבר בספינקירו שרצו להדמו׳ לישר׳אל בכל האפשר בקיף בפני האדם אם כן מאמרנו שהקב״ה מניח תפילין אינו אלא ד״ת להורות שכמו שאנחנו עושים זכר לעבודתו יתברך בתפילין נגד לבנו וכמו עטרת לראשנו כן הקב״ה מתפלה ומשתבח עם ישראל ועל עם אשר בחר

כן

שמקבל רוח הזה בשעת התשמיש לא יהיה עקר בנקל · וחכם אחר אשכנזי נקרא Delmann אמר: הבנים הם יותר בצפון מאשר פנות העולם לפי שהנשים בצפון הם יותר חזקות · ועל כן בצפון לא בנקל נראים הנפלים · ולא בנקל הנשים אובדות דם בכמות גדול מבטנן כמו במזרח ובשאר פנות העולם: והחכם Rudbech אמר · התאומים הם לרוב בצפון · א"כ לא בלבד מצד רוח הזיוני הצפוני אבל גם מכח הדמיון ושלות הלב דבר גדול בעניני התשמיש · הוא דבר כהוגן לשום מטתו לפי הטבע בפנה אחת ולא בפנה אחרת מפנות העולם ואם הוא אמת כמו שראיתי בנסיון ע"פי הרפואה וע"פי קבלת אחרים מה שאמרו רז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה · ואם הוא אמת שהזכר נחלש בתשמיש יותר בנקל מהנקבה · רוח צפוני שמחזיק יביא לידי לידת הזכרים ושהאשה המשתמשת לא בנקל נפלים תפיל · בימים הקדמונים היו זהירים ברוחות בענין התשמיש עד מאוד · המצריים היו רואים שגם בבהמות ובסוסים בפרט רוח אחד היה מוליד בנים לרוב ורוח אחרת למעט עד שסכלם בענין זה כסל והיו מאמינים שרוח אחד היה מעבר נקבות הסים כן כתב אלייאני וסטרבוני שמביא אבוקארט בספרו על טבעי בהמות וחיות שבתורה הנקרא אירוזוויקון כמאמרו על טבע הסוס · ועל זה אני מפרש פסוק אחד בנביא כי אתה אדם ולא אל וסוסיהם בשר ולא רוח:

אבא בנימין אומר · אלמלא נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין וכו׳:

בענין השדים כבר כתבו מה שהוא כדאי בדבר זה הר׳ אברבנאל והר׳ ר׳ מנשה בן ישראל בספרו נשמת חיים ובדברים האלו אומר מה שלמד שלמה המלך ע"ה בחכמתו כי האלהים בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו דבריך מעטים ודי בענין זה לידע שבתורה מציאותם הוא ברור בפסוק ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים · בנביאים בענין בעלת אוב ובכל האומות של הקדמונים מציאות השדים אצלם היתה ודאות כמו מציאות עצמם וכן הוא היום בפרט בטוניסי׳ של ברבריאה ובסביבותיה אבל גם על פי הפילוסופיא האמיתית יש עוד דרך פשוט ומופשט להבין עיקר המאמר אלמלא נתנה רשות לעין וכו׳ · כל החושים שבאדם יש להם תכלית וגבול על כן יש להם מדה משוערת · דרך משל האוזן שומעת למרחוק עד שיעור אחד ולא יותר · וכן העין רואה למרחוק עד מקום אשר יותר ממנו אינו רואה והוא רואה בקרוב קטנות גוף אחד אשר אינו רואה בכל לבדיו אם הוא יותר קטן · וזה השיעור אשר לגרעון הוא נחשב אצל הכסילים הוא יתרון אצל החכמים לפי שאם העין היה רואה יותר למרחוק או יותר בקטני הגוף היה האדם מאבד עצמו ושכלו לראות מה שאינו לא מעלה ולא

ולא

אמר ליה ועל דא ודאי קא בכית ובכו תרוויהו:

נראה דבר מופלא ותמוה שב' חכמים גדולים בוכים לעת שנטה א' מהם למות על יופי הגוף שנאבד בקבר וכבר אמר שלמה בחכמתו שקר החן והבל היופי: דע לך קורא המשכיל שהיופי נחלק לג' מינים ע"פ הביטינילי Bettinelli בספרו על ספר בראשית · המין הא' הוא יופי הקומה המורה גבורה וכח · המין הב' הוא יופי הצבע המורה בריאות האדם בדם ובליחות אחרות · המין הג' הוא יופי הצורה אשר הכל עם החלק והחלק עם הכל וחלק עם חלק כלם הם במדה במשקל ובמשורה עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע וזאת היא הגדולה שבמיני היופי הנותנת סימן מובהק שהלב והמוח הם בתכלית השבח · פילוסוף אחד אמר שהיופי הוא אגרת שלום לאדם עם חבריו: והוור"י חכם גדול בצרפתים ניתן לנו ראיות ברורות עפ"י דברי הימים של עיברים ושבים שהשכל וגדולת האדם ברוחניות הוא באומות במשורה על היופי ובפרט על יופי הצורה · ברוב אני מצאתי שהיפים הם טובים והמכוערים רעים ובאמת המכוערים הם מלאים קנאה על היפים והקנאה והרוע לב הם דבר אחד בעצמו: הכלל העולה אם היופי הוא במשקל עם הטוב הרוחני על הרוב אינו שוה ודבר כזב לבכות על היופי שנאבד לפי שהוא נדבק עם נפש הטוב ועם הרגשת החושים במדרגה העליונה מהשלימות · על זה אמר ד"ה ע"ה יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך על כן ברכך אלהים לעולם · ראה והבן קורא נעים מלת על כן שלומדת לנו שהיופי באדם היא ראיה גמורה וסבה ישרה לקבל ברכת אדון הכל א"כ הרוח והנפש באדם יפה הוא בתכלית הגדולה:

תניא אבא בנימין אומר על ב' דברים אני מצטער כל ימי על תפלתי שתהא לפני מטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום וכו' דא"ר חמא ברבי חנינא א"ר יצחק כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים · רב נחמן בר יצחק אמר אף אין אשתו מפלת נפלים:

להבין הסגולה של רוח צפוני על דבר הביאה צריך להביא הצעה אחת מהוור"י כותב צרפתי בטבע האדם אשר אני מעתיקו מלה במלה · הוא בח"א מספרו דף קנ"ו: בצפון הליכה הוא מחזיק הגוף והחום בקרב האדם גדול הוא עד מאד · כח החיוני הוא הולך וחזק עד לשמים · האויר הטהור הנקרא אוסיגינו הוא בצפון בכמות יותר גדול ממה שהוא במזרח במערב ובדרום · בצפון אוכלים בשר וכו': אם הדבר הוא כן שבצפון רוח הטהור המחזיק האדם הוא בכמות גדול א"כ הרוח אשר מצפון בא יהיה יותר מחזיק הכחות משאר הרוחות: והכלל העולה יהיה שמי

שמקבל

פתח עינים

רבה על המאמר תנאי התנא הקדוש ב"ה עם הים שיהא נקרע לפני ישראל וכו' א"כ אינו כנגד השכל שגם עדת קרח ומכתם בבקיעת הארץ היה באמצעות אש האליטריקו · וראה והבן שהמחתות השרופים שנרקעו לפוי למזבח לזכרון הנם היו של מתכת דבר שעושה שייג לאש הגדול הזה · עוד מצאתי בפ' האזינו פסוק שמבאר טבע האליטריקיסמו כשהוא תחת הארץ בכל מדותיו · כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ ויבולה ותלהט מוסדי הרים : האש המתלהט בויסוויו במלכות נאפולי והאיטנה במלכות סיסיליאה וכמה וכמה אשר בלהבות גדולות בוערות עד השמים בכח הגפרית והאליטריקיסמו ובפרט האיטנא אשר מעל להר ותחת ההר כלו מלא שדות וכרמים ובאמצע האש יוצא לבדדיו מלא מכל גדותיו כראה מפרש מפ' הזה של שירת האזינו שהיא כלה מחמדים · תכלית הדברים שהאליטריקו היה ניכר בימי משה ובתורתנו הקדושה בטבעו האמיתי במסובביו ובכל דבר הנוגע לחכמת הגופות בכל הברירות האיפשרית · הפוספורו שהוא מאיר בחשך בגופות עד אין מספר · בדומם. כמו האבן של בולוניא ושל חוף הים · בחי כמו בזבובי הלילה במדינותינו · ובאדם גם כן כמו במלח של מי רגלים הנקרא פוספוריקו · בשערות האדם בראשו בזקנו ובכל הגוף הוא משני סוגים · הסוג הא' הוא אש האליטריקו שיוצא לחוץ ע"י מביאי' הנקראים Conduttori והסוג הב' הוא מהאור הטבעי ומאור השמש שנחבא אל הכלים בעת אחת ויוצא לחוץ בעת אחרת והקשת אינו אלא פוספורו מאור החמה שמכה נגד הענן ובאידי הענן נסתר ועל זה אחר הצהרים לעת ערב הקשת הוא במזרח ובשחרית הוא על הרוב במערב : א"כ התורה שמבארת טבע הקשת והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן ויחזקאל במראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב נותנים לנו ראיה ברורה שבזמנים ההם הקדמונים היו מכירים באמיתות טבע הפוספורו שהוא מאיר ואינו בוער ולפ"ד נוגה בלשוננו הוא משקל הפוספורו והעד וזורח לצדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום · הפוספורו הזה טמון בגוף האדם : בפרט בעת חליו הוא מתחזק ויוצא לחוץ כמו אש האליטריקו משערותיו ומצפרניו · ובספר של חכמי אינגילטירא הנקרא Transazioni Filosofiche אנו רואים כמה וכמה אנשים שבחשך ואפילה היה זה האש יוצא מגופם והיה מאיר בלילה כשמש בצהרים ויש שם נוסחא של אדם אחד חולה שמכח זה האש מעט מעט נהפך כלו לאפר : א"כ ר' אלעזר שהיה איש יפה ושמן אם בעת חליו גלה לזרועו ומכח הפוספורו היה מאיר בחדרו האפל אינו דבר נסיי אבל הוא כלו טבעיי :

חזיה דהוה קא בכי רבי אלעזר · א"ל אמאי קא בכית וכו' א"ל על האי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא ·

אמר

בתוך הברד · מורה שהגשם בין הברד היה המביא Il Conduttore של האש כמו שהוא בכל בשבע : זאת ועוד הקור שמסבב הברד הוא שבלא משקל בלא מסורה מביא האליטריקו ודע קורא נעים שבלשון ערבי ברד הוא קור בלשון הקדש שהוא סיבת הברד שאינו אלא גשם שנקרש · דוד המלך ג"כ אמר ברד וגחלי אש בבת אחת ועוד יותר ברור אש להבות בארצם ויך גפנם וכו' שהוא מטבע האליטריקיסמו · ידוע הוא ג"כ מחכמת הגופות שהעננים הם מלאים וכבדים מזה האש ומביאים אותם מן ענן זה לענן אחר זה הוא מה שבדרך משל אמר יחזקאל בענן גדול ואש מתלקחת · הרעם היא גם כן מפורסם בחכמות שאינו אלא אחד מן המסיבבים של האליטריקיסמו כן הוא לפי הטבע אבל דרך משל ודוגמא מה שאמר הנביא ואחר הרעם אש · לפי שכשהאש יוצא לחוץ תם ונשלם הרעם וכשהאש הוא מתחת לארץ מסבבו · באיוב גם כן אנו מוצאים שלף ויצא מגוה וברק ממרירותו וכו' ואחר זה תאכלהו אש לא נופח שהוא טבע האליטריקיסמו שאינו מנופח בטבע והוא הוא הברק בעצמו : מחכמי הטבע והרפואה אנו יודעים שהאש מזה המין אם בצורת ברק ורעם מתלהב ונופל לארץ ממית ברגע אחד אדם ובהמה והמיתה היא מסובבת מהאויר והרוח שאינם ראויים לנשימה לפי שהאליטריקו מוליד בהם מה שהוא נגד הטבע הנקרא אזוטו ותכף ומיד האדם מת וזהו מה שאמר הפסוק ימטר על רשעים פחים אש וגפרית · זה האליטריקו : ורוח זלעפות מנת כוסם · זאת היא המיתה רגעית באה מרוח זלעפות שהוא בעתה רגעית מלשון זלעפה אחזתני · זלעפות רעב וכו' : חכם אחד מחכמי אשכנז כתב שהכליא עירב שהיה מנחשת בבית המקדש שבנה שלמה היה המביא הנקרא Conduttore להציל הבניינים כמו שעושים בימינו מנחשת וברזל מהברקים ואש המתלקחת ביום סערה וסופה · אבל לפי האמת הכליא עורב היה שביב סביב לבנין ולא היה לו מקום מים לירד בו בד בבד כמו שחכמת הגופות לומדת בזה הענין :

שאלה ח' מוצאים אנו בתורה דבר שיש לו איזה דמיון או השוואה עם בקיעת הארץ שאחר הרעם מסבב אש האליטריקו כמו שאנו מוצאים בכמה דברי הימים שבשיסיליאה ובגיאפוני ובאמיריקא וכמה איים נולדו מהארץ שנבקעה אחר יציאת זה האש הגדול והחזק ?

תשובה כשנבקעה הארץ לבלוע עדת קרח היה קול גדול ואש גדולה כמו שאמר הכתיב ואש יצאה מאת ה' : הוא בתכלית הוודאות. שכל מה שהיה באותו מקום ובאותו זמן · כלו היה ברצון הבורא יתעלה וכלו נסיי · אבל הוא ידוע שגדולת יוצר הכל הוא לעשות נס מופלא ע"י הטבע ובלתי קלקול ממה שהיה תמידי בטבע בכל האפשרי כמו שכתב דון יצחק אברבנאל בפ' וארא הובא על עשר מכות שהביא הקב"ה על המצריים וכמו שהאריך בזה הרב יפה תואר והרב נזר הקדש בפירושיהם על בראשית

הטבע עצמו עשות פה לפי התכלית : ידוע הוא שהאש הנקרא אליטריקו והמין האחר הנקרא פוספורו והאיד העולה מן הארץ יכולים להיות יסוד אותם העננים אף על פי שהתכלית היה אלהי כמו שהיה אלהי שלא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפי שהאש בלבד הוא מוחש בלילה בתוך החשך ולא כן ביום שהחמה באורה תחשיך האש היסודי כמו שאומר הארמי שרגא בטיהרא למאי מהניא : והענן להפך הוא מוחש ביום ובצהרים · והיה לעת ערב והאדם אין רואהו · המוסר הנמשך מהעננים ההמה הוא נפלא · האדון הכל מכל בריאותיו הגדולות והנפלאות הוא הברור והודאי שבהוויות כמו שהוא ענן וערפל במהיתו ובאיכותו שאין לו תכלה · אם הוא בהויתו · וחשך במהותו · אם הוא מכל בריאותיו · וחשך מכל עצמו יתעלה :

שאלה ו' מה הוא האש אשר אמר ישעיה הנביא על דבר הפגרים ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר ?

תשובה ידוע הוא ומפורסם מחכמת הטבע ומחכמת הגופות שהאויר המתלהב הנק' באטלקי Aria Infiammabile הוא נפרד מפגרי המתים וע"ז בבתי הקברות רואים עיני האדם להבות : זאת ועוד האש הנק' פוספ־רו שהוא מאיר ואינו שורף הוא לפי הרוב בין הפגרים · זאת ההקדמה של חכמת הטבע כדאי היא להבין מדע הנביא הגדול שאמר מן הפגרים ההמה שהיו בחייהם אנשי בליעל לא ראויים לכבוד הקבורה (שהיה אות ומופת על גדולת האדם ועל צדקתו וכן לירבעם לא היה לו קבורה על רוב חטאתיו ולבנו היה לו קבר יען נמצא בו דבר טוב) שאחר הפסד גופם שהביא תולעים ויבאם האש לא תכבה מן הפוספורו שבהם ומן האויר המלהב שהוא מין אחר :

שאלה ז' אם יש בתורה איזה רמז של מין האש הנקרא Elettrico דבר מופלא בטבע ?

תשובה ידוע הוא שאש האיליטריקו הוא טמון בגופים שמשרשם יכולים לקבלו · ויש גופים אחרים שהם אמצעיים בלבד להעבירו בניף היד : אלו נקראים מביאים בלשון איטלקי Conduttori הוא מפורסם ג"כ שאש זה יכול לבוא מתחת לארץ ממקום שגפרית וזפת מאוצרים בו ומן הדומם בעצמו מחומות הערים ומסביבותיהם פתאום יוצא לחוץ · זה הוא מה שיכול לרמוז הפסוק כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון · וכן כי תצא אש ומצאה קוצים שהאש יוצא מעצמו כמו שיכול להיות בשדות ובכל מקום שהאליטריקיסמו טמין שם · חכמי הטבע ידעו וביררו בראיות עצומות נוראות לעין כל שזה האש הנקרא אליטריקו הוא יסוד הברקים וסיבת הרעמים · א"כ זה הוא מבורר בתורה במכת הברד · וה' נתן קולות וברד ותהלך אש ארצה : ולפי שהמטר הוא מביא האיליטריקו · מה טוב ומה נעים בטבע פ' הבא אחריו ויהי ברד ואש מתלקחת

בתוך

תשובה הוא לפי דעתי שם הנגזר מפועל משורש אשש אשר הוא שוה לפועל חזק כמו שמבאר רד"ק בשרשים על פסוק (ישעיה ל"ו) זכרו זאת והתאוששו וכן בלשון איטלקי מפרש הר"ר ממודינא · נודע הוא מחכמת הטבע והניף שרוח החיוני אינו אלא מסובב מחום הטבעי בגופות של כל חי וגם בצומח א"כ אין לנו שם שיכול לבאר טבע האש היסודי · והאור כמו מלת אש :

שאלה ג' מדוע במראה בין הבתרים תנור עשן ולפיד אש עבר בין הגזרים לאות הברית אשר כרת ה' את אברהם :

תשובה האש שהוא המאיר שביסודות הוא דוגמא מכוונות לאיכות הנפש אשר היא הכורתת וג"כ דוגמת המצליח כל נמצא אשר שמו יתעלה הוא העד לכל אמתיות שבעולם וחותמו אמת : זאת ועוד אנו מוצאים בדברי הימים של **אליותי וארודוטו** ועוד בס' פילוסופיא של **ספינקירו** חכם גדול של אינגילטירא שהמצרים והכשדים והאומות אחרות בפאת מזרח נוהגים לאות ברית שהיו כורתים בין איש לאיש ובין שלוחי אומה א' עם מלאכי אומה אחרת לבתר איש גזרי בהמות ועופות ואח"כ היו עוברים בין הגזרים עם אבוקות בוערות ולפיד אש בידם כמו שהיה בימי אברהם אבינו :

שאלה ד' למה קודם המבול אין אנו מוצאים בתורה שהיו העמים בוערים אש להכין המאכלים וכל מיני משתה ?

תשובה Virey. Burger. Holmann. Kner חכמים גדולים באשכנז ובצרפת וכמה אנשים מובהקים בחכמת הטבע וכמה וכמה נבונים יידועים בדברי הימים של עוברים ושבים בודאות האפשרית כותבים שכמה עמים זה שלש מאות שנה לא היו יודעים לבער אש להכין המאכל ומשתה : ווירא"י הנזכר חושב שכמה מאות שנה עברו אחר בריאת העולם שהאומות כמו איש בער ולא ידע מפחד האש ומצד טבעו לא היו נוהגות להבעירו לצורך המאכלים : אחר כל זה ברורה הסיבה· מדוע בתורתנו הקדושה לא הזכירה האש במנהג הבריות ובמיני מאכל ובלבד אברהם אבינו הוא הראשון להבעיר אש לבן הבקר אשר עשה ויתן לפני המלאכים הבאים אצלו על דבר שרה אשתו : נח בצאתו מן התבה בנה מזבח ויקח מכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח · והפסוק אחר כל זה אומר וירח ה' את ריח הניחח א"כ מיד אחר המבול נראה שבעירת האש היתה מצויה בין בני אדם אבל אפשר הוא שהעולות בלבד היו שחוטות והקטרת בריח ה' וכו' יכול להיות על ידי חום השמש כמו שהיה בין הקדמונים בלא בעירת אש :

שאלה ה' מה היה עמוד הענן שלא ימיש לפני העם יומם ועמוד האש לילה בצאתו ממצרים ובלכתו במדבר ?

תשובה זה היה דרך נס · אבל הקב"ה אדון הנבראים יכול על ידי

הטבע

פתח עינים

אמר המאמר הזה שלעולם ירגיז אדם בשכלו ובגבורתו יצר הטוב על יצר הרע כדי שיעשה מלחמה עמו וינצחהו כדי שלא יחטא : האדם חוטא מחמת כסלותו שלא ידע חובתו · ועל כן תחלת כל יעסיק בתורה ללמוד מה שלא למד · כמו שאמר שלמה בחכמתו גם בלא דעת נפש לא טוב ואץ ברגלים חוטא : סוף הפסוק נותן טעם לתחילתו שמי שאינו יודע אינו טוב לפי שאין לו חכמה והשכל לדרוש ולחקור קודם מעשה אחד אם הוא ראוי או אינו ראוי ועל כן בלא תבונה אץ ברגלים ולבסוף הוא חוטא · אחר הלימוד היא רפואה כנגד החטא יראת הרוממות · על זה אמר החכם שיקרא קרית שמע לקבל עליו מלכות שמים · ואחריו יראת העונש וסוף האדם למות ועל כן יזכור יום המיתה :

אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדלין הימנו וכו' :

מי שעוסק בתורה אינו הולך לפי הרוב אחר יצרו במאכל ובמשתה ובתשמיש ועל זה ממעט סיבת החולאים · אינו הולך אחר בצעו · ושמח בחלקו · ואין לו רעיון רוח המסבב כמה יסורין בגוף ובלב · ואם יסורין באים עליו · הלימוד יוצא רפואה בטבע לפי שרפאות הוא לשריו ושקוי לעצמותיו ודוק בפסוק ושקוי לעצמותיך שמבאר הליחה הבאה מהאדם שהוא סיבת כל טוב לקיים הגוף על ישרו ועל מתכונתו : ועל זה אמר שלמה בחכמתו כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכו' ביסורין מה היא רפיאתו ? הוא משיב בפסוק הבא אחריו אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה · שהחכמה והתבונה היא סם הרפואה על היסורין הבאים מטבע האדם וממקריו :

רבי אלעזר חלש עאל לגביה רבי יוחנן חזא דהוה קא גני בבית אפל גלייא לדרעיה ונפל נהורא וכו' :

להבין המאמר על מתכונתו צריך לי להקדים איזה דבר על יסוד האש ועל האור ולהקל הענין שאלות אני שואל :

שאלה א' למה בבריאת העולם מרע"ה דבר מבריאת המים והארץ ולא דבר מיסוד האש ?

תשובה בבראשית ביום הראשון סיפר לנו בריאת האור ויאמר אלהים יהי אור וכו' · וביום הד' בריאת החמה והלבנה והכוכבים · א"כ כולל בריאת האש היסודי בבריאת האור של יום א' וכן הפילוסופים האחרונים כולם למדו וגמרו שהאש היסודי אינו אלא מין אחד מהאור שהוא כמו סוג האשים כולם :

שאלה ב' אם שם אש יש לו איזה טעם או איזה רמז :

תשובה

יותר קרי ויותר יבש מכל שאר הרוחות ועל זה הוא כמדה כמשקל וכמשורה על חכמת הנגינות לפי שאר הרוחות שהם יותר המים ויותר לחים הם נגד טבע הנגינות והקולות · הרוח החם והלח הוא האויב החזק בטבע נגד נגינת הקולות כולם או כפי המשורר או כיד המנגן :

עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה מכאן ואילך בשירות ותשבחות כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו · א"ל אדונינו המלך עמך ישראל צריכים פרנסה א"ל לכו והתפרנסו זה מזה א"ל אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחוליתו א"ל לכו ופשטו ידיכם בגדוד מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים :

תועלת גדול במוסר נמשך לנו מזה שדוד על כסא מלכותו חכם עוסק בתורה ללמוד מה שלא למד : ב' היה ירא שמים והיה נותן שירות ותשבחות לבורא יתעלה · ודוק שמתחלה היה לומד ואח"כ מתפלל ומשבח לפי שהחכמה היא צריכה לראשית כל ולשבח ולהתפלל כראוי : ג' היה לעולם על לבו הנהגת מדינתו והיה משגיח בענייני מלכותו ואיך תהיה פרנסת העם בריוח : ד' שהיה יועץ עם אחיתופל כמו יועץ חצר מלכות בין שניהם לבד כדי שברוחב שכלו יודיע כל הדרכים וכל התבולים הצריכים להגעת התכלית במלחמת גדוד : ה' היה שואל באורים ותומים כדי שלא לסמוך הדבר על ידיעת האדם בלבד אבל על סיוע האלהי ראשית כל : ו' היה נמלך בסנהדרין לפי שהם בין עם ישראל יודעי התורות כמו שהוא צריך בכל מלכות שאינו על פי רצון המלך בלבד : ז' שדוד המלך לא היה נותן רשות ללחום כי אם על הכרח גדול אם ישראל לא היה להם פרנסתם והיה להם צורך גדול לילך חוץ למלכות למלא נפשם כי ירעבו כל אלו הדברים נותנים כבוד גדול למלך למלכות ולכל הסדרה ובפרט התנאים וכל ההקדמות הצריכות להתיר בשעת הצורך בלבד המלחמה שבכלל היא נגד טבע האדם המדיני אם היא מלחמת מצוה או מלחמת דחק :

אמר ר"ל בר חמא א"ר שמעון בן לקיש לעולם ירגיז האדם יצ"הט על יצ"הר שנאמר רגזו ואל תחטאו אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא ק"ש שנאמר על משכבכם אם נצחו מוטב ואם לא יזכור לו יום המיתה שנא' ודומו סלה :

אמר

פתח עינים

שאלה ב' מדוע אינו נקל לידע רגע חצות לילה ולא כזה רגע חצי יום ?

שאלה ג' אם היה דרך נס או דרך טבע נגינת הכנור של דוד :

שאלה ד' מפני מה בלבד רוח צפונית היה מוכן בחצות לילה :

נשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון · ובזה יודע חכמת רז"ל על דברי הטבע :

תשובה א' כבר ידוע הוא מחכמת כדור הארץ שחצות לילה במקום צפוני אינו כאותו רגע במקום יותר דרומי ולהפך : וזאת ועוד נודע הוא מחכמת כוכבים ומזלות ומחשבון העליון בחכמת ההנדסה שמחמת תנועת השמש על עצמו שאינו מוחש ומחמת כמה תנועות בשמים ובארץ החצות הלילה של יום אחד אינו כאותו הרגע בחצות לילה של היום הבא אחריו : ההפרש הוא הקטן שבקטנים אבל הוא אמתי : על זה רז"ל למדו שלאדם השופט על הטבע ע"פי החושים והשכל אינו כדאי להכיר מה שמלמד החשבון וההנדסה :

תשובה ב' על השאלה השנית נשיב · שאע"פי שגם חצי יום של יום אחד אינו החצי יום של הבא אחריו בכ"ז ע"י חכמת הצל אנו יודעים בזמנו החצי יום על השואת הצל עם הקו היורד על הארץ מתחת כמו שהוא ידוע לחכמי הטבע ובזאת הידיעה אנו מכירים החצי יום באמיתות בזמנו המובהק מה שאין אנו יכולים לידע בחצי הלילה שהשמש עמד :

תשובה ג' לא היה דרך נס כנורו של דוד אבל דרך טבע : הרוח והאויר הם סיבת מציאות המוסיקא כמו שנודע היא בשערים : פעמון אחד **בְּמַאקִינָה פְּנֶיוּמַאטִיקָא** מקום שהאויר הוא בתכלית הדקות אינו מנגן ורוח גדול וחזק די הוא אם יבוא מן החור על איזה כנור לשלוח קול או קול גבורה או קול חלושה לפי גדולת החור והכנור ולפי חוזק הרוח והק"ודאריו בספרו אשר לו על חכמת המוסי"קא של הראשונים נתן לנו צורה של כנור אחד בין הערביים ובין היוונים הראשונים שהיה שולח קול ע"פי הרוח אם דרומי אם צפוני ולפי כחו וגדולתו :

תשובה ד' בלבד רוח צפונית היה מוכן בחצי הלילה לפי שבא"י וסביבותיה ד' רוחות מנשבות בכל יום בתחלת היום רוח מזרחית ואחר זה רוח דרומית בתחלת הלילה רוח מערבית ובחצות לילה רוח צפונית · ומדברי הימים של העוברים ושבים הוא ידוע שבדמשק וסוריא וארץ ישראל רוח צפונית בלבד מנשבת בחצי הלילה · וגם בימים האלו שעברו שאלתי עוד על דבר זה לנ' ערביים ואמרו לי שאמת הוא שבמדינות ההמה רוח צפונית מנשבת כמו חצות לילה : הרוח צפוני הוא

יותר

הרבה מפרשים כתבו שהטעם שאין נכנסין לחורבה היא מפני המזיקים : אבל לפי דעתי הוא מפני שכבר הוא דבר מפורסם לחכמי הטבע שבחורבות האויר הוא מעופש ונפסד ואיננו ראוי לנשימה כמו האויר הזך והטהור שבשדות · הראשון נקרא אזוט"ו · והשני אוסיג"ינו וכמה וכמה פעמים רגע שנכנס אדם לחורבה מת במיתה משונה על רגל אחד מפני שהריאה אינה יכולה לעשות מלאכתה על הדם הנפשיי על ידי הנשימה אם האויר הוא מקולקל ואיננו שוה לחיי האדם : ישתבח א"כ עצת אליהו ז"ל שכמו רופא מובהק שמר משמרת לחיים וצוה שלא ליכנס במקום מזומן לפורענות דבר גדול הוא שסיבת טהרת האויר וזקיקותו הנקרא בימים האחרונים אוסיג"ינו הוא השמש שבאורו משפיע הטיב ומזקקו ומטהר חלק הרע שבו ועל כן האילנות והעשבים בלילה שולחים לחוץ אויר שאינו טוב וביום על ידי השמש נהפך מרע לטוב · זאת היא הסיבה שיש נחת רוח לחולים ביום ולעת ערב כשהשמש עלטה בא עליהם כמו שאמר הכתוב בערב ילין בכי ולבקר רנה · כל אלו הדברים הנביא על"ה למדו במעט כמות המלות ורב האיכות שמש צדקה ומרפא בכנפיה : א"כ בחרבות שאין להם על הרוב חלונות ופתחים ורובן הן תחת הארץ אין אור השמש שולטת בהן ועל זה האויר בהן הוא מקולקל ורוח הרעה מהן תפתח · וכבר הנביא (ישעיה ל"ד) אמר מדור לדור תחרב לנצח נצחים אין עובר בה · וירשוה קאת וקפוד וינשוף ועורב ישכנו בה שהן כולם עופות טמאים ומדבריים שכמו שידוע לחכמי הטבע האויר הנשלח מריאתם הוא בתכלית הטומאה ועל זה הסכנה יותר גדולה לאדם בשכון במקום ההוא : ויחזקאל הנביא (ו' ו') בבת אחת מוכיח חרבן הערים והמיתה רגעית בכל מושבותיכם הערים החרבות ונפל חלל בתוככם והמבין יבין : כבר ידוע שפירושי זה איננו דבר נוגע ח"ו לאמונת מציאות השדים והמזיקין שאני מאמין באמונה שלמה בפרט אחרי אשר ויכחתי על דבר זה זמן ג' שעות ויותר עם פאר הדור והדרו הרב הגדול כמוהר"ר חיד"א זצוק"ל :

כתיב חצות לילה אקום להודות לך וכו' · ודוד מי הוה ידע חצות לילה אימת דוד סימנא הוה ליה דאמר רבי אבא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשברת בו והיה מנגן מאליו וכו' :

שאלה א' מה זה ועל מה זה קשה הדבר לפי התלמוד לידע רגע חצות לילה שדוד המלך ומרע"ה לא ידעו אתו על קו הדין והאמת ?

שאלת

פתח עינים

האדם בלילה היא עולם האהבה · ביום כשהאדם טרוד בעסקיו ובין חברות רעיו או כשהוא יושב ורואה כמה וכמה דברי' שונים האהבה אינה מתעוררי בו אבל בלילה התאחדות האהובה ובהתאחדות הלב בה עזה כמות האהבה . מים רבים לא יוכלו לכבותה · על זה אמר שלמה בשיר השירים שלו אני ישנה ולבי ער **והוראי** חכם גדול מחכמי הטבע בין הצרפתים אמר בספריו אלו הן דבריו: אני מעתיקם מלה במלה: בלבד בהתאחדות האדם בלילה הרגשותיו בכלל והאהבה בפרט הן הולכות ומתחזקות וחברת האנשים ביום מסבבת קטנותן ובלבולן · וזה הוא הרמז שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה דוגמת האהבה המשתלהבת בלילה · — הקדמה הזאת על ענין האהבה היא פתח פתוח להבין הפרש אחד במכתבי שלמה המלך ע"ה ג' ספרים כתב קהלת משלי ושיר השירים : בקהלת כאמר דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים לפי שהם דברי' בפילוסופיא על דברי הנפש ומעשה האדם והבלי החיים והכרחם באמיתות היתה בהקהיל קהל ועל ידי מלכותו בעיר גדולה לאלהים ובלמודי האב דוד המלך איש גדול בישראל · במשלי כאמר משלי שלמה בן דוד מלך ישראל מפני שספר משלי מלא מכל טוב חכמה ומוסר ואליהם ערב לב שלמה לגשת בשמעו מוסר אב ובראות במלכותו הדבר היותר כאות לאושרו ותפארתו : אבל בשיר השירים כאמר אשר לשלמה לפי שעניני האהבה הן טבעיים בו · ובלבד בהתאחדותו עם האהובה היתה עצמה אהבתו · ובשעה אללה שכח שלמה גדולתו · חכמתו · ומשפחתו וכל מה שהוא מצטרף במדינותו ולא זכר כי אם שלמה במה שהוא אדם טבעי : מה שכתבתי הוא ע"פי הפשט אבל רבותינו ז"ל פירשו זה הספר דרך משל על כנסת ישראל והם אמת ודבריהם אמת :

תניא א"ר יוסי פעם א' הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחרבה א' מחרבות ירושלים להתפלל בא אליהו ז"ל ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפלתי לאחר שסיימתי תפלתי א"ל שלום עליך רבי וא"ל שלום עליך רבי ומורי א"ל בני מפני מה נכנסת לחרבה זו א"ל להתפלל וא"ל היה לך להתפלל בדרך וא"ל מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים וא"ל היה לך להתפלל תפלה קצרה באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים למדתי שאין נכנסין לחרבה ולמדתי שמתפללין בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך יתפלל תפלה קצרה :

הרבה

פתח עינים

ברכות

פרק א' מאימתי

שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי שנאמר ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו וסימן לדבר משמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה:

כבר הוא ידוע ומפורסם לכל רואי השמש כי היום הוא דוגמת התנועה והלילה היא דוגמת המנוחה והשקט · ביום האיש הולך וסובב בשוקים וברחובות וטרוד הוא בעסקיו ובלילה יושב בשלוה תחת קורות ביתו ואם הוא בלתי נשוי הוא כמעט כמו איש היער · תחת כי ביום הוא מראשו ועד רגליו כלו מדיני : א"כ בלילה שהאדם הוא בינו לבין עצמו יושב וחושב על טבעו ועל האנושות בכלל ובפרט ובשהוא יושב ונוער בשפית ההמה שהרגל והמנהג הוא לאכול ולישן יש לו כדאי לשום אל לבו כמה היא גדולה המלאכה והטרחה · ובעבור זה ביום שבא אחריו כלו שמח ויגע לכבוד עצמו משפחתו ומדינתו וזה הוא התועלת הגדול כנמשך ממחשבת הלילה על מלאכת היום : זאת ועוד אם הוא ישן לפי צרכו בלילה מנוחתו הוא סיבת היגיעה הבאה אחריה : א"כ התאחדות האדם בלילה הוא לפי חכמת המדות וחכמת הגופות סיבת היגיעה ביום : זה הוא הרמז משמרה ראשונה חמור נוער בהיות החמור דוגמת היגיעה אוכל מעט וטורח הרבה כמו שאמר הכתוב יששכר חמור גרם וכו' · ובין חכמי האומות החמור הוא צורת הטרחה כמו שכתב הריפא באיקונולוגיא שלו בלשון איטלקי : התועלת השני הנמשך ממנוחת הלילה ומהתאחדות האדם בה היא האמונה בעסקיו ובמדותיו · האדם ביום רואה הדור כלו חייב חברי גנבים כלם · והאמונה נכרתה מפיהם ואין לו פנאי לישב ולחקור על מדותיו ועל מדות אחרים אבל בלילה בהתאחדות האדם בינו לבין עצמו אומר בלבו בואו חשבון ואחרי החקירה על האדם במה שהוא אדם · ועל טרחות היום רואה וחושב מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול הכל הבל ועל דרך זה האמונה מרוממתו בין איש לאיש · זה הוא הרמז משמרה שניה כלבים צועקים · לפי שהכלב בין חכמי הטבע וחכמי המליצה צורת האמונה כמו שהוא ידוע גדולת אמונתו עם אדוניו וכמ"ש הריפא הנזכר : ובוקארט בספרו הנחמד בלשון רומיי על טבע הבהמות והעופות שבתורה פירש שורש שם הכלב מחובר שכלו לב על אמונתו בכל נפשו : התועלת הג' הנמשך מהתאחדות

פתח עינים

אומר (קאפיט' ל"ב) וכלי כליו רעים, וכן ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום · וכן (בקאפי' ל"ג) הוי שודד ואתה לא שדוד, ובוגד ולא בגדו בך כהתמך שודד תושד ככלותך לבגוד יבגדו בך — וכן ואוסף שללכם אוסף החסיל כמשק גבים שוקק בו · — אם כן זה הסדר שלא לכפול האותיות בעצמן כמו שאינו עיקרי אצל הרומיים כך איננו יסודי בין העברים · באמת גם לפי השכל בזמן אחד צריך לעלות מחדשה אל חדשה כדי שהמיחש יהיה מונע, ולפעמים צריך לילך בדרך אחת כדי שהתנועה בחוזק לא יזיק · לפעמים כשאנו מדברים אל החכמים נוכל לפתוח פה בנקל בחדשות · אבל למי שאינו מבין צריך לפתוח הפה במדה אחת · גם לפי טבע הדבור נוכל לבקש חדשות באחת ולא באחרת :

ה' לא יהיו מלות זעירות נאספות ומחוברות בדבור לפי שעושים הדבור עצמו נפזר ונפרד · באמת בישעיה אין בו פסוק שיהיה מאסף לכמה מלות זעירות, וכן בכל הנביאים אשר בקשו לדבר בחזות :

(הגהה) אם לפעמים יש איזה פסוק שנראה כנגד הסדרים והתורות שכתבנו פה לא יהיה כן באמת אם נעיין על שימת המלות או על מלות שהן בין הדבקים השוים · או אינם שוים בכל מכל כל לפי שהזמן הבינוני או המספר איננו דומה · עם כל זה כפי הסדר יש לנו לכתוב ולדבר יפה אף נעים להקדים המלות שהן יקרות בהוצאתן בפה · אם הם שוות בענין ליותר קשות או ליותר זרות :

(הגהה ה') שיווי המלות בלשון הקדש לפעמים יבא בהכרח לפי שכל הכנויים יש להם האותיות שוות באחרונה :

תמו הלכות הדבור הצריכים להשכלת המאמרים הבאים לפנינו

והמלכיות · ולפי טבע חכמת הסוחרים ואנשי מלחמה · החכמה יותר
גדולה בין החדשים מבין הישנים · על כן היה הכרח רב בין הישנים לשום
סדר המלות על פי הטבע · כפי חדוש הדברים · והמלות בעצמם · ולפי
שכלות האומות כדי שלא לבלבל שפתם והכרחם · יש ג"כ הפרש לפי טבע
הלשון · שבלשונות הקדמוניות · גם בלא הפיעל השמות והמלות נדבקות
ברוב עם השמושיות והכנויים · מה שאין כן בחדשות וברומיים בפרט
על כן יש להן חוזק לסיים בהן הדבור מה שאין כן בלשונות החדשות שיש
להן חוזק יותר גדול בפיעלים על פי אריכותו · גם במנין ובמספר המלות
ע"פי הלחות וההללה צריך לחברן אחת אל אחת כהיגן · כדי שלא יהיה
הדבור קשה בהוצאת המלות בפה · ולכן

א' לא יהיו האותיות נחברות אשר הוצאתן תהיה קשה · המשל בזה היא
האזינו השמים ואדברה אשר בה נחברו אותיות שהן בתכלית
המתיקות והנועם · כנגד זה בספר יחזקאל ועמוס אנו מוצאים דברים
קשים · ובפרט בקאפיטולו ד' וה' מהראשון :

(הגהה) גם בזה הוא מטבע חוש האזן שלא תהיינה התנועות קשות
כדי שהאזן לא יהיה מוכה בגידיו ובעצמותיו שלא כסדר :

ב' לא תהיינה הנקודות בעצמן שוות בהוצאתן את אחר האחרת כדי
שלא יהיה הדבור או מיפתח או סגור בסדר אחד · משה בשירתו
היפה והמהוללה אומר אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו · בו הוא
מדקדק הנקודות אשר הן פתוחות וסגורות . וכל עיקר הנקודות איזה
מהן מקדים · וזה מהן מאחר · וכן בכל השירה :

(הגהה) גם בזה היא מטבע האזן לפי שהגידים אם יש להם מוחש
לעולם בתנועה אחת הוא מרגישן בלי נחת רוח · והחדשים
בלבד והשני הם לשון החיוק במיחשים :

על כן לא ישיים פסוק באותיות ובמלות אשר הנה תחלת פסוק הבא
אחריו כדי שלא תכפול הדבר הזה בעצמה · כן היא בזאת בכל
הנבואות אשר הן בלחות ובמליצה :

ג' המלות אשר יש להן האותיות האחרונות בשוה לא תבאנה אחת אחר
האחרת לפי שהאזן איננו מרגיש אלא החדשות · וכזאת בכל השירה
בתום הפסוקים אין סיום המלה האחת שוה לאחרת :

ד' שלא תוכפלנה האותיות והנקודות השוות בפרט בתחלת או סוף
הפסוק · הסיבה היא בעצמה מה שאמרנו למעלה · ומשה רבינו
בשירת האזינו ובשירת הים הוא משל חזק על זה :

(הגהה) אבל זה איננו אמת בכל מקום ובכל זמן לפי שיש בין הרומיים
שבסיבת ההללה נכפלים האותיות וגם המלות · וזה הוא כדי
שלא ינתק האזן מן הקלה אל הקלה האחר · — לכן בישעיה כדי לעשות
לשון נופל על לשון במלות שהן שוות בהוצאתן בפה · ואיננה שוות בענין
האומר

בעצמם · וטבע הצטרפותם עם הכל ובניניהם · האופן הב׳ לפי שלא כל השכלים שוים להבין הכללים שהם בנפש · ומופשטים מחומר ואין להם משל קרוב בטבע לכן כדי שיהא הדבר מובן בנקל יתן המדבר משל החמרי שהוא בפרט הדבור כדי לעלות אל הכלל שהוא מוחלט ואין לו דומה במוחש :

ג׳ דברים הקלים צריך להקדימן לגדולים אשר יבאו אחריהן אם כונת המדבר היא על דרך העליה ונגד זה אם היא על דרך ההקטנה יתחיל מן הגדול ויסיים מן הקטן · משל סדר הא׳ בישעיה ב׳ כי יום לה׳ צבאות וכו׳ וכן בתוכחות ארור אתה בעיר וכו׳ ומשל הב׳ על ההקטנה בישעיה ג׳ גבור ואיש מלחמה וכו׳ :

(הגהה א׳) זה הסדר ג״כ הוא בהכרח ע״פי הטבע לפי שאם לא יעלה עם הדבור בדרך העליה · יהיה להפך דבור ע״ד הירידה כנגד כיונת המדבר וכן יאמר בדרך הנגדיי :

(הגהה ב׳) לפי האמת גם דרך הירידה היא עליה אמיתית ע״פי כוונת המדבר לפי שהירידה בקלקלה היא עליה בדבור הטבעי על פי השכל :

(הגהה ג׳) אבל הרומיים יש סדר לשום הפיעל בסוף הדבור כדי ליתן חזקה לדבור בעצמו · לפי שאללם טבע הלשון ולחותו הוא בשום הפועל בסוף הדבור באחרונה · אבל בלשוננו אין לנו סדר לשום הפועל אלא לפי טבע הדברים באמת שסימת הפועל בסוף שהוא כמו סרסרת הדבור יהיה המוחש יותר עצמי · לפי שהאחרון בדבור הוא הראשון בזכרון · זאת ועוד כשהפועל הוא בסוף המדבר הוא מכוין יותר לדבור בכללו · לפי שעיקר ענינו הוא במקום אחרון אבל עכ״פ טבע הדברים כמו שהם במוחש אינו נותן רשות לעשות שנוי הזה נגד הטבע · ובאמת נמצאת איזה אומה שיש לה שכל וזכרון גם בלי זרות סדר המלות השהבה א״כ בתכלית השלא תורת העברים בשום הפיעל במקומו :

(הגהה ב׳) לפי בקיאותי המעט בלשונית הקדמוניות אני מוצא שלא היו נוהגים כמו בלשונית החדשות לשנות סדר הדברים · נגד הטבע, זה החילוק בין הישן והחדש הוא על שתי סבות · הסיבה הא׳ לפי שהחדשים עשו תורות על השיר בפרט על שיווי הנקודות במלות אחרונ ת שבשיר · דבר באמת נגד הטבע ושלא יעלה על פי הדין כי אם בהפוך המלות לשומן שלא במקומן · והסיבה הב׳ לפי שהראשונים היו עושים כל היום למוד למצוא חדשות בטבע · והיה להם ג״כ הכרח למצוא שמות חדשים כמו שחדשים היו הדברים · אבל בימינו ובימי האומות יותר קרובות לנו אינן אלא תוספות לדברים שכבר נמצאו · ושמות החדשים אינם אלא חדשים ע״פי המורכב לא ע״פי המוחלט זאת ועוד האומות הראשונות היה להם בערות גדול מהחדשות לפי שכפי הזמן ולפי טבע הדתות והמלכיות

או חילוק הדבר · עם כל זה אין בלבול בדבר לפי שהמנהג הוא בסוף ההקדמה להגיד הדבר אשר אנחנו בו ולחלקו לחלקים הראויים : —

(הגהה ג') בין האנשים מי שמדבר בלי צורך הקדמה כמו האדון עם העבד, או בין השוה כמו בין האוהבים או בין איש לאשתו זה הוא לפי הנהוג, אבל כיון שיש לנו צורך להעיר החפץ עם הדבור הנאות ועם המליצה מטבע שמדבר יהיה גם כן ומצרכו להעיר לב השומעים לפי הצורך : —

ג' א"כ ההקדמה והתפלה הוא להעיר לב השומעים ולהכניע נפשם ורוחם בתחלה ובסוף, וההלצה והראיה הם כדי להבין ולהשכיל השומעים, וכדי שיאמינו לדברי המכשר בשכל · מכל אלו החלקים בפרטות דברנו בלשון איטלקי מה שהוא צריך בשתי חברות חכמה כלשון ההוא הקדימאי שכבר נדפסו בעיר הואת בעתים שעברו · כדבר בזה המקום בלבד מסדר המלות שבמקום ההוא לא בארנו לפי הצורך :

א' בשימת המלות במקומן ישכיל המדבר לשומן ראשון ראשון ואחרון אחרון כפי טבען וכפי מעלתן למשל כן ידבר האדם אם יאמר האנשים · והנשים והטף · משיאמר הטף והנשים והאנשים · וכן אם יאמר מזרח ומערב · יום ולילה · משיאמר בהפך · כן הוא במלכים ולדוק הכהן ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא וכו' כפי מעלתן · וכן ותשר דבורה וברק בן אבינועם לפי שדבורה היתה במעלה יותר גדולה ביום ההוא וכן אז ישיר משה ובני ישראל :

(הגהה) הכרח לשום המעלות לפי מעלתן הוא להקל מדע הדברים לפי שהאדם יהיה מטריח בדבר אם יהיה הדביר שלא כסדר טבע הדבר או מעלתו, עכ"פ סדר טבע הדברים הוא בכל האומות בשיה אבל המעלה תוכל לשנות ולכ"ב, כן הוא בין האנשים ונשים · לפי האיקלימים, לפי המנהג, ולפי דת המלכות :

ב' החלקים צריך להקדימן ד"מ ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל, יכן לראובן אליצור בן שדיאור, לשמעון שלומיאל בן צורישדי · ולבסוף אלה קרואי העדה וכו' וכן אך את הזהב את הכסף את הנחשת וכו' כל דבר אשר יבוא באש :

(הגהה א') זה נ"כ הוא ע"ד השכל לפי שאם יאמר הכל בתחלה שכולל כל החלקים מה צורך לפרט אח"כ החלקי' בעצמם ? עכ"ז יש איזה דבור שיאמר בכלל ואח"כ הפרט כגון ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטון לממשלת הלילה · אבל לפי זה הסדר הפרט אינו אלא פירוש הכלל :

(הגהה ב') יקשה המקשה לפי השכל · אם החלק הא' בכלל בב' מה צורך להזכיר החלק ? תתשובה הנכונה בזה היא על שני פנים · האופן הא' לפי שבהזכיר הפרטים מלמד המדבר סדר הפרטיה בעצמם

פתח עינים

לאיר, יש דבר שהוא מועיל · יש דבר שהוא ערב ונעים, ומכל אלו הדברים צריך להבדיל לפי המקום ולפי הזמן מה שהוא שוה לדבור ולשומו במקום הנאות והראוי :

(הגהה) באמת שיש אנשים הרבה אשר להם שכל להבין הראיות הברורות של כל דבר וגם יודעים להגדילם ביושר הדיבור בנועם המליצה והצחות אבל אינם יודעים לשומם במקום הראוי ובסדר הראוי · הסיבה הא' היא לפי שהבנת הדברים בא מהשכל הטבעי, אבל שומת הדברים בסדר הוא בא מהכרת טבע האדם במדותיו ובחכמתו, וג"כ מסדר הלמודים אשר עשה המדבר עם רצותיו · הם בה הב' לפי שיש אדם אשר מעצמו הוא יודע אמיתות הדברים על פי הספרים אשר מהם למד, אבל לא היה זה האדם איש מדיני, ולא הוציא החכמות שלו מן הכח אל הפועל · והאיש הזה אשר הוא יושב ודומם אין לו עסק בדבור ואינו יכול לידע סדריו · הסיבה הג' לפי שלא כל מי שהוא חכם הוא נבון · ובלא תבונה גם מי שהוא מלא שכל וחכמה אינו מגיע לידע סדר הדבור אשר הוא מושכל בהכרת .טבע האדם : —

ב' הסוג השני אשר הוא סדר חלקי הדבור ושימתם במקום הראוי, ·לפי טבע האדם אשר ממנו ילמד האדם הלכות סדרי הדבור המלאכותיי נחלקהו בכל טעם לארבעה חלקים · א' כל דבר בנועם נתראה לקראת שומעינו או לקראת מי אשר יש לנו עמו איזה דבר כדי שרוחו ונפשו תהיה נקשרת עמנו כדי למלאת תאותינו וחפצנו · ב' נשאל השאלה או נגיד הדבר אשר אנחנו חפצים בה · ג' נרחיב פה הטעמים בשאלות ותשובות כדי שהשומע יראה אמיתות הדברים או טבע הדברים אשר אנחנו בהם, וכדי שימלא כל תאותנו בכל טעם וכדי שיראה הראיות והמופתים בכל אמיתותם כדי שלא יבוז הדבר אשר אנחנו בו :

ד' אחר זה נחלה פני השומע בכל לבנו ובכל נפשנו כדי שישמע לדברינו · ולכן אנחנו מניעים נפשנו בכל דבר מוחש לפי הצורך בבכי ואנחה במובטחות חזקות במופת ובשבועות ובכל זה הוא כדי שהשומע ישמע ועלינו תבא ברכת טוב · — וכפי חלק הראשון הוא ההקדמה · וכפי חלק השני הוא ההגדה או ההצעה · החלק הג' הוא הראיה או הנצוח וחלק הד' הוא התפלה או החלוי : —

(הגהה) יש בין הכותבים אשר לשש חלקים חלקו סדר חלקי הדבור · והוסיפו חילוק הדבר ותשובת ההשגות אשר תוכלנה לבוא על הדבר אשר אנחנו בו · אבל לפי האמת חילוק הדבר הוא חלק ההצעה · לא חלק ההקדמה כמו שאמר כותב אחד בין האומות · לתשובת ההשגות הנגדיות היא חלק מהראיה והנצוח אם כן חלוק הדבור בארבעה חלקים הוא האמת והצדק : —

(הגהה ב') יש איזה דביר או דרש אשר בכלל ההקדמה תבוא ההצעה או

יותר גדול ומכינים אותם יותר בנקל והזכרון זוכר אותן לזמן יותר ארוך · בסדר הדבור בין הרומיים היה גדול במעלה אנטוניו המדבר אשר ממנו סיפר טוליו, וממנו אמר קאטולוס שסדר דבורו וקושיותיו היה בין האנשים כמו אלהי : —

(הגהה) הג' דברים אשר זכרנו המה אחד אם נעיין בהן בעיון אמיתי — אם הדברים יהיו בסדר, בהכרח יבינם האדם בנקל יהיה לו חשק לשמען לפי שהטורח גדול להבין דבר קשה יוליד ג"כ ברוב המעשה החשק, וכנגד זה אין טורח למי שאוהב לשמוע איזה דבר ועל כן אם יש לאדם חשק להבין דבר הוא מבינם בשכלו יותר בנקל· הזכרון הוא מבולבל אם הדברים כלמדין שלא כסדרן, ע"כ אם אינו לומדם בסדר אינו יכול לזכרם כפי חשקו ורצונו לפי שסלסלת הדברים היא סיבה הראשונה לזכרון האמיתי · זאת ועוד אם הדבר אינו כסדר בשכל הלומד גם הוא רוצה לזכרם, חייב הוא בתחלה להבדיל דבר מדבר כדי לבוא יותר בנקל אל העיקר · א"כ כל הכח וכל הזמן אשר תכונה בהבדלת הדברים, אינן להכרתן ולדעתן · וע"כ גם הזכרון לא יוכל להיות ביופיו וכטעמו, אם הדברים אינם בסדר הראוי : —

ה' סדר של הדבור הוא משני מינים, המין הראשון הוא של הדברים אשר עליהן יהיה הדבור · המין הב' היא מחלקי הדבור בעצמו :

אם על הראשונה נדבר · בתחילת כל · אם תחשוב עליך בשעה שיש לך חושק לכתוב או לדבר לאחרים על איזה דבר לפי האמת לפעמים כל כך הן הדברים אשר תבאנה בשכלך לכתוב או לחבר, שלא תדע על מה תהיינה מסבעית אדני הדבור אשר אתה בא לדבר עליו · ורבים הם האנשים אשר הם כמו מהוממים מרבוי הדברים אשר עליהם יכולים לדבר מהאחרים אשר אינם יודעים על מה לדבר · אבל לפי האמת ג"כ באלו הכנות הראשונות השכל איננו מיוסד כראוי על הדבר אשר הוא בו לפי שהדעות והסובות, הכלליות והפרטיות, על פי המשפט, וכנגד המשפט, בלי תורה ובלי סדר, בלא מנין ומספר הנאות באים לפני השכל בהסקפה ראשונה, לכן בתחילת כל צריך להבדיל דבר מדבר ולבחור במה שהוא טוב וראוי לפי צורך הדבור :

א' על כן בזאת ההבדלה ובחירה כל דבר שהוא הבל וריק, שקר וכזב או כגזה צריך להרחיקו ולהבדילו מהדבר אשר הוא אמת עיקרי ודבר גדול, חדש וחשוב, ולפי צורך הדבור לפי המקום, לפי הזמן, ולפי המדבר והשומע יקדים דבר לדבר, יבחר שאמת וירחק האחרת :

ב' כשההבדלה ובחירה כבר נעשו כראוי וכהלכה כל דבר כמו שהוא בפרטות צריך לשומו במקום הדבור הראוי · לפי חלקי הדבור אשר אנו בו · כדי שהסדר יהיה יותר מורגש אחר אשר הוא שוה למהרס או לרחקם לעשות או שלא לעשות איזה דבר · יש דבר אשר צריך להר־

לאח

(הגהה) לא ידעתי למה לא יותר לנו לשום בלשון העברי שם היתרון כמו שיש לנו שם ההקטנה בהוסיף היוד והנון בסוף המילות כמו שידעו המדקדקים על שם שבתון אישון וכיוצא, למה לא יהיה לנו ג"כ שם היתרון בכפל האותיות הראשונות שבשורש · כבר הראב"ע אמר שביפיפית מבני אדם כפל הפ"א ועי"ן הפועל הוא על צד היתרון · על כן יותר נם בשתות לעשות הכפל להוראת היתרון בלי שלישית השם בעצמו שהוא כנגד ההלכה, ולכן לאמר הקדוש בתכלית הקדושה כאמר קדקד"ש · לומר היפה בתכלית היופי כאמר יפיפיה וכיוצא בזה :

ג' גדולת הדבור הוא ג"כ בהוסיף שמות התואר שהם נותנים כח לדביר · וכמו שאצל הרומיים לומר שיש לאדם זכרון גדול אומרים שיש לו זכרון אלהית כן בלשוננו אומרים עיר גדולה לאלהים לומר שיש לה גדולה אלהית · וכן שלהבת יה יאמר שהיא שלהבת גדולה, וכמו שבלשוננו כאמר מכה עצומה סינגולר"י הדמירביל"י, איגקרידיבל"י, כן בלשון העברי בתוכחות כאמר כך לאות ולמופת, ובאיכה מה אעידך מה אדמה לך הבת ירושלים מה אשוה לך וכן הבן יקיר לי אפרים הגדילו הדבר כאמר שאין לו תכלית · ג"כ בספר תהלים עד אין מספר, רבי תשבחות ראשי וכו' :

(הגהה) צריך להיות נזהר בבקש הקשיות והגדולות שלא נעלה לגדולה זרה, ושתיה חוץ מטבע הדבור, ובפרט, ובאריכות המלות שהן לעולם קשות לאוזן :

פרק שלישי

מהלכות הדבור והמלות

א' כבר דברו החכמים על הלכות הדבור בפרט ומהמצאת הדברים אשר עליהן מיוסד הצחות ומחלקי הדבור השכלי בעיון ובפלפול · יש לנו לדבר בקצרה מסדר הדבור אשר הוא חלק עיקרי מהצחות והיותר צחות להשכיל ולידע בכל אמיתותו · זה החלק הוא אשר נקרא סדר הדבור :

ב' סדר הדיבור הגדול בין הרומיים בצחות כן ביאר אותו · סדר הדבור הוא שימת הדברים אשר כבר נמצאו . בשכל במקומם ובסדרם הנאות : —

ג' ולפי שהלכות הדביר בעצמו והמצאתו, תכליתן הוא להאמין השומעים למדבר, ולהכניע חושיהן ושכלם · סדר הדבור ג"כ הוא בתכלית הצורך, כמו שהסדר בין אנשי המלחמה הראשון הוא כדי להכניע האויב, וכמו שסדר אבני הבנין היא בתכלית הצורך לבנין העקרי וליסד החומות : —

ד' בזאת כל דבר אשר יהיה בו הסדר, נשמע מהשומעים בחשק

יותר

בתכלית הזרות · לפי טבע הלשונות יש ג"כ נעימות מצטרפת · יש איזה דבר שאם ידברם האדם בחוזקה הוא קשה אף כי לא נעים, וכן לפי טבע הדבור, אם יש לנו לעשות מלילה על מלרמה, דברים חזקים כמו הרוח אם נדבר במלות שיש להן קול נבורה מה טוב ומה נעים, אבל אם נדבר על איזה דבר יגין בכי ואנחה, המלות שהן לוחשות יסבבו נעימות הפילוסיפי לפי שטבע המלות יתן לנו התמונה והצורה של הדבר · על כן אני אומר שיש לנו לחלק נעימות הפילוסופי מנעימות הקוליי במאהלטיותן לנו האחת ולא האחרת כפי טבע הדברים שאנו בהן · על פי המשל גשם היא יותר לוחשי ממטר, כן האזיני השמים ואדברה, הוא יותר קוליי מהאזינו השמים ואדברה, יערוף כמטר לקחי הוא יותר חזק מזה · ירד כגשם לקחי, תזל כטל אמרתי. הוא יותר חזק מזה, תזל כטל אמרי :

ב' אצל הרומיים שיות הכנזרים מפועל הן יותר חזקות · אבל חזקן איננו מטבע המלות, אבל לפי שבהכרח הן גדולות ויש להן התנועה יותר עצמית על הפתח שבאמת הוא הניקוד יותר חזק · —

(הגהה א') עם כל זה צריך הבנה גדולה על הרדפת השמות והמלות שלא ישער. האדם כמו שוות במקום ובזמן שלא תהיינה אפילו דומות · על הרדפת המלות דברתי בספרי אחד בלשון איטלקי מודפס זה עשר שנים :

(הגהה ב') באמת שנקודות הפתח · הצירי והחולם הן יותר חזקות מהחירק והשורק · אבל על האותיות בעצמן אין לנו סדר ותורה לידע חזקן ומתיקותן · לפי שכל אלה הדברים הם מיוסדים על טבע הלשון · והדבר · ועל סדר הנקודות שבאות לפניהם או לאחריהן :

(הגה' ג') אם נעימות המלות או חוזקתן היא באמת לפי תנועת הגידים באוזן ובמוח אשר היא מתישן גם חוזקת הדיבור יהיה לפי טבע השומע, וגם אם הוא נער בחור או זקן וגם אם הוא מאומה אחת או מאחרת : באמר איזה דבר מגדולת המלות :

גדולת המלות בהרגשתן מרגישין ג"כ טבע הדברים ; ואם הם כמו תמונת המוחש · למשל · ישעיה שאומר פור התפוררה ארץ · רוע התרועעה, מוט התמוטטה הארץ. מדבר בגדולה לפי שתנועת הפה באמור המלות היא נתקת לריחוק גדול וכן הלשון ברובן שהן מציירות תנועת הרעש, ולהפך בכוונתו כשאומר צו לצו קו לקו זעיר שם זעיר שם שהיא בתכלית המיתוק והקטנות כמו דבור עתיקי שדים אליו פונה הנביא לכן שאול כשאומר בן נעות המרדות מדבר בגדולה לפי שהפה באמרן הוא מצייר חוזק רוגז הלב על הבן :

ב' שם היתרון, מורה גדולת הדבור · אין לנו בלשוננו שם היתרון אבל ישעיה הנביא היה משלש השם כדי לציידו · לכן בפסוק קדוש קדוש קדוש הוא כמו אצל הרומיים סנכטיסימוס :

פתח עינים

ממספר הדבור

א׳ מספר הדבור באופן זה נבילהו · הצעת קולות אשר על ידן הנקודות והתנועות הן יותר צלות , והאזן שמיעתן בנחת רוח ובנעימות רב :

(הגהה א׳) מי שיודע מחכמת הנתוח כמה וכמה גידים יש באזן וכמה על המוח בכלל ראשית כל המוחשים יבין בנקל איך מספר הקולות , איך טבעם וערכם בהצטרפות , ובלי עבור בהן מן קלה הכבדות אל קלה הקלות · יוכל ליתן נחת רוח לנפש החיונית שהיא בלי ספק במוח ובגידים :

(הגהה ב) על זה כמו שהיה בין היונים ובין הרומיים כן היה בלי ספק בין העברים · שעל ידי חכמת השיר וחכמת המוזיקא הבינו מה הוא כח המספר וערך הקולות בדבור · לפי שהשיר דבור בתכלית המדה היה ג״כ מניע האזן בסדר אחד · דוד המלך ע״ה חכם בדבור כמו שראינו בספר תהלותיו היה נעים זמירות ומנגן :

ב׳ על מספר הדבור נדבר בשני פנים · הפן הא׳ על הקולות בעצמן , או על החבור כל אחת אל אחת : והפן הב׳ הוא על המאמר בעצמו מן ראשיתו אל אחריתו :

ב׳ · מספר הדבור במלות

(הגהה א׳) אם נכיר טבע המלה בעצמה , איננה אלא פירוד איזה מספר קולות מהראשונית , ומהבאות אחריהן , על כן יקרא , מלה מנ׳ מלל שהיא כמו כריתה לשפתים , על מספר הדבור במלות נדבר בג׳ פנים · הפן הא׳ הוא הנעימות · הב׳ הוא הסדר · והפן הג׳ הוא חבור המלות :

א׳ על נעימות המילות כבר דברו המדקדקים , המה גזרו אומר על המלות שצריך לרחקם והאחרות שצריך לקרבן , המה דברו ברוחב על בטוי המלות וכן אם נרחקו מהמנהג או אם הן חדשות , וכן אם הן קשות או באות מלשון אחרת , או אם הן נהינות לבד על פי השיר , אלו וכיוצא באלו חכם הלחות צריך לדעתן , וכבר הוא מכיר אותן מחכמת הדקדוק , עם כל זה חכם הלחות והמליצה צריך לכוין על שני דברים . על המלות שהן יותר חזקות לאזן ויש להן קול גבורה · ועל המלות שהן גדולות :

א׳ המלות שהן יותר חזקות לאזן הן מורכבות מנחות ונעות שהן מסבבות הרמת קול , ועל כן יש להן קול גבורה וחזקה · אבל איזה חכם זאת הגבורה היא בעצמה נעימות הדברים והמלות , אבל זה הוא בתכלים

קמח ואין תורה ללמוד החכמות כסדרן , ובפרט הדקדוק , המליצה והלוגיקא חוט המשולש אשר בלתו שוא ודבר כזב הוא הלימוד המסודר כראוי · —

(הגהה ב') אם אמת מה שלמדתי בספר אחר אשר הדבר המבולבל לא יקרא דבר לפי שמציאות דבר רע הוא בכלל יותר רע מהבלתי נמצא , יראה האדם כמה הוא עיקרי בכל מיני חכמות ללמוד סדר הדיבור , לפי שבלי הסדר הדבר איננו ראוי ליקרא דבר : —

פרק שני

על איזה הלכות מהדבור בכלל

א' הדבור כן מנבילו טוליאו שר המליצה שברומיים , נאות כל חלקי הדביר והמאמרים לברור טבע הדברים שכבר היה להם מציאות בשכל :

(הגהה א) באמת שלפי טבע הדברים , ולפי גבול הזה מהדביר , הוא אחרון בטבע להמצאת הדבר ולסדרו · מי הוא באמת האויל שבאוילים שידבר על דבר בלא המצאתו במושכל , ובלי הכרת סדרו ? אבל לפי שלנערים יותר קשה היא ההמצאה ולא יוכל המלמד לסדר הדבור בלי הכידו , לכן כדי לעלות מן הנקל אל הקשה מתחיל האדם מהדבור :

(הגהה ב') באמת שנאות הדבור לדברים איננו כללי בטבע , אבל הוא לפי לשון האומה · לפי הדבר , לפי צורך המדבר וכיוצא , א"כ גבול הדבור של המליץ הרומיי איננו מוחלט , אבל בתכלית ההצטרפות :

ב' יקר הלשון בעצמו איננו אלא כוכות הדברים , באיזה מליצה , וברבוי הדברים אבל הדבר יפה נעים וחזק שאצל הרומיים נקרא **אלוקואינציאה** יוקר ונעימות רב יוסיף לדבור לכן אם הדבור יהיה כמו שהנבלנו לא יאמר רק דבור , אבל דבור יפה נעים וחזק · לכן הנעימות והיקר שתי פנות הן שעליהן סובב והולך כח וחזק הדבור · הראשונה נולדת מתמספר הקולות , והשני מהמלות ומהמאמרים המצויירים והתמונייים :

(הגהה א') מספר הקולות איננו בכלל מביא לידי מתיקות ונעימות הדבר , אבל המספר הוא מצטרף לערך הקולות · לצורך הדבור , ולפי טבע השומע :

פתח עינים

המין השני הוא כדי להקדים השומע לעשות דבר או שלא לעשותו :

דמין השלישי הוא על הדין להיות תובע טענה, או לנתבע להשיב כדי להפרע או שלא לפרוע :

בכלל מין הראשון יבואו בפרטות כל דבר חדות איש עם אחר על טובותיו, כל שאלת שלום, חוקת טובות, דברי שבח, והפסדות וכדומה · ועל הרוב המליץ מסביב דבריו על ישרות דבר אחד, או על חמס דבר אחר · בכלל מין השני יבואו כל ההתראות טענות, שאלות ונחמות, עיקר זה המין הוא על השבח שמשביח האדם בעשות דבר, או על אבידתו שלא לעשותו אם היה דבר טוב, ונקודה שכנגדו אם הוא דבר רע · ובכלל מין השלישי יבואו כל דיני ממונות ודיני נפשות :

(הגהה א') לא ידעתי למה המין הראשון נקרא אצל הרומיים דימונסטרטיוו · זה הוא מן הראיה יותר ברורה שבעולם כמו היא בחכמה ההנדסה, א"כ לא ידעתי למה במין הזה שהוא גנאי או שבח איזה דבר במין המוסר יקרא כן · אפשר לפרש שהראיות במין המוסר אפשר לקרות אותן הייתר ברורות שבעולם לפי שהמוסר היא נטועה בלב האדם, ושרשיו הן בשכל האדם, בטבעו, ובצרכו, א"כ בענין הדיבור והלחות כנגד כל השומעים הוא יותר נקל לכל אדם להכירו במקימו ובטבעו, ההנדסה באמת היא ברורה יותר למכיריה, אבל לא כל אדם שוה לה · — א"כ לפי זה איפשר לקרות אותו אצל העברים מין המברר, אצל הרומיים נקרא ג"כ מין האנסורנטיוו שהוא משקל מין המכבד באמת השבח או הגנאי הוא ביקר דבר אחד או בכבוד דבר אחר, או כנגד זה נקרא ג"כ מין הפודיקטיקו הכל לפי טבע לשון היוני · לא ידעתי למה יקרא כן ? —

יו"ד טרם כל דבר המליץ יתן לבו אל ארבע דברים · האחד למצוא כל הטענות אשר עליהן תהיינה מיוסדות באדני פז דברי החכמה אשר עליה יבוא הדיבור · השני להסדירן כראוי על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון · הג' להגביל הדיבור על פי הלחות לדבר כדי שלא תהיה המליצה חוץ לזמנו וחוץ למקומו · והד' להוציא הדברים בשפתיו כראוי לכל מדבר לפי שהכבד פה וכבד לשון איננו יכול להשמיע הדברים לשומעיהם :

אלו הן ארבעה דברים אשר תחילת כל ראוי למליץ ליתן לבו אליהם כמו עיקרים לחכמתו ועל זה המליצים חולקים החכמה הזאת לד' חלקים · ההמצאה · הסדר · ההלצה והוצאת הדברים :

(הגהה א') בין כותבי עמנו ראיתי לפעמים הטענות הראויות לנטיעת הבנין · אבל בלי סדר הראוי אשר לפי דעתי הוא העיקר שבעיקרים · זה הוא לפי שבעונות הרבים בין הרבה יהודים אין

קמח

(הגהה ז׳) כוונתו השאלות אשר עליהם המליץ מדבר נקראים פי׳ ופוסיסיונים ר״ל מענות קטנות או הנעות :

ה׳ מאיזה מין שתהיה המענה הקטנה שעושה המליץ יראה בעין רב אם היא עצמית או מקרית אנו קוראים מענה או הנעה מה שבלשון לטינו קוראים פרופוסיו היא א״כ הגדה עצמית הדבר אשר היא עיקרית בדיבור, אשר על כן ביחוד יעיין בה המליץ להביא ראיות עליה · ההגדה המקרית היא אשר על העצמית מרחוק יש לה איזה קורבה · השניה א״כ אינה כפי המדבר אלא כדי לברר הראשונה :

(הגהה א׳) אנחנו קוראים לעיקר הדיבור הגדה עצמית, כמו שהעצם נקרא סוסטאנצא · מה היא אצל החכמים בשלילות. החומר ידוע הוא לפילוסוף :

מעתה ידע האדם שכמו שהעצם הוא עיקר גוף האדם לפי שהוא יותר קשה, ועליו סובבים הגידים והבשר, ושאר הדברים יותר רכים כן נקרא עיקר כל דבר עצם :

(הגהה ב׳) לברר הדבר ישרת המשל · הדיין שמקבל שוחד, צריך לקנסו בחוזק ולכופו כדין · זאת היא העצמית והעיקרית המליץ המדבר אומר אחר כך, הדיינים המקבלים שוחד הם עושים נגד המשפט, הם אנשים רעים במדינות, הם מוציאים ממון מיד אחרים שלא כדין, ועל כן הם נגנבים לרבים, הם עושים חרפה למדינות, חוטאים עם המקום ועם השר אשר מאתם יש להם גדולת הדיינות · כל אלו הם הגדות קטנות, שניות ומקריות אשר הן מביאות ראיה על הראשונה אשר היא עצם הדבור · וכן תהיינה מקריות אם יאמר המלכות הוא עומד על המשפט, חיוב השר להעמיד המשפט לעם, כאלו וכדומה הם מקריות שלא ידבר עליהם המליץ כי אם בקוצר רב, מפני שהעיקר לא יהיה אלא על קבלת השוחד שהיא עצם הדיבור :

(הגהה ג׳) לנערים אשר הם מחנכים עצמם בלחות והמליצה, החכם יורה אותם לכתוב ולדבר על עצם הדבור אשר נקרא קרינומינו אצל חכמי רומי, בכל היד, ובכל החוזק, ושלא ידברו על השניות כי אם בקלות ובקוצר רב, הצורך הוא גדול על זה, לפי שהשכל בנערים הוא רך ובלא עוצם ואינו יכול על הרוב להטריח עצמו ביחוד ובאחדות על דבר אחד, ובאמת שברבוי הדברים יש נחת רוח, אבל באחדות הדבר, הגידים, והמוח, והשכל מטריחים עצמם בדביקות גדול והטורח היא קשה למי שהוא דק באיברים :

ט׳ לברר הדבר על מתכונתו על תכליות המליצה כדי להגיע להם לפי טבע הדיבור וההגדה חכמי הלחות חלקו אותה לשלשה מינים :

המין הראשון הוא סובב והולך על גנאי או שבח איזה דבר :

המין

(הגהה ב') יוכל גם כן להקרא השאלה כללית כשוג דבר אחד בלשוננו או בלשון תרגום שינייא, והפרטית על מין אחד מכינא, באמת מינא הוא תגזרת מכין שיוכלו לימנות הדברים החלוקים שהם מגבילים הדבר על פי השואל:

(הגהה ג') להבנת הדבר בנקל כמשול איזה משלים, אם יאמר השואל נדבר על השלום הלוחמים על המלחמה כטבעה על הדרך במקומות רחוקות, כל אלו הם דברים בכלל, ויקרא כללית, אבל אם יאמר הצרפתים יעשו מלחמה על הספרדים על איזו סיבה· הקיסר יעשה שלום עם התוגר באיזה תנאי ובאיזה תורה· אם יבקש מהמליץ שידבר על הדרכים הרחוקים שהיא נגד התבונה לעשותם האדם כשהוא רך בשנים, בער בהכמית, ובלא בקיאות בדרך ארץ ובמוסר זאת תהיה שאלה פרטית:

הגהה ד') הכלל הסוג, והמין, והפרט לפי האמת והשכל, אינם בפירוש ובטבע, ואינם כן אלא לפי הצטרפות איזה דבר, ובלעז ריל**אציוני**:

(הגהה ה') אם יש יותר קושי להשיב השואל ולדבר בשאלה כללית, או בשאלה פרטית, נשיב שהכל בא משכל האדם, מהאומה, ומתלמיד האדם, מהלשון וכדומה· מי שיש לו שכל יקר במושכלות ובפנימיות הנפשיות, יהיה לו נחת רוח לדבר בכללים ולכתו כם בחזקה, וכן יהיה מי שהיא בקי בחכמות ההנדסה, ומי שלא למד שכלו לדבר כנשגב מחומר, ולמד ספר דברי הימים, חכמת הניף, חכמת הדרכים וכדומה, יהיה לו בלבד נקל לדבר בפרטיות· יש מי שגידיו ומוחו הם בתכלית הנדיבות ויהיה יותר משכיל במושכלות ויהיה האדם שגידיו ומוחו יותר גסים וחכמת הפרטיות בנקל ילמוד:

ויש אומות כמו האשכנז שבלשונו ובטבעו ניפו יהיה לו דבר קשה לדבר במושכלות אם נתנהו בהשואה עם הצרפתי ועם האיטלקי· כן יאמר על האיקלמים, והלימוד, למזרחי יהיה לו דבר נקל לדבר במושכלות וגם על דברים נדיבים, אם יהיה לו הסדר שבתלמוד שיש לו למערבי· יש אדם גם כן שכל כך הוא מבקש בשכליות ובמושכלות מהחומר שאינו יכול לירד בשכלו על הדברים הפרטיים שכל אדם יוכל להזכיר, אם כן הקושיא היא פרטית לפי האדם המדבר ולפי הדברים שסובבים שכלו וטבעו:

(הגהה ו') לפעמים כדי להשיב בתום וביוקר על איזה שאלה פרטית, המשיב חייב לשלול הדבר מהפרטיות ועולה לכלליות· כל זה הוא שוה אם הדבר נשאר יותר מבורר לפי טבעו ובעלי המליצה על כן כדין אמרו **שהאיפוטיסס** לפעמים צריך לעשותם כמו **טיסים**, רוצה לומר שלפעמים הפרטים צריך להגידם ולבררם עם הכללים:

הגהה ז'

שאם יעשה או לא יעשה דבר בכח דבור המדבר לא יהיה הדבר אלא כסיבת אמנת אמיתת דבריו :

ה' כדי שיאמינו לדבריו, אם המדבר לחות לריך שבדבריו · א', ילמד לאחרים · ב', יתן להם נחת רוח ויניע נפשם ורוחם, ילמד לאחרים על ידי העיון והקושיא, יתן להם נחת רוח אם דבריו יהיו ביוקר, מיוסדים על אדני פז המלילה, ויהיה סוג הדבור בזמנו ועל פי לורך הדבר וטבעו. ויעיר נפשם ורוחם ברבות דבריו באיכות ובכמות, ובהניע רוחו ונפשו הוא בעלמו בתנועם ובמחוש אשר הוא מבקש מאחרים :

(הגהה) לפי העיון והשכל, השלישית היא נכללת בשניה לפי שבתנועת המוחשים, אם לבכי, אם לששון ולשמחה, השומע לא יעיר נפשו על פי המדבר, אם לא יהיה לו נחת רוח בדבריו · המוחש לא יוכע על פי השכל הדבור החלוני, אם לא יהיה הדבור ערב ונעים או תנועות המדבר על פי סדר הטבע · והשניה נכללת בראשונה, לפי שלא ילמד לאחרים שום אדם אם לא יהיו דבריו בסדר ובלשון נקי מדוקדק. ולא · עם כל זה חלוק הדברים הוא בתכלית הלורך בלמוד הנערים, ובסדר הלכות החכמה :

(הגהה ב') אם המדבר לחות יהיו דבריו כמו אלו, יהיה **חכם** באמיתות ותכלית הפנימי של מלאכתו בידו אע"פי שלפעמי' יגרע התכלית החלוני אשר הוא אמינת העם השומע, אבל כל זה בא מסיבות אחרות אשר סבותו לא מבערות המדבר :

ו' חומר הדברים ולחות הלשון יוכל להיות כל דבר שבעולם ויהיה מה שיהיה, זה הוא דעת אריסטו בספרי לחות שלו, ובאמת בכל הדברים שבעולם יוכל האדם לדבר ביוקר, בכבדות, וברבוי, אבל על כל פנים בפרטות החכמות יאמר חומר החכמה פרטית, הדבר שבפרט החכמה היא מבקשת, על כן יאמר חומר הרפואה התחלואים, יהיו מה שיהיו הפלאי' והחבורו' אשר בם מבקש הרפואה לרפאות וכן הוא בשאר החכמות:

ז' כל שאלה שבעולם שישאל לחכם במלילה לדבר בו הם משני מינים, המין הראשון הוא באיזה כלל בלי גבול, מקום, וזמן, לא פרטות האדם, ושאר הדברים המגבילים הדבר לאיזה פרטות, אשר על כן יקראו שאלה כללית אשר היא **תיסים** אצל הרומיים, המין השני היא בפרטות איזה דבר עם הזמן, המקום והאדם, המגביל הדבר לפרטיו אשר שמו בלשון רומיים לפעמים יקרא איפוטיזים, לפעמים קווסי ולפעמים קונטרווירסי ושמו אצלנו יקרא שאלה פרטית :

(הגהה א') לא יוכל להקרא זה הסוג **קושיא** כמו שקוראים המזרחיים, לפי שהקושיא נולדת מאיזה קושי שבדבר להבין ולהשכיל אמיתתו או בשכל ישר, או לבערות השואל, אבל בזה המקום היא שאלת אדם מתחכם במלילה שידבר על חומר דבר אחד :

הגהה ב'

פתח עינים

האמת נביא הוא מגזרת ניב שפתים שהוא דבור בעצמו, ומשקל השם אשר ממנו היונים והרומיים עשו בלשונם שם הכולל **ריטוריקא**, אם כן אצלנו באמת יוכל להקרא חכמת המליצה והצחות נביאות והנה בלשונו נביא · ועל זה נוכל לפרש מה שא״ז״ל חכם עדיף מנביא ר״ל שהחכם בעיון הוא יותר טוב ממי שמדבר צחות · אם כן אם אין בלשון העברי שם שבאמת יפרש בכלל חכמת המליצה ומליץ, יש לנו ראיה גמורה שהאומה היא בימים הקדמונים ידעה אותה על פי המנהג ולא כהלכותיה גמורות ופסוקות לפי ששמות החכמה נולדו מידיעתה אצל האומות הבקיאות בה :

ג׳ כל שאר החכמות נולדו מהעיון בטבעי המדברים בפועל, וזאת החכמה גם כן נולדה מזה העיון והנסיון.· בימים הקדמונים היה מי שידבר ביושר ומי שהיה מדבר בלא יושר · ברבות אם כן הדעות בימים החדשים ראו מי שהיה מדבר טוב ומי שהיה מדבר רע רוצה לומר לפי דעתי על פי טבע הדברים ועל פי טבע המוחשים על סדר הפועלים, ואריכות העיון על הדיבורים כאלו, ועל פי אלו הדברים היו עושים זכרונות, ומאלו נעשו תורות אשר כללם היא חכמת הצחות והמליצה, אם כן המלאכה כזאת אשר היא על הדיבור נולדה מדיבור הטבעי, ומזאת המלאכה נולדו אם כן דבור המלאכותיי :

(הגהה) החכמים שבין העברים לא בקשו הנסיונות על יסוד חכמתם אבל הכל היה אצלם על פי הקבלה, על זה אם כן לא היו חכמים בצחות הלשון לפי שגם החכמה הזאת באה מהנסיון, ומהחכמת הפועלים בפרט לא מחכמת הצחות והנפשיי · זאת ועוד אין אצלם ספר שמדבר מהמוחשים והחושים ומכח הגידים כמו שעשו בכל יתרון כחם אבל עם כל זה לא בתכלית השלימות חכמי האומות שבזמננו, ובאמת לא יוכל האדם לדבר לעת בכח אם אינו מכיר זה שהוא כמו יסוד לחכמה :

ד׳ תכלית מי שידבר המליצה לא יהיה אלא שמי ששומע ישמיע לדבריו, להאמין דבר, לעשות דבר, או שלא לעשותו :

(הגהה) באמת שלפי הנראה יש בספר של ירמיה מליצה שנראית חוץ מזה התכלית, לפי שבוכה היה מטבעו וממרירות לבו על חרבן בית המקדש ועיר הגדולה לאלהים ירושלם תוב״ב · זאת ועוד יש מי שמדבר לפי שנפשו היא בצרה על דבר אחד, או בשמחה על דבר אחר ובזה הלב חומד להוציא מפיו מה שלבו חפץ ומה שנפשו עליו עגומה, אבל במעט העיון נראה שגם בזה האופן מי שמדבר במליצה על עצמו ועל נפשו מדבר ג״כ כדי שבשיחתו לאחרים גם העולם בכלל יהיה בלבו ובנפשו ויוסיפו דאגתם על דאגתו או שמחתם על שמחתו · אם כן היא בכלל אמונת דבר אחת, ועשיית דבר אחר :

(הגהה ב׳) לפי העיון הכל הוא באמונת השומע למי שמדבר לפי

שאם

פתח עינים

פרק ראשון

מחכמת המליצה בכלל

א' חכמת הצחות ויפוי הדיבור אשר בלטינו נקראת **אורטוריא** היא חכמה אשר על ידה האדם לומד איך היה מדבר טוב · קוינטיליאנו כן פותר אותה · דביר הטוב הוא בהיות הדבור בכבדות ביוקר המליצה · וברבוי דברים ·

(הגהה) אם כן כגבול זה הדבר · הצחות הוא כלל אשר בסוגיו ובפרטיו תבוא חכמת המליצה ועמה גם חכמת השיר אבל שמליצה בלא שיר היא יותר טבעית לאדם וגם היא יותר נהוגה במדינות ויותר מולכת · מהמין הזה בלבד אנחנו מדברים :

ב' אם כן חכמת צחות הדבור היא מלמדת לדבר ברבוי דברים, בלי חוסך, וביוקר רב, ומי שהוא מדבר בזה הוא חכם בצחות ובמליצה אשר הלטיני קוראים **אורטורי** :

(הגהה) היונים קוראים זאת החכמה ריטוריקא והחכם בה **ריטוריקו** · אלו השמות הם נגזרים מפועל אשר אלגס הוא **דבר** : יש מי שקורא בלשון לטינו ריכטור מי שמלמד לאחרי' הלכו' החכמה הזאת, **ואורטורי** מי שנוהג אותה בדבריו ובדרשותיו · חילוק אלו השמות אינו מן הדין, אינו נוהג אותו לעצמו בדבריו בסדר ובשורה אם אינו יודע להוציאה מן הכח אל הפועל, יש באמת איזה חכמה מושכלת אשר ידע אותה האדם בכח ביושר הרבה ולא יוכל להוציאה בפועל, ולדבר בה בלשון צח ונקי, או מרבוי הידיעות או בסיבה אחרת, וכן יש איזה חכמה אשר בה הוא מדבר האדם בצחות רב, אבל לא יכיר אותה האדם בכל פרטיה, אבל בחכמת הצחות בעצמה הוא דבר רחוק מהשכל שמי שמכיר החכמה על מתכונתה לא ידע על הרוב להבהינה לפי שהחכמה בעצמה שיא השכל והחושים · בזמן אחד :

(הגהה ב') בלשון הקדש אנחנו קוראים לאורטורי **דרשן**, והוא שם שאינו לא עולה ולא יורד · בשנים שעברו וגם בזמננו בכמה מדינו' הדרשות שלנו אינם אלא פלפולים ועיונים לדרוש ולחקור באיזה פסוק ובאיזה מדרש להוציא **דבר** מדבר ועל זה קוראים דרשות לדבורים כאלו מגזרת **דרש**, אבל בימי הנביאים היה המליצה על מתכונתה, ובפרט בזמן ישעיהו שר הנביאים, ולפי

הקדמת המדפיסים

על תנאי שיבאו לידו רק שנים עשר ספרים ליתנם מתנה
לאוהביו ומיודעיו והשאר יהיה למדפים בשכרו הלא יקרא
נדיב האיש הזה אשר נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום זה
מכבד התורה להגדילה ולהאדירה להרביצת בישראל :
הנה כי כן יבורך גבר ולו נאוה תהלה אשר קדש ה׳
ברבים ובפרט בדור יתום הזה שיצר לב רוב
האדם מושכו להוציא כספו וזהבו לשחוק ולההול ולא
להרבות ספרים וכ״ש ספרי חכמי התורה :
יזכרו לטובה נ״ב יועציו החכמים והנבונים המאדיכם
לארץ ולדרים עליה הנקובים בשם לכבוד ולתפארת
והם מעלת הקומינדאטורי כהרא״י אסקולי יצ״ו
פרופיסורי בעיר מילאנו יע״א והחכם השלם איש עמיתי
זה דודי וזה רעי כמהר״ר מרדכי מורטארא יצ״ו מ״ץ
בק״ק מנטובה יע״א שהדריכו את הנדיב הנזכר
במעגלי צדק למען יהיה דוד בכל דרכיו משכיל וה׳ עמו
להקים שם דורו הטת על מקומו הרם והנשא :
שלשה המה מטיבי לכת יוסף ה׳ להם ימים ושנים דשנים
ורעננים הם ונשיהם ובניהם ושמחת עולם ישינו
ועיניהם תראינה בבא לציון גואל בב״א :

פה ליוורנו יע״א יום ח׳ לחדש אדר ב׳ שנת התרל״ח

הצעיר ישראל קושטא וחברו הי״ו

הקדמת המדפיסים

בשנת אתתט"ו לחשבונם נדפסו חלק א' ב' וג' מספר הנחמד הזה פתח עינים ע"י המדפיסים ארובאס וחבריו ולא ברכו על המוגמ"ר כי הספר כולל ו' חלקים ונשארו כת"י ביד נכד המחבר הג' החלקים האחרונים:

ובני ישראל ראו את יקר תפארת חס' הזה כי מלא הוא רוח חכמה ובינה רוח דעת ויראת ה' עד שמי אשר בידו הג' החלקים הראשונים או שראה אותם בבית אחיו או אוהבו חשק לבו ללמדו כלו לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה ולטעום טעמו מתוק מדבש ונופת צופים:

והנה לב איש אחד מן הרמתי"ם הלא הוא הגביר המרומם רודף צדקה וחסד כה"ר דוד פריצי יצ"ו בער כאש להבה להדפיס הספר מראש ועד סוף עד תמו למען יהיה הספר כלו שוה הנייר אחר האותיות אחרים ומנוקה מכל השגיאות אשר נפלו בדפוס הראשון ולהשלי' ככל הצריך מאמרי התלמוד אשר באו בדפוס הראשון כמעט ברמיזה ' נין ונכד הוא לאותו צדיק המחבר החכם בתורה בהנדסה וברפואה כה"ר בן ציון רפאל פריצי ז"ל כי חפץ לכבד שם דודו ברבים אף כי נודע בשערים שמו ברוב הספרים שחבר על חכמת הרפואה בלשון העמים עד שקראוהו הבר לכמה חברות חכמה ממקום אוסתיאנו תחת מדינת מנטובה ולא נח ולא שקט האיש עד אשר הוציא לפועל מחשבתו הטובה:

ועתה יש מי שמוציא לאור ספרי הוריו להגדיל את שמותם וגם שיבא להם ריוח ולהרבות הון אך הגביר הנזכר לא כן עשה כי הוציא זהב מכים להדפיס הספר היקר הזה

על

הקדמה

בעיר ריגייו זה כמה שנים · בזאת השנה הדפסתי ס׳ אחד על נמוסי המלכות לפי תורתנו הקדושה ועל הלכות מלכים והלכות עבדים בכלליהם ובפרטיהם של הרב סיימון זצוק״ל · אחר כל זה ראיתי ונחון לבי להדפיס הספר הזה שיצא לאור בקונטריסים · וכל קונטרים שורה אחד לחבירו יהיה נדפס כל שני חדשים רצופים בעזר הצור וישועתו · ואני תפלה לה׳ שיהיה אוד לנתיבתי וידריכני בדרך ישרה ללכת אל עיר הקדש עיר האמת · ויהיו דברי אלה קרובים ומועילים אל קוראי להגיע בשלימות אל איזהת כוונת המאמרים אשר על מקומם יבואו בשלום אכי״ר :

הערה

להקל · הבנת הביאורים הבאים על מקומם על מאמרי רז״ל ראה ראיתי מתכלית ההכרח להביא איזה הקדמות והרגשות על חכמת הצחות ויפוי הדיבור שהן כמה הצעות להבין הדברים לפי אמיתותן :

בתחלת כל חכמה צריך ללמד הכללים והמדות אשר הן כמו שער ליכנס לפני ולפנים בפרטים · כאלו הכללים אנחנו אומרים איזה דבר בקיצור האפשרי לפי שאם האדם אינו יודע לדבר קל וחומר שאינו יודע לבאר ולפרש דברי אחרים ובפרט דברי הקדמונים שדבריהם כולם באו על דרך משל לפי מנהג חכמי אומות המזרח :

הקדמה

לסתום פי דוברי שקר על' אותנו אשר בקשו בשנים שעברו ליתן עצה לגרש מהרבה מדינות באומרם שעמנו העברי הוא לנזק גדול לטוב המדיני בעמים שהוא מפוזר ומפורד בינם· שנית כתבתי ספר אחר על הדינים והמנהגים בבתי כנסיות ובכנסי הקדש· שלישית בששה חלקים הדפסתי דעות המדיניות של חכמת הרפואה לפי תורתנו הקדושה ·רביעית בששה חלקי' כתבתי על חכמת ההנדסה והפילוסופיא והרפואה ושם באו הפירושים המאירים טבע כל החולאים שבאו בתורה בנביאים ובכתובים והגליתי פלאות חכמתנו בין הקדמונים בענין הזה · חמישית הדפסתי ס' אחר על חולי הצרעת וע"פי הרפואה נתתי טוב טעם ודעת על כל דיני הרמב"ם מראש ועד סוף בהלכות צרעת בידו החזקה שפתים יושק · ששית בשני חלקים הדפסתי הלכות סדר הליסודים בחכמת הדקדוק בחכמת הדבור ובחכמת ההגיון ושאר החכמות לצורך עמנו והראיות והמשלים הצריכים להם ע"פי התורה והנביאים · בספר אחר על המוסיקה בכלל בארתי כמה דברים שלא ראו הראשונים בס' תהלים בזאת החכמה ליתן שבח והודה לדוד המלך אשר היה חכם גדול בהלצה ואיש רב בחכמת הנגון על ידי כנורו האלהי · עוד כתבתי ספר אחר קטן תחת שם **אקדימיא** על הניסים שבתורה טבעם ותכליתם · ראה ראיתי ג"כ שהספרו' בעמנו צריך להיישרם בדרך יותר ישרה ועל זה כתבתי בלשון איטלקי הספר החכם הגדול אבן עזרא ושני לו הספר שני רבנים אשר היו חברים בתלמוד בוינציאה עיר גדולה לאלהים ה"ה כמוהר"ר שמחה קאלימאני וכמוהר"ר יעקב סאראוואל ז"ל ועוד בא שלישית הספר כמוהר"ר ישראל בנימין באסאן שעלה לשמים

הקדמה

והמדות שעליהן הטבעו דבורי רז"ל בהגדות על פי יסודן האמיתי ובלתן נראין הדברים לא קרובים אל השכל ואינם מתיישבים על לב הלומד · על כן אזרתי כגבר חלצי ולקחתי קסת הסופר אשר במתני וכתבתי על איזה מאמרי רז"ל הכלולים בעין ישראל הנזכר מה שלפי דעתי צריך לפרש על פי החכמות הנזכרות להורות למאמינים דרך האמת וצדק ועפ"י ההקדמות המצטרפות עם החכמה אשר עליה נשען כל מאמר ומאמר אשר לפנינו יבא בשלום לכל איש הרשות נתונה לעיין וככתוב איש כמתנת ידו ולפי מדרגת שכלו ובלבד שלא יטה מן הדרך הטובה והישרה · ומן היסודות אשר הציבו התורנים הקדמונים אשר אנו חייבים על פי הכלל ללכת בעקבותיהם · לכן אני מתרה שתכליתי היתה זאת בספרי זה אשר אני קורא **פתח עינים** רצוני שער ופתח לעין ישראל אשר הוא כולל המדרשים והמאמרים המתבארים במקומם · וכוונתי בביאורי על פי הפשט ועל פי הטבע והפילוסופיא אינה שלא להניח מקום לביאורים אחרים עפ"י הרמז והסוד · מפורסם הוא ונודע לעין כל ששבעים פנים לתורה ומי שבוחר בפן האחד אשר לנפשו יותר ערב ולשכלו יותר מועיל לא על זה ניטלה הבחירה לאחרים לבחור בפן אחר לפי רצונם ולפי נעימות נפשם · גם מי שלא הלכו אחרי דרכי אין להם טעם על פי השקר ובדברי בלע ובלשון מרמה לדבר עלי אם אינני להם מרוצה · האמונה היא תקועה בלב כל איש לפי מדרגתו ואין יכולת באיש אחר להבחינה ולהכירה כראוי ובורא המשגיח על כל הוא לבדו בוחן לבות וכליות בני אדם: בלשון איטלקי ובלשונות אחרות כתבתי והדפסתי ספרים הרבה לטוב עמי ולכבוד אומתי בראשונה ספר א'

לפתוח

הקדמה

קורא ידיד ! דע לך כי הראשונים שבעמנו היה להם לב פתוח כפתחו של היכל ואולם · והיתה צפורנן טובה מכריסן של אחרונים אבל דורנו הוא עני בדעת מרבוי הצרות צוררות זו לזו מלחמות תעצומות · טרדת המזונות ומבוכית הזמן חלפו · ונסתמו מעיינות חכמה ובינה · בימים האלה גם בתוכנו הכתי מדרשות הם כסדר שאר האומות ללמוד הלשונות והחכמות חצוניות · ובזה מתרשלים בנינו בתלמוד תורתנו הקדושה אשר היא יסוד העולם גם כי שיש להם מלמדים לפי הצורך ללמוד תנ"ך משנה ותלמוד עם כל המפרשים · זאת ועוד באמצעות שאר החכמות אם התלמיד אינו נבון וחכם בנקל אינו מאמין וגם הוא מלעיג ער מה שאינו מבין במאמרי ומדרשי רז"ל רובם כתובים על דרך משל מליצה וחידה · שמתי א"כ על לבי שבפרט ס' עין ישראל הוא לרוב בידי כל המלמדים ולומדים של בני עמנו · הספר הזה הוא כולל כל מדרשי התורה שהם מפוזרים בתוך התלמוד בבלי מתוקים מדבש ונופת צופים כזוהר הרקיע מזהירים אבל במסתר וע"ד משל כתובים ובלא השתכלות שכלי ופילוסופי הוא מתנמנע להבין הטוב האמיתי הצפון בהם · ואמתות הדברים שהיו אנשי החכמה מעלימים לפי דרכם ולפי רצונם · ראיתי מפרשים הרבה על אלו המאמרים אבל תכליתם לא היה דרך הפילוסופי לברר ולכן הכתוב בספר בשפה ברורה ותחת דגל החכמות · מאלו המפרשים יש בהם מי שמפרש המילות ולא הענין · ויש בהם מי שמפרשהו בלשון קצר שאינו מבינו אלא א' מעיר ושנים ממשפחה · יש עוד סוג אחר מאלו המפרשים שיושבים ומפלפלים לאין סוף וכל זרת איננו שוה להכיר ולידע חכמת הטבע וחכמת הגופות והמדות.

פתח עינים

והוא פירוש ע״פי הפילוסופיא האמיתית על הרבה מאמרי רז״ל בעין ישראל

מאת

בן ציון רפאל הכהן פריצי

חכם בהנדסה וברפואה וחבר להרבה חברות חכמה ממקום אוסתיאנו תחת מדינת מנטובה

חלק ראשון

פה ליוורנו יע״א

מיד החכם כמה״ר ישראל קושטא וחברו הי״ו

מדפיסים ומוכרי ספרים